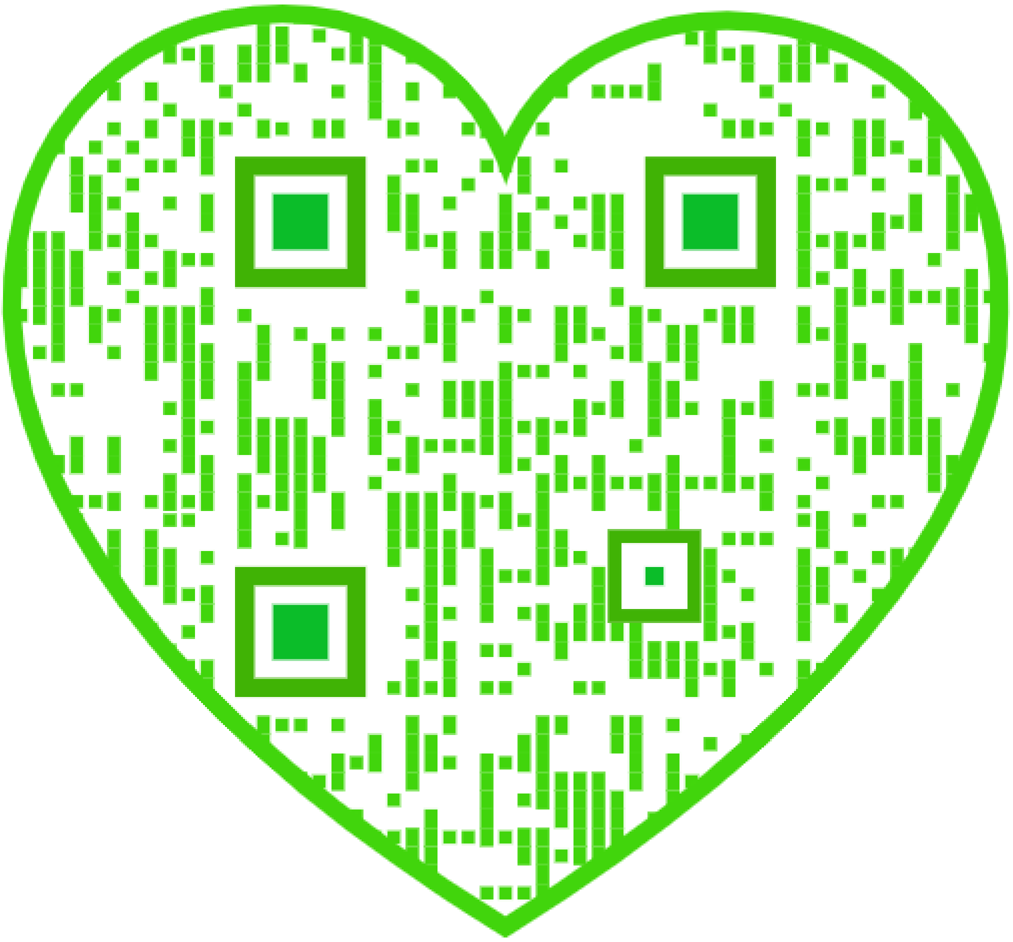

VONDEL.

EERSTE DEEL.

DE WERKEN

VAN

VONDEL

IN VERBAND GEBRACHT MET

ZIJN LEVEN,

EN VOORZIEN VAN

VERKLARING EN AANTEEKENINGEN

DOOR

MR. J. VAN LENNEP.

MET PLATEN EN AFBEELDINGEN.

EERSTE DEEL.

GEDRUKT EN UITGEGEVEN BY

M. H. BINGER & ZONEN, TE AMSTERDAM.

1855.

AAN

ZIJNE MAJESTEIT

WILLEM DEN DERDE,

KONING DER NEDERLANDEN,

PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOTHERTOG VAN LUXEMBURG,

ENZ. ENZ. ENZ.

EERBIEDIG OPGEDRAGEN

DOOR

ZIJNER MAJESTEITS

GETROUWE ONDERDANEN,

DE UITGEVERS.

INHOUD

VAN

HET EERSTE DEEL.

Inleiding . . . . blz. 1

Vondels Leven. 7-18, 22-23, 25-26, 27, 35-36, 128, 131, 144, 301, 315-318, 338, 387, 388, 651-660, 757, 762, 767-768.

Kritisch overzicht van het Pafcha. . . . . , ... „ 121

„ „ „ Hiervfalem Verwoeft. . . . . „ 752

Nalezing en Aanteekeningen.

WERKEN VAN VONDEL.

Schriftuerlijck Bruylofts Refereyn op t' Houwelijck van Jacob Haesbaert en Clara van Tongerlo. . . . . „ 19

Nieuw-Jaers Liedt, A° 1607. . . . . „ 24

Op het Twalefjarigh Beftant der Nederlanden, Klinkdicht. . . . „ 27

Wtvaert en Treur-dicht van Henricus de Groote, koningh van Vrankrijck en Navarre. . . . . „ 28

Het Pafcha, ofte de verloffinghe der kind'ren Israels wt Egypten. . „ 37

Den Dichter wenfcht den goedtwilligen Lefer Heyl ende Salicheyt. . . „ 39

Epiftre à Mon-feigneur Jean Michiels van Vaerlaer. . . . . . . blz. 42
Kort begrijp van de Trage-comedie. . . . . „ 45
Eerfte Deel. . . . . „ 47
Tweede Deel. . . . . „ 73
Derde Deel. . . . . „ 86
Vierde Deel. . . . . „ 97
Vijfde ende laetfte Deel. . . . . „ 107
Verghelijkinghe van de verloffinghe der Kind'ren Israels met de vrywordinghe der Vereenichde Nederlandfche Provincien. . . . „ 118
Lofzangh toege-eyghent aen Mr. Willem Bartiens. . . . . . . „ 128
Op Mr. Willem Bartiens. . . . . „ 131
Hymnvs ofte Lof-Ghefangh over de wijd-beroemde Scheeps-vaert der Vereenighde Nederlanden. . . . . „ 132
Den Gulden Winckel der Konftlievende Nederlanders. . . . . . „ 145
Den Dichter wenfcht zijnen (zwager) Abraham de Wolf geluck enz. . . . „ 147
Dirck Pietersz. aen allen deughd- en Kunft-lievenden. Sonnet. . . . „ 151
Raedfel des Dichters. . . . . „ 300
Vier Wterfte. . . . . „ 301
Wterfte Oordeel. „ 302
Jaer-zangh. . . . . „ 303
Hemelvaert-zangh. . . . . „ 304
Pinxter-zangh. „ 305
Pinxter-zangh, op de ftem van Maria Lof-fangh. . . . . . . „ 306
Aendachtighe Betrachtinghe over Chriftus Lijden. . . . . . . „ 307
De Vaderen, ofte het tweede deel vande derde dagh der tweeden weke, vervatende Abrahams offerhande enz. . . . . „ 319
Klinck-veers op Abrahams offerhande. . . . . „ 321
Inhoudt. . . . . „ 322
De vaderen. . . . . „ 323

De Heerlijckheyd van Salomon, of het tweede deel vande vierde dagh der tweeder weke, enz. . . . . blz. 339

De vertaelder aen Keyzeren, Koningen en allen Geweldigen op Aerden. Klinckert. . . . . „ 340

De Vertaelder wenſcht zynen vrund, den Heer Dierick Korver alles goeds. „ 341

Voorreden. . . . . „ 343

Het Inhoud. . . . . „ 345

De Heerlijckheyd van Salomon. . . . . „ 347

Op de aenkomſte vande Koninginne van't Zuyden te Hieruſalem. Klinckert. . . . . „ 387

Vorſtelijcke Warande der Dieren. . . . . „ 389

Tot d'aenſchouwers van dees Warande. . . . . „ 390

Voorreden. . . . . „ 391

Vermaeckelijcke Inleydinghe. . . . . „ 393

Klinck-ghedicht. „ 650

Graf-ſchrift op Bredero. . . . . „ 660

Hieruſalem verwoeſt, Treurſpel. . . . . „ 661

Aen mijn broeder op het Treurſpel der Ioden. Klinckert van Guilhelmus Vondelius. . . . . „ 662

Opdracht aen Cornelis Pietersz. Hoofd. . . . . „ 663

Aenden Gedichtlievenden Lezer. . . . . „ 667

Het Inhoud. . . . . „ 675

Aende Ioodſche Rabbynen. Klinckert. . . . . „ 677

De Eerſte Handel. . . . . „ 679

De Tweede Handel. . . . . „ 698

De Derde Handel. „ 720

De Vierde Handel. . . . . „ 731

De vijfde en leſte Handel. . . . . „ 743

Davids Lofzangh van Hieruſalem. . . . . „ 757

Zedigh gedicht vande ydelheyd der menfchen en wanckelbaerheyd der Koningh-rijcken. . . . . blz. 763
De Jaght van Cupido. . . . . „ 768
Dedicatie aende Jonck-vrouwen van Vrieslandt ende Over-Yffel. — Klinkdicht. . . . . „ 771
Oorlofliedt. „ 772
Klinckert op de wonderlijcke Reyfe vanden Hoornfchen Meyr-man Willem Cornelisz. Schouten. . . . . „ 776

GEDICHTEN VAN ANDEREN.

Dirck Pietersz. (Pers) Sonnet. . . . . „ 151
Deus Providebit. Tot den Dichter der ftichtelijker Rijm-konft. . . . . . . „ 338
Willem van den Vondel. Aan mijn broeder, op het Treurfpel der Ioden, Klinckert. „ 662

PLAATSING DER PLATEN.

Vondels Portret . . . . Over den Tytel.
Aankomst van het Vondels-gezin in Nederland . . . . „ blz. 12.
Het Pafcha . . . . „ „ 98.
Hierufalem verwoeft . . . . „ „ 720.

NAAMLIJST

DER

INTEEKENAREN.

De namen der eerste Inteekenaren, die aanspraak hebben op de premie bij het prospektus toegezegd, zijn met een * geteekend.

NAAMLIJST DER INTEEKENAREN.

ZIJNE MAJESTEIT DE KONING.

HARE MAJESTEIT DE KONINGIN.

HARE MAJESTEIT DE KONINGIN-MOEDER.

ZIJNE KONINKLIJKE HOOGHEID PRINS FREDERIK DER NEDERLANDEN.

HET DEPARTEMENT VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN,

OP LAST VAN ZIJNE MAJESTEIT.

Aar, (J. F. van der) Jur. Student, te Leiden.
Abrahams, (Gebr.) Boekhandelaars, te Middelburg. 2 Ex.
Adriani, (L.) Jur. Student, te Utrecht.
Aerssen Beijeren van Voshol, (W. F. E. van) Jur. Stud. te Utrecht.
Albarda, (J. C. C.) Stud. in de Regten, te Groningen.
Alberda, (J. J.) te Amsterdam.
*Alberdingk Thijm, (J. A.) te Amsterdam.
*Alberdingk Thijm, (J. F.) te Amsterdam.
*Allart, (J. C.) te Utrecht.
Altorffer, (J. C. en W.) Boekhandelaars, te Middelburg. 4 Ex.
Ameringen, (M. L. van) te Amsterdam.
*Ancher, (Jan Brouwer) te Amsterdam.
Andreae, (Mr. J. H. Beucker), Burgemeester der Stad Leeuwarden.
*Andel, (Mr. J. van) Burgemeester, te Krimpen a. d. Lek.
Arkesteijn & Zoon, (J. J.) Boekhandelaars te 's Hertogenbosch.

Arnhem, (U. H. R. van) Stud. in de Regten, te Groningen.
*Arripe, (L. Th. d') te Amsterdam.
*Assen, (Mr. C. J. van) Hoogleeraar, te Leiden.
Baalen & Zonen, (J. van) Boekhandelaars, te Rotterdam. 4 Ex.
*Baarslag, (W.) Med. Dr., te Amsterdam.
*Backer, (Mr. C. H.) Advokaat, te Amsterdam.
*Backer, (H. Huijghens) te Amsterdam.
Baerle, (C. G. van) Jur. Stud. te Utrecht.
*Baggen, (N. J. Pook van) te Amsterdam.
Bakkenes, (L. van) Boekhandelaar, te Amsterdam. 3 Ex.
*Ballot, (Mr. C. H. D. Buijs) Hoogleeraar, te Utrecht.
*Barge, (James) Koopman, te Amsterdam.
*Barger, (G.) Predikant, te Delfshaven.
Bas, (L. H. de) Kassier, te Zutphen,
*Bas, (W. de) Rentenier, te Zutphen.
Baud, (I. C.) 1e Luitenant der Artillerie, te Amersfoort.
*Baud (Mr. J. J.) Advokaat, te 's Gravenhage.
Bauduin, (...) Directeur van het Militaire Hospitaal, te Brussel.
Bax, (I. B. H.) te Rotterdam.
Bazendijk, (D. P.) Instituteur, te Zutphen.
Bazendijk, (P. M.) Boekhandelaar, te Rotterdam.
Beek, (H. van) R. K. Priester, te Hageveld.
*Beelaerts van Blokland, (Mr. P. A. J.) Rijksontvanger van Maarssen, te Maarsseveen.
*Beels van Heemstede, (M. A.) te Haarlem.
*Beets (Dr, N.) Predikant, te Heemstede.
Beets (W.) Boekhandelaar, te Delft. 4 en *1 inget. Ex.
*Beetz, (B. B.) te Amsterdam.
Behrns, (J. F. V.) Boekhandelaar, te Harlingen. 2 Ex.
*Belder, (H. B.) Partikulier, te Amsterdam.
Belinfante, (Gebr.) Boekhandelaars, te 's Gravenhage. 3 Ex.
Belle, (G. W. van) Boekhandelaar, te Rotterdam.
*Bemmel, (A. J. van) R. K. Pastoor, te Vreeswijk.
*Benoist, (Mejufvr. M. T.) te Utrecht.
Benthem en Jutting, (Van) Boekhandelaars te Middelburg. 2 en 1 inget. Ex.
*Bentinck, (W. F. Baron) Bewaarder der Hypotheken, te Breda.
*Bentinck, (W. J. G. Baron) Burgemeester, te Nieuwleusen.
Bentum & Zoon, (J. van) Boekhandelaars, te Gouda.
*Bergsma, (H. C.) te Utrecht.
*Berkel, (Mr. H, A. A. van) Advokaat, te Delft.
*Berkhout (Mr. E. A.) Advokaat, te Amsterdam.
*Besier, (Mr. L, W. A.) Advokaat, te Utrecht.

Beverwijk, (A. van) Boekhandelaar, te Kampen.
*Bezeth, (W.) Koopman, te Rotterdam.
*Bibliotheek, (De Keizerlijke) te Parijs.
Bibliotheek, (De Koninklijke) te Brussel.
*Bibliotheek, (De K. K.) te Weenen.
Bibliotheek, (De Stads) te Amsterdam.
Bibliotheek, (De Stads) te Maastricht.
*Bibliotheek, (De Universiteits) te Göttingen.
Bie, (P. J. Bezoet de) Graanhandelaar, te Rotterdam.
Bielevelt, (C.) Boekhandelaar, te Utrecht.
Bisschop, (W.) Lit. Hum. Dr. te Dordrecht.
Blanche & Co., (A. F.) Boekhandelaars, te Utrecht,
Bleeker, (J.) te Amsterdam.
Blockhuys, (J) Hoofdleeraar, te Schaerbeek bij Brussel.
*Bloemen, (A. P.) Apotheker, te Sneek.
*Blok, (A. R.) Theol. Stud., te Utrecht.
Blom, (L. O. P.) te Amsterdam.
Blommaert, (Ph.) te Gent.
*Blussé van oud Alblas, (Mr. P.) Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te Dordrecht.
Blussé & van Braam, Boekhandelaars, te Dordrecht. 5 Ex.
*Bodel Nyenhuis, (Mr. J. T.) te Leiden.
Boekeren, (W. van) Boekhandelaar, te Groningen.
*Boelen, (J.) te Amsterdam.
Boelens, (R.) Boekhandelaar, te Zwolle.
*Boellaard, (M. C.) te Utrecht.
*Boer, (J. A, de) Assuradeur, te Zwolle.
*Boer, (A. J. de) te Amsterdam.
Boers, (J. W.) Oud Indisch Ambtenaar, te 's Gravenhage.
*Boetselaer, (A. C. Douairière van) geb. Calkoen, te Amsterdam.
*Boetselaer, (D. C. C. van) Luitenant der rijdende Artillerie, te Breda.
Bogaard, (J. van den) K. Pr. & Pastoor, te Hem en Venhuizen.
*Bogaard, (P. Th.) Rijksontvanger, te Heeze bij Eindhoven.
*Bogaers, (Mr. A.) Vice-President der Arrondissements Regtbank, te Rotterdam.
Bohn, (De Erven Fr.) Boekhandelaars, te Haarlem.
*Boissevain, (C. Faber) te Amsterdam.
*Boissevain, (G. J.) te Amsterdam.
Bok, (J, H.) Notaris, te Amsterdam,
Bolle, (D.) firma C. Arrenberg, Boekhandelaar, te Rotterdam.
*Bolt, (P. B. van Waning) Boekhandelaar, te Amsterdam. 1 inget. Ex.
*Bommel. (Jhr. J. C. C. van) Burgemeester te Burgharen.
*Boonen, (H.) Predikant, te Ter Aa.

*Boonen, (J. Staats) Kolonel-Kommandant der Schutterij, te Amsterdam.
*Borret, (B. L. H.) Ontvanger, te Someren.
Borski, (Dr. G. van Wieringhen) Rector aan het stedelijk Gymnasium, te Delft.
*Borski, (J.) te Amsterdam.
*Borski, (W.) te Amsterdam.
Bosch, (Mr. E. van den) te 's Gravenhage.
Bosch, (H. R.) Theol. Cand., te Amsterdam.
*Bosscha, (J.) Hoogleeraar, te Amsterdam.
*Busscher, (Mr. B. D.) Advokaat, te Amsterdam.
Bosz, (N.) Heel- en Vroedmeester, te Rotterdam.
Bots, (J. H.) Wijnhandelaar, te Helmond.
Braam, (P. T.) Boekhandelaar, te Rotterdam. 2 en 1 inget. Ex.
*Braambeek, Jr., (J. van) Directeur van 't Instituut te Elburg.
Braat, (P. K.) Boekhandelaar, te Dordrecht. 10 Ex.
*Brandt, (A. Ludw.) te Amsterdam.
Brand, (F. J. La) Apotheker, te Zierikzee.
*Brauw, (Jhr Mr. W. M. de) Substituut-Officier bij de Arrondissements Regtbank, te 's Gravenhage.
Brederode, (J. J. van) Boekhandelaar, te Haarlem. 2 Ex.
*Bree, (H. La) Onderwijzer der jeugd, te Hellevoetsluis.
*Brienen, (A. van) te Amsterdam.
Brill, (E. J.) Boekhandelaar, te Leiden. 4 en 1 inget. Ex.
*Brink, (M.) te Amsterdam.
Brinkman, (C. L.) Boekhandelaar, te Amsterdam. 10 Ex.
Brinkman, (J. H.) Boekhandelaar, te Amsterdam. 2 Ex.
Broedelet, (A. M.) Boekhandelaar, te Voorburg.
*Broeke, (Wed. Guillm. van den) geb. Boelen, te Amsterdam.
*Broers, (H. J.) Med. Dr., te Utrecht.
Broese & Co. Boekhandelaars, te Breda. 5 Ex.
Broese, (J. G.) Boekhandelaar, te Utrecht. 8 Ex.
Brouwer, (G.) Boekhandelaar, te Deventer.
*Brouwer, (Mevrouw van Limburg) te Amsterdam.
*Brox, (W. J.) Instituteur, te Amsterdam.
Brugman, (P. J. F.) Partikulier, te Amsterdam.
*Bruineman, (J. A.) te Weesp.
*Bruinier, (J. H. Z.) Theol. Stud., te Amsterdam.
Bruins, (B.) Boekhandelaar te Delft.
*Brunings, (W. O) Koopman, te Sneek.
Brussel, (C. G. van) K. Pr. en Pastoor, te Hoogmade.
Bruyn, (W. B. de) 1e Commies der Posterijen, te Leeuwarden.
*Bueninck, (W. H.) te s'Gravenhage.
Buisonjé, (J. C. de) Boekhandelaar, te Vlissingen.

*Bull, (A. J. de) Partikulier, te Amsterdam.
Bulsing, (J. J.) Scheepsmakelaar, te Groningen.
*Buma, (Mr. B. H.) Advokaat, te Leeuwarden.
Buma, (S. van Haersma) Jur. Stud., te Groningen.
*Bundten, (P. A.) Makelaar, te Amsterdam.
*Bunge, (F.) te Amsterdam.
*Bunge, (Juls.) te Amsterdam.
Burg, (P. F. J. van) Koopman, te Middelburg.
*Burgerhoudt, (J.) te Schiedam.
*Burkens, (H.) Genees- en Stads Heel- en Vroedmeester, te Gorinchem.
*Bussche, (H. K. Dominicus van den) Cand. Notaris en Secretaris der Kamer van Koophandel, te Goes.
*Bylandt, (E. J. A. Graaf van) Kommissaris des Konings in de Prov. Zuid-Holland, te 's Gravenhage.
Bijleveld van Serooskerke, (Mevrouw) te Middelburg.
*Bijsterbos Jr., (N. van Berkum) Secretaris der Stad Kampen.
*Calisch, (I. M.) Beëedigd Translateur en Instituteur, te Amsterdam.
*Calisch, (M.) Kunstschilder, te Amsterdam.
*Calisch, (N. S.) te Amsterdam.
Campagne, (H. C. A.) Boekhandelaar, te Tiel.
Campen, (J.) Boekhandelaar, te Sneek.
*Canneman, (E.) Staatsraad, te 's Gravenhage.
*Cannenburg, (Mr. W. Voorbeytel) Advokaat, te Amsterdam.
*Carp, (B. H.) Predikant bij de Eng. Gemeente, te Middelburg.
*Cate, (G. ten) Predikant bij de Doopsgez. Gemeente, te Wormerveer op het Noord.
*Certon, (Mr. Rigail) Plaatsvervangend Kantonregter, te 's Gravenhage.
*Citters, (Mr. C. van) te Eemnes.
Cleef, (De Gebr. van) Boekhandelaars, te Amsterdam.
Cleef, (De Gebr. van) Boekhandelaars, te 's Gravenhage 1. en *1 inget. Ex.
Cleef Jz., (P. M. van) Boekhandelaar, te Hilversum. 2 Ex.
Clercq, (Van der Lek de), Lid van de 1e Kamer der Staten-Gener., te Zierikzee.
Clercq van Weel, (J. de) Jur. Stud. te Utrecht.
Cock, (E. F. de) Reeder, te Rotterdam.
Collot d'Escury, (Baron) te Prinsenhage.
*Commelin, (C.) te Amsterdam.
Cool van Bokma, (W.) Boekhandelaar, te Sneek.
Corstius, (J. F.) Predikant, te Heerenveen.
*Corver, (Jan) Makelaar, te Amsterdam.
*Costa, (Mr. Is. da) te Amsterdam.
*Coster, (Benoit) te Amsterdam.
Coster Jz., (M.) Boekhandelaar, te Amsterdam. 2 Ex.

Coucke, (Chs.) Kapper, te Rotterdam.
*Cox, (C. P. G.) Commissionnair, te Tilburg.
*Cramer, (Wed. J. L. Hendrichs), te Amsterdam.
Cranendoncq, (A.) & Zoon, Boekhandelaars, te Nijmegen.
*Cretier (H. H.) te Amsterdam.
*Criellaert, (J. E. van der Aa) Koopman, te Rotterdam.
*Cruijs, (H. C.) te Amsterdam.
Cutsem, (C. J. van) Reeder, te Rotterdam.
*Dade, (D. H.) Kargadoor, te Amsterdam.
Dam, (Mr. Ch. van) Advokaat, Lid der Staten van N. Braband, te Breda.
*Dam, (I. J. ten) K. Pr. te Amsterdam.
*Dammers, (F. E.) Procureur, te Amsterdam.
*Deel, (Herman Frederic) Candid. Notaris, te Avereest.
Dekema, (B.) Boekhandelaar, te Utrecht. 2 Ex.
*Dekker Jac. dochter, (A.) te Zierikzee.
Delbeek, (P.) Jur. Stud., te Utrecht.
*Desmons, (W. M. J.) te Amsterdam.
*Deventer Iszn., (S. van) Secretaris der Residentie Pasoeroean, eiland Java.
*Diemont, (Mr. C.) te Amsterdam.
*Donker Curtius, (Mr. B.) Advokaat, te Amsterdam.
*Donkers, Rhz. (Fr. J) Beeldhouwer, te 's Hertogenbosch.
Doorman, (De Erven) Boekhandelaars, te 's Gravenhage. 3 Ex.
Doorman, (J. D.) Boekhandelaar, te Utrecht.
Doijer, (Jacob J.) Koopman, te Zwolle.
Dorp, (H. M. van) Boekhandelaar, te Batavia.
Driel, (A. H. C. van) Med. Dr. te Amersfoort.
*Driest, (J. C. van) te Lienden.
Drielsma Jr., (A. H.) Stud., te Groningen.
Druten en Bleeker, (Van) Boekhandelaars, te Sneek. 4 Ex.
*Dull, (W. G. H.) Jur. Stud., te Groningen.
*Duport, (J. E.) te Amsterdam.
Dusseau, (C. B. A.) Amanuensis van het Hoofdbestuur en Beheerder van het Magazijn des Nederl. Bijbel-genootschaps, te Amsterdam.
*Dwars, (G. H.) Cand. tot de H. Dienst, te Amsterdam.
*Dijckmeester, (G. L. J. M.) Ambtenaar, te Oud-Beijerland.
*Dijk, (D. van) Cand. Notaris, te Hilversum.
*Dijkers (Mr. W. F.) te Amsterdam.
*Eeghen, (C. P. van) te Amsterdam.
*Eeghen Pz., (J. van) te Amsterdam.
Eekhoff, (W.) Boekhandelaar, te Leeuwarden. 4 Ex.
*Eekhout, (J. A. P. H.) te Amsterdam.
*Eelde, (Adr. K. van) te Beek bij Nijmegen.

Eichman (H. J.) Onderwijzer, te Leiden.
Elden, (W. van) Theol. Stud., te Utrecht.
*Elias, (G. H.) te Amsterdam.
Elk, (H. R. van) Boekhandelaar, te Dordrecht.
*Elout, (M^r. P. J.) Raadsheer bij 't Provinciaal Geregtshof van Zuid-Holland, te 's Gravenhage.
*Elsensohn, (J. W.) te Haarlem.
*Engelberts, (D. H.) te Amsterdam.
Enschedé, (Prof.) voor de Academische Bibliotheek, te Groningen.
*Es. (A. H. G. P. van den) Litt. Hum. Doctor, te Rijswijk.
Estor J^r., (J. C.) Boek- en Kunsthandelaar, te 's Gravenhage.
*Ewijck van Oostbroek en de Bilt, (Mr. D. J. van) Kommissaris des Konings in de Provincie Noord-Holland, te Haarlem.
*Ewijk, (V. J. A. van) R. K. Pastoor, te Schiedam.
*Eijsbergen, (A.) te Dordrecht.
*Feije, (H. J.) S. Theol. & S. S. Can. Doct. Prof., te Leuven.
Feyfer, (D. de) te Barneveld.
*Fodor, (C. J.) te Amsterdam.
*Francken Az., (W.) Predikant, te Rotterdam.
Frieswijk, (W. H.) Jur. Stud., te Leiden.
*Fuchs, (J. M.) Med. D^r., te Amsterdam.
Fuhri en de Graaff, Boekhandelaars, te 's Gravenhage. 4 Ex.
*G—, Partikulier, te Middelburg.
Gaasbeek, (M.) Boekhandelaar, te Groningen.
*Gallenkamp, (Ferd.) Koopman, te Amsterdam.
Gebhard & Co., (J. H.) Boekhandelaars, te Amsterdam. 5 Ex.
*Geert, (Baron) te Utrecht.
*Geertsema, Czn., (M^r. J. H.) Advokaat, te Groningen.
*Geertsema, (M. Busch) Med. D^r., te Maarssen.
*Gelder, (S. J. van) Instituteur, te Amsterdam.
*Gemert, (L. van) Boekhandelaar, te Waalwijk.
*Genois, (Baron Jules de Saint) Hoogleeraar en Bibliothecaris, te Gend.
*Genootschap (Het letterkundig) Diversa sed una, te Dordrecht.
*Genootschap, (Het letterkundig) onder de zinspreuk: Oefening kweekt kennis, te 's Gravenhage.
Genootschap (Het Zeeuwsch) der Wetenschappen, te Middelburg.
*Gerretsen, (H. A.) Onderwijzer, te Nijmegen.
Gerrits, (J. P.) te Amsterdam.
Geuns Jz., (M. van) Koopman, te Amsterdam.
Geuns, (A. van) te Amsterdam.
Gevers, (Mr. C. F.) Advokaat, te 's Gravenhage.
*Gildemeester, (Dr. J. P.) te Amsterdam.

*Gilquin, (Mr. J. H.) Advokaat, te Amsterdam.
*Gilse, (J. van) Hoogleeraar, te Amsterdam.
Giltay, (J.) Boekhandelaar, te Dordrecht. 3 en 1 Ex.
Gleuns, (J.) Boekhandelaar, te Groningen.
*Godefroi, (Mr. M. H.) te Amsterdam.
Godefroi, (M. J.) Med. Doctor, te 's Hertogenbosch.
*Goes, (C. M. van der) Notaris, te Beek.
Goes, (Jhr. L. M. van der) 1e. Luiten. Ingenieur, te Breda.
*Goes van Naters, (Jhr. Mr. A. van der) Lid van den Gemeenteraad, te Delft.
Gogh, (C. M. van) Boekhandelaar, te Amsterdam. 4 Ex.
Gogh en Oldenzeel, (Van) Boekhandelaars, te Rotterdam. 8 Ex.
*Goor, (Mr. C. E. van) Advokaat, te Amsterdam.
Goor, (G. B. van) Boekhandelaar, te Gouda. 2 Ex.
Goor, (D. Noothoven van) Boekhandelaar, te Leiden.
Gorcum, (H. P. A. van) Boekhandelaar, te Assen.
Goossens, (J.) K. Pr. en Pastoor, te Leeuwarden.
Goude, (Wed. M.) Boekhandelares, te Schiedam.
*Gouw, (J. ter) te Amsterdam.
Graaff, (C. G. de) Boekhandelaar, te Brielle. 8 Ex.
*Graeuwen, (A. J. 's) te Middelburg.
*Griethuijsen (F. J. N. van) Predikant, te Tull en t' Waal.
Gritters, (J.) Houtkooper, te Amsterdam.
*Groesbeek c. s., (S.) Chirurgijn, te Nieuwenhoorn.
*Groshans, (G. P. F.) Med. Dr., Lector aan de Clin. School, te Rotterdam.
*Groshans, (J. Robert) te Rotterdam.
*Grothe, (Mr. J. A.) Partikulier, te Utrecht.
*Gubbels, (B. C.) Apotheker, te Rotterdam.
*Gulick, (J. van) Kapellaan, te Eindhoven.
*Haan Pz., (A. de) te Amsterdam.
*Haan Jr., (W. de) te Amsterdam.
Haantjes Abrsz., (M.) Jur. Stud., te Leiden.
*Haar, (H. ter) te Amsterdam.
Haas, (I. J. de) Graanhandelaar, te Rotterdam.
Haas, (J. de) Jur. Stud. te Utrecht.
*Haene, (Clemens D.) Hulponderwijzer, te 's Hertogenbosch.
*Haerten, (Wilh.) te Amsterdam.
*Haffmans, (Mr. L.) Advokaat, te Amsterdam.
*Halbertsma, (Dr.) te Deventer.
Halewijn (...) te Delft.
*Hall, (Mr. F. A. van) Minister van Buitenlandsche Zaken, te 's Gravenhage.
*Hall, (Mr. J. van) Hoogleeraar, te Utrecht.
*Hanekuyk, (Mevrouw de Wed.) te Harlingen.

*Harinxma Toe Slooten, (Mr. D. J. A. Baron van) Raadsheer in het Provinciaal Geregtshof van Friesland, te Leeuwarden.
*Harpen, (P. Kuijper van) te Amsterdam.
*Hartkamp, (Klaas) te Amsterdam.
*Hartogh, (Mr. H. A.) Officier van Justitie, te Amsterdam.
*Hartsen Jbz., (Mr. C.) te Amsterdam.
*Hartsen (Jhr. P.) te Amsterdam.
*Harttenroth, (P.) Med. Dr., te Amsterdam.
Haspels, (D. J.) Boekhandelaar, te Nijmegen. 5 en 1 inget. Ex.
*Hasselaer, (D.) te Hilversum.
Hassels, (L. F. J.) Boekhandelaar, te Amsterdam. 7 Ex.
Hasselt, (Mr. J. J. van) Secretaris der Stads-Bibliotheek, te Arnhem.
Havelaar, (J. P.) Partikulier, te Rotterdam.
Hazeman, (W. J.) te Amsterdam.
Hazenberg & Co., (H. W.) Boekhandelaars, te Leiden.
Hazenberg Csz., (Jac.) Boekhandelaar, te Leiden. 24 en 1 inget. Ex.
*Heck, (A. J. H. van) Kapellaan, te Tilburg.
*Helbach, (J. C. Veltcamp) te Rotterdam.
Helden, (H. A. van) Boekhandelaar, te Amsterdam.
Helder, (P.) Koopman, te Aalzum.
*Helt, (Johs.) Mr. Timmerman en Makelaar, te Amsterdam.
Hendriksen, (Gebrs.) Boekhandelaars, te Rotterdam. 13 Ex.
Hengel Jr., (G. H. van) Boekhandelaar, te Velp.
*Henriquez, (Mr. S. C.) Advokaat, te Curaçao.
Hensing, (J.) Gezagvoerder, te Rotterdam.
Hessel, (F.) Boekhandelaar, te Heerenveen.
Heteren, (J. H. en G. van) Boekhandelaars, te Amsterdam. 4 Ex.
Heusden, (Mr. J. van) Advokaat, te 's Hertogenbosch.
Heuvel, (H. van den) Boekhandelaar, te Utrecht.
*Heuvel, (K. van den) Hoofdcommies van Financien en het Fabriekwezen der Stad 's Gravenhage.
*Heuvell, (A. van den) Priester en Leeraar aan de Lat. School, te Ravestein.
Heuvell, (P. H. van den) Boekhandelaar, te Leiden. 2 Ex.
*Heijblom, (J. H.) te Amsterdam.
Heijl, (C. J.) Boekhandelaar, te Utrecht. 4 Ex.
Heijst, (H. P. van) te 's Gravenhage.
*Hinlopen, (Mr. J) Wethouder te Utrecht.
*Hinlopen, (Mr. J. G.) te Middelburg
*Hinsbeeck, (B. F. J.) te Amsterdam.
*Hinxt, (J. L.) te Leeuwarden.
*Hodshon, (Izaak) Rentenier, te Amsterdam.
Hoek, (C. C. van der) Boekhandelaar, te Leiden. 5 Ex.

Hoet, (C. ten) Boekhandelaar, te Nijmegen. 3 Ex.
*Hoeven, (Ab. des Amorie van der) Hoogleeraar, te Amsterdam. Voor de Bibliotheek der Remonstrantsch-Gereformeerde Kerk aldaar.
*Hoëvell, (J. D. Baron van) Rector, te Dordrecht.
*Hoffman, (A.) Predikant, te Velsen.
*Hoffland, (...) Kapitein, Amsterdam.
*Hofdijk, (W. J.) Leeraar aan het Gymnasium, te Amsterdam.
*Holter, (H. W. den) Koopman, te Amsterdam.
Honigh, (Wed. J. C.) Boekhandelares, te Schagerbrug.
*'t Hooft (v. Benthuizen) Lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, te Dordrecht.
*Hooft, (H. P. N. 't) te 's Gravenhage.
Hooft van Woudenberg van Geerestein, (Jhr.) Grondeigenaar, te Amsterdam.
Hoogstraten en Zoon, (A. van) Boekhandelaars, te 's Gravenhage. 6 Ex.
Hoogvorst, (C. J.) Boekhandelaar, te Nieuwediep, 2 Ex.
*Hoop (A. van der) Bankier, Lid van de Provinciale Staten en van den Gemeenteraad, te Amsterdam.
*Hoop, (A. van der) Stud. in de Regten, te Brielle.
*Horst, (J. J. van der) R. K. Priester en Kapellaan, te Haarlem.
*Horst, (J. van der) te 's Hertogenbosch.
Hoste, (H.) Boekhandelaar, te Gent. 3 Ex.
Houpt, (A. C.) Boekhandelaar, te Middelburg. 1 en 1 inget. Ex.
*Houten (P. J. van) Makelaar, te Rotterdam.
Höveker, (H.) Boekhandelaar, te Amsterdam. 2 Ex.
*Hoynck van Papendrecht, (Mr. A.) Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te Rotterdam.
Hubar, (S. F. A.) Generaal-Majoor, Opperbevelhebber, te Maastricht.
*Hubrecht, (Mr. P. F.) Advokaat, te Rotterdam
Huffel, (A. J. van) te Utrecht.
Huisman, (Gt.) Boekhandelaar, te Koog aan de Zaan. 2 Ex.
Hulst & Zoon, (Wed. L. van) Boekhandelaars, te Amsterdam. 5 Ex.
*Hurgronje, (F. L. Snouck) Jur. Stud., te Utrecht.
*Huydecoper van Nigtevecht. (Mr. E.) te Utrecht.
*Huyser, (Mr. H. C.) Griffier bij het Kantongeregt, te Leiden.
*Huyser, (J. C.) Koopman, te Amsterdam.
*Huyssen van Cattendijke, (J. M. Baron) te Arnhem.
*Huyssen van Kattendijke, (J. W. Baron) Minister van Staat, op den Huize Rijksdorp bij Wassenaar.
Idema, (K. H.) Boekhandelaar, te Medemblik. 2 Ex.
Jacobs en Meijers, Boekhandelaars, te Amersfoort.
*Jacobson, (Jos.) Partikulier, te Rotterdam.
*Jansen, (Mejufvr. F. C.) te Delft.
Jansen, (J. Hissink) Hoogleeraar in de Geneeskunde, te Groningen.

*Janssen, (N. A. K.) Priester, te 's Gravenhage.
Janssen, (R.) voor het Leesgezelschap: Tot Nut en Vermaak, te Wageningen.
Jansz, (G.) te Amsterdam.
*Jitta, (Alfred Josephus) te Amsterdam.
*Jitta, (S. W. Josephus) te Amsterdam.
Jonckbloet, (Dr. W. J. A.) Hoogleeraar, te Groningen.
*Jong, (W. de) te Tagal.
Jonge, (W. F. de) Jur. Stud., te Groningen.
*Jonge, (Jhr. W. D. de) te Zierikzee.
*Jonge van Campens Nieuwland, (Mr. M. W. de) Oud Minister van Justitie, te 's Gravenhage
*Jonge van Ellemeet, (Jhr. Mr. W. C. M. de) Lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, te Middelburg.
*Jonge van Ellemeet, (Mr. W. C. M. de) Lid der Prov. Staten van Zeeland, te Oostkapelle.
*Jongeneel, (P.) Rentenier, te Alphen.
*Jongh, (N. J. de) Koopman, te Amsterdam.
*Jongkindt, (G. H. Coninck) Fabriekant, te Alphen.
*Jongstra, (Mr. A. F.) Advokaat en Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te Heerenveen.
*Judels, (N.) te Amsterdam.
Kaathoven, (C. W. H. van) Med. Dr., te Leiden.
Kaiser, (J. W.) Kunstgraveur, te Amsterdam.
Kampen, (P. N. van) Boekhandelaar, te Amsterdam. 8 Ex.
Kann, (J.) Commissionnair in Effecten, te 's Hertogenbosch.
Kante, (A. H.) Boekhandelaar, te 's Hertogenbosch,
*Kapteijn, (Mejufvr. J. C,) Institutrice, te Leeuwarden,
*Karsten, (Dr. S.) Hoogleeraar, te Utrecht.
*Kat, (O. B. de) Kassier, te Dordrecht.
Kaulbach, (. . .) te Amsterdam.
*Keer, (Otto) te Amsterdam.
*Kelleneer, (J. A.) R. K. Priester en Kapellaan, te Vianen.
Kemink & Zoon, Boekhandelaars, te Utrecht, 4 Ex.
*Kemper, (Jhr. Mr. J. de Bosch) Hoogleeraar, te Amsterdam.
*Kerkhoven, (T. J.) Koopman, te Amsterdam.
Kesteren, (C. L. van) Kunstgraveur, te Amsterstam.
Kesteren, (J. C. van) Boekhandelaar, te Amsterdam.
Kesteren, (H. J. van) Boekhandelaar, te Amsterdam, 1 en * 1 inget. Ex.
Kiessling & C°.. Boekhandelaars, te Brussel, 2 Ex.
*Kikkert, (D. Blikman) te Amsterdam.
Keijser, (P. de) K. Pr. en Pastoor, te Wijchen.
Kinschot, (Jhr. C. P. L. van) te Assen.

Kirberger, (W. H.) Boekhandelaar, te Amsterdam.
*Kirstein, (P.) Loods, te Vlissingen.
*Kist, (F. L.) Procureur, te Haarlem.
Kistemaker, (L. P.) Jur. Stud., te Amsterdam.
Klauwaerts-Verbond, (Het) te Brussel.
Klauwers, (H. K.) Pr. en Pastoor, te Rijpwetering.
*Klees, (K.) Med. Dr., te Amsterdam.
Kleeuwens & Zoon, (F.) Boekhandelaars, te Goes. 2 Ex.
*Klein, (J.) Onderwijzer, te Nijmegen.
*Kleijn, (Mr. A. G.) Advokaat, te Breda.
*Kleijn, (W. C.) Gepensionneerd Majoor van O. I., te Brielle.
*Klinkert, (Bastiaan) te Amsterdam.
*Kloes, (J. J. van der) Litt. Dr., te Nijmegen.
*Kluppel, (J. J.) te Amsterdam.
*Kluijver Albersz, (Albert) Fabriekant, te Koog aan de Zaan.
*Kneppelhout, (J.) te Leiden.
*Knoll, (P.) te Amsterdam.
Koch, (G. F.) Boekhandelaar, te Utrecht.
*Koenen, (Mr. H. J.) Wethouder der stad Amsterdam.
*Koentz, (G. M.) Burgemeester, te Wijchen.
Koker Bz., (J.) Boekhandelaar, te Monnikendam.
*Kölle, (G. D.) Partikulier, te Amsterdam.
Koning, (Mr. J. de) Advokaat, te Dordrecht.
Koning, (J. C. de) Student in de Regten, te Leiden.
*Koning, (Mr. J. S. G.) Notaris, te Wedde.
*Koopmanschap Cz., (W.) Koopman, te Amsterdam.
*Koorders. (D.) Litt. Student, te Maarssen.
*Korte, (J, A.) Partikulier, te Amsterdam.
*Korthals Wz., (E.) Korenfactor, te Amsterdam.
Koster, (H.) Boekhandelaar, te Delft. 6 Ex.
Kramers, (H. A.) Boekhandelaar, te Rotterdam. 4 Ex.
*Kreeft, (J. A.) Apotheker, te Amsterdam.
*Krieger, (Ph. J.) Koopman, te Amsterdam.
*Krieken, (H. van) te Padjarakan.
Kroef, (W. J. P.) Lid der Staten van Zeeland, te Zierikzee.
Kroese, (W. H. Stenfert) Boekhandelaar, te Arnhem. 2 Ex,
Kruseman, (A. C.) Boekhandelaar, te Haarlem. 3 Ex.
Kruijff, (J. de) Boekhandelaar, te Utrecht. 3 Ex.
*Kunz, (J. J.) Chirurgijn, te Oudenhoorn.
Kuijpers Jr., (J.) Kunstschilder, te Gorinchem,
*Labouchère, (H. M.) te Amsterdam.
*Laer, (H. E. toe) te Amsterdam.

Land, (J. P.) Theol. Student, te Leiden.
*Landmeter, (J. J.) te Amsterdam.
Lange & C°., Boekhandelaars, te Batavia.
Lange, (J. de) Boekhandelaar, te Deventer.
Langenhuijsen, (C. L. van) Boekhandelaar, te Amsterdam. 2 Ex.
Lansberge, (Douairière van) geb. van Oldenbarneveld, te Leiden.
*Lantsheer, (W. N.) te 's Gravenhage.
*Lau, (Mr. J. G. la) Boekdrukker, te Leiden.
*Lee, (H. van der) Heel- en Verloskundige, te Woerden.
Leepel en Brat, Boekhandelaars, te Amsterdam. 2 Ex.
Leersum, (Van) Direkteur van het Postkantoor, te Breda.
*Leesgezelschap (Het) „Dichtkunst veredelt", te Goes.
*Leesmuseum, (Het) te Amsterdam.
*Leeuw, (A. van der) Handelaar, te Delft.
Leeuwen Lz., (C. J. van) Boekhandelaar, te Woerden.
Lelijveldt, (Mejufvr. van) op Laanzigt bij Breda.
*Lennep, (C. van) te Amsterdam.
*Lennep, (Mevr. de Wed. D. J. van) te Amsterdam.
*Lennep, (Mr. H. A. van) te Amsterdam.
*Leuringh, (Mr. J.) Advokaat, te Groningen.
*Lier Sz., (E. van) Jur. et Litt. Candidaat, te Utrecht.
*Lieshout, (A. B. van) te Waalwijk.
*Limburg Stirum, (M. D. Graaf van) Kapitein der Genie, te 's Gravenhage.
*Linse, (W. H.) Predikant, te Steenderen.
*Lipman, (Mr. S. P.) Advokaat, te Amsterdam.
*List, (F. C.) Luitenant Generaal, te 's Gravenhage.
*Lohman, (Mr. L. B.) Procureur, te Groningen.
*Lohmeijer, (C. P.) te Amsterdam.
Loman Jr., (J. C.) Boekhandelaar, te Amsterdam. 4 Ex.
Loon, (A. van) Boekhandelaar, te Tiel. 2 Ex.
*Loon van Winter, (Mevr. de Wed. van) te Amsterdam.
Loosjes, (De Erven) Boekhandelaars, te Haarlem. 2 Ex.
*Lotsy, (G. O.) Rentenier, te Dordrecht.
*Lotsy, (Mr. J. S.) Lid van de Tweede Kamer der Staten Generaal en Advokaat, te Dordrecht.
Lubeck, (J. H.) Direkteur der Koninkl. Muzijkschool, te 's Gravenhage.
*Luden, (Henry) te Amsterdam.
Lughten, (M. P.) Boekhandelaar, te Kampen.
*Lulofs, (Mevr. de Wed. J. D.) te Amsterdam.
*Lund Jr., (C. F.) te Amsterdam.
Lijnden, (Jhr. R. W. Baron van) Lid der Gedeputeerde Staten van Gelderland, te Arnhem.

*Lijndraijer, (Mr. P.) Notaris, te Amsterdam.
*Maanen, (Mr. J. M. van) Raadsheer in 't Provinciaal Geregtshof van Noord-Holland, te Amsterdam.
*Maas, (A.) Med. Dr., te Schiedam.
*Maes, (H.) Jur. Stud., te Utrecht.
*Mansveldt, (J. P. van) Lid van de Algemeene Rekenkamer, te 's Gravenhage.
*Maritz, (F.) te Dordrecht.
Martens van Sevenhoven, President van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, te 's Gravenhage.
*Martini, (Mr. G. J. de) Advocaat, te Amsterdam.
Mebius, (T. E.) Boekhandelaar, te St. Jacobi Parochie.
*Meder, (W. F.) Koopman, te Amsterdam.
*Meerwijk, (A. J. van) Pastoor, te Zevenbergen.
*Meerburg, (P. C.) Med. Dr., te Rotterdam.
*Meeteren, (H. F. Westerouen van) Predikant, te Zegveld.
Meffert, (H.) Boekhandelaar, te Assen.
*Meinesz, (J. S.) te Sloten in Friesland.
Mejan, (Mr. W. C. Verwey) Advokaat, te Nijmegen.
Mellink, (W. C.) Boekhandelaar, te Zutphen.
Menger, (P. Andreae) Boekhandelaar, te Barneveld. 2 Ex.
Menu, (J.) Griffier der Staten v. Noordbrabant, te 's Hertogenbosch.
Metelerkamp, (Mr. A. H.) Kantonregter, te Utrecht.
Methorst, (P.) te Amersfoort.
*Meijer, (A.) Onderwijzer, te Rotterdam.
Meijer, (C. P. de) Theol. Stud., te Utrecht.
Meijer, (C. P.) Boekhandelaar, te Groningen.
Meijer (Wed. H.) Boekhandelares, te Zwolle. 2 Ex.
Meijer, (H. A.) Boekhandelaar, te Amsterdam. 2 Ex.
Meijer, (J. M. E.) Boekhandelaar, te Amsterdam, 2 Ex.
*Michel, (L.) te Rotterdam.
Mierlo, (Mr. J. H. van) Substituut Officier bij de Arondissements Regtb. te Breda.
Mierop, (J. H. van) Jur., Stud., te Leiden.
*Mispelblom Beijer, (F.) Stud. aan de konінkl. Akademie, te Delft.
*Moer, (J. van de) Med. Dr. te Amsterdam.
Molenaar, (F.) Kunstgraveur, te Amsterdam.
*Molengraaff, (G. J.) Rustend Predikant, te Nijmegen.
Molenkamp, (D. G.) Boekhandelaar, te 's Gravenhage.
*Moll Jz., (J.) Predikant, te 's Gravenhage.
Moll, (P. L.) Stud., te Leiden.
*Moolen, (N. J. van der), te Amsterdam.
*Moorrees, (Mr. C. A.) Advokaat, te Utrecht.
Mooij, (H. W.) Boekhandelaar, te Amsterdam. 2 en *1 inget. Ex.

*Moraaz, (S. A. de) Notaris, te Alkmaar.
*Mouthaan, (N. J.), te Amsterdam.
*Mulder, (H.) Onderwijzer, te Loenen aan de Vecht.
*Mulder, (H. G.), te Amsterdam.
*Muller, (C. A.) Commissionnair, te Amsterdam.
Muller, (Frederik) Boekhandelaar, te Amsterdam. 5 Ex.
Muller, (Gebr^s.) Boekhandelaars, te 's Hertogenbosch. 11 Ex.
Muller (Johannes) Boekhandelaar, te Amsterdam. 5 Ex.
*Muller, (P. R. D.) Boekhandelaar, te 's Hertogenbosch. 1 inget. Ex.
Munnik, (J. de) Boekhandelaar, te Schiedam. 4 en *1 inget. Ex.
Munster en Zoon (De Erven H. van) Boekhandelaars, te Amsterdam.
*Muntendam, (D. J.) te Amsterdam.
Muntz, (J. W.) Litt. Jur. Stud,, te Leiden.
*Muntz de Rouville, Stud. in de Regten, te Brielle.
Muquardt (C.) Boekhandelaar, te Brussel. 3 Ex.
Museum (Het Britsch) te Londen.
*N.. N..., Med. D^r.. te Leiden.
N... N..., te Rotterdam.
*N... N..., te Schiedam.
*Naamen, (A. van) Jur. Stud., te Utrecht.
*Naamen van Eemnes, (M^r. A. van) te Zwolle.
Nahuys, (H. G. B.) Stud., te Utrecht.
Nederhasselt, (C. H. van) Boekhandelaar, te Maarssen. 4 Ex.
Nedermeijer van Rosenthal, (Jh^r.) te 's Gravenhage.
*Nierop, (M^r. A. S. van) Advokaat, te Amsterdam.
*Nieuwveen, (D^r. J. H.) Leeraar aan het Gymnasium, te Amsterdam.
*Noëls, (M^r. A. J.) Rentenier, te Nijmegen.
Noëls, (M^r. J. Thehoff) Advokaat, te Nijmegen.
Nolet en Zoon, Boekhandelaars, te Utrecht.
Noman & Zoon (Joh^s.) Boekhandelaars, te Zalt-Bommel. 14 Ex.
*Noordbeek, (Jac^s, Dupont) Deurwaarder, te Amsterdam.
*Noordendorp, (J.) Boekhandelaar, te Amsterdam. 5 Ex.
Noordendorp, (P. H.) Boekhandelaar, te 's Gravenhage. 6 Ex.
Noorduyn, (A. K.) Boekhandelaar, te Gorinchem.
*Noordziek, (J. J. F.), te 's Gravenhage.
*Notten, (F. H, van) te Amsterdam,
Nijhoff, (Is. An.) & Zoon, Boekhandelaars, te Arnhem. 2 Ex.
Ochtman Jz., (S.) Boekhandelaar, te Zierikzee. 5 Ex.
*Ooijen Az., (G. van) te Numantsdorp,
*Orobio de Castro J^r., (Mevrouw de Wed. Ab.) te Amsterdam.
*Otterloo, (A. van) Kostschoolhouder, te Amsterdam.
*Oudermeulen, (E. van der) Buitengewoon Adjud. van Z. M. den Koning, te 's Hage.

*Ouwersloot, (Dr. L. P.) Conrector, te Sneek.
*Overmars, (D.) te Amsterdam.
*Overreith, (F. W. J. B.) Eerste Luitenant Magazijnmeester der Artillerie, te Amsterdam.
*Paardekooper (W. J.) Landmeter bij 't Kadaster, te Dordrecht.
Paehlig, (J. H.) Arondissements Betaalmeester, te Sneek.
*Paridon, (T.) te Delft.
Patijn, (J. C. Clotterbooke) Stud., te Utrecht.
Paulus, (Mr. P.) Officier bij de Arr. Regtb. te Zierikzee.
*Peters, (A.) Voormalig Directeur van den Koninkl. Zuid-Holl. Schouwburg, te 's Gravenhage.
Peeters (Hendrik) Boekhandelaar, te Antwerpen. 10 Ex.
*Perk, (F. T.) te Delft.
Petri, (Otto) Boekhandelaar, te Rotterdam. 2 Ex.
*Philips, (Mr. A.) Advokaat, te Amsterdam.
Picke (C. J.) Stud., te Utrecht.
*Pieren Jz., (T.) te Dordrecht.
*Pinto, (Mr. A. A. de) Advokaat, te 's Gravenhage.
Pinto, (J. de) Partikulier, te 's Gravenhage.
Pinto, (Dr. J. B, de) Rentenier, te Zutphen.
*Ploeg, (P. van der) R. K. Priester, en Pr. te Warmond.
Poll, (Jhr. A. van de) te Arnhem.
*Pool, (Joh. Fred.) Notaris, te Druten.
*Posno, (J. J.) te Amsterdam.
Post Jr., (C. van der) Boekhandelaar, te Utrecht.
Post, (C. G. van der) Boekhandelaar, te Amsterdam. 3 Ex.
Post, (L. G.) Boekhandelaar, te Purmerend.
Postkantoor (Het) te Geertruidenberg.
Postkantoor, (Het) te Grave.
Post Uiterweer & Co. Boekhandelaars, te Utrecht, 20 Ex.
*Presburg, (Mr. Joh. M.) Advokaat, te Leiden.
*Prince, (Mr. P. C.) Advokaat, te Gouda.
Pruim, (M.) Instituteur, te Dockum.
*Raalte, (W. A van) te Amsterdam.
*Rademaker, (Ls.) te Oostvoorne.
*Ram, (Jhr. Mr. J. L.) Regter in de Arrondissements Regtbank, te Utrecht.
*Ram, (W. E.) Lid der Ridderschap en Provinciale Staten, te Utrecht.
Ranitz, (Mr. C. de) Advokaat en Notaris, te Groningen.
*Rappard, (Jhr. F. A. Ridder van) Secretaris Generaal bij het Ministerie van Oorlog, te 's Gravenhage.
Rasch, (Mr. B. L.) Advokaat, te 's Gravenhage.
*Rau, (Mr. S. J. E.) Regter in de Arondissements Regtbank, te Nijmegen.

*Reenen, (Van) Minister van Binnenl. Zaken, te 's Gravenhage.
*Reenen, (Mr. J. I. H. van) Advokaat, te Amsterdam.
Rederijkerskamer (De Leden der) Aurora, onder de kenspreuk: Door Eensgezindheid bloeijende, te Monnikendam.
Reese, (W.) Stedelijk ambtenaar, te Rotterdam.
*Rens, (F.) Letterkundige, te Gent,
*Reurop, (P.) te Arnhem.
*Reyne, (P. J.) Med. Dr., te Ravenstein.
Rheden van Swinderen, (Jhr. O. B. de) te Groningen.
*Rietstap, (W. J.) Griffier, te Rotterdam.
Riesen, (J. W. van) te Dantumawoude.
*Rinsum Jr. (C. van) Makelaar, te Amsterdam.
*Risseeuw, (J.) Secretaris der Stad Goes. Voor het Leesgezelschap: Dichtkunst veredelt, aldaar.
Roelfsema, (H. R.) Boekhandelaar, te Groningen. 8 Ex.
*Roelofs, (H. J.) te Amsterdam.
*Roessingh, (H.) te Cuyk.
*Römer, (Mr. H. G.) Secretaris der Stad Utrecht.
*Romeijn, (Mr. P.) Gymn. Rector, te Gorinchem.
Romondt, (H. H. van) Boekhandelaar, te Utrecht.
*Roo, (G. J. H. de) te Dordrecht.
*Roode, (J. C. de) Instituteur, te Voorburg.
*Roodhuijzen, (H. G.) Instituteur, te Amsterdam.
Rooijen, (W. J.) 1ste Luitenant Kwartiermeester bij het 4e Regiment Infanterie, te Leeuwarden.
Rosen, (S. E.) Med. Dr., te Amsterdam.
Rouppe van der Voort, (L. Jh.) Wethouder der stad 's Hertogenbosch.
*Rouville, (P H. Muntz de) Student in de Regten, te Brielle.
*Rovers, (N.) Med. Dr., te Dordrecht.
*Roijen, (Mr. S. J. van) Advokaat, te Zwolle.
Roijen, (B. van) Jur. Cand., te Groningen.
*Rubens, (B. E.) te Amsterdam.
Ruiter, (G. C. P. de) Med. Dr., te Utrecht.
Ruijter, (J. de) Boekhandelaar, te Amsterdam. 6 Ex.
Rijgersma, (E. H. van) Boekhandelaar, te Lemmer.
Rijk, (J. C.) Vice-Admiraal, te 's Gravenhage.
*Rijp, (C. L.) R. K. Priester, te Nederhorst den Berg.
Rijsheuvels, (L.) Direkteur van het civiele en militaire Arresthuis, te Antwerpen.
Rijsheuvels, (J. E.) Boekhandelaar, te Antwerpen.
Rijstenbergh, (L.) Hoofd-Ingenieur van 's Rijks Waterstaat, te 's Hertogenbosch.
Salomonson Gz. (M.) te Almelo.
*Saltet, (P. R.) te Amsterdam

*Sandifort, (Mr, J. S. R.) Lid van de Arrondissements Regtbank, te Brielle.
*Santbergen, (A. J. van) te Amsterdam.
Schaafsma, (A.) Boekhandelaar, te Dokkum. 5 Ex.
*Schelling Jz., (K.) Bouwman, te Mijnsheerenland.
*Scheltema, (P.) Archivarius der Hoofdstad en van de Provincie Noord-Holland, te Amsterdam.
Scheltema, (J. H.) Boekhandelaar, te Amsterdam.
Schepers, (D. J. G.) Theol. Stud., te Groningen.
Schetsberg, (H. C.) Boekhandelaar, te Leeuwarden.
*Schieveen, (A.) te Schiedam.
*Schluiter, (J. P. de la Fontaine) te Amsterdam.
Schoeman, (H.) Boekhandelaar, te Amsterdam.
*Scholte, (M. A.) te Amsterdam.
*Schoninga, (H.) te Purmerend.
*Schotel, (Dr. G. D. J.) Predikant, te Tilburg.
*Schotman, (Jan) Goud- en Zilversmid, te Dordrecht.
Schouten, Cz., (J.) Apotheker, te Alkmaar.
Schouten, (Mejufvr. E. J.) te Dordrecht.
*Schouwenburg, (L. M.) te Amsterdam.
Schreuder & van Baak, Boekhandelaars, te Leiden, 3 Ex.
Schuitemaker, (J.) Boekhandelaar, te Purmerend.
*Schuller, (C. D.) te Amsterdam.
*Schumer, (H. Krieger) Heel- en Vroedmeester, te Amsterdam.
Schuring, (B.) Boekhandelaar, te Weesp, 2 Ex.
*Schut, (J. H.) Boekdrukker, te Amsterdam.
Schuurman, (H. J.) Jur. Stud., te Leiden.
*Schuijmer Hz., (J. H.) te Amsterdam.
*Sels, (J G. van Löben) Rentenier, te Zutphen.
Seminarie, (Het) te St.-Michels-Gestel.
Sepp & Zoon, (J. C.) Boekhandelaars, te Amsterdam.
Siccama, (Mr. L. C. Hora) Lid van het Munt-collegie, te Utrecht.
Siddré, (J. H,) Boekhandelaar, te Utrecht.
Sigtenhorst A. Jz., (A. van den) Boekhandelaar, te Almelo.
Sigtenhorst, (A. J. van den) Boekhandelaar, te Deventer.
*Sillem, (E.) te Amsterdam.
*Simons, (Dr. G.) Directeur der Koninkl. Akademie, te Delft.
Sitter, (A. J, de) Jur. Stud., te Groningen.
*Six, J. P.) te Amsterdam.
*Sloet van Zwanenburg, (Mr. A. F. Baron) Rijksontvanger, te Twello.
*Sluiter, (J. W.) Conrector, te Rotterdam.
Sluyterman, (J. A.) Theol. Stud., te Leiden.
*Smallenburg, (Mr. N. J.) Advokaat bij den Hoogen Raad, te 's Gravenhage.

Smeele, (J. P.) Jur. Stud., te 's Gravenhage.
Sminia, (Jhr. H.) Stud., te Groningen.
*Smit Gz., (A.) Secretaris der Gemeente Zaandijk en Polderbanne te Westzaan.
*Smit, (J. Kortenhoef) Predikant, te Amsterdam.
Snoeck, (S. van Reijn) Boekhandelaar, te Rotterdam.
Someren, (A. E. C. van) Boekhandelaar, te Zutphen. 5 Ex.
Sopers, (G. P. A.) Jur. Student, te Leiden.
Spijker Az., (J. C.) Boekhandelaar, te Amsterdam. 2 Ex.
Stallaert, (K.) Professor bij het Koninglijk Athenaeum, te Brussel.
*Stamkart, (C. H. P.) Instituteur, te Amsterdam.
*Steinmetz, (F. F. C.) te Kampen.
Stinstra, (G.) Med. Doctor, te Groningen.
Stirum, (Graaf van Limburg) Staatsraad, Kommissaris des Konings in de Prov. Gelderland, te Arnhem.
Stockum, (W. P. van) Boekhandelaar, te 's Gravenhage. 13 Ex.
Stokhuijzen, (W.) Boekhandelaar, te Gorinchem. 6 Ex.
Stokmans en Rijnders, Boekhandelaars, te Amsterdam.
*Stolk, (J. van) te Padang.
*Stoppelaar, (M^{r}. J. H. de) Burgemeester te Gapinje enz.
*Stoppelaar, (M^{r}. J. H. de) Advokaat, te Middelburg.
Sturler de Frienisberg, (G. H. de) Gepens^{d}. Majoor der Oost Ind. Kavallerie, te Deventer.
*Suerhoff, (J. P.) Magazijnmeester van den Handel, te Rotterdam.
Sulpke, (J. C. A.) Boekhandelaar, te Amsterdam.
Susan, (S.) Lector aan het Gymnasium, te Deventer.
Sutorius, (Paulus) te Amsterdam.
Sutorius, (P.) Fabriekant, te Weesp.
*Swartsenburg, (I. T.) Genees-, Heel- en Verloskundige, te Abbekerk.
*Swaters van Chaumburg, (M^{r}. J. W. Th.) Advokaat, te Assen.
*Swijndrecht, (W. H. Montauban van) Makelaar, te Rotterdam.
Sybrandi, (J. D). Boekhandelaar, te Amsterdam. 4 Ex.
*Taets van Amerongen, (M^{r}. L. R. Baron) Kamerheer des Konings, te 's Gravenhage.
Taurel, (C. Ed.) Kunstgraveur, te Amsterdam.
*Teding van Berkhout, (M^{r}. P. J.) Lid van de Arrond. Regtb., te Amsterdam.
*Teding van Berkhout, (Jhr. M^{r}. J. P.) Lid der Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, te Haarlem.
*Teding van Berkhout J^{r}., (Jh^{r}. M^{r}. J. P.) Regter-Plaatsvervanger, te Haarlem.
*Teixeira de Mattos, (Henry) te Amsterdam.
*Temminck, (L. F.) Controleur van het Kadaster, te Rotterdam.
Tengbergen, (A. F. J.) Wethouder, te Doesborgh.
Terveen en Zoon, (J. G. van) Boekhandelaars, te Utrecht. 2 Ex.

Thieme JFz., (H. C. A.) Boekhandelaar, te Nijmegen. 4 Ex.
*Thierry de Bije, (...) Ontvanger der Registratie, te Maarssen.
*Thierry de Bije, (Mr. J. G.) Bewaarder der Hypotheken en van het Kadaster, te Haarlem.
Tibout, (W. J.) Boekhandelaar, te Wageningen.
*Tielemans, (Mr. I. P. J. B.) Oud-Referendaris bij 't Departement van Financiën, te Vlijmen.
Tielkemeijer, (G. W.) Boekhandelaar, te Amsterdam. 2 Ex.
*Tinga, (Mr. E.) Advokaat, te Zuidbroek.
Tissot, (...) Partikulier, te Brussel.
*Tol, (H. J.) Predikant, te Amsterdam.
*Trip van Zoudtlandt, (Jhr. W. F.) Proponent, te Utrecht.
*Tuyll van Serooskerken, (E. L. van) te Amsterdam.
Tuyll van Serooskerken van Zuylen, (Baron van) te Zuijlen.
Tijl, (J. J.) Boekhandelaar, te Zwolle.
*Ulman, (L. J.) Arrondissements-ijker, te Amsterdam.
Uije, (J. J. van) Boekhandelaar, te Doesborgh. 3 Ex.
*Uyttenhooven, (Mr. A.) Commies-griffier bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te 's Gravenhage.
*Vaillant, (C. J.) Med. Dr., te Schiedam.
Varkevisser, (M.) Kargadoor, te Rotterdam.
*Veder, (W. R.) Theol. Dr. Predikant, te Dordrecht.
Veder, (Mr. Aart) Advokaat, te Rotterdam.
*Veenland, (J. U.) te Lippenhuizen.
Veer, (H. de) Predikant, te Meerkerk.
Vegilin van Claerbergen, (E. S. B.) Jur. Stud., te Leiden.
*Veldwijk, (E. G.) te Amsterdam.
*Verbrugge, (W. A. Viruly) te Gorinchem.
Verhellouw, (Mr. P.) Procureur, te 's Hertogenbosch.
Verhoeff, (A.) Jur. Stud., te Utrecht.
Verhoeven, (Gebrs.) Boekhandelaars, te 's Hertogenbosch. 15 Ex.
*Verhoeven, (Ds. H. P. Timmers) Predikant, te 's Gravenhage.
*Verhoeven, (M. G. Timmers) M. D. Lid van den Gemeenteraad, te Dordrecht.
*Verkuyl, (A. N. van Jaarsveld) te Meeteren.
Vermeulen, (Mr. E. C.) Advokaat, te Gorinchem.
*Verschuur, (B. A. W Baron van) te Amsterdam.
Verwoert, (...) te Utrecht.
*Verwijs, (E.) Lit. hum. Cand., te Leiden.
*Veth, (P. J.) Hoogleeraar, te Amsterdam.
Viëtor, (H. H.) te Winschoten.
Vieweg, (C. A.) Boekhandelaar, te Nijmegen.
*Vigelius, (H. H. W. K.) te Nijmegen.

Vinke, (G. J.) Predikant, te Sneek.
*Vinne, (V. H. Huurkamp van der) Med. D^r^., te Haarlem.
*Viruly, (C. E.) Koopman, te Rotterdam.
*Visscher, (L. G.) Hoogleeraar, te Utrecht.
*Visscher, (S.) Heel- en Vroedmeester, in de Beemster.
*Visser Jz., (A. A.) Aannemer, te Sliedrecht.
*Visser, (A. F.) te Gorinchem.
*Visser, (D. Vas) te Amsterdam.
*Vlasman, (B.) te Amsterdam.
Vliet Az., (E. van) Boekhandelaar, te Rotterdam. 2 Ex.
*Vliet, (M^r^. W. van der) te Amsterdam.
*Vloten, (J. van) Hoogleeraar, te Deventer.
*Vollenhoven, (Jacob van) Kantonregter, te Rotterdam.
Vollenhoven, (H. van) Med. D^r^. te Rotterdam.
*Voombergh, (Mevr. de Wed. A.) te Amsterdam.
*Vos, (M^r^. G.) Lid der Gedeputeerde Staten van Drenthe, te Assen.
*Vos Jacobszoon, (Jacob de) te Amsterdam.
*Voys, (A. de) Juwelier, te Amsterdam.
*Vries, (M. de) Hoogleeraar, te Leiden.
*Vries, (P. de) Makelaar in Tabak, te Amsterdam.
Vries, (M. A. de) Presidente Stichtvrouwe van Maria Catharina van Dooren's Vrouwen Gesticht van Weldadigheid, te Rotterdam.
Vries, (P. de) te Utrecht.
*Vrijthoff, (J. G. C. P.) te Dordrecht.
Vuijlsteke, (...) te Gend.
*Waanders, (D^r^. ...) te Amsterdam.
*Waard, (K. de) Boekhandelaar, te Groningen, 2 Ex.
Wakkers, (J. F.) Commies aan het Postkantoor, te Breda.
*Walraven, (D. A.) te Amsterdam. Voor het genootschap: Doctrina et Amicitia, aldaar.
*Warren, (Wijlen D^r^. J. H.) In leven Rector aan de Latijnsche School, te Dokkum.
*Wassenbergh, (A.) Predikant, te S^t^. Anna Parochie.
*Wedden, (H. J. v. d.) Deurwaarder, te Nijmegen.
Weelden & Mingelen, (van) Boekhandelaars, te 's Gravenhage.
*Welsch, (A. S.) te 's Hertogenbosch.
Wenk, (W.) Boekhandelaar, te Rotterdam.
*Wennekendonk, (J. G.) Kath. Pastoor, te Amersfoort.
Werkhoven, (F. G. A. J. van) Boekhandelaar, te Alphen. 2 Ex.
Wermeskerken D.Rz., (J. van) Boekhandelaar, te Amersfoort.
Wermeskerken, (Wed. D. R. van) Boekhandelares, te Tiel.
Westerhoven, (A. S. van) Boekhandelaar, te Amsterdam.
Westerman & Zoon, (M.) Boekhandelaars, te Amsterdam.

*Westkirch, (R.) Koopman, te Amsterdam.
*Westrenen van Driebergen, (J. A. van) Kamerheer des Konings, te Utrecht.
Weijtingh & van der Haart, Boekhandelaars, te Amsterdam. 5 Ex.
Wichers, (H. L.) Lit. Jur. Student, te Groningen.
Wicheren Hz. (P. van) Boekhandelaar, te Groningen. 2 Ex.
Wilkens, (F.) Boekhandelaar, te Groningen. 2 Ex.
Willems, (W.) Boekhandelaar, te Amsterdam. 4 Ex.
*Willet, (A.) te Amsterdam.
*Willigen, (A. van) Onderwijzer, te Brielle.
*Willigen, (V. van der) Predikant, te Vorchten.
Willink, (W. E. J. Tjeenk) Boekhandelaar, te Zwolle. 2 Ex.
Wilterdink, (D. J.) Boekhandelaar, te Deventer. 2 Ex.
Winkel, (L. A. te) Onderwijzer in de Nederd. taal en letterk. aan het Gymnasium te Leiden.
*Winter, (H. J. van) te 's Gravenhage.
*Withuijs, (C. G.) Directeur der Algemeene Landsdrukkerij, te 's Gravenhage.
*Witsen, (J. J. van) te Rotterdam.
*Witsenburg, (A. van) te Leiden.
*Wittering, (J.) te Amsterdam
*Woldringh, (W.) Griffier bij de Arrondissements Regtbank, te Winschoten.
Wolters, (J. B.) Boekhandelaar, te Groningen. 9 Ex.
*Wolvekamp, (A. M. R.) Collecteur in de Staats-Loterij, te Rotterdam.
*Wijbrands, (Aem. W.) te Amsterdam.
*Wijck, (M. S. G. van) te Amsterdam.
Wijnands, (Jan) Koopman, te New Castle in Engeland.
*Wijs, (F. C. J. de) Wijnhandelaar, te 's Hertogenbosch.
Wijsmuller, (De Erve) Boekhandelaar, te Amsterdam.
*Wijsmuller, (J. J.) Horologiemaker, te Amsterdam.
Wijt & Zoon, (M.) Boekhandelaars, te Rotterdam.
*IJserman, (W.) Directeur van het Leesgezelschap Nut en Vermaak, te Moordrecht.
Zee, (P. E. van der) Predikant, te Andijk.
*Zeegers, (L. Th.) Onderwijzer, te Amsterdam.
Zeelt, (W. H.) Boekhandelaar, te Amsterdam. 2 Ex.
*Zeggelen, (W. J. van) te 's Gravenhage.
*Zurich, (W. H.) Onderwijzer, te Nijmegen.
*Zuijderhoff, (Th.) te Amsterdam.
Zwaan, (N. de) Boekhandelaar, te Utrecht. 2 Ex.
Zwaardemaker, (C.) Boekhandelaar, te Haarlem.
Zweers, (H. A.) Boekhandelaar, te Amsterdam.
*Zijlstra (Mr. P. Adama) Burgemeester der Stad Harlingen.

INLEIDING.

NADAT ik tot het vermetele beſluit gekomen was om een zoo reusachtige onderneming als het bezorgen eener nieuwe uitgave van Vondels werken te aanvaarden, bleef ik nog langen tijd in twijfel hangen, aan welke wijze van behandeling ik daarby de voorkeur zoude ſchenken. De eenvoudigſte, en die zich als van zelve aanbood, was voorzeker, de beſtaande indeeling over te nemen, de onderſcheiden gedichten naar hun ſoort by elkander te voegen, en alzoo achtereenvolgends bundels van Treurſpelen, van Lierzangen, van Hekeldichten, enz. in 't licht te zenden. In vele opzichten prees deze

wijze van behandeling zich aan. Zy verſchafte het voordeel, dat ieder, die een bepaald gedicht wilde lezen of raadplegen, het, ook zonder behulp van een register, onder de rubriek, waartoe het behoorde, zoude kunnen opzoeken en ſpoedig vinden: en de vergelijking — dichtſtuk by dichtſtuk — van deze met vroegere uitgaven, zoude, door het in acht nemen der oude volgorde, veel gemakkelijker worden. Maar van een anderen kant voorzag ik al ſpoedig de zwarigheden, die my, wanneer ik op zoodanige wijze het Werk in 't licht gaf, by het bearbeiden der aanteekeningen en ophelderingen te wachten ſtonden. Immers, daar by de verzameling der Gedichten van Vondel in al de vorige uitgaven wel de ſoort, waartoe zy behooren, maar niet de tijd der vervaardiging in aanmerking genomen is, zoo ſtaan de gewrochten uit de meest van elkander verwijderde tijdperken van 's mans leven door en nevens elkander: 'tgeen den Lezer telkens doet ſtuiten op een aanmerkelijk en lastig verſchil tusſchen twee of meer naast elkander geplaatſte dichtſtukken: een verſchil niet alleen ten opzichte van de taal, waarin zy vervat zijn, en van hun poëetiſche gehalte, maar ook zelfs ten opzichte der daarin uitgedrukte, 't zij politieke, 't zij godsdienſtige meeningen en begrippen: — een verſchil, verklaarbaar uit de langdurige dichterlijke loopbaan van Vondel, uit de ontwikkeling, welke zoo de Taal, waarin hy ſchreef, als zijn dichttalent, verkregen, en uit zijn verandering van denkwijze en geloof. Hoe meer ik nadacht, hoe meer het my duidelijk werd, dat, wanneer ik my aan de oude rangſchikking hield, ik by het naſporen van hetgeen my noodig of dienſtig zijn kon tot opheldering van elk afzonderlijk gedicht, telkens den aart mijner nasporingen veranderen en weder andere, geheel verſchillende bronnen zoû hebben te raadplegen, zoo wel

voor Taal als voor Gefchiedenis, en b. v., na verwijld te hebben by de Taalzuiveraars van 't midden der zeventiende eeuw, op eenmaal zoû moeten terugfpringen op de Rederijkers, die in 't begin dier eeuw bloeiden, om van hen my weêr te begeven tot den dichtlustigen kring, die op 't Muiderflot byeen kwam: dat ik even zoo, na pas de werken te hebben gelezen, die over den oorlog met Engeland handelen, my weder zoû moeten verdiepen in die, waarin de Tachtigjarige krijg befchreven wordt, om er onmiddelijk daarna weder een op te flaan, hetwelk de tochten van Gustaaf Adolf tot onderwerp had: dat het my zoû kunnen worden opgelegd, van de Ruyter naar Hendrik IV en van dezen naar Paus Innocentius X te dwalen, en ik my, in één woord, by de bewerking van ieder voorkomend dichtftuk, de onderling meest afwijkende onderzoekingen zoû moeten getroosten. In weêrwil van dit alles, nog hadde ik, wat my zelven betrof, tegen een dergelijke taak zoo zeer niet opgezien; maar de ondervinding had my reeds dikwerf aangetoond, hoe weinig de rangfchikking, in de vroegere uitgaven aangenomen, er op aangelegd is, lezers voor Vondel te winnen. Wie toch wordt niet afgefchrikt, wanneer hy b. v. een verzameling ontmoet van niet minder dan twee-en-zestig bruiloftsdichten? en wie zal opgewektheid gevoelen, om die achter elkander te lezen? Ik houd my overtuigd, dat de arbeid, befteed aan het ophelderen en met aanteekeningen voorzien van een zoodanige verzameling by den rij af, een vrij ondankbare arbeid worden zoû, welken de Lezers, even zoo min als den verklaarden text zelven, naauwlijks een blik zouden waardig keuren.

Het waren deze overwegingen, die het my, zoo voor den Lezer als voor my zelven, wenschlijker en voordeeliger deden achten, de gedichten

niet naar onderwerp of ſoort, maar in kronologiſche orde te rangſchikken, en die, zoo dikwerf en waar dit geſchieden kon, in verband te brengen met het leven des Dichters. Niet alleen komen door zoodanige rangſchikking de bezwaren, waarvan ik zoo even gewach maakte, grootendeels te vervallen; maar ook biedt zy in velerlei opzichten een werkelijk voordeel aan. In de eerſte plaats zal nu de Lezer in ſtaat zijn, de vorming des Dichters te volgen, hem in zijn ontwikkeling gade te ſlaan, op te merken, hoe hy, na eerst, nog zwak en wild, in het onzekere te hebben rondgetast, trapsgewijze in kennis, in kracht, in dichtvermogen aanwies, tot dat hy eindelijk, niet alleen door het involgen van het hem aangeboren genie, maar ook en voornamelijk door de hulp van aanhoudende vlijt en oefening, die hoogte bereikte, waarop hy al zijn tijdgenooten verre achter zich liet. Ten tweede zullen de gedichten van Vondel, naar den tijd hunner vervaardiging gerangſchikt, als 't ware een geſchiedenis aanbieden van de Nederduitſche Taal en Dichtkunst, zoo als zy, vertegenwoordigd door haren treffelijkſten Tolk, zich in de zeventiende eeuw ontwikkelden. Ten derde zal de geſchiedenis van Vondel, als mensch en burger, ſteeds gelijken tred houdende met zijn gedichten, over deze een meer helder licht verſpreiden: ja, geſchiedenis en gedicht, elkander beurtelings verklarende, hierdoor de belangſtellende aandacht des Lezers opwekken en verhoogen, wanneer hy, op die wijze eerst, den invloed volkomen zal kunnen ontdekken, dien de omſtandigheden, dien Vondels eigen lotgevallen, en dien vooral de wijziging zijner politieke en godsdienſtige begrippen op zijn dichtvruchten uitoefenden. Ten vierde zal ik, achtereenvolgends gewach moetende maken zoo van de perſonen, die met Vondel in aanraking

gekomen, die door hem bezongen zijn of van wie hy melding maakt, als van de gebeurtenisfen, waarop hy zinfpeelt, na de voltoojing van mijn arbeid, tevens wel geen volledige gefchiedenis, maar toch in zekeren opzichte een beknopt tafereel geleverd hebben van wat, gedurende vijf-en-zeventig jaren, zoo op het gebied der letteren als op dat van ftaatkunde, godsdienft en krijgswezen, in Nederland, ja gedeeltelijk ook in Europa, merkwaardigst voorviel. Ten vijfde eindelijk, zal de Lezer meer afwisfeling van lektuur bekomen, en zich gereeder tot de lezing van elk afzonderlijk gedicht begeven. Schrikte, om by het zoo even aangehaalde voorbeeld te blijven, hem de lijvige bundel bruiloftsdichten te voren af, hy zal er niet tegen opzien, nu en dan, by lange tusfchenpoozen, een op zich zelf ftaanden bruiloftszang te lezen, ja hy zal zulks niet zonder belangftelling doen, wanneer die zang betrekking heeft op perfonen, met wier ftand, karakter, werken of lotgevallen hy reeds te voren, uit hetgeen ik van hen te vermelden had, kennis gemaakt heeft.

Wel had die rangfchikking in kronologifche orde groote moeilijkheid in, en was het geen geringe arbeid, het rechte jaartal uit te visfchen, waarop elk verfchillend gedicht werd gemaakt of althands voor 't eerst in 't licht kwam. De meeste gedichten toch, vooral de kleinere, dragen geen jaarteekening, en men moet die uit hetgeen men van elders te weten komt, opmaken; — doch ik getroostte my de meer omflachtige nafporingen, hiertoe gevorderd: en zoo ik al omtrent enkele dier gedichten den bal moge hebben misgeflagen, ik vlei my, dat, over 't geheel, de moeite aan dat onderzoek befteed, niet onbeloond is gebleven.

Dwalingen, misflagen en verzuimen zal ik, ook by den besten wil om naauwkeurig te zijn, in den loop van dit werk nu en dan ongetwijfeld

begaan. Doch gelukkig zal er, by ontdekking daarvan, in een werk als dit, dat by afleveringen verſchijnt, altijd gelegenheid wezen, om het min juiste of onvolledige te herſtellen in de aanteekeningen of nalezingen, die achter elk deel gevoegd zullen worden; terwijl registers, zoo van zaken en perſonen als van verklaarde woorden en uitdrukkingen, achter 't ſlot van het werk gevoegd, den Lezer niet alleen naar het oorſpronkelijk verkeerde, maar ook naar de herſtelling of verbetering zullen verwijzen.

Het werk, dat ik alsnu mijnen Landgenooten aanbied, zoû alzoo kunnen genoemd worden : „Een Leven van Vondel, door zijn gedichten toegelicht en wederkeerig tot toelichting van deze ſtrekkende."

Na dit weinige te hebben vooruit gezet, meen ik, zonder verdere inleiding, tot mijn onderwerp te moeten overgaan. By een werk van langen adem als hetwelk ik ondernomen heb, moet alle onnutte woordenpraal, al wat geacht zoû kunnen worden alleen te zijn bygebracht om het boek te rekken, den goedgunſtigen Lezer geſpaard blijven.

DE WERKEN

VAN

J. VAN VONDEL,

IN VERBAND MET ZIJN LEVEN.

VONDEL — deze naam, onder welken de Hoofddichter, wiens Leven en Werken ons zullen bezig houden, meest bekend is, — was echter niet de naam, waarmede hy gewoon was zich te onderſchrijven. Naar de gewoonte zijner eeuw, toen de meeste ingezetenen dezer Landen nog geen familienaam bezaten en de overigen zeer ſlordig of althands zeer onverſchillig waren omtrent de wijze van dien te ſpellen [1]), noemde zich Vondel nu eens „Van Vondel," dan weder „Van den Vondel;" „Van Vondelen," of zelfs „Van Vondelens." Het woord *Vondel* beteekent in de

[1]) Zoo vinden wy den naam van een voornaam ſtaatsdienaar als Huigens, nu eens Huigen of Huygen, elders Huighen of Huyghen, by anderen weder Huighens, Huygens of Huyghens geſpeld.

Brabantſche taal een plank of kleine brug, in Holland gemeenlijk *vlonder* of *vlunder*, in Friesland *vonder* genaamd, en gebezigd om ſloten of binnenwateren te vloeren en om tot overgang te dienen.

De naam alzoo des Dichters duidt reeds zijn afkomst aan uit de Zuidelijke (toen Spaanſche) Nederlanden, en het zal ons later zoo uit zijn leven als uit zijn werken blijken, dat, hoezeer hy aan Holland zijn vorming te danken had, de aart van den Zuid-Nederlander zich nimmer in zijn daden noch in zijn ſchriften geheel verloochende.

Van zijn voorouders van vaders zijde is weinig of niets bekend; van die van moeders zijde zijn eenige byzonderheden bewaard gebleven, welke ik hier laat volgen.

Toen, omſtreeks de helft der zestiende eeuw, de kerkhervorming ook in de Nederlanden grooten voortgang maakte, waren het vooral de Rederijkerskamers, die de pogingen der hervormers krachtig in de hand werkten en daardoor zich de ongenade verwierven van een Regeering, die, tot handhaving der gevestigde Leer, niet aarzelde zich van zwaard en brandſtapel te bedienen. Over die Kamers, haren aart, werkzaamheden en invloed, zal ik te zijner tijd gelegenheid hebben meer uitvoerig te ſpreken: hier ter plaatſe heb ik my alleen bezig te houden met een Lid van eene der te Antwerpen beſtaande Kamers, zelf een Antwerpenaar, en Peter Kranen geheeten. Deze was een in zijne dagen niet ongeächt letterkundige, die, naar de wijze der meer bekende Poëeten Jan Baptista Houwaert en Cornelis van Ghistele, de Rhetorica — gelijk men toen de dichtkunst noemde — beöefende. Zoo de rijmen, welke hy vervaardigde, hem by de voorſtanders van Taal- en Dichtkunst in eere brachten, de begrippen, welke hy op 't ſtuk der godsdienst aankleefde, waren weinig geſchikt om hem de gunst te doen verwerven van hen, die thands de macht in handen hadden. Peter Kranen toch was van de oude Religie afgeweken om de leer der Doopsgezinden te omhelzen. Wel waren zy, die tot deze afdeeling der Gereformeerden behoorden, even lijdzaam en voor de algemeene veiligheid onſchadelijk, als hun voorgangers, de Wederdoopers, rusteloos en gevaarlijk waren geweest; doch dit nam niet weg, dat hun geloof in ſtrijd was met de toen uitgevaardigde plakkaten: die plakkaten, van welke men zeide, dat zy niet met inkt, maar met bloed geſchreven waren. Ook de Doopsgezinden, als ketters en ſcheurmakers beſchouwd, ſtonden aan de hevigſte vervolging bloot, en konden niet dan in 't geheim zich tot het houden hunner godsdienstoefeningen vereenigen. Peter Kranen behoorde onder de zoodanigen, die ook door de ſtrengſte bedreigingen zich niet lieten afſchrikken om de vergaderingen hunner geloofsgenooten by te wonen. Als ſchrijver en als Rederijker had hy echter boven anderen de opmerkzaamheid tot zich getrokken; zijn geheime gangen werden beſpied en verklapt: en door den Markgraaf van Antwerpen werd last tot zijn in-hechtenisneming gegeven. Gelukkig echter werd hy nog in tijds gewaarſchuwd: hy wist met zijn kinderen door de achterdeur zijner woning te ontſnappen en buiten de ſtad te geraken, waarna hy de wijk nam naar Keulen.

Zijn huisvrouw echter, die op 't uiterst zwanger was, had hem niet kunnen volgen : zy bleef achter en werd door de dienaars, uitgezonden om haar man te vatten, op den Steen of ſtads kerker gebracht. Naauwlijks was zy daar gekomen, toen haar, ten gevolge van de ontſteltenis, de arbeid overviel. Een neef van haar, zekere Hans Michiels, ſtrekte haar tot voorſpraak by den Markgraaf, en verzocht vergunning voor haar om naar huis te gaan en er haar kraam uit te leggen. Zulks werd toegeſtaan, onder voorwaarde, dat de verzoeker zich borg voor haar ſtellen en zijn hoofd verpanden zoû om haar weder te leveren. Hy nam dit aan, en werkelijk bracht hy zijn nicht, toen deze uit het kraambedde was opgerezen, weder naar de gevangenis, haar echter troostende met de verzekering, dat, zoo hy haar met de eene hand op den Steen geleverd had, hy haar met de andere daar weêr af zoû helpen. Indien hy haar met deze toezegging voor het oogenblik opbeurde, zwaarder viel het hem, zijner belofte geſtand te doen. De vrouw van Kranen vernam eerlang, dat zy ten vure verwezen was, en met een medegevangene, zekeren leeraar, ſterven zoû. Zy bad om uitſtel, en, geen ander redmiddel ziende, vroeg zy, of men haar geen kwijtſchelding van ſtraf zoû verleenen, indien zy een harer kinderen door een Katholyken priester liet doopen. 't Antwoord luidde : „misſchien ja." Met dit uitzicht liet men een van haar naar Keulen geweken kinderen, een dochter, naar Antwerpen terug keeren en naar de gewoonte der Roomsch-Katholyke Kerk doopen. Deze maatregel, de voorbede van velen, en de belofte, door de veroordeelde afgelegd, om in 't vervolg Katholyk te leven, hadden de uitwerking, dat men haar weder ontſloeg. Zy haastte zich, van haar vrijheid gebruik te maken en zich naar Keulen by haar man en kinderen te begeven. Hier werd, naar het oude Italiaanſche ſpreekwoord: *pasſato il pericolo gabbato il ſanto* [1]), de belofte, uit vreeze voor den dood afgelegd, ſpoedig weder vergeten : even yverig als te voren bezochten man en vrouw de ſamenkomſten der Doopsgezinden en lieten hun kinderen in die leer onderwijzen.

In het later zoo Katholyke Keulen was men in die dagen op het ſtuk van godsdienst vrij toegeeflijk : en hoe kon het anders in een ſtad, waar achtereenvolgends twee Kerkvoogden, Salentinus, Graaf van Ysenburg, en Gerhard, Graaf van Waldburg-Truchſes, in ſpijt hunner waardigheid, de nieuwe leer omhelsden, het cœlibaat vaarwel zeiden en in 't huwlijk traden. Geen wonder dan ook, dat Keulen een wijkplaats geworden was, waar zy, die om 't geloof vervolgd werden, met gandſche ſcharen henen ſtroomden.

Onder die vluchtelingen bevond zich een ſtadgenoot van Kranen, die, even als hy, de begrippen der Doopsgezinden was toegedaan, en, even als hy, om zijn geloof vervolgd was geworden. Deze man, mede een geboren Antwerpenaar, was een hoedeſtoffeerder van zijn ambacht, en zijn naam was Joost van den Vondel.

1) Wanneer het gevaar voorby is, ſteekt men den draak met den Heilige.

Gelijkheid van herkomst, van gevoelens en van lot moest natuurlijk beide mannen tot elkander brengen: en het gevolg van hunne kennismaking en omgang was, dat later tusſchen beide een nog naauwer band ontſtond en Van den Vondel een dochter van Kranen huwde, dezelfde die Katholyk gedoopt was en Sara heette.

Uit dezen echt werd onze dichter, te Keulen, in de *Weiſsgaſſe* of Witteſtraat, geboren. Deze naam van Keulen is, gelijk men weet, eene verbastering en verkorting tevens van *Colonia Agrippina,* of „de Agrippijnſche volkplanting," aldus genoemd naar haar eerſte ſtichters, M. Agrippa, ſchoonzoon van Keizer Augustus, en Agrippina, dochter van Germanikus en gemalin van Keizer Klaudius. Vandaar de toenaam van „Agrippijner," dien onze dichter later meermalen aannam, en die van „Agrippijnſche Zwaan," hem dikwerf door zijn bewonderaars gegeven. Hy zelf bleef ſteeds met kinderlijke zucht aan zijn geboorteplaats verknocht, onderhield, ook op gevorderden leeftijd, de oude betrekking met hare inwoners, en droeg haar een zijner Treurſpelen, „de Maeghden," op. Nog krachtiger bewees hy zijn belangſtelling in haar lot, toen hy in zijn gedicht, getyteld: „de Olijftak aen den Zweedſchen helt Guſtaef Adolf," dezen Koning ſmeekte, zijn zegevierende wapenen niet tegen Keulen te wenden. Ik hoop, by het beſchouwen dezer gedichten, op die byzonderheden nader terug te komen.

Het jaar zijner geboorte vermeldt Vondel zelf in de opdracht van het Treurſpel Maria Stuart, zeggende, dat hy zijn geboorte by Mariaas moordjaar herdacht. Hy doelt hier op 't jaar 1587, waarin die Koningin werd onthoofd. Zijn geboortedag viel op den 17 November, een dag, door de Roomſche Kerk aan den Bisſchop Gregorius Thaumaturgus toegeheiligd. Hierom noemt hy in een zijner gedichten Thaumaturgus zijn geboorteheilig, en zegt, dat zijn jaargetij op dat feest komt,

Als Slaghtmaent, meer dan half voorby,
Den zonring ſluit op mijn verjaeren.

Den Lezer worde herinnerd, dat Thaumaturgus „wonderwerker" beteekent. Wanneer men nu hierby in aanmerking neemt, dat voor het huis, waarin Vondel geboren werd, een viool uithing, hoedanig ſpeeltuig de ſchilders van die dagen aan Orfeus, Amfion, en andere zangers van vroegere eeuwen in de hand gaven, dan zal men zich niet verwonderen, dat zoodanige lieden als aan voorteekens hechten, in die beide vereenigde omſtandigheden een profecy hebben ontwaard, die later ſchitterend vervuld werd. Volgends dezulken kon het niet anders, of het kind, dat in dat huis en op dien dag het licht aanſchouwde, was beſtemd om eenmaal, als zanger, wonderen te verrichten.

Van Vondels eerſte kindsheid zoo min als van de wijze, waarop zijn ouders zich te Keulen geneerden, heb ik eenige narichten kunnen opſporen. Zeker is het, dat zy zich aldaar tot in het laatst der zestiende eeuw bleven onthouden, en dat hun, behalve Joost, nog drie kinderen in die ſtad geboren werden, te weten Klementina (Klemensken) in 1586, Sara in 1594 en Willem in 1599.

Terwijl dit huisgezin zijn dagen in de plaats der vreemdelingſchap doorbracht, hadden zeven van die Nederlandſche Gewesten, die het pronkjuweel uitmaakten van des Vijfden Karels heerſchappy, zich van vreemde overheerſching vrijgemaakt en tot een afzonderlijken Staat gevormd. Maar niet alleen was de Koning van Spanje als Landsheer afgezworen, ook de Roomsch-Katholyke godsdienst had, als godsdienst van den Staat, voor de Kalvinistisch-Gereformeerde plaats gemaakt, die echter, toen nog niet vervolgziek, alle andere belijdenisſen nevens zich gedoogde. Naar de zeven Vereenigde Gewesten trokken nu zoowel zy, die het meest veilige toevluchtsoord tegen geloofsdwang zochten, als zy, die zich lieten uitlokken door de menigvuldige gelegenheden, welke de jeugdige en reeds bloeiende Republiek aanbood om door krijgsdienst, handel of nyverheid fortuin te maken. Ook de vader van Vondel gevoelde zich opgewekt om zijn woonplaats over te brengen naar een land, waar hy vele geloofsgenooten, en tevens gelegenheid tot verbetering zijner omſtandigheden vinden zoû, en aanvaardde met vrouw en kinderen de reis.

Heden ten dage, nu alle vervoer zoo gemakkelijk en goedkoop plaats heeft, en de afſtand, die Keulen van onze grenzen ſcheidt, ons naauwlijks noemenswaardig toeſchijnt, kunnen wy ons moeilijk een denkbeeld maken van de bezwaren, die, toen het huisgezin van Vondel zich naar Nederland begaf, aan die reis verknocht waren. De Gewesten aan den Benedenrijn waren toen nog het voorname tooneel van den oorlog, en niet licht waagde zich de reiziger, wanneer hy iets te verliezen had, op een bodem, door de ſtroopende partyen van beide kanten onveilig gemaakt. Om van Keulen zich naar herwaarts te begeven, was het dus raadzaam een omweg te maken; hoewel die, welken de oude Vondel koos, wat al te zonderling voorkomt, en het vermoeden opwekt dat bykomende belangen die keuze hebben geleid. Immers hy nam de reis met zijn huisgezin van Keulen op Frankfort, vandaar op Bremen, en zoo op onze grenzen aan. Het laat zich gisſen, dat hy in die beide laatstgenoemde ſteden nog zaken had af te handelen of ſchulden in te vorderen. Hieromtrent is ons echter niets zekers bekend, wel omtrent de wijze, waarop hy den tocht van Bremen naar Holland deed. Aandoenlijk en ſchilderachtig tevens is het weinige, dat daarvan vermeld wordt, en hetgeen de verbeelding des Teekenaars, die bygaande plaat ontwierp, zoo gelukkig heeft weten aan te vullen. Is het my vergund, by zoo veel ſtelligs als ik leveren moet, hier een weinig toe te geven aan de fantazy, en dat reizende huisgezin aan mijn Lezers voor te ſtellen, gelijk het zich in overeenſtemming met hetgeen de overlevering van die reis vermeldt, aan de oogen mijner verbeelding voordoet? Ik zie, dunkt my, dien ouderwetſchen, met leder overtrokken bolderwagen, zich langzaam en met moeite over den gullen zandweg bewegen. Achter-in ligt de have der reizigers, zoo beknopt mogelijk ſamengepakt, eenige kisten, eenig huisraad, in dien donkeren hoek opeengeſtapeld. Op den voorſten zitbank zit de zorgende moeder, met den kleinen Willem, haar zuigeling,

aan de borst; nevens haar Klemensken, hare oudste, reeds veertienjarige telg. Zij hangt de luren en kleedingstukken, op de laatste wisselplaats gewasschen, te droogen over een touw, van de eene zijde des wagens naar de andere gespannen. Achter het drietal schommelt de wieg van het knaapjen, of liever de hangmat, tusschen twee latten bevestigd. Naast den wagen wandelt de vader des huisgezins, met een, ja, burgerlijk voorkomen, maar waaraan langdurige wederwaardigheden en zorgen zekere achtbaarheid hebben gegeven. Nu eens is hy in gesprek met den voerman, die nevens zijn paard voorttreedt, dan weder beantwoordt hy de kinderlijke vragen van het vijfjarige Saartjen, dat, verveeld van 't rijden, voorthuppelt aan vaders hand, en nieuwsgierig rondziet naar de ongewone voorwerpen, die zich onder weg aan hare oogen voordoen. Eindelijk, nu voor, nu achter, draaft de twaalfjarige Joost, en poogt de voor hem uitvliegende vlinders machtig te worden, of gaêrt aan den kant der weiden versche bloemen, van dien bodem, waarop hy later lauweren vergaderen zal. Dan, ook by zijn kinderlijke speelschheid toont hy zich gehoorzaam en gedwee aan vaders woorden of vermaning: en zoo bescheiden zijn de kleinen, zoo zedig en ingetogen de ouders, dat de voerman niet na kan laten, waar hy komt, deze getuigenis van hen af te leggen: „'t Is of ik met Jozef en Maria over weg ben." —

Utrecht was de plaats, waar de oude Vondel zich het eerst met de zijnen nederzette en waar onze Joost ter schole werd gezonden, om er zoo veel onderwijs te genieten, als er in die dagen gegeven werd, en 'tgeen in niet veel meer bestond dan in lezen, schrijven en een weinig rekenen. Welhaast echter verplaatste zich de vader met de zijnen naar Amsterdam, waar hy betere gelegenheid hoopte te vinden, om nering te doen. En in de daad, de kousewinkel, welken hy daar opzette, verschafte hem aldra winst genoeg, om op een onbekrompen wijze te voorzien in de behoeften van zijn huisgezin, 't welk in den jare 1602 nog vermeerderd werd met eene dochter, Katharina genoemd. Wat Joost betrof, hy was nu, zoo 't heette, volleerd, en moest zijn vader in de winkelnering bystaan.

Zijn liefhebbery lag echter niet aan die zijde : de hem aangeboren trek tot dichtkunst had zich reeds vroeg by hem geöpenbaard en nog zeer jong geraakte hy aan 't rijmen, waartoe hy gesterkt en aangemoedigd werd door den omgang, die hem aldra te beurt viel met de Amsterdamsche Rederijkers van dien tijd.

Ik heb zoo even gezegd, dat ik op de Kamers van Rederijkers zoû terugkomen. Verre van my echter, dat ik een volledige, of zelfs eenigzins omstandige geschiedenis zoû willen geven van die Kamers, zoo als zy bestonden en bloeiden in de zestiende en in den aanvang der zeventiende eeuw. Wie omtrent die beroemde Vereenigingen zoodanige narichten begeert, leze de *Schets eener Geschiedenis der Rederijkers,* door WILLEM KOPS, geplaatst in de *Werken der Maatschappy van Nederlandsche Letterkunde in* 4°, Deel II, of de door de Tweede Klasse van het K. N. Instituut bekroonde, en in hare werken opgenomen Verhandeling van WILLEM DE CLERCQ, *Over den invloed der vreemde Letterkunde op de onze,*

H. ten Kate del.

Lith. v. M. H. Binger & Zonen

AANKOMST VAN HET VONDELS-GEZIN IN NEDERLAND.

of eindelijk het doorwrochte vertoog over de Rederijkers, nu onlangs door den Heer J. J. F. NOORDZIEK ontworpen, en geplaatst in de *Kunstkronijk* van 1850. Wat my betreft, ik zal, wat de algemeene ſtrekking dier Kamers aangaat, hier alleen herinneren, dat men er zich bezig hield met het beöefenen van Taal en Dichtkunst, en ook met het maken van ſpelen, die doorgaands ſchriftuurlijke of zedelijke ſtoffen behelsden, en in het openbaar voor den volke werden vertoond. — Wat de Amſterdamſche Rederijkers betreft, omtrent hen dien ik, tot recht verſtand van hetgeen volgen zal, in eenige byzonderheden te treden.

Het eerſte bewijs van belangſtelling in hunne werkzaamheden, dat zy van Burgemeesteren van Amſterdam ontfingen, komt ons voor in 1518, toen deze laatſten op 24 Oktober van dat jaar het beſluit namen, om hun *f* 29 : 4 ſt. te vergoeden, een ſom, uitgeſchoten ter oprichting eener Kamer boven de Waag, en om de jaarlijkſche kamerhuur uit ſtads kas te laten voldoen. Deze gunst, door de Regeering van Amſterdam aan de Rederijkers bewezen, had ten gevolge, dat eerlang aldaar meer Kamers tot ſtand kwamen, alwaar men van tijd tot tijd Blij- en Kluchtſpelen, onder den naam van *Batementen* (esbaſtements) bekend, vertoonde. By het doorbreken der Hervormde Leer toonden zich vele Leden der Kamer genegen, die te bevorderen. Niet alleen droegen zy in hunne ſpelen meermalen onderrichtingen voor nopends geloofszaken, maar dikwijls ook verſtoutten zy zich, de zeden der Geestelijkheid aan te tasten. In een Kamer, in 1533 buiten kennis van het Gerecht opgericht, werd in December van dat jaar een Batement vertoond, waarin de Geestelijkheid meer dan te vinnig werd doorgeſtreken en beſchimpt. Dit deed de gunst der Regeering in ongunst verkeeren, en bracht zelfs te weeg, dat de negen Leden dier Kamer werden veroordeeld tot het doen eener bedevaart naar Rome; terwijl zelfs het ſpelen verboden werd van eenige openbare Batementen, alvorens die by den Gerechte waren onderzocht en toegelaten.

Van dien tijd af waren de Rederijkers-Kamers langzamerhand uit Amſterdam verdwenen, behalve de oudſte. Deze, welke tot blazoen een Kruisbeeld had met een Eglantier onder de doornen, en tot zinſpreuk: „In Liefde bloeyende" en welke door Keizer Karel V bevestigd was geworden, had zich, in ſpijt der verdrukking, blijven handhaven, doch zoude wellicht in het lot harer zusteren gedeeld hebben, indien niet de omwenteling, ten jare 1578 binnen Amſterdam voorgevallen, en waarby de Roomsgezinde Regeering aldaar werd afgezet en uitgeleid, ook op haar een belangrijken invloed had uitgeöefend. Immers zy, die thands het roer in handen kregen, die mannen, die meest allen voor hun geloof geſtreden of althands geleden hadden, en die nog lang naderhand by het volk den naam droegen van Oude Geuzen, waarop zy zich verhoovaardigden, waren meerendeels of wetenſchappelijk gevormd of voorſtanders der letteren, en zy ſtelden er zich een eer in, Leden te worden van een Vereeniging, die vroeger, even als zy — wel niet met het zwaard, maar althands met den geesſel der ſatyre — tegen de vyanden

van geloofs- en burgerlijke vrijheid te velde was getrokken. Vandaar dat wy dan ook reeds ſpoedig na dien omkeer van zaken, op de lijst van de Leden der Kamer „In Liefde bloeyende" namen aantreffen als die

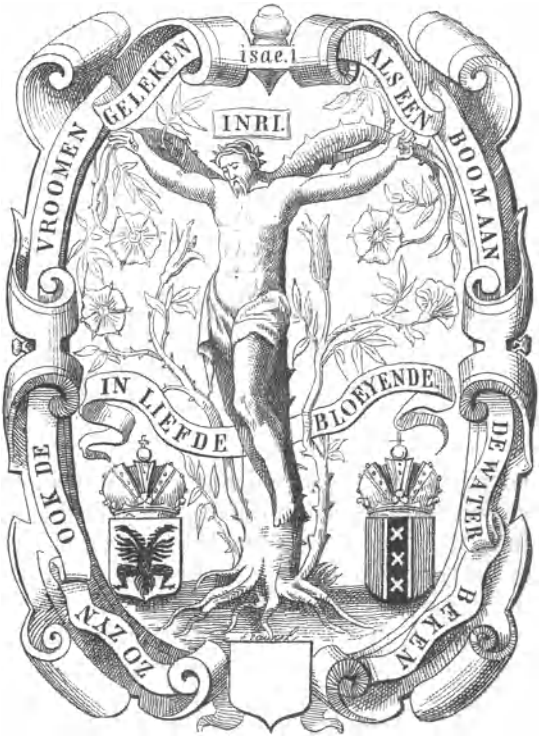

Blazoen der Rederijkerskamer IN LIEFDE BLOEYENDE.

van Willem Bardes, Cornelis Pieterszoon Hooft, Laurens Jacob Reael, Dirk Volkertsz Coornhert, Adriaan Pauw, en anderen, beroemd om het deel dat zy aan de omwenteling gehad hebben: en nevens de hunne ook de namen van Egbert Pieterſen, Jakob Boeliszen, Jakob van Nek, Jan Koenraad Sevenſtar, Jan Jakob Huydecoper, Jan Cornelis Hooft, Jan Verhee, Frans Benning, Pieter Willemsz Vriendt, Reinst Pietersz, Pieter van Nek, Harman Rodenburg, en zooveel anderen, die de waardigheid van Schout, Burgemeester of Schepen bekleedden. Maar toch, de Kamer bleef een onzijdige bodem, waar de Oude Geuzen ook hen ontmoetten die aan der Vaderen geloof getrouw waren gebleven, onder welke laatſten men ook de zoodanigen telde, aan wie de Kamer vooral verplichting had, mannen als Hendrik Lourensz Spieghel en Roemer Visſcher.

Te eerder konden de Kamerbroeders zich, welke dan ook hun geloofsbegrippen waren, onderling verſtaan, omdat de Kamer de godsdienſtige

hairkloveryen, als waarmede men zich vroeger wel bezig hield, grootendeels ter zijde gefteld, en een geheel nieuwe richting genomen had. Voor ik echter melde, waarin die richting beftond, moet ik met een woord gewagen van hen, aan wier onvermoeide pogingen men die te danken had. Deze waren namelijk hare beide 't laatst door my genoemde Leden, benevens Dirk Volkertsz Coornhert.

Hendrik Lourensz Spieghel, offchoon een der aanzienlijkfte Amfterdamfche kooplieden, was, ten gevolge van zijn getrouwheid aan de oude leer, buiten alle regeeringsambten gefloten. Des te eerder kon hy daardoor den tijd, die hem van zijn beroepsbezigheden overbleef, aan de letteroefeningen wijden, en hy opende hier te lande den rij dier verdienftelijke mannen, die het bewijs leverden, hoe gelukkig handel en ftudie gepaard kunnen gaan. Zijn vrijen tijd plach hy door te brengen in een lusthuis aan den Aemftel buiten de Utrechtfche poort, tegen over de Schulpbrug gelegen, en bekend onder den naam van Meerhuizen. In den hof van dit buitenverblijf ftond een lindeboom met een ongemeen hoogen en breeden kruin. Deze kruin was gefnoeid in de gedaante van een priëel, en met banken voorzien, waarop wel twintig menfchen konden zitten. Dien boom noemde hy „'t Muze-toren-hof"; terwijl hy den naam van „'t Tempelken der Muizen" gegeven had aan een foort van koepel of tuinhuis, beftaande uit drie vertrekken boven elkander, waarvan het benedenfte vierkant, het middelfte achtkant, en het bovenfte rond en met een omgang voorzien was. In dezen Tempel of op dien Toren ontfing en onthaalde hy zijn geleerde vrienden.

Behalve vele Nieuwjaarsliederen, die hy voor de Kamer fchreef, bezorgde hy in 1591 de eerfte uitgave eener Rijmkronijk, en fchreef verfcheiden werken van zedekundigen of ftichtelijken inhoud. Maar vooral is zijn „Hertfpieghel" beroemd, die in 1615 uitkwam, en later de eer genoot van door Bilderdijk op nieuw bewerkt te worden. Zijn zucht om de ouden in kracht en gefpierdheid na te ftreven, was oorzaak, dat zijn gedichten veel te wenfchen overlaten ten opzichte der zoetvloeiendheid, en by een eerfte lezing niet gemakkelijk verftaan worden. Des niet-te-min leveren zy een rijken voorraad op van fchatten voor de Taalvorfchers, door den overvloed van zinrijke en gelukkig famengeftelde woorden, door hem gefmeed en gedeeltelijk in zwang gebracht.

Dirk Volkertsz Coornhert, ftaatsman, godgeleerde, plaatfnijder, muzykant, dichter, in 't kort een der beroemdfte mannen uit de gefchiedenis van den opftand tegen Spanje, heeft groote verdienften met betrekking tot de Taal, wier rijkdommen hy kende en kennen deed. Maar bovendien was hy de eerfte Nederlander, die, in weêrwil der zorgen en moeilijkheden, aan een veelal zwervend leven verbonden, zijn landgenooten met het genie van Homerus en met de wijsbegeerte van Cicero en Boëtius bekend maakte : de eerfte, die den weldadigen invloed, welken de fchriften der aêloude wijsgeeren op zijne vorming hadden uitgeöefend, tot nut van zijn medeburgers wist te doen ftrekken, en daaruit raad, troost en hoop rond te deelen in de byzondere toeftanden des levens, of licht te

verſpreiden in de verſchillende betrekkingen, door de gebeurtenisſen van zijnen tijd ontſtaan. Schitterend ſtraalt ons die invloed der oude letteren uit de latere geſchriften van Coornhert tegen, en ſteekt merkwaardig uit by de flaauwheid, welke zich toont in zijn werken van vroeger tijd, toen hy nog alleen als Amſterdamſche Rederijker ſprak, en ſamenſpraken leverde tusſchen God, Abraham en de Schrifture, tusſchen Kaïn en Habel, enz. Geheel in de gewone verbasterde vormen, die de Kamers in de Noordelijke Gewesten van de Vlaamſche hadden overgenomen, waren deze vruchten zijner pen; en mochten ook, b. v., in zijne zoogenaamde *Maagdeſchole* de perſonen van *Opinio, Curiositas,* en dergelijke herinneringen uit de Moralizatiën met Latijnſche namen vercierd zijn, zy konden toch haren geheel middeleeuwſchen oorſprong niet verbergen.

In geheel anderen trant dan zijn beide vrienden ſchreef Roemer Visſcher, de eenige van het doorluchtige drietal, met wien wy Vondel later zullen zien kennis maken. Hadden Spieghel en Coornhert Plato en Cicero tot voorbeeld gekozen, hy legde er zich op toe, Martialis na te volgen, en zijn voornaamſte werken zijn punt-dichten, of vertelſels, in zoogenaamde *ſchokken* afgedeeld. In zijn *Rommelzoô* nam hy verſcheiden ſoorten van gedichten op, waarin menige geeſtige, menige belangrijke trek te vinden is; ofſchoon het geheel nog verre verwijderd blijft van de poëzy, die eerlang door Hooft en, vervolgends, door Vondel zoû geleverd worden.

Intusſchen, mogen al noch Roemer Visſcher, noch zijn beide vrienden, onder de voortreffelijkſte dichters van Nederland geteld worden, hun komt de eer toe van, door invloed en arbeidzaamheid, een nieuw tijdperk voor onze letterkunde geöpend, de gouden eeuw onzer dichtkunst voorbereid en de dichtſchool gevormd te hebben, die uit de Amſterdamſche Kamer te voorſchijn kwam. Had deze Kamer zich tot op hunnen tijd, even als de overigen in de Nederlanden, meer door cierlijke optochten, uiterlijken zwier en toeſtel onderſcheiden dan door eenig bepaald ſtreven naar letterkundigen roem, onder het beſtuur en de leiding der drie door my genoemde mannen, begon zy zich een nuttiger, een edeler doel by hare werkzaamheden voor oogen te ſtellen. De keurigheid, zinrijkheid en rijkdom onzer Taal in aanmerking nemende, beſeften Spieghel en zijn vrienden, dat die Taal op zich zelve bekwaam is, alle denkbeelden op 't gevoegelijkst en verſtaanbaarst uit te drukken, zonder tot haar behulp woorden uit den vreemde te ontleenen: zy ſtieten zich aan de verbastering waartoe zy vervallen was, en — om hun eigen woorden te bezigen — „zy verſtonden 't, hun ambt te zyn, het *Duyts* (waarmede men toen, en anderhalve eeuw later nog, uitſluitend het *Nederduitsch* bedoelde) op te helpen, te vercieren en te verryken. Men had de Kamers van Rederijck als ghemeyne ſcholen des land-taals te achten. Het rymen niet alleen, maar ook de opbouw des ſpraacks was haar werk. Die deze oefenis ter harte ghing, had hier vrye toeghang." Zoo ſpraken zy, en ſloegen met yver de handen aan 't werk, gevende in 1584 een *Nederduytſche Letterkunst* en in 't volgend jaar een in rijm vervat *Kort*

Begrip des Redekavelings uit, welke ſchriften, door Spieghel ontworpen, met graagte werden ontfangen.

Het was omtrent dien zelfden tijd, dat zich te Amſterdam nog twee Kamers vestigden, wier invloed echter in den aanvang minder geacht kon worden, de loffelijke pogingen door de Kamer „In Liefde Bloeyende" of, gelijk men die nu meestal heette, de Oude Kamer, tot zuivering der moedertaal aangewend, in de hand te werken, dan wel die te belemmeren, of althands er den goeden uitſlag van te vertragen. De Stichters en eerſte Leden dezer nieuwe Kamers waren Brabanders en Vlamingen, uit Antwerpen geweken, na dat die ſtad in 1585 voor den Koning van Spanje veroverd was. De eene Kamer was genoemd: „De Lavendelbloem, en had tot zinſpreuk: „Uit Levender Jonst": zy hield hare

Blazoen der Rederijkerskamer UIT LEVENDER JONST.

vergaderingen in de Nes boven de kleine vleeschhal. De andere Kamer, die op eenen der zolders van de Mariënkerk, ſtaande op den zuiderhoek van 't Kalfsvelſteegjen, byeen kwam, had tot blazoen een vijgenboom en

tot zinſpreuk: „Het zoet vergaeren.” Niet alleen waren de ſpelen, die zy vertoonden, in den aanvang althands, geheel op de oude leest geſchoeid; maar ook de taal, waarvan zy zich bedienden, vloeide over van bastertwoorden, en er moest een menſchengeſlacht voorby gaan, eer zy daarvan gezuiverd was.

Keeren wy nu tot den jeugdigen Vondel terug. Het ligt in den aart der zaak, dat hy zich aangetrokken gevoelde tot de Leden der Brabantſche Kamers, mannen, van dezelfde ſtad oorſpronkelijk als zijn vader en grootvader, die met beide voor hetzelfde geloof geleden hadden, waaronder er misſchien waren, die den ouden Peter Kranen als kamerbroeder gekend en naauwen omgang met hem hadden gehad. Aan niemand kan het dus vreemd dunken, dat de jongeling zich by hen aanſloot, en zich weldra een hunner yverigſte medeleden betoonde.

Zwak intusſchen waren de eerſte vruchten van Vondels brein, en deden naauwlijks vermoeden, welk een geest in hem verholen lag. Niets van hetgeen hy in die jaren zijner vroegſte jeugd vervaardigde, is dan ook door den druk gemeen gemaakt, of, zoo zulks al geſchied is, het is niet tot ons gekomen; vermits hy zelf, toen hy zich eenmaal een naam verworven had door meer volkomen werk te leveren, zich yveriger dan iemand betoonde om de onrijpe vruchten zijner jonkheid te vernietigen of althands te verloochenen. Zoo ik er dan hier een paar ſtaaltjens van geve, door het toeval bewaard, en my door een vriendenhand medegedeeld, ik lasch die in, niet ſlechts als bloote kurioziteiten, niet ſlechts, omdat zy, als des Dichters eerſtelingen, niet gemist mogen worden in een verzameling van alle zijne werken zoo min als in de geſchiedenis der ontwikkeling van zijn vernuft; — maar vooral, omdat zy, vergeleken met zijn kunst-juweelen van latere dagteekening, het ſterkst en meest ſprekend bewijs opleveren welk hemelsbreed onderſcheid er beſtaat tusſchen denzelfden geest, wanneer hy nog nieuw is en ongepolijst, en wanneer hy door oefening en kundigheden ontwikkeld en beſchaafd is geworden.

Het eerſte gedicht is van den jare 1605, toen Vondel alzoo den ouderdom van zeventien jaar bereikt had.

SCHRIFTUERLIJCK

BRUYLOFTS REFFEREYN

OP T' HOUWELIJCK VAN

JACOB HAESBAERT

MET

CLARA VAN TONGERLO.

GECOMPONEERT

DOOR

J. van Vondel.

1605 IN JUNIO.

VERHEUCHT,, o *Phoebi* jeught,, door defen foeten tijdt:
Den Somer door fyn deught,, verthoont fyn groene blaren;
t'Geuogeldt fich vervreught,, t'ghediert int Bofch verblijdt;
t'Veldt lacht elck toe verjeught,, vliet weg alle bezwaren;
Droefheyt neemt floecx v keer,, nijdt,, ftrijdt,, wilt henen-
varen;
Voor v de Bruyloft wijckt, zoo ghy daer comt ontrent.
Cleyn, groot, ja wie t' mach fijn, Jongh' jeught, oft gryfte hairen,
Sijdt well'com int ghemeen, weeft gegroet hier prefent,
Die om vergad'ren hier, v foo ootmoedich kent:
In liefd' fticht'lijck verheught, by een met reyn manieren:

1, 2 *Verheught* enz. De zin is: „Verheugt (u), o jeugd van Febus (zonen van Apollo)! door dezen aangenamen tijd; (want) de zomer vertoont door zijn kracht zijne groene bladeren" enz.

2 *Den Somer: Den* voor *de* in den 1 n. v. m. e. werd in die dagen veelvuldig gebezigd en was, tot nog in deze eeuw, in Vlaanderen gebruikelijk.

3 *t' Geuogeldt fich vervreught:* d. i. „'t Gevogelte verheugt zich."
t' Ghediert ... verblijdt: verfta *zich.* Wij zouden thands die uitlating alleen in het eerfte deel van den zin gedoogen, en fchrijven: „'t gevogelte verheugt, 't gedierte verblijdt zich." — In 4 en 5 wordt de gebiedende wijs voortgezet.

4 *Verjeught* voor *verjongd.*

5 *Neemt floecx v keer:* „Vertrek oogenblikkelijk." — *V* ftaat hier voor *uw.*

7 *Gryfte* voor *vergrijsde.*

9 *Om vergad'ren:* De weglating van *te* voor de onbepaalde wijs achter 't woord *om* was zeer gemeen in dien tijd. Dezelfde uitlating zullen wy nog meer malen aantreffen.
Ootmoedich: d. i. *welwillend;* „die zoo goed, zoo welwillend zijt, om hier te vergaderen."

Dus ſeg ik noch, vliet floecx van hier, ghy nydich tieren.
Laet jonſt begeerich ſyn, gelijck eens Hirts beſtieren,
En d'*Haas-baart* ſyn cracht ſnel, om loopen d'Hont t'ontwijcken,
Snackend' na t' water *Claar-ken* cant beter gelijcken?

Geenszins en laet in ſangh,, *Hymenaeus* ſijn verhooght
Noch *Thalasſus* geclangh,, maer Gode lofs voortbringhen,
Hoe hy overvloedt ſchanck,, en t' water gants verdrooght
Sonder yemants bedwangh,, bethoond' zoo vremde dinghen,
Wt t' water, wyn seer claer, als een fonteyn deed' ſpringhen,
Vervult ſes cruycken vol, int Galileetſche landt,
Te *Cana* in de Stadt, een Bruyloft ſonderlinghen;
T'eerste teycken *Christi*, men elck maackte bekandt
Door ſulcx ons mercklijck leert, dat int Houwlijckx verbandt
Alleen men eerlijck hoort, te houden goed' geruchten:
Den getrouwden hy meeſt behoeden ſal voor ſchandt:
Wie hem met luſt bemint, en derft voor niemant duchten,
Soo liefd' begeerich haackt, als t'Hirt doorſnel gehuchten
En d'*Haas-baart* ſyn cracht ſnel, om loopend d'Hont t'ontwijcken
Snackend' na t' water *Claar-ken* cant beter gelijcken:

Wat *Christus* met ſyn Bruydt,, elck-een te kennen gheeft,
Laet ons met goedt beduydt,, malcand'ren daer in ſtichten,
Die hy met zoet geluydt,, ſoo vriend'lijck roept beleeft:

12 *Jonſt:* Gunst.
Eens Hirts beſtieren: Hirt is *hert.* De zin is niet duidelijk, doch de bedoeling ſchijnt te zijn: „laat gunst (toegenegenheid voor het jonge paar) begeerig zijn (namelijk naar feestvreugde) gelijk een hert beſtiert (ſtreeft)...... naar klaar water."

13 *d'Haas baart ſyn cracht:* d. i. „de Haas toont en bezigt zijn kracht." Zie KILIAEN: „Baeren: *ostendere, manifestare;* ook *uti:* vetus." Deze en de volgende regel bevatten een gezochte en ſmaakłooze, maar volgends de mode dier dagen onontbeerlijke woordſpeling op de namen van Bruidegom en Bruid.

14 *Cant beter gelijcken:* d. i. kan het beter pasſen? kan men gelieven vinden, die beter by elkander voegen? ten zij men liever leze: „Kan het (ſnacken naar 't water) Claerken beter gelijken (beter gevallen)?"

15 *Hymenaeus*: Hymen, de huwlijksgod. Dezen wil hy niet bezingen.

16 *Thalasſus:* de God der Bruiloften. De zin is hier: „laat (ons) geen *geclangh* (feestgeluid) aan Thalasſus, maar lof aan God toebrengen."

17 *Schanck* voor *ſchonk.*

17, 18 *En t'water gants verdrooght... bethoond' zoo vremde dinghen,* d. i. „Zoo vreemde dingen aan het water betoonde, er zoo groote wonderen aan deed." — *Verdroogd* zal hier *van nature veranderd* moeten beteekenen; anders is de zin onverſtaanbaar.

18 *Sonder yemants bedwangh:* d. i. „uit eigen vrijen wil en aandrift." Zinſpeling op de aanſporing van Maria tot haar Zoon, door dezen van de hand gewezen. Zie JOHANNES, II.

19 *Wt:* verouderde ſpelling voor *uit.*

20 *Vervult* voor *vulde.*

21 *Een Bruyloft ſonderlinghen:* d. i. „een merkwaardige bruiloft."

22 *Bekandt:* H. D. vorm, voor *bekend.* De zin is: „men maakte het eerſte teeken, dat Kristus verricht had, aan elk bekend."

23 *Door ſulcx ons mercklijck leert:* d. i. „Kristus leert ons opmerken door dit teeken."

24 *Men ... hoort:* „men *behoort.*"

26 *En derft: Derft* heeft hier de beteekenis, die nog 't H. D. *darf* bezit; 't is: *heeft voor niemand te duchten.* — *En* duidt hier, als elders meer, de ontkenning aan. 't Is 't Fr. *ne.* A.

27 *Doorſnel gehuchten:* Zoo ſtaat er. Waarſchijnlijk moet het wezen: „*doorſnelt* gehuchten," en dan is de zin: „De liefde haakt zoo begeerig, als het hert gehuchten (ſtreken) doorſnelt om naar 't gewenschte water te geraken."

31 *Met goedt beduydt:* d. i. „met goede beteekenis, met recht begrip der zaak."

Comt ouerſchoone spruydt,, die myn Hert can verlichten!
Myn peerl', myn Edelgreyn, ter Weyden comt bedichten!
Schoon bloem en Roos int dal, Noeyt minnaer myns ghelijck.
Voor niemant ſijt bevreeſt, Reyn Duyve wilt niet ſwichten,
Die wtvercoren ſijt! myn jonſt ſonder afwijck
Al-laeghdy hier veracht, int bloet, op t' veldt, int ſlijck,
Vertreden van elck-een, nochtans v niet begeuen,
Maer wieſch v aenſchijn ſchoon, welrieckend met practijck
Balſemd' v zoeten rueck, bouen al waart verheuen
Als ghy ſchier waart vernielt, myn liefd' vierich ghedreuen
Als d'*Haas-baart* ſyn cracht ſnel, om loopen d'Hont t'ontwijcken
Snackend' na t'water *Claar-ken* cant beter gelijcken.

Godts kercke de Bruyt recht,, 't lichaam *Christi* een paar
Van *Christo*, haren echt,, wert ſy ſalich naar reden,
Seer lieflijck hy beſlecht,, al haer ſaacken eerbaar,
Mint, naar reden, en recht,, alleen ſyns lichaams leden,
Die al ter Bruyloftfeeſt,, lieflijck werden ghebeden,
Vercoren volck alleen, wt goetaardich geſlacht,
t'Bruylofts cleedt zy ontfaan door dezen Vorſt vol vreden
Syn Bruyt wordt bouenal, Aldaar waardich geacht
Sittend' in Haar Troon, na de ghenooden wacht,
In witte zijd' gecleet, met peerlen fraay behanghen.
Een croone ſy ontfanght, van den Bruyd'gom gewracht,
Een Trouwrinck haar bedácht, Syns gheeſts, heeft zy ontfanghen.
Hierom ſpoedt v ter feeſt, begeerich met verlanghen
Als d'*Haas-baart* ſyn cracht ſnel, om loopen d' Hont t' ontwijcken
Snackend' na t'water *Claar-ken* cant beter gelijcken.

PRINCE.

Princen, de Bruydt preſent,, voor al die ſijn vergaardt
Laet ons voor t' ſlodt end' endt,, T'geluck haer lieflijck bieden;

34 *Edelgreyn*: edelgeſteente. — *Greyn* is *korl, kraal.*
Bedichten voor „*dicht* by komen, naderen" (?)
35 *Noeyt minnaer myns ghelijck*: d. i. „Nooit was er minnaar my gelijk."
36 *Swichten* voor *heenvlieden*, zich afkeerig toonen.
37 *Myn jonſt ſonder afwijck*: Hier begint een nieuwe zin. De dichter wil zeggen: „Mijn gunſt, zonder afwijking, verflaauwing,.... zoude u niet begeven."
38 *Al laeghdy* voor *al laagt gy*: doch verkeerd. A.
40, 41 *Welrieckend met practijck balſemd' v zoeten rueck*, d. i. „Zoete reuk balſemde u metterdaad."
41, 42 *Bouen al waart verheven... myn liefd'* enz. De zin is: „Bovenal werd (*waart*) mijn vurig gedreven liefde verheven, als gy ſchier vernield waart," te weten: „om u dan te redden van het verderf."
45, 46 *Godts kercke* enz. Verſta: „Gods kerk is de rechte bruid, het lichaam van Kristus, een (weder)paar van Kristus, haar echtgenoot."
47 *Haer ſaacken eerbaar* voor „haar eerbare zaken." A.
48 *Syns lichaams leden*: „de Leden der Kerk."
49 *Ghebeden* voor *genoodigd.*
50 *Wt goetaardich geſlacht*: „verkoren volk, uit *goedaardig* d. i. vroom geſlacht."
51 *Ontfaan* voor *ontfangen.*
55 *Gewracht* voor *gewrocht.*
56 *Haar bedacht* voor *toegedacht.*

Dat Godt ſyn ſeghen wendt„ als Dauidt ons verclaardt,
In ſyn Pſalm maackt bekendt„ claarlijck voor alle lieden :
Wel die den Heere vreeſt, Geluck zal hem geſchieden :
In al ſyn weghen ſal verlynen ouervloet,
V wijf ſal ghelijck ſijn, den wijnſtock na t' bedieden,
Die vrucht draaght t' ſynder tijt, ſy ſal ontfanghen ſpoet
Aan den Diſch, als een croon, v kinders lieflijck zoet:
Als olijfrancken ſchoon, ſult ghy ſe claar aenſchouwen,
Met veel weldaden meer, van Godt vercrijghen goet :
De Heer geef haar doch cracht, om in Liefd' niet te flouwen,
Maar Jonſt hen voeghe t' ſaam, begheerich na vreeds douwen
Als de *Haas-baart* ſyn cracht ſnel om loopen d' Hont t' ontwijcken
Snackend' na t' water *Claar-ken* cant beter ghelijcken.

LIEFDE VERWINNET AL.

65 *Verlynen* voor *verleenen.*
67 *Spoet* voor *voorſpoed.* Zie ook by SPIEGHEL, *Hertſpieghel*, II, 329.
72 *Vreeds douwen:* Moet zijn *ouwen*, ſtreken. A.

Het andere gedicht is van twee jaar later : het toont aan, dat Vondel, behalve met de Kamers te Amſterdam, ook met die, welke te Haarlem bestond, onder de Zinſpreuk „Trou moet Blijcken," bekend moet zijn geweest. En dit zal niemand vreemd voorkomen, wanneer men in aanmerking neemt, welk een voortreffelijke gelegenheid zich daartoe kort te voren had opgedaan. De Haarlemſche Overheid had namelijk beſloten een Oude-Mannenhuis te ſtichten en te dien einde een lotery ingeſteld. De genoemde kamer (ook de Oude geheeten ter onderſcheiding van de beide anderen, die te Haarlem beſtonden) vond goed, tot gemeld doel mede te werken, en om menſchen te lokken, die deel aan de lotery zouden kunnen nemen, ſtuurde zy op 31 July 1606 aan alle Hollandſche Kamers een Bezending rond, beſtaande uit twee Kamerbroeders, van den knecht der Kamer vergezeld, die om zijn hals, aan een rood fluweelen band, waarop haar zinſpreuk in zilveren letteren prijkte, haar zilveren blazoen droeg (een Pellikaan die zijn jongen voedt). Door deze Bezending werden de Kamers uitgenoodigd zich op 22 Oktober ten 10 uur des voormiddags in het Haarlemmer Hout te vereenigen. Hieraan werd door Twaalf Kamers voldaan, waaronder ook de Brabantſche Kamer „Uit levender Jonst" van Amſterdam. Ten opzichte dezer beſchrijving van de plechtige Intrede en verwelkoming der Kamers binnen de ſtad, verwijs ik den Lezer naar de boven reeds aangehaalde *Schets eener geſchiedenis der Rederijkers* van KOPS, bl. 282 en volgg.; doch ik moet hier melding maken van de omſtandigheid, dat er niet alleen prijzen waren uitgeloofd aan hen, die by de Intrede de beste vertooning afbeeldden of de vraag van 't Zinneſpel het best beantwoordden, maar ook aan hen wier uitvoering het meest voldeed, die het fraaiſte liedeken zongen of dichtten, den grootſten inzet in de Lotery deden, het ſchoonſte vuurwerk

afſtaken, enz. Hoogst waarſchijnlijk bevond zich ook Vondel onder de Kamerbroeders, die van Amſterdam waren opgekomen, en gewis zal hy ook toen wel een liedeken, en later, ter eere der Haarlemſche Kamer,

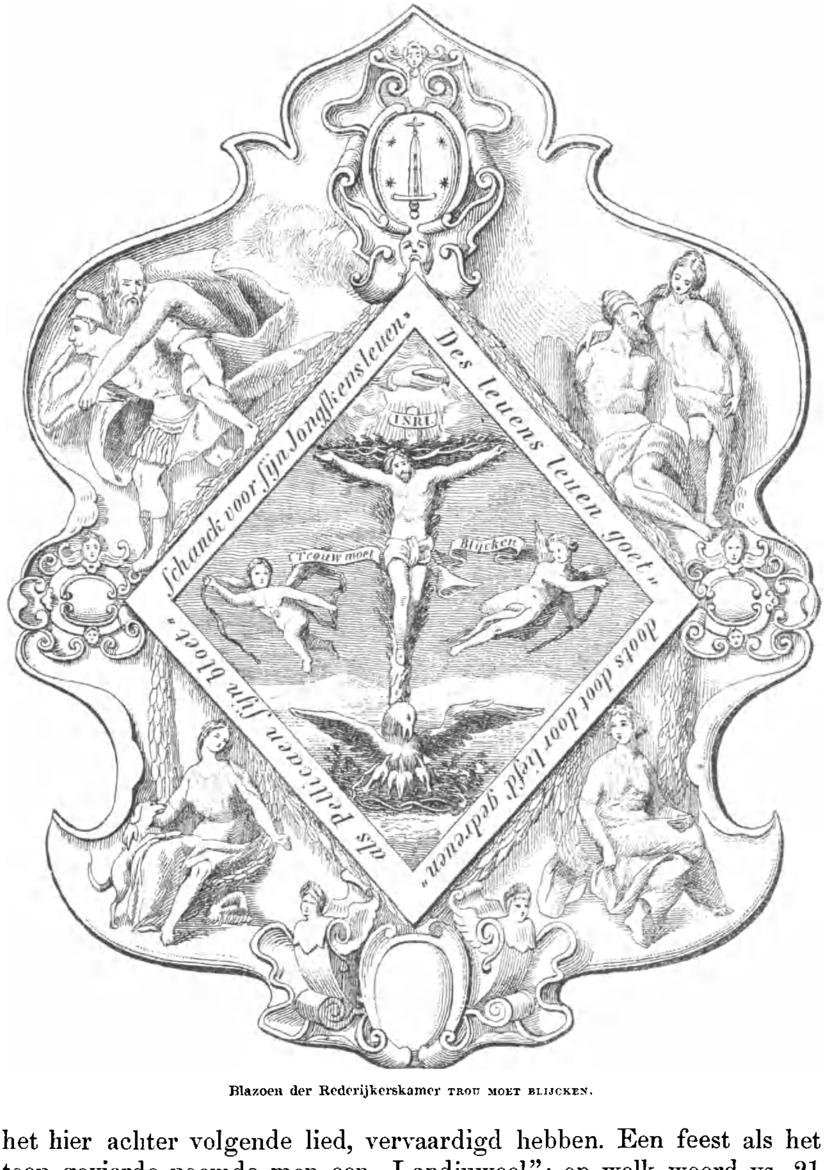

Blazoen der Rederijkerskamer TROU MOET BLIJCKEN.

het hier achter volgende lied, vervaardigd hebben. Een feest als het toen gevierde noemde men een „Landjuweel": op welk woord vs. 21 misſchien door Vondel gezinſpeeld wordt.

De Kamer „Trou moet Blijcken" beſtaat nog heden ten dage met haar oude Blazoen; en jaarlijks draagt er nog de Faktor zijn Nieuwjaarsdicht voor.

NIEUW-JAARS LIEDT

A°. 1607.

DOOR

J. van Vondel.

GESTELT OP DEN TOON VAN DEN 2EN PSALM.

De Doodt „zeer ſnoodt„ d'Aarde haar pijlen boodt,
D'ondeught „verheught„ was met haar helſche ſcharen,
Deughd' „vloot„ door noot„ Dorſt haer niet geuen bloot:
Haer vreucht „verjeught„ veranderd' in bezwaren,
Omdat „den padt„ der waerheyt, wert beſtreden,
De Trouw „met rouw„ zeer deerlijck was verplet,
Liefd's ſchadt „Godts ſtadt„ de vrucht int luſtich Eden,
Een vrouw „(te flouw'„ Eylaes) elck waas beſmet.

Maer t'Licht „t'Geſicht„ der Blinden, diet al ſticht,
Becleed „met vreed„ Een Spruyt wiens TROUW MOET BLIJCKEN,
Wiens plicht „opricht„ elcx Heyl, met Liefdes Schicht
Beſtreedt „het wreedt„ geſlacht, s'vyandts practijcken:
d'Ootmoedt „hem voedt„ In Dauidts ſtadt onruſtich:
Een croon „ſeer ſchoon„ hy biedt, van Godt gewracht:
Doet „Boet„ met ſpoet„ voor dees Siel-Ruſt welluſtich:
Godts Soon „tot loon„ t'Leuen buyt Sion bracht.

Dit lam „Godts Stam„ dwelck Sathans macht benam,
Syn bruydt „den Spruyt„ die ſyn hert heeft ontſtolen,
Waarnam „en quam„ tot haer, der Jonſten vlam,
Om buyt „t'beſluyt„ der feeſt niet meer te dolen.
Haer deel „t'Juweel„ t'nieuw paradijs verheuen
Schonck haer „t'Nieuw-Jaer„ Chriſtus d'Opperſte pant;
Een eel „prieel„ Godts Gheeſt der Eng'len leuen,
Alwaar „dit paar„ des leuens Boom herplant.

2 *D' ondeught verheught was :* Verſta : „de ondeugd was verheugd."
5 *Den padt* voor *het pad* 1 n. v.
7 *Schadt* voor *ſchat.* De zin is: „de trouw .. was verplet (te niet gedaan), zoo ook de ſchat der Liefde, de ſtad Gods, de vrucht in Eden. Een vrouw had elk waas (dier vrucht) beſmet." A.
11 *Elcx heyl,* enz. De zin is : „wiens plicht elks heil opricht (bevestigt) : die met liefdes ſchicht beſtreed enz."
15 *Dees Siel-Ruſt welluſtich : Welluſtich* heeft hier de beteekenis van *vreugdevol :* 't is dus : „vreugdevolle zielsrust."
16 *Godts Soon,* enz. „Gods Zoon bracht, tot loon, het leven aan Sion ten buit;" ten zij men *buyt* hier opneme als een verkorting voor *buiten,* wanneer de beteekenis zoude zijn : „bracht (liet) het leven buiten Sion."
17-20 Verſta : „Dit Lam ... nam zijn bruid waar, die enz...., en kwam tot haar, uit vuur van genegenheid, om buit (by haar te behalen) t. w. het beſluit om niet meer te dolen (af te dwalen) der (van het) feest," of wel : „om *buiten* het beſluit (het einde) van het feest niet meer te dolen."
24 *Dit paar :* Vermoedelijk worden hier Kristus en zijn Bruid (de Kerk) bedoeld.

Het kint „bemint„ de Liefd', die t' quaat verwint,
Elck noodt „minioot„ : kieſt myn eenvuldich wezen,
Die Blint „gheſint„ v tot s' Doods vruchten bint,
Ontbloodt „Diuoot„ v eyghen will' misprezen
En tracht „bedacht„ om ſuyveren inwendich
V Hert „verwert„ bevleckt, van t' Aarts gequel;
Verwacht „d' Eendracht„ naar dit Leuen ellendich
Ghy wert „van ſmert„ vry, door EMANUEL.

PRINCE.

Verlaat „dan t' quaat„ ghy *Princen* metter daat;
Aanſiet „verdriet„ noch kruyc' om ſijn herboren,
Al ſtaat „s' vleeſch-raat„ en pooght na s' wereldts onmaat,
Ruſt niet „maar vliet„ naar *Bethlehem* vercoren,
Beſchreydt „v Leydt„ ſoo comt v, mildt te baten,
t' Kindt kleyn „dwelck pleyn„ v heerſchen moet vooral;
Want ſcheydt „Goetheydt„ van v (Door s' Deughts verlaten)
Dees reyn „Fonteyn„ v Hert' niet ſuyvren ſal.

LIEFDE VERWINNET AL.

25. 26 Verſta : „het beminde Kind (Jezus), de Liefde, die 't kwaad verwint, noodigt elk *minioot* d. i. (minnelijk), enz." A.
28 *Ontbloodt v eyghen wil* enz., d. i. „ontbloot (verzaak) uw eigen, misprezenen wil."
Diuoot voor *devoot*, godsdienſtig.
29 *En tracht*, enz. verſta : En tracht (doet moeite), met bedachtzaamheid, inwendig (te) zuiveren uw hart, verward (en) bevlekt door de kwellingen der aarde.
31 *Naar* voor *na*. A.
34 *Aanſiet* voor *ontziet*. Zoo ook by SPIEGHEL, *Hertſpieghel*, III, 327. *Kruyc'* voor *kruis*. A.
Om ſijn herboren, d. i. „om wedergeboren te worden."
35 *Al ſtaat* enz. De zin is : „al houdt de raad des vleesches ſtand, en ſtreeft (hy) naar de onmatigheid der waereld."
38 *Pleyn :* volkomen.
39 *Door s' Deughts verlaten :* d. i. „door dat gy de deugd verlaat."

Hoe onbeduidend deze vaerzen ook zijn mogen, men beſpeurt in het Nieuwjaarslied, vergeleken met den Bruilofts-zang, toch zekeren vooruitgang, en tevens in beide reeds veel gemakkelijkheid in het vinden van het rijm : en zoo de geleverde proeven verre zijn van ons te kunnen voldoen, het is toch buiten twijfel, dat Vondel, nog jong, reeds zekeren opgang maakte, en de aandacht tot zich trok van mannen van ſmaak. Immers in een brief in dichtmaat, door Pieter Corneliszoon Hooft uit Florence geſchreven aan de Kamer „In Liefde Bloeyende," treffen wy de navolgende regels aan, waarin zijn naam gevonden wordt :

In Hollandt klimt men ook tot lof langs deugdes trappen,
Ook tracht geleerdheid hier Oudt Room verby te ſtappen.
Men vindt tot Amſterdam, die met een hoogh gedicht
Den duiſtren wegh tot lof en waare deugdt verlicht :
En Kampen, die met kunſt 't gemeen beloop der dingen,
Het nut der deugdt en 't quaadt der ondeugdt weet te zingen,
En Koſter, VONDELEN, *Breeroô en Victoryn,*
Die nu al toonen wat z' hier naamaals zullen zijn.

Deze brief komt voor in de vermeerderde uitgave der werken van Hooft als geſchreven in den jare 1607 of 1608. Brandt echter, in zijn Leven van Vondel bl. 12, brengt dien tot het jaar 1600 en doet hem tot bewijs ſtrekken, dat Vondel reeds op zijn dertiende jaar gedichten vervaardigde, die opmerkzaamheid wekten. Ook latere ſchrijvers hebben deze meening voorgeſtaan. Het zal my echter niet veel moeite kosten om aan te toonen, dat zy op een dwaling berust. Vooreerst volgt uit de omſtandigheid, dat Vondels broeder nog in 1599 te Keulen geboren is, dat hy zelf niet vóór dat jaar met zijn Ouders naar de Nederlanden is overgekomen, en alzoo, geſteld dat hy zich in 1600 reeds hier te lande bevond, toen nog te Utrecht ſchool lag. Hooft kon dus in dat jaar geen gewach van hem maken, als van iemand, die zich te Amſterdam bevond. — Doch al neemt men aan, dat het Vondels-gezin vroeger uit Keulen vertrokken is, dan nog kunnen wy uit de ſtaaltjens van rijmelary, die Vondel in 1605 leverde, toen hy achttien jaar was, gerust beſluiten, dat hy, vijf jaar vroeger, en nog een kind, wel geen vaerzen zal hebben kunnen ſchrijven, die aan Hooft konden voldoen, veel minder dezen aanſporen om van den maker met lof te gewagen. Eindelijk verraadt de brief zelf een keurigheid van uitdrukking en een meeſterſchap over de Taal, welke Hooft zich in 1600, blijkens zijn toen uitgegeven werken, nog niet had eigen gemaakt.

Neemt men daar-en-tegen aan, dat de brief, gelijk dan ook het opſchrift luidt, in 1607 of 1608 geſchreven is, dan blijft niet een enkele zwarigheid over, die oplosſing behoeft.

Terwijl Vondel, ofſchoon dan nog maar in beperkten kring, eenige bekendheid begon te verkrijgen, bevond zich hier een ander man van genie die, even als hy buiten Nederland geboren, even als hy Nederland tot zijn aangenomen Vaderland gemaakt, en zich door de dienſten aan dat Vaderland bewezen, bereids een onſterfelijken naam verworven had. Maurits van Naſſau, als jongeling aan het beſtuur der zaken gekomen, had den bodem der zeven Gewesten van Spaansch krijgsvolk gezuiverd, ja, hiermede niet te vrede, den vyand op eigen grond beſtookt en herhaaldelijk voor zijn zegevierende wapenen doen zwichten. Zijn krijgskunde, het geluk, dat hem verzelde, en bovenal de uitgeputte krijgskas van Spanje, hadden deze eenmaal zoo machtige Mogendheid naar den vrede doen reikhalzen, althands naar een verademing, welke haar de gelegenheid zoû verſchaffen, hare verwarde zaken te herſtellen. Ook hier te lande ontbrak het niet aan dezulken, die den vrede voorſtonden. Oldenbarneveldt was het hoofd dier party, en op zijn doordrijven voornamelijk werd, zeer tegen den zin van Maurits, het Twaalfjarig Beſtand met Spanje geſloten. Dit beſtand werd door Vondel bezongen in het navolgende klinkdicht, hetwelk de lange reeks opent der dichtſtukken, ſedert door hem op byna elke politieke gebeurtenis vervaardigd.

OP HET

TWALEFJARIGH BESTANT

DER

NEDERLANDEN.

De Hemel, krygens zadt, erbermt ſich onſer qualen.
Kaſtiljen wort beweeght den Vrede ons aan te biên.
De Staten leenen 't oor, dies wy verwondert zien
Het Vredemaackend volk genaacken onze palen.
Na onderlingh geſpreck, opſchorſing, en lang dralen,
Vergunt men haer 't Beſtant voor jaren twee en tien:
Op hope of met'er tijdt een Vrede-zon misſchien
Den Nederlanden mocht geduuriglijck beſtralen.
Nasſou ontwapent ſich om ruſte te verwerven,
Steeckt op ſyn dreygend Staal, geſchaert van 't veel doorkerven,
En 't Bondigh Landt geniet de vruchten van ſyn zweet.
Van vreughde golven vyers ten hemel opwaart varen,
Men offert lof en danck den Heere der Heyrſcharen,
Die nu in loutre vreught doet eyndighen ons leedt.

2 *Beweeght* voor *bewogen*, toen in bedr. zin de gebruikelijke vorm. Zie de Stat. Vert. Matth. XI : 7, XXIV : 29. Joann. XI : 33. A.
8 *Geduuriglijck* voor *voortdurend*, in tegenſtelling van: „jaren twee en tien."
11 *'t Bondigh Landt:* de Vereenigde gewesten.
12 *Golven vyers:* van de aangeſtoken vuurwerken.

In een tweeledig opzicht verdient dit gedicht opmerkzaamheid. Voor eerst is het, wat taal, ſtijl en gedachten betreft, veel beter niet alleen dan de beide voorgaande, maar ook dan de meeſten der onmiddelijk daarop volgende gedichten: het „dreygend ſtaal, geſchaert van 't veel doorkerven," en de „golven vyers" zijn uitdrukkingen, die van dichterlijken aanleg getuigen, en waarin, om met Hooft te ſpreken, Vondel reeds toonde, wat hy namaals worden zoû. Ten anderen bevatten dit klinkdicht en de „Verghelijckinghe van de verloſinge der kinderen Iſraëls met de vrijwordinghe der vereenichde Nederlandtſche Provinciën," welke hy drie jaar later ſchreef, de eenige vaerzen, ooit door Vondel tot lof van Prins Maurits in 't licht gegeven.

In het volgende jaar gaf de moord, door François Ravaillac aan Hendrik IV van Frankrijk gepleegd, onzen jeugdigen dichter aanleiding, om zich in den hoogen ſtijl te oefenen door het ſchrijven van een Treurdicht, dat, hoezeer nog vol gebreken wat den vorm betreft, echter, zoo door de wijze van behandelen als door enkele ſchoonheden, daarin voorkomende, reeds gunſtige gedachten van zijn bekwaamheid moest doen opvatten.

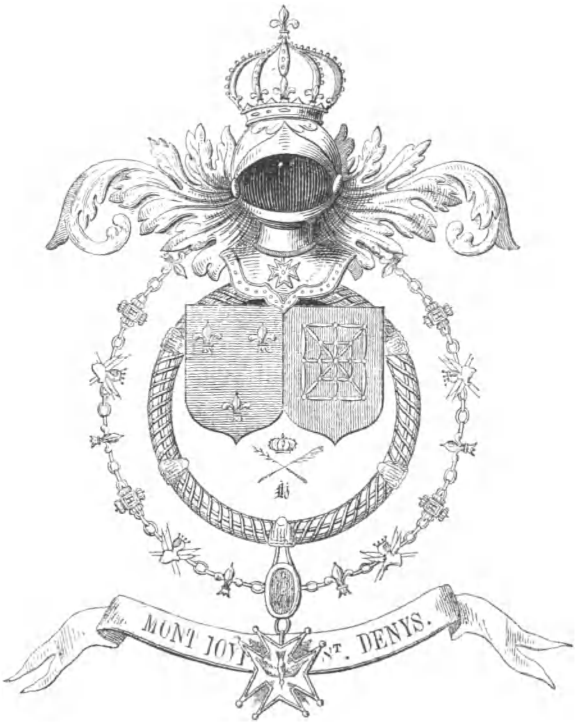

Wtvaert en Treur-dicht

VAN

HENRICUS DE GROOTE,

KONINGH VAN VRANCKRYCK EN NAVARRE.

WEL-AAN myn Zang-Goddin,'t is tijd dat wy aenvangen
Te ſtellen op 't Toneel, al zijn wy plomp en grof,
Het droevigh Treurſpel van 't *Pariſiaanſche Hof*,
Waerom de tranen noch bepeerlen onſe wangen.
  Ghy werelt-Goden, o! die op u groote kroonen,
Op u Rijcx-Staven, en verheven zetels pocht,
Wiens wortels inde Hel, wiens ſpitſen inde Locht
Sich bergen, komt nu hier, komt hier ick ſal u toonen

2 *Te ſtellen op 't Toneel:* beteekent hier alleen : *te vertoonen.*
7 *Wiens* ſtaat voor *wier* of *welker* en ſtaat op zetels. De zin is alzoo : „die zetels, wier wortel of voet tot diep onder de aarde gegrondvest is, en wier ſpits of top zich hoog in de lucht verheft." A.
De Hel: is hier bloot wat „onder de aarde" is.

Dit leerlijck ſchouw-tooneel : komt doet u oogen open,
't Zij oft ghy heerſcht daar ons met zyn geſpiegelt licht
De morgen-wecker roept, 't zij oft ghy hebt geſticht
V troonen daar den dagh ons aſpunct gaat ontloopen.
Siet in dit tafereel van uwe heerlickheden
Den wanckelbaren ſtant, ſiet hoe eens Konings roem
En blyſchap eer verwelckt dan een verçierde bloem,
Die 's morgens vrolijck blooſt, en 's avonds leyd vertreden.
Schout 's tijds getuymel aan, die als een gramme Leeuwe
V vluchtigh leven ſcheurt, en hier in 't aartſch gewoel
Den Vader ruckt in 't graf, den Soon ſtelt op den Stoel,
En wend ſoo ſtadigh 't glas van Koning, Staat, en Eeuwe.
Zyn hooge Majeſteyt, de *Chriſtelijckſte* Koningh
Sich nu geſegent vont, en Vranckrijck in 't gemeen
Riep, tot verſekeringh van dees *Monarche*, alleen
Ontbreeckt ons Koningin de Koninghlijcke krooningh.
De krooninge wiens glants van 't Ooſten tot den Weſten
Gelijck den blixem licht, en onſen *Dolphijn* voed
Soo manlijck tot de Kroon, als wel zyn Edel bloed
Rechtveerdigh erfgenaem hem tuyght, en kan beveſten.
Dus rees tot Sint *Denijs* den blyden dagh beſloten,
Tot *Medicis* triumph, waar voor de ſchoone Mey
Heur bloemen alleſins op 't aartrijck als een ſprey
Had verwigh uytgeſpreet, en rijckelijck gegoten.
De vyer'ge Zonne-kloot (die met een heet gebluyſter
Naar 't Tweelings teecken liep) heeft ſich van ſpijt geberght,
En van ſoo veel geſteente, en dierbaar gout geterght,
Verloos zyn heerlijckheyd, en zyner ſtralen luyſter.
Wat pratter pronckery! wat zeltſaem levereyen
Vertoonen ſich alhier! hoe blinckt hier mennighvout
Den aartſchen Hemel, ô! hoe ruyſcht en kraackt hier 't gout
Der kleedingen, waer in ſich *Zephyr* komt vermeyen.

9 *Leerlijck :* d. i. „tot leering geſchikt, wat nuttig is, geleerd te worden," waarvoor men thands verkeerdelijk *leerzaam* zegt. *Leerzaam* echter doelt op den perſoon, en beteekent, „geneigd om te leeren en onderwijs te ontfangen."

10, 11, 12 De *morgen-wecker met zyn geſpiegelt licht :* is „de Zon." De zin is : „'t zij in 't Ooſten, 't zij in 't Weſten."

16 *Leyd* voor *ligt;* als gemeenlijk by Vondel. Zie HUYDECOPER, *Proeve*, III, 145 volgg.

20 *'t Glas :* het „uurglas".

21 *De Chriſtelijckſte Koningh :* Het b. v. n. w. *Christelijkſt* duidt hier geen byzondere eigenſchap aan van Hendrik IV, maar den gewonen tytel der Koningen van Frankrijk : *Sa Majesté très-chrétienne.*

23 *Monarche:* lees *Monarchie,* en wel in den zin van Dynaſtie.

24 *Ons Koningin* voor „*onze* Koningin", namel. Maria de Medicis. A. Zie vs. 30.

26 *Dolphijn :* Dauphin, Kroonprins. — *Voed* voor *opvoedt.*

29 *St. Denijs :* kleine ſtad en abdy in Isle de France. In de abdy werden de *regalia* bewaard.

32 *Gegoten* voor „uitgegoten, uitgeſtrooid".

33 *Gebluyſter :* Bluiſteren is „ſchroeien;" 't Engelsch *to blister.*

35 *Dierbaar :* waard, kostelijk, 't Lat. *carum.*

36 *Verloos* voor *verloor.* A.

37 *Wat pratter pronckery : Prat* is „trotsch, hoovaardig". De vorm *pratter* vindt nog een *analogon* in *ſchoonder*, b. v. „wat *ſchoonder* kind."

40 *Waer in ſich Zephyr* enz. Verſta : „waarin het windtjen ſpeelt."

’t Is *Salomonis* Eeuw, ’t zijn d’ *Idumeeſche* ſtranden,
De Peerlen zijn gemeyn, en ’t Goud hier ongeacht,
Hier heeft Nature en Konſt om ’t konſtigſte gewracht,
Sy offren t’ ſamen hier de wercken hunder handen.
Maar wie in al ’t gedrang ſoo heerlijcken van verre
Doch boven al uytmunt? o ’t is de Koningin!
Henrici ſchoone Bruydt, de ſterflijcke Goddin,
Diemen de Kroon opſtelt van Vranckrijck en Navarre.
Die met heur witte hand, en vingeren ompeerelt
Den Sçepter *Galliæ*, eenſtemmigh algelijck
Men Koninginne kroont van ’t Franſche Koningrijck,
En wettelijck omdruckt voor God, en al de weerelt.
Ay ziet! wat grooter vreught, en vrolijckheyd der Franſſen
Gemoeden ree bevangt, nu met een luyde ſtem
Des Hemels *Echo* roept, veel heyls de *Diadem*
Die op *Mariæs* hooft weerlicht met helder glanſſen.
Leeft lange, o Koningin! die door u kinder-baren
Ons geluckſaligh maackt, uyt wiens vruchtbaren ſchoot
De *Dolphijn* is verweckt, die naar zyns Vaders doot
Den ſleutel van dit Rijck ſal houden, en bewaren.
Ter goeder tijd en uur, *Prinçeſſe!* ghy *Florencen*
Tot onſer baten liet, en braackt de blauwe Zee,
Heur golven met de Kiel uws vlottigh Schips in twee,
En landen ſpoedigh als een *Venus* aan ons grenſſen.
Dus eyndight deſe Feeſt, *Vive! o Vive la Reine!*
De naklang al den nacht vaſt wederſchalt verheught,
Denijs onwetens is op ’t hoogſte van zyn vreught,
Met dat ſich *Phœbus* weer komt ſpieglen in de *Seine.*
De Koning vint *Parijs* met vrolickheyd bevangen,
En overgeven heel: hy ſiet na zynen luſt
Hoe vlytigh yder ſich çiert, wapent, en toeruſt,
Om ’s volgenden Sabbaths zyn Koningin t’ ontfangen.
Henricus die de deught, en ’t heyligh *Euangeli*
Soo vyerighlijck beſchermt, eylaas! denckt luttel ach!

45 *Heerlijcken* voor „heerlijk.” Dit achtervoegſel *en* is ’t oude kenmerk van ’t bywoord, gelijk thands nog de *s* in *dagelijks, eertijds*, enz.

49 *Ompeerelt:* Vleiende, maar ſchilderachtige uitdrukking voor ’t prozaïſche „omvat.” — De *Sçepter, door hare vingeren ompeerelt*, is: „door die vingeren, als met paerlen omvat.”

52 *Omdruckt:* namelijk : met de *kroon*, waarvan in vs 48 geſproken is geworden. A.

56 *Weerlicht* voor „terug kaatst,” wederſtraalt.

61, 62 *Ghy Florencen tot onſer baten liet:* De zin is : „gy verliet Florence tot ons baat, tot ons voordeel.”

62 *Braackt:* 2 p. onv. verl. t. van *breken.*

62, 63 *De... Zee heur golven* voor „de golven der zee.” De zin is: „en (gy) braakt de golven der zee in twee.”

64 *Als een Venus:* niet enkel om hare ſchoonheid wordt zy by Venus vergeleken; maar ook, omdat zy, als die Godin, uit zee te voorſchijn kwam.

65 *Deſe Feeſt:* Vr. gebezigd, als in ’t Fr. *la fête.*

67, 68 De zin, in deze regels uitgedrukt is: „de vreugd is te St. Denys ten top geſtegen, zonder dat iemand gemerkt heeft, dat de zon bereids is opgegaan.”

70 *Overgeven* voor „overgegeven:” wel luidende bekorting, die, jammer genoeg, in onbruik geraakt is.

Dat met de Zon alree gereſen is de dagh
Waar in zyn leven ſal verwelcken als een Lely.
Als hy naar middagh doet den Koetſier zynen wagen
Voorthalen met 't geſpan, terwijl aen 's Hemels glas
De Zonne wederom gaat vallen in het gras
Soo heeft de klock zyns tijds de laatſte uur geſlagen.
Hy klimt ontydelijck in zyn gewielde Koetſe
Om volgens zynen aart in t' Heldiſch *Arcenaal*
Zich ſpieglen in 't azuur van 't Oorloghs wapen-ſtaal,
Daar van zyn vromigheyd blijckt de beproefde toetſe.
Waar is de dapp're ſchilt daar zyn verwonnen Steden
Men in geblixemt ſiet? daar hy met 't bloedigh ſweert,
Met roode ſluyers, en veel krijghs-roof quam te peert,
Selfs uit den ſlagh *Yvry* triumphelijck gereden,
Daer 't bloed liep van zyn arm met karmozyne ſtralen,
Daer hy ſtack in de locht de bloedige *Tropheen*,
Waar met de *Ligue* in 't vlack beſtoven velt verſcheen,
En meynden van zyn hooft de groote kroon te halen.
De blaſers liggen hier daer zyn rebelle *Gallen*
Eer met gedwongen zijn tot onderdanigheyt,
Waar met de dulle *Mars* ter neder is geleyt,
Waar met beſchoten zijn ſoo veel verſteende wallen.
Maer och! hy rijd al voorts, lijf-wachters wilt u ſchamen!
Dat ghy ſo traaglijck volgt, 't is tijd om toe te ſien,
Ghy laet hem in zyn koets met weynige Edel-lien
Zyn eynde vinden, en zyn duyſter tombe t' ſamen.
De Voerman die hier ſtiert de breydels, en de toomen,
Den Stierder recht gelijckt, die met 't gevlerckte Schip
Loopt op een blinde Syrt, op een verrader-klip,
Op een gedoken Rootz in d' *Oceaanſche* ſtroomen.
De Roſſen doen 't gebit van hare breydels ſchuymen,
En weyg'ren luy en traagh te trecken hunnen laſt,
De toom die hun bedwinght, de geeſſel-ſweep die klaſt
Doet hun den laatſten pat van 's Coninghs rit opruymen.
't Plaveyſel vander ſtraat, d' oneffen harde ſteenen
De Koetſe weeren wil in heuren quaden tocht:

77 *Koetſier:* als in 't Eng. en in 't H. D. met den klemtoon op de eerſte ſylbe; doch ſtrijdig met ons ſpraakgebruik. A.

78 *'s Hemels glas:* Het uitſpanſel, om zijn helderheid en doorſchijnendheid aldus genoemd.

84 *Vromigheyd:* d. i. „ſterkte, dapperheid, heldemoed." Tegenwoordig wordt *vroomheid* byna alleen meer overdrachtelijk, in zedelijken zin voor *godsdienſtigheid* gebruikt, als ſterkte, moed in den ſtrijd tegen de zonde: — en zoo ook *vroom.*

86 *Geblixemt:* hyperbolisch, voor „met kracht geſlagen." De zin is: „in dat ſchild ziet men, als merkteekenen der verwonnen ſteden, de builen en blutſen, by hare verovering daarin gekomen."

88 *Yvry:* Fransch dorp, in welks nabyheid Henrik IV de Ligue overwon.

91, 94, 95, 96 *Waar.. met:* d. i. „waarmede."

93 *De blaſers:* de „kanonnen."

103 *Blinde Syrt:* Blinde klip. A.

107 *Klaſt:* van *klasſen* of *klèsſen*, klanknabootſend w. w.

Des Hemels oogh verdompt zyn fackel inde locht
De blauwen Hemel ſich ontluyſtert al met eenen.
Gelijckmen menighmaal de teeckens en voorboden
Van 't aanſtaande onweer ziet, als over 's werelds kruyn
Sich donder, blixem, wint wroeght dampigh, miſtigh bruyn,
Als *Iuno* krygen ſal met heuren God der Goden,
So ſietmen hier alree beweegelijck voorloopen
De bonte Regen-boogh, der ſwerter wolcken val,
Die Vranckrijcks *Horiſont* met 't ſchreyende kriſtal
Van een ſtort-regen ſal in droeve tranen doopen.
Françoys (o geen Françoys) maer overgeven Moorder
Den wagen heeft in 't oogh, welck by ſint *Innocent*
Een Kerre, en Koetſe ontmoet, die met hun wielen, blent
Weerhouden 's Koninghs Koets, dat achterwaerts noch voorder
Geen van hun allen mach: 't zij dat de Raders haken
In d' een en d' anders As: oft 't zij elckanders Rat
Malkanderen in 't ſpoor van eenen wagen-pat
Weerhouden, en ſo t' ſaam aan 't ſtille ſtaen geraken.
De booswicht hier op loert, en ſiet zyn ſake ſchoone,
Dies wapent *Satan* hem, hy ruckt uyt zynder ſchee
't Geblintdoeckt hand-ſtaal daar hy met (ô ſchricklijck wee!)
Bourbon twee wonden geeft aldaar hy zit ten toone:
Beyde in ſyn ſlincker zijd', vervloeckte Moorder-ſtucken!
d' Een naer de ſchouder toe niet dieper is gepriemt
Dan recht door 't vlieſigh vel: en d' ander al gevliemt
Van 's Koninghs Edel hart, gaat d' ader diep doordrucken.
Beneen de ſeſte rib 't gepuncte moort-mes krachtigh
In 's Koninghs lichaem dringht, ſo dat het met zyn ſpits
Den hollen ader treft, ô doodelijcken flits!
De wereltſche *Monarch* ſinckt in zyn koetſe onmachtigh.
Gelijck op *Helicon* uytbortelende d' ader
Des Berghs ten Hemel ſprongh, doen met 't hoef-yſer ſtraf

111 *Verdompt* voor „dompt, dooft uit."
115 *Wroeght: wroeghen* is: wringen, draaien, wervêlen. Zie KILIAEN *in v.* A.
116 *Als Iuno* enz.: d. i. „wanneer er twist tuſchen Juno en haren echtgenoot, den dondergod Jupiter, ontſtaat;" een beeld, aan de oude dichters ontleend.
117 *So ſietmen* enz. De zin, in dezen en de drie volgende regels vervat, is: „zoo ziet men hier reeds den veelkleurigen regenboog zich bewegen en verloopen (of verdwijnen) van de zwarte wolken, wier val den horizont van Frankrijk met het ſchreiende kriſtal (de heldere waterdroppelen) zal verdrinken als in een ſtortvloed van droeve tranen." A.
121 *Françoys (o geen Françoys):* Woordſpeling op den eigennaam des moordenaars, *François* (Ravaillac) en zijn volksnaam *François* (d. i. Franschman), dien hy niet waardig was te dragen.
122 *Welck* voor „welken."
123 *Blent* voor „blind." De dichter wil zeggen: dat de karre en koets, zonder het te weten, (*aveuglement*), des Konings karos weêrhouden.
129 *Zyn ſake:* d. i. zijn *kans.*
131 *'t Geblintdoeckt hand-ſtaal:* d. i. „de verborgen dolk." A.
135 *Al gevliemt:* eenvoudig voor „ingevlymd," ingedrukt.
136 *Van 's Koninghs.. hert gaat d' ader:* voor „d' ader van 's Konings hert"
139 *Den hollen ader:* Geen *ader*, die *hol* is; maar de zoogenoemde *vena cava;* hier de *v. c. inf.* of *adsc.*, die 't aderlijk bloed uit de onderſte helft des lichaams naar 't hart voert.
O doodelijcken flits, voor „doodelijke." Vlaamſche 1 n. v. op *n.* Zoo ook in vs. 43, *lichten hengst.*
141 *Uytbortelende:* 't zelfde als „uitborrelende", doch krachtiger.

Perſei lichten Hengſt heur ſloegh, en oorſprongh gaf,
Soo ſpuyt oock alſins 't bloed van deſen Franſchen Vader.
Zyn Edel-lien verbaaſt, om 't edel bloed te ſtelpen,
Flucx wenden na 't Palleys de Koninghlijcke koets,
Die ſtroomigh overliep van een reviere bloets:
Men riep, men kreeſch om hulp, eylaas! ten mocht niet helpen.
Van alle kanten 't volck de ſtraten quam vervullen,
En bootſen 't baar-gedrang van een vergramde Zee,
D' een om den moordenaar te ſcheuren flucx in twee
Men als een Leeuwe ſagh van toorne en gramſchap brullen.
D' een loopt na 't groot Palleys, en d' ander met veel ſcharen
Zich op de Wallen geeft, d' een ſpoeyt zich vlugh en rat,
Om 't *Capitolium* van dees beroemde ſtadt,
En d' ander om *Loys* den *Dolphijn* te bewaren.
Dus ondertuſſchen raackt de Koningh inde *Louvre,*
Alwaar zyn bleeck gelaat na 't leven vaſt de doodt
Affchildert, en betuyght den ſterffelijcken noodt,
En ſter-ooght Hemel-waarts naar alder vromen Oevre.
Zyn handen vlecht hy t' ſaam naar den geſterden Throone,
En roept (eylaes! ſoo 't ſchijnt) den hooghſten Koningh aan:
Wilt tot een Offerhande ô Heer! myn Ziel ontfaan,
Als 't Lichaem ſal ontlaſt zijn van dees aartſche Kroone.
Drymalen ſchijnt hy noch *adieu* te roepen t' elcken,
Adieu myn Coningin, myn Kinders, en myn Hof,
Myn leven nu verſcheyt uyt 's Lichaems brooſe ſtof,
Onſterflijck zij myn Ziel, 's Geeſts Hutte moet verwelcken.
Daar werd zyn Lijck beſchreyd met heet beweegde tranen,
De droefheyt overvloeyt tot 's Hemels hoogh gebouw:
't Geluyt ten wolcken klimt, daar kleed zich inden rouw
De Choor des Parlements, met al zyn onderdanen.
De duyſent-tongſche *Faam* zij u gerucht bevolen
Beklaaghlijcke *Monarch!* aldus de *Peleaan,*
Met *Cæſar* de Romeyn dy lange is voorgegaan,
Doch huns naams *Echo* ſpeelt noch heden in de polen.
Iaar-maanden ſeventhien, en elf *Olympiaden*
Afgonſtigh heeft de tijd u dagen afgemaayt,
En eyndelijcken 't wiel van dynen loop gedraayt
Na datmen heeft geſien de blixems van u daden:
Naer datmen den Olijf heeft vredelijck ſien bloeyen

143 *Perſei* (lees: *Perſei*) *lichten Hengſt:* „Pegazus, de *vlugge* hengst van Perſeus." Gezochte vergelijking. A.
148 *Ten mocht:* „het en mocht, het mocht niet, enz."
155 *'t Capitolium:* „De Louvre, 't koninklijk ſlot." A.
159 *En betuyght den ſterffelijcken noodt;* verſta: „en getuigt (van) den ſtervensnood."
160 *Oevre* voor „oever."
168 *'s Geeſts Hutte:* „Het lichaam, de hut of woning der ziel." De benaming is juist; doch een hut „verwelkt" niet. A.
174 *De Peleaan:* „Achilles, de zoon van Peleus."
177 *Iaar-maanden,* enz.: Hy meent 56 jaar en 5 maanden. A.

Sint ghy den *Thracier* hebt ſyn wapenen berooft,
En onder 't lief ontſagh van u gelauwert hooft
Navarre, en *Vranckrijck* tot een Lichaam laten groeyen :
Nu ſlaapt *Henrice*, ſlaapt, nu ruſt op der gedachten
Verheven Altaar-plat, naar ſo veel Wapen-ſtrijts:
Vermeluwt dyn *Collos* door 't oudt verloop des tijds,
Oft wiſchtmen 't graf-ſchrift uyt van myn geveerde ſchachten,
V vliegende gerucht kan tijt noch eeuw verraſſchen:
De *Phœnix* beelt dit af, die eyndelijcken ſpijſt
't Vuyr met zyn ſterflijckheyd, waer uyt de Ionge rijſt:
So ſietmen weer verweckt, den *Dolphijn* uyt u aſſchen.
O ſnoode *Ravaillac!* God ſal hier namaels eyſſen
Van u (die *Iean Caſtel, la Barre* en *Biron* volght
Welck *Acherontis* poel, en *Styx* heeft op gegolght)
Het dier vergoten bloet met een gekromde zeyſſen.
Eylaas! ghy moort u Ziele in droefheyt, en ellenden,
Met 's Conincx ſterflijck lijf te maayen in het graf,
En moet hier evenwel door d' alderwreetſte ſtraf
Treurſpeligh dynen tijt met 's Conincx eynd volenden.
Den Hemel zij gelooft, die met zyn goetheyds vlercken
Heeft *Vranckrijck* overſchauwt, en met genade omarmt,
Die in ſo grooten ſtorm den *Dolphijn* heeft beſchermt
Met d' Edle Coningin; nu prijſt Gods wonder wercken.
Veel heyls, en veel gelucks, ô ſchoone Morgen-ſterre!
Die over *Vranckrijck* licht, en in uws Vaders plaats
Met dyn Vrouw-Moeder heerſcht, met ſo veel wyzen raats:
Io! Io! de Kroon van *Vranckrijck* en *Navarre!*
Dolphijn (niet meer *Dolphijn*, maar Koninckljjcke *Lely*,
Loys, die ſtadigh moet vertreden ſien den Kop
Syns vyants, en alſins 't velt-teecken rechten op,
De roode Standaart-Vaan van 't dobbel *Euangely*)
Tot eenen *Gyges* groeyt; dat door u kloeck beſtieren,

182 *Den Thracier:* (lees: *Thraas-jer*) „Turkyen." A.
185, 186 *Der gedachten.. Altaar-plat:* d. i. „rust, verheven als een heilige, op het altaar van 's menſchen herinnering." Verheven uitdrukking.
187 *Vermeluwt dyn Collos* enz.: Hy wil zeggen : „al vermeluwt (of vermolmt) dijn (uw) Kolos, of ſtandbeeld, en al vergaat het geſchrevene door mijne pen, tijd noch eeuwenloop kunnen uw faam (vliegend gerucht) verrasſchen of te niet doen." A.
190 *Eyndelijcken* voor *eindelijk.* Zie vs. 45.
190, 191 *Die 't Vuyr ſpijſt met zyn ſterflijckheyd,* d. i.: „wiens lichaam het vuur voedt, of door 't vuur verteerd wordt."
194 *Iean Caſtel* enz. A.
195 *Acherontis poel:* „De poel van den Acheron;" eene der rivieren van de onderwaereld, even als de *Styx*. *Op gegolght:* „uitgebraakt." *Golgen* is verwant met *golf* en *golp* of *gulp* in „een golp bloeds."
196 *Met een gekromde zeyſſen:* 't Is niet duidelijk of dit by *zal eyſſen* of by *vergoten* behoort. In het eerſte geval zoû het moeten beteekenen, dat God hem, als met een ſikkel of wraak-zwaard, zoû affnijden van de gemeenſchap der heiligen; in het tweede zoû het alleen op het gekromde moordtuig ſlaan.
200 *Treurſpeligh* enz.: „d.i. op treurige, bedroevende wijze, den volke tot ſchouwſpel ſtrekkende, den dood ondergaan."
205 *ô Schoone Morgen-ſterre:* „De Dolfijn," na den dood zijns vaders, Koning Lodewijk XIII.
212 *'t Dobbel Euangely:* Kwalijk, voor „de *twee* boeken des verbonds." A.
213 *Gyges* voor *Gigas.* A.

Des *Ibers* Ialouzy dy nimmer achterhaelt,
Als 't *Pyreneefch* geberght dyn Rijck van Spangien paalt,
Schut fyn afgonftigheyd, oock fo van u frontieren.
I. V. Vondelen.

214 *Des Ibers Ialouzy:* namelijk „van Spanje."
215 *Als 't Pyreneefch geberght* enz. Lees: „fchut zijn (Spanjes) afgunst van uw grenzen, even als het Pyreneesch gebergte uw Rijk affcheidt (afpaalt) van dat van Spanje."

In de gewone 4° als ook in andere uitgaven vinden wy, dat achter vs. 200, „Treurfpeligh dynen tijt met 's Conincx eynd volenden." nog zestien regelen plachten gelezen te worden, luidende als volgt:

Hoe lange zuldy noch den hooghften Rechter tergen
Gy Babylonfche Hoer? die in de weerelt zaeit
't Vermaledyde zaet, waervan men eindlijck maeit
Dees vruchten. ô den val! genaeckt u zeven bergen.
De waerheyt fchuift alzins de breê Gordijnen open,
Waer achter gy boeleert met dynen helfchen boel:
Afgodifch knielt niet meer voor haren hoogen ftoel;
Doet eens uw oogen op, gy Vorften van Europen.
Ziet hoe zy hare fchaemt met een onnut geweven
En ydel fpinneweb, noch te bedekken tracht,
Wat monfters zy in 't licht der zonnen heeft gebracht,
En hoe heur beelde Christ gelijckt als doot en leven.
d'Onvaftigheit aenfchouwt van hare Kerckpylaren,
Welck drijgen al van zelfs te vallen onder voet,
Heur Euangeliboeck, bezeegelt met het bloet
Der Moorders welck zy noemt heur heilge Martelaren.

2 *Gy Babylonfche Hoer:* „Rome." Zie Openbaring XVII, XVIII.
7 *Knielt niet meer:* Gebiedende wijs; even als 8, *doet ... op* en 13, *aenfchouwt.*
14 *Welck* voor *welke.* Zoo ook nog: *onder voet* voor *onder den voet.*

In ditzelfde jaar verbond Vondel zich in den echt, en wel, even als zijn vader gedaan had, met een jonge dochter van gelijke herkomft als hy. Te Amfterdam had zich namelijk een Keulenaar nedergezet, die, gelijk Vondel, van Brabantfchen oorfprong, en mede der Doopsgezinde leer was toegedaan. De naam diens Keulenaars was Hans de Wolff, en hy dreef handel in pasfementen en linten, voorwerpen, toen even onontbeerlijk by de kleeding der mans als by die der vrouwen, en wier verkoop alzoo goede winften kon opleveren. Geen wonder, dat de gemeenzame omgang tusfchen twee huisgezinnen, die waarfchijnlijk elkander te Keulen reeds gekend hadden, te Amfterdam onderhouden was geworden en aldra aanleiding had gegeven tot onderlinge, meer naauwe verbintenis. De zoon van de Wolff, in 1574 te Keulen geboren

en, even als zijn vader, Hans geheeten, had, na het overlijden van Neeltjen Cornelisz, zijn eerste huisvrouw, in 1607 een tweede huwlijk aangegaan met Vondels oudste zuster Klemensken, en nu werd, na drie jaren en wel op den 20 November 1610, de band, die tusschen de beide familiën bestond, nog vaster aangehaald door het huwelijk van onzen dichter met de zuster van zijn zwager, Maaiken (of Maria) de Wolff, die toen haar vier-en-twintigste jaar bereikt had, en alzoo een jaar ouder was dan haar echtgenoot. Dit kon echter niet schaden: in tegendeel, Vondel zoû in het bestier zijner huislijke zaken en winkelnering slecht te pas zijn gekomen, indien hy een al te jonge en onervaren wederhelft getroffen had. Ik zeg, zijn winkelnering; want hy deed nu zijn eigen zaken. Zijn vader was (het is ons onbekend op welken tijd) overleden, en Vondel had zijn kousenwinkel, in de Warmoesstraat, overgenomen. Maar hy bekommerde zich minder met de negotie dan met de poëzy, het koopen en verkoopen aan zijn huisvrouw overlatende. Gelukkig was Maaiken kloek van verstand en een bekwame huishoudster. Zy getroostte zich gereedelijk de taak te verrichten, die haar man verzuimde, en liet van hare zijde hem vrij, zich aan zijn liefhebbery over te geven. Hy zette zich dan ook met nieuwen yver aan het dichten, en het gevolg daarvan was, dat hy eerlang zijn eerste Treurspel voortbracht, het *Pascha* namelyk, 't welk door zijn Broederen van de Brabantsche Kamer de Lavendelbloem openlijk voor den Volke gespeeld werd.

HET

PASCHA,

OFTE

DE VERLOSSINGHE DER KIND'REN ISRAELS

WT

EGYPTEN.

TRAGECOMEDISCHER WIJSE

EEN YEDER TOT LEERINGH OPT TONEEL GESTELT.

Den goeden vind' my goed'
Den quaden ſtraf en ſtrengh'
Wanneer ick d'een behoed',
En d'ander t'onderbrengh'.

DEN DICHTER

WENSCHT DEN GOEDTWILLIGEN LESER

HEYL ENDE SALICHEYT.

D' Oude wijſe Heydenen aenmerckende den aert ende verdorventheyt des menſchen, ende ziende hoe traegh vaſt een yeder was om langhs de trappen der deughden op te klimmen, ende om hoogh te ſtijghen in al het ghene wat loflijck ende eerlijck by hun mochte ghenaemt worden, als zijnde eenen al te ſteylen bergh; zoo hebben ſy in alle manieren ghetracht door zekere middelen een yeder te brenghen tot een goet, zedigh, ende natuerlijck borgherlijck leven; tzij door eenighe Poëtiſche Fabulen, ende verzierde ghedichten, oft door andere bequame Regulen ende Wetten: dan onder andere hebben ſy voor goet inghezien de maniere van eenighe oude Hiſtorien ofte vergheten Gheſchiedeniſſen wederom te ververſchen, ende voor al de Werelt op 't Toneel te ſtellen: om alzoo door zekere aerdighe [1]) toeghemaecte [2]) Beelden ende Perſonagien, levendich wt te drucken ende na te bootſen tghene tijt ende outheyt met veel verloopen eeuwen ende afghemaeyde jaren bykans wt tghedacht [3]) ghewiſcht hadde, in voeghen als oft die eerſt teghenwoordich-geſchiedden:

[1]) *Aerdighe:* d. i. „met den *aart* der zake overeenkomſtige."
[2]) *Toeghemaecte:* d. i. „naar den eisch ingerichte, pasſende."
[3]) *Wt tghedacht* voor „uit het geheugen."

waer inne ſy betoonden hoe int eynde alle goet ſyn belooninghe, ende alle quaet ſyne eyghen ſtraffe veroorzaeckt, opdat zelfs plompe, rouwe ende ongheleerde menſchen, die al hoorende doof, ende al ziende blindt waren, zonder bril mochten hun feylen als met den vingher aenghewefen, ende door ſprekende Letteren van ghecierde Figuren ghetemt ende ghezedight werden, ende alzoo volghens de ſpreucke *Horatij* t' proffijt met ghenoechten leeren: Want nademael ſy bevonden dat eenighe te kreupel [1]) waren, om te graven na de koſtelijcke kleynodien der leeringhen ende gheheymeniſſen die onder de ſchorſſe van ghedroomde Fabulen weeb-gheſcholen ende verborghen laghen, ende hun van greetighe Zoeckers ende Yveraers gheerne wilden laten vinden; ende dat den eenen op deſe den anderen op een ander wijſe wilde gheleert ende onderweſen zijn, zoo en iſt hun niet ghenoegh gheweeſt oft ſchoon de Boecken van ſchoone leſſen al vervult waren, ende gheheel dick op-ghehoopt op malkanderen ligghende eenen heerlijcken winckel maecten, ende oft veel gulden redenen in Koper-platen ende Marbel-ſteenen [2]) konſtich ghegraveert alſins int voorhooft van treffelijcke ghebouwen, de Voorby-ganghers al verbaeſt op-hielden: maer ſy hebben ooc daer beneffens in groote byzondere ſchou-plaetſen willen in 't openbaer de ſchatten der Philoſophie inden ſchoot toe-werpen, de ghene die te achtloos waren om daer naer te arbeyden ende te ſtreven: ſy hebben met dit doen oock den gheheelen ſtandt ende conditie der Werelt willen afbeelden, ende die eenen yeghelijcken als een levende ſchoonverwighe ſchilderije voor ooghen ſtellen. Want waer by mach het gheheele Tafereel oft Theatrum deſer Werelt beter vergheleken worden, als by een groot openbaer Toneel, daer vaſt een yeder gheduerende den handt-wijlſchen [3]) tijdt van ſyn vliende leven, ſyn eyghen Rolle ende Perſonagie ſpeelt. D'een vertooght [4]) ſich daer op als Koningh, ende neemt ghenuechte met ſynen bepeerlden Scepter ofte Rijcksſtaf veel Koninghrijcken ende Landen te ghebieden ende te beheerſchen, met een gouden Kroone ſyn Koninghlijc hooft om te drucken, ende bekleedt met een glantzich luyſterende [5]) purper zich te vertoonen op ſynen hooghen Troon, voor wiens Majeſteyt d'onderdanen met groote eerbiedinghe buyghen ende nedervallen. Een ander volght den Krijgh-Godt *Mars*, ende al blauw ghehelmt ſteeckt ſyn peerdt met ſporen, hebbende in d'eene handt een twee-ſnijdende ſweert, in d'ander een ghevelde ſpeere, rijdt alzoo midden onder de vijanden, ontziende noch leven noch doodt, om met thien duyſent Tropheen triumphelijc weder te keeren, oft int beſtoven velt onder de verſlaghen Helden, ſyn graf al met groenen Palm ende Lauwer beſtroyt te hebben. Deſen met een verbleeckt ghelaet queelt van liefden, ende doet met ſyn beweeghlijcke klachten alſins den ſchallenden *Echo* in't holle ghewelf van *Veneris* Tempel wedergalmen. Die berijdt den woeſten *Ocean* met een ghevleughelt Peerdt, niet ontziende ſtormen, winden, zee-vlaghen, noch ſyrten, noch klippen, noch diepe afgronden, om vant Ooſten in't Weſten te gheraken. Een ander beploeght met een paer Joc-oſſen den rugge van onſer aller Moeder, om tſynder tijdt de Goddinne *Ceres* d'eerſtelinghen ſyner vruchten toe te wijden, etc. Twijlen dus den eenen in dit, den anderen in een ander bezigh is, ontgaet hun den vlugghen tijt, ende eer den eenen naer den anderen den laetſten zucht gheeft, moeten ſy alle met den Wijſen-man roepen, dat alles niet-anders is dan *Al ydelheyt, Al ydelheyt*, ende worden alzoo door onverwachte doodt eer ſy hun zelven hebben recht leeren kennen, van het Toneel des Aertbodems achter de Gordijne wech gheruct: daer is den rijcken ende den armen, den wijſen ende den zotten, den ſchoonen ende den leelijcken, den ſtercken ende den ſwacken,

1) *Kreupel.* Vondel bedoelt hier geen „kreupelheid" der beenen, maar „gebrekkelijkheid" in 't algemeen, die tot lichaamsarbeid ongeſchikt maakt, en verder, overdrachtelijk, „ongeſchiktheid van den geest."
2) *Marbel* voor *marmer*. A.
3) *Den handt-wijlſchen tijdt. Handtwijle* is Vlaamsch, voor „oogenblik, korte ſtond." Kil.
4) *Vertooght* voor „vertoont."
5) *Luyſterende* voor „luister gevende, ſchitterende."

d'een d'ander ghelijck; zoo dat met recht over defe onfe ydelheyt Heraclitus fchreyt, Democritus lacht, ende Timon fich voor de menfchen als voor eenen vloeck verfteect, op hooghe berghen, in diepe holen, in duyftere wilderniffen, ende andere eenfame plaetfen. Dit aldus aenghemerct zijnde, kunnen wy lichtelijc vonniffen wat d'oude wijfe Heydenen met defe maniere van doen hebben willen te kennen gheven, ende dat fy daerinne niet te vergheefs zo vlijtich ende hefich gheweeft zijn. Ja dat meer is, wie zal dorven ontkennen dat de Wet met al heur ceremonien ende wterlijcke dienften, als offerhanden, reynighinghen, Sabbatthen, nieuwe Maenden, ende al het ghene Aarons Priefterfchap, ende den Tempel met alle fyn cieragien, ghereedtfchappen, ende toeruftinghen aenkleeft, zoo ooc het regiment [1]) van 't Rijcke Ifraels? wie zal (zegghe ic) dorven verloochenen dat dit alles yet anders gheweeft zij als een voorfpel van tghene men inden toekomenden. Meffias te verwachten hadde? Want doen defen alderheylichften Hooghenpriefter ende Koningh alder Koninghen quam, doen hadden alle wettelijcke letterlijcke Priefteren ende Koninghen Juda hun rolle volfpeelt ende wtghedient: want in Chrifto houden alle beelden, fchaduwen ende figuren op. Ja de bloote parabolen ende gelijckeniffen die de Heere onfen Zalichmaker inden Euangelio voorftelt; *van den menfche die onder de moordenaers ghevallen was; van den verloren Zone, die al fyns Vaders goet onnuttelijc verquift hadde; van den Rijcken-man die met purpur ende koftelijc lijnwaet bekleedt zijnde, leckerlijc leefde, ende Lazarus vergat:* wat zijn 't anders, als naecte Comedien, ende Tragedien, om daer mede te leeren die menfchen, de welcke op gheen ander maniere de verborghen mifterien van 't Rijcke der Hemelen verftaen konnen? Ic gae voorby de Boecken der Koninghen: daer eenen hoovaerdighen woedenden Saul al rafende ende troofteloos in fyn eygen fweert valt; daer eenen vluchtigen David gheduerende fyn ballinghfchap Hemel ende Aerde te nauw dunckt; daer eenen verwonnen Zedechias ghevanghelijck na Babylonien ghevoert werdt; daer eenen tyrannifchen Nebucadnezar Jerufalem ende des Heeren Tempel verwoeft, ende tot eenen fteenhoop maeckt, etc. Alle welcke Perfonagien ons van den H. Gheeft tot leerachtighe voorbeelden (als op de Scena) voorghedraghen werden: zo hebben wy voor-henen defe Trage-Comedie voor eens yeders ooghen willen op de Stellagie opentlijck vertoonen: Ende alzo wy bevonden hebben dat vele daer fmaec-luftich ende begheerich na gheweeft zijn, om tzelve noch eens t'over-lefen, niet vernoeght zijnde dat fy tghezichte ende tghehoor daer van ghenoten hebben, zo hebbe ic ten ernftigen verzoecke van eenige gheoorloft tzelve (hoewel het gheringh is ten aenzien van tghene ick daer in ghedaen hebbe, nochtans groot ende ghewichtich van ftoffe) door openbaren druck eenen yeghelijcken ghemeen te maken: te meer, om dat het by velen wt myn originael ghetoghen zijnde, te zeer ghekrenckt, ende van fynen luyfter te zeer berooft ende onciert werdt: Wenfchende dat het met zoodanighe vruchtbaerheydt ghelefen werde, dat het ghedije tot prijs van den heylighen en ghebenedijden Name Godts, ende dat door het overdencken van defe Trage-comedie ofte dit Blij-eyndich-fpel, de droeve Tragedie oft het droevich Treur-fpel van ons ellendich leven, mach nemen een vrolijc eynde ende ghewenfchten wtghangh: Amen.

In Amftelredamme, 1612. *den* 29. *Maerte.*

Den al uwen

I. V. Vondelen.

[1]) *Regiment* voor „beftuur, regeering," in dezen zin nog gebruikelijk in 't H. D.

EPISTRE

A MON-SEIGNEUR

IEAN MICHIELS VAN VAERLAER,

MON SINGULIER AMY.

L'encenfoir odoreux de l'Arabie heureufe,
L'Attique miel fucré, la mine precieufe
De la riche Peru, les perles, les threfors
Que l'Inde orientale a fur fes riches bords,
Ne pouvant prefenter à voftre Seigneurie,
Ie vien l'Avant-coureur de mienne Poëfie
Sacrer à ton honneur, en toute humilité,
La printaniere fleur de mon aage doré.
Ma Mufe rit defia, fe voyant amiable
Deffoubs l'ombre d'vn tel Mecœne favorable,
Qui fuyant le pavé des ruës, va les champs
Preffer de fes talons: qui l'aage de fon temps
Loing, loing hors l'emmuré d'vne Cité redouble,
Laiffant des Citadins la peupuleufe trouble :
Qui pour les bords du Leck *et fon bord verdiffant*
Quitta le bleu Triton de l'Amftel *ondoyant,*
Et eftant petit Roy de Iaersveldt, *ne defire*
Changer fon libre eftat pour vn plus grand Empire.
O trois fois bienheureux (a autre fois chanté
Horace et le Gafcon du Bartas renommé)
O mille fois heureux! qui voit toufiours Nature
Fleurir parmy les champs en eternel verdure,
Le maniement joyeux d'vn verd fion enté
Le luftre paffe d'vn royal fceptre emperlé,
Les feuilles ombrageux d'vn floriffant bofcage,
Les doux tirelirants Roffignols en ramage,
Surpaffent l'orgueilleux couronnement royal,
Et le chant mefuré des Chantres mufical.
Si toft que le Soleil va peindre de dix milles
Couleurs le gay Printemps, par les pleines fertiles,
Le champeftre Bourgeois voyt ores fur les fleurs
Aurore diftiller les agreables pleurs,
Il voit les fleurs ployer foubs vn mignard Zephire,
Il oyt le doux Echo qui par le ciel foufpire,

Il voyt les aime-fleurs d'Hymette bancquetter,
Le ſueux Laboureur la terre cultiver,
Et richement ſemer la nouvelle ſemence,
Pour moiſſonner apres les fruicts en abondance.
Le chaleureux Eſté (qui bruſle tout vermeil)
Luy monſtre les eſpics, la vertu du Soleil
Luy monſtre le coral des cramoiſins ceriſes,
Et l'Automne a couvert de mille friandiſes
Son table, riche en fruict, en bled, en grain, en vin,
Verſſant le bon Bacchus dedans vn cryſtalin.
Or eſtant de tous biens richement couronnée
Il ſent deſia en l'air les aiſles de Borée.
He Dieu! qu'eſt-ce vn plaiſir ainſi en liberté
Parmy les champs feconds en toute ſeureté
De talonner les pas de noſtres premiers Peres,
Loing, loing laiſſant à dos les paſſions ſeveres,
Fuyant le bruict mondain: ô doux et ſainſt repos!
Qui de cupiditez n'as point chargé le dos,
Qui ne crains le malheur d'vne gauche fortune,
Ni l'azur ondoyant du barbare Neptune,
Qui portes dans ton coeur ta richeſſe et threſor,
Et ton bien ſouverain: qui pour argent ni or
Ne paſſeras la mer, ne tendras tant de toiles.
Pour borner tes deſirs ſoubs l'ombre de tes voiles,
Qui d'vn Balaine fier ne crains d'eſtre englouti,
Mais qui dans ton berceau veux eſtre enſeveli.
Durant l'aage doré que nos premiers Anceſtres
Faiſoint profeſſion des ouvrages champeſtres,
Aſtrée floriſſoit, et la terre à chaſcun
Eſtoit avec ſes fruicts en partage commun,
Les fifres ni tambours n'eſveillerent l'orage
D'vn ſanglant eſchaffaut, ne Mars aime-carnage
N'exhortoit ſes Souldats, on ne trouva Citez,
Chaſteaux, ni tours pierreux, ni Remparts terraſſez,
Neptune n'euſt le dos ni ſes ondes ſalées
Chargées de cent vaiſſeaux, car du fruict des vallées
Chaſcun ſe contentoit, et vivoit à Ceres,
Laquelle abondamment leur provida aſſez.
O celeſte labeur! qui dans ton front empraincte
Portez la ſaincte loy, la juſtice, et la craincte
Du grand Dieu Zebaoth, comme Abel vertueux,
Noë, Moyſe, Abram, et celuy qui les Cieux
Semble oreillier au ſon de ſa harpe dorée,
Et triomphant ſe voyt vainceur d'vn Briarée.
Combien d'années les Romains ſont ſagement
Gouvernez ſoubs ceux ci, qui du coutre trenchant

La terre ont cultivé, je laiſſe vn Tite Live
Historier deſſus le Tyberique rive.
Ie ne veux, ni ne puis mettre en jeu tous les Roys,
Porte-ſceptres dorez, Demy-dieux, Donne-loyx,
Qui ont abandonnez leur Couronne invincible,
Pour vivre bien contents parmy le champ paiſible;
Loing, loing des vanitez et troubles de l'eſprit,
Pour laquelle ſes pleurs Heraclite eſpandit.
La plus part qui cerchoynt les immortelles vivres,
Et qui diligemment ont feuilletté les livres
Du trois-fois ſainct Eſprit, ſont auſſi retiré,
Laiſſant arriere loing l'humaine vanité.
Car le vray Helicon, et Pernaſſe des Muſes
Se plaiſt d'entre le ſon des douces cornemuſes
Du haubois paſtoral, ſoubs l'arbres ombrageux
Leſquels tous-jours croiſſant vont menaçant les Cieux.
Toy qui d'vn meſme feu et d'vne meſme flame
Bruſlez divinement, c'est vers toy que je rame
Avec mon foible eſquif, puis qu'vn vif jugement
Accompaigne tous-jours ton hault entendement,
Souffrez que ſoubs ton nom je vien le vieil Theatre
Icy renouveller, et Pharon l'Idolatre
Preſenter obſtiné, qui ſes derniers ſanglots
Et derniers pleurs noya dedans les rouges flots:
Souffrez que je deſpein icy la delivrance
Des enfans d'Iſraël, d'Abram juſte ſemence,
Afin que par Zoyle au viſage effronté
Les fleurs de mon printemps ne ſoyent violé.
C'eſt la cauſe pourquoy, Mecene tres-fidelle!
Que ma Muſe desſoubs l'ombrage de ton aiſle
Se cache volontiers. Ma Muſe qui ſ'en va
Sur le ſacre ſommet de l'Arabe Sina
Le front pouſſer au Ciel juſqu'aux bigarres nuës,
Soubs l'Echo de ton nom juſqu'aux aſtres cornuës:
Recevez doncq ces vers, ces vers qu'à ton honneur
Vrayment meritent bien vn plus docte Sonneur.

De voſtre Seigneurie le tres-affectionné

I. V. V.

Kort begrijp van de Trage-comedie.

Terwijlen Mofes de Schapen (fyns Sweers [1]) Iethro) hoedt in Madian by den Berghe Horeb ofte Sinai, verfchijnt hem de Heere in de ghedaente eens Enghels wt den vlammenden Bofch, ende ftelt hem tot een Leydtfman, Herder, ende Verloffer over t'Huys van Ifraël : Mofes ontfchuldicht fich om fyn onbequame tonghe, dies verzelt hem de Heere met fynen Broeder den fchoontalighen [2]) ende Priefterlijcken Aaron. Defe twee Ghebroeders als Ghezanten van Gods hooge Majefteyt, verzoecken de verloffinghe Iacobs aenden Koning Pharao met beveftinge vant eerfte wonderteecken hun Slangwordende Roede: maer den hooghmoedighen Koning verftockt, (zoo door 't ingheven ende goochelerije van fyn Droom-bedieders ende Toovenaers, als door fyns zelfs obftinaetheyt) verdruct de Hebreen meerder als voor henen : waer op volghen de thien ftraffen Godts, als roeden ende gheeffelen van fyne rechtvaerdicheyt, dies hy bedwongen is hun te verlaten [3]). Doch de Heere verftoct hem tot wterfte ftraffe van fyne hartneckicheyt, ende tot grootmakinge van fynen heylighen Name, dat hy met fyn Heir-legher, Ruyters, Paerden, ende Waghenen d' Ifraeliten achterhaelt aen 't roode Meir, daer de Heere fyn wtverkorene drooghs voets door brenght wt tgheweldt Pharaonis, die hun op 't fpoor navolghende, fyn droevich Treur-fpel eyndight, ende alle hooghmoedighe Godt-verachters fynen ondergangh als eenen fpieghel voor ooghen ftelt. D' Ifraeliten verloft, loven (over hun triumphante verloffinghe) den Heere met Lofzanghen ende Danck-zegghinghen. Luyftert toe, etc.

1) *Syns Sweers. Sweer, Sweher* of *Swagher* werd toen bepaaldelijk voor „Schoonvader," *Socer*, gebezigd. A.
2) *Schoontalighen:* d. i. „schoon van taal, welbespraakt."
3) *Te verlaten* is hier: „vrij te laten," 't H. D. *Entlaffen*. A.

BEELDEN VAN 'T BLIJ-EYNDICH SPEL.

GODT DE HEERE.

MOYSES, AARON, CORACH, }
IOSUA en CALEB, } d' Outſte der Hebreen.

PHARAO, den Koningh.

TIPHUS, }
SERAX, } Droom-bedieders ende Toovenaers.

ALBINUS, Velt-hooftman met ſyn Heir-legher.

Den Reye der Egyptenaren.

Den Reye der Iſraeliten.

FAMA, oft t'vlieghende Gherucht.

CHOOR, de leerlijcheyt ofte moraliſatie van 't Spel.

HET

PASCHA.

EERSTE DEEL.

MOSES *hoedende ſyne Schapen aenden Berghe Horeb, ſpreect:*

Weydt hier myn Beeſtiael, weydt hier myn tier'ghe Vee,
Golft hier om dit Gheberght myn wit-ghewolde Zee,
Scheert hier tgroen-hair'ghe loof, ſpaert kruydt, noch Bloemkens geurich,
T' lacht hier doch altemael, zoet-rokigh en couleurich,
Nu wauwelt zoo veel gras, zoo vet en graegh bedijt,
Tot ghy van Madian de ſchoonſte kudde zijt:

1 *Beeſtiael:* 't Fr. *bêtail.* A.
4 *Zoet-rokigh* voor „liefelijk van geur." A.
5 *Wauwelt: Wauwelen,* een zeer ſchilderachtig woord in dezen zin, komt hier in zijn oorſpronkelijke en eigenaardige beteekenis van *kaauwen* voor.
Bedijt: bedijen bedijden of *bedijgen* is vermeerderen, uitzetten. Zie KILIAEN *in v.* Het is jammer, dat dit woord, waarvoor wij geen ſynoniem behouden hebben, in onbruik is geraakt. De beteekenis is duidelijk: het gras *gedijt* den ſchapen wel, en de ſchapen *bedijen* van het gras.

Onnoofle Lammerkens, verftroyt u wijt noch verder,
Blijft al ontrent den Staf van uwen trouwen Herder,
Den Wolf (waer voor ic u zoo dicmaels heb befchermt)
Is d'onruft die doch fteeds naer u myn Vliefen fwermt,
Ontwijffelijc hy light hier al ontrent ghedoken,
Want hy terftondt den fnof heeft van fyn aes gheroken,
Dus blijft my al ontrent, en loopt zoo niet verdeelt,
Terwijl den *Echo* hier met myn ghedachten fpeelt.
Och! oft met defen Staf myn Jaren henen flipten,
Dien Staf my weerder als den Scepter van Egypten,
Oft ick myn daghen fleet in defe weyden fchoon
Veel heuchelijcker alft ghewelf van Memphis throon:
Veel liever wilde ic hier een zoeten bloem-krans plucken,
Als met de Nylfche kroon myn voorhooft prat omdrucken,
Gheen purper ruylden ick oft Koninclijc ghefmijd,
Met myn omgorden rock, myn herderlijck habijt,
Gheen wijnen liet ick in een goude fchale ghieten,
Voor eenen koelen teugh ghefchept wt defe vlieten,
Veel gragher wt myn mael fmaeckt defe fpijfe grof,
Als al de leckernij vant Koninghlijcke Hof:
Al fchijnet Koninghs Hof te fwemmen in wellusten,
T'is wederom vermenght met zorghen en onruften,
Nu zal de Koningh zijn met purper fchoon bekleet,
En morghen toegheruft met wapens dul en wreedt,
Nu zal fyn weerdich hooft de groote kroon bedwelmen,
En morghen t'harde ftael en t'blau van eender helmen,
Druct nu fyn ftercke hant den Scepter hooch en weert,
T'verandert fanderdaeghs licht in een vlammich fweert.
Zit nu fyn Majefteyt in fyn ghewelfde Salen,
Nu moet hy na de grents en t'wterft van fyn palen.
Ick zie niet dan een fweert aen eenen zijden draet

8 *Ontrent* voor *omtrent*, volgends een oudtijds zeer gebruikelijken letterwisfel, even als (omgekeerd) *imborst* en *aambeelt* voor *inborst* en *aanbeeld*. Zie BILDERDIJK op HOOFT. III, 76 en op HUYGHENS V. 91.

10 *Vliefen* „voor fchapen," als in 't Latijn *Vellera* voor *oves*, of bij ons *koppen* voor *menschen*. A. *Swermt:* d. i. „rondzwerft, rondzwiert." Zie BILD. Geflachtl. op *zwerm*.

11 *Ontwijffelijc* voor „ongetwijfeld."

12 *Want hy terftondt den fnof*, enz.: Verfta: „want hy heeft terftond de lucht gekregen," enz.

15 *Oft* voor *ofte:* Het drukt hier een wensch uit. Zoo zegt men nog: „of het gebeurde!"
Met defen Staf; verfta: „met dit mijn herdersbedrijf."

17 *Weyden fchoon* voor „schoone weiden." — Zie Blz. 21, vs. 47, in de noot.

18 *Heuchelijcker* voor „aangenamer, genoegelijker." Zie KIL.

21 *Ruylden ick:* met ingefchoven *n* ter wering van in-een-fmelting.
Ghefmijd: d. i. *gefmeed*, voor „pronkcieraad," als nog in 't H. D. *Gefchmeide*. Zoo vindt men ook *armgefmijden* voor „armbanden, d. i. van goud gefmeede armcieradiën." Zoo zegt men nu nog *fmijdig goud* voor „lenig, fmeebaar goud:" ook in 't algemeen: *fmijdig metaal*. HOOFT fpreekt van „fmydigh zuivel" voor *boter* in de zeer bekende plaats, NED. HIST. 171. Zie voorts *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, op *fmydigh*. — *Habijt:* „kleed," 't Fr. *Habit*.

25 *Mael:* „herderstasch, knapzak," nog overig in *brievenmaal*.

31 *Bedwelmen* voor „drukken," *opprimere*. Zie KIL.

32 *Eender helmen:* d. i. „helmen van 't zelfde;" dus „van ftaal." De uitdrukking is nog by 't volk in gebruik.

36 *Grents* voor *grens*.

Steets hanghen boven t' hooft den Koninghlijcken ſtaet.
Ons Vaders hebben dus hun leven laten glijen,
En over t' Vee ghezocht de zoetſte heerſchappijen:
Abel, en Abraham, Iſac en Jacob milt
Zijn wel d'aenvanghers van t'eenvoudich Herder-ghilt;
Gheen van hun allen heeft ghedreven ander woecker,
Als met de gheylicheyt van t' Vee, hoe langhs hoe kloecker;
Hun Beeſten waren meeſt hun werckingh en hun doen,
Ick volgh hun ſtappen naer, en langhs de kuſten groen,
Dus ſchuwe ick heel gheruſt t' ghewoel van groote Heeren,
Doch meer dwinght my den noot als hertelijc begheeren.
T' bloet is noch verſch en lauw, waer met ick deſe wijl
Eens laefden t' dorſtich zant by t' ſtroomen vanden Nyl:
Mocht ick den Pharao zoo lichtelijc begraven,
En rucken Jacobs huys wt dit gheduerich ſlaven.
Tyran! och! oft ghy eens begrijpen mocht int minſt,
Dat herderlijc beroep den Koninghlijcken dienſt
Beteecken t' eenemael, ghy bleeft niet zoo verſteenight,
Zaeght ghy den Scepter met den Herder-ſtaf vereenight:
Het Herder-ampt vereyſcht, dat hy ſyn kudde hoet,
De Koningh dat hy t' volck heerſcht met een wijs ghemoet;
Den Herder moet ſyn kud voor des wolfs tanden vrijen,
De Koningh weeren al d' uytheemſche tyrannijen,
Dat d' Herder-ſtaf gheen Lam voor d' ander ſtoot nog ſla,
En elck Inwoonder hoort den Scepter even na,
D' een vlies voor d' ander komt de weyde niet ten goeden;
Zoo hoort t' Rijc op te ſtaen, om yeghelijc te voeden:

40 *En over t' Vee ghezocht de zoetſte heerſchappijen:* d. i. „de zoetſte, de genoegelijkſte en rustigſte heerſchappy (hebben zy) gezocht (in die) over 't vee."

41 *Milt:* niet zoo zeer in den zin van „milddadig, gul;" maar in dien van „zachtmoedig, welwillend," even als 't Eng. *mild.* 't Oude N. D. had het woord even als nog 't H. D. in de dubbele beteekenis.

45 *Werckingh* voor *bedrijf.*

49 *T' bloet is noch verſch:* namelijk van den Egyptenaar, dien hy gedood had; hy ziet het echter „nog verſch" met de oogen zijner verbeelding; want de manſlag was veertig jaar te voren gepleegd.
Deſe wijl voor „op zekeren tijd, eenmaal." 't Woord is hier om het rijm, en de toevoeging *deſe* geheel ongepast.

50 *By t' ſtroomen vanden Nyl:* ſtaat hier eenvoudig voor „by den Nijlſtroom" of „by den ſtroomenden Nijl."

51 *Den Pharao:* beter dan *Pharao* zonder Lidw.. Pharao is toch, als bekend is, niet de eigen naam, maar de tytel des Konings van Egypte. Ik twijfel echter of Vondel, die elders *Pharao* alleen gebruikt, wel zoo verre gedacht heeft, en niet veeleer als in vs. 519, waar hy van „*den* Nemrot" ſpreekt, om den wille van de maat een toevoeging gebezigd, welke wy ook vaak by onze Bybelvertalers vinden aangewend.

53, 54 *Minſt, dienſt:* Onvolkomen rijm.

54, 55 *Dat herderlijc beroep* enz. Verſta: „dat het herderlijk beroep het beeld is van den Koninklijken *dienst*" (d. i. „ſtaat, ambt)."

56 *Zaeght ghy den Scepter met den Herder-ſtaf vereenight:* d. i. „zaagt gy de overeenkomst in tusſchen ſchepter en herderſtaf."

61 *d' Herder-ſtaf:* Vondel, zoowel als andere ſchrijvers van dien tijd, beſchouwden waar 't hun te pas kwam, de *h* als ſtom.

62 *En elck Inwoonder* enz.: d. i. „en elk inwoner behoort den *Schepter* (d. i. den Vorst) even na te zijn."

64 *Op te ſtaen: op* voor *open.* Deze beide voorzetſels worden door Vondel en anderen dikwijls met elkaêr verwisſeld. *Gysbrecht,* II Bed. 2de toon. herhaaldelijk: *doe op* voor *doe open.* En omgekeerd, in zijn Byſchrift op Amſtelredam:

„Aen d'Aemſtel en aen 't Y, daar doet zich heuchlijck ope
Zy, die, als keyzerin, de kroon draeght van Europe."

Dit *op* voor *open* wordt nog heden ten dage gebezigd in „*op*berſten, *op*bijten, *op*ſnijden," enz.

Maer Ifrael, eylaes! gaet op een dorre heyd,
Daer den Egyptenaer int grafigh groene weyt,
D' een is een droeve Slaef, en moet, ocharm! ontbeeren,
Dat d' ander zal in weelde en overvloet verteeren:
De vloer waer op fich den Egyptenaer verluft
Veel fachter is alft bed van d' Ifralijtfche ruft:
Pharaos Rijcx-ftaf hun verftreckt maer eenen vleghel,
Syn kroon een laftich Joc, dat zonder maet oft reghel,
Den Ifraliten druckt: fyn wederfnijdich ftael
Zal den Egyptenaer befchermen t' eenemael,
En al hun vijanden verftrecken eenen prickel,
Maer Jacobs vruchtbaerheyt afmaeyen als een zickel.
Fij ongherechticheyt! Fij Koninghlijcke haef!
Waer van d' een Borgher is en d' ander eyghen flaef:
En oft fy fchoon met graen al Memphis zolders vullen
Het kaf is al den loon die fy ghenieten zullen.
Myn Ifraliten die zoo langhe om vrijheydt riept,
Ghy graeft om elcke ftadt een grondeloofe diept,
Ghy bout fyn mueren op, en gaet den Hemel terghen
Met Toornen die hun kruyn tot int Ghefternte berghen,
En hoe ghy bout, en flaeft met Truffel, Spa, oft Ploech,
En arbeyt in het fweet ws aenfchijns, fpade en vroech,
Des morghens eer de Son met fyne ftralen luyftert,
En t' Manen-zilver met fyn gulden Torts verduyftert,
Tot dat den fwarten Nacht befchaduwt Bergh en dal,
En dat s' doots fufter wieght in flaep den grooten Al:
Noch rafet den Tyran, Egypten leyt ten woeften,
En zal door ledicheydt van defen fwarm verroeften.
Heeft tijdt, en outheydt dus Jofephs weldaden groot
Wt u ghemoet ghewifcht? denckt, hoe wt fynen fchoot
Egypten werdt ghefpijft, doen over fyn limiten
Zyn hoorenen den Nyl maar Jaerlijcx twelf cubiten
In zeven Jaer verhief, en zelf de Hemel-locht
Dy weygherden foo langh heur tranen koel en vocht,

70 *Ifralijtfche ruft* voor „*rust* van den *Israëliet.*" Verkeerdheid, zoo door den gebonden ftijl, als door Vondels toenmaligen graad van ontwikkeling, eenigzins verfchoonbaar. A.

73 *Wederfnijdich ftael* voor „twee fnijdend zwaard."

75 *Prickel:* De veehoeders bedienen zich van een *prikkel* voor hun vee — en zoo zou de hier bedoelde ftrekken om den vyand — voor zich uit te drijven.

76 *Maer Jacobs vruchtbaerheyt* enz. Dit doelt op 's Konings bevel aan de vroedvrouwen om alle pas geboren zonen der Israëlieten om te brengen. Exod. I, 15, 16.

77 *Koninghlijcke haef: Haaf* of *have* kan alleen voor „roerende goederen" genomen worden en wordt dus hier in oneigenlijken zin gebezigd voor „Koninklijke bezitting" of „land."

87 *Luyftert:* d. i. „*luifter* fpreidt, glans van zich geeft" 't Fr. *luire.* Van *luisteren* hebben wy nog 't famengeftelde *opluisteren* en *ontluisteren* behouden. Zie blz. 40, Noot 5.

90 *s' Doots fufter:* „ de flaap." A.

92 *Verroeften:* gezochte uitdrukking (om 't rijm), voor „te gronde gaan, verdorven worden."

95-100 De zin is: „toen gedurende zeven jaar de Nijl zijn water (hoornen, takken) jaarlijks flechts 12 kubieten (zekere maat) buiten zijn grenzen (limieten) verhief, en zelfs de hemel u zoo langh zijn koele en vochtige tranen (regendroppels) weigerde. Toen vrouw Ceres helaas, hoe zy ook ploegde of zaaide, in zeven oogsttijden niet voor u maaide met haar gekromde zeisfen," enz. A.

Doen u vrou Ceres, laes! wat ſy ooc ploeghde oft zaeyde,
Met gheene Zeyſſen krom in zeven Ooghſten maeyde,
Doen t' elcken inden Ooghſt den droeven Ackerman
Vervloecte Ploech, en Zeyn, Dorſch-vleghel, Egh en Wan,
Doen t' heele Ceres-ghilt ſchier niet dan ſtroo en ſtoppel
In ſchooven tſamen bondt, in bondels, en ghekoppel:
Doen loegh elck Joſeph toe, doen was hy s' Konincx beelt,
Zoo langh hy vaderlijc het graen heeft wt ghedeelt,
Doen hy zoo vriendelijc de ſtralen van ſyn ooghen
Op yeghelijcken wierp, en niemant heeft ontoghen
De vrucht ſyns overvloets, doen ſyne volheyt pleyn,
Ghelijc de Sonneſchijn, een yder was ghemeyn.
O Joſeph! al te ſlecht hebdy gevoedt te veuren
De Wolven, die nu t' Schaep van Iſrael verſcheuren,
U mildt weldadich hert dat ghy hun hebt betoont,
Wort ons met tyrannije al t' onverdient beloont:
Hadt ghy ons Vàders doch gheweyghert deſe gaven,
En langhen tijdt met hun voor onſen tijdt begraven.
Oft ſchoon Abrahams zaet in vruchtbaricheydt tiert,
Als s' Hemels mantel blau met loovers is gheciert,
Oft ſchoon Isacx gheſlacht in veelheyt goederhandich
Beklijft alſt Roode Meyr opworpt ſyn baren zandich,
Oft Jacobs Neven ſich verſpreyen in ſayſoen,
Alſt loof groeyt wt den ſchoot van dees valleyen groen:
Wat batet, als hun dus verheert met tyrannije
T' ondraeghlijc eeuwich joc van droeve ſlavernije?
O onſer Vadren God! wanneer zal eens t' gheſmooc
Van onſe Altaren, als een lieffelijcken rooc
Ten Hemel ſtijghen op? waerwaerts, en in wat landen
Zal u den wierooc van ons heylighe offerhanden
Bevallen? och! ghedenckt aen t' teecken des verbonts,
Bezeghelt met het woort ws Goddelijcken monts,
Dat ghy den Scepter nog zult peerlen in ons handen,
Die overheeren zal den trots van u vijanden,
Beveſticht u beloft, ontreckt ons niet zoo licht
De heyl'ghe ſtralen van u Hemelſch aengheſicht:

102 *Zeyn* voor „zeisſen" of „zeis," gelijk men thands meer hoort.

109, 110 *Doen ſyne volheyt pleyn... een yder was ghemeyn:* d. i. „toen hy hetgeen door hem was opgezameld aan een ieder mededeelde."

111 *Slecht:* d. i. „onnoozel, eenvoudig, onverſtandig, onbedachtzaam."

115, 116 De zin dezer regels is duister, ja onverſtaanbaar. De bedoeling ſchijnt te zijn: „hadt gy liever onzen vaderen die gaven, (t. w. het voedſel) onthouden, geweigerd, maar ze voorheen met de Egyptenaren (die dan van honger zouden zijn omgekomen) *begraven.*"

118 *Met loovers:* „met ſterren." In dezen en de volgende regels zinſpeelt Mozes op Gods belofte aan Abraham.

119 *Goederhandich:* 't zelfde als *goedertieren.* De zin van dezen en den volgenden regel is: „offchoon Izaks geſlacht *goederhandig* (d. i. door Gods goedertierenheid) in aantal toeneemt als 't zand der zee."

120 *Beklijft:* 3. p. enk. van *beklijven* in den zin van *coagmentare,* „vermeerderen, aangroeien."

121 *In ſayſoen:* „Sayſoen" ſchijnt hier genomen te zijn voor „bloei." De zin zoû alzoo wezen: „of Jakobs nakomelingen zich als in bloei verſpreiden als 't loof" enz.

127 *Waerwaerts:* Wy zeggen thands *werwaarts* of *werwaart.*

Oft zijn wy dus gheftraft om onfe fwaer mifdaden,
Wafcht ons weer inde Borne en Vloet uwer ghenaden,
Zo wijt den morghenftont befchaemt het nacht-zeyl fwert,
Toont dat de gunfte ftrect van u Vaderlijck hert:
Treet ons met u gehericht niet altijdts op de hielen,
Worpt uwen Blicxem niet op zoo veel duyfent zielen:
Wy zijn dyn handen werck, etc.

GOD *verfchijnt Moyfi inden vlammenden Bofch.*

MOYSES.

Aenfchout dat heerlijc licht!
Hoe blict int fterflijck oogh dit wonderlijck ghelicht!
T' Bofch fchijnt in vuyr en vlam te fparcken en te gloeyen,
Nochtans in f'vuyrs ghegolf ghebloemt, en bladers bloeyen.
Ick wil my derwaerts fpoen.

GOD.

Zacht, Mofe Mofe beyt.

MOYSES.

Hier ben ick.

GOD.

T' is hier van myn teghenwoordicheyt
Een drymael heylich lant, dus wacht u my t' ontmoeten,
Eert my, en defe plaets, ontfchoeyt terftont u voeten.
T' Bofch dat hier branden fchijnt, en niet en wort verteert,
Daer mede is Ifrael naeckt af ghefigureert,
T' Vuyr is een beeltenis van mynen Gheeft, die leerlijc
De quaedt-doender verteert, de goede loutert heerlijc,
En gh'lijcmen op den touts het edel dierbaer gout
Na dat het is doorvuyrt, veel weerdigher befchout:
Zoo fullen ooc int kruys de twelf Joodfche ftammen
Groen blijven, alft gheboomt int golven defer vlammen.
Ick ben Abrahams God, de God die t'al bezielt,

137 *Nacht-zeyl:* „Kleed, voorhang, fluier van de nacht."

137, 138 Lees: „Toon, dat de gunst van uw vaderhart zich zoo ver uitftrekt als het oosten van het westen." Deze regels zijn zeer gewrongen.

139 *Altijdts* voor *altijd.* A.

141 *Dyn handen werck* voor *dyner handen werck* of voor *dyn handen-werck.* Doch zie A. op bl. 28 vs. 6 in de noot.

Waarom hier dit *etc.?* 't Geeft te kennen, dat Mozes hier in zijn rede geftoord wordt en is alzoo 't zelfde als wy thands met ... aanduiden.

142 *Blict:* van *blicken,* niet in de beteekenis van „den blik ergends op flaan," maar in die van „fchitteren." Het freq. *blikkeren* is nog in dien zin gebruikelijk.

143 *Sparcken:* „vonkelen," van *fparck* „vonk," als nog in 't Engelsch *to fpark,* en by ons in den vorm *fprank;* by omzetting, gelijk *barnen* en *branden.*

145 *Beyt:* van „beiden, toeven, ftaan blijven."

153 *Touts* voor „toets."

154 *Doorvuyrt* voor *„door 't vuur* gelouterd." De famenftelling van dit woord is volkomen overeenkomftig den aart onzer taal. Men denke aan „doorzulten, ('tzelfde als „doorzouten") „doorwateren," „doorpeperen," enz.

155 *Kruys* voor „leed, kwelling, pijn;" — doch in de dagen van Mozes een anakronisme.

Twelf Joodfche ftammen: Lees: *twellef Joodfche* voor *Israëlitifche;* — even als later vs. 655, kwalijk. A.

Waer voren ſich Iſac, en Jacob heeft ghekniel.

MOYSES.

Amy! waer zal ick vlien, in klippen oft in kuylen?

GOD.

Ick was, Ick ben, Ick blijf.

MOYSES.

Waar ſal ick my verſchuylen?

GOD.

Den Hemel is myn throon, d'Aerd mynder voeten-banck,
En t' Helſche Keyſer-rijc t' wit van myn pijlen ſtranck,
Dit wonderlijc gheheel van Hemel en van Aerde,
Ja tot myn even beeldt den menſche hooch van waerde
Ick in zes daghen ſchiep, de Son is maer een vonck
Van myne heerlijcheydt, die voor veel Eeuwen blonck:
De God die Abrahams zaet in Iſac wilde noemen,
Zo vele als t'zant des meirs oft als de Lentſche bloemen;
Ick ben de zelfde God die Iſraels troubel Zee
En groot heyrlegher met myn vleughelen beſpree,
Worpt ſlechts op myn beloft den Ancker van u hopen,
Want over Jacobs huys ſtaan ſteeds myn ooghen open,
Myn oor beluyſtert hun ghebedt van woort tot woort,
Ick heb hun leet ghezien, en hun gheſchrey ghehoort!
Myn Zeyſſen maeyt nu eens den draet van hun ellenden,
Ick zal nu t' wanckel rat van myn beproevingh wenden,
Nu zuldy zien wiens handt den Pharao ontruckt
Myn Lelij, die zoo langh de Doornen heeft ghedruckt:
Ghy zult den Leydſman zijn, en brengen hun perſoonich
Met uwen Staf int lant dat vloeyt in melck en honich,
Int lant daer Abraham zoo dicwils zach de Maen
Heur hoornen ſpieghlen in de glaſighe Jordaen,
Daer ſyn ghehoorſaemheyt my over had ghegheven
Syn eenich lieffte Kint den Spieghel van ſyn leven,
Daer hy niet en ontzach op Salems hooghte trots

158 *Sich... gheknielt:* „zich knielen" (*s'agenouiller*) is in den grond beter dan *knielen.* Zoo zegt men nog heden beide: „zich buigen" en „buigen."

159 *In klippen* voor „in ſpelonken." *In* een *klip* kan niemand zich verſchuilen.

162 *Keyſer-rijc.* Verſta eenvoudig: „rijk," *imperium,* hier door Vondel vertaald in de beteekenis die het later verkregen heeft.
Stranck of *ſtrangh:* is „ſtreng, ſtrak, ſcherp." — *Myn pylen ſtranck:* „mijn ſcherpe pijlen."

167 *Abrahams zaet:* moet gelezen worden *Abraams zaet* in 2 ſylben.

169 *Iſraels troubel Zee:* Schilderachtige afbeelding van Israëls toeſtand: 1°. als een ontelbare, gelijk baren opeengehoopte menigte; 2°. om de onrust, waarin zy door de Egyptenaren gebracht waren.

170 *Beſpree* voor *beſpreid;* t.w.t. 3. p. enk. van *beſpreyden* of *beſpreeden,* „beſchutten, bedekken."

171 *Worpt:* geb. w. van 't oude *worpen* voor „werpen."

176 *Wanckel:* 't H. D. *wankel* voor „wankelbaar, onbeſtendig:" eig. hier „veranderlijk."

177 *Zuldy* voor *zult gy.* A.

178 *De Doornen heeft ghedruckt: De Doornen* moet hier in 't enk. 1. n. v. zijn. Het is „de *doorne,* door welke de lelie gedrukt is." Hoogelied, II, 2.

179 *Perſoonich* voor „*in* perſoon."

182 *Glaſighe Jordaen:* Pittoreske uitdrukking voor „doorſchijnende."

185 *Trots:* lees *moedig.*

Te ſtorten t' bloet ſyns zoons, tot eenen offer Gods,
Daer hy te buyten trat de Vaderlijcke palen,
En zach opt Altaer-plat alree ten Hemel ſtralen,
(Met ooghen des gheloofs, van wil en van ghemoet)
T' vuyr van ſyn offerhand, en ſyn verkoren bloet,
Daer hy in aſch en ſtof opt heylighe gheſteente,
Alree begraven had ſyn vleeſch en ſyn ghebeente,
Daer hy ſyn wandelingh ten eynde heeft ghebrocht,
En 't Hemelſch borgherſchap hier boven heeft ghekocht,
Daer ſynen zoon Iſac en Jacob bey te gader
Zijn pelgherims gheweeſt, met hunnen ouden Vader,
Int lant daer ick de kroon hun drucken zal om t' hooft
Die Abraham, Iſac, en Jacob is belooft.
Gaet bootſchapt Pharao wie dat u is verſchenen
De wech is al bereydt, dus treckt met vreden henen.

MOYSES.

Ick ben een ſterflijc menſch, ick ken my veel te ſwac.

GOD.

Hy maect u machtig, die noyt ſtercheyt en ontbrac,
En tot een teecken blij, naer u verloſſingh veylich
Doet my op deſen Bergh een offerhande heylich
Van lieflijcken reuc.

MOYSES.

O God ghebenedijt!
Hoe zal ick Jacob doch betuyghen wie ghy zijt
Die my ghezonden hebt?

GOD.

Jehova, God almachtich
Die hun met ſynen erm zal helpen ſterc en krachtich:
Ick ben, die ick zal zijn, die u de kroone biet
Met wtghereckter handt, en ghy en grijptſe niet:
Ick ben diet al vermach, die uwen Staf bepeerelt
Den dans-beleyder wijs van d' een en d' ander weerelt,
Ick ben de Heere zelf.

MOYSES.

De vonck van hun gheloof

187 *De Vaderlijcke palen* voor „de perken der vaderlijke liefde."

196 *Pelgherims:* Anakronisme. De dichter doelt op de vrome en tevens op de omzwervende leefwijze der Aartsvaders.
Met hunnen ouden Vader: d. i. „even als hun oude Vader."

197 *Int lant daer ick de kroon hun drucken zal om t' hooft:* „Aan de Israëlieten" namelijk. Dit *hun* verwart hier niet weinig den zin. — Overigens is *om t' hooft* beter dan het tegenwoordige „*op* het hoofd." — *De kroon hun drucken*... Men denke hierby aan de uitdrukking: „hy *ſpant* de kroon (diadeem, hairband.")

203 *Naer u verloſſingh veylich:* Wy zouden thands zeggen: *na*. Zie A. op blz. 25, vs. 31. De bedoeling dezer regels is te vinden in Exodus III : 12.

206 *Betuyghen* voor „bewijzen."

209-212 De zin dezer regels is: „Ik ben die Ik zijn zal (de Eeuwige), die u de kroon (de macht) met uitgeſtrekte hand aanbied, en gy grijpt er niet naar. Ik ben de Almachtige, die uw ſtaf met paerlen omzet, (die een glansrijken ſchepter in uw hand ſtel.) Ik ben de wijze dansbeleider van de eene en de andere waereld (de wijze beſtuurder van de geregelde beweging van hemel en aarde.)"

Is zeer na wtghebluſcht in aſſchen bleeck en doof.

GOD.

Met wonderdaden dan verſterckt hun ſwacheyt teder,
Wat hebdy in u hant?

MOYSES.

Een ſtaf.

GOD.

Wel worpt hem neder.

MOYSES.

Wat krunckelt hier alree? hier wemelt, krolt en drilt
Een Slanghe, die my in de hielen bijten wilt:
O Heere ſtaet my by!

GOD.

Wel grijpt den krommen worme.

MOYSES.

Dits mynen zelfden ſtaf, weer in ſyn eerſte forme:
O Heere wonderbaer!

GOD.

Op dat u niets ontbreect,
U rechterhant nu eens in dynen boeſem ſteect
En trectſe weder wt.

MOYSES.

Myn hant is ſtijf en kromme
Melaets ghelijc de ſneeu.

GOD.

Wel druct nu weder omme
U ongheloovich hert.

MOYSES.

S'is zuyver reyn en klaer.

GOD.

Ghelooven ſy dan niet dees teeckens wonderbaer,
Met vochtich water ſprenght de vloer die ghy bewandert,
T'wert in rootverwich bloet door myne kracht verandert.

MOYSES.

Om voor den Pharao verſchijnen ick my ſchaem,
Want, Heer, myn tonghe liſpt, myn ſtem is onbequaem,
Kieſt elders een Ghezant.

GOD.

Zal my dan yets ontbreken?
Die 't alles ſchiep wt *Niet*, in d'eerſte weec der weken,
Den Hemel die om u met ſyne Lichten wielt,

214 *Zeer na* voor „byna geheel."
217 *Krolt* voor *krult;* als *joffer* voor *juffer*, *dobbel* voor *dubbel*, *nommer* voor *nummer*, *drokte* voor *drukte*, *borger* voor *burger*, enz.
218 *Wilt:* de regelmatige 3 p. enk. van *willen.*
227 *Bewandert* voor *bewandelt;* als in 't Eng. *to wander* en 't H. D. *Wandern.* De verwisſeling van *r* en *l* is zeer gemeen. — *Vochtich water:* pleonasme.
233 *Wielt* voor „draait;" men denke aan *wiel*, *wieling*, *woel*, aan *wi* in „wyen, wyrook — d. i. zwaai-rook."

En al wat int begrijp van nat oft drooghe krielt,
T' ghevoghelt inde locht, dat op de winden ſwieret,
En t' waterzuchtich aes, dat na t' vlietwater ghieret,
T' viervoetich veldſch ghediert, t' gheboomte dat ghekromt
Van ſyne vruchten hanght, de dalen vol gheblomt:
Wie heeft den menſch doch eerſt t' gheſuyſel en t' ghehoore
Van eenen ſachten wint gheblaſen in ſyn oore?
Wie heeft den appel kleyn van ſyn ghezicht bepaelt?
Waer mede hy alſins myn heerlijcheyt beſtraelt;
Wie heeft doch gheconfijt ſyn milde tongh ſchoon-talich?
Waer met den mont ontvloeyt ſyn rijpe woorden ſalich;
En oft ick ſchoon u tongh ghebreckelijcken liet
Om u hartneckicheyt: wat dunckt u, kan ick niet
Ghebruycken neffens u, voor Iſrael en Pharon
De zoetvloeyende tael van uwen broeder Aaron?

MOYSES.

Oft Pharo blijft verſteent, en drijft met ons den ſpot.

GOD.

Leeft met hem zo ghy wilt, tot eenen aertſchen God
Zijt ghy van my gheſalft.

MOYSES.

En blijft hy onbewoghen?

GOD.

Zo dreyght hem mynen toorn, met myn gheſpannen boghen,
Myn pijlen hanghen ree gheſcherpt in mynen tros
En naer myn dreyghement, zoo gaen myn peſen los.

MOYSES.

En oft myn haters my noch in Egypten vonden?

GOD.

De doot heeft lang vernielt die naar u leven ſtonden:
Dus ſpoeyt u.

MOYSES.

Op u woort zal ick my henen ſpoen,
Myn vlieſen zijn hier vaſt verſtroyt, verſpreyt int groen,
Wel op myn gheylich Vee, loopt thuys-waerts voor my henen,
Dits voor de laetſte mael, den tijt die is verſchenen
Dat ick een Herder ben van Jacobs huys beſcheert:
Wat ſchadet dat ick t'aen dees ſchaepkens heb gheleert?

Binnen.

236 *Ghieret: Ghieren* of *ghierſen*, is „gulzig haken," *avide petere.* KIL. *in v.*

237 *Veldſch ghediert:* Min gebruikelijke uitdrukking, doch niet ongerijmder dan „aardſch geſlacht."

243 *Gheconfijt:* „doorſuikerd." De dichter wil zeggen: „Wie heeft aan des menſchen zachte, mollige tong, zoo rijk in ſpraakvermogen, die zoetvloeiende kracht der overreding geſchonken?"

244 *Salich:* is hier niet meer dan een ſtopwoord, om 't rijm.

245 *En oft ick ſchoon* voor „en offchoon ik."

253 *Tros* voor „koker," zoo wel als „bondel." Zie BILD. *Geſlachtl. in v.*

259 *Gheylich* voor „dartel" *petulans.* Zie KIL. *in v.*

261 *Beſcheert:* gelijk nog 't H. D. *beſcheert*, „beſtemd;" heden ten dage zegt men in dien zin: *beſchoren*, hoewel minder juist; want *beſcheren* in de beteekenis van *destinare*, *proponere* enz. is gelijkvl., in die van *detondere*, *attondere* ongelijkvl. Zie TEN KATE, II *Deel*, 1e *proeve* op SCHEER, bl. 349.

CORACH, IOSUA, *ende* CALEB.

CORACH.

Hoe langh zal Jacob noch betreden defe pleynen?
Daer hy fyn ooghen maect tot fchreyende fonteynen?
Hoe langhe zullen noch in fyne daghen out
Dees groene velden met fyn tranen zijn bedout?
Hoe langhe zullen noch fyn klaghelijcke lippen
Beweghen Bergh en Dal, de rootfen en de klippen?
Hoe langhe zal hy hier ghelijcken ongheftilt
Een fneeuwen beelt, dat in de fonnefchijn verfmilt?
Hoe blijft hy dus van God verworpen droef en fmertich?
Wien heeft den Hemel oyt gheweeft zo onbarmhertich?
O Heere, niet om ons, maer om n vaft verbondt,
En drij mael heylghen naem, verftopt den laftermondt
Der Heydenen, die ftout en fchempich dorven fpreken
Is dit t'verkoren volck, t'welck voert het Godlijc teecken?
Ghy zijt doch onfen God, wy kennen anders gheen,
Wy hebben doch noyt beelt van koper noch van fteen,
Ghefternte, Son noch Maen, noch fchepfels creatuerlijc,
Noch noyt gouden Collos noch zilver-beelt figuerlijc
Afgodifch aenghebeen, noch fichtbaer beeltenis
In vuyr noch in gheboomt wy noyt gheheymenis
Verblint hebben ghezocht, noch u onfterflijc wefen
Den glants benomen van u heerlijcheyt gheprefen,
Wy hebben nemmermeer voor Ifis onbezielt
D'Egypter Afgoddin devotelijc ghenielt,
Wy kennen Ofiris niet met een blinde zotheydt
Voor yet bezonders, oft een drijvuldighe Godheydt.
Met u ftraffende handt en druct ons niet altoos
Ghy kent ons fwacheyt teer, en ons natuere broos,
Wy zijn doch Aerde en ftof, wy hebben niet te roemen,
Wy zijn niet anders dan vergangheliјcke bloemen,
Als ghy het ftralich licht ws aenfchijns van ons went,
Zoo zijn wy arm, en fwac, vol kommer en ellent.

263 *Pleynen:* als in Fr. *plaines,* voor „velden."

267 *Klaghelijcke lippen:* Kwalijk, voor „klagende lippen." *Klagelijk* is waarover te klagen valt, „wat geklag opwekt."

268 *Rootfen: Rootfe* of *Rotfe* of ook wel *Roots-ftee,* waren oudtyds 't zelfde. Zie KIL. *in v.*

269 *Ongheftilt:* „die niet te ftillen is." Het woord is hier, waar fprake is van de gelijkenis met een beeld, min gelukkig te pas gebracht.

270 *Verfmilt: Smilten* wordt door V. beftendig gebruikt voor den onzijdigen vorm, en *fmelten* voor den bedrijvenden (zie vs. 331), even als *drinken* en *drenken*, *zitten* en *zetten*, en heden ten dage *liggen* en *leggen.*

286 *D'Egypter Afgoddin* voor „de Egyptifche Afgodin." Niet alleen ten opzichte van fteden en dorpen, maar ook van landen werd oudtijds de herkomst of inwoning door het toevoegfel *er* aangeduid, en zoowel vr. als mann. gebezigd. Nog heden hoort men in Holland beftendig van een *Zaandammer,* een *Broeker*, een *Schilder* spreken, waar 't een inwoonfter geldt van Saardam, van Broek of van 't Oude Schild.

288 *Drijvuldighe Godheydt:* Ofiris werd door de Egyptenaren — immers zoo men voor de latere ontdekkingen meende — onder de drievoudige namen van Ofiris, Apis en Serapis aangebeden.

Ziet, hoe ons Gofen, laes, van droefheyt overvloeyt,
Hoe ons Pharao heeft gheketent en gheboeyt,
Wy zijn t' roockende vlas, wy zijn t' ghekroocte riet,
Een ander eenen vloec, ons zelven een verdriet.
 Met dat de ronde Son de Hemelfche gordijnen
Van fyne koetfe fchuyft, en doet den nacht verdwijnen,
Met dat den Dagheraet treet heur flaepkamer uyt,
Die vanden witten Dach den draeyboom open fluyt,
Met dat fy heure vlucht gaet inden waghen fpannen,
Soo fpant terftont int Joc d' Ifraelijtfche mannen
Den flaeffchen arrebeyt, met een ghefichte leep,
Die fteeds ons onvernoecht voort-klatert met fyn fweep,
Dat elcken druppel hayrs fchijnt eenen ftroom te fweeten,
Wanneer het Son-Compas den dach heeft overmeten.
 Schelt-woorden is den loon van al ons dienftbaerheyt,
Ons wort nau fpijse en dranc om leven by gheleyt.
Och! oft de bleecke doot ons flavernije fuften,
Wy hebben hier doch niet daer wy op moghen ruften:
Komt aenghename doot, en helpt ons wt dit krijt,
En overfchrijdet perck, het perck van onfen tijdt:
Want onfe flavernij fchijnt eeuwich en ghedurich,
Ghelijc de Zee d' een baer op d' ander golft azurich,
Een ander roept: o doot! keert elders uwen Boogh,
Maer wy: o zoete doot! komt dwaet ons tranich oogh.
 T'is onbeftendich al: het planten en het zaeyen
Men weder keeren ziet in plucken en afmaeyen,
Nu ploeghtmen d' aerde fwert met t' kouter om end om,
Nu fcheertmen weer de vrucht met eene zeyffen krom,
Nu bloeyt de lieve Lent met al heur bloemkens verwich,
Nu is den Herbft bekroont met gulden ayren terwich,
Nu lacht den Somer fchoon, nu gnort den Winter grijs,
D' een fpieghelt fich int groen, en d' ander in het ijs,
Nu rijft de Son int ooft, nu daelt fy neer int weften,

295, 296 *Overvloeyt, gheboeyt:* moet *overvloeyet* en *gheboeyet* gelezen worden.

303 *Vlucht:* Staat hier voor „het vlugge voorfpan." De uitdrukking, waarmede de vier vurige rosfen, die Aurora, naar de oude fabelleer, vliegende door het luchtruim voeren, aan een *vlucht* worden gelijk gefteld, is echt dichterlijk.

305 *Den flaeffchen arrebeyt* voor „de flaaffche arbeid," 't Woord ftaat in den 1 n. v. en behoort by *fpant.*

310 *By gheleyt* voor „toegelegd."

313 *Krijt*, is hier „worftelperk." Zie BILD. *Geflachtl. in v.*

314 Verfta: „kom vóór den bepaalden ftervenstijd, ons verlosfen."

318 *Dwaet* of ook wel *Dweet:* 3. p. enk. van 't o. w. w. *dwaen*, famengetrokken uit *dwaeden*, of *dwaeghen* of *dweghen*, onv. verl. t. *dwoech, dwouch* of *dwoeg*, verl. deelw. *gedweghen*, overeenkomftig met *flaen floech, gefleghen.* Zie HUYDECOPER OP MELIS STOKE. D. III, bl. 178. — Volgends TEN KATE (D. II, 1e *proeve*, bl. 627) zoû het zijn, *dwaen*, famengetr. uit *dwaeghen* of *dwegen, dwoog, gedwogen*, (dat echter, by het naflaan der oude fchrijvers, zal blijken onjuist te zijn opgegeven.) Het woord beteekent „afwisfchen, afvegen," enz. Hiervan *Handdwale* voor „handdoek," *Monddwale* voor „fervet" en *dweil*, enz. Zie BILD. *Geflachtl.* op *dweil.*

320 *Weder keeren* voor „verkeeren, veranderen," *convertere.*

324 *Herbft* voor *herfft*, als in 't H. D.

Terwich: b. v. n. w. afgeleid van *tarwe.*

325 *Gnort:* by letterwisfel voor „knort, gromt."

Wanneer de bleecke Maen klimt wt de water-velten,
De Mane die heur nu in volle ronde ftelt,
En weder heuren glants en zilver-fchijn verfmelt,
Ja zelf der Sterren loop, den Hemel met zyn Spheren,
Met d' Elementen fteeds veranderen en keeren:
Maer onfen droeven ftaet ghelijct een vafte Pool
Die ftaegh wt een climaet blijft pincken als een kool.
Het gheen God eens belooft, breect God dat wederomme
Door wifpelturicheyt?

IOSUA.

Neen, God als een Colomme
En Pyramide fterck blijft altijt vaft ghegrondt.

CORACH.

Is hy 't niet die hem aen ons Vaderen verbondt?

IOSUA.

Door ons mifdaden is dien Zeghel weer ghebroken.

CORACH.

Hy hevet doch belooft, hy hevet zelf ghefproken,
Ooc heeft hy wel voorzien ons wanckelmoedicheyt,
Een Kroon (gheen laftich Jock) heeft hy ons toeghezeyt,
Noch gheen Egyptenlant, maar Canaan vruchtbarich,
Noch gheen ghehoornden Nijl, maer een Jordane barich.

CALEB.

Hy heeft ons dees beloft in gheenen tijt gheftelt.

CORACH.

En heeft fyns waerheyts mont niet Abrams zaedt ghemelt?

CALEB.

Dat ftrect fich eyndeloos op ons nakomelinghen.

CORACH.

Wat heuchenis ift ons, als onfen tijt gaet fpringhen?

CALEB.

Hy is in zachte ruft, die ondertuffchen fterft.

329, 330 De zin is: „de maan, die nu vol is, en ftraks weder haar fchijnfel doet wegfmelten, inkrimpen, verdwijnen."

333, 334 Het woord *climaet* is verkeerdelijk voor hemelftreek gebezigd; — maar de geheele vergelijking gaat mank; want een *droeve ftaat*, een ftaat, die betrokken en beneveld is, laat zich niet voorftellen als een fchitterende fter gelijk de Poolfter. — *Een vafte Pool* voor „een vaste Poolfter."

334 *Pincken:* d. i. „gloeien, fchitteren, vonken." A.

338 *Hem:* Dikwerf door Vondel, vooral in zijn vroegere werken en ook veelal door onze Bybelvertalers voor *zich* gebezigd. Zie HUYDECOPERS *Proeve van Taal- en Dichtk.* Uitg. van VAN LELYVELD, Deel II, bl. 167 en 511 volgg., alsmede LULOFS *Handboek van den vroegsten bloei onzer Letterkunde*, bl. 289.

340 *Hy hevet:* Bedoelt de dichter hiermede: *hy heeft het*, dan is de uitdrukking op zijn minst dubbelzinnig; vermits de oude 3 p. van *hebben* is *hevet*. Zie b. v. uit honderd andere voorbeelden de aanfpraak aan Graaf Willem III by MELIS STOKE:

Here van Hollant, edele grave,
U hevet *gemaect, teenre gave*
Dit boec en dit werc.
Melis Stoke, u arme clerc.

Heeft de Dichter daar en tegen *hy hevet* om 't metrum voor *hy heeft* bedoeld, als vs. 91 *rafet*, vs. 123 *batet* voor *raast* en *baat*, dan is de uitdrukking onbepaald en gaat de zin mank.

345 Lees: „God heeft de vervulling dezer belofte aan geen byzonderen tijd bepaald."

348 *Heuchenis:* hier voor „verheuging, blijdfchap." Het woord beteekende ook even als nog thands „herdenking," *commemoratio*. Zie KIL. *in v.*

CORACH.

Waer toe ift dan belooft, alfmen de vruchten derft?

IOSUA.

God hevet niet belooft die fyn ghebodt verfmaden.

CORACH.

Waar wt bewijft ghy dat?

IOSUA.

God bint hem aen gheen quaden.

CORACH.

Is fyn belofte niet aen Abrams zaet verklaert?

IOSUA.

T'zaet dat als Abraham oprechte vruchten baert,
In liefd', gheloof en hoop, en in zachtmoedicheden,
In ghehoorfamicheyt, in ootmoet en in vreden:
Dat God nu fyn belofte in ons niet en vervult
Daer zijn wy oorfaeck van om onfer fonden fchult,
Ons ongherechticheyt doet fyne liefd' veranderen,
De misdaet fcheydet God en menfche van malkanderen
Als eenen ftercken muer: want God is onbevlect,
Hy heeft den Hemel heel met wolcken overdect,
Hy went fyn aenghefícht, verftoppende fyne ooren,
Ons krachteloos ghebedt en wil hy niet verhooren.

CORACH.

Wat ftaet ons dan te doen?

IOSUA.

Tot boete zijn bereyt
Voor hem, die overvloeyt rijc van bermherticheyt,
Misfchien wy moghen doch fyn wijsheyt niet begrijpen,
Op dat in ons ghemoet vruchtbarigher mocht rijpen
De vruchte des gheloofs, heeft hy ons dus beproeft,
God kent ons nutticheyt, en wat den menfch behoeft
Weet hy te voren wel.

CORACH.

Behoudens u propooften
Beproevingh fchijnt nochtans den menfche leyt ten booften.

IOSUA.

O neen, den rouwe die ons God heeft toegheveucht,
Ontwijffelijc beklimt den fteylen bergh van vreucht,
Dat hy ons van hem worpt ghefchiet maer wt ontfermen;

370 *Ons nutticheyt* voor „wat ons nut is."
371 *Propooften*: 't Fr. *propos* in 't meerv. en in gelijke beteekenis van „redenen."
372 *Beproevingh fchijnt* enz. Verfta: „het fchijnt nochthands, dat beproeving den mensch tot het kwaadfte, het ergfte leidt (voert.)
373 *Toegheveucht* voor „toegevoegd."
373, 374 De bedoeling is niet, dat de *rouw* den ftellen berg van vreugd *beklimt*, maar dat zy den menfch dien beftijgen doet. Het is hier een dier oneigenaardige en gedwongen beeldfprakige uitdrukkingen als wy vaak by SPIEGHEL en andere fchrijvers van dien tijd aantreffen, en waardoor hun werken foms zoo moeilijk te verftaan zijn.

Om vaderlijcken ons t'omhelſen met ſyn ermen:
Wy zijn van oordeel blint, want s' Heeren wil en eyſch
Meer onſer zielen ruſt zoect, dan t'ghemac des vleyſch.

CORACH.

En ſchiep hy lijf en ziel niet inden Paradijſe?

IOSUA.

D'een tot onſterflijcheyt, en d'ander tot een ſpijſe
Der wormen in het graf, waerom hem ooc ghewis
Veel weerder onſe ziel alſt ſterflijc lichaem is:
De ziele keert tot God, maer na dit tijdlijc ſlaven
Wort t'lichaem weder in ſyn zelfde ſtof begraven,
En moet ghelijc het graen int aertrijc eerst verrot,
Versterven, eer 't verrijst in heerlijcheydt tot Godt:
Doch ons ziele is een beelt ſyns heerlijcheydts zelfſtandich,
Die gheen Tyran en mach verdrucken, hoe vijandich,
Ghelijc ons teere lijf, ellendich, naect en bloot,
Twelc van den menſchen boos wert lichtelijc ghedoot,
Maer d' edel ziele ſtaet alleen in s'Heeren handen,
Al wortſe hier beſwaert met veelderleye banden,
Terwijlſe int aertſche dal ons lichaem tleven gheeft,
En in s'lijfs hutte vaſt heur korte wooningh heeft:
En oft ons lichaem ſchoon in alderley welluſten
En duyſent weelden ſwom: wat waert? als niet en ruſten
Ons edel ziele in God den Heere Sebaoth?
Wat baten ons dees winſt? wanneer wy namaels t'lot
En 't alderhooghſte goet, den Hemel, moeſten derven?
T'wort hier doch al opt leſt gheeyndicht met een ſterven:
Ghy ziet, hoe hier het glas van onſen tijdt verloopt
Gheen ballingh is hy die een borgherſchap verhoopt
Hier namaels; zijt ghetrooſt, het dient ons al ten beſten,
Dat wy als wandelaers, ons herte niet en veſten
Op een verganghlijc Rijc; dwaes is hy die verkieſt
Het tijdlijc, en daer voor het eeuwighe verlieſt.

CORACH.

Ons vaders leefden wel voorſpoedich en gheluckich,

CALEB.

God heeftſe ooc al gheſtelt in ſyn beproevingh druckich.

CORACH.

Noyt in zo harden proef als nu is Jacobs huys.

376 *Vaderlijcken* voor „vaderlijk."
384 *In ſyn zelfde ſtof* voor „in zijn zelfs ſtof," in de ſtof, waaruit het *zelf* beſtaat.
388 *Mach* voor „vermag, kan."
394 *Vaſt* voor „al vast, zoo lang."
396, 397 *Wat waert? als niet* enz. voor „wat ware het, wanneer onze ziel niet *berustte*, geen *rust vond* in den Heer?"
398 *Wat baten ons* voor „wat *baatte* ons." *Baten* is hier geen meerv. maar de *n* ſtaat aan 't ſlot om de ineenſmelting van het volgende te voorkomen.
408 *Druckich* voor „zwaar."
409 *Als nu is Jacobs huys* voor „als waarin nu Jacobs huis is."

.IOSUA.

Een yeder dunckt ſich t'ſyn te zijn het ſwaerſte cruys.

CORACH.

Heeft God ons niet opt ſtrenghſt ghetreden op de hielen?

IOSUA.

Hy heeft een gheeſſel noch waer met hy na der zielen
Den menſche harder ſtraft, een onverganghelijc wee,
Syn alderſcherpſte ſtael ſteect noch in ſyne ſchee,
Dees waerſchouwende ſtraf ons ernſtelijc te voren
Op een veel grooter wijſt, dat niemant gae verloren;
Dus laet ons deſe roe waer mede hy ons drieght
Waernemen noch in tijts, eer onſen tijt vervlieght:
Hy zal ons met ſyn gunſt en vleughelen beſpreyen,
Indien wy niet te ſpade ons ſonden en beſchreyen,
Ghelijc als d'eerſte weerlt die Noach al betraent
Had zo veel jaren tot boetveerdicheyt vermaent,
Sy bleven onbeweeght, al zaghen ſy voor ooghen
Zoo vele Wolcken ſwert, zoo vele Reghenboghen,
Tot 't Goddelijc Compas verloopen was te vroegh,
En s' Hemels groote kloc de laetſte ure ſloegh,
Doen heeft God op-gheſtelt ſyn groote Waterſpuyen,
En alle Sluyſen van ſyn vochte Reghen-buyen,
De Meiren liepen tzaem, met alle Stroomen droef,
Tot eyndelijc een Zee den Aerden-kloot begroef.

CALEB.

Ooc doen t' boos weſen hem begonſte te verdrieten
Van die van Gomorra en ſtoute Sodomiten,
Hy alſins op hun ſpoogh vuyr-pijlen, damp, en ſmooc,
Zoo datter niets van hun bleef over als den rooc.

IOSUA.

Int jeghendeel bleef Loth beſchaduwt vande vlercken
Van s' Heeren Enghelen, en Noach vander Arcken:
Dus bout u hope op hem, die dees twee Heyl'ghen puer

410 *Een yeder* enz.: d. i. „Een ieder houdt zijn eigen kruis (leed) voor 't zwaarſte."

417 *Drieght* voor *dreigt*. Een klankwisſel, dien men nog door het volk, vooral ten platten lande, menigwerf hoort bezigen.

424 *Zoo vele Reghenboghen:* Vondel doet het hier voorkomen, als of vóór den Zondvloed een aantal regenbogen tot waarſchuwende teekenen hadden gediend. Het Bijbelverhaal geeft geen aanleiding tot een voorſtelling, welke men niet licht van onzen dichter, anders in de Bijbelkennis zoo vast, zoû verwacht hebben.

425 *Compas* voor „uurcirkel," naar de oorſpronkelijke beteekenis van 't woord. Zie BILD. *Geſlachtl. in v.*

427 *Op-gheſtelt* voor *opengeſteld*. Zie vs. 64.

Waterſpuyen: Spui of *verlaat* is de plaats, die doorgang verſchaft aan het water. Zie KIL. en BILD. *Geſlachtl. in v.*

429 *Droef:* hier niet in de beteekenis van *droevig*, maar van „beroerd, bewogen," *turbidus, turbulentus.*

431 *t' Boos weſen: Weſen* is hier als z. n. w. genomen voor „het booze beſtaan."

Begonſte voor *begon*, naar een der vormen van het imperf. in *ſt*, nog behouden in „*moest, dorst* van *darven* of *derven* (durven), *wist*, ſoms ook in *begost* en *kost*, als apokope van *begonst* en *konst*. A.

436 *Vander Arcken:* oude verbuiging van den abl. fem. ſing. nog zichtbaar in verſcheiden eigennamen, die van de plaats der herkomst zijn afgeleid, als „van der Maaſen, van der Meulen, van der Nethen," enz. Zie overigens op *Zynder Schee*, bl. 32, vs. 130 in A.

437 *Heyl'ghen puer* voor „reine heiligen."

D'een vrijt van s'waters vloet, en d'ander van het vuer.

CORACH.

T'is al vergheefs ghehoopt.

IOSUA.

Vertwijffelt niet in hopen.

CORACH.

Ick zie doch gheenen wech tot ons verlossingh open.

CALEB.

Aen duysent middelen t'hem nimmermeer en schort,
Syn ermen reycken wijt, syn hant is niet verkort:
Doen Ammons vader Loth gheraect was inde handen
Van Kedor Lamors heyr, en schenen niet syn banden
Onbrekelijc te zijn? Maer God de Heere nam
Tot eenich Instrument den ouden Abraham,
Die derwaerts henen met syn knechten is ghetrocken,
Met keyen toegherust; met pijlen en met stocken:
Maer Godt was synen Schildt, den Hemel was syn Vaen,
Waer onder hy dan by den oorsprongh der Jordaen
Syn vijanden aengreep, die alree met vertzaghen
Den grootsten Capiteyn had in de vlucht ghessaghen,
Wie niet ontvlieden mocht, viel in syn eyghen sweert,
Aldus verlosten d'een den anderen broeder weert,
Die heel verlaten scheen, naer aller menschen oordeel,
Want die de Heere helpt heeft altijt t'grootste voordeel.

CORACH.

Wy hebben onsen last ghetrokken zoo veel jaer.

IOSUA.

Wanneer den tijt verschijnt, zo is Gods hulpe daer,
De Heere Zebaoth mocht wel Loths kommer stelpen,
Eer Abram oyt optroc had hy hem konnen helpen.

CORACH.

Waerom en deed hy 't niet?

IOSUA.

Maer vraeghdy den waerom?

451, 452 *Die alree, enz.* Geene regels van het geheele treurspel zijn wellicht moeilijker te verklaren dan deze. Mijns bedunkens hangt het recht verstand van den zin voornamelijk daarvan af, dat men aan het woord *alree* zijn rechte beteekenis geve en tevens in aanmerking neme, dat *den grootsten Capiteyn* hier in den 1 n. v. staat. *Alree* namelijk beteekent hier „al gereed, al klaar, *all ready*," en alzoo: „ter zelver tijd, zonder tusschenpoos." Hierby merke men op, dat er niet staat, „*op* de vlucht geslagen," maar „*in* de vlucht," d. i. „terwijl zy vluchteden." Wanneer men nu door „den grootsten Capiteyn" niemand anders verstaat dan Abraham zelven, wordt de zin van deze beide en den vorigen regel als volgt: „Onder welke vaan hy (Abraham) zijn vyanden aangreep, die hy naauwlijks aangegrepen had, of hy, de grootste Kapitein, had hen met vertsagen (d. i. met ontzetting getroffen) in 't zelfde oogenblik, onder 't vluchten, verslagen." Vergel. HESZ, *Geschiedenis der Israëliten*, I, bl. 229 volgg., en inzonderheid bl. 233, alwaar uitdrukkelijk gezegd wordt, dat de vyand op den aftocht was, en Abram hem vervolgde en versloeg, waarna hy Loth met de zijnen en al het veroverde redde.

454 *Broeder weert* voor „waarde broeder."

459 *Mocht* voor *vermocht;* Hierbij zou alsdan „*te* stelpen" moeten gelezen worden.

460 *Eer Abram oyt optroc* voor „ook zonder dat Abram ware opgetrokken."

461 *Den waerom* voor „het waarom," als wy thands zouden zeggen.

Van ſyn verloſſingh was de Wijſer noch niet om:
Want Gods voorzienicheyt die eeuwelijc zal dueren,
Heeft heuren tijt beſtemt, heur daghen en heur uren:
Ghelijc den Ackerman tgoed zaet in d'aerde zaeyt,
Waer van hy tſynder tijt de rijpe vruchten maeyt:
God is den Bouwer oock die teghen ons ghenoeghen
Den acker van ons hert komt door Pharao ploeghen,
Al wat ſteenachtich is vermorſelt hy gheheel,
Eer dat hy in ons zaeyt ſyn goede zaden eel,
Het zaet ſyns godlijc woorts, daer na begraeft hy wacker
En delvet met ſyn ech het zaet in onſen acker,
Als nu de troubel Son van boven wt de locht
Heur ſtralen op ons ſchiet, op dat te rijcker mocht
Syn inghezaeyde zaet in ons vruchtbarich groeyen,
Hy eenen reghen laet van tranen ons bevloeyen:
Zoo weerdich zijn wy hem, daer omme zijt ghetrooſt,
Ghelijc den Lantman, die op hope vanden ooghſt
Zoo vele kommers lijdt, zoo dicwils moet verzuchten,
Hy bout en ſlaeft alleen op hope van de vruchten.

CORACH.

Ghy keeret al int beſt.

IOSUA.

Gheeft ghy ons gheen gheloof,
Zoo proevet by u zelf, en achtet gheenen roof
Dat God ons dus beproeft, wy hebben hem te loven,
Al ſwermen wy, eylaes, in droeffenis verſchoven,
Naer ſlaven volght de ruſt, naer droefheydt volght de vreucht,
Wy moeten danckbaer zijn, tzy wat ons God toeveucht.

CORACH.

Hoe onlanghs iſt? dat noch de Koningh had vermeten
Ons te verdelghen heel.

CALEB.

Ghelijc als aen een keten
De Leeu gheſloten ſtaet, die ſynen Meeſter viert,
Niet langher dan hy wil, zoo wort van God beſtiert
'T voornemen des Tyrans, die niet en kan volbrenghen
Dan tghene God hem zal toelaten en ghehenghen,

473 *De troubel Son:* Waarom de zon *troebel* genoemd, wanneer er in den volgenden regel geſproken wordt van de *ſtralen*, die zy ſchiet? By den eerſten opſlag meent men hier aan een vergiſſing te moeten denken, en toch is het b. v. n. w. door Vondel met volkomen juistheid gekozen. Wanneer de zon „troebel" is of door de wolken ſchijnt in het voorjaar of in den zomer, wordt het weêr drukkend, als vruchtbaar beſchouwd. Zoo ook wanneer de zon van ons geluk, mede niet helder, door wolken (tegenſpoeden) in ons hart ſchijnt, brengt zy by ons die vruchtbaarheid (deugd) te weeg, die tot groei en bloei gevorderd wordt.

476 Onjuiste vergelijking.

481 *Ghy keeret al int beſt:* d. i. „gy legt alles ten beste uit."

482 *En achtet gheenen roof: Roof* voor „ſchade." Vergelijk PHILEMON II. 6.

487 *Hoe onlanghs iſt?* voor „hoe kort is het geleden?" — *Vermeten* voor „voorgenomen."

489 *Die ſynen Meeſter* voor „dien zijn Meeſter."

Syn voornemen heeft God ten wterften beperckt,
Die door veel middelen voorfienichlijcken werckt:
Den Prins van Sinear, den Nemrot dacht tyrannich
Met fynen Scepter wel te trotzen wederfpannich
Het blauwe Firmament: eylacen, maer fyn hert
Rees, eer het groot ghebouw, tot boven int Gheftert,
En wert van fchaemten root, doen 't Babylons gheftamer
Leem, kalck, voor fteenen bracht, de truffel voor den hamer,
Syn willen hingh aen God, ghelijc't hier mercklijc bleec.
God leyt de Koninghen ghelijc een waterbeec:
Niets iffer zoo gheringh van al wat hier mach blicken,
Hy heerfchet tzamen door fyn wijffelijc befchicken:
God is alleen het Roer daer t' heele Schip na zeylt,
T' gherechtich Wijs-compas dat nimmermeer en feylt!
Zoo weynich in een zaec ghelt t' Koninghlijcke fpreken,
En of hy fchoon yet bout, de Heer zal 't weder breken
Zoo 't hem niet en behaecht: hun woorden altemael
Zijn krachteloos en yl, indien fy inde fchael
Des Goddelijcken wils niet even op en weghen.

CORACH.

Ghy fpreect u zelven en de zuyver waerheyt teghen.

CALEB.

Waerom?

CORACH.

Het goddeloos beftier van een Tyran,
(Na wtwijs van u reen) daer is God oorzaec van.

CALEB.

Geenfins, int minfte niet, t' quaet dat hy mach verfchaffen,
De goede ftrect tot heyl, de quade t' fynder ftraffen,
Niemant en is tot quaet ghedwongen, gh'lijc men ziet,
Dat alle quaet door Gods toelatingh maer ghefchiet:
T' leedt daer ons Pharao met pijnicht ongherichtich,
(Op myne woorden let, en oordeelt dan voorzichtich)
Hem t' fynder ftraffe dient: maer ons indien ons vroet
Dees kaftijdinghe leydt tot rechte ware boet,
Die God hier mede eyfcht, f' is ons zoo nut en falich,
Als fy den Koningh is verdoemelijc en dwalich.

495 *Den Nemrot* voor *Nimrod*. Vergel. bl. 49, vs. 51.

498 *Rees, eer het groot ghebouw:* De zin is: „het (trotfche) hart van Nimrod verhief zich *vroeger* dan het groot gebouw (de toren van Babel), tot in het *gefternte* (den fterrenhemel)."

499 *Babylons gheftamer* voor „het geftamel der Babyloniërs."

500 *Leem, kalck, voor fteenen*, enz.: naar de oude voorftelling der fpraakverwarring volgends Genes. XI.

503, 504 De zin is: „niets van al wat hier *gezien* mag *worden* is zoo gering, of God beheerfcht het," enz. *Blicken* is *fchitteren, blinken*, waarvan *blikkeren* en *blikfem* (glinfteraar) nog overig zijn. Zie bl. 52, vs. 142. Al wat *fchittert, blinkt* of *glans afwerpt, valt* by uitnemendheid *in het oog*, dus moet onder *blicken* hier *in het oog vallen* of *gezien worden* verftaan worden.

506 *Wijs-compas:* Hier is dit woord in den gewonen zin genomen. Zie bl. 62, vs. 425.

523 *Mede eyfcht:* Hier moet, om aan het vaers zijn eisch te geven, *heyscht* gelezen worden, ten zij men ruste op de flotvokaal van *mede*, als later, vs. 535, op die van *alle*.

524 *Is verdoemelijc en dwalich* voor „ter verdoemenis ftrekt en op 't dwaalfpoor leidt."

CORACH.

Ghy zeght nochtans, etc.

MOYSES *ende* AARON.

MOYSES.

Ontluyct (ghelijc een luſtdal ſchoon
Dat inden morghenſtont ſyn bloemen ſtelt ten toon.

AARON.

Vervrolijct u, ghelijc de voghelkens met luſten
De Sonne groeten als ſy ſtijcht wt heurder ruſten)
Ghy die verlaten ſcheent.

CORACH.

Wie oft met vrolijcheyd
Ons onghewoon begroet?

CALEB.

T' zijn Amrans ſonen beyd.

IOSUA.

o Broeders willekom!

MOYSES.

U voorhooft wilt vervroyen.

CORACH.

Waer in? in onſen druc en jammerlijc verſtroyen?

MOYSES.

Verheft u droef ghelaat, ô Iſrael! en ſteect
Nu t' hooft ten Hemel op, die al u banden breect,
De Heer die is met u, die alle u ellenden
En droevich treur-ſpel komt met vreuchd en blijſchap enden.
De God van Abraham, Iſac, en Iacob zelf,
Die ſynen Troon pilaert opt brandende ghewelf,
Is my verſchenen in een blixemende klaerheyt.

CORACH.

Ick denck t' is eenen droom.

MOYSES.

Neen broeders inder waerheyt,
Doen ick by Sinai was hoedende myn kud
Met dees ghedoornde mick, myn herderlijcke ſtut,
Zach ick t' groot Horebs boſch een blickich vuyr omranden,

526 *Ontluyct* voor „herleeft" enz. Eigenlijk is *ontluiken* in dezen zin: *reſumere vires*, „zijn krachten hernemen." Zie TEN KATE, D. II, bl. 285 op LUIK.

531 *Willekom* voor *welkom*, als nog in 't H. D. *willkommen*.
Vervroyen voor „vervrolijken," van 't oude *vro* (vrolijk), 't H. D. *froh*. Met dit *vro* hangt nog ſamen: *fraai* in „een fraai gelaat toonen."

535 *De Heer die is: Die*, hoezeer hier ſchijnbaar een ſtopwoord, geeft echter een levendigheid en kracht aan den vaersbouw, die men ongaarne zoû misſen. — *Alle u:* Zie vs. 523.

538 *Pilaert* voor „ſtut," 3 p. enk. van *pilaren*, als w. w. gebezigd.

539 *Blixemende:* Hier voor „ſchitterende," maar krachtiger.

542 *Mick:* Een *mik* is een ſtok, die zich aan 't boven-einde in tweeën ſplitst en een tweetandige vork maakt. HUYGHENS gebruikt dit woord ook voor „galg," in een zijner ſneldichten, als:

Ick ſal hem 's and'rendaeghs doen hangen aen een mick.

T' welck heel verteeren ſcheen, en tzamen te verbranden:
Maer even vrolijc loech blaen, bloemen, kruyt en loof:
Eer deſen blixem noch voor myn ghezicht verſtoof,
Den donder van een ſtem, o wonderlijc ſpectakel!
Verklaerde my den ſin, en eyſch van dit mirakel,
Op deſe wijſe: T' boſch waer in dees vlamme ſpeelt,
Daer mede is Iſrael na t' leven afghebeelt,
Die int vervolghinghs vuyr zal als dit Boſch ontluycken,
Ick wil myn Lely ſchoon nu wt de Doornen pluycken.
Doen dreunden t' heele Boſch, ick ſtont gheheel bedut,
Drijmalen heeft den Bergh ſich bevende verſchut:
En als ick niet en wiſt waer henen te vervluchten,
Met een borſtkloppich hert, en met een ſwaer verzuchten,
En ſchier van vreeſen lach begraven in het gras,
Doen gaf de Heere my te kennen wie hy was,
De God JEHOVA zelf, de God van onſen Vader,
Den Schepper van den Al, alleen des levens ader,
Den Herder Iſraels, die int beloofde Lant
Ons nu vervoeren wil wt Pharaonis hant,
Wt al ons ſlavernij.

CORACH.

En deed hy u gheen teecken
Van ſyn almachticheyt, dat hy ons leet zal wreecken,
Dat hy ontboeyen zal den ſwerm van zoo veel duyſt,
Die onder Pharao dus langhe zijn ghekruyſt?

MOYSES.

Ja haddy't zelf ghezien, doen ick ontweec zo banghe
Voor deſen Staf, die wert een krunckelende Slanghe,
Een ſerpentijnich dier, int weſen, niet in ſchijn,
En ſpooch alſins op my heur doodelijc fenijn
Met heur gheſplitſte tongh, en lach int gras gheſcholen,

544 *T'welck heel verteeren ſcheen* voor... *te verteeren*... t. w. „het bosch."
Tzamen ſtaat hier voor „in zijn geheel."

545 *Even vrolijc loech blaen* enz.: *Loech* zoude hier *lachten* moeten zijn, om het daarop volgende meerv. *blaen*. Gewis verſtond Vondel: „even vrolijk lachte (alles,) bladen, bloemen," enz. *Loech* is de oude onv. verl. t. van *lachen*. Zie TEN KATE, D. I, blz. 568 en D. II, blz. 256. HUYDECOPER, *Proeve*, uitg. van V. LELYVELD, 2e dr. D. I, blz. 375 volgg. en op MELIS STOKE, D. II, blz. 404. BILD. *Nederl. Spraakl.*, blz. 143. Tegenwoordig gebruikt men dit imperf. alleen nog in dichtmaat by wijze van licencie.

552 *Pluycken* is eigenlijk *vouwen*, 't Lat. *plicare*, hier dus: „uit de doornen *vouwen* of *vrijmaken*." Gemeenlijk wordt dit woord met „plukken" verward. Zie TEN KATE D. II, blz. 285 volgg. op LUIK.

553 *Bedut:* overeenkomſtig met het H. D. *verdutzt*, „verbaasd, verſuft." van *dutten* of *doten*, waarvan 't Eng. *dotard*. 't Woord is thands onedel.

554 *Verſchut* van *verſchudden*. Het voorzetſel *ver* duidt hier even als *her* eene herhaling aan. De zin is dus: „de berg ſchudde tot driemalen toe heen en weder als of hy beefde."

555 *Vervluchten:* Een zeer goed woord, en analogisch te verklaren met „vertrekken, verloopen, verjagen, verkleuren, verſchieten (van een kleur)," in alle welke *ver* zooveel als *weg* beteekent.

556 *Borſtkloppich hert:* Verkeerde ſamenſtelling en tegen ons taalgebruik aandruiſchende.

565 *Duyſt* voor *duizenden*. Deze ſamentrekking treft men meer aan by de dichters van dien tijd, gelijk by SPIEGHEL, *Hertſpieghel* IV, 237, 238.

En d' afgod eighen-wil, door ſchijngoeds valſch becoren
Maakt dat van duiſtigh duiſt (duizend duizenden) *niet een na ons wil horen.*

566 *Ghekruyſt* voor „gepijnigd." Zie blz. 52, vs. 155.

569 *Een ſerpentijnich dier* is hier geen pleonasmus maar een herhaling van 't voorafgaande *ſlanghe*.

Heur ooghen vlamden als twee gloeyendighe kolen,
Azurich luyſterden heur vel, en in myn ooch
Gheleect de Slangh die ons Voorouderen bedrooch
Int weeldich Paradijs, want waer ſy henen ſwerfde,
De groenicheyt vant gras en t' kruyt alſins verſterfde:
Als nu de ſtemme my den Worm te grijpen hiet
Waſt weer den zelfden ſtoc; ghelijc ghy zelver ziet:
Ten bleef hier noch niet by, God ſmette boven deſen
Myn hant met lazerij, en heeftſe weer gheneſen,
En vaſtelijc belooft, hoe dat ick 't water reyn
Verkeeren zal in bloet, door ſyne kracht alleyn:
Op dat als elcke daet myn woorden volght warachtich,
U en Pharao maer een ſterck gheloove krachtich
En ſchort: dees boodſchap dan brengh ick u met der ſpoet,
Met mynen broeder die my is op wech ontmoet,
Die zelf de ſtemme Gods beval tot myn verſchooningh,
Te ſpreken neffens my voor Pharao den Koningh,
En God heeft my ghezalft een Leydſman, en een Hooft
Van ſyn verkoren Volck.

CALEB.

De Heere zij ghelooft,
Die Jacobs aenſchijn nu de tranen wil afwaſſchen,
En int beloofde lant bedelven eens onſe aſſchen
In ons Voorvaders graf.

IOSUA.

De Heer zij lof en prijs.

CORACH.

Wy zullen niet meer zijn der dieren aes en ſpijs,
Den wreeden Pharao zal ons niet meer verheeren,
Den Stamme Juda nu aenvanghet te regheren,
Komt Juda als een Leeu, klimt nu ten hoochſten ſtaet,
Verciert u met een kroon en Koninghlijc ghewaet,
Den gulden Scepter grijpt, want God is ons Verzorgher,
Wy zijn gheen Slaven meer, elck Hebree is een Borgher
Int zoet beloofde lant, daer de Jordane ſtroomt,

573 *Luyſterden* voor *luyſterde*, „ſchitterde." Vergel. blz. 50, vs. 87.

577 *Hiet:* oude onv. verl. t. van *heeten* „bevelen." Zie TEN KATE D. II, blz. 212, op HEET enz.

580 *Lazerij* voor „melaatschheid;" doch, in den mond van Mozes, een Anakronisme.

584, 585 *U en Pharao maer ... en ſchort: En* is hier ontkennend. Vondel wil zeggen: „dat u en den Farao *niets* ontbreekt *dan* enz." Zie over dit *maar en* BILD. *Taal- en Dichtk. verſch.*, III, 29, volgg.

587 *Die zelf* moet *dien zelf* zijn, in den 4 n. v.

589 *Een Leydſman en een Hooft:* Verſta: *ten* of *tot een* leidsman enz.

595 *Verheeren:* Het is niet zeker of V. hiermede bedoeld heeft „overheerſchen," *dominari*, zie KIL. *in v.* of wel, „verwoeſten, vernielen," *devastare*, als 't H. D. *verheeren*. Tot het laatſte zoû men, naar aanleiding van het voorafgaande vaers, met grond kunnen overhellen, te meer daar dit woord in die beteekenis zeer dikwerf by onze oudſte ſchrijvers wordt aangetroffen. Zoo vinden we, om ſlechts een enkel voorbeeld uit de menigte by te brengen, in het Tweede boek van MELIS STOKE:

Als men ſcreef xj hondert eñ ixxx
Quam Grave Florans mit here machtich
Eñ hevet verheert *eñ verbrant*
Winkel eñ Niedorp in Vrieslandt.

Daer ick in mynen ſlaep zoo dick van heb ghedroomt:
Ach langh ghewenſchte vreucht!

CALEB.

Ach heuchelicke tijdingh,
Nu ſtraelt den blijden dach, den dach van ons verblijdingh.

IOSUA.

En ghy twelf-ſtammich volck verſmoort wel in u vreucht,
Als ghy dit hooren zult.

CORACH.

Hoe zal dan met gheneucht
Den Donder van dees ſtem zoet in u ooren klincken?
Als ghy alree den glants ziet van u vrijheyt blincken.

MOYSES.

Gaet boodſchapt den Hebreen hun wtkomſt, want int Hof
Des Koninghs, gaen wy beyd' verzoecken ons verlof.

CORACH.

En zoo hy 't u ontzeyt.

AARON.

Ten mach hem gheenſins baten :
Want door Gods ſtercke hant zoo moet hy ons verlaten.

Binnen.

CHOOR.

Als de Zee vaſt ongheſtuymich
Stormt, en worpt heur baren ſchuymich
Na den Hemel al verbaeſt,
Als de Schipper hoort de buyen
Vanden Noord-wind 't ſtrant doorluyen,
Is de ſtilte eerſt aldernaeſt.

Zoo ooc God, wanneer hy droeve
Stelt int hartſte van ſyn proeve
T' menſchlijc ſchepſel t' eenemael,
Is ſyn gunſte zoo veel nader,
En ghelijc een goedich Vader
Zoo verzacht hy al hun quael.

602 *Dick:* thands ſchrijft men *dikmaals*. Strikt genomen ligt het verſchil tusſchen dit „dick," *ſaepe*, en „dik," *crasſus*, alleen in de toepasſing; want beiden geven zy het begrip eener *veelheid* en zijn van denzelfden *wortel* met „dicht, (*denſus*) „dijk, dij, deeg, bedijgen, en bedijen," waarvan op blz. 47, in de Noot op vs. 5. A.

607 Valſche vergelijking. Een *Donder* moge *blij*, *welkom*, maar zal wel nimmer *zoet* in de ooren klinken.

612 *Verlaten* voor „laten gaan." Zie blz. 45 3).

613 *Ongheſtuymich:* Oude vorm voor „onſtuimig," even als *onghetydich* voor „ontijdig."

615 *Al verbaeſt:* ſlaat op *den Hemel*.

619-621 Deze drie regels dienen aldus verſtaan te worden: „Zoo ook God wanneer hy het bedroefde ſchepſel, den mensch, ten eenenmale op de hardſte proef ſtelt."

624 *Quael:* even als in 't H.D. hier door V. voor „ſmart, leed," gebezigd, hoewel zulks ten zijnen tijde reeds niet met den aart der taal ſtrookte. Onder *kwaal* verſtond en verſtaat men nog thands „ziekte" en wel „langdurige ziekte." Evenwel vinden wy in *kwelling* dit *quael* nog terug.

Na ſyn toornicheyt ontſteken,
Zal hy weer ſyn pijlen breken,
En na ſyn kaſtijdingh ſchier,
Na ſyn ſtraffinghe weldadich,
Worpt hy wederom ghenadich
Al ſyn roeden in het vyer.

Want in droefheyt en ellenden
Zal de menſch tot God ſich wenden :
Maer in weelde en voorſpoedt zadt
Zal hy wederom vergheten
s' Heeren goetheyt onghemeten,
Wijckende van ſynen padt.

Dat ons God dan proeft ten leſten,
Dienet al tot onſen beſten,
Oftmen't ſchoon zoo niet begrijpt:
Zal den Wijngaert vruchtbaer groeyen,
Och, men moet hem wel beſnoeyen,
Eer ſyn gulden vruchte rijpt.

Naer een bitter ſauſſe ſchele,
Zal den honich onſe kele
Smaken zoeter en beluſt,
En na t' langh gheduerich ſlaven
Light den moeden zacht begraven
Inden ſchoot van ſtille ruſt.

Die den Hemel meeſt beminnet,
Dien hy alderliefſt bezinnet,
Meeſt van droefheyt wert beſpoelt:
T' moedich Peerdt dat inden ſtalle
Is wtmuntich boven alle,
Meeſt ſyns Heeren ſpooren voelt.

Iſt dan vremt dat God de Ioden
Inde tranen van veel noden
Heeft ghewaſſchen reyn en klaer :
Nu den tijt ooc is verſchenen
Keert in blijſchap al hun weenen,
Nu is hunnen Trooſter daer.

Want God voor veel jaren Moſen
Amrams ſone heeft verkoſen
Tot een Trooſter Iſraels :
Ziet eens hoe hy hem om-ermde,
Hem omhelſden en beſchermde
Voor Pharaos gramſchap hels.

625 *Ontſteken :* 't zelfde als *ontſtoken.* Versta : „ontſtoken toornigheid."

627 *Na ſyn kaſtijdingh ſchier :* d. i. „na zijn *haaſtige* (nam. ſchielijk voorbij gaande) kaſtijding."

643 *Sauſſe ſchele :* d. i. „wrange, zure *ſaus,*" door welker gebruik men *ſcheel* (verwrongen) ziet. Zie BILD. *Geſl.* op SCHEEL.

649 *Die* voor *dien*, in den 4 n. v.

650 *Dien hy alderliefſt bezinnet:* Dit vaers is niets meer dan een herhaling van 't voorgaande; men verſta het aldus: „wien hy het meest van allen genegen is." „Iemant *bezinnen*" is „zijn zin op iemant ſtellen" of „liefde, genegenheid toedragen, beminnen," *adamare, amore proſequi.* Zie TEN KATE. D. II, 1e *Proeve*, blz. 560 op ZIN.

Doen d' afgonſticheyt de ſonen
Iacobs, zonder te verſchoonen,
Sweert en water overgaf,
Doen het moederlijcke herte
Iochebeds zach met veel ſmerte
Moſis wiech aen voor ſyn graf.

Doen de moeder heurs ſoons leven
Moeſt de baren overgheven,
Als ſy had heur kint ghekuſt,
Doen de moederlijcke zorghen,
Laghen met heur kint gheborghen
In het kiſtjen ongheruſt.

Doen ſy moeſt heur zelf verlieſen,
Van twee quaden t' beſt te kieſen,
Met een droef adieu te noo,
Riep, ick hope in deſe golven
Meer medooghen is ghedolven
Als in s' Koninghs herte ſnoo.

God hoe langhs hoe goedertierder
Van dit ſcheepken was de Stierder
Zelf, met eenen weſter wint,
Die het blies hoe langhs hoe lochter,
Inden ſchoot van s' Koninghs dochter,
Voor een Enghel en gheen kint.

T' kint dat zach men weder dorſten
Naer ſyn eyghen moeders borſten
T' wies in alle ſchoonheyt op,
In ſyn voorhooft ſtont ghelettert
Hoe't den Pharao verplettert
Noch vertreden zou den kop.

T' groeyden op in manlijcheden,
En van herten heel beſneden
Voor des Hofs welluſten hy
Koos in ballinghſchap te ſwermen,
En den Hebree te beſchermen
In ſyn droeve ſlaverny.

667-669 *Sonen Iacobs* ſtaat hier in den 4 n. v., *Sweert en water* in den 3 n. v.
675 *Als* voor *nadat.*
678 *In het kiſtjen ongheruſt* voor „in het vlottende, hobbelende kistjen."
681 *Te noo* voor *noode:* „ongaarne, onwillig." Zoo zegt de Portier by Gysbreght, II Bedr. 2de Toon.
„*Wy zienze noô van voor, maer allerliefſt van achter.*"
't Woord is ſamengeſt. uit *ne* (niet) en *ode* „gemakkelijk, licht." Zie HUYDEC. op MELIS STOKE. B. IV, vs. 1492.
684 *Herte ſnoo* voor „ſnood hart." Zoo ook by SPIEGHEL, *Hertſpieghel*, II, vs. 50.
Zo ziet men potters (dieven) *ſnó een eighentale maken.*
De wegwerping der *d* is gebruikelijk in onze taal, omdat die letter, wegens hare zachtheid, weinig of geen waarde heeft by de uitſpraak. Zoo ſchreef men ook *goe* voor „goed," *kwa* voor „kwaad," gelijk wy by Spieghel dikwerf ontmoeten „*qua* ſchennis" en „*qua* wennis." Zoo zeggen we nog *kwalijk* voor „*kwaad*lijk," *goelijk* voor „*goed*lijk." Hiervan nog ik *dee* voor „ik *deed*," ik *bie* voor „ik *bied*," enz. Nog bezitten wy vele woorden, die vroeger met een *d* geſchreven werden, als *beul*, *vuig*, e. a. m. Om dezelfde reden mag men in dichtmaat de *d* verwaarlozen als: *verneêrt* voor „vernedert," *zadl* voor „zadel" enz.
688 *Lochter* voor „ſneller," Compar. van „locht," *celer.* Zie KIL. *in v.*
697 *Manlijcheden:* Hier is om 't rijm 't meerv. genomen. *Manlijkheid* is „dapperheid, kracht, *fortitudo.*"
700 *Swermen* voor „zwerven. Vergel. blz. 48, vs. 10. Tot recht verſtand van vs. 698—702 zie men Hebr. XI : 24—27, waarop Vondel hier het oog had.

Als hy hierom moeſt vervluchten,
En in Madians ghehuchten,
Weyden t' Herderlijcke vee:
Als den tijt nu was voor handen
Dat den Heer ſyn offerhanden
Eyſſchen zou vanden Hebree,

Zoo verſchijnt hem vanden Hemel
By Sinai t' licht gheſchemel
Van des Heeren heerlijcheyt,
God laet hem ſyn ſtemme hooren,
Op dat hy ſyn wtverkoren
In het lant Canaan leyt.

Op dat ſy daer zonder ſmetten
Onderhouden ſyne Wetten,
En hem lieflijc met Wierooc
Eenen zoeten reuc toebrenghen,
En met Bocken bloet beſprenghen
Syn Altaren met gheſmooc.

Op dat danckbaer onverholen
Wijder als tuſſchen de Polen,
T' Hemel-licht den nacht beſchaemt,
Al ſyn groote wonder-daden,
En ſyn goetheyt vol ghenaden
Over al mocht zijn beſaemt.

Dat den menſche ſteeds mocht haken,
Om hier boven te gheraken
Daer't hem alles looft en prijſt.
,, Acht het aertſch dan veel gheringher
,, Als het Hemelſch, daer de vingher
,, Van ſyn zoete wet op wijſt.

704 *Ghehuchten:* Zie Schrift. Hnwl. Ref. vs. 27, blz. 20.
705 *T Herderlijcke vee:* Hier wordt niet bedoeld, dat het vee *herderlijk* was, maar dat het vee den *Herder* (Jethro) toebehoorende, door hem gehoed werd.
710 *Sinai:* Lees met den klemtoon op de *a*, *Sinái*. De ſplitſing van dit woord in drie lettergrepen is, hoewel by de meesten in gebruik, niet goed te keuren; want het woord beſtaat oorſpronkelijk uit twee ſylben en wordt gelezen *Si-naj*.
T' licht gheſchemel: hieronder verſta men: „'t verblindend geſchitter van het licht." *Schemelen* of *ſchemeren* (zie KIL. *in v.*) is *caligare*, hier in de beteekenis van „verblinden," Zie overigens TEN KATE, D. II, 1e *Proeve*, blz. 357. — Men leze echter niet: *licht gheſchemel* maar gelijk V. ook gewis bedoeld zal hebben: *lichtgeſchemel* als één ſamengeſteld woord, dat de ſchittering van het licht door het bewogen gebladert zeer eenvondig en zeer fraai ſchildert.
720 *Syn Altaren met gheſmooc:* d. i. „zijne ſmokende altaren."

TWEEDE DEEL.

PHARAO *den Koningh*, TIPHUS *ende* SERAX,
Droombedieders ende Toovenaers.

PHARAO.

Den laetſt gheleden nacht (wat hoef ick my te veynſen)
Heeft my belemmert ſwaer met veelderley ghepeynſen,
Ghelijc de groote kroon ghemeynelijc aenkleeft
De zorgh, die altijdts met veel zorghen om ons ſweeft,
De zorgh, die s' Konincx hooft met heuren ſwerm verduyſelt,
En met een ſterck gheblas ſteeds in ſyn ooren ſuyſelt.
Wanneer de ſchaduw valt, en dat het ſterflijc Dal
Snachts vleughelen beſpreet zoo ſlaept den grooten Al,
De Son in Thetis ſchoot, t' ghedierte met vermacken
In ſyne holen ruſt, t' ghevoghelt in de tacken
Syn vlercken hanghen laet: maer s' Konincx Majeſteyt
Doch nimmer ruſt omhelſt, oft zoo hy wert verleyt
Door eenen zachten ſlaep, en d' ooghen komt te ſluyten,
Zoo waect ſyn zorghe noch, en ſluyt ſyn ruſte buyten,
Als hy int bedde ſwemt in Lethes ſtillen ſtroom,
Syn zorghen werden ijl verkeert in eenen droom.
My docht in mynen ſlaep ick op den grooten waghen
Wert lancks het roode Meyrs ſchuymzandich ſtrant ghedraghen
In volle wapeningh, en ruſtingh t' eenemael,
Ghelijc wanneer de Moor ontziet myn bloedich ſtael,
Den Hemel was ghevaecht blau, helder, en azurich,
En Phœbus zach in Zee ſyn ſpieghel ſtralen vurich,
Het weder loech elck toe, men hoorden gheen gheruys,

733 *My te veynſen* voor *veinzen.* Maar dewijl *veinzen* eigenlijk beteekent: „verbergen, onkenbaar maken, anders voordoen," is *zich veinzen* in den grond beter dan *veinzen.*
737 *Swerm* voor „zwiering, draaiende beweging, als van byen."
Verduyſelt voor: „doet duizelen."
738 *Gheblas* bezigt V. meermalen in plaats van *geblaes.* Ware dat goed, dan moest het afſtammen van *blasſen*, dat niet beſtaat.
740 *Beſpreet* zal *beſpreyden* moeten zijn; anders is de zin onverſtaanbaar; want men moet dezen en den vorigen regel aldus verklaren: „en dat 's nachts vleugelen den grooten Al (het heelal) overſpreiden." De voorſtelling zelve is onwaar, want de nacht valt niet over het Heelal.
741 *Met vermacken* voor „op zijn gemak."
748 *IJl* voor *ijlings*, „weldra."
750 *Het roode Meyrs:* Oudtijds werd *meyr* of *meer* by ons ook voor „zee" gebruikt; thands zoû het een Germ. zijn.
753 *Ghevaecht:* „ſchoongeveegd, gezuiverd," nam. „van wolken."
754 *Syn ſpieghel* voor „zijn ſpiegelbeeld;" ten zij men *ſpieghelſtralen* als één woord neme.

Zephyrus nau verblies een golfken met ghedruys,
De ſchepen laghen ſtil, dat nau Neptunes ghilden
Voor t' windeloofe weer een zeyl wtſpannen wilden,
T' gheſpan van myne koets den breydel gaf ghehoor,
En telden, zoo het ſcheen, hun ſtappen op het ſpoor,
Als op het onverſienſt het Meyr beſtont te bruyſſen
Dat gheene kielen ſich na t' roer en lieten kruyſſen,
Den ſturen Boreas begonſt flocx wt der Zee
T' grijs-ſchuymich baer gheberght te brenghen op de ree,
Den Hemel wert bekleet met droeve duyſter wolcken,
En t' voorhooft vande locht omſtort met ſwerte kolcken,
Een doncker nachtzeyl blint beſchaduwde den dach,
Dat t' licht alſins verdween, oft zoo men ſchijnſel zach,
Waſt blicxem wederlicht, dat met een ſlincx gheflicker
Iupijn van boven wierp, met eyſſelijc gheklicker,
Den donder dreunden met een dommelich gheklac,
Dat Sirt, klip, rots, en ſtrant Neptunus gramſchap brac,
Die met ſyn gaffel ſcheen den Hemel te beklemmen,
En t' weder t' Firmament int roode diep te ſwemmen,
De Tritons trompten op hun groote water-ſchulp,
Dat yeder Palinur de Goden riep om hulp,
De ſchepen ſteghen op ghenade na de Polen
En hadden t' wijs-compas, en t' roer den wint bevolen.
 De paerden zaghen nau ooc d'onweers ſtormen leep,
Den voerman hoefden toom, noch breydel, nochte ſweep,
Sy vloghen even dul, een langhdurighe wijle
Als wt een Schijtſchen booch den onbedwonghen pijle,

756 *Zephyrus:* met den klemtoon verkeerdelijk op de tweede lettergreep.

757 *Neptunes ghilden : Neptunes* verkeerdelijk voor „Neptunus." — *Ghilden* beteekent hier niet hetgeen men er gewoonlijk onder verſtaat, namel. „gezelſchap, genootſchap," enz. maar bepaaldelijk „maats, makkers," *contubernales;* dus „de makkers van Neptunus," namel. „de zeelieden."

762 *Kruyſſen :* d. i. hier „draaien," *torquere.* Zie KIL. *in v.*

763 *Den ſturen Boreas* voor „de barre Noordewind."

764 *T' grijs-ſchuymich baer gheberght:* d. i. het gebergte der baren, met grijs ſchuim bedekt.

769 *Wederlicht:* om de maat voor *weërlicht.* Niet *weërkaatſend licht* gelijk daaronder gewoonlijk wordt verſtaan, maar *zwaai-* of *waailicht* van *we-en* of *we-eren* „waaien." Vergel. BILD. *Geſl.* op WEER. Zoo is 't ook in het H. D. niet *wiederleuchten* maar *wetterleuchten.*
Slincx: als 't Lat. *sinister* en 't Fr. *sinistre,* „onheilſpellend, verderf aanbrengend."

770, 771 *Gheklicker, dommelich:* Zoo wel *gheklicker* als *dommelich* zijn hier niet anders dan klanknabootſende woorden, waardoor de ſchoonheid dezer regels niet weinig verhoogd wordt.

773 *Gaffel:* d. i. „vork," hier de „drietand."

774 *T' weder* voor „daarentegen." De zin van dezen en de beide vorige regels is: „dat ſyrt, klip, rots en ſtrand de gramſchap braken van Neptunus, die met zijn drietand den hemel ſcheen te beklimmen, en dat daarentegen het firmament in de roode zee (ſcheen) te zwemmen."

776 *Palinur:* Palinurus was de ſtuurman van Eneas (beiden waren in 's Faraoos tijd nog verre te zoeken), en zijn naam wordt by de dichters meermalen in 't algemeen gebezigd om elken (bekwamen) ſtuurman aan te duiden.

777 *Polen:* Vondel meent hier de „ſterren."

778 Verſta: „zy hadden aan den wind, in plaats van aan het kompas en het roer, de beſturing van het ſchip overgelaten."

779 *D'onweers ſtormen leep:* verſta „de ongunſtig, donker, dreigend uitziende lucht." *Leep* is eig. *druipend* en wordt vooral op oogen toegepast. Zie BILD. Aant. op HUYGHENS, V, 24.

780 *Den voerman hoefden* voor „of de voerman behoefde."

782 *Schijtſchen booch* voor „Scytiſchen boog." De Nomadiſche volken van den Mediſch-Perſiſchen ſtam, bekend onder den algeemenen naam van Scyten, waren voortreffelijke boogſchutters.

Veel ſnelder als de wint, veel ſnelder als de ſtroom
Schoof op vier raders den beſlaghen Diſſelboom
Hot, hot, al breydeloos den waghen henen glipten,
Ontziende noch de kroon, noch Scepter van Egypten:
Wat s' Konincx Koetſer ooc ghebaerde oft luyde riep,
De redelooſe vlucht al even ſwijmich liep,
Nu bin nu buyten ſpoors, al ſonder wech te peylen,
Gheen ſchip ons volghen mocht met opgheblaſen zeylen.
  Dus ſtooſ den voortocht vaſt als eenen water-vliet
Die vant gheberghte valt, tot daer men Pharos ziet
Weerhoudeloos verbaeſt in hunnen loop ten vollen,
Ghelijc men eenen ſteen ziet vande klippen rollen:
Hoe t' grondelooſe diep meer zants en waters ſpooch,
Hoe heftigher verſchrict elck ros om zeerſte vlooch,
Tot door het ſtorm gheblas een Crocodille ſtranden,
De grootſte die hier oyt ghezien mocht zijn te landen,
Dicht aenden boort des ſtrants, int minſt van drijmael vijf
Cubiten, over ſterck ghewapent op het lijf
Met dobbel ſchelpen hert, t' hooft zeltſaem om aenſchouwen,
Zoo eyſſelijc en groot dat het elck dede grouwen,
Scherptandich in den mont: zoo haeſt ons Iacht vernam
Dit zeltſaem monſter, twelck heel heftich na hun quam,
Sy hunnen loop op nieus verdobbelden vervolghen,
De koetſe mocht gheſwint heur op het ſnelſte volghen,
Alſt koppel honden heet het Hirt volght op de hiel,
Tot dat een hollicheydt den waghen wederhiel,
Waer door ſy wt t' gheſpan van hun gareelen raecten,
En krac, krac, tot tweemael den grooten waghen kraecten,
Die eyndelijc verſwact niet wederhouden mocht
Met my ſtac op het ſtrant de beenen inde locht!
Hier lach de diſſel, ghins het ſpeec en daer de raden,

785 *Breydeloos:* verkeerdelijk voor „breide*ll*oos."

787 *Ghebaerde* voor „ſchreeuwde." *Ghebaeren* is *clamorem, barritum edere, tumultuare,* „geſchreeuw, gekrijsch maken." Zie KIL. *in v.*, TEN KATE, D. II, blz. 104, op BAER.

788 *Vlucht:* Zie blz. 58, vs. 303.

Swijmich van *ſwijm, ſwijmel,* „duizeling, zwindel." Zie KIL. *in v.* Men kan 't dus verklaren met „die dóórliepen als of zy door zwindel bevangen waren."

789 *Sonder wech te peylen:* „zonder den weg te bepalen, zonder bepaalden weg te kiezen." Onder *peilen* verſtaat men thands enkel het „*meten* van diepten." *Peylen* of *peghelen* werd oudtijds echter in 't algemeen voor „meten, afbakenen," enz. genomen.

790 Verſta: „geen ſchip met gezwollen zeilen was in ſtaat ons te volgen."

792 *Tot daer men Pharos ziet: Pharos,* een eiland in de Middellandſche zee by het *Ostium Canopicum* van den Nyl, in de nabyheid van Alexandriën, waarop zich de vuurbaak, als een der zeven wonderen, bekend onder den naam van „den vuurtoren van Alexandriën," bevond. Vondel laat dus den Farao een fraaie reis afleggen — van „'t roode meyr" tot „daer men Pharos ziet." Doch het was in den droom! — De naam van *Pharos* werd later aan iederen vuurtoren gegeven.

801 *Dobbel ſchelpen hert:* „harde *dobbel ſchelpen;*" de harde aaneengevoegde ſchilden, die vooral op den rug van den krokodil ongeveer den vorm van diagonaalswijze doorgeſneden dobbelſteenen hebben.

805 *Verdobbelden* voor „met verdubbelde ſnelheid." Zie blz. 30, vs. 45.

812, 813 De zin dezer regels is: „de wagen, eindelijk verzwakt, kon zich niet ophouden, maar ſloeg met my op 't ſtrand achterover."

Tot ick my ſmorghens van Morpheus vont verraden.
Den droom bediet wat vremts, (hoe wel hy zomtijts liecht,
En met ſyn Iden als een ſchaduwe vervliecht),
Want onlancx zijn ghezien de dreyghende Cometen,
Verſcheyden beeltſels ooc van bloedighe Planeten,
En tot drij nachten toe een gheeſtelijc gheſpooc
Is voor myn ſlaeps gheſicht verſwenen als den rooc:
De Pyramiden van de Koninghlijcke graven
Drijmalen zijn beweecht, een vlucht van ſwerte raven
T' Meyr opgheworpen heeft, graf-voghels die graf graf
Egypten dreyghen gruw met d' een oft d' ander ſtraf,
De grootſte Zarcken vande Tomben zijn ghereten,
En t' nare Kerck-hof heeft doods-beenders opgheſmeten,
Iſidis heylich beelt, tot voorſpel van ons leet,
Heeft eenen reghen vocht van bloedich ſweet gheſweet!
Oſiris na den Nyl heeft ſich ghekeert verbolghen,
Ontwijffelijc hier na moet d' een oft d' ander volghen:
Ghy Sienders, my den gront van deſe zaec verklaert.

TIPHUS.

Den Koningh zij hier in bekommert noch beſwaert.

SERAX.

Den droom rijſt wt een hert beſlommert met veel zorghen.

PHARAO.

Hy rijſt waer wt hy wil, wat iſſer in verborghen?

TIPHUS.

Gantſch niet grootmoghent Vorſt.

PHARAO.

Nochtans den droom bediet
En wijſt op tgheen daer na ghemeynelijc gheſchiet.

TIPHUS.

Pilaer vant grootſte rijc, de droomen zijn verſcheden,
En eensdeels anders niet dan ydelheyt verbreden;
Ten anderen Prophetiſch, Voorloopers, diens ghebaer

814 *Tot ick my* enz.: De zin is: „tot dat ik 's morgens wakker werd en bemerkte, dat ik door een droom was bedrogen geworden."
Morpheus: Lees hier, om de maat; doch verkeerdelijk: *Morféüs.*
815 *Den droom:* Verſta de droomen in 't algemeen, niet bepaaldelijk den droom door den Farao verhaald.
816 *Iden:* Bastertwoord naar 't Fr. *idées.* Door *Iden* worden hier niet zoo zeer „denkbeelden" als wel „beelden, inbeeldingen," te kennen gegeven.
819 *Een gheeſtelijc gheſpooc:* Een „geſpook uit de geeſtenwaereld, een geestverſchijning."
820 *Verſwenen* is „voorbygegaan;" 't moest eigenl. *verſwemen* zijn van *verſwijmen* „verzwinden." *Swijmelingh* vertaalt KIL. nog met „droomgezicht, nachtſpook," *phantasma.*
823 *Graf graf:* geluid, dat de raven maken.
827 *Iſidis heylich beelt* voor „het heilig beeld van Izis."
830 *D' een oft d' ander* voor „het een of ander."
837, 838 *Verſcheden — Verbreden* voor „verſcheiden — verbreiden." De verwisſeling van *ei* of *ey* in *ee* of *e* is onzer taal eigen. Zoo zeggen we nog *kleen* en *klein* enz. By HOOFT treffen wy ook *verbreên* en *verbreden* aan voor *verbreiden*, gelijk wy ook by V. dien letterruil reeds zoo vaak hebben aangetroffen en nog zoo vaak zullen aantreffen. — Even als b. v. *ghemeyn* voor *gemeen*, *verdeylen* voor *verdeelen*, enz.
839 *Diens* voor *wier* of *welker*. Zie A, blz. 7, op vs. 7.
Ghebaer voor „vertooning, verſchijning."

De komſt boodſchappen van de zuyver waerheyt klaer;
Ten derden, twijfelijc, en doncker int aenſchouwen,
Daer niemant, dan die wil, t' gheloove op hoeft te bouwen:
Nu t' beelt van 's Konincx droom, ten aenzien onghewis,
Van yl, en twyffel tſaem in een verſmolten is,
Zoo datter niet en waer yet zekers wt te ramen.

SERAX.

Belanghende t' gheſpooc met dees voorteeckens tſamen,
Ten deele ſchijnet wel tot quaet te zijn gheneycht,
En acht wy werden van de Goden dus ghedreycht,
Om dat wy zuymich zijn, en werden lancx hoe ſloffer
Int heylighe gheſmooc en dienſt van onſen offer,
Om d' ander Goden ſtraf t' ontſlaen en maken quijt
Op den Altaren die den Prieſters toeghewijt
Bevolen zijn van outs, den Koningh tot een teecken
Van boet, hun heylich doe het offer-vuyr ontſteken,
Op dat den Hemel (die ons dreyghen ſchijnt met wee)
Syn ſtael mach wederom bekleeden met der ſchee,
En d' offerhanden als een zoeten reuc ontfanghen,
Wechnemende de ſtraf, die toornich ſchijnt te hanghen
Ons allen boven t'hooft: dat ooc den Koningh weer
De Godsdienſt, die allencx vervallen meer en meer
Is in het gantſche Rijc, op nieus mocht wederbaren
Gheheel opt oud ghebruyc van over vele jaren,
Dat ooc des Heylichdoms Hoochtijt by yeder mocht
Devotich zijn gheviert, en alles wederbrocht
Wert op den ouden voet, etc.

MOYSES *ende* AARON *tot* PHARAO.

MOYSES.

Groot Koningh vande ſtranden
Des Nyls, den Koningh die den Scepter voert in handen

844 *Yl* voor *ydelheid*, „ nietigheid."
848 *En acht* voor „merk op" enz.
849 *Zuymich* voor „verzuimende, nalatig."
851 *Om d' ander Goden ſtraf:* d. i. „om de andere, tweede, nadere, nog op handen zijnde ſtraf der Goden enz." Serax wil nam. den Koning en het volk aanſporen, hun plicht jegens de Goden te volbrengen, ten einde zwaardere ſtraffen te voorkomen. Het was toch reeds een ſtraf voor den Farao, door zulke droomen, die hy beſchouwen moest als van de Goden hem toegezonden, bedreigd en verontrust te worden.
852 *Prieſters toeghewijt* voor „gewijde priesters."
862 *Over vele jaren:* d. i. „*voor* vele jaren." — Dit *over* in plaats van *voor* treft men zeer dikwijls aan by Vondels tijdgenooten (zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, *in v.*) en nog meer by zijn voorgangers, gelijk b. v. by MELIS STOKE op Florens V, vs. 1476 en 1477, alwaar hy, na 't verhaal der aanranding van Floris door Woerden, vervolgt:

Ic ſeg u, dat ic ſeker weet
Hoe de Grave hilt over *ſpel* (voor ſcherts)

welk *over* te dier plaatſe meermalen tot een onkieſche uitlegging heeft aanleiding gegeven.
864 *Wederbrocht* voor „te rug gebracht." Vondel bezigt ook ſoms *overbrogt* en *overbrocht.* Zie hiervan HUYDECOPER, *Proeve*, uitg. v. VAN LELYVELD, 2e Dr., D. I, bl. 118. Deze weglating van het voorzetſel *ge* by het verl. deelw. behoort tot ons taaleigen. Er zullen wel geen voorbeelden ter opheldering noodig zijn.
865 *Stranden:* Hier om 't rijm. 't Zou *oevers* of *boorden* moeten zijn.

Van Hemel, Aerde, en Zee, die uwen glantz verdooft,
Der Koninghen Monarch, en aller Princen Hooft,
Heeft ons ghezonden hier.

PHARAO.

Wiens Scepter oft wiens Kroon is
Ontzienelijcker als den Rijcx-ſtaf Pharaonis?

MOYSES.

T' onſterflijc weſen zelf, de Heere Zebaoth.

PHARAO.

Wie kenter neffens my een grooter Heer oft God?
Breyt ſich myn Heerlijcheyt niet wt aen alle kanten?

AARON.

Van een Almachtich Heer wy beyde zijn Ghezanten,
Van God die ſynen Troon op s' Hemels vout pilaert.

PHARAO.

Regheert hy in de Locht, ick heerſch hier op der Aerd.

AARON.

Hy is die s' Hemels loop ſtiert op de hooghe Polen.

PHARAO.

Ick denck ghelijc de Nyl omdraeyt de water-molen.

AARON.

Hy is den Donder-god, en t' blixemende licht.

PHARAO.

Den Donder is myn ſtem, den Blixem myn ghezicht.

AARON.

Syn Godlijc woort beweecht de blauwe Firmamenten.

PHARAO.

Het Aerdrijc ſchut en beeft van myne dreyghementen :
Wat iſt dat ghy verzoect? Ziet wien ghy rebelleert.

AARON.

De God van Abraham op Pharao begheert
Dat hy van t' joc ontſlae en buyten de limiten
Egypti trecken laet de ſlaeſche Iſraeliten,
Dat ſy hem moghen doen een offerhande, vrij
Vant Heydenſche ghezicht, die hem behaeghlijc zij;
Daer Horeb t' voorhooft berght ten Hemel inde Wolcken,

870 *Ontzienelijcker:* d. i. letterlijk: „meer te ontzien," en alzoo wellicht beter dan het thands gebruikelijker *ontzachelijk.* — *Pharaonis:* Lat. 2 n. v. van *Pharao.*

875 *Vout:* „gewelf," 't Fr. *voûte.*

878 Of de Farao wel ooit een watermolen mag gezien hebben?

879 Een wat al te heidenſche uitdrukking in den mond van Aäron.

881 *Firmamenten:* in 't meerv. om 't rijm, doch verkeerdelijk.

883 *Wien ghy rebelleert* voor *tegen wie* enz.; en te recht; het *tegen* of *weder* is reeds door *re* in *rebelleeren* uitgedrukt.

884 *Op Pharao begheert:* „*Op* iemand iets begeeren" is de oude vorm. Zoo zegt ook Diederick van Haerlem in 't II Bedr. 2de Toon. van den Gysbreght:

'k Verzoeck alleen op u.

Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT; *in v.*

886 *Egypti:* Lat 2[e] n. v. van *Egyptus.*

De ſlaeſſche Iſraeliten: Verſta: „de tot *ſlaven* vernederde (en niet *de ſlaafachtige*) Israëlieten."

887, 888 *Vrij van't Heydenſche ghezicht:* d. i. „zonder door de Heidenen beſpied te worden."

Dus oorloft nu t' vertrec aen al d' Hebreeuſche volcken.

PHARAO.

Ghenade, o Iupiter! Wie zijt ghy die zoo licht
U hielen teghens my den grootſten Koningh licht?
Help Iſis, en Oſir! Ick ſweere u by de ſickel
Saturni, dat ghy t' hooft zult ſteken aenden prickel:
Wie iſſer die ſich derf opwerpen teghens my?
Dwingh-volck, Kroon-dragher van de grootſte heerſchappij:
Ick ſweer by t' hooch Toneel van myn rechtveerdich leven,
Ghy hebt u eyghen roe my inde hant ghegheven:
Als teghens ſynen Heer de Slave ſich opwerpt,
Nootzakelijcken moet de roede zijn gheſcherpt,
Het laſtich joc verſwaert, den hals hem overwoghen,
En ſyn hardneckicheyt ghebroken en gheboghen,
Den ſtouten hoochmoed van ſyn vleughelen ghekort,
Hoe t' bedde ſachter is, hoe hy veel tragher wort,
En hoe men hem meer rechts en voordeels zal aenbieden
Hoe hem veel meer te kort ſal duncken te gheſchieden:
T' is weelde die u jeuct, al langh ghenoech verſchoont,
Beſt dat men u verdruc en houd in d' ou ghewoont,
De roede is vanden neers en eerſt in t' vuyr gheſmeten,
Nu 't langher niet en ſmert de ſtramen zijn vergheten,
Ghelijc den gladden henghſt die op den ſtal verkoelt
Syns Heeren ſporen niet in langhe en heeft ghevoelt,
Noch toom, noch breydels dwangh, alreede quaedt om temmen,
Te noo laet ſynen Heer weer op den zadel klemmen,
Het ſteyghert en het brieſcht, van weelden ongheſont;
Nu ſchort u ooc t' ghebit van ijſer inden mont,
T' is beſt dat men u weer dees ziecte doet wtſweeten,
En voor een vette ſop gheeft ſlaghen vòor u eten:
Gaet henen int gareel, gaet henen bout en ſlaeft,
Ick wil dat ghy den wech van u vertrec op-graeft.

AARON.

Wy zijn de Boden Gods, dus laet u niet verrucken,

890 *Al d'Hebreeuſche volcken:* d. i. „al de Hebreeuwſche *ſtammen.*"
896 *Dwingh-volck:* gallicisme voor „volksdwinger." A.
897 *T'hooch Toneel van* enz.: d. i. „by het hooge ſtandpunt, vanwaar mijn rechtvaardigheid uitſchittert."
901 *Overwoghen* voor „beladen met overwicht."
909 *De roede is* enz.: Evenmin koninklijke als tragiſche uitdrukking, doch die ten tijde, dat het ſtuk in 't licht kwam, minder ſtuitend in de ooren klonk dan zij nu zoû doen.
914 *Klemmen* voor *klimmen.*
920 *Van u vertrec:* ſtaat voor „waar langs gy trekken wilt."
921 *Verrucken:* De verſchillende beteekenis vroeger aan het woord *verrukken* gegeven, zal wel niet gandsch onbekend zijn. *Verrukken* is zoowel „tot vervoering brengen" als „van 't ſpoor der rede brengen, van 't verſtand berooven" enz. — Hier is het dus „laat u niet (door uw ongeloof) van 't ſpoor leiden." Zie *Uitl. Woordenb. op* HOOFT, *in v.* — Hoewel het woord daar ter plaatſe o. a. met „opgetogen zijn" niet naar behooren verklaard is, want immers zoû dan „ik ben *verrukt,* ik ben *opgetogen* geweest" moeten zijn. — Terwijl het N. D. het alleen in de goede beteekenis van „in geestvervoering brengen" heeft bewaard, is het in 't H. D. ſlechts in de middelbare en kwade beteekenis behouden als o. a. van „verplaatſen, verwrikken, verydelen" even als in die van „verbijſteren." 't H. D. *Verrückt* is gelijk men weten zal „waanzinnig, dol."

Hoort ghy ſyn ſtemme niet ſyn hant die zal u drucken,
Daer light de Roede tot een teecken opder eert,
Ziet hoe ſy in een Slangh lichamelijc verkeert,
Sy krunckelt en ſy kruypt: indien by u ons ſpreken
Niet eene pluym en weecht, ghelooft ons by dit teecken,
En looft Iſraels God, die u t' gheloof verſterckt,
En door dees wonder-daet zo krachtelijcken werckt:
Gheloofdy 't niet om't eerſt, ghelooft dan met den and'ren,
Het tweede als in root bloet het water zal verand'ren,
De Viſch verſterven zal in der Rivieren ſtanck,
Die God de Heere ſlaen zal zeven daghen lanck.

SERAX.

En dynen lieven God vertoont hy ſich zo brave,
Om dat hy in een Slangh verandert uwen Stave?
Is dit ſyn hoochſte konſt? Loopt, met u Meerſche loopt,
En uwe kramerij al elders duer verkoopt,
By ons en gheldtſe niet, gaet, gaet, vendtſe aende dwaſen.

TIPHUS.

Meynt ghy den Koningh zoo in d' ooren wat te blaſen?
Meynt ghy dat onſen Prins zoo lichtlijc is ghetrootſt?
Wy hebben 't al te dick voor ooghen hem ghebootſt:
En of ghy ſchoon in bloedt verkeert de Vlieten ſtormich,
Wy zullen t' water ooc couleuren ghelijcformich.

AARON.

Ghy toovert, ick herſchep, ghy met den ſchijn bedriecht,
Den ſchijn, wiens weſen als een ſchaduwe vervliecht,
U goochel-konſt en is maer forma en figure,
En t' mijne lijffelijc verandert van nature:
Want ghy door Satan werckt, en ick door kracht ghewis
Van Gods almachticheyt, die niets onmogh'lijc is:
Schort dees hartneckicheyt, en wilt ſyn ſtemme hooren
Die weder deſen Staf maect als hy was te vooren.

PHARAO.

Waer toe dit langh ſermoon? preect elders al u beſt,
En Pharaonis eer niet door eens anders queſt:
Gaet boodſchapt den Hebreen, myn hand is veel gheringher
Voor deſen hun gheweeſt als nu myn kleynſte vingher.

923 *Opder eert* voor „op de aarde." Vergel. Nal. en Aant. bl. 12, op vs. 130 uit Henr. de Gr.
926 *By dit teecken: By* voor „door," als nog in 't Eng.
928 *Krachtelijcken:* vrij wat beter dan „krachtiglijk" zoo als men thands gelieft te ſchrijven. Zie hierover BILDERDIJK, *Nederl. ſpraakleer*, blz. 222.
933 *Brave* voor „dapper. kloek," als in 't Fr.
935 *U Meerſche: meerſche, maerſche* of *meerſe* is „mars, kramery" van *merces*, „koopwaar."
937 *Vendtſe* voor „vent ze." De *d* komt hier niet te pas, daar het woord *venten* en niet *venden* is.
939 *Prins:* hier voor „vorst," als 't Fr. *Prince*.
941 *De Vlieten ſtormich:* Het epitheton *ſtormich* zoû thands een Germ. genoemd worden (men denke aan 't H. D. *ſtürmiſch*); ten tijde van V. nochthands werd het ook gebruikt voor „oproerig, woelig, hevig bewogen," *turbidus*.
942 *Ghelijcformich:* minder goed te keuren is dit epitheton. Wie nam ooit een *vorm* waar aan een *kleur*?
952 *En Pharaonis eer niet door eens anders queſt:* namel. „door de *eer* welke gy aan een ander geeft."

Ick voel, ick voel, het joc is hunnen hals te licht,
Dies ick drij dobbel moet verſwaren hun ghewicht,
Met Schorpioenen wil ick hun voortaen kaſtijden,
En alle roeden t' vuyr en uwen God toewijden
Tot eender offerhand. Den Koningh is verleydt
Die d' onderſaten meynt tot ſich met zoeticheydt
Te trecken meer en meer, en ziet hy niet te veuren,
Sy zullen ſyn ghebiedt van hunnen halſe ſcheuren,
En ſtellen t' Rijc in roer, en roepen tza wel aen,
Laet ons den ſwaren laſt van 's Konincx Kroon ontſlaen,
Wat roert oft gaen ons aen ſyn ingheſtelde Wetten,
Een yeder breec de boey en ſchakel van ſyn ketten.

MOYSES.

Verheft u herte niet, want s' Heeren ſtraffe dra,
Volght u alree ghelijc de ſchaduw t' lichaem na,
Der berghen tzoppen die ſich in de locht verheffen,
Afgrijſſelijc men ziet de ſlincxſche blixems treffen:
Heer Koningh, luyſtert hoe Gods gramſchap wederſchalt,
Verſchuylt, verſchuylt u, eer den Hemel op u valt,
Twijl u Gods goetheyt noot, ſyn ſtraf komt met vertraghen
Naer den godlooſen toe, maer komt met ſware ſlaghen
Op der Tyrannen kop: dus wt den grootſchen tret
Vws obſtinaetheyts wijct, en van u ſtout opzet,
Haelt flocx de zeylen in, ghy moocht hem niet ontſlippen,
Oft ghy hem ſchoon ontvlucht, zoo raecty op de klippen
Van uwen ondergangh, en oft ghy u verſchuylt,
Int alderhelſchte diep, int donckerſte ghekuylt,
Gheen duyſterniſſen daer ſyn ooch u niet zal mercken,
Gheen ſchilden moghen u voor ſynen ſchicht bevlercken,
Alſins vint ghy u inde kaken opgheſpert,
Van ſyn rechtveerdicheyt, en inden ſtrick verwert
Van ſynen grimmen toorn, die altijdt na der zielen
En na den lichaem u zal treden op de hielen
Van u verſteent ghemoedt: wat baet doch, kroon oft Staf,

959 *Verleydt:* d. i. „van het ſpoor, van den weg gebracht."
961 *En ziet hy niet te veuren* voor „en voorziet hy er niet in."
963 *Tza:* een tusſchenwerpſel, vrij algemeen by onze oude ſchrijvers, en nog thands, vooral ten platten lande, in gebruik. 't Fr. *à ça!*
965 *Roert:* moet 3 p. meerv. zijn, namel. *roeren* of *raken.*
966 *Ketten:* als 't H. D. *Kette* voor „keten, ketting."
969 *Tzoppen:* eig. *tſoppen*, meerv. van *tſop*, *ſop* of *top*, „kruin," *cacumen*, verwant aan 't H. D. *Zopf*, „hairvlecht," en ook „wilgentop."
973 *Noot* voor „noodt, noodigt."
977 *Moocht* voor „kunt."
978 *Raecty* voor *raekdy*, „raakt gy."
980 *Int alderhelſchte diep:* d. i. „in 't meest verborgen diep." *Hel* is „verborgen," van waar nog ons *verhelen*, „verbergen." — *Ghekuylt:* even wettig als „gebergt."
982 *Bevlercken* voor „onder vlerken beveiligen." Weinig in gebruik, maar een zeer fraai woord, en zoo goed als „beſchermen, beſchutten," enz.
983, 984, 985. De zin is: „ſteeds vindt gy u in de opgeſperde kaken van zijn rechtvaardigheid, en verward in den ſtrik van" enz.

Als hy u kroone breect die u den Scepter gaf
Met ſynen ſtercken arm, dus neemt tot gheen verſchooningh
V troetelende macht, die ſteeds den hoochſten Koningh
Moet onderworpen zijn, want Gods almoghentheyt
Belacht, eylaes! den trots die u omhelſt en vleyt
Met een vermomt ghelaet.

PHARAO.

Waer toe dees langhe rollen?

SERAX.

Heer Koningh, laet den zot t' hert met ſyn tongh wtbollen.

TIPHUS.

Wat worpt ons Pluto op?

AARON.

Volght tijdelijc den raedt
Des Heeren, die u met ons ſtemme wecken laet
Wt deſen diepen ſlaep, ontwaect, eer u te ſpade
De helder Son begheeft het licht van ſyn ghenade.

PHARAO.

Help Aerde! wonder iſt, dat ghy't u niet en belght,
En dees Trotzeerders in u ſwerte keel verſwelght:
Paſt flocx het groot ghewelf van Memphis Hof te ruymen,
Eer s' Konincx gramſchap als een zee beghint te ſchuymen,
Hy heeft ſyn planten ſwaer op 't Aertrijc neer ghezet,
Verſtapt hy, elcken tret een Koninghrijc verplet:
Zoo ghy den blixem zoect, Iupijn is hier te vinden:
Dus wacht u wel den Leeu ſyn keten te ontbinden,
Schuym-boeven van myn Rijc, gaet bootſchapt den Hebreeuw
Dat t' glas verloopen is van ſynen gulden eeuw,
De laetſter ure is langh gheſlaghen aen de Wijſer,
En in Pharaos Hof is ſynen Kerf-ſtoc ijſer:
Gaet henen maect hem kont wien dat u ſyn verſtant,
Den ſtoc om hem te ſlaen gaf in ſyn rechterhant,
Gaet brenght dees blijde maer aen al d' wtheemſche Slaven
Dat langh voor hun vertrec den wech is opghegraven:
En iſt dat uwen God niet vaſt en zit gheſchroeft,
Hy doe ſyn boodſchap zelf, indien hy yet behoeft.

Binnen.

988, 989 Men leze niet: „die u den Scepter gaf met zijnen ſterken arm," maar „als hy, die u den Scepter gaf, *uw kroone breekt met zijnen ſterken arm.*"

990 *V troetelende macht:* d. i. „de macht, die u *troetelt,*" gelijk zich verklaren laat uit vs. 992, „den trots die u omhelſt en vleyt."

993 *Langhe rollen* voor „lange volzinnen." In 't Fr. zoû men zeggen: *pourquoi ces longues phrases?* Maar *rollen* was het woord, dat den *tooneeldichter* 't eerst voor den geest moest zweven.

994 *Wtbollen: Bollen* is „klappen, ſnappen." *Wtbollen* alzoo „uitklappen." Zie KIL. *in v.*

995 *Wat worpt ons Pluto op?:* d. i. „Welk ſlach van volk zendt ons de Hellevorst al toe?" *Tijdelijc* voor *tijdig*, „terwijl het nog tijd is."

1001 *Paſt:* d. i. „draagt zorg." Zoo ook in Gysbr., IV Bed.

De kerreckſchenners woên, en paſſen wat te raecken.

1003 *Planten:* „voetzolen," als in 't Fr.

1010 *Kerf-ſtoc* voor „zondenregister." Eig. „*de ſtok*, waarop met *kerfjens* de geborgde brooden werden aangeteekend, om later betaald te worden." Zie over dit woord: TEN KATE, D. II, blz. 230.

MOYSES.

Syn hert is onbeweecht veel grooter als de rotzen.

AARON.

Wie dorft den Hemel doch oyt obftinater trotzen?

MOYSES.

T' hert light hem veel te hooch ghefchoten inden krop.

AARON.

Hy worpt den fteen die hem zal vallen op den kop.

MOYSES.

Hy heeft God opghewect met fyn grootmoedich baffen.

AARON.

Tza gaen wy, want door ons zal hem de Heere ftraffen.

Binnen.

CHOOR.

Steenen Pharao wilt fwichten,
Want fyn fchichten
Haelt den Hemel wt den tros:
Pyramiden wacht u fpitfen
Voor fyn flitfen:
O daer gaen fyn pijlen los!

Nylus fchreyt nu al bedolven
In fyn golven,
Om de vifch die in fyn kruyc
Sterft, om dat de waterbaren
Aldus varen
Bloedich over fyn parruyc.

Vorfchen, Luyfen, Wormen krielen
Waer fyn hielen
Den Egyptenaer verzet:
Heptapolis groot ghewefte
Ooc met pefte
Doodelijcken is befmet.

T' vluchtich voghelken met ijlen
Van heur pijlen
Onverfiens wert achterhaelt,
Dat fyn vleughels aende fterren
Uyt ghingh fperren,
Inde baren nederdaelt.

1017 *Grooter:* min juist voor „meer."
1021 *Grootmoedich* voor „overmoedig." 't Woord wordt thands alleen in goeden zin gebezigd.
Baffen: 't zelfde als *blaffen*, *basfen*.
1025 *Den Hemel:* 1 n. v. — *Tros:* „bundel."
1034 *Parruyc* voor *hairen;* namelijk die van Niius, den Nijlgod. 't Woord *parruik* wordt menigmalen by Vondel gelijk ook by zijn tijdgenooten gevonden, en verkreeg eerst in de vorige eeuw iets lachverwekkends, waardoor het uit den hoogen ftijl gebannen werd.
1038 *Heptapolis groot ghewefte* voor „Heptanomis" enz. *Heptanomis* was de naam van Midden-Egypten, waarvan Memphis de hoofdftad was.
1041 *Met ijlen* voor „ijlings."

T' lockich Schaepken ſterft int bleyten
En de Gheyten
Vallen voor den Herder-ſtoc,
Waer de Bouwer ploecht al wacker
Ziet hy 't Acker-
Vee begraven onder t' joc.

Nu druct hun de hant des Heeren
Weer met zeeren,
Met onreynich puyſt ghedoornt,
Menſchen ende beeſten woelen,
En bevoelen
S' Hemels grimmicheyt vertoornt.

Nu dreycht hun den Aether vierich,
Al wraeckghierich
Met ſyn kromme blixems root,
Nu laet hy Egypten vallen
Van cryſtallen
Een diluvie inden ſchoot.

Nu zoo dreycht hy hun afgrijſich
Met een yſich
Donders dommelich gheklac,
Nu jaecht God met haghels ronden
Om hun zonden
Al d' Egypters onder t' dac.

D' Eyc en ſchijnet nu den Elſen
Niet t' omhelſen,
D' Aerde droef en onbeſpreedt
Miſt heur rancken en heur noppen,
Miſt heur knoppen
En heur groen gheſchildert kleedt.

Nu beſchaduwt hy hun banen
Met Sprinckhanen,
Die voorts rooven t' eenegaer
Al de vruchten die ſy zaeyden
En afſmaeyden
Inden ſchoot vant ronde Iaer.

Nu houdt Phœbus ſich gheſcholen
Inde Polen,
En vertrect ſyn blonde hooft,
T' licht van ſynen gulden Waghen
Hy drij daghen
Hunnen Horizont berooft.

1050-1052 Men verſta deze vaerzen aldus : (overal) waar de bouwer al wakker aan 't ploegen is, ziet hy het Akkervee (plotſelings) onder het juk dood neêrſtorten. Oudtijds gebruikte men om het land te beploegen osſen, die een juk droegen, dat aan hun hoornen vastgemaakt en met de ploeg in verbinding was.
1055 *Puyſt ghedoornt:* „ſtekende puisten."
1057 *Bevoelen* voor *gevoelen*, „ondervinden."
1061 *Syn* ſlaat niet op „den Aether," maar op „den Heer," zie vs. 1053.
1063 *Cryſtallen:* t. w. „regendroppels."
1067 *Donders dommelich gheklac:* eigenaartige en fraai gekozen klanknabootſing.
1079 *T' eenegaer* voor „ten eenenmale."
1085 *Vertrect* voor *trekt weg.*

Noch blijft defen Koningh trotze
Als een Rotze
Die gheen golven en ontziet,
Als een klippe die ghedurich
Klieft azurich
T' fchuymfel van Neptunes fpriet.

Want God in fyn ftoutheyt krieghel,
Tot elcx fpieghel
Heeft verftoct fyn fteenich hert,
Niet om met een welbehaghen
Hem te jaghen
In s' doodts ftricken al verwert.

Maer om ftraffen fyn voorleden
Godloofheden,
En om Ifrael bequaem
Stof te gheven om te zinghen
Zonderlinghen
D' eer van fynen heyl'ghen Naem.

1095 *Want God* enz. Men leze den zin in dezen en de volgende twee regels aldus: „want God heeft hem (den Farao) het fteenen hart in zijn (des Konings) kriegele ftoutheid verftokt."

1103 *Bequaem:* even als 't H. D. *bequem* voor „gefchikt."

1105 *Zonderlinghen:* d. i. „op een buitengewone wijs."

DERDE DEEL.

PHARAO *den Koningh.*

Hoe wel wy op den throon als Aertſche Goden prachtich
Een werelt buyghen ſchier met onſen Scepter krachtich,
Hoe wel ons goude kroon blinckt met den diadem,
Daer is een grooter Heer, daer is een hoogher ſtem,
Daer is een Koningh noch die onſen glants verduyſtert,
En een bepeerlden Staf die heerelijcker luyſtert,
Daer is een Hemelſch rijc, twelck t' weereltſch rijc omvanght,
Daer alle moghentheyt den Scepter van ontfanght:
T' is hy die boven woont, en heerſcht ooc hier beneden,
Die onſe Zetels doet verſchricken voor ſyn treden,
Der Princen overhooft, der Koninghen Monarch,
Diet alles overziet van ſynen hooghen bergh,
Die opt verhemelt ront ghebout heeft ſynen troone,
De louter ſterren zijn maer loovers van ſyn kroone,
Die met ſyn donder-ſtem den ſterflijcken verſchrict,
En met het vuyrich root van ſynen blixem blict.
Meer pijlen heeft hy op Egyptenlant gheſcherpet
Als zants, en barich ſchuym het roode Meyr opwerpet,
Als koren-aders rijp den vochten Nyl beſproeyt,
Wanneer van ſynen ſtroom de vliet-kruyc overvloeyt.
Wat baet my nu opt hooft de kroone van Afriken?
Of dat ick't derdendeel van al des weerelts Rijcken
Op mynen globes zie? Wat baet dat ick alleen
Maec een triumphe van hooveerdighe tropheen?
Oft dat ick op den boort van mynen vloet doe ſwieren
Dees vendelen ghecruyſt, dees bloedighe banieren?
Oft dat den Arabier oft Moore martiael
Ontziet de puncten ſcherp en ſneden van myn ſtael?
Wat batet (als ick doe myn oorloochs legher krielen)
Dat d' ander weerelt moet voor deſen Scepter knielen?

1117 *Overhooft* voor *opperhoofd.*
1120 *De louter ſterren* voor „de reine, zuivere ſterren."
1125 *Aders* voor *airen;* misvatting in de etymologie.
1129 *Globes* voor *globus* of *globe*, of meer waarſchijnlijk voor „rijksappel," in 't Fr. *globe impérial*, als 't zinnebeeld van 't gebied. Zonder welk attribuut de dichters en ook vele kunſtenaars van dien tijd zich geen heerſcher, ja zelfs, niet eens een Jupiter, konden voorſtellen; — geweldig anakronisme.
1133 *Moore martiael:* bastertwoord voor „ſtrijdbare Moor."

Dat ick vant ooſt tot weſt ghevreeſt worde en ghe-eert?
Als deſen grooten Mars noch boven my regheert?
O Delta, Delta ſchoon! die met u graf pilaren,
Met u Mauſolen ſchijnt d' wtbreydſelen te naren,
Daer Pharos met ſyn kruyn de Firmamenten doet
Verſchricken, en vertreet het Aerdrijc met de voet:
Wat batet oft ghy kont met flitſen en met pijlen
Verdonckeren de locht? oft in zoo korter wijlen
Ghy een boſſchagie maect van lancen wtgheſpeert?
Oft 's weerelts aenſicht met u krijghers eclipſeert?
Wat batet oft ghy in u wapens voert gheſchreven
De teeckens van u deucht en vromicheyt verheven?
Wat baet oft uwen Prins met ſlavernije ſtrangh
Zoo vele volcken druct? oft dat den Ondergangh
Syn roede nederworpt, en offert voor myn voeten,
Oft met ſyn kroone my den Middach komt begroeten?
Als heel Egypten dus door blixem, wint en ſtorm
Tot eenen Chaos kruypt weer in ſyn oude form.
Help Iupijn! wie ghy zijt, die met u oorloochs wempel
Ons boven t' hooft braveert, komt over uwen drempel
Int ſterfelijc begrijp, en laet den Hemel ſtaen,
Komt plant opt platte velt de ſtenghe van u vaen;
Gheen Koningh is hier doch die om de beſte kanſſe
Met my kroon teghen kroon derf zetten in balanſſe:
Ick waech om t' Hemelſch Rijc noch op een goede hoop
Den ronden circkel groot van s' weerelts ommeloop;
En brenghdy my int graf opt hoochſte van myn daghen,
Zoo iſt my eers ghenoech van u te zijn verſlaghen:
Komt ſlechts opt aertſch toneel zoo ghy tournoyen wilt,
Op dat ick proeven mach de deucht van uwen ſchilt;
En iſt dat ick u ſweert noch ſpere niet ontvliede,
Zoo wenſche ick op myn graf gheen ſchoonder Piramyde.
Oft ghy al ſchoon d' Hebreen die mynen Scepter druct
Van hunnen halſe ſcheurt, en Pharao ontruct
T' joc van hun dienſtbaerheyt, waerwaerts wilt gyſe brenghen
Dat ſy de hoornen van u altaren beſprenghen?
Sy raken elders licht in dieper ſlavernij,
Oft onder een ghebiet van ſtrenghder heerſchappij.
Gantſch Lybien is woeſt daer Athlas ſtijcht om hooghe,

1140 *D' wtbreydſelen:* in plaats van „het uitſpanſel." — *Naren* voor *naderen.*
1145 *Wtgheſpeert*: letterverzetting voor *uitgeſpreet* (uitgeſpreid). Zie HUYDECOPER *Proeve*, uitg. van VAN LELYVELD, 2e dr. D. II, bl. 103, volgg.
1147, 1148 Anakronisme.
1150 *Ondergangh* („der zon" namelijk): Lat. vorm om *'t Westen* uit te drukken.
1151 *En offert voor myn voeten:* d. i. „en geſchenken aan mijn voeten legt."
1152 *Middach* is „'t zuiden."
1157 *Int sterfelijc begrijp* voor „in den kring der ſtervelingen."
1165 *Tournoyen:* w. w. voor „ſtrijden."

En t' inghezeten volck gheneert ſich met den boghe,
En oorloocht met de ſpriet gheſtadich teghen t'wilt,
Daer yder tot nootdruft ſyn pijlen op verſpilt.
Gaen ſy hun by den Moor oft Etiopier voeghen,
Die heeft noch t' meeſte deel wel van ſyn Rijc te ploeghen:
Oft hyſe ſchoon ontfanght, en loopt ſe al int ghemoet,
D' wtheemſche als een Slaef ſyn ackers bouwen moet.
Den ruyghen Barbaros ooc binnen ſyn limiten
Gheen vremdelinghen lijt, noch Meden, nochte Sciten,
Noch over onſen vloet, noch over de Jordaen
En zal de Philiſtijn ooc gheen Hebreen ontfaen.
Den vrecken Arabier ſy paſſen op hun ſtucken,
Is ooc ghenoech bekent noch om ſyn oude tucken,
Hy vilt, beſteelt en pluct wie in ſyn handen raect,
En die hy borgher zalft hy eyghen Slave maect.
Noch daer den Aſſyrier der Koninghlijcker ſtaten
Toneel eerſt bouwen dorſt, by 't ſtroomen der Euphraten,
Noch nerghens waer het licht de duyſternis verdooft,
Oft d' inghezeten is der vremden overhooft.
Oft zoecken ſy een Lant oft zoecken ſy een wooningh
Daer yder borgher is, daer yder is een Koningh,
Daer yder Rechter is, en t' mes treckt wt der ſchee,
Diens bodem is ghelijc de diepte vander Zee,
Daer alle baergheſchuym oprijſet met malkander,
Zoo wil een yder hier ooc heerſchen boven d' ander,
En werden ſy dan tſaem verdruct in ongheval,
Wat Koningh iſſer die hun zake rechten zal?
Oft trachtenſe onder een Climaet zelf te heerſchappen
Daer ſterflijc menſche noyt het ſpoor van ſyne ſtappen
Gheprent heeft laten ſtaen, daer zonder arrebeydt
De willighe natuer het acker-veldt bereydt,
Sy zullen menich mael noch om Egypten wenſchen,
Eer 't tot voldoeningh ſtrect voor zoo veel duyſent menſchen,
Die buyten Pharao behoeven al ter noot
Tot nootdruft eenen opghehoopten vollen ſchoot.

1178 *Verſpilt:* is hier onjuist en ſchijnt alleen om 't rijm gebezigd.

1183 *Den ruyghen Barbaros: Barbaren* was by de Grieken eensluidend met „Vreemdelingen, Niet-Grieken." Hier echter worden onder die benaming verſtaan de inwoners van Barbaryen (Berbers).

1187 *Sy paſſen op hun ſtucken:* Deze woorden hangen los en konden in den zin gemist worden. Zy ſlaan op de *Hebreen*, van wie in den vorigen regel geſproken is, en de beteekenis is: „zy mogen wel oppasſen, wel toezien, om namelijk door den Arabier verſchalkt te worden."

1188 *Tucken: Tuck* is „aard," enz. als in V. Elektra.

... ghelijck een edelmoedigh paerd,
Hoe oud het zij, nochtans in onſpoed niet veraerd
Van zijnen tuck, *maar brieſcht met opgeſteecken ooren.*

Maar *tuck* werd door onze oude ſchrijvers ook even als door V. in dezen zin genomen voor „list, bedriegery." Zie TEN KATE, D. II, 2e *pr.* op TEK.

1191, 1192. De zin is: „waar de Asſyriër 't eerst het tooneel oprichtte der Koninklijke macht." Namel. Ninivé, vóór Babel de hoofdſtad van 't Eerſte Asſyriſche Rijk.

1193 Valſche voorſtelling.

MOYSES *ende* AARON *tot den Koningh.*

MOYSES.

Monarche Mifraijns hoe langh zuldy noch konnen
D' ooch-appels fluyten voor de klaerheyt eender Sonnen?
Hoe langhe o Pharao! zuldy beletten dat
Ifrael fmoocken doe het heylich Altaer-plat
Des drijmael hooghen Gods? Ay blint verfteenicht Vorfte?
Hoe priemdy op u hert, hoe fteldy op u borfte
Zoo menich pijl en fchicht, en welft u ftout en trots,
Hartneckich over t'hooft den ftrenghen toorne Gods,
Die heel Egypten druct, t' onfterflijc eeuwich wefen
Dus met fyn ftemme roept: ick heb voor t' laetft myn pefen
Noch eenmael wtgherect en mynen krommen Booch
Ghefpannen, wee! o wee! t' wit van myn grimmich ooch
Is Heptapolis kroon, die trots myn Hemel fchichten
Heeft neghen-mael belet den Ifralijt te lichten
Syn ancker vanden Nyl: Wee! wee! indien fy ftout
Noch dit twelf-ftammich heyr van hun vertrec ophout:
Van d' outft gheboren af wt Pharaonis lenden,
Tot d' alderminfte toe die van d' Egypters benden
Sich d' eerftgheboren roemt van Vader Moeder lief,
Niet een zal zijn die niet de doot ghelijck een dief
Zal rucken in het graf, gheen hert dat niet zal voelen
Myn koude ftralen in fyn heete bloedt verkoelen:
Dus loopt noch int ghemoet des Hemels Koningh preuts
Terwijlen hy u dreycht, zoo hout u buyten fcheuts
Van mynen ftalen booch, die weder is ghefpannen;
En oorloft onfen tocht, dat d' Ifralijtfche mannen
Op Horeb fmoken doen hun Altaren bebloedt.

PHARAO.

Ghy zinght al eenen zangh, ghelijc de Koeckoec doet,
En oft ghy Slaven troct om uwen God te fpijfen,
Daer Horeb met fyn fpits ten wolcken gaet oprijfen,

1211 *Mifraijns* voor *Mitzraïms*. *Mitzraïm* is de Hebreeuwfche naam van „Egypte."

1218 *Den ftrenghen toorne: Toorne* is hier 't onderwerp. De zin is: „de ftrenge toorn Gods overwelft, (overftelpt) u, drukt u en geheel Egypte op 't hoofd."

1223 *Trots* is hier in den zin van „ondanks, in fpijt van."

1225 *Sy:* namelijk, „de Kroon van Heptapolis" (*Heptanomis*), alzoo „de Farao zelf."

1232 *Myn koude ftralen in fyn heete bloedt verkoelen:* De (niet zeer klare) zin in deze en de voorafgaande woorden is: „geen hart (namel. van de eerstgeborenen) dat de koude ftralen (t. w. den dood), die ik zend, niet zal gevoelen (gewaar worden), in (door) het *verkoelen* („koud worden," dus „ftollen,") van zijn heete bloed.

1233 *Preuts:* hier „grootmoedig," *magnanimus;* foms ook wel „deftig." Hetzelfde woord als het Fr. *preux* en dus oorfpronkelijk geene dan een goede beteekenis hebbende, hoezeer thands alleen in een ongunftige, en bepaald waar het de fchoone fexe betreft, gebezigd. Zie HUYDECOPER *Proeve*, Uitg. van V. LELYVELD II, 525, volgg. en KIL. *in v.* Vreemd is het, dat hetzelfde plaats heeft in 't Fr. met het verwante woord *prude*. Men denke aan *un prud'homme* en *une prude*. By HOOFT vinden we ook *pruits* en *pruitfch*, als in zijn Bruyloftszang op Cornelis Plemp en Geertruid Dobbes:

En tot volvoering der triomfe, zet u (zoo 't
Magh helpen) op het pruitft *in Cypriottes fchoot.*

Proots wordt ook wel eens aangetroffen.

En oft myn Majeſteyt ghedoochde goedertier
Dat ghy opſtijghen deed t' Afgodiſch offer-vier
Wt der woeſtijnen ſchoot, om ick en weet wat Goden
Vermaken met het bloet des Altaers opghezoden,
Zoudt ghy my ſweeren dier te keeren al met vliet
Ter plaetſen die ghy met verlof te rugghe liet:
Oft veynſdy my den tocht die ghy hebt voorghenomen?
Zecht waerwaerts hy ſich ſtrect.

AARON.

Waer wt wy zijn ghekomen,
Het lant van Canaan, recht over de Jordaen,
Daer ons Voorvaders eerſt hun ſtappen lieten ſtaen,
Dat God zelf heeft belooft, dat God zelf heeft gheſworen
Aen Iſac ſynen knecht en Jacob wtverkoren.

PHARAO.

Ghy t' Lant van Canaan verkryghen int bezit?
V Boghen zijn te ſlap om ſchieten na dit wit,
Meynt ghy met lijf en ziel zoo in dit Lant te treden?
Gaet henen, vraecht te deech na ſyn gheleghentheden:
Hoort Idumea, hoort, hoe acht men dy zoo licht,
Een ander heeft ghenoech en ſchrict van u ghezicht,
Die rondſom afghepaelt light midden inde berghen,
Die met u mueren trotz den Hemel ſchijnt te terghen,
Waer voor zoo menich Rijc ſyn wapens heeft gheſchorſt,
En daer de Philiſtijn wtſteect ſyn hooghe borſt,
Daer elck Inwoonder ſtout is eenen Giges hooghe,
En ghy Sprinckhanen teer en Muſſchen in hun ooghe:
Te wijt zijdy verdoolt! en timmert inde locht,
En ſchildert op Neptuns azure golven vocht,
Dy t' Philiſtijnſche Rijc zoo wonderlijc voor ooghen:
Help! t' gheeft my wonder wt wat borſten ghy ghezoghen
Hebt dees hoochdraghentheyt, en hoe ghy zoo verruct
Dees ſtoute dwaeſheyt in u herſſens hebt ghedruct:
Wat Rijc is u belooft? My dunckt ghelijc de Mugghen
Ghy om de kaerſſe ſwermt, tot dat ghy Bedel-plugghen

1243, 1244 *Om ick en weet wat Goden vermaken:* d. i. „om ik weet niet welke Goden te vermaken." De ontkenning is hier alleen door het woordtjen *en* uitgedrukt. Een fraze in Cats zoo gelaakt.

1244 *Opghezoden* behoort voorzeker by *bloet*. Wy vinden dikwerf *geſoden* voor „gebraden" by Huyghens. Dat het „van zoden opgericht" zoû moeten beteekenen, als ſommigen meenen, is vrij onwaarſchijnlijk; immers op een altaar van zoden werden alleen ſpijs- en plengoffers, maar nimmer brandoffers gebracht, voor welke laatſten altoos of een enkele ſteen of een ſtapel ſteenen werden genomen. Behalve dien werd wel het „vleesch" maar niet het „bloed" der offerdieren *gezoden*.

1245 *Zoudt ghy my ſweeren dier:* verſta: „zoudt gy een duren eed voor my kunnen afleggen." — *Met vliet* voor „met *vlijt*," niet bloot om 't rijm, want men treft het in het proza van dien tijd ook ſoms aan.

1260 Met *Mueren* worden hier metaforisch *bergen* bedoeld. Want Idumea, een gewest, kon niet door „wezenlijke *muren*" omgeven zijn.

1263 *Giges hooghe:* „Groote reus of gigant."

1266 *Azure golven vocht* voor „azuren *vochtige* (!) golven." De zin is: „Gy beſchildert de zee" — een ſpotterny, als 't voorgaande: „Gy timmert inde locht."

1269 *Hoochdraghentheyt:* is „hooghartigheid. Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, *in v.*

V vleughelen verbrant: ick rade, ick rade u blaeſt
Eer ghy dit heete moes wilt proeven met der haeſt:
Oft wildy bancken inde Philiſtijnſche koken,
Eer hy u heeft ghenoodt, oft ſynen haert doen ſmoken,
Zoo keert dan onverzaedt: ghy Kranen vliecht u mat,
Om gaſten met den Vos, die al in ſchotels plat
De ſpijſe toebereyt, en als ghy meynt te drabben
In ſyn gheſtolen vet, zult ghy u niet beſlabben.
Zoect vrij een ander aes, oft ſich u kele belght,
De broc is doch zoo groot dat ghyder aen verſwelght:
Dus ſlaet dit inde wint, en laet vrij aender Eycken
De Schilden hanghen die ghy niet en meucht bereycken
Met uwen lammen erm al veel te kort en ſtram,
En voor dien Scepter eel van dynen Gheytſchen Ram
De kromme hoornen grijpt, twelck beter u zal voeghen,
Oft tKouter, om de borſt des Ackers te doorploeghen
Vant Paleſtijnſche lant.

MOYSES.

Iſrael onbezorght
Heeft God tot eenen Schilt en tot een vaſte Borght,
Den grootſten Capiteyn, die hy wil overvallen
En baet gheen preuts gheberght van opgheworpen wallen
Noch diepe veſtingh van een grondeloose zee,
Noch boghen, noch gheflits, noch ſweerden wt der ſchee,
Noch vele wapentuych, noch s' weerelts oorloochs heyren
In een ſlach-ordeningh en mochten ſich verweyren
Voor ſynen ſtercken erm die nau verheven ſchier
Om ſtrijden, al omvlecht is met den Lauwerier.

PHARAO.

En of t' Lant open ſtont van alle Philiſtijnen,
Hoe raecty door de dorre Arabiſche woeſtijnen,
T' onvruchtbaer woeſte velt, de doornen wildernis,

1275 *Bancken* is eenvoudig „tafelen," in welken zin het nog ſomtijds gebruikt wordt. Zie BILD. *Geſl.*, op 't woord *banket*, waarvan *banketteren*. Zie ook Rey van Amſt. Maeghden, in den Gysbreght. *Koken*, oorſpronkelijke vorm van *keuken*.

1277 *Ghy Kranen* enz.: Toeſpeling op de bekende fabel van „de kraai en de vos."

1279 *Drabben*, of *draben* is „trappen, heen en weêrloopen," *curſitare, itare*. Zie KIL. *in v.*, waarvan „trawant, draf, drabbe" enz.

1280 *Beſlabben: zich beſlabben* is „zich met dunne ſpijs of drank bemorſen." Zie TEN KATE, D. II, 2[e] *pr*, op LEP, LIP en LAP. De voorſtelling wordt door dit en het volgende vs. eigenaartig en kernachtig uitgedrukt.

1286, 1287 De zin is: „grijpt liever naar de *hoornen* van uw *ram* (bemoeit u liever met uw vee) dan met dien *edelen ſcepter* (dan naar zoo hooge dingen te trachten). — Onder *Gheytſchen ram* zou men ook wel „bok" kunnen verſtaan. Hoe men het ook begrijpe, 't blijft altoos een fout, al is 't naïf.

1286-1289 Hier is waarſchijnlijk een misſtelling ingeſlopen. Want zoo *'t kouter* afhangt van 't voorafgaande *grijpt*, gelijk men uit het voegwoord *of* zou moeten opmaken, dan heeft het woord *Paleſtijnſche* geen zin, dewijl het toch niet dat land was, 't welk de Farao hun wilde laten beploegen. Wel wordt de zin meer verſtaanbaar, als men voor *of — dan* in de plaats ſtelt; maar dan wordt de tegenſtelling tusſchen den *Gheytſchen ram* en den *Scepter eel* verzwakt en verlamd.

1294 *Gheflits:* Collect. „geſchut van *flitſen* (of pijlen.)"

1296 *Mochten* voor *konden*, d. i. „zouden kunnen."

1297, 1298 *Die nau verheven ſchier om ſtrijden, al omvlecht is met den Lauwerier:* d. i. „die nauwelijks opgeheven om te ſtrijden, dadelijk de overwinning heeft weggedragen."

1299 *Open ſtont* voor „vrij was."

Daer niet min ruych ghediert als wilt gheboomte en is
Daer is noch vrucht tot ſpijs, noch vochticheyt om laven,
T' waer pas een Kerck-hof om u tzamen te begraven.

AARON.

God is de volheyt zelf wiens overmilden ſchoot
Voor Jacob overvloeyt van t' zoete Hemels broot,
Die't al gheſchapen heeft wt niet, kan op der heyden
En t' ſtekel-doornich velt ons Tafel toebereyden:
De zelfd' waer door den Nyl noch jaerlijcx overvloeyt,
Waer door den Ocean wt zoo veel ſtroomen groeyt,
En zal ons nimmermeer aemachtich laten dorſten,
De moeder zal veel eer s' kints lippen hare borſten
Ontrecken wreedt en ſtuers, eer onſen Herder zal
Vergheten ſyne kudde int aerdſche tranen-dal.

PHARAO.

Stuyt u den Philiſtijn, zoo hebdy te paſſeren
T' rood grondeloofe Meyr, waer wildy henen keeren?

AARON.

Die met ſyn Water-pas bepaelt de groote Zee,
En heeft ghecompaſſeert den boord van yeder Ree,
Die s' Hemels vouten ſchoon te zamen heeft ghewronghen,
En t' Aerdſche centrum ſwaer hout alleſins ghedronghen,
Heeft langh de wech bereyt, heeft langh den padt ghebaent
Voor t' volck van ſyn verbont, die ſtoutlijc en verwaent
Ghy aen u opzet boeyt, en derft noch t' hooft opſteken
Als oft het aende macht des Hemels zou ghebreken
Te blixemen den trots van u hartneckicheyt.
Daer u de vingher van Gods hooghe Majeſteyt
Zoo ſtrengh heeft aenghetaſt, eylacen! wort eens wijſer,
En noch de wraec verſtompt van ſyn rechtveerdich ijſer
Waer mede hy u dreycht.

PHARAO.

Rebellen altemael,
Trect henen, maer ick wil, ick wil u Beeſtiael
Hier blijf tot roof en buyt. Trect henen uwer ſtraten.

MOYSES.

Wy zullen van ons Vee gheen klau hier achter laten.

1302 *Ruych ghediert:* onder *ruych* of *ruygh* (ſamengetrokken van *ruydigh*) verſtond men niet alleen „behaard, ruw," in welke beteekenis het thands alleen bekend is, maar ook „vreesſelijk, ſchrikkelijk, wild," *horridus*. *Ruych ghediert* is dus eenvoudig „wild gedierte."

1306 *T' zoete Hemels broot:* „'t Manna," dat Aäron hier als met een profetisch oog voorziet.

Aemachtich: is „machteloos door belette ademhaling." Het is een verkorting van *adem-achtich*. Later ſchreef men *aemeghtigh*, *aemhegtigh* (gelijk HOOFT). Thands is *aemechtig* nog in gebruik. KILIAAN geeft alleen *amachtich* op, maar dit beteekent eenvoudig „onmachtig" en is ſamengeſteld uit *a* (overeenkomſtig met de *alpha privans* der ouden, ons *ón*) en *machtich*.

1313 *Stuers:* hier „woest," *ferox*.

1318 *Ghecompaſſeert* voor „afgemeten, afgeperkt." Nog zegt men in 't Fr. „*un homme compassé dans ses paroles*," voor „een man, in zijn woorden afgemeten."

1328 *IJſer* voor „zwaard, of ander ijzeren wapen."

1331 *Uwer ſtraten:* 2 n. v., even als het nog gebruikelijke *uwes weegs*.

PHARAO

Zoo blijft dan die ghy zijt: Hoe, zullen dees Hebreen
Ons trotzen? Neen, eer wert den alderleechſten ſteen
Memphidis omghekeert: Het Vee dat zal hier blijven,
Trect met u Kinders heen, u Hoeren en u Wijven.

AARON.

Waer t' Vee blijft blijven wy, grootmoghende Monarch,
Als wy ghekomen zijn by Sinai den bergh
Wy God een offerhand van Oſſen ofte Stieren
Opt heylighe gheſteent danckbarich moeten vieren,
Tot eenen zoeten reuc, en tot een teecken blij
Dat hy ons heeft verloſt van al ons ſlavernij,
De palen ſynes Wets wy niet en overtreden,
Dus oorloft ons vertrec, en hoort ſyn ſtemme heden.

PHARAO.

In gheenderley manier.

MOYSES.

Zoo blijft de ſtraffe hant
Des Heeren over u, en over t' gantſche Lant:
God zoude eer eenen bergh of harde rotz beweghen.

PHARAO.

Is hy een ruſtich Haen hy kray noch eens te deghen,
Den ſleutel van myn Rijc zij u voor t' leſt ontzeyt,
En welcker tijt ghy in myn teghenwoordicheyt
Hier weer verſchijnen dorft, ick ſweer by mynen Throone,
Miſraijns edel Hof, en by myn groote Kroone,
Ick ſweer by deſen Staf bepeerelt en vergult,
Dat ghy van ſtonden aen u kerckhof vinden zult.

Binnen.

MOYSES.

O Diamanten hert! o ijſeren nature.

AARON.

Het ijſer wort ghedweech int gloeyen vanden vuyre,
Den Diamant hoe hart verzachtet Bocken-bloet,
Maer deſen blijft verſtoct, verſteent in ſyn ghemoedt.

MOYSES.

T' glas van ons ſlavernij is niettemin verloopen,
Ick zie, ick zie den wech tot ons verloſſingh open,
Egypten ziet om hooch, het ſweert is wt der ſchee,
Dies Jacob morghen licht ſyn Ancker van dees Ree.

Binnen.

1334 *Trotzen* is „tarten, tergen, ſarren, tegenſtribbelen" enz., als in 't H. D. Thands gebruikt men het, ten minſte in Proza, niet anders dan gelijk TEN KATE zegt: „met een Walſchen ſtaert," namel. als *trotſeeren.* — *Alderleechſten* voor *allerlaagſten;* met den gewonen letterruil van *a* voor *e.*

1335 *Memphidis:* Gr. 2 n. v. van „Memphis."

1357 *Den Diamant* is 't voorwerp, *Bocken-bloet* het onderwerp. A.

CHOOR.

Nu t' manen-fchijnfel fich gaet ronden,
En met heur kromme hoornen naect
Vaft eenen halven circkel maect,
Wert den Hebree van druc ontbonden,
En van 't tyrannich joc ontlaft:
Ziet hoe elck juycht met blijden gheefte,
Ziet hoe fy nu hun Paeffchen-feefte
Met vrolijcheyt bereyden vaft,
Hun jaer'ghe Lammerkens fy flachten
Met dat de fchaduw fich wtftrect
En s' Hemels ooch fyn licht vertrect
Om fchuylen inde water-grachten.

Ziet, hoe fy met de roode ftralen
Van t' zuyver Lams verkoren bloet
De dorpels ende poften vroet
Van hare poorten vaft bemalen :
O heylich klaer ken-teecken! om
Te vrijden al u eerft gheboren
Voor d' Enghel die in s' Heere toren
Gaet maeyen met een Zeyffen krom,
Al d' eerftelinghen vanden Nyle :
Al d' eerfte die wt s' moeders fchoot
Befchouden Phœbi ftralen root,
Door-fchicht hy met een Hemel-pijle.

D' Ifralieten ruften twijlen
Hun toe na s' Heeren wil en eyfch,
Om hun te gheven op de reys
Van zoo veel ftadien en mijlen :
De Lammerkens die nu ghedoot
Zijn, fy gaen voor den vuyre fpeten,
Daer na met bitter fauffe op-eten,
Met zurich onghehevelt broot,
Omgort ghefchoeyt, den ftaf in handen,
Een yeder vlijtich t' Lamken eet
Al ftaende, als wandel-gaften reet,
Om fcheyden vande Nylfche ftranden.

1363 ***T' Manen-fchijnfel:*** onjuist voor „de maan." — „Het fchijnfel" heeft geen „hoornen" en maakt geen „halven cirkel."

1363-1365 De zin is: nu de *maan*, die met haar kromme, *naakte* hoornen *al vast* een halven cirkel maakt, zich gaat ronden: d. i. *vol* gaat *worden*. A.

1366 ***Wert:*** hier weêr voor „wordt."

Ontbonden: Germ. voor „verlost." 't H. D. *entbinden*. — „Ontbinden," beteekent in onze taal „losbinden" en ook „verrotten, vergaan."

1373 ***Vertrect*** voor „wegtrekt, onttrekt." Zie vs. 1477.

1377 ***Vroet:*** d. i. „met voorzichtigheid, met overleg."

1378 ***Bemalen:*** Germ. voor „befchilderen."

1386 ***Door-fchicht:*** hieronder moet „doorfchiet" verftaan worden. Het woord is nogthands niet goed te keuren, want *fchicht* is afkomstig van *fchieten*.

1390 ***Stadien:*** een Griekfche afftandmaat.

1392 ***Speten*** voor „aan 't fpit fteken."

1394 ***Zurich onghehevelt broot:*** d. i. „met niet zuur *geheveld* brood," met brood waarin geen zuren *hevel*, *heve*, *hefdeegh*, *deesfem*, *gest* is. *Hevel* is *heffer*. Vergel. 't Fr. *Levain* en *Lever*.

1397 ***Wandel-gaften:*** als 't H. D. *Wandersmänner* voor „voetreizigers."

1398 ***Nylfche ftranden*** voor „*oevers* van den *Nyl*."

Schoon morghen-root beghint te blofen,
Sy met verlanghen roepen tzaem,
Komt werpt u ftralen aenghenaem
Eens in ons blijfchap over Gofen,
Blau Hemels Licht doorfchijnt de Locht
Befchaemt den zilver-fchijn der Manen,
En diftilleert de peerel tranen
Die van ons wanghen rollen vocht,
Niet meer van droefheyt als voorhenen,
Maer al van blijfchap en van vreucht,
Om dat den Hebree met gheneucht
Syn zoete vrijheyt is verfchenen.

O zoete vrijheyt! wat een krooningh
Dunckt u den ghenen die verruct
Nu zoo vele eeuwen heeft ghedruct
T' flaeffch joc van een tyrannich Koningh:
Oft fchoon t'wildt voghelken met luft
Int korfken tiereliert en fluytert
En inde traly twijl het tjuytert
Verdient t' ghekochte zaedt gheruft,
T' zou liever inde tacxkens fchieten,
En klieven met fyn vlercxkens locht
Den blauwen Hemel, zoo het mocht
Slechts magher fynen koft ghenieten.

Waerom verfteect fich inde ftoppels
Der boffchen t' hoorn ghetackte Hert,
De rancke Hind waerom zoo hart
En fnel vlucht fy voor s' Iaghers koppels?
Waeromme vliedt het fchuw Konijn
En d' achter-lamme bloode Hafen,
Die als een fchaduw wechgheblafen
Zoo flocx in hun zand-holen zijn?
D' azure Viffchen waerom duycken
Sy voor t' doorluchtich net zoo ras
Int diepfte van het water-glas
Int diepfte van Thetidis kruycken?

Ach! om hun vrijheyt, die zoo naecte
Een yeder van naturen wis
Syn voorhooft inghefchreven is,
Van dat hy eerft int licht gheraecte:
O drijmael edel vrijheyts kroon!
Die Ifac d' hooft-flapen omvlechtet,
Waerom den lieven Hemel vechtet,

1399-1405 *Beghint, komt werpt, doorfchijnt, befchaemt, diftilleert* ftaan allen in de Geb. w. 2 p. enk.
1412 *Verruct* is hier, als in 't H. D. „van zinnen beroofd, radeloos."
1416 *Fluytert:* frequentativum van *fluit.*
1417 *Tjuytert:* een allergelukkigst geluidnabootfend woord, den kamergeleerde misfchien min bekend, doch des te meer den vinker en vooral den leeuwrikker.
1420 *Locht* is hier „luchtig, vlug."
1421 *Zoo het mocht* voor „al mocht het."
1430 *In hun zant-holen:* Mis! De hazen hebben geen holen. Dezen misflag zoft Vondel tien jaar later niet begaan hebben.
1434 *Thetidis:* Gr. 2 n. v. van Thetis.
1435 *Zoo naecte* voor „zoo duidelijk."

Die met ſyn vleughelen ten toon
Beſchaduwt d' Iſralijtſche benden,
En helpt hun uyt t' Egyptiſch zant,
Int rijcke Paleſtijnen landt,
Wt al hun droefheyt en ellenden.

Twijl Jacob dus van vreuchden reyet,
Den heldren witten dach aenbreect,
De gulden Sonne t' hooft opſteect,
Die over Nylus golven ſpreyet
Het ſtralich licht van ſyn flambeel,
Die haeſt ontdect hoe dees Comedi
Rijſt wt de bloedighe Tragædi
Van Deltas ſchreyende Toneel,
Daer d' outſt-gheboren voor hun maghen
Opt bedde ligghen kout en ſtijf,
En laten t' graf hun doode lijf,
Dies Iſr'el wert vant joc ontſlaghen.

1442 *Ten toon:* verſta: „ten toon geſpreid."

1451 *Flambeel:* in 't Fr. *flambeau*, en, in den grond, beter dan het later in gebruik gekomen *flambouw*. Zoo gebruiken de Vlamingen nog *bureel* voor *bureau*.

VIERDE DEEL.

PHARAO *den Koningh.* REY DER EGYPTENAREN.

PHARAO.

Hy, die na mynen tijt zou Memphis Throon beklimmen
En als een kleynen God dit aerdſch Toneel beſchimmen,
Hy, die opt hooch gheſtoelt van s' Koninghs Majeſteyt
Dees dobbel groote Kroon alree was toeghezeyt,
Hy, die niet minder zou als ſyn half-Godſch voorouders
In d' edel ſchoenen treen: en Athlas deſe ſchouders
Ontlaſten vanden laſt die mynen ouden dach
Veel kommerlijcker valt dan ſy te voren plach:
Diens opgangh helder ſcheen alſt licht der morghen-ſonnen,
Den middach grooter hit en klaricheyt te jonnen,
Diens rijpe jaren my veel heyls hadden belooft,
Den eenen Pharao den and'ren is ontrooft.
Drijmalen zij vervloect den nacht die met ſyn veren
Beſpreet heeft Tiſiphone, Alecton, en Megeren,
Den Atropos die meer ſterflijcken heeft ontzielt,
Als Aſtren deſen nacht om ons hebben ghewielt:
O Phebus! had ghy ons ghewaerſchout doch zorghvuldich
Eer ghy u blonde hooft en u parruycke guldich
Ter quader tijt vertroct van onſen Horizont,
Gheheel Egypten waer zoo deerlijc niet doorwont
In ſynen eerſten ſlaep: dat alletijt met tranen
Zij deſen nacht beſchreyt, dat nimmer t' licht der Manen
Syn duyſternis doorſtrael: dat nemmermeer t' gheſtert
Verlicht met heuren glants ſyn doncker zeylen ſwert.
O dieftelijcke doot! O peſt die onghenadich

1460 *Beſchimmen:* d. i. „beſchaduwen," als een gevolg van zijn *verſchijnen* aldaar.

1461 *Hy, die:* lees: „Hy, wien."

1463 *Half-Godſch* is „heldhaftig." — *Half-God* is eene letterlijke vertaling van 't Lat. *Semideüs*, gelijk de dichters der ouden een grooten Held of Heros noemden.

1464 *En Athlas* enz. De zin is: „(mijn zoon), die (als) Atlas, deze ('s vaders) ſchouders ontlasten zoude van den last," enz. Maar Vondel vergist zich hier; want het was niet Atlas, die ontlastte, maar die (door Herkules) ontlast werd.

1466 *Sy:* lees *hy* „de last."

1467, 1468 Verſta: „wiens heldere opgang, als het licht der morgenzon, grootere hitte en klaarheid aan den middag ſcheen te gunnen (ſchenken)."

1471 *Veren* voor „vlerken, vleugels."

1474 *Aſtren* voor *ſterren.*

1483 *Dieftelijcke:* is „heimelijke, verborgene." Zie DE JAGERS *Vergelijking.* — *Dieftelijk* is 't Lat. *furtivus*, 't Fr. *furtif.*

Zijt op den boort van Styx oft Acheron beſchadich
Onſalich voortghebrocht, wiens pijlen met vermenght
En doodelijc verghift venijnich zijn beſprenght.
Vervloect zij dees Bellon, die liſtich inde wapen
Ons met een ſtille trom bekruypt wanneer wy ſlapen
Den tijdelijcken ſlaep: En komt verkeeren ſtraf
De ſlapers in een Lijc, hun bedden in een graf.

REY DER EGYPTENAREN.

MAN.

Wy offeren ons leet, ons tranen aende voeten
Van s' Konincx Majeſteyt, om onſen druc te boeten,
Met ons verſcheurde kleet, en ons verbleect ghelaet,
Waer wt ghy leeſt wat in ons hert gheſchreven ſtaet:
Ons droeve klachten, laes! ſyn hoocheyt niet en belghen,
Den Hemel zal opt leſt ons t' eenemael verdelghen.
Dus langhe heeft hy ſteeds ons vleughelen ghekort,
En d' een op d' ander mael den blixem neer gheſtort
Van ſyne gramſchap, ach! ziet hoe ons velden ſchijnen
Niet dan een wildernis en doornighe woeſtijnen,
Ons boomen zijn niet meer met vruchten ſchoon bekleet
Noch d' aerde met gheen groen tapijten meer beſpreet,
De bloemen zijn verwelckt, de kruyden en de loven
Zijn met hun lieflijcheyt en zoeten reuc verſtoven,
Waer op Aurora eer met t' kriecken vanden dach
De tranen vanden dau te diſtilleren plach,
Zephyrus voert niet meer op ſyne zachte vloghels
Den blijden *Echo* van de zorgheloofe voghels,
Noch t' zoet ghelureluer van Pans veelgaetſche pijp
In langhen niet ghehoort is in dit ront begrijp,
Het veltſche Beeſtiael is ſchielijcken gheſtorven,
Den droeven Ackerman ſyn velden ziet bedorven,
Syn ploeghen is vergheefs, ſyn zaeyſel is onnut,
Syn ackers ligghen woeſt en magher wtgheput,
Den Herder laet ſyn vee, den Jagher t' wout ghehuchtich,
Den Bouwer ſyne ploech, den Visſcher t' net doorluchtich,

1484 *Beſchadich:* gezocht rijmwoord, in den zin van *ſchadelijk*, epitheton by Styx en Acheron behoorende. Kon dit woord er door, dan zoû men even goed *beſchadigig* kunnen ſchrijven. — *Beſchaden* voor *beſchadigen* vindt men dikwerf by onze oude ſchrijvers. Zie b. v. *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, op *Beſchaading*.

1490 *De ſlapers — hun bedden:* Beter ware zeker, om het enk. *lijk* en *graf*, indien Vondel hier *den ſlaper* en *ſyn ruſtbed* geſchreven had.

1503 *De loven:* als meerv. van *het loof*; om 't rijm, doch ongeoorloofd.

1509 *Ghelureluer:* Een dier geluidnabootſende woorden, in wier vinding of juiſte toepasſing Vondel, reeds van den aanvang zijner loopbaan als dichter af, door niemand voorbygeſtreefd is.
Veelgaetſche pijp: met een verkeerden uitgang voor „veelgatige pijp;" want „vele gaten" is *een eigenſchap van* de herdersfluit. A.

1515 *Ghehuchtich* voor „dichtbegroeid, beheeſterd." *Hucht* is „ſtruik" of „heeſter," en *gehucht* beteekent alzoo „omheining, omſluiting." Vergel. *Bruylofts-Reffereyn*, vs. 27, bl. 20.

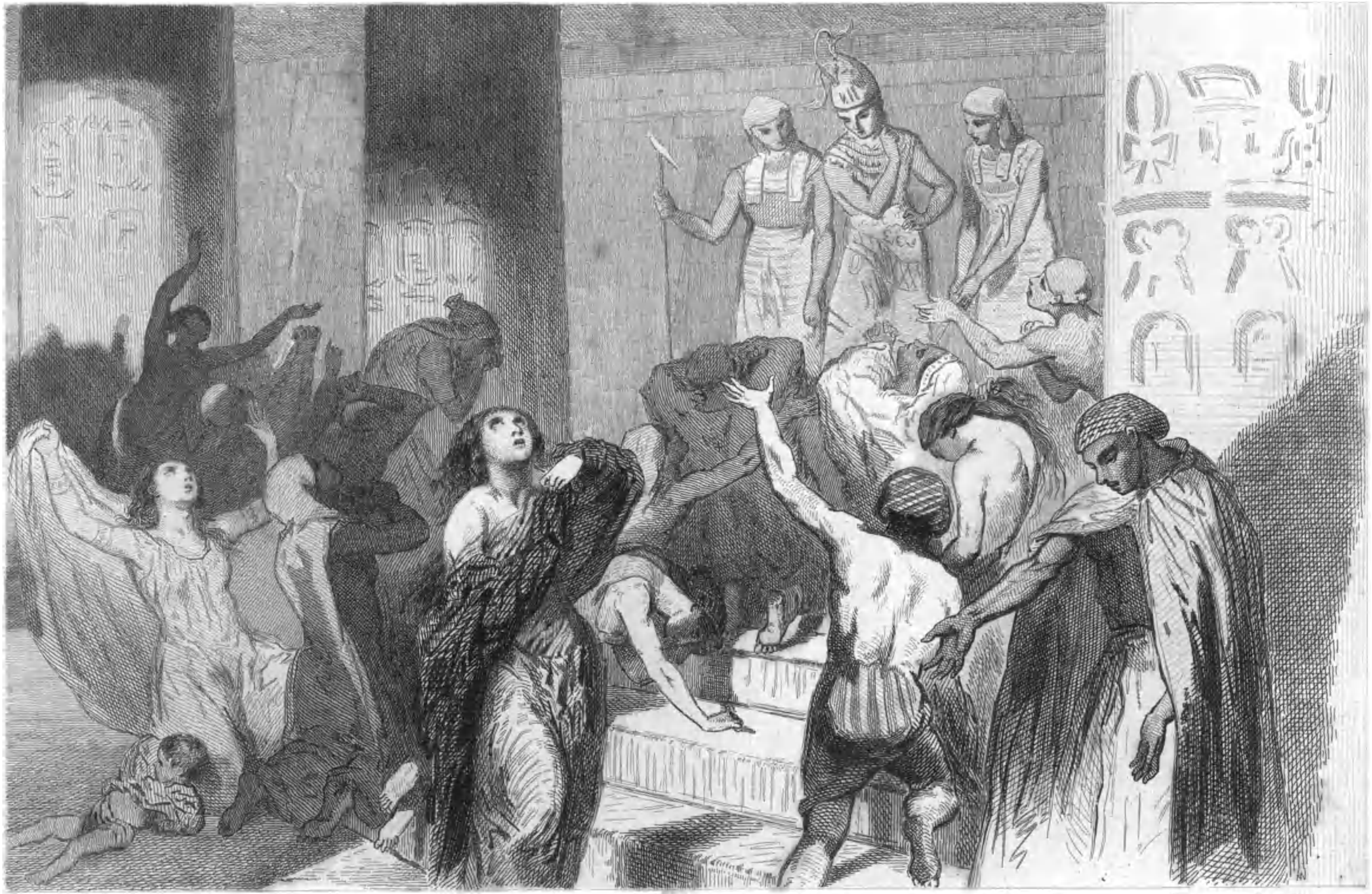

Blz. 98

HET PASCHA.

Den Vogh'laer ſynen ſtric daer eertijdts t' zorgheloos
Wilt voghelken zoo dic ſyn vrijheit in verloos.

VROU.

Maer, och! ontijdelijc met dat ſich eerſt wtſtrecte
De ſchaduw deſes nachts, ontijdelijc ons wecte
Een jammerlijc gheſchrey, als een die onder s' Leeus
Grijp-klauwen ſich alleen verweyrt met veel gheſchreeus;
Wy vloghen al verbaeſt, ach! t' wert van tijt noch eeuwen
Zoo langhe d' outheyt ons grijs-harich zal beſneeuwen
Wt ons ghemoet ghewiſcht, wy vloghen al verbaeſt
Naer t' bedde van die ons op t' herte laghen naeſt;
Te ſpade, eylaes! te ſpaed, de doot ons hier verraſte,
De pols was wech eer elck al bevende noch taſte
Naer t' leven van ſyn kint, en yeder moeder zach
Zoo haeſt als van de kaers ſcheen eenen lichten dach
Int droefſte vanden nacht, in eenen ſlaep te vaſte
Het wit ijvooren beelt, het ſchepſel van albaſte
Syns kints int pluymich bed: elck kreeſch, elck riep terſtondt
Des ſpieghels kryſtalijn op s' kints verbleecten mondt:
Maer ziel en leven was vervloghen met den aeſſem,
Want t' glaſighe kryſtal bleef zuyver zonder waeſſem,
De rooſen waren op de kaecxkens al verwelckt,
T' corael waer met zoo dic dees borſten zijn ghemelckt
Was vande lippen wech, de ſtralen zonderlinghen
Van d' oochſkens vriendelijc (die plachten te doordringhen
Dit moederlijcke hert, ach! dat zoo veel verlieſt)
En flickerden niet meer, maer waren al bevlieſt
Van twee wijnbrauwen droef: dat liever noyt dees ooren
En hadden t' zoete woort van Moeder moghen hooren.
Ach! onghevallich eynde! ontijdelijcke doot!
Ghy treft met uwen flits die eerſt wt s' moeders ſchoot
Beſchouden s' Hemels licht, eylaes! voor al de ſmerte
En pijn, wats mynen loon? niet dan t' doorſchoten herte
Van myn verkoren bloet: ach! eer ghy oyt verreeſt,
Had beter s' moeders buyc u doncker tomb gheweeſt:
Hoe is dus mynen trooſt, hoe is dus mynen roeme
Op eenen nacht verwelckt ghelijc een dorre bloeme.

MAN.

Oft deſen dooden mondt noyt Vader Vader riep,
Dees wiens liefde in myn hert begraven lach zoo diep,
Die letterlijcken ſtont in myn ghemoet gheſchreven,
De Sonne van myn vreucht, de Ziele van myn leven,

1524 *Outheyt* voor *ouderdom.*
1532, 1533 *Het ſchepſel — Syns kints:* zeer juist. *Scheppen* is eigenlijk: „*vorm, gedaante* geven;" „het *ſchepſel* van het *kind*," is dus: „de uiterlijke *vorm,* de gedaante, het *lichaam* van het *kind.*" Van daar dat men nog zegt: *welgeſchapen, wanſchapen* enz.
1539 *Zonderlinghen* voor „in 't byzonder, vooral."

Den rechten erfghenaem, en d' aldernaeften oor
Van al myn rijcke haef, van t' gout in myn threfoor,
Ja t' beelt myns aenghefichts, de wortel die de vruchten
Myns zaets beloofden voort te brenghen met ghenuchten.
„Wat is ons leven? ach! wat is ons leven ooc?
„Een lieffelijcke bloem, bel, bobbel, damp en rooc
„Oft fmooc, die inde locht verblafen en verfwenen
„Ghelijc een fchauw verftuyft, en ydel vliecht daer henen:
„Het duert een wijle maer een tijdeloofen eeuw,
„En fmelt weer lichter als een witghevlocte fneeuw,
„Oft als een ijfen beelt, twelck fpoedich overwonnen
„Syn ftatua verlieft met t' ftralen eender Sonnen,
„T' is als een blixems licht, dat nau om fchijnen poocht
„En mift fyn heerlijcheydt met dat het fich vertoocht,
„Een trots die duerich fchijnt en fmeltet al befweken,
„Met dat heur lemmet fparckt, met dat fy is ontfteken:
„Hoe vlien ons daghen wech, als waren fy ghevlerckt,
„Ons uren zijn beftemt, en onfen tijdt beperckt,
„Ons wieghe werdt ons graf, ons leven is verloren,
„Wanneer wy naulijcx zijn wt fmoeders fchoot gheboren."

VROU.

Dus fchreyden d' ouders vaft in zulcken harden proef,
Ons ooghen vloeyden, laes! als twee fonteynen droef,
De fufter op heur fus, de broeder op fyn broeder
Riep, oft noyt wt den fchoot van een verkoren Moeder
Wy beyd waren gheteelt, och! oft wy noyt met fmert
En pijn hadden ghedruct een zelfde moedershert;
Och! waren wy noyt beyde wt eenen bloet gheronnen,
Noch noyt door eenen rinck gheraect int licht der fonnen,
Noch van een Vader noyt in fyne liefde zoet
Ghewonnen op een Koets, noch met de melck ghevoedt
Die wt een ader vloot, noch tfamen opghevoeftert;
Noch in een wanckel wiech met pijnen opghekoeftert;
Zoo'n had u droevich eynde alft ommers wefen moft
Ons zoo veel zuchten (laes!) noch tranen niet ghekoft.
Wat hebdy meer mifdaen als wy, dat s' doots verftaelden
Ghefcherpten fchicht met een dees borften niet doorftraelden?
O helfchen Atropos! Wie dacht, wien had ghedacht,
Dat ghy huns levens draet zout korten defen nacht?
Wy hadden uwe komft wel vlijtich waer ghenomen,
En niet den zachten flaep met Lethes laten ftroomen

1565 *Tijdeloofen eeuw:* Dit fchijnt een tegenftrijdigheid; maar *eeuw* is hier gebezigd voor „leeftijd," als 't Lat. *aevum*.
1570 *Sich vertoocht:* Vlaamsch voor „zich vertoont:" in deze beteekenis door Bilderdijk zoo gelaakt. Zie BILD. *Gefl.* op *Vertoog*. *Vertogen* is „vertrekken," en *vertoog* ftaat gelijk met „verhaal" of „vertrek."
1571 *Trots:* hier in den zin van „hevige opwekking," *irritamen*.
1583 *Gheronnen* is „voortgekomen, gefproten." *Gheronnen* of *ronnende* verklaart KIL. met *manans*.
1589 *Zoo'n* voor *zoo en*. *En* is hier de ontkenning.

Op ons ghefloten ooch, en noch voor t'laetft adieu
Dees wanghen eens ghekuft, eer uwe vlimme hieu
En fcheyden ziel en lijf wraecghierich vanden andren,
Voor eeuwich hadden wy noch eens omhelft malkandren.
Ach! faligher ift Lijc t' welck hier light wt gheftrect
Dat nu den rouwe met heur vleughelen bedect,
Als wy, die treurich om dees droefheyt te verzachten
Ons overftelpen in ons tranen en ons klachten.

MAN.

Tweemael vijf ftraffen wy (eylaes!) hebben ghevoelt,
En worden altijt meer van droefheyt noch befpoelt,
Den Hemel even ftrengh hout fynen booch ghefpannen;
Dies bidden wy verlaet d' Ifraelijtfche mannen,
Verlatet den Hebreen, ontfluyt Egyptenlandt,
Op dat fy hunnen God voldoen fyn offerhand;
Ontflaetfe doch van t' Joc van al hun flavernijen,
En wilt ons alle voor een grooter ftraf bevrijen.

PHARAO.

Sy vluchten metter ijl van daer het morghenroot
Verrijft, tot daer het licht neerdaelt in Thetis fchoot,
Voor Pluto trecken fy zoo wijt ter hellen neder,
Tot daer fy nimmermeer en keeren herwaerts weder,
Sy reyfen naer t' befneeuwt en t' kout behijfelt noort,
Tot daermen nimmermeer van hun vertrecken hoort,
Sy laten dan den Nyl die overvloeyt vant goede,
Tot daer hun al ghelijc moet drucken d' arremoede:
T' weerfpannich flaefs ghedrocht, fy loopen al hun beft
Die ons ghezont Climaet ontfteken als een peft,
Sy nemen al hun Vee, fy nemen al hun have,
En werden op het velt een fpijfe voor de rave,
Sy ruymen t' gantfche Rijc, fy loopen na hun doot,
En erven Plutos neft voor eenen zachten fchoot.

Binnen.

Den REYE DER ISRAELITEN *zinghen.*

Hebreen fpeelt s' Hemels lof
Nu op u luyte fchoone,
Adieu Mifraijns Hof,
Adieu Memphidis Throone.

1598 *Vlimme* voor *vlijm*, „fcherp werktuig."
Hieu voor *hieuw*. De *w* werd toen zelden gebezigd achter de klanken *eeu*, *ieu*, *au* enz. en in 't algemeen overal waar haar een *u* moest voorafgaan. —Het beeld van „een vlijm," die „houwt" is niet naar behooren. Een „vlijm" kan alleen „doorboren, doorfteken."
1613 *Sy vluchten* gelijk later *fy reyfen*, *fy laten* enz., ftaat alles voor: „dat zy vluchten," enz.
1617 *Behijfelt* voor *beijzeld*.
1621 *Ghedrocht:* Misfchien hier als collect. gebezigd voor „vrecsfelijk volk."

Adieu Egypten-landt,
Adieu Rijcx-ſtaf en Kroone
Die Nylus ſandich ſtrandt
Beheerſcht door Pharaone.

Adieu tyrannich joc,
Adieu dienſtbarich Goſen
Waer wt de Heer ons troc
Door Aaron en door Moſen.

Iſrael wil t' belooft
Canaan nu ghelucken,
Daer Iuda ſyn voorhooft
Zal met een Kroone drucken,

Daer Iuda onder t' licht
En 't wanckel rondt der Manen
Syn Stoel en Zetel ſticht
By t' ſtroomen der Iordanen.

Ghy Philiſtinen haeſt,
En ghy o Iebuſiten!
Met Amalec verbaeſt
Maect plaets met d'Ammoniten.

De Koningh Iuda komt
Preuts in u ſchoenen treden,
O luyſtert! hoe hy tromt,
En naerdert met ſyn ſchreden.

Dat dynen hoochmoedt daelt
Voor die ſyn Rijc wil veſten
Ghelijc den blixem ſtraelt
Vant Ooſten tot den Weſten.

V Grentzen open ſluyt
Voor onſen Prins perſonich,
En laet tot roof en buyt
U melck en uwen honich.

Iordaen die vanden tſop
Der heuvelen komt bruyſſchen,
Steect u blau hoornen op,
En laet u bobbels ruyſſchen,

Golft in d'azure Zee,
Zecht d' Oceaenſche baren
Hoe Iuda op u Ree
Komt ſynen Throon pilaren.

1636 *Dienſtbarich Goſen:* Dit worde niet opgevat in den zin van „dienstbaar Goſen," maar in dien van „'t Goſen der dienstbaarheid." A.

1639 *Iſrael* ſtaat hier in den 3 n. v. De zin is: „het beloofde Kanään zal nu aan Israël *gelukken*, d. i. „toevallen, ten deele vallen."

1647 *Haeſt:* is hier bywoord en behoort by *maect plaets*, vs. 1650.

1660 *Voor onſen Prins perſonich:* Dit zal moeten beteekenen: „voor onzen Prins, t. w. God, den *Koning Juda* vs. 1651, in *perſoon*," of voor de perſoon van onzen Prins. In allen gevalle ſchijnt *perſonich* hier meer om 't rijm te ſtaan.

Sinai maect dy ree,
Want op u hoochte ſteylich
Wil ſmoocken doen d' Hebree
Syn brant-offeren heylich.

Dat Horeb eeuwich ſtaet
Ghereſen onder t' Maenſchijn,
En tuycht wie heeft ghedwaet
De tranen van ons aenſchijn.

Menſch ſtappen zullen eer
Des Hemels circkel meten,
Dan hunnes Koninghs eer
Iſrael zal vergheten.

Den Enghel maect het ſpoor,
O laet ons niet verſlappen,
Ons Leyds-lien treden voor,
Wy volghen hunne ſtappen.

PHARAO *den Koningh.* ALBINUS *Velthooftman met ſyn heyr-legher.*

PHARAO.

Die niet ontziet den roem ſyns Scepters te bevlecken,
Mach doen als Pharao, en laten henen trecken
De Slaven van ſyn Rijc, die onder s' Hemels wiel
Den Koningh eyghen zijn met lichaem en met ziel,
Die ſteeds ghehouden zijn den Koningh toe te wijden
De vruchten van hun ſweet, en hongher zelfs te lijden,
De Slaef die s' Princen hooft met een ghemarmort dac
Moet overwelven s' daechs, en onder t' Hemel-vlac
Zelf ſlapen al den nacht, en dobbel wert vergouden,
Wanneer by ſynen loon hy t' leven mach behouden,
Oft rekent ſynen Heer hem t' ſchuymſel vander aerdt,
En is hy op de helft nau zoo vele eeren waert,
Geen vrijheyt komt hem toe, ten zij hy 't mach verwerven
Door ſynes Konincx gonſt, oft eyndelijc door ſyn ſterven.
Vaſt hebben dees Hebreen verdobbelt ſnoo en valſch
T' Joc van hun dienſtbaerheyt gheſchoven vanden hals,
Door toverkonſt huns Gods, diet ſcheen ons zou verdelghen
En heel Egypten in ſyn toornicheyt verſwelghen,
Zoo nu ſyn rechte hant verlamt is noch verkort,
Hy neem de hantſchoen op die hem gheboden wort.
Sy zijn wel wt t' gheſicht, maer noch niet wt myn handen,

1689 *S' Hemels wiel: wiel* is „omwenteling."
1695 *Wert vergouden* voor „wordt vergolden," door een zeer gewonen letterwiſſel.
1698 *Op de helft nau zoo vele eeren* voor „naauwelijks half zoo veel eer."
1701 *Verdobbelt* voor *dubbel.*

Noch wt hun ſlavernij, al ſchijnenſe wt de banden
Vant ſlaefſche Joc te zijn: Sy werden na ghedraeft,
En eer den vlugghen tijdt de bleecke Son begraeft,
Zie ick hun achterhaelt en onverziens bedroghen,
Ghelijc de voghel t' net wert over t' hooft ghetoghen,
En als int bladich boſch zoo ſchielijc t' bloode Hert
Beſchreyt ſyn vrijheydt, alſt in ſtricken is verwert,
Zoo zal ooc al betraent t' heyrlegher der Hebreeuwen
Hun vrijheyt zien berooft voor allen tijdt en eeuwen.
Tſa Hooftman, waerwaerts iſt dat ſy ghetoghen zijn?

HOOFTMAN.

Ontziende t' bloedich ſtael des preutſchen Philiſtijn,
Heer Koningh, al verbaeſt begaf ſich deſen ſwerme
Daer t' rood Arabiſch Meyrs ghekromden woeſten erme
Dit Rijc een deel omvanght, en de woeſtijne dreycht:
Ghewapent naulijcx, ſy om ſtrijden niet gheneycht
En ſchenen, noch bequaem ten minſten hun vyanden
Het half ghelaet te bien, ick late ſtaen hun tanden
Te breken met ghewelt: indien ghy deſen Rey
Vervolght, ghenadich Vorſt! voor t' oorloochs velt-gheſchrey
Sy raken inde vlucht, en reppen tſaem hun zolen,
Als Schaeps-kud die de Wolf het herte heeft ontſtolen,
Om gheen beſchermen denckt, maer van een bende haeſt
Wel hondert benden maect, en vluchtet al verbaeſt.

PHARAO.

Welaen de roſſen toomt om gheenen tijdt verzuymen.

HOOFTMAN.

Sy brieſſchen, en t' ghebit huns breydels doen ſy ſchuymen,
En zijn met ſtrijdſchen moedt gheſpannen int gareel,
De waghens toegheruſt, en t' Legher al gheheel
Ghehelmt, gheſtoct, gheſtaeft, vierkantich in ſlach-orden
Verlanght wanneer den tocht zal aenghevangen worden.

PHARAO.

Zoo treed de Koningh voor, op trommel en trompet!
De wapenroovers noot tot t' bloedighe bancket,
Dat elck ſyn hielen licht, t' is gheenen tijt om hincken,
Nu int beſtoven velt Mars ſynen ſchilt doet blincken,

1716 *Berooft:* dit wil zeggen *geroofd*; zie vs. 1057, *bevoelen:* of men neme het aldus: „zoo zal ook ... 't heirleger der Hebreën zich van zijn vrijheid zien beroofd." Thands zoû „iemant iets berooven" een grove taalfout zijn.

1720, 1721 Verſta: „waar de kromme, woeſte arm van 't Arabiesch meir (den Arabiſchen zeeboezem of Roode zee) dit Rijk voor een gedeelte omvangt." A.

1728 *Die de wolf het herte heeft ontſtolen:* d. i. „aan wie de wolf angst heeft aangejaagd." Thands zoû men door de uitdrukking: „iemant het *hart* ontſtelen" zoo veel te kennen geven als: „iemants genegenheid winnen;" maar in het aangehaalde vaers wordt *hart* genomen voor „moed," zoo als in de nog dagelijks gebezigde ſpreekwijze: „heb het hart eens," enz.

1738 *De wapenroovers:* zy namelijk, die zich, naar de gewoonte der oude volkeren, de wapens der door hen verſlagen vyanden toeëigenden. Hier is het een eernaam, dien de Farao aan zijn ſoldaten geeft.

Krijcht onder ſyn banier, hy leyt u aenden dans,
Des overwinners hooft omvlecht den Lauwer-krans,
Den wech is al ghebaent, dus laet ons niet verſlappen,
Zoo ver te vinden is het ſpoor van hunne ſtappen.

Binnen.

CHOOR.

Die den Hemel derft bekrijghen,
Zal wel voor een wijl opſtijghen,
Even als Neptunus vocht
Worpt ſyn baren na de locht,
Die van zelf in korter ſtonden
Weder vallen in d' afgronden,
Oft ghelijc een vlam gheſwimt,
Licht op na den Hemel klimt.
Die men wederom ſich zelven
In ſyn aſſchen ziet bedelven:
Want de groote goetheyt Gods
Latet wel den Koningh trots
Op het hoochſte en even dolle
Woeden, doch wanneer hun rolle
Is ten wterſten vol-ſpeelt,
Op t' Theatrum ghetoneelt,
En wanneer hy met berommen
Meynt ten hoochſten zijn gheklommen,
Stoot den godlijcken Monarch
Hem afgrijſich vanden bergh.
Hoe hy was den Hemel naerder
Hoe den val hem is te ſwaerder,
Hoe hy meerder opwaerts ſteech
Hoe hy dieper valt om leech.
Hoe hy meerder rees verkorfelt
Hoe hy platter valt vermorfelt.
Dit blijct aan Pharao ſtraf,
Die zoo blind'lingh loopt na t' graf.
Die in s' Heeren ſtraffe tijdich
Blijft verſtoct, verſteent partijdich,
Daer een yeder roe als vrient
Hem tot beteringhe dient:
Want de ſtrengheyt Gods ten leſten
Yder een kaſtijdt ten beſten,
En ſyn gheeſſel al begrijſt
Op een grooter roede wijſt.
Wie dan in der Sonnen luyſter

1751 *Gheſwimt:* 't zelfde als *gezwind.* Kiliaen verklaart *gheſwind* door *promtus, celer,* dus „vaardig, levendig, ſnel." Hier geeft het „de ſnelheid, het ſnel opſtijgen der vlam" te kennen. Zie ten Kate, D. II, 1e *pr.* op wind, blz. 537.

1761 *Berommen* voor *brommen,* d. i. „een vervaarlijk gerucht maken," en dus overdrachtelijk „ſnoeven." 't Woord ſchijnt ontleend aan 't geluid dat de beeren uitbrengen. *Berommen* is eigenlijk de zuivere vorm, want de *b* in *brommen* ſtaat by ſamentrekking voor het voorvoegſel *be.*

1769 *Verkorſelt* voor „ſtijfhoofdig." Zie kil. op *korſel.*

1779 *Begrijſt* van *grijſen* of *grijnzen,* „treuren, klagen." Zie kil. *in v.* De bedoeling is hier: „de geesſel, kort te voren door den Farao reeds gevoeld en *beweend,* zoû door een zwaarder ſtraf gevolgd worden."

Sluyt ſyn ooghen in het duyſter,
Wie d' aenkloppers van t' ghemoet
S' herten deur niet open doet:
Wie zoo vele donderſlaghen,
Luyden laet voor ydel vlaghen,
Op het onverſienſte balt
S' Heeren blixem overvalt:
Ghelijc deſen Koningh prachtich
Die gheen teyckenen aendachtich
Mochten leyden wt den tret
Van ſyn obſtinaet opzet.
Dies de Heere t' eenemalen
Hem ontrect de helder ſtralen
Van ſyn Hemelſch aengheſicht,
En verduyſtert hem int licht:
In verkeertheyt overgheven,
Tot hy eyndelijc ghedreven
Even als een roerloos ſchip,
Drijft al blind'lingh op de klip
Van ſyn overgheven boosheyt,
Van ſyn ſtoute goddeloosheyt,
In den afgrondt en t' verleyt,
Van ſyn overgheventheyt.

1786 *Luyden* voor *klinken.*

1787 *Balt* voor „haeſtig, ſpoedig," als in 't H. D.

1797, 1801 *Overgheven* voor *overgegeven*, gelijk vs. 1804 *overgheventheyt* voor *overgegevenheid.* namel. „aan 't kwaad." Zie Noot op vs. 864 en ook *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, *in v.*

1799 *Roerloos:* niet „bewegingloos," maar „van 't roer beroofd."

1803 *t' Verleyt:* Gewis om 't rijm voor *'t verlijd* of *overlijd*, „dood, ondergang," waarvan ons „verlijden" of „overlijden," d. i. „vergaan." Zie TEN KATE, D. II, 1e *pr.* op LIJD, blz. 274.

VIJFDE ENDE LAETSTE DEEL.

FAMA, *oft t' blasende Gherucht.*

T' heyr-legher Israels (dat God zelfs had gheleydt
Onder syn vleugh'len wt d' Egyptsche dienstbaerheydt,
Dat God s' nachts voorghingh in een vierighe Colomme
En s' daechs in eene Wolck) Pharao wederomme
Had eyndlijc achterhaelt, en met syn oorlochs-heyr
Omringht tusschen t' gheberght en tusschen t' roode Meyr,
Dat met de Sonne quam de duysternis verrasschen,
Sich spieghelden verbaest in zoo veel harrenasschen,
In zoo veel yser-blau, dies riepen sy, ten helpt,
Wy blijven tzamen hier in droefheyt overstelpt,
Wy zijn besloten van t' gheberghte en vande baren,
Van zoo veel oorlochs-volck en toegheruste scharen:
Ha Amrams sonen snoo! die ons zoo onbedocht
Vervoert, hier op een graf en kerck-hof hebt ghebrocht:
O salich waren wy in arbeyt en in slaven
Eer in Egyptenlant ghestorven en begraven:
Verraders vanden Rey en t' Legher der Hebreen,
Een yeder wreec sich zelf en worp den eersten steen.
  Ghelijc de Reysighers (als in d' azure golven
Van eenen waterbergh bedect wort en bedolven
Het vlottich schip, wanneer sich Boreas verheft,
En t' golvich driftich hout met groene baren treft)
Den Schipper dreyghen vast, zoo voor de stuere winden
Hy t' opgheblasen zeyl wil strijcken noch ontbinden:
D' een met een bleec ghelaet na t' leven vast de doot
Asschildert, d' ander klaecht dat in Thetidis schoot
Hy vint syn duyster tombe, en d' ander dat syn leven

1805 en 1808, 1809 De zin is: „de Farao had eindelijk het leger van Israël weder achterhaald."
1810 *T' gheberght:* namel. „de bergen Chiroth." Zie Aant. op den *Staten-Bybel*, Exod. XIV : 2.
1811 *Dat met de Sonne*, enz. voor *met dat de Zon*, enz.
1813 *Sy:* namel. „de Israëlieten."
Ten helpt is *het* en *helpt:* „het helpt niet."
1819, 1820 *O salich waren wy... eer*, enz.: Lees: „o waren wy veeleer in Egypteland, in arbeid en slaverny, zalig gestorven," enz.
1826 *T' golvich driftich hout:* dit beteekent „het hout (wel te verstaan hier „het schip-zelf"), dat *op* de *golven* drijft, want *golvich driftich* staat gewis voor „zeedriftig," en „zeedrifte" is „datgene wat op de zee ronddrijft." Gewoonlijk worden de overblijfselen eener schipbreuk aldus genaamd.
1827 *Stuere: Stuer* is „hard, wreed, onbuigbaar, strak, stier," naarmate de toepassing vordert. Wy hebben nog *stuursch* voor „norsch, onvriendelijk."
1829, 1830 Vergelijk Henric. de Gr. p. 33, vs. 158, 159.

Ontijdelijc hy moet den baren overgheven,
Dat ondertufſchen heeft den Zeeman al ontruſt
Ghenoech te doen eer hy d' een ſtilt en d' ander ſuſt.
Zoo ooc in deſen ſtorm d' Iſraelijtſche Hoeders
Aaron en Moſes beyd vertrooſten hun ghebroeders,
En roepen, Mackers denckt dat uwen Koningh leeft,
Die midden in s' doots noot de ſyne t' leven gheeft,
T' is eenen vaſten gront, en twijffelt niet zoo wancker,
Veſt u gheloove op hem, en worpt der hopen ancker
Op Gods almachticheyt, die t' ſteyl gheberghte kan
Tot dalen platten, en verdrooghen d' Ocean:
Den jonghſten toont hoe hun den Hemel is te goede,
En ſlaet met ſyne doode en levendighe roede
Het woeſte baergheplots dat ſich verdeylet ſtuer,
En wederzijden maect een roo robijnen muer,
Een ſchutſel van cryſtal, en nemet ſyn afſcheytſel
Zoo wijt dat midden blijft een guldich zant plaveytſel,
Een drooghen vloer gheſchelpt, waer op dees Leytſlien voor
T' gantſch Legher volghen doen hun ſtappen op het ſpoor.
O zeldſaem wonderwerck! wie zal ick beſt ghelijcken
Iſrael die zoo haeſt een plaetſe vint om wijcken,
Als by de watervloet, die ſtroomich op ghehoopt
Een leegher diepte vint en ſnellijcken verloopt.
  Terwijlen dus d' Hebreen (ſpijt t' weſen der natueren)
Vaſt dweerſſen deſe ſtraet van cryſtalijne mueren,
Roept d' een, de Zee is drooch, en t' water even vocht
Hanght ick en weet niet hoe tot boven inde locht,
En d' ander krijſt, wats dit? t' roo meyr ſchijnt opgheblaſen,
Thetis ciert heur parruyc in deſe ſpieghel-glaſen:
Waer toe met ſchepen meer ghevloten over t' nat,
Wanneer men doorgaens vint zulck eenen drooghen pat?
Waer toe dient doch t' compas en d' opgheſpannen zeylen,
Oft grondloos diep-loot om de diepten met te peylen?
Dus in verwonderingh treet vaſt t' heyrlegher voort,
En vindet ſich droochs voets van d' een op d' ander boort
Behouden op het ſtrant, dies Pharao verbolghen

1839 *Wancker* voor *wankel*, namel. „wankelmoedig.
1843 *Den jonghſten:* namel. „Mozes."
1844 *Doode en levendighe roede* t. w. beurtelings „ſtaf" en „ſlang."
1845 *Baergheplots: Plotſen* is 't freqnentativum van *plosſen* of *plasſen*, gelijk *klotſen* van *klosſen* of *klesſen*.
1846 *Een roo robijnen muer:* Hier blijkt, dat Vondel in den waan verkeerde, dat het water der Roode Zee werkelijk rood was.
1854 *Leegher* voor *lager*.
1855 *Spijt t' weſen der natueren*, d. i. „tegen den gewonen loop der Natuur aan."
1856 *Dweerſſen*, d. i. *dwarsſen*, *overdwarsſen*. Hier vergist zich de Dichter: „De ſtraet" werd *in 't lange* doorgetrokken, niet *dwars* overgeſtoken; maar hy verwart „de ſtraat door de zee" met „de zee zelve."
1859 *Krijſt* voor „krijſcht."
1862 *Doorgaens* voor „om door te gaan."
1864 *Grondloos diep-loot:* Verkeerde ſamenvoeging van woorden. Alleen datgene kan *grondloos* wezen, wat naar zijn aart een grond of bodem hebben moet, als „een zee, een diepte, een afgrond" enz.

Verkieſt den zelfden pat om flocx hun t' achtervolghen
Met al ſyn wapentuych, met al ſyn krijchs ghewelt,
En is nau int ghebiet van t' zandich Zeeuſche velt
Oft den Hebreeuſchen God beghinnet ſich te belghen,
Die om hun in een graf te zamen te verſwelghen,
Een ſlincx onweder van den Hemel nederworpt,
Dat t' ſlibberich gheberght weer in ſyn holte ſlorpt,
Dat yder over hooft en hals int diepſte ſobbelt,
En komen door t' ghegolf eens eyndlingh opghebobbelt
Met eyſſelijc gheſchreeu, half levende en half doot:
De dooden zijn alree meer als der golven vloot:
D' een roept Oſiris, o! helpt my te boven klemmen,
En d' ander, help Iſis, op dat ick 't mach ontſwemmen,
D' een is met t' harnas ſwaer ghezoncken inden gront,
D' een hout ſich aende Koets, of aende wielen ront,
En d' ander al verbaeſt, om boven t' water wacker
Noch t' hooft te houden op, grijpt ſynen naeſten Macker
En zincken beydegaer: de Zee die altijt woelt,
Wat noch te boven drijft voorts inden afgrond ſpoelt.
Den Prince vanden Nyl, die in ſyn Koetſe deftich,
Wert voorts ghetrocken van ſneeu witte hengſten heftich,
Vervloect de troubel Zee, de golven zout gheſwint,
Den Hemel en de locht, de blixems en de wint,
En om ontijdlijc noch de bleecke doot t' ontvlieden,
Derf hy den dullen ſtorm t' hooft even dapper bieden,
En ſtijcht de baren op, en krijſchet, oft ghy ſchuymt,
Voor deſen gaffel ſpits de wech na t' ſtrant opruymt,
Ick ben Neptunus zelf den God van deſe ſtranden,
Ontziet myn blauwe ſpriet met drij gheſcherpte tanden:
Ghy bruyſcht, ghy ſwalpt, en krielt, ziet wie ghy rebelleert;
Ick bent, die op het diep van uwen ſtroom laveert.
Den Ocean en paſt op vloecken noch op ſchelden,
Syn dreyghementen dweers en moghen hier niet ghelden;
Na dat hy zevenmael met t' woeſt ghetuymel vocht,

1870 *Zeeuſche velt* voor „veld der Zee." — Vroeger ſchreef men even goed *Zeeuw* als *Zee*, en wy zeggen nog „Zeeuwſche ſtranden" voor „de ſtranden van Zeeland," enz.

1871 *Den Hebreeuſchen God* voor „den God der Hebreenwen" klinkt belachlijk, en is het ook inderdaad; doch hoe velen, die de uitdrukking berispen en toch zelven dagelijks, even verkeerd, zullen praten van „de Spaanſche Koningin" voor „de Koningin van Spanje," „de Amſterdamſche Regeering" voor „de Regeering van Amſterdam," enz.

1875 *Sobbelt:* wordt door KILIAEN verklaard met *caespitare, titubare greſſu* „ſtruikelen, ſtrompelen."

1876 *Eyndlingh* voor „eindelijk, ten laatſte."

1878 *Der golven vloot: Vloot* is hier ſynoniem met „menigte." De dichter bedoelt: „er zijn reeds meer dooden dan golven." Voorwaar nog al vrij hyperbolisch.

1888 *Voorts ghetrocken* is „voortgetrokken."

1889 *Zout gheſwint:* Beiden b. v. nw., behoorende by *golven.*

1899 *En paſt* voor „let niet," „geeft geen acht."

1900 *Dweers: Dweers* of *dwars* is hier „gramſtorig, vergramd, verbolgen." Nog heden noemt men een „onvriendelijke" bejegening een „dwarsſe" bejegening.

1901 *T' woeſt ghetuymel vocht* voor „'t woest en tuimlend vocht;" *ghetuymel* is een veronderd adj. als *verſuymel* en anderen van gelijken vorm, die men by KILIAEN vindt."

Syn voorhooft heeft gheberght ten wolcken inde locht,
En weder zevenmael ghedaelt is inde veſten
Vant grondeloosſe diep, hem eyndelijc ten leſten
De vochticheyt verſwaert, ja alle hoop berooft,
En in heur grimmicheyt delft over hals en hooft.
Ick gheef te dencken voorts, de Hebreen diet aenzaghen
Hoe hunnen vijant lach zoo kortelingh verſlaghen,
Hoe God zoo lichtelijc den pratten hooghen moet
Pharaos had ghedempt vertreden onder voet,
Oft niet een yders tongh van vrolijcheyt ontſpronghen,
Den drijmael hooghen lof des Hemels heeft ghezonghen,
Als ſy aenſchouden vrij van s' Konincx wreetheyt ſtraf,
Dat hun verloſſingh werdt Pharao tot een graf,
Diens korten ondergangh, diens droevich treurſpel even
En onverſienſte doot hun ſtrecte tot den leven.
De winden en het Meyr goetjonſtich wierpen ruyt
D' Egyptſche wapeningh weer aenden oever wt,
Wierp harnaſch ſchildt en ſweerdt juyſt den Hebreen in handen,
Daer ſy eerſt werden met ghedreycht van hun vijanden:
Dit heb ick zelf ghezien, dit heb ick zelf ghehoort,
En deyl t' een yeder voor de zuyver waerheyt voort,
Veel wijder als men ziet Son, Maen, en Sterren blincken
Zal ick dees nieuwe-maer met myne tromp doen klincken.
Binnen.

HYMNE OFTE LOF-ZANGH

VANDEN

ISRAELIJTSCHEN REYE.

I.

Nu zinght, nu ſpeelt, nu reyt en danſt,
Nu looft den Heer der Heeren
Die ons met d' overhant bekranſt,
Vlecht hem een kroon van eeren,
Hy is die al de banden van
Ons ſlavernije breken kan
En onſen rou in vrolijcheyt verkeeren.

1902 *Gheberght* voor *geborgen. Berghde* en *gheberghd* of *gheberreght* voor *borg* en *geborgen* treffen wy dikwerf aan by onze oude ſchrijvers en bybelvertalers. Zie hierover in 't breede: HUYDECOPER, *Proeve*, Uitg. v. VAN LELYVELD, 2e dr., D. II, blz. 301, volgg. Zie ook vs. 1971.

1906 *Heur grimmicheyt:* t. w. van „de vochticheyt," (verkeerd voor „het vocht.")

1908 *Zoo kortelingh* voor „in zoo korten tijd."

1917 *Ruyt* voor „wild" (*rudement*) by KIL. *ruyd.*

1924 *Tromp:* hier voor *trompet*. Men kent de verſchillende beteekenis van het woord *Tromp;* zoo vinden wy ook *Trompten* voor *trompetten*, vs. 775. Zie hierover HUYDECOPER, *Proeve*, Uitg. v. VAN LELYVELD, 2e dr., D. III, bl. 123, volgg. — Voorts BILD. *Geſl. in v.* — KILIAEN noemt het, voor *trompet* of *jachthoorn* gebezigd, reeds *vetus.*

II.

De Heer ghedenckt aen ſyn verbondt
Over ſyn wtverkoren,
Looft hem met ziele, tongh, en mondt,
Die Iſrael ſtaet voren,
Die Iacobs Huys in dienſtbaerheyt
Onder ſyn ſchaduwe beſpreyt,
Prijſt ſynen Naem, en wilt nu vreucht oorboren.

III.

Hy is den God van Abraham,
Iſac en Iacob machtich,
Die nu tot Koningh ſalft den ſtam,
Den ſtamme Iuda krachtich,
Die ons na t' zoet beloofde Landt
Gheleydet door ſyn ſtercke handt
Om heerſchen int landt Canaan eendrachtich.

IV.

Int Landt daer melck en honich vloeyt,
Daer de Iordaen beneven
Stroomt, die wt zoo veel beecxkens groeyt
Van t' ſteyl gheberght verheven:
Daer als de baren vander Zee
Oft t' zant der ſtranden nu alree,
T' zaet Iſraels doet ſyn vijanden beven.

V.

Looft deſen Krijchſhelt onvervaert,
Die paerden, ros en waghen,
T' ghewapent heyr met ſchilt en ſwaert
Heeft mannelijc verſlaghen,
Met den verſtocten Koningh trots,
Bout op dees klip en ſtercke rots,
Die niet en ſwicht voor ſtormen en zee-vlaghen.

VI.

Den root-ſchaerlaken mantel breyt
Van t' roode Meyr hy ſcheurde,
En heeft gult-zandich gheplaveyt
Een effen ſtraet waer deur de
Hebreen ontweken hun miſval,
Tuſſchen twee mueren van cryſtal
Daer Pharao den laetſten zucht betreurde.

VII.

Pharao die ons op de hiel
Vervolghde met ſyn ſcharen,
T' zee-water ſtormich overviel

1938 *Oorboren* is *genieten*.
1960 *Breyt* voor *breed*. De zin van dezen en der volgende regels is: „hy ſcheurde den breeden rood-ſcharlaken mantel der zee." 't Beeld is niet gelukkig.
1964 *Miſval* voor „onheil," als in 't H. D.
1966 Niet zeer logisch.
1967-1969 *Pharao* ſtaat hier in den 4 n. v. — *t' Zeewater* in den 1 n. v.

Met t' ſwalpen vande baren:
Die t' voorhooft berghden int gheſtert,
In den afgrondt vernedert wert:
Speelt s' Heeren lof op harpen en op ſnaren.

VIII.

Pharaos wimpelen ontdaen
En zach men niet meer ſwieren,
Noch t' bloedtzeyl van ſyn oorlochs vaen,
Noch al ſyn roo banieren,
Syn wapens en gheſlepen ſtael
Zonck met ſyn ruſtingh altemael:
Wilt hem opt plat van ſyn Altaren vieren.

IX.

Bout al u hoop op deſen Steen,
Bout u gheloove vaſte
Op den Monarche der Hebreen,
Die Pharao verraſte,
Die des Tyrans voornemens ſchort,
Den hoochmoedt van hun vleughels kort,
En met ſyn ſtercke ſchouders ons ontlaſte.

X.

In koper, ſteen, noch yſer hart,
Alleen niet dees weldaden
En prent, maer ſchrijft ooc in u hert
Gods goedtheyt vol ghenaden,
Die ons s' doots muyle heeft ontruct,
Groen Palm en Myrte tacken pluct,
Kroont, ciert, en vlecht u hooft met Lauwer-bladen.

MOYSES *doet ſyn offerhande ende ſpreect:*

Dwijl Iſrael ontruct is wt ſyn ſlaefſche banden,
Zoo ſtijch ten Hemelwaert ons herte met t' gheſmooc
Van deſen Altaer, als een lieffelijcken rooc
Ontfanght o Heer! ontfanght dees heylighe offerhanden.
Ontfanght dees offerhand tot een danckbarich teycken,
Oft ſchoon den teeren menſch niet anders wedergheeft
Dan t'ghene hy (eylaes!) van u ontfanghen heeft,
Syn ſwacke ſterffelijcheyt niet hooghers mach bereycken.
Ghy zijt de volheyt zelf, de ſpruytende fonteyne
Die overvloeyt van t'goede : o menſch! die niet en hebt
Yet goets, als tgheen ghy wt dees zuyver borne ſchept,
En zijt niet van u zelfs als ſtof en aſch onreyne.

1971-1972 Verſta: „die op den hoogſten trap van grootheid ſtond, werd in den afgrond nedergeſmeten."
1980 *Hem:* namel. „den Heere." Dit vaers is een ſoort van weêrſlag op den ſlotregel van het vorige koeplet en moet daarmede in verband gelezen worden.
1986 *Hun* voor *zijn.* Misſchien is 't meerv. *voornemens* in 't vorige vs. de oorzaak dezer vergisſing.
2001 *Eylaes:* is hier geen leedbetuiging over het „ontfangene," maar over „'s menſchen onmacht," in vs. 2000 en 2002 uitgedrukt. Het tusſchenwerpſel ſtaat hier echter niet op zijn plaats.
2002 *Sterffelijcheyt:* lees om 't metrum „ſterflijcheyt."

Wat offert ghy den Heer? niet anders als den lof der
Oprechter lippen vroom voor ſyn weldadicheyt,
Twelck God veel meer behaecht als boc, ſtier, kalf of gheyt,
„Een danckbaer hert is hem den aenghenaemſten offer.
T' is God die't al wt Niet heeft door ſyn woort gheſchapen,
Die 't wonderlijc gheheel ghegheven heeft den eyſch,
Ghewelft, ghebout, gheciert ghelijc een ſchoon Palleys,
De Stieren hooren hem de Kalveren en Schapen.
Niets iſſer zoo gheringh of t' is van hem ghevloten,
Hy hevet al ghemaect, o groot is uwen lof!
Die't al hebt rijckelijc ghebouwet zonder ſtof,
Zoo ghy in uwen raet verholen hadt beſloten.
Heer, dit bekennen wy noch eenmael met verlanghen,
Wat wy op den Altaer in vyer en vlammen root
Ontſteken, is ghevloeyt wt uwen milden ſchoot,
Ja hebben ziel en lijf van u, o God! ontfanghen.
Den offer komt u toe, die Heer verteert tot aſſchen,
Neemt dat u toebehoort: den Altaer toebereyt
Alleene zij t' bewijs van onſe danckbaerheyt,
Dat ghy ons aenſchijn vande tranen hebt ghewaſſchen.
Dat ons ghemoet u vyert inwendich na den gheeſte,
En dat ons herte brant, ghelijc als in s' vuyrs gloet
Opt heylighe gheſteent ons offerhande doet,
En dat wy uwe Wet betrachten aldermeeſte.
Zoo dicwils als het bloet der bocken zal beſprenghen
Des Altaers hooghe plat, zal ick ghedencken aen
Hoe wy de ſtraffe hant ws Enghels zijn ontgaen,
Waer door ghy tzamen ons wout wt Egypten brenghen.
Ick zal ghedencken hoe om Pharaos verdinſten
Al d' eerſtelinghen van gheheel Egyptenlant
Van menſchen en van vee door uwe ſtercke hant
Gheſlaghen werden van den meeſten tot den minſten.
En hoe ghy ons verloſt hebt wt de tyrannije
Van deſen Koningh, die om ſyn hartneckicheyt
Met ſynen hoochmoet nu int Meyr begraven leyt,
Waer door wy zijn ontboeyt van al ons ſlavernije.
O Heer, bereyt den wech, en trect noch voor ons henen,
Ghelijc ghy tot noch toe ghedaen hebt goedertier,
Des daechs in eene Wolck s' nachts in een vlammich vier
Waer in ghy my ooc zijt op Sinai verſchenen.
Vertzaecht voor onſe komſt de ſtoute Philiſtinen,
Quetſt hunnen preutſchen moet, o Heer, blijft onſen borght
En onſen ſchilt, op dat wy moghen onbezorght

2018 *Raet verholen* voor *verholen* (verborgen) *raad.*
2035 *Verdinſten:* om 't rijm, voor *verdienſten;* namelijk „tot 'sFarao's verdiend loon." Thands wordt dit woord alleen in gunſtigen zin gebezigd: behalve in de uitdrukking: „naar *verdienſten* geſtraft worden."

Gheraken door de dorre Arabiſche woeſtijnen.
Op dat wy eyndelijc eens moghen triumpheren
Int Lant van Canaan, en dat wy uwe Wet,
U offerhanden daer reyn zuyver onbeſmet,
En ons beloft voldoen, tot uws naems prijs en eeren.
Binnen.

CHOOR.

S' Hemels goetheyt die voorhenen
Ons Voorvaders heeft beſchenen
Is hier opt Toneel herſpeelt,
En na t' leven afghebeelt.
Tijt noch de vergheteniſſen
Hoort wt ons ghemoet te wiſſen
Dees weldaden overgroot
Neerghedaelt wt s' Hemels ſchoot.
Doch wanneer wy zien veel milder
Wat den Goddelijcken Schilder
Hier met naect af conterfeyt,
Raect dit in verghetenheyt,
En vertoont ſich veel gheringher,
Wanneer dit ons met den vingher
Wijſt opt ware weſen blij
Van dees Hemel-ſchilderij:
Op een grooter weldaet leerlijc,
Die door Ieſum Chriſtum heerlijc
Ons zoo rijckelijc beſchijnt,
Dat de ſchaduwe verdwijnt:
Want wanneer de Sonne luyſtert,
T' manen-zilver wert verduyſtert,
T' bleecſte voor het helderſt ſwijct;
T' minſte voor het meeſte wijct:
Om den zin hier van te mellen
D' een wy teghens d' ander ſtellen.
Nu het Rijc Egypten is
Oft beteyckent duyſternis,
Daer in ſware ſlavernije
Iacob onder d' heerſchappije
Pharaonis met gheklach
Droevelijc in boeyen lach:
Maer door t' Goddelijc verweyre
Werden ſy door t' roode Meyre
Tzaem verloſt wt dees ſpelonck
Als den Pharao verzonck
Met ſyn ſchilden en ſyn ſwaerden,
Met ſyn ruyters, volck, en paerden:

2065 *Hier met naect af conterfeyt:* d. i. „hiermede naar 't leven afgeſchildert.”
2077 *Swijct:* t. w. t. 3 p. enk. van *Swijcken, labascere* „deinzen, zwichten, wijken.”
2079 *Mellen* voor *Melden.* Een licencie door HUYDECOPER gewraakt.
2081, 2082 *Nu het Rijc Egypten is, Oft beteyckent duyſternis.* De zin is: het Rijk van Egypten *is* duiſternis, omdat er tijdens eene der plagen, duiſternis geheerſcht had: en het *beteyckent* duiſternis, dat wil zeggen, het is een *type* der geeſtelijke duiſternis, waarin het menschdom voor de komst van Kristus gedompeld lag.

Even laghen wy verſtrict,
Leelijc in ons bloet verſtict,
Onder Satan, Hel en Sonden,
In s' Doodts·banden vaſt ghebonden,
Maer door s' levens klaer Fonteyn
Onſen Salichmaker reyn,
Als hy in het laetſt der daghen
Aen het Cruyce wert gheſlaghen,
Werden wy door ſyn bloet roodt
Vrij van Sond, Hel, Duyvel, Doodt,
Door ſyn goetheyt vol ghenaden
Afghewaſſchen ons miſdaden:
Niet verloſt als Iacob bloot
Van een tijdelijcke doot:
Maer door deſen Samſon leeuwich
Vrij van d' Helſche pijnen eeuwich,
Van Gods onverganckliijc wee,
Van het ſweert dat wt der ſchee
Boven t' hooft ons dreychde grammich,
Met den brandt des afgrondts vlammich.
Iſrael troc al ghelijc
Naer een aerdſch verganckliijc Rijc,
Dat maer voor een tijt mocht bloeyen,
Maer naer ons ghebroken boeyen
Ons de Heere roept tot hem
In het nieu Ieruſalem.
Loopt dan ijverich gheneghen,
Hebben wy door Chriſtum kreghen
Eenen wegh ghebaent en plat
Naer de ſchoone Hemel-ſtadt.
Daer doot, ſiecte, ſtrijt noch tranen
Ghelijc over der Iordanen
Ons meer zal ontmoeten wreedt,
Alſt den Iſraliten deed.
Die zoo vlijtich hun beweſen
In het wterlijcke weſen,
Ooc om ſlachten t' zuyver Lam,
T' welck terſtont een eynde nam,
Als den Godlijcken Meſſias
(Daer den anderen Helias
Syn verkoren Ionghers vroet
Op wees met den vingher zoet,
Alder ſchatten kleynoot koffer)
Doen die quam, en ſynen offer
Als Hooch-prieſter dede ſpa
Op den Bergh Calvaria.
Doen hy teghens Satan kampten,
Alle Prieſter-dienſt en ampten,
Eynden met het Paeſſchen-feeſt,

2099 *In het laetſt der daghen* voor „op den laatſten dag." De *ſumma dies* der Latynen.
2120 *Hebben wy... kreghen* voor „hebben wy gekregen."
2127-2131 Verſta: „Die zich zoo vlijtig betoonden in het uiterlijke teeken van het aardſche lam, 'twelk een einde nam toen Kristus," enz.
2132 *Helias* (Elias): Dit ziet op Joannes den Dooper, die zijn Discipelen naar Jezus verwees.
2136 *Doen:* By de meeſten van Vondels tijdgenooten in gebruik voor het *toen* van thands. Onze oudſte ſchrijvers hebben *doe*.

Als de Ioden Iaerlijcx meeſt
Poſten dorpels noch beſtreken
Met s' Lams bloede, tot een teecken
Hoe God hun bevrijdde weerdt
Voor den ſlaenden Enghels ſweerdt.
Voorſpel t' welck ons leert ten beſten
Hoe dat inden alderleſten
Dach der daghen int ghericht,
Voor Godts toornich aengheſicht
Ieſum Chriſtum ons zal vrijden
Door ſyn heylich bitter lijden,
En met t' root onſchuldich kleydt,
Van ſyn droeve ſterflijcheyt.
Ons onreyn melaetſche vlecken
Voor des Heeren aenſchijn decken.
Eet dan gheeſtelijcker wijs
Noch dit Lam, der zielen ſpijs,
Met een bitter ſauſſe ſpijtich
Ware Iſraelyten vlijtich,
Laet de kracht van ſyne doodt
V noch zijn een Hemels-broodt.
Weeſt omgordt, en ſtaet al reede
Om te wand'len na den vrede,
Met den Staf alzoo't behoort
Van des Heeren heylich Woort.
Opgheſchort, omgort op vordel
Met der liefden bandt en gordel.
Ooc aenmerct hier alghemeen
Dees twee Leyds-lien der Hebreen,
Moſes (onbeſpraect voor Pharons
Aenſchijn) hoeft des Prieſters Aarons
Reden-rijcke tonghe vocht:
Doch gheen van dees beyden mocht
Iſac brenghen eyndelijcken
In Canaans Koninckrijcken:
Onder welcke ſchorſſe duyct
Alsmen deſen baſt ontluyct,
D' onvolkomen ſwacheyt teder
Vander Wet, te korten leeder
Om int Hemelſch Vaderlant
Op te ſtijghen wt den brant,
Wt den brant der zielen ſweerdich,

2145 *Weerdt:* d. i. „waardig, op een waardige wijs." Eigenl. is 't een rijmlap.

2151 *Ieſum Chriſtum:* Hier is de 4 n. v. niet te verdedigen, en moest „Jeſus Chriſtus" in nomin. ſtaan.

2159 *Een bitter ſauſſe ſpijtich:* Dit is een ſaus, door welker gebruik men *ſpijtig* of „zuur" ziet. Zie vs. 643.

2160 *Ware Iſraelyten:* d. i. „als ware Israëlieten."

2167 *Vordel* voor *voordeel.* „Het ſtrekt tot voordeel (wil het Koor zeggen) omgord te zijn met den band der liefde."

2173 *Tonghe vocht:* d. i. „vochtige tong." *Vochtich* is hier in oneigenlijken zin gebruikt voor „vlug." In zoo verre als *de vochtigheid* der tong dient om haar *vrye beweging* te bevorderen.

2177 *Duyct:* d. i. „ſchuilt, verborgen is."

2178 *Ontluyct:* hier voor „openſluit, opent." *Luiken* is „ſluiten;" vanwaar „zijn oogen luiken" enz. een *luik* is, in 't voorbygaan aangemerkt, eigenl. een „*ſluit*bord."

2179 *D' onvolkomen ſwacheyt teder:* *Onvolkomen* als bynaamwoord van *ſwacheyt* is hier ter plaatſe voor 't minst onjuist; een *onvolkomen zwakheid* is „een vermindering in zwakheid," en dus „een nadering tot ſterkte."

2180 *Leeder:* thands „ladder" of in 't dagelijksch ſpreken „leer." A.

2183 *Sweerdich* behoort by *brant,* alzoo: „een ſnijdende, ſcherpe brand."

Wt Gods toornicheyt rechtveerdich,
Daer ons Chriſtus als ghezeyt
Heeft behouden wt gheleyt.
Want in Chriſto woont bequamich
Zelf de volheyt Gods lichamich,
T' Euangeliſche Verbondt
Vloeyet wt ſyns wijſheyts mondt.
Der ghenaden fonteyn-ader,
Ons Verbidder by den Vader.
Iſrael vertroc op hoop,
Maer voor ons heeft al den loop
Chriſtus t' Hooft van ſyne Benden
Langh te voren gaen vol-enden,
En met t' Cruys ghetriumpheert
Boven Hemelen en eerd.
Laet dit plaetſe by u grijpen,
Laet dit Godlijc zaeyſſel rijpen,
Zoo zal t' uwaerts s' Hemels gonſt
Vloeyen WT LEVENDER JONST.

2192 *Verbidder* voor *voorbidder*, „voorſpraak." 't Woord is te wettigen als komende van „verbidden."
2194-2196 Verſta: „Maar Kristus, het hoofd van zijn benden, is reeds lang te voren den loop voor ons gaan volenden (heeft reeds lang te voren den weg voor ons gebaand)."
2195 *Benden:* is hier in zijn zuivere en eigenlijke beteekenis van „ſaamverbondenen" gebezigd.

VERGHELIJKINGHE

VAN DE

VERLOSSINGHE DER KIND'REN ISRAELS

MET DE

VRIJWORDINGHE

DER

VEREENICHDE NEDERLANDSCHE PROVINCIEN.

HOEWEL den vlugghen tijt d'wtkomſte der Hebreeuwen
Spijt Moyſi gulde pen met veel verloopen eeuwen
Heel wt te wiſſchen dacht: zoo is het even beelt
Van Iſraels triumph zoo aerdich weer volſpeelt
Opt Nederlandts Toneel, dat gheene van dees beyden
Nau vanden andren is met waerheyt t' onderſcheyden.
Wien ſchildert Pharao na t' leven naecter af,
Als Phlippo den Monarch, den eenen met ſyn Staf
Beheerſcht den blauwen Nyl; den and'ren draecht in handen
Den Scepter wiens ghebiet ſtrect over Tagus ſtranden;
Den eenen Oſiris eert met gheboghen knien;
Den and'ren zal den God des Tybers eere bien;
Den eenen maeyt int graf d'onnooſle zuyghelinghen;
Den anderen die noch aen s' moeders borſten hinghen;
Den eenen Iacobs huys verdruct met ſlavernij;

4 *Aerdich:* hier niet in de beteekenis van „grappig," of „*lief*," maar van: „naar den aart, naar de natuur, natuurlijk." Zie pag. 39 [1]).
8 *Phlippo:* Dit is hier geen abl. van Philippus, maar de Spaanſche vorm van des Konings naam.
12 *Den God des Tybers:* „de Paus."
14 *Den anderen* (maait in 't graf) *die noch aen s' moeders borſten hinghen:* Dit ziet op de gruwelen, te Naarden en elders door de Spanjaarts gepleegd.

En d' ander t' Nederlandt verheert met tyrannij;
Den wettighen Gods-dienſt belet den eenen duyſter,
En d' ander al verblint ghehenght niet dat den luyſter
Des Euangeliums ghelijc een Son doorbreect,
Noch dat de waerheyt t'hooft ten Hemel erghens ſteect.
Iſrael zijnde dus in droefheyt en in rouwe,
De vouten ſchallen doet van s' Hemels hooch ghebouwe;
O Vader! roepen ſy, wilt ghy wt uwen tros
De pijlen uwes toorns ſteeds op ons laten los,
Ghedenckt doch aent verbont dat ghy met uwer knechten
Voorvaders goedertier hier voormaels wout oprechten;
Oft zoo ghy onſer naer u goedtheyt niet ghedenckt,
Ten minſten d' eere ws naems, o Heere! niet en krenckt,
Ghedoocht niet dat wy (ach!) den tijdt van onſe leven
Den vijanden tot roof en ſpijſe zijn ghegheven.
Belgica van ghelijc met zuchten en gheklach
Den droeven *Echo* wect, en ſtenet nacht en dach,
O Heere! Laet op ons de lieffelijcke ſtralen
Ws aenſchijns vanden troon des Hemels neder dalen;
Wy zijn, eylaes, bevlect met ongherechticheyt,
Dus reynicht ons int bloedt van Chriſti ſterflijcheydt,
Syn eenighe offerhand' neemt aen tot een voldoeningh
Onſer miſdaden, en volkomene verzoeningh.
God Iacobs ſtenen hoort, en tot Voorvechters trou
Wect Amrams zonen beyde, en die van t' Huys Naſſou,
Den Nederlanders tot Beſchermeren en Voochden,
Die tſamen hunnes volcks verloſſinghe beoochden.
Die eer voor Memphis heeft gheſtreen als beſten vriendt,
Wordt eynd'lijc haer partije, en die voorheen ghedient
Heeft t' ſtrengh Bourgoenſche Hof, ſich ruſtet teghens Spaengien,
O wonderbaerlijc ſchict ſich Moyſes met Orangien!
Den een ſtrijdt voor de Wet, den and'ren ſlaet de trom,
En vrijt met ſynen arm het Euangelium;
Den eenen gaet d' Hebreen de roode golven banen,
En d'ander leyt de ſyn door eenen vloet van tranen,
Al recht door t'gholvich Meyr van klibber breyn en bloedt;
De Slaven d'een ontſlaet en d'ander ſteect den Hoet
Der vrijheyt inde locht, en eynd'lijc ſtrect ſich even

26 *Hier:* onjuist. 't Was niet in Egypten, dat de Heer een verbond ſloot met de Aartsvaderen.

29, 30 *Dat wy (ach!) den tijdt van onſe leven den vijanden tot ... ſpijſe zijn ghegheven:* Nog al vrij hyperbolisch. *Den tijdt van onſe leven* is bloot een ſtoplap.

39-41 Bij een oppervlakkige lezing ſchijnt hier iets aan de tegenſtelling te ontbreken. Men leze echter: „God wekt de beide Zonen Amrams (op) tot trouwe voorvechters van het ſtenende (klagende) kroost Jacobs, en die van 't huis Nasſau tot beſchermers en voogden der Nederlanders."

49-51 Hier is de vergelijking op fraaie wijze te pas gebracht.

51 *Klibber* voor *klibberig, klebberig, klubberig, viscoſus, glutinoſus,* „kleverig." KIL. noemt *klubber* als z. n. w. reeds *vetus.*

53, 54 *En eynd'lijc* enz.: Deze regels zijn een weinig achteloos neêrgeſchreven; men verſta ze aldus: „En eindelijk ſtrekt de ondergang hunner vyanden den een zoo wel als den anderen tot behoud."

Huns vijandts ondergangh te zamen tot den leven.
Pharao voor een graf het roode Meyr beerft,
Philippus out en grijs katijvich henen ſterft :
God wel verſcheyden ſtraft, d'een vroech en d'ander ſpade,
Maer eyndelijc overvalt hun beyd ſyn onghenade.
Den zelven Koningh die t' Rijc Iſraels beveſten,
Heeft eyndelijc u zaec, o Belgica! ten leſten
Voleyndicht in triumph : dies dy niet langher quelſt,
Dewijl hy dynen ſtaet met ſyne macht omhelſt:
Hoe is de macht ghegroeyt van u verbonden Steden,
Sint deſen grooten Helt ghingh inde ſchoenen treden
Syns Vaders, welck (eylaes!) verraderlijc en ſtraf
De ſwarte nijdicheydt geblixemt heeft int graf,
Help God! de wraec is u, ghy zult hier namaels eyſſen
Het dier vergoten bloedt met een ghekromde Zeyſſen.
Wat reſter nu? dan God te vlechten met beſcheydt
Den loffelijcken krants van ware danckbaerheydt:
Vreeſt hem die lichtlijc kan verſtroyen inder ijlen
Het ſteunſel van u zaec, den Bos gheknoopte Pijlen,
Peynſt om den ghenen die de volckren van Sion
Als Slaven voeren liet gheboeyt naer Babylon.

56 *Katijvich:* een woord, zeer algemeen by onze oude ſchrijvers; by onze oudſte vinden wy het als *kaitivig* of *keytivig.* „In 't gemeen beteekende het zeer ongelukkig... Maar ten opzichte van anderen was het als een vloeknaam, te kennen gevende zulk eenen, die noch zegen verdient, noch heil te wachten heeft." zegt HUYDECOPER. Zie dezen op MELIS STOKE, D. I, blz. 511 volgg., alwaar een uitvoerige met voorbeelden bekleede Aanteekening op dit woord te vinden is.
61 *Quelſt* voor *kwel:* oude verbuiging van de 2 p. enk.
64 *Deſen grooten Helt:* t. w. Prins Maurits.
67, 68 Zie blz. 34, Henric. de Gr., vs. 193 en 196.
69 *Beſcheydt:* hier bepaaldelijk voor „onderſcheid," dus „op onderſcheidende wijze." Zie over die verſchillende ſamenſtelling van 't worteldeel *ſcheid* en hare nuancen : TEN KATE, D. II, 1e pr. bl. 354 volgg.
72 *Den Bos gheknoopte Pijlen : Bos* is „bundel." Hiermede wordt het zinnebeeldig wapen der Unie bedoeld.
73 *Peynſt om den ghenen:* d. i. „denkt aan hem."

KRITISCH OVERZICHT

VAN HET

PASCHA.

Wanneer wy dit eerfte voortbrengfel van Vondels tragifche Muze toetfen wilden aan de regels, die 't zij Aristoteles, 't zij een nieuwere dichtfchool den vervaardiger van een drama gefteld heeft, dan zeker zouden wy ons verwonderen over het gunftig onthaal, dat het by zijn verfchijning genoot, en over den lof, die er zelfs door mannen van kunde aan werd toegezwaaid. Maar het is niet naar zoodanigen maatftaf, dat wy het Pafcha te beöordeelen hebben. Veeleer moeten wy, in de eerfte plaats, vragen: wat heeft de fchrijver willen leveren? — en hoe heeft hy zich van zijn taak gekweten?

Het antwoord op de eerfte vraag vinden wy in de Voorrede. Zijn doel is geweest „eene oude Hiftorie wederom te ververfchen ende voor al de Werelt op 't Toneel te ftellen:" en zijn wensch „dat het met foodanighe vruchtbaerheydt ghelefen werde, dat het ghedije tot prijs van den heylighen ende ghebenedijden Name Godts." — Uit deze woorden en uit de ontwikkeling van des fchrijvers meeningen en bedoelingen, zoo als wy die in de Voorrede vinden, blijkt genoegzaam, dat hier niet te denken valt aan een dramatisch werk, gelijk de Schouwburgen ze thands opvoeren en waarvan het voorgewende doel leering, het hoofddoel doorgaands niet veel meer dan bloot tijdverdrijf is. Het Pafcha is veeleer te rangfchikken onder de zoogenaamde „Mysterie-fpelen;" het is de voorftelling van eene dier merkwaardige gebeurtenisfen, in de H. Schrift vermeld, en waarin Gods macht en leiding meer byzonder openbaar zijn: en wel een zoodanige voorftelling, welke zich niet bepaalt noch by een dor verhaal, noch by een bloot aanfchouwlijk maken van het voorgevallene, doch waarby dicht- en redekunst (toen nog onaffcheidbaar van elkander) haar byftand bieden om op het gevoel en op het verftand van hoorder en lezer te werken, en hem, door aandoenlijke fchilderingen, befchrijvingen, vermaningen, dialogen, zangen, te boeien, te vermanen, te ftichten: waarby al de omftandigheden, die het bezongen feit vergezeld hebben, in een helderder daglicht gefteld, en de lesfen, die er uit af te leiden zijn, uitgebreid en ontwikkeld worden.

Maar behalve het doel, door den Schrijver in zijn Voorrede opgegeven, had hy er nog een, waarvan hy niet uitdrukkelijk gewach maakt, doch dat daarom niet te minder ontwijfelbaar is, het zinfpelen namelijk op de verlosfing der Nederlanden van het Spaanfche dwangjok, eene gebeurtenis, nog versch in 't geheugen liggende, en die reeds het voorwerp

van menige dichterlijke uitboezeming geweest was. Het ſtuk, welken naam hy daaraan ook geven mocht, waarover nader, was in den grond een gelegenheidsſtuk, en hieraan mag grootendeels de opgang, die het maakte, worden toegeſchreven. Wanneer ook wy het uit dat oogpunt beſchouwen, wanneer wy het ſtellen naast de voortbrengſelen van andere, in hun tijd zeer geziene, ja zelfs gezachvoerende Leden der Brabantſche Kamer, b.v. naast die van Colevelt, Kolm, enz., en het dan vergelijken met de myſteriеſpelen, die voor Vondel of in zijnen leeftijd opgevoerd zijn geworden, dan zullen wy, vertrouw ik, niet kunnen nalaten een meer gunſtig oordeel over zijn eerſteling te vellen: — vooral, wanneer wy in aanmerking nemen, dat hy in de oude Letterkunde nog een vreemdeling was, en dat hem van de nieuwe, waarſchijnlijk, buiten de ſpellen der Rederijkers, geene dramatiſche voortbrengſelen bekend waren dan die navolgingen uit Spaanſche en Italiaanſche ſtukken, waarvan de vorm en ſamenſtelling reeds toen zijn van nature klasſieken aanleg tegenſtonden, en welke hy wijs deed niet tot voorbeeld te nemen.

Vondel heeft aan dit ſtuk den naam gegeven van Trage-comedie of „Treur- blij-eyndich ſpel." Onder dien naam werd zoodanig Tooneelſtuk verſtaan, waarin eene handeling tusſchen twee perſonen of partyen wordt voorgeſteld, welke handeling tot droefheid van de eene en tot vreugd van de andere afloopt: zoodat de ontknooping haar blijde zijde had. Veelal werd in zoodanige ſtukken afwisſeling gebracht door tooneelen, die meer tot het blijſpel behoorden. By de Franſchen en Spanjaarts waren zy vroeger in zwang dan by ons, en wy moeten 't Vondel nog dank weten, dat hy ons verſchoond heeft van de dwaas- en buitenſporigheden, welke wy voornamelijk in de Franſche gewrochten van dien aart aantreffen.

Mijne taak by het overzicht van het Paſcha zal niet zwaar zijn: De ſtoffe van het drama is aan een iegelijk bekend, en het Bybelverhaal is door Vondel op den voet gevolgd. Ik zal dus alleen de opmerkzaamheid des Lezers meer byzonder hebben te vestigen op die plaatſen, waar Vondel als oorſpronkelijk dichter optreedt, en op de eigenaardige ſchoonheden en gebreken, welke wy in het dichtſtuk aantreffen; doch mag, by die beſchouwing niet nalaten te herinneren, dat, om een billijk oordeel te vellen, men het Paſcha niet moet lezen met het oog eens kunstrechters uit de *negentiende* eeuw, maar zich — althands eenigermate — moet weten te plaatſen op het ſtandpunt van 's Dichters tijdgenooten uit het begin der *zeventiende.*

In zoo verre volgt Vondel de gewoonte der Griekſche treurſpeldichters na, dat ook hy zijn *Eerſte Bedrijf,* of *Eerſte Deel,* als het toen nog geheeten werd, met een prologos of voorrede doet aanvangen, die de expozitie of uit-een-zetting van het onderwerp bevat en des toehoorders nieuwsgierigheid gaande moet maken omtrent hetgeen volgen zal. Aan deze gewoonte is Vondel, ook nadat hy betere inzichten in de eiſchen der dramatiſche poëzy bekomen had, byna volſtandig getrouw gebleven. Gewis verdient een expozitie, welke door twee of meer perſonen geſchiedt, en waarvan zoo by Shakespeare als by de Franſche dichters reeds voor en gedurende Vondels leven zulke navolgingswaardige voorbeelden waren geleverd, verre nog de voorkeur, zoo omdat een levendige handeling meer de aandacht boeit dan een koud verhaal, als ook omdat zy het vernuft des Schrijvers beter doet uitkomen en hooger doet ſchatten: en te meer is het te bejammeren, dat Vondel den ouden ſleur is blijven volgen, omdat hy, door de meeſterlijke wijze waarop hy gang en levendigheid aan zijn dialogen wist te geven, beter dan iemand in ſtaat ware geweest, zich van een proloog te ontſlaan. In een paar zijner ſtukken heeft hy dit bewezen, gelijk wy te zijner tijd zullen zien.

By de openlijke vertooningen van kamerſpelen, ſtond de Proloog of het Voorſpel doorgaands op zich zelf. Somtijds beſtond hy uit een ſamenſpraak tusſchen allegoriſche perſonaadjen — als b. v. „de Maeght Rhetorica, de Rijmer, en Momus, ſtaende onder het

volck." — die aan de handeling zelve geen deel namen: fomtijds werd hy door een enkelen Voorredenaar voorgedragen, waarvan nog o. a. een later dichtvrucht van Vondel, de Leeuwendalers, een voorbeeld oplevert. In 't Pafcha echter maakt hy een geheel uit met het ftuk, en wordt dit, gelijk het onderwerp mede bracht, door Mozes zelven geöpend. De toefpraak tot zijn fchaapjens, met welke hy aanvangt, de aan den dag gelegde bezorgdheid over den wolf enz., mogen fommigen wat al te naïef fchijnen, zy zijn niet zonder oordeel bygebracht; daar zy terftond den fpreker affchilderen als den herder, die zich alleen aan de zorg voor zijn kudde heeft gewijd, en alzoo een gepaste inleiding vormen op de fraaie vergelijking, welke hy volgen laat (vs. 53—80), tusfchen de ftille rust van zijn tegenwoordig leven en de zorgen aan den vorftelijken ftaat verknocht. Een natuurlijke overgang brengt Mozes tot het herdenken van de droevige flaverny, waarin zijn ftamgenooten zijn geftort: en een gebed tot God om verlosfing, welk gebed uitmunt door welluidende diktie en kracht van uitdrukking, befluit de vooraffpraak.

In het tweede Tooneel of „Uitkomst," zoo als men het toen noemde, heeft de verfchijning van God aan Mozes plaats, welke wy in Exod. III en IV verhaald vinden. Hoe vaak ook beproefd, het is fteeds mislukt, God op eene zijner waardige wijze af te beelden of te doen fpreken: en zoo ook is hier de reden, welke Vondel Hem in den mond legt, in weêrwil dat zy uit de Schrift grootendeels is overgenomen, niet gefchikt om de gedachte by ons te verwekken, dat het de Hoogfte wijsheid is, die fpreekt. Doch, zij dit opvoeren der Godheid in een drama als handelende perfoon voor ons gevoel aanftootelijk, wy moeten het niet aan den dichter wijten, maar aan zijn tijd, noch het wraken in den Leek, dat hy het voorbeeld navolgde, door de Geestelijkheid zelve by hare Mysterie- en Pasfiefpelen, en wel op de meest walgelijke wijze gegeven. Intusfchen ook in dit tooneel ontbreekt het niet aan echt poëtifche brokken en uitdrukkingen, (als b. v. vs. 184 „*de Spieghel van fyn leven,*" vs. 165—200). Gewis, het voornaamfte onderfcheid tusfchen de eerfte gedichten van Vondel en de werken van de meeften zijner tijdgenooten, is, dat men in de eerstgemelde ook onder het kaf echte juweelen aantreft, die men by de anderen vruchteloos zoekt.

By de derde uitkomst vinden wy ons in een ander gedeelte der landftreek verplaatst en hooren den redetwist aan, tusfchen Corach, Jofua en Caleb gevoerd. Het was een gelukkig denkbeeld van Vondel, den eerstgemelde, ons uit de gefchiedenis van een later tijdvak van Mozes leven bekend als den hardnekkigen tegenftander van den Profeet, ook hier te doen optreden als den man, die twijfel voedt aan de uitkomst van Gods beloften, en zeer menschkundig was het, hem het laatfte woord te doen behouden. Reeds in dezen redetwist legt Vondel de hem kenmerkende gave aan den dag van elke zaak van hare beide zijden te befchouwen en de gronden, die over en weder kunnen aangevoerd worden, op een klare, overredende, cierlijke wijze voor te dragen, zoo dat hoorder en lezer niet alleen geboeid worden door de levendigheid der famenfpraak, maar ook door het belangwekkende van den redetwist zelven. En vooral moest die redetwist de belangftelling wekken der toehoorders uit Vondels eeuw, toen het de tijd was dat

Gommer en Armijn te Hoof
Dongen om het recht geloof.

In het vierde Tooneel treden Mozes en Aaron op, om door hun toefpraak de drie „Oudften der Hebreen" met hoop en verwachting te bezielen. Dichterlijk is de begroeting, dichterlijk vooral de kunstgreep, door Vondel vs. 527 aangevoerd, waar Aaron de reden zijns broeders onderfchept en hun groet als 't ware tot een beurtzang maakt. Een fout is het echter tegen de eifchen niet alleen der dramatifche, maar zelfs van alle kunst, dat de Schrijver hier door Mozes laat verhalen, wat de toefchouwer reeds in een vroeger tooneel heeft gezien: waardoor zeker een van beide tooneelen overtollig geacht kan worden.

Het Choor dat nu volgt wordt niet, als in latere ftukken, onderfteld door eenige byzondere foort van perfonen te worden voorgedragen, maar is letterlijk niet meer dan, gelijk de lijst der perfonaadjen opgeeft, de „leerlijckheid ofte moralifatie van 't fpel:" 't is een lierzang, die het tusfchenbedrijf vult, en ten overgang ftrekt van het eerfte op het tweede Deel. Intusfchen, die zang onderfcheidt zich, vooral in het eerfte gedeelte, door echt dichterlijke wendingen, en vloeit over van zangerigheid en lyrifche verheffing.

Alvorens wy van dit eerfte Deel affcheid nemen, mogen wy niet nalaten onze oplettendheid te vestigen op de menigvuldige anakronismen, welke wy er in aantreffen: tot welke rubriek van anakronismen wy mede mogen brengen, de talrijke fouten, welke de dichter begaat by het fchilderen van zeden, gewoonten, godsdienst en wat meer zij van dien aart. 't Is waar, van de fabelkunde der Egyptenaren was, toen het Pafcha gefchreven werd, hier te lande nog maar weinig bekend, en het is Vondel niet zoo zeer kwalijk te nemen, dat hy er flechts een verward en duifter begrip van had, en daarom enkele reizen van Izis, Oziris of Serapis, maar meer algemeen van de perfonen der Griekfche en Romeinfche mythologie gewaagde. Met dat al, „een dichter," zegt Bilderdijk in zijn Aanteek. op Huygens, „moet alles verftaan," en wie zijn ftof uit een bepaald tijdvak en by een bepaald volk zoekt, mag in zijn voorftelling niets te pas brengen wat niet in dat tijdvak of by dat volk t' huis behoort. By ons afkeuren mogen wy echter niet vergeten, dat de dwaling, waarin Vondel verviel, door het noemen van Griekfche en Romeinfche godheden in een ftuk, dat in Egypte onder de Faraoos voorvalt, nu veertig jaren geleden naauwlijks zoû zijn opgemerkt, toen mythologifche benamingen als die wy in het Pafcha aantreffen, van Ceres (vs. 99), van Lethe (vs. 747), van Phoebus (vs. 754), van Neptunus (vs. 757) van Palinurus (vs. 776), werden befchouwd, het burgerfchap ook in onze taal te bezitten en bloote fynonymen te zijn van: de Aarde, de Vergetelheid, de Zon, de Westewind, de Zee, een Stuurman in 't algemeen, enz. En dat Vondel zelf, althands meermalen, die benamingen in gemelden zin opneemt, blijkt daaruit, dat hy b. v. Mozes, die zeker niet aan Ceres geloofde, echter van haar fpreken laat als van de godin van den oogst.

Maar wat anakronismen zijn van erger natuur, is het vermelden van een *poolfter* (vs. 333), die zeker in Egypte niet gezien kon worden, van een *compas* (vs. 506), 't welk Vondel weten kon, dat eerst eeuwen later was uitgevonden, van *twelf Joodfche ftammen* (vs. 155), offchoon nadenken hem by zijn bybelkennis geleerd zoû hebben, dat de naam van *Joden* d. i. afftammelingen van *Juda*, eerst na de Babylonifche Ballingfchap een algemeene volksnaam is geworden. Dan ook zelfs over deze en dergelijke grove misflagen mogen wy onzen Dichter niet te hard vallen, wanneer wy op de kunstgewrochten letten van andere dichters in zijne eeuw, die het dikwijls nog zoo naauw niet namen, of van fchilders, wanneer zy de krijgsknechten van Pilatus in de wapenrusting der zestiende eeuw afbeelden, Hollandfche windmolens te Bethlehem plaatften, of in een voorftelling der befnijdenis aan Simeon een bril op den neus zetten. Zelfs zien wy hoe later een man als Racine zich niet vrijwaart van een onnaauwkeurigheid, nagenoeg gelijk ftaande aan de hierboven 't laatst aangehaalde van Vondel, wanneer hy Joab laat zeggen tot Abner, den Veldheer der koningen van *Juda:*

> Je vois que l'injustice en secret vous irrite
> Que vous avez encor le coeur *Israélite.*

Wy willen dus toegevend zijn en geen te ftreng gericht houden over feilen, die Vondel zelf op lateren leeftijd zeker met ftrengheid veroordeeld heeft.

Evenmin zullen wy ons dan ftooten aan de alles behalve Egyptifche namen der „Droombedieders ende Toovenaars," aan wie, in de eerfte Uitkomst van 't *Tweede Deel,* Pharao den droom mededeelt, die hem gekweld heeft. Rijk in verfcheidenheid van beelden en levendig van voorftelling is het verhaal van dien droom: krachtig is het ongeduld des

konings uitgedrukt in vs. 834, en fiksch is met enkele trekken het karakter der beide Toovenaars gefchilderd, waarvan de een, in dèn echten ftijl van een pedant, een geleerd vertoog houdt, om te vertellen dat hy niets van den droom weet te maken, en de ander (een voorlooper van de Kalchasfen en Euripilusfen, die Vondel later ten toon zoû ftellen) met echte priesterlist, uit de verfchijnfelen, welke de Koning hem verhaald heeft, aanleiding neemt om dezen aan te fporen, den toorn der Goden door offeranden te verzoenen. — Zijn toefpraak wordt afgebroken door de komst van Mozes en Aaron, die Gods wil aan Pharao komen mededeelen. Het moge ons ftooten, dat hy in zijn gramfchap Jupiter en Pluto aanroept, niemand zal ontkennen dat hy in de famenfpraak, die hier gevoerd wordt, een taal bezigt, aan zijn aart volkomen gepast. De taal der Toovenaars, die den koning tegen Gods gezanten ophitfen, is ook hier gelukkig gekozen, en van de zijde der Israëlieten wordt veel kracht en waardigheid ten toon gefpreid; offchoon Vondel hier, gelijk elders, vergeten heeft, Aaron alleen te laten fpreken. Ook dit deel wordt wederom met een Choor befloten, waarin de plagen, die Egypte troffen, worden afgemaald en daaruit nutte leering getrokken.

Vol echte, roerende fchoonheden is de alleenfpraak, waarmede Pharao het *Derde Deel* opent: en gaarne zien wy, by het opmerken daarvan, de „Maufolen," „Pharos," en dergelijke anakronismen over 't hoofd. Geheel in overeenftemming met den aart des dwingelands is het befluit dat hy ten eerfte vormt, om aan de Israëlieten den vrijen aftocht te vergunnen, niet uit eenig gevoel van recht of medelijden, maar om zijn Rijk van de plagen, die het teisteren, te bevrijden, en in de verwachting, dat die aftocht zelf hun niets dan rampen en elenden zal baren. Dan, ook evenzeer is dat zelfde karakter van den hoofdigen Monarch volgehouden in het tweede tooneel, waarin hy aan Mozes en Aaron dien aftocht weigert, zoodra zy weigeren aan de door hem geftelde voorwaarde te voldoen. Levendig wederom is hier de famenfpraak en bitter zijn de fpotternyen, door den vergramden Pharao den gebroeders toegeworpen. Opmerking vooral verdient de taal hem vs. 1271—1282 in de mond gelegd, wel niet tragisch noch koninklijk, maar de kenmerken dragende van Vondels fubjektiviteit als Nederlander, als „zoon des volks." Die muggen om de kaars, die bedelpluggen, dat heete moes, 't welk zonder blazen niet geproefd kan worden, dat banken in de keuken der Filistijnen, dat geftolen vet, alle beelden uit het dagelijkfche, burgerlijke leven gegrepen, en even treffend als aanfchouwelijk!

Vol melody en fchilderachtig van uitdrukking is wederom het Choor, waarmede dit Deel gefloten wordt: — vooral de befchrijving der vrijheidszucht aan alle dieren ingefchapen. In het *Vierde Deel* treedt wederom Pharao op, den dood beklagende van zijn Zoon, die even als de overige eerstgeborenen der Egyptenaren plotfelings geftorven is. Met oordeel is hier de Koning voorgefteld als meer vergramd nog dan bedroefd, en zijne fmart wekt ons medelijden niet, gelijk die der Egyptifche mannen en vrouwen, die thands, met eerbiedig ontzach, aan de voeten van dien Vorst, wien zy hun verlies te wijten hebben, hun leedgevoel komen uitftorten. Vol waarheid en gevoel zijn de klachten der jammerende ouders: en, moge ook hier en daar een ftroeve regel, eèn min voegzame uitdrukking, ongelukkige anakronismen (als b. v. de fpiegel vs. 1534 bygebracht) den lezer ftuiten, hy zal in vele plaatfen vooral vs. 1537—1544 den toekomftigen Zanger van den „Rey van Klaerisfen" begroeten.

Na de vergunning tot den aftocht, door Pharao op het fmeeken zijner onderdanen, aan de Israelieten gefchonken, zingen deze laatften een lied, dat ftellig tot de minst verdienftelijke brokken van het gedicht behoort. Dan nu verfchijnt Pharao weder, die van het gegeven verlof reeds berouw heeft, en zich zelven zijn toegeeflijkheid verwijt. Hy gelast aan zijn veldheer — wien de Dichter, vreemd genoeg, den Romeinfchen naam van Albinus gegeven heeft — hem met zijn leger te volgen en met allen fpoed de vluchtenden te achterhalen. Met

hun vertrek houdt alle eigenlijke handeling op: wat verder komt, zijn alleen lyrifche brokken, befchrijvingen of gebeden. — Na een Choor, dat mede niet kan vergeleken worden by de vroegere Chooren, wordt de uittocht der Israëlieten en het verdrinken van Pharao met zijn leger verhaald, niet door eenig werkelijk toefchouwer aan belangftellende hoorders, naar de eifchen van het drama, maar door een zinnebeeldige perfoon, die zelfs naauwlijks een perfoon kan genoemd worden, door de „Fama, 't blafende gerucht," de „vox publica," de nieuwsmare, byna zouden wy zeggen, door de „Oprechte Memphidifche Courant." Het verhaal zelf, brommende als een waar *bulletin de la grande armée*, bevat vreemde zaken genoeg: onder anderen „den dubbelen roo robijnen muer," tusfchen welken de Israëlieten droogvoets door de zee trokken: — Welke wijze van de zaak voor te ftellen niet uitfluitend die van Vondel maar zelfs nog in mijne jeugd vrij algemeen was, en waartoe ook de minkundige al licht aanleiding vond, wanneer hy Exod. XIV : 22 lezende, de tekstwoorden aldaar letterlijk opnam, zonder genoegzaam acht te flaan op vs. 21.

Nadat de Faam vertrokken is om het gerucht van Pharaoos uiteinde alom te verbreiden, verplaatst de Dichter zijn toehoorders naar de overzijde van de Roode Zee en doet ons den blijden lofzang der Israëlieten hooren: een lied, dat in fpijt van enkele lamme regels en platte uitdrukkingen, over 't geheel kunftig is van famenftelling, en van een vloeiende verfifikatie en alreê des Dichters vaardigheid toont om met alle foort van maten om te gaan.

Men kon nu het ftuk als geëindigd befchouwen; want met den dood van Pharao en de verlosfing der Israëlieten is het onderwerp zelf afgehandeld; doch de dichters van Vondels tijd lieten geen ftof varen voor dat zy die ten volle hadden uitgeput; en zoo bekomen wy hier nog ten flotte niet alleen een danklied, op deftigen toon door Mozes aan den Heer toegebracht; maar ook treedt nogmaals het Choor op, om de typifche verklaring der bezongen gebeurtenis te geven, en te eindigen met de verplichte woordfpeling op het devies der Kamer.

Wat de Taal betreft, waarin het ftuk gefchreven is, wy befpeuren, dat Vondel de voorfchriften door Spieghel en zijn vrienden gegeven om de bastertwoorden te vermijden, hier nog niet getrouw nakwam; hoewel wy er over 't geheel en naar evenredigheid minder aantreffen in 't Pafcha dan in den Henricus. Wanneer wy weten dat, om met Willems te fpreken, „de Rethorykers het Nederduytsch op een deerlyke wyze verfranschten en dat van honderd woorden, die zy fchreven, er vast negentig bastaerdwoorden waren;" en wanneer wy ons tevens herinneren, dat vooral de Brabantfche kamers zeer veel op hadden met de *langage de cour*, gelijk zy dat verfranschte Neêrduitsch noemden, dan zullen wy by Vondel eenige enkele dier bastertwoorden wel over 't hoofd willen zien. Zelfs mogen wy niet vergeten, dat vele dier bastertwoorden, door hem gebruikt, federt het burgerrecht gekregen hebben en dat het niet past, aan Vondel het gebruik te verwijten van *rebelleeren*, *obftinaet*, *martiael* en dergelijke, die bastertwoorden gebleven zijn, wanneer wy zelve hem navolgen, door ook in verhevener ftijl *kleur*, *faizoen*, *triomf*, *tyran*, *klimaat*, en andere dergelijke woorden te bezigen, die wat hun uitheemfchen oorfprong betreft, niet van de vorige verfchillen.

Maar meer te veroordeelen dan die bastertwoorden zijn fommige woordkoppelingen, die logisch moeilijk te verdedigen zijn, en welke ik te harer plaatfen heb aangewezen, of welke ik later in de Nalez. en Aanteek. zal aantoonen. — Omtrent het verbuigen der eigen-namen fchijnt hy geen bepaald ftelfel te hebben willen volgen. Nu eens blijven zy onverbogen, als „den *Pharao*" (vs. 51, 177), „bootfchapt *Pharao*" (vs. 199) enz. o *Phoebus* (vs. 1475), *Nylus* ftrant" (vs. 1633), „*Neptunus* vocht" (vs. 1747); dan weder verbuigt hy ze naar den aart onzer taal, als „*Pharao's* rijcxftaf" (vs. 71) „*Deltas* Toneel" (vs 1454), „*Mifrayns* Hof" (vs. 1629), enz., en dan weder naar de Latijnfche wijze, als „*Ifidis* beelt (vs. 827), „den

rycxftaf *Pharaonis*" (vs. 870), „den fteen *Memphidis*" (vs. 1335), „*Phoebi* ftralen" (vs. 1385), *Thetidis* fchoot" (vs. 1614), — 't geen dan nog *Tethydis* had moeten zijn; daar *Thetis* niet godin der zee maar de moeder van Achilles was; — *Jefum Chriftum* (vs. 2072) enz.; terwijl hy fomtijds die namen, om rijm of maat te believen, verandert, als *Pharon* (vs. 247), *Jordane* (vs. 344), *Megeren* (vs. 1472). Ook vinden wy nu eens den eigen-naam zonder lidwoord, dan weder met het lidw. als „*den* Pharao" (vs. 51, 177), „*den* Nemrot" (vs. 495). Tegen de quantiteit zondigt hy, vooral wat de eigennamen aangaat, menigwerf en fpreekt van *Ofirís* (vs. 287), van *Pharáo* (vs. 296, 384 en elders), van *Hébree* (vs. 600), van *Júpijn* (vs. 1155) *Ifís* (vs. 1880). Hierby moet men echter aan geen onkunde denken, daar hy elders, en meestal, die zelfde namen met den waren klemtoon bezigt; — maar men bekreunde zich in die dagen in 't algemeen nog zeer weinig over de prozodie, mids elk vaers maar zijn behoorlijk getal voeten bezat: en aan het onderfcheid tusfchen *lange* en *korte* fylben werd nog nauwlijks gedacht. Niet alleen getuigen dit de gedichten van dien tijd; maar ook Spieghel zelf in zijn Kort Begrip zegt het met zoovele woorden. Wy moeten het dus veeleer in Vondel roemen, dat hy zoo zelden in het algemeene gebrek verviel, en weldra, door zijn fijn gehoor en het hem ingeboren genie voor welluidendheid geleid, zich er meer en meer op toelegde, het rythmus met keurige naauwgezetheid in acht te nemen, en alles aan te wenden wat ftrekken kon om aan zijn vaerzen een volkomen kadans en een cierlijke rondheid by te zetten.

Ik heb hierboven reeds aangemerkt, dat Vondel, toen hy den uittocht der kinderen Israëls tot onderwerp van zijn Treurfpel koos, daarby dacht aan de verlosfing onzer Vooronders van de Spaanfche tiranny, en dat reeds vóór onzen dichter, de vergelijking dier beide gebeurtenisfen het thema van menig gedicht of vertoog geweest, en om zoo te zeggen, aan de orde van den dag was. Minder bekend is het wellicht, ter welker gelegenheid die vergelijking hier te lande voor de eerfte maal gemaakt werd. Zulks gefchiedde namelijk by de vrijwording van Vlisfingen, den 6 April 1572, toen de Parochiaan of voornaamfte priefter der ftad, die, volgens Strada, van de Spanjaarts afkeerig, en, volgends Brandt, *quaedt Spaenfch* was, in zijn rede tegen den Spaanfchen dwang hevig uitvoer, en de herinnering van Israëls verlosfing uit den diensthuize gebruikte om het volk aan te manen tot affchudding van het Spaanfche jok. Trouwens, het was op dien dag juist Paasch-Zondag, en men kan dus zeggen, dat de famenftemming van dit feest met den dag der bevrijding van Vlisfingen de eerfte en hoogst aanzienlijke aanleiding heeft gegeven tot het bezigen der federt zoo algemeen in zwang gekomen vergelijking.

Vondel achtte echter dat zy nog niet duidelijk genoeg uit zijn Treurfpel zelf fprak, en behandelde die daarom nog opzettelijk in het gedicht, dat hy by wijze van nafchrift aan zijn Pafcha toevoegde.

Nog heden ten dage is er byna geen mensch, van welken ſtand ook in de Maatſchappy, die den naam van den cyferaar Bartjens niet heeft hooren noemen. „Volgends Bartjens” is een ſpreekwijze, welke men dagelijks en door alle ſlach van lieden hoort bezigen. Maar zeker niet zoo algemeen is het bekend, dat het cyferboek van Bartjens reeds dagteekent van het begin der zeventiende eeuw, en nog minder zal iemand de betrekking van vriendſchap vermoeden, welke tusſchen den Cyferaar en den Dichter beſtond en blijkbaar is uit de vaerzen, waarmede zy over en weder den lof verhieven van elkanders werken; of zy nu juist de meest bevoegde beoordeelaars waren van elkanders arbeid, wil ik hier niet onderzoeken: zeker is het echter, dat de Rekenmeeſter een klinkdicht vervaardigde op Vondels Paſcha [1]), en dat de Dichter wederkeerig het Cyferboek van Bartjens met een lof-zang en zijn afbeeltenis met een byſchrift vereerde, welke beide ſtukken ik hierachter laat volgen.

[1]) Zie Nalezing en Aanteek. bl. 15, 16.

LOFZANGH

TOEGHE-EYGHENT AEN

M^R^. WILLEM BARTIENS.

DEES die met haer blont vercierſſel
Reyct aen 't uytgheſpannen ſwierſſel,
Die azurig zit verſchoont
En van d' Aſtren wort ghekroont,
Die tot eenen ſtaf in handen
Voert de Scepter met dry tanden,
En op vloeden twee ten toon
Heeft verhemelt haren Throon,
Dees, wiens ſpeelghenoots met minnen
Zijn Zeegoden en Godinnen,

1 *Dees:* t. w. „de maagd van Amſterdam,” waarvan later vs. 21.
2 *Swierſſel* voor *zwerk:* min juist voor „de plaats waar men zwiert.” Immers *plukſel, kapſel, brouwſel, uitſpanſel* zijn de rezultaten door het „plukken, kappen, brouwen, uitſpannen,” voortgebracht, *ſtremſel, dekſel* de middelen om te *ſtremmen* en te *dekken*, maar in geen geval de plaats waar „geplukt, gekapt” enz. wordt.
3 *Verſchoont: verſchoonen* is hier in den zin van *adornare*, „vercieren.” *Azurig verſchoont*, beteekent alzoo: „in 't hemelsblaauw uitgedoſcht.”
7 *Op vloeden twee:* „Y en Amſtel.”

En wiens vloeden heel vergult
Met veel rijkdoms zijn vervult;
Waer in ſwart bepecte voghels
Sweven met hun lichte vloghels,
Die Caucaſus Dochters roem
Lieflijk plucken als een bloem,
Ja aen 't ooſter eyndt der werelt,
Daer Tytonis Bruyt beperelt
Haer blont hair met ſpanſſels toyt,
En haer roode roozen ſtroyt:
Dees beroemde Maeght verheven
(Zeg ick) ſchept haer luſt en leven
Dat hy in heur ſchaduw ruſt,
Aen haer overvloetſche kuſt,
Op haer aenghename ſtranden
Daer de voeſter vande landen
Breede Waters maect te kleyn,
Om te drijven haren treyn,
Haren treyn die wt uw konſte
Schept haer leven en haer jonſte,
Sonder welck ſy onbedocht
Nimmermeer beklijven mocht.
Ghy ô Cithon hooch verheven,
Van een hooghen Gheeſt ghedreven,
Boven 't alghemeyn verſtant
Ghy alleen de Kroone ſpant.
Inde Cyffer-konſt beraden
Leert ghy jeucht de rechte graden:
Hoe den groen-gheloofden krants
Kroont gherechticheyts Balans,
Om de rekeningh te ſlechten,

13 *Swart bepecte voghels:* t. w. „de Schepen."
14 *Vloghels* voor *vleugels:* „de Zeilen."
15 *Caucaſus:* De klem valt hier verkeerdelijk op de tweede ſylbe; 't moet *Cáucaſus* zijn, of liever, om konsequent te zijn — want vs. 18 ſchrijft de dichter *Tytonis* — *Cáucaſi* in den 2 n. v.
15, 16. De zin is: „(de Schepen), die den roem der dochters van (den) Kaukaſus liefelijk plukken." Waarſchijnlijk zinſpeelt de Dichter hier op den Levantſchen handel, die toen in zijn opkomst was, en bedoelt hy met *de roem der dochters van den Kaukaſus,* „de voortbrengſelen van den Levant."
18 *Tytonis Bruyt:* de bruid van *Tithon* (want zoo luidt de naam), „Aurora."
19 *Spanſſels:* „linten," *Vittae, taeniae.* Zie KIL.
21 *Dees beroemde Maeght:* waarvan reeds vs. 1 geſproken wordt, namel. „de Maagd van Amſterdam."
23 *Hy:* „Mr. Bartjens."
26 *De voeſter vande landen:* d. i. „de zee."
26-28 V. wil hiermeê zeggen dat „de rivieren, die in de zee uitloopen, hoewel breed, te klein zijn om den treiu (ſleep) harer vaartuigen te voeren."
29 *Uw konſte:* t. w. „de Wiskunst," door Bartjens onderwezen.
31 *Onbedqcht* is niet *onbedacht,* in den zin van „onnadenkend," maar „die niet bedacht," of „aan wien niet gedacht is." Men zegt nog: „hy heeft my ſlecht bedacht."
33 *Cithon:* Een cyfermeester Cithon heb ik by Grieken noch Romeinen kunnen vinden. Waarſchijnlijk is het een ſchrijf- of drukfout en bedoelt de dichter of den Paardmensch Chiron, of zekeren Sidon of Sidonius, die door ſommige ſchrijvers voor den uitvinder der maten en gewichten wordt gehouden.
37 *Beraden:* onjuist voor „geoefend."
39 *Den groen-gheloofden krants* voor „de krans van groen lover," in den 1 n. v.

En Koophandel uyt te rechten.
Boven dien int Hollants velt
Ghy de zuyver Lely ſtelt.
Ziet ons Bijkens eens ghetuighen
Hoe ſy Franſchen Honich zuyghen,
Tot aen 't Pireneeſch gheberght,
Dat ghetopt den Hemel terght:
Ziet eens waer d' Hollander wandelt,
Hoe hy met den Fransman handelt.
Voorts dyn veder inden inck
Met de Slangh maect eenen krinck,
Eenen krinck int rond ghetoghen,
Die ons 't eeuwich ſtelt voor ooghen:
Ghelijk ſy op jaerſche maet
Haer verrimpelt kleedt wt laet,
En vernieut haer eerſte weſen,
Alzoo ſult ghy hooch gheprezen
Door uw konſt onſterflijk zijn;
Want uw gulde Letters fijn
Zal de ſchrijf-konſt, als de ſterren
Aen d' uitbreytzels, wijt uitſperren:
Boven dien, o Hemels Licht!
Doet ghy door uw konſtich Dicht,
Beyd' ons vloeden onbeſweken
t' Hemelwaerts hun hooren ſteken,
Boven Nylus, en den Taen,
Of den blonden Lidiaen.
Amſterdam zal u beklaghen
Als ſy u zal zien verſlaghen
Stout van d' al vernielſche doot,
In der aerden wijde ſchoot.
Nochtans zal men t' allen tijden
Uwen grooten lof belijden:
Hoe de Koopmanſchap vermaert
Nutte vruchten heeft ghebaert,
Door u en des Heeren zeghen,
Die met ſynen gouden reghen
D'Aemſtel mildelijk beſproeyt,
Datter neringhs welvaert bloeyt.

44 *De Lely:* t. w. „van Frankrijk." De verklaring hiervan vindt men in vs. 50.
45 *Ons Bijkens* voor „onze Bijtjens." Dit zijn „de nyvere kooplieden."
51-57 De „gekringde Slang" is, als men weet, het zinnebeeld der onſterfelijkheid.
58, 59 Die voorzegging is tot heden ten minſte bewaarheid.
61 *De ſchrijf-konſt:* Beter hadde hier geſtaan „de *drukkunst*" of de „*wetenſchap* in 't algemeen."
63-68 Zulk een wierook zoû V. aan Bartjens als „dichter" twintig jaar later niet hebben toegezwaaid.
67 *Taen* voor *Taag.*
68 *Den blonden Lidiaen:* Waarſchijnlijk bedoelt V. hiermede den Paktolus, een rivier in Lydiën, van welke verhaald wordt, dat zy goudkorrels afvoerde.

Adieu Bartiens, ick wil zwijghen,
Wijl ghy gaet ten Hemel ſtijghen.
'k Wenſchte dat ick hier in ſchijn
Slechts mocht uwen Echo zijn.

63 *In ſchijn*: *Schijn* is hier, gewis alleen om 't rijm, vrij onjuist aangebracht en, by *Echo* gevoegd, een pleonasmus. De wensch van V. is al zeer nederig, ſlechts een *echo* van Bartjens te wezen, en dat nog wel maar *in ſchijn!*

OP

Mr. WILLEM BARTIENS.

Ghy ziet het zichtbre deel van BARTIENS hier naer t' leven:
Van ſyn onzichtbren gheeſt heeft hy v zelf ghegheven
Een print int Rekenboec, dat nerghens faelt noch ſuft,
Maer volght, ten dienſt der jeucht, Euclides ſpits vernuft.

3 *Een Print:* d. i. „een afdruk," *une empreinte.*

Was de lof, door Vondel met zijn Paſcha ingeoogst, geſchikt hem te verblijden, nog een andere ſtof tot vreugde ſchonk hem hetzelfde jaar, waarin zijn vrouw verlost werd van haar eerstgeboren, zijnde een zoon, die als zijn vader en grootvader, Joost genoemd werd. Dan helaas! hoe weinig weten wy kortzichtige ſtervelingen te voren, of hetgeen onze grootſte blijdſchap wekt, niet, later, de bron zal wezen van ons bitterst verdriet. Die zelfde zoon, wiens komst in de waereld zoo dankbaar door zijn vader werd begroet, was beſtemd om hem later de bangſte zorgen en de droevigſte kwelling te veroorzaken.

Het was kort na het Paſcha, dat een ander voortbrengſel van Vondels vernuft in 't licht verſcheen, 't welk niet weinig ſtrekte om zijn aanwasſenden roem te vermeerderen: namelijk zijn *Lofzang op de Scheepvaart der Vereenigde Nederlanden.*

Hymnus ofte Lof-Ghesangh,

OVER DE

WIJD-BEROEMDE SCHEEPS-VAERT

DER

VEREENIGHDE NEDERLANDEN.

O Bondigh Nederland! die al des werelds percken
Beſchaduwt, en door-vlieght met u bepeckte vlercken,
En om den Aerden-kloot met u Meyr-minnen ſweeft
Tot daer Natuere dy haer rijckſte ſchattcn gheeft,
Ghedooght, dat ick al-om den middel mach verbreden,
Waar by den welſtant groeyt van u Scheep-rijcke Steden,
En ghy, o Admirael! die op de winden zwiert,

2 *Bepeckte vlercken:* nameL „zeilen." Zie Lofzangh aen Bartiens, blz. 129, vs. 13 en 14.
3 *Met u Meyr-minnen* voor „met uw ſchepen."
5 *Middel:* mann. volgends den uitgang. Zie BILD. *Geſl.* en *Aanm.* op ANTONIDES.
7 *Admirael:* „de Godheid."

En vant lazurigh veld de zoute toomen ſtiert,
Myn reyſe gunſtigh zijt: op dat ick met verblijden
Mach aen een goede kuſt het Ancker laten glijden,
Al-waer ick nau gheland, zal myn beloft voldoen,
En t' heyligh Altaer plat met heeten Wieroock voen.
  Doen t' menſchelijck gheſlacht hadde onder ſyn beſtieren
De Voghelen ghebracht, en d' onghetemde Dieren,
Wat reſter (riepen zy) dan dat wy eyndlijck mee
Vermeeſteren int net de Viſſchen vander Zee?
t' Was niet zoo haeſt geſeyd, d' een gingh de zoete ſtroomen
Berijden, half beanghſt, met uytghehoolde Boomen:
Een ander met een Vlot van ſchorſſen al bemorſt,
Zich nauwelijcx int diep van ſtrande gheven dorſt,
Die, met een lichte Barck van barſtigh Bocken-leder
Heel vremd te gaer ghepaſt, vaſt golfden op en neder,
Zoo langhe tot ſy t' Want op trocken met de Viſch
En met een verſche vanghſt bekroonden haren diſch.
  Maer d' onverzaedlijckheyd des menſchen niet te vreden
Met nootdruft ſynes lijfs, in ſyn behoeflijckheden,
Hier mede niet vernoeght, dus by zich ſelven ſpreeckt:
Wat is t' doch dat ons let? wat is t' dat ons ontbreeckt?
Dat in een vreemd gheweſt wy elders niet en ſoecken,
t' Ghene ons Climaet ontbeert, in d' een oft d' ander hoecken?
Oft zal de ſchrick des doots, t' woeſte opgheblaſen Meer,
Het ruyſſchen vande wind, en t' bulderende weer,
Van een zoo ſtouten daed ons yzen doen en beven?
Neen! neen! na rijckdom ſtreeft, oft wenſcht niet meer te leven,
Ontſiet de diepte niet, al is haer aenſicht ſtraf:
Sy helpe ons tot meer heyls, of ſtrecke ons tot een graf,
Heel weynigh is t' verſchil, oft na dit tijdlijck ſlaven
Wy worden inder Aerde, oft inde Zee begraven,
En ons en is voorwaer het aerdrijck niet alleen,
Maer oock de vloeden ſelfs ghegheven tot een Leen.
  Elck rept' van ſtonden aen ſyn handen tot den wercke,
d' Een timmert, klutſt, en boud een tweede Noahs Arcke,
Een ander ſtijght om hoogh ten wolcken met de Maſt,
Die, maeckt den Wouwe-ſteert, het roer, van achter vaſt.
Den eenen 't ancker ſmeed, die, draeyt de Kenpſche zeelen,
En d' ander t' vlacke Zeyl de winden gaet bevelen,
Doet een nieuw-wereld op, gaet bruyſſen door het nat

8 *'t Lazurigh veld* voor „de blaauwe zee." A.

19 *Bemorſt:* Dit ziet hier niet op de ſchorſen, maar op den varensman, die reeds in den aanvang zijner reize *bemorſt*, d. i. met ſchuim en water overdekt, zich naauwelijks verder dorst wagen.

21 *Barſtigh* is hier *crepans*, „krakend, knarfend." Zie KIL. op *berſten* of *barſten*.

40 *Tot een Leen:* Het woord *leen* wordt in *feodalen* zin gebruikt, als *beneficium*, waarvan men 't vruchtgebruik had.

44 *Wouwe-ſteert:* om den vorm dus genoemd.

45 *Kenpſche zeelen:* de zeelen van *kennip* of „hennep."

En keert flucx wederom met alderhande ſchat.
Van een zoo nutten kunſt, krijght haeſt de nieuwe maren
Seſoſtris, de Monarch der oude Egyptenaren:
Die door't Arabiſch Meyr een vlote kielen ſleept,
En met ſyn Oorloghs-heyr naer Indus over-ſcheept,
Keerd veyligh weder t' huys, als vele uytheemſche Rijcken
Hy onderworpen had den Scepter van Afrijcken.
Dit 's wel den eerſten Prince oft Coningh die de Zeen
Heeft met een houten Peerd betreden, en bereen,
Die als een heldre Tourts gheluchtet heeft voor-henen,
Welck zijn op t' ſpoor ghevolght de machtighe Turrhenen,
Na deze de Tyriers, en zoo is voorts verbreyd
Dees vindingh meer en meer, om hare nuttigheyd.
En wie erkendt doch niet den grooten heyl en zeghen,
Die hier door werd bereyckt, en lichtelijck verkreghen,
Waer ſy in zwanghe raeckt, oft uyt-ſteeckt hare borſt,
Werd yder Dorp een Stadt, elck Reeder eenen Vorſt,
Vruchtrijcke Marckten van onnutte en dorre ſtranden.
Ghetuyghen zuldy zijn vereende Nederlanden!
Wiens voorſte Zee-ſte'en hier na t' leven afghemaelt,
d' Aenſchouwer al verbaeſt met ſyn gheſicht beſtraelt,
Verbaeſt, om dat hy zoo veel Toornen ziet ghewaſſen
Wt laegh verſopen Land, uyt Poelen, en Moraſſen,
t' Schat geld-rijck *Amſteldam, Rotterodam* t' beroemt,
Enckhuyſen t' Haringh-rijck, t' kloeck *Middelborgh* ghenoemt
Der Zeeuwen beſte pand, en *Vliſſingh* t' wel gheleghen
Om raken af en aen, door d' onghebaende weghen.
In dezer Peerlen kreyts voornamelijcken gants,
Ofte aldermeeſt beſtaet de Zee-vaert deſes Lands.
Van ouder tyden ſtaegh in Oorloghe en in vrede
Elck dezer Steden was een wijd-vermaerde Reede,
Vermids den *Oceaen* goed-jonſtigh tot haer vloeyt,
Waer door ſy meer en meer allencx zijn aenghegroeyt,
En neffens veel tribuyts, niet weynigh luyſters gaven
Den Vorſtelijcken naem, van haer ghehulde Graven,
Der welcker eer, en roem, zich ſpreyde wijd en zijt,

57 *Tourts* voor toorts.
Gheluchtet: Luchten is „glanzen, ſchitteren ('t Fr. *luire*) waarvan nog ons *luchter*.
58 *Turrhenen:* t. w. by hun uitwijken uit Klein-Aziën en hnn vestiging in 't noordwesten van Italiën, waar zy hun naam gaven aan 't land, dat later Etruriën, Tuskiën en Toskanen genoemd werd.
67 *Voorſte:* d. i. „voornaamſte."
70 *Verſopen Land:* Thands is *verzopen* een onedele uitdrukking; ondtijds echter niet. Zie BILD. *Geſl.* op *Sop*, en *Uitlegk. Woordenb.* op HOOFT op *Zuipen*. Een *zuipen* is nog in N. Holl. gemeenzaam voor „natte lepelkost."
71 *Rotterodam t' beroemt*: om het rijm voor „'t beroemd Rotterdam." Men zoû door deze konſtruktie licht in verzoeking raken *t' beroemt* by den volgenden regel te nemen.
75, 76 Verſta: „De zeevaart van dit Land beſtaat (wordt uitgeoefend) voornamelijk, of wel het meest in (door) deze ſteden, een paerlkrans (aan de kroon van Nederland)." A.
80 *Veel tribuyts* voor „veel ſchatting."
82 *Ghehulde Graven* voor „ingehuldigde Graven."

En hielden Ridderlijck den zeghen inden ſtrijd.
Waerom de *Caeſars* oock, en ander Potentaten
Haer Bond-ghenoodſchap lief en weerd was boven maten.
Twee *Diederijcken* zijn (oft ymmers alſmen leeſt)
Gheſwaghers vande Kroon der Vrancken eer gheweeſt.
Arnolf de derde had twee Keyſeren te gader
Tot eenen Swagher d' een, den andren tot Schoon-vader,
Wilhelm de tweede, Graef van Holland, werd alom
Beroepen tot Monarch vant Duytſche Keyſerdom.
En waer door anders zijn deeſ' Graeffelijcke Heeren
Gheklommen op den trap, en hooghſten Bergh van eeren,
Als door de zegheningh der Scheep-vaert, die den ſchoot
Der Landen maeckte rijck, en hare Vorſten groot.
En *Carolus* (ghenaemt) de vijfde vanden Rijcke
Des Keyzerlijcken ſtoels, die niemand ſyns ghelijcke
Tot ſynen tyden heeft in moghentheyd erkent,
Wien zelfs ſyn Heyligheyd, der Kercken hooft *Clement*,
De pratte Coninghen van Vranckrijck, en Naveerne,
Zoo andere Vorſten meer ſich onderwierpen gheerne,
Voor wien eerbiedigh heeft den Kleeſſchen Vorſt ghekniel,
Die gantſch Europam niet alleen in vreeſe hielt,
Maer ſelve oock alle vier de hoecken vander Eerde
Syn wapens voelen dede, en t' ſtael van ſynen ſweerde,
Die als Monarche droegh vant driemael Heyligh graf
De Coninghlijcke Kroon, den Tytel, en den Staf,
Die (ſegge ick) heeft gheproeft wat nut in ſyne tochten
En Kryghen, jaerlijcx dees Provincen hem aen brochten,
Waarom hy niet vergheefs verſtandigh, en bequaem
Philippum ſynen Sone, en een'ghen Erfghenaem
Vermaende, geenſins niet den *Iber* toe te laten
Met ſynen trotſen kop, t' beheerſchen deſer Staten,
De welcke lange om t' lijf niet paſſen zou den rock
Van zulck een forts ghebied, als t' Spaenſche ondraeghlijck Jock.
Maer s' Vaders leſſe heeft de Zoone haeſt vergheten,
Die t' uytheemſch bloed beveeld s' Lands rechten, en gheweten,

84 *Den zeghen* voor „den zege." *Zegen* en *zege* zijn in den aart hetzelfde, komende beiden van *zijgen* „dalen," waardoor iets dat „van boven" komt wordt aangeduid. *Zege* is echter een „zegen" in engere beteekenis. Hoewel dit woord thands veelal vr. gebruikt wordt, is het by de oudſte ſchrijvers ſteeds mann. geweest. Zie HUYDECOPER OP MELIS STOKE, D. I, bl. 349.

85 *De Caeſars:* zijn hier de Keizers van 't latere Roomſche en Duitſche Rijk.

87, 88 *Twee Diederijcken ... Gheſwaghers vande Kroon der Vrancken:* Graaf Dirk I was, volgends Heda, een kleinzoon van Lodewijk den Godvruchtige, en Graaf Dirk II zou, volgends ſommigen, een dochter van een lateren Koning Lodewijk van Frankrijk tot vrouw hebben gehad. Deze geheele verzwagering met Franſche koningen is echter vrij onzeker en apokryf.

89 *Arnolf de derde:* namelijk: niet *de derde Arnolf*, maar *de derde Graaf.* Luitgaard, de vrouw van Arnolf of Aernout, was de dochter van den Griekſchen Keizer Romanus; terwijl, volgends ſommigen, Keizer Otto II met Aernouts zuster getrouwd was.

101 *Naveerne* voor „Navarre."

102 *Gheerne:* lees „*ongaarne.*" Wat Vondel zich hier als poëtisch waar voorſtelt, is historisch een leugen.

107, 108 Karel V droeg onder zijn veelvuldige tytels ook dien van „Koning van Jeruzalem."

118 De zin is: „die aan vreemden willekeur 's Lands rechten en het geweten der onderdanen overlaat."

Dies ſlachtet Neder-land t' gheterghde Spaenſche Ros,
t' Welck voelende ſyn kracht, breeckt al ſyn toomen los,
Begheeft ſich buyten ſpoors, den Meeſter mach niet ghelden,
En brieſſchende ghewind den ſleutel vande velden,
Den Ridder light vertreen, vermeeſtert t' ſynder ſpijt,
De Meeſter is den Henghſt, de Henghſt den Meeſter quijt.
Enchuyſen is de Brugh, daer d' eere van Orangien
Langhs over komt te lande, en ſchut de macht van Spangien,
De Gheld-kaſſe *Amſteldam*, int gheven rijck en mild,
t' Zeeus *Vlisſingen*, vant Land de grendel oft den ſchild,
t' Vermaerde *Rotterdam*, t' kloeck *Middelburgh*, en d' ander,
Van d' alghemeene ſaeck voor-ſtanders met malkander.
Meet hun vermoghen af, en reeckent, ick verſwijgh
Wat al verſlonden heeft de veertigh Jaer'ghe Crijgh.
Crijgh, teghens dien Monarch, die waeghde tot den leſten
Wat ſyn Threſoor verſwolgh van Ooſten, en van Weſten,
Tot dat hy uytgheput, verpandet, en verſchuld,
Ons eynd'lijck met den Hoed der Vryheyd heeft ghehuld.
Gheduerende den ſtorm der dulle krijghs-rumoeren,
Sy veyligh als voor-heen de ſtroomen ſtaegh bevoeren,
Dewijle t' beſte deel der Havens op haer zij,
Hun-lieden niets ghebrack, als voor-wind, en ghetij,
Beneffens dat ſy Heer van d' onbetuynde hoven
In kloeckheyt laghen meeſt haer vyanden te boven,
Waerom ſy af, en aen, nu uyt, nu weder in,
Door-ploeghden t' vochte veld met voorſpoet en ghewin.
t' Oneyndelijck ghetal van dees ghevlerckte Kielen,
Die inden woeſten plas ghelijck de viſſchen krielen,
Den Deenſchen Coningh gaf verwonderingh ghenoegh,
Doen hy'r ſes hondert ſterck op ſynen ſtroom beſloegh,
Behalven d' ander die hun ſtreken elders namen,
En t' ſeffens uyt het Vlie hun Anckers lichten t' ſamen,
Ick ſwijgh de reſte noch, die mede al om profijt
Int Weſten liepen uyt, op eenen ſelven tijdt.
Doen t' vlieghende gherucht ons met een luyd gheſchreye
Bracht tydingh vande Vloote, en groote Scheeps-armeye,
Waer mede Quinti Soone alree ſich had belooft

122 *En brieſſchende ghewind den ſleutel vande velden:* Met *de ſleutel van de velden* wordt hier „het hek, de afſluiting" van de velden te kennen gegeven. Verſta dus eenvoudig: „En brieſchende het veld in- of uitrent," dus „zijn vrijheid herwint."

125 *d' Eere van Orangien:* Willem I.

139 *Dewijle t' beſte deel der Havens op haer zij:* Verſta: *bleef* of *was*. De meeste zeehavens, wil de Dichter zeggen, waren op de hand der Nederlanders.

141 *Sy Heer van d' onbetuynde hoven:* Men lette op het enk. *Heer* by het meerv. *ſy*. Zoo zegt men nog: „*zy* zijn hier *meester*, *zy* ſpelen den *baas*." De *onbetuynde hoven* zijn „de wateren"

148 *Beſloegh:* namelijk „met het oog;" voor „te gelijk telde." Zie LUZAC, *Hollands Rijkdom.*

154 *Scheeps-armeye* voor „ſcheeps-armee," de „*armada* of onverwinlijke vloot."

155 *Quinti Soone:* Filips II (zoon van *Carolus Quintus* of Karel V), die, door zijn huwelijk met Maria, aanſpraak maakte op de kroon van Engeland.

De Croon van Enghelandt te drucken om ſyn hooft,
De Staten met der haeſt tot weder-ſtandt begrepen
Te reeden thien mael thien ghewapende Oorlooghs-ſchepen,
Om ruſtigh op den Teems den pratten Caſtilliaen
Het aengheſicht te bien, en ſien alſoo te ſlaen,
En tellende hun macht, bevonden al verwondert
Van weerbaer Schepen meer als drymael neghen hondert,
Daer t' minſte van gheſchat thienmael thien Vaten groot,
Gaet bruyſſen voor de wind, ghereed in tijdt van noot:
Ick laet de Buyſſen ſtaen, de Krabbers, en de Booten,
Die om den Viſch-vangh noch opt zoute water vlooten,
Ick laet de Binnen-vaert van d' een tot d' ander Stadt,
Vant een int ander Meyr door t' ſchoon ghemarmort nat,
Van Heuden, Playten, Boots, Smack-zeylen, ofte Stevens,
En duyſent and're meer tot onderhoudt des levens.
  Int Gulden Jubel-jaer, doe onſen Held met macht
Syn onverwonnen Heyr op s' vyands bodem bracht,
Men langhs de Vlaemſche kuſt laveren, en verdeylen
Een Vlote ſagh, by na van dertigh hondert Zeylen,
Waer van het Boots-volck vranck en veyligh mocht aenſien
Twee Legers aende ſtrand malkand'ren t' voor-hooft bien,
Daer MAURITZ aen d' een zijde omringht is vande baren,
Aen d' ander, vanden ſwerm der toegheruſte ſcharen,
Daer eenen donder roers ten wolcken weder-ſchalt,
Daer een blau haghel-buy van looden koeghels valt,
Daer t' polver vant Gheſchut gaet eenen blixem gheven,
Dat Hemel, Aerde, en Zee ſtaen t' zitteren, en beven,
Help! wat een wonder waſt, doen langhs de vlacke Zee
Des Vyands ordeningh ghebroken werdt in twee,
Syn Hoogheyd al verbaeſt, het vlieden had verkoren,
En ſynen Veld-heer liet met t' gantſche Heyr verloren:
Den Arragon ghevaen, ſyn Crijghſ-volck in het zand
Begraven, hier en daer, ons Helden d' overhand.
  Al ſacht myn Zangh-goddin, laet uwen yver dalen,
Ghy loopt al veel te wijdt, blijft binnen dyne palen,
Laet ſlaepen deſen Wolf, en niet den ghenen weckt
Die t' Neder-lands Tonneel zoo bloedigh heeft bevleckt.

169 *Heuden* enz. *Heuden* en *pleiten* zijn kleine vaartuigen en zoo ook *boots*, (oud meerv. voor *booten*, even als „knechts" voor „knechten)." Maar *ſmakzeilen* en *ſtevens*, gedeelten van vaartuigen, ſchijnen hier min gelukkig bygehaald. Misſchien verwarde de dichter „ſmack-zeylen" met *ſmakken*, eene ſoort van vaartuigen, zoo wat overeenkomende met *boeiers*. Zie W. A. WINSCHOOTENS *Seeman*, op *Smakken*.

171 *t' Gulden Jubel-jaer:* t. w. 't jaar 1600, toen de ſlag van Nieupoort geſtreden werd.

179 *Eenen donder roers* voor „een donder van musketten." *Roers* is hier 't meerv. even als vs. 169 *boots*.

185 *Syn Hoogheyd:* namelijk „de Aartshertog Albertus."

187 *Den Arragon* voor „Mendoza, den Amirant van Arragon." — *Ghevaen:* „gevangen."

189-192 *Al ſacht* enz.: Niet onaardig is het denkbeeld in deze vier regels uitgedrukt. Vondel gaf dit gedicht uit ten tijde van 't Beſtand, en wilde dus den ſlapenden wolf (het gewone zinnebeeld des oorlogs) niet wakker maken, door te veel uit te weiden over de nederlaag, door Albertus geleden, noch dezen tot weêrwraak aanſporen.

Den Viſch-vangh voor-gheroert van zoo veel Haringh-buyſen,
(Die op den blaeuwen rugh des Oceaens, als huyſen
Ghedreven hier en daer, op hoop van vryen buyt
Op Sint Jans nacht haer Want met vreughden worpen uyt)
Ick niet verſwijghen kan: O wat een gulden neeringh
En voedſel brenght ons toe de Coninghlijcke Heringh!
Hoe menigh duyſent ziel by deſen handel leeft,
En winnende ſyn brood, God danck en eere gheeft.
Oprechte Zebedeen! die ſtadigh opt verbolghen
Zee-waters woeſten plas beſpoeld wordt vande golghen,
Die Petrum volght opt ſpoor, en ſchier den meeſten tijdt
V vliende leven op den diepen afgrond ſlijt,
Den Hemel zeghen u, vermids ghy zoo goedt-aerdigh,
Ws Lichaems nootdruft wint onnooſel en rechtvaerdigh,
En vanden lieven God met danckbaerheydt ontfanght
t' Zij weynigh, ofte veel, wat ghy int garen vanght.
Doe *Draeck* en *Candiſch* vaſt nieuw-werelden ontdeckten,
Om s' Werelts ommeloop haer vleughelen uyt-reckten,
En keerden elck opt leſt van een zoo nutte reys
Met Zyde-ſeylen aen Weſt-munſter, t' groot Palleys.
De Bondghenooten oock begonden te verlanghen,
Om op een goede hoop van winninghe aen te vanghen,
t' Gheen hun nabuyrigh volck nu meermaels had beſtaen,
Te meer, dewijl ſy vranck, en niemand onderdaen,
Niet hadden om te ſien na s' Roomſchen Paus Statuyten,
Dewelcke af-gunſtigh haer van d' Indi vaert uytſluyten.
Den yver daeghlijcks groeyt, waerom den heelen rey
Der Coſmographen flux (om *China*, en *Cathay*
Langhs t' Noorden op te doen) zich onderlingh beraden,
Daer om den doorgangh elck te vinden is beladen.
d' Een achtet voor gheberght *Tabin* te noordwaert light,
En d' ander ſchijnt dit vremd, vermids hy is bericht
Dat voor vele Eeuwen langhe is op de duytſche ſtranden

193 *Den Viſch-vangh voor-gheroert:* d. i. „de vischvangst, aan wier hoofd zoo vele haringbnizen het *roer* voeren."

201 *Zebedeen:* de zonen van *Zebedéus*, Johannes en Jakobus, waren visſchers, en van daar geeft hier V. dien naam aan de visſchers in 't algemeen.

209 *Draeck en Candiſch:* Francis Drake en Cavendish, beroemde Engelſche zeevaarders en land-ontdekkers onder Elizabeth, werden by hun terugkomst glansrijk begroet en onthaald op de Teems.

212 *Met Zyde-ſeylen:* Dit is letterlijk alzoo gebeurd by de ontfangst van Cavendish. A.

213 *De Bondghenooten* voor „de Zeven verbonden Gewesten."

215 *Nabuyrigh volck:* „De Engelſchen."

217 *s' Roomſchen Paus Statuyten:* By twee Bullen (1493, 1494) van Alexander VI waren de nieuw ontdekte of nog te ontdekken landen aan Spanje of Portugal uitſluitend toegewezen, en hun wederzijdſche grenzen door een aangewezen meridiaan bepaald.

220 *Coſmographen:* Waereldbeſchrijvers, niet „wereldmeters," gelijk in de latere uitgaven ſtaat.
Cathay: De naam Cathay is meer bekend uit Ariosto en de Ridderromans dan nit de geſchiedenis; offchoon hy ook op de kaarten van Marco Polo voorkomt. Het noordelijk gedeelte van Sina ſchijnt dien naam gedragen te hebben: offchoon vroegere ſchrijvers — en blijkbaar ook Vondel te dezer plaatſe — Cathay voor een afzonderlijk, ten noorden van Sina gelegen Rijk hielden.

223 *Tabin:* Een voorgebergte aan de Noordkust van Tartaryen. A.

Den Indiaen ghefien by ftorm-wind komen landen.
De hope van ghewin foo wijd de faecke brocht,
Dat tot tweemalen toe dees ftreke werdt befocht,
Wijt onder t' Beyrfche licht: Maer laes! met weynigh bate,
Niet wyders op ghedaen als der NASSOUWEN ftrate.
Maer *Willem Barentfzoon* als vooght, en principael,
Den Noord-pool met noch een, gaet voor de derde mael
Beftoken op vier min als vier-mael twintigh trappen,
En daeld ter hellen waert, daer nerghens menfchen ftappen,
Daer hem *Cornelifzoon* in nood, en lijfs ghevaer
Om al des werelds fchat gheenfins wil volghen naer,
Dan *Barentfzoon* (die niet vind raedfaem, zich te wenden)
Tot Nova-zembla toe, verzeylt aen s' Weerelds enden.
Natuere word beroert, fal ick dan gantfch verkracht
(Seght fy) ten leften zijn vant menfchelijck gheflacht?
Zal dan een fterflijck dier de palen over-fpringhen,
Die eenmael heeft gheftelt de Moeder aller dinghen?
Zal dan geen plaetfe zijn op s' Werelds aenghezicht
Daer defen woeften hoop fyn zoolen niet en licht?
Natuere zal vele eer, vele eer als dit ghedooghen
Geheel ontwapent zijn van alle haer vermoghen.
t' Is nauwelijcks ghezeyt, een wonderbaer gheweld
Van Haghel, ftorm end wint de Zee ten wolcken welt,
d' Een fchotfe op d' ander taft, tot eenen yzen toren,
Oft glinfterenden Bergh, daer t' Schip op blijft verloren.
Geen deerlijck fien hier ghelt, fy zijn int ys gheraeckt,
Dies van ghepijnden nood men flucx een deughde maeckt,
Men klutft een houten hut, ghetrooftet zich t' erneeren
Met witte Voffen vleefch, te ftryden met de Beeren,
In defen dooden hoeck, vol ys en fneeuw gheberght,
Daer t' licht dry maenden ruym fyn gulden tourts verberght,
En t' Somers wederom met uytgheworpen ftralen
Gaet hondert nachten langh fyn Winter-fchuld betalen,
Noch even wel en mach door gheenen Zonne-fchijn
Die hard bevrozen Kolck gheenfins ontdoijet zijn,
Ghefwyghe datmen hier foude erghens loof, oft Fruyten

227 Vefta: „de hoop op winst bracht de zaak zoo ver."
229 *t' Beyrfche licht:* Het licht der Sterrebeelden de Groote en Kleine Beer.
233 *Vier min als vier-mael twintigh trappen:* dus op 76 Graden Noord. Breedte. 't Is echter wat ruim genomen.
234 *En daeld ter hellen waert* voor „en onderneemt een gevaarlijken tocht naar onbekende ftreken." 't Is eene zinfpeling op de tochten van Ulysfes of Æneas.
235 *Cornelifzoon:* t. w. „Rijp," die achterbleef.
245 *Ghedooghen:* lees „te gedogen."
253 *Klutft: klutfen* (d. i. „by herhaling kloppen") is hier een zeer gepast en gelukkig gekozen woord voor het in der haast optimmeren en famenftellen der houten hut. Verg. *Hierusalem Verwoeft.*
Hoe ydel dat men klutft op 's werelts timmerwerf.
Zich t' erneeren voor „zich te onderhouden, te voeden, te *geneeren*," als men thands zegt. 't H. D. *fich ernähren.*
259, 260 *Door gheenen Zonne-fchijn ... gheenfins ontdoijet:* Dubbele ontkentenis, doch in dien tijd niet flechts geoorloofd, maar zelfs aangeprezen als met den aart der taal overeenkomftig. A.

Wt onſes Moeders ſchoot zien groeijen, ofte ſpruyten.
Na dat nu *Barentſzoon* de kille noordſche locht
Drymael dry maenden langh met ſneeuw-jacht heeft beſocht,
Hy als in lijfs ghevaer, zich ſelven gaet te buyten,
t' Schip tot een baecke laet, en keert met open Schuyten,
Door zoo veel grauwe Zeen, daer hem uyt s' werelds kruys
God in ſyn ruſte haelt, ſyn Hulpers komen t' huys.
De Batavieren, die terwijlen niet en ruſten,
Met vier Kaſteelen gaen beſoecken *Indi* kuſten,
De Mid'lijn kruyſſen ſy, en nemen haren loop
Vaſt door-gaens langhs de Cape oft kuſt van Goede Hoop,
Door *Houtmans* kloeck beleyd zoo nutten reys volſtrecken,
Die keerende, andermael gaet deſe Vaert ontdecken,
En blyvende op den wegh, laet t' lieve Vaderland
t' Gheruchte ſynes naems, als een dierweerdigh pand.
t' Beghinſſel zijnde aldus kloeckmoedigh aen ghegrepen,
Men Schepen tweemael vier, gaet door de baren ſlepen,
Daer *Neck* ter goeder tijd den gulden daghe-raed
Zoo ſpoedigh mede groet, en wederom verlaet,
Dat in Jaer-maenden ſes, en neghen met verblijen
Hy t' Land den Offer bied, en reuck der Specerijen,
Die een ghewaghet heeft krijght vier daer voren weer,
Dies yder is verheughd, en geeft den Hemel d' Eer.
Myn glas te zeer verloopt, wat wil ick veel vermanen,
Hoe *Olyvier* van *Noord*, de Straet der Magellanen
Langhs *Chili*, en *Peru* beſeylt heeft, en den kloot
Der aerden omghewielt, met een vier-ſcheepſche Vloot.
Ick ſwygh hoe dickmael t' weſte ontbloot is van Gheſteente,
Van Peerlen, en van Goud, tot welſtand der Ghemeente,
Caſtilien ſwelt van nijd, dat zoo een rijcke Leen
Als t' gulden *Indus* is, ſchier yeder word ghemeen:
Dat deſe goude Thuyn in d' alderſoetſte luchten
Ons in den ſchoot verleent zoo veelderhande vruchten:
Dies ſchat noch moeyt en ſpaert, om ſluyten eens op t' leſt
Den draey-boom vande vaert van Ooſten, en van Weſt.
De Bondghenooten hier niet weynigh op en letten,
Maer d' Eylanden alſins met wapenen beſetten,
Tot welcken eynde oock nu (om ſyn ervarentheyd)
Den kloecken *Geeraert Reynſt* ghegeven is t' beleyd
Als opper-Admirael, om d' Indiſche Quartieren
Ten beſten van 't ghemeen verſtandigh te beſtieren,

264 *Drymael dry maenden:* Niet *negen* maanden, maar op *drie* verſchillende reizen, telkens drie maanden.
275 *Blyvende op den wegh* voor „op reis omkomende, het leven latende."
279 *Den gulden daghe-raed* voor „het Ooſten, de Oostindiën."
285 *Myn glas te zeer verloopt: Glas* is hier *uurglas.* De beteekenis is dus: „de tijd ſchiet my te kort." *Vermanen* hier voor „in herinnering brengen." Zie KIL. *in v.*
291 *Leen* voor „leengoed," als vs. 40.

De lieve Hemel hem doch ſonder ongheval
Ter plaetſen brenghen wil daer hy regheeren ſal,
Op dat t' Gheſelſchap mach door hem des Heeren zeghen
Met danckbaerheydt ontfaen, als eenen ſoeten reghen,
En waſſen meer en meer, ghelijck men groenen ſiet
Den ſchoon ghebloeyden Eyck aen eenen Water-vliet.
Oud Griecken-land treedt voort, treedt voort met u zeylagien,
Maer kinder-ſpel by onſe al dryvende Boſſchagien,
Die door t' ghekrolde blau gaen voeren haren laſt,
Ghetimmert op een Ree, daer nerghens hout en waſt,
En jaerlijcks niet te min wel duyſent werden ſtercker,
Gelyck bereeck'nen mach de vlijtighen Aenmercker.
Ulyſſes, Hercules, oft *Typhis,* wie ghy zijt!
Die u merck-teeckens eer hebt op gherecht zoo wijt,
Oft ghy verrijſen mocht, hoe ſoudy u verwond'ren?
Zoo onſe Sloten ghy zoo verre hoorden dond'ren?
Zoo vande Noordtſche baek, ghy ſaeght den grijſen tſop
Vant Ooſten tot int Weſte ons Krijghs-heyr trecken op?
Zoo vele ſchatten oock, de wanckele ghebouwen,
Het avontuer der Zee, en s' Hemels gunſt vertrouwen,
Zoo ghy de kuſten ſaeght vant eene en t' ander veldt,
Wiens ſtreken zijn ontdeckt, wiens namen zijn gheſtelt
By *Houtman, Barentſzoon, Spilberg,* van *Noord, Linſchoten,*
Van *Neck, Heems-kercke,* en meer van haer Vlies-ghenoten,
Waer van d' Antipoden begroet zijn op de rij,
Die and're Sterren ſien, en Hemel-locht als wy.
Naeſt hem die 't al regheert, voert vander Staten ſtromen
NASSAU als Admirael de Breydels en de Toomen,
Wien weder, wind, en ſtroom, zoo vriendelijck toe-lacht,
t' Zij als hy ſpelen vaert met ſyn beſchildert Jacht,
Het zij wanneer hy gaet ſyns vyands Heyr verſtroyen,
Oft erghens winnen *Sluys,* terwijl men Crijght voor *Troyen,*
Elck wil de voorſte zijn, elck loopt hem te ghemoet,
Een nieuſ-gier ſoel gheblaes de Vlagghen ſwieren doet,
De Zee al ſachtlijck ſpeelt, en ſchept een groot behaghen,

305 *t' Gheſelſchap:* De Oostindiſche Kompagnie. Gemeenlijk wordt dit laatſte woord met *Maatſchappy* vertaald; doch *Gezelſchap* is even naauwkeurig en kan nimmer aanleiding tot dubbelzinnigheid geven, gelijk *Maatſchappy* hier zoû gedaan hebben.

311 *t' Ghekrolde blau* voor „de gekrulde blaauwe baren der zee."

317 *Oft ghy verrijſen mocht:* zoo veel als, „dat ge eens uit uw graf herrijzen kondet."

318 *Sloten: zeeſloten* namelijk, even als 't meer voorkomende *zeekasteelen* voor „ſchepen."

319 *De Noordtſche baek* voor „de Noordkaap."

321 *Wanckele ghebouwen*: zeer juiste benaming van ſchepen, die op 't water ſteeds „waggelen, wankelen."

326 *Vlies-ghenoten:* Aldus worden zy genoemd als vergeleken met de Argonauten, Jazons tochtgenooten, die 't Gulden Vlies gingen halen.

330 *Naſſau als Admirael:* „Prins Maurits, als Kapitein Amiraal." A.

334 *Sluys:* in 1604.

Terwijl men Crijght voor Troyen: Met *Troyen* wordt hier *Oostende* bedoeld, welks beleg niet minder vermaardheid verwierf, althands verdient, dan dat van 't oude Troje.

336 *Een nieuſ-gier ſoel gheblaes:* „Een nieuwsgierig windtjen." Bevallige uitdrukking, verre verkieslijk boven het *banale: Een liefelijke lucht,* dat in de latere uitgaven voorkomt.

Van zoo een dapper Held op haren vloed te draghen,
Light winden (roept ſy) light; niet al te ſeer en ruyſcht,
Ghy ſiet wat grooter Vorſt myn natte borſt door-kruyſt,
Oft zoo ghy vullen wilt·ſyn Zeylen en ſyn Wimp'len,
Wacht u myn aengheſicht met golven te berimp'len
Op dat ghelijckerhand wy dienen ſonder noodt
Den ghenen die myn glas beſchaduwt met ſyn Vloot.
Ghelijck als aende Strangh, de Duynen ons ten goeden
Beletten met gheweld den overloop der vloeden,
Wanneer het woeſte Meyr uyt ſynen afgrond braeckt,
Waer door al t' leeghe Land in rep en roere raeckt,
Zoo heeft *Naſſouwen* oock (naeſt God) in onſe allarmen,
t' Vereenighd' Neder-landt haer vryheydt gaen beſchermen,
Haer palen uytgheſtreckt, en eynd'lijck door ſyn drift
Den vrede toe-ghebracht, ghelijck een rijcke ghift.
O onverwonnen Prince! O bloeme van Orangien!
O grooten Capiteyn! O teghen ghift van Spaengien!
't Gheruchte dynes lofs zij nimmer uytghewiſcht,
Die t' onſen dienſt tot noch u leven hebt verquiſt,
En door u vroomheydt nu zijt in Sint Joris Orden
Groot Ridder van de Kroon *Britanniæ* gheworden.
Beſtendigh moet de vrede, O Nederlanders! dueren,
O heymelijcke ſchrick van uwe Nae-ghebueren!
Een yder u beminde, een yder u begheert,
V Bond-ghenoodtſchap is een yder lief en weert,
D' uytheemſche laten ſich van alle kanten vinden,
En onderlingh met u eendrachtigh haer verbinden,
De Tulpand-dragher Turcq, het Othomanſche zaed,
Die 't heele Chriſten-rijck dreyght met een wreed' ghelaet,
Syn havens open ſtelt, en langher niet verſteenight,
Heeft ſynen Scepter korts met u Ghebied vereenight,
Tot teecken van ſyn gunſt, maeckt alle Slaven vrij,
En toont hoe lief en weerd hem uwe vrundſchap zij.
Wel aen ghy Bataviers, die als op gouden ſtraten,
Als Vorſten henen treed, wat ſalt u moghen baten?
Wat batet, oft ghy ſmaeckt ſoo veel weldaden Gods?
Wanneer ghy die miſbruyckt, wellustigh, prat, en trotz?

339 *Light winden* voor „zwijgt winden," verkeerdelijk in de latere uitgaven in *leght* veranderd.
340 *Wat grooter* voor „welk een groote." Zie de noot op Henr. de Groote, vs. 37.
344 *Myn glas* voor „de oppervlakte der zee," nog „water*ſpiegel*" geheeten.
345 *De Strangh* voor *het ſtrand*, 't welk evenzeer naar zijn aart vr. is en enkel door misverſtand onz. geworden. Zie BILD. *Geſl.* op *Strand.*
358 *Groot Ridder* enz.: Men ziet uit deze regels, dat een ridderorde toen iets meer ongemeens was dan heden, daar Vondel de vermelding van het verwerven daarvan, by wijze van *climax*, als den klap met den zweep, bezigt.
358, 359 *Gheworden — Dueren:* Offchoon de opvolging van vier ſlepende vaerzen in een gedicht als dit afkeuring ſchijnt te verdienen, is zy echter hier eenigzins verſchoonbaar, voor zoo verre met den regel *Beſtendigh moet de vrede* de eigenlijke lofzang uit is, en een nieuwe toeſpraak aanvangt.
367 *Verſteenight:* Verſta eenvoudig: „verhard, onhandelbaar."
368 *Korts:* is „kort geleden."

Zoo ghy te hooghe vlieght, te leeghe ſuldy dalen,
Zoo ghy den blixem naeckt, O wacht u voor ſyn ſtralen!
De ſtraffe in tijds ontvlucht, ſiet s' Heeren goedheydt aen,
Eer ghy ſyn ſtrengheyd voelt, wanneer ghy meynt te ſtaen.
Van Tyriers, Zydoniers, en van Capernaiten
Door ware boete wordt bekeerde Niniviten.
Worpt alle u Kroonen wech, u purp'ren ſluyers ſcheurt,
En met een droef ghemoedt om uwe zonden treurt.
Vwe ooren open ſluyt voor t' luyd gheſchrey der armen,
En treckt goedtwilligh aen een hertelijck ontfarmen.
Volght deſe Handelaers, van wiens Ophiriſch Goudt
En Silver, Salomon heeft Zions kerck gheboudt.
Gods Tempelen voorwaer zijn d' arme Chriſten leden,
Waer aen ghy alle u goud en zilver mooght beſteden:
Den wijſen Koopman ſlacht, die t' beſte deel verkieſt
En om de ſchoonſte Peerle, een weynigh goedts verlieſt.
Men loopt, men woelt, men draeft met ghierighe ghemoed'ren:
Men hoopt ſich berghen op van tijdelijcke goed'ren.
Veel Zeen men vaſt door-kruyſt, veel Hulcken men uyt-reed,
Maer t' Scheepken des ghemoeds men heel en al vergheet.
V ſelven dan ontword, u ſchatten treed met voeten,
En met den blinden Mol blijft niet in d' Aerde wroeten:
Maer koopt een ſeker rente, een eeuwigh blijvend pand
Int nieu Jeruſalem, der vromen Vaderland:
Al waer te vinden is, naer al dit pijnlijck ſlaven,
Naer al dit aerdſch ghewoel, een ſoete en ſtille haven.
  Ghedurende o myn God! dat ick in s' Weerelds krijt
Naer uwen heyl'ghen wil myn brooſche leven ſlijt,
Vergunt my dat ick mach, O Vader alder dinghen!
Den uytghebreyden lof van uwe daden ſinghen,
Tot myner zielen heyl, myn eenigh ooghen-merck,
Tot d' Eere dynes Naems, en bouwingh dyner Kerck.

J. V. Vondelen.

379, 380 Toeſpeling op LUKAS X : 13—15 en XI : 32.
385 *Ophiriſch Goudt* voor „goud van Ofir." Zie I : Kon. X : 11.
395 *V ſelven dan ontword*: Geb. wyze. Verſta: „ſchudt uit den ouden mensch, wordt wedergeboren."
401 *s' Weerelds krijt* voor „'t aardſche leven." *Krijt* is „kring," hier „worſtelperk."

Ik zeide hierboven, dat de Lofzang op de Scheepvaart niet weinig ſtrekte om Vondels aanwasſenden roem te vermeerderen, en gewis zal, ook heden nog, niemand, die eenige ſmaak en gevoel voor echte poëzy bezit, dit gedicht onvoldaan uit de handen leggen. Met geringe verandering zoude men daarop het oordeel kunnen toepasſen dat Quinctilianus over Pakuvius. velt, en er even zeer van kunnen zeggen, dat de gebreken, welke er in voorkomen, aan den tijd, waarin het vervaardigd werd, te wijten, de voortreffelijke hoedanigheden, die het vercieren, daarentegen des Dichters eigendom zijn. Treffe men ook al hier en daar een beeld of uitdrukking aan, min behagelijk aan den kieskeurigen ſmaak van onzen leeftijd, zoowel ſamenſtelling als toon zijn over 't geheel echt episch, en meer dan eens vindt men zich by de lezing door gepaste woordenkeus, ſtoute grepen, gelukkige overgangen en wendingen verrast. En, wat vooral in dit gedicht lofwaardig geacht moet worden, is, dat wy er nergens die gezwollenheid van ſtijl noch dat misbruik van mythologiſche beelden in aantreffen, welke ons by andere ſchrijvers van dien tijd telken reize hinderen. De aanhef is deftig, ja verheven: de beſchrijvingen van het eerſte ontſtaan der Scheepvaart, van de opkomst en bloei der Vrije Nederlanden, van de tochten onzer zee-varenden, zijn niet zelden echt dichterlijk en overal vol gloed en leven; de regelen aan Prins Maurits gewijd, zijn vol bevalligheid en zwier, en de treffende aanſporing tot de Nederlanders gericht, om zich de groote weldaden des Heeren niet onwaardig te maken, zoo wel als het aandoenlijk gebed, waarmede het dichtſtuk beſloten wordt, getuigen van den vromen en gemoedelijken zin des Dichters. Wy beginnen hem reeds hoog te ſchatten om de wijze, waarop hy zijn gevoelens uitdrukt; en wy hebben hem reeds lief om die gevoelens zelve.

Geen wonder dat die zelfde gemoedelijke zin, die Vondel de dichtkunst niet anders deed beſchouwen dan als een middel tot ſtichting en verbetering zijner medemenſchen, hem volgaarne de hand deed leenen aan den nieuwen arbeid, die hem thands werd opgedragen. Zeer in zwang waren toen ter tijde de verzamelingen van leerzame zinnebeelden, hoedanige wy van Coornhert, Roemer Visſcher, Cats, Hooft, de Brune en anderen bezitten. Onder meer werken van die ſoort was er een, dat, vooral om de platen, zeer gezocht en de *Kleyne Werelt* genoemd was, met welke uitdrukking (*mikrokosmos*) reeds van oudsher „de mensch" werd aangeduid. Een ongenoemde dichter had er de byſchriften toe geleverd. Nu beſloot de Boekdrukker Dirk Pietersz, te Amſterdam, een nieuwe uitgave van dit werk te doen verſchijnen, waarin wel de platen behouden, doch de byſchriften door nieuwe vervangen zouden worden. Hy verzocht Vondel, zich met dezen laatſten arbeid te belasten, en weldra (1613) kwam het werk, dat met veel zorg was uitgevoerd, in zijn nieuwen dosch en met den nieuwen tytel van *Den Gulden Winkel der Konstlievende Nederlanders* te voorſchijn.

DEN

GULDEN WINCKEL

DER

KONSTLIEVENDE NEDERLANDERS

GESTOFFEERT MET

VEEL TREFFELIJCKE, HISTORISCHE, PHILOSOPHISCHE, POEETISCHE,

MORALE ENDE SCHRIFTUERLIJCKE LEERINGEN.

VERMAKELIJCK EN STICHTELIJCK

VOOR

ALLE STATEN VAN MENSCHEN.

DEN DICHTER

WENSCHT

ZIJNEN Z[WAGER],

ABRAHAM DE WOLF

GELUCK ENDE EEUWIGH WELVAREN.

De Deughd, de witte Deughd, die altijd wert verſchoven,
De Deughd die 't edel Goud en Peerlen gaet te boven,
Is d' alderſchoonſte Kroone, en t'heerlijckſte cieraet
Dat hier den Menſche ciert waer dat hy henen gaet.
Wat is een deughdigh Menſche een cierſel van der Eerden!
Oft ſchoon den meeſtendeel hem acht van kleender weerden,
Zoo blinckt hy inden hoop van dit verkeerd geſlacht
Gelijck een gouden Sterre in't droefſte vanden nacht:
Oft als een ſchoone Roos, die inde doornen ſtruycken
Op haeren groenen ſteel heur bladen gaet ontluycken,
Waer uyt de lentſche Bye (terwijl de Zonne ſtraelt)
Geen doodelijck venijn, maer zoeten honigh haelt.
Hoe heuſch is zijnen mond! hoe heyligh zijn zijn treden!
Hoe liefelijck zijn tael! hoe aengenaem zijn zeden!
Hoe ſtatigh van gelaet! hoe matigh aenden diſch!

1 *De witte Deughd: Wit* is hier 't Lat. *candidus* en wordt, even als dit, voor „zuiver, rein," gebezigd. Wy zullen het woord nog meermalen in dien zin aantreffen.

3, 4, 5 Het driewerf herhaalde *cier verciert* deze drie regels niet. Vondel had toen nog niet, gelijk later, de taal in zijn macht.

5 *Deughdigh* voor „deugdzaam;" thands ongewoon; doch even wettig gevormd als „vlijtig, geduldig, matig," enz.

6 *Kleender weerden: kleender* is hier geen comp. maar abl. vorm. Zie Henric. de Gr., vs. 130.

7 *Verkeerd geſlacht:* in den zin van: „afkeerig van de waarheid," als by MATTH. XVII : 17 en LUK. IX : 41.

11 *Lentſche Bye* voor „*by*, die in de *lente* zich vertoont." Zie over zulke b. v. n. w. w. Paſcha, vs. 70.

Al wat men aen hem ziet aenmerckens weerdigh is:
Gelijck een Lely-bloem verſpreyt hy zijnen reucke;
Een leſſe is elcke daed, elck woord een gulden ſpreucke,
Die aen hem werd geſpeurt, die van hem wert gehoort,
Al zwijght hy ſchoon, zoo ſpreeckt al watmen aen hem ſpoort:
Hy is een naeckt voorbeelde, oft Spiegel daer de gecken
Schaemrood in mogen zien hun ſchandelijcke vlecken,
Daer meed' ſy zijn beſmet, daer meed' ſy zijn beſmeurt;
Hy is den rechten touts, waer aen den vroomen keurt
De deughd van zijne deughd, de vroomheyd van zijn leven,
Hoe hoogh hy klimmen moet, hoe leegh hy is gebleven:
Vermids den Bergh waer op de Deughd ſtijght inde locht,
En heur gelauwert hooft maekt inde wolcken vocht,
Zoo hooghe is en zoo ſteyl, jae moeylijck om beſtappen,
Langhs eenen engen pat, met gladde en ſlimme trappen,
Vermids van duyzent nauw raeckt eenen op den t'ſop
Van dees verheven hooghte, alwaer hem zijnen kop
Met palm bevlochten wert, tot teecken dat ten leſten
Een heerelijcke Kroon den klimmers is ten beſten,
Zoo hebben d' Oude noeyt noch vlijt noch moeyt geſpaerd
Om wiſſelen in Deughd des Menſchen quaden aerd:
De Philoſophen oft verſtandige Wijſ-gieren
Vervulden tot dien eynd' het wit van hun papieren
Met meen'ge ſchoone les, welck als een rijck Kleynood
Zy wirpen yeder een, om niet, in zijnen ſchoot,
En door een God'lijck vuyr des yvers voorts gedreven
Beveſtighden hun leer met een goed heyligh leven,
Als penningen die niet van heldre munte alleen
Maer oprecht van alloey oock bloncken voor elck een.
Pythagor', *Samos* roem, ons leeret als de wijze
Gebruycken ſoberheyd in dranck en oock in ſpijze.
Den goeden *Socrates*, onnoozel zonder ſchuld,
Leert ons het laſtigh kruys verwinnen met geduld.

21 *Hy is een naeckt voorbeelde:* Verkeerdelijk valt in het laatſte woord de klemtoon op de tweede ſylbe. *Gecken* voor *boozen;* kwalijk.
23 *Beſmeurt* voor „beſmeerd."
28 *Maekt inde wolcken vocht* voor „in de wolken vochtig maakt, bevochtigt."
32 *Kop:* in dezen zin thands by ons als onedel beſchouwd, offchoon in den grond hetzelfde woord als *hoofd*.
37 *Wijſ-gieren* voor „wijsgeeren." De vorm *gieren* „begeeren" is nog bewaard in *gierig* en zijn composita, in *gier* (den vogel) enz.
38 *Het wit van hun papieren:* echt dichterlijke pleonasmus.
40 *Wirpen* voor *wierpen* zoû een drukfout ſchijnen, zoo wy het woord, in de uitgave, die hier gevolgd is, niet dikwerf aldus geſpeld aantroffen.
45 *Pythagor'* voor *Pythagoras*.

Diog'nes in zijn vat befpot het ydel wroegen
Van onze onnutte zorge, en leeret ons genoegen.
De tijdelijcke haef leert *Crates* den Thebaen
Om vord'ren inde Deughd ons al geheel ontflaen.
En *Solon* dadelijck vermaent ons zonderlingen
Met ftille zedigheyd ons loffe tongh te dwingen. etc.
Maer den verdurven Menfche en waft noch niet genoegh,
Oft zijn gemoed al fchoon met der wijf-gieren Ploegh
Dus omgefpittet was: dies veel Poëten abel
Om leeren met genucht verzierden meen'ge Fabel,
Die onder hunne fchorf' gemeen'lijck hielden in
Een fchoon geheymeniffe oft leerelijcken zin,
Daer mede t' woefte volck al bourdigh en met jocken,
Als met een lockende aes, goedwilligh wert getrocken
In s' Wijfheyds heyligh net, den Goddelijcken ftrick
Die ons geluckigh maeckt op eenen oogenblick.
D'Hiftori-fchrijvers die benevens hun voorts brachten
Al d'ou gefchichten op den *Altar* der gedachten,
Betoonden yeder een met menigh voorbeeld fchoon
Hoet quaed zijn ftraffe vind en t'goede zijnen loon,
Hoe d' eene om leege valt, en d' ander is geklommen,
Wanneer, waerom, waer door, dit al is by gekommen. etc.
Maer als ick nu te gaer het onderfcheyden werck
Van alle fchrijvers raep, zoo is hun oogen-merck
En doel-wit algemeen geweeft het fchoon bekranfte
Beeld van d' oprechte Deughd, de Bruyt daer't al om danfte:
Ick volgende als op't fpoor (hoe qualijck het my veughd)

49 *Wroegen* voor „moeizaam werken, wringen." Zie Henric. de Gr., vs. 115, Nalez. en A.
50 *Genoegen* voor „vergenoegdheid."
51-58 Deze regels zijn in latere uitgaven vrij wat veranderd. A.
54 *Etc.:* Dit *etc.* moet hier aanduiden, dat de dichter, zoo hy 't verkoos, nog verfcheiden voorbeelden zoû kunnen aanhalen van 't geen door de oude wijsgeeren was verricht geworden.
55 *Waft* voor *was het.*
57 *Abel* voor „bekwaam." 't Is jammer, dat dit woord ('t Fr. *habile*, 't Eng. *able*) by ons niet in zwang is gebleven.
58 *Verzierden* voor „*verdichtten.*" De ware beteekenis van *verzieren* (wel te onderfcheiden van *vercieren*, dat van *cier* (*chère*) komt), is „verzinnen, uitdenken, uitvinden," en ftaat te dezen opzichte gelijk met het Fr. *trouver*, als ftamwoord van *trouvère* of *troubadour*. Oudtijds fchreef men het *verfieren*; en 't woord is, volgends HUYDECOPER, verbasterd van *vifieren*, dat men in dezelfde beteekenis by KILIAEN vindt. Zie HUYDEC. op MELIS STOKE, D. I. bl. 500 en *Uitl. Woordenb.* op HOOFT.
61 *Bourdigh:* van 't oude *bourde* of *boerde*, „fabel, logenachtige vertelling," 't welk ook de oorfpronkelijk beteekenis is van *boert.*
66 *Ou* voor *oude.*
Altar der gedachten: Zie Henric. de Gr., vs. 185, 186.
70 *By gekommen* is „voorgevallen."
Etc: Wederom zoû hier de Dichter veel te zeggen hebben van hetgeen door de Gefchiedfchrijvers verricht was; maar hy maakt er zich van af met een *etc.* en geeft eene nieuwe wending aan zijn rede.
75 *Veughd* voor *voegt.* Zie over de verwisfeling dezer tweeklanken HUYDECOPER, *Proeve*, *Uitg.* v. VAN LELYVELD, 2e dr., D. III, bl. 85, in de Aant.

Hier eenen *Winckel* heb geopent, daer de Ieughd
Een kostelijck Threzoor van veelderley Kleynoden,
Voor eenen kleynen prijs wert vrundlijck aengeboden:
De Dicht-kunst vindmen hier vereenight hupsch en fijn
Met Beelden, d' wijl sy beyds Gezusters t' samen zijn:
D'een spreeckt, en d'ander zwijght; d'een klapt t'geen d'ander heelde;
t'Gedicht verklaert den zin en leerlijckheid van't Beelde;
De Beelden zijn de stof van't vloeyende Gedicht,
En toonen yeder zoo een vrolijck aengezicht.
Maer als ick ommezie wie met een milde ontfermen
Mijn slechte *Musa* voor de Schempers zal beschermen,
Ick mijnen *Abraham* verkieze, knap en gaeuw'
Die heur vergunnen zal een liefelijcke schaeuw':
Alreede is sy verblijd, misschien om dat den zegen
Die hy te *Roomen* heeft zoo goedertieren kregen
Van zijne *Heyligheyd*, hy uyt zijn goedheyd pleyn
Zal storten op heur hooft, en maecken heur gemeyn:
Ey! ziet eens hoe sy lacht, om dat sy valt in handen
Des genen die verliet des *Rhijns* vermaerde stranden,
En quam te *Parthenop'*, daer *Maro* uyt der tijd
Heeft zijne sterflijckheyd den marmor toegewijd.
Goedwilligh dan aenveert *Mœcenas* mijne gunste,
Die hier in meer uytmunt, als mijn geringe kunste,
Omhelst mijn Zangh-Goddin, en bind alzoo te hoop
Ons lieve Zwagerschap in eenen vasten knoop.

Den al uwen Z.

I. V. VONDELEN.

76-80 Sommige uitgaven hebben hier geheel verschillende lezingen. A.
80 *Sy beyds:* namel. „de Dicht- en Schilderkunst."
85 De volgende zestien regels zijn in eenige uitgaven weggelaten. A.
90, 91 Merkwaardige regels. A.
95 *Parthenop': Parthenopé* is „Napels."
95, 96 Men weet, dat Virgilius, op zijn wensch, te Napels begraven is, waar men nog wijst hetgeen gezegd wordt zijn graf te zijn.
97 *Mœcenas:* Met dezen naam, die 't zelfde als „beschermer, begunstiger" zegt, spreekt Vondel hier zijn zwager toe.

DIRCK PIETERSZ.

AEN

ALLEN DEUGHD- EN KUNST-LIEVENDEN.

SONNET.

LIEFHEBBERS comt vry aen, voor yeder een ſtaet open
Den *Gulden Winckel* hier: comt en beziet vry, off
Veel liever koopt my uyt: ick heb hier nieuwe ſtoff
Om voeden uwen geeſt, voorby en wilt niet loopen.
Voor een geringhe munt wilt eenen *Winckel* koopen
Van alderhande waer, oft eenen ſchoonen Hof
Van alderley ghebloemt, waer wt ghy mooght met lof
U vlechten eenen krants, pluckt bloemkens hier met hoopen,
Oft zoo't u niet en luſt, wort Byekens, en met vlyt
Vyt dit gheſchildert dal zoet honichzeem confyt,
Hymettus ſtaet hier ſchoon ghebloeyt als eenen ruycker.
Hier is des *Deughds Trezoor*, indien ghy zijt beluſt,
Leergierighe komt hier, en uwen hongher bluſt,
De Deughd bereyckt de kroon, zy eyndicht al in ſuycker.

DEUGHT BEREYCKT DE KROON.

Twee Weerelden ziet hier, d' een groot en d' ander kleen,

Die wonderlijck te zaem zich draghen over een.

I. *Pet.* 1.

Al s' Menfchen heerlijckheyd, al s' Menfchen pracht en roeme,

Is niet als gras en hoey, oft als een veldfche bloeme.

I.

AENSCHOUWER, off het u een dwaeſheyt docht verwijtel
Dat t'redelijcke Dier onaerdich met den tytel
Van Kleyne-Weereld wert gheciert en afghemaelt,
Ick bids u op dit beeld' eens met u aenzicht ſtraelt:
Den Menſch, den kleenen Menſch toont u in korter ſtonde,
Kleen zijnde, t'heel begrijp van s'Weerelds groote ronde.
God heeft den grooten AL door't eewigh Woort gheteelt,
Hy is den Schepper oock van dit zoet-apigh- beeld:
Zee, Hemelen, en Aerd' beſtaen in vier hooft-ſtoffen,
Soo doet dit ſchepſel oock, is dat niet juist ghetroffen?
Zijn gramſchap is het vuyr, zijn roode bloed de locht,
Zijn vochtighe natuur, het water cout en vocht,
En zijn zwaermoedigheyd is d'Aerde droef en duyſter.
Heeft t'Koninghlijck Palleys des weerelds vol van luyſter,
Ooſt, Weſten, Zuyd en Noord, voor open poorten vier,
T'is even eens gheſtelt met dit twee-voetigh Dier,
Zijn rechter is het Ooſt, zijn ſlincker hand het Weſte,
Zijn hooft het Zuyden, en zijn voeten t'Noords gheweſte.
De groote Weereld heeft twee wackere ooghen ſtaen
In't hooft, d'eene is de Zon, en d'ander is de Maen,
De kleyne van ghelijck, twee glinſterende kolen
In zijnen Hemel draeght, om s'daeghs, noch s'nachts te dolen:
Iae niets en is het groot ghetimmer meed gedeelt,
Dat niet in't aenzicht van het kleyne bouſſel ſpeelt.
Den grooten Globus rolt, en wert ſteeds voorts ghedraghen,
Van *Lenten, Zomer, Herbſt* en *Winter* met zijn vlaghen,
Den kleynen van gelijck zijn *Kintſheyd* wederom,
Zijn *Ieughd*, zyn *Manheyd* heeft, en zijnen *Ouderdom*.
Kort om, den grooten AL heeft zijn begin, en eynde,
Den kleynen komt met druck, en ſcheyt weer met ellende,
En dus zy beydegaer verdwijnen als den roock,
Want ſoo de Weereld is, zoo zijn de Menſchen oock,
Behalven dat den Menſch zal worden nieus herboren,
En uyt den grave opſtaen, als alles is verloren.

1 *Verwijtel* voor „die verwijt verdient." Zie bl. 109, vs. 1901, in de noot.
3 *Kleyne-Weereld:* Dezelfde benaming wordt den Mensch gegeven door HUYGENS, I. 24, Uitg. v. BILD.
't Laetſte Meeſter-ſtuck, het Kort begrip van allen,
De kleine Wereld, Menſch.
4 *Ick bids u* voor „ik bid des u."
5 De zin is: „de mensch toont u, in 't klein, het kort begrip van het Heelal.
8 *Zoet-apigh:* „die op *zoete* wijze *nadapt*," een gelukkig geſchapen woord.
12 *Zijn vochtighe natuur:* t. w. „de verſchillende *vochten*, welke zijn lichaam bevat.' '
24 *Bouſſel* voor „bouwſel."

Ziet hoe Iupijn *beſtiert des Weerelds* zilv'ren Eeuwe,

Des Zomers groen van't looff, en s' Winters wit van ſneeuwe.

Gen. 3.

In't zweet uws aengezichts zult ghy u brood bekomen,

Tot dat ghy aerde wert, waer van ghy zijt ghenomen.

II.

DOEN zich den *gulden Eeuw'* het onderſt' boven wende
(Gelijck een wanckel rad) met droefheyd en ellende,
Den *Silv'ren Eeuwe* quam, daer *Jupiter* van droegh
Den Scepter, die terſtond op eenen and'ren boegh
Het groote weereld-Schip deed wonderlijcken zeylen,
Want hy't twaelfmaendigh jaer ging in vier deelen deylen:
Doen wert men eerſt gewaer des Zomers heeten brand:
En s'winters ſtrenge kou, de dorrigheyt van't land:
Doen liep eerſt yeder een ontſchuylen inde klippen,
T'rood Zomers aengeſicht, en s'Winters blauwe lippen,
En d'Oſſen men in't juck al hijgende en bezweet
Door onſes Moeders borſt t'krom kouter trecken deed.

12 *Onſes Moeders:* Zie Nalez. en. Aant. op bl. 28 : vs. 7.

Ziet hoe Cupido *valt, en om zijn oude luymen*

Zoo ſchandelijcken moet den ſchoonen Hemel ruymen.

Ieſai. 13.

Die boven t'Hemelſch heyr dacht ſtellen zijnen ſtoel,

Van Godes aenghezicht viel inden Helſchen poel.

III.

CUPIDO *Venus* wicht ontſtack met zijne ſtralen
Het heyligh Hemelſch Choor, en al de hooge zalen:
T'een herte heeſt hy voor, het ander nae doorklieft,
Het queelden al van min, het queelden al van liefd:
Hy wert terſtond ghe-eert van zoo veel groote Ioff'ren:
Nu gingh hem d'eene dit, nu d'ander dat opoff'ren.
Iupijn die was beducht oſt wel (tot zijnder ſchand)
Den Hemel op het leſt mocht raken inden brand,
Dies hy den blixem nam, en in een groot onweder
Met eenen ſtraele vuyrs hem werp van boven neder.
Die opgeklommen was tot t'alderhooghſte wiel
Met eenen leegen kop weer inden affgrond viel.

10 *Werp:* oud imperf. van *werpen*, gelijk *ſterf* (dat by onze Bybelvertalers veelvuldig gebezigd wordt), van *ſterven*. 't Is de gewone klankverwisſeling van *ar* in *er* (ſtarren, ſterren enz.) en de oorſpronkelijke vormen dier imperf. waren *ſtarf* en *warp*. Vergel. W. G. BRILL, *Holl. Spraakl.* bl. 580 (1846).

11 *'t Alderhooghſte wiel* voor „den hoogſten hemel, de hoogſte wenteling der hemelen."

12 *Leegen* voor *lagen.*

Aenmerckt, hoe Iovis *baerd Minervam uyt zijn hooft,*

Naer dat den mancken Smit zijn hers'nen heeft gheklooft.

Iacob. 3.

De wijſheyd die van God daelt met haer witte vlercken

Is reedlijck, ongheveynſt, en vol van goede wercken.

IV.

ZIET hoe den Kreupl'en Smit *Iupijn* voormaels ghe-
riefde,
En met een ſcherpe bijl van diamanten kliefde
Zijn zwang're hooft, dat hem het harſſebecken kraeckt,
Waer door *Minerva* eerſt in't licht der Weereld raeckt.
„Maer zeght, ô Muſa! zeght, en leeren deſe verſſen
„Niet dat de Wijſheyd light gheſcholen inde herſſen?
„Dat t' kleynood des verſtands, gelijck een heerlick loth
„Alleen van boven komt, alleene comt van God?
„En dat dit Godlijck zaet ontfanghen wert te voren,
„Daer naer met ſmerte en pijn gewonnen en geboren?
„Maer lieve ſeght my doch waerom wort wijt beſaemt
„De wijſe *Pallas* oock *Tritonia* ghenaemt?
„Iſt niet, om dat (gelijck't begrepen wert by veelen)
„De Wijſheyd recht beſtaet in dryderleye deelen?
„T' geen is, t' geen was, t' geen zal, volkomen alle drien
„Verſtaen, gedencken, en aendachtich te voorzien?
„Waer naer ten laetſten dan de Koninghlijcke Reden
„Zijn macht en mogentheyd weet wijſlijck te beſteden.

5 *En leeren: en* drukt hier de ontkenning uit, en behoort by *niet*.
7 *Dat 't kleynood:* zulke hortende woordſtellingen leerde Vondel later af.
16 *Verſtaen, gedencken:* lees: „*te* verſtaan, *te* gedenken." Men verlieze voorts niet uit het oog den drievoudigen terugſlag van dit vaers op het vorige (vs. 15), namelijk: „*t' geen is* te verſtaen, *t' geen was* te gedenken, *t' geen zal* (*zijn*) ... te voorzien."

Bl. 158. Motto l. *Iovis* voor *Jupiter:* doch verkeerd, daar *Jovis* de 2 n. v. is, die hier niet te pas komt.

Ziet hier Iapeti *zoon om zijn vyer-dieft ghebonden,*

Wiens lever groeyt des nachts, en wert des daeghs verſlonden.

Marc. 9.

Den worm (die niet en ſterft in 't ongheblufte vyer)

Den boozen eeuwigh knaeght wanneer hy ſcheyd van hier.

V.

EY ziet! hoe *Prometheus* van *Iupiter* verftooten,
Zoo jammerlijck en droef aen *Caucafo* ghefloten
Den *Echo* gaende houd, en met een droef gheween
Ah my! ah my! ah my! weckt dryemael achter een:
Den Arent niet en ruft, ziet hem eens lever-picken
En als een greetich aes het rouwe vleefch inflicken:
De Goden laftert hy, en wenfcht in dezen nood
Dat hy zijn leven hier magh eynden met een dood:
Maer t' is vergeefs geklaeght, zijn lever langs hoe wreder
Is s' daeghs des vogels roof, en groeyt by nachte weder.
„ Onzaligh is te recht die s' Hemels gunfte derft,
„ Die ftervende altijd leeft, en levende altijd fterft.
„ O Menfche! fpiegelt u, verzoent in tijds Gods toren,
„ Want als den boozen fterft zijn ftraffe eerft wert geboren:
„ Al zwijght God hier een wijl, zoo wort nochtans het end
„ Des quaden, op het left t' begin van zijne ellend.

1 *Prometheus:* Het accent is verkeerd geplaatst. 't Woord is Prométheus.
Caucafo: 3 n. v. van „Caucasus."
6 *Greetich aes:* oneigenlijk. De „Arent" of wel zijn „inflicken" is „greetich."
7 *Hy:* t. w. „Prometheus."

Ziet, hoe met heur een ooghs verlies de Nydigheyd
Uyt afgunſt koopen wilt heurs naeſten ooghen beyd'.

Proverb. 14.

Des lichaems leven is een goedigh hert vol vreden,
Maer bittre Nydigheyd is etter inde leden.

VI.

DEN grooten *Iovis* zand *Apollinem* op eerden,
Met zijn ſaffranich hooft, en met zijn vuyr'ge Peerden,
Op dat hy *Nymphen* twee zoude ernſtigh dragen veur,
Dat hy uyt louter gunſt hun gaf den willekeur
Dat d'een zoude eyſſchen wat heur herte mocht be-
dencken,
En d'ander hy tweemael zoo rijcken gift zou ſchencken
Als d'eerſte wenſchen mocht: t'was niet zoo haeſt ghezeyd,
Oft d'herten-knaeghſter quam, de zwarte *Nydigheyd*,
O *Phœbe!* (zeyde zy) ſpand uwen gouden boghe
Met eenen ſtalen ſchicht, en van mijn rechter ooghe
T'gezicht des Appels quetſt, ô *Phoebe!* ick verkieſt,
Ten minſten d'ander heur oogh-appels beyd' verlieſt,
„ Aldus ſchept *Nydigheyd* (genegen tot den quade)
„ Een wonderlijck' proffyt uyt heures naeſten ſchade,
„ Z'en ſpaert haer een oogh niet, hoe ooc de zake loopt
„ Wanneer zy daer meed' ſlechts eens anders blindheyd koopt.

1 *Iovis:* Zie blz. 157, in de noot op motto 1.
Zand: oude onv. verl. t. voor *zond.*
Apollinem: 4 n. v. van *Apollo.*
2 *Saffranich:* „ſaffraankleurig, blond," epitheton naar den Franſchen ſmaak.
9 *Phoebe:* 5 n. v. van *Phoebus.*
11 *Ick verkieſt* voor „ik verkies het."

Den Pyler die ghy ziet, van Godes ſchickingh is

Een levendigh patroon, en klare beeldenis.

Iob, 14.

Den Heere heeft den Menſch voor zijnen laetſten dagh

Geſteld een perck, t' welck hy niet overtreden magh.

VII.

DEN Marmeren Pilaer ſtaet vaſt, en onbezweken,
Hy wijckt niet voor *Iupijn*, maer blijft een eeuwigh teecken,
In ſpijt van weer en wind klimt hy ten Hemel op,
En ſtijght tot inde locht met eenen trotſen kop:
Den Pael ſtaet daer hy ſtaet, hy weet van geen verſchrickingh,
„ Te recht hy een figure, en beelde is van Gods ſchickingh,
„ T' gezet welck is geſtelt door't Goddelijck beleet,
„ Hoe groot, hoe hoogh, hoe diep, hoe langh, hoe wijt, hoe breet,
„ Wat was, wat is, en blijft, van giſt'ren, heden, morgen,
„ O! dit light wonder diep in Godes raet verborghen!
„ Zoo diep dat ick my yſe! als ick dien afgrond naeck,
„ Blijd' ben ick blijd' dat ick daer weder uyt geraeck.

7 *T' gezet* voor „de wet," *das Gesetz*.
Beleet voor *beleid*.
11 *Dat ick my yſe* voor „dat ik koud als *ijs* word."

Ziet hoe de wraecke Gods (op dat wy niet en dolen)
Hier vergeleken wert by eenen ſtillen Molen.

Luc. 18.

Zal God niet wreken dan zijn lieve en uytverkoren?
Hoewel hy goedertier, en langſaem is tot toren.

VIII.

DEN Molen die een wijl ſtaet ſtille ſonder wielen,
Gelijck't de wrake Gods die 't quaed heel zal vernielen:
Den Molen ſlapet wel een wijle windeloos,
Zo doet oock Godes wrake, al zijn wy noch zo boos:
Maer als den ſtorm-wind blaeſt als oft hy waer verkorzelt,
Den zwaren Molen-ſteen al t' graen tot gruys vermorzelt:
Zo oock, als zich verheft de gramſchap onzes Gods,
Wert al het quaed vermaelt, al zijn wy noch zo trots.
„Den ſtillen Molen dan ons allen zy een bake,
„Dat wy de goetheyd Gods erkennen voor zijn wrake:
„Want oft zy ſchoon vertoeft zo zal zy doch in't leſt
„Gelijck den blixem gaen van't ooſten tot in't weſt.
„Die Gods langhmoedigheyd dan hier naer s'vleeſchs behaghen
„Heeft achteloos verzuymt, zalt veel te ſpa beklagen,
„Wanneer dengenen die hem vriendlijc heeft genood
„Met een wreet aengezicht hem inden afgrond ſtoot.

1 *Sonder wielen:* d. i. „zonder te draaien." *Wielen* is hier 't w. w.
5 *Verkorzelt*: *korſel* (of *korſelig*, gelijk wy thands zeggen) wordt door KIL. o. a. verklaard met *iracundus*, „toornig." *Verkorzelt* is hier dus ſynoniem met „verwoed."
6 *Al t' graen tot gruys:* meer aardige dan welluidende alliteratie.
15 *Dengenen:* t. w. „de Godheid."

Ziet hoe een zeldſaem kruyd (ô wonderlijck bedrijf!)

Het leven weder brenght in een gheſturven lijf.

Sap. 16.

Geen kruyd noch plaeſter heeft Iſraël in't gemeen

Genezen, dan ô Heere! u eeuwigh Woord alleen.

IX.

TWIJL *Eſculapius* vaſt wandelt op en neder,
En tot gezondheyd zoeckt de kruyden groen en teeder,
Hy eenen Herder ziet, die in een dal gezwint
Strijd met den Baſilifc', welck hy op't leſt verwind
Door kracht en middel van een deel gevlochten blaren,
Daer zijn hooft-ſlapen beyd met overſchaduw't waren:
Dies *Eſculapius* hem vuyrich daer om bad.
Maer nauw den Herder hem dees gift geſchoncken had,
Den loozen Baſilifc' die haddet haeſt vernomen:
Dies hy om ſtrijden weer is haeſtigh aengekomen.
Maer, laes! den Iongelingh te zwack viel en te light,
Hy ſtorf zo haeſt hy zagh t' wreet Monſters aengeſicht.
Het welck den grooten Arts nauw ziende hem gewreven
Heeft met hetzelfde kruyd, en bracht hem zo ten leven.
T' welck als ick't overdenck, gaet boven mijn verſtand,
Dat zulcken grooten kracht het kruyd is ingeplant.

1 *Twijl*: ſamengetr. voor „te wijl" of „terwijl."
3 *Gezwint*: is hier „behendig," en een gevolg van 't vermogen der blaêren om 's jongelings hoofd, na welke afgelegd te hebben hy (vs. 11) „te zwak en te licht" viel.
4 *Den Baſiliſc'*: De Baziliskus behoort met den Eenhoorn, den Salamander, den Griffioen, den Fenix, de Rok enz. tot de dieren, meer by de dichters dan by Buffon of van der Hoeven bekend. Volgends de overlevering werd de Baziliskus geboren uit een ei, dat door een haan gelegd en door een pad was uitgebroeid: hy had den kop en 't lijf van een haan, de vleugels van een arend en den ſtaart van een ſlang; terwijl een blik van zijn oogen genoegzaam was om een mensch te dooden.
14 *Hetzelfde kruyd*: Tot naricht en nut van al wie een Baziliskus ontmoeten mocht, diene, dat dit kruid de *Ruta graveolens*, *L.* (wijnruit) was. Zie dit o. a. in de *Warande der Dieren*, IV, 9 en vergel. PLIN. *Hist. Nat.* XX, 51.

T' is Bacchus *die hier zit, nae't leven uytghebeelt,*

Die ons den Geeſt verheughd, en alle zorge ontſteelt.

Sÿr. 31.

Den ed'len zoeten Wijn verquickt des menſchen hert,

Wanneer hy matighlijck met ſmaeck genuttight wert.

X.

HIER zit den Wijn-god zelf met zijnen platten kroes,
Op zijn ghezadelt Ros, en ſpeelt al vaſt a vous!
O *Bacche!* drinckt eens om, en laet ons ooc a moeyen,
T' vat is niet hallefleegh, wij mogen noch wel poeyen:
Maer zeght my hoe u hooft dees lichte vleugels krijght,
En *Pegaſus* aldus gevlerckt nae boven ſtijght?
Iſt niet, ô Geve-luſt, Wyn-vinder, Licht-beloven!
Om dat den wijn verſterckt en ſtiert den Geeſt nae boven?
Maer waerom krunckelt dus dees wijnrancke in u' hand?
Iſt niet om dat ghy eerſt den Wijn-ſtock hebt geplant?
Waeromme zydy dus geſchildert bly en jeughdigh?
Iſt niet om dat den Wijn den Menſch maeckt kinds en vreughdigh?
En waerom zydy naeckt? iſt, om dat onbeſchaemt
Den Dronckaert niet en weet, noch acht wat hem betaemt?
O dat is wel geraen! dus drinckt uyt mijnder ſchalen
Eens lecker druyven-bloed, ick zal't gelagh betalen.

3 *A moeyen:* van *à moi*. Hy wil zeggen: „gy, Bacchus, drinkt by voortduring *a vous*, laat my eens *à moi* drinken."

4 *Poeyen* voor drinken; waarvan nog heden het freq. *poyeren*, en de platte uitdrukking: „hy heeft zich *bepoyerd*," 't geen ſommigen „*bepoeierd*," uitſpreken, en daardoor al licht in den waan komen, als hadde het iets met *poeier* of *poeder* gemeens.

11 *Zydy* voor „zijt gy."

15 *Mijnder:* abl. vorm. Zie Henric. de Gr., vs. 130.

De Vreed' veel overvloeds een yeder maeckt gemeen,

Wanneer den dullen Krijgh met voeten light vertreen.

Iob, 22.

Vereenight u met God, hebt vrede in u gemoeden,

Ghy wert uyt zijnen ſchoot gezegent met veel goeden.

XI.

ZIET *Cornucopia* met heuren vollen Horen
Ontluycken, twylen *Mars* al fchuymende van toren
Met zijn *Bellona* light getreden met de voet:
Gekneuft is zijnen fchilt, en zijnen ftalen hoet:
Zijn yfer is verftompt, en zijne fpiets gebroken:
Zoo dapper heeft de Vreed' zich over hem gewroken:
Duert langhe ô zoete Vreed'! dat eeuwigh voor dy buygh
Den dullen God des krijghs met al zijn wapen-tuygh:
Verftickt zijn moort-trompet, en laet zijn vendels rotten,
Scheurt zijn banieren al, en werptfe voor de motten:
Zijn woedige *Tropheen* vernielt hoe fchoon en weerd:
Maeckt van zijn fpiets een zeyn, een kouter van zijn fweerd,
Op dat den Acker-man weer met een goet genoegen
Magh onzes Moeders rugh doorvoren, en doórploegen,
En *Ceres* wederom toewijden met genucht
Het eerfte veld-gewas, het eerfte van zijn vrucht.

7 *Voor dy:* „voor u."
11 *Zijn woedige Tropheen:* d. i. „trofeën, door de *woede* des oorlogs verkregen."
Vernielt: ook dit w. w., als de vorige en volgende, in de geb. w. te lezen.

Ziet hoe vrou Venus *wicht met zijn ghevlerckte ſprieten*
D' onledige Diaen *kan quetſen, noch doorſchieten.*

Syr. 33.

Drijft ſtadigh uwen knecht ten arbeyd vroegh en ſpaed,
Want luyheyd ontucht baert, en alderhande quaed.

XII.

ZIET hoe *Diana* ſpoeyt met heure wack're brooſkens
Langhs t' ſchoon gebloeyde veld bezaeyt met roode
Rooſkens,
Ziet hoe zy rent en loopt door't ſchaduwende boſch,
Geboogħt, gepijlt, geleerſt, geladen met den tros,
De koppels hitſende aen het Wilt met open kelen,
En geeft haer gouden haer de windekens om ſpelen:
Hier vanght zy eene Hinde, en ginder een Wilt Hert,
Dat met zijn hoornen inde tacken is verwert,
Hier eenen ſnellen Haes, die met zijn ommekijcken
Niet mocht in zijnen loop den rancken Hond ontwijcken,
Nu kruyſt zy't doncker wout, nu ſchuylt zy eens in't liſch:
Dat ondertuſſchen zy *Cupidoos* doel-wit is,
Zy niet eens mercken kan, dewijl zy langhs hoe ſtyver
Volherdight inde jaght, en groeyt in deſen yver.
„ Want wie de Luyheyd haet, en Neerſtigheyd bemind
„ De liefde in zijnen vlijt, en arbeyd overwind.

1 *Wack're brooſkens*: *brooskens* zijn „kleine *broozen*, „laarsjens," *cothurnae*.
5 *De koppels hitſende aen het Wilt met open kelen*: gewrongen ſamenſtelling, voor „de *koppels* (de gekoppelde honden), die *met open kelen* voortſnellen, *aanhitſende* tegen *het wild*."

Cupido *en de* Dood *die ſliepen beyde t'ſamen,*

Ontwakende zy blind elck anders ſchichten namen.

Rom. 6.

De Dood, de bleecke Dood (wanneer wy't recht doorgronden)

Is den gerechten loon, en ſtraf van onze zonden.

XIII.

CVPIDO en de *Dood* zich leyden om te ſlapen
In een zacht Bloemen-dal, met hun getuygh en wapen,
Maer als zy beyds te gaer ontwaken uyt den dut,
Onwetende nam d' een des anderen geſchut:
Het domme Minne-wicht gingh ſchieten met der ylen,
De herten die hy trof, haeſt ſtorven vande pylen:
De dood de blinde dood, waer zy de borſt doorklieft
Des grijſen Ouden mans, daer queelt hy vande liefd'.
„ Daerom iſt dat (hoe vreemt het ſchijnt in onzen zinne)
„ Den Iongen dickwils ſterft, en d' Oude queelt van minne:
„ Daerom iſt dat de Ieughd als eene Bloem valt af
„ Van heuren groenen ſteel, geblixemt in het graf,
„ En dat het Minne-vuyr des Ouden hert doorkruypet,
„ En pynelijck hem t' mergh uyt zijn gebeenten zuypet,
„ Dat wegh gerucket wert den Ionghlingh als een dief,
„ En dat den Ouden ſtock vrijt om zijns herten lief.

4 *Geſchut:* thands maar alleen meer gebruikelijk voor „*grof* geſchut."
10 *Queelt: quelen* of *kwelen* is van *kwel*, „kwelling" en beteekent „kwijnen," van waar de overdrachtelijke beteekenis van „zacht, *kwijnend* zingen." 't Woord is nog by de Franſchen in de dievetaal als *goualer* overgebleven: men denke aan de *goualeuse* uit de *Mystères de Paris* van SUE.

In Momi *ſcheel gezicht geen dingen zijn volmaeckt,*

Al ſchort maer aenden dans dat Venus *toffel kraeckt.*

Iud. vs. 10.

De booze Laſteraers (waer zy oock zijn gezeten)

Die laſteren het geen zy zelvers niet en weten.

XIV.

DE Goden quamen t'ſaem in s'Hemels opper-zael,
Om nutten met genught een heerlijck Avondmael,
Den Rey was niet zo haeſt vergadert, oft men deckter
Des Tafels breeden rugh met *Ambroſijn* en *Nectar*,
Men ſchickten zich ten diſch, men at, men dronck, men loegh,
Geen dinghen hier gebrack, daer was van als genoegh:
Het mael was nauw gedaen, men gingh de zinnen ſcherpen,
En op den zoeten toon van Fluyten en van Herpen
Aenvangen eenen dans : vrou *Venus* zoete ſnol
Die maeckten meen'gen ſpronck en luchte kabriol:
Maer *Momus* inden hoeck (die altijds kloeck en wacker
Eens anders Hofken wied, en zijnen eygen Acker
Van't onkruyd laet vertreen) riep duydelijck en plat,
T'gekraeck van *Venus* ſchoen den dans bedorven had.
„Dus waer den ſpotter zit, men zijne tongh hoort liſpen,
„Hy vind in yeders doen yets dat hy magh beriſpen.

2 *Om nutten:* de weglating van *te* behoeft niet verder den Lezer te worden aangewezen: liever verwijs ik hem naar hetgeen daarover is aangemerkt door BILD. op HUYGHENS, V. 23.

6 *Geen dinghen hier gebrack: Geen dinghen* ſtaat hier in den 3 n. v. — „Er *gebrack*" — d. i. „er was gebrek — aan *geen dingen*."
Als: zie over de ſamentrekking van *alles* tot *als*, BILD. op HUYGH., V. 303.

9 *Zoete ſnol: ſnol*, offchoon „ontuchtig vrouwsperſoon" beteekenende, werd oudtijds niet altijd in een ongunſtigen zin opgenomen: hier is het een naam van genegenheid, en wordt nog door het bygevoegde *zoete* verzacht. Zie BILD. *Geſl. in r.* en *Uitl. Woordenb.* op HOOFT.

Hier zit de Minne-moer met heuren Zoon verzelt

Aen't vuyr, t' wyl Bacchus *dwaelt met* Ceres *langs het veld.*

I. Pet. 4.

Het geeft den braſſers vreemt (daer ghy meed pleeght te loopen)

Dat ghy zoo nucht'ren leeft, en ſchouwt der ſlempers hoopen.

XV.

VROU *Venus*, en heur Wicht hier inden hoeck geſcholen
Zich wermen aenden heert, en rooſten voor de kolen,
Vermits Vrou *Ceres* en Heer *Bacchus* beydegaer
Al dwalende langhs t' veld geſcheyden zijn van haer.
Maer wat beteeckent doch, dat zy van een geſcheyden
De Moeder met heur Kind hier laten met hun beyden?
„Iſt niet om dat het vuyr der geylen Minne-luſt
„Door ſoberheyd verkout, en gantſch wert uytgebluſt?
„Want daer van Graen en Wijn is alderhande volheyd
„Men aldermeeſt beſpeurt der liefden brand en dolheyd:
„Dus wie de Welluſt haet, zijn lijf houde in bedwanck
„Door ſoberheyd van ſpijs, en matigheyd van dranck.

5 *Dat zy van een geſcheyden:* de plaatſing dezer woorden is tegen den ſtijl en zoû tot de verkeerde gevolgtrekking kunnen leiden, dat Bacchus en Ceres geſcheiden waren: 't geen blijkends vs. 3 's Dichters bedoeling niet was; vs. 3 en 4 verklaren den zin.

Der Tooverſchen geſpoock u deze prent uyt wijſt,

Zoo eyſſèlyck om zien dat t'hayr te berghe rijſt.

Apoc. 21.

Der Toovenaren loth met ſolpher, vuyr, en roock

Is inden Helſchen poel, vol brands en vol geſmoock.

XVI.

De Tooverſchen ziet hier, t' wijl and're Menſchen ſlapen,
Met wonderlijck gebaer verkeeren al in Apen,
En met een held're Torts van doode-ſmeer gewracht
Doen eenen lichten dagh oprijſen inder nacht.
Wat brand hier voor een Hel? wie oft zy hier wieroocken?
Wat Katten lollen dus? help *Pluto!* t' ſijn al ſpoocken;
Zout wel een Kerckhof zijn? ick laet my ſchier verleyn!
Hier light zo menigh hooft, en ſchedel ſonder breyn.
Wat maecken zy gebaers? wat maecken zy al kruyſſen!
Beroerende de locht, en doen de Boomen ruyſſchen.
Ginds ſtaet een looden Kelck vol doodelijck venijn,
Oft ſout *Medeams* ſap, oft *Circes* dranck wel zijn?
Hola! zy wecken al de Geeſten hier ter banen,
De locht die is vol vuyrs, en vol gehoor'nde Manen,
Ick derf nauw naerder treen, zy maecken een geluyt:
Plutonis Hel-gedrocht, ghy *Furiën* komt uyt!
Tiſiphone, *Alecton*, *Megera* licht u hielen,
Ick dage u inden naem van dees verſtorven zielen,
By *Styx* en *Acheron*, dat ghy op deſen tijd
V t' ſamen vinden laet in't midden van dit krijt.
A my! wat ſien ick daer in't ronde perck vergaren?
De helle ontledicht ſchier al heur verbannen ſcharen,
Zy werden my gewaer, zy hebben my gezien,
Waer loop ick alderbeſt, waer zal ick henen vlien?

1 *Tooverſchen* voor „tooveresſen." Zie over dezen vervrouwelijkenden uitgang o. a. BILD. *Verh. over de Geſl.* bl. 95, 96.
3 *Doode-ſmeer* is „vet van lijken."
6 *Help Pluto:* 't zijn namelijk de *katten* die dus roepen of lollen.
7 *Ick laet my ſchier verleyn:* t. w. om het te gelooven.
9 *Kruyſſen* zijn „toovergrimasſen."
12 *Medeams ſap:* verkeerd: 't moet „Medeaas ſap" of „Medeae ſap" zijn.
16 *Plutonis Hel-gedrocht* enz.: Wat in dezen en in de vijf volgende regels ſtaat is weder een *incantatie* der *Tooverſchen*.

T'Atheen' *wert* d'Overhand, *den ſtrijdſchen* Mars *in* Sparten,

En Phœb' *by den* Tyriers *geëert van gantſcher herten.*

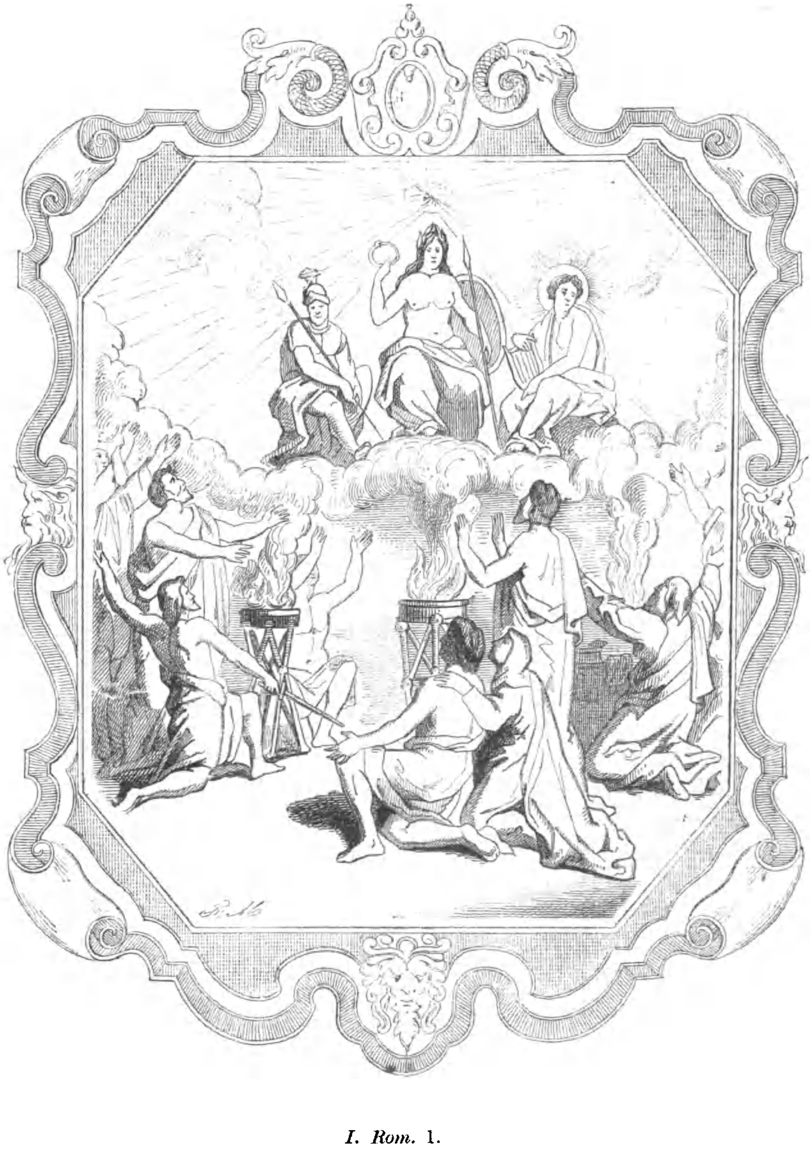

I. Rom. 1.

In eenes Menſchen beeld zy hebben Godes wezen

Verandert en verkeert, jae dienſt en eer bewezen.

XVII.

De Heydenen hoe blind zy voor ons henen gingen
Noch altijds droomden van *een wezen alder dingen*,
T' welck als een eygenſchap t' aenbidden quam alleen,
Dat heylich was van aerd, en yeder algemeen:
d'Atheners D'Overhand devotigh eere boden,
De *Tyriers Phœbus* als den grootſten alder Goden,
Den wapen-roover *Mars* wert met veel offer-viers
Geëert devotigh van den *Lacedemoniers:*
Maer ander blinder, en veel woeſter van manieren
Gods-dienſtigh offerden d' onredelijcke Dieren:
En t' alderdomſte volck voor't vuyr heeft neer geknielt,
Oft ander ſchepſel t' geen dood was en onbezielt.
Elck land had zijnen Godt eerbiedigh in't gezichte,
Dies in hun blind'heyd zy beſchaemden veel verlichte,
Die eenighſins verlicht, noch gaen in blindheyd voort
En vragen na Gods-dienſt, naer God, noch naer zijn woord!

7 *Wapen-roover:* vergel. de noot op blz. 104, vs. 1738.
9 *Ander:* is hier meerv. voor *anderen.*
10 *Offerden d' onredelijcke Dieren:* dit wil hier zeggen: „brachten hun offers *aan* de onredelijke dieren."

Blz. 184, Motto 1. *d'Overhand* is de „Overwinning," *victoria*. Men zegt nog: „de *overhand* hebben," voor: „de overwinning behalen." Vergel. 't *Util. Woordenb.* op HOOFT op *overhandich*.

De Liefdekens *ſtaen hier, ziet! hoe zy ons aenprijzen*
Malkand'ren alle deughd en vriendſchap te bewijſen.

I. Ioan. 4.

God is de Liefde zelf (de Liefde is t'hooghſte loth:)
Wie inde Liefde blijft, blijft eeuwigh'lijck in God.

XVIII.

OFT yemand vragen mocht wat deze *drye* bedieden:
Ghy ziet hier *een* de *twee*, en weder *twee* d' *een* bieden
Elckanders aengezicht, dewijl men zeght gewis
Dat eene vriendſchap twee vriendſchappen weerdigh is.
Het zijn de *Charites*, die met een mild ontfarmen
Malkand'ren alle *drye* zoo liefelijck omarmen,
Met ware liefd' zy tot malkand'ren zijn gezint,
De liefd' den gordel is die hun te ſamen bind
In eenen vaſten knoop: maer waerom en becleeden
Zy niet het wit albaſt van haere naeckte leden?
T' is om dat reyne liefde, en vriendſchap ongeveynſt
Een open herte toont, dat nimmer quaed en peynſt.
Aglaja, *Thalia*, en *Euphroſin'* zy heeten,
Bevalligheyd, *Vermaeck*, en *Blyſchap* ongemeten,
Want aengenaemheyd en vermaeck zy in't gemeen
En rechte vrolijckheyd voorts brengen by elck een.

5 *Charites*: „de Bevalligheden of Gratiën."
13 *Thalia:* verkeerde klemtoon; 't woord is „Thalía" met den nadruk op de tweede ſylbe.

De Weldaed dryderley (*ons tot een goed exempel*)

Wert heylighlijck geëert te Roomen inden Tempel.

Heb. 13.

De Weldaed nimmermeer uyt u gemoeden vaeght,

Want zulcken offerhand den Heere wel behaeght.

XIX.

DEES drye Goddinnen hier dus op de rije ſtaende
En zijn niet ongelijck de Beelden van't voorgaende,
Dees ſchoone Maeghden zijn de *drye Weldaden* zelf
Hier voormaels opgerecht in't heyligh Rooms gewelf:
D'een is *Weldadigheyd*, die met een open herte
En met een open hand gedenckt heurs naeſten ſmerte:
Ontfangende geſchenck de tweede Nymphe heet,
Daer ſteeds *Weldadigheyd* heur giften aen beſteed:
De derde *Danckbaerheyd* in wiens gemoed begraven
Light den danckoffer van heurs naeſten milde gaven.
D'een rijckelijcken geeft, de tweede die ontfanckt,
De derde voor de gaef eerbiedighlijck bedanckt.
„Och oft dees *Nymphen* ons altſaem zoo wel bevielen
„Dat wy hun plaetſten inden Tempel onzer zielen:
„Want daer in't herte blinckt dit ſchoone beeldewerck,
„Daer is een heyligh Huys, en welgecierde kerck.

10 *Den danckoffer:* hier mann. gebezigd, welk geſlacht oorſpronkelijk aan dat woord toekomt. Zie BILD. *Geſl.* op *Offer.*

Ey ziet! wat grooter Vifch is hier int net gevifcht:

T' is Pallas, *door't bedroch van* Gierigheyd, *en* Lift.

I. Timoth. 6.

Die zich bekoren laet van't goud dat hy ziet blicken,

Door Gierigheyd geraeckt in veelderhande ftricken.

XX.

De kloecke *Liſtigheyd* twee-aenzightigh en wacker,
En d' arme *Gierigheyd* (die van eens anders acker
Wel haere ſchuren vult, en in heur dieſſche taſch
Berght t' *goud* dat zy kabaſt uyt heures naeſten kas)
De wijze *Pallas* zelf zoo aerdich koſten locken,
Tot dat zy hadden t' net heur over t' hooft getrocken.
„ Want dat *de Gierigheyd de Wijſheyd wel bedrieght,*
„ Is een gemeene ſpreuck, die door de monden vlieght.
Dit is wel eer gezien aen *Midas* doen hy haeckte
Dat het al louter goud mocht werden dat hy raeckte,
Dees bede hem gewert, en was hem light vergont,
Greep hy een ſtocxken op, het wert al goud terſtond,
Oft grijpt hy eenen ſteen, hy wert in goud herboren,
Neemt hy een hand vol graens, hy heeft al gulden koren,
En dobbert hy in't nat, oft grijpt hy eenen boom,
Hy heeft een gouden eyck, en eenen gulden ſtroom:
Den geck die is verblijd, hy lacht vaſt dat hy ſchatert,
En geeft den *Echo* werck, die al zijn doen beſnatert;
Maer als hy aenden diſch zal eten (t' is te vreemt!)
Wort al de ſpijze goud die hy in handen neemt,
En als hy drincken zal, (wel hoe wilt nu gelucken?)
Den Wijn in goud verkeert, en met geheele ſtucken
Hem in het keelgat valt, dies roept hy weder aen
De Goden, die uyt liefd' hem van dit leet ontſlaen.
„ Dies dickwils *Gierigheyd* de *Wijſheyd* heeft bedrogen,
„ En t' goud heeft inden nood' noeyt yemand helpen mogen.

4 *Kabaſt: kabasſen* komt van *kabas*, „tasch, zak." *t'Goud, dat zy kabaſt,* beteekent alzoo: „'t goud, dat zy in haar *kabas* ſteekt, dat zy *zakt, broekt,*" gelijk men nu met een platte ſpreekwijze zeggen zoû. Zie 't woord ook gebruikt in HOOFTS lief minnedichtjen: *T Minnegoodtje, wondziek geesje* enz.

Aenmerckt hoe d'Avonthuur de huyck hanght naer de winden,
En niet met allen vraeght naer vyanden, noch vrinden.

Pfal. 91.

Mijn toevlucht is alleen den Heere der heerfcharen,
Geen quaed, noch ongeval, en kan my wedervaren.

XXI.

DIE d'Avonthuur vertrout, eerſt overdenck te voren
Dat zy lichtveerdigh als den weerhaen op den toren
Met alle winden waeyt, en dat hy is verleyd,
Die in heur zoecken wil zijn ruſt en vaſtigheyd:
Ziet hoe zy ſtaet en zwiert met vleugels gauwe en vlugge,
D'een zy nu t'aenſchijn bied, nu d'ander weer den rugge;
Ziet hoe zy voeteloos op eenen ronden bal
Toont hoe den hooghmoed gaet gemeenlijck voor den val.
Dees beeldeniſſe ontbreeckt dat zy niet wiſpelturigh
Een wanckel rad om draeyt, onſtadigh en gedurigh,
Daer d'een om hooge rijſt met eenen trotſen kop,
En d'ander inden grond valt boven vanden t'ſop:
Want dit is haren luſt, dat zy in grooter weerden
Den eenen hoogh verheft, den andren worpt ter eerden.
Als ick in't tafereel *Cebetis* heur aenſchouw'
Zoo zie ick zoo my dunckt een dulle en blinde vrouw'
Die voren inden hoop ſtroeyt eenen gouden regen,
Daer elck om't meeſte dringht: den eenen heeft gekregen
Een koſtelijck Threſoor, verzilvert, en vergult,
Den andren om een kroon van vreughden is vervult,
Die, eenen Scepter draeght, en deſen heeft een Keten,
Den andren is een Schael vol Peerlen toegeſmeten,
Maer achter deze *Nymphe*, eylaes! wat zie ick hier?
D'een heeft den bedel-zack, den andren heeft een lier,
Den eenen heeft een krucke, oft van ſint Iacobs ſchelpen,
Den andren ſteent en zucht, t'is al God wil u helpen.
En twijl den eenen vaſt heur voor de gift bedanckt,
Den andren om zijn loth vaſt treurt, zucht, weent en ianckt;
Neemt zy den eenen t'ſyne, en gevet eenen andren,
En doet zoo vreughde in rouwe, en rouwe in vreught verandren.

15 *'t Tafereel Cebetis:* het *tafereel Cebetis* of „van Cebes" was een geſchilderde prent, in den tempel van Saturnus te Theben opgehangen, en waarvan de Griekſche wijsgeer Cebes een uitlegging gaf. Spieghel ontleende aan dit tafereel de ſtof der twee laatſte boeken van zijn *Hertſpieghel*, waarom P. Vlaming er een vertaling van heeft gevoegd achter zijn uitgave van voornoemd dichtſtuk, 1723.

23 *Nymphe:* deze benaming geeſt V. meermalen aan vrouwelijke zinnebeeldige perſonen. Zie o. a. blz. 163, VI, vs. 3; blz. 189, XIX, vs. 7; blz. 197, XXIII, vs. 6. Het woord wordt echter door onze vroegere dichters veelal eenvoudig voor „meisjen" genomen, als dikwijls by CATS, en by STARTER, *Frieſche Lusthof*, I: *Jeugdige Nymphen, die 't boerten bemint.*

De oorſpronkelijke beteekenis is *maagd;* maar wanneer onze ſchrijvers der 17e en 18e Eeuw van de *nymfjens* praten, bedoelen zy doorgaands vlak het tegendeel. A.

25 *Sint Iacobs ſchelpen:* zoo noemde men de ſchelpen, die de pelgrims op hun hoed droegen; vermoedelijk naar „St. Jacob van Kompostella," tot wiens kapel jaarlijks een aantal bedevaartgangers zich heen begaf.

29 *Gevet* voor *geeft het*. Zie de noot op blz. 59, vs. 340.

Die arm is, en genoeght met t' geen hy heeft ontfangen,

De wankel Avonthuur *heeft inden ſtrick gevangen.*

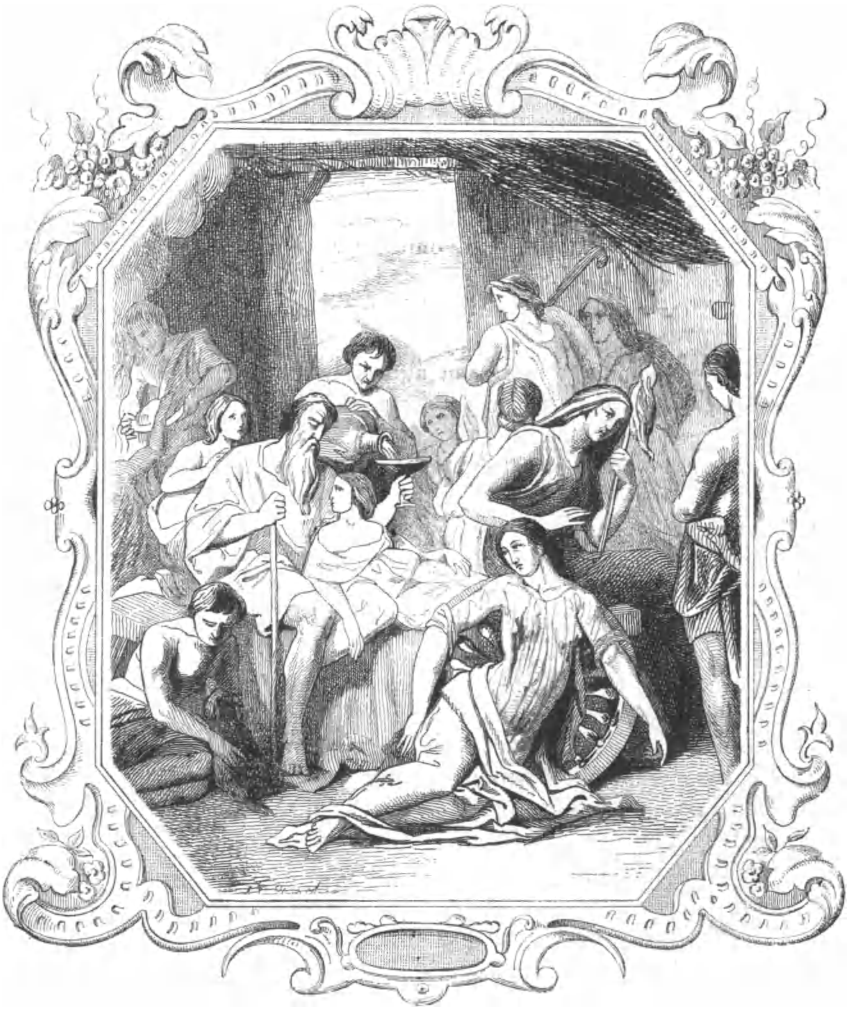

Iob, 1.

'Tgeen God gegeven had dat nam hy t' ſijnder tijd:

Des Heeren heyl'gen naem zy hoogh gebenedijt.

XXII.

DAER in een biezen Hut zich d'*Armoede* geneerde,
Daer't hooft de zolderingh, en daer de voeten d'eerde
Geraeckten te gelijck, en daer een vuyren planck
Te ſamen was den diſch, en oock de zitte-banck,
Daer't goud-geel kaf en ſtroo men op den vloer uyt-ſpreeden,
Om ruſten inden nacht de moegeſlaefde leden,
Daer't water was den dranck, en droogen viſch het brood,
Daer laveniſſe en ſpijs gehaelt wert uyt de ſloot,
Daer aenden kouden heert de tanden moſten knappen,
En daermen liep bekleed met duyzenderley lappen,
Daer den huyſvader (laes!) was eenen blinde-man,
En daermen leven moſt van t'geen de vrouwe ſpan,
Daer vijftien zonen en drye ionge meyſkens waren,
Daer't al by daegh te bed moſt om de keers te ſparen,
En daermen nauwe een bieſe, oft daermen nauwe een lamp
Ontſtack, wanneer daer s'nachts quam t'een oft t'ander ramp:
En daer noch niettemin t'*Genoegen* wert gevonden,
Aldaer lagh d'*Avonthuir* die *Lichte-ſchoy* gebonden.
„Want daer't genoegen is, al valt ſchoon d'armoe zuur,
„Daer vreeſtmen geen Fortuyn, noch wanckele Avonthuur.

12 *Span:* imperf. van *ſpinnen*. Zie TEN KATE, D. I, 1e *pr.* op SPAN. Bekend is het oude rijmpjen:
Toen vader Adam ſpitte en moeder Eva ſpan,
Waar vond men toen den boer en waar den edelman.

15, 16 *Een bieſe ... ontſtack:* een ſtroohalm, de eenige lucifers, die men toen nog kende.

18 *Lichte-ſchoy:* „die *licht* heen *ſchooit.*" *Schoyen* is „met drift voort ſnellen." Zie BILD. op *Huyg.*, VI, 134. Wy zeggen nog *ſchooier* voor „zwerver, vagabond."

Ziet hoe Hippomanes At'lanta *voren loopt,*

Vermits zy om het goud den hooghſten prijs verkoopt.

I. Cor. 9.

Zy loopen alle wel ter banen dat elck hijght,

Maer een van allen doch den prijs alleen verkrijght.

XXIII.

RUYMBAEN! *Hippomanes* loopt *Atalanta* nae,
Het gelt hem zijnen kraegh indien hy komt te ſpae,
Zy loopen beyde om ſtrijd, o bloet! wat zal ick zeggen?
Het ſchijnt ghy noch een lijf hebt inde kiſte leggen,
Dat ghy v zelven voed met zoo een yd'le hoop,
En waent dees vlugge *Nymphe* (in heuren ſnellen loop
Die't al verwonnen heeft) zoo lichtlijck t'overwinnen:
Hippomanes, eylaes! wat mooghdy doch beginnen.
Men blaeſter de Trompet, dies elck zijn hielen licht,
Eer ick eens ommezie zy zijn my uyt t'gezicht;
Den bloet komt achter aen, wel hoe! nu wint hy't weder,
Ey ziet eens wat hy doet! hy werpt ter eerden neder
Drye Appels rood van goud, wel tot dryemalen toe,
Daer t'elcken zy naer buckt, het welck hem komt te goe,
Hy loopt, hy overwint, tot dat hy moed' geronnen
De *Nymphe* in haeren loop heeft eyndlijck overwonnen.
„Maer zeght, ô *Muſa!* zeght, geeft niet den *Sulmoaen*
„Met deze Fabel ons uytdrucklijck te verſtaen,
„Dat inden wegh des deughds, zijn tweederleye hoopen
„Die vuyrigh om den prijs op't alderſnelſte loopen,
„Daer d'een ten eynde loopt, en d'ander ſtille hout,
„Die zich verleyden laet van't zorgelijcke goud,
„Daer d'eene tot zijn loth den prijs is toegevallen,
„En d'ander komt te ſpade, en krijghet niet met allen.

4 *Noch een lijf hebt inde kiſte:* „nog een lichaam voor 't breken," zouden wy zeggen.
17 *Den Sulmoaen:* „Ovidius," die van *Sulmo* geboortig was.

Hoe eenen armen Man *(t' is wel aenmerckens weert)*
Door een gelijckenis den Keyſer *heeft geleert.*

Exod. 23.

Geſchencken niet en neemt van vyanden noch vrinden,
Want zy des Rechters ooghe, en t'ſiende recht verblinden.

XXIV.

DEN *Keyzer* langhs den wech aldaer hy gingh ſpaceren
Zagh eenen *Armen man* vol puyſten en vol zeeren,
Waer op de vliegen vaſt al greetigh en verwoed
Zich meſten vet en dick, met etter en met bloed,
Den Koningh wert beweeght' en mocht dit niet verdragen,
T' ſae Pagie (zeyde hy) dees vliegen wilt veriagen:
Neen ſprack den *Armen man*, ey lieve laet doch dat,
Dees vliegen zijn verzaed, dees krekels zijn nu zat,
Veriaeghdy deſen zwerm; zoo komter weer een ionger,
Met nieuwen appetijt, met gragen verſchen honger,
En zullen van mijn vleeſch en bloed hun zelven voen
Met meerder pijn en ſmert dan my nu deze doen:
Den *Keyzer* dedet vremt, deze antwoord met groot wonder
Hem in zijne ooren klonck gelijck als eenen donder:
„Hy mocht gedencken, oft den Rechter die van goed,
„En gelden is verzaed, t' recht zoo veel hinders doet
„Als eenen kalen vinck die eerſt t' gedingh zal ſchiften,
„En eet den armen op met gaven, en met giſten.

1 *Spaceren:* oude vorm van *ſpansſeeren* of *ſpanceeren* en zuiverder. 't Is 't Lat. *ſpatiari*, in 't H. D. bewaard in *ſpatzieren*.
8 *Krekels:* geheel oneigenlijk worden de „vliegen" met dien naam betyteld.
9, 10 Vergelijk *Warande der Dieren*, XXIV, vs. 9 en 10.

Ziet hoe Anchiſis Zoon *den Vader helpt in nood,*

En Nero *al verwoed zijn Moeder brenght ter dood.*

Proverb. 10.

In eenen wijzen Zoon den Vader zich verblijd,

Maer in een Godloos kind de Moeder droefheyd lijd.

XXV.

DOEN *Troeyen* ondergingh en ſtont in roode kolen,
Doen't hongerige vuyr ſteeg opwaerts naer de Polen,
En doen het Griexſche ſtael (al razende en verwoed)
Geen dingen zoeter vont dan het Troeyaenſche bloed;
Æneas met zijn *Kind* ontwijckt den brand te gader,
En neemt op zijnen halze *Anchiſen* zijnen Vader:
Hy draeght den Ouden man dat hem den rugge kraeckt,
Tot dat hy eyndelijck uyt s' doods perijckel raeckt.
Hoe draeght Æneas dus? ick drage mijne kroone;
En drucke levende uyt het beeld van eenen Zoone,
Van eenen goeden Zoon, die heyligh, en beleeft
Den genen weder draeght die hem gedragen heeft.
Maer recht int yegendeel is *Nero* veel verwoeder
Als een onreed'lijck Beeſt, die't herte van zijn Moeder
Vyt heuren lijve ruckt, en ziet het enge graf
Van zijnes Moeders buyck, dat hem eerſt t' leven gaf.
Hy doodight die waer van hy't leven heeft ontfangen,
En noch loopt eenen traen niet langhs zijn ſnoode wangen.
„Dies als ick dezer twee hun vonniſſe onderzoeck,
„D'een komt den zegen toe, voor d' ander is den vloeck.

2 *De Polen* voor „den hemel," als by de Latynen *poli* voor *cœlum;* 't Gr. *polos* en 't Lat. *polus* werden ook in 't enk. tropisch voor „hemel" gebruikt. Dit ſtrekke tevens ter aanvulling der noot op blz. 74, vs. 777.

5 *Te gader:* behoort by „*Aeneas* met zijn *Kind.*"

17 *Doodight* voor *doodt;* ſchijnbaar vreemde vorm, doch gelijkſtaande met *noodigt* voor *noodt.*

Men hoort den Philoſooph' *den* Keyſer *hier verklaren*
Waerom den dooden wert geciert met lauwer blaren.

Eccl. 7.

Den ſterf-dagh is den Menſch veel beter in zijn ſmert,
Dan zijnen eerſten dagh als hy geboren wert.

XXVI.

DE heydenen voorheen, den Doon ter eerden brochten,
Wiens bleeck befturven hooft met lauwer was om-
vlochten,
Den *Keyfer* nieufgier om hier d' oorzaeck van verftaen,
Spreeckt zijne honigh bye den wijzen *Bias* aen,
Zeght, ô wijfgieren! zeght, waerom men dies ten toone
Den Doon ten grave brenght omvlochten met een Kroone?
„Heer *Keyfer* (zeght hy) t' is om dat hy voor gewis
„Van alderleye ellende en fmerte ontflagen is,
„Dat hy voleyndight heeft den loop met zijne voeten,
„En af geleyd de fchuld die wy betalen moeten,
„Dat hy in zijne dood de Dood verwonnen heeft,
„En hier gefturven is op dat hy elders leeft.

4 *Honigh bye ... Bias: Bie, Bias*, woordfpeling.
5 *Wijsgieren:* ftond er *wijsgier'gen*, dan kwam het beter met de maat uit.

Ziet hoe den Aſſyrier verwijft gelijck een kind,

Zijn hand ſlaet aende ſpille, en zijnen rocken ſpint.

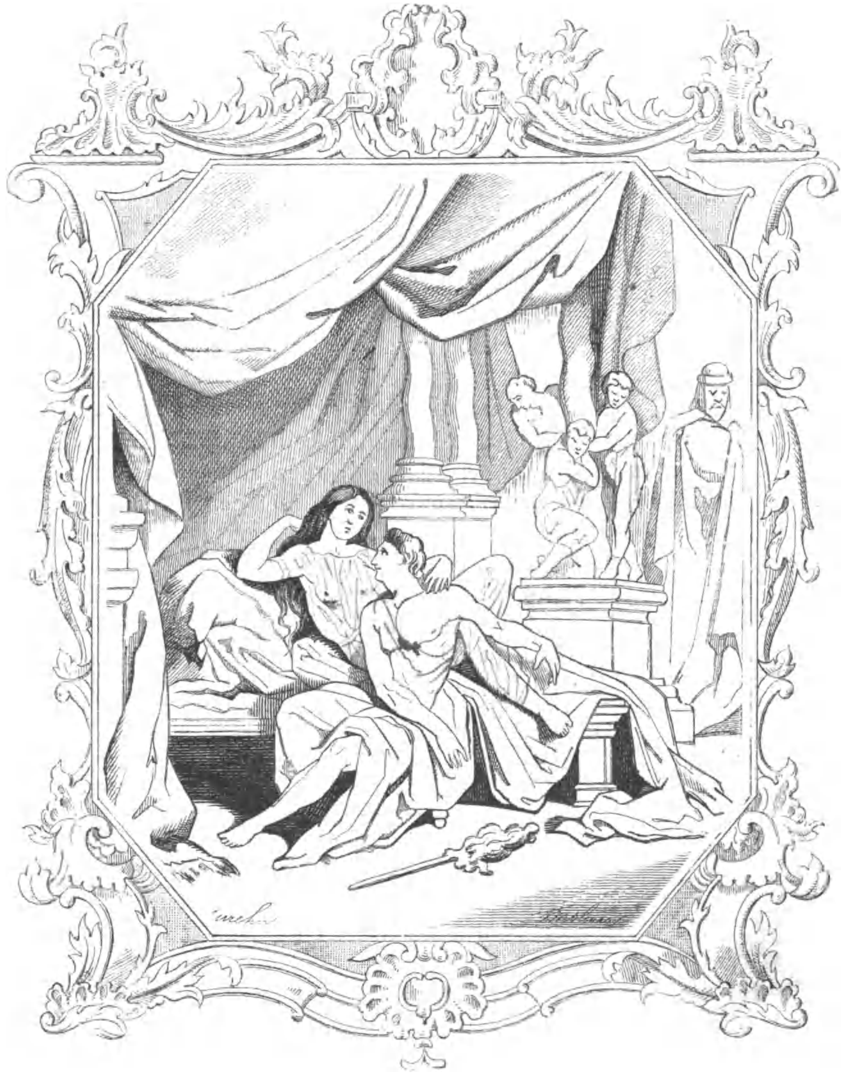

3 *Regum.* 11.

Doen Salomon zoo veel boelagien had verkoren

Wert hy zoo gantſch verwijft, dat alles liep verloren.

XXVII.

SARDANAPALUS ô! wat helpen v drye mijten,
Daer ghy de ſpille om draeyt? het dient tot u verwijten
Dat ghy zoo heel verwijft, en zelfs den rocken ſpint:
Dit harnaſch paſt u niet, wat zijdy dul, oft blind?
Den Scepter voeght u beſt, om daer meed' te beſtieren
V onverwonnen erf, het Rijck der Aſſyrieren:
Ghy ſlacht *Alcmenæ* Zoon, die (hoe ontſien en trots)
De ſchoone *Omphale* geeft zijn pijlen, en zijn knods,
En wiſſelt al zijn tuygh, (ô zotte minne-grillen!)
Voor eenen ſpinrock, en een hand vol ronde ſpillen.
O groote minne-kracht! die wonderlijck uytmunt,
Als ghy een manlijck hert zoo heel verwijven kunt.
„Als ghy eens Koninghs ziele in uwe boeyen kluyſtert
„Is al de Majeſteyd van zijne Kroone ontluyſtert,
„Zijn wijſheyd ongheacht, zijn mogentheyd vervoert,
„En door zijn hoerery wert tganſſche rijck verhoert:
„Daer't Hof van minne brand, wert (eer men't ſoude wanen)
„Het land een vuyl Bordeel, vol lichte Courtiſanen.

1 *Drye mijten:* Waarſchijnlijk ſtaat *mijten* hier voor *myters*, „kroonen," de drie kroonen namelijk van Asſyriën, Mediën en Babyloniën.
3 *Den rocken ſpint* voor „het rokken afſpint."

Blz. 204, Motto 2. 3 *Regum* 11: dit „derde" Boek der Koningen naar de ordening der Vulgata is het *eerſte* naar de Staten-overzetting.

Merckt hoe rechtveerdigh dat Perillus *raeckt ter dood*

In zijnen kop'ren Stier, die hy voor and'ren goot.

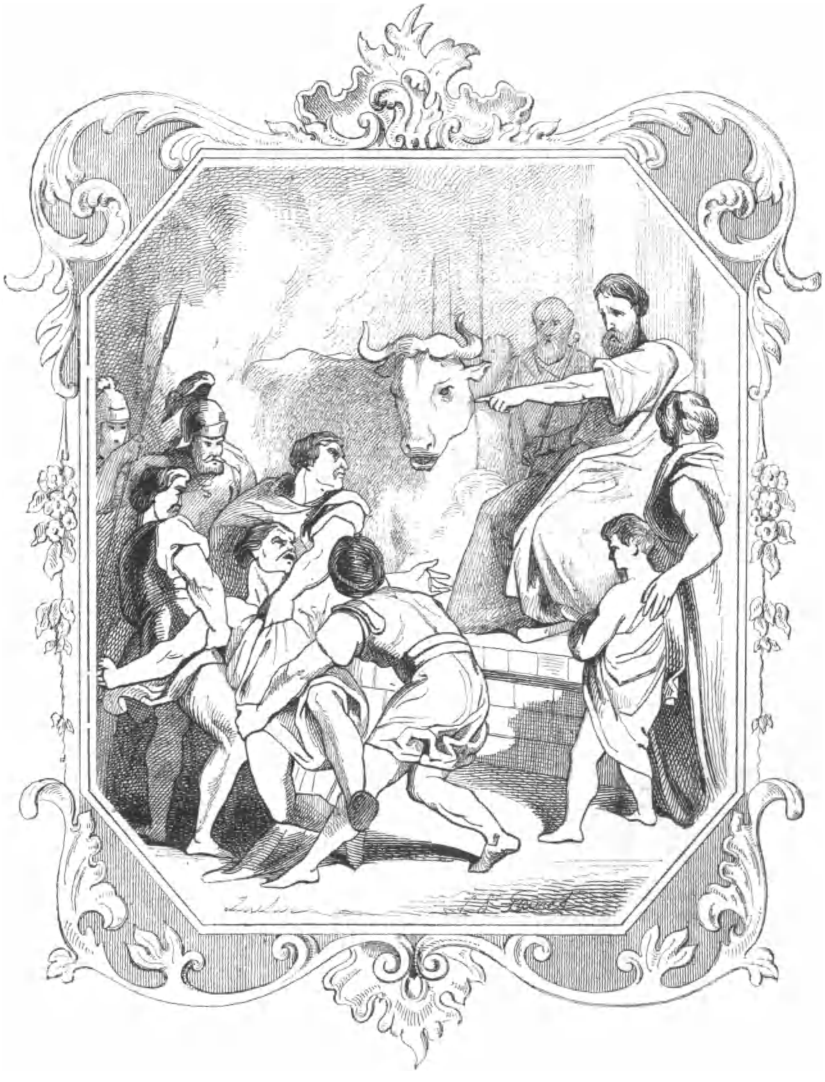

Psal. 7.

Den Goddeloozen graeft den put naer zijnen zin,

Maer als hy't heeft gedaen, valt hy daer zelver in.

XXVIII.

DEN konſtigen *Perill'* (die op het alderblootſte
Den gieter *Myron* zelf in zijne konſt naebootſte)
Goot eenen kop'ren Stier, die hy om zijnder konſt
Den Tyran *Phalaris* (om raecken in zijn gonſt)
Eerbiedighlijcken ſchonck: maer als hy voor den Koningh
Verſcheen, om naer zijn werck te krijgen zijn belooningh,
Sprack den Tyran tot hem, Zeght my, du kloecker geeſt,
Wat zoud' men mogen doen met dit gehoornde Beeſt?
Heer Koningh (zeyde hy) den Stier die heeft een wyde
Vierkante venſter in het midden van zijn zyde,
Waer in men werpen zal den boozen t' ſijnder ſtraf:
Wanneer den quaden nu in dit metalen graf
Met hitte wert gepijnt, zal hy den Stier doen brullen,
En met een luyd geloey, de ruyme locht vervullen.
Wel aen (ſprack den Tyran) t' is beſt ghy't eerſt verzoeckt;
Men greep hem by den kop, zijn kunſt heeft hy vervloeckt,
Geen klagen hier en holp, men moſt het recht vervolgen,
Den dooden Stier heeft hem al levende op gezwolgen.
„Dies, ô ghy kunſtenaers! denckt dat in s' werelds perck
„Een yeder wert geloont nae zijnder handen werck.

1 *Op het alderblootſte: bloot* is hier „naakt, klaar, onbewimpeld."
2 *Myron:* een beroemd Grieksch beeldegieter, leerling van Agelades, leefde in de vierde eeuw na de ſtichting van Rome. Een koperen koe, door hem gegoten, voerde zijn roem ten top en gaf aanleiding tot talrijke lofdichten, waarvan ſommige door den Franſchen dichter Ronſard zijn vertaald.
3 *Om zijnder konſt:* abl. vorm. 't wil zeggen: „om de konſtige wijze van vervaardiging."
9, 10 *Een wyde vierkante venſter:* hier te recht vr. gebezigd, als 't Lat *feneſtra*. 't Onz. geſlacht is by misbruik ingeſlopen, omdat men er *raam* onder verſtond.
15 *Verzoeckt:* germanismus voor „beproeft," hoezeer ook thands nog in die beteekenis geldig, wanneer het *active* gebezigd wordt, en *perſonen* betreft: zie b. v. Gen. XXII : 1.

Ziet hoe een ſtalen Zweert aen eenen zijden draet

Steeds hanget boven t' hooft den Koninghlijcken ſtaet.

Pſal. 55.

Mijn herte is in mijn lijf beanxſtet, iae het beeft,

S'doods vreeze mijn gemoed aldus getroffen heeft.

XXIX.

DEN vleyer *Damocles* Pluymſtrijcker die uytſteket,
En nimmermeer (God wouds!) in s' Princen hof gebreket
Acht *Dionyſium* als eenen aerdſchen God
Geluckich over zeer, ſchier zonder mate oft ſlot:
Waerom den Koningh hem met purp'ren kleed'ren ſchoone
Als eenen Koningh ciert, iae t' voorhooft met een Kroone
Hem heerelijck omdruckt, en hem in handen geeft
Den Koninghlijcken ſtaf, waer voor't al ſchrickt en beeft;
Den nieuwen Koningh hy dus laet ter Tafel zetten
Diens rugh geladen is met alderley bancketten,
Men ſpeelt een zoet muſijck, en weckt den *Echo* zelf
Met eenen zoeten toon in't Marmoren gewelf:
Maer twijlen men dus iuyght in't midden der gezangen,
Laet *Dionyſius* een ſtalen zweert ophangen
Aen eenen zijden draet, recht boven t' hooft gewis
Des geenen die zich waent dat hy geluckich is,
Maer ziende naeuwe om hoogh, verſchrickt hy zoo voor't dreygen
Van't opgehangen zweert, dat hy zijn hooft moet neygen,
En roept, Heer Koningh ô! verloſt my uyt den druck,
Ick kieze mijnen ſtaet, en laet u dit geluck.
„Aldus en magh hy niet geacht geluckigh wezen
„Die ſtadigh is gepijnt met duyzenderley vreezen,
„T' Palleys dat zijnen kop hoogh inde lucht verheft,
„Eer dan eens Herders Hut, den krommen blixem treft.

2 *God wouds!*: letterlijk *God wou* (of *wilde*) *des!* d. i. God wilde het zoo.
15 *Recht boven t' hooft gewis:* d. i. „precies recht boven 't hoofd."
21 De ſamenſtelling van dezen regel is gebrekkig: men leze: „aldus mag hy niet gelukkig worden geacht."
23 *T'Palleys dat zijnen kop* enz.: Vondel heeft later Horatius op meer edele wijze nagevolgd. Men denke aan Badelochs klacht:
Hoe veel gheluckiger zijn arme en ſlechte dorpen enz.
24 *Den krommen blixem* voor *de kromme*.... 't Is de 1 n. v.

Neroos *Tucht-meester ons hier schildert naer het leven*

Hoe Hooghmoed wert verkleent, en Ootmoed hoogh verheven.

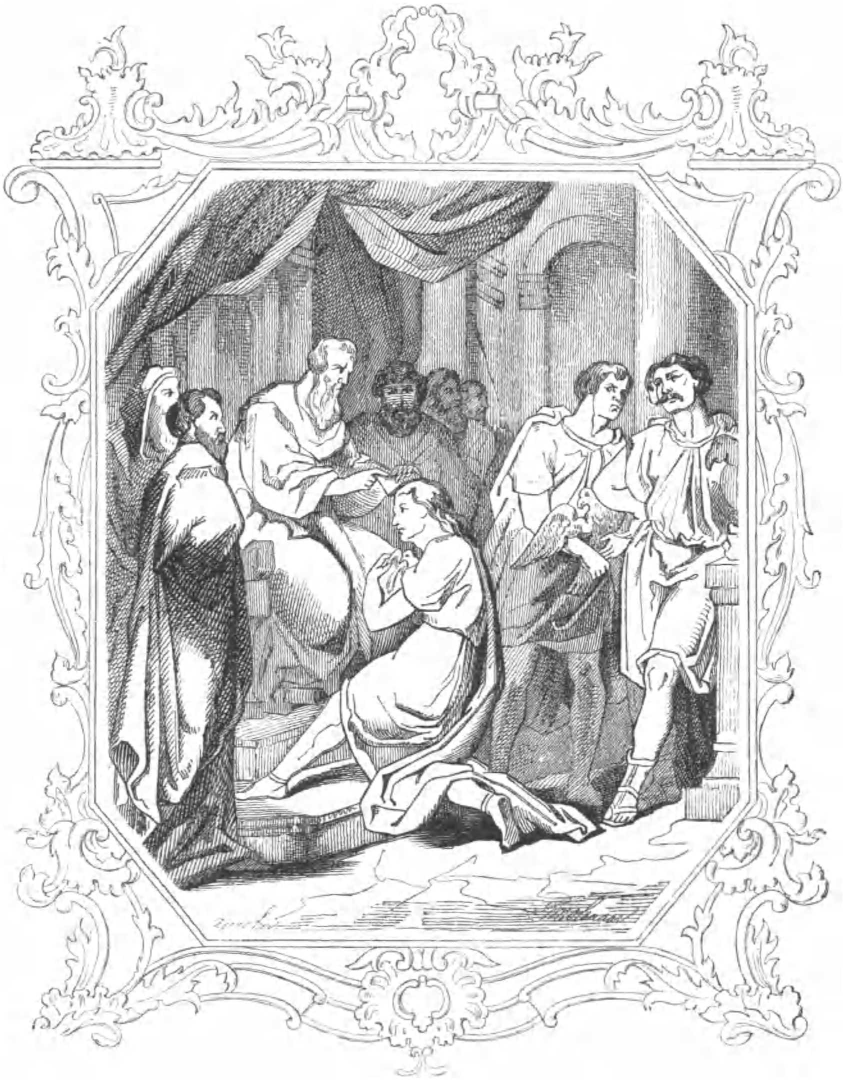

Math. 23.

Hy wert vernedert die zich te verheffen pooght,

Maer die hem zelf verkleent wert heerelijck verhooght.

XXX.

DEN wijſen *Seneca* ons meld, en gaet vertoonen
Van eenen *Koningh* die zijn drye bedaeghde Zonen
Heel van verſcheyden aerd drye Vog'len ſtelde veur
En gaf van alle drye elck een den willekeur,
Op dat hy ramen mocht wie't beſte van hen lieden
Het Koninghrijck voorts aen zou heerſchen en gebieden,
En dragen zoo den laſt, die zijnen ouden dagh
Veel kommerlijcker viel, dan zy te voren plagh:
Den *Arent* d' eerſte koos, den Koningh aller Vogels,
De tweede koos naer hem den *Sperwer* ſnel van vlogels,
Den langh gebeckte *Snep* verkoos de ioncxſte Zoon,
Dies hem den Vader ſchonck de Koninghlijcke Kroon.
„Hy die door Ootmoed en Vernedertheyd van geeſte
„Verkoos het minſte loth, verkreegh het aldermeeſte.
„Want wie door hooghmoed klimt, die naerdert zijnen val;
„En die zich zelfs verkleent, gemeenlijck klimmen zal.
„Dies die in Ned'righeyd verſlijt zijn vliende leven,
„Al ſchijnt hy leegh te zijn, zoo is hy hoogh verheven;
„Hy is den val naer by die hooge zich verheft,
„En die zich hout om leegh den blixem niet en treft.
„Des Weerelds loop is twee put-eemeren gelijcke,
„Het leeghſte klimt om hoogh, het hooghſte valt int ſlijcke.

2 *Bedaeghde Zonen:* te weten, niet *bedaagd,* in den thands gebruikelijken zin van „oud van dagen," maar „op mannelijken leeftijd gekomen."

6 *Voorts aen:* Zie bl. 109, vs. 1888, en bl. 187, XVIII, vs. 16.

7, 8 Zie *Paſcha,* bl. 97, vs. 1465, 1466 en de noot op het laatstgemelde vs.

10 *Naer hem:* lees, om dubbelzinnigheid te vermijden: „*na hem.*" Zie *Nal. en Aant.*, bl. 7.

21 *Put-eemeren: Eemeren* is het meerv. van *eemer*, waterdrager (van *ee*, *eem* = „water") waarvoor wy thands nog gewoonlijk *emmer* zeggen. Hier bedoelt de dichter twee zoodanige emmers, als binnen een put in evenwicht hangen, zoo dat by het rijzen van den eenen, de andere van zelven daalt.

Ziet hier den yſren Eeuw, *daer d' eene d' ander terght,*

De Weereld is vol ſtrijds, en heel in't quaed vererght.

Gen. 4.

Des Weerelds vierde deel ſloegh *Cain*, en was niet wijzer;

Hy bouden d'eerſte Stat, en *Tubal* vond het yzer.

XXXI.

DOEN'T yzer quam in't licht uyt t' ingewand der eerden,
Klep, klep, het Aenbeelt gingh, men ſmeden niet dan zweerden;
Rechtveerdigheyd uyt vrees weer naer den Hemel treckt,
Het Aerdrijck wert terſtond met Menſchen bloed bevleckt,
Den *Krijgh* wert opgequeeckt, men gingh de zinnen ſcherpen
En met den blinden Mol een aerden wal opwerpen,
Het Kalfs-vel wert gereckt, men maeckten flocx een Trom,
Den Menſch wert loos in't quaed, en inde wijſheyd dom,
Men kreegh een bonten vlagh gewonden om de ſtengen,
Men gingh vierkantigh t' Heyr in zijn ſlagorden brengen,
Den Horen onraed blies, de Trommel ſloegh alarm,
De vreeze wert verdooft, en't bloed in't herte werm,
Het eene Heyr verwan, het ander is gevloden,
Het veld dat wert bedeckt met mennigh duyzent dooden,
Men rieper niet dan moord, daer wert een groot geſchreeu,
En zoo quam op de hand den dullen *yſ'ren Eeuw*."

13 *Verwan* voor *verwon*, volgends den bekenden ouden vorm.

Pythagoras *zit hier, den Diſch die is hier knap*

Verzorght met eenen wegh, wat vruchts, en eenen nap.

Marc. 1.

Den Dooper die den wegh voor Godes Zoon quam banen,

Hadde anders geene ſpijze als honigh en ſprinckhanen.

XXXII.

PYTHAGOR', *Samos* roem, te wonderlijcken haten
D'onnutte Gulzigheyd, die niet en kan als vraten;
Met eenen ſobren Diſch hy wel te vreden was,
Hy ſpeenden zich van Vleeſch, en Viſch; by't veld-gewas
In ware danckbaerheyd hy heylighlijcken leefde,
En met der herten aen een goed genoegen kleefde.
„O gulden Soberheyd! ghy zijt v zelfs een maet;
„Als d'ander eerſt begint, zoo zijdy al verzaet.
„De ſpijze is niet zoo zeer om t'lichaem vet te meſten,
„Gelijck een kermis-gans die kruypen moet ten leſten,
„Als zy geſchapen is, dat elck een van heur proeft
„Alleen zoo veel als t'lijf tot onderhoud behoeft.

1 *Te wonderlycken haten:* d. i. „op zeer byzondere wijze haatte." *Te* komt by de middel-eeuwſche dichters doorgaands, en ook nog meermalen by Vondel en zijn tijdgenooten voor in den zin van *zeer*.
2 *Vraten* voor *eten*, en vroeger even wettig.
6 *Met der herten: Hert* wordt hier vr. genomen, welk geſlacht nog in de uitdrukking: „*ter harte* nemen," bewaard is gebleven. Zie BILD. *Geſl.* op *Hart*.
Een goed genoegen: genoegen beteekent hier noch „vergenoegen," noch „vergenoegdheid;" maar „hetgeen *genoeg* is."
11 *Als zy geſchapen is: zy* is hier de *ſpijze*, waarvan vs. 9 geſproken is. De zin is: de ſpijze is geſchapen niet om 't lichaam vet te mesten, maar op dat elk er van nuttige.

Bl. 214. Motto, 2. *Wegh: weg* of *wig* is een langwerpig brood, dat aan de punten wigvormig uitloopt. Zie KIL. *in v.* Ook een kluit boter met ſchuins afloopende uiteinden wordt een „*wegge* boter" of een „boter-*wegge*" genoemd.

Ziet Socrates (*eylaes!*) *besprongen vande boosheyd*

Der Wijven, met gedult verwinnen hun Godloosheyd.

Syr. 25.

Veel liever wil ick noch by Leeuwen en by Draecken,

Als by een booze Vrouw' mijn ruſt en woonplaets maecken.

XXXIII.

DIE een qua Vrouwe heeft, genoegh heeft aen zijn wee;
Den armen *Socrates* (eylacen!) heefter twee,
Hy iſſer meed' geſcheept, hy moeter oock meed' varen
Door zoo veel holle Zeen, door zoo veel waterbaren:
D' een Teſſche is hallefblind, en d' and're Feecx is leep,
D'een ſlaet hem met de roede, en d'and're met de zweep:
Noch was hy wel te vreen, hoe zeer zy op hem brulden,
Zijn herte is onbeweeght, en alles kan hy't dulden:
Kneuſt d' een hem met de vuyſt, en d' ander met den voet,
Zoo hout hy evenwel een ongequetſt gemoet:
Hy lijd, zy ſlaen; hy zwijght, zy voeren heuren ſnater;
Hy zit op't drooge land, zy gieten hem met water;
Ten laetſten zegt hy eens, wanneer de locht verbolght
Den regen in't gemeen naer eenen donder volght.
Aldus Geduldigheyd met zoete en zachte zinnen
„Heur kruys verlichten kan, en tegenſpoed verwinnen:
„Hy wreekt zijn leet genoegh, die ſtille met verdragh
„Niet zijnen ſmaet en wreeckt, daer hy't aen wreken magh.

5 *Teſſche: Teſche* is 't zelfde als *tasch;* en beide woorden vindt men by onze Schrijvers gebezigd om een vrouw aan te duiden: hoe zeer *tasch* in een gunſtiger zin, als: „een wakkre *Tasch,*" *tesch* in een ongunſtiger zin: b. v. by VONDEL Hieruſ. verw. in de Rey van Joodſche Vrouwen:

Op ſchaf op, du looze teſch.

Zie voorts *Uitl. Woordenb. op* HOOFT.

Leep: „ſcheel, druipoogig."

13 *Verbolght* voor „verbolgen wordt."

17 *Verdragh* voor „lijdzaamheid."

Hoe dat Diogenes *bewees* (*naer zijnen wenſche*)

Dat eenen naeckten Haen was een Platoniſch Menſche.

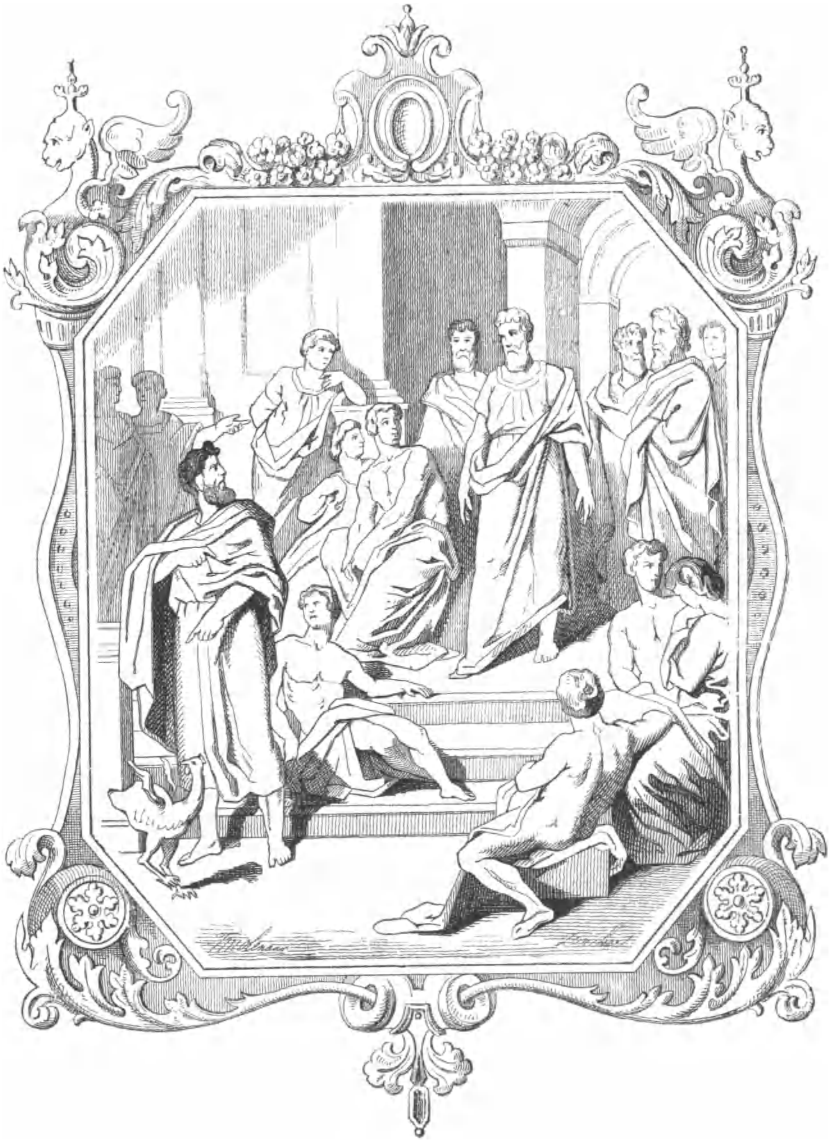

Iac. 3.

Wie met zijn Tonge niet in woorden miſſen kan,

Is al geheel volmaeckt, iae een volkomen Man.

XXXIV.

DEN Wijſ-gier *Plato* om zijn Iongeren te leeren
Zeyde, *een tweevoetigh Dier naeckt, bloot en zonder veren*
Is den geſchap'nen Menſch: dees voorgeſtelde les
Ter ooren al terſtond quam voor *Diogenes:*
Den Drol en is niet ſlinx, hy paſt op deze ſtucken,
En gaet flocx eenen Haen al levendigh uyt plucken
Zijn pluymen uyt het lijf, en daer meed' ſlechten Iool,
Oft hy geen vijf en koſt, loopt naer d'Atheenſche ſchool,
En werpt den naeckten Haen voor *Platoos* voeten henen,
Dats een Platoniſch Menſch, naeckt (zeght hy) *met twee beenen.*
„Noeyt yemand zoo beſpraeckt diens tongh niet eens en liſpt,
„En niemand oeyt zoo wijs die niet mocht zijn beriſpt.

5 *Drol:* „grappige ſnaak." 't Fr. *drôle.*

7 *Slechten Iool: ſlecht* is de wortel van *ſlechten*, „met den grond gelijk maken," en beteekent alzoo al wat „vlak, effen" is (gelijk nog heden „*ſlecht* water voor „ſtil, effen water)," al wat zich niet boven het gewone peil verheft. Van daar is „een *ſlecht* mensch" by onze vroegere ſchrijvers „een *eenvoudig, onbeteekenend* mensch," *un homme terre à terre*, als men in 't Fr. zegt: ook wel „een mensch van lagen, gemeenen ſtand," die in de maatſchappy niet uitmunt. Hier echter, by *jool* (van waar *jolig* voor „guitig, aardig, geeſtig," 't Fr. *joli*) gevoegd, geeft *ſlecht* niet de wezenlijke, maar, als uit het daarop volgende: *oft hy geen vijf en koſt* blijkt, de aangenomen hoedanigheid van Diogenes te kennen. — Zie voorts over *Jool*, BILD. *Geſl. in v.*

8 *Oft hy geen vijf en koſt:* denk hier by *tellen.*

Dees ſtomme beeldenis ſpreeckt (als in eenen droom)

Den Boom is als den Menſch, den Menſche is als den Boom.

Math. 3.

Een yeder Boom die niet draeght goede vruchten hier,

Ten leſten wert gekerft, en dan verbrand int vyer.

XXXV.

HET redelijcke Dier den Menſch verkeert genomen
Gelijckt wel eenen Boom, hoe aerdigh wil dit komen!
Den Boom ſpruyt uyt der eerd, den Menſche uyt ſ' moeders graf;
Den Boom groent en verdort, den Menſch komt en gaet af;
Den Boom zijn tacken heeft, die hy zoo wijt uytſpanden,
Den Menſch zijn voeten oock, en zijne palmen handen;
Den wortel is de Deughd, die al den Boom aenkleeft,
Den Menſche zonder hooft oock nimmermeer en leeft;
Wanneer ſ' Booms wortel treurt, zoo hangen al de bladen,
Oock s' menſchen leden, als't hooft is met druck beladen:
Den Boom die lange ſtaet opt leſt wert oud en krom,
Den Menſche ziet nae't graf in zijnen ouderdom;
Waer den Boom henen valt daer zal hy liggen moeten,
Den menſche naer zijn dood heeft geenen tijd van boeten;
Den Boom zijn midden heeft, met eene ſchorſſe omgort,
Den Menſche een Ziele die van't vleeſch bekleedet wort;
S' Booms Midden eyndelijck, wort met den Boom verdorven,
Maer s' Menſchen Ziel noch leeft alſt lichaem is geſtorven.

5 *Uytſpanden*: om 't rijm, voor „uytſpannet (*uitſpant*)."

Hier light Diogenes, *en kiezet in zijn vat*

Het vrolijck Zonne-licht voor Alexanders *ſchat.*

Hebr. 11.

Voor al't Egyptſche goed, voor *Pharaoos* Threzooren

Heeft *Moyſes* met Gods volck het aldernutſt verkoren.

XXXVI.

DE woonſt *Diogenis* was een boomloze Tonne,
Hy ſchuylden in heur ſchaeu voor't ſteken vande Zonne,
Hy had geene and're Hut, noch and're Tente op d'eerd,
Dit vliende leven docht hem luttel moeyten weerd:
Zijn Tafel was het gras, op een byſondre wijſe
Hielt hy zijn middaghmael, met ongekoockte ſpijze:
Den aes-zack zijn ſchappray hy altijds by zich droeg;
Nature meenden hy heeft lichtelick genoegh:
De Wijnen die hy dronck, waſt water, daer hy zeker
Geen *Aconit* in vond, zijn hand was zijnen Beker:
Hy hadde geenen ſchat, oft droegh hy om't gemack
Een Teſch, zoo waſt zijn hert dat vol genoegen ſtack.
Waerom den *Macedoon*, den treffelijckſten Koningh,
Hem te bezoecken dacht, hy vant hem in zijn wooning;
Diogenes die lagh en trock 't hem weynigh an
Oft hy een Koningh zagh, oft eenen Ackerman:
Dit docht den Prince vremt, dies om zijn zeltſaem leven
Zeyde, eyſſchet wat ghy wilt, ick ſweere ick zal't u geven.
Den Wijſ-gier naulijcx ſprack, ey! *Alexander* vrund,
Ghy neemt my t' Zonne-licht dat ghy niet geven kunt.
„Dus is hy waerlijck rijck, die zich in niets bedroevet,
„Die in als is te vreen, en weynigh noodrufts hoevet.

1 *De woonſt: woonſt* ſtaat voor „woonſtede."
7 *Aes-zack:* is 't zelſde als „knapzak," welk laatſte woord meer in zwang gebleven is.
Schappray: „ſpijskas, ſpinde." Zie TEN KATE, D. II, 1e *pr.* op SCHAEP. BILD. *Geſl. in v.* en het Tijdſchrift *de Navorſcher*, 1e jaarg. bl. 37 en 72.
10 *Aconit: aconitum*, „monnikskappen-kruid," een vergiftige plant.
11 *Om't gemack:* ſtaat hier bloot om 't rijm en verwart den zin.
12 *Teſch:* „tasch, buidel."
14 *Vant* voor *vont*, als *ſpan* voor *ſpon* enz.
22 *In als* voor „in *alles*."

Ziet hoe Diogenes *den kroes aen eenen kant*

Wegh werpt, dewijle hy kan drincken uyt zijn hand.

I. Timoth. 6.

Een goed genoeghſaem herte, en Goddelijcken zin,

Is eenen grooten ſchat, en wel een rijck gewin.

XXXVII.

DIOGENES, die ſteeds arbeyden om te mind'ren
Zijns lichaems noodruft, zagh hoe twee onnoos'le kind'ren
Het water met der hand vaſt ſchepten uyt den vloed,
Dies nam hy zijnen nap en trat hem met de voet:
Wat mach ick (zeyde hy) zoo vele huyſraeds nutten,
En dus beladen gaen, dewijle men kan putten
Den dranck met zijne hand, en leſſchen zoo den dorſt?
Waer toe hebbe ick zoo lang d' onnutten Kroes getorſt?
„Daerom wanneer wy't doen der ouden wel beproeven,
„Zy zochten hunnen ſchat in luttel te behoeven:
„Want daermen veel behoeft, daer is vrij d' armoe groot;
„Maer waerlijck is men rijck daer weynig is van nood.

1 *Die ſteeds arbeyden om* enz: verſta: „die er zich ſteeds op toelegde om" enz.
5 *Nutten* voor „gebruiken," zoû thands als een germanismus worden beſchouwd, even zeer als
9 *Beproeven* voor „onderzoeken."

Diogenes *leert hier, dat zy tot geenen dagen*

Niet alle Menſchen zijn, die wel den name dragen.

Ieſai. 1.

Den Ezel kent zijn Krib', den Offe zijnen Heere,

Maer Ifraël en weet van God noch van zijn leere.

XXXVIII.

DEN drol'gen ouden Pouts, *Diogenes* ick meen,
Als op den middagh t' licht t' ſchoonſt vanden Hemel ſcheen,
Met een lanteerne liep, om zoecken naer zijn wenſchen:
Elck riep, wat zoeckt hy hier? t'ſijn *redelijcke Menſchen*
Die ick dus zoecken gae; elck bourden, en elck loegh,
Wel *Diogeen'* zijn hier geen Menſchen noch genoegh?
Ick zieder hier niet een (ſprack hy) want ghy betoonet
Dat geene reed'lijckheyd in uwe herten woonet,
V beeſtlijck leven tooght dat ghy (het welck ick haet)
Zijt Menſchen met den naem, maer Beeſten inder daed.
„Die met *Diogenes* liep zoecken als de blinden,
„Noch zoude hedenſdaeghs nau Menſchen kunnen vinden:
„Want deſe weereld is een woeſte Wildernis,
„Die niet vol Menſchen, maer vol wilde Dieren is;
„Iae noch den meeſtendeel zijn woeſter van manieren
„Als in het wilde Wont d' onredelijcke Dieren:
„Want dat den eenen Wolf den anderen op eet,
„Daer is den Winter koud, daer is den Winter wreed;
„Maer dat den eenen Menſche (al ſchijnt hy driemael vromer)
„Den anderen verſlind, geſchied wel inden Zomer.

1 *Drol'gen: Drollig* is „grappig," *drôle.*
Pouts voor „potſemaker, guit."
5 *Elck bourden:* „elk *boertte*, elk ſchoor er den gek mede:" *boerden* is een ouder vorm van „boerten."
9 *Tooght:* nog by de Vlamingen in gebruik voor „toont." Zie ook *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, op *vertooghen.* Wy hebben er nog van *betoogen* (demonſtrare), d. i. „betoonen (aantoonen) voor de oogen des verſtands."

Blz. 226, Motto 1. *Tot geenen dagen* voor „te geener dagen, te geener tijd."

Hoe den Philoſophus zijn goud werp inde baren,

Dat zal v deze prent, en dit gedicht verklaren.

Matth. 10.

Wie alles niet verlaet, en volght mijn ſtappen veerdigh,

Is mijn leerionger niet, noch en is mijns niet weerdigh.

XXXIX.

ZIET *Crates* den Thebaen hem zelven gaen te boven,
Verkoopende zijn haef, zijn goederen, en hoven,
Dewijl hem s'weerelds goed behindert inden loop
Des Deughds, verzaemt hy't geld in eenen klomp oft hoop,
En ſpoeyende daer meed' recht naer den dorren oever
Van d'ongetemde Zee (als zijnde geen behoever
Van zulcken overvloed) werpt zijnen ſchat heel veir
En al zijne yd'le zorgh met eenen in het Meyr,
En roept, ô lighſtu daer in't midden vande golven!
Veel beter iſt dat ghy light inden grond gedolven,
Dan dat ghy nacht en dagh mijn innerlijck gemoed
Met anxſt en zorge pijnt, oft met veel quellingh voed.
„O groote Kemels! die hier met vele ongemacken
„Zoo laſtig gaet getroſt, met s'rijckdoms zware packen,
„Aenmerckt wat *Crates* doet, niet langer voorts en draeft,
„Ziet hoe hy al zijn goud in't diepe Meyr begraeft.
„Maer ghy zijt veels te gier, en zout veel liever drencken
„In't midden vande Zee, dan't goud de baren ſchencken.
„Ay arme Gierigaerts! wat zal ick zeggen dan?
„De heele Weereld niet v herte vullen kan:
„Dryekantigh is v hert, dies als ick met verkloecken
„Een ronde daer in treck, daer blijven altijds hoecken
„Noch leegh end' ydel ſtaen: dus roep ick met beklagh,
„T' is eenen diepen put die niemand vullen magh.

7 *Veir* voor „ver."
9 *Lighſtu* voor *lig gy*, in de geb. w.
14 *Getroſt:* is „gepakt," van *tros*, „bagaadje."
17 *Drencken*: namelijk „u zelven," voor „verdrinken."
22 *Een ronde* voor „een *rondte*, een cirkel." Men zie over dezen vrouwelijken woordvorm BILD. *Verh. over de geſl.*, § 95.

Ziet hoe den Philoſooph' hier aende Tafel dut,

En den gezonden Wijn geſparighlijcken nut.

I *Timoth.* 5.

O Zone! ick rade dy (uyt zorge die ick drage)

Gebruyckt een weynigh Wijns, om uwe quade mage.

XL.

HIER zit de Wijſe-man, hy laet hem niet meer tappen
Tot t'noenmael, dan alleen drye matelijcke nappen,
Hy ſlacht den Dronckaerd niet, die nimmermeer en kan
Vytbluſſchen zijnen dorſt, gelijck den Ocean,
Die alhoewel hem ſteeds de bornen, en de vlieten
Zoo vele waters in zijn glazen kruycke gieten
Noch nimmer is verzaed: zoo oock den dronckenbol
Hoe vele dat hy drinckt, zoo'n is hy nimmer vol:
Maer den Wijſ-gieren heeft de ſoberheyd verkoren,
En laet een druppelken onnut niet gaen verloren.
„Die zoo den Wijn gebruyckt, die zoo de druyven leeſt,
„Wort vanden Wijn gevoed nae't lijf, en nae den geeſt,
„De geeſt hy levend' maeckt, het herte ſterck en ionger,
„Den herſnen zuyvert hy, en wecket gragen honger,
„T' bleeck aenzicht hy verdrijft, verwermt het koude bloed,
„En ons teer lichaem hy lange in gezondheyd hoed.

2 *t'Noenmael:* „'t middagmaal." ***Noen*** is „negen." 't Hoofdmaal werd (by de Romeinen) te negen ure gehouden, is allenks verlaterd tot middag, namiddag, avond, en zal op die wijze misſchien eens weder op den eerst gebruikelijken tijd te recht komen.

3 *Zoo'n* voor *zoo en:* „en" als *negatie* genomen.

Blz. 230, Motto 1. *Geſparighlijcken* voor „ſpaarzaam." 't Eng. *sparingly*.

Het liſtigh Monſter Sphinx *ſtelt* Oedipo *te voren*
Een raedſel, t' welck hy raemt, dies doot het zich van toren.

Iob, 14.

Den Menſch gelijck een Bloem verwelcket en vergaet,
En blijvet nimmermeer in eenen zelven ſtaet.

XLI.

Het zeltſaem Monſter *Sphinx* (dat den *Thebaners* quelden)
Dit raedſel *Oedipo* op't alderſcherpſt voorſtelden:
Vier voeten, twee, en drye, heeft ergens eenigh Dier,
Dat niet en heeft als ſtem. en ſtem verandert ſchier,
Dat geen Dier meer zoo doet, van al wat vlieght om hooge,
Oft zwemt in natte Zee, oft wandelt hier op't drooge,
Maer als op voeten veel dit Dier begint te gaen,
Begint hem al zijn Jeughd, en al zijn kracht vergaen.
Dit Dier (zeght *Lai Zoon*) ick zal't u haeſt ontknoopen,
Dat is den Menſche die ter Weereld komt gekropen,
Die eerſt op hand en voet, als op vier beenen gaet,
Zoo lange tot hy recht op zijn twee voeten ſtaet:
Maer als den Ouderdom met zuchten en met ſteenen
Aenbreeckt, hy zwack en kranck op eenen ſtock moet lenen,
En als drye voetigh gaen met zijnen doornen ſtaf
Nae zijn eng kerckhof toe, op dat hy valt in't graf;
Den *Rader* naulijcx zwijght, t' woord is nau vande lippen
Oft *Sphinx* breeckt zijnen hals, en werpt zich vande klippen.

4 *En ſtem verandert ſchier:* d. i.: „een ſpoedig *ſchielijk* veranderde ſtem."
9 *Lai Zoon:* „de zoon van Laius."
18 *Breeckt zijnen hals, en werpt* enz.: 't zal waarſchijnlijk juist anders om geſchied zijn.
Zijnen: verkeerd voor *haren;* de Sfinx, die door Edipus verdreven werd, was een vrouwelijke figuur.

Ey ziet! hoe Momus *hier zijns naeſten feylen teeckent,*

En al wat hy miſdoet vergeet, en niet en reeckent.

Math. 7.

Hoe ziedy doch zoo licht de ſplinters, ô ghy ſchalcken!

In't ooghe uws broeders, en vergeet u eyghen balcken.

XLII.

ZIET den *Beriſper* hier nae't leven afgeſchildert,
Hoe ſtaet hy dus en grijnt! hoe is hy dus verwildert!
Twee Teſſchen hy ſteeds draegt, ô Zifter van een mug!
D' een hanght hem voor de knien, en d' ander op den rugh,
De grootſte voren hangt, de kleynſte draegt hy achter,
Van s' naeſten feylen is hy een getrouwe Pachter,
Want hy ontfanger daer de grootſte Teſch meed' vult,
Maer achter is de Buyl leeg van zijn eygen ſchuld,
D' wijl hy die niet en ziet: van voren ſtelt hy kloecke
Zijns naeſten miſdaed net en zuyverlijck te Boecke,
Hy heeft zijne oogen op een ander zoo gereet,
Dat hy hem zelfs verzuymt, en teenemael vergeet.

2 *Grijnt* voor „grijnst."
8 *Buyl* voor „buidel," zak.

Den Walſchen Hercules *hier aerdigh en perfeckt*

De lieden met zijn Tongh ſchoontaligh tot zich treckt.

I. Cor. 13.

Wanneer ick liefdeloos ſchoon ſpreke eens Engels tael,

Wat ben ick anders dan een luydende metael?

XLIII.

DEN Walſchen Hercules (daer veel van is gezongen)
Met gulden ketenkens aldus aen zijnder Tongen
De volck'ren had gehecht; t'welck zoo vele is gezeyd
Dat een ſchoontaligh man door zijn welſprekentheyd
De menſchen tot zich treckt, en vele groote ſcharen
Beſtiert, als oft zy aen zijn Tongh gebonden waren:
T' is daerom datmen noch wel zeght na d' oude ſloer,
Hy klapten my zoo ſchoon, hy kreegh my aen het ſnoer:
T' is daerom datmen zeght, dat met zijn zoete ſnaren
Orpheus in't wilde wout de Dieren konde paren:
T' is daerom datmen zeght, dat *Amphion* in't veld
Heeft *Thebes* opgebout een ſtat groot van geweld:
„Welſprekentheyd verzelt met Billigheyd en Reden,
„Het ſterckſte wapen is dat yemand mochte ſmeden,
„Het bind de herten t' ſaem, en maeckt van velen een,
„Gelijck het lijf beſtaet uyt veelderhande leen.

1 ***Den Walſchen Hercules:*** Zie over den *Walſchen* of beter Gallifchen ***Herkules***, Ogmi genaamd, BAYLE, *Dict. Hist.* op *Hercule* Q.

Blz. 236, Motto 1. *Schoontaligh* voor „welbeſpraakt." Zie *Paſcha*, bl. 45, 2).

De Tongh het kleynſte lit (*zoo* Bias *eens beveſte*
Voor den Egyptſchen Prince) *iſt quaedſte, en oock het beſte.*

Proverb. 18.

Het leven en de dood die liggen onbedwongen
Vrijwilligh in't geweld en inde macht der Tongen.

XLIV.

DEN Koningh en Monarch der oude Egyptenaren
Tot *Biam Brutum* zant, op dat hy zou verklaren
Welck doch van alle dingh hem't ſlimſte, en t'beſte docht?
Zijne antwoord was een *Tongh*, die hy den Koningh brocht.
Dit heeft *Æſopus* oock beveſtight als de wijze,
Doen zijne Meeſter hem de beſte, en ſlimſte ſpijze
Hiet koopen op de marckt, hy bracht hem Tongen t' huys,
Den Meeſter wert vergramt, en zeyde, by gants kruys!
Ick zende u tweemael heen, ghy brenght my altijd tongen:
Hoort Meeſter (zeyde hy) v gramſchap zij bedwongen,
„Een goede Tonge iſt beſt dat hier ter Weereld is,
„En weder 't ſlimſte deel een quade Tongh gewis:
„De Tongh baert twiſt en krijgh, de Tongh baert peys en vrede;
„De Tonge die bedroeft, de Tongh vertrooſtet mede;
„De Tonge die verdruckt, de Tonge komt te baet;
„De Tongh de liefde breeckt, de Tonge dood den haet;
„De Tonge die ontſtight, de Tongh baert nutte leere;
„De Tonge laſtert God, de Tonge looft den Heere:
„Dus alſmen d'eygenſchap der Tongen wel verzint,
„Zoo is zy't quaedſte deel, en't beſte datmen vind.

8 *By gants kruys:* verbastering van „by Gods kruis," een vrij onwaarſchijnlijke vloek in den mond van een ouden Heiden. Zie over deze en andere bastertvloeken de belangrijke aanteekeningen van M. DE VRIES achter HOOFTS *Warenar*, bl. 96; en BILD. *Geſl.* op *Pots*.

13 *Peys en vrede:* Een pleonasmus, doch zoo gebruikelijk, dat hy niemand ſtuitte. Vondel bezigt hem meermalen, o. a. aan 't ſlot van de Leeuwendalers.

Ziet hoe den Philoſooph' zijn eygen Tongh affnijdet,

Op dat hy zwijgen leere, en't ydel ſpreken mijdet.

Proverb. 21.

Die zijnen mond behoed, en zijne Tongh bewaert,

Diens Ziele niet met anxſt noch droefheyd wert bezwaert.

XLV.

DEN wijſen *Solon* (om't veel ſpreken te vermijden)
Gingh met een ſcherpe vlim zijn eygen Tonge af ſnijden.
Men vraeghden hem, waerom? hy ſchreef, *om dat veel quaed*
De Tonge oeyt heeft gewracht, en't zwijgen noeyt geſchaed.
O Ionckheyd! luyſtert toe, het dient u zonderlingen
Om leeren uwe Tongh van veel geklaps bedwingen.
Wel ſpreken is een deughd, wel zwijghen oock een konſt,
Die hier de mate in treft verkrijght een groote gonſt.
Natuur zorghvuldigh om ons hier in te verſtercken,
Heeft onzen mond verzorght met dobb'le bollewercken,
Op dat de loſſe Tongh niet licht uytbarſten mocht
Met eenigh ſchand'lijck woord, dat boven inde locht
Als eenen Vogel ſtijght, en als het is ontvlogen
Niet licht'lijck wederom kan werden ingetogen:
Dat ick oeyt ſtille zweegh my noeyt en heeft berout,
Maer wel dat ick te veel geklapt hebbe en gekout:
De Heydenen die ſteeds hier inne vlijtigh leerden
Harpocratem als God des ſtillezwijgens eerden,
Die met den vinger op den mond hun onderwees,
Inhoudende de ſtem het zwijgen elck aenprees.
Pythagoras ſnijd oock als met een vlimme oft meſſe
Het vele ſprekens af, als hy voor d' eerſte leſſe
De Ieughd vijf iaren langh leert zwijghen en verſtaen:
T' is noodigh dat wy noch by hem ter ſcholen gaen;
„Want zedigh ſtilgezwijgh, en niet het vele ſpreken
„Dat zie ick alle dagh ons allen noch ontbreken.

1 *Den wijſen Solon:* ja, te wijs, om zulk een dwaasheid te begaan, als hier op zijn rekening geſteld wordt.
2 *Vlim: vlijm*, ſcherpſnijdend mesjen, aldus naar de gladde doorſnede of *vlying* genoemd.
4, 15 *Oeyt:* (d. i. *ooit*) voor „ſteeds, voortdurend," in welken zin het woord thands niet meer gebruikt wordt, maar vervangen is door *immer*.

Een leerlijck voorbeeld van een Schipper (nae mijn oordeel)
Die met zijn ſchade zocht zijns naeſtens meeſte voordeel.

Proverb. 11.

Die't koren zoldert heeft zijn vloeckers en benijders,
Maer die het mild verkoopt heeft veel gebenedijders.

XLVI.

DEN mag'ren dieren tijd, ſchier tot in't graf des doodes
Verdruckten de Gemeente, in d'oude Stadt van *Rhodes*,
Waerom de Mare vaſt met hare groote Trom
Opweckten t'naeſte land, tot hulp en trooſt alom,
Tot datter eyndelijck drye Schepen zwaer geladen
Met terwe quaſnen aen, om yeder te verzaden,
Maer naulijcx raeckten zy uyt d'ongeſtuyme Zee,
En wirpen't Ancker uyt, oft quamen op de ree,
Oft d'opper Stierman roept, zoo ſuyde als hy magh brullen,
O Borgers! hier is graen om u gebreck vervullen,
Maer koopt niet al te dier, oft immers maer ter nood,
Want daer komt achter my noch een geheele Vloot,
Dus hout een leege marckt, en willet niet opſteken,
Want daer is voor de hand, meer als u magh ontbreken.
„Graen-koopers u vry ſchaemt, als ghy u niet verkloeckt,
„En met u ſchade aldus t'gemeene beſte zoeckt,
„Wanneer ghy gierigh om een hooge marckt verwerven
„V koren-zolders ſluyt, en latet graen verderven,
„God geef oock wieder vaſt met kommer en geduld,
„Als uwen aes-zack maer is tot de keel vervuld,
„Peynſt vryelijcken dat des Rechters ooren tuyten,
„Die eens op't leſt voor u zal s'hemels ſchuren ſluyten;
„Als ghy dan klaeght en kermt, wert ydel uwe hoop,
„Wanneer hy zeggen zal, *mijn graen is niet te koop.*

3 *De Mare* voor „de Faam, 't Gerucht." Wy zouden thands zeggen: „de Nieuwspapieren."
Trom voor „tromp" of „trompet."
13 *Een leege marckt;* verſta (vooral geen „ledige" maar) „een *lage* markt."
Opſteken voor „opjagen." „Het koren *opſteken*" was eene in dien zin gebruikelijke ſpreekwijze.
19 *God geef oock wieder vaſt* voor „God zorge maar voor hem, die vast." A.
21 *Peynſt* voor „bedenkt," in welken zin de Vlamingen het woord nog bezigen.

Aenmerckt dit vonnis doch, hoe aerdigh en hoe naeckte
Een van drye Broeders naeſt des Vaders hert geraeckte.

3 *Regum*, 3.

Den twiſt die *Salomon* kon ſcheyden t' geender ure,
Sliſt hy door middel van de levende Nature.

XLVII.

DE Dood nam onverziens wegh eenen ouden Vader,
Die inde Weereld noch drye Zonen liet te gader,
Twee waren al van een, maer van een ander bed
Den derden Zone was: waerom dat altemet
Den twiſt hoe langhs hoe meer oprees naer s'Vaders ſterven,
Wie van hun drye gebroers des Vaders goed zoude erven.
Maer als noch wet, noch loth hun ſcheyden mocht als vriend,
Zoo hebben zy hun zaeck den Rechter aengedient:
Den Rechter om veel eer hun twiſt-gekijf te ſlechten,
Deed s'Vaders doode lijf aen eenen Boom oprechten,
En ſprack, het goed zal hem gewerden met der ijl
Die naeſt des Vaders hert kan treffen met den pijl:
De twee die ſchoten heen, den Ioncxſten met verblooden,
Sprack, liever dan zulx doen ick ſterve duyſent dooden.
Nature toonde door dit medelijden ras
Dat hy den erfgenaem, en oock met eenen was
Den genen, die het hert des Vaders naeſt door kliefde,
Met geenen ſtalen ſchicht, maer met een rechte liefde.

13 ***Met verblooden*** voor „met ſchuchterheid."

Blz. 244, Motto 2. 3 ***Regum***, 3. Zie over deze ordening de noot. op XXVII, bl. 205.

De Moeder die de Jeughd wil voor de roen verſchoonen

Die ſchent heur aengezicht, en worght heur eygen Zonen.

Ecclef. 30.

Die zijnen Zone lieft, hem matigh zal kaſtijden,

Op dat hy inden dagh der oudheyd magh verblijden.

XLVIII.

EER den Miſdadigen zal door een ken'pen venſter
Aenſchouwen van het licht den laetſten ſtrael oft
glenſter,
Hy zijne Moeder kuſt, en rooft voor't hoogh Gericht
Met zijne tanden heur den Neus van't aengezicht;
Omſtanders (zeght hy) hoort, want d' oorzaeck van
mijn lijden
Mijn eygen Moeder is, vermids zy met kaſtijden
Noeyt mijnen quaden aerd getemt heeft voor den val,
Zy altijd naer mijn dood (tot yders Spiegel) zal
Dit teecken voeren, op dat andere Ouders leeren
Hun Kind'ren op te voen in alle tucht des Heeren.
„De Moeder die heur Kint niet inde ionckheyd temt
„Van een recht Moeders hert is teenemael vervremt:
„Die't Kint geeft loſſen toom in alle zijn wellušten,
„Zal met der tijd allenx een Monſter-dier toeruſten:
„De ſtramen inden Neers van een quaed Kint gewis
„Het recht merck-teecken van een goede Moeder is,
„Die heuren Zoon bemind: op dat nae al heur ſlaven
„Zy niet een Galgen-aes gevoed heeft voor de Raven.

1 *Een ken'pen venſter:* d.i. een venſter van *kennip* of *hennip*, alias een „ſtrop." „Door een *kennepen* venſter kijken, aan *Lijntjens* dochter trouwen," zijn eufemismen voor „gehangen worden."
2 *Glenſter* voor „glinſtering." 't Beteekent eigenlijk „vonk." *Geinſter* komt in dien zin ook wel by Jan de Brune de Jonge voor. Zie TEN KATE, D. II, 1e *pr.* op GLIJD en KIL. *in v.* en op *Gheynſter*.

Blz. 246, Motto 2. *Eccleſ.:* t. w. niet *Eccleſiastes* maar *Ecclesiacticus* (Jezus Sirach).

Terwijlen Hercles *ſlaept aldaer hy is geleghen,*

Figuurlijck hem vertoont zijn twee verſcheyden wegen.

Math. 7.

Den wegh nae d'eeuw'ge dood, is ruym, is wijd, en breed,

Maer enge en ſmal den pat die tot den leven leet.

XLIX.

TERWIJL *Alcides* lagh met *Lethes* zachte ſtroomen
Beſprenget vanden Slaep s'doods zuſter: zagh hy komen
Twee ſchoone *Nymphen*, oft Goddinnen met geneugt,
D'een was *Weluſtigheyd*, en d'ander was de *Deughd:*
De *Welluſt* quam zeer zoet gelijck den morgen blozen,
Den wegh al waer zy liep beſchildert was met Roozen,
Den ingangh die was breed: maer weer in't yegendeel
Den uytgangh nauwe en ſcherp vol droefheyd al geheel.
De *Deughd*, de witte *Deughd*, door doornen, en door ſtruycken
Wees eenen engen pat, ſchier naulijcx om gebruycken;
Maer hoe men dieper zagh, hoe-blijder hy met luſt
Int eynde mede bracht een aengename ruſt.
Dus ſtont van deze twee hem t' aldernutſt te kiezen:
„Die't eene winnen wil het ander zal verliezen.

2 *s'Doods zuſter:* vergel. bl. 50, vs. 90.
9 *De witte Deughd:* zie bl. 147, vs. 1.

Blz. 248. Motto 1. *Hem vertoont zijn twee verſcheyden wegen:* d.i. „twee verſcheiden wegen zijn hem vertoond."
Motto 2. *Leet:* om 't rijm voor *leidt*, „geleidt."

Een algemeene leer van't nieuwe boter-vat,

Dat zijnen reuck behoud naet eerſte ſap oft nat.

Proverb. 22.

De leere die het Kind is inde Ieughd gegeven

Gemeenelijck het zal behouden al zijn leven.

L.

HET is noch hedenſdaeghs een algemeene ſpreucke
„*T' vat hout nae't eerſte ſap doch altijd zijnen reucke.*
Dit heeft *Lycurgus* eer natuurlijck op het blootſt
Met eenen rancken Wind, en Huyſhond uytgebootſt;
Den Windhond bry en pap hadde altijd inde koken,
Den Huyſ-hond op de iaght t' gevangen wilt geroken.
Dees bracht hy beyde op't leſte in't openbaer ten toon,
Elck koos van ſtonden aen het geen hy was gewoon:
De windhond koos den bry, en d' ander koos het wilt braet,
En eten't t' ſamen op, eer een van beyden ſtil ſtaet.
„O Ouders! leert hier uyt, eer ghy u doet te kort,
„T' Kind aerd naer't gene hem van ionx is ingeſtort,
„Dus houdet vander Ieughd in eenen goeden regel,
„En druckt hem in't gemoed de Deughd als eenen zegel,
„Want s' Kinds herte is als Waſch, waer in gedweegh en mild
„Den Meeſter prent en druckt de letter die hy wilt.

3 *Op het blootſt:* Zie bl. 207, vs. 1.
13 *Houdet* hier voor „houdt het."

Ghy ziet 't gebreydelt Ros *hier met een vrou beladen,*
Die elck verwondert heeft met mannelijcke daden.

Iudith, 13.

Bethulia door Gods en *Iudiths* tegenweyr
Nam *Holofernes* t' hooft, en ſloegh het gantſchen heyr.

LI.

ZIET hoe een Man'lijck hert ſchuylt onder Vrouwe kleed'ren,
Ziet hoe *Semiramis* ſtelt t' heyr in zijn geled'ren,
Ziet hoe kloeckmoedigh zy geſeten op het Peerd
Grijpt met d' een hand den toom, met d'ander hand het zweerd,
Hoe d' afkomſt van heur bloed, en Koninghlijcken adel
Zy niet op't bedde toont, maer op den gouden Zadel,
En rijſt noch s' morgens vroegh voor't blincken vande Zon
Als eenen blixem op nae't pratte *Babylon;*
Zy ſtrijd, zy overwind, zy ſlaet den vyand t' onder,
En met veel wapen-roofs keert weer als eenen donder;
Ziet hoe zy heur parruyck diep inde palmen berght,
Hy light al onder voet die heur ten ſtrijde terght.

11 *Parruyck* voor „hoofdhair". Zie bl. 83, vs. 1034. De Dichter bedoelt hier „zie, hoe hoog zy zich boven allen verheft."

Tomiris Cyrum *ſlaet, en zijnen dooden kop*

(*Tot wraeck van haren Zoon*) *werpt in een bloedigh ſop.*

Iob, 15.

Den Goddeloozen Menſch leeft altijd in bezwaren,

Oock en weet den Tyran t' getal niet van zijn Iaren.

LII.

T' WAS *Cyro* niet genoegh dat zijne kroon bepeerelt
Was met den halven kreyts oft ommeloop der Wee-
reld,
Hy moſt in *Schyten* noch den kloecken Wapen-held
Tomiris lieſte Zoon begraven in het veld.
De Moeder is bedroeft, heur oogen tranen leken,
Zy treckt het harnaſch aen om heurs Zoons dood te wreken.
O *Cyre* wreed Tyran! ziet wie ghy hebt geterght
(Zeght zy) ick zal u bien het voorhooft in't geberght,
Daer ghy het dorſtigh zand met mijnen bloede drenckten:
Zy treckt hem in't gemoed, en ſlaet hem inder enghten,
Met al zijn oorloghs-heyr, in't kriecken vanden dagh,
Dat niet een overblijft die't nae vertellen magh.
Den ſtrijd is nauw' ge-eynd, oft zy gaet heur verkloecken,
En onder zoo veel doon den dooden *Cyrum* zoecken,
Zoo lange zy hem vind; en laet van ſtonden aen
Zijn bleeck beſturven hooft van zijn kout lichaem ſlaen:
Het Koninx-hooft zy neemt met eenen grammen moede,
En worpet in een vat, dat vol is vanden bloede
Van zijn verſlagen volck; light (zeght zy) daer in't nat
Du bloed-tyran! die noeyt waert vanden bloede zat.
„Aldus wie bloed vergiet (t' is zoo van God beſloten)
„Diens bloed wert uytgeſtort, en wederom vergoten.

15 *Zoo lange zy hem vind:* lees: „zoo lang, tot dat zy hem vindt."
Van ſtonden aen: min juist voor, terſtond, dadelijk."

Ziet hoe Vlyſſis *Maets en Mackers met malkand'ren*

Door Cyrces *tover-dranck in wilt gediert verand'ren.*

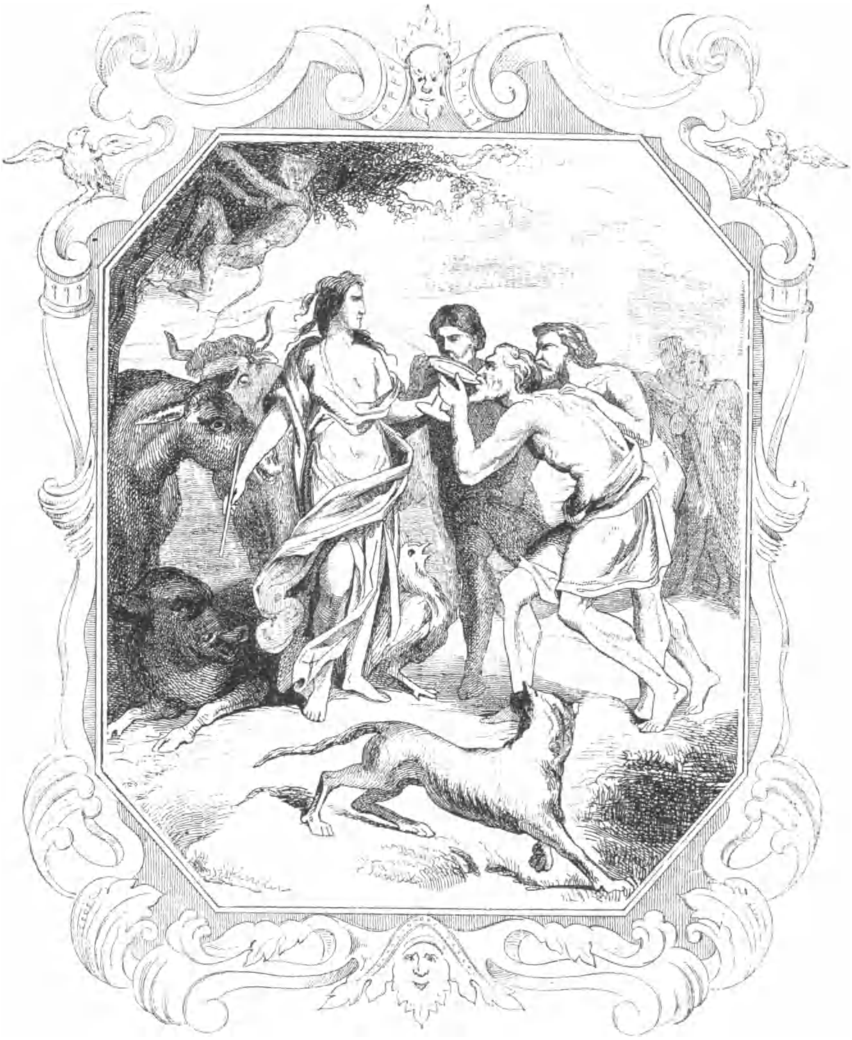

2 *Pet.* 2.

Den Hond die is gekeert tot zijn uytſpouſel ras,

De Zeuge weer in't ſlijck als zy gewaſſchen was.

LIII.

ZIET hoe *Vlyffis* volck (in eenen ftorm verfteken,
Aen't land *Cyrceum* vaft) door *Cyrces* looze treken
En boozen toover-dranck verliezen s' lijfs gedaent,
Die Menfchen waren eerft zijn Beeften eer men t' waent.
Aenfchouwer, zoo u dunckt dat ghy wel mooght ontberen
Dees zeltfaem Fabel, die (zoo't fchijnt) u niet kan leeren,
Hoort hoe de Wijfheyd zelfs zoo aerdigh hier op glooft,
Als inden kercker zy *Boëthium* vertrooft:
Zijn Menfcheyd (zeght zy) is verdwenen en verflonden,
Die onderworpen is het iuck der fnoode zonden;
Die zich in't quaed verkeert, t' fij d' eene oft d' ander uur,
Terftond daer door verlieft zijn Menfch'lijcke natuur:
Wie door begeerlijckheyd pleeght onrechtveerdigh grapen,
Is eenen Wolf die zich geneeret op de Schapen:
Die twift en tweedracht maeckt, die is alree geftraft,
En eenen Hond gelijck die yeder een aenblaft:
Die vrolijck is wanneer hy yemand yets ontlorden,
Te recht met eenen Vifch magh vergeleken worden:
Die toornigh briefcht en grimt, jae maeckt een groot gefchreeu,
Te recht inwendigh draeght het hert van eenen Leeu:
Die ftadigh is bezorght met vele onnutte vreezen,
Magh voor een bloode Hinde oft Hert gehouden wezen:
Die trage is luy en bot, in wezen en in fchijn,
Dat moet in zijne huyt wel eenen Ezel zijn:
Die wifpelturigh is, met vele onftade grillen,
Zal vande Vogelen zoo vele niet verfchillen:
Die in onreynigheyd en vuyligheyd opwaft,
Is aenden fnooden luft der vuyler Zeugen vaft:
„En aldus wert den Menfche (ick ftemme met vele Ouden)
„Een Beefte, oft hy fchoon s' lijfs geftalte heeft behouden.

1 *Verfteken* voor „gefmeten." Zie KIL. *in v.*
2 *'t Land Cyrceum* voor „het eiland van Circé, het Circéysch land. Vondel doet hier het Latijnsch adj. het geflacht volgen van 't Neêrduitsch z. n. w.
7 *Glooft* van „gloofen," aanteekeningen maken.
10 *Die onderworpen* enz.: verfta: „van hem, die" enz.
11 *Die zich in't quaed verkeert:* verfta: „die zich in 't kwade begeeft, zich er in behaagt."
13 *Grapen:* famengetrokken uit *gerapen*, d. i.: „famenrapen, grijpen." A.
17 *Ontlorden: ontlorden* is „afhandig maken." Voor *lorden* vindt men ook *lorffen* en *lordfen*. Zie KIL. *in v.* A.

De daed Penelopis *is een leerachtigh voorbeeld,*
Want met heur kuyſcheyd zy d' onkuyſcheyd heeft veroordeelt.

Eccleſ. 26.

Een deughdſaem fijne Vrou die eerbaer is en kuyſch,
Iſt beſte goed des Mans, en t' cierſſel van heur huys.

LIV.

KOMT by *Penelope*, ô Vroukens! hier ter ſcholen,
Die twijl *Vlyſſes* vaſt gaet twintich Iaren dolen,
(Thien iaren om de blom van *Menelai* Hof,
Waerom t'ſchoon *Troÿen* wert geblixemt al tot ſtof,
En andre iaren thien door d' ongeſtuyme baren,
Waer met hy ſtoffe geeft *Homeri* zoete ſnaren)
Heur zuyverheyd behoud; hoe lange hy vertoeft,
Zoo blijft zy hem getrou, hoe hert zy wert beproeft
Van zoo veel Welpen, en onſtekene benijders
Van heur ſneeuwitte vleeſch: t' ſijn al vergeefſche ſtrijders,
Hoe zy gepijnight wert: *Vlyſſes* is langh wegh,
Miſſchien door *Hectors* zweerd gevallen in't belegh,
Oft op zijn wederkomſt (dit hebdy licht te giſſen)
Verzopen inde Zee, en g'eten vande Viſſchen.
Maer als zy nu op't leſt zal laten inden ſtrijd
Het heylighſt dat zy heeft *Vlyſſi* toegewijd,
Zy hun uytſtelt zoo langh, tot dat zy't fijne Webben
T' welck zy begonnen heeft zal afgeweven hebben:
Hier meed' zijn zy gepaeyt, dus wat zy inden dagh
Weeft, dat ontweeft zy s' nachts alſt niemanden en zagh.
O Pollen! zijdy blind, ghy meynt den brand te bluſſchen,
Ziet wat zy s' nachts ontvlecht, zoo langh tot ondertuſſchen
Vlyſſes weer betreet den dorpel van zijn huys,
En met zijn komſt verlicht zijns vrouwen laſtigh kruys.
De Minnaers druypen wegh, zy zien haeſt wat daer thuys leyt:
„Dies komt de Kroon heur toe van d' onverwonnen kuyſcheyd.

3 *De blom van Menelai hof:* Helena, de vrouw van Menelaus, die door Paris was geroofd.
9 *Welpen* of *wulpen:* eigenlijk „jonge leeuwen," en van daar overdrachtelijk voor „jonge (wulpſche) knapen" of „vrijers" gebruikt.
Ontſtekene voor „(in min) ontſtoken."
21 *Pollen: pol* werd even als *boel* voorheen ook in onſchuldigen zin eenvoudig voor „minnaar" gezegd. A.

Bl. 258, Motto 1. *Penelopis:* dit zoû de genitivus zijn van Penelope, zekeren vogel. Van de vrouw van Ulysſes ſprekende, zegt men in gen. *Penelopes.*
„ 2. *Eccleſ.* 26, d. i. het Boek van Jezus Syrach. Zie aant. op bl. 246.

T' oprechte Vriendſchaps Beeld *druckt hier zijn eygenſchappen*

Op't alderlevenſt uyt, ô volget zijn voetſtappen!

Proverb. 17.

Een trouwe en oprecht Vriend heeft lief tot allen tijden,

En als een Broeder is altijd bereyt tot lijden.

LV.

EEN *Statua* tot *Room* was weerdigh aen te mercken,
T' oprechte *Vriendſchaps Beeld*, weldadigh in zijn wercken,
Was eenen Iongelingh, met een blijde aengezicht;
Dwijl ware Vriendſchap niet door oudheyd en bezwicht:
Zijn kleed was vrolijck groen; de Vriendſchap is ſteeds ieugdigh,
En elck een aengenaem: in zijn zoet voorhooft vreughdigh,
Den grijzen *Winter-tijd*, en *Zomer* was geprent;
Dwijl Vriendſchap in onſpoed, en voorſpoed blijft ontrent:
Op zijnes herten kolck gedruckt ſtond *by* en *verre;*
Dwijl Vriendſchap verre en by ſchijnt als een Morgenſterre:
In zijnder kleed'ren boord ſtond *dood* en *leven* beyd';
Dwijl t' leven noch de dood geen ware Vriendſchap ſcheyd.

4 *Bezwicht* voor „bezwijkt."
9 *Op zijnes herten kolck* voor „in den kuil van zijn hart." Zie BILD. *Gefl.* op *Kolk*.

Hoe twee gemackers zijn malkandren trou gebleven,

En hebben in s' doods nood d' een d' ander niet begeven.

Ioan. 15.

Waer zaghmen grooter liefd' (hoe vuyrigh zy oeyt brande!)

Dan daermen ftelde t'lijf voor zijnen vriend te pande.

LVI.

IN eenen diepen put lagh *Damon* vaſt gebonden,
Zijn borgh bleef *Pythias*, hy wert nae huys gezonden,
Mits dat hy keeren zoude, en uyt de vangenis
Des kerckers zijnen vriend verloſſen voor gewis:
De wederkomſt vertrock, den tijd die was verſtreken,
Maer *Pythias* (eylaes!) bleef inde vreeze ſteken:
Zijn vonnis was gemaeckt, hy wert geleyd ter dood,
Maer *Damon* twijlen komt, en ziet hem inden nood:
Heer Koningh (zeyde hy) taſt my aen zonder zorge,
Ick Schuldenaer ontſlae hem van zijn trouwe borge!
Ick ben den rechten Man, ick heb de dood verſchuld,
Dies mijnen vrund ontſlaet, en t' recht in my vervult:
Den Koningh al verbaeſt bezagh dees lieve Vrinden,
Die trou tot inder dood malkanderen beminden,
Dies hy verwondert was, en in zich zelven loegh,
En om zoo trouwen daed hun beydegaer ontſloegh.
„Dus eenen trouwen Vriend is beter als veel Broedren,
„En koſtelijcker ſchat dan al des Weerelds goedren.

5 *Vertrock:* d. i.: „toefde, liet zich wachten."
11 *Verſchuld* voor „verdiend;" doch in dien zin kwalijk te verdedigen.

Blz. 262, Motto. *Gemackers:* letterlijk, „medemakkers," even als „*ge*broeders" voor „*mede*broeders." Zoo zegt Huyghens: „*gemannen* van de pen."

Empedocles *bewijſt hier met een kluchte fijn*

Dat daer het Vyerſchaer ſlaept, de Rechters Ezels zijn.

Ierem. 22.

Om dat *Ioſiæ* Zoon t'gerecht niet wil handhaven,

Als eenen Ezel hy op't veld zal zijn begraven.

LVII.

EMPEDOCLES voor't Recht oft Vierſchaer onverſaeght
Als Taelman quam, voor een die hert was aengeklaeght,
Daer komende vand hy de Rechters t' ſamen ſlapen,
Dies ſprack hy kluchtigh om hun liſtigh te betrapen:
Een Reyziger, als hy om reyzen was bedocht,
Huerde eenen Ezel, die hem ſpoedigh dragen mocht;
Maer onderwegen hy aemachtigh en ſchier flaeuwe
Koos voor des middags brand des Ezels koele ſchaeuwe:
Den eygenaer des Muyls die vander Zonnen vlam
Schier ſmolt, die ſeyde dat s' Beeſts lommer hem toe quam;
Den andren wilde hem daermede niet gerijven:
Dus om eens Ezels ſchaeuw' men twee zagh heftigh kijven. etc.
Hiermede *Empedocles* zweegh oft hy was vermoord.
Den Rechter hoorde toe, en ſprack vertelt ons voort.
Doen loegh den Philoſophe, en voeghde noch by dezen,
Recht eenen Ezel ghy mooght vergeleken wezen,
Want in eens Ezels ſchaeuw ſchept ghy veel meer vermaeck
Als ghy deed doen ghy ſliept indes miſdaders zaeck.
„O dat was recht gezeyd! zy mogent noch wel hooren:
„Vry Muſa! waer hy zit daer vat hem by zijn ooren.

2 *Taelman:* hier „verdediger, advokaat."
4 *Betrapen* voor *betrappen.* Zie SPIEGHELS *Hertſpieghel*, III, vs. 68.
12 *Etc.:* Dit etc. geeft hier het plotsling zwijgen van Empedocles te kennen: hetzelfde wat wy door het beletſelteeken (....) aanduiden.
20 *Vry Muſa* enz.: d. i. waar gy een zoodanige vindt, Dichter! vat hem vrij by 't oor, (ontzie hem niet).

Archilla *heeft uyt liefde, en Broederlijcker zorgen*

Goedhertigh zijnen Vriend geholpen in't verborgen.

Matth. 6.

Werpt met u rechterhand de gaven in Gods koffer,

Dat zelfs de flincker niets en weet van uwen offer.

LVIII.

ARCHILLA (zoo men zeght) die milde en rijck van goedren
Stond den bedroefden by als warent zijne Broedren,
Nau ſpeurende hoe dat in grooten nood gebrocht
Was zijnen lieven Vriend, hem vlijtigh heeft bezocht,
En heym'lijck onder zijn zit-kuſſen wech geſcholen
Een goede ſomme munts, als oft hy't had geſtolen.
„Hy heeft een rijck threſoor die zo zijn goed beſteed',
„Dat hy't nau ſelver ſpeurt, noch zijnen vriend ſchier weet,
„De gifte blijft hem by, zijn weldaed onvergeten
„Hem weder inden ſchoot wert dobbel toegemeten.
„Des armen dorſtigh hert dat is des wijzen fleſch,
„Zijn gelden hy verſpaert in zijnes naeſten teſch,
„Hem zelven hy beſteelt, en maeckt veel goede Vrinden.
„Die hier zijn goed verlieſt die zal't hier naemaels vinden.

5 *Geſcholen* voor „verborgen."

Hier ziedy t'ſchoon voorbeeld, den grooten Roomſchen Tempel
Van't Menſchelijck verbond, *ons tot een goed exempel.*

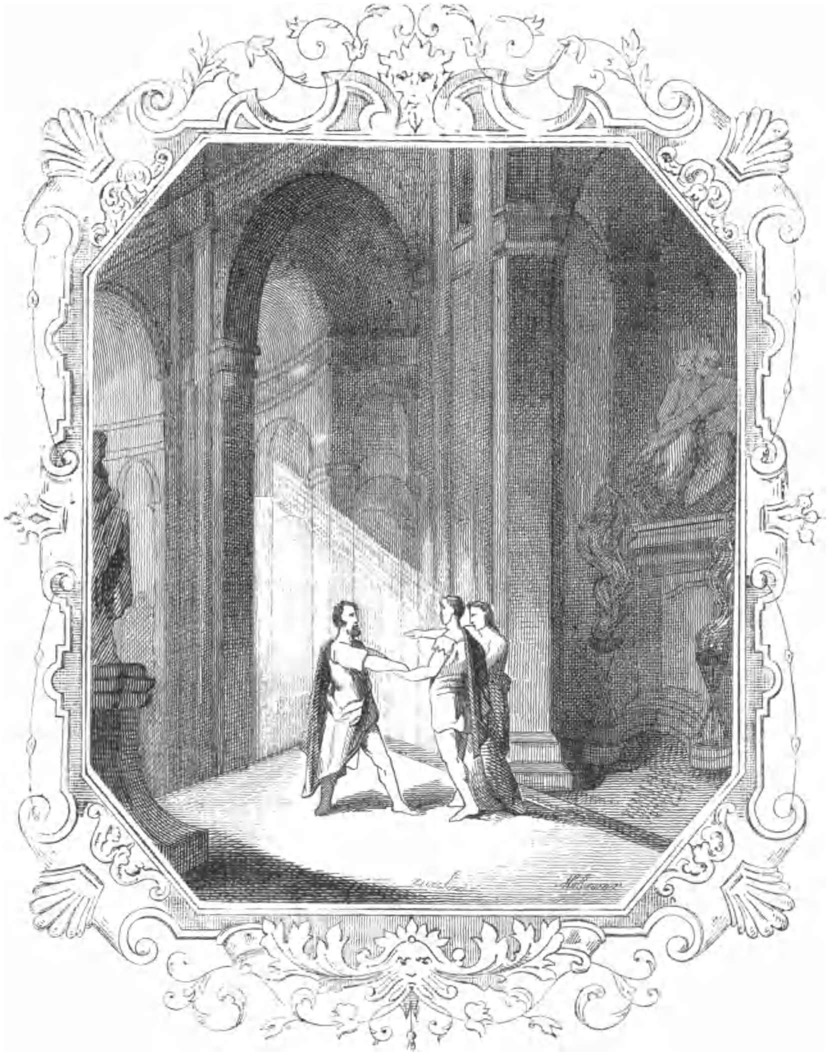

Eccleſ. 5.

Het geen gy God belooft en wilt geenſſins vertrecken,
Want een miſhagen heeft den Heere aende gecken.

LIX.

NVMA POMPILIUS liet ſtichten binnen *Romen*
Den *Tempel des Verbonds*, zeer ſchoon en uytgenomen,
Hy was heel circquel-rond in zijnen ommeloop,
T' gewelf te ſamen hingh gebonden knoop aen knoop.
De Romers quamen hier, t' was eenen fijnen regel,
Al t' geen hier wert belooft hielt vaſt als eenen zegel.
„Phy! ſchamen moeten zich, die nu met hunnen mond
„Beloven dit oft dat, en brekent weer terſtond.
„Wie yemand yets belooft (paſt wel op deze leere)
„Is door zijn eygen woord verbonden aenden Heere:
„Wie zijn beloft dan breeckt, die breeckt een heylig ſlot,
„En ſpot met geenen Menſch, maer met den hoogen God.
„Dus als ghy yets belooft, ziet oft ghy't oock kunt boeten,
„Want t' is een ſchuld die ghy zult God betalen moeten.
„Wie zijn verbond niet acht, en zijn beloft vergeet,
„Heeft een twee-ſnijdent zweerd voor zijnen hals geſmeed.

2 *Uytgenomen* voor „uitnemend."
13 *Boeten* voor „goedmaken, vervullen." A.

Blz. 268, Motto 2. *Vertrecken* voor *terugtrekken*.
Gecken (dwazen) voor „bozen, ſnoden."
Eccleſ. 5 : is hier weder het Boek „de Prediker."

Aenmerckt hoe Firmius *gelijck de dwaze dooren*
Ons zijne kracht laet zien, en zijne ſterckheyd hooren.

Ierem. 9.

Den ſtercken wachte zich (hoe krachtigh hy zich noeme)
Dat in zijn groote kracht hy niet te zeer en roeme.

LX.

Zoo ſterck was *Firmius* van lichaem en van leden
Dat klits, klats, klits, klats, hy met hameren liet ſmeden
Op een zwaer Aenbeeld daer zijn lichaem onder lagh,
Want noeyt verſtaelder Menſch men immermeer en zagh.
Maer oft ſchoon zulcken kracht hy hadde vande Godheyd
Ontfangen, niettemin waſt wel een groote zotheyd,
Dat hy met zulck gevaer beproefden zijne kracht;
De Wijze-man zijn doen beſpottet en belacht.
„De kracht des lichaems ons Nature niet geſchoncken
„En heeft, op dat wy daer meed heerlijck zouden proncken,
„Noch om door ydele eer daer door te zijn beromt,
„Maer nutten danckbaer die daer't ons te paſſe komt.

2 *Klits, klats, klits, klats:* Gelijk te ſtellen met het *Taratantara* der Latijnſchen dichters, en even onvoldoende. De ware klanknabootſing is die, welke niet met holle en niets beteekenende *klanken* wordt aangebracht, maar met woorden, die een gezonden zin opleveren. Wy zullen zien, hoe Vondel zich later ook daarin een meeſter toonde.

11 *Beromt* voor *beroemd*. Het heeft echter een min gunſtige beteekenis en hangt ſamen met *brommen*, „brullen, ſnorken, pochen." Zoo vinden wy 't o. a. by SPIEGHEL, in zijn *Uyterſte wil aan zijn Zoon*, vs. 14.
Opdat de kranke menſch niet ſneef in zot beromen.

12 *Nutten* voor „ten nutte aanwenden."

Blz. 270, Motto 1. *Dooren: door* is „dwaas," 't H. D. *thor*.

Den ſtercken Milon *hier een yeder wil ontluycken*
Dat elck verhoeden zal zijn gaven te miſbruycken.

Iudic. 16.

Oft ſchoon den *Nazareen* had veel gewelds bedreven,
Zo bracht zijn ſterckheyd hem ten laetſten doch om't leven.

LXI.

De ſterckheyd *Milons* wert gedacht van ons voorouders,
Die eenen grooten Stier geladen op zijn ſchouders
Licht op eens hoogen Berghs verheven ſpitſe droegh,
Alwaer hy met zijn vuyſt hem dood ter Aerden ſloegh,
En eyndelijck zijn mael daermede heeft gehouwen:
D' hooft-ſlapen hy bewrongh met dick gedraeyde touwen,
En zijn hooft-zenuwen zoo krachtigh hy verhief,
Dat alles brack in twee, het was dan leet oft lief:
Hoe geerne wilde ick zien dat yemand hem ontruckte
Den Appel die hy met vier vingeren omdruckte:
Maer door verwaentheyd (laes!) hem eyndelijck, hoe vroom,
Zijn eygen kracht bedroogh, doen eenen dicken Boom
Om ſcheuren hy met beyd zijn handen heeft gegrepen,
Want als de klove ſloot bleef hy daer in genepen,
In't woeſte en eenſaem wout, verlaten in zijn ſmert,
Tot hy een greetigh aes der wilder Dieren wert.
„Dus wie zijn kracht miſbruyckt gedijtſe noch in't eynde
„Tot zijnes Meeſters ſtraf, met droefheyd en ellende.

8 *Alles:* t. w. „de touwen."
Het was dan leet oft lief: „'t zij het hem zeer deed of niet."
11 *Vroom:* in zijn oorſpronkelijke beteekenis van „ſterk." Zoo vindt men ook *vromen* voor „verſterken." SPIEGHELS *Hertſp.* III, vs. 481. Men denke aan 't H. D. *frommen*, „baten, helpen," en vergel. HUYDEC. op MELIS STOKE, D. II, bl. 486, en 't *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, *in v.*
16 *Wilder:* geen comparativus, maar eenvoudige verbuiging van den 2^{en} n. v.

T' is Tantalus *die hier in't water wert gepijnt,*
Die dorſt en honger lijd, en nimmermeer verdwijnt.

Sapient. 11.

Daer hier den Menſche in heeft gezondight in dit dal,
Hy wederom zijn ſtraf daer in oock dragen zal.

LXII.

EYLACEN! *Tantalus* die niet en kan verwinnen
Light inden Helle-vliet begraven totter kinnen,
Hem hongert, en hem dorſt, dat hy van ſmerten krijſt,
En nimmermeer wert hy gelavet noch geſpijſt,
Maer ſtadigh aen geterght: hy ſtaet diep inden gronde
Des waters, en de vrucht hanght boven zijnen monde:
Zoo hy nae't water buckt ontzincket hem den ſtroom,
En grijpt hy nae de vrucht zoo wijckt den Appel-boom.
„Maer lieve zeght my doch, is niet des gier'gen herte
„Als *Tantalus* gepijnt, en heeft gelijcke ſmerte?
„Vermits t' vervloeckte goud daer hy op is beluſt
„Noch noeyt heeft zijnen dorſt en honger uytgebluſt,
„Hy gaept altijd naer goud, en hoe veel geele ſlijcke
„Hy vreet en inneſlockt zoo'n is hy nimmer rijcke,
„Maer in zijn goed verarmt: zoo dickwils als hy hapt
„Nae goud en zilver hem t' genoegen wert ontſnapt:
„Hy derf nau zijnen darm met s' lichaems noodruft vullen,
„En wermt hem by den heert nau by een hand-vol krullen:
„Hy heeft altijd het goud als eenen Wolf by't oor,
„Hy rammelt nacht en dagh in zijn vervloeckt threſoor:
„Het goud is zijnen God, dat eert hy langhs hoe kloecker,
„Hy kanckert de gemeent met overbaet en woecker:
„En als hy ſterven zal zoo is al zijn beklagh
„Dat hy zijn geld hier laet, en niet meed dragen magh.

1 *Die niet en kan verwinnen:* t. w. de Macht, die hem zijn ſtraf oplegt.
16 *Wert ontſnapt:* „Iemand iets ontſnappen" is hetzelfde als „iemand iets behendig ontnemen." In ſtrikten zin is „ſnappen" niet intranſitief en alleen door wangebruik als zoodanig ingeſlopen. „Hy ontſnapt aan 't gevaar" is, juist opgevat, niets anders dan „hy ontſnapt *zich* aan 't gevaar."
22 *Hy kanckert de gemeent:* krachtige uitdrukking voor „hy put de gemeente uit." Overdrachtelijk, omdat de kanker de levenskrachten uitput.
Overbaet: krachtig en juist woord voor „overmatige winst of baat."

Blz. 274, Motto 1. *Verdwijnt* in tranſitieven zin voor „verdrijft, doet verdwijnen."

Een Schaep, Aep, Zwijn, oft Leeuw' den dronck maeckt vanden man.

Alſt nat is in zijn lijf, zijn wijſheyd inde Kan.

Proverb. 23.

Den Wijn heel zoet en glad wel door de kele leeckt,

Maer inden buyck hy dan gelijck een Slange ſteeckt.

LXIII.

MEN zeght, dat eenen Boer oft eenen botten Kinckel,
Die woonden op het land, (hy heeten Eloogh Schinckel)
Met vierderleye miſt van Beeſten heeft gevet
Den Wijngaerd: wie te veel van deſen Wijn, ick wed,
Zal zuypen (zeyde hy) ick wed dat van vier Dieren
Hy een naer apen zal, in alle zijn manieren:
Het zij hy werd gelijck een ſlecht onnoozel Schaep;
Het zij hy luſtigh bootſt als eenen drol'gen Aep;
Het zij hy vuyl, onnut, en onreyn als een Vercken,
Oft eenen grammen Leeuw' gelijck werde in zijn wercken.
„Want wie met vele Wijns verladet zijnen geeſt,
„Wort in zijn dronckenſchap het eene oft t' ander Beeſt.
„Indien den dronckaerd wiſt, oft kon te dege ramen,
„Hoe hem den dronck miſtaet, hy zoud' hem moeten ſchamen.

2 *Eloogh:* is *Eloy*, *Eligius*.
4, 5 *Ick wed... ick wed:* de herhaling is overeenkomſtig met de ſpreekwijze van lieden uit de volksklasſe.
7 *Slecht onnoozel:* d. i. „dubbel *onnozel*," beide woorden drukken het zelfde denkbeeld uit.
8 *Bootſt* van *bootſen*, „poetſen maken." „Iemand *nabootſen*" is dus in den grond: „iemand op een poetſige, kluchtige wijze nadoen."
11 *Verladet* voor „overlaadt." Zie over het gebruik van *ver* voor *over* BILD. *Nederl. Spraakl.* bl. 249.

Blz. 276, Motto 1. *Dronck:* ſtaat in den 1en, *Aep* enz. in den 4en n. v.

Den Dolphijn in het Meyr bewogen vande ſnaren

Den Harper Arion *draeght door de blauwe baren.*

Ion. 1.

Drye dagen *Ionas* inden Walviſch was gedolven,

Die eyndelijcken hem ſpoogh uyt de watergolven.

LXIV.

DEN Herper *Arion* den *Ocean* gingh kruyſſen
In een Corintſche Barck, ontſiende niet het bruyſſchen
Des grondeloozen Meyrs, op dat hy aen het ſtrand
Zijn ſtappen zetten mocht in't ſchoon Heſperiſch land:
Maer nauwen is hy t' ſcheep, of heym'lick hy en hoorden
Dat hem het Schip-volck s' nachts beſtemde te vermoorden,
Dies hy van anxſt en vrees ſchier kroop in eene ſchulp,
Als hy verlaten zich van alle menſchen hulp
Vond in zijns lijfs gevaer: wat raed in dees verbazingh!
Hy gaet terſtond (als door een Goddelijcke inblazingh)
Zijn lichaem cieren, en toemaecken hupſch en ſchoon,
Gelijck hy was gewoon, als hy den zoeten toon
Zijns gulden Chyters in een Schouplaets plagh te wecken,
Op dat zijn cierſel noch tot zijns Lijckx eer mocht ſtrecken,
En dat hy als de Zwane in zijnen leſten nood
Met eenigh droevigh Lied beklagen mocht zijn dood.
Dus zijnde toebereyd, dus zijnde toeberuſtet
Hy tot den Schiplien zeght: Maetroozen, my geluſtet
Tot d' eere *Apollinis* een Lied te heffen aen.
Maer als hy naulijcx noch ten halven heeft gedaen,
De Zonne in *Tethis* ſchoot met zyne vuyr'ge Peerden
Daelt zachtelijcken neer om daer zijn ruſt t' aenveerden;
Het Bootſ-volck al verwoed gelijcker hand toe treed,
Eer noch zijn doncker zeyl den Nacht hadde uytgeſpreed,
En komt gewapent aen om zijnen draet te korten,
Dies hy van boven neer zich inde Zee gaet ſtorten:
Maer eer met zijn gantſch lijf hy noch int water ploſt
Hy vande Dolphyns wert gedragen en getroſt,
D' een neemt hem op den rugge, en d' ander door de baren
(Als of zy dezen dienſt hem dobbel ſchuldigh waren)
Geleyden hem door't nat: dies eer hy ommekijckt
Iſt Schip zoo wijt van hem dat het een ſchelp gelijckt.
Hy heft zijn aenſchijn op en vrolijcken van verren
Aenſchout de zilv'ren Mane en zoo veel gulden Sterren,
Dies hy gedenckt dat Gods Gerechticheyd wijt zweeft,
En niet met een oogh ziet, maer zoo veel oogen heeft
Als Sterren inde lucht, daermede hy beſpiedet
Al t' geen wat op der Eerde oft inde Zee geſchiedet:
T' welck in dit groot gevaer hem een kloeck herte maeckt
Tot hy behouden zoo twijl aenden oever raeckt.
„O dommen Menſch! leert hier, kruypt eens uyt uwe ſchelpen,
„Hoe uwen naeſten ghy in nood behoord te helpen.

Wegens de lengte van dit vaers, is de tekstverklaring op bl. 281 geplaatst.

Hier zit Polycrates *die der Fortuynen rad*

Geſtadigh mede liep, en nimmer onſpoed had.

Proverb. 1.

Den dwazen voorſpoed magh haer geenſſins baten niet,

Maer zal ten leſten hun noch brengen in't verdriet.

LXV.

MEN zeght *Polycrates* geluckigh boven allen
D' onſtadige Fortuyne is altijd toegevallen:
Als hy op eenen tijd in vriendſchap zich verbond
Met zijnen goeden Vriend, hy boven hand en mond
Om deze Vriendſchap vaſt en troulijck te beveſten
Noch zijnen gouden Ringh in't water werp ten leſten:
Maer als hy naderhand nae Koninghlijcker eyſch
Zeer aerdigh aenden Diſch zat binnen zijn Palleys,
Vand hy den zelven Ringh die was in't Meyr geworpen
In't lijf van eenen Viſch zeer zeldſaem opgeſlorpen.
„O wonderlijck bedrijf! het ſchijnt wel voor gewis
„Dat menigh Menſche tot t' geluck geboren is:
„Den eenen jaeghter naer, en't loopt ſteeds voor hem henen,
„En't komt den and'ren t' huys zelfs eer hy't zoude meenen.
„Den zienden ſchiet nae't wit en raeckt een bonte Kraey;
„Den blinden Koningh wert, en treft den Papegaey.

16 *Den blinden Koningh wert* voor „de blinde wordt Koning."

Tekstverklaring, behoorende by n°. LXIV, bl, 279.

1 *Arion:* de klemtoon is hier verkeerd, 't woord is *Aríon.*
4 *Heſperiſch land:* d. i. „westelijk gelegen land," hier, naar ik geloove, overdrachtelijk gebezigd voor „bekoorlijk land," in den zin, waarin men aan een „bevallig" landſchap den naam van *Arkadisch* geeft.
5 *En hoorden: en* is hier geen ſtopwoordtjen, maar het ontkennende *en*, dat oudtijds in deze woordvoeging vereischt werd en ſamenhangt met „nauwen" (naauwelijks) en het voegw. „of." Zie BILD. *Taal- en Dichtk.*, *Verſch.*, D. III, bl. 13, volgg.
24 *Den Nacht* in den 1^{en} n. v., *zeyl* in den 4^{en} n. v.
28 *Getroſt:* by letterwisſel voor *getorscht*, „gedragen."
41 *Kruypt eens uyt uwe ſchelpen:* d. i. „ſtelt eens uw eigenbelang ter zijde." Te recht wordt een mensch, die alleen op zelfbelang bedacht is, vergeleken by een ſchelpdier, dat, in zijn huis teruggetrokken, zich om de buitenwaereld niet bekommert en enkel voor zich zelven leeft.

T' kleyn Viſchken Remora *kan lichtelijck terſtond*

Bekrijgen een groot Schip, en ſtooten't inden grond.

Iob, 12.

Gaet vraeght u Moeder d'Aerde op dat zy't u bediede,

De Viſſchen zullen u vertellen het geſchiede.

LXVI.

HET Viſchken *Remora* langhe eenen halven voet
Heeft eenen hoorn in't hooft daer't groot geweld meed' doet,
Want het *Antonij* groot Galiöen verletten
Daert opgeblazen quam met volle zeylen zetten
In't Adriatiſch Meyr, en boorden't ſchier te grond:
Waerom *Eraſmus* dit met zijnen gulden mond
Tot een gelijckenis gebruyckt heeft zonderlingen,
By't kleyne lit, de *Tongh*, die zulcken grooten dingen
In korten tijd beſchickt, gelijck alſt roer dat t' Schip
In een goe haven ſtiert, oft op een herde klip
„Schip-breucke lijden doet: Laet ons hier altijd leeren
„Dat in't kleyn ſchepſel meeſt uytmunt de kracht des Heeren.

3 *Antonij* is hier de genit. van „Antonius" en moet dus in vier grepen gelezen worden: *An-to-ni-i*.
Galioen: lees „Ga-li-oen."
Verletten voor „tegenhield."

11 De moraal begint eerst met „laet ons hier altijd leeren," doch in de oude uitgave wordt het aanhalingsteeken ſteeds zonder onderſcheid gevonden aan het begin van den regel, waarin het behoorde te ſtaan.

Demoſthenes *hier by gelijckenis verklaert*

Dat zonder Wijzen *niet een Stat magh zijn bewaert.*

Sapient. 6.

Veel beter wetenſchap dan kracht in hare wercken;

De Wijze van gelijck is beter als den ſtercken.

LXVII.

ALS *Ph'lippus* had verzocht d'Atheenſche Wijze Tolcken,
Sprack by gelijckenis *Demoſtheen* tot den volcken:
De Schapen waren met de Honden eens getreen
In een verbond, dies zy de Wolven t'ſaem beſtreen:
Maer als de Wolven nu hoe krachtigh inde wapen
Het krijgen niet en holp, zy met d'onnoos'le Schapen
Beſloten eenen vreed', dies zy van ſtonden aen
De Honden moſten hun quijtmaecken en ontſlaen:
De Schapen deden zoo, maer als zy nu bloot zaten,
En hadden onbedacht de Honden heel verlaten,
De Wolven wederom aenquamen met geweld,
En hebben zoo de kud verſlonden op het veld.
Hier meed' *Demoſthenes* bewees uyt der naturen
Dat hun niet baten mocht de ſterckheyd van haer muren,
Indien zy lieten gaen de *Wijze* vander Stat;
„Want daer geen Wijſheyd is daer zijn de wallen plat.

1 *Als Ph'lippus* enz.: Filippus koning van Macedoniën. Deze zelfde fabel wordt ook behandeld in de *Warande der Dieren*, IX.

Leergierige leert hier aen een gecierde Rave

Dat ghy u niet verheft in yemands anders have.

Ecclef. 11.

In cierlijck fchoon gewaed verheughd u niet al t' feffen,

Noch wilt u inden dagh der eeren niet verheffen.

LXVIII.

DE zwart geveerde Raef geciert met veler Vogels
Veel-verfde pluymen, aen zijn borſt en om zijn Vlogels,
Zich dwazelijck verheft, als hy in't kriſtalijn
Van eene zilvren beeck ziet zijnen ſchoonen ſchijn,
Gedenckende niet eens hoe't eynde wil gelucken
Als elcken Vogel komt zijn veeren weder plucken.
„O zoete Fabel! die op't hooft zoo dapper treft
„Den genen die op't goed eens anders zich verheft,
„En niet gedachtigh is als elck het zijn zal halen
„Hy naeckt zal wederom met ſchanden moeten dalen.
„Hoe menigh Vogel noch de dunne locht doorſnijt,
„Die, waer hy alle zijn geleende pluymen quijt,
„Die hy op woecker heeft, hy waer geen overvlieger,
„Maer ſpeelden bancquerout gelijck een recht bedrieger.

12, 13 *Die waer hy ... hy waer* enz.: gebrekkige woordſchikking. Verſta: „die geen overvlieger zijn zoû, indien hy al zijn geleende pluimen kwijt ware."

Blz. 286. Motto 2. *T'ſeſſen* voor *tſeſſens* of *ſeſſens*, „te gelijk, tevens;" merkbaar hier ſlechts om 't rijm.

De moordiſche Harpy *geſtelt tot yeders baeck,*

Hoe des verſlag'nen bloed in't eynde roept om wraeck.

Math. 26.

T'zweerd in u ſcheede ſteeckt, want wie daermede ſlaet

In't eynde daer in valt, en jammerlijck vergaet.

LXIX.

De moordiſche *Harpy* heur ſelven gulzigh meſten
Met Menſchen vleeſch en bloed, zoo langh tot zy ten leſten
Quam drincken uyt een Borne, en zagh in kriſtalijn
Heur ſpiegelende ſchaeuwe en held'ren wederſchijn,
Dies wanende dat daer heur Zuſter lagh begraven,
Die inden zilvren vloed heur dorſt had willen laven,
„Zy haeſt van rouwe ſtorf. Doodſlagers, ſpiegelt u!
„Wanneer ghy't beelde Gods zo eyſſelijck en gruw'
„Maeyt in het duyſter graf, en onze Moeder Eerde
„Bevleckt met t' roode bloed dat druypt van uwen zweerde,
„Gedenckt aen uwen loon, en ziet dit ſchouſpel aen!
„Daer in den Menſch miſdoet, daer zal hy in vergaen.

1 *Moordiſche:* over de adjectiva van dezen ſtempel zie Paſcha, vs. 70.
3 *Borne:* zie over *born* voor *bron* HUYDECOPERS *Proeve*, D. I, blz. 461 volgg. en D. II, blz. 112.

Ziet Apuleius *hier met toover-zalve vuyle*

Besmeeren zijn naeckt lijf, en werden eenen Muyle.

2 *Reg.* 17.

Doen Satan Iacobs huys tot tooverye bracht

Nam God hun midden wech uyt t' Menschelijck geslacht.

LXX.

Doen *Apuleius* zich met toover-vet beſmeerde
In eenen Ezel hy lichamelijck verkeerde,
En loopt zoo naer den ſtalle, om eten uyt de kreb,
Daer hy geſtooten wert op zijne magre reb
Van zijn beſlagen Paerd: dies vlucht hy tot *Hippone*
t'Goddinnen beeld, t'welck daer ſtaet inden ſtal ten toone,
Op dat door middel van de Roozen (zo hy waent)
Daer 't beeld mede is geciert, zijn voorige gedaent
Hy dus bekomen mocht: maer nau licht hy zijn voeten
Oft den ſtal-iongen komt hem met ſtock-ſlagen groeten,
Zoo lange tot hy hoort een wonderlijck gedruyſch
Van Dieven, die terſtond bezetten t' gantſche huys,
En rooven zoo veel ſchats, en rooven zoo veel goeden
Dat neffens hunnen laſt zy dezen Ezel loeden,
En ſtouwen hem zoo voorts met kluppel-ſlagen vaſt,
Langs eenen ſteylen wegh, met zulcken zwaren laſt.
Philebum dient hy nu, nu vlucht hy gauwe en wacker
Voor 't mes van eenen Kock, nu dient hy eenen Backer,
Nu eenen Hovenier, nu draeght hy op zijn ruygh
En mager rugge-been eens Krijgers wapen-tuygh,
Nu zal den armen Muyl des Ridders zadel vuyren, &c.
En ondertuſſchen heeft zoo duyzend avonthuren
In zijne Beeſt'lijckheyd: den kommer en d' ellend,
De ſlagen, d' ongemack, den honger neemt geen end'
Daermeed' hy wert bezwaert: nu kleuntmen hem met ſtocken,
Nu is hy in s' doods nood, nu rot hy vande pocken,
Zoo lange dat op 't leſt hem *Ceres* weder bald
Door eenen Roozen-hoet brenght tot zijn Menſch geſtalt.
„Maer zeght my Zangh-goddinne, als ick hier recht naer vorſſche
„Wat voor geheymenis ſchuylt onder deze ſchorſſe?
„Die willigh zijnen hals buyght onder 't ſnoode jock
„Der zonden, wert bekleed met eenen Ezels rock,
„Verlieſt zijn Menſch'lijckheyd, en met veel ongemacken
„Door s' werelds wilde wout reyſt met veel zware packen:
„Zijn vrijheyd is hy quijt, en maeckt alzoo getroſt
„Een Ezel van zich zelfs, die om den magren koſt
„Zoo grooten ſlaverny en dienſt is onderworpen,
„Hy dwaelt, hy rent, hy loopt, door Steden en door Dorpen,
„In duyzenderley pijne, in duyzenderley ſmert,
„Tot dat hy moe geſlaeft in 't leſt aendachtigh wert,
„Bedenckende hoe hy zijn Menſheyd heeft verloren,
„Dies hy de Godheyd bid om weder zijn herboren,
„En als hy zoo s' vleeſch luſt (den ſchoonen Roozen-hoed
„Die m' uyt de doornen pluckt) verſlind in zijn gemoed,
„Hy tot zich zelven komt, en werd naer zijnen wenſche
„Van eenen ſlaeſſchen Muyl zoo weder vrije Menſche.

Wegens de lengte van dit vaers, de tekstverklaring op de volgende bladzijde.

Van't Water en van't Vuyr een kluchtige verhalingh,

Waer uyt wy naeckt verſtaen der Heyd'nen blinde dwalingh.

Sapien. 13.

Gantſch ydel is den Menſche, en blind gelijck een Rotz,

In welcke niet en is de kennis onzes Gods.

LXXI.

HET *Vuyr* by den Perſiers (als die niet beters wiſten)
Als God wert hoogh ge-eert, het welck met grooter liſten
Van eenen Prieſter wert zeer aerdighlijck beſpot:
Want hy met *Water* vocht gevult heeft eenen pot
Die al vol gaetkens was, geſtopt met Waſch te zamen,
En maeckten hem een hooft zeer aerdigh nae't betamen.
Den Afgod zoo hy was (ziet dat ghy niet en lacht)
Heeft hy voor't heete vuyr zeer kluchtigh voortsgebracht,
Het Waſch verſmolt terſtond, het Water ſprongh daer henen,
En bluſchten zoo geheel den God des Vuyrs met eenen.
Dies werd de water-kruyck (ô wonderlijck beſtier!)
Voortſaen by den Perſiers ge-eert in plaets van't vyer.
T' gaet zoo noch hedenſdaeghs, wanneer wy daer op mercken,
„Elck een die houdet vaſt noch altijd met den ſtercken.

5 *Geſtopt* ... *te zamen* voor „dichtgeſtopt."

Blz. 292, Motto 1. *Verhalingh:* thands buiten gebruik: doch even regelmatig als *vertelling.*

Tekstverklaring, behoorende by n°. LXX.

4 *Reb* is *rib.*
5 *Hippone*, of *Epone:* de godin der paarden; of volgends ſommigen, de godin der muilezels. Zie de Scholiasten op JUVENALIS, Sat. VIII, vs. 157.
14 *Loeden:* oud imperf. van *laden.* Zie *Genesis* XLII: 26, en elders in den Staten-bijbel. Maar het moest hier *beloeden*, of *oploeden* zijn.
21 *Vuyren:* oude vorm van „voeren." Zoo heette een „trekkabel" een „*voer-* of *vuyr*kabel."
&c.: geeft te kennen, dat de ſchrijver er nog heel wat van zoû kunnen vertellen.
25 *Kleunt: kleunen* is „klein maken," en wel, door „herhaald ſlaan," gelijk *kleinzen*, door „herhaald kaauwen."
27 *Weder bald: bald* is „weldra, ſpoedig." Zie bl. 106, vs. 1787.
28 *Roozen-hoet* voor „rozekrans." *Hoed* is ook „bloemkrans." Zie KIL. *in v.*
35 *Getroſt:* hier „belast, beladen," en zoû moeten zijn: „betrost."
44 *Verſlind in zijn gemoed:* verſta: „door zijn zielskracht vernietigt."

Hoe eenen Herder eerſt het levendige Beeld
Der ſchoone Schilder-Konſt in Griecken heeft geteelt.

Ezech. 4.

Een effen Tafel neemt, en luyſtert nae mijn ſtem,
Treckt daer nae't leven op de Stat Ieruſalem.

LXXII.

TERWIJL in Griecken-land den Herder gaet verknapen
Zijn kud, naet leven hy de fchim van zijne Scapen
Natuurlijck treckt int zand: als nu de fchaeu vertrock
Had hy een wolligh Vlies gemaelt met zijnen ftock.
Aldus werd aldereerft met heur veel-verfde wiecken
De fchoone *Schilder-konft* gebaert by d'edel Griecken;
Pictura die voortfaen met een blijde aengezicht
De weereld heeft verheughd, en wonderlijck geftickt:
Die ons gezicht bedrieght, alft platte fchijnt verheven,
Het ftomme fpreken, en het doode fchijnt te leven,
Het gene ftille ftaet, als oft het zich beroert:
Dies is zy weerdigh dat men heur ten Hemel voert.

1 *Verknapen* is *famulari;* zie KIL.: alzoo „dienen, ten dienfte ftaan," en, overdrachtelijk: „verzorgen, bewaken, hoeden."
4 *Een wolligh Vlies:* zie bl. 48, vs. 10.

Schoen-makers luystert hoe den kloeckſten Schilder geeſt

V' allen blijven leert by uwen houten leeſt.

I. Corinth. 7.

Een yeder blijve in t' geen (zoo lange als hy hier leeft)

Daer hem den lieven God zelfs in beroepen heeft.

LXXIII.

APELLES, Schilders Prins, zijn naeckte *Venus* ſchoone
Bracht voor't gemeene volck in't openbaer ten toone,
Maer eenen *Schoeyer* heeft zijn werck beriſpet plat
Om dat Vrou *Venus* ſchoe te weynigh ſtricken had;
Den Schilder al terſtond zo haeſt men hem dit anbracht,
(Dewijl't een zake was die des Schoenmakers ambacht
Betrof) heeft met t' pinceel geholpen deſe fout.
Waerom den Ambachtſman hoveerdigh wert en ſtout
Als hy na dezen zagh dat tgeene was verbetert.
T' welck hy geoordeelt had te ſlecht te zijn gevetert:
Dies voer hy trotſer voort, en voor een yeder ſprack,
Dat aen Vrou *Venus* ſcheen oock vry al wat gebrack.
Apelles hoorden dit, en ſprack met ſtillen geeſte,
Schoenmaker ziet wel toe, en *blijft by uwen leeſte.*
Daer ghy u op verſtaet, en weeſt niet zoo gereet.
„Hy dwaelt die vonniſt t' geen daer hy niet van en weet.

3 *Schoeyer:* is hier „ſchoenmaker:" het w. w. *ſchoeien* is by ons nog in gebruik.
Plat: is hier niet „laag, gemeen," maar „vlak uit."
10 *Te ſlecht te zijn gevetert* voor „te gering te zijn beſtrikt." Zie boven, vs. 4.
13 *Met ſtillen geeſte* voor „heel bedaard, zonder zich boos te maken."

In latere uitgaven vindt men dit n°. ſchier tot onkenbaarheid toe veranderd. A.

Siet hoe twee Schilders hier elck een omt beſte deel

Vaſt ſchilderen om ſtrijd met t' verwige pinceel.

Eccleſ. 9.

Hun wercken zullen in der konſtenaren hand

Altijd gepreſen zijn van d' eene in d' ander land.

LXXIV.

DEN Schilder *Zeuxis* heeft zeer kunſtigh met verſtand
Een Kind met eenen tros gemaelt in zijne hand,
Waer naer de Vogelen al graegh en hongrigh vlogen,
Maer komende daer aen zoo waren zy bedrogen.
Waerom *Parrhaſius* hier over heeft geſmaelt:
Indien't Kind (zeyde-hy) waer levende afgemaelt
De Vog'len hadden naer de druyf niet dorven picken,
Dewijl zy in't gemeen voor Menſchen zich verſchricken:
En gingh zoo al terſtond (uyt drijven der natuur)
Een ploeyige gordijn betrecken op den muur,
Die zoo getroffen was! zoo levendigh en milde!
Dat *Zeuxis* als hy quam die zelfs oplichten wilde:
Aldus *Parrhaſius* had met een liſtigh oogh
Verſchalckt zijn Meeſter die de Vogelen bedroogh.

8 *Zich verſchricken*: *verſchricken* is zoo wel tranſitief als intranſitief. Het laatſte wordt hier (niet kwaad) door den wederkeerigen vorm uitgedrukt.

RAEDSEL

DES

DICHTERS.

DEN vlienden vluggen Tijd, al toornigh en verbolgen
Voorlooper, overlangh dat ick op't leſt zal volgen,
Gewiſſe tydingh bracht, en dat al wat men ziet
Ick met mijn komſte ſal vermeluwen tot niet.
Niets hier ter Weereld is, al ſchijnet noch zoo zoete,
Al blinckt het noch zo ſchoon, oft t'loopt my te gemoete.
De Zonne met zijn Tourts, de Mane met heur Lamp,
Den Dagh met zijn wit hoofd: den Nacht met heuren damp,
Den Zomer groen van't loof, den Winter wit van't ſneeuwe,
Verliezen zich in my als met een luyd' geſchreeuwe:
Het Iaer, het ronde Iaer dat op twelf voeten gaet
Zich altijd tot my wend met een beweeght gelaet.
Te mywaerts ſpoedet zich den gulden loop der Sterren,
Den Menſche in zijn geboort beſchout my al van verren.
Den Tijd die met zijn Zeyn maeyt alles in dit dal,
Ick dapper eens in't leſt zijn vleugels korten zal.
Den Menſch denckt minſt om my daer meeſt aen is gelegen,
Dewijl ick Roede oft Kroon, den Vloeck oft oock den Zegen,
Den Hemel oft de Hel, het Leven oft de Dood,
Hem eyndelijcken zal toewerpen inden ſchoot,
Wanneer ick't wanckel Rad van alle dingen wende.
Nu denckt eens wie ick ben, en radet my in't

ENDE.

2, 3 *Dat ick* enz.: de zin is: „bracht gewisſe tijding, dat ik op 't lest zal volgen."
11 *Op twelf voeten:* onuitſpreekbaar.
13 *Den gulden loop der Sterren:* min naauwkeurig voor „den loop der gulden ſtarren."

In enkele latere uitgaven van den Gulden Winckel, worden by wijze van een ſlotdicht en het Raedſel des Dichters voorafgaande, de volgende vaerzen gevonden. Blijkbaar ſtaan zy in geen verband tot den Gulden Winckel; want in de eerſte uitgave, waarin wel als ſlot het Raedſel voorkomt, treft men ze niet aan; daar zy echter omſtreeks denzelfden tijd vervaardigd ſchijnen, kunnen zy ook hier met ſchik worden ingelaſcht, gevolgd door eenige anderen, van welke de bezorger der uitgave, welke in 1647 te Schiedam verſcheen, getuigt als van „Geſangen, door onſen Poët, over veel jaaren, toen hy 't gevoelen der Doopſgezinden noch aenhong, gemaeckt," en by welker lezing men zonder moeite zal ontwaren, dat zy van het vroegſte tijdperk van Vondels dichterlijke loopbaan dagteekenen. Dewijl zy tevens allen nagenoeg in denzelfden geest vervaardigd zijn en er tusſchen het eene gedicht en het andere, voor zoo ver bekend is, niets merkwaardigs in het leven des Dichters heeft plaats gehad, geef ik ze hier onmiddelijk achter elkander.

VIER WTERSTE.

I.

DE dood is algemeen, wie iſſer oyt gebleven?
Hoe arm, hoe ryck van ſchat, elck loopt haer int gemoet,
D'een is zy bitter gal, den and'ren honigh-zoet,
Wel hem die ſterven leert en ſoeckt een beter leven.

II.

't Verſtorven graen verrijſt, 't en blijft niet wegh geſcholen,
Soo'n doet de menſch oock niet, diens lichaem vanden doon
Van nieus beſielt, verſchijnt voor God en 's menſchen Soon,
Die 't vierſchaer ſelf bekleed, en 't vonnis is bevolen.

8 *Die 't vierſchaer enz. en 't vonnis:* de fout tegen den eisch der konſtruktie, die hier beſtaat (aangezien *die* niet te gelijk by *bekleed* en *is bevolen* kan behooren en alzoo niet tevens 1e en 3e n. v. kan zijn), is in de latere uitgave herſteld door de verandering van den regel in:
Die zelf de vierſchaer ſpant, dien 't vonnis is bevolen.

III.

Wee! wee der boſen roth! hoe wil't de ziel doorſnijden
Des geens die als een bock ten ſlinker zijde ſtaet:
Als *Chriſtus* dond'ren ſal met een vergramt gelaet,
Vermaledijde gaet, gaet ghy vermaledijden.

IV.

O drymael witten dagh! wel ſaligh die mach hooren
Aen Chriſti rechter hand die lieffelijcke ſtem:
Komt hier en erft u Kroon int Nieu Ieruſalem,
Gebenedijde komt, komt hier mijn uytverkoren.

10 *Des geens:* is later verbeterd in: „van hem."
Ten: beter *ter*, als in de latere uitgaven.
12 Deze ſchoone regel, waar de herhaling by omzetting dubbele kracht aan geeft, is niet verbeterd door de verandering in de latere uitgaven:
Vervloekten gaet nu heen om 't eeuwig wee te lijden.
13 *Witten dagh* voor „blijde dag," *dies albo notanda lapillo*, als de Latijnen zouden zeggen.
16 *Gebenedijde komt:* is later veranderd in: „gezegenden komt hier."

WTERSTE OORDEEL.

Den Hemel vierſchaer houd, de graven barſten open,
Het aerdrijck krielt alſins van zielen opgekropen;
Zijn ſoete en felle ſtem de Rechter hooren laet,
Gebenedijde komt, vermaledijde gaet.

Wterſte Oordeel: dit opſchrift is in de latere uitgaven veranderd in „*het leſte Oordeel.*"
18 *Opgekropen:* de uitdrukking moge als voorſtelling der opſtanding ſchilderachtig zijn, zy is, op *zielen* toegepast, min juist en zoû thands triviaal klinken.
20 *Gebenedijde komt, vermaledijde gaet:* is fraaier en krachtiger dan gelijk het in de latere uitgaven veranderd is:
Gezegenden komt hier en gy vervloeckten gaet.

JAER-ZANGH,

OP DEN TOON VANDEN NEGENDEN PSALM.

Nv zegt vaer wel aen 't oude jaer,
Want 't is in *Kriſtus* nieuw: en waer.
De ſtrenge *Moiſes* derft ſijn klaerheyt,
Hier ſchijnt genaad' en enckle waerheyt.

'T Is nu den dagh der zaligheyt;
Die Godt ſijn volck heeft toegeſeyt.
'T Iaer der verloſſingh is ghekomen.
Feeſteert en juyght nu Kriſten vromen.

Men predick en bazuyn alom
Het trooſt-rijk Euangeliom.
Der zonden duyſtren zielen-kercker
Is overweldicht van een ſtercker.

Des herten ooren open-ſluyt
En gaet het rijck des duyvels uyt.
Treck uyt, die luſt te zijn ontbonden,
Den rock des vleeſch, en 't juck der zonden.

Want ziet in *Kriſtus* gelt gewis
Noch voorhuyt, noch beſnijdenis;
Maer een vernieuwt gemoedt waerachtigh,
En ſterck geloof door liefde krachtigh.

Beſnijdt dan 't vleeſch niet, maer uw hart;
En een verborgen Ioode wert.
Den geeſt kieſt voor den dooden letter,
En leeft hoe langhs, hoe onbeſmetter.

Hier toe Godts zoon, nu opgeweckt,
Een heiligh levend voorbeeld ſtreckt.
Hierom heeft *Kriſtus* vroeg geleden,
En is op d'achtſten dagh beſneden.

3, 4 Toeſpeling op JOH. I: 17.
8 *Feeſteert:* van 't Fr. *fêter*, of liever: *festoyer*, „feest houden."
15 *Die luſt* voor „die luſt heeft," even als „lieven" voor „lief hebben;" of ook voor „dien 't lust."
17-20 Toeſpeling op GALAT. V: 6.
22 *Verborgen Ioode:* deze uitdrukking vindt hare opheldering in den vorigen regel. Wiens *voorhuid* beſneden is, die is een *openbare* (vleeschlijke) Jood; wiens *harte* beſneden is (die bekeerd is) is een *verborgen* (geeſtelijke) Jood. Zie ROM. II: 28, 29, waar bykans letterlijk hetzelfde ſtaat.

HEMELVAERT-ZANGH,

OP DEN TOON VANDEN ACHTSTEN PSALM.

MAECKT hantgeklap, en juycht ghy Kriſten ſcharen.
Ziet Hemelwaert op ſyn triomph-koets varen
Die onlanghs daelde in 't Graf na ſoo veel ſmaets,
En heerlijck nu gaet nemen d' hooghſte plaets.

Klim op, klim op, gy Godt en 's menſchen zone.
Verſmaet het kruys, de ſpeer, de doorne kroone:
En 't boos geſlacht, dat met een grimmigh oogh,
Ontzinnigh U in 't heyligh aenſchijn ſpoogh.

Doet open ons uw vreugdenrijke troonen.
En baent het padt ten leven Adams zonen.
Ontſluyt ons weer 't geſlote Paradijs:
En zaligt ons door uw naems lof en prijs.

Hoogh-Prieſter, die onſterflijk zijt bevonden
En hebt uw bloedt geſtort voor 's werelts zonden.
Klim op, klim op, in 't alderheylighſt koor.
Godts ſtrengheit komt met uw verdienſten voor.

O die van Godt geſalft zijt tot een Koningh!
Aenziet u Kerck uw Bruydt uyt 's hemels woningh,
Die hier verſtrooit kent anders trooſt noch hooft.
Zendt haer den Geeſt en Trouwringh, langh belooft.

Zoo mach ſy ſteets in 's Bruygoms liefde blaken.
Zoo mach haer kroon noch zond noch werelt raken.
Zoo blijft haer liefd' veel ſtercker als de doodt:
En erft ten loon haar lieve minnaers ſchoot.

DOOR EEN IS 'T NU VOLDAEN.

16 *Godts ſtrengheit komt* enz.: d. i. „voorkom Gods geſtrengheid met uw verdienſten."
22 *Zoo mach* enz.: d. i. „zoo mag zonde noch waereld hare kroon raken."
18-24 Zie Nalez. en Aant. bl. 5, reg. 1-9.

PINXTER-ZANGH,

OP DE STEM VANDEN C PSALM.

KOMT, komt, ô drymaal Heylge Geeſt,
Ay zegent onſe Pinxter-feeſt.
Komt tortel-duyf van 's hemels dack,
En brenght ons den Olyven-tack.

Vertrooſter brenght ons Chriſtus vreê,
En neemt in ons geweten ſteê.
Geeſt Gods maeckt onſen geeſt gewis,
Dat Godt ons aller Vader is.

O vingher Gods, die 't ſteenen hert
Vermorſſelt, dat het wacker wert:
En Chriſtus wet, die eeuwigh blijft,
In ons gemoedt en zinnen ſchrijft.

O ghy die onbegrijplijck zijt,
Ons hert tot uwen tempel wijdt.
Die onz' inwendigheyt herſchept:
En luſt by ons te wonen hebt.

Komt Hemel-dauw en overſtort
't Gemoedt, onvruchtbaer, en verdort.
O ſtroom des levens! ô fonteyn!
Bevochtight ons en maeckt ons reyn.

Komt Godlijck vyer, en ſteeckt voortaen
Ons koude Ziel met yver aen.
Komt heyligh vyer, verteert, verſlindt,
Al wat in ons noch 't vleeſch bemindt.

Ghy windt des Heeren leidt doch meê,
Des zielen ſchip in 's weerelts zee:
Op dat zy, vry van ſchip-breuck, dan
Landt in 't beloofde Canaan.

3, 4 Dubbele toeſpeling: 1°. op de *Duif*, als 't ſymbool van den H. Geeſt: 2°. op de *Duif* van Noach, die, na den zondvloed uitgezonden, een olijftak aanbracht.

PINXTER-ZANGH,

OP DE STEM VAN MARIA LOF-SANGH.

NA Chriſtus Hemelvaert
d' Apoſtelen vergaert
Eendrachtelijck te gader,
Verwachten voor haer hooft
Den Trooſter die belooft
Haer was van Godt den Vader.

De Pinxter-feeſt verſcheen,
Als ſnellijck viel beneen
De Geeſt, daer elck op hoopte.
Die, als een windts gedruys
Terſtondt vervulde 't huys,
En met een vyer haer doopte.

De Twaelven zagh men hier
Omſcheenen met een vyer.
Omſtraelt met vyerige tongen,
Haer ſpraecke ſonder tolck
Verbaeſde 't uitheemſch volck
Van alſins ingedrongen.

O wonder is 't zegt d' een,
Dat die van Galileen
Als 's weerelts talen konnen.
Een ander zegt: zy zijn
Verzopen inden wijn,
En vanden dranck verwonnen.

Neen, neen, roept *Cephas* bly,
't Is *Ioëls* Prophecy
Die Godt, aen ons, vervulden:
Ten ende *Iakobs* huys,
Wert kondigh, wie aen 't kruys
Nam op hem 's weerelts ſchulden.

28, 29 *Ten ende Iakobs huys wert kondigh:* d. i.: „ten einde het geſlacht van Jakob (de Israëlieten) zoude weten, wie enz.

Den Hamer Godts hier ſprack,
De ſteenen harten brack.
Wy zijn vol ſchuld bevonden
Aen 's Heeren bloedt, wat raedt?
Elck een, zegt *Peter*, laet
Afwaſſchen al ſijn zonden.

Drie duyſent zielen, daer
Boetvaerdigh wonderbaer,
Zich Chriſtus niet en ſchamen.
Sy volgen *Ieſus* wet,
Sy waken int gebedt,
En zijn, een ziel te ſamen.

DOOR EEN IS 'T NU VOLDAAN.

35 *Elck een . . . laet* voor „dat elk late."

Aandachtighe Betrachtinghe

OVER

CHRISTUS LIJDEN,

UIT DEN HOOGHDUYTSCHEN VERTAELT DOOR M. L. B.

EN TER LOOPS GERIJMT

DOOR

I. V. V.

OP DE WIJZE VAN DEN 91 PSALM.

WAECK op, mijn ziel, wat ſlaept ghy, hoe,
Uw Bruygom is voorhanden.
Koop oly: ſchick uw lampen toe,
Zoo blijft ghy niet in ſchanden;
Wanneer hy in zijn kamerkijn
Te midnacht in zal ſtreven,
Zult ghy een dwaze maget zijn.
En in het duyſter ſneven.

Betrachtinghe voor „overdenking." Dit germanismus is nog in ſommige plaatſen van ons vaderland, in 't compoſitum „nabetrachting" (van 't Avondmaal) in gebruik.
5 *Kamerkijn* voor „kamerken," oude diminutief-vorm.
1-8 Toeſpeling op MATTH. XXV : 1, volgg.; zie ook de Aant. in den Staten-Bybel op genoemd kapittel.

Waeck op de uur van 't harte dijn,
En tel de klock haer ſlagen:
Het kan niet ver van twaelven zijn:
O wee, ghy moet vertzagen,
Indien ghy niet uw grof aertſch kleet
Met Joſeph wilt verlaten,
En u ten ingangh houdt gereet,
Ontbloot van eer en ſtaten.

Een ſtaeltje neemt aen zijne min,
Die kan zich zelven haten,
Op dat ghe om hem uw eygen zin
Uyt weêrmin zoudt verlaten.
Hy laet zijn rijk en leven wel
Om uwe liefd' t' erlangen.
Hy daelt ook voor u inde hel,
Noch laet ghy u niet vangen.

Zoo kan des weerelts ſnoode hoer
Door eigenliefde u vleyen:
Doch in het ende breeckt het ſnoer
En 't ſpel verkeert int ſchreyen:
Want zy boeleert, en kan haer echt
Niet ongebroken houden:
Wanneer de Doodt u ziel bevecht
Moet 's weerelts liefd' verkouden.

De werelt dan den rugge keert.
Volgh Chriſtus met verlangen.
Met open armen hy begeert
U aen het kruys t' ontfangen.
Hy neygt zijn hooft, om u een kus
Al neygende te geven.
Wat ſchuwt ghy zijne doodt aldus?
Z' is oorzaeck van ons leven.

Ghy vraeght, wat hem aen 't kruyſſe bracht.
Dat zal men u uytleggen:
Uw ontrouw en zijn liefd betracht,
Die zullen 't u wel zeggen:
Want als de ſlangh u brocht ten val,
Door 't ooft vol ongelucken,

9 *'t Harte dijn* voor *dijn harte*. De plaatſing van 't bezitt. v. n. w. achter 't z. n. w., naar latijnſche wijze, is nog lang in zwang gebleven in de uitdrukking *Vader ons*, voor *onze Vader*. Zie *Tweeſpr. van de Nederd. Letterk.* bl. 95. Het bezittelijk v. n. w. ſtaat hierin gelijk met het b. v. n. w., waarvan wy deze byzonderheid in de plaatſing reeds deden opmerken in de Nalez. en Aant. bl. 5, in de A. op bl. 21, vs. 47.
13, 14 Myſtieke toeſpeling en zeker eenigzins vreemd klinkende.
25 *Hoer* voor „verleiding."

Wat ſchepzel was int aertſche dal
Dat u van hem koſt rucken?

De Goddelijcke liefde moſt
U wederom verwerven,
En u, die hem het leven koſt,
Genieten door zijn ſterven.
Hierom zoo langh het heiligh Lam
Door 't vyer der liefd gebraden,
En dorſt naer u aen 't kruyshoutsſtam:
Noch laet ghy u niet raden.

Want hy, die is het eeuwigh ſoet,
Moet ſuren edick drinken,
En bittre gal van wraek, tot boet
Der menſchen, zich laet ſchinken.
Gewont is hem oock na zijn doodt
Het hart met booze daden:
Dies zich de zon verberght uit noodt,
De ſonne der genaden.

Uw beurs ghy boven Chriſtus ſtelt,
En knort als wert vergoten
Den balſem vander armen gelt,
Op 's Heylants hooft gevloten.
Al ziet ghy met den rijcken man
Aen Lazarus veel zweeren,
Ghy neemt u zijnes gantſch niet an,
Schoon wormen hem verteeren.

Beſchuldight Judas, noch en ſchelt
Hem om zijn valſche daden,
Want ghy ook om 't vervloeckte gelt
Self Chriſtus hebt verraden.
Of ghy hem met den mont belijt,
En ſchijnt den kus te geven,
Om dartigh penninghen profijt
Brenght hy Godts Lam om 't leven.

De nacht oock buyten u niet is,
Daer Chriſt geboeyt moet zuchten,
Als inder zonden duyſternis
De Jonghers anghſtigh vluchten.

54 *Gebraden:* hier een onedel woord, dat zelfs aan den gandſchen zin iets belachelijks geeft.
55 *En:* dit *en* is goed om de maat te vullen, maar voor 't overige te veel.
59, 60 *Tot boet der menſchen:* d. i.: „tot heeling, tot genezing der menſchen." *Boete* is het tegenovergeſtelde van *breuk*. Van daar nog de uitdrukking: „netten *boeten*, ketels *boeten*." Zie BILD. *Geſl.* op *Boete*.

Aldus raeckt uw ſtantvaſtigheyt
Door ſlaep en vlucht aen 't glijden:
Ghy vlucht van Chriſtus, wijt verſpreyt,
Wanneer hy gaet aen 't lijden.

Ghy ſmijt met Petrus inde ſchaer,
Als 't kruys begint te naken,
Maer dorft in noot en lijfsgevaer
Wel drywerf Godt verzaeken,
Eer drywerf kraeyt geweetens haen,
Ook op een wijfs bedragen.
Ghy zoudt met Chriſtus ſterven gaen
In vreught en goede dagen.

De Hoogeprieſters meer en meer
Ook zelfs in u vergaren;
Dat zijn vernuft en menſchenleer,
Die Chriſtus ſtaegh beſwaren.
Zy roepen: kruyſt, ja kruyſt hem, och
Laet Barrabas by 't leven:
Verſchoont den ouden Adam toch,
Den nieuwen vry laet ſneven.

Met ſtok en ſpiets van u vernuft
Ghy Chriſtus wilt bevechten.
Neuswijsheyt aendacht heel verbluft,
En weet niet uyt te rechten.
Ghy ſchermt al 't ydel inde lucht,
En Godts en Chriſtus namen
Zijn blixems blikren zonder vrucht.
Met recht moet ghy u ſchamen.

Ghy zijt van Malchus ſlagh gewis,
Wiens recht oor afgehouwen:
Dus hoort ghy niet wat Godts wil is,
Maer laet u zachtkens klouwen
Door lof het ſlinker ezelsoor,
't Welk ghy beſt af liet ſnijden,
En 't rechter aenzetten daer voor
Om quaet geklap te mijden.

Al deed ghy Chriſtus leet op leet
Om 's Keyzers vrientſchaps wegen,

94 *Bedragen* voor „aandracht, aanklacht."
109-111 Deze regels zijn niet duidelijk; waarſchijnlijk valt hier aan een drukfeil te denken. Wanneer men onder *al 't ydel* „al te ydel" verſtaat en voor *Zijn* (vs. 111) *Hun* in de plaats ſtelt, wordt de zin duidelijker.
114 *Wiens recht oor:* gebrekkige konſtruktie.

En droomt van duyvels ſpoock, alreet
Ghy zoeckt uw hant te vegen
Met water, als Pilatus eer,
Met kerckgangh Godt te paeyen,
En Doop en Nachtmael, om den Heer
Een neus dus aen te draeyen.

Veel ſlagen, ſchimpen, hoon, en noodt
Den Heylant heeft geleden.
Der wonden misbruyck al te ſnoot
Hem aentrekt andre kleeden,
Dan wit, als by Herodes rot,
Dan purpere gewaden:
Zoo maeckt ghy Chriſtus tot een ſpot,
O ſchande! o quaet der quaden!

Uw eerzucht dorf de doornekroon
Hem om zijn voorhooft drucken.
Uw boosheyt is het kruys vol hoon,
Waer onder hy gaet bucken.
Met Simon van Cyreenen woudt
Ghy Chriſtus kruys niet dragen,
Ten zij men u den rugge touwt,
En daer toe drijf met ſlagen.

Geen ſmit hier oock aen 't anbeelt hoort,
Die ſpijkers ſmeedt van ſtaven,
Terwijl ghy Chriſtus hant doorboort,
En voeten hebt doorgraven.
Uw doen en wandel maer betracht,
Die nagel maeckt quetzuren:
Het wordt al in dit kruys volbraght,
Op nieuw in u alle uren.

Ghy maeckt ſchriftuers rock nadeloos
Een beedlaers rock ten leſte.
De letter is de geeſt te loos,
Als die dient tot uw beſte:
Maer houdt de letter niet de proef,
Zoo verft ghy ſchriftgeſchillen
Of knijpt die, als een valſche boef
Den terlingh, naer u grillen.

128 *Een neus* enz.: platte, en in een deftig gedicht onuitſtaanbare uitdrukking.
131 *Der wonden misbruyck:* ten eene male onverſtaanbaar.
153-160 Deze vaerzen bevatten een duiſtere allegorie op het nadelooze kleed van den Heer, en niet minder duiſter uitgedrukt. Ook de volgende twee koepletten bewijzen, dat het H. D. in Vondels eeuw evenzeer van donker mysticismus overvloeide als dat van lateren tijd.

De weerelt ſpeelt om Chriſtus kleet
Met niet dan ydle vragen:
Men ſchut met een bewijs gereet
Hier op een anders ſlagen.
Zoo laet men Chriſtus, 't rechte wit,
Zich uit de handen rooven.
Zoo houden wy den dop voor 't pit,
Daer andren vaſt hairklooven.

Des ſlinkſchen moorders ongedult
Vertoont ghy in uw lijden,
Wanneer het hart u bieght uw ſchult
Ind' avont vant verblijden.
Bidt ghy niet naer 's bekeerden wijs
Dat Chriſt u heyl wil geven,
Wanneer hy komt int paradijs,
Uw zonde aen 't kruys blijft kleven.

Van Chriſtus graf ghy vliet en ſcheyt,
Als zijnde ſterk bewaeket
Van weereltlijcke overheyt,
Daer toe ook vaſt vermaecket
Door 't zeegel des Hooghprieſters meeſt,
Die bey met ban en vloecken
Vernielen, die naer Chriſtus geeſt
En kracht int graf gaen zoecken.

In zomma Chriſtus bittre doodt
Is maer uw vleeſchlijk leven,
Zijn ſmerten en vijf wonden root,
Uw luſt hem overgeven.
Hy ſterft en ſtaet niet op in u,
Voor ghy uw luſt wilt ſterven.
Zijn doodt is zelf uw leven nu,
Kunt ghy zijn liefd verwerven.

Al roept men; Heere, Heere, ſterck,
Het is hem een afgrijzen:
Men moet de handen ſlaen aen 't werck,

179 *Weereltlijcke overheyt:* hier dient, om aan den regel het behoorlijke getal voeten te geven, de *o* met een aſpiratie gelezen te worden.

185 *In zomma:* een uitdrukking, welke thands, en met reden, niet meer geduld zoû worden.

185-186 De zin is: „gy maakt Kriſtus tot een zondedienaar: gy leeft in vleeschlijke lusten voort, gerust op de verdienſten van Kristus door zijn dood."

187, 188 De zin is: „uwe lusten veroorzaken den Heer zijn ſmarten en vijf bloedige wonden."

189, 190 Moeilijk is het verband tusſchen deze en de beide volgende regels te bevatten, ten zij men deze laatſte aldus verſta: „zijn dood ſterkt u zelfs in uw (zondig) leven; (hoe) kunt gy (dan) zijn liefde verwerven?

Dat zijn kruysbroeders wijzen.
De roos och t' onder doornen groeyt.
Ghy moet den kelck oock nutten,
Dat bloedtſweet langhs u aenſchijn vloeyt,
Zoo helpt zijn kruysgangh ſtutten.

Het leit oock niet aen wetenſchap
Hoe Godt om u moſt ſterven.
Int leven leit de kracht en 't ſap,
Al is 't met uw bederven.
Is niet zijn kruys int hert gegront:
Veel weten brenght geen zegen.
Een aesken ſchults, van duyzent pont
Niet eens wort opgewegen.

De bant der liefde int algemeen
Is eenen laſt te dragen,
Daer twee, in lief en leet nu een,
Malkander onderſchragen.
Hoe mint ghy Godt en Chriſtus trouw,
Dien ghy altijt valt tegen,
En daeghlijcks kruycight, zonder rouw,
In uw verkeerde wegen?

Maer wilt ghy naer zijn liefde ſtaen:
Zoo kruyſt uw ſtijve zinnen,
En laet u naeckt aen 't kruyſſe ſlaen.
Dat's 't merck van Godt te winnen.
Zoo geeſſelt u door waere boet,
Met ootmoeds kroon van doren:
Temt hoovaerdy, dat ſlanghgebroet,
En ſtopt voor haer uwe ooren.

Oock ſpijckren hand en voeten aen
Met Chriſtelijcken wandel,
Op datze langhs geen dwaelwegh gaen,
Maer drijven vromen handel.
Ontziet niet eens of men u al
Wil gal en edik ſchenken:
Een zoete en koele bronne zal
De doodt en 't leet verdrencken.

203, 204 Het oorſpronkelijke zoû (misſchien) ook hier den ſleutel dezer onverſtaanbare regels kunnen geven.
207 *Duyzent pont:* namel. „*wetenſchaps.*"
225, 226 *Wandelen* met *aangeſpijkerde handen en voeten*, is niet wel doenlijk, en het beeld is dan ook hier wederom ongelukkig gekozen. Doch al de byzonderheden van 's Heeren lijden moeſten hier te pas gebracht worden: en hy, die het deed, de oorſpronkelijke autheur, was geen dichter.
232 *Verdrencken:* vrij wat beter dan *verdrinken*, als men thands in dien zin zoû ſchrijven. Voor die het onderſcheid tusſchen *drenken* en *drinken* kent, is eene verdere toelichting hier overbodig.

En of in u de zonneglans
Zou ſchijnen te verbleecken,
De doodt u oock verſlinden gantſch;
Vant kruys dient niet geweken:
Want als dan eens de voorhangh rijt,
Die Godt en ons komt ſcheyen:
De Geeſt uw ſteenen harte ſplijt,
Gekweeckt door kruys en ſchreyen.

O wat een zaelge duyſternis,
Die ons het licht kan geven,
Een doodt, die zoet en noodigh is,
Waer in men vint het leven:
Maer wee dat vleeſchelijke licht,
Daer nacht in is verborgen.
Wie zich naer 's weerelts leven richt
Zijn eygen ziel zal worgen.

Bekeert u flux, de tijt is reedt:
Men zal de klock haeſt hooren.
Vertreckt ghy, nu het heden heet,
Zoo gaet uw ziel verloren.
Dan blijckt het eerſt hoe dol en dwaes
De morgen ghy in weelde
En uwen middagh oock, helaes,
Met vleeſch en bloet verſpeelde.

De negenſte uur naeckt onbewuſt,
En Chriſtus is verſcheyen.
Loop loop: hier is geen tijt van ruſt,
Nu help zijn doot beſchreyen.
Ghy komt als 't licht verdwijnt in miſt
En moet by duyſter dolen,
Ghy vint voor Chriſt den Antichriſt,
Nu is het licht geſchoolen.

O lieve ziel, dat is de boom
Die goet en quaet kan geven:
In u is hemel hel en ſchroom,
De doodt en ook het leven.
Het weerelts leven is de doodt,
Die Chriſtus krenckt met ſmarte:
Maer ſterft ghy in zijn wonden root,
Zoo leeft hy in uw harte.

251 *Vertreckt ghy* voor „vertraagt, vertoeft gy?"
265, 266 *O lieve ziel, dat is* enz.: *dat* ſlaat waarſchijnlijk op *ziel*. V. wil zeggen, dat de ziel der menſchen zoowel ten goede als ten kwade gezind kan zijn.

O lieve ziel, bedenck toch dat,
En wilt ten kruyce loopen.
Volgh Chriſtus op het rechte padt:
Wilt al uw goedt verkoopen.
Ghy mooght niet uw gerechtigheit
Op Chriſtus kerfſtok ſnijden.
Wilt ghy ten leven zijn bereit,
Gy moet eerſt met hem lijden.

Telt ghe u int uitverkoren tal,
Zoo merck u met het teecken:
Het kruys van Chriſtus overal
Int voorhooft zij geſtreken.
Wat baet de wolf des Lams geween,
Indien hy huylt hier tegen:
Noch min als eenen harden ſteen
De vruchtbre dauw of regen.

277, 278 De zin is: „gy moogt uwe goede werken niet by Kristus in rekening brengen."
285, 286 Dit beeld is nog wel het beste van het gandſche gedicht.

Hoe meer zich Vondel in de dichtkunst oefende, des te meer bemerkte hy, hoeveel hem ontbrak door zijn min genoegzame bekendheid met de oude talen, een bekendheid, welke heden ten dage door velen geheel overtollig wordt geacht, doch wier gemis zoo menigen dichters van aanleg op een verkeerden weg heeft doen voorthollen en belet heeft, die hoogte te bereiken, waartoe hy zich had kunnen verheffen, ingeval hy uit de voorbeelden der Ouden geleerd had, de zijſprongen van zijn te weelderig vernuft in te toomen, en in zijn voortbrengſelen een gepaste orde, ſchikking en regelmaat te brengen. Overtuigd van de noodzakelijkheid der ſtudie althands van 't Latijn, liet Vondel zich door zekeren Engelschman in de beginſelen dier taal onderwijzen; doch, weldra beſpeurende, dat hy het by dezen leermeeſter niet ver genoeg zoude brengen, wendde hy zich tot een Fries, Abbama genoemd, die een Praeceptoraat bekleedde by de Latijnſche Schole aan de Oude Zijde. Deze werd ſpoedig den yver gewaar, welken zijn nieuwe leerling betoonde, en wendde dan ook zijn uiterſte pogingen aan om hem voort te helpen en op een goede hoogte te brengen. Vondel, van zijnen kant, leide zich met de borst op deze ſtudie toe, en de omſtandigheid, dat hy in het tijdvak van 1613 tot 1616, toen hy tusſchen de 26 en 29 jaar oud en alzoo in het krachtigſte tijdperk des levens was, maar weinige dichtvruchten in 't licht zond, ſchijnt op zich zelve alreeds het bewijs te leveren, hoe hy zich thands geheel wijdde aan den arbeid, dien hy ondernomen had. Niet lang duurde het, of hy begon de Latijnſche Poëeten te lezen, te verſtaan, en zijn nut te doen met de onuitputtelijke ſchatten, die by hen te vinden zijn.

Het is dan ook met weinige, meestal vertaalde dichtſtukken, waaronder ſlechts twee van eenige uitgebreidheid, en met de vermelding van een paar omſtandigheden, die onzen Dichter van naby raakten, dat wy het tijdvak, waarover wy zoo even ſpraken, kunnen aanvullen. De eerſte dier omſtandigheden was het huwelijk van zijn tweede zuster, Sara, met zekeren Joost Willem van Nyenkerke. De tweede had betrekking tot hem zelven.

Vondel had, volgends het onderwijs zijner ouderen, de leer der Doopsgezinden aangenomen. Deze Afdeeling der Proteſtanten was te dier tijd wederom in talrijke afzonderlijke deelen onderſcheiden, en zoo behoorde nu Vondel by de zoogenaamde Gemeente der Waterlanderen. In zeker boeksken, tot opſchrift voerende: „Memoriael van de handelingen by de Dienaren A°. 1612 voor Reynier Wybrantszoon," en berustende ter kerkekamer der Vereenigde Doopsgezinde Gemeente te Amſterdam, vinden wy, met een zeer naauwkeurige opgave der hoofdelijke ſtemming, opgeteekend, dat Vondel (altijd in dat boeksken „van den Vondelen" genaamd), den 13 January van het jaar 1616 als „Dienaar" (hetzelfde als „Diaken," wordende de Predikanten toen onderſcheiden door de benaming van „Dienaars des Woords") is voorgeſteld geworden en op den 27 January daar-aan-volgende door het lot als zoodanig verkozen [1]).

Wellicht is het aan deze bediening van het Diakenſchap toe te ſchrijven, dat Vondel aan de dramatiſche loopbaan, welke hy met zijn Paſcha was ingetreden, een tijd lang vaarwel zeide: zelfs durf ik de onderſtelling wagen, dat hy zich ook, gedurende den tijd dat hy het Diakenſchap bekleedde, van het bezoeken der Rederijkkamers onthield, ja, zich daaraan reeds vroeger onttrokken had. Immers, weinig gunſtig waren de meeningen, welke de geſtreng denkende Kerkeraad der Waterlandſche Gemeente aangaande de Rederijkers koeſterde. Ik behoef tot een voorbeeld daarvan alleen te verwijzen op de navolgende aanteekeningen, uit hetzelfde boeksken getrokken:

„Is doemaels (21 Auguſti 1614) oock beſloten twee Dienaren te ſenden aen Cornelis Janſen inde 4 cranen om hem aen te ſpreecken van datmen ſeyt dat hy by de Rederyckers op de Camer veel verkeert, iae een Prins by haer ſoude ſyn."

En kort daarop: „Den 28 Auguſti in den name des Heeren vergadert weeſende is van Cornelis Janſen inde 4 cranen ingebracht dat hem Jacques Martſen met Wittert Obbisſen aengeſproken en voor antwoort gecregen hebben: Dattet waer is dat hy een wyle mette Rederyckers opde Camer heeft gemeen geweeſt; maer alſo hy verneemt dat hy daer ymant mede ergert, ſoe is hem leedt dat hy ymant bedroeft heeft, en meenter hem mette eerſte gelegentheyt aff te maken, als nu kermis naeſtcomen, alsſe verſet worden; want eer ſoude hy niet connen." [2])

Wanneer wy deze naauwgezetheid in aanmerking nemen, en de ver-

[1]) Deze byzonderheid was reeds door mijn waardigen vriend den Heer Mr. Jeronimo de Vries medegedeeld in de Vaderlandſche Letteroefeningen van 1806.

[2]) Evenzeer medegedeeld door den Heer de Vries in het aangehaalde werk.

maning, die aan een eenvoudig Lid der Gemeente gedaan werd over zijn omgang met de Rederijkers, dan is het, dunkt my, niet waarſchijnlijk, dat men zoodanig verkeer in een Diaken gedoogd, veel min by het aanvullen dier betrekking het oog zoû hebben laten vallen op iemand, die als Rederijker bekend ſtond. Veeleer mogen wy aannemen, dat hy de betrekking met de Kamers (die, als wy nader zullen zien, omtrent dezen tijd bovendien zeer in verval waren) had afgebroken, ſedert hy zich met ernſtiger ſtudie bezig hield, en dat hy door handel en wandel zoodanigen naam by de Gemeente verworven had, dat hy de hem toegekende onderſcheiding ten vollen waardig kon gekeurd worden.

Ik kom thands tot de meer uitgebreide dichtſtukken, waarvan ik zoo even gewaagde.

Onder de Franſche dichters van de laatſte helft der zestiende eeuw was er, na Ronſard, geen, die zich door zijn werken een grooteren roem verworven had, dan Guillaume de Salluſte, ſeigneur du Bartas. Gaskonjer van geboorte en tot de party der Kalvinisten behoorende, had hy Hendrik IV gediend, zoo wel als onderhandelaar by de Hoven van Engeland, Schotland en Denemarken, als met het zwaard, als bevelhebber eener ruiterbende. Hy stierf in 46jarigen ouderdom, in 't jaar 1590, in hetzelfde jaar alzoo van den ſlag van Ivry, welke in het begin van dat jaar geleverd, en door hem nog bezongen was. Onder zijne, thands meestal vergeten, gedichten telde men in de eerſte plaats: „de Week of de Schepping der Waereld, in twee zangen," een dichtſtuk, waarvan in vijf of zes jaren tusſchen de 20 a 30 uitgaven verſchenen, en 't welk zoo ver de opgetogenheid wekte van den dichter Ronſard, dat hy een gouden pen aan Bartas vereerde, met de betuiging, dat deze meer door dit eene werk verricht had, dan hy (Ronſard), door al de zijnen. Voorts 2°. „de Tweede Week," ook „de Kindschheid der Waereld" genoemd, en 3°. de Kristelijke Muze," die onderſcheidene dichtſtukken bevat. Niet vreemd mag ons thands de uitbundige lof voorkomen, toegezwaaid aan gewrochten, die ſchier al de hoedanigheden misſen, waar een meer gekuiſchte ſmaak prijs op ſtelt, wanneer wy nagaan, hoe, te dier tijde, hy, die 't meest jacht op gezochte uitdrukkingen maakte, 't meest op duiſterheid van zin zich toelegde en, als Niſard zegt, den kommentatoren het meest te doen gaf, het gretigst gelezen en gevierd werd. Ook de loſſpraak, geuit door Ronſard, het hoofd van het „dichterlijk zevengeſternte," van Ronſard, die vergood werd en in zijn opgeblazenheid zich zelven vergoodde, van wien men wist, dat hy geen mededinger naast zich duldde, droeg niet weinig by tot den roem van du Bartas. Die loſſpraak vond weêrklank door Frankrijk en van daar uit door geheel Europa, niet alleen by de min beſchaafden, maar zelfs en vooral by de mannen van geleerdheid en wetenſchap : en weldra verſchenen er in alle bekende talen navolgingen en vertalingen van de werken van Bartas. Ja, tot over den Oceaan werd zijn roem verbreid, en eene der vroegſte ſchrijfſters van Noord-Amerika — Anne Bradſtreet, door hare landgenooten de Tiende Zanggodin genoemd, en wier werken in 1640 te Boſton verzameld en gedrukt

werden, — had den Gaskonſchen Edelman tot voorbeeld en richtſnoer genomen. De algemeene ingenomenheid met voortbrengſelen, welke wy thands niet zonder verveeling kunnen doorlezen, laat zich, gelijk wy hierboven reeds aanſtipten, verklaren door de ſtrekking van den toenmaligen geest. Daarby kwam, dat men zelfs de voortreffelijkſte voortbrengſelen der Ouden destijds minder las met het oog des dichters dan met dat des geleerden, minder gevoel had voor het innerlijke ſchoone, dat in hun werken doorſtraalt, dan voor de gezwollene beſchrijvingen en de vreemde ſpraakwendingen. Bartas nu, hoewel gevormd in de ſchool van hen, die deze begrippen hadden ingevoerd en toen de heerſchappy over den ſmaak in handen hadden, legde zich tevens ook toe op meerdere kernachtigheid en diepzinnigheid, doch ging te ver, en verviel tot geheimzinnigheid en onverſtaanbaarheid. Voor een groot gedeelte ook moet de roem, die aan Bartas te beurt viel, toegeſchreven worden aan de begeerte naar een meer degelijk voedſel voor den geest, dat men te vergeefs zocht in de laffe rijmelary van een aantal poëeten, wier vleiende liederen, doorſpekt met zinſpelingen, door de hovelingen van de Medicis betaald werden. Vooral zal het ons zeer natuurlijk voorkomen, dat de godsdienſtige dichtwerken van den godgeleerden, vromen en gemoedelijken Edelman, wijsgeer en zedemeeſter tevens, door de Proteſtanten in de onderſcheidene landen met gretigheid werden ontfangen, en dat Vondel, wiens kunstzin toen nog min gelouterd was, hem den bynaam van „Feniks der franſche Poëeten" geeft. Doch, opmerkelijk is het dat, terwijl de franſche dichters en critici van lateren tijd hem allen ſmaak ontzeggen, ja, hem van de grootst mogelijke barbaarschheid in de poëzy beſchuldigen, Goethe hem den uitbundigſten lof toezwaait, en zelfs zoo ver gaat, van de franſche ſchrijvers aan te manen, de Weken van Bartas ſteeds op de eene of andere wijze geſymbolizeerd, in hun wapen te voeren.

In Nederland, werden in die dagen, redekunst en poëzy nog met elkander verward; getuigen de dichtwerken van Coornhert, ettelijke brokſtukken van Spieghels Hertſpieghel, enz.; getuige het „Ruygh-bewerp van de Redenkaveling," dat door de kamer In Liefde Bloeyende nog niet lang geleden was in 't licht gegeven, en dat ons het bewijs verſchaft hoe dat lichaam, hetwelk alleen op de beoefening der poëzy zich toeleide, de oefening in ſpitsvindigheden als een noodzakelijk vereischte voor den poëet beſchouwde. Een werk derhalve als dat van Bartas, dat bovendien van godsdienſtigen en zedekundigen aart was, moest hier te lande natuurlijkerwijze grooten opgang maken. De meest geachte ſchrijvers beyverden zich, er nederduitſche navolgingen van te leveren; onder hen was Vondel geen der laatſten, en het is de vertolking van twee afdeelingen uit de Tweede Week, die omtrent dezen tijd zijn arbeidzamen geest bezig hield: *de Vaderen* namelijk, en de *Heerlyckheyd van Salomon.*

DE VADEREN,

OFTE

HET TWEEDE DEEL VANDE DERDE DAGH DER TWEEDER WEKE,

VERVATENDE

ABRAHAMS OFFERHANDE.

GHEDICHT

BY WYLEN DEN E. G. DE SALUSTE, HEERE VAN BARTAS,

DE PHOENIX VANDE FRANSCHE POËTEN.

ENDE NU

WT HET FRANSCH

IN NEDERLANDTS VERTAELT.

Door den geloove heeft Abraham, als hy verfocht wert, Ifaac gheoffert, ende hy die de belofte ontfanghen hadde, fijn eenigh-gheboren Sone gheoffert.

Heb. II. vs. 17.

KLINCK-VEERS,

OVER

ABRAHAMS OFFERHANDE.

D'OUD-VADER fynen Soon brengt met bedroefder zielen
Op 't rijfende gheberghte, op dat hy 't altaer fprenght
Met 't bloed fyns lieven kinds, en 't vuyr 't koud lichaem fchenct,
Hy bind hem d' armen vaft, en doet hem neder knielen.

De *Liefde* 't vuyr ontfonct, om 't flacht-fchaep te vernielen,
't Gheloof dat houdet tou daer 't Lam mede is gheftrenght,
d' Hoop 't ftael den Vader langht, die flucx den flach aenbrengt,
De Dood is al ghereet om Ifacx ziel te grielen.

Maar 's Heeren Enghel (die om s' vromen legher waeckt)
Abrahams arm verlet, en 't droevich truer-fpel ftaeckt
Van Vader en van Soon, van twee beftorven herten.

Nature by gheval van veers fach 't fchou-fpel aen,
En riep, o fterck gheloof! wat durfdy niet beftaen!
Een Vader flacht fijn Kindt, en derf de doodt uyt-terten!

Anagramma,

DOOR EEN IST NU VOLDAEN.

3 *'t Vuyr:* te verftaan in den 3[en] n. v. „aan het vuur."
8 *Grielen:* is „wegrapen, te *griel* werpen" is: „te grabbel ftrooien," *griel* of *kriel* worden nog de kleine aardappelen geheeten, die men aan de rooiers fchenkt. Zoo wel *krieoelen* als *kriewelen* zijn verwant aan *grielen*, waarvan *griezelen* 't frequentativum is.
12 *Nature by gheval van veers* voor „van verre." De Dichter ftelt vrouw Natuur voor, die van verre het tooneel aanfchouwt.

INHOUDT.

Dit ſtuck-werck vervaet de verklaringhe vant ghene Moſes verhaelt int 22. Capittel *Geneſis*, hoe Godt Abraham verſocht, ende hem beval ſynen Sone Iſaac te brengen op eenen berg, om aldaer geoffert, tot een *Holocauſtum*, dat is, onthalſt, daer na ontledet, ende van ſynen Vader Gode geoffert te worden. Onſe dichter heeft ſijn bedenckinge over ſoo grooten geheymeniſſe, en teeckent aen de voornaamſte omſtandicheden deſſelfs. 1. eerſtelijck, ſteld hy voor oogen, de goede onderwijſinge, ende opvoedinge van *Iſaac*, *Abrahams* genegentheyt nevens ſoodanighen Sone. 2. ten tweeden, de verſoeckinghe vanden waren Godt, de welcke de ſyne grondeert gantſch op andre wijſe, als wel de Sathan den Menſchen. 3. ende overmits men uyt den text verſtaet, dat de Vader was bevolen ſynen Soon te offeren, s' daegs te voren eer hy trock op om Gode te gehoorſamen, ſoo vertoont de Dichter ten derden de groote aenvechtingen die *Abraham* al den nacht in ſyn ghemoet hadde, int overdencken vant ghene hem belast was. Hier over worden dan wijtloopich voorgeſtelt, alle de tegenwerpingen vande natuerlijcke hertzneigingen, om *Abraham* af te keeren van Gods bevel te gehoorſamen : daerby, de verantwoordingen vanden Gheeſt Gods in ſyn getrouwe dienſt-knecht, de welcke overwinner blijft, beſloten hebbende ſynen laſt te voldoen. 4. ten vierden, beſchrijft hy ſyn reyſe nae den bergh, de nieuwe aenvechtingen van *Abraham* en *Iſaac*, daer na haer beyder Geloove, ende de geluckige uytgangh van haer vrywillige gehoorſaemheyt, de Heere haer op 't uyterſte te kennen gevende, de reſte van ſyn verborgen wille over ſulck een verſoeckinge. Sluytelijcken, de Dichter hebbende *Abrahams* geloove groot gemaect, ende tſelve tegen-geſtelt de wreede en menſch-verdichte Gods-dienſten der afgodiſche Heydenen, dewelcke hare kinderen den Duyvel, ende niet Gode opgeoffert hebben, toont het ware weſen van deſe ſchaduwe, ende de t'ſamen-ſtemminge die daer is tuſſchen *Iſaac* en *Ieſum Chriſtum*, het Lam Gods voorgeſchict ten brand-offer tot quijt-ſcheldinghe onſer ſonden.

DE VADEREN.

O Bartas! Vranckrijcx roem, onſterflijcken Gaſcon!
Duld dat ick bleecke ſterr' mijn licht ſcheppe uyt u Son,
De bleeckſte ſterre hoe doof, en droef datſe is van luyſter,
Hoe ſeer ſy s'daeghs haer ſchaemt, ſo ſtraeltſe noch int duyſter:
Soo kan oock erghens ick (daer s'Werelts aengheſicht
V goude tourtſe ontbeert) noch lichten met mijn licht,
Ter tijdt ghy weer vergult met uwen glants de daken,
Wanneer myn lampe uyt gaet, en ophoud van te blaken.
Ey! Goddelick Poëet, mocht ick myn daghen langh
Onaenghenaemſte krael, navolghen u gheſangh,
Daer in t'ghewyde Choor, ghy Prieſterlick, den Heere

10 *Onaenghenaemſte krael:* waarſchijnlijk moet men hier aan een drukfout denken, en lezen: „O aangenaamſte kraal!" d. i.: „gezang," *corallium.*

T' ſoet reuckwerck zyt ghewoon t' ontſteken van ſyne eere,
En daer met *Ieſſe* Soon, ſoo vuyrighlick, en kuyſch,
V d' yver ſchier verſlind van s' Heeren heylich huys,
Hoe ſou ghelijck een Hart, myn Hert van vreughden ſpringhen!
Maer arme Dichter ſwyght, en hoort ſyn Muſa ſinghen.

Svlcke heeft een hemelſch loth die ſproot uyt vromen bloede,
Die s' vroeden Tuchtigaers onſtrenghe kinder-roede,
Van kindts been af ontſagh, en boven al de gheen,
Die hingh Godt-vruchticheyt onnooſel aende ſpeen.
Sulck heyl heeft *Iſac* wel, maer noch twelck is te loven,
Syn vlyt d' opvoedingh gaet en ſyn gheboort te boven:
Syn wyſheyt, ſyn gheloove, en ſyns gheeſts kloeck begryp,
Zyn met ſyn wulpſcheyt daer, en voor ſyn iaren ryp.
Noch jongh, en teeder zynde is Godſdienſt ſyn hanteringh,
Met yver houd hy ſich verplicht aen s' Vaders leeringh,
Neemt op ſyn voorbeeldt acht, ſyn daden hy beſpiet,
En ſchept een nutte leſſe aent minſte dat hy ſiet.
Elck woort is hem een roede, hy komt door vlyt al nader,
Iae voorcomt d' heylghe luſt en wenſch van ſynen Vader.
En oftſchoon *Abraham* in al t' ghene hy beooght
Sich ſchickelicken, wys, en welghematicht tooght,
Als oft ſyns Soons bedryf hem nimmer kon vernoeghen;
Soo laet doch t' Vaderlijck gemoet ſich niet te wroeghen.
Syn liefd' breeckt erghens door, en t' oogh ſtaert ongheruſt,
En blyft ghelyck ghehecht aen Iſac ſynen luſt.
De ſpieghel ſyns gheſichts is Iſacx ſoet aenſchouwen,
En naulycx and'ren naem de Vader heeft onthouwen.
Nu God die deſes liefds volmaecktheyt gade ſlaet,
Acht ſulcx bequame stof waer door hy met der daet,

18 *s' Vroeden Tuchtigaers* voor „tuchtiger, tuchtmeeſter." De uitgang *aers* dient, om aan de ſylbe den klemtoon te geven, dien de maat hier vorderde.

20 *Die hingh* enz.: de zin is: „die (toen hy nog) onnozel (was) aan de ſpeen der godvruchtigheid hing"

21 *Noch* heeft hier de kracht van „bovendien."

22 *Syn vlyt* enz.: de Dichter wil te kennen geven, dat in weêrwil van zijn geboorte en opvoeding, welke hem konden toelaten zijn jeugd, als zoon van een herdersvorst, in ledigheid te ſlijten, Izak zich echter kloek en naarſtig toonde.

24 *Zyn met ſyn wulpſcheyt daer: wulpſcheyt* is hier eenvoudig voor „jeugd." 't Oorſpronkelijke heeft:

démentant ſon menton,

„zijn (nog gladde) kin logenſtraffende." *Wulp* is 't zelfde als *welp;* en wordt doorgaands gebezigd, om dien leeftijd aan te duiden, waarop men — volgends een gemeenzame uitdrukking — noch vleesch noch visch is. Zoo zegt Velzen, by BILD. in den *Floris V*, tegen den Edelknaap, dien hy doorſteekt:

Lig daar, vermeetle wulp!

Zie blz. 259, in de noot op vs. 9.

30 *D' heylghe luſt*: in dit gedicht laat Vondel beſtendig de *h* op de Vlaamſche wijze wegſmelten. A.

34 *Wroeghen:* de zin is: „zoo laat het vaderhart niet na zich te vertoonen, aan den dag te leggen," *manifestare, accuſare.* 't H. D. *rügen.* Zoo was *een wroeger* „een aanklager" en is *wroeging* eene „innerlijke openbaring" (eener onbehoorlijke daad). Dit woord is herkomſtig van 't oudere *roegen*, voor hetwelk later, gelijk onze taal daarvan zoo vele voorbeelden aanbiedt, de *w* als aspiratie is gevoegd.

37 *Aenſchouwen* voor „aanſchijn." De Dichter geeft te kennen, dat Izaks gelaat dat van zijn vader afſpiegelt, teruggeeft.

38 *En naulycx and'ren naem:* t. w. den naam van Ismaël.

Mach proeven ſyn gheloof, bekoort hem boven and'ren,
Doch niet als Satan doet, oft menſchen doen malcand'ren :
D' erf-vyant alles goets ons ſteets ter hellen treckt,
En God ter havenwaerts die tot den leven ſtreckt:
Dees, tot de wortel toe, ons hoop waent uyt te rucken,
Die, van ſtantvaſticheyt gaet t' zeghel daer op drucken.
D' een vleyt ons tot het quaet, en d' ander tot het goedt,
D' een van t' Chriſt'lyck beroep ontſlaen wil ons ghemoed,
En d' ander thert ſyns Kercx beveſtight lancx hoe ſtyver,
Met een onleſchlijck vuyr van wonderbaren yver.
En s' Princen twyffel die ſich geern verſekert ſach
Van s' knechts getrouwicheyt, oft hy'er op ſteunen mach,
Ontwakende overleght, oft oock ſyn woorden ſchillen,
Waer in ſy met ſyn doen en wercken ſtemmen willen.
En om wel te doorſien de vroomheyt ſyns ghemoets,
Beproeft met t' aenbeeldt hem met hamer en met toutz.
Maer Godt de ſyne niet door d' enghte laet paſſeren,
Van ſyn becooringhs ſifte om therte haer te gronderen,
Vermidts hy yeder kent en grondelicken weet,
Elcx doen ſelfs eert t' ghedacht des menſchen heeft gheſmeet,
Dan wel om theylich zaet, haer ſterck gheloof, te toonen,
En haer ſtantvaſticheyt als ſonderlingh patroonen.
Oock buytens tyts God niet haer overlaſt met kruys,
Noch ſoo flucx alſſe zyn dienſtknechten van ſyn huys.
Want leerlinghs noch te ſwack mocht haer de moet ontglyden
En ſwacke ſcheepkens licht in d' afgront ſchipbreuck lyden.
T' gheloove nau ghelijck een tedre bloeme int gras,
Sou ſtuyven over t' velt, voor s' eerſten wints gheblas,
Haer beuckelaers te dun voor ſulcken herden ſlaghen,
En ſy te weecklijck noch tot ſulcken laſt te dragen.
Maer dan, wanneer allencx de Goddelicke loten,

41 *Bekoort:* d. i.: „verzoekt." Zoo heeft het R. Kath. Onze Vader: „leid ons niet in bekooring."

44 *Streckt* is hier niet in 't algemeen „dient" (wat vrij onbeduidend wezen zoû); maar ſtaat in verband met *haven*. 't Is „de *haven* van de *ſtreek* (het land) des *levens*."

45, 46 Geheel tegen onze gebruikelijke wijze, bedient V. zich hier van 't v. n. w. *deze* om dengene aan te duiden, waarvan het eerst geſproken is, en van *die* voor den laatstgenoemde.

48 *t' Chriſt'lyck beroep*: deze regel laat zich best verklaren door 't oorſpronkelijke:
L'un nous veut dégrader des ordres de Chrétien.

51 *'s Princen twyffel:* hy bedoelt hier in 't algemeen een Vorst, en wel zoodanig eenen, die, twijfelende aan de getrouwheid zijns dienaars, overlegt, enz.

52 *Hy'er:* moet, hoe moeielijk het ook valle, als ééne lettergreep gelezen worden.

53 *Ontwakende:* verkeerde vertaling van *ſurveillant*, „toeziende," „naauwlettende op."
Schillen: verſta: „onderling verſchillen."

58 *Becooringhs ſifte: becooringh* is „beproeving;" zie vs. 41. Het is dus hier: „de zeef der beproeving."
Gronderen voor „peilen." 't Fr. *ſonder*.

60 *Selfs eert t' ghedacht:* d. i.: „zelfs eer het (de) gedachte" enz.

62 *Sonderlingh patroonen* voor „uitnemende voorgangers."

63 *Overlaſt:* 3 p. t. w. t. van *overlasten*, voor „overladen," even juist als „belasten."

65 Verſta: „als nog te zwakke leerlingen, mocht haer" enz.

68 *Gheblas:* als meermalen, voor *geblaas*.

69, 70 Hier ontbreekt het w. w. *zijn*.

70, 71 *Dragen*, *Loten:* hier volgen vier ſlepende regels: geene onnaauwkeurigheid des Dichters, maar een al te getrouwe navolging van het oorſpronkelijke, waar wy die evenzeer aantreffen.

Haer wortelen int hert diep hebben inghefchoten,
En als haer d' half-kraech is ftrydluftigh aenghepaft,
Welcx dickte fchroomt noch quaen noch gheenderhande laft.
Ghelijck als *Abraham* die int *Gheloove* ervaren,
In Liefd', Rechtvaerdicheyt en Sterckte voor veel iaren,
Sich felfs onbuyghlick toont, en die als hy de krans,
(Nae d' eenfaem ballinghfchap fyns lieven Vaderlants,
Nae 's Broeders kluyfteringh', nae't miffen van fyn fchoone,
En d' al te droeven ban van Agars fynen Sone)
Als Overwinner draeght, verfocht wort vande ftem,
Die s' Herders kruyn vaeck ciert met 's Konincx diadem,
O ftemme! u ftemme dan my niet en laet ontbreken,
Wilt met een Godlick vuyr myn borft van nieus ontfteken,
Verheft my boven my, dat d' op en d' ondergangh,
Verbaefe om *Abrams* daed de ftof van myn ghefangh.
O *Abram*, *Abraham*, roept t' eeuwich Godlick wefen,
Ick ben u God, u loon, en Koningh uytghelefen,
Klimt op nae *Salems* fteylte en van medooghen vreemt,
Vergiet t' rood bloedt uws Soons en *Ifac* t' leven neemt,
Doorkerft hem met u ftael en fchenct fyn vleefch t' vergrammen,
En teeder jongh ghebeent te fparcken inde vlammen.
De gheen die fluymrich droomde en t' oogh ten halven loock,
Sagh foo hy waende eens gheefts al t' yffelick ghefpoock,
Sich ondert deckfel fchool en anxftigh t' eenemalen,
Mocht voor een halv' uur nau den adem weer herhalen.
Niet anders *Abraham* van fulcke een ftem fich haeft,
Met druck bevanghen vindt en is al heel verbaeft,
Syn aenficht is alree doodverwigh en tonvreden,
Eens Winters ftrenghe koude ontfteld hem al de leden,
En fyghende ademloos ter aerden neer van fchrick,
Befturven en verbleeckt wort op een ooghenblick,
Een dood-fweet hem al t' lyf bevochtight door 't verftooren,
De fprake hem gantfch begeeft, hy kan noch fien noch hooren,
Maer als hy wat becomt en fchept des levens lucht,
Stort hy twee tranen uyt, tot tweemael hy verfucht,

73 *Half-kraech:* het Fr. heeft *halecret*, een kennelijke navolging van 't N. D. woord.
79 *'s Broeders kluyfteringh'* voor „Loths gevangenneming" Zie Gen. XIV.
Nae't miffen van fyn fchoone: waarfchijnlijk wordt hier gezinfpeeld op Saraas ontvoering door Abimelech. Zie Gen. XX.
80 *Agars fynen Sone:* ftoute konftruktie voor „van zijnen zoon uit Hagar."
91 *En fchenct fyn vleefch t' vergrammen:* t. w. „*aan 't vergrammen*, aan de gramfchap der vlammen," van welke vs. 92 gefproken wordt.
92 *Te fparcken:* d. i.: „te vonkelen," van „fpark" 't geen (nog heden in 't Eng.) „vonk" beteekent.
93 *De gheen:* „iemand, die" enz.
94 *Eens gheefts:* ongelukkige nevenftelling van woorden, waarvan het laatfte althands niet als ééne lettergreep kan worden uitgefproken.
97 *Haeft* voor „welhaast, terftond."
99 *Tonvreden:* niet in de tegenwoordige beteekenis van „knorrig, wrevelig," maar in die van „ongerust, verflagen," t. w. „van gelaat"
103 *Verftooren* beteekent hier niet „gramfchap," maar ontroering."
106 *Twee tranen:* de meening is: „twee malen ftortte hy tranen."

En ſpreeckt: o wreedt bevel! dat ick goets moets een teder,
Ontwapent Ionghelingh ſal wreedlick ſlaen ter neder,
Dat ick een vrient ſal doon, dat ick myn hart beſprengh
In't bloed myn's weerden ſoons moordadich en te ſtrengh:
Van welcken ſone helaes! van Iſac Abrams eenen,
Die oyt in vriendlickheyd een Enghel heeft gheſchenen,
Van Iſac, die in deughd verſtreckt elcx voorbeeld meeſt,
Van Iſac, iongh en wulpſch, maer oud en grys van gheeſt,
Van Iſac, 't heyl van d' onſe, en der nabuyren ſmerte,
Die 's Vaders leven is, en 't herte van ſyn herte,
Dat een vervloeckt Altaer ick weecke met 't bloed-root
Des lendens die wel eer uyt myne lenden ſproot,
Ach waert noch uyt myn dgye, o kleyn verlies eens Menſchen!
O licht-vergheten ſchade hoe geerne wilde ick't wenſchen.
Ick oud en vruchteloos ſlacht d' hollen Eyck, die naeckt,
Miſmaeckt en bladerloos, gheen ſchaduw langher maeckt,
En tot de wortel toe verdort niet om verſlimmen
Alleen voor't veyl verſtreckt een ladder om te klimmen.
Maer Iſac zynde ontſielt en miſſe ick niet alleen
De name die my was door s' Hemels gunſt beſcheen,
Maer vind my oock ontbloot met een van ſoo veel neven
Als zands wert aende ſtrangh van Moria ghedreven.
Vermooght ghy wreeden arm de ſnede van u zweerd,
Te vellen int teer hert van Iſac lief en weerd?
Verſeker, ick waer doot van ancxt en van benoutheydt,
Ontweldighde ick myn Kind de krucke van myn outheydt,
Myn trooſt, myns herten luſt, myn wit daer ick nae ſchiet,
Niet d' handt eens fellen beuls int midden vant verdriet.
Maer laes! ſal ick verdoen? ô wreedtheydt uytghenomen,
Helaes ſal ick verdoen die van my is ghecomen?
Doorwonden ſyne borſt en met bebloede vuyſt

111 *Abrams eenen* voor „Abrahams eenige zoon."
112 *Oyt* voor „immer." Zie bl. 241, vs, 4, 15.
114 *Wulpſch:* zie vs. 24.
115 *En der nabuyren ſmerte:* verſta: „Izak is een voorwerp van de jaloezy der naburen."
119 *Dgye* voor „dye." Hy wil zeggen: „ware het nog maar bloed uit mijn eigen dy."
123 *Niet om verſlimmen* voor „die niet ſlimmer (ſlechter) worden kan."
124 *Alleen*, enz.: verſta: „allecn tot een ladder aan het *veil* (klimop) verſtrekt, om by op te ſtijgen. Het veil is hier het zinnebeeld des kinds.
126 *Beſcheen:* ſaamgetrokken uit *beſcheden*, „beſcheiden, toebedeeld."
127 *Neven:* hier „nakomelingſchap," *nepotes.*
128 *De ſtrangh van Moria* voor „Moriaas ſtrand." Vondel heeft hier het oorſpronkelijke verkeerd verſtaan, 't welk van *la rive more*, „den Moorſchen oever" ſpreekt. De „*ſtrangh* van Moria," dus „van een berg," laat zich ook alleen verdedigen wanneer men let op den oorſprong van 't woord *ſtrangh*, als herkomſtig van *ſtra-en* („ſtrekken") met den Engelſchen uitgang: *ing* (ſtra-ing), terwijl *ſtrand* de Nederd. (ſtra-end) heeft.
129, 130 *De ſnede van u zweerd, te vellen* enz. d. i.: „de ſneede van uw zwaard te *doen vallen*," enz. *Vellen* is trans., *vallen* intrans. „Iemand nedervellen" is , iemand doen nedervallen."
131 *Verſeker* is „overzeker" of „voorzeker." Zie bl. 77, vs, 862.
132 *Ontweldighde* enz.: namelijk „aan de hand eens fellen beuls," waarvan vs. 134 geſproken wordt.
135 *Verdoen:* letterlijk „*weg*doen, *weg*maken. *Ver* is *weg* en heeft een beroovende kracht, als in „*ver*kleuren, *ver*ſchieten, *ver*loopen" enz. Wy zeggen nog *verdoen* in den zin van „van kant maken," als b. v. „hy heeft zich *verdaan*; zy heeft haar kind *verdaan*."

Hem 't hert uytrucken t' wyl daer't leven uyt verhuyſt?
Sal ick d' aenvangher zyn van ſulck een woeſt beleeden,
t' Ghewyde Altaer beſlaen met ſyn gheſcherfde leden?
Syn vleeſch en beenen braen, dat t' ſlibbrigh inghewandt
Al ſperckende voor my tot ſtoffe en aſch verbrandt?
't Ghedacht alleen van ſulcx can s' Vaders gheeſt ontroeren,
't Is voor de wil te wreedt, ick ſwygh van uyt te voeren,
Wie wil, wie ſal, wie mach ſyne hand alſoo bebloedt,
Ick mach noch wil gheenſins my toonen ſoo verwoedt,
Noch doen t' gheen Godt beveelt: God, ſyns verbonds aenvangher,
Blyft dan de pylaer niet van trou noch waerheydt langher,
Maer handelt trouweloos, breeckt t' ghene hy heeft gheſticht,
Doet t' ghene hem beſt bevalt, laet ſich beweghen licht
Met aller winden drift, en ſoo vele eeden ſtrecken,
Tot ſtricken om alſins de vromen in te trecken,
Nu ſal hy toeſegh doen en ſweeren by ſyn al,
Dat eenmael *Iſacx* zaet dit Landt bevolck'ren ſal,
Dit Landt daer in ick zwerve, en dat myns Soons gheſlachten
Hy als een deeſſem ſal van ſijne goedtheydt achten.
Nu willen wederom dat ick den ghenen krenck,
Daer al mijn hope in ruſt, dat ick de Wereld drenck
Int bloed eens ionghelincks, en eens ſlaghs niet en ſpare,
Te rooven *Iſac* thooft, en thooft van deſe ſchare,
Die't brandend wieroock ſal tot d' eer ſyns naems beſteen,
Hem vullen 't oore en't oogh met weldoen en ghebeen:
Syn woord ſal logen zijn, God ſelfs ſal met God ſtryden,
En 't ghene hy my beveelt 't beloofde niet kan lyden,
De grondveſt myns gheloofs 't gheloove heel ommeſtoot,
Oft ick ſyn Wetten eere oft niet, ten is gheen nood:
Wat ſeghdy *Abraham?* ghy ſoud u licht verraſſchen,
Den ghenen, die herbaert den Phænix uyt ſyne aſſchen,
En uyt 't welruyckend graf van eenen kleynen worm,
Een bonten Voghel weckt nae s' eerſtens beeld en vorm,

139 *Beleeden:* „beleid, verrichting."
140 *Beſlaen* voor „bedekken, *tegere*," gelijk in de uitdrukking: „hy *beſlaat* een plaats."
Gheſcherfde leden voor „tot kleine ſtukjens gekorven ledematen." Dit woord *ſcherven* of *ſcharven*, *concidere minutatim* is thands buiten zwang. Alleen bezitten wy nog 't z. n. w. *ſcherf*, waarvan het herkomſtig is, en *ſchurft*, dat er van is afgeleid. Zie over *ſcherven* en de daaraan verwante woorden TEN KATE, D. II, 1e *pr.* op SCHEER.
142 *Sperckende* voor *ſparkende*. Zie vs. 92 en bl. 52, vs. 143.
144 Zeer eenvoudige, doch daarom juist hoogst treffende regel.
147 *God ſyns verbonds aenvangher:* t. w. „God, die zelf (en niet Abraham) de voorſteller was van het tusſchen hen geſloten verbond."
151, 152 *Strecken ... tot ſtricken:* woordſpeling naar den ſmaak diens tijds.
153 *Toeſegh* voor „toezegging." Een vorm, die zich zeer goed laat wettigen.
154 *Bevolck'ren:* freq. vorm als in 't H. D.
156 *Deeſſem:* t. w. „zuurdeeſem," een zinſpeling op de bekende parabel.
157 *Nu willen:* verſta: „nu zal hy willen," als vormende de antithese van: „nu ſal hy toeſegh doen," vs. 153.
158 *De Wereld:* hier voor „de aarde." „Een wereld die met bloed gedrenkt wordt" is echter een vrij onjuiſte voorſtelling.
164 *Niet kan lyden:* d. i.: „is in ſtrijd met..."

Soude hy ſyns *Iſacx* wel, de ſtronck, vergeten moghen,
Van ſyne aenſtaende Kerck, en't licht dat yeders ooghen,
Soo ſchoonen dagh belooft, oft ſalt hem zyn te ſwaer,
Hem op te wecken als hy ſchoon gheſtorven waer?
Maer wederom ſiet toe, terwyl gh'u wilt verſtyven
Met Gods almachtigheyt, dat int gheheel ghy blyven
Laet ſyn rechtvaerdicheyt, int minſte is gheen verſchil
Dat God niet doen en magh, dan t' ghene hy niet en wil,
Niet quaed en lieft hy doch: ſoo fluckx voor s' Hemels ſchelden,
De Zendvloed d' afgrond koos, de wijd-verſopen velden,
Haer toonden andermael, en *Noah* los van rouw,
Sich met de ſijne ontſloegh, het dryvende ghebouw.
De doodſlagh werd verbo'on ſoo ſtrengh dat elck mocht beven,
Als ofter ſnooders niet voor God mocht zyn bedreven.
O menſch d' oordeelen Gods opt nauwſt niet naer en ſpoort,
T' is een te diepen Meyr, t' en heeft noch grond noch boord,
In ſoob're wyſheyd doch u ſelven ſteld ghelaten,
Verwondert u alleene om t' gheen noch niet kan vaten
De ſwackheyd uwes Wets, God heeft hem ſelfs gheſet,
Als die elck Wetten gheeft en vry blyft van ſyn Wet.
Hy is ſyn eyghen Wet en vlieght met ſnelle veeren,
Alſins waer heen hem dryft ſyn willen en begeeren,
Al t' ghene hy ſchaft is goed, niet datmen ſal vermoen,
Dat God om t' goeds wil t' goed ghehouden is te doen,
Maer 't goed is alleen goed om dat het komt te neyghen,
Van d' hooghſte goedheyd ſelfs, des ghenen die als eyghen
Rechtvaerdigheyt beſit, en van 't volkomen goed,
Welck 't eygendom van dien men niet ontrecken moet.
Lichtvaerdich wanen ach! wil hy dan op 't gheſteente,
Onmenſchlijck zijn ghedient met menſchelijck ghebeente?
Wenſcht hy Godlooſelick als eenen waren God
Aldus te zyn ghe-eert ghy Milcon, Aſtaroth,
Ghy Chamos, ghy ghedrocht, ghy Molochs, u verwachtingh,

171 *Syns Iſacx ... vergeten:* het w. w. *vergeten* beheerſchte vroeger, als onz. een 2 n. v. en werd dan vervoegd met *zijn;* doch had, als bedr. een 4 n. v. en werd dan met *hebben* vervoegd. A.

174 *Schoon:* als in 't H. D. voor „reeds."

175 *Verſtyven* voor „verſterken, ſtevigen, moed geven," of, als thands gebruikelijk is, eenvoudig: „ſtijven."

178 Leg den klemtoon op *magh* en *wil*, en verſta *magh*, als het meermalen voorkomt, in den zin van *kan*.

179 *s' Hemels ſchelden* voor „'s Hemels ſpreken," of „'s Hemels ſtem." *Schelden* voor „ſpreken" werd oudtijds vaak gebezigd, zoo in gunſtigen als in ongunſtigen zin. Zie HUYDECOPER OP MELIS STOKE, D. I, bl. 16. In goeden zin bezigen wy het woord nog in *kwijt ſchelden*.

180 *Zendvloed* voor *zond-* (d. i. water) *vloed*. Zie over *Zendvloed* A. DE JAGER in zijn *Archief*, D. I, bl. 457, volgg.

De wijd-verſopen velden: zie bl. 134, vs. 70.

187 *Soob're wyſheyd: ſober* is hier een fraai en juist gekozen woord: immers het geeft zeer duidelijk, kort weg te kennen, dat de mensch ook paal en perk moet weten te ſtellen aan zijn verſtand, waar het de beſluiten der Voorzienigheid geldt.

195 *Neyghen* is hier „dalen."

196 *Als eyghen:* d. i.: „als eigendom."

202, 203 *Milcon* was een godheid der Moabieten; *Aſtaroth*, of Astarte, de Venus der Feniciërs: *Chamos* een godheid der Ammonieten. (Zie Richter. XI. 24). *Moloch* de bekende Vuurgod der Kanaänieten.

Een luſt iſt dat men u beſmoockt met ſulcken ſlachtingh,
Die rondom t'brand-hout ſpooct daer 't wieroock langs af druypt,
Die onſe vleeſch verſwelght en onſen ſtanck inſuypt,
Die ſoeter bornen noyt ter Wereld hebt ghevonden,
Als t' bloed dat ons ontloopt uyt d'opghevlimde wonden.
Sulckx is niet *Abrams* God, die Heyligh goed en zoet
Om onſent wille int licht de weereld brenghen moet:
Die bloed-ſchuld vyand is, die lieft ſyn werck ten goeden,
Die tot brand-offer eyſcht boetveerdighe ghemoeden.
Ghy zyt het die verſteld in Engels aengheſicht,
Van wreedheyd mynen God en Schepper valſch beticht,
Die bluſſchen wilt in my s' gheloofs volmaeckte deughde,
En my Goods Altaer heet ontwyden, o myn vreughde,
Myn welgeboorne Soon: Ia Vader vanden hoop
Van een verkoren volck, u heyl heb ſyn beloop.
'K en hinder 't niet lief kind! vreeſt niet dat ick ontbeere,
Een Vaderlyck ghemoed, ofte aen u bloed my keere,
En door ſo vuylen ſtuck en onverdiende wraeck,
My ſelfs de volgende eeuw' berucht en kenbaer maeck',
Ick wil dat van myn doen de Faem ghevlerckt op ſtyghe,
Dat daer de tydingh af d' aenſtaende Wereld kryge.
De Pyn die wederzyds beſtormt op 't vlacke veld,
Nu ziddert aen d' een zy, nu weer aen d' ander helt.
Daer eenen wortel kraeckt en ſchettert voor't fel weder,
Hier eenen and'ren breeckt, hy buyght ſich op en neder,
Hy ſtaet en valt al ſtaegh, is tweer Tyrannen ral,
En hellende weet nauw' wien hy toevallen ſal?
Abraham deſghelickx bekryght van liefde en yver,
Nu *Iſacx* Vader is, nu weer ſyns Soons ontlyver,
Nu heeft de Geeſt wat wils en dan weer t' vleeſch wat bots,
Koud om ſyn Soon te doon, angh voor t' miſhaghen Gods;

204 *Een luſt:* dit *een* zal een misſtelling zijn voor *en*. — *Slachtingh:* oneigenlijk voor „offer."
208 *D' opghevlimde wonden* voor „de opengereten wonden," van „vlim, vlym." Zie bl. 241, vs. 2.
209 *Sulckx* voor „aldus, op zoodanige wijze," als in den Rei van Lucifer: *U ſulcx te kennen als ghy zijt.*
212 Een wezenlijke misgreep des Franſchen Dichters, en welken alleen eerbied voor du Bartas Vondel onveranderd heeft kunnen doen overbrengen. Laatstgenoemde zoude uit eigen beweging aan Abraham geene taal als deze in den mond hebben gelegd, als te goed bybelkenner om niet te weten, dat, in de dagen des Aartsvaders, het brengen van brandofferen aan den Heer tot de hoogſte godsvereering behoorde.
213 *Ghy ... verſteld:* d. i.: „*Gy*, (de bovengemelde afgoden in 't gemeen) in wie, (naar 't begrip der oude kristenkerk) de Duivel gediend werd: en deze *verſteld* (veranderd) in de gedaante van een Engel des lichts om de vromen te bedriegen." In dit laatſte vinden wy eene toeſpeling op het gezegde van Paulus, II Cor. XI: 14. — Vergel. voorts vs. 239, beneden.
217, 218 *Vader vanden hoop van een verkoren volck:* „een *hoop volks*," zegt men wel; maar „*de* hoop van *een* verkoren volk" is geen taal en zoû licht geheel verkeerd verſtaan kunnen worden.
224 De zin is: „dat volgende geſlachten daarvan de tijding bekomen, dit vernemen."
227 *Schettert:* een woord, zeer gepast aangebracht om het geluid uit te drukken, 't welk een wortel of boomtak maakt, wanneer een ſterke wind hem doet trillen en knerſend uit een ſpatten: 't Fr. heeft:

Là craque en s'éclatant une vive racine.

229 *Is tweer Tyrannen ral:* d. i.: „de speelbal van twee tyrannen" (de twee winden namelijk). *Jouet de deux tyrans*, als in 't Fr. ſtaat. *Ral* is de wortel van *rallen*, 't Fr. *railler*.
233 *Wat bots:* „wat ſcheuts," t. w. „hy geeft het vleesch wat toe." A.
234 *Koud om ſyn Soon te doon: koud* is hier niet „koel, onverſchillig," maar: „huiverig, ijzende (op de gedachte) om" enz. — *Angh:* „angſtig." Van *ang* komt *be-ang*, *bang*.

Ten leſten ſpreeckt hy dus: t' is deſen God der Goden,
Die my ſoo vaeck verſcheen, myn ſchuts-Heer in veel nooden.
T' is dien God die my lieft, ontwyflyck t' is de tael
Des ghenen, die in ancxſt my trooſten menighmael,
T' kan niet de Satan zyn, hoe ſchoon hy weet te veynzen,
Door't ommegaen light God te vaſt in myn ghepeynſen,
Ick voele in my ſyns Gheeſts onſienelycke kracht,
Syns inſpraecks leerlyckheyd verlet ſteeds myn ghedacht;
God van myne handen eyſcht dit offer hem ter eeren,
Ick moet (t' magh gaen ſoo't wil) aen ſyn bevel my keeren.
Nauw dwynt de duyſterniſſe, oft t' windeken verſucht,
En maeckt int boom-ryck wout een koel en zoet gherucht,
Terwyl de morgen-roode haer opſmuckt ciert en peerelt,
Om bet haer ſchoonheyds glants te toonen al de wereld,
En om te beter noch den douw die light gheſpreed,
Te diſtilleren lanckx de ſoomen van haer kleed.
d' Oud-Vader met haer ryſt en vind ſich al eer langhe,
Naer een driedaeghſche reyſe aen Cedrons groene ſtranghe,
Beſichtight d' Heyl'ghe Bergh, en bevende en benout,
Styght opwaerts met ſyn Soon, beſwaert met t' offer-hout:
Myn Vader ſeght het kind (denckt hoe hem t' hert beklemmet)
Hier is wel t' drooghe rijs, t' vuyr en de ſcherpe lemmet,
Maer t' offer-Lam ons ſchort: klimt op myn weerde beeld,
Klimt op ſeght *Abraham*, de reſt den Heer beveelt.
Maer nauwelickx heeft noch t' onnooſel Schaep den hoogen
En ſteylen top des Berghs beſlaghen met ſyn ooghen,
Oft *Abram* t' hert ontſinckt, en even als het nat
Eens nieuwen ſoeten Wyns die bobbeligh int vat,
Soeckt locht en adem-tocht, in 't eynde ontlaſt ſich ſelven,
En ſpuyt de ſchuym en ſpon aen s' Kelders hoogh ghewelven,
Braeckt eenen rooden ſtroom, dat t' vloerſel wyd en veer,
Beſpoelt light en beſchuymt, ghelyck een ſtaende Meer:
Soo vind hy ſich gheſteld, ſoo flucx hy hoord vermanen,
Van Vader en van Soon, t' oogh d' opghehouden tranen,

240 *Ghepeynſen:* „gedachte, ziel."

242 *Verlet:* d. i.: „houdt bezig." In 't Fr. ſtaat: *entretient;* doch de vertolking is hier niet gelukkig.

244 *My keeren:* nog gebruikelijk voor „gehoor geven." Zoo zegt *Gysbreght* in 't laatſte Tooneel:
U moeder keert *zich niet aen u noch uwe ſmert.*

245 *Dwynt:* dit woord ſchildert hier juiſter het allenks verminderen der duiſternis, dan het thands alleen gebruikelijke *verdwijnt* zoû kunnen doen, welk laatſte reeds een meer volkomen wegvluchten der duiſternis doet onderſtellen.

247 *De morgen-roode* voor „de dageraad."

252 *Stranghe:* hier voor „boord " Zie vs. 128, hierboven.

255 *Hem:* t. w. „den Vader."
Beklemmet voor „beklemd wordt," een dichterlijke vrijheid, die echter geene goedkeuring noch navolging verdient.

264 *Spon* is de „ſtop" van het „*ſpongat.*" die, even als de kurk van een bierkruik of champagneflesch, met het ſchuim naar den zolder vliegt. De gelijkenis is min cierlijk uitgedacht, by de ſchildering van zulk een plechtig oogenblik.

267 *Vermanen:* zie *Uitl. Woordenb* op HOOFT, *in v.*

268 Zet, om dezen regel te verſtaan, de woorden om, en lees: „'t oog van vader en van zoon."

Stantvaſticheyd te ſpyt, langhs t' aenzicht bigglen doet,
d' Hebree ſpreeckt by hem ſelfs met een beancxſt ghemoed,
(Want hy ſyn hertzweer noch voor *Iſac* wil verſchuylen)
En eyndlick berſt aldus ſyn droefheyd uyt met huylen:
Ellendigh ſchouw-tooneel! Ach wreeden arm alree!
Ghy met de Tourts dan blaeckt, en t' Yſer ſcherp van ſnee,
Die blaeck'ren ſal myn hert, die *Iſacx* tyd ſal korten,
Die myner Zielen Ziele en't bloed myns bloeds ſal ſtorten:
En ghy rampſaligh kind, ghy draeght vaſt dat ghy ſteent
Den rijſch-boſch, die verdoen ſal kraeckende u gebeent:
En die om 's Vaders meer als om uwe eyghen vlecken,
Den Prieſter ſult en't Lam eens ſelven offers ſtrecken.
O ongheluckigh kind! ô Vader ſonder God!
Met eenen ſonder heyl. Ach! ach! wat wreeder loth
Ons in dien afgrond ſtoot, waer in ick al t' ellendigh,
Om vroom te zyn voor God, my toonen moet ſoo ſchendigh:
Om toonen myn gheloof, moet ick 't te buyten gaen,
Om Godes Soon te zyn moet ick myn Soon verſlaen,
Te ſtrenghen Vader zyn, en ſal myn ſmert gheneſen,
Ick magh ſyn Vader niet noch hy myn Sone weſen,
Hy ſtijght vaſt nietemin, en klimmende beſtaet,
Als door t' gheloof vertrooſt, t' ontfronſſen ſyn ghelaet.
Ghelyck de Silvre Sterr', die naulijckx uit de baren
Ghewaſſchen zynde, al meer haer voorhooft op gaet klaren,
Hy ruſt t' hoogh Altaer toe, met rijs hy 't plat belaſt,
En bind al ſoetelyck ſyns Soons beyde armen vaſt.
Myn Vader roept het Kind, myn Vader, ô! myn Vader,
Hoe dus, hoe wendy dus u aenſchyn lanckx hoe quader?
Waer toe dient dit bedryf? ô! Vader ſegget myn.
O felheyd noyt ghehoord! ſal dit de middel zyn,
Waer door ghy leven ſult in myn nakomelinghen,
Die heldiſch eenmael dees' Provincien ſullen dwinghen?
Waer door ick heylighlijck met ſterffelycke Go'on,
De Wereld vullen ſal, met Sterren s' Hemels throon:
Son-Waghen ſchoone Koets, die ryck zyt van Robynen,
Dit eyſlyck ſchouw-ſpel vlied, houd op van meer te ſchynen,
Verſchuylt u in het Meyr, Abraham dan alleen
Maeckt (*Iſac* uytgheſeyd) ſyn goedheyt elck ghemeen.
Den grooten Abraham in wreedheyt van manieren,
Salt wilde-Swijn, de Beyr, en woeſte Tyger-dieren,
Dan wyd te boven gaen, helaes! aenſchout hoe vreemt,
Hy d' ooren voor my ſtopt, en nergens acht op neemt,

279 Verſta: „en die meer om de zonden uws vaders dan om uwe eigene" enz..
291 *De Silvre Sterr':* d. i.: „de maan."
294 *Soetelyck* voor „zeer zacht," waarvoor wy in de dagelijkſche taal „zoetjens" zeggen.
300 *Heldiſch:* zie blz. 31, vs. 82.
305 *Abraham:* hier valt de klemtoon verkeerd.

Als op ſyn bloedigh ſtuck, o! welck onnooſel weſen,
De Moorder van ſyn kind ſchynt s' hooghſtens ſtraf te weſen.
De gheen die aen ſyn bloed hem ſelven ſchuldigh maeckt,
Vertwyffelt oft hy oock in Goddelooſheyd raeckt.
Myn Vader leent my t' oor: niet, niet dat myn begeeren
Is met een langh ſermoon u gramſchap af te weeren,
Mayt ſtoutelyck ter neer 't by u gheſayde graen,
Komt, komt, wilt dien ghy lieft dit leven vry ontſlaen:
Drenckt met myn bloed dees zo'on, die dus te ſamen hanghen,
Vermits myn dood u luſt, iſt ſterven myn verlanghen,
Alleenlyck maeckt my dienſt, waer in ick heb verſchuld,
Soo grouwelycken dood: hebbe ick wel oyt ghevult
Met doodlyck Aconith u ſchotel, myn behoeder,
Oft met vergif verhaeſt de daghen van myn Moeder,
Oft aengheſpannen met u vyand op ſyn eyſch,
Als hy't aen my verſochte: ô Goddelyck Palleys!
O Heylich Hemelſch huys, ghewickt op weder-ſyden,
Soo ſulck een miſdaed oyt myn vroom ghedacht ontwyden,
V Poorten voor my ſluyt, en weert rechtvaërdelyck
My wt der Engelen Choor en 't onverganckIyck ryck:
Soo't gheen van deſen is, doet my ten minſten weten,
O *Abram* (want ick u voorts Vader ſchroom te heeten)
T' ghene ick hebbe aenghegaen, waermede o! droeve ſaeck,
Ick u ſlacht-offer ben, en u myn moorder maeck:
Ververſcht in myn ghedacht die miſdaed eer ick ſterve,
Op dat ick neffens God myn ſoen aen u verwerve
Van ſulcken ſnooden ſtuck, en by u ſelven ghy
Vernoeght hier blyft, en ick ontſlaghen overly.
Myn Soon tot deſe ſtraffe en zydy niet verkoren,
Noch by uwe eyghen ſchuld noch by uws Vaders tooren,

318 *Dit leven vry ontſlaen:* vergel. hierboven blz. 149, vs. 50, 51:
De tydelycke haef leert Crates den Thebaen,
Om vordren inde deughd ons al geheel ontſlaen.
Thands zouden wy zeggen: „my *van* dit leven ontſlaan." Het woordtjen *van* kan echter als overtollig beſchouwd worden, en men zoû kunnen zeggen: „ik ontſla my iets," als „ik ontneem, ik ontdraag, ik ontgeef my iets." In elk dezer voorbeelden heeft *ont* de beteekenis van *weg*.

319 *Zo'on* voor *zoden;* die van 't altaar namelijk.

321 *Maeckt my dienſt:* moet zijn: „maak my *diets*, doe my kond, verklaar my." *Diets* of *dietsch* is 't zelfde als *Duitsch*, en *diets maken* is dus niet anders als: „*verduitſchen*, in de (Neder) *duitſche* taal overbrengen, vertolken." „Verdietſchen (verduitſchen)" en *bedieden* of *beduiden*, hebben dus denzelfden oorſprong en beteekenis; offchoon thands „*diets* maken," even als „*wijs* maken," in ongunſtigen zin gebezigd wordt. Zie over den oorſprong van het woord *dietsch* J. F. WILLEMS, *Verhand. over de Nederd. Taal- en Letterk.* enz., D. I, blz. 16, volgg. en BILD, T. en D. Versch. IV, 10 en zijn *Geſl. i. v. Died.*

327 *Ghewickt op weder-ſyden* voor „in evenwicht gehouden op twee zijden," *ſur deux points balancée*, gelijk by Bartas ſtaat. De Hemel wordt hier voorgeſteld als op zijn twee polen of aspunten draaiende.

328 *Ontwyden* voor *ontwijdde*, om 't rijm.

329 *Rechtvaerdelyck:* vrij wat beter dan het nu meest gebruikelijke „rechtvaardiglijk," waartegen Bilderdijk zoo heftig is uitgevaren. Zie zijn *Nederl. Spraakleer*, bl. 222.

331 *Soo't gheen van deſen is:* verſta: „zoo het geene dezer (misdaden) is, waaraan ik my heb ſchuldig gemaakt."

333 *Hebbe aenghegaen* voor: „heb beſtaan, ondernomen," *suscepi*, zie KIL. *in v.*

338 *Ontſlaghen* voor „geabſolveerd." Hy wil zeggen: „op dat ik mijn onbekende ſchuld voor mijn overlijden boete."

340 *By* voor „door," gelijk meermalen.

Den Heere iſt die u roept, die niet wil dat ghy d' aerd
Al quelende betreed: dat van een Heyden t' ſwaerd,
Den draed uws levens kerve en uwe Ieught verraſſche,
Oft dat een vuyl gheſmoock u lyf verkeere in aſſche,
Maer dat int Heyligh vuyr u ziele en gheeſt verſcheen,
Met een devoten reuck met opghedraghen e'en.
Wat vreeſdy doch myn trooſt, myn vreughd, die 't hert my ſtelet?
Wat vreeſdy myn vermaeck, d' Onſterflycke bevelet:
T' betrachten is onſe ampt, en niet t' naſpeuren, hoe,
T' kan mooghlyck zyn dat hy de Scepters ſpruyten doe
Wt u vermeluwt ſtof, oft hoe dan uyt u lenden
T' licht der gherechtigheyd ſyn ſtralen ons ſal ſenden.
Die Bergh en rotz vermaelt met ſynen yſ'ren ſtaf:
Syn Wetten d' Hemel geeft, dit aerdrijck en t' helſch graf.
Want die u wonderbaer ter Wereld bracht int leven,
Kan ſpyt natuers beloop u we'er een weſen gheven,
T' welck t' eerſt wijd overtreft: de macht ontbreeckt hem niet,
Noch mid'len om ſyn volck te loſſen uyt t' verdriet.
T' roer deſer Wereld is ſyn wijſheyt hel van klaerheyt,
Hy is in mogentheyd niet minder als in waerheyt.
Myn goed' myn ſoete kind, u goedheyd al te goed,
En ſoeticheyd de rouw' vernieuwen int ghemoed,
Verſwaren myn verlies, en zyn als heete tanghen,
Die my het inghewand toenypen en verpranghen:
Myn Soon, die niet myn Soon, maer voortaen Godes zyt,
Ontfanght de leſte kus en t' oorlof voor altijd.
Welaen, vermidts t' God wil en ghy myn Vader mede
Sulcks wilt, ſoo wil ick't oock, ô! voor my niet ſoo wreede
Als eerelycke dood, u komſte niet vertreckt,
Ick ſie den Hemel op, God my ſyne hand uytſtreckt.
t' Sa laet ons t' hemwaerts ſpoen, en manlick onverſlagen,
Een overgaende onweer, en ſwaer tempeeſt verdraghen;
Wat vreeſdy deſen ſlagh, hoe Vader ſwichty nu?
Och weent noch ſchreyd niet meer, *Iſac* is niet meer u,
Hy was Gods eygendom, voor d' aenvangh van ſijn leven,
Toelatende u t' beſit alleenlick is ghegheven.

342 *Quelende* is hier „kwijnende." Zie bl. 177, vs. 10.
344 Dit wil zeggen, dat hy door de heidenen aan den Vuurgod worde geofferd.
345 *Verſcheen:* verkeerdelijk voor „verſchijnt."
346 *Devoten reuck* voor „reuk van devotie," gelijk „reuk van heiligheid," nog een term der Roomſche Kerk by kanonizatiën.
E'en: ſamengetrokken van *eeden,* „geloften "
349 *Ampt* voor „plicht," *officium.*
350 *Scepters* voor „vorſten, koningen."
351 *Vermeluwt ſtof:* zie bl. 34, vs. 187.
357 *T' eerſt:* t. w. „het eerſte, het vroegere."
366 *Oorlof* voor „afſcheid," van waar: „ik neem oorlof."
369 *Eerelycke dood:* *eerlijk* beter dan „eervol," hoe zeer thands in dien zin minder gebruikelijk. *Vertreckt* voor „vertraagt, uitſtelt." Zie KIL. *in v.*
370 *Op* voor *open.* Zie blz. 49, vs. 64.

Wat aerſſeldy te rugh op't kroonen van een ſtuck,
Soo loflijck, ſoo beroemt, dat mynen neck het iuck,
Daer God my meed belaſt, afſchud' met t' uwe t' ſame,
En ick ſyn woord alſoo vrymoedigh ghehoorſame?
Waer wil ick hem ontvlien? den Hemel is ſyn ſtoel,
D' aerd ſyner voeten banck, en d' onverlichte poel,
Daer de rampſalighe in voor s' Duyvels wreedheyt ſwichten,
Iſt doel waer in hy ſpilt van ſynen toorn de ſchichten.
Mijn heyl, myn hooghſte goed alleen ick uyt hem ſchepp',
Syn Altaer is alleen de vryheyd welck ick heb.
Helaes! u weenen ſtilt, dees' zo'on gheen tranen willen
Soo ſeer als menſchen bloed om haren dorſt te ſtillen;
T' ſlacht-offer en de geen die't vuyr ſal ſteken aen,
Door noodwangh zyn ghedruckt ſich eens hier van t' ontſlaen:
Laet ons betoonen dat wy leerden onſe zeden,
Ghy in des hooghſtens Schole, ick in d' uwe, en dat heden
Syn Woord dat alles ſchiep, dat alles ſtiert en ment,
Des Heyl'gen ſaecke uytvoert, den qua'en plaeght met ellend:
Die meer ſyn zaed bemind als God, verdient alrede
Int huys der kindren Gods te miſſen ſyne ſtede:
En die Gods Acker-veld wil bouwen, is verplicht
Hem nimmermeer te bien een weygrigh aengheſicht.
De Vader dus verſterckt, verfriſcht ſyn treurigh weſen,
En roept ô *Abraham!* ſchept moed en wilt niet vreeſen,
De Wereld, Adam, t' vleeſch zyn in u t' onderbracht,
De Geeſt, t' Gheloove, en God zyn noch uws levens kracht.
O God door uwen Geeſt geeft dat s' gheloofs vertrouwen
Myn hand verſelle, oock dat van verre ick magh aenſchouwen
Des waren *Iſacx* beeld, en dat t' ſlacht-offer ſoet,
En d' Offraer moghen zyn ghewaſſchen in ſyn bloed.
Noch naulijckx eyndight hy, oft om den ſlagh te gheven,
Heeft hy met macht alree den Sabel opgheheven,
Oft s' alderhooghſtens ſtem komt donderende voor
Dit ſchouw-ſpel, en verlet ſyn Gheeſt, ſyn hand en oor:
Abraham t' is ghenoegh, houd *Abraham*, laet blyven,
Herſcheyd, herſcheyd u ſtael, k' wil niet uws ſoons ontlyven,
'K hebbe een volkomen proef van u Godſvruchtigheydt,
Voor't doen neme ick de wil, die daer was en bereyd.
Abraham looft den Heer', t' ſlacht-offer vande koorde

377 *Wat aerſſeldy te rugh:* *terug aarzelen* is een pleonasmus; daar het denkbeeld van „achteruitgaan" reeds in het laatſte woord, gelijk in 't Fr. *reculer* en in 't Lat. *tergiverſari* ligt opgeſloten.

381-384 De beſchrijving van Gods Almacht, gelijk zy hier door Bartas gegeven wordt, was door Vondel reeds nagevolgd in zijn Paſcha. Zie ald. bl. 53, vs. 161 en 162.

383 *Daer de rampſalighe in:* d. i.: „waarin de rampzaligen."

392 *Ick in d' uwe:* jammer is het, dat de fraaie gedachte, in dezen regel uitgedrukt, bedorven wordt door den valſchen klemtoon, die, op *in* valt, waardoor het oor niets anders hoort als ſtond er: *ik indúwe.*

408 *Sabel* voor „offermes."

410 *Verlet* voor „houdt bezig". Zie boven, vs. 242.

412 *Herſcheyd*; van *herſcheiden* of *herſcheeden*, „het ſtaal weder in de ſcheede brengen."

Ontſlaet hy op den velde, en aen den ſelven oorde
Hy ſeltſaem eenen Ram met d' hoornen vind verlet,
Met welckers bloed devoot hy't groenende Altaer ſmet.
T' gheweldighſte heldenſtuck, dat t' edelſte ghemoed,
Der dichters oyt verdichte u daden wijcken moet,
En deſe Wet, die d' hand uws afkomſt voor ſal ſchryven,
Sal nauwe een ſlecht verhael zyn van u ſtout bedryven.
Een ander roem die't luſt u overwinnende hand,
V onghedempt gemoed, u goedheyd, u verſtand,
En u rechtvaerdigheyt, die d' onbeſnedene eeren,
Myn ſwacke ſcheepken ſchroomt op die Zee te laveren:
Myn dicht ſal u *geloof* niet int gheheel verbre'en,
Maer d' honderderley vrucht by haer gheteelt verſche'en;
Ick wil geene and're ſtof, deſe hebbe ick uytgheſondert,
Noch eer als melden, ick't wil aenſien als verwondert.
Slaet Heydenen de bla'en op van u Boecken vry,
Verhaelt int langhe ent breede u kinder-moordery,
Op d' Altaers van u Go'on, haelt op u ſchrijfpampieren,
V Tempelen doorloopt, en mids door d' offervyeren,
Die uyt vermaerdheys luſt u Vadren blaecken de'en,
Onmoogh'lijck iſt dat ghy my wyſen mooght ſulck een
Beeld van Godsvruchticheyd, daer t' luck ſoo ſtryd ten toone;
Daer Vader en daer Soon, min Vader blyckt en Sone:
Daer d' yver van een menſche en Gods medoogentheyd,
D' een d' ander om den krans in vrundſchaps plicht ontſeyt.
D' eene offert ſyn gheſlacht uyt nood en dwangh den Goden,
Een ander om met ſyn onnooſel kind te dooden
T' ontſterflycken ſyn naem, een ander voor de ſchrick

417 *Seltſaem eenen Ram* voor „een *zeldzamen*, monſterachtigen ram." Zie KIL. *in v.*
Verlet: hier in de beteekenis van „vaſtgehouden, opgehouden." Zie blz. 283, vs. 3.

418 *Smet:* men vatte dit woord niet op in de tegenwoordig meest algemeene en ongunſtige beteekenis van „bezoedelen," maar in die van „beſprengen," namelijk het „werpen van bloed op en rondom het altaar," welke wijze van offeren uit de gewijde geſchiedenis genoegzaam bekend is. *Smetten* komt van het praeter. van *ſmijten* (ſmeet), welk w. w. Ten Kate zegt, dat oorſpronkelijk de beteekenis had van „iets met vet of ſmeer bewerpen, om het er in of op te wrijven." Zie voorts TEN KATE, D. II, 1e *pr.* bl. 394, op SMIJT.

418, 419 *Smet ... ghemoed:* omtrent deze vier ſtaande regels geldt hetzelfde, wat boven vs. 70, 71 van de ſlepende gezegd is,

419 *Gheweldighſte* voor „krachtigſte."

421, 422 De zin is: „de wet, welke uw nazaat met goddelijke handen ſchrijven zal, zal ter naauwernood een flaauw verhaal zijn van uw heldhaftige daad.

428 *By haer* is wederom voor „door haar."
Verſche'en voor *verſcheden*, „verſcheiden, verbreiden." De zin is: „ik zal de vrucht uws geloofs verbreiden, roemen."

434 *Mids door d' offervyeren:* d. i.: „*midden* door enz."

437 *Daer t' luck ſoo ſtryd ten toone:* de uitdrukking: *ten toone ſtrijden* voor„ zich vertoonen," is my nimmer voorgekomen: en men zoude genegen zijn aan een drukfeil te denken, indien niet alle uitgaven op dit punt eveneens luidden. 't Fr. heeft eenvoudig:

Ou tant d'heur se rencontre;

doch wellicht heeft dit woord *rencontre*, dat „ontmoeting," en van daar ook *ſtrijd* beteekent, Vondel in de war gebracht.

439, 440 De zin is: „daar de mensch (Abraham) door zijn yver, en God, door zijn meêdoogendheid met elkander ſtrijden om den prijs (den krans), wie 't meest aan den plicht der vriendſchap zal voldoen.

443 *T' ontſterflycken* voor „onſterfelijk te maken." By het vormen van w. w. w. uit de bywoorden op *lijk*, wordt anders op enkele uitzonderingen na, *ver* voorafgezet, als: „*ver*wezenlijken, *ver*gelijken, *ver*duidelijken."

Vant dreygende ongheval, een ander dat hy ſchick
Nae't oude exemplaer van s' Lands ghewoont ſyn zeden,
Die ons t' gheſight verblind', die wreedelyck de reden
Wt haren ſetel ſtoot, en die gheveynſt verveelt
Dat ſondigende men s' deughds perſonagie ſpeelt.
Maer ſyns ſelfs over-Heer wil *Abram* te dier ſtonde
Op't eenſaem ſteyl gheberght begaen een vlecke en ſonde,
Afgryſlijck voor d' Hebreen, en noch ter ſelver tijd
Als d' Hemel gaef-rijck hem heeft mild ghebenedijd:
Ontſeght natuer ten ſtrijde, en yvrigh op de beenen,
Verdoende ſynen Soon, bekrijght ſich ſelfs met eenen.
 Mijn kunſt-Goddin, die niet u Dichters t' voorhooft fier,
Op den Parnas' omvlecht met brooſen Lauwerier,
Maer op't doorluchtigh blauw van s' Hemels ſolderinghen,
V pruyck met groene bla'en gaet kranſſen en omringhen,
Zeght wat gheheymenis (want 't is u naeckt en bloot)
Verſchuylt deſe Heyl'ghe ſchorſſe? ô! Duyvel, ſonde en Dood
Ontſteldy niet van ancxſt van ſpijt te rugghe vliende?
Hier uwen ondergangh naeckt afgheſchildert ſiende?
Dat met gheſpannen boogh, Godt op u mickt ghewis,
Dat *Iſac* t' recht Patroon uws overwinners is.
Beyds zijn ſy wel bemind haers Vaders eengheboren,
Beyde Heyl'ghe ſtichters van twee volck'ren uytverkoren:
Van Heyl'ghe Vaders beyds ſy troſſen beyde haer hout,
Onnooſel, ſtemmeloos, ootmoedigh en niet ſtout,
Gheknevelt zijnſe beyde, en beyde zijnſe onſchuldigh,
Van hare Vad'ren beyds, ter dood gheſchickt gheduldich,
Op Sions Heyl'ghen bergh, die hoogh en heerelijck,
Ons als een ladder ſtreckt nae't eeuwigh Hemel-rijck:
Ons t' Paradijs ontſluyt daer Adam wt moſt vluchten,
En voortbrenght s' levens Boom met ſijn heyl-rijcke vruchten.
T' is waer dat Chriſtus ſterft, en *Iſac* overſchiet,
Vermits ſijn ſterflijckheyd tot ons verloſſingh niet
Ghenoechſaem was voor Gode, ons miſdaed veel te ſnoode,
Was een vele eed'ler bloed en eeuwigh zaed van noode.

445 *'t Oude exemplaer: exemplaer* is 't Lat. *exemplar*, „voorbeeld;" maar zoû hier, om de maat, *hexemplaer* moeten gelezen worden.

447 *Verveelt* voor „beveelt." 't Fr. heeft:

qui (la coustume) *trompeuse* fait
Le rollet de vertu jouer par le forfait

449 *Syns ſelfs over-Heer:* d. i.: „die zich zelven beheerſcht," en tevens, „die zich niet aan de denkwijze ſtoort van anderen."

453 *Ontſeght* voor „daagt uit."

464 *Patroon:* hier „type."

467 *Troſſen:* by letterwiſſel, voor „torſchen." Zie blz. 229, vs. 14 en blz. 291, vs. 35. Het verdient opgemerkt te worden, dat *torſen* of *torſchen* vroeger zoowel voor „pakken" als voor „het pak dragen" gebezigd werd. *Tors* of *tros* is „pak" ('t Fr. *trouſſe*), waarvan *legertros* „de achterhoede van het leger," van welke de pakkaadje een groot gedeelte uitmaakte.

475 *Overſchiet* voor „in 't leven blijft"

In de oudſte uitgave der Vaderen (by D. P. Pers, 1616) komt, onmiddelijk daarachter, en met het dichtſtuk zelf als 't ware een geheel uitmakende, het volgende lofdicht voor op Bartas. Offchoou het, blijkens het devies, niet van Vondel kan zijn gedicht, achtte ik het echter te verdienſtelijk om het den Lezer te onthouden.

TOT DEN DICHTER

DER

STICHTELIJKER RIJM-KONST.

DICHTER laet de kryters ſnatren,
Ghy doet onſe tanden watren
  Nae dijn Heyl'ghe rymery,
So moet men *Poëtiſeren*,
Goddelijcken *Bartaſeren*,
  Schouwen alle Sotterny.
  Als de Conſt met ſuyvre handen
Bloeyeu magh in onſe Landen,
  Wort ſy door dien Geeſt geloont,
Die den Dichter der Hebreuwen
Galmen doet van euw tot euwen,
  En hem ewigh Koningh kroont.

DEUS PROVIDEBIT.

6 *Schouwen* is *ſchuwen*.
7-12 Zeer verhevene, cierlijke en welluidende regels.

DE

HEERLIJCKHEYD

VAN

SALOMON.

OF

HET TWEEDE DEEL VANDE VIERDE DAGH DER TWEEDER WEKE,

GEDICHT

BY

WYLEN DEN E. G. DE SALUSTE, HEERE VAN BARTAS,

DE PHOENIX VANDE FRANSCHE POËTEN.

ENDE NU

WT HET FRANSCH

IN NEDERLANDTS VERTAELT.

CHRISTUS.

Hier is meer als Salomon.

DE

VERTAELDER

AEN

KEYZEREN, KONINGEN, EN ALLEN GEWELDIGEN

OP

AERDEN.

KLINCKERT.

GHY die van peerlen goud en diamanten ſchimmert,
Goon, in wiens voorhoofd God zijn beeld heeft ingedruckt,
Die 't purper kraecken doet, en kreuckt uw hayr, gejuckt
Met glanſich kroonengoud te weeldigh opgetimmert:

Wordt niet jeloers, wanneer ghy SALOMON ziet brallen,
Die op zijns Vaders throon der Rijcken Scepters zweyt,
En met de blixems van zijn heyl'ge Majeſteyt
Ontſchept en doodverwt die voor hem op 't aenzicht vallen.

Hoe ſterck zijn glori ſtraelt, noch is 't maer enckel roock.
Zijn pracht, en prael verwelckt: zoo ſmilt uw blijdſchap oock:
Zijt dan op ſterflijck leen hooveerdigh, noch vermetel.

Geen Rijck beſtendigh is als 't Hemelſch Koninghrijck
Daer JESUS heerſcht, die u Monarchen algelijck
Geweldigh dagen zal ter vierſchaer voor zijn zetel.

DOOR EEN IS 'T NU VOLDAEN.

1 *Schimmert* voor „ſchittert." Vergel. de Aant. op *geſchemel*, bl. 72, vs. 710.
2 *Wiens* voor *wier*, naar de grammatica van SPIEGHEL.
3 *Gejuckt* voor „beladen," of liever: „geprangd, bekneld."
8 *Ontſchept:* d. i.: „van gedaante berooft." Vergel. de Aant, bl. 99, vs. 1532.
10 *Smilt:* bevestiging van het vroeger aangeteekende, bl. 57.

DE VERTAELDER

WENSCHT

ZYNEN VRUND, DEN HEER

DIERICK KORVER

ALLES GOEDS.

HET gene de voortreffelijcke Michel de Montaigne in 't algemeen van een uytnemende Poeetiſch werck getuyght, daer hy ſchryſt: *La bonne la ſupreme la divine, eſt au deſſus des regles de la raiſon. Quiconque en diſcerne la beauté d'une veüe ferme & raſſiſe, il ne la void pas: non plus que la ſplendeur d'un eſclair. Elle ne prattique point noſtre jugement: elle le ravit & ravage.* dat zelve mogen wy in't byzonder van dit juweel ſpreken : waer in de Heere van Bartas ſchynt hem zelven te overtreffen, en uyt de Heerlyckheyd des grooten Salomons zynen glans te ſcheppen. Want gelyck hier de ſtoffe uytnemende is, alzoo is oock de kunſt ongemeen, en de gedichtlievende Lezer word van een aerdſche tot een Hemelſche glori opgetogen: zoo dat hy Salomon vergetende, opſtyght voor de voeten van Chriſtus aller Koningen Koningh, wien

alle macht in Hemel en op Aerde gegeven is, en in dewelcke de volheyd der Godheyd lichamelyck woont, en alle schatten van wysheyd en kennisse verborgen zyn. Heeft ons oordeel dan in zulcken Goddelycken licht geschemerooght: hebben onze teedere oogen qualyck zoo heylige blixemen konnen verdragen: en is hier Salustius [1]) niet als Salustius uytgedruckt: dat willen wy geerne toestaen. Evenwel myn Zangeresse leergierigh, heeft, om haer feylen aengewezen te zien, haer zelven willen onderwerpen uwe A. oordeel, het welck zy heeft ervaren te wezen gezond, ryp en bezadight, zoo datze wenscht indien de Rymers malkanderen eenmael uytdagen om zonder bloedstortinge om den palm of lauwerhoed [2]) te kampen: dat uwe A. de voorplaets onder de Scheydsmannen mooght bekleeden, ten eynde het vonnis te billycker gestreken werde. Ontfanght dan jonstige *Korver* myn geleende veerzen, en doet ons die eere, dat ghy onze feylgrepen op de kant aenteekent, op dat wyze aenmerckende naemaels beteren. t'Amstelredam dezen 28. van Loumaend 1620.

Uwe A. verplichte Vrund

J. V. VONDELEN.

1) *Salustius*: verlatijnschte naam van „de Saluste."
2) *Lauwerhoed* voor „lauwerkrans." Zie bl. 291, vs. 43.

VOORREDEN.

Ick hebbe, Lezer, meermaels voorgehad mijn plompe handen aen dit zuyvere te ſlaen, maer vreeze heeft my altijd doen aerzelen, om dat ick ontzag, met ongewyde vingeren deze Arcke aen te taſten : en liet my vaſtelijck voorſtaen dat geen gemeen Prieſter of Levyt, maer wel een hooger als ick geoorloft was zijn voetzool in dit heylige der heyligen te zetten. Mijn gevoelen hier in wierd verſterkt, vermids het loflijck getuygeniſſe dat de aldertreffelijcxſte verſtanden van dit Puyckjen gaven : gelijck dan neffens andere zynen Uytlegger Simon Goulart hier van luydskeels trompettet in deze woorden : *s'enſuit la* MAGNIFICENCE *ou ſeconde partie du quatrieſme jour de la ſeconde Sepmaine, ou Salomon eſt propoſé eſleu pour ſucceſſeur a ſon pere. Sa ſapience, ſon mariage, ſon Temple baſti a l'Eternel, y ſont ſi magnifiquement deſcrits, qu'en c'eſt eſchantillon le Sieur du Bartas ſemble avoir voulu ſurmonter ſoy-meſme, & par ſes riches inventions debatre avecq la dignité d'un ſi ſublime ſujet.* Dat is : *volght de* HEERLYCKHEYD *of het tweede deel vande vierde dagh der tweeder weke, alwaer Salomon word voorgeſtelt als zijns vaders gekoren nazaet. zijn wijſheid, zijn houwelijck, zynen Tempel Gode gebouwt, wordter zoo heerlijck beſchreven, dat in dit munſter-ſtael de Heere van Bartas ſchijnt hem zelven*

te willen overtreffen, en met zijn rijcke verzieringen te worstelen met de weerdigheyd van zoo hooghwichtige stoffe. Het was dan niet zonder oorzaeck, dat ick my hier aen vreesde te bezondigen. Maer gelijck my vreeze zomtijds deden deynzen, alzoo noopte my wederom een heymelijcke hertstocht om eenmael te zien hoe ick deze fransche Venus met een neerlands gewaed en hulsel zoude mogen toijen en opsmucken, en met Apelles ten toon zetten, om van nutte berispers mijn werck te laten keuren. Ick wickte. Ick waeghde 't. Lezer, verwondert u niet dat wy onder alle zijn puyckrymen dit paragon, deze Overkijcker [1]), hebben uytgekeurt: zoo doen oock die gene, die diamanten onder diamanten uytpicken. Latet u oock niet vreemd toeschynen dat wy wat tijds met vertalen spillen: een beroyd huysraed moet veeltijds van anderen wat te leen bezitten. En zoo ghy ons voorwerpt die boertery van d'Exter, die onder de Paeuwen met geleende veeren dacht te proncken, wy voelen dat wy heerlijck getackt [2]), en op ons zeer geraeckt zijn, want wy brageren [3]) met het gene eens anders is. Maer eer ghy u aen onze rymen ergert, zoo bidde ick dat ghy eerst deze dingen op de ryge [4]) overweeght: 1. dat wy u een vertalinge en geen eygen vindinge ter hand stellen. 2. dat wy zoetelijker hadden mogen vloeijen zoo wy ons niet naeuwer aende texst wilden binden. 3. dat mijn moeder my geen beter nederduyts geleert heeft. Magh ons dit niet afwasschen, en blijfdy evenwel daer op staen dat wy met Phaëthon ons onderwonden hebben den Zonwagen te mennen: ick hebbe niet te zeggen, dan my daer mede te troosten datmen ten minsten noch van my getuyge:

Hic situs est Phaëthon currus auriga paterni,
Quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis.

Dat is:

Alhier light Phaëthon verslagen
De Voerman van zijns vaders wagen:
Die, of hem is den toom ontgaen,
Nochtans heeft vry wat stouts bestaen.

Lezer ick hebbe gezeyd. Leest nu het kort inhoud van onze overzettinge, daer nae de vertalinge van het uytstekenste gedicht dezes Goddelijcken Poeets, en oordeelt heusselijck van onze misslagen.

1) *Overkijcker* voor „uitblinker," vertaling van *paragon.*
2) *Getackt:* d. i.: „gekwetst," eigenl. „geraakt," verwant aan „tikken" en herkomstig van *tak*, dat is: „tast, aanraking." 't Lat. *tactus.*
3) *Brageren: brageeren, blageeren* en *braveeren* is 't zelfde en heeft de beteekenis van „stoffen, bluffen, pochen."
4) *Ryge* voor *ry.* Zie BILD. *Gesl. in v.*

HET INHOUD.

De Poeet beſchrijft heerlijck in dit boeck de Heerlijckheyd van Salomon de Zone Davids, het afzetzel, gedurende zijn wyze regeringe, vanden waren Salomon, de vrede-Vorſt, Jeſus Chriſtus, de zone Godes, en Bruydegom der Kercken. Zijn voorreden vervaet [1]) een noodzaeckelijcke vertooninge van het onderſcheyd tuſſchen hem, en de andere Poëten dezes tijds, voornamelijck inde langheyd van zijn voorgenomen werck, alwaer hy zich zedighlijck ontſchuldigt: daer nae volgens zijn voornemen komt ter zaecken: en als het eerſte lid van zijn verhael ſtelt David voor, die met uytnemende leerſtucken zynen zone onderwijſt, om hem bequaem te maecken tot de regeeringe des Koningrijcx: beſchryvende de voornaemſte deughden waermede een goed Vorſt zich gedurighlijck behoort te vergezelſchappen, daer nae de quaden waer van het hem betaemt zich te wachten: het welck beſloten word met de overlydinge dezes grooten Koninghs.

Het tweede lid begrijpt hoe God den Salomon verſchijnt, wien Glorie, Rijckdom, Gezondheyd, en Wijſheyd aengeboden worden. Hy van den heyligen Geeſt gedreven, ſtelt

1) *Vervaet:* 't w. w. *vervaten* voor ons hedendaagsch meer gebruikelijk „vervatten," vinden wy by de meeſten onzer oude ſchrijvers. Zie over dit woord TEN KATE, D. II, 1e pr. op VANG, bl. 471. Hoezeer beide woorden ſteeds met elkander verward en voor eensbeteekenend gehouden worden, ligt er voor den fijnen opmerker een merkbaar onderſcheid tusſchen beide. „Vervaten" namel. moet men meer opnemen in den zin van *comprehendere*, *continere*, terwijl aan „vervatten" de beteekenis moet worden toegekend van *reſumere*, *concipere*.

en met goede reden de Wijſheyt boven alle de andere, waermede hem God begaeft, om zijn gaven in hem te kroonen. Daer nae ſtelt de Poeet voor oogen deze Wijſheyd van Salomon, beſtaende inde kenniſſe van alle Goddelijcke, natuurlijcke, en aerdſche zaecken, voornamelijck inde beſtieringe zyner onderzaten, en in de bedieninge des gerechts, waer toe hy bybrenght een aenmerckelijck voorbeeld, genomen uyt de heylige geſchichten uyt de tien hoofdſtucken van het eerſte boeck der Koningen, waer uyt dit heele Poeetſche werck getogen is.

In het derde lid, hebbende aengewezen de geluckzaligheyt van Salomon, zoo verhandelt hy zijn houwelijck met de Vorſtinne van Egypten : het welck vereyſchende de alderſchoonſte ſtreken van een waerachtigh poëtelijck pinceel, veroorzaeckt oock dat onze uytnemende dichter in 70 veerzen vervolght een ſchoone luſthof, waer uyt de Minneboefjens vertrecken die Salomon en Pharonida tot onderlinge minne bewegen, waer op het houwelijck word in het werck geſtelt. Te dezer oorzaeck hebben het vertreck van Egypten, de aenkomſte van deze Vorſtinne te Jeruſalem, de ontmoetinge vande Koningh en haer, en haer bruyloftsmael haere bequame beſchryvinge. Ende overmids dat dit houwelijck van Salomon yet wat grooters beteeckent, als de grootheyt zelf, te weten, de verborgen eenigheyt van Jeſus Chriſtus met zijn Kercke, de Poeet willende de Lezer om hooge voeren tot deze Goddelijcke betrachtinge, neemt de zaecke wat leeger : en onder het decxſel van Salomons bruyloftsfeeſt te vereeren, vertoont ons een wonderbaerlijcke dans, te weten der Hemelen : alwaer vaſte en dwalende ſterren een zoo juyſt afgepaſte beweginge hebben, dat alle andere beweginge ten aenzien van deze maer lompery [1]) is. Onder andere paſt hy tot deze Goddelijcke dans Zon en Maen : en by de Zon ſtelt hy voor oogen Salomon en Chriſtus : by de Maen, de Vorſtinne van Egypten, en de Kercke. Dit alles ziet men hier afgemaelt in veerzen die een oneyndelijcke ſchoone betrachtinge behelzen, en een ernſtiger overweginge vereyſchen als dit kort begryp : inzonderheyd, zo men waerneemt het gene hy daer aen hecht van het heyligh geſpraecke des Bruydegoms met zyne Bruyt. Wy hebben kortelijck deze dingen op de kant aengeteeckent, [2]) om alle heylige gemoederen te bekooren de meyninge des Poeets veel grondiger na te vorſchen.

Het leſte lid begrijpt geen mindere verwonderinge inde beſchryvinge vande bouwinge dezes heerlijcken Salomons Tempel, geſticht nae de groote weereld, en ingetogen inde dry boecken dezes wyzen Vorſts, wiens gebed gedaen inde inwydinge des Tempels hier by gevoeght word : En volgende de aenkomſte vande Koninginne van Saba te Jeruſalem : alwaer zy naevorſcht de wijſheyd des Konings, die haar onderwijſt in de kenniſſe des eenigen waren Gods, waar uyt vloeyt de met rechte verwonderinge des Koningins [3]).

Eyndelijck het zy men waerneemt Salomons onderwyzinge, het zy de verſchyninge Godes om hem te zegenen, of zijn wijſheyd, of zijn glorie, of zijn houwelijck, het afzetſel van al onze geluckzaligheyd, of zynen Tempelbouw, of zijn gantſche gelegentheyd huyſſelijck, burgerlijck, en geeſtelijck gedurende zijn Godſdienſtigheyd, het zy de bouwinge en ſchoonheyd des gedichts dat alles voor oogen ſtelt : men moet bekennen, dat met recht dit boeck den tytel draeght van *de Heerlyckheyd van Salomon.*

[1]) *Lompery* voor „lomp werk;" 't H. D. *Lumperei.*

[2]) Dit is hier, als weinig ſtrokend met den tegenwoordigen ſmaak, en naar mijn oordeel tot genoegen des lezers, nagelaten.

[3]) *Des Koningins:* hier volgt, wat hy zelden doet, Vondel de regelen der Spraakkunst van de Kamer „In liefde Bloeiende."

DE

HEERLIJCKHEYD VAN SALOMON.

WAT zydy zaligh! die ghy abel van verſtand
Uw rymen mate ſteld nae dat uw yver brand;
Die moegeblockt, met uws ervaren breyns ver-
ſchoonen,
Uwe herſ'nen niet verduft: die ſteeds met and're
toonen
Gaet uyten met een zangh, nu deftigh, nu we'er
zoet
Wat u voorvallen magh, en eerſt loopt te gemoet:
Die met opſchriften nu, nu wederom met lieden
Doet ſmoocken 't vuyr dat uw gemoeden brengt aen't zieden.

1 *Die ghy* voor *gy die*, een konſtruktie, ook by onze Staten-overzetters te vinden. Zoo ook by Hnygens, b. v. in zijn Daghwerck:

„*Die ghy en wegh en waerheit zijt.*"

Bilderdijk noemt het een germanisme. Zie zijn Aant. op Huygens, D. V, bl. 154, 188. 't Is 't H. D. *Der du*, vooral in godsdienſtige ſtukken gebezigd.
Abel: „bekwaam." Zie bl. 149.
3 *Verſchoonen:* „voortbrengen wat *ſchoon* is."
4 *Uwe herſ'nen:* hier ſmelt de *e* weg.
Verduft: van *verduffen*, „*duf* maken."
7 *Lieden:* meerv. van *lied*, even als
8 *Gemoeden* van *gemoed*.

Maer, mynen roem, mijn eed den Hemel eens gedaen,
In dit ſtrengh werckhuys houd mijn voeten ſtadigh aen
Gekluyſtert als een ſlaef; mijn geeſt blijft hier onledigh:
Geen ander ieuckzel knaeght my dagh en nacht onvredigh:
Ick veel te bezigh, ſlacht den meuleſteen altoos
Dien eenen waterval omwentelt eyndeloos.
Dus is 't dat ick zoo vaeck in ſpijt van Phebus zinge
Naey veerzen langh van ſleep uyt ernſt te zonderlinge
Die d' Hemel in my blaeſt, en ticktack even kloeck
Van wol en zacht kattoen dit heerlijck gouden doeck.
Ghy put 't vermogen van uw vleugh'len t' eenemalen
Niet uyt, maer wiſpelſteert gelijck de Nachtegalen
Gedurende uwe lent van d' een in d' ander haegh,
Van ſtoffe in ſtof, van lied tot lied al even ſtaegh:
Maer ick de Zwaluw' nae te volgen niet en vruchte,
Vind nergens neſteltack, paſſere met der vluchte
Een veler eeuwen zee, die boom noch oever roert,
Nu van het Zuyden, nu van 't Noorden weghgevoert.
Uw loopbaen eyndight kort, is vol, is wonder lieflijck,
Elck veldweeghs ghy verpooſt uw adem ſchept gerieflijck,
Vind eenigh groen geſtoelt', verfriſcht u voor een tijd
In luſtprieelen braef met roozen getapijt:
Maer eynd'loos is mijn loop; nu ſchure ick d' ijsgewelven;
Nu ſneuv'lende van 't ſteyl, verduyzelt, vind my zelven;
Nu klaver ick om hoogh; nu kruyſſe ick 't boſch met ijl;
Ick ſtruyckel, ick verlies my zelf, ick val zomwijl:
En als quaed mortel lymt den Melckſteen, de Porphieren,
Den Iaſpis, Serpentyn, en Marbel om te çieren,
Om mijn vertellingh gaer te hechten, dan en nu
Een kreupel veers inſluypt ſlim, half gevijlt en ruw.
Daerom nochtans ick niet het aengevangen ſtaecke,
Is 't werck groot, grooter is de luſt daer ick in blaecke.
Noch is niet uytgeput mijn hert van 't heyligh vuyr;

10 *Stadigh aen* voor „geſtadig aan, al gedurig." Zoo zegt men nog: „gedurig aan begint hy weêr."
12 *Ieuckzel:* thands onedel woord.
13 *Altoos* voor „ſteeds."
16 *Ernſt te zonderlinge: te* is „zeer." Derhalve: „een byzondere, ongewone ernſt."
17 *Ticktack:* men denke hier aan geen klokgetik, maar aan het geſtadig herhaald prikken met de naald in het doek of 't weefſel, 't geen een tikkend geluid maakt. 't Fr. heeft *billebarre*.
23 *Vruchte:* 't zelfde als „vreeze," waarvan nog „Gods*vrucht*" voor „vreeze Gods." 't Is by de gewone letterverzetting 't zelfde als 't H. D. *fürchten*. Zie hierover HUYDECOPER, *Proeve*. Uitg. v. VAN LELYVELD, 2e dr. D. III, bl. 157, volgg.
28 *Elck veldweeghs ghy* enz.: d. i.: „telken reize als gy u verpoost, als gy ſtilſtaat."
32 *Sneuv'lende:* d. i.: niet „ſtervend, omkomende;" want dan zoû het met hem uit zijn geweest; maar eenvoudig: „van de hoogte vallende," gelijk dit laatſte (vallen) mede overdrachtelijk gebezigd wordt voor „omkomen in den ſtrijd."
Verduyzelt, vind enz.: d. i.: vind ik my zelven *verduizeld*," of „duizelig geworden." Zie bl. 73, vs. 737.
33 *Klaver:* d. i.: „klouter."
35-38 Verſta: „en even als *mortel* (gruis) *quaed* (kwalijk) *lymt* (verbindt) den melkſteen enz., zoo ook, om mijn voorſtelling gands aan een te hechten, ſluipt nu en dan," enz.
37 *Gaer:* „geheel, gands."
38 *Slim* voor „boos, ſlecht."

Niet ſchoons men zonder zweet bekomt en arbeyd zuyr;
De dalen leeren 't oogh de bergen onderſcheyden,
En 't kunſtrijck beelſel, dat de Kunſtenaer laet weyden
In een Moſaïſch werck, tot meerder çieraet, hy
In verwen onderſcheyd, hoeveelheyd, en waerdy.
God geef dat in mijn rijm de merckelijcxſte ſmette
Zy als een mug die haer aen 't ſneeuwit aenſchijn zette
Van een ontloken Maeghd, en luttel feylen thans
Meer luyſters brengen toe mijns hoogen yvers glans.
  Al zwacker David wierd, en 't lemmet van zijn leven
(Wien 't olyachtigh ſap des wortels gingh begeven)
Allencx brande inde pijp, als hy op zijn verſche'en
Noch wacker met verſtand gaet uyten deze re'en,
Leeraren Salomon, en door 't Geheym gedreven
In 't Koninghlijck geſtoelte hem zetten hooghverheven.
  Mijn zoon, dien zonder twiſt, mevryer, of geweld
Geluck, nature, en wet de kroon heeft opgeſtelt,
In 't heerſchen wijſheyd voegd, en goedheyd te doen blijcken,
Wenſcht hy te mennen langh den teugel van zijn Rijcken;
Maer die door hulpe van 't geluck het Koninghſchap
Bereyckt, en daer toe komt langhs ongewoone trap,
Moet meer als menſche zijn, en inde Deughd ervaren,
D' ontziene tulband zich verzek'ren op zijn hayren.
  Maer Salomon ghy kend het bed daer af ghy daelt,
Ghy ziet hoe Iſraël Adoniam onthaelt,
Hoe om uw eer jeloers de zeden moeten wijcken,
En om uw grootheyt wy Natuyr verongelijcken:
Streeft nae volmaecktheyd dan, en dapper van gemoed
't Gebreck verduyſtert van uw ondoorluchtigh bloed.
  Monarch van Iacobs Stam, dient 's weerelds Koningh ſtadigh,
Op 't eenigh ſteunſel van zijn vrygeley beradigh
Uw ſtoutſte aenſlagen grond, en altijd vroegh en ſpaed
Uw ooge en uwen geeſt op zijn voorſchriften ſlaet:
't Godslaſterlijck geblaf der honden vlied verbolgen,
En onder Koningh, wilt uws Heeren zeden volgen.
Denckt dat de dickte van uwe hooge muren zelfs,
Veel poorten zwaer van ſtael, veel hoffelijck gewelfs

45 *Moſaïſch werck*: d. i.: „mozaiek."
48 *Haer* voor *zich*.
55 *Door 't Geheym gedreven:* verſta „door 't orakel (de godſpraak des Heiligen Geeſtes), dat *geheim* werkt en *geheimen* in 't licht ſtelt, verborgenheden openbaart." 't Fr. heeft: *ſuivant l'oracle ſaint*.
57 en volgg. Verſta: „mijn zoon, Hem, dien ... voegt het, te doen blijken, wijsheid en goedheid in 't heerſchen, als hy wenſcht enz. Maar die (enkel) door hulpe van 't geluk" enz.
Mevryer voor „mededinger," *rival*, welk laatſte ook beide beteekeniſſen medebrengt.
66 en volgg. Verſta: „gy zijt de jongere; maar om uwe eer en grootheid moeten de zeden (de gewoonten), ſchoon nayverig (*jeloers*), wijken" enz.
76 *Onder Koningh:* t. w. „koning onder God," als den waren Heerſcher over Israël.
78 *Veel hoffelijck gewelfs* voor „hofgewelven," onhollandsch en gelijk te ſtellen met „troonlijk verhemelte, poortlijke uitgang" enz. Zie *Perzius* van BILD. bl. 64.

Niet hind'ren dat zijn oogh bekeurende achterhale
Uws herten Dedalus in uw geheymſte zale.
Mijn zoon, zoo 't Noodgeheym, of de geboort' veel eer
U Edomyter teelde, of Philiſtyner Heer,
Zoo 't erflijck u gemaeckt had Pharoos tytels eygen,
Zoo Meden aen uw knien quam zynen myter neygen,
Zoo Perſen waer uw leen, uw hoogheyd nochtans veughd
En eyſcht alom te zijn geborſtweert met de Deughd:
Maer om 't zaed Abrahams 't iuckdragen te gewennen,
Gevoegelijck den toom van 't heyligh volck te mennen,
Bezitten Iofuaes en Samſons ſtoel nae wenſch,
Een nazaet Gods te zijn, ghy meer moet zijn als menſch.
Wilt boven d' ouwde knecht d' aenkomelingh niet achten:
Gebiedens kunſt beſtaet in kunſt min als 't betrachten,
De moſt wijckt d' ouwde wijn in ſmaeck, en d' Hovenier
Uyt 't hert zijns luſthofs niet roeyt met een dwaes beſtier
Een groeyzaem weeldigh hout, dat twintigh wintervlagen
Met zoete vruchten heeft zijn leck're diſch beſlagen,
Om pooten in zijn plaetſe een loote of ſtruyck, wiens vrucht
Hy proefde met 't gebit alleen van valſch gerucht.
De vleijers, Salomon, oorlingen zijn, die waerlijck
Den wijſten Koningh ſtaen tot hindernis gevaerlijck,
Wat rechten zy niet aen! vermids zy vinden haer
Snoo weergade in ons herte, een erger huychelaer,
De liefde van ons zelfs, een altijd woe'nde peſte,
Die aenſpant met deeſ' vreemde, en haet'lijck rot op 't leſte.
Den bloon verbeelden zy dat hy is wijs altoos,
Den dronckaerd bly van geeſt, d' ontrouwen ergh en loos,
Rechtveerdig Vorſt en Prins zy noemen 's volcx verdemper,
Den dommen ſtemmigh Heer, Auguſtus den verſlemper,
En als doorſnuff'lend' zy zijn neygingh nu verſtaen,

79 *Bekeurende* voor „van alle zijden keurende," d. i.: „naauwlettend beproevende. *Be* is „om" (van alle zijden) als: „*be*zien, *be*ſchouwen, *be*grijpen, *be*vatten" enz.
80 *Dedalus* voor „doolhof," als in 't Fr. *un dédale.*
81 *Noodgeheym:* „noodlot."
83 *Zoo 't erflijck:* ſtroeve konſtruktie voor: „zoo het u den tytel van Farao erfelijk had toebedeeld."
84 *Meden* voor „Mediën," even als *Perſen* (vs. 85) voor „Perziën."
85 *Veughd:* dialektverſchil voor *voeyt*, gelijk meermalen.
89 *Bezitten:* lees: *te* bezitten."
90 *Een nazaet Gods:* d. i.: „die op Israels throon *zit na* God." Jehovah gold — naar 't Theokratiesch beginſel van Mozes — tot op Saul voor Israëls *aardſchen Koning.*"
94 *'t Hert zijns luſthofs* voor „'t midden zijns lusthofs."
98 *'t Gebit ... van valſch gerucht:* d. i.: „die hy *niet* proefde, maar voor ſmakelijk hield, op 't valsch gerucht, dat anderen die geprezen hadden." 't Fr. heeft: *les dents d'un faux bruit.*
99 *Oorlingen:* d. zijn: „oorbellen," *pendants d'oreille*, gelijk *vingerling* voor „vingerring."
104 *En haet'lijck rot:* namel. „en hare hatelijke rotgezellin is."
105 *Den bloon:* ſamentrekking van „bloden" (bloodaerts). Verſta: „zy ſtellen den bloodaert als wijs, bedachtzaam voor."
107 *Rechtveerdig Vorſt:* t. w. den vorſt, die een *volksverdemper* (of verdrukker) is, noemen zy een rechtvaardig vorst.
108 *Stemmigh:* d. i.: „deftig, ſtatig."
Auguſtus den verſlemper: d. i.: „den verkwister noemen zy een Augustus," welk woord, als men weet „vermeerderaar" en dus juist het tegenovergeſtelde beteekent.

Zy als in hem veraerd zijn booſheid bidden aen.
  Vlucht die gedrochten dan, ontſlaet u om der boozen
Afgrijſ'lijcke ommegangh, 't gezelſchap der eerloozen:
Geen toegangh in uw Hof den roover toe en laet:
Geen moorders 't hoofd ophoud: de toovenaren haet,
Uyt vreeze, datze met haers adems gift te gader
Niet ſmetten doodelijck Stads borrenſprongh en ader:
De zeden niet vergift, fonteyn daer d' Onderzaet
Uytputten zal voortaen van beyds of goed of quaed:
Beheerſcht uw luſten, word uw toorne en ancxſt te machtigh,
Die niet zich zelfs gebied geen Koningh is waerachtigh:
Doet niet wat ghy vermooght, maer zulcx doet als u paſt:
Uw neck eerſt onderwerpt der wetten iuck en laſt.
Den Onderzaet als hy tot Leydsman heeft zijn Koningh
Door water, bergh, en boſch rent zonder lijfs verſchooningh.
  Bewijſt geſpraeckzaem u, goed liefgetal mijn zoon,
En volght vermetel niet de beelden dezer Goon
Die uyt haer gulde bus men jaerlijcx eens verlochtight
Op dat den Hemel, nu verbe'en, het aerdrijck vochtight.
  Zijn woord opeten paſt geen Koningh wijs gezind,
Al wie zijn trouwe breeckt, geloof noch trouwe vind,
Bedriegend' polt zich zelf; het volck jeloers om ſchouwen
't Gevaer zijns lichten aerds, zich wapent met wantrouwen:
En 't naegebuyrigh Rijck een Leeuw van ſterckheyd groot
Heeft liever, als een Vos tot zijn trouw Bondgenoot.
  Zy in 't beloonen mild, in 't ſtraffen ſchaers en vrecke:
Maeckt dat Stantvaſtigheyd uw borſt allſins bedecke.
't Uytſtekenſte is omringht van rampſpo'en aldernaeſt,
En d' alderfelſte ſtorm op hooge poorten raeſt.
Uyt eerzucht 't aerdrijck niet met wapens gaet beroeren.
Indien geweld, of eere u oorlogh pranght te voeren,
Bewijſt u Davids zoon, maeckt dat uw Krijghsmans erm
Zoo koud zy in 't beſtaen, als in 't uytvoeren warm.
Waeckt, zweet, en redeneert, en heldiſch niet om temmen,
Vrijt den gewonnen ſtroom te voet, en 't nat in 't zwemmen:

116 *Borrenſprongh: borren* (born, bron) is „water."
118 *Beyds* voor „beide," met de *s*, als 't kenmerk van 't adv. gelijk wy 't zoo vaak aantroffen.
120 *Geen Koningh is waerachtigh* voor „is geen waarachtig koning."
121 *Zulcx doet:* „doet zoodanig, aldus." Zie bl. 330, vs. 209.
124 *Zonder lijfs verſchooningh:* d. i.: „zonder lijfsgevaar te ontzien."
127 *Verlochtight:* d. i.: „voor den dag (in de lucht) brengt." De zin is: „fluit u niet op, gelijk men die beelden doet, die maar eens in 't jaar voor den dag gehaald worden."
129 *Opeten* voor „breken."
131 *Polt: pollen* is „foppen, misleiden." De zin is: „het volk, nayverig om te letten op het gevaar, in 's vorſten lichtvaardigheid gelegen" enz.
135 *Zy:* imperativus ſing. voor „wees."
Vrecke: „karig," zegt men thands.
142 *Koud:* hier voor „bezadigd."
143 *En heldiſch niet om temmen:* d i.: „en ontembaar heldhaftig."
144 *In 't zwemmen* voor „al zwemmende."

Het ſchaduwende lof eens planebooms u friſch
Een zonnehoed verſtreck, een beuckelaer uw diſch,
Uw oefeninge uw vuyr, wat zoon uw bedſtede ergen.
Met lecker diſchgerecht wilt uwen mond niet tergen:
Zware arbeyd zy uw ſauſſe: in 't hol eens ſtormhoeds me'
Zuypt 't water uyt een beeck vermenght met ſlym en ſnee.
Laet trommel, laet trompet, laet omgewielde fluyten
Uw Klaveçymb'len zijn, uw çyters, en uw luyten:
Hardvochtigh eenen Bergh al dravende overſchiet,
Al loopende een ruym veld, al ſpringende eenen vliet:
Uw hoofd met ſtof en zweet zy wel doortrocken echter:
Zijt overſte en ſoldaet, een blixem is de vechter
Als hy zijn Koningh heeft, die moedigh treed vooraen,
Gezelle in 't avontuur en Rechter van zijn da'en.
  Met luſt tot leerzucht zoude ick uw gemoed ontſteken,
Zage ick alreede niet de Godlijckheyd uytbreken
Van uw diepzinnigheyd: maeckt dat geleerdheyds çier
Dien tot een hulp de kunſt van 't Koninghlijck beſtier,
En gae ſlaet, dat gelijck natvochtigheyds vervelen
Verſmacht eens fruytbooms ziel haer groeyzaem leven telen,
De veel te zware les, der kunſten weelde en luſt
Zoo fraeije geeſten niet haer geeſtigheyd uytbluſt,
Noch maeckt uw zinnen niet door ſlaepzucht dom ellendigh,
Noch van 't gemeene beſt bevord'ren 't hert afwendigh.
Met een gevlerckte geeſt den loop verzelſchapt voorts
Van 't nachtgeleydend' licht, den daghgeleyder toorts.
d' Eyſ'lijcke ondiepten meld die d' Ocean bewegen.
De gryze toppen meet der bergen hoogh geſtegen.
Doorſnuffelt hoeck voor hoeck dit nederigh geſticht,
Doch om verwond'ren, hoe in 't werck de Wijſheyd licht
Des geens, die 't zoo wel ſchickte: en wilt voor al niet ſlachten

145 *Planebooms* voor „plataans."
147 *Uw oefeninge uw vuyr:* d. i.: „verwarm u door gymnastiek."
Wat zoon uw bedſtede ergen voor „*ergends* (hier of daar) mogen eenige *zoden* u tot *bedſtede* ſtrekken."
150 *Snee:* „ſneeuw." Zie hierover BILD. *Geſl. in voce.*
151 *Omgewielde fluyten:* „als een *wiel* gebogen hoornen."
155 *Echter* voor *achter* of *after*, in den zin van „daarna, voorts."
156 *Een blixem* enz.: „de vechter (ſtrijder), die zijn koning moedig vooraan ziet treden, als ſtrijdmakker en beoordeelaar zijner daden, is een *blixem* (een held)."
163 *En gae ſlaet* voor „en let op." 't Staat in de geb. wijs.
Natvochtigheyds: „*vochtigheid* van het *nat*," klinkt vrij pleonastisch.
163 enz. Verſta: „ſla gade (draag zorg), dat, even gelijk de groeikracht en het leven van een vruchtboom te niet gaan door overvloed van vochten, de veel te zware les van der kunſten weelde en lust aan zoo fraaie geeſten (als de uwe is) hun geeſtigheid, hun genialiteit, niet ontneme — noch dat die veel te zware les make uwe zinnen dom en ellendig door ſlaapzucht, of uw hart afkeerig van ſtaatszorgen.
164 *Verſmacht* voor „doet verſmachten," of liever voor „belet, bluſcht uit, verdooft."
169, 170 Deze regels behelzen een aanbeveling der astronomiſche ſtudiën.
173 *Dit nederigh geſticht:* namel. „de aarde."
174, 175 Verſta: „doch om u tot bewondering op te wekken voor dengene, wiens wijsheid licht (doorblinkt) in zijn werk (en)."
174 *Om verwond'ren* is hier: „om *u te* verwonderen." Thands zegt men dit met één woord: „*bewonderen*."

D' arme Hovelingh, die dor en uytgeput van krachten
In't leeger hof verouwd, en die zijn oogen ſterck
Op 's pylers groeven ſlaet, op 't voet en heuvelwerck;
Die ſuf beſchouwt 't vermael, medallien, beelden, ſtanden,
En d' hoofdçieraden vande Koninghlijcke wanden,
Die hem vergapende, is nu by nu buyten zich,
Terwijl zijn mackers zien den Koningh Scepterdrigh.
De weegſchael houd recht op, 't oogh toe, uwe handen reyne.
Wreeckt ſtrengh 't bekende quaed en onrecht; 't uwe alleyne
Vergetenheyd beveelt. de tranen ziet, en hoort
't Geſchrey des geens die in een zee van droefheyd ſmoort.
Hoort d' oogen menighmael die op uw landen oogen:
Die niet wil Rechter zijn, geen Vorſt is om gedoogen:
En inder eeuwigheyd ſcheyd nimmermeer, noch weert
Van't ſcepter des gerechts het ſchitt'rende oorloogszweerd,
Begunſtigt grooten niet, noch druckt die 't qualijck hebben;
Noch van uw wetten maeckt een ydel ſpinnewebben
Waer in de mugh verwert, terwylen het gebeurt
Dat ruyſſchende de weſp den inſlagh rijt en ſcheurt.
Verdrijft die Herders, die d' onnoſ'le kud' verteeren.
Zulcke Overheden kieſt die haren ſtaet vereeren,
Die d' Alderhooghſte ontzien, die 't vonnis ſtrijcken recht;
Men oordeelt in't gemeen den meeſter nae den knecht.
Den vromen mild begaeft; maer wilt uw leen niet ſchiften;
Hy ſtopt, die roert den grond, de borne van zijn giften.
Voor al, mijn troetelkind! verdrenckt, om Gods wil, dy
Niet in't bedrieghlijck meyr van 's boels liefkoozery:
Helaes! helaes! ick ducht, keert o alwyze algoede
God, mijns gezichts gevolgh doch af van mynen bloede,
Aenſtaende is 't, ducht ick, dat dit zoet vergif, o kruys!
Noch met afgodery zal ſmetten Davids huys:
Dat zoo 's deughds heyl'ge lieſde u niet ontſteke t' elcken,
Zoo een geduurzaemheyd van naems en faems verwelcken

177 *Leeger* voor „lager."
179 *Vermael:* d. i.: verguldſel, eigenlijk *'t émail;* zie vs. 679.
Ştanden voor „ſtandbeelden."
182 *Scepterdrigh* is „scepterdrager," als *vendrig* „vaandrager." Zoo elders: „den blixemdrigh Jupyn."
183 *De weegſchael* enz. voor „hou de weegſchaal recht, (hou) 't oog toe, (hou) de handen rein."
184, 185 *'t Uwe alleyne vergetenheyd beveelt:* verſta: „niet het onrecht, het kwaad, *door*, maar *aan* (jegends) u bedreven." De grammatikale uitdrukking zoû tot de eerstgenoemde, doch ongerijmde, opvatting leiden.
187 *Hoort d' oogen:* door de *oogen* verſtaat hy hier de Opzieners of Gouverneurs der Provinciën. 't Fr. heeft: *Tien ſouuent audience aux yeux de ta prouince.*
188 *Geen Vorſt is om gedoogen* voor „die kan gedoogd worden."
189 *Weert:* „verwijdert," pleonasme met het voorafgaande „ſcheyd."
199 *Maer wilt uw leen niet ſchiften: ſchiften* is „ſcheiden, verdeelen," en *leen* is hier voor *domein* (kroongoed) genomen: eene uitdrukking, te verdedigen, wanneer men in aanmerking neemt, dat de koning over Israël geacht kon worden zijn rijk van God in leen te houden. — De zin is alzoo: „verdeel niet (deel niet uit) de vaste kroongoederen." *Mais ne touche au domaine,* zegt Bartas.
200 *Die roert den grond:* verkeerd vertaald; in 't Fr. ſtaat *qui touche au fonds:* „die 's lands gelden aanraakt."
204 *Mijns gezichts gevolgh* voor „'t geen ik voorzie."

U niet te rugh doe zien, tracht dat u in die kamp
Noch tot een leſſe dien de Vaderlijcke ramp.
  d'Almachtige, mijn kind, my roept u te begeven,
Vaert wel, ick wandel door den dood in't eeuwigh leven,
Om hooger heerſchen, vry van't menſchelijck gequel:
Uwe handen ick beveel den ſtaf van Iſraël.
  Ghy die om't quaed eens Vorſts 's kroons glinſterende ſtralen
Van't een in't ander huys, van land tot land doet dwalen,
Verletze by de myne, en brenght van mijns zoons zoon
Dien Grooten Koningh eens te voorſchijn en ten toon
Daer Iſraël op hoopt, daer nae ick zucht te voren,
Groot Koningh die het Rijck des Duyvels zal verſtooren.
  Zoo ſterft hy, en de zoon zijn voetſpoor gade ſlaet,
En 's Hemels God met hert, en mond aenbidden gaet:
Door Godvruchts deure treed in't rijcke met verlangen,
En ſpeelt tot 's Heeren lof veel lieden, veel gezangen,
En ſmoockt te Gibeon, en inden geeſt aenſchouwt,
Terwijl zijn vleeſch noch ſlaept, dien God dien hy vertrouwt,
Groot God, die rijck gekroont met flonckerende vyeren,
Hem vier Ioffrouwen toont, en geeft hem keur van vieren.
  De Glori zwickt een ſchicht dieze in haer rechter vaet,
En treeter niet als maeghd, maer als een braef ſoldaet,
In't glinſt'rende geſternt' verberghtze haer hoofd en kruyne,
En in een ſluijer draeghtze een heldere bazuyne,
Wiens wind is enckel lof, trompet, wiens hel geruys
Vult vande ſchoone Zon het een en't ander huys:
't Hooveerdigh weeffel van haer ſleepkeurs die zoo gloryt
Met 's vyands onderlage is bloedigh gehiſtoryt,
Met benden, met tropheen, en ringen: met de voet
Zy duyzend Koningen vertre'ende zuchten doet.
De Rijckdom magmen prat niet wijd van hier zien brommen,
Met Plutoos, Rheaes, en Vrouw Thetis haer rijckdommen:
Eens laeckens held're glans bedeckt haer lichaem houd,
Robijnſcherp, en geſtijft van ingeſlagen goud:

217 *Verletze by de myne:* de zin is: „verlet of belet de ſtralen der kroon van mijn huis elders af te dwalen."
224 *Lieden* voor „liederen."
225 *Smoockt* voor „offert."
228 *Vier Ioffrouwen:* namel. „Roem, Rijkdom, Gezondheid en Wijsheid," in de volgende vaerzen verperſoonlijkt. Poëtiſche uitbreiding van II KON. III : 4.
229 *Zwickt* voor „zwaait." *Zwikken* is „heen en weder bewegen," *motitare.* Zoo noemde men oudtijds een „geesſel" een *zwik.* 't Woord is verbonden met „wikken, wikkelen, waggelen, zwachtel," enz. by welke alle aan een heen en weder gaande beweging gedacht wordt.
Rechter voor „rechterhand." — *Vaet* voor „omvat, houdt."
233 *Wind* voor „geblaas."
234 *Vult* enz.: dit wil zeggen: „vult het Ooſten en het Westen."
235 *Hooveerdigh:* in goeden zin voor „prachtig, luiſterrijk."
236 *Gehiſtoryt:* gallicisme. *Historier* noemt men nog: „met kleine figuren beſchilderen," 't zij dit met penceel of naald geſchiede.
239 *Magmen* is hier weder „kan men."
240 *Plutoos ... rijckdommen:* die namelijk van het delfſtoffen- en plantenrijk en dat der zee.
241 *Bedeckt haer lichaem houd:* ſtroeve konſtruktie voor „houdt haar lichaam bedekt."

Haer rechte en ſlincker ſtort een bus, waer uyt geſtegen
Komt neerwaerts een Pactol', een blonden Englenregen,
Een glinſterende Taegh: haer knechts 't Geluck men heet,
Het Waecken, Spaerzaemheyd, en d' Arbeyd nat bezweet.
  Gezondheyd toont haer gins, geen rimp'len 't voorhoofd breken,
Haer oogh geen peerlen douwt, haer kaecken niet verbleecken;
Bly, levend', poezeligh, vertoontze een kinds gelaet,
Zy huppelt, danſt, en ſpringht, en vlieght waer datze gaet:
Des levens held're toorts blaeckt in haer vuyſt ten toone,
En d' heyl'ge vederbos des Phœnix overſchoone
't Begin haers keurs verſtreckt. en ziet aen d' ander zy'
Komt ons de Wijſheyd met haer ſtatigh aenzicht by;
Die, op datze hoogh verzel de voetelooze vog'len
Van't eeuwigh Paradijs, zijn aengehecht twee vlog'len:
Stil iſze van gebaer, haer gangh verzwaertze zeer,
Men zietze oon regelmaet en paſſer nimmermeer:
De ſpiegel van Nature, en haer zelf tot haer vordel
Hanght aende ketenkens van haren rijcken gordel.
  De Vorſt zijn oogen op haer ſchoonheyd ſlaende knap
Waent ingelijft te zijn in 's Hemels borgerſchap:
Hy vind zich met den glans eens Paradijs beſloten,
En twyfelt wat hy zal uyt zoo veel goed'ren loten:
Ten leſten ſpreeckt hy dus: wat hebbe ick Heer gedaen
Om van uwe handen zoo veel eere, en goeds t' ontfa'en?
Ghy voorkomt mijn verdienſte, of liever bouwt uw eere
Als ghy mijn ſnoodheyd eert: o d' overhand is Heere
Een Keyzerlijck geſchenck, en niets en is zoo zoet
Dan datmen 's gramſchaps brand maeckt dronken in het bloed;
Maer laes! vaeck volgen haer veel woe'nde razernijen,
En d' ouw gewoonte van bebloede moorderijen
Maeckt metter tijd gelijck d' onſtrenghſte Koningh ſchier
Een Tyger, felle Leeuw, Wildzwijn, of Pantherdier.
  Die ſchijnt geluckigh die zijn vruchtb're kud' ziet zwillen,
En ſtelen Carmelus zijn groenende achterbillen;

244, 245 *Pactol' ... blonden Englenregen, glinſterende Taegh:* de Pactolus en de Taag werden gezegd „ſtofgoud" af te voeren. *Blonden Englenregen* is dus: „goudſtroom."

245 *Haer knechts* enz.: verſta: „men noemt haar dienaren: het geluk, het waken," enz.

255 *De voetelooze vog'len* voor „die haar voeten niet gebruiken." 't Fr. heeft *Mamuques*.

258 *Oon:* dit woord treffen wy 't gandſche gedicht door in den zin van „zonder" aan. 't Is 't H. D. *ohn* of *ohne:* en dit negativum, oudtijds vaak gebruikt, drukt hetzelfde uit als het onaffcheidbare voorzetſel *on*.Verg. BILD. *N. Tdal- en Dichtk. Verſch.*, D. IV, bl. 49.
Regelmaet is hier „liniaal."

259 *Vordel* voor „voordeel." Zie blz. 116. De dichter bedoelt hiermede, dat de beſpiegeling der Natuur voordeelig is voor de wijsheid.

261 *Knap* behoort by *ſlaende* en heeft hier de beteekenis van „ſnel, vlug." Zoo zeggen wy nog *knaphandig* voor „vlughandig."

263 *Beſloten* is hier „omringd."

268 *Snoodheyd:* verſta dit woord hier in den zin van: *vilitas* „laagheid," tegenover „'s Heeren grootheid."

269 *Keyzerlijck:* anakronisme voor „koninklijk."

273 Plaats *gelijck* achter *ſchier*, zoo wordt de zin van dezen en den volgenden regel duidelijker.

276 *Achterbillen:* te weten „de hellende en vruchtbare zijde van den berg," triviale en pleonastiſche vertolking van 't Fr. *les verdiſſantes croupes*.

Om wien een wijnrijck land en vruchtbaer korenaerd'
Doorploeght met yzer ſcherp oneynd'lijck teelt en baert:
Die vande Seres heeft de blonde en goudgeel ayren,
Het dierbaer ſchoon geſteent' van d' Arabiſche baren,
De Wouden Entidors, 't Ophiriſch goud daer by,
Van Sabba 't reuckwerck zoet, en Tyrus peltery.
Maer hoe! men ziet alſins waer Rijckdom ſtaet in't bloeijen
't Opmercken ſterven, en vermetelheyd meer groeijen:
De rijcke ſlaeft om't goud, en wie nae God geaert
Zijn oogen en gemoed wil opſlaen Hemelwaert
Moet arm zijn inder daed, of arm zich toe gaen ſtellen:
En vreeze en rijckdom oock malkand'ren ſteeds verzellen.
Langh leven waer mijn wenſch, mijns hertens luſt en wit,
Dat ick mijn zonen zaegh in't derde en vierde lit:
Maer ick bezorgh my voor de rampſpo'en, die verbolgen
Gemeynelijcken dicht mijns levens langhheyd volgen:
Wie wel leeft leeft genoegh, want 's levens loop die kort
Is, nae der dagen tal niet afgemeten word,
Maer nae doorluchte da'en, en't leven kort en ſterflijck
Is maer een oogenblick, een niet by 't onbederflijck.
Zulcx is de Wijſheyd niet, d' Eere acht zy als 't geſpoock
Eens winds, die licht vervlieght, het leven enckel roock,
De ſcepter eenen tack van maſthout kleyn van weerden,
De peerlen zand en gruys, het goud maer ſlijm der eerden:
Zy is een ſpiegel Gods, een blixem die ontgaet
Den donderkogel van zijn Goddelijck gelaet:
Een heyl'ge inſtortinge oock des milden Hemels, nimmer
De ſchoonheyd is gebluſt haers voorhoofds klaer van ſchimmer,
Altijd haer zelf gelijck, zy niet alleen zoo net
Een zelfde ſpoor vervolght, maer houd een zelfde tred:
Gezondheyd buyten haer, Eer, Rijckdom in't gemeene
My dry venynen waer. de Wijſheyd is 't alleene
Die van alle and're goe'n magh ſtrecken zonderlingh
Haer leydsvrouw, wercktuygh, born, çieraet, en matigingh.

277 *Korenaerd* is „korenveld."
279 *Seres:* drukfout voor *Ceres.*
280 *Dierbaer* voor „duur, kostbaar."
284 *'t Opmercken:* 't Fr. heeft: *l'induſtrie;* „nyverheid" zoû men thands zeggen.
291 *Ick bezorgh my* voor „ik ben bezorgd," *je crains* heeft het Fr. De hier gebezigde vorm zoû wellicht een germanismus genoemd worden, doch is, hoe ongewoon, even goed N. D. als: „ik verheug my" voor „ik ben verheugd."
292 *Mijns levens:* liever, in 't algemeen, „*des* levens."
293, 294 *Kort Is:* enjambement, dat geen navolging verdient.
302 *Donderkogel* enz.: geen gelukkig beeld, en dat zich moeielijk laat voorſtellen.
304 *Klaer van ſchimmer* voor „helder ſchitterend." Zie blz. 340, vs. 1.
308 *My dry venynen waer:* moest *waren* zijn, vooral om de plaatſing van 't woord. 't Fr. heeft: *me ſeroient trois poiſons.*
309 *Goe'n* voor „hetgeen iemand te *goed* komt," dus een „gave," in den meest gunſtigen zin. Zoo zegt V. in den eerſten Rei van den Lucifer:

En oorſprongh van zoo vele goeden.

Brenghtze o God! voor den dagh, laetze o God! my verſtrecken
Een bedgenoot altijd, op dat ick ſteeds mach lecken
Den zoeten geur, die vloeyt uyt haren heyl'gen mond,
Datze in het vyerſchaer my verzelſchap t' allerſtond,
En ick noch kinds en teer, met haren ſtaf beſchudden
In vette weyden magh d'Abrahamijtſche kudden,
Oneyndelijcke kud', iae kudde die gewis
Een trouwen herder vanden Hemel weerdigh is.
Heer geeſtze my, ick quijn, ick flaeuwe, of zoo ick leve
Ick heylge vuyrvliege in haer vlamme leve en zweve,
En nieuwe zomeruyl te ſtout in't licht ghesmoock
Van hare lampkens ick mijn vlercxkens te'er verſchroock.
Houd daer, ick ſchenck ze u, zeght d'onſterfelijcken Vorſte
Vermids geen ander liefd brand in uw ed'le borſte,
Ick wil dat ghy bezit, als tot een toegift veyl
Gezondheyd, Rijckdom, Eer, en overvloed van heyl,
Terwijl ghij dient dees' Maegd, in mynen dienſt u bouwe :
Oon eerſleep magh niet tre'en zoo welgeboren Vrouwe.
Als Salomon ontwaeckt, hy merckelijcken ziet
Dat de gematigheyd van s' lichaems dampen niet
Veroorzaeckt in zijn geeſt een droom zoo wonderbaerlijck;
Maer 't afgezette beeld van d' hand eens Engels waerlijck:
Want zaligh hem oon kunſt de kunſten ſtaen ter hand,
Geleertheyd zonder moeyte; een ongemeyn verſtand
Zijn doen verguld: hy vlieght om hoogh, en gaet doorzoecken
Van 's weerelds ingewand de diepte, en donckere hoecken.
De raedzels van't gewijd pampier zijn hem gemeyn,
En daeghlijcx zijn geſpraecke; en zijn diepzinnigh breyn
Van weynigh woorden, die de Goddelijcke veeren
Beſchreven, zoude eerlangh veel boecken ons ſtofferen.
Geleerd'lijck hy de Zon oon vreeze ſterven ziet:

311 *Brenghtze o God:* de klemtoon, die in dezen regel tweemalen op *God* behoorde te vallen, zoû het vaers tot een anapestisch maken:

Brenghtze o God! voor den dagh, laetze o God! my verſtrecken.

313 *Den zoeten geur:* dichterlijk voor „het zoete, geurige ſap."

314 *Het vyerſchaer:* onz. Zie de *Vier Wterſte*, blz. 301.

315, 316 *Beſchudden in vette weyden magh:* lees: „in vette weiden mag beſchutten," welk laatſte woord, om 't rijm, in *beſchudden* veranderd is.

320 *Heylge vuyrvliege:* hy bedoelt hier de Pyrauſta, een zeker gevleugeld diertjen, dat gezegd werd in het vuur te leven.

321 *Zomeruyl:* t. w. „kapel, vlinder." Zie vs. 635.

322 *Verſchroock:* 't zelfde als „verſchroei."

323 *Vorſte* voor „vorst."

326, 327 *En overvloed van heyl... In mynen dienſt u bouwe:* de Franſche tekst is hier niet zeer helder teruggegeven. De zin is eenvoudig. „en dat uw heil u aanſpore my te dienen." 't Fr. heeft *que ton bon heur.. à me ſeruir t' inuite.*

330 *Gematigheyd:* ſlechte vertaling van *tempérament*. De bedoeling is: „eigenaardigheid van geſtel."

333 *Zaligh:* hier als byw. gebezigd, voor „heel gelukkig."

334, 335 *Een ongemeyn verſtand zijn doen verguld:* d. i.: „zet luiſter by aan zijn handelingen."

337 *De raedzels van't gewijd pampier* voor „de orakeltaal der H. Schrift, de profeeyen."

338 *En daeghlijcx zijn geſpraecke:* d. i.: „zijn dagelijksch geſprek," dat, waarover hy dagelijks ſpreekt.

341 *Sterven:* de zon wordt hier gezegd te *ſterven*, d. i.: „te verduiſteren, te eklipſeeren," iets, wat Salomo *oon* (zonder) *vreeze* zag, doch dat thands nog (28 July 1851) velen vrees aanjaagt.

De dwalinge onverdwaelt der ſterren hy beſpied:
Hy weet of 't is Nature, of Engel, die de ronde
Met een dryvouwde Keer doet op een tijd en ſtonde:
Of Phebus licht van zijn, de Maen van anders vuyr:
Of d'Herbſt de Zomer, Lent, en Winter koud en ſtuyr
Der zonnen kind'ren zijn: en van wat roock zoo verre
Om hoogh de Locht ontſteeckt een langhgehayrde ſterre:
Wat polſſen ſtijf van dreun wind teelen ſlincx en krom:
Wat vuyr'ge pennen dat de blixems dragen om:
Wat breydel d'Oceaen dwinght binnen zyne palen;
Of hy gehoorzaemt 't licht met zijn gehoornde ſtralen?
Of 't zweet'righ kuſſen des verliefden Hemels friſch
Der peerlen Vader, en der oeſt'ren bruy'gom is:
Of 't waer is dat hy droef de ſlymige ons uytzondert,
De blinckende als hy lacht, de bleecke teelt als 't dondert:
Of 't vochtigh Element 't gryze Amber teelt gewis,
Of datmen 't vette dreck ſal achten van een viſch.
Hy weet waeromme d'aerde is vaſt rond, oon begintſel,
Des weerelds middelpunt, en der naturen bintzel:
Hy kan ze meten, en verſtaet noch, of hy 't zagh,

342 *De dwalinge onverdwaelt:* d. i.: „de *dwaling* (omloop) der ſterren, die, omdat deze nooit uit haar kring geraken, eigenlijk geen *dwaling* is."

344 *Met een dryvouwde Keer:* 't Fr. is duidelijker van uitdrukking:

Jl ſçait ſi c'eſt nature, ou quelque Ange qui roule
D'vn triple mouuement en meſme temps leur boule:

Men zal hieruit, even als uit de volgende vaerzen, waarin Salomo als ſterrekundige wordt voorgeſteld, bemerken, dat Bartas een tijdgenoot was van Tycho Brahé, wiens ſtelſel hierop nederkwam, dat de Aarde ſtil ſtond in het middelpunt des ſtelſels, en dat rondom haar de Maan zich bewoog: terwijl de planeten rondom de Zon als middelpunt omliepen, en met deze in een etmaal zich rondom de Aarde bewogen. Daarenboven nam hy nog een uitſpanſel met vaste ſterren aan.

345 *Van zijn:* d. i.: „of hy licht geeft van zijn eigen vuur," *licht* is hier w. w.

346, 347 Verſta in ſubſtantie: „of de ſeizoenen door den zonneſtand te weeg gebracht worden."

347, 348 *Van wat roock zoo verre om hoogh de Locht ontſteeckt een langhgehayrde ſterre:* een *langgehayrde ſterre* is een „ſtaartſter of komeet." Het hier voorgeſtelde heeft zijn grond in het oude gevoelen, dat de ſtaarten der kometen ontſtonden uit dampen (*gasſen* zoû men thands zeggen), die van de ſter uitſtroomden, en wanneer zy de zon naby kwamen, door verhitting ontvlamden.

349 *Polſſen ſtijf van dreun:* ſlechte vertaling van *poulmons*, als 't Fr. heeft en oneigenl. gebezigd. Wat er mede bedoeld wordt is niet zeer duidelijk. Wellicht kleefde Bartas het ſtelſel aan van ſommige natuurfilozofen uit vroeger tijd, die beweerden, dat de winden uit de ademhalingen der levende ſchepſels ontſtonden. Er waren echter zoo vele theoriën van het ontſtaan der winden, dat de bedoeling dezer woorden met geene zekerheid te bepalen is.

352 *Of hy gehoorzaemt* enz.: d. i.: „of de Oceaan aan den invloed der Maan onderworpen is."

353 *'t Zweet'righ kuſſen: kusſen* is hier w. w.; *zweetrigh* duidt aan, dat de daad zich by geen bloot *zoenen* bepaalt, maar rezultaten achterlaat. 't Fr. heeft: *le ſuant baiſer*. Men nam oudtijds aan, dat de paerel ontſtond uit het indringen van den daauw in de ſchelp, en dat van den aart van den daauw de hoedanigheid en de waarde der paerel afhing. Zie PLINIUS IX, 54.

354 *Peerlen Vader:* uit het op den vorigen regel aangemerkte blijkt, dat door den *vader* der *paerl* de *daauw* bedoeld wordt. De ſchelp wordt nog, zoo in 't Eng. als by ons, de *moeder* der paerl (*mother of pearl*, „paerlemoêr") genoemd.

357, 358 *Grijze* of *graauwe amber* is een artſeny en tevens een reukmiddel. Men wil, dat het verharde drekſtof zij (hier *vette dreck* genoemd), afkomſtig van den potvisch, die tot de cetaceën behoort.

360 *Des weerelds middelpunt:* de *waereld* is hier „'t Heelal," en de wetenſchap van Salomo blijkt hier geen zuivere wetenſchap. Hy dwaalde echter met groote mannen, als Ptolomaeus en Tycho Brahé, die beide de aarde aannemen als 't vaste middelpunt, waarom zich alles beweegt. 't Stelſel van Kopernikus was reeds in 1543, dus voor dat Bartas zijn werk ſchreef, bekend geworden. Het duurde echter nog lange jaren, eer het algemeen werd aangenomen. Men leze ſlechts LANGENDIJKS *Wiskunſtenaars*.

Hoe doch de Coloquint met zulcken oordeel magh
Uytpicken 't witte vocht in duyſt're, en donckere ad'ren,
't Elleborum het Zwart, de Rha het groen vergad'ren:
En of zulcx toegaet in ons zwack, en teeder lijf
Of halende tot zich, of jagende uyt heel ſtijf.
Kort om, der planten kracht hy kend die groot en teeder
Natuure in wezen houd van d' Hyſoop tot den Ceder.
Hy weet waerom de tand des bijtwolfs droef van aerd
'tPeerd groote ſnelheyd geeft, en oock zijn ſpoor verzwaert:
Hoe in een oogenblick Hyena 's Teven blaffen
In't naerd'ren met haer ſchaeuw behend weet af te ſchaffen:
Hoe 't komt dat d' Elephant verhit door 's gramſchaps vlam
Getemt word, als hem naeckt de ruyghgevlieſde Ram;
Hoe 't komt dat d' Alderhoogſt' vrijt d'Adeler voor 't ſling'ren
Des blixems, die hy ſchiet met gloeijendige ving'ren;
Waerom de Zeegans oock haer eijers groot van ſchel
Broeyt met haer pooten uyt heel heet en breet van vel,
En zonder tonge ſchreeuwt, geteugelt aen haer vlercken,
Zoo zy nae wenſch niet kan de zoute velden mercken.
Hy weet of uyt een damp ontſtaet de keyzelſteen,
Of uyt gekoockte ſlijm. geleerd'lijck geeft hy re'en
Of van't quickzilver, of van zwavel de Metalen
Ontſtaen, of van een ſap gedickt door 's winters dralen,
En reyn geveeght door d' hitte: of van een aſſigh vocht,
Of dat hy die 't gewoel der dicke baren wrocht,
Het Hemels Keyzerrijck, de bontgeſpickelde eerde,
Gelijck men ze uyttreckt nu, almachtigh die formeerde.
Hy weet waerom de deughd des held'ren Iaſpis helpt

362-366 De *Coloquint* is een geneeskrachtige plant, tot de komkommerſoorten behoorende: 't *Elleborum* (Helleborus) 't van ouds bekende „nieskruid." De *Rha* is, volgends ſommigen, de wortel, welken de geneesheeren onder den naam van „rhabarber" opdisſchen. Ik bezit echter noch genoegzamen lust noch kunde genoeg van 't vak om my eenigzins opgewekt te gevoelen tot een verklaring van de eigenſchappen, door Bartas, om een ſtaaltjen van Salomons wetenſchap te geven, aan de genoemde plantſoorten toegekend. Die er meer van begeert te weten, kan zijn verlangen bevredigd vinden in de ſchriften van Plinius, Dioskorides oſ Hippokrates.

363 *Uytpicken* voor „naar zich toe halen en daardoor uitdrijven." *Choisir l'humeur blanchaſtre* heeft 't Fransch.

367 *Teeder* voor „klein, gering."

369 *Hy weet* enz.: maar deze en andere recepten zijn, wat jammer is, verloren gegaan.

370 *Zijn ſpoor verzwaert:* d. i.: „zijn gang zwaarder, logger maakt." Plinius vertelt, dat de wolfstanden aan een paard vastgebonden, aan dit dier een groote ſnelheid geven: ook, dat de paarden een ſoort van verdooving of machteloosheid ondervinden, wanneer zy het ſpoor zien van een wolf, welk resultaat hier ten onrechte aan de tanden wordt toegeſchreven.

371, 372 De zin is: „hoe de hyeena door haar ſchaduw, naderende, het blaffen der teef weet te doen ophouden." *Umbrae eius contactu canes obmutescere* zegt Plinius van de hyeena, VIII, 44.

375 *Vrijt:* d. i: „bevrijt," liever „bewaart."

376 *Gloeijendige* voor „*gloeiende*," en van gelijken vorm als *levendige*, 't welk in de daad één is met *levende* en alleen door een willekeurig gebruik daarvan onderſcheiden wordt.

379 *Geteugelt aen haer vlercken:* d. i.: „met geboeide vlerken, zonder dat zy haar vlerken bewegen kan."

383-388 De zin is: „of de metalen ontſtaan uit kwikzilver, of uit zwavel, of uit een ſap, dat door de koude geſtold en door de hette gezuiverd is, of uit een asſchig vocht (*une cendreuſe humeur*), of wel, door de almacht van Hem, die zee en aarde ſchiep, geformeerd zijn in den vorm, gelijk men ze nu uit de aarde te voorſchijn haalt."

389 *De deughd:* d. i.: „het vermogen, de kracht." 't Lat. *virtus*, 't Fr. *vertu*.

Den bloedenden, en't bloed behendighlijcken ſtelpt;
De Saphir heelt 't gezicht, de Topaes zal beſtrijen
Vrouw Venus; d' Amethiſt dien God wien 't veyl wil vlyen,
En hoe 't zich toedraeght dat jeloers de Diamant
Zich tegen des Magneets behende dieffſtal kant.
Getalen, maet, en toon zijn geeſt weet t' achterhalen,
En d'effenmatigheyd der lyven met haer talen:
En vanden Nectar zat die d' Hemel ſtort altijd
De bye heeft d' honigh op zijn lippen gekonfijt.
Maer hy omhelſt geenſins des ſpieg'linghs bloote aenmerckingh
Met zulcken yver als de nutzame bewerckingh,
Noch draeght het ſnat'ren van een weetzucht zoo veel gunſt,
Noch d' hovaert eens Sophiſts, als deze brave kunſt
Die veſtight eenen ſtaet, het heyligh roer kan vaten,
En met eenſtemmigheyd voe'n hooge en leege ſtaten.
Voor al hy 't recht niet krenckt, der wetten kracht hy verght,
En als d' uytſtekenſt' van't hoogh Pyreneeſch gebergt'
Zijn voorhooft hy verklaert, en't hooft ſteeckt inde lochten,
Verſmaed ſlaghregens, 't ijs, de winden, en de tochten:
De ſtormen hy belacht, en braef worpt boven dien
Des donders hovaerdy ter neder voor zijn knien.
Oon vlecke draeght hy zich onbuyghlijck vonniswyzer,
Noch niemands gunſt ontruckt zijn vuyſt het wrekende yzer,
Noch haet en wettet niet; de gunſten hy vertreed;
Met zyne voeten hy 's volcx vreeze en tranen kneed.
's Gouds ſtralen nimmermeer doen ſchemeren zijn oogen;
Noch vind zich met een wolck van onkund niet betogen.
Zijn ſpraeck word een geheym geacht van minſt en meeſt,
En uyt 's lands wetten hy ſcherpzinnigh treckt den geeſt.

392 *Dien God, wien 't veyl wil vlyen:* den God, die zich „met klimop" het hoofd omkranst, namel. Bacchus.

396 *En d' effenmatigheyd der lyven met haer talen:* d. i.: „de verhouding der lichamen tot hunne ſchaduwen," waarvan de leer by de wiskunde t'huis behoort. *Taal* is hier 't Eng. *tail*, „ſtaart," en overdrachtelijk voor „ſchaduw" gebezigd.

399 *Spieg'lingh* is hier „theorie."

400 *Bewerckingh* is hier „praktijk."

401 *Van een weetzucht* voor „van de weetzucht," of „van den weetzuchtige," hoewel hier gewis een „weet-al" bedoeld wordt; want „weetzucht" is een eigenſchap, welke anders een koning wel onder zijn beſcherming nemen mocht.

403 *Vaten* voor „vatten."

404 *Staten* is „rangen, ſtanden."

406 *Pyreneeſch geberght:* dit komt hier vreemd te pas. 't Is, dat Bartas een Gaskonjer was, en zelfs vinden wy by hem de lokaliteit nog nader bepaald, daar hy ſpreekt van:

Le plus haut des hauts monts Bigauroix.

Men kent nog *Bagneres de Bigorre.*

407 *Verklaert* voor „verhelderd uit de nevelen opſteekt."

412 *Niemands gunſt:* verſta: „de gunst *tot* (niet *van*) niemand."

413 *Noch haet en wettet niet: wettet* ſtaat voor *wet het.* Deze en de vorige regel geven de onpartijdigheid des konings te kennen.

414 Een gewrongen en daarby valſche voorſtelling. De dichter wil te kennen geven, dat de vorst de vrees en de tranen van het volk met de voeten vertrapt, vernietigt. Bartas leefde in een druiveland en heeft zeker het persſen van trosſen in een wijnkuip voor oogen gehad.

416 *Noch vind zich* voor „noch *vinden* zich." Deze regel is voor het minst overtollig na de wijdloopige ſchildering der bekwaamheden en wijsheid van Salomo.

417 *Zijn ſpraeck* enz.: verſta: „hetgeen hy ſpreekt wordt door groot en klein als een orakel beſchouwd."

In zaeck van twyfel ſpitſt hy zich op 's dingers perten
Omzichtigh, en ontleed der loozer pleyters herten.
Van zijn geboorten dagh geen vijftien oegſten noyt
Verſchudden haer perruyck met goud ſchoon opgetoyt,
Als hy geluckigh ſcheyde, en wijſ'lijck uyt koſt voeren
't Vermaerde Pleytgeſchil van twee doorſlepen hoeren.
Laes aerde! d'eerſte zeght, is 't mooghlijck dat gebelght
Ghy berſtende van ſpijt niet levendigh verzwelght
Dit vuyl afgrijſ'lijck wijf? Heer Koningh, is het mooghlijck
Dat uytgaende om beſtaen een ſtuck zoo ongedooghlijck
Zy ſchaemt'loos uwen troon derf naed'ren met bedrogh,
Niet om quijtſcheldingh, maer om aen te klagen noch?
Die Stiefmoer vande ſlaep van spyze en wijn vertreden
Heeft haren zoon verſmacht den joncxſten nacht geleden,
Doen vindende hem ijſkoud oon pols en roeringh, let,
Erghliſtelijcken leght hem fijntjens in mijn bed,
Nam 't mijn we'er inde plaetſe. houd daer, o ouw ſlaepbye!
O meer als eerlooze! houd, ô zaed van baſtardye!
Uw prye neemt, houd daer, en geeft my mijn gerief,
Mijn hoop, mijn tijdverdrijf, mijn herteken, mijn lief.
O bitter avontuur! o zeldzaem kerckendiefte!
Dit kleyn fraey Engelken ghy kuſſen nae beliefte!
Hy zoetert lachen om uw ſtaem'lende gebaer,
En zich verwerren in uw vuyl uw luyzigh hayr:
Dit poppeken de vreughd doen in uw ziel opryzen,
En groot geworden uw wanſchapen ouwdheyd ſpyzen:
Maer ick ocharme! helaes! heb voor myn lot alleen
Den laſt van't zwanger gaen, en 's barens herde ween,
Het ſchudden van zijn wiegh, van 's waters muſc' de luchten,
En van zijn kinds geſchrey de moey'lijcke geruchten.
O onder ſterflijcke ick d'ellendighſte in't verdriet!
O kinderlooze moe'r! ach! dat uwe handen niet

419 *Perten* voor *parten*, „ſtreken."

421, 422 De zin is: „er waren geen vijftien oogſten ſedert zijn geboortedag omgegaan." Het is een oude overlevering, dat Salomo by zijn troonbeſtijging maar vijftien jaar oud zoû geweest zijn. Ook de ſchilders der zestiende eeuw, wanneer zy hem voorſtellen, recht ſprekende van zijn leeuwetroon, plegen hem als een baardelozen knaap af te beelden. 't Zelfde heeft by hen met opzicht tot Daniël plaats, als de historie der kuiſche Suzanna wordt voorgeſteld.

422 *Verſchudden* voor „uitſchudden."
Perruyck: vijftien pruiken van vijftien oogſten klinkt in onzen kalen tijd al vrij koddig; doch de uitdrukking was in Vondels dagen gewoon, en het denkbeeld is dichterlijk.

425 *D'eerſte zeght* voor „zegt de eerſte."

431 *Vertreden* in den zin van *oppresſa*, „gedrukt, bevangen."

432 *Verſmacht* voor „verſmoord," als trans. gebruikt.

435 *Ouw ſlaepbye* voor „oude byſlaep."

437 *Prye: pry* is *cadaver*, „kreng." Zie KIL. *in v.* en den Rey van Joodſche Maeghden in Vondels *Hieruſalem verwoeſt:*

Katten, pryen, *heeft geknauwt.*

Vergel. ook BILD. *Geſt.* op *Pry.*

439 *Kerckendiefte:* hier „heiligſchennis."

447 *Muſc'* voor *muskus*. De ironie moge *ſcherp* zijn, zy is, even als de gandſche kyvaadje, wat al te zeer het leven nagebootst.

Zijn met een mes voorzien als 't hert met razernyen!
Neen eer ick zal dien ſmaed zoo wederweerdigh lyen
Wil ick dees' teve doon, en fellijck eer beſtaen
Haer boezem woe'nde met mijn hand te randen aen.
Dus antwoord d'ander: ha wolvin! ha heetſt' der teven!
He! wie geloofde oyt dat een booſheyd zoo doordreven
Den wijn verzelde: indien Gods ooge u niet vervaert,
Vreeſt 's Konings wack're geeſt noch die zijn plaets bewaert.
't Vernoeght u niet dat ghy my aentijght door uw booſheyd,
Doortraptheyd, dronckenſchap, moord, meyneed, en eerlooſheyd,
Ghy wilt my, maer vergeefs, ontnemen noch mijn kind:
Neen al te vaſt hem liefde in 's moeders ermen bind.
Hy rooft my 't leven die my rooft mijn kind goedaerdigh.
Gerechten Davids zoon, die zijt als hy rechtvaerdigh,
Ick bidde dat uyt gunſt des gunſts die hy u eer
Bewees, doen hy we'er kinds met toegeneyghd gebeer
Uw tranen ſtilde, en met zijn tonge uyt groot begeeren
Van jonghs op u de ſpraeck gingh leeren fatzoeneeren:
Of als bebloed en warm, en kuchende en begaen,
Hy keerde met den roof der Koningen verla'en,
U in zijn beuck'laer wieghde, u vrund'lijck liep omermen,
En ſchreijende hief u op zijn ſchouwder met zijn ermen:
Ghy greept zijn baerd en loeght, als ghy zaeght lachen ſtout
Een ander Salomon in't helder vlammend goud
Van't vaderlijck helmet, en bootſten honderd lachjes
Ter zyden 't pluymdonſt van zijn witte Reygerſchachjes:
En met de baren van een pluym bedeckt, ghy doen
Een vogel ſcheent, die in een hage zinght in't groen:
O ick bezweere u by den naem des hooghberomde
Bathſeba, die des nachts haer duyzendmalen kromde
Kout over uwe wiegh, en eer ghy d'uchtent kreeght
Haer tepel van wit bloed had honderdmael geleeght:
Die met 't bepeerlde goud uw hoofd gingh overwelven,
En leeft zorghvuldigh meer by u als by haer zelven:
O groote Koningh! ick bezweer u by al 't gunt
Hier 't heylighſt' word geſchat dat ghy my recht vergunt:

456 *Doordreven* voor „doortrapt." 't H. D. *durchtrieben.*
458 *Die zijn plaets bewaert:* namelijk „de plaats van God."
465 *Uyt gunſt des gunſts:* d. i.: „om den wille der liefde."
466 *Toegeneyghd gebeer:* d. i.: „gebaren, teekenen van toegenegenheid."
469 *Begaen:* d. i.: „afgemat door gaan."
470 *Verla'en* voor „overladen."
476 *Pluymdonſt* voor „pluimdons," als thands meer gebruikelijk. *Donſt* is de oude vorm en beteekent „iets dat *dun* is." Zoo haalt TEN KATE (D. II, bl. 616) nog aan het Gelderſche *donſt* voor „damp, nevel," 't H. D. *Dunst*, en *donst*, „'t ſtuifmeel der bloemen."
477 *De baren van een pluym* voor „de golvingen" enz.
479 *Hooghberomde* voor *hoogberoemde.*
481 *Eer ghy d'uchtent kreeght* voor „eer het dag voor u werd."
484 *By:* met de kracht van „in" of „door."
485 *'t Gunt* voor „hetgeen," een nog in verſcheidene ſtreken van ons vaderland zeer gebruikelijke vorm.

Dat zoo uw goedheyd laes! te hinderlijck mijn zaecke,
Van mijn ontfangen leet vergunnen wil geen wraecke,
Ten minſten neemt my niet 't geen my Natuyr met ſmert
Gaf buyten uwe ionſt: ontruckt my niet mijn hert:
Ontvreemt, met oorlof, my mijn bloed niet: daerbeneven
Maeckt ons niet kinderloos gedurende 's kinds leven.
Terwijl met roepen zy 't den Koningh maecken moe,
Mijn is het kind, 't is mijn, ghy lieght, 't behoort my toe:
Het volck reede half geſchift is; d' een nae 's herten oordeel
Dees' Vrouw draeght, d' ander wijſt het ander wijf te voordeel.
Gelijck twee tuyſſchers op een ſpeelberd, op goe hoop,
Kaſteelen, Wijngaerds, land vertrouwen 's teerlinghs loop:
Een ſtrijdige begeerte ontroert al d' ommeſtand'ren,
D' een d' eene gunſtigh is, en d' ander draeght den and'ren,
En elck door vreeze en hoop gedreven nae als voor,
Ontſtelt 't bewegen van't bedriegelijck yvoor.
De Koningh dut alleen, en zijn wyze ooren hoorden
Geen ongelijckheyd in gehuyl, geklagh, en woorden.
's Kinds aenzicht aengemerckt, ten teeckent noch ten wroeght
D' een meer als d' ander niet: noch 's Rechters geeſt vernoeght
Word, zoo men overſlaet haer iaren vergeleken;
Duttende, vind hy zich van waertuygh ook verſteken,
Daernae ſpreeckt hy aldus: maer 't ſchynt een droom en praet,
Als Rechters vlytigheyd alle onderzoeck ontſtaet,
Moet yet aenmerck'lijcx uyt Naturens ſchoot behend'lijck
Geput zijn toevlucht zijn, of zich behelpen end'lijck
Met 's pijnbancx ſtrengigheyd: nu 't moederlijck gemoed
Een vaſt gezet is van Nature mild en goed,
En nimmermeer Nature haer ſtrenger ſtelt ten toone

487 *Te hinderlijck mijn zaecke* voor „aan mijne zaak te hinderlijk," d. i.: „mijne zaak achterſtellende." *Hinder* is „achter," als in 't H. D. *hinter*.

492 *Ons:* min juist voor „my." Indien toch de dichter niet reeds klaar en duidelijk had verteld, wat ſlach van vrouw de ſmeekeling was, zoude men uit dit *ons* kunnen opmaken, dat zy zichzelve en haren echtgenoot bedoelde.

495 *Half geſchift* voor „in twee helften verdeeld."

496 *Draeght* voor „onderſteunt, byſtaat."

497 *Tuyſſchers:* „dobbelaars," waarvan *rostuiſchers* nog lang in gebruik is gebleven voor „paardekoopers."

501, 502 *Elck* ſtaat in den 1[en] n. v., *'t bewegen* in den 4[en].

502 *'t Bedriegelijck yvoor:* de hijgende blanke boezems der beide vrouwen.

503 *Dut* voor „twijfelt." 't Fr. heeft: *eſt en doute;* maar *dutten* en *douter* is 't zelfde woord.

505 *'s Kinds aenzicht aengemerckt:* de zin is: „wat het gelaat des kinds betreft."
Ten teeckent noch ten wroeght: d. i.: *het en teekent noch het en wroegt*, „het heeft geen kenteekenen of trekken, die 's kinds verwantſchap aan de eene of de andere vrouw zouden aanduiden."

508 *Waertuygh:* „getuige, bewijs der waarheid." 't Woord is van gelijke vorming als „waarmerk."

510 *Ontſtaet* voor „ontbreekt, derft." *Ont* is hier van beroovende of ontkennende kracht, nog over gebleven in „ontſtentenis." Zoo lezen wy in de berijming van *Laus Deo*, Pſ. 84, 5e koeplet:

Doe my o God! geen hulp ontſtaan.

Dit *ontſtaan* behoort wel onderſcheiden te worden van het ſchier tegenovergeſtelde *ontſtaan* (oriri), waar *ont* een toedrijvende kracht heeft, als in „*ont*ſteken, *ont*ginnen, *ont*fangen" enz.

512 *Of zich behelpen:* verſta: „of *moet* zich" enz.

513, 514 *Nu 't moederlijck gemoed* enz.: verſta: „het moederlijk gemoed nu is, door de beſchikking der milde, goede natuur, een vaste regel (*un edit éternel* als 't Fr. heeft) of gezet," (wet, *Geſetz*. Zie bl. 165, vs. 7.)

Dan in't geen lydende is een Moeder in haer Zoone:
Daer op gelijck ontwaeckt: ſta, zeght hy, 't zweerd gewet!
Tſa dat u 't kind nu toegedeylt werd juyſt en net!
'T recht en medoogentheyd verplaetſt laet elders zwerven,
De billijckheyd niet duld dat een 't zal heel be-erven.
O herd geſchil! daer ziet de Rechter in't beſluyt
Haers herten heym'lijckheen elck kenbaer breken uyt:
'T momaenzicht is gelicht: haer tonge flaeuw van krachten
Met een oprechte wenſch geeft antwoord hun gedachten.
De valſche Moeder zeght: 't geſchiede, ick wilt, houd daer,
Rechtveerdigh deylt 't gebeent', zijn nag'len, en zijn hayr.
Och deylet niet, ick geef, zeght d' ander, u te voren
Mijn recht, vervloeckte vrouw: daer neemt mijn uytverkoren
Kleyn kind in uw bezit, noch liever ick 't voor dy
Houd levende, en geheel, als dood ontleed voor my.
De Koningh zeght 't hoort u, die 't barende hebt verkregen,
'T hoort u toe door mijn recht, en't moederlijck bewegen.
Gelijck een zelve Mijn' nu voortbrenght met het goud
Veel goed Chryſocolon, en zilver menighvoud,
Eens rijckdoms rijcke ſchat, een ongelooflijcke eere
Verzelt van Davids Zoon de wijſheyd meer en meere.
Te water hy gebied, hy heerſcht te lande ontzien.
Wel honderd kroonen flucx zijn tulband manſchap bien.
Sidon, de zee des Nyls naeſt aen zijn grenzen palen:
Voor hem de vochte Euphraet zijn hoornen leegh laet dalen.
Peru in zijn treſoor vloeyt rijck'lijck zoo men zeyd.
Te Sion 't goud als zand gemeyn voor elck een leyd,
De Peerle als Keyzelſteen, en heel Iudeen in vreden
Alſins vloeyt in een zee zoo 't ſchijnt van zaligheden.
Elck zonder afgunſt leeſt, en zonder Krijghſgerucht
Zijns wijnſtocx troſſen, en zijns vijghbooms zoete vrucht.
Hy overvloeyt van als, niet op dat hy nae wenſche
Van menſch worde een vuyl zwijn, maer Engel van een menſche,
D'onſterflijcke tot lof, die, daer hy hier noch leeft,
Van't Hemelſche vermaeck hem reede een voorſmaek geeft.
'T welrieckende gerucht van 's Koninghs heerlijckheden,

517 *Daer op gelijck ontwaeckt:* verſta: „daarop ſchijnt het als of hy (uit zijn overpeinzing) *ontwaakt*," 't welk hier tegenſtelling is van *dut*, vs. 503.

524 *Geeft antwoord:* min juist voor „volgt, gehoorzaamt."

529, 530 *Noch liever ick 't voor dy houd levende:* d. i.: „nog liever (wil ik) dat gy het levende voor u houdt."

534 *Chryſocolon;* moet *chryſocolla* zijn (goudlijm) een zekere ſoort van erts, die uit onderſcheidene mijnen gewonnen wordt.

538 *Manſchap bien:* feodale term voor „ſchatplichtig zijn."

541-550 Deze beſchrijving van Israëls overheerlijken ſtaat onder Salomons regeering klinkt vrij hyperbolisch; doch doet ontwaren, dat Bartas de oude dichters, die van de gouden Eeuw gezongen hebben, niet zonder vrucht gelezen had. Doch verg. ook I KON. X: 27 volgg.

541 *Peru* enz.: 't Fr. heeft:

Le Peru, comme on dit, coule dans ſon threſor.

Zoo men zeyd beteekent hier aldus zoo veel als: „by manier van ſpreken."

Rijckdom, ſchoontaligheyd zich gaet alom verſpreden.
De Tyriers willigh hem als bondgenoot ontfa'en.
Zijn zoonſchap Pharo zoeckt. de nabuyr bid hem aen
Niet min als d' onderzaet, en 't vuyr zijns ooghs met yle
Ontſteeckt der Ionffren bloem op d' oev'ren vanden Nyle.
  Wat maeckty Salomon, ocharmen! ziet uw geeſt
Niet dat dees' bruyloft u een ſtrick is en geen feeſt:
Een Hymen geſchaeckeerd van ongelijcke willen,
En voor 't onſterflijck zaed recht doodlijcke geſchillen:
Dat d' os en d' ezel in een zelve juck gepaert
Niet voeghlijck ploegen om de korendragende aerd'.
Wie met een heydens bloed zich echt'lijck gaet verzellen
Doet eebreuck voor den Heer. 't geloof wil altijd hellen,
't Vereyſcht een hulpe, en geen bekoorſter meer om haer
Van't Eerſte wercktuygh van den ouden Logenaer,
Noch gift dat dood'lijck in uw bed light heet van minne,
En d' ongodvruchtigheyd u blaeſt ten lippen inne.
Groot Koningh die ghy vanden vloed des Nyls ontleent
Geen vleeſch is van u vleeſch, geen been van uw gebeent',
't Is een uytheemſch gebeente, een ribb' van woeſte onvrye,
Een lid geheel verrot van Pharoos lazerye.
  Maer zuldy zeggen: hoe? alree de ſchoone Bruyt
Vand' Afgodiſche Nyl 't bevleckt gewaed trock uyt,
In't wit haer çieren gaet, d' onnoozelheyd omgorden,
En door 't geloove is nu Abrahams zaed geworden:
Zulcx ſtemmen wy licht toe, en d' heyl'ge ſchoonheyds çier
Waer van zy 't beelde draeght, my lichtelijcken hier
Doet hellen aen die kant: maer ducht ick of verſlimde
Haer eerſleep al uw hof, dat God op u vergrimde,
D' onſterflijcke die niet wil dulden dat men ſlincx
Gaet mengen Iſacx bloed met 't bloed eens vreemdelincx.
  Recht onder d' Evenaer d' aenminnige Nature
Beſprenght een aerdigh boſch dat boomgroent t' aller ure,
Daer door het gantſche iaer de Mey in't groene ſtaet,
Die met zijn verwe alom 't ſchoon veld tapyten gaet.

557 *Wat maeckty:* d. i.: „wat doet gy? wat is u?"
559, 560 Verkeerd vertaald; verſta: „een huwelijk gemengd uit verſchillend geloof en een onſterfelijk, onuitroeibaar zaad (kiem) van doodelijke, verderfelijke geſchillen." 't Fr. heeft:

Qu'un Hymen bigarré de diuerſe croyance,
Et des mortels débats l'immortelle ſemence.

564 *Eebreuck:* d. i.: „echtbreuk," even als *eégade* voor „echtgade," *eégemaal* voor „echtgemaal." 't Is de H. D. vorm *Ehe.*
't Geloof wil altijd hellen: d. i.: „het geloof is altijd geneigd te kantelen, te wankelen, te verflaauwen."
565 *Om haer:* d. i.: „om of omtrent het geloof," welk laatſte hier als een perſoon, en dus vr. wordt voorgeſteld, doch de uitdrukking is niet gelukkig.
571 *Een ribb' van woeſte onvrye:* d. i.: „de ſpruit eener woeſte ſlavin." *Une coſte barbare.*
572 *Lazerye* voor „beſmetting," t. w. der afgodery.
579 *Verſlimde* voor „bedierf."
584 *Boomgroent:* ſchilderachtig werkwoord, even als
586 *Tapyten:* gevormd als 't Fr. *tapiſſer.*

d' Aerd' lacht hier overal, en hoe men meer wil buygen
De bloemen ſchoon geſternt te meer zy levend' iuygen.
't Groeyt hier al zonder moeyte, of is 't door arbeyds pijn,
De zoete Zephyr zal alleen de bouwheer zijn.
De Zuydwind botſter niet. en d' hagel nae langh dreygen
't Onſterflijck wout niet ſnoeyt. de rechte Palm in't neygen
Kuſt vrundelijck zijn bruyt. de Planeboom aldaer
Al ſchuyfelende vrijt zijn Weergae 't gantſche jaer.
De Popelier aenbied zijn dienſt den Popelieren.
De kromme Olm word omhelſt van Wijngaerd goedertieren.
't Veyl kleeft aen d' Eycken dicht, en 't groeyt en 't leefter al,
En 't worter al geteelt vrouw Cypris te geval.
De Waen poortwachterſſe is, en hoed met groote ſtoutheyd
De poort voor Gierigheyd, Zorge, en verſtorven Oudheyd,
Zooze op't gebloeyt poortael van't groenende huys niet heen
Uyt achteloosheyd werpt het pacxken vande re'en:
Doch wel onthaeltze hier in de bloode ſtoutigheden,
Schoontaligheyds gebaer, de vleijende gebeden,
De gramſchap haeſt gebluſt, de tranen haeſt we'er droogh,
Behende dievery, 't vertwijff'len, 't lachende oogh,
De ſlappe ledigheyd, de welluſt in haer bloeijen,
Wien d' heyl'ge Nectar men welrieckend' ziet ontvloeijen.
't Gerabraeckt waecken, d' hoop van 's vuyr'gen wenſch geniet,
d' Onſterfelijcke ſpyze, het aengenaem verdriet,
't Ontbondene verlof, en overdaeds niet achten,
De tooverlieden, en de zoete minneklachten.
De telgh verladen van het balſem druppende hout
Steeds onder 't neſt'len trilt der liefdekens veelvoud:
De Schoonheyd legt: Luſt broeyt: d'Hertſtochten door 't veel tergen
Des brands, 't gebroedſel kipt van dees Pygmeeſche dwergen.
't Een light in't eywit noch, en 't ander leeft al vlugh:
Een ander tot een wiegh ſtreckt 's moeders lieven rugh:
Een ander ſtoppelhayrt: een ander leerlingh jeughdigh
Van tack in tack, van hage in hage wiſpelt vreughdigh.
't Een in eens app'laers ſchaeuw zacht dobbedobt en ſlaet,
En van zijn ermen ne'er zijn koker hangen laet,

588 *De bloemen ſchoon geſternt:* d. i.: „als ſterren over den grond geſpreid."
591 *Botſter niet*: d. i.: „ſlaat er (het gewas) niet neder." *Botſen* is hier *pulſare*.
593 *Zijn bruyt:* dit is meer de eigenſchap des *dadelbooms*, zijn bruid te kusſen, als men nog op het plaatjen by CATS kan zien.
599 *Poortwachterſſe* voor „poortwachteres" of „waakſter." Zie bl. 183.
Stoutheyd voor „moed, wakkerheid."
609 *Gerabraeckt waecken:* vrij zonderling epitheton, omdat het langdurig waken vermoeidheid en pijn in de lendenen veroorzaakt, als of men geradbraakt ware.
Geniet: om 't rijm voor *genieten* of „genot."
611 *Overdaeds niet achten:* d. i.: „blind verkwisten."
612 *Tooverlieden* voor *toover-* (minne) *liederen.*
613 *De telgh verladen:* verſta: „de (van nestjens) overladen tak der balſemdruppelende boomen trilt van de vele minbedrijven."
616 *Kipt:* w. w. voor „doet uitkomen."

Die vuyr'ge damp uytbraeckt: en op een Mufchken teder
Proeft 't ander zynen boogh die Reuzen velt ter neder.
Lijmftricken 't ander fpant voor 't Cijfken met een zwinck,
Voor 't zoet Kanariken, en voor den Snatervinck.
Ziet ziet hoe ftille deef' hanghvleughlende te byfter
De vog'len nopen gaen. die dwers befchrijt een Lyfter:
Die vliegen doet een Paeuw: die een Faifant ment fraey:
Die noopt een blancke Zwaen: die jaeght een Papegaey:
Die leyd vaft aerzelinghs het Duyfken glad van kuyve.
Die draeijen doet rondom een wilde Ringelduyve.
Ziet hoe een bende van dees' Pottertjens te gaer
De gulde Wittjens iaeght zoo dertel hier en daer,
't Een met een roozetack wil vangen 't zomeruyltjen,
Die met zijn handjes te'er, een ander met een tuyltjen:
't Gehoornde vogelken ontflipt ze, en loert een vlaegh
Met lichte fprongh op fprongh der minneboefjes laegh.
Mijn buyfjens, Cypris roept, wegh met deef' malle mijntjes,
Want voor een Zomeruyl mijn kleyntjes! mooghdy fijntjes
Doen fneuvelen ter ne'er een dertel Venuskind,
Gehoornde Cupidons genoegh men alfins vind.
 Twee Tweelingen daer op, wiens gulde minneflitzen
In't Koninghlijcke bloed flechts weecken hare fpitzen:
Tza broeder, zeggen zy, dat onze hand inder ijl
In dees' twee herten elck gae fchieten eenen pijl:
De daed zoo fnel gaet als 't gevlerckte woord zijn gangen.
Zy doen een keer twee dry om zoo de vlucht t' erlangen:
't Gepluymde vlercxken elck klep klep beweeght en zwaeyt
Den krinck gekarmozijnt tot drymael, ingezaeyt
Hier 't goud, daer 't Hemelsblaeuw. 't een nae Iudeen gaet pogen
En 't ander fpoed nae 't ftrand des Nyls hoogh opgetogen

625 *Zwinck* voor *zwenk.*

628 *Nopen* voor „porren," *pungere, ftimulari.* 't Fr. heeft: *D'oifeaux fe font picqueurs.*
Befchrijt een Lyfter: „zit te paard op een lijfter;" *cheuauche vne griue* zegt het Fr.

633 *Pottertjens:* 't Fr. heeft *enfantillons. Pottertjen* beteekent hier „gaauwdiefjen, hartediefjen." *Potter*, van *potten* herkomftig, beteekent oorfpronkelijk „fchraper, geldverzamelaar, *euclio*," en van daar „dief," in welke beteekenis men het by SPIEGHEL en anderen gebruikt vindt. Ook HOOFT (zie zijn *Gedichten*, Amft. 1671, bl. 159) heeft met *Pottert*, in den regel:

Pottert, riep haar helle keeltjen,

niet anders dan „hartedief" bedoeld, offchoon het *Uitlegk. Woordenb.* de verklaring hierop fchuldig blijft.

637 *'t Gehoornde vogelken* is „'t vlindertjen," aldus genoemd naar de voelhorentjens, waarvan het diertjen voorzien is.
Loert is „fopt, verfchalkt." *Loeren* is een en 't zelfde woord met het Fr. *leurrer.* Ook thands nog is *iemand een loer draaien* een gemeenzame fpreekwijze voor „iemand een fchalkfchen, flimmen trek fpelen." Zie wijders bl. 252, vs. 7 en de Aant. daarop.

639 *Buyfjens:* in 't Fr. *mignons.* KIL. verklaart *buys* met *amicus, fodalis.*
Mijntjes: van *mijne*, „mine, poets, gebarenfpel," 't Fr. heeft: *jeu folaftre.*

649, 650 Verfta: „elk dezer twee minnegoodtjens beweegt (op de wijze van *klep klip*) de gepluimde vleugels en zwaait den gekarmozijnden, met goud en hemelsblaauw bezaaiden hoepel (den *krinck*, 't Fr. heeft *cerceau*) tot driemaal rond." 't Kan echter ook zijn, dat Bartas hier met *cerceau* flechts den halven hoepel, en alzoo den boog bedoeld hebbe. Een weinig verder, vs. 668, fpreekt hy van *l'arceau d'or*, voor „'t gouden booghfken."

Ziet Pharoos Dochter doen haers tijds bragaet en eer,
Haer vlechten ſtreelde, die ter aerden golfden ne'er,
En in een kleyn vertreck, gevloert met geele platen,
De geeſtige hand van dry kunſtjonffren ſtond gelaten.
Met 't we'erzijds honderdmael getande palmhout daer
De locken ploeghde d' een van haer uytvloeijende hayr,
En d' ander overſtorte haer guldene perruycken
Met eenen Nectarſtroom zachtglyend', zoet om ruycken:
De derde nu met naeld, nu met een vinger e'el
Frizeert en nopt en krolt en kronckelt een goed deel,
En d' ander watertze hier en daer nae d' ouw gewoonheyd,
En ſmalende op de kunſt verheerlijcken haer ſchoonheyd:
Als dezer Tweelinghs een met 't ſchut dat vuyrigh blaeckt
In zwaluwen geſtalt daer ſnellijck binnen raeckt,
En op haer boezem loſt, 'k en weet niet hoe, de veugel
Schalk 't goude booghſken dat ſchool onder ſlincker vleugel.
De Maeghd zeght ick hebt wech, 'k hebt inde lenden ach!
Maer als zy by haer bloed noch geen lidteecken zagh,
Neen 't is geen wonde och arm! ick wedde, zegtze al droever,
Dat ſlapende op de kant van't naeſte beecxkens oever
Een Adder boos van aerd in mynen boezem gle:
Zy pickt my in mijn herte. o reyckt my hand op ſte,
Brenght my flucx beddewaerts, eens yzigh vuyrs vernielen
Een heete ijſkegel is de quelgeeſt myner zielen.
  Hoe vele gals helaes! o wicht te fel en bits
Met uwen honigh menght u invergifte flits!
De Maeghd die op 't vermael der velden plagh te weijen,
Te lachen, ſpringen, en te danſſen met haer Reijen
Liefd d' eenzaemheyd; is droef, en by haer zelven ſtom,
Steent, mymert, en verzucht, en weet niet eens waerom.
De rijckdom, 't prat geweld der Naelden opgetogen

653 *Bragaet:* „pronk, waarop men *brageert* of braveert." Zie bl. 344.

653-657 De zin dezer regels is, wat de konſtruktie betreft, verre van duidelijk; doch komt hier op neder: „het andere minnegoodtjen ſpoedt zich naar het ſtrand des Nijls en ziet daar de dochter van den Faro, die haar vlechten ſtrookt."

656 *Gelaten* voor „overgelaten," t. w. aan de (hand) zorg van drie kamerjuffers.

657 *'t We'erzijds honderdmael getande palmhout* is, even als Bilderdijks
getande kiel van hagelwit yvoor,
niet anders dan een dubbele *kam*.

665 *'t Schut:* namel. „'t geſchut." Zie bl. 177, vs. 4.

670 Verſta: „als zy evenmin bloed als likteeken zag," *by haar* ſtaat hier voor „aan haar lichaam."

673 *Gle* is *gleed.*

674 *Op ſte* voor „terſtond," *op ſlag*, als wy zouden zeggen.

675, 676 *Een yzigh vuyr* en *een heete ijſkegel* zijn beide nog al vreemd klinkende benamingen. Bartas heeft: *vne glaceuſe flame* en *vn glaçon chaleureux.* Hoewel de onmiddelijke herhaling eener zelfde uitdrukking min fraai te noemen zij, is de voorſtelling van dat koortſig gevoel, 't welk ons beurtelings, ja ter zelver tijd *heet* en *huiverig* doet worden, niet ondichterlijk.

679 *'t Vermael:* „'t geëmailleerde" t. w. „met bloemen." 't Fr. heeft *l'eſmail des campagnes.* Vondel ſpreekt hier verkeerdelijk van *verguldſel*, 't welk *émail* nimmer beteekenen kan, en veel minder *rood.* Reeds KIL. vertaalt het met *encauſtum.*

683, 684 Verſta: „in de Egyptiſche pyramieden (naalden) ziet zy de werken van Jeruzalem of Jebus, de ſtad der Jebuzieten." Verg. II SAM. V : 6.

Haer stelt der Iebuſeen bolwercken naeckt voor oogen.
In't Kriſtalijn des Nijls verſchijnt haer de Iordaen,
In Memphis Solyme, en steeds t' elcken weder aen
Haer hand bootſt op 't ſtramijn van zelf en ongeboden
't Beeld en ſchoon voorhoofd vande Vorſt en Prins der Ioden:
Dien, als hy voorſlagh vaſt van d' heyl'ge Tempel maeckt,
Iuyſt op een zelve tijd het ander Tweelingh raeckt,
De pijl hecht in't gebeent', de ramp zit in zijn a'ren:
De ſlaep doet niet in ſlaep zijn zoete ſmerten varen,
Pharonide is zijn hert, Pharonide is alleen
d' Eenige ſtoffe van zijn hooge wonderre'en.
Hy voed een burgerkrijgh in zijn gemoed van binnen.
Nu rijſt d' alziende Zon om 's aerdrijcx lijſt te winnen,
Nu ſtichtze 's middaghs brand, nu ruſtze in ſchaduw friſch,
Maer zyne min ſteeds op haer heete middagh is.
Hy temt zijn peerden als voorheen niet zoo vermetel,
Hy leeſt noch ſchrijft, noch klimt op zynen Rechters zetel
Om hooren 's weduws klacht, noch zorght voor 't hofgezin,
Hy ſteld geen wet meer hy ontfanghtze vande Min.
Gezanten die bera'en dees feeſte gaet betrachten,
Met tafereelen noch met ringen wilt bevrachten
Uw koets, de ſchrand're Min heeft langh 't afzetſel zoet
Geſneden met zijn ſchicht in't diepſt' van haer gemoed;
D' een ſteeds in d' ander leeft, zy hebben, zeldzaem perten!
Verwiſſelt tegen een elkanders vuyrige herten;
Veel min genoegens 't hert vind in als buyten haer,
Maer 't wenſcht met zynen gaſt te huwen 't lijf te gaer.
't Gebeurt wel haeſt, de Maegd men uyt de prangende ermen
Haers Moeders ruckt en treckt, die al beroert gaet kermen
En blyde is te gelijck, en ſchreyende en ontſteld
De Vader, ouwde ſtock, dus haer vertreck verzelt:
Mijn kind, mijn zoete zorgh, Oſiris leyde uw wegen,
De loijende Iſis brenge uw huys eerlangh den zegen
Eens guldenen geſlachts, en met uw dagen nu
De kuyſche liefde groey van Salomon en u,
Vrouw, maeghd, kind, jongh en oud, gezonde en krancke menſchen
Van toornen volgen haer met wencken en goe wenſchen.

686 Verſta: „in Memfis ziet zy Solyma (Jeruzalem)."
689 *Voorſlagh* voor „*over*ſlag, plan, beſtek."
693 *Pharonide:* d. i.: „telg van Faro."
696, 697 *Nu ... nu ... nu:* lees: *nu ... dan ... eindelijk*, en de zin wordt duidelijk.
703 *Gezanten* enz.: verſta: „gy verſtandige gezanten, die dit huwelijk gaat tot ſtand brengen." 't Fr. heeft: *Prudens ambaſſadeurs, qui pratiquez ces nopces.*
706 *Haer gemoed:* is „*hun* gemoed." In dit gandſche gedicht heeft V. 't Fr. *leur* ook aldus vertaald.
707 *Zeldzaem perten:* rijmlap voor „o vreemd geval."
716 *Loijende Iſis:* Izis is ſomtijds verward of als dezelfde gehouden met Iö, die volgends de Griekſche fabel in een koe werd veranderd. Ook de Egyptiſche Izis werd by wijlen in die gedaante, of wel met hoornen, voorgeſteld.
720 *Toornen* voor „torens." 't Fr. heeft *créneaux*.

De ſtille Nyl woeld min als hy wel anders doet.
Het zuyden ſtreckt ſchips wind, en onwind voor den vloed.
Haer voetzool 't land alſins welrieckende doet ſchynen:
Haer ooge vruchtbaer maeckt d' Arabiſche woeſtynen.
'tIs Idumeër feeſte; alſins men al den dagh
Niet dan kromhoornen hoort, gepijp en trommel-ſlagh.
Als mieren krielet volck bekranſt te veldwaerts inne,
En juyght en roept: veel heyls! veel heyls de Koninginne!
O datze een loot gelijck, dien d' overſchaeuwde voet
Van een te weeldigh hout bleeckverwigh treuren doet,
Maer van een zoeter wind haer elders op laet queken,
En trotz haer ruyghte doet ten blonden Hemel ſteken:
't Lacht t' haerwaerts al daer in nieuwe aerd' zy willigh tiert,
En met gulde app'len zy den gantſchen luſthof çiert,
Van't rijcke Sion men kan ſtraten zien noch raecken.
't Bene'enſte is getapijt met ruyghgehayrt ſchaerlaecken,
De zyden zijn van zy', 't borduurſel onbevleckt
Die voor de ſtralen van te heeten zon bedeckt,
Men dringht, men ſtoeyt te hoop. een thy van menſchen heden
Volght golvende alſins nae de Maget aengebeden.
De Ionffren worpen vande daecken even zeer
Op haer we'erlichtende hooft een bloemenregen ne'er,
Ieloers dat t' elcken niet haers kaecxkens tweelinghroozen
Die roozen ſchande aendoen die van naturen blozen.
Ten leſten komt ons hier der Vorſten eere en pracht,
Dees' twee Gelieven, als ter maenden halver dracht
De klare Zon en Maen malkand'ren hel beloncken,
En worpen min'lijck toe d' een d' ander duyzend voncken.
Zy zijn te ga'er gelijck ſchoon, ieughdigh, groen, en bly,
Gelijck in aerdigheyd, en wie niet van nae by
Noch huyf, noch mutze ziet, haer gulden hoofden çieren,
Waent 't zijn Adoniſen, of 't zijn twee Venus dieren.
Uyt vreeze beven ree dees' leerlinghs vande min.
Haer eerſte ontmoeten ſchijnt t' ontſtellen hert en zin.

722 Verſta: „het zuidewindtjen ſtrekt tot *wind* voor het ſchip (ſtuwt het ſchip zachtkens voort) en tot *onwind* voor den vloed (en laat de rivier kalm)."

727 *Krielet:* misſtelling voor *krieltet*, d. i.: „krielt het."

732 *Blonden Hemel:* een moeielijk te verdedigen epitheton.

738 *Die:* is aanw. v. n. w. in den 4^en^ n. v., en ſlaat op *de zyden* in het vorige vs.

743, 744 Het *niet* in den eerſten dezer beide regels maakt de konſtruktie in de war. Het is toch hier de *bloemenregen* (vs. 742), die als *jaloersch* wordt voorgeſteld, omdat de *tweelingrozen* (de wangen) der Maagd ſchande aandoen aan de *natuurlijke* rozen.

746 *Ter maenden halver dracht:* 't Fr. heeft: *ſur le mi-mois.* Kluchtige voorſtelling van die halve Zon en Maan, die elkander aankijken op de wijze als wy ze nog, hoewel gedurig zeldzamer, op oude gevels of uithangborden, ook wel in oude prenten van den ſlag van Jozua, plegen te zien afgebeeld.

752 *Venus dieren:* zy, die met de werken onzer oude ſchrijvers bekend zijn, weten, dat onder den naam van *Venusdier* een „jonge maagd" verſtaan wordt, welk *dier* dan ook geenszins in ongunſtige beteekenis werd opgenomen, maar eenvoudig „meisjen" beteekende. (Zie BILD. *Geſl.* op *Dier*). Dat Vondel echter aan den wijzen Salomon dit *epitheton ornans* geeft, klinkt al heel vreemd. De Franſche dichter maakt het trouwens niet veel beter, daar hy ſpreekt van *deux Citherees.*

De zoete bernkool die inwendigh broeyt midſdezen
Schiet roode vlammen door haer teder Vrouw'lijck wezen,
Haer tonge ſtamelt, en haer ſtarende oogen ſtil
Een ſchaemzaem lamper ſchijnt uyt ſchaemt' bedecken wil.
  O prachtige Hymen! maer waer voerdy my om hooge?
Ben ick reede heydenſch niet ontrent die zael'ge boge
Daer hooge, en leeger Goon, en mindre bly van geeſt
Maeltyden, ſprongen om, op Thetis bruyloftsfeeſt?
  Van't Idumeeſche land Iuppijn de groote hier onder
Zijn lichte voeten treed den vuyr'ge, en heeten donder,
Verlieſt zijn Majeſteyt door 't lachende gelaet,
Van Koningh hov'lingh word, van Vorſt een onderzaet,
Den kleynſten heel gelijck, en evenwel te meere
Blinckt op zijn aengezicht al ſteeds de veynzende eere.
Meer als een Phebus hier, meer als een Muſa licht
Op 't gulde booghſken ſpringht, en 't lieflijck maetgedicht,
Zoo aerdigh dat by nae Arcadiſche, en pylaren
Opſpringen op 't gedreun van zangh en zoete ſnaren.
Veel Iunoos ſchouw ick hier, en veel Minerven aen,
En veel Dianen, die in looze ſtricken va'en
Wel duyzend Heeren, nae dat rijckdoms luſt en liefde,
Of eer of ſchoonheyds brand haer 't herte quetſte en griefde.
Veel aerdige Hebens, en meer als een Chiron hier
Om dienſt begaen, ontrent de bedden goedertier
Den Nectar ſchaffen op. de diſch ontfanght met belgen
De ſchot'len die gebeeld d' Ambroſia verzwelgen.
Wel honderd Marſſen hier oon bloetdorſt op de been,

755 *Bernkool:* een „geglommen kool" zouden wy thands zeggen.
Midſdezen: treurige rijmlap.
757, 758 't Fr. heeft:

et leurs yeux eſtoilez,
D'vn creſpe vergongneux ſemblent eſtre voilez.

De zin is: „een ſchaamzame ſluier ſchijnt haar ſtralende oogen te willen bedekken."
760-762 De zin is: „waan ik niet my verplaatst te zien in de Heidenſche fabeleeuw, en wel in die zalige (verhevene) luchtkringen, waar de hooge, lagere en mindere Godheden maaltijd hielden en ten reie gingen op het bruiloftsfeest van Thetis?"
763 *Iuppijn de groote:* hiermede bedoelt hy Salomon.
766 *Hov'lingh:* 't Fr. *courtiſan* drukt hier beter de gedachte uit dan 't N. D. woord.
767 *Te meere* voor „te meer."
768 *Veynzende eere* voor „de eer, de majeſteit, welke hy *ontveinzen* wil."
769-772 Verſta: „meer dan een Febus, meer dan eene Muze ſpringt luchtig (*licht*) op by het ſnarenſpel en maatgedicht, zoodat ſchier boogwelfſels en pylers mededanſen."
771 *Arcadiſche* voor „gewelfsboog, *arcade.*"
777 *Hebens:* waarom hier, terwijl 't enk. Hebé is, een dubbel meervoudige uitgang op *ns?* De Dichter vormt toch boven van Juno *Junoos,* van Diana *Dianen.* 't Moest *Hebees* zijn of *Heben.*
778 *Om dienſt begaen:* d. i.: „tot dienen vaardig."
777-779 De zin is: „vele aardige, dienstvaardige Hebees en Chirons ſchaffen goedertieren (welwillend) den Nektar op omtrent of langs de bedden der dischgenooten." Men weet, dat de onden op bedden aanlagen by den maaltijd.
779 *Met belgen:* „als met tegenzin," om de zwaarte der aangedragen ſchotels. *La table ſe plie*, zegt het Fr.
780 *Schot'len die* enz.: verſta: „gebeeldhouwde ſchotels, die het ambrozijn (godenſpijs) bevatten." Maar Vondel heeft hier het Fr. niet verſtaan. Er ſtaat namelijk:

Sous les plats, qui grauez regorgent l'Ambroſie.

Dit *grauez* is 't Lat. *gravatus*, „bezwaard, bevracht, beladen."
781 *Oon* voor „zonder."

Wel honderd Hermens voe'n thien duyzend vrolijckhe'en.
Thien thien Oreades, Pans, Satyrs narrifch vlijen
Zich aen te ftellen thien thien zotte mommerijen:
Want ick en weet niet hoe Gods knechten in't gemeen
Inzuypen 't zoet vergif van woefte uytheemfche ze'en.
  Van zoo veel beelden daer een ander zich aen quyten
Magh, en die çieren met zijn heerlijcke tapyten,
Ick onder 't tijdverdrijf wil kiezen eenen dans
Die met wijszoet vermaeck zij vergezelfchapt gants,
Kuyfche heyl'ge defte dans, dans daer ick my hertgrondigh
Aen Sal'mons grootheyd, en mijn Mufa me' bezondigh.
  De leck're fchot'len nu gelicht nae 't dralen langh,
De dans vanght aen te gaen, in't wyde en ruym bevangh
Eens zaels, die klaer, die rond, Auguftifch altemale
Te recht men noemen magh des weerelds groote zale.
O welcken welluft! te zien hupp'len zy' aen zy'
In't rond, langhs hooge muur, een bende Vrouwen bly
En helden, haer oogh licht als Pharus blinckt in't duyfter,
Haer lijf geçiert is met klinckanten fchoon van luyfter!
't En is geen aerf'len, maer een glydingh zoet van pas,
Eenftemmigheyd haer toom is, zy gaen even ras,
d'Een luyftert nae den gangh des and'ren juyft en even,
Die 't ziet waent datze van een geeft zijn voortgedreven,
Al fnellen zy men zou 't noch zeggen, noch vermoe'n:
Zy poften, tuffchen thien thien duyft fchre'en dieze doen,
Een fchre' zy rugwaerts gaen: d'een ronde doenze op d'ander,
En vruchtbaer loncken zy in 't loopen op malkander.
In't midden vande vloer zich fluijerwijs verfpreed
Een Hemelsblaeuwe riem, gemarbelt langh en breed
Met beelden, daer met vlam betogen wy aenfchouwen

782 *Hermens:* dat zoû het meerv. van *Hermen* of *Harmen* zijn. Vondel meent *Hermesfen*, 't meerv. van Hermes (Merkurius) en dus, voor zoo verre deze de God der kunften was, „kunftenaars."
783 *Thien thien* voor 10 × 10.
Oreades: „bergnymfen."
783, 784 *Vlijen zich:* d. i.: „voegen, fchikken zich om" enz.
785, 786 Deze regels zijn wellicht ontleend aan JESAIA II: 6; doch zijn hier weinig gelukkig bygebracht en zelfs inkonfequent in een lofdicht op Salomo, wiens godsvrucht en wijsheid Bartas elders zoo hoog verheft.
791 *Defte* voor „deftige."
792 *Bezondigh* voor „toegaf."
793 *Gelicht* voor „weggedragen," 't Fr. heeft *levé.*
795 *Auguftifch* voor „vorftelijk."
799 *Haer oogh* voor „*hun* oog:" zie boven, vs. 706.
800 *Klinckanten* voor „blinkende cieradiën." 't Woord *clinquant* geeft thands echter iets te kennen wat wel blinkt, maar geen innerlijke waarde bezit.
806 *Zy poften:* d. i.: „zy ftaan ftil." 't Fr. heeft: *ils poftent fans bouger.*
Thien thien duyft: 100,000.
808 De zin is: „onder het loopen (danfen) werpen zy malkander lonken toe, die *vruchtbaar* zijn, d. i.: die niet zonder uitwerking blijven. Vondel heeft hier het oorfpronkelijke niet duidelijk weêrgegeven, er ftaat:

Et iettent en courant des œillades fecondes.

810, 811 *Gemarbelt langh en breed met beelden:* d. i. „met ingelegd beeldwerk vercierd." *faite en marqueterie*, als 't Fr. heeft.

En danſſen zien te hoop vijf Heeren, en twee Vrouwen.
  Hier danſt een ouwde Stock met zynen mantel langh,
En bruyngraeuw, ſtijf omgord met een blaeuwe Adderſlangh
Die knaeght haer krunckelſteert, en kunſtelijck ick ſpoore
Ruyt, vyerkruyd, en komijn, alruyn, en mandragore
Voortskruypen in zijn kleed, waerin geſchildert zijn
Nae 't leven het Kameel, de Beyr, den Ezel, 't Zwijn:
De wackre vogel-Kraen luyd ſchreeuwt met veel geſchals hier,
En Paeuw zijn ſteert opſteeckt: hy draeghter tot een halsçier
Een groote Cornalijn, daer 's kunſt'naers yzer dicht
Den tijd in ſne met zijn dryvoudigh aengezicht.
Zijn treden zijn gewis, zijn aenzicht nors van't veynzen,
Zijn lichaem is wel hier maer elders zijn gepeynzen.
  d' Heer Zadock gaeter met een gangh kloeck, gaeuw, en vlugh,
Braef is hy, vro, en hupſch: op zynen ſtyven rugh
Een zydenkleed wiens verwe op 't blancke tin wil trecken
Met groote ploijen zich en vouwen uyt gaet ſtrecken,
Gebeeld met eeckel, ayr, met lely, violet,
Olijf, mirobalaen: geboort, en rond omzet
Met Aernen droef van pluym, met heerlijcke Faiſanten,
En met geiuckte toornverſchuddende Elephanten,
Bezaeyt met Eſmerald, en Diamantſcherp oock,
En hoogh, en leegh doorvuyrt met zoete geur en roock.
  De derde op 't zelve pleyn verhaeſt noch meer beneden

812 *Te hoop:* in 't Fr. ſtaat: *chacun à part*, juist het tegenovergeſtelde.

793-812 De beſchrijving van dien dans is een allegorie, gelijk wy zulks in de oude uitgave op den kant aldus vinden aangeteekend: „de zale daer 't gheſchied is de wereld, langhs wiens muren 'twelck de Hemelen zijn, men deze dans ziet der Hemelſche lichamen of ſterren, die eenen tred hebben in volkomenheyt afgemeten. De Zodiaeck of dweersriem inde welke met uytnemende geſchicktheyt treden de zeven Planeten, de vijf Heeren zijn Saturnus, Iupiter, Mars, de Zon en Mercurius, de twee Vrouwen Venus en de Maen."

813 *Een ouwde Stock:* namelijk „Saturnus."

815 *Ick ſpoore* is „beſpeur ik." — *Kunſtelijck* behoort by *voortskruypen* in vs. 817.

816 *Vyerkruyd:* oude benaming van den „witten nieswortel," *radix hellebori albi.*
Alruyn, en mandragore zijn 't zelfde. Zie BILD. *Zedelijke Gispingen*, blz. 91. 't Is de wortel van de *Mandragora officinalis*, of, volgends anderen, van de *Atropa Mandragora*, en hy werd *anthropomorphon* genaamd, om zijnen met de menſchelijke geſtalte overeenkomſtigen vorm. Het bygeloof vereerde dien wortel in hooge mate en in de praktijk der kwakzalvers heeft hy een gewichtige rol geſpeeld. Wie er meer van wil weten kan zijn weetlust in *Dun Scotus* en andere folianten verzadigd vinden; doch liever raad ik hem het allerlieffſte verhaaltjen van NODIER, *la fée au miettes*, te lezen. By ons wordt het worteltjen der mandragora vrij onpoëtisch *pisduiveltjen* of *pisdieffjen* genoemd.

825 *d' Heer Zadock:* namel. de Priester, die door Salomon in Abjathars plaats was geſteld.

827 *Op 't blancke tin wil trecken:* verſta: „naar (de kleur van) het blanke tin zweemen." Oudtijds droegen de toen bekende metalen elk den naam eener byzondere Godheid. Bartas bediende zich daarvan by zijne voorſtelling der planeten. Zoo zien wy „Jupiter" in *'t blanke tin*, „Saturnus" in *'t bruingraauw marmer* of *lood* (vs. 814), ſchoon Vondel hier de aardigheid van Bartas niet gevat ſchijnt te hebben. Vs. 840 herkennen wy „Mars" in *'t gereten ſtaal* (ijzer); vs. 862 in *de beekskens van kwikzilver* „Mercurius," onder welken naam dit metaal nog allerwege bekend is, en vs. 897, 898 „de Maan, Diana" in *de zilveren franjes* en *'t zilveren loofwerk.*

830 *Mirobalaen: Mirobalanen* noemt men de nootvormige vruchten van verſcheidene Aziatiſche boomen heeſtergewasſen, waarvan eenige behooren tot het geſlacht der Combretaceën, andere tot dat der Euphorbiaceën.

831 *Aernen* voor „arenden."
Droef voor „donker."

832 *Geiuckte* voor „belaste, beladene."

834 *Doorvuyrt* is hier „doorvoerd, doortrokken." Zie blz. 292, vs. 21.

Van zijn Soldaetſche dans de woeſte Krijghsmans treden.
't Gelaet is enckel vuyr, en menigh Iaſpis ſchoon,
En menige Amethiſt, op d' appel klaer ten toon
Van zijn krom ſlaghzweerd blinckt: van hoofdſcheel tot den teenen
Blaeuwt het gereten ſtael om 't moedigh lichaem heenen,
't Goud op zijn beuck'laer vlamt, wiens rand alom vergult,
Met Peerden ſnel te voet, en Wolven is gebult:
En d' ommeloop des ſchilds geçiert is en beladen
Met 't loofwerck van Euphorb', en Scammonye bladen.
Wie zydy Schoone die met 't vuyr uws ooghs ſteeckt aen
Den Hemel, en de locht, en d' aerde, en d' Oceaen?
O aller ſchoonen Schoonſte uw zelven ons wilt mellen:
Wien Tortel, Muſſche, en Duyf, by nacht by daegh verzellen
Met groote eerbiedigheyd: wiens gulden vlechthayr blinckt,
Dat met roo roozen, thijm, en myrten is omringht:
Die eenen Ceſtes gord welrieckende om uw lenden,
Daer aerdigh neſt'len in der Minneguytjens benden:
Om wiens gewaed een boord van veel granaten loopt,
Gezoomt met klaer Berijl, met Saphir toegeknoopt:
Wiens voet verkleynende in't verklaert gewelf der ſterren
Nu volght der danſſers Vorſt, nu voordanſt weer van verren:
Zijt ghy 't o Schoone! niet, die met een kuyſchzoet vuyr
Onze eegaes herten in een hert ſmolt en natuyr?
En deze die u volght met aengename ſtappen,
Dede hy behend niet die ſchoontalige boodſchappen?
O ziet wat vreemder dracht? zijn mantel kaeckelbont
Geboort met beecxkens van quickzilver ſchijnt in't rond,
En elcke ſtreep die door 't ſchaerlaecken men ziet zwieren
Streckt tot een vlock aen 't eynde Agaetſteen, of Porphieren.
Een koppel Honden vaſt vervolgen hier den Das:
Daer we'er den loozen Vos: daer 't Geytken ſnel en ras:
De Leeuwerck, Nachtegael, en 't Cijſken ongevangen
Gebootſt op 't ſchijngeboomt, de vlercken latende hangen,
Haer keel ſchijnt zwellen doen, en met zoet veldgeſchrey
Al quinckelerend' te beſchamen den ſchalmey.
D' eerdroock, de Pimpernel, en Peterçelyblaren

838, 839 *d'Appel ... van zijn ſlaghzweerd:* 't Fr. *le pommeau du ſabre.*

839 *Hoofdſcheel:* d. i. „de kruin van het hoofd." *Scheel, ſchedel, ſcheele* of *ſcheidel* is eigenlijk „onderſcheid" en werd gebezigd voor de plaats, waar de hairen een aanvang nemen, of, om een kunstterm te bezigen, „de inplanting van het hair."

842 *Gebult* is hier „gedreven."

847 *Mellen* voor „melden."

851 *Ceſtes* voor „gordel, ceintuur."

855 *Wiens voet verkleynende:* 't Fr. heeft: *dont le pied fredonneur,* eerder te vertalen met: „wier zacht trillende voet."

858 *Onze eegaes* enz.: verſta: „die de (twee) harten der gehuwden ſmolt tot een hart, tot een zin (natuur)."

871 *D'eerdroock, de Pimpernel* enz.: niet juist vertaald. 't Fr. heeft:

Le Perſil fume-terre et Pimpernele etc.

Fume-terre is „mest;" maar waarom deze naam aan de peterselie gegeven wordt, is meer dan ik beſliſſen kan.

Beſchaeuwt 't gevlochten loof van zijn gekrunckelde hayren.
Hy keert, hy draeyt, hy is vrypoſtigh net beſpraeckt.
Veel kleyne kringen iu zijn groote ronde hy maeckt:
Zijn geſchaeckeerde loop zich hier en gins gaet ſpreeden,
En noch verzelt een maët deze ongeregeltheden.
  Ruymbaen o yders walgh! onheylige aen een kant,
Noch lot noch deel hebtge aen deze heyl'ge welluſts brand:
Maer zuyv're zielen komt, doorſnijd ghy vry 't gedrange,
Tza wint de voorplaets, dat dit Paer verzade eerlange,
Ons oogh met haer gelaet, dat overſchoone Paer:
Alleen alleen de feeſt word aengeſteld om haer,
O 'k zieze dicht hier by, help God! wat fackel lichter!
Ick kanze dulden niet, o eerſte klaerheyds ſtichter!
O Zonne vande Zon! helaes! de punten hier
Wat van uw ſtralen koelt, en matight wat uw vyer:
Met uytgeſtorte glaus uw zuſter gaet verraſſchen.
't Is uyt met my, ick kan niet meer, ick keer tot aſſchen.
O zael'ge We'ergaen! nu 't met oorlof niet kan ſchien
Uw bevrunde aengezicht oon hinder aen te zien,
Duld dat ick uwen daus, uws çieraets gulde ſtucken,
En zoete woorden in mijn dichten uyt magh drucken.
  De Koningin haer hayr (hayr waer van diſtileert
Steeds friſſchen dauw) draeght in veel krollen gefrizeert:
D' een vloeyt ten voeten ne'er in held're locxkens, d' ander
Rijſt met langh peerleſnoer gebonden aen malkander.
Haer keurs damaſt is met een zilv're frangien zoom,
Geloofwerckt rijck'lijck met het zilver van een ſtroom,
Met maenkruyd, met kouwoerde heel uytheemſch gaer geweven,
En met het Dier vermaelt dat by de locht moet leven.
  Wat wildy Muſa met een errenſtigh pinceel
In't breede afmalen al haer ſchoonheyd in't geheel:
Van al de ſchoonheyd, glans, gunſt, rijckdom uytgeſcheijen
Daer d' Hemel me beſchonck den huppelenden Reijen
Zy moeder is alleen, en als een kriſtalijn
Den dans aenſchouw'ren zy'r af iond den wederſchijn.
  Een hoed geweven gaer van bloemen die wel gaeijen,

877 *Onheylige aen een kant:* het *procul esto profani* der ouden.
889 *We'ergaen* voor „wedergaden, echtpaar." 't Fr. *époux*.
899 *Kouwoerde:* 't Fr. *courge:* een ſoort van pompoen of kalebas. Kil. vertaalt het woord met *cucurbita*, welke, naar de meening van ſommigen, de „wilde wijnſtok" of „wilde kolokwint" zoude zijn, die in II Kon. IV: 39 vermeld wordt. Vergel. de Aant. van den Staten-Bybel ter aangehaalder plaatſe. Zie ook beneden, vs. 1048. — *Gaer geweven:* d. i. „doorweven."
900 *Het Dier* enz.: 't Kameleon namelijk, dat, volgends de overlevering, alleen van de ingeademde lucht leefde.
Vermaelt: „geëmailleerd." Zie boven, blz. 353.
By voor „van."
907 *Gaeijen: gaai* is hetzelfde als „gade, egade," en van daar „alles wat zich by iets anders past of aanſluit." Wy zeggen daarvan nog: „het is mijn *gading*." 't Fr. heeft: *bien comparties*.
907-909 Blijkends de kantteekening behelzen deze vaerzen een vergelijking van de Zon met Salomo en Kristus.

Citroenen, ayren, en Clytjen die ſteeds draeijen,
En met Robijn borduurt, Balais, en Chryſolyt
Bekroont 't ſtraelworpende hoofd des Bruydegoms altijd.
Zijn geſaffraende kraegh tot ſpelwerck heeft wel honderd
Karbonck'len rood als vuyr. de balſem uitgezondert,
De Ceder, de Kanneel, de Lauwer rijck gebeeld
Elck met haer rancken çiert zijn ployen opgeſtreelt.
De witgevlerckte Zwaen hem toeiuyght met vermaecken
Een nieuwe lofzangh op zijns mantels gulde laecken.
De Phœnix hier zijn neſt en graffté bouwen wil.
Uyt 't nat rijſt 't met pantſier gewapent Crocodil.
De Maeijer zwert gebra'en Zeyn garven haeſt ontvielen,
En ſnelle vreeze hem flucx ent vleug'len aen zijn hielen.
De felle Leeuw worpt vuyr en vlam uyt d' oogen beus,
En ſlingerſteertende hy door backhuys, muyl en neus
Zijn gramſchap eyſlijck ſlijpt, en d' ad'ren gaet ontſpannen
Om een welrieckent roth van Panthers aen te rannen:
Als juyſt de braven Haen met purp're vederbos
Zijn trotze kop verçiert: een kuyf half peerſch, en ros,
En half vergult men op zijn kruyn hoogh uyt ziet ſteken,
En langhs zijn ſtyve borſt, met ſpick'len bont beſtreken,
Een roode baerd vloeyt: in zijn geelgroen oogen leyt
De ſchrick gelegert, en zijn leden zijn beſpreyt
Met ongeſponnen goud: zijn korte beck zich krommet:
Zijn voet geſpoort in't tre'en gelijck een Krijgſman brommet:
Zijn groote ſteert zich in twee welfde tacken tackt:
Met vleugelruyſſchen hy zijn lenden ribbezackt:
Hy zinght, zoo 't ſchijnt, en met zijn byzijn en trotz brallen
Hy vande ſtercke Leeuw de kuyf en moed doet vallen.
Dees zalige Eega'en met een welbedreven ſpoor

908 *Clytjen:* lees: *Clytiën,* „zonnebloemen, die zich ſteeds naar de Zon keeren."
909 *Borduurt* voor „geborduurd."
Balais: een ſoort van edelgeſteente, wellicht de *Balanita,* waarvan PLINIUS XXXVII, 55 ſpreekt.
911 *Spelwerck:* „ſpeldewerk, kant." Men vindt by onze oude Dichters, vooral by Cats en Huygens, beſtendig *ſpel* voor *ſpeld* gezegd.
912 *De balſem:* 't Fr. heeft *le Baulme,* waarmeê de *balſemboom* en gewis, by uitnemendheid, de myrrheboom, *balſamodendron myrrhae,* bedoeld wordt.
914 *Opgeſtreelt: ſtreelen* is „ſtroken, ſtrijken, effenen."
919 *De Maeijer:* lees „*den* maaier," 3e n. v.
Zeyn garven: lees „*zeyn* (zeis) en *garven.*"
920 *Ent* voor „hecht, aanhecht."
921 *Beus:* dialektverſchil voor „boos."
922, 923 Slecht vertaald. Vooreerst is dat *backhuys* overtollig: en door de plaatſing van *ſlingerſteertende hy* is het redeverband zoek. De zin is: „hy werpt vuur en vlam uit oogen, neus en mond, en ſlingerſtaartende ſlijpt (ſcherpt, prikkelt) hy zijn gramſchap."
924 *Een welrieckent roth van Panthers:* PLINIUS zegt: „*animalium nullum odoratum nisi si de pantheris ... credimus.*" XXI, 18.
934 *Ribbezackt:* 't Fr. heeft: *il ſe bat ſes coſtes. Ribbezakken* is dus: „op de ribben ſlaan."
935 *Hy zinght* voor „hy kraait." Ook Plinius gebruikt *canere* voor 't „kraaien" van den haan.
936 Het is een oude overlevering, dat de grootſte en moedigſte leeuw door ſchrik als verlamd wordt by 't zien of hooren van den haan. Vergel. PLINIUS X, 24. In eene der fabelen van de *Warande der Dieren* wordt hier, als men later zien zal, op gezinſpeeld.
937 *Met een welbedreven ſpoor* voor „met een geoefenden pas," *d'un pas exercité,* heeft het Fr.

Nu hupp'len achterwaert, nu zylinghs, nu we'er voor:
Zy danſſen zoo het ſchijnt d' Hiſpaniſche pavane,
En nochtans nimmer men haer lieve dans ziet gane
Uyt 's gordels krinck, die met geſternde Dieren breed
En wijd vermaelt, alſins 't plaveyſel onderſcheet.
  Als d' ed'le Bruydegom na Siloos bergh gaet wand'ren
Ontluycken duyſtderley ſchoon bloemen elck voor and'ren:
Als hy d' Olijfbergh groet, hy, waer zijn lichte tre
Oock loopt, duyſt vlocxkens laet van nevel rijm en ſnee:
Want 't glinſt'righ vloerſel met zijn aerzelen geſlagen
d' Ontruſte wevertre'en gelijck is in die dagen.
  Nu kuſſen zich dees' twee, nu aerſ'lingh zy we'er gaen,
En zien malkand'ren nu bedroeft, nu lachende aen,
Nu voorwaerts, nu ter zy', met ongelijcke gangen.
De Koninghlijcke Maeghd men merck'lijck ziet ontfangen
Verand'ringe in't kriſtal haers voorhoofds ſchoon verionght,
Nae mate haer 't helder ooge haers Bruydegoms belonckt:
Dat zooder hindernis komt plotslijck tuſſchen beyde
De twee geliefkens, wordt zy droef, als ofze ſchreyde,
Het ſchijnt al ofze ſtorf, haer helder oogh gaet uyt,
Zoo werckt kuyſche heyl'ge brand in zoo verheven Bruyt,
Maer dit 's ten aenzien van haer maetzangh niets met allen,
Haer Engelen geluyd zy houwen met bevallen
Met zorghbetoover luyt, viool, en voetgelicht,
En houden dus geſpraeck met lieſ'lijck maetgedicht.
  O klaergeooghde Maeghd! wat zydy ſchoon te achten,
Mijn lief, hoe lieve ick u, mijn Duyfken wit van ſchachten!
O God! hoe lieve ick u, ach 'k ben my zelfs niet meer,
Ick ſterve om u, mijn lief, om u verryze ick we'er:
  Wat zydy ſchoon in 't oogh! hoe lieve ick u, mijn herte!
Al waeckende ick bezwijm, ick flaeuwe, ick ſtort met ſmerte.
Door 't ſtralen uws gezichts, en ſlapende evenwel
Voel waecken in mijn ſchoot mijn zuur en zoet gequel.
  Wat ſtort uw zoete p'ruyck voor reucken mijn Vrundinne!
Watte Amber, Wieroock ſtort uw zoeten adem inne
Twee fyne purp're dra'en! wat myrre zoo veelvoud
Ontvloeyt uw' ving'ren die gereept zijn met ſchoon goud!

939 *Pavane:* van waar nog in 't Fr. *pavaner:* 't is eigenlijk „*Paauwen*-dans."
940 *Gane* voor „gaan."
942 *Onderſcheet* voor „afbakent."
943 *Wand'ren* voor „wandelen." Vergel. blz. 55, 65, 72.
944 *Duyſtderley* voor „duizenderlei." Vergel. vs. 806.
947 *Aerzelen:* verkeerde vertaling voor *desmarches*, „ſtappen." 't Schijnt dat V. hier in de war gebracht is geworden door 't voorzetſel *de* en daardoor by *démarche* aan een „verwijderende beweging" gedacht heeft.
946-948 De zin is: „de bodem wordt door zijn ſchreden bewogen als een weefgetouw."
959 *Haer:* lees, om verwarring te vermijden: *hun*.
961 *Zorghbetoover luyt:* d. i.: „die luit, die de zorg betoovert, in ſlaap wiegt, doet verdwijnen." *Voetgelicht* is „dans."
963-990 Tot opheldering dezer regels dient het Hoogelied vergeleken te worden.

Mijn Vrund, hoe zoet is my de reuck van uw geruchten!
Wat ftort uw zoete locht al heym'lijck zoete luchten
In mijn ontfteken borft! en watten honingh niet
Ontvloeyt uw zoete keel, die beeck en gulde vliet!
Mijn bloem, een lely, roos mids in't gebloemt gekropen,
Een rooze, een lely is, d' een toe en d' ander open:
Dees' bloeme met mijn hand ick d' eerfte afplucken wil,
Die riecken, kuffen, in mijn boezem fteken ftil.
Als d' App'laer ghy, mijn Lief, zijt onder d' andre boomen.
En vrucht, en bloezem hebt ghy uyt een ftam bekomen:
De vrucht ick fmaecken wil, de bloezem riecken ach!
En in uw koele fchaeuw gaen leg'ren nacht en dagh.
Den fchoonen avondftond terwijl met haer azuyren
Koetswagen fleept een fchaer van kleyne en mind're vuyren,
De willekomme flaep doet d' oef'ningh wijcken drae,
En de bene'enfte Bruyt volght 's Hemels Venus nae.
Deze Hymen uytgeviert, geen and'ere worm den Koningh
En knaeght, noch droomt niet el als aen des Heeren wooningh,
Zijn fchatkift open ftaet, geen onkoft hy en fchouwt,
En 's kunft'naers zinnen hy verlet, en bezigh houd.
Wel thien duyft handen men flucx zweeten ziet en ylen,
In alle boffchen men flechts hamers hoort en bylen,
En d' hayrge toppen nu van d' heyl'ge Libanus
Nae 't water rollen om op Sion ftygen flus:
Men fnijt in balck en deel de boffchen met de zage:
Het groote fteengeberght vaft krimpt van daegh te dage,
Met beytels hamers de Steenhouwer eer men 't meent
Doorfnuffelt 't ftijf gedarmt' van't Hemel-hoogh gefteent':
Hy venftert een geberght dat rijft nae boven ijf'lijck,
En temt flucx den porphier van d' eeuwen onverbrijf'lijck.
D' een de gebacken fteen doorkloven heeft met vyer,
En d' ander die begraeft in een diepe afgrond hier,
Den marbel gepolijft met kunftige handen veerdigh,

975 *De reuck van uw geruchten:* d. i.: „de geur van uw faam, uw lof;" de zin is: „hoe zoet is 't my van uwen lof te hooren gewagen." Volgends 't oorfpronkelijke: *l'odeur de ta louange* enz., kan 't ook zijn: „hoe zoet is 't my, wanneer gy my lof toezwaait, my prijst."

976 *Heym'lijck* voor „ongevoelig, onmerkbaar," *infenfiblement.*

979 *Mids* is *midden*, als meermalen.

982 *Die riecken* enz.: verfta: „ik wil die ruiken, die kusfen, in mijnen boezem fteken."

988 *Kleyne en mind're vuyren* voor „kleine en weder kleinere fterren." Schilderachtiger dan 't oorfpronkelijke: *de petits feux vne troupe dorée.*

990 Deze regel is niet naar behooren vertaald. Er ftaat:

Et celle de çà bas fuit la Venus des Cieux.

d. i.: „de Aardfche Venus volgt de Hemelfche na."

991, 992 Verfta: „na den afloop der feeften denkt Salomo aan niets anders dan aan den Tempelbouw."

992 *El* voor „anders." Dit *el* is nog zichtbaar in „*el*ders, *el*lende," (letterlijk „anderlandigheid, ballingfchap," overdrachtelijk, „alle foorten van ramp.") 't Eng. *elfe.*

997 *Libanus* voor „Libanon."

1001 *Eer men 't meent* voor „eer men 't zoû kunnen gelooven."

1003 *Hy venftert een geberght:* d. i.: „hy maakt er gaten in, doorboort het."

1004 *Onverbrijflijck* voor „wat zich niet verbrijzelen laat." A.

Ia marbel 't voorhoofd van 't gebouw eens Koninghs weerdigh:
Dees' houwt een pylers kop: een bult die met zijn hand:
Een tegenbult verzoet dees: die een voet-vierkant:
Dees' maeckt een hanebalck: die een beſchot ter zyden:
Dees' ſchaeft de delen glad: die gaetze kunſtigh ſnyden.
Bezielt doo ced'ren, en met 't ſchett'ren van een hout
Gebeeren ſtemmen weckt, en zuchten menighvoud.
En and'ren met 't begrijp van d' heyl'ge muur gerezen
Doen met haer ſtout bedrijf den Hemel zelve vreezen:
Men werckt met luſt, noch klaeght de kunſtenaer altijd
Dat in midzomer hem den dagh te haeſt ontglijd.
  De druyvenlezers zoo al zingende uyt genuchten
Met 't ſnoeymes kromgebeckt afſnoeyen Bacchus vruchten
In't vaetjen zoet van reuck: en troffen gaeuw en vlugh
Haers handgifts zware laſt met kromgebogen rugh,
En tot de lenden inde moſtkuyp neergeſtegen
Al hupp'lend' vloeyen doen een purp're druyven-regen.
Men ploegt d' onluſt te ſpijt, 't werck ziet men ſpo'en met luſt,
Wie 't ſmorgens heeft gezien, wanneer de Zonne ruſt
Erkent hoe 't groeyt: d' alwyze en ingoede Heer der Heeren
Aen dezen arbeyd ſchijnt zich zelf te willen keeren,
En 's nachts te wercken als een zoete ruſt op 't bed
Der metzers zeen'wen en gebeenten houd verlet,
  Groot Koningh van waer quam dat Reuzen-hert gekropen
Van zoo veel bergen tot een lichaem op te hoopen?
Met watte wagens, met wat ſtercke rollen dan
Men dees' vierkanten lomp zoo wijd verſlepen kan?
Wat krommer vaſtigheyd van opgehangen bogen
Ten bonten wolcken draeght dat pack hoogh opgetogen?
  Indien op 't buytenwerck ick met mijn oogen let,
De Metſ'laer heeft gevoeght den kant des ſteens zoo net

1009, 1010 De zin is: deze houwt een kapiteel (*pylers-kop*), gene (*die*) weet met zijne hand een uitſprong (*bult*), een derde wederom een plint (*tegenbult*), een vierde een voetſtuk (*voet-vierkant*) te ronden, te verzachten (*verzoeten*)."

1013 *Bezielt doo ced'ren:* d. i.: „geeft leven aan het doode cederhout."

1013, 1014 De zin is: „deze (werkman) doet door het ſchaven of ſplijten, in een woord, door het bewerken van eenig hout, menigvuldige gebaren, ſtemmen en zuchten ontſtaan." 't Fr. heeft:

Et des eſclats d'vn bois
Faict ſortir des ſouſpirs, des geſtes, et des voix.

1026, 1027 Zet hier om: „wie 's morgens het werk heeft gezien, erkent 's avonds, (wanneer de zonne rust), hoe het vordert."

1027 *Ingoede* voor „door en door goede."

1030 *Zeen'wen* voor „zenuwen." By V. en anderen zijner tijdgenooten treffen wy dit woord dikwerf aan voor „peezen." Vergel. o. a. blz. 273, vs. 7. KIL. geeft er ook het H. D. woord *Sehne* voor op (waaronder wy thands alleen *pees* verſtaan); offchoon hy 't in 't Lat. met *nervus* „zenuw" vertaalt. Zie BILD. *Geſl. in v.*

1031 *Groot Koningh:* zonder het Fransch

Grand Roy, d'où proceda la Titannique audace,

zoude men niet weten, tot wien deze toeſpraak gericht ware. Vondels overzetting is hier vrij onverſtaanbaar. Bovendien is *Groot Koningh* voor „Groote Koning" evenmin goed te keuren als het *Almachtig* (voor „Almachtige) God" in een onlangs ingevoerd Raadsgebed.

1034 *Lomp:* wy zeggen thands in dien zin: „klomp."

1035 *Wat krommer vaſtigheyd* voor „wat gewelfde fundamenten."

Dat zoo hy zijn gebouw niet kaeckelbont de' ſchynen,
Met Syriſche Allebaſt en herde Serpentynen,
Met honderd gadingen van Marber vaſt en klaer
Men waende of d' heele muur een enckel vierkant waer.
Zoo 't binnenwerck wy zien, het buytenſt' wy verfoeijen:
Een rijckdom men alſins uytmuntende hier ziet gloeijen,
De wanden, 't vloerſel, en de zolders opgebouwt
Met Ced'ren zijn beplackt, de Ced'ren we'er met goud,
En al de plaeſteringh met loof gevoe'rt van binnen
Met bloemwerck wild kouwoerd en lodder Cherubinnen.
Van d' heyl'ge çierſels ick gewagh doe noch vermaen
Die in weerdije verr' 't gebouw te boven gaen:
De kunſt de ſtoffe antwoord, de ſtof 't gebruyck te wonder.
O Kunſtenaer volmaeckt! ghy bootſte uw werck byzonder
Nae 's weerelds Ide, en zoo als voormaels ongefeylt
In loten dryderley de weereld wierd gedeylt,
En dat d' Almachtige hand des Heeren ſchiep volkomen
Een Aerdſch, een Hemelſch, een heel Godlijck uytgenomen:
Met bloemen, vog'len, en met beeſten çierend' 't eerſt,
Met fack'len 't ander, en met deughden 't alderveerſt':
Als God aen 't ſchild'ren, met ſchoon blaeuw de baren krulde,
De velden groende alom, en 't krom gewelf vergulde:
Als hy 't geſteente ſchonck zijn verwen licht van ſtrael,
De bloemen ſpickelde, en gaf glanſſen aen 't Metael.
Beeldſnijende, doorwrocht de ſtroncken en de bla'ren
Der planten met zoo veel fraey beelden dra'en en aren,
En Gieter bootſte ons noch zoo veel gedaenten hier
Van poſten ſnel gewieckt, veel viſch, en menigh dier.
In dryen deyldy noch dit Godshuys drymael heyligh:
't Een 't alderheylighſt is, daer niemand wandelt veyligh

1041 *Gadingen* voor „vormen." 't Fr. *façons*. Zie BILD. *Geſl.* op *Gade*.
1042 *Vierkant:* met den klemtoon verkeerdelijk op *vier*. Bild. noemt zulks te recht: een ſolecisme.
1043 *Verfoeijen* voor „niet meer achten." Hy wil zeggen: „al is het buitenwerk fraai, wy tellen die fraaiheid niet meer, by 't zien van het „binnenſte.""
1046 *Beplackt* voor „beſchoten." van *plak*, „vlak."
1048 *Kouwoerd:* zie vs. 899.
Lodder voor „lodderoogig, met de oogen lieflijk lonkend." Men vindt het woord terug onder anderen in Vondels *Konſtantijntje*, 't Cherubijntje, dat de ydelheden
Uitlacht met een lodderoogh,
en by JONCTIJS in *de Roos en Rozalijn:*
Uw lodderighen ooghengloet,
Die zooveel herten branden doet.
In min gunſtige beteekenis dan het woord by voornoemde dichters doorgaands voorkomt, verklaart echter Kiliaen het in zijn Woordenboek.
1049 *Vermaen* voor „melding." Zie *Uitl. Woord.* op HOOFT, *in v.*
1051 *De ſtof 't gebruyck te wonder: te* is hier „zeer," de zin is: „de ſtoffe beantwoordt zeer verwonderlijk aan het bedoelde gebruik."
1053 *Ide* voor *idée*, „beeld," hier meer bepaald „voorbeeld, model." 't Fr. heeft: *l'idee du monde*.
1054 *In loten dryderley* voor „in drie onderſcheiden deelen."
1058 *'t Alderveerſt':* „dat het verſte van ons af is." 't Fr. heeft, en zoo behoort het, „'t Goddelijke" het eerſte.
1066 *Poſten:* 't Fr. heeft *poſtes emplumez*, alzoo „duiven;" doch hier voor „vogels" in 't algemeen, gelijk hy vervolgends van „viſchen" en „(land) dieren" ſpreekt.

Als God, de Cherub, en hy die Stadhouder trotz,
Is van Melchiſedech ware eeuwigh zone Gods.
Het binnenſte poortael is ſlechts voor den Leviten,
Die helder Zon op Zon toeworpen d' Iſra'liten,
De ſtralen van haer leere, en met 's wets honighſap
Haer voedende ingelijft zijn 's Hemels borgerſchap.
Het voorpoortael ghy ſchickt voor die ick minder reken,
Voor 't leeghgezeten volck, en d' algemeyne leken,
En werckman ondermenght, ghy alſins wonder zoet
Appelles, Phedrus kunſt, en Miron bloeijen doet.
  Dit ſtael u zoo behaeght, dat ghy daer nae gaet maecken
Uws Goddelijcken geeſts langhdurige nachtwaecken:
Uw boeck gemarbert rijck met ſpreucken in Gods tael
Men rijckelijcken magh toe-eyg'nen 't voorpoortael,
Dewijl het ons verzorght d' huyswetten noch op heden,
Byzond're leeringen, en burgerlijcke zeden:
En dat de ſtralen die hy uytſchiet overhoop
Vaſt oogen meerendeels op 't menſchelijck beloop.
  In't binnenſte poortael de Predicker wil ſchynen
(Die met zijn voeten kne'ende al wat de menſch met pynen
Vergaert van aengenaem goed koſt'lijck ſchoon en dier)
In 's Hemels herberge ons te voeren wijd van hier,
En roepende: ydelheyd, gans ydel 's weerelds zegen,
Al 's menſchen heyl is in de vreeze Gods gelegen.
  't Geheymſte is dit gezangh daer met verborgen ſpel
Aan 's weerelds Koningh ghy gaet houwen Iſraël:
Daer ghy we'erſchallen doet 't zoet bruyloftslied alreede
Van Chriſtus, en zijn Kerck: daer d' heyl'ge ziele in vrede
Geſpraecke houd met haer God, de locht hoort met 't gebed,
In't vuyr zijns ſtralende ooghs haer loutert reyn en net,
Zijn min geniet, en in zijn heyligh bed gerieflijck
Den mond der liefden zelfs magh kuſſen zoet en lieflijck.

1069, 1070 *Hy die Stadhouder ... is:* „de Hoogepriester."
1071 *Leviten:* verſta „Levitiſche prieſters."
1074 *Haer voedende* is weêr: „*hen* voedende."
1077, 1078 Niet juist vertaald, en daardoor verward. 't Fr. heeft:
Et fais, ouurier meſlé, fleurir en toutes parts,
De Miron, de Phidie et d'Apelle les arts.
Verſta: „en gy doet als een werkman, die in onderſcheiden zaken ervaren is (waarvoor V. *ondermenght* bezigt), overal de giet- beeldhouw- en ſchilderkunst uitmunten."
1078 *Phedrus:* hy meent „Fidias."
Miron: een beroemd gieter der oudheid. Zie Gulden Winckel, blz. 207.
1079 *Dit ſtael:* 't Fr. heeft: *ce patron.*
1082 *Mugh toe-eyg'nen 't voorpoortael:* d. i.: „mag vergelijken by het voorportaal."
1085 *Overhoop* voor „op een ieder, wie 't ook zij."
1093 *Dit gezangh:* namel. „'t Hoogelied."
1094 *Houwen* voor „huwen."
1096, 1097 *Daer d' heyl'ge ziele ... de locht hoort met 't gebed* is klinkklare onzin, daaruit ontſtaan, dat V. het oorſpronkelijke niet begrepen en by gevolg verkeerd vertaald heeft. In 't Fr. ſtaat: *où l'aſme ... oit* (ouit, entend) *l'air* (le ton) *de ſes accens* (des accens de Dieu): alzoo „waar de ziel den toon van Gods galmen verneemt."
1098 *Haer* voor „zich."

O God! zeght Salomon, nae dat hy heeft voltoyt
Des Heeren Huys, groot God! die my bevolen oyt
Den bouw liet uws Paleys, helaes maeckt my, o Heere!
Daer levend' ſteen af, weckt in Davids zaed zijn eere.
Oneynd'lijck Koningh, die behelſt de oneynd'lijckheyd,
Monarch die in uw throon zit nae uw Majeſteyt,
In d' afgrond nae gerecht, alom nae uw vermogen:
O Vader herberght hier om ons uw hulp te toogen:
Maght zijn in twijffel zaeck zoo ſpoeyt u tot den eed,
Ontwerret dezen knoop, ſtraft ſtrengelijck en wreed
De ſtoute meyneed oock, en maeckt niet datmen zondigh
U voortaen houde en acht onwetende en onkondigh.
Verlieſt de boom zijn blos, zoo hagels d' ackren ſlaen,
Zoo d' ayren ijl en leegh, zoo ons verwaeyde graen
Ons honger zeggen toe, zoo met veel ijſ're banden
Ghy ſluyt van 's Hemels ſprongh de poorten met uwe handen,
En wy ootmoedigh 't oogh ſlaen op dit Huys alleen,
Zoo hoort, Almachtigh Godt, verhoort doch ons gebe'en.
Zoo wy gevangen in uytheemſche landen kermen,
Zoo ons in krijgh bezwijckt 't geluck, het hert, en d' ermen,
En wy ootmoedigh 't oogh ſlaan op dit Huys alleen,
Zoo hoort, Almachtigh Godt, verhoort doch ons gebe'en.
Zoo uwer wond'ren faem den vremdelingh hier wencken
Om hooren uw geheym, u t' off'ren zijn geſchencken,
En in dit Huys zijn knien te krommen na bene'en,
Zoo hoort, Almachtigh Godt, verhoort doch zijn gebe'en,
Verhoort van d' Hemel hem, en treckt door weldoens koorden
In uw gewyde Kerck, ooſt, weſten, zuyden, noorden.
't Uytmuntende verſtand van Iſacx Koningh is
Zoo held'ren tortze dat vergeefs men die gewis
Met onkunde overſtulpt: zijn licht zich alſins toogen
Gaet, en zijn blixemſtrael ſtraelt licht glinſterigh in d' oogen
Des geens die wijs den toom van't burgerlijck beleed
Der teere Arabers met haer hand te mennen weet:
Die binnen Saba heerſcht, daer ſteedſche lentens teelen
Den Wieroock zoet van reuck, den Myrre, en roo Kaneelen,
Daer ydermans kantoor eens Koninghs ſchat inhoud,

1108 *Herberght* is hier „woont." *Herbergen* wordt doorgaans niet intrans. genomen, maar is als zoodanig even goed als „huizen, landen."
Toogen voor „toonen." Zie vs. 1131 en blz. 227.

1109 Verſta: „indien 't noodig zij in twijfelachtige gevallen, verleen dan uwe hulp by den eed." Zie I KON. VIII: 31, 32.

1113 *Blos* voor „bloeſem."

1131 *Met onkunde overſtulpt* voor „door onbekendheid ('t Fr. *ignorance*) als met een *ſtolp* overdekt."

1132 *Straelt:* dit woord is hier, wat maat en zin betreft, ten eenemale overtollig.

1134 *Teere Arabers* is hier „weekelijke, verwijfde Arabieren." 't Fr. heeft *douillets* en doelt op de inwoners van „*gelukkig* Arabië," niet op de Arabieren der woeſtijn, die alles behalve weekelijk waren van aart.

1135 *Steedſche lentens* voor „beſtendige lenten, die *ſteeds* duren."

De vaten zilver zijn, de bedſpon louter goud,
Met uytgelezen ſteen de muur bekleed oon breucken,
Met ſtricken ingewrocht, afbeeldingen, en ſpreucken:
En nochtans zoo veel heyls, en grootſhe'en laetze ſtaen
Om komen Salomon zijn ze'en te mercken aen,
Zijn leeringh leenen 't oor, zijn Stad bezien met vreughden,
De ſchole des geloofs, en vaſte burght der Deughden.
Ghy die 't oogh toeſluyt voor dees' groote klaerheyd meeſt
Die in onze eeuwe blinckt, wiens aengeklopte geeſt
Voor dolingen vermuft de Waerheyd uyt gaet ſluyten,
Die langhzaem nacht en dagh klopt aen uw poorten buyten,
En die om op te doen u niet eens keert noch wend,
Om met God ſpreken en zijn dobbel teſtament:
Hoe vreeſdy niet dat dees' Prinçes ten jonghſten dage
Van groote ondanckbaerheyd en traegheyd u verklage?
Die Vrouwe, die Monarche, en Heydene met luſt
De welluſten verſmaed, haer goud, en zoete ruſt:
Dweerſt met veel moeyte en koſt en met langdurig zwieren
Een wegh belegert van ſtruyckroovers, en van dieren,
En and'ren Hemel gaet bezoecken met de wenſch
Om eenmael mond aen mond te ſpreken met een menſch.
Zy quiſt geen tijd, maer gaet beſchouwen al verwondert
De trotze ſchoonheyd van Gods Tempel uytgezondert,
De bollewercken van veel Steden hoogh nae eyſch,
Een uytgelezen troon, een prachtigh trots Paleys:
Wiens muren koſt'lijck zijn, en d' huyſraet noch veel rijcker:
't Getal der knechten zijn rijck Hof çiert ſtatelijcker,
Meer haer geſchicktheyd noch: men hoorter geen gerucht.
Elck vanden haren op zijn ampt let heel beducht:
En zoo als te gelijck den duym geroert het leven
Den zenuwſnaerkens kan van een Quiterne geven,
En om verrijcken noch zijn tooverigh gezangh
Verweckt een middelbare, een hooge, een leege klangh:

1145-1158 Toeſpeling op LUKAS XI: 31.

1146 *Aengeklopte geeſt:* de zin is: „de geest, aangeklopt door vermufte (veronderde) dolingen, is doof voor het aankloppen der waarheid." 't Fr. heeft:

dont l'eſprit aheurté
A des rances erreurs, la verité rebute.

1149 *Op te doen* voor „open te doen."

1150 *Dobbel teſtament:* 't O. en N. Verbond. Zoo in den Henric. de Gr. blz. 34, vs. 212 *dobbel Euangeli.*

1153 *Monarche:* vr. vorm, even als *Heydene*, voor „monarchinne, heidinne."

1155 *Dweerſt* voor „dwars doortrekt."
Koſt: thands in dien zin niet meer gebruikelijk, enk. van *kosten.*
Zwieren: „heen en weêr trekken."

1156 *Dieren:* t. w. „wilde."

1157 *Hemel:* hier voor „luchtſtreek."

1160 *Uytgezondert* voor „buitengewoon," en als adj. by *tempel* behoorende.

1165 *Haer:* lees *hun.*

1167 en volgg. Verſta: „gelijk de beweging van den duim aan de ſnaren der guitarre (*Quiterne*) het leven geeft en allerlei klanken doet ontſtaan, zoo beheerſcht Salomo met een woord, een gebaar, een wenk, den ſtoet zijner dienaars."

Met een woord, Salomon, met een gebeer, met wencken
Beroert de ſtoeten van zijn knechten, die gedencken
Heel gaeuw aen haren plicht: elck neemt zijn les in acht,
En yder gaet gekleed met een byzond're dracht.
Eer zy vertrock van haer welrieckende Eylands kuſte
Met zware raedſelen haer dees' Prinçes toeruſte,
Beluſt den Koningh met verwerde vragen knap
t' Ontmoeten, om te zien zijn groote wetenſchap.
Ziet welcken Oedipus! de Voorſpraeck, die ervaren
Voor 't vyerſchaer heeft by nae verſleten al zijn jaren,
En eyndigt niet zoo haeſt, een twyfel lang bepleyt,
Die 't ouwd gebruyck haeſt wijſt, of 's lands gewoonheyd ſcheyd,
Of geeſtigh hy ontknoopt dees' Gordiaenſche ſtricken,
Ziet door dees' nachten heen, en ſpeelt alle oogenblicken
Met twyfelingen, die eer zweeten de'en met pijn
Een dapper School-Sophiſt, Druydes, of Bramijn:
En wetende dat hoe een goed zich uytbreyd ſtyver
Hoe 't altijd grooter word, 't geloove hy vol van yver
Haer in te ſcherpen tracht, en gaet nae wenſch gemeyn
Haer maecken 't koſt'lijck goed van zijn gezegent breyn.
Hoe zeer beklage ick u, afgodiſch volck, die zotlijck
Goud, Zilver, hout, ſpreeckt hy, en kalck aenbid beſpotlijck,
En door de ſchijnre'en laes! der Magi onderrecht
Zoo vele packen hebt den menſchen opgeleght:
Daer is, Mevrouwe, een God, een hooghſte, een ongeboren,
Een Vorſt van d' Eeuwigheyd, zelf d' Eeuwigheyd verkoren.
Oneynd'lijck, afgeſche'en van als, in allen doch,
Beginſſ'len aenvangh, en 't eynd van alle eynden noch,
Der lichten ſchoonſte licht, der wezens hooghſte wezen,
Der machten zuyv're daed, der daden macht geprezen,
Oorzaeck van allen oock, alziender, goedheyds zee,
Des levens leven, en het meyr des ſchoonheyds me',
Onoverwinnelijck, en ſterrenvooght bequame,
Die zelf eenvormigh vormt zoo veel geſtalten t' zame:
Een zelve is 't een en God, wie d' Eenheyt lochent ziet
Maeckt Godlooze Atheiſt de Godheyd gants tot niet,
In Gode d' eenheyd ſtaet, de Satan tweeheyd ſtichtet,
De groote weereld heeft een Zon maer die haer lichtet,

1179-1183 Versta: „zoo ſpoedig lost geen verſtandig en geöefend advokaat (*voorſpraeck*), die bykans zijn geheele leven by de balie heeft geſleten, een alledaagſche, door een ordonnantie of kostuum reeds uitgemaakte rechtsquestie op, als hy hare gordiaanſche knoopen (ſtrikvragen) op ſchrandere wijze ontwart."

1185 *De'en:* ſamentrekking van *deden.*

1189, 1190 *Gaet ... gemeyn haer maecken:* d. i.: „deelt haar mede."

1196 *Verkoren:* vrij overtollige ſtoplap.

1198 *Beginſſ'len aenvangh:* verkeerd voor „der beginſelen aanvang."

1200 *Geprezen* is even overbodig als vs. 1196 *verkoren.*

1205, 1206 Verſta: „de Eenige" en God is 't zelfde; wie Gods Eenheid loochent, treedt, als een atheist, al wat goddelijk is met voeten.

De kleyne maer een ziel, en beyds zy hebben een
Groot God in wezen een, in dryen onderſcheen.
De le'en die wel gedeylt ſtaen dit geſticht gelaten,
Dit lijf vervult met vre met we'erliefde en met maten,
Dees' welgeſchickte Kerck met rijckdom rijck begift,
Deze uytgegoten kunſt, en magh niet zijn geſchift
Als met een zin, en hy maer van een Meeſter worden
Gedeylt, gelijck zijn werck een Meeſter houd in orden:
Want anders zoumen in ſlaghordeningen zaen
Wel honderd duyzend zien malkand'ren randen aen,
Een burgerlijcke krijgh zou 't aerdrijck onderhouwen,
En dees' beroerden Al zijn ondergangh flucx brouwen:
Dewijl van eeuwigheyd God is oneyndlijck dan,
En in zich meer als een eyndlooſheyd vaten kan,
Vermids de macht van d' een geen mate ſtelt den and'ren,
Of eer zijn naem vernielt en wezen met malkand'ren:
Wat houd ghy heyd'nen dan als in't gevangenhuys
D'oneyndlijcke bemuurt in een benaeuwde kluys?
Of waerom ſluyt ghy hem in eenen ſtronck verachtlijck?
Of waerom ſchilderdy d' onzien'lijcke onbedachtlijck?
En waerom offerdy den drymael Hoogen meeſt
Al t' zamen vleeſchlijcke eer, daer hy is zuyver geeſt,
Maer, zeghtze, waerom dus geſtut door onze wercken
Band ghy de onſterflijckheyd in't binnenſte eender Kercken?
Beſluyt hem in een Arck, en beeſt'lijcker hem voed
Met beeſtenvleeſch, en niet met myrre en wieroock zoet?
Dit Huys zoo heyligh als in ſchoonheyd uytgenomen
God, zeght hy, niet beſluyt, maer wel de ſchaer der vromen
Die hem aenbid, en eert, en wanen niet och arm!
Dat dien die d' aerde neemt, en Hemel in zijn erm
Een kofferken vervaet, maer 't bond van durige eeuwen,
Het ſtatige verbond, dat d' afkomst der Hebreeuwen

1209 *De kleyne* (waereld): „de mensch."

1211 Onverſtaanbare navolging van

De ce grand baſtiment les parts ſi bien parties.

1212 *Dit lijf*: t. w. „'t menſchelijk lichaam, de kleine waereld." 't Fr. heeft

Ce corps rempli d'accords, meſures, ſympathies.

1213 *Dees' welgeſchickte Kerck* is wederom „de groote waereld," en de zin: „die groote tempel, waarin maat met pracht vereenigd is." 't Fr. heeft:

Ce temple de tant d'ordre et richeſſe aſſorti.

1214-1216 Verſta: „die kunst, overal ten toon geſpreid, heeft haar ontſtaan aan een enkel plan en hy (de mensch) het zijne aan een enkelen Meeſter te danken."

1217 *Zaen*: „ſpoedig, welhaast," een rijmlap, zeer geliefkoosd by de zoogenaamde Middelnederlandſche Dichters.

1219 Lees hier *aerdrijck* in nomin. en *krijgh* in accus. — *Onderhouwen* is hier „kweeken," in 't Fr. *nourrir*.

1220 *Zijn ondergangh*: lees, ter verduidelijking van den zin: „zijn eigen ondergang."

1227 *Stronck* voor „romp, lichaam," 't Lat. *truncus*.

1229, 1230 *Offerdy* ... *Al t' zamen* is eenvoudig *offert gy allen*. Dit heeft wel eenige overeenkomst met het *vous autres* der Franſchen.

1231 *Geſtut door onze wercken*: d. i.: „op grond van 't geen wy doen."

1237 *En wanen niet*: min juist voor „en *wy* wanen niet."

1240 *Statige*: verkeerd, voor „geſtadige, beſtendige." *Stadig* en *ſtatig* is wel in den grond hetzelfde woord; doch door 't gebruik vrij wat verſchillend van beteekenis geworden.

Met God den Heer verbind, de vrome aen 's vromen zaed,
En aerde, en Hemel met dees' plaets verknoopen gaet:
  Kort om onze offerhande, ons waſſchingen, ons ſmoken
Is geen verzierde dienſt zoo dickmael word geſproken:
God is d' inſteller, die ons innerlijck gemoed
In d' hoop zijns Zoons met al deze Elementen voed,
En zichtlijck ons hier mede aen d' offer doet gedencken
Die eens in Chriſtus bloed zal onze zonden drencken.
Komt komt o Heere dan, o eynder van de wet,
Groot Koningh, groot Propheet, Hooghprieſter onbeſmet,
Komt drymael Groote, komt, ons toevlucht die wy wenſchen,
Voorſpreker, en rantzoen, en Rechter aller menſchen.
Zoet ſlachtlam, ſtercke Leeuw, genezende Serpent,
Noodſcheydſman tuſſchen ons en d' Hemel in het end.
Komt komt o waerheyd, wit, en byſtand, en verlangen
Van onzen offer. o Meſſias! wilt aenvangen
In Sion te gebie'n, en in den geeſt ge-eert
Dees' booze weereld in een gulde tijd verkeert:
Dees' Koninginne aenveerd, en wilt als d' eerſt'lingh dulden
Van 's weerelds Koningen, leght op u onze ſchulden
Zoo wel dat wy ontkleed van Adams quaden aerd
Met d' heylige Eng'len inden Hemel zijn verklaert.
  Zeer nae flaeuwt de Vorſtin bezweken van verwond'ren,
En ſpreekt, Heer Koning, ſteeds in't vliegen, en ſtijf dond'ren
De Faem al grooter word, en ſnaterbeck in ſchijn
De Deughden grooter maeckt als zy wel daedlijck zijn:
En d' ed'le geeſten zijn gelijck de tafereelen
Die wel gedaen in't oogh met meer verwond'ren ſpelen
Van verre als van naeby: maer zoo veel als voorwaer
Uwe eere elcx kroon verdooft blinckt uw deugd boven haer:
Uw lof oon weergae noch uws leernens prijs behindert,
En 't nydige Gerucht uws wijſheyds roem vermindert.

1244 *Zoo dickmael word geſproken* voor „gelijk men dikmaals zegt." 't Fr. heeft eenvoudig: *comme on croit.*
1246 *Elementen:* hier „voorbereidende leeringen, grondbeginſelen."
1248 *Drencken* voor „verdrenken."
1253 *Genezende Serpent:* toeſpeling op de koperen ſlang van Mozes en op JOH. III: 14.
1259, 1260 *En wilt* enz.: onjuist overgebracht. Het is: „en wil onze ſchulden op u nemen als de eerſtelingen van die der aardſche koningen." *'s Weerelds Koningen* is even min goed te keuren als 't oorſpronkl. *Roys de l'uniuers.* 't Is God alleen, wien de tytel van Koning des Heelals toekomt.
1261, 1262 *Zoo wel dat wy ... zijn verklaert:* verſta: „en wel zoodanig, dat ... wy mogen ſchitteren, blinken, d. i. rein, blank zijn." 't Fr. heeft: *ſi bien que ... nous flambions.*
1266 *Daedlijck:* hiermede verſtaat men thands algemeen „terſtond, onmiddelijk," hier echter beteekent het „in de daad, wezenlijk, werkelijk," en in deze beteekenis is het naar den aart zijner ſamenſtelling even zuiver als beide laatstgenoemde woorden. KIL. vertaalt het alleen met *re ipſa, ipſo facto.*
1268 *Die wel gedaen:* d. i.: „die goed, naar eisch vervaardigd."
1271 Verſta: „de weergaelooze lof (die van u uitgaat) doet nog hinder aan den prijs van uwe wijze leeringen (*leernen*)."

In alle afzonderlijke uitgaven van „de Heerlijckheyd" komt op de laatfte bladzijde het hieronder geplaatfte, oorfpronkelijke klinkdicht voor, waartoe de dichter door het laatfte gedeelte zijner vertaling werd opgewekt.

OP DE AENKOMSTE

VAN

DE KONINGINNE VAN 'T ZUYDEN TE HIERUSALEM.

KLINCKERT.

EY ziet wat fchoonder Zon verlaet de Zuyder palen,
Opheffende haer perruyck die op de Vorften fmaelt
Met fteenen, daer Natuur op't Goddelijcxft' me' praelt.
Wat yver perft haer doch zo wijd te loopen dwalen?

Hoe nu, is't om een peerl noch aen haer kroon te halen?
Ach neen! de liefd die heeft haer ed'le borft gewond
Om fmaken hoe den douw uyt 's wyzen Koninghs mond
Veel lieffelijcker vloeyt als honingh inde dalen.

Een Vrouwe, een Koninginne, en Heydene die komt
Befchamen onzen roem, hoe fchoon die is verblomt:
't Licht van dees goude lamp wifcht met zijn groote klaerheyd

Al onzen luyfter uyt, vermids wy zwaer gejockt,
Ons Chriftus wijfheyd noyt zo wijd heeft uytgelockt:
Dies derven wy het heyl van d' aengeboden waerheyd.

DOOR EEN IS'T NU VOLDAEN.

1 *Wat fchoonder Zon*: hiermede wordt „de koningin zelve" bedoeld, gelijk met *de Zuyder palen* „het Rijk van het Zuiden."
2, 3 *Die op de Vorften fmaelt Met fteenen:* de dichter wil zeggen, dat haar hoofdtooi (*perruyck*) dien van andere vorften befchaamt (*op de Vorften fmaelt*) door haar fchitterend verftand (hier by fchitterende edel*fteenen* in een diadeem vergeleken) waarmeê de Natuur op het goddelijkst praalt."
5 *Hoe nu, is't:* de vroegfte uitgaven hebben hiervoor: *hoe nae is't*, en de latere: *of is het*. Er beftaat echter geen twijfel of V. heeft *hoe nu* gefchreven, dat fteeds verkeerd gedrukt en herdrukt is geworden.
9 *Een Heydene:* 't vrouwelijke van *Heiden*.
12 *Vermids wy zwaer gejockt:* dit *wy* is de 4[e] n. v. en moest dus *ons* zijn: 't is hetzelfde „ons" dat in vs. 13 herhaald wordt.

Wellicht zal de Lezer, „de Vaderen” en „de Heerlijckheyd” vergelijkende met den vroeger vervaardigden „Hymnus over de Scheepsvaert,” by den Dichter eerder teruggang dan vooruitgang meenen op te merken. Wel ontbreekt het in beide niet geheel aan enkele, goede, krachtige, ſchilderachtige regels, ja zelfs, aan bevallige plaatſen, maar de verſifikatie is over ’t geheel ſtroef, gewrongen, ſtooterig, de zin dikwijls verward, onlogisch en duiſter: en wy misſen ſchier overal die klaarheid, dien gemakkelijken gang, die frischheid, welke later de kenmerken werden van Vondels poëzy, en waarvan wy in den Lofzang op de Scheepvaart den dageraad mochten begroeten. Met dat al, wy moeten ons ten deze voor alle verkeerde gevolgtrekking wachten, en niet vergeten, dat een vertaling naar een anderen maatſtaf moet beoordeeld worden dan een oorſpronkelijk werk. In den Lofzang bewoog Vondel zich vrank en vrij en volgde de inſpraak van een vernuft, dat, hoezeer nog onbeſchaafd en ongelouterd, niet te min echt en oorſpronkelijk was: in de Vaderen en de Heerlijkheid daarentegen lag hy gekluiſterd aan de boeien van den Franſchen ſchrijver, wiens poëzy hoezeer niet van verdienſten ontbloot, overvloeit van vreemdſoortige, gezochte, dikwijls aan bombast grenzende uitdrukkingen, en een opſtapeling vertoont van geleerdheid, dikwijls vrij zonderling te pas gebracht. Het woordelijk teruggeven van het oorſpronkelijke, hier en daar niet, of maar ten halve, begrepen, was een arbeid, die met groote moeilijkheden gepaard moest gaan en voor welken Vondels krachten, althands toen nog, niet berekend waren. En toch, niemand wane, dat die arbeid voor Vondel nutteloos geweest zij. Niets is er, dat den Dichter by den aanvang zijner loopbaan meer dienst doet, dan dergelijke oefeningen. Ook al ſlaagt hy er niet in, een overzetting te leveren, die der uitgave waardig is, hy heeft geleerd, te onderzoeken, te vergelijken, de kracht van woorden en uitdrukkingen te beproeven en te toetſen, zich aan een heilzamen band te gewennen, de uitſpattingen van ’t vernuft te bedwingen. Even als de ſchilder moet hy, om wel te ſlagen, beginnen met na te volgen, en niet terſtond louter oorſpronkelijk werk willen leveren. Wie nooit anders dan vertalingen geeft, al zijn zy nog zoo cierlijk, zal nimmer hoogeren roem verwerven dan dien van een goed vaerzenmaker te zijn: wie nooit vertaald heeft, zal nimmer op den naam van volmaakten Dichter aanſpraak kunnen maken. ’t Zij allen jeugdigen ſchrijvers, die aanleg in hun binnenſte gevoelen, op het hart gedrukt.

De aftrek, die aan den Gulden Winkel was te beurt gevallen, had omtrent dezen tijd, den Boekhandelaar Dirck P. Pers, aangeſpoord, een werk van gelijken aart in ’t licht te zenden. Hy noodigde Vondel uit, byſchriften te leveren by de kunstplaten, door Markus Geeraerts, den bekwamen plaatſnijder van Brugge, in 1566 vervaardigd by het toen in ſchier alle Talen bekende „Boeck vande Fabulen der Dieren.” Deze arbeid zag, een jaar later dan „de Vaderen,” het licht, onder den nieuwen tytel van *Vorſtelijcke Warande der Dieren.*

VORSTELIJCKE

WARANDE DER DIEREN:

WAER IN

DE ZEDEN-RIJCKE PHILOSOPHIE,

POËTISCH, MORAEL, EN HISTORIAEL, VERMAKELIJCK EN

TREFFELIJCK WORT VOORGHESTELT.

MET EXEMPLEN VYT DE OUDE HISTORIEN, IN PROSE;

ENDE

VYTLEGGINGHEN, IN RIJM VERKLAERT,

MET AERDIGHE AFBEELDINGHEN VERCIERT.

ALLES TOT SONDERLINGHEN DIENST

ENDE NVTTICHEYT VOOR ALLE STATEN VAN MENSCHEN

VYTGHEGHEVEN.

TOT

D'AENSCHOUWERS

VAN DEES

WARANDE.

KOOMT vrij ſchouwen deſe *Beemd*,
Siet hoe wonderlijck en vreemd
Dat de *Dierkens* t' ſamen leven:
Hoe de trotſe *Leeuwe* pralt,
't *Reyntjen* loos in ſtricken valt,
Hoe 't *Schaep* voor de *Wolf* moet beven.
Waer den menſche in wort gheleert,
Hoe des werelts hoogheyd keert:
Hoe zich yder heeft te draghen:
't Zij tot eerbaerheyd en deughd,
't Zij tot teghenſpoet of vreughd,
Wilt dat hier de *beeſtjens* vraghen.

5 *'t Reyntjen loos* voor „'t looze Reintjen." Zie Nalez. en Aant. bl. 5, in de noot op bl. 21, vs, 47.

VOOR-REDEN

AEN

DEN KONSTLIEVENDEN LESER,

AENGAENDE

DE STICHTIGHE VERMAKELICKHEYT ENDE NUTTICHEYT

DER

FABULEN.

De treffelijckheyt ende nutticheyt der Fabulen (Verſtandighe Leſer) is ſoo groot, dat die ſelve met geene woorden kan uitghedruckt noch beſchreven worden; t' welck alſins door hem ſelven [1]) klaer is: want onder die ſelve leyt die wijſheyd, als onder een ſchorſſe, verborghen. Waerover oock de Oude gheoordeelt hebben, dat niemand die ſelve te recht konde verſtaen, ten waere hy met een doorluchtigh verſtandt van Godt was begaeft. Want PLATO, die onder den Heydenen [2]) de Godlijcke ghenaemt wordt, oordeelde datmen vande eerlijcke Fabulen behoorde te beginnen: *Dat oock de Voedſters de teere en buyghſame verſtanden met ſoodanighe lieflijckheyt meer behoorden te koeſteren ende op te queecken, als zy haere lichamen ghewoon zijn te cieren en op te proncken.* Wie iſſet niet bekent dat alle gheheymniſſen der Ouden hier onder hebben gheſcholen? want zy gaven daer mede de domme werelt te verſtaen, datter moſt eenighe Godts-dienſt zijn, om alſoo de herten aff te ſchricken vande ondeugden, en ten wederſijden een ſpoore of prickel te geven de deughden te omhelſen. DIONYS. HALICARNASS. heeft ſeer klaerlijck der Fabulen nootwendicheyt te kennen ghegeven, als hy ſeyt: *Wie iſſer die niet en ſoude meenen, dat der Griecken fabulen den menſchen hooghnoodigh zijn? eenighe zijnder die de wercken der nature onder ſeeckere verbloemde redenen voorſtellen, andere die der menſchen Droefheden ende Ellendicheden boven maten vertrooſten, andere drijven van haer wegh vreeſe en allerley verſtooringhen des ghemoets, en verjaghen de oneerlijcke ghedachten; jae een ygelijck is tot haere beſondere nutticheyt ghevonden.* 'T is oock ſeecker dat de fabulen den menſchen aenbrenghen een vaſte overlegginghe tot ſcherpſinnicheyt en opmerckinghe des verſtandts, want ſoo haeſt en wordt de fabel niet voorgheſtelt, off 't kloecke vernuft let terſtont op 't ooghmerck deſſelver: ſoo dat int voorſtellen en begrijpen een ſonderlinghe aerdicheydt gheleghen is.

Stichtighe voor „ſtichtelijke." A.

1) *Door hem ſelven* voor „van zelf."

2) *Onder den Heydenen:* deze *n-paragog.* is om de ineenvloejing met de *h* te verhoeden, welke *h*, door dezen geheelen bundel heen, nog doorgaands als ſtom wordt aangemerkt.

Daer en is by nae geene ſaecke die yemant mocht overkomen, of men vindt daerinne ſtoffe, 't zij ter leeringhe of ter waerſchouwinghe voorgheſtelt: jae met ſodanighe vermaecklijckheyt, dat veele gheoordeelt hebben, de vindingh der ſelve te weſen een lieflijcke en verheughlijcke confiture van't menſchen leven, en geen kleyne vertrooſtinghe onſer ſwaricheden, waer toe die oock (ſonder twijfel) vanden ouden [1]) zijn bedacht en ghevonden. De edele en treffelijcke verſtanden ſcheppen hier uyt een groote nutticheyt en ſcherpſinnicheydt: maer den geenen, die ſlechts by haer neuſe heen ſien, ſchijnen deſe dinghen belachelijck, jae connen niet Godlijx daer uyt mercken en verſtaen; gelijck d' onverſtandighe, die alleen op de ſchorſſe, en niet op de deughd en vruchten des booms letten: deſe zijn den kinderen ghelijck, die by den viere een deel Poëtiſche kluchten vertellen, en letten niet eenmael op de heylighe [2]) en overtrefflijcke [3]) nutticheydt die daer onder verborghen is.

D' Oudheyd deſer fabulen is ſoodanigh, dat den tijd daer van ſchijnt haer regiſter verlooren te hebben. Zy worden gemeenlijck AESOPO toegheſchreven (hoe wel die oock by veele andere [4]) ghelcerde Mannen verdicht zijn) omdat zijne harſſenen veerdigher ende bequamer waeren, waerover hy ooc, als den konſtichſten Meeſter daer van alleene den naem heeft bekomen.

De H. Schriftuere wort van haere Godtlijcke Heylicheyt niet ontluyſtert, als wy menſchlijcker wijſe deſe Fabulen, naer 't ſegghen der Ouden, verheffen: doch elcx [5]) moetmen in haeren ſin aenmercken: met een ander geeſt is deſe, met een ander geeſt is d' ander beſchreven. De H. Schriftuere voert ons met verſcheyden exemplen en aenwijſinghen, ſoo tot Dieren, Vogelen, &c. als tot verbloemde ende allegoriſche manieren van ſpreken, die niet als met eenen verlichten geeſt connen verſtaen en begrepen worden, waer in den H. Geeſt ſelve ſchijnt een vermaken genomen te hebben. Soo datmen deſe (ſoo veel een zeedelijck, burgherlijck en eerlijck [6]) leven belanght) niet behoort te verachten en onteeren.

Verſoecken daerom, dat niemandt onſen vlijdt [7]) beſchuldighe, om dat wy deſe Heydenſche Fabulen uyt het boeck der vergetenheyt wederom voor den dagh brenghen, als zijnde ghenoechſaem van andere ghedicht en beſchreven, maer letten inſonderheyt op de geeſt-rijcke hant deſes konſt-rijcken SCHILDERS, die ſoo aerdigh en levendich het weſen der dingen heeft naeghebootſt, dat de nature ſelve ſchijnt ontluyſtert te zijn. Waer over hy oock eenen onſterflijcken loff by alle konſt-beminders verkreghen, en met den lauren-croon, nae zijne waerdigheyt, ver-eert is.

Vande dichten, ſalt aen den verſtandighen Leſer ſtaen, die ſelve nae zijne beleeftheyd te verſchoonen ende ten beſten uyt te legghen: maer vanden onverſtandigen kan noch APELLIS beeld, noch HOMERI rijmen, niet oughelaſtert noch onghetadelt [8]) blijven. Tot meerder verlichtinghe ende verluſtinghe deſes wercx, hebben wy op een yder Fabel ghepaſt en gheeyghent een oude hiſtorie, ſoo uyt de Latijnſche als Griecxſche Schrijvers, om met de nieuwe Hiſtorien geene ergherniſſe of aenſtoot te geven, alſoo dit tot niemandts hoon noch ſmaet, maer alleen tot aller waerſchouwinghe en leeringhe gheſchreven is.

Neemt hiermede onſen arbeyd in danck, en verwacht hier nae (met des Heeren hulpe) wat anders.

1) *Vanden ouden: van* regeert hier een ablat., die in 't mann. meerv. *den* vorderde, gelijk in 't vr. *der*.
2) *Heylighe:* hier voor „verhevene."
3) *Overtrefflijcke:* oorſpronkelijke vorm van *voortreffelijke* en die tevens den waren zin van het woord verklaart. A.
4) *By veele andere: by* voor „door."
5) *Elcx:* namel. „elke van beide."
6) *Eerlijck:* niet in den tegenwoordigen, maar in den rechten, oorſpronkelijken zin van „met eere, eervol."
7) *Vlijdt:* zie wegens deze ſpelling: Nalez. en Aant. bl. 7.
8) *Onghetadelt:* germanisme voor „onberispt.

Vermaerckelijcke Inleydinghe

TOT DE

VORSTELIJCKE WARANDE

DER

ONVERNUFTIGHE DIEREN.

TSA Mackers! 't zeyltjen ſtrijckt, en ſtieret *'t jacht* te lande,
Op dat wij onzen geeſt gins in die groen *Waerande*,
Een vorſtelijcke plaets, ververſchen inde ſchaeuw:
De Zonne ſteeckt te zeer, haer hette maeckt ons flaeuw,
De ſchoot van 't binnen-meyr, is ſpieghel-glad en effen.
Het windeken dat ſlaept, geen baren zich verheffen.
Koomt, volght my op het ſpoor, en houd dit binnen-pat.
Van nuchtren morghen-dauw zijn noch de kruyden nat.

Onvernuftighe dieren: onvernuftig voor „onverſtandig" zoû thands als een germanisme verworpen worden, doch was in het begin der 17ᵉ eeuw nog zeer in gebruik. Ook CATS bezigt het meermalen, als o. a. in de *Sinnebeelden* op de Tytelprint. KILIAEN verklaert het met *irrationalis, rationis expers, ſtolidus, vecors, brutus. Vernuftig* blijkt eerst in later tijd zijn meer bepaald ondergeſchikte beteekenis verkregen te hebben. Ook SPIEGHEL (*Hertſpiegel*, I, 235, 237), gebruikt het voor „verſtandig" als:

Natuur of s' werrelds-vooghd...
Heeft óók vernuftigh mê heilgherigh, ons gheſchapen.

2 *Groen Waerande* voor „groene warande."

6 *Het windeken dat ſlaept* voor „het windeken ſlaept," platte, maar in den gewonen ſpreektrant nog zeer gebruikelijke ſpreekwijze.

Wy naerdren meer en meer, de *luſt-plaets* loopt ons teghen.
Hoe aerdigh heeft Natuur beſchildert deſe weghen!
Hier iſt daer 't weſen moſt, hou ſluyter open doet!
Hy word mijn ſtem ghewaer, en loopt ons te ghemoet.
Hoff-wachter oorloft doch dees Heeren en Jonck-vrouwen,
Dat zy de cierlijckheyd van deſe plaets aenſchouwen,
V moeyt vergolden werd. Koomt vrunden treed vrij aen,
Ontſchuylt der ſonnen brand in ſchaduwende blaen.
Dat yeder een van ons zich inbeelde inde zinnen,
Dat wy al Graven zijn, Baronnen en Gravinnen,
Int nutten van haer weelde, en haer welluſticheyd,
Daer menigh d'hemel om zijn welluſt heeft ontſeyt.
Wat haghen groen van palm zijn hier ſoo glad gheſchoren?
Die doolhoofs wijs gheſtreckt, ghekrunckelt, ons verloren
Doen dolen hier en daer, zoo datmen hier int groen
Van d'eel *Cretenſche maeght* wel 't klouwen had van doen,
Om volghen lancx den draed', om eyndelijck den blinden
Bedrieghelijcken wegh, en d'open-poort te vinden.
Wy dolen heen en weer, en worden ſtaegs gheſtuyt.
Wy zijn ſchier affghemat. hoe raecken wy hier uyt?
De *Doolhoff* ſchijnt met ons zijn ſpotternij te drijven.
Wat geeſt heeft ons vervoert? 't gheſelſchap moet hier blijven.
Men houdet my te goede, ick kent het is mijn ſchuld,
Ick, ick ſal d'oorſaeck zijn, ſoo ghy hier blijven ſult.
'T gheſelſchap, ſoo my dunckt, vermoeyt, ſou wel gheluſten
Te leſſchen haeren dorſt en erghens wat te ruſten.
Wat raed, hoe moghen wy ontſluypen ſulck ghevaer?
Of erghens een weerdinne hier op te ſpeuren waer,
Zoo waer 't ghewonnen ſpel. doch voor ons lijfs vermoeyen
Ziet aende ſlincker zijde een ſchoon prieelken bloeyen:
Elck ſpoeye beſt hy mach. Tſa vrunden ſit hier om!

9 *Wy naerdren:* door *naderen*, als meer welluidend, verdrongen.

11 *Sluyter* voor „portier, poortwachter." De benaming *ſluiter* wordt thands alleen maar gegeven aan de dienaars van den ſuppoost in een huis van arrest.

15 *V moeyt vergolden werd: V moeyt* ſtaat hier voor *uwe moeite. Werd* is de oude vorm van 't praes., waarvan 't imperf. regelmatig was *wierd* (gelijk „ſterf, ſtierf, bederf, bedierf, help, hielp" enz.) ſedert de vestiging van de *o* in den praes. en infin. heeft de willekeur van 't gebruik *werd* voor 't imperf. indic. en *wierd* voor 't imperf. ſubj. doen gelden. — Uit dezen regel blijkt, dat men toen reeds fooitjens gaf.

20 *Daer menigh* enz.: verſta: „terwijl menigeen (zich) den hemel (dezer genoegens) om (of door, ten gevolge van) den wellust (zijns ſlaaps of zijner andere b. v. ſtadsvermaken) heeft ontzegd."
d' Hemel voor *den hemel*. A.

24 *Van d' eel Cretenſche maeght... 't klouwen:* het *kluwen* namel., dat Ariadne aan Thezeus gaf om uit den doolhof te geraken. Zie over *kluwen* of *kloen* BILD. *Verh. over de Geſl.* bl. 368, volgg.

25 *Om volghen* voor *om* te *volgen.*

27 *Staegs:* ſamentrekking van *ſtadig* (geſtadig) met de adverbiale *s*. Ook by HOOFT treffen wy 't aldus aan.

31 *Ick kent* voor „ik *be*ken het."

V aeſſem wat verhaelt, ghy zijt ons wellekom.
Een aengename ruſt ververſcht den machteloofen,
En 't herte door den reuck van lelien en rooſen,
Daer 't rooſmarijn tapijt is rondſom mee beſtickt,
Niet weynich word vermaeckt, verluſtight en verquickt.
Maer wat *Lucretia*, van maeckſel wel beſneden,
Verberght daer in het groen haer blancke en naeckte leden?
En dreyght haer ſelfs de dood? zy dreyght niet, och zy ſteeckt!
Zy quetſt haer ſelven 't hert! Ziet, ziet hoe 't bloed uytbreeckt:
Hoe 't bloed de wonde ontvloeyt, en daelt met groot verlanghen
Benedenwaerts, daer 't wordt behendelijck gevanghen,
Door 's kunſtenaers bedrijf. Verſchrickt niet, 't is maer ſchijn,
'T en is geen vrouwen bloed, 't is enckel rooden wijn:
Die *Bacchus* is ghewoon te ſchencken voor de Vorſten,
En andre die vermoeyt hier inde ſchaduw dorſten.
Nu vrunden drinckt eens om, ziet hier is wel te pas
Op kunſt-rijck goud gheſchroeft een cryſtalijnen glas.
Avouſt, en doet beſcheyt, daer is noch inde tonne,
Laet omgaen met de Maen, of liever met de Zonne.
Gheſelſchap brenght eens om, en koelt vrij uwen moet:
'T is niet *Lucretias* maer enckel druyven-bloed,
'T welck 't beeld beſloten houd, van binnen in zijn adren,
Die wonderlijck gheleyt van elders haer vergadren.
Zoo niemant meerder luſt, zoo nemen wy verloff.
Vaert wel *Lucretia:* zoo yemant wat te groff
Of te tyrannighlijck u 't bloed heeft afghezoghen,
Denckt dat verſmachten dorſt tot ſulcx hem heeft bewoghen.
'T is langh ghenoech ghedwaelt, wy laten den *Labrint:*
Die hier ervaren is wel flucx een uytkomſt vind.
De *Bloemhoff* light nu 't naeſt, wiens bedden zijn als ſchulpen
Heel uytheemſch van begrijp, daer menichte van tulpen

43 *Rooſmarijn tapijt:* hier oneigenlijk voor „welriekend tapijt."

49, 50 *Daelt met groot verlanghen Benedenwaerts:* het *benedenwaarts dalen* is een even gewoon en gewettigd pleonasme als „naar de hoogte ſtijgen;" maar *met groot verlanghen* ſchijnt hier alleen om 't rijm bygebracht.

50 *Behendelijck:* beter dan het meer algemeen gebruikte „behendiglijk." Zie blz. 333, vs. 329.

57 *Avouſt:* d. i.: „drinkt *à vous*, doet elkander beſcheid." Zoo in den Gulden Winkel, X, vs. 3, *amoeyen* voor „ *à moi* drinken."

58 *Laet omgaen met de Maen* enz.: by drinkgelagen was het de gewoonte, den beker even als by ſpelen een teerling (men denke maar om den ſlotregel der aanwijzing op het „Nieu Vermaeckelyck Ganſebord") te doen rondgaan, als men 't heette „met de zon om;" dat is door de beurt aan zijn rechterbuurman over te geven. Gaf men den beker links, dan heette 't „met de maan om."

63 *Verloff* voor „afſcheid." „*Verlof* of *oorlof* nemen" is een gewone vorm in onze oude dramaas, en uit den ſpreektrant van 't dagelijksch leven genomen.

66 *Verſmachten dorſt:* min juiſte uitdrukking voor „*dorst* die *verſmachten* doet."

70 *Begrijp:* „begrip, inhoud." *Uytheemſch van begrijp* wil zeggen: „veel uitheemſche planten bevattende."

Als in ſlaghorden ſtaen, en ſteken haren kop
Veelverwigh nae de locht en nae de ſterren op.
My luſt niet al de reſt der *bloemen* te verhalen,
Daer *Flora* prachtigh ſchijnt op 't cierlijcxſt mee te pralen:
Als *Zephyr* haer omhelſt, als zijn ghezochtſte bruyt,
En violetten blaeſt met zijnen adem uyt,
Zoo dickmael hy haer kuſt in dalen en prieelen,
Wanneer zy onderlingh malcandren 't herte ontſtelen.
Hier heeft zijn zetel-ſtoel ghebouwt de blijde *Mey*
Van thijm, van roosmarijn, en bloemen veelderley.
Wat menghſels gloeyen hier? daer d'hommelende bijen
Om zoeten honighzeem haer welluſt komen vrijen.
Maer laet ons om wat nieus te droomen zijn bereyt,
Vermits 't vermaeck ghevoed word door verſcheydenheyd.
Tſa opwaerts met my ſtijght, op deſen *laghen toren*
Die uyt een *eyckenboom* is wonderlijck gheboren,
En ſeven tranſſen draeght, een eere deſer ſtee:
Van waer ghy ziet beneen ontſtaen een wilde Zee
Door 't ſpringhen van een *born*, ghegroeyt uyt groene planten,
Dat als een ſchreyend beelt verſmelt aen alle kanten,
In vloeyende kryſtal, en 't lijckt wel aenden ſchijn,
Als oft de Philoſooph *Heraclitus* wou zijn:
Die 't alles, wat beſchijnt het wanckel licht der Manen,
Beſchreyens weerdigh acht, met uytgheſtorte tranen.
Ghy ziet hier weerzijds *'t ſtrangh* van eenen *Oceaen*
Die op zijn glaſen ſtroom voert kielen zwaer ghelaen.
Walviſſchen mooghdy hier en monſters zien wanſchapen,
Die viſſchen riſpen uyt en ſtroomen, als zy gapen:
Die 't water dobbren doen, dat *Typhis* is verveert,
En *Palinurus* ſelff voor 't ſlinghren van haer ſteert.

73 *Verhalen* voor „op te noemen."

74-78 Mythologiſche, doch eigenaartige en lieflijke ſchildering van 't ſtoeien van den lentewind met de bloemen.

82 *Welluſt*: *haer wellust* (van de *byen* namelijk) ſtaat hier als appozitie van *zoeten honighzeem*.

85 *Deſen laghen toren:* zoû men niet denken, dat Vondel hier het buitenverblijf van Spieghel heeft voor oogen gehad, met zijn toren der Muzen? Onmiskenbaar is voorts van vs. 85 tot 140 de ſchildering van „Nederland," door den *laghen toren* voorgeſteld, uit een *eyckenboom* (de grafelijkheid) gegroeid, en *ſeven tranſſen* (de zeven gewesten) hebbende. De *born*, aan alle kanten heenvloeiende, ſtelt de rivieren van ons vaderland voor; terwijl by de voorſtelling van den *Oceaan* de beſchrijving van het beeld met die der wezenlijkheid ineenſmelt.

92 *Oft:* hier niet het gewone *ofte*, maar een ſamentrekking van „of het."

95 *'t Strangh* voor „ſtrand." Zoo HUYGHENS, *Zeeſtraat:*

Als 't woeſte Noorder Natt ſal woelen teghen 't ſtrangh."

Dezelfde verwisſeling van *nd* met *ng* biedt ons ook de Amſt. uitſpraak aan van „ſtong" voor „ſtond."

99 *Typhis:* beter *Tiphys*, was de ſtuurman van 't ſchip der Argonauten en werd later even als Palinurus voor elken ſtuurman gebezigd.

Verveert: is „vervaard."

Neptunus ziedy 't hooft en natten baert opfteecken,
En dreyghen met zijn vorck de baren die hem fmeecken.
Op zijn kinckhooren maeckt den *Triton* heefch gheluit,
Dat al de Water-Goon en *Nimphen* kijcken uyt.
Maer och hy wort verluft en bijfter fchier van finnen,
Die dees Zee-juffren fiet, dees fpiegh'lende Meyrminnen:
Die met hayrftreelen ftaegh bedrijven al haer pracht:
Dees, fnoert haer vlechten op: die, om haer fchaduw lacht:
Dees, laet aen haer paruyck 't goud en ghefteenten blincken,
En peerlen die zy raept wanneer de fchepen zincken:
Die, kemt haer gouden hayr, en waft in't foute nat
Haer blinckende aenghezicht en voorhooft altijd glad.
Help *Nimphen* die u ziet, wie ift, die niet fouw wenfchen,
Dat ghy mocht zijn gheteelt van't bloed en 't faed der menfchen;
Wie ift die niet beklaeght dat u gheftaltenis
Is boven navel menfch, en onder navel vifch?
Maer ginder, zoo my dunckt, uyt een verburghen haven
Vlieght een *Galey* in't ruym, door 't roeyen vande flaven;
Rand een *Koopvaerder* aen, die op't verbolghen Meyr
Zijn boeve-netten fpand, en kloeck zich ftelt te weyr.
Wacht mannen, 't geld u lijff! Matroofen houd u onder!
Daer gaet een roock-wolck op, ghevolght van eenen donder
En blixem des ghefchuts, dat eyflijck van gheluyt
Vuyr, water, aerd, en locht blaeft t' zijnder kelen uyt.
Het ijfer plompt in't nat, nae dat het een ghefchreye
Heeft fchielijck opgheweckt in't midden der galeye,
Die alzins is gheverwt, met klibber, breyn en bloed:
Hier rolt een menfchen hooft, en ginder eenen voet,
In't midden vanden ftorm groeyt 't herte vande *Turcken*,
Die op haer halve maen en dicken tulband fnurcken,
d' Hollander onverfaeght, bralt met zijn Princen vlagh;
d' Hollander die noch noeyt verwonnen t' onder lagh.
Eer zouw de lont in't kruyt in't midden vande baren,
Met zijn en 's vyands hulck recht nae de fterren varen,

101 *Neptunus ziedy* voor „gy ziet Neptunus."
105 *Verluft:* niet „verlustigd" als men meenen zoû, maar „overbelust, van lust vervoerd."
107 *Die met hayrftreelen* enz.: de zin is: „wier gandfche pracht beftaat in het ftrijken en gladden der hairen."
109 *Paruyck* voor „hair" (als elders).
120 *Boeve-netten:* een *boevenet* is een „net," uit traliewerk van hout of touw famengefteld, dat over het want en de openingen der fchepen gefpannen werd, om den „boeven (zeeroovers)" het enteren te beletten. Zie KIL., WINSCHOTEN, *Seeman* en *Uitl. Woordenb.* op HOOFT.
124 *t' Zijnder:* oude ablatiefvorm.
133, 134 Dichterlijke terugflag op den bekenden Reinier Claeszen.

Eer hy zich dwinghen liet van een *Mahumetaen*,
En 't ijſer aen het been ſoo ſchendelijck liet ſlaen.
Mars raeſt noch even dol; hoe zal dien ſtrijd zich enden?
De *Turck* het hert ontvalt, hy gaet het hooft flucx wenden
Weer nae zijn roof-neſt toe. hy reyſt weer op een nieuw:
En d' Hollandſche kartouw die ſchenckt hem den adieu.
Ghewis eens menſchen oogh en kan zich niet verſaden.
De geeſt en 't hert zijn met verwondren overladen.
Beſt dalen wy om laegh, en zien waer zich nu rept
't Ghevoghelt dat de locht met zijne vleuglen ſchept,
En hooger niet en ſtijght alſt net en wil ghedooghen,
Dat haer ghevanghen houd en alzins overtoghen.
Den *Arend* krom ghebeckt is *Keyſer* van dit rijck,
Die *Iupijns* blixem voert, daer elck voor knielt in't ſlijck.
De *Kraen*, de blancke *Zwaen*, de roode *Kalikoenen*,
De *Gier* en *Paeuw* dat zijn ſijn heeren en baroenen.
Den *Haen* wil Koningh zijn, om dat hy is gecroont,
Om dat hy moedigh ſich in't bloedigh oorlogh toont,
En ſich met d' handſchoen licht laet tot den kamp bekoren,
Vertrouwende op ſijn moet en op ſijn ſcherpe ſporen.
Hy heeft der boelen veel, ſijn geyle min hy bluſcht,
Recht oft een Koningh mocht al doen wat hem gheluſt.
De *Papegaey* is Tolck, die aen d' uytheemſche volcken
Moet brenghen 's Konincx wet en ſijnen ſin vertolcken:
De *Struys* ſijn rechter is, die 't vierſchaer ſteeds bedient,
En oordeelt in ſijn naem wie vyand is of vriend.
De *Valck* als beudel ſtraft, die 't vierſchaer heeft verweſen,
Verbidden hier niet geld, als 't vonnis is gheleſen.
De *Zwaluw*, *Muſch*, en *Gans*, de *Duyff*, de *Nachtegael*
En *d' Exſter* brenghen chijns den Keyſer altemael.
De *Vleermuys* en den *Uyl*, als bloedighe Tyrannen,
Zijn eeuwigh uyt het hoff in ballinghſchap ghebannen.
Wiens herte niet ontluyckt, die ſulcken vlucht by een
Ghevlerckte borgers ſiet, van maecxſel onderſcheen?
Eenparigh d' een verſchijnt, en d' ander bont van pluymen.

144 *Schept:* eigenaartig gekozen woord."
153 *Met d' handſchoen:* geeſtige toepasſing van 't middeleeuwsch riddergebruik by uitdaging tot tweegevechten.
161 *Beudel*: *bodel*, thands alleen in de ſamentrekking *beul* gebruikt, welk woord zelf misſchien eerlang niet meer zal verſtaan worden. Zie BILD. *Geſl. in v.* en HUYDEC. op MELIS STOKE. III, 471.
164 *Chijns:* oulings ook *chens*, is *cijns*, van 't Lat. *cenſio* of *cenſum* „ſchatting."
169 *Eenparigh:* d. i.: „gelijk, eenkleurig van vederdosch." Dezulken zijn echter zelden te vinden: de Natuur biedt overal en in alles *verſcheidenheid;* het is de menſchelijke wijsheid alleen, die alles tot „eenparigheid" dwingen wil.

Hoe kanmen hier ſijn tijd verſpillen en verſuymen!
't Sa! gaen wy nu beſpien waer *'t wilt* en *onghediert*
Verſchuylt in't donker wout, en ons voor d' oogen zwiert.
Dien heuvel wel beplant verſtreckt eens Princen wooningh,
Voor d' onverwonnen *Leeuw* der dieren hooft en Koningh:
Die hier ſijn hoff ophout, en met een fier ghemoed,
Nae ſijn raed-kamer treed, ghevolght van eenen ſtoet
En uytgheleſen hoop van wel-gheprooren dieren,
Die hoogh gheadelt zijn, en die ſijn hoogheyd vieren.
't Langh-halzighe *Kameel;* Heer *Bockaert* langh-ghebaert:
Het felle *Panter-dier*, en 't welbeſlaghen *Paerd;*
Heer *Wolffaert* en den *Beyr* zijn 's Konincx opper-raden,
Die letten wat het rijck kan voordren en beſchaden.
De *Tygher* veld-heer is in't ruim van dees valley,
Daer hy het opzicht heeft van 's Konincx veld-armey.
Dien vreeſſelijcken *Dogh*, die d' oogen wijt op ſperde,
De trotze *Capiteyn* is van des Konincx guarde.
't Loos *Reyntjen* is ſpion die altijds op de ſtraet
Doorſnuffelt watter inde wereld ommegaet.
De *Brack* is Courtiſaen, en *d' Haſen* zijn lakeyen,
Die proncken aen't palleys met 's Konincx levereyen.
Den afghejuckten *Stier*, den *Ezel* en het *Zwijn*
Aen hofdienſt met de *Kat* van ouds verbonden zijn.
De *Baviaen*, de *Sim*, en *d' Aep* hier op tonneelen
Comedianten zijn, die 's Princen farcen ſpelen.
Wie zach oyt ſchoonder jaght van alderhande *Wilt?*
Ziet hoe d' een in ghedaente, in verw van d' ander ſchilt.
Hoe ruygh den eenen is, en d' ander tam van zeden.
Zoo yemand maer wat tijds of uren wil beſteden
In't groen van dees *Warande*, en gae ſlaen over al
't Ghevoghelte en *'t ghediert:* eerlanghe hy worden ſal
Een treflijck *Philoſooph*, vermids des wijſheyds leeſten
Ghevormt zijn nae 't bedrijff van voghelen en beeſten.
Wie dan leergierigh is, die voeg zich hier by my,
En laet geen leerens tijd onachtſaem gaen voorby,

J. V. VONDELEN.

172 *Verſchuylt:* het intrans. gebruik van dit w. w. is ongewoon, maar taalkundig allezins geoorloofd.
182 *Voordren:* „voordeel doen, bevoordeelen."
194 *Farcen:* Fr. voor „kluchten."
197 *Ruygh* voor „wild, woest." Zie blz. 92, vs. 1302.
201 *Leeſten:* „vormen." waaraan, waarom, hun de lesſen geſchoeid worden.

Van't Peerdt ende den Voerman.

Aldus heeft de Keyſer *Tiberius* met een van zijn Hof-dienaers ghehandelt. Deſe was des Keyſers voorryder, ende ſoo dickwils als de Keyſer een reys deed, moſt hy voor uyt om al den wegh te beſichtighen. Doen hy nu eens in een diepe ende booſe kuyl viel, ende daer in bleef ſteken, dat hyder niet wel uyt comen konde, ſoo wierd *Tiberius* toornich, ſloeg hem heftich, ende ſprack: Pack dy haeſt daer uyt, of ick wil dy in deſen dreck laten ſteken ende vergaen. SVETONIVS.

I.

HET ſlaeſſche laſtbaer *Peerd*, afwijckende te verre
Van't rechte wagen-ſpoor, geraeckte met zijn kerre
In't diep van een moraſch en ſlibberigen plas,
Alwaer 't by nae verſmoort en heel verzopen was.
De *Voerman* al vergramt, zijn geeſſel-zweep doet klaſſen,
En roept, o kreng! ontſlaet ons d' afgrond der moraſſen.
Het ongeluckich dier troſt wat het troſſen magh,
T' hijght bykans ademloos en voelt vaſt ſlagh op ſlagh:
Ten laetſten ſpreeckt het dus: O beudel! wilt u ſchamen,
Dat ghy ſoo armen guyl (als ick) ſlaet 't lijf vol ſtramen,
Daer ick my zelfs niet ſpaer, maer hale tocht op tocht,
Op dat ick uyt dees' gracht op't droogh geraecken mocht.
Zacht (zeght den voerman) zacht! zult ghy my wederſtreven?
Ick zal u ſtocken-brood in plaets van haver geven.
Zoo ſprekende hy den zweep rept met een groot geraes,
En touwt het taeye vel van't mager honden-aes.
„Onzaligh is het land, daer van een woeſt verwaten
„Ondraeghlijck wreed Tyran verheert zijn d' onderſaten.
„Hy zuypt haer't vleeſch en 't bloed, en knaegt tot op 't gebeent
„T' verſteken overſchot der ſchameler gemeent.
„En zoo daer yemand kickt, die moet (wat booſer plagen!)
„Een dryemael ſwaerder juck als oyt voor henen dragen.

1 *Laſtbaer Peerd* voor „trekpaard," als 't H. D. *lastbar*.
5 *Klaſſen* of „klesſen." Zie blz. 31, vs. 107.
6 *Ontſlaet ons* enz.: d. i.: „trek ons uit." enz.
7 *Troſt... troſſen* voor *torſcht, torſchen*, by letterverzetting. Zie blz. 337, vs. 467.
10 *Guyl*: „paard," als 't H. D. *Gaul* en 't platduitsch *Gäule*. Zie KIL. en BILD. *in v.* 't Wordt echter meest voor een ziek, druilig of oud paard genomen. Men denke aan 't bekende:

Die zijn dochter laat gaan op alle feeſten,
En zijn paard laat drinken met alle beeſten,
Heeft binnen 't jaar het ongeval
Een ſloor in huis, een gull *op ſtal.*

11 *Tocht op tocht* is hier „ruk op ruk." Van *tijgen*, „trekken." Zoo is *hartstocht*, *minnetocht* enz. op gelijke wijze te verklaren.
15 *Zoo ſprekende hy* enz. Ook in deze Warande laat V. nog de toonlooze *e* in de *h* wegſmelten.
20 *T verſteken overſchot: verſteken* is hier *repulſus, rejectus*, „verſtooten, verſchopt;" zoo ſprak men oudtijds van een *verſtekeling* voor een „verſchoveling." *Steeken* voor „ſtooten" treft men by onze oudſte ſchrijvers aan.

Vanden Leeuw ende Vos.

Defe Fabel heeft den Keyfer *Rudolphus* de eerfte gebruyckt. Want als hy vande Vorften gevraegt wierde, waerom hy niet in Italien, als de voorgaende Keyfers ende Koningen, quam? foo gaf hy hun ter antwoort: hy had de treden ende voetftappen veler Keyferen gefien, die in Italien waren ghetogen, maer weynich voetftappen der gener die vrolijck ende wel te vreden weder 't huys ghekomen waren, ende heeft hen daer op defe Fabel vertelt. Cvspinianvs.

II.

DEN onverwonnen *Leeuw*, der dieren opper koningh,
Zich veynſde doodlijck kranck in zijn gewelfde woo-
ningh:
En daeghden al t' ghediert ten Hove op groote peen
Wie daetlijc niet verſcheen tot voorſtand van't ghe-
meen:
Vermits hy zaecken hadde' haer allen te verbreyden,
Nut tot den ſtand zijns Rijcx als hy zou zijn verſcheyden.
Elck volght zijns Koninx laſt, al bevende uyt ontzagh
Verſchijnt in 't groot Palleys op den gezetten dagh.
Elck komter, uytghezeyd de *Vos*, de looſt' van allen,
Die heeft in al dit ſpel een wonder quaed ghevallen,
Neemt op de ſtappen acht, die hy in't zand ziet ſtaen,
Verneemt dat niemand keert van al die derwaerts gaen:
Dies ſpreeckt hy by zich zelfs, al toornigh en verbolgen,
Te recht zy beeſten zijn die blindelingh dus volgen.
De ſtappen die in't zand gheſtreckt nae 't groot palleys
Klaer toonen waer toe wil gedijen zulcken reys,
Vermits van veel niet een van onſe meed-gezellen
Weerkeerden veyligh om 't geſchiede te vertellen.
„Geluckich is de man, die uyt een rijp beraet
„Van s' Princen tyrannije en wreetheyd 't net ontgaet.
„Die uyt t' gevaer zich houd van ſtricken opghehangen
„Daer 't arme ſlechte volck te licht zich in laet vangen.

3 *Peen:* 't Lat. *poena*, „ſtraf."
4 *Tot voorſtand van't ghemeen:* een zegswijze, die wy by onzen dichter en by zijn tijdgenooten dikwijls aantreffen en die de beteekenis heeft van „tot beſcherming, verdediging, (hier — tot bevordering) van het gemeene welzijn." Wy gebruiken „iemand *voorſtaan*" voor „beſchermen," en *voorſtander* voor „beſchermer;" maar het zeer pasſende *voorſtand* is in onbruik geraakt en door „voorſpraak" verdrongen. In 't H. D. verſtaat men onder *der Vorſtand*, „het beſtuur, de overheid."
5 *Verbreyden* voor „in 't algemeen bekend maken," als ook onder 't H. D. „*verbreiten*, *ausbreiten*," verſtaan wordt.
6 *Nut tot den ſtand zijns Rijcx:* d. i.: „nuttig voor de inſtandhouding zijns rijks."
9 *Uytghezeyd* voor „uitgezonderd."
10 *Die heeft in al dit ſpel een wonder quaed ghevallen:* verſta: „die heeft in dit gandſche ſpel maar byzonder weinig zin." *Ghevallen* ſtaat hier als 't H. D. *das Gefallen* voor „zin, lust, ſchik." Nog zeggen wy „het *gevalt* my niet" voor „het *bevalt* my niet."
15 *Gheſtreckt* is „gericht," *directus.*
21 *Van ſtricken opghehangen* voor „van opgehangen ſtrikken."
22 *Slechte:* d. i: „onwetende, onnoozele." Vergel. blz. 219, vs. 7 en Ps. XIX : 8.

Vanden Eycke ende Olmboom.

Sulcken raedt gaf *Soſiſtratus* den *Syracuſanen*. Want als *Soſiſtratus* ſagh dat *Agathoclis* vrienden in ende om de ſtadt *Syracuſa*, tot grooten nut ende beſchuttinge der ſelver ſtadt, wijdt ende breedt te heerſchen ende te gebieden hadden: Soo raede hy den *Syracuſanen*, dat ſy de heerſchappy ende oock de vrienden *Agathoclis* ſouden uytroeyen, ten eynde de Stadt van ſulcke hulpe berooft zijnde, te lichter vanden vyandt belegert, ingenomen ende verwoeſt moeht worden. POLYÆNVS.

III.

DEN ſchaduwenden *Olm* bad *d'Eyck* der bomen koningh,
Dat zonder langh verdragh oft eenige verſchoningh,
Hy 't bladerijck geboomt dat om hem ſtont ghegroeyt
Ter aerden vellen zou: op dat hy ſchoon ghebloeyt
Zich heerlijck toonen mocht, en zonder eenich kommer
Zijn groente breyden uyt en veel begeerde lommer.
Maer als den rijpen *Eyck* zijn ſchalckheyt wert gewaer,
Sprac hy: waer blijve ick dan op 't ſtrenghſte van het jaer,
Wanneer den zuyren herbſt en winter met zijn buyen
Als uytgelaten heel zoo fel begint te luyen?
Dat mijn volwaſſenheyd noch dickte komt te ſtae?
Hoe diep in d' afgrond ick mijn kromme wort'len ſlae;
Ten zy een dicke ſchaer van Beucken, Elſen, Linden,
Afſchutten t' mijner baet 't gebulder vande winden:
Dies ick u ſchalckheyd ſpoor wel taſtelijck en groff,
En t' uwer ſtraff verban u eeuwigh uyt mijn hoff.
„Ghy Vorſten luyſtert toe, en wilt dees leeringh vaten,
„Dat s' Princen heyl beſtaet in't heyl van d' onderſaten:
„Dat hy geluckigh is die s' vleyers tongh ontgaet,
„En van't geſelſchap der lof-tuyters zich ontſlaet,
„Diens eenigh doel-wit is den plas-danck van haer heeren.
„En tot den bodem toe de rijcken om te keeren.

2 *Verdragh* is hier „verwijl, oponthoud." Zie KIL. *in v.* en vooral 't *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, *in v.*

7 *Rijpen:* hier by uitnemendheid voor „rijp van *verſtand.*"

12 *Hoe diep in d' afgrond ick* enz.: d. i.: „hoe diep onder den grond ik" enz. *Afgrond* moet hier worden beſchouwd in de beteekenis van „ondergrond, benedengrond" enz.; gelijk wy die kracht van 't voorzetſel *af* kennen in „*af*laten" voor „*neder*laten;" *af*dalen voor „nederdalen" enz., terwijl in *afgrond*, *abysſus*, 't voorzetſel *af* een beroovende eigenſchap heeft, namel. van iets „*zonder* grond," hetwelk wy vooral in 't Gr. *abusſos*, ſamengeſteld uit *busſos* „bodem" en de gewone *alpha privans* wedervinden. Deze laatſte beteekenis bezit *af* in *afkeer* (wegkeer), *af*braak, *af*ſcheuren, enz. Zie over een andere beteekenis van *af* Hieruſalem verw., vs. 724.

15 *Dies ick u ſchalckheyd ſpoor:* d. i.: „dies ik uw loosheid beſpeur, merk," met den gewonen klank wisſel van *oo* en *eu*.

17 *Vaten* voor *vatten*. Zoo by HOOFT, *Geeraert van Velzen:*

Of als zy yverigh den klaren honigh vaten.

Zie overigens blz. 345, 1).

21 *Plas-danck:* Zie over dit woord BILD. *op* HUYGHENS, V, 110 en VI, 291, en het aartige ſneldicht van HUYGHENS, B. XXI, N⁰. 170.

22 *Om te keeren:* hier voor „leêg te maken," als een zak vaarvan men den bodem buitenwaarts brengt. Ook aan 't H. D. *umkehren* is deze beteekenis vast.

Vanden Basilisco ende 't Weselken.

Soo hebben gedaen de Knechten ende Boeren, die in *Scythia* bleven. Want doe de Heercn des Lands tegen de manhaftige wyven, *Amaſones* geheten, krijch voerden, ſoo zijn de knechten (om dat de Heeren 7 jaren langh uyt bleven) ſelver Heeren geworden, ende hebben haere Meeſters, doenſe wederkeerden, verdreven. Dies de Heeren tegen de Knechten moeſten krijgh voeren. Maer de knechten hebben al deurgaens het veldt behouden. Eyndlijc heeft eener geraden, men ſoude de knechten niet met wapenen, als machtige vyanden, maer met roeden ende geeſſelen, als Slaven, aengrijpen. Deſen raedt hcbben ſy alle gevolght, ende haer met Spies-roeden ende geeſſels toegeruſt, ende aldus teghen de Knechten ende Boeren gheſtreden, haer overwonnen, ende 't landt wederom in gekregen. Ivstinvs.

IV.

HET wreede onmenſchlijck dier, dat eyſelijck en ſtraf
Den menſchen blixemt met een oogenwenk in't graf,
De felle *Baſiliſc*, beloerden en bewaeckte
Een *Weſelken* 'twelck ſtaegh zijn duyſter hol genaeckte.
Een *Weſelken* 'twelck ſtaegh zijn aes aldaer ontrent
En dagelicxen roof te halen was ghewent.
'Twelck als het nu gewaer wert 's *Baſiliſcen* treken,
Zoo heeft het hem beraen om 's vyands macht te breken,
En met een tacxken groen van ruyten zich bedeckt,
Van ruyten 'twelck voor 't gift een tegen-gift verſtreckt:
Iae eyndelijck vermagh den *Baſiliſc* te dooden:
Dies heeft het dagelijcx zijn vyand 't hooft gheboden.
„Het welck den zwacken leert, dat hy zijn zaeck gewis
„En wijs beleyden zal, om hem die ſtercker is
„Met uyterlijck ghewelt ſoo ſeer niet te beſpringhen;
„Als door voorſichticheyd en kloeckheyd te bedwinghen.
„Veeltijdts de ſtercke zijn door kloecker t' onderbracht,
„Want liſt (gelijkmen zeght) gaet dickwils boven kracht.

1 *Onmenſchlijck dier:* hoogst naïef; doch ſlechts op te vatten in den zin van „wreed."
3 *De felle Baſiliſc:* Zie hetgeen omtrent dit fabelachtige dier ſtaat aangeteekend *Gulden Winckel*, IX, vs. 4. *Bewaeckte:* hier 't zelfde als *beloerden.*
5 *Zijn aes aldaer ontrent:* d. i.: „zijn voeder daaromtrent, daar dicht by."
8 *Hem beraen* is „zich beraden," als meermalen opgeteekend is.
9 *Ruyten:* t. w. *wijnruit.*
16 *Kloeckheyd* is hier geen „dapperheid," maar „ſchranderheid, ſlimheid," even gelijk 't H. D. *Klugheit.* Dit ſlaat ook op *kloecker* in 't volgende vs. Deze beteekenis van *kloek* wordt geſtaafd door die van het nog in gebruik zijnde *verkloeken.*

De Aep met haer Jonghen.

Alſoo iſt *Antigono* ende *Alexandro* den Sonen des Coninghs *Hircani* gegaen. Want *Hircanus* had *Antigonum* zeer lief, en deed hem veel goeds, meynde hem oock het Koninckrijck te doen erven: maer *Alexandrum* hatede hy; ende of ſchoon *Alexander Antigonum* in ſtoutmoedicheyt ende verſtant verre te boven gingh, ſoo en dorſt hy nochtans *Hircano* niet wel onder d' oogen comen. Doch eyndlijck ſtorf *Antigonus*, ende *Alexander* bleef te lijf, ende quam tot grooter eeren. IOSEPHVS.

V.

DER *Bavianen Nicht* vol cluchtige pracktijcken,
Die baerden t'eender dracht twee kind'ren haers gelijcken,
Die welck zy ongelijck heeft 't famen opghequeeckt:
'T een zy met liefde omhelfde en lieflijck heeft ghefmeeckt:
Het ander zy verwerp en liet het in groot lijen,
Als of het waer geweeft onecht van baftaerdijen:
Daer 't nochtans wet'lijck als het ander dalen quam
Van 't Baviaenfche bloed, den rechten Apen-ftam.
Het ander dertel dier zwom vaft in duyfent weelden,
Het buytelden op 't hooft, het danften en het fpeelden,
Tot dat by ongheval, o droevigh Apen-wee!
Het zijnen lincker poot feer deerlijck brack in twee:
De moeder Simme was begaen om 't kind te fuffen,
Maer laes! t' en holp al niet, t' en vraeghden nae geen kuffen.
Zy druckten 't aen de borft, het was te zonderlingh!
Zoo langhe tot de ziel het arme wicht ontgingh.
De moeder was bedroeft, zy huylden en zy fchreyden,
Maer t' rechte wit-broots kind, dat was en bleef verfcheyden.
„Ghy ouders die uw vrucht met zotte liefde aenkleeft,
„Neemt hier een fpiegel aen, en ziet wat loon 't u geeft:
„Als gy u kind opqueeckt, wild, dertel, onghebonden,
„Groeyt in zijn ydelheyd en lacht in zijne zonden.

3 *Die welck* voor *dewelke.*
4 *Ghefmeeckt* voor „getroeteld, gekoefterd." De rechte beteckenis van *fmeeken* is „week maken," als 't Eng. *to fmooth*, en van daar „roeren, vleien." Zie b. v. HOOFTS *Gezangen*, vs. 172, „*fmeekendt* zoet;" HUYGH. *Mengel.* Uitg. van BILD. D. II, pag. 80, reg. 14, v. o. „*Smekelicke tonen* voor „zoete, liefelijke toonen." Van *fmeeken* heeft 't H. D. het freq. *fchmeichlen.*
10 *Buytelden*, *danften*, *fpeelden:* met de Vlaamfche *n*, zoo als verder reg. 14, 15, 17.
15 *Te zonderlingh* is „*zeer* byzonder."

De Leeuw en't Peerd.

Gelijck de Leeuw tot het Peerd, alſoo archliſtich is *Cleopatra* (hoewel tot haer eygen verderff) by *Antiochum* gekomen. Want als *Antiochus Gryphus Alexandrum* inden krijgh hadde overwonnen, ſoo ontſtack ſy met een doodelijcke haet tegens *Antiochum*, doch liet ſulcx aen haer niet mercken, maer quam ſeer vriendlijck tot *Antiochum*, en als of ſy groot me-lyden met hem had, boodt ſy hem in zynen grooten dorſt een verſche dronck waters, daer in ſy nochtans doodtlijck venijn gemengt had, ende noode hem te drincken. Maer *Antiochus* merckte het perijckel, en dreeſſe van hem, en lietſe naderhandt ombrengen. SABELLICVS.

VI.

DE *Leeuw* 't ontzaghlijck dier, 't *Peerd* ziende 't gras af lezen,
Zeer liſtich tot hem trad, en veynſde zich te wezen
Een wel-ervaren *Arts*, die door Kunſt-rijcke liſt
Tot allerley gebreck en kranckheyd hulpe wiſt.
Maer 't *Peerd* niet minder loos, riep, o ter goeder urēn
Heeft u *Apollo* hier tot mywaerts willen ſturen!
O *Æſculapi* komt uytnemenſte Doctoor!
Treet herwaerts met u kunſt en komt mijn quale voor:
Want mijnen achtervoet my bangh maeckt en verleghen,
Vermits een groot gezwel daer onlangs aen gekreghen:
Ontzeght u hulpe niet, is 't anders in u macht
Beſmeeret met u zalve, op dat het wat verzacht,
De *Leeuw* veynſt zich gereet 's *Peerds* achter-voet te heelen,
En ſchickt zich achter aen: dan 't *Ros* ſlacht niet den ſchelen,
Het ſlaet den loozen *Arts* 't hoef-yzer voor den kop,
Dat hy ter aerde light een-ſlaeghs met eenen klop.
„T' gaet zoo gemeenlijck, dat die andren meent te plagen,
„Die wort eerſt zelfs geplaeght en moet zijn ſtraffe dragen:
„Die anderen 't net voor-ſpand oft eenen kuyl bereyd,
„Eerlangh zelfs inden ſtrick oft inden afgrond leyd.

10 Lees: „vermits ik daar onlangs een groot gezwel aan gekregen heb." De weglating van 't hulpwoord in 't perfect. en plusq. perfect. is vooral in 't H. D. zeer algemeen, en komt ook by ons ſomwijlen voor.

11 *Is't anders in u macht: anders* heeft hier de kracht van „althands, ten minſten." Zoo zegt ook *Lucifer*: „*Dat zal ick keeren, is het anders in mijn macht.*"

12 *Beſmeeret* is „beſmeer het."

14 *Slacht niet den ſchelen:* d. i.: „ziet niet ſcheel, maar mikt met juistheid."

16 *Een-ſlaeghs met eenen klop* is als ſtond er: „*eensſlags, eensklaps,*" dus volkomen hetzelfde.

De Vos en de Kraen.

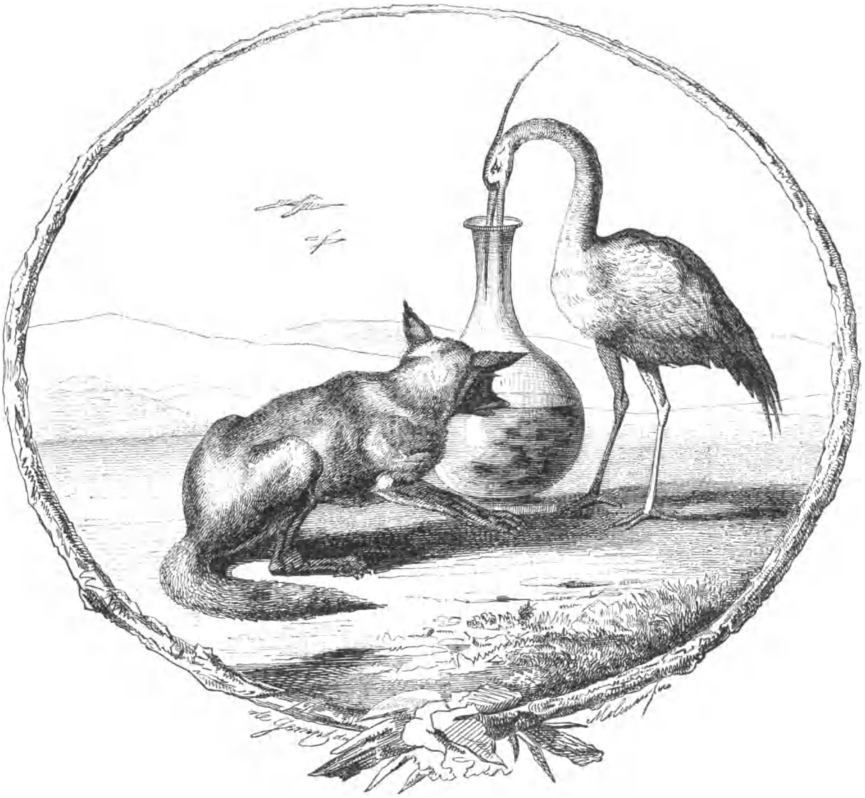

Gelijck de Kraen den Vos, alſoo heeft de Keyſer *Juſtinianus II.* zijnen vijandt betaelt. Want als *Leontius* hem niet alleen het rijck afnam, maer oock de neus had laten affnijden, en dat *Juſtinianus* het rijck weder verkreegh, ſoo heeft hy hem aen *Leontio* en den zijnen, daer van hy een groote menighte ghevangen had, wel ghewroken. Want ſoo dickwils hy zijn neus ſnoot ende zijn afgemotſte neus aenraeckte, ſoo liet hy een van *Leontij* volck, niet alleen de neus, maer oock den kop af-houwen. FVLGOSVS.

VII.

De langh-gebekte *Kraen* den ſchalcken *Vos* vergaſten.
De *Vos*, die op de koomſt van zijn vrundinne paſten,
De ſpijze rechten aen, int plat van een platteel:
Dies pronckten Iuffrou *Kraen*, maer *Reyntgen* kreegh zijn deel.
Dit heeft haer tot int hert verdroten en gheſpeten,
Doch heeft zy 't onghemerckt voor ſuycker opghegeten,
Ter tijd zy om haer leet te wreken was ghereet,
En *Reynert* oock ghenood haer tafel heeft bekleed:
Maer 's Kranen looſheyd heeft hy haeſtelijck vernomen,
Doen hy 't engh-halzigh vat met ſpijs ter diſch zagh komen.
De ſmetſende *weerdin* ſpreeckt 't looſe *Voſken* aen:
Hoe *Reynaert* eet ghy niet, laet ghy mijn ſpijſe ſtaen?
„Hoe ſmaeckt mijn diſch-gherecht? de *Vos* die ſpreeckt ten beſten:
„Die met een ander ſpot, word zelf beſpot ten leſten.
„Want wie met andren ſchempt en houd zijn ſpotgeral,
„Denck vrylijck dat hy weer beſchempet werden zal.

1 *Den ſchalcken Vos:* Wie hier naar onze hedendaagſche taalregelen en ſpelling las, zoû meenen, dat de Kraan den Vos te gast kreeg. 't Blijkt uit de volgende regels, dat juist het omgekeerde plaats had. *Den ſchalcken Vos* ſtaat hier dus in den 1 n. v.

3 *Platteel* voor *plateau* als vroeger *flambeel*. Nog heden heet by vele burgerhuismoeders een „platte vergiettest" een *gaten-platteel*, doorgaands uitgeſproken: *gaten-pattiel*. De uitgang *eel* voor 't Fr. *eau* is nog in Vlaanderen in gebruik: men zegt daar *bureel* voor *bureau* enz.

4 *Proncken: pronken* is „ledig, te koop zitten, toekijken." Zoo zegt *Gijsbrecht:*

En 'k zagh, als ick een poos bedaerd had zitten proncken.

d. i.: „nadat hy een poos in den boom naar het vechten had zitten kijken, zonder zelf iets te kunnen meêdoen." Zie ook BILD. *op* HOOFT, bl. 198.

6 *Voor ſuycker:* „als *zoete koek*," zouden wy thands zeggen.

7 *Ter tijd* voor „tot den tijd dat, tot dat," als 't H. D. *bis zur Zeit.*

11 *Smetſende: ſmetſen* is 't zelfde als „ſmullen." Zie KIL. en ook BILD. *Geſl.* op *Smots.*

15 *Met andren ſchempt* is „met anderen jokt, den gek ſcheert." Zie Hieruſalem verw., vs. 419. *Spotgeral* of *ſpotgerel* is „ſpotpraat;" *rellen* is „ydel, onzinnig praten." Het is 't zelfde als 't Fr. *railler*, doch ondanks die etymologiſche verwantſchap bezit het Franſche woord een meer edele, zachte beteekenis.

Blz. 412, Byſchrift. *Afgemotſte neus:* d. i.: „afgeſneden neus." Zie BILD. *Geſl.* op *Moot.*

Pauw ende t' Nachtegael.

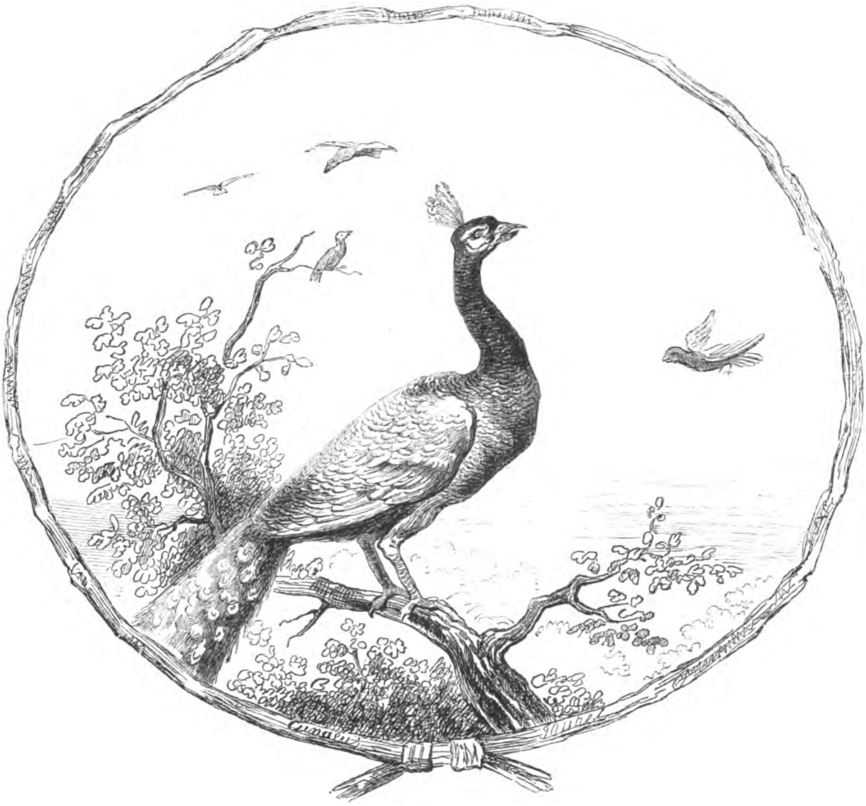

Sulcken eygenſchap had *Callinous* de ſoon *Calliopes*. De welcke of hy wel niet alleen ſchoon van lijf ende gedaente was, maer oock van een goede natuere, ende daerenboven met groote gaven des verſtants verciert, ſoo heeft hy nochtans de Goddinne *Calliope* raets ghevraeght, hoe hy de ſaeck ſoude aenvangen om de kunſt van ſingen wel te leeren. Daer op *Calliope* hem antwoorde: Hy ſoud hem met de gaven die hem verleent waren, genoegen laten, ende nae gheen andere gaven trachten. In Adagiis.

VIII.

De ſchoon-gheveerde *Pauw* aenhoorde met begeeren
Het *Nachtegaelken* inde wilgen quinckeleeren,
En werd by na verlieft op't lieffelijck ghezanck
En't goddelijck muſijck dat uyt de tacken klanck.
Ten laetſten ſprackſe aldus: O Moeder aller dinghen!
Nature die my voor veel andren zonderlinghen
En heerlijck hebt gheciert, hoe was ick ſoo onweert
Dat ghy welſinghens kunſt met mijnen gouden ſteert
En eerſleyp niet te gaer hebt willen huwelijcken,
Op dat ick zoo alſins der Voglen roem mocht ſtrijcken!
Nature doen terſtond heeft 's *Pauws* ondanckbaarheyd
Beriſpt, om dat met 't gene haer rijcklijck by geleyd
Zy niet en was vernoeght; gelijck tot geenen tyden
Het *Nachtegaelken* niet 's *Pauws* voordeel zal benyden:
Maer zich te vreden houd met 't gene haer is gejont.
Indien oock (zeyde zy) het elck een waer vergont
Te hebben 't gene hy wenſcht, 't ſtond grootelijcx te vreezen
Dat met vernieuwen ick al ſteeds zou bezigh wezen.
„Ghy die met uwen ſtaet, noch eens ontfangen loth
„V nimmermeer vernoeght, maer opſtaet tegen God,
„En der Naturen wet, leert met vernoegingh leven,
„Noch wenſcht niet na het gene een ander is ghegeven.

4 *Klanck:* hier voor „klonk," om 't rijm, doch niettemin wettig, uit hoofde van den ouden vorm van den onv. v. t. even als *ſpan* voor *ſpon*, *verwan* voor *verwon*, enz.

6 *Zonderlinghen:* d. i.: „byzonder, buitengemeen."

8, 9 Verſta: „dat gy my by mijn gulden ſtaart en ſtaatſieſleep niet tevens de kunst van wel te zingen hebt geſchonken."

12 *By geleyd* is „toegelegd."

13, 14 *Tot geenen tyden... niet:* Dubbele ontkentenis, doch in die dagen door 't gezach van SPIEGHEL gemachtigd. 't Beteekent eenvoudig „nooit of nimmer."

15, 16 *Gejont... vergont*: hier heeft V. om het verwijt te ontgaan van een woord op zich zelf te doen rijmen, een list gebezigd en dat woord in den eenen regel met een *j*, in den anderen met een *g* geſpeld. *Jonnen* en *gonnen* is echter 't zelfde.

Vande Wolven ende Schapen.

Gelijcken ſpel heeft *Antipater* die van *Athenen* geſpeelt, dien hy ſpin-vyand was, ende niet anders dan haer verderff ſochte. Want hy geliet hem zeer vriendelijck, ende begeerde een eeuwige vreede met haer te maken. En op dat deſe vriendſchap des te vaſter ende beſtandiger mochte weſen, begeerd hy van haer, ſy zouden die thien *Orateuren* ende Raetſ-heeren, als lieden die alle onvreed ende vyandſchap tuſſchen hem ende haer veroorſaeckten, ſonder vertreck afſetten (dewelcke nochtans treffelijcke voorſtanders van de ſtadt en vande gantſche gemeynte waren) 'twelck ſoo ſy deden, ſoo wilde hy haer geen ſchade met allen meer doen. Als ſy nu in zijn begeerte verwillighden, ende die voorſienige Raetſ-heeren afſtelden, ſoo maeckte hem *Antipater* argliſtigh inde Stadt, ende maeckte hem met gemack daer ſterck, tot dat hy haer machtigh worde, ende 't regiment innam, ſoo dat hy daer na de Burgers ſonder eenigen wederſtant na zijn believen plaeghde ende onderdruckte. Demosthenes.

IX.

De *Schapen* hadden met de felle *Wolven* tſamen
Een heftich Krijgh-gheſchil, dies haer ter hulpe quamen
De wacker *Honden*, die zich toonden al bereyd
Haer zaeck 'thanthaven en haer groote onnoozelheyd.
De *Wolven* buyten hoop van d' overhant te houden
De *Schaepkens* boden aen (indien zy 't haer vertrouden)
Te handelen van vreed': mits dat van ſtonden aen
Zy d' *Honden* zouden als in gijſelingh ontfaen;
En daer voor wederom de *Wolfkens* tot haer zenden.
De *Schaepkens* ſtemden zulx! o droefheyd! wat ellenden
Genaeckten haer zoo flucx; van d' Honden zy ontblood
Het een nae 't ander vanden Wolfkens werd gedood,
Als d' Honden waren vanden Wolven tand verbeten.
„Zoo varen zy die licht der ouden leer vergeten,
Dewelck ons ſtrengh verbied dat zich een yeder wacht
„Te ſtellen zijn geweld in s' Vyands wil en macht:
„Noch dat wy nimmer ons in ſlaep en laten wiegen
„Van hem die al van ouds gewoon is te bedriegen.

16 *Geweld* voor „kracht, krijgsmacht." Zoo zegt DE DECKER:
Oud Dordrecht levert zijn gewelden.

Vande Leeuw ende t' Muysken.

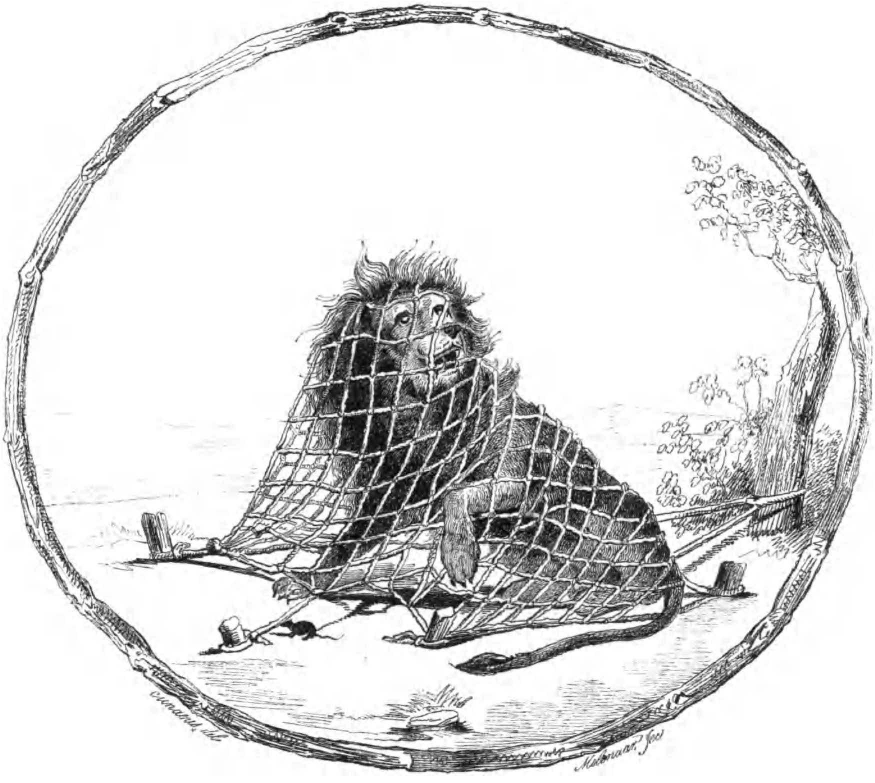

Even alsoo liep het af met *Balduino* den Coning te Ierusalem. Want als hy *Admirali* des Turcschen *Bassæ* huysvrouw gevangen hield, ende dacht die zelve te dooden, soo befinde hy hem anders, ende dacht hy zoude weynigh profijts met haer doodt uytrechten, maer beter doen, so hyse los liet. Daerop hyse vry liet, Niet lang daer naer wierd *Balduinus* van de Turcken zelfs gevangen: doen liet het wijf niet af, of zy maeckte *Balduinum* weder vry, ende hielp hem met zonderlinghe practijcken daer uyt. EGNATIVS.

X.

K'EN weet by wat gheval de *Leeuw* met groot verſchricken
Zich vond op't onverzienſte in toebereyde ſtricken,
Het zy door 's Iagers liſt, die 't onghediert belaeght,
Of ander ongheval in't looze net ghejaeght.
De ſtercke is in ghevaer; hy worſtelt nae vermoghen,
Maer word hoe lancx hoe meer daer dieper inghetoghen.
Dies hy zijn ſtem verheft, en eyſſelijcken brult,
Dat 't gantſche boſch alom is van't gheroep vervult.
Een *Muyſken* by gheval daer dicht ontrent gheſlopen,
Op 't ſchallende ghekrijſch koomt 't zijnder hulp gheloopen,
En knaeght den ſtrick in twee, met danckbaerheyd en vreughd
Vergeldende des *Leeus* heel korts bewezen deught.
„Koomt herwaerts ſpieghelt u ghy Koninghen en Heeren,
„En houd zoo wel de kleynſte als d' aldergrootſte in eeren,
„Vermids hier niemand is zoo machtich noch zoo groot
„Oft d' alderkleynſte kan hem oorbaer zijn in nood.

1 *K'en weet by wat gheval:* d. i.: „ik weet *niet* door welk toeval."
7 *Eyſſelijcken* voor *ijsſelijk*, hoedanige vorm zoo dikwijls voorkomt, dat ik het voortaan noodeloos acht, er den Lezer opmerkzaam op te maken.
10 *'t Zijnder hulp:* „tot zijn hulp." Zie blz. 397, vs. 124.
12 *Korts:* „kortelings" zeggen wy thands.

Vande Wind, Sonne ende Wandelaer.

Het laet hem aenſien of de twee Roomſche Keyſers *Titus* ende *Domitianus* haer even alſoo hadden aengeſtelt tegen den anderen. Want *Titus* gingh met het volck heel luſtigh ende vriendlijck om, liet geen hoovaerdije aen hem mercken, en gaf een yder goet gehoor. Maer *Domitianus* gaf niemand een goet woordt, handeld' hard en ſteur met zijn onderſaten, ende pooghde hen met macht haer goet af te dringen. En heeft nochtans met zijn ongerechtich Gewelt weynigh gelts ende veel vyandſchaps gemaeckt. Maer *Titus* heeft met zijn lieffelijckheyd groote gunſt, ende al wat hy wilde van hen verkregen. In't Leven der Keyseren.

XI.

DE ſturen *Boreas* wel ſterckelijck beweerde,
Dat hy de ſchoone *Zon* in moghentheyd paſſeerde:
Zulck roemen *Phœbo* docht een al te grooten ſpijt,
Flucx daghende over zulcx den Blaeſ-kaeck uyt ten ſtrijt.
De *Noord-wind* was ghereed, liet zich ter plaetſen vinden,
En ſnorckte dat hy was de ſterckſte vande winden.
Zy maeckten een verdragh: d' een voor en d' ander naer,
Te proeven haere kracht op eenen *Reyzenaer.*
De Bulderaer begạn, en blies met volle kaecken,
Wierp eycke-boomen om, en hoogh-ghereſen daecken.
De *Reyziger* terwijl hielt zijnen mantel vaſt
Spijt wat hy blazen mocht wel ſtijf om't lijf ghepaſt.
De *Wind* nae langh gheruys niet ziende te vermoghen
Gaf oorlof dat de *Zon* nu ook haer kracht mocht tooghen.
De *Zon*, die zoetelijck uyt s' Hemels gouden dack,
Op 't hooft des *Reyzenaers* met heete ſtralen ſtack,
Dat zweetende ademloos, zijn kleedren hem verdrooten,
En zich van s' mantels laſt ghenoodzaeckt was t' ontblooten.
„Ghy die te ſtrengh regeert, leert wat een macht vermenght
„Met Re'en en zachtigheyd al nuttigheyd toe-brenght.
„Ghematighde' heerſchappy onbuyghelijcke lieden
„Veel draghelijcker valt als al te ſtrengh ghebieden.
„'T ghemeene Volck dat haet een al te korten lijn,
„'T wil liever zacht gheleyd, als hart ghedwonghen zijn.

2 *Paſſeerde:* gallicisme voor „overtrof."
8 *Reyzenaer:* oude vorm voor „reiziger."
9 *Began:* oude onv. v. t. als *verwan* voor „*verwon*," enz.
14 *Tooghen:* als meermalen voorkwam voor „toonen." zoo vinden wy ook by ANTONIDES, in zijn *Zegezang op den vrede tusſchen Frankrijk en de Vereenigde Nederlanden:*
Nu zich de ronde vrêe vertooght.
18 *En zich* enz. voor „en hy zich," enz.

Vande Mier ende Krekel.

Sulck een Krekel was *Acilius*, die in zijn jeught niet ſpaerde, maer alle daegh luſtigh ende vrolijck teerde. Na dat hy nu alles doorghebracht had, ende niet een lens in de merſs' had om by te ſetten, ſoo quam hy tot den Keyſer *Tiberium* ende begeerd van hem hulpe: maer hy kreegh ſlechs dit antwoort: Lieve gheſel, ghy hebt te langh geſlapen, u komſt is te langh verwacht. *Nihil op't requeſt.* CORLIVS.

XII.

DE magre *Krekel* nu van 's winters kou beſpronghen,
Zoght aen 't kloeck *Mierken* heyl, tot bedelen ghedronghen,
En met een heeſche ſtem viel 't bezich dierken aen;
Erbermt u Iuffrou *Mier!* en om een weynigh graen
My onghetrooſt niet laet, noch honghers nood bezuren,
Mijn armoe wat vervult, en opent uwe ſchuren.
Maer 't wacker *Beeſtjen* vry van kommer en ellend,
Den *Krekel* heeft aldus zijn traegheyd voorghewend:
Draeght nu verſchulde ſtraf, draeght nu 't vermaledijden
Die al den zomer ſleet in welluſt en verblijden,
Die d' aengename tijd en zegen hebt veracht,
En ſlempende uwen oegſt verquiſt en doorghebracht.
„Het koſtelijcxſte pand en kleynood uytghenomen
„Is d' altijd vliende tijd, die huyden omghekomen
„Niet morghen weder keert: wijs is hy van beraet
„Die 's tijds ghelegentheyd beooght en gade ſlaet.
„Die op geen weelde ſteunt, noch die, hoe hoogh ghezeten.
„D' aenſtaende zwarigheyd lichtveerdigh gaet vergeten.

2 *Zoght aen 't* voor „zocht *by* het."
8 *Voorghewend:* om 't rijm voor „verweten, onder 't oog gebracht."
9 *Vermaledijden:* „vloek, vervloeking (ſlecht gevolg)."
13 *Kleynood uytghenomen:* is „uitnemendst kleinood."

Blz. 422. Byſchrift. *Lens in de merſs': lens* is „linze" (*lentille*) en *merſje* is *mars*, „tasch," 't zelfde als *meerſche*. Zie Paſcha, vs. 935.

Vanden Wolf en de Kraen.

Aldus gingh het den genen, die *Bafilium Macedonem* den Griecfchen Keyfer van't perijckel des doods bevryde. Want als een Hert op de jacht defen *Bafilium* hard op't lijf liep, ende hem by de hoornen in zijn gordel gevat hadde, ende hem alfo optilde om hem in't Bofch te dragen, foo fprong een trouw Dienaer toe met een bloot fweerdt, ende fneet met haefte den gordel ontwee, en verlofte alfoo den Keyfer vande doodt. Dies de ondanckbare Keyfer vertoornde, ende liet hem het leven nemen, om dat hy hem met een bloot fweerdt foo dicht aen t' lijf quam. ZONARAS.

XIII.

DE *Wolff* der ſchapen vrees', door 't al te gulzigh ſlicken
Aen een verzwolghen been ſchier meynde te verſticken,
Dies hy op hoop van hulp de langhghehalſde *Kraen*
Met veel beloften heeft verwilght, zijn leet t' ontſlaen.
De *Kraen* op winſt verzot, heeft ſtout en onverſchrocken
Uyt d' opgheſperde keel des *Wolfs* het been ghetrocken.
Maer als zy nu om loon heeft (wel verdient) ghetaelt,
Heeft met deze antwoort haer 't gheholpen dier betaelt:
Wat plompheyd kleeft u aen, dat ghy nogh eyſcht belooningh,
Of is niet loons ghenoegh d' erbarmlijcke verſchooningh
Zoo dadelijck betoont? doen ick, hoe wreet gheaert,
U keel in mijne keel medoogende heb gheſpaert.
Dus uwer ſtraten gaet, gaet henen uwer ſtraten,
En 't leven hebt te loon, dat ik u heb ghelaten.
„D' ondanckbre nimmermeer 't erkennen is bereet
„De weldaed en de deughd die aen hem is beſteed.
„Zich zelven kend hy niet, blijft trots, ſtout en hovaerdigh,
„'T koomt (waent hy) hem al toe, en is noch meerder waerdigh.

4 *Verwilght* voor „overgehaald." *Verwilghen* of *verwilligen* beteekent „iemand tot zijn wil brengen," gelijk *inwilligen* „iemands wil doen."

7 *Ghetaelt* voor „verlangd, begeerd." *Talen* is „zich ergends naar uitſtrekken:" 't volk zegt nog: „*taal* er eens *naar*, als je 't hart hebt!" Vondel zegt: „*om*," wy echter: „*naar* iets *talen*."

12 *Medoogende heb:* Wegſmelting der *h* als naar gewoonte.

13 *Uwer ſtraten gaet:* Wy zouden zeggen, met dezelfde buiging van den 2 n. v.: „gaat uws weegs." Zie blz. 92, vs. 1331.

15 *Bereet* voor „bereid."

18 *En is* voor „en *hy* is."

D'Esschen-boom en't Riet.

Sulcken hooghmoedt heeft beweſen de ſtadt *Tyrus*. Want als *Alexander de Groote* even als een groote ſtorm-wind in't landt van *Phœniciam* viel, hebben de kleyne ſteden haer verootmoedight en t'hooſt inde ſchoot geleyt, ende zijn daerom van *Alexander* verſchoont. Maer *Tyrus* verliet hem op zijn macht ende ſtercte, ende ſet hem tegen *Alexander* met al zijn cracht. Dies greep hy de Stadt met groot gewelt aen, namſe in, ende brack alle Huyſen ende Palleyſen ten gronde af. Alſdoen hebben de kleyne ſtedekens, onbeſchadight zijnde mogen ſeggen: Och hoe nut ende noodigh iſt dat men zijn meerder ende gheweldigher wijcke!

XIV.

Den dick gegroeyden *Eſch*, wiens ſteyle toppen ginghen
Recht nae de ſterren toe en 's Hemels zolderinghen,
Trotzeerde, dat hy ſtont verheven in't foreeſt,
Spijt d' alderfelſte ſtorm en allerley tempeeſt:
Braveerde dat hy was veel ſtercker van vermoghen
Als 't *Riet* dat vande wint al ſtadigh word gheboghen;
Als 't wanckelbaere *Riet* dat ziddert, ſchud en beeft
Voor d' alderminſte koelt' die langhs de velden zweeft.
Hy eyndicht nau, een buy ontſtaet met ſneller vaerden,
En velt den *Eſſchen-boom* ontwortelt uyt der aerden.
T' *Riet* ſpeurende de val des genen die terſtond
T' ghebladert hooft opſtack en hoogh verheven ſtond,
„Dus by zich zelven ſpreeckt: o veyligh wonderbaerlijck,
„Is nederighen ſtaet voor hoogheyd, die ghevaerlijck
„Het onderwerpſel is van allerhande leet,
„En ſchielijck word ghedreygd te vallen eermen 't weet.

3 *Trotzeerde:* d. i.: „verhief zich."
4 *Storm:* vr. gebezigd.
3, 4 *Foreeſt ... tempeeſt:* Fr. vorm voor „bosch" en „ſtorm."
8 *Koelt' die.* Zulke harde regels ſchreef Vondel later niet.
9 *Met ſneller vaerden:* Zie omtrent den vorm *ſneller* Nalez. en Aant., bl. 12.
Vaerde voor *vaart;* offchoon *vaarde* nimmer voor het „ſtroomend water," maar, gelijk ook in dezen zin, voor „ſnelheid, kracht" gebruikt wordt. Zie BILD. *Geſl. in v.*
11 *De val:* mede vr. gebezigd.
15 *Onderwerpſel* voor *onderwerp*, doch volgends ons taaleigen even goed te keuren.

Vanden leugenachtigen Schaep-herder.

Alſoo iſt met het garniſoen der Stadt *Ampele* in *Peloponeſo* gegaen, Want die hebben dickwils een gheſchrey ghemaeckt, als had de Vyand voor de poort geweeſt. Daer op dan de Burgerije in't geweer quam. Maer doen ſy ſagen datter geen vyand voorhanden was, hebben ſy met een quaedt genoegen het harnas ende wapenen weder neergeleyt. Daer nae begaf het hem, dat de Vyand inder waerheyt aenquam. Als nu de Burgers wederom opgheboden wierden, meynden ſy dat het was, gelijck het dickwils te vooren had geweeſt, namelijck een verſiert Spiegel-ghevecht, wapenden haer daerom niet. Met dien comt de Vyand aen, ende neemt ſonder eenige wederſtant de Stadt in. MANVTIVS.

XV.

EEN die met *d' herder-ſtaf* de *wit ghewolde kudden*
Voor't onghediert op't veld belaſt was te beſchudden,
Uyt ſchalckheyd menigh mael zijn luyde ſtem verhief,
Help wapen wapen help! en weert den Schapen-dief,
De *Wolf* mijn kud belaeght, en light hier by gheſlopen:
De land-lien quamen flucx tot onderſtand gheloopen:
Zoo langhe tot van hem bedroghen menighmael
Zy ſloeghen inde wind zijn ſchalcke loghen-tael.
Ten leſten quam de geen, die vaſt op jonghe lamren,
Dies d' Herder deerlijck kreeſch, het zou een menſche jamren;
Help nagheburen help! mijn kuddeken lijd nood,
De *Wolf* van't beſte *Vlies* mijn ſchaeps-kud heeft ontbloot.
Zijn roepen was vergeefs, vergeefs was 's Herders weenen,
Zy dachten 't is bedrogh, hy lieght ghelijck voor henen.
„Zulcx en ſoodanigh is der loghenaren loon,
„Diens goddelooze tongh te lieghen is ghewoon:
„Al ſpreeckt hy zomtijds ſchoon de waerheyd zonder lieghen
„Men geeft hem geen gheloof die luſt heeft in't bedrieghen.

1 *Wit-ghewolde:* Zie Paſcha, vs. 1.
2 *Beſchudden:* om 't rijm voor *beſchutten.*
10 *Kreeſch:* imperf. van *krijſchen.*

Blz. 428. Byſchrift. *Begaf het hem:* Germanisme voor „viel het voor." In 't H. D. zoû men zeggen: *begab es ſich.*

Van't Zwijn ende den Wolf.

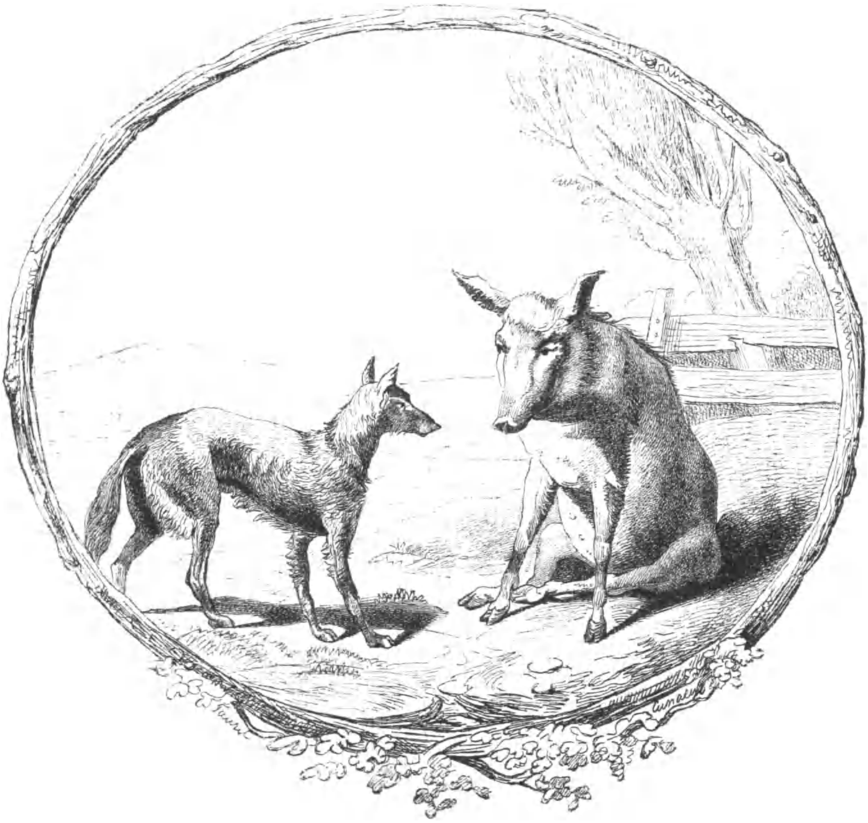

Sulcken ſemblant heeft de Tuckſche Keyſer *Solymannvs* vertoont. Want als *Iohannes*, Vaivoda te *Sevenbergen*, ende Koningh van *Vngeren* geſtorven was, ende een jonghe Soon achter liet, ſoo heeft hy hem by de weduwe voor een Pleegh-vader ende Momboir des jongen onmoudigen kints aengeboden, ende belooft hy woude het geern opvoeden, ende daer na alſt tot zijn mondige jaren ghecomen ſoude zijn, Vaivoda te *Sevenbergen* ende Coningh van *Vngeren* maken. Maer wat deſe Wolf begeerde, ende met zulcken vriendlijcken ghelaet zochte, hebben de weduwe ende haer Soon namaels wel bevonden L. Svrivs.

XVI.

De *Wolf* een vuyle *Zogh* ziende' in den miſthoop liggen,
Die zwangher nu beſtont te ſtenen en te biggen,
Zich *vroemoer* heeft gheveynſt, en haer in biggens ſmert
Te helpen aengheboon uyt een medoogend hert.
Zulcx heeft de vuyle *Zeughe* al morrende afgheſlaghen.
De *Wolf* om zulcken roof te beter te belaghen
Erboot zich *Minne-moer* te willen zijn van't ſpeck
Dat nerghens beter groeyt als in zijn eyghen dreck.
Maer als de *Bigſter* nu bemerckten s' wolves treken
Zy met deze antwoorde is der dieren ſchrick ontweken:
Gaet henen ioncker *Wolf*, u ſmeer en pelſen huyt
Betuyghen wie ghy zijt, zoeckt elders uwen buyt.
„Ghy die noch menſchen wilt in deſe weerelt ſchynen,
„En dood d' aenſtaende vrucht uws lichaems met venijnen,
„Ick laet 't opvoeden ſtaen: komt herwaerts en ontwaeckt,
„Ziet hoe het vuylſte beeſt de Zeuge u vonnis maeckt.
„T' zijn hoeren die haer lief onechtelijck omarmen,
„Maer duyvels die de vrucht haers lichaems niet beſchermen.

7 *Erboot zich* voor „bood zich aan," als in 't H. D.
't Speck voor de „biggen" zelve.
9 *Bigſter* voor „kraamvrouw, moeder der biggen."
10 *Der dieren ſchrick:* namel. „den Wolf."
11 *Smeer: Smeer* moet hier waarſchijnlijk genomen worden in den zin van *abdomen*, „buik," onder welken het ook by KILIAEN voorkomt. De zeug herkent den wolf, die zich als min aanbiedt, aan zijn buik en huid.

Van een hooveirdigh Muyl-dier.

Alſoo vermeten was *Amphionis* ſoon. Want hoewel hy een luye ende trage pampſack was, ſoo hield hy hemſelven nochtans voor raſch ende ſnel: bad derhalven zijn ſuſter *Chlori*, die raſch ende behendich was, dat ſy tegens hem om ſtrijdt wilde loopen: maer als ſy nu liepen, ſprangh *Chlori* verr' voor henen, ende hy en konde om zijn vette buyck noch loopen noch ſnuyven, ende kreegh alſoo niet anders dan ſpot ende ſchand daer van. PAVSANIAS.

XVII.

De gladde *Muyl* geſtalt aen eener voller kribben,
Zich meſten rond en bol dat 't ſmeer kleefde aen de ribben,
Vermids hy noch met laſt noch arbeyt was bezwaert,
Waerom hy weeldich wert en brieſchten als een paert,
Beroemende 't geſlacht waer van hy was geſproten,
Jae van veel ed'ler bloed als al zijn tijdgenooten,
Verheffende zijn deughd en't draf geleertheyds kunſt,
Waer door hy t' hemwaerts trock zijns heeren oogh en gunſt,
Waer door hy overtrof *Rosbayaert* in't pickeeren
In ren of in tournoy, in ſpringen of in keeren.
Maer als de *Muyl* op't leſt wert voortgebracht in't perck,
En op ſijn traegheyd van naturen nam gemerck,
Als d' andre hengſten hem zoo wijd te boven gingen,
Het zy in wackerheyd van draven of van ſpringen;
Nu (ſprack hy) merck ick licht, als ick my zelven ken,
Dat ick van't ezels bloed van ouds geſproten ben.
„De roemers varen zoo, die zot haer zelfs flatteeren,
„En roemen van het geen zy in der daed ontbeeren.
„Of yemand duyſentmael met roem zich zelf bekroont,
„D' ervarentheyd betuygt wat deugd by yemand woont.

1 *Aen eener voller kribben: Aan* met een dativus. Wy zien in deze verbuiging en regeering der voorzetſels veel overeenkomst met het H. D.
5 *Beroemende* voor *„roemende,"* of „zich beroemende op."
9 *Rosbayaert:* Bayaert, het beroemde ſtrijdros der vier Heemskinderen.
12 *Nam gemerck* voor „acht ſloeg."
20 *Ervarentheyd:* min juist voor „ervaring, ondervinding."

De Wolf in't Schaeps-kleed voor de Koy van't Schaep.

Gelijck deſe wolf, ſoo heeft *Saladinus* een turckſche *Sultan* ende Vorſt in Aegypten hem verkleed ende gantſch vriendelijck by den Chriſtenen in Vranckrijck ende Duytſland gevoeght. Dewelcke hem kennende, tot hem ſeyden, als dan willen wy met u vrientſchap en gemeynſchap houden, als gy geen Turck meer in uw hert, maer een Chriſten zijn ſult. Daer op hy hem haeſtig wech maeckte ende niet meer aldaer ſien liet. IGNATIVS.

XVIII.

DE *Wolf* quam tot de koy der wapenloose schapen
Vermomt met 't lammren-vel om d'*Hamel* te betrapen,
En bad hem dat hy zich vervoegen wilde in't wout
Dat als een schoon prieel was loof-rijck opgebout:
Maer d'*Hamel* seyde : ick zou u geerne gaen verzellen
Indien ghy waert een *Wolf* die u te weyr mocht stellen,
Zoo eenich ongediert ons overviel in 't groen:
De *Wolf* gelijck verheught om zulck een antwoord, doen
Van 't schaeps-vel zich ontsloegh, en sprak: t'sa gaen wy wacker:
Ick ben de *Wolf* u *vrund* en aldertrouste macker:
Neen sprack den *Hamel* doen, gaet uwer straten heen
En hebt met uws gelijck u lust en vreughd gemeen,
Mijn schaeps-koy ick behoe ter tijd ick t' mijnder bate
Een trou gezel bekoom daer op ick my verlate:
Genoegh heb ick geleert, aen deze u vreemde pert
Dat onder 't schapen-vel school 't wreede wolven hert.
„'T is al van ouds dat om d' onnoosle te verlocken
„De wreede 't schapen-vel arglistelijck aentrocken
„De schijn veeltijts bedrieght, dus is hy wijs bedacht
„Die joncker *Wolfaert* vreest, en zich voor 't schaeps-vel wacht.

2 *d'Hamel* voor *den hamel.*
Betrapen voor „betrappen," als dikwerf; zie o. a. blz. 265, vs. 4.
6 *Mocht* voor „kondet."
8 *Doen* voor *toen*, als vs. 11.
11 *Gaet uwer straten heen:* Zie *Pascha* blz. 93, vs. 1331.
15 *Pert* voor *part.* „Vreemde parten spelen" is nog een gewone uitdrukking, van 't Lat.: *partes agere*, „een rol vervullen," afgeleid.

Een Herder ende een Afgodt.

Even alſoo hebben ſommige volcken met hare afgoden ende beelden omgegaen, want als ſy haer bede van die ſelve niet verkregen, hebben ſyſe uyt toorne geſlagen: en als ſy daer nae ſonder eenigh perijckel, 't gene ſy begeert hadden, verkregen, ſoo meynden ſy, dat ſy van den afgoden, die ſy wel geſlagen ende afgeſmeert hadden, ſulcx bequamen. Alex. de Alexandro.

Op ſulcken voet heeft oock *Xerxes* den Af-god der zee *Neptuno* uytgeſtreken. Want als hy over zee wilde ſchepen, badt hy *Neptunum* om een geluckige reys. Maer doen hy onderweegh een groote ſtorm kreegh, wierd hy toornigh, ſloegh met groote toorne in de zee, ende wierp voet-yſers daer in, om *Neptunum* daer in te vangen. Ende als de zee korts daer nae ſtil wierde, ſoo meynde hy, dat hy *Neptunum* met ſlagen ende voet-angels daer toe gedwongen hadt. Herodotus.

XIX.

EEN *Offen-harder* tot afgodery genegen
Aenbad een *houten-God* om rijckdom en om zegen:
Hy lagh op't aerdrijck neer, en bad de Godheyd aen,
Op dat hem 't heyligh hout van armoe mocht ontſlaen:
Maer als hy moe gebeen nae blinder luyden zeden
Noch ſchat noch rijckdom kreeg tot loon van ſijn gebeden,
Hy met een ſtalen acx den af-God ging te keer,
Die brekende den hals viel van't hoog altaer neer,
Uytſtortende een threzoor van ſchyven, die (uyt zorgen)
Daer yemand voormaels in had by geval verborgen.
Diens d'herder ſprong van vreughd', en riep o Godheyd mijn,
U weldaed niet verbeen, maer wou gedwongen zijn.
„Wat weldaed yemant doet met kracht daer toe gedwongen,
„De zulcke ontbeert den lof op des ontvangers tongen:
„Wie willigh als van zelf zijn naeſten deughd bewijſt.
„Veroorzaekt dat men hem voor zyne miltheyd prijſt.

7 *Acx* voor *akſt*, „bijl."
Ging te keer: „te keer gaan" is by ons „een aanval afkeeren," ook „iemand verhinderen in zijn opzet." Hier is 't: „hy *ging* (nam) een *keer* of keerde zich tot" enz.
11 *o Godheyd mijn:* gewone vorm in die dagen.
15 *Deughd* moet te dezer plaatſe worden verſtaan in den zin van „weldaad," waaronder het by onze oude ſchrijvers herhaaldelijk voorkomt. Zie ook KIL. *in v.*

De Vos en de Katten.

Hier op paſt wel, dat men van een Roomſche Sterre-kijcker, ende van *Papyrio Curſore* leeſt. Want de Sterre-kijcker ende *Prognoſticant* hield zeer veel van zijn konſt, ende gaff uyt, dat hy door deſe kunſt alle aenſtaende perijckelen zijns lijfs ende levens konde ontgaen. *Papyrius* daer en tegen verliet hem op zijn kloecke vuyſten. Als nu *Papyrius* en de Sterre-kijcker vande vyanden aengegrepen wierden, ſoo ſtelde *Papyrius* zijn vuyſten te werck, weerde hem ridderlijck, ſloeg 'er door, ende behield zijn leven. Maer de Sterre-kijcker bleef met zijn kunſt op de plaets doot. SABELLICVS.

XX.

De ſchalcke *Vos* op 't velt de *Katten* vaſt verzelde,
En van zijn liſtigheyt veel ſnorckende vertelde,
Dat aller katten doen en hand-werck (hoe men't acht)
Was muyze-vangerye en enckel ratten-jacht.
Terwijl ſy onderlinge aldus in't twiſten reſen,
En *Reynert* boven haer d' uytnemenſte wouw wezen,
Een koppel honden haer te ſchielijck overkoomt:
De *Simmen* klavren in de tacken van't geboomt;
Maer *Reyntjen* in gevaer niet wetende waer vluchten
Is flucx der bracken roof, en ſpreeckt met diep verſuchten,
Hoe ydel is de roem des genen voor gewis
Die op de katten ſmaelde en nu haer ſchou-ſpel is.
Wanneer hy in ghevaer jae hoop en trooſt ten ende
Haer vlytigheyd aenſchout en ſelfs blijft in ellende.
„Die ſchier vergodet ſchijnt en alles hier toelacht,
„Zich voor 't beroemen hoed' en voor 't beſpotten wacht,
„'t Geluck is wanckelbaer: wel hem die wijs beraden
„Zorghvuldelijck zich wacht van andre te verſmaden.

8 *Simmen:* een *Sim*, van 't Lat. *Simia*, is een „aap," en 't woord wordt hier oneigenlijk voor „katten" gebezigd.
9 *Waer vluchten* voor „waar *te* vluchten."
14 *Vlytigheyd* voor „vlugheid," *agilitas*.
15 *En alles hier toelacht:* t. w. „en *wien* alles hier toelacht."
16 *'t Beroemen* voor „roemen; of lees: „wachte zich voor zelfberoemen en voor het beſpotten van anderen."

't Serpent en 't Aembeelt.

Gelijck de ſlangh te vergeefs met haer ſwacke tandckens het aembeelt beſtaet te knagen: alſoo hebben de vervolgers van Godts Kercke te vergeefs met haer grimmige tyrannie onderſtaen de Chriſtenen en het Chriſten geloove uyt te roeyen, gelijck als *Nero*, *Traianus*, *Julianus*, *Valerius*, *Severus* &c, Want hoe zy de Chriſtenen meer vervolgden, hoe die ſelve haer ſtantvaſtiger beweſen, ſoo dat *Severus* eyndelijck bekende ende ſeyde, dat hy hem ſelven met zijn tyrannie meer ſchaeds dede als den Chriſtenen, en *dat het bloed der gedooden het zaedt der Chriſtenen was.* IN SYMBOLIS IMPERATORVM.

XXI.

'T Scherptandige *Serpent* beluſt was te vermalen
Een *aembeelt* hert van ſtael en yzer t' eenemaelen,
Maer kon verwinnen niet op zulcken yſ'ren romp;
En maeckte 't aembeelt niet, maer al zijn tanden ſtomp.
Als nu des diers gebit ten leſten was bedorven,
Heeft het van't aembeelt tot een antwoort dit verworven:
Wat dolheyd gaet u aen? dat met een ſcherp gebit
Ghy om mijn hertheyt te verbrijſlen zijt verhit!
Laet af, laet af in tijds, al waren uwe tanden
Van koper en van ſtael, ick maeckteſe ter ſchanden.
„Dees fabel wil de zulcke aen-ſpreken zonderlingen
„Die zich aenmeten meer als menſchelijcke dingen.
„Gelijck dat zotte volck dat met een ydel hoop
„Een vaert langs 't *Noorden* zoeckt, ſpijt der natueren loop:
„Dat met een eycken planck, o ſtoute zee-gezellen!
„Drijft door 't bergachtigh ijs gelijck als nae der hellen,
„En blijfter al een ſchip in 't *Noorden* voor den tol
„Gelijck een toren ſtaen, zy varen even dol.

3 *Niet* voor *niets.*
10, 11 Twee ſlepende rijmen volgen elkander; doch 't is hier verdedigbaar, daar met het derde de zedeles en dus als 't ware een nieuw koeplet aanvangt.
12 *Aenmeten* voor „aanmatigen, vermeten," d. i.: „ergends de *maat* van meenen te hebben."
14 *Een vaert langs 't Noorden:* Het onmogelijke daarvan begon te blijken. A.
17 *Voor den tol: Tol* is hier genomen in den zin van „ſlagboom," en dus van een plaats, waar men ſtuit en niet verder voort kan, als in 't noorden, ten gevolge der belemmering van 't ijs, het geval was.

D' oude ende jonge Kreeft.

Alſoo is de Keyſer *Heliogabalus* van kinds-been af, tot alle ondeught ende booſheyd van zijn moeder opgevoedt ende gewent, daerom hy ook een overmaten godloos leven geleyt heeft; ende doen hy noch in zijn jeught vanden Keyſer *Severo* vermaent ende gebeden wierde, dat hy den weg der booſheyd wilde verlaten, ende op den weg der deughden keeren, gaf hy voor antwoord: dat hy dien wegh al gewennet was, ende hadſe van zijn moeder geleert, kondſe daerom niet laten. CVSPINIANVS.

XXII.

De ſchelpe-drager *Kreeft* wilde haers gelijck aenwyſen,
Dat 't voorwaerts ſwemmen meer als t' aerſlen is te pryſen :
Al was 't ſchoon dat nature haer luyden in dit deel
In't ſcheppen hadde ontbloot van ſchoonheyd al geheel,
Vermits zy andren hadde op andre wijs gegeven
Met vinnen door het vocht recht voorwaerts uyt te ſweven.
Maer d' onderweſen *Kreeft* ſprack zynen macker aen,
Dewijl hy 't had geleert hy zoudet eerſt beſtaen,
En als een leerlijck beelt het vochte velt door ploegen,
Hy wilde recht op 't ſpoor hem nae te volgen voegen.
„Ghy die 't voortreflijck ampt eens leeraers vaſt bekleet,
„En andren haer gebreck te toonen zijt gereet,
„U zelven eerſt beſtiert, wilt in u zelf genezen
„'T geen ghy in andren meynt beſtraffelijck te wezen :
„Want als ghy andren leert, en blijft van't goede ſchuw,
„Zoo blijft een dobbel ſonde en grover vleck in u.

1 *Wilde haers :* Ineenſmelting wegens de ſtomme *h*.
2 *Aerſlen* voor „achterwaarts gaan," als meermalen.
3 *Nature haer :* zie boven vs. 1.
3, 4 Stroef gekonſtrueerde en onduidelijke zin. Verſta: „offchoon de Natuur haar, by het ſcheppen, in dat opzicht, geheel van vermogen ontbloot had."
8 *Eerſt* voor „met den eerſten, terſtond."
Beſtaen is „ondernemen."
9 *Leerlijck :* niet hetzelfde als *leerrijk*. *Leerrijk* is wat *rijk* is aan *leering*. *Leerlijck* eenvoudig wat *leering* biedt.
10 *Hy wilde* enz.: verſta : „wanneer hy (de ander) zich maar ſchikken woû om naar behooren zijn ſpoor te volgen."

Een Kraey en't Schaep.

Soo als het schaep de kraey, soo heeft *Theodorus Cyrenus* den tyran *Lysimacho* geantwoort. Want als *Lysimachus Theodorum* grouwsaem plaegde, en hy 't alles met groote lijdsaemheyt ende sachtmoedigheyt verdroeg, soo wierde *Lysimachus* noch veel duller, en dreygden hem den doodt. „Doe seyd *Theodorus*, ghy dreygt my arme krancke mensche den doodt, maer hebt ghy een hert in't lijf, soo gaet heen en dreygt een machtigh heer om 't leven te brengen. CICERO.

XXIII.

EEN hongerige *Raef* tot ſtelen altijd vlugge
Vloogh 't witgewolde *Schaep* op zynen bonten rugge:
Uytpluckende van 't vlies de wol gelijck verwoet,
Doorpickt het blancke vel, en zuijpt 't onnooſle bloed.
Het lammeken lijd ſmert, doet niet dan droevig blaren;
Maer kan de vogel noch verſchricken noch vervaren.
Dies het ten leſten ſpreekt: bloed-zuypende tyran,
Ghy zijt voorwaer op my een dapper held en man;
Op my onnoozel dier en weerloos heel met allen:
Maer hebdy 't hert? beſtaet den hond eens aen te vallen.
De *Raef* word noch beweegt noch luyſtert nae die zangh;
Zuypt 't jonge lamren bloed, gaet vlytigh haren gangh.
„De klachten zijn vergeefs, vergeefs zijn al de tranen
„Die voor een dwingeland uyt ſtorten d'onderdanen:
„Hy lacht in haer verdriet, hy groeyt in hare ſmert,
„En voed met haren druck de blydſchap in zijn hert.

2 *Bonten rugge: bont* is hier niet „gevlekt;" want dan zoû het in tegenſpraak zijn met „*witgewold*." 't Is „bont" in den overdrachtelijken zin van *pels*. Zoo zegt men ook een „*bontwerker*" voor een „pelswerker."

9 *Heel met allen* voor „geheel en al," tegenovergeſtelde van „niet met allen" en van gelijkſoortige ſamenſtelling.

11 *Raef:* Vondel heeft hier *raaf* en *kraai* (waarvan 't opſchrift luidt) verward. 't Zijn zeker vogels van eender veêren.

De Vos en de Bijen.

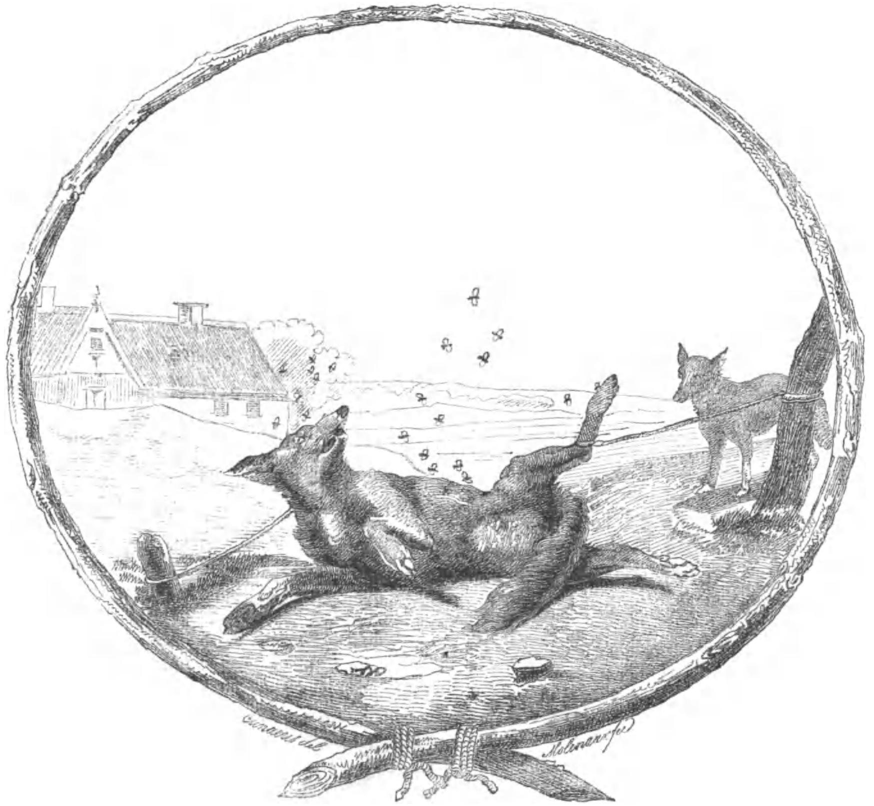

Gelijck het deſen vos, alſoo is 't oock *Ciceroni* gegaen; want als hy in de kluyven *Clodij* ende zyner anderer vyanden geraeckt was, ſoo heeft hy zijn vrienden, ende inſonderheyd *Piſoni* geſchreven, ende gebeden, dat hy hem te hulpe komen wilde. Maer *Piſo* antwoord hem, dat hy zijn hulp niet begeeren ſoude, want ſoo hy hem onderwond te helpen, ſoo ſouden de vyanden des te heftiger ende toorniger op hem vallen, ende geheel ombrengen. CICERO.

XXIV.

De *Vos* in eenen ſtrick geraeckt in duyzend lijen,
Beſprongen eenen zwerm van hommelende *Bijen,*
Die priemden hem alſins op 't heetſte vanden dagh
Met angelen in't lijf, daer hy gevangen lagh.
Zijn macker tot hem treed, en raed dat hy te zamen
Dien zwerm af-ſchudden zal die hem zoo deerlijk pramen:
Neen zeght de ſchalcke *Vos*, dees *Bijekens* zijn nu zat
Van 't looze Reyntjens bloed, dat liefelijcke nat.
Verjage ick deze zwerm, zoo koomt'er weer een jonger
Met nieuwen appetijt, met verſchen gragen honger,
Die zouden van mijn vleeſch en bloed haer zelven voen
Met meerder pijn en ſmert als my nu deze doen.
„Het is een oude ſproock, de welck natuur noch heden
„In 's herten tafel heeft uytdruckelijck geſneden,
„Dat van twee quaden 't beſte altijd te kiezen ſtaet:
„Wel hem die in't verdriet het ſlimſte noch ontgaet.

1.2 *De Vos ... beſprongen eenen zwerm:* t. w. „een zwerm beſprong den Vos." Het meerv. *beſprongen* is om 't collect. *zwerm*.
9, 10 *Verjage ick* enz.: deze zelfde regels komen ook voor in de Gulden Winckel, XXIV, vs. 9, 10.

De Arend en de Vos.

Gelijck de vos den arend, soo heeft *Harpagus* den grouwsamen tiran *Astyagen* betaelt. Dese *Astyages* had *Harpagi* zoon omgebracht, ende met andere gerichten ende spijs opgeset ende t'eten gegeven, 't welck *Harpagus* verstaende heeft terstont bedacht hoe hy hem aen zulcken onmenschelijcke wreetheyt wreken, ende zulcke ongehoorde daed straffen soude mogen, nam daerom de saeck listig voor, verstoord zijn Koninglijcke pallays, ende dreef hem ende zijn kinderen te lande uyt. HERODOTVS.

XXV.

Den *Arent* krom-gebeckt het *Vossen*-neſt beloerde,
Daer zy de jongſkens uyt by haer gebroetſel voerde.
Die veyligh van't gediert, van hagel, wind en ſtroom,
Gelegert lagen inde top van eenen boom.
De *Vos* die is beloert, is toornigh en ontſteken,
Met eenen oock gezind zijn leet op 't ſtrengſt te wreken.
Maer als 't aen vlercken miſt om ſtygen in de locht,
Daer in den top des booms zijn jongſkens zijn gebrocht,
Hy met een vuyrge tourts 't bebladert hout van onder
Aen lichter lagen blaeſt, en branden doet te wonder.
Laes! *d' Arends* ſchreyen vaſt in't midden van't geſmoock.
De moeder hopeloos vaſt vlieght om vuyr en roock.
Maer och! 't is al vergeefs, 't en houd niet op van branden
Oft al 't gebroetſel is met neſt met al ter ſchanden.
„Ghy die in mogentheyd gelijck gebenedijt
„Tot op der eeren troon als Goo'n verheven zijt,
„U voor de minſte ontziet, en wacht u haer te krencken:
„Gedenckt dat d' alderkleynſt' zich zal te wreken dencken.

5 *Beloert:* d. i.: „aan den vos is een *toer* of *teur* gedraaid." Zie ook in 't Byſchrift op blz. 462.
10 *Lichter lagen:* „in lichter laaie vlam."
Te wonder: d. i.: „op een verbazende, ontzettende wijze."
18 *Te wreken dencken:* konſtruktie op de wijze als in 't H. D.

---

d' Ezel springt zijn Meester op 't lijf.

Deſes ezels aert ende manieren had *Apias*. Want als hy ſag, dat anderen dien het ſchimpen ende boerten wel voegde, met den Keyſer *Auguſto* wel ſtonden, ſoo wilde hy hen dat ſelve oock nadoen, ende oock met den Keyſer ſchimpen; maer hy ging daer mede ſoo ongeſchickt ende grof te werck, dat hem *Auguſtus* uyt de ſaele joegh, ende beval dat men hem de huyt luſtig ſoude ſmeeren. SVETONIVS.

XXVI.

T' LANGH-OORIGH *laſtbaer dier*, jeloers om al de weelde
Des *Honds*, die inden ſchoot zijns meeſters daeglijcks ſpeelde,
Die 't beſte wildbraet at, dat vande tafel viel,
En ſmulden als de geen die altijd feeſt-dagh hiel,
Werd eyndelijck bera'en zijn meeſter te feeſteren,
En ſprongh met luyd gebulck op 's heeren zijde kleeren.
Den huys-heer al verbaeſt, roept wapen, wapen, moord!
't Gezin raeckt op de been, de knechten komen voort:
En ziende 't woeſt bedrijf, en 's *Ezels* vremde zeden,
Met kluppel-ſlagen hem beſtreken al zijn leden:
Beſmeerden hem zijn huyt, en ſpoeden nae de ſtal,
Daer hy met droefheyd mocht beklagen zijn miſval.
„Ghy die lichtveerdighlijck verandert wiſpelturigh
„Van't een tot 't ander ampt, en ſelden zijt gedurigh
„In't opgeleyd beroep; vernoeght met uwen ſtaet,
„Op dat het u op 't leſt niet als den *Ezel* gaet.

1 *Laſtbaer* voor „lastdragend," maar zoû naar den aart onzer tale beteekenen „bekwaam, geſchikt om belast te worden." Zie ook blz. 401, vs. 1.

5 Verſta: „vond het geraden zijn meester ook eens zijn genegenheid te betoonen." *Feeſteren* is 't Fr. *fêtoyer*, *fêter*.

12 *Miſval* voor „ongeval." 't Eng. *mishap*. Zie ook HOOFT:

Lucretia's misval *'t verdrukte volk zoo deert,*
Dat het op Brutus eiſch de koningen verzweert.

Maar *misval* is ook *miskraam*, b. v. by HOOFT:

Hoe gaauw zy ſchijnen, endtlijk zal
Hun baaren wezen een miſval.

14 *Gedurigh* voor „ſtandvastig," in tegenoverſtelling van 't thands meer algemeen gebruikelijke *ongedurig*.

De Wolf en 't onschuldigh Lammeken.

Even aldus heeft gehandelt die bloetdorſtige Keyſer *Nero* met *Peto Thraſea*. Want als *Thraſeas* hem ſlechts droevigh aenſagh, teegh hem *Nero* dat ten quaetſten aen, ſeggende, *Petus* nam wat quaets voor tegen den Keyſer, ende liet hem daer op haeſtelijck ombrengen. SVETONIVS.

XXVII.

ALS by geval de *Wolf* en 't *Lammeken* te zamen
Het zilver van een borne oft beek te drinken quamen,
De *Wolf* ter zyden zagh, en riep geheel ontſtelt
Wie zydy die u hier zoo dicht by my verzelt?
Die 't water roeren dorft en 't nat van dees rivieren?
Gewis al waerdy ſchoon een vande grootſte ſtieren
Die ſtoutheyd waer te groot! het *Lammeken* verbaeſt
Zijn onſchult heeft gemaeckt: maer *Wolfaert* als beraeſt
't Onnooſle dierken greep, en vattet by der keelen,
En riep hoe zuldy van u ouders niet verſchelen
Maer volgen haren aert? ick zweere voor die ſchult
Ghy eer de zonne daelt my 't leven laten zult.
„Wie brand om andre te verbijten en verſlinden,
„Licht yemand ſchuldig kent en kan een oorzaek vinden.
„Men ſlaet 't onnoozel lam om 't vet en om de rock:
„Want wie den hond wil ſlaen vind lichtlijck eenen ſtock.

2 *Het zilver van een borne* enz.: Men zegt wel: „een zilveren born;" maar „het zilver van een born te drinken" klinkt wat heel ſtout.
4 *Wie zydy:* verachtelijk. Zoo ook vs.
6 *Al waerdy.*
8 *Zijn onſchult heeft gemaeckt:* onhollandsch voor „heeft zich verontſchuldigd."
Beraeſt: „tot razerny gebracht, razend."
9 *By der keelen:* ablatiefvorm zoo van z. n. w. als lidw.
15 *Men ſlaet:* d. i. hier: „men ſlacht."

Blz. 452. Byſchrift. *Teegh hem Nero dat ten quaetſten aen*: d. i.: „nam hem Nero dat ten hoogſten kwalijk."

De Dief en den Huys-hond.

Noch veel getrouwer is *Menenij* knecht zijnen heer geweeſt. Want als *Menenij* vyandt met geweer ende wapen in zijn huys quam, ende den knecht vraegde waer zijn heer te vinden was, oock groot geld beloofden, ſoo hy hem wees, ende den doodt dreygden, ſoo hy 't niet en dede: ſoo heeft de knecht noch met dreygen hem laten ſchricken, noch met geld bekoopen om zijn heer te verraden, maer met een wonderbare liſtigheyt haer bedrogen, ende zijn Heer alſoo verloſt, ende hemſelven aen zijns heeren plaetſe vrywilligh laten dooden. FVLGOSVS.

XXVIII.

EEN *Dief* in 's borgers huys by duyſter nacht gebroken,
Vand' huys-bewaerder *Hond* ontdeckt werd en geroken:
Dies hy in lijfs-gevaer den *Hond* aenbood ter nood,
Indien hy 't blaffen ſtaeckte, een lecker garſten brood.
Maer 't aldertrouſte beeſt, zijn ampts en plichts gedachtigh,
Al blaffende verhief zijn ſtemme lancx hoe krachtigh:
Opweckende 't gezin luyds-keels met groot gerucht,
En dreef met deſe ſtem den roover op de vlucht:
Zoude ick om 't ſnoot genot u dieſte en booſheyt helen,
En trouweloos alzoo mijns heeren goeden ſtelen?
Of door begeertens brand om winſt my toegezeyd,
U veylen 't goed gerucht van mijn getrouwigheyd?
Vliet rover: packt u wech; verziet u voor mijn ſchelden:
Mijn eere is my te weert, u munt wil hier niet gelden.
„Dees fabel ſtelt ten toon de ſchult en plicht oprecht
„Van een getrou gemoed en vroom rechtvaerdig knecht;
„Die 's heeren haef beſchut en voorſtaet als zijn eygen,
„Noch om geen giften zal tot trouweloosheyd neygen.

8 *Met deſe ſtem* voor „met deze taal," welke volgt.
9 *Dieſte* voor „dieſtal."
10 *Goeden:* als meerv. van *goed*, komt meer voor by Vondel zoowel als by andere ſchrijvers der 17de eeuw.
12 *U veylen 't goed gerucht* enz.: Fraaie, echt gevoelig en dichterlijk uitgedrukte gedachte.
13 *Vliet ... packt ... verziet:* meerv. vorm van den imperativus.
Verziet u is „voorzie u, bewaar u."
Schelden: hier „ſchel roepen, blaffen," of „ſchuld uitroepen." Vergel. Pſalm CIV: 7; maar ook BILD. OP HOOFT, bl. 108. Zie ook blz. 329, vs. 179.

Den Hont op't hoy, en den Os.

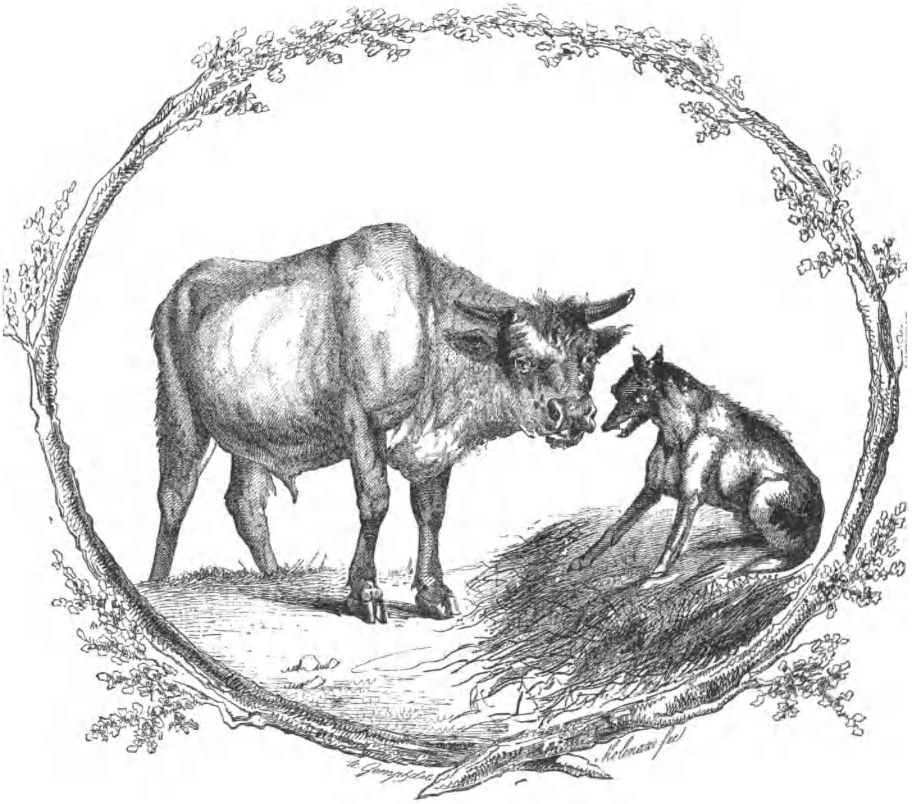

Gelijcken aerd hadde *Ptolemeus* de Koning in *Cypers*. Deſe karige fielt had grooten ſchat aen goudt, ſilver en geld, en gaf nochtans den nootdruftigen niet met allen, noch en gebruyckte oock ſulcks niet voor hem ſelven. En op dat niemant daer van te bet ſoude hebben, ſoo droegh hy al 't goudt ende gelt in een ſchip, deed het doorboren ende ſincken. Valerius maximus.

XXIX.

HET *krom-gehoornde beeſt* den hoy-bergh hongrigh raeckte
Daer eenen grauwen *Dog* zijn bedde en neſt af maeckte:
Die, als hy werd gewaer de komſt des grooten ſtiers,
Heeft hy hem afgeweert van't hoy met veel getiers:
Dies heeft 't verhongert dier zijn droeve ſtem verheven,
Hoe macker! gun my 't hoy, en houd my by den leven;
'T is eygenſt dat ick heb, ghy hebt geen hoy van doen:
Hoy boet u honger niet, noch 't kan geen honden voen.
Neen zeght de *Blaffer*, neen; paſt ſlucx dees plaets te ruymen;
'T is waer, ick eet geen hoy, maer 't hoy is my als pluymen:
'T hoy doet my ſlapen ſacht, 't is 't bedde van mijn koy,
'T brengt ruſt en welluſt aen, dus packt u van mijn hoy.
„Sulks is den boozen aert van veel broot-dronken menſchen,
„Die in welluſtigheyd na haren luſt en wenſchen
„Onnuttelijck verdoen, 't geen d' arme ontbeert ter nood,
„En weygren in haer weeld den hongerigen 't brood.

1 *Raeckte:* d. i.: „bereikte, naby kwam."
6 *By den leven:* ablat. vorm, ook in 't onzijdige voor „by 't leven," als in 't H. D. *beim Leben.*
7 *Eygenſt:* verſta: „wat my 't meest *eigen, eigenaartig* is," *was mir am meiſten geeignet iſt* zoû men in 't H. D. zeggen.
9 *Paſt* voor „zorgt." Zie vroeger blz. 88, vs. 1187, blz. 109, vs. 1899 enz.

D' overladen Ezel en 't Peert.

Alſoo heeft het toegegaen met *Octavia*, ende *Poppæa Sabina, Neronis* wijven. Want *Nero* quelde ende miſhandelde *Octaviam* zeer qualijck: maer *Poppæa*, die *Neroni* zeer lief was, had niet *Octavia* geen medelijden. Doe nu *Octavia* ſoo zeer beſwaert was, ende de miſhandelinge niet langer verdragen konde, ende dat *Nero* oock merckte dat'et haer het meeſte leet was, dat *Poppæa* geen medelijden met haer hadde, ſoo hield hy op *Octaviam* ſoo hard te quellen, ende begoſte *Poppæam* van gelijcken te doen. SVETONIVS.

XXX.

DEN *Ezel* overlaen en met veel packen ſwanger,
Viel zynen zwaren laſt op reyze langs hoe banger:
Dies hy zijn reys-gezel aemachtig moede en mat,
Het weeldigh *Ros* om hulpe en wat ontlaſting bad.
'T welk voerloos niet alleen hier door niet werd betogen,
Maer heeft den armen *Muyl*, van troffen krom gebogen,
In zijn ellend beſchimpt; ter tijt het ſlaefſche beeſt
Ter aerden nederviel en deerlijck gaf de geeſt.
De reyziger, die om zijn reys te ſpoeden paſten,
Beſtond met 's ezels laſt 's peerts rugge te belaſten;
'T welck weygerende met veel ſlagen fel gegroet,
Het lachen wert verleert in 's ezels tegenſpoet.
„Wie in eens anders kruys en lyden ſchept vermaken,
„En onmedoogende is, mag ernſtelijcken waken:
„Want als hy zal verzaed zijn van zijn ſpot-geral,
„Hy eyndlijck ſelver 't juck des onſpoeds dragen zal.

3, 4 De konſtruktie dezer zinſnede is min juist en blijkbaar alleen ten wille van 't rijm aldus gekozen. Men leze: „dies hy aêmechtig, moede en mat, zijnen reis-gezel, het weeldig Ros enz."
4 *Weeldigh* voor *weelderig*, offchoon deze vorm misſchien minder juist is: men denke aan „handig, boertig, koppig, dampig."
5 *Voerloos* beteekent niet „zonder voêr," maar „zonder last," „zonder dat het iets te *voeren* had." *Betogen:* voor „bewogen (door woorden)."
6 *Troffen:* Zie I: 7 en elders.
7 *Ter tijt:* „tot den tijd, dat."

De Papegay en den Vos.

Sulcke voſſen zijn geweeſt de hovelingen des eergierigen Keyſers *Antonini Caracallæ*. Want ſoo haeſt den Keyſer geldt of fraey goedt ter handen quam, ſoo hebben ſy hem als eenen die in mildigheyt ende in't weghſchencken allen Koningen ende Keyſeren ver te boven gingh, geroemt: welcken roem den Keyſer alſoo behaegde, dat hy ſulcke pluymſtrijckers zijn beſte inkomen ſchanck en vereerde. DION.

XXXI.

DEN klapper *Papegay* op 't opperſte eender eycken
Met vette roof gelaen, kon *Reynaert* niet bereycken,
Dies hongrigh nae de kaes die zy genepen had
Met haren krommen beck, bedrieglijck tot haer trad.
Geluck (riep hy) geluck! o wiens gemaelde veeren
Al d'andre voglen wijt in zuyverheyd paſſeren,
Indien u ſchoonheyd met 't wel-klinckende geluyd
Van ſingen waer gepaert, ghy waert de braefſte bruyd,
Van al dat licht-gewieckt met uyt-gebreyde ſchachten
Het dunne locht door-ſnijd en 't aerdrijck gaet verachten.
De *Papegay* door 't lof beweegt in hare ziel
Stack op een heeſche keel, dies haer de kaes ontviel;
Die 't ſlimme *Reyntjen* nam; en leerden d'hoogh gezeten
Bedrogen vogel zoo wel zingen voor zijn eten.
„Sulcks is der vleyers kunſt, die van de wijſte man,
„Als hy haer 't oore leent, 't gehoor betoovren kan:
„Schoon woorden geven zy, waer door ze hem achterhalen,
„Wanneer hy die op 't diepſte in't reeck'nen moet betalen.

1 *Den klapper Papegay* ſtaat hier in den 4^{en} n. v.
Eender eycken: Vr. genit. vorm van 't mann.
3 *Die zy:* Zie de aanm. op vs 8.
5 *Geluck ... geluck!* een gewone groet in die dagen.
6 *Paſſeren* voor „overtreffen." Zie boven.
8 *Bruyd:* het blijkt uit dit woord, alsmede uit het gebruik van 't vr. v. n. w, dat Vondel *papegaai* voor vr. hield; 't waarſchijnlijk met *gaai*, *gade* (wijfjen by de vogels) verwarrende. A.
10 *Het dunne locht* voor „de dunne lucht" of „het dunne lucht*ruim*."
11 *'t Lof:* om 't metrum, voor „den lof."
17 *Achterhalen* is „misleiden, beet krijgen;" 't Lat. *deprehendere* en 't H. D. *hinterführen*.

De Vorsch, Rat, en de Adelaer.

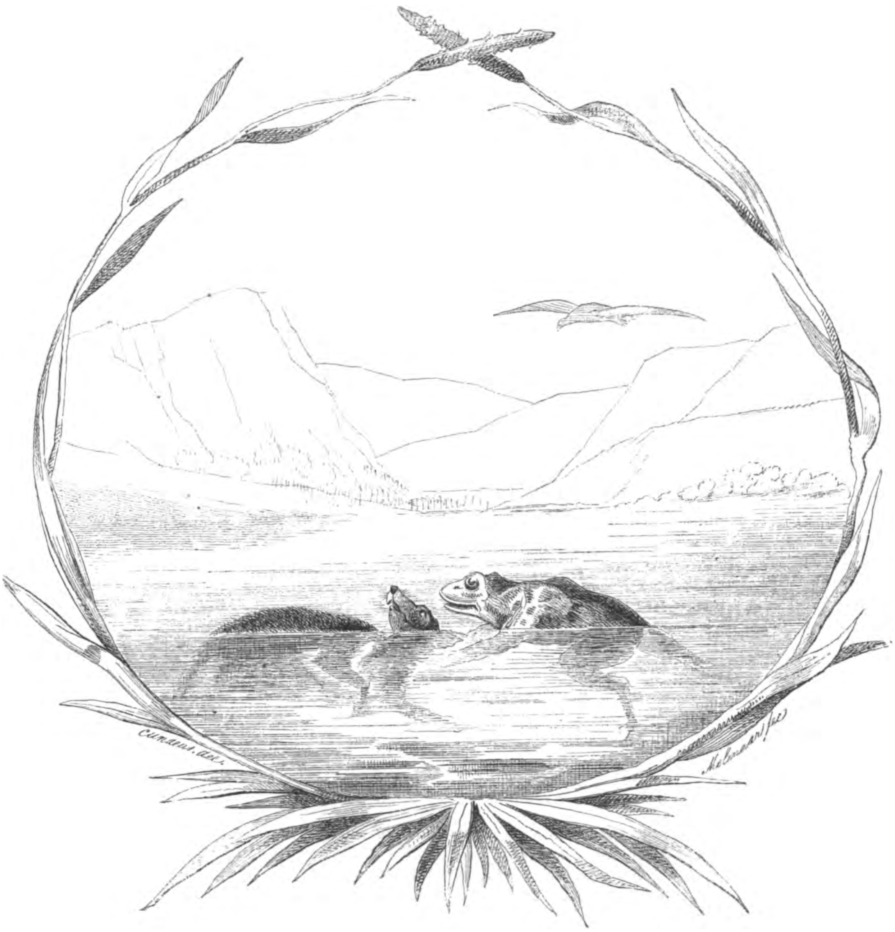

Soo is 't gegaen niet alleen met den *Palæologis* te *Conſtantinopolen*, maer oock met *Lucano* den Koning in *Peloponneſo*, ende *Emanuele Cantucuzeno* in *Albania*. Want als ſy malkander beloerden, ende d'een d'ander zocht te bederven, ſoo quam *Mahomet*, als een ſtercke ende dieſſche Gier, ende neemt beyde 't volck ende 't koninckrijck onder zijn gewelt. CHALCOCONDYLAS.

XXXII.

DER groener *Vorſchen* heyr beſtond zeer fel te woelen,
En met den *Ratten* krijgh te voeren om de poelen:
Doch eyndlijck afgemat, beſloten eenen vre,
En hielden in't moraſch te gaer haer plaets en ſte.
Der *Vorſchen* Koningh noch des krijges niet vergeten
Den velden-vorſt belaeghde en nooden hem ten eten,
Die peynſende om geen wraek beſchreet des vorſchen rug,
Op dat hy over 't meyr hem ſtrecken mocht een brugh:
Maer midden inden ſtroom gezwommen en gekropen,
De vorſch uyt ouden haet de veld-rat heeft verzopen.
'T welck als den arent zach, heeft deſe buyt beloert,
En *Vorſch* en *Rat* om hoogh tot haren roof gevoert.
„De moorders nimmermeer haer ſtraffe ontvluchten mogen:
„De ſtraffe treed alzins den boozen onder oogen;
„Zy volgt hem waer hy gaet, gelijck de ſchaduw 't lijf:
„En altijts koomt hem voor zijn goddeloos bedrijf.
„'T vergoten bloet roept wraeck, waer dat hy is gevloden:
„Ter tijd de levende is begraven by den dooden.

5 *Des krijges niet vergeten* voor „des krijgs gedachtig." A.
11 Wy zouden zeggen:
En de Arend, toen hy 't zag, beloerde dezen buit.
16 Verſta: „en ſteeds komt hem zijn goddeloos bedrijf voor den geest."

De Os en de Vorsch.

Infgelijcks is 't gegaen met *Sila* den hooftman des Konings *Agrippæ*. Defe heeft den Koning niet willen wijcken, maer aen goederen, eer, verftandt ende fterckte hem willen gelijck zijn. Als hy hem nu dus trotfigh opblies, foo heeft hy met grooten fpot het hof moeten verlaten, ende is als een opgeblafen vorfch gefpleten ende om zijn leven gekomen.

XXXIII.

De *Vorsch* benijde dat 't ghehoornde *Beeſt* af-ſnoeyde
Het liſch en 't groene kruyt dat by ſijn poelen groeyde,
En zwillende onbedacht van haet en af-gonſt dul,
Beſtond hoe kleyn en teer te ſnorcken op den bul,
Ter tijd hy borſt aen tween door grootſcheyt op-gheblazen,
Beſprenghende met bloed en vochtigheyd de grazen.
O (riep 't viervoetigh dier) wat duller razerny
Bevanght u dat ghy u dus opſtelt teghen my!
Dat ghy u teerderheyd en zwackheyd gaet vergeten,
En dorft u tegen my het worſtelen vermeeten.
„Leergierighe leert hier, dat yeder een voor al
„Een grooter ſterckte voor zijn zwackheyd ſtellen zal.
„Dat minder tegen meerdre in macht onvergheleken
„Zich wacht den hane-kam oft pluymen op te ſteken.
„Wie aen den prickel ſtoot, verplet ſijn eyghen hooft.
„Wijs is hy die zich zelfs niet al te veel ghelooft.

1 *Benijde:* hier ſchijnhaar intrans. genomen. Maar 't is: „de Vorſch benijdde 't gehoornde Beest, dat het" enz.: of „benijdde het, dat" enz.
2 *By ſijn poelen:* t. w.: „by die van den Vorsch."
4 *Snorcken op den bul* voor „te pochen, zich te verheffen *tegen* den bul." Kil. vertaalt *ſnorcken* ook met *proflare iram*, „blazen," als de katten,
5 *Ter tijd* voor „tot dat."
6 *Grazen:* meerv. van *gras* voor „grashalmpjens."
9 *Teerderheyd:* gevormd uit den comp. van *teeder* en alzoo regelmatig, offchoon min welluidend.
11, 12 Deze regels zijn niet duidelijk. Waarſchijnlijk is de bedoeling: „leer, dat iedereen zich moet voorſtellen, dat er een grootere ſterkte beſtaat, waar zijn zwakheid niet tegen is opgewasſen," „dat de mindere den meerdere wijken moet."
15 *Aen den prickel:* misſchien ſlaat dit op den prikkel, waarmede in de middeleeuwen het voorhoofd van een ſtrijdros wel gewapend was. Anders zijn het eer de *verſenen*, dan het *hoofd*, die men tegen den *prikkel* ſlaat.
16 *Die zich zelfs . . . ghelooft:* Latinisme: *qui ſibi credit*

't Hart spieghelende aen de Fonteyn.

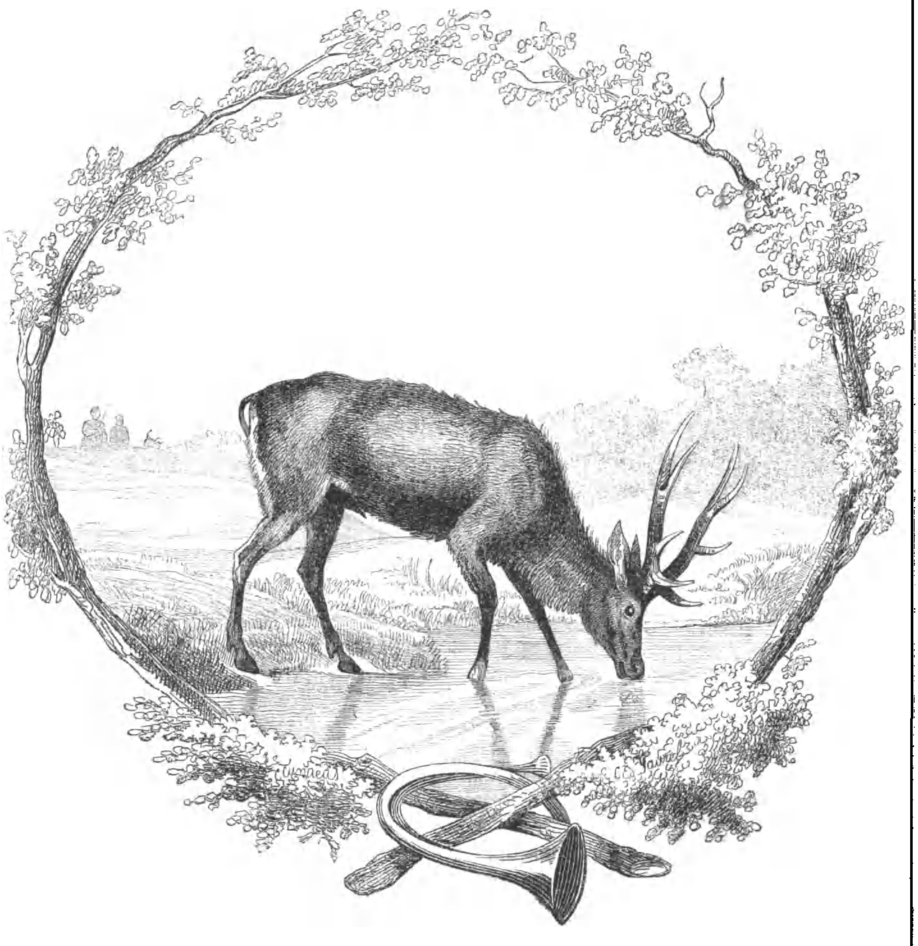

Van gelijcken gingh het met *Orithyia* de dochter *Erichthei* des Konings te *Athenen* Want als ſy haer by een fonteyn ging vermeyden ende in't klare water ſpiegelen, ende over haer ſchoone gedaente verwonderde, doen quam daer onverſiens eenen *Boreas*, ende jaeghde haer geweldigh na: ende of *Orithyia* wel vluchtede ende haer verborgh, ſoo is ſy doch van hem gegrepen ende verkracht. DIONYSIVS.

XXXIV.

T' *Hart* ziende in't kriſtallijn eens *Borns* ſijn ſchaduw leven,
In ſchoonheyd van ghedaente, heeft d'hoornen prijs ghegeven,
Die 't voorhooft dienden tot een ſonderlingh cieraet,
Daer zijn vier beenen by verdienden niet als ſmaed,
Vermits zy lanck en dorr' d'aenſienlickheyd bevleckten
Der hoornen, die op 't hooft hem als twee kroonen ſtreckten.
Terwijl het *Hart* dus op zijn beenen is gheſtoort,
Het onverziens gheblaes van 's jaghers horen hoort:
Dies zich t' ontvluchten ſpoed de naerderende bracken,
Maer blijft met d'hoornen vaſt verwart in wilghen tacken:
Word veler honden roof, en 's jagers rijcken buyt,
Waerom dees droeve klacht 't *Hart* barſt ten herten uyt:
O! die zoo menichmael uyt 's jagers blinde laghen
My 't lijf en 't leven hebt gheweldelijck ontdraghen,
'T was onrechtvaerdigheyd dat ik voor u zoo ſnood
Den prijs aen d'hoornen gaf, een oorſaek van mijn dood.
„Door qua' ghewoonte wy de reden zoo verliezen,
„Dat wy het ſchaedlijkſt meeſt voor 't aldernutſt verkiezen,
„Miſprijſen 't opperſt goed, verheffen 't hooghſte quaed.
„En als wy nu gheraeckt zijn in een quaden ſtaet,
„Dan gaen ons d'oogen op, en moeten ſpae belijden:
„'t Geen ons behaeghlijckſt ſcheen, is d'oorzaeck van ons lijden.

2 *d'Hoornen* voor „*den* of *aan de* hoornen." Zie vs. 16.
Prijs ghegeven voor „geprezen." Zie vs. 16.
7 *Gheſtoort* is hier *verſtoord.*
9 *Dies zich t' ontvluchten ſpoed* enz.: lees: „dies ſpoedt het zich om de naderende brakken te ontvluchten."
12 *'t Hart ... ten herten*: Woordſpeling, naar den ſmaak dier dagen.
14 *Gheweldelijck* voor „met kracht." Het woord is echter min gepast by *ontdragen* en vooral van „*blinde* (d. i. bedekte) *lagen*," aan welke men eer door list dan door geweld ontkomt.
15 *Voor u* is hier „boven u, ten uwen koste."
21 *Op* voor „open." Zie *Paſcha*, vs. 64.
En moeten voor „en moeten wij."

De Valcken en Gieren verscheuren de Vogels.

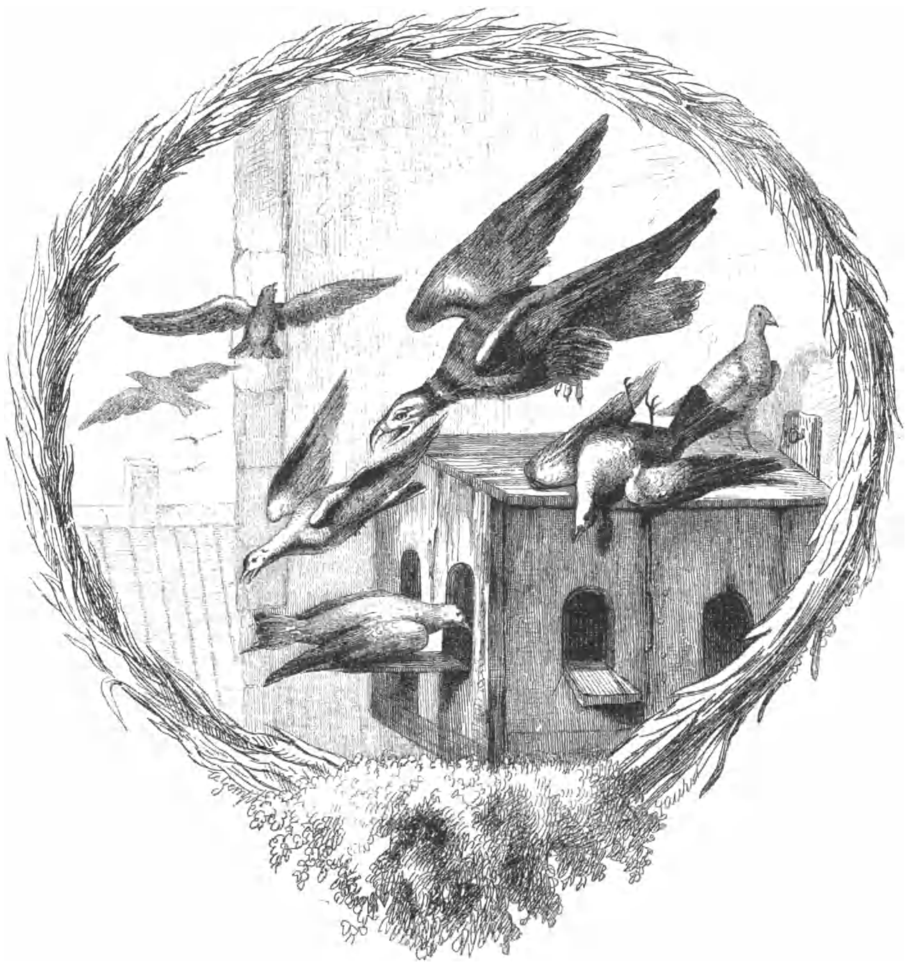

Gelijck den Gier de vogelkens, ſoo heeft de ſchalcke *Ptolemæus* op zijn burght *Doch Simoni Machabæo* ende zijn twee ſonen een heerlijck banquet aengerecht. Want hy ontfingſe met heel vriendelijke woorden ende gelaet op de burght, onthaelde haer met ſpijs ende dranck op 't alderheerlijckſt, ende was met hen luſtigh ende vrolijck, maer als ſy droncken wierden, overviel hyſe, ende verworgde d' een na d' ander zeer erbarmelijck. 1. Machab. 16.

XXXV.

De *Sperwer* overviel al meer d' onnooſle *Duyven*,
En wiſt geen zoeter aes noch voghelen te kluyven.
De *Duyfkens* om t' ontgaen zijn hongherighe krop
Den *Valck* tot haren vooght en koningh wierpen op.
Maer 't ging haer als de geen, die om d' een klip t' ontglijden
Verzeylt, weer ſchipbreuck op een andre drooghte lijden.
Want in beſchermens plaetſe heeft haer de *Valck* gheplaegt,
En tot 't ghebeente d' een nae d' ander opgheknaeght.
„Veeltijds wanneer men om d' een tyrannij t' ontvlieden
„Een Koningh d' hulde opdraeght en ſcepter van ghebieden,
„Men onder 't juck gheraeckt van eenen ſtrenghen vorſt,
„Die nae het bloed zijns volcx en onderdanen dorſt.
„Veel Princen zweeren veel, en houden niet met allen,
„En leven met haer volck nae eyghen welghevallen.

7 *In beſchermens plaetſe* voor „in plaats van te beſchermen."
13 Dat was zoo in Vondels tijd; — nu houdt ieder Prins wat hy zweert.

't Peerd ende 't Hart.

Met ſulcken liſt heeft *Marius* de Romeynen hem onderdanigh gemaekt. Want als ſy van *Sylla* ende andere tyrannen meer, zeer beſwaert werden, ſoo hebben ſy haren nood deſen *Mario*, die uyt *Africa* te Roomen met een groot krijgſheyr optrock, geklaegt; daer op hen *Marius* antwoorde, dat hy haer licht uyt deſen noot helpen konde: ſoo ſy hem wilden inlaten, ende voor haer Heer aennemen: 'twelck als ſy deden, ſoo heeft *Marius* haer daer nae veel erger geribſackt ende verdruckt, als *Sylla* oyt te voren dede. PLVTARCHVS.

XXXVI.

GHESCHIL was tuſſchen *'t Ros* en 't vluchtigh *Hart* gherezen.
't Ros om door zoete wraeck zijn wonde te ghenezen
Een man om hulpe aenriep, die zulcx beloofde vroom,
Indien 't zich onderwierp de ſporen en den toom.
Het *Peert* verhit om *'t Hart* bloed-dorſtigh te beſtrijden,
Liet zich uyt luſt tot wraeck beſporen en berijden;
En rent gheſadelt heen, met d' opgheſeten held,
Die *'t Hart* met ſchichten quetſt en dood'lijck nedervelt:
Dies *'t Ros* den *Ridder* prijſt, en zoeckt te zijn ontſlaghen
Om langher niet den laſt des zadels meer te draghen.
De meeſter dit ontzeght, en houdet onder 't juck;
Dus eyndet zijnen tijd katijvigh in veel druck.
„Wie andren hindren wil of leet doet nae vermoghen,
„Sich ſelven op het leſt ellendigh vind bedroghen:
„Hy werckt zijn eygen quaed die quaed heeft inden zin.
„Wie andren netten ſpant gheraeckt'er ſelver in.

1 *Vluchtigh* voor „vlugge."
3 *Vroom:* hier in den zin van „eerlijk."
9 *Ridder:* niet *eques*, maar „rijder, berijder."
Prijſt voor „dankt," als 't Lat. *laudat*.
12 *Katijvigh* voor „ellendig."

Blz. 470. Byſchrift. *Gheribſackt:* eigenlijk: „geſchud, dat de ribben er van kraken," hier voor „gekweld, gemarteld."

De Leeuwe met d' andere dieren.

Even alfoo meynde *Scipio Æmilianus*, als hy tegen de Numantiners te velde lagh, dat *Cajus Metellus* hem in den krijgh geen profijt deed. Want hy hem voor een rechte geck hield, ende feyde: foo *Caja Metelli* moeder noch eens baren foude, het foude voorfeker een ezel zijn: alhoewel defen *Metellus* voor een ongefchickt menfch gehouden worde, foo is hy *Scipioni* nochtans in 't felve oorlogh zeer profijtelijck geweeft. COELIVS.

XXXVII.

De *Leeuw* der dieren hooft beval dat alle beeſten
Zich ruſten tot den krijgh, de minſte met den meeſten.
't Langhalzighe *Kameel*, den *Ezel* en den *Stier*,
De *Beyr*, den *Haes*, het *Zwijn*, en 't wreede *Panther* dier,
De *Luypaert*, en de *Wolf*, ten hove flucx verſchenen,
Met al wat 't aerdrijck druckt, en voorts treed op vier beenen.
Doen ſprack de ruyghe *Beyr*, heer *Koningh* zydy dwaes
Dat ghy ghedaghvaert hebt den *Ezel* en den *Haes?*
Die onbequaem ter krijgh ſchier vluchten voor de doode?
Den *Ezel* is te bot, den *Haes* is veel te bloode.
Des *Ezels* dommigheyd is wijd en zijt berucht;
En '*t Haeſken* drijft de vreeſe al ſtadigh op de vlucht.
Neen (ſprack de ſtoute *Leeuw*) die twee ons nut zijn zullen:
Den *Ezel* ſchrick aen brenght, vermids zijn eyſlijck brullen;
Het *Haeſken* vlugh en ſnel, int loopen wel gheleert,
Boodſchappen zal al 't geen wat inde krijgh paſſeert.
„Die om 't gemeene beſte eendrachtigh te beleyden
„Zoo rijp is van beraet, zoo kloeck en zoo beſcheyden,
„Dat zelf d' onnutſte hem oock te paſſe komen kan,
„Zulck eene 't beeld uytdruckt van een byſonder man.

2 *Zich ruſten* voor „zich rusteden."
Met ſtaat hier voor „zoo wel als."
7 *Beleyden:* „beſtieren," zoo als men nog van het „*beleid* eener vergadering" ſpreekt.

Voghelaer en de Slanghe.

Sulcke vogelaers waeren de groote Heeren in't Koninghs-hof *Darij*, die den rechtſchapen Propheet *Danieli* met arghliſtigheyt netten ſtelden. In den welcken, als ſy hem gevangen hadden, ſoo zijn ſy wel niet van een Slangh, maer van hongerige leeuwen vermaelt ende opgeſlockt: Maer *Daniel* is uyt het net ende alle gevaer ontkomen. DAN. 6. Ende is aen haer het ſpreeckwoordt vervult: *Malum conſilium conſultori peſſimum:* dat is

Ten argſten komt de booſe raet;
Want ſy haer eygen meeſter ſlaet.

XXXVIII.

De *Voghelaer* belaeghde een *Tortel* ſchoon van veeren,
En dacht haer in zijn net het vlieghen te verleeren.
Zijn ſtricken hy bereyd, zijn netten ſpand hy uyt.
Het *Duyfken* word beweeght aenziende zulcken buyt
Van rijck en edel zaed, en daelde nae het garen:
Maer och wat droefheyd is den vog'laer wedervaren!
Soo flucx hy trecken wil, hy op een *Slanghe* treed,
En voelt in't lincker been een doodelijcke beet.
De *Tortel* is verheught, zy koomt tot hem ghevloghen;
En roept, nu moet ghy zelf de bleecke dood ghedooghen,
Die onze onnoozelheyd beſpied hebt en belaeght,
En in't bedrieghlijck net mijn maeghſchap hebt ghejaeght.
„Wie andren wil verraen, zich zelven vind verraden;
„Hy jaeght zijn eyghen ſchae, die and'ren wil beſchaden.
„De quade zijnen liſt op elck-een heeft ghemunt:
„Maer zulcx hy and'ren wenſcht, zulcx word hem weer ghegunt.

4 *Beweeght* voor „aangetrokken." *concitatus.*
10 *Ghedooghen* voor „dulden, ondergaan."
14 *Beſchaden* is „ſchade, nadeel doen," volgends de kracht van 't voorz. *be.* Zie BRILL, *Holl. Spraakl.*, blz. 251, volgg. Wy gebruiken, wanneer 't perſonen geldt, thands algemeen *ſchaden.*

De Pauw en d' Exter.

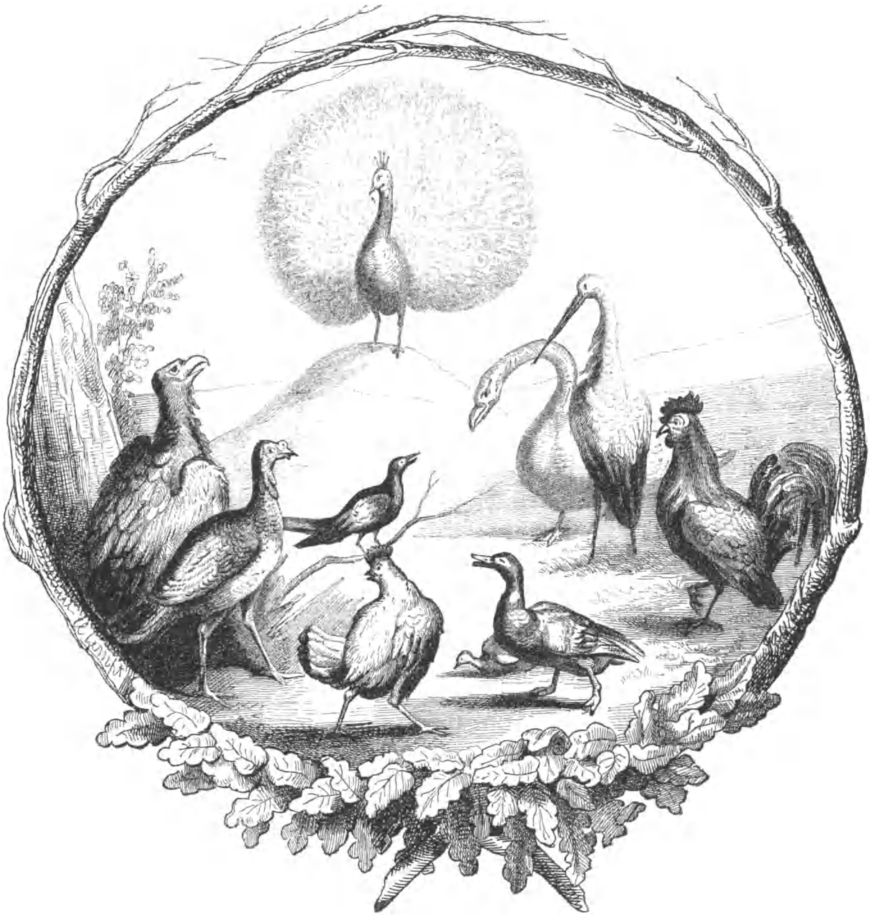

Als de lantſaten in *Arragonia*, nae 't affterven hares Koninghs *Martini* verſamelt waren om een ander te kieſen, ſoo trat *Urcelenſis* een treffelijcke Grave voort, en begeerde men ſoude hem Koning maken, dewijl hy rijck van goeden, edel van bloede, ende de Koninglijcke eer wel weerdigh was. Maer ſy paſten op hem niet, mits ſy hem voor ſulcken man niet en kenden, die haer met verſtant ende wijſheyt konde regeeren, ende met een manlick onvertſaeght hert beſchermen. Dies ſy *Ferdinandum* d'Infant van Caſtilien verkoren, die vroom ende van hoogen verſtande was, ende dat Koningrijck zeer wel geregeert heeft. VALLA.

XXXIX.

AL wat op wiecken zweeft vergaderde te zamen,
Op datze een braef *Monarch* en overheer bequamen.
D' een ſtemde dat de *Zwaen* van ouds de kroon toe quam,
En d' ander *d' Arend* koos van keyzerlijcken ſtam.
Ten leſten is de ſtem en uytſpraeck van haer allen
Op d' opghepronckte *Pauw* eendrachtelijck ghevallen,
Vermids die om de glans zijns ſchoonheyds was beromt;
Zy ſtemden dat de kroon rechtveerdigh hem toe komt.
Maer *d' Exſter* ſnaterbeck de waerheyt niet kon zwijghen,
En ſprack van waer oft wy dan hulpe zullen krijghen
Als erghens yemand ons heel t' onderdrucken pooght?
Dewijl ghy op 's *Pauws* kracht al heel niet ſteunen mooght.
Of zou de vyand voor de luyſter van zijn pluymen
En ſchoone ſchachten 't veld verbaeſt wel moeten ruymen?
„Een ſchoonheyt onverzelt van wijsheyt en van macht
„Een vlecke is in het bloed en koninghlick gheſlacht.
„De ſchoonheyd van een *Prins* kan nerghens d' onderzaten
„In tijt van ſtrijdens nood noch helpen noch yet baten.

4 *Van keyzerlijcken ſtam:* omdat de keizers hem van ouds in hun wapen hebben geplaatst.
7 *Zijns ſchoonheyds:* onde vorm van den genit. Zoo wel aan 't vr. als aan 't mann. toegeëigend. Zie Nal. en Aant.

Blz. 476. Byſchrift. *Maer ſy paſten op hem niet:* „zy namen geen *notitie* van hem" zoû men nu zeggen.

De Os en de ghemeste Koe.

Gelijck als de koe gemeſt zijnde ter ſlachtbank ghevoert worde, ende de oſſe zijn leven langer behield: alſoo iſt den Iſraëliten in de Woeſtijne gegaen. Want als ſy haer met het *Manna* ofte hemels broodt, 'twelck haer op een ſeker mate tot onderhoudt des levens gegeven worde, niet genoegen lieten, maer begeerden haer met vleyſch te vullen ende te meſten, ſoo is hun ſulcx in grooter overvloet gegeven. Doch als ſy haer op 't beſte ghevult ende vol gegeten hadden, ſoo dat haer het vleeſch noch in de mond ende tanden ſtack, doen wierden ſy geſlachtet ende van Godt omgebracht. Maer de andre, die met het broodt te vreden waren, die bleven by het leven. Nvmer. 11.

XL.

Een *Os* die zwaer ghejuckt den traghen ploeg moſt ſlepen,
En ſtadigh werd ghedreygt met 't luyd gheklats der zweepen;
Des avonds werd gheſtalt, aemechtigh, mat en moe,
En ruſten naeſt de krib van een ghemeſte *Koe*,
Die ſchamper dreef den ſpot met al zijn ſlavernye,
Om dat zy leefde in weelde en huppelde als de vrye.
Maer eynd'lijck werd den *Os* ghewaer, en nam wel acht,
Dat dees ghemeſte *Veers* werd met de bijl gheſlacht.
Waerom hy zijnen ſtaet voor d' ander heeft gheprezen,
Vermids hy niet en had de ſlagh des bijls te vreezen:
Dies koos zijn ſlaverny noch liever als een wijl
In welluſt opghevoed te werden voor de bijl.
„Wie 't eynde gade ſlaet van goeden en van quaden,
„De korte wellUſt zal verfoeyen en verſmaden.
„De wellUſt is wel zoet in d' uyterlijcke ſchijn,
„Maer kan van druck en rouw niet afgheſcheyden zijn.

2 *Geklats:* Zie boven blz. 31, vs. 107.
4 *Ruſten* voor „rustte."

Adelaer en de Rave.

Soo bykans is 't den Keyser *Honorio* gegaen. Want *Honorius* begeerde niet alleen dat Roomsche rijck te regeeren, maer uyt het selve groot goedt ende geldt te versamelen: doch wist niet, hoe hy de saeck wel beginnen soude. Hy hadt nu een veld-Maerschalck *Stilico* geheten die geern het Roomsche rijck onder hem gebracht hadt, die gaf *Honorio* desen raedt: hy soude de krijgslieden niet betalen, ende den Gotthen geen soldye geven. Als nu *Honorius* desen raedt volgde, soo muytineerd het krijgsvolck, ende viel van *Honorio* af tot *Stiliconem*, die haer al te samen soldye ende groot goedt beloofde; ende bracht hier door de saeck soo verre, dat hy bykans het Roomsche rijck in kreegh. BONFINIVS.

XLI.

AEN 't ongheruſte ſtrandt des Zees, der duynen voeſter,
Vond eenen *Adelaer* een toe-gheſloten oeſter,
Soo vaſt gheſloten ſchelp dat hy vergeefs zijn beſt
En yd'len arbeyd dede om t' openen op 't leſt.
Een *Rave* daer ontrent, om ſulcken buyt te krijghen
Riep, O ghy moſt om hoogh recht nae de wolcken ſtijghen,
En brijſlen d' oeſter-ſchelp door 't vallen na beneen,
Op een verheven klippe en rotze oft herden ſteen:
Want ydel en vergeefs ghy arbeyd met bezuren
Te breken deſe ſchelp, die hart is van naturen.
Den *Arend* dit gheviel: ſteegh opwaerts nae de locht,
Liet vallen d' oeſter-ſchelp op datze breken mocht:
De ſchelpe viel in twee, datze op de rotze klapten:
De *Rave* daer ontrent den viſch terſtond opſnapten.
„De tafel-vrunden zijn zoodanigh oock van aerd:
„Zy troetelen de weerd om eenen lecken-baert;
„Maer als ten eynde loopt het braſſen en het ſmeeren,
„Zoo wil de vrundſchap flux in vyandſchap verkeeren.

1 *Des Zees, der duynen voeſter*: ſchoone uitdrukking. Zoo noemt ook Bilderdijk de duinen:
Het bolwerk, dat de zee zichzelf ten teugel wrocht.
2 *Eenen Adelaer* voor „een Adelaar."
7 *Brijſlen* voor „verbrijzelen."
11 *Steegh* voor „*hy* ſteeg."
16 *Lecken-baert:* zoo had men oudtijds ook het w. w. *lecke-baerden* voor „ſmullen, ſchranzen."

De Raue en't Schaep.

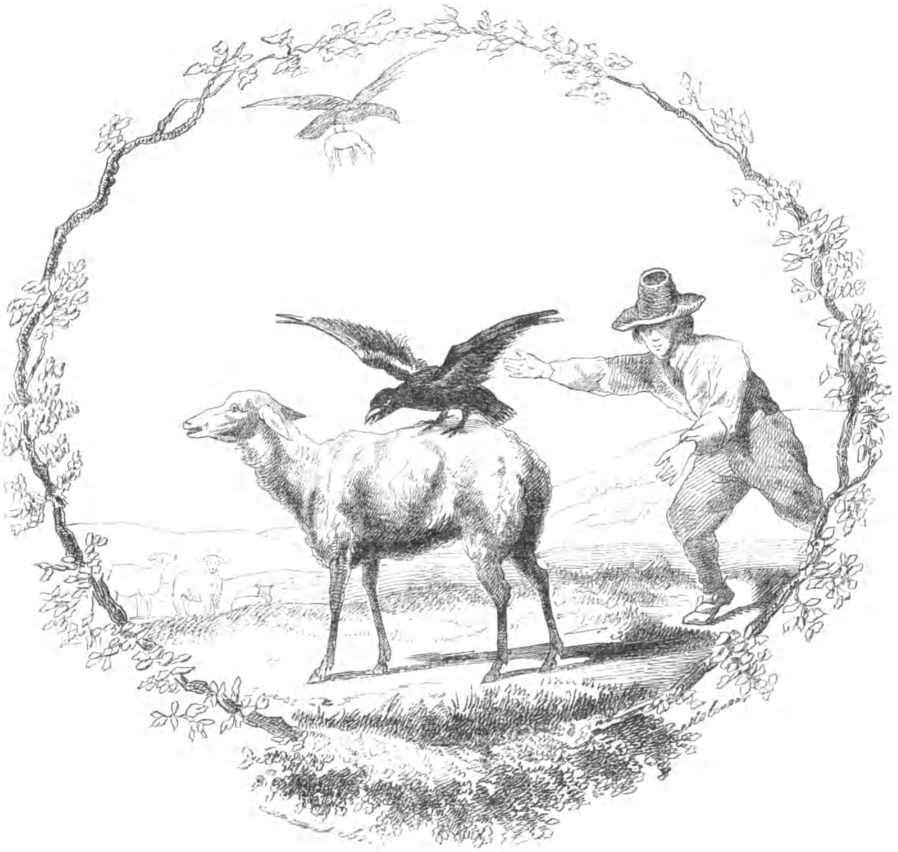

Soodanighe ghefellekens waren oock *Terentius Varro* ende *Paulus Æmilius*, als ſy teghen *Hannibal* te velde lagen. Want als ſy ghezien hadden, hoe dapper ende ridderlijck *Fabius* hem teghens zijn vyanden ſtelde, ende die ſelve inde vlucht dreef: ſoo meynden ſy dat ſy oock met *Hannibal* ſo conden omgaen. Dies ſy oorſaeck ende ghelegentheydt om te ſlaen ſochten. Maer 't is qualijck met haer afghelopen: want de een quam om zijn leven, ende de ander iſt uyt den velde ont-rent. PLUTARCHVS.

XLII.

DEN *Arent* krom-ghebeckt belaegde en nae gingh ſporen
De *Schaepkens* wit ghewolt die 't groene kruyt afſchoren,
En voerde op 't onverzienſte een *Lammerken* omhoogh.
De *Rave* 't ſpel aenzagh met een begeerigh oogh,
En ſprack dus by haer zelfs, is d' *Arent* zoo onſchamel,
Wat hindert my dat ik niet roof den vetſten *Hamel*
Van alle die de weyde en 't groene cruyt beſlaen?
Zy daelde op 's Hamels rugh, om hem te grijpen aen:
Maer als haer klauwen inde wolle zijn gheſlaghen,
Zy veel t' onmachtigh is zoo vetten vlies t' ontdraghen.
Den Herder op zijn luym, den *Rave* ziet verwert,
Die op haer dieft terſtont van hem ghevanghen werd.
„Wie boven zijne macht zich yets derf onderwinden,
„Zich eyndelijcken zal gheheel bedroghen vinden.
„Wie grooter pack op loed als hy verdraghen mocht,
„Stack menighmael int zand de beenen inde locht.

5 *Onſchamel* wordt door KILIAEN verklaard met *impudens*, *inverecundus*, *effrons*, en beteekent alzoo „onbeſchaamd, brutaal," waar *ſchamel* tegenover ſtaat, 't welk *pudens*, *pudicus*, „ſchaamachtig" beteekent. Thands is alleen het laatſte en wel bepaaldelijk voor „ſchamele arme" (*pauvre honteux*) in gebruik. A.

6 Verſta: „wat zoû *my* dan beletten om den vetſten Hamel te rooven."

10 *Vlies*: zie Nalez. en Aant. blz. 19, in de A. op blz 48, vs. 10.

12 *Dieft terſtont:* harde tegenſtelling van woorden. *Diefte* is „diefſtal." Zie XXVIII, 9.

15 *Loed* van *laden* als *droeg* van *dragen*. Zie blz. 291, vs. 14.
Mocht: hier weêr voor „kon."

't Wild Verrken en den Ezel.

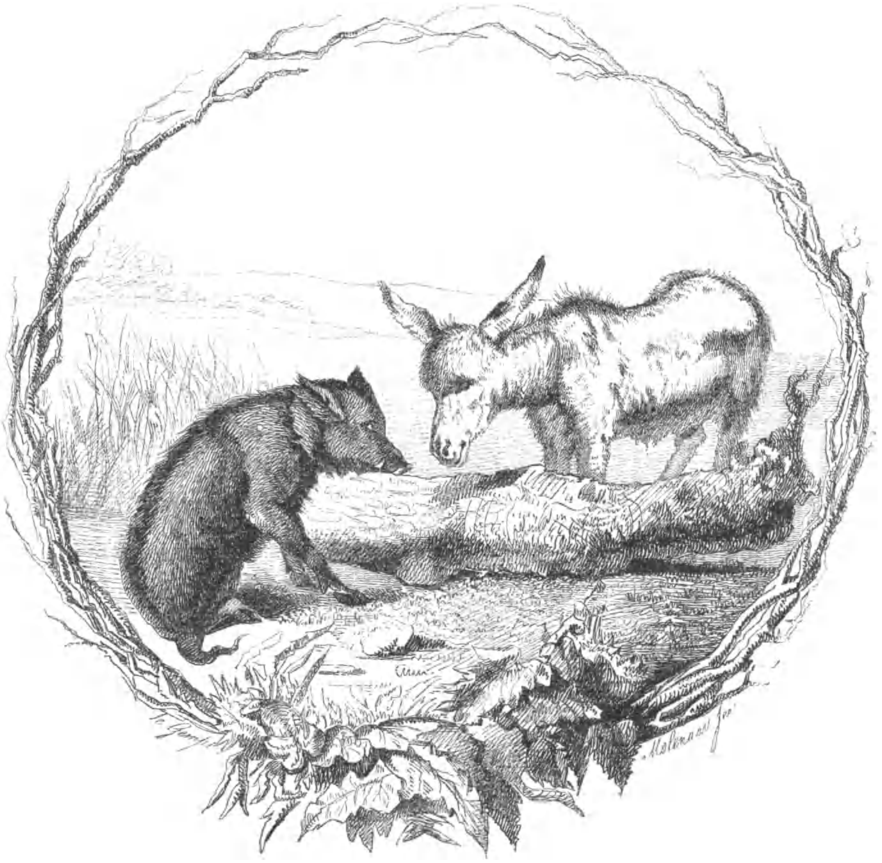

Alſoo mede heeft de Keyſer *Theodoſius* de Ionge, doen hy veracht en van vele gelaftert werde, hem van toorne onthouden, dat hy ſich niet alleen niet gewroken heeft, maer ook niet wederom geſmadet heeft. En als hy gevraegt worde waerom hy hem niet en wreecte, ende die hem ſoo leelijck ſchenden, ende ſoo onbillijck laſterden, als die *Crimen læſæ Majeſtatis* begaen hadden, niet aenden lijve ſtrafte? ſoo antwoorde hy: Gave Godt dat ick oock die geene, die om hare miſdaden veroordeelt ende alreede gerichtet zijn vanden doodt verloſſen, ende weder ten leven brengen conde! ZONARAS.

XLIII.

T'WILD ruygh gheborſtelt *Zwijn* prat op den *Ezel* ſmaelde,
Om dat hy alzins ſchande en nerghens lof behaelde,
Vermids hy dom van geeſt en traegh in zijnen ganck
Zijn leven ſlijten moſt ontrent der prijen ſtanck,
Als die onweerdigh was gherekent te verkeeren
By d' ander beeſten, die zich onderlingh gheneeren:
Waerom aen't ſnoodtſte werck hy oock ghehouden wierd:
Maar ick (ſprak 't wilde *Zwijn*) ben d' eelſte van't ghediert,
Mijn eer klinkt over al, jae inder Princen hoven,
Daer hoort men mijne kracht en groote ſnelheyd loven.
Den *Ezel* hoorens zat en walghende van't lof,
'T welck d' opgheblaſen *Zwijn* zich eyghende te grof,
Riep, Willich ick ontbeere een ſnelheyd onbedwonghen
Om dat mijn leven niet alſt uwe word beſpronghen.
„Een glori ſteeds omringht van allerley ghevaer
„De wyze geerne miſt al blincktze wonderbaer:
„Dien glans bekoort hem niet: en liever als verheven
„Wil veyligh ſlave zijn, en heel vergeten leven.

2 *Alzins:* vroeger ook als b. w. van plaats in gebruik voor „alom, overal," hier in tegenoverſtelling van *nerghens.*
4 *Prijen:* Een *prij* is een „kreng." Vergel. de reg. in *Hieruſalem Verwoeſt:*
Als men 't leder vande ſchoenen,
Katten, prijen *heeft geknout.*
5 Verſta: „als *een* die onwaardig gerekend was" enz.
6 *Die zich onderlingh gheneeren:* wy zouden thands zeggen: „die met elkander konverſatie houden, omgang hebben."
7 *'t Snoodtſte werck* voor „'t geringſte werk."
12 *D' opgheblaſen Zwijn:* deze geſlachtsverandering is waarſchijnlijk welluidendheidshalve geſchied; want *'t welck 't* zoû bykans niet zijn uit te ſpreken.

Strijd der Voghelen en der Beesten.

Ghelijck als de vliermuys teghen de voghelen, alſo heeft *Hiero* hem ghedragen teghen *Themiſtoclem*. Want als *Themiſtocles* teghen die van Perſen oorlogen wilde, ſo begeerd hy van *Hierone*, dat hy ſich by hem wilde voeghen, ende helpen hem ſtrijden teghen die van Perſen. Maar *Hiero* ſloegh hem ſulcx uyt vreeſe af, ende ſtelde ſich ter ſyden. Doen nu *Themiſtocles* boven lagh, ende na de verkreghene overwinninghe groote Triumfe ende ſchouſpelen hield, ſo quam *Hiero* mede om hem by te zijn ende met hem te triumfeeren; maer *Themiſtocles* wees hem met grooten ſpot van hem wegh, ſeggende: dewijl ghy my inden ſtrijt ende in't perijckel niet hebt willen byſtaen, ſo zijt ghy niet weerdigh in tijdt van vrede mijn megeſel te zijn, ende de gemeene vreught deelachtigh te weſen ÆLIANVS.

XLIV.

T'Viervoetigh *wildghediert* ſtreed met *'t ghevogelt* heftigh.
Men quam van wederzijds te velde prat en deftigh:
T'zij om dat veel te laegh 't ghevogelt dalen quam,
En 't eyghendom al meer des aerdrijcx tot ſich nam,
Oft, ander oorſaeck, verre om d' oudheyd noch te zoecken
Int onghekreuckt pampier van onbeſchreven boecken.
De ſtrijd gingh dapper aen; een yder deed zijn beſt,
Op dat hy zijn party verwinnen mocht int leſt.
De *Vleermuys* half beducht, haeſt tot den dieren neyghde,
Om beſt in tijds t' ontgaen 't ghedierte dat haer dreyghde,
Maer als de vog'len nu door 't vlieghende gherucht
De dieren dreven met de *Vleermuys* op de vlucht,
De *Vleermuys* ſichtent om haer trou-loos onderwinden
Haer geenzins dorſt int choor der vog'len laten vinden,
Maer ſluypt by duyſter nacht omt quaed dat haer aencleeft,
Haer ſchamende de daed die zy bedreven heeft.
„Al die in d' open locht het voorhooft op wil houden,
„Zich wel van ontrou wacht, die dobbel werd vergouden.
„Wie eenmael ontrou pleegt, heeft altijt ſchande en ſmaet,
„En word van't menſgheſlacht verbeten en ghehaet.

5 *Verre om d'oudheyd:* d. i. even als wilde hy zeggen: „nog verder dan de oudheid," gelijk „verre om de Noord" verder dan het Noorden beteekent.

6 Welluidende en ſchilderachtige regel.

11 *'t Vlieghende gherucht* beteekent hier niet, gelijk elders, „de Faam," maar „'t gerucht, het geraas, het roeren der vleugels."

13 *Sichtent:* Vlaamsch voor „ſedert, ſinds dien tijd;" en de zin is derhalve: „de vleêrmuis dorst zich ſinds dien tijd om haar trouweloos gedrag nooit by het koor der vogelen voegen." Men vindt ook wel eens *ſident*, als by MELIS STOKE:

En Roebrecht de quam te lande,
En had al Vlaendren in ſine hande
Sident *xxij iaer.*

18 *Vergouden* voor „vergolden," met den bekenden letterwiſſel.

De Vorschen en haren Koningh.

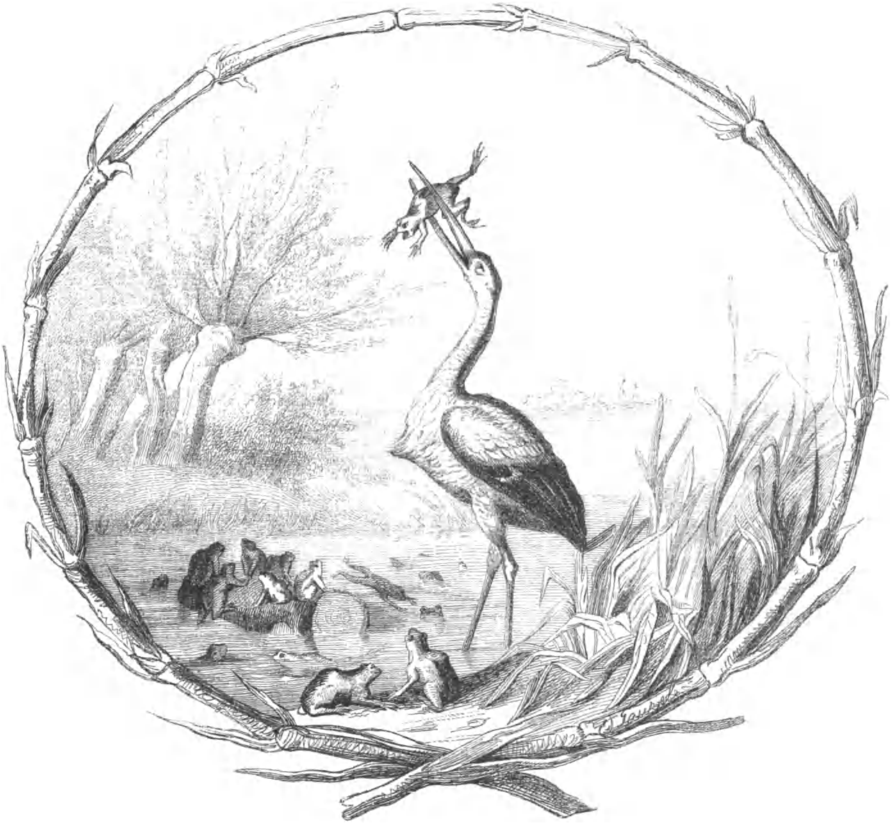

Alfoo mede waren de Romeynen met den Keyfer *Diocletiano* niet te vreden: begeerden derhalven een ander; ende kreghen *Maximinianum* na haer eyghen begeeren: maer die en ftondt haer oock niet aen. Dies zy *Conftantium* verkofen; daer na *Galerium*, na hem *Valerium Severum*; ende en waren met geen van allen te vreden, tot dat fy den groufamen tyran *Maxentium* kreghen, die als een wreede bloethond, kleyn ende groot, jongh en out, mannen ende wijven aenviel, ende op 't grouwelickfte plaegde ende onderdructe. IN VITIS IMPERATORVM.

XLV

De Vorſchen *Jovem* om een Vorſt, oft Koningh baden:
Den Hemel om zich van haer klachten wat t'ontladen
Haer eenen *Hollen Stronck* toevoeghde als vooght van't rijck:
Die voor fluweel aentrock een rock van't fijnſte ſlijck.
De Kickers niet te vreen met dezen dooden Koningh,
Die noch beſchermingh bood noch ſtraffe noch belooningh,
Weer *Jupiter* op nieus aenriepen, om een Vorſt
Die Ziel en leven droegh van binnen in zijn borſt.
De *Blixem-voerder* haer den *Reyger* heeft ghezonden,
Die d'een nae d'ander heeft zeer jammerlijck verſlonden.
„Ghy die van dertelheyd geen weelde draghen mooght,
„Noch nimmer u vernoeght aen eenen vromen vooght:
„Ziet toe, en wacht u wel van licht te muytineren,
„Noch wilt zoo onbedacht verwerpen u Lands Heeren.
„Zoo d'eerſte reedlijck is, of al wat ſtrenghe viel;
„Een tweede koomt al haeſt, en neemt u lijf en ziel.

1 *Jovem:* 4e n. v. van „Jupiter."

4 *Die voor fluweel* enz.: Geestige ſchildering, en die toont, dat Vondel toen reeds de natuur beſpiedde. Immers het kroos, dat zich hecht om een in 't water geworpen boomſtam, bootst volkomen in kleur en weêrſchijn het fluweel na.

11 *Mooght* voor „kunt", als meermalen.

13 *Muytineren* is alleen onhollandsch door zijn ſtaart: immers *muiten* is volkomen goed Neêrduitsch en beteekent „uitſteken", vervolgends „opſtaan."

De Wolf en 't Geytken.

T'Is bycans met den Burgers van *Salapia* in *Italien* alſoo toeghegaen. Want als *Hannibal* met zijn krijgſvolck in *Italien* aenquam, doe vermaende *Criſpus* de Burgers dat ſy de Stadt vlijtigh ſluyten ende goede wacht houden ſouden. Als *Hannibal* dit merckte, ſoo bedacht hy deſen looſen vondt. Hy maeckte een valſche brief, ende druckter oock een valſch zegel van *Marcellus* den Roomſchen Burghemeeſter op, ende ſandt die brief uyt *Marcelli* naem inde ſtadt. Het inhout was, dat inde volgende nacht *Marcellus* met het Roomſche leger hen te hulp comen wilde, datſe derhalven in zijn aenkomſt hem de poorten ſouden openen ende in ſtilheyt inlaten. Ter gheſetter tijd ructe hy zijn leger, als ware hy *Marcellus*, voor de Stadt. Maer als hy nu na by der Stadt poorten quam, ende begeerde ingelaten te zijn, ſoo merckten de Burgers dat hy *Marcellus* niet en was, maer *Hannibal*: dies ſy hem terſtondt van haer afweſen. PLVTARCHVS.

XLVI.

De langh-ghebaerde *Geyte* om voedzel gaende uyt dolen,
Eerſt *'t Geytken* heeft belaſt te blijven wech gheſcholen
Int diepſte vande koy, die zy met grendels ſloot,
En geenzins op te doen haer joncxken ſtrengh ghebood.
De *Wolf*, die by gheval daer lagh ontrent gheſlopen,
Quam als de *Geyt* vertrock flucx aende koy gheloopen,
En klopte zoetlijck aen, en riep tot zijn ghewin,
Op, op, mijn *Geytken*, op, en laet u moeder in.
Neen, zeght de jonghe *Geyt*, ick luyſter nae geen ſpreecken,
Ten zy my ymand brenght de loze en 't rechte teecken.
Doet op, mijn Kind, doet op, houd *Wolfaert* ſtadigh aen,
De loze mijn ghedachte en hers'nen is ontgaen:
Zoo hebbe ick, zeght de *Geyt*, de ſleutels oock vergeten;
Dus blijft vrij buyten ſtaen, ick zie u door de reten.
„Wie op de wetten acht die billijck zijn en goed,
„Zich vranck en veyligh voor veel onghevals behoed.
„Wie 't oor der oudren tucht leent vlijtigh nae vermoghen,
„Niet licht van ymand werd verleyd, noch oock bedroghen.

4 *Op te doen* voor „*open* te doen."
10 *Loze*: „leus, wachtwoord."

Blz. 490. Byſchrift. Het hier aangehaalde voorbeeld bewijst al wederom, hoe in Vondels dagen, by de herleefde ſtudie der klasſieke letteren, de oude geſchiedenis beter gekend werd en den ſchrijveren levendiger voor den geest ſtond, dan die van hun eigen tijd. Immers men had geen feit uit den krijg van Hannibal behoeven aan te halen, waar men zich had kunnen beroepen op een, dat nog in den aktuëelen oorlog had plaats gehad, en wel toen Rennenberg Steenwijk, door Cornput tot het uiterst verdedigd, op ſchier gelijke wijze trachtte te overrompelen.

De Houtkloover en't Bosch.

Sulck een hout-klover was *Pisistratus*, want als hy van die van *Athenen* 't gheweer ende allerley wapen begeert ende verkregen had, soo heeft hy haer evenjuyst met het selve gheweer aenghetast ende overwonnen ende hen alle hare goeden ende vrijheden benomen. PLVTARCHVS.

XLVII.

EEN *Landman* gaende int *Wout* ſpanceren en verluſten,
Een bijle ſonder ſteel vond aende groene kuſten:
De welcke op datze hem nut en oorbaer wezen zou,
Zoo bad hy 't boomrijck *Boſch*, wiens toppen aen 't ghebouw
Des Hemels rezen op, dat hy een ſtock mocht ſnijden,
Om die int ijzer der ghevonden bijl te vlijden.
'*t Boſch* gaf den *Boer* verlof: die eenen ronden tack
Tot eenen ſteel int hol van d' ijſren acxe ſtack,
En kerfden flucx nu d' eyck, nu d' elzen, nu de linden,
Zoo dat eerlanghe '*t Wout* niet meer en was te vinden.
„Ghy die te licht ghelooft, en hem die u beloert
„De wapens overgeeft, die ghy tot noodweyr voert,
„Denckt hoe 't u zal vergaen, wanneer ghy 't zweert in handen
„De zulcke geeft, die u vernielt en maeckt tot ſchanden.

1 *Verluſten* voor „zich verlusten."
2 *Aende groene kuſten: kust* werd vroeger niet alleen voor „een ſtreek lands aan de zee," maar ook voor „land, landſtreek, oord" in 't algemeen gebruikt. Zie KIL. *in v.*
3 *Op datze hem:* 't Zij eens voor altijd herinnerd, dat Vondel, waar 't hem te pas komt, de *h* ſtom doet zijn.
6 *Vlijden:* om 't rijm voor „vlijen," hier *aptare in ordinem.*

D' Exter met Pauwen veeren.

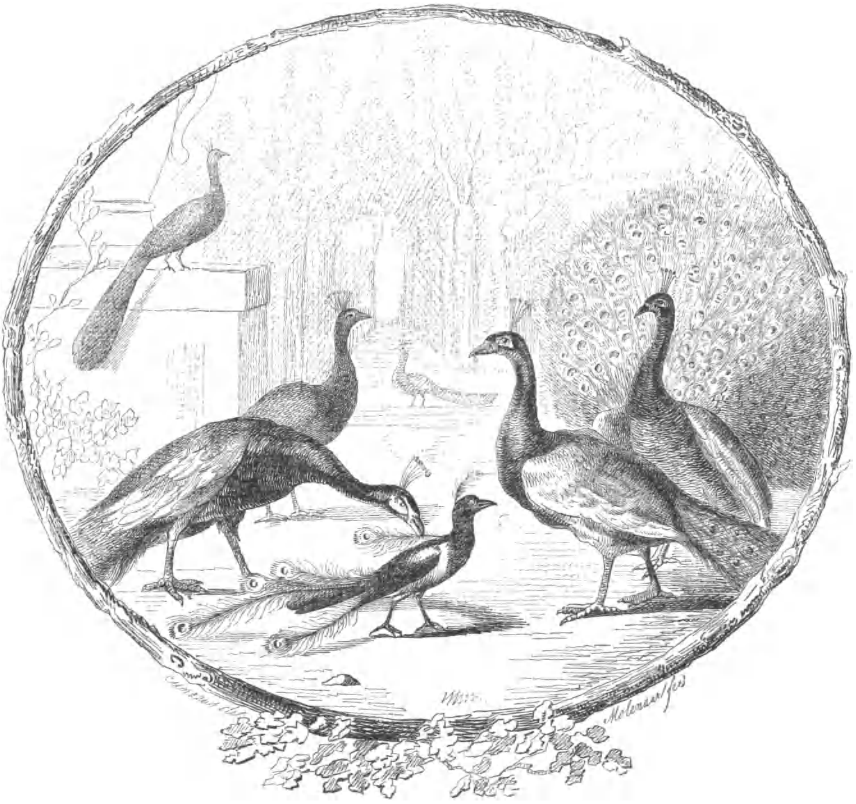

Dierghelijcke ſpot kreegh te Romen *Chœreſtratus*. Want al was hy van gheringhe ſtaet, ſoo heeft hy hem nochtans voor een treffelijck Edelman uytghegeven, ende boven ander Edele Ridders aenghezien willen zijn. Dies hy hem niet alleen onder de Ridders begaf, maer oock alle Ridderlijcke oeffeninge by handen nam. Doch dewijl op die tijdt niemand te Romen Ridderlijcke eer ende waerde hebben mocht, of hy moeſt thien duyſent Croonen aen leggende goederen hebben, die hy niet had, noch hebben cond, maar ſlechs een arm ſlocker was, ſoo is hy met grooten ſpot, als eener, die de ſchoone Rijcdoms pluymen verwiſſelde, verdreven. MARTIALIS. Lib. 5. Epigr. 26.

XLVIII.

EEN *Exter* om int choor der *Pauwen* als de vrije
Te komen, en met haer te houden maetſchappije,
Van *Pauwe-pluymen* heeft een heelen bos vergaert,
En heerlijck haer verciert met eenen *Pauwen* ſtaert,
Verſchijnende in een dal, daer leegh en diep ghezoncken.
De *Pauwen* zijn ghewoon haer cierlijck op te proncken
Die (ſpeurende terſtond dat *d' Exter* ſchoon voor 't oogh
In eenen *Pauwe* ſchijn haer liſtelijck bedroogh,)
Haer vloghen op het lijf, en haelden elck zijn pluymen,
En dedenze met ſchande en ſmaet het luſt-dal ruymen.
„Wie zich by heeren voeght, en niet van't hooge bloed
„Des adels dalen koomt, al is hy rijck van goed,
„Zoo haelt hy niet dan ſmaet, dan ſchande en onbenoeghen.
„Wijs, die by zijns ghelijck zich ſchicklijck weet te voeghen.

1 *Als de vrije* voor „vrij."
4 *Haer* voor „zich."
5 *Leegh* voor „laag" (beide van *liggen*). — *Leegh en diep ghezoncken:* dit ſlaat op „het dal."
10 *En dedenze:* d. i.: „en deden haar," namel. „de Paauw."

Blz. 494. Byſchrift.
Leggende goederen voor „vaste goederen"
Als eener voor „als een;" op de wijze als in 't H. D.
Rijcdoms pluymen verwiſſelde voor „zich tooide met rijkdoms pluimen."

't Hert en de Ossen.

Ghelijck het Hert vande Iagers, alſoo zijn de vijf Koningen opter jacht ghekreghen. Want als zy haer inde vlucht wouden ſalveren, ſoo begaven zy haer ſlechs in een hol, meynende zich daerinne te onthouden, ende *Joſua* t' ontcomen: maer zy wierden aldaer ghevonden, uytghehaelt, ter aerden neergheworpen, met voeten haer halſe ghetreden ende aen vijf boomen ghehanghen. Iosvæ 1. 10.

XLIX.

Des jaghers koppels *'t Hart* ghezamentlijck beſpronghen.
't Hart vont zich van alzins vervolght en ſtijf gedronghen:
En mat en afghejaeght lancx beemd, boſch, bergh, en dal,
Verbergh zich onverziens in eenen *Oſſen-ſtal.*
O ſtieren (roept het wilt, beanxſt en half verſlonden,)
Beſchermt hem die bynae een proeye is voor den honden.
Het leven ben ick quyt: den adem my begeeft;
Der bracken hongher my bynae verbeten heeft.
Ellendighe! zeght *d'Os*, wat koomdy hier gheronnen
Tot zulcke, die helaes! u niet beſchermen konnen?
Verſteeckt u hier in't hoy, verberght u niet te min.
De meeſter juyſt op't ſlagh die koomt ter ſtallen in,
En vanght 't ghehorend *Hart*, dat nat van't zweet bedropen,
Den jagher nu vergeefs ontvlucht was en ontloopen.
„Wie hulp en trooſt verzoeckt aen zulck een teeder man,
„Die zwack en weerloos is, en niemand helpen kan,
„Van't eene lijfs ghevaer in't ander zal gheraecken.
„Voorzichtigh zijn de geen die in't perijckel waecken.

14 *Ontvlucht was en ontloopen:* dergelijke pleonasmen treft men veelvuldig in deze fabelen aan.
15 *Wie hulp en trooſt* enz.: geheel anders is de zedeles, welke Fedrus, en vooral, welke La Fontaine uit deze fabel haalt. Daar heet het:
Il n'est pour voir, que l'oeil du maître.

De Vos en de Druyven.

Deſes Voſſen aert heeft een Romeyn ghehadt, die zijn beſt deed dat hy *Martialis* heerlijcke hoff aen hem mocht trecken: maer ziende dat hy't niet becomen conde, gingh hy't verachten ende laken, ſeggende, datter geen goet met allen in en was, noch aen boomen, vruchten, bloemen, ofte kruyden, dat yemand vermaken conde. MARTIALIS.

L.

OOM *Reyntjen* werd verlieft een's wijngaerts purpre *Druyven*,
Indien't ghelucken wou, ſmaeckluſtigh op te kluyven.
De troſſen hinghen hoogh verheven inde locht,
Zoo dat hy nae veel moeyt die niet bereycken mocht.
Dies toornigh dat hy niet de bezikens mocht krijghen,
Mits dat hy onbequaem was om zoo hoogh te ſtijghen,
Beſtond den wijnſtock met zijn vruchten te verſmaen,
Die zuyr' en onrijp, ſmaeck noch voedzel brachten aen.
„Veel trachten nae het geen zy met 'tghemoed begeeren:
„Maer wanneer nu vergeefs 'tghewenſchte zy ontbeeren
„Verſmaen en laſtren zy het onverkrijgh'lick goet,
„En bluſſchen zoo den brand des luſts in haer ghemoed.

1 *Verlieft* voor „belust."
2 *Smaeckluſtigh:* wel ongewoon, maar niet-te-min goed. *Smaaklust* is *lust*, „trek" naar den ſmaak (van iets) en wordt door den uitgang *ig* tot byv. n. w.
5 *Bezikens:* diminutief van *bezie*.
6 *Mits* ſtaat hier voor „vermids.'
10 *Vergeefs* worde hier opgevat in den zin van „na vergeefſche moeite."

Den Aep en de Katte.

Dierghelijcken gebeurde in *Ægypten* ter tijd des Koninghs *Rhampfiniti,* die machtigh ende rijck was, ende groot goet ende geldt in zijn fchatkamer had verborghen. Als nu defe fchat eener kont ghedaen was, ende niet en wift hoe hy wat vanden felven foude mogen becomen, foo heeft hy zijn megefel (ghelijck de Smit de tang) daer toe ghebruyckt, die de hand inde fchatkamer heeft ghefteken, ende zich ghebrandet heeft: want hy by zijn handen met yferen ftricken ende ketenen verftrickt wierde. Doen hy nu jammerlijck kreet, gaf hem de ander opde vlucht, ende liet zijn megefel inden ftrick zitten. HERODOTVS.

LI.

DE *Sim*, om 'thuyſgheſin afwezich te verraſſchen,
En ſnoepen de ghebraen *Kaſtanjen* uyt der aſſchen,
Nam *'s Katten* lincker-poot, hoe zeer zy was vervaert,
En krabde de ghebraen Kaſtanjen uyt den haert.
De *Puys* heeft luy ghemaut als zy haer klauw verbrade,
En riep, houd op, houd ſtil, mijn lincker-poot lijd ſchade:
Mijn vleyſch is niet meer ſtael, en yſer als het dijn;
Wat Tyrannije is dit, ick lijde groote pijn.
Maer onze moeder *Sim* niet afliet van verzenghen:
Voorze had de kolck ontbloot van gloeyende karſtenghen:
Belachende de *Kat* in't midden van't verdriet,
En riep: Hoe beerdy dus, uw pijne voel ick niet.
„Een Koningh die zijn rijck en palen wil vergrooten
„Ghebruyckt zijn eyghen volck en kloecke rijcxgenooten:
„Hy houd zich uyt 'tgevaer, en haelt als met haer hand,
„Al 'tgeen zijn herte wenſcht uyt 'soorlooghs fellen brand.

5 *De Puys* voor „de poes." Men denke aan 't oude rijmpjen:
Puis, *puis*,
Kom t' huis enz.

Luy voor „luid."
Verbrade voor „verbrandde, verſchroeide."
7 *Het dijn* voor „het uwe."
12 *Hoe beerdy:* wy zouden zeggen: „hoe maak je zoo'n lawaai." Zie voor 't overige blz. 75, vs. 787.

Byſchrift, blz. 500. *Rhampſiniti:* verkeerde genitivus: de man heette Rhampſenites, of zoo omtrent, maar had ſtellig geen naam met een Latijnſche terminatie, en de klucht is alleraardigst behandeld in het eerſte gedicht in HEYNES *Romanzero*.

Als nu deſe ſchat eener kont ghedaen was: eener voor „iemand." De zin is: „als nu deze ſchat aan iemand bekend gemaakt was."

'T Jonghe Peerd en den Ezel.

Sulcken meyningh had *Damocles* mede. Want als hy den Tyran *Dionyſium* in eeren, rijcdom ende welluſt leven ſagh, en hemſelven in armoed ende ellende, ſoo hieldt hy *Dionyſium* gantſch gheluckſaligh, ende hemſelven voor de ongheluckighſte: 'twelck *Dionyſius* vernomen hebbende, vraegd' hy *Damoclem* of hy een deel van zijn gheluck begeerde? hy antwoorde ja. Doen liet *Dionyſius* een Coninglijck banquet bereyden, ende noode *Damoclem* daer op: liet hem Coninghlijcke kleederen aentrecken, ende van al des Coninghs hofgeſin dienen, ende allerley heerlijcke *Muſijc* ende tijtverdrijf maken. Maer by alle deſe gheneughten en conde *Damocles* niet vrolijck zijn: want boven zijn hooft hingh een bloot ſweerdt aen een peerds-hayr, 'twelck hy vreeſde dat afvallen ſoude ende hem het hooft clooven. Daermede *Dionyſius* hem wilde aenwijſen, dat of hy wel Coninghlijcke eere ende goederen had, hy nochtans by allen dien meer vrees als vreught hadde, ende nimmermeer ſeker van zijn lijf ware. 't Welck *Damocles* verſtaende, heeft ſoodanighen gheluck niet begeert, maer ſteld hem met zijn ſtaet te vreden. CICERO 5. TVSCVL. QVÆST.

LII.

HET wulpſche en jonghe *Ros* was 't hert van rou benepen
Om dat het daeghlijcx moſt zijns heeren wagen ſlepen,
En of zijn meeſter ſchoon droegh een beleeft ghemoed,
En boven maten niet den waghen overloed,
Noch met veel ſlaghen was ghewoon den *Guyl* te groeten,
Zoo kon zulcx noch '*s Peerds* rouw vermindren noch verzoeten,
Vermits het liever los in vryheyd waer gheſteld:
Maer als't nu by gheval ontmoetten op het veld
Een *Ezel* krom en ſtijf van ouderdom gheboghen,
En ziende dat een ker van *d'Ezel* werd ghetoghen
Met overgroot ghewicht en voeder overlaen,
Nu ſtaet my mijnen ſtaet, ſprack '*t Ros*, noch beter aen.
„Ghy murmereerders wend uw aenſchijn hier en ginder,
„Ziet nae de meerdre niet, maer nae haer die veel minder
„En lagher zijn als ghy: ick wedde voor ghewis
„Ghy vonniſt dat uw ſtaet, hoe kleyn, gheluckigh is.

4 *Overloed:* „overlaadde."
5 *Guyl* voor „paard." Zie bl. 401, vs. 10.
16 *Ghy vonniſt* voor „gy oordeelt naar gy *bevonden* hebt."

Smit en den Hont.

Even alſoo iſt vergaen, doe in Grieckenlandt *Xerxis* ontalbare heyrkracht verſlaghen wierde. Want het meeſte gout ende ſilver, dat de Griecken den Perſianen afjaeghden, kreghen die van Athenen, dewijl zy haer in dien ſlagh dapper weerden, ende geen perijckel en ontſaghen; en de andere die uyt vrees of luyheyt niet kloeckelijck en vochten, hebben niettemin oock veel buyts daer van ghebracht. Jvstinvs.

LIII.

EEN *Smit* zijn leven ſleet in't midden vande voncken:
Van't kriecken vanden dagh tot dat de ſterren bloncken
Hy aen zijn ſmiſſe ſtond, en gantſche daghen langh
Was bezigh met het ſtael, de moker, en de tangh.
Doch voor d'ondraeghlijckheyd zijns arbeyds zonder treuren
Hem nauwelijcx droogh brood en water mocht ghebeuren,
Terwijl zijn traghen *Hond*, nae zijnen eyghen luſt,
Vaſt onder zijne ſmiſſe en blaes-balck nam zijn ruſt,
Die daghelijcx om brood zijn meeſter quam feeſteren.
De Meeſter om den *Hond* zijn traegheyd te verleeren,
Riep moeyelijck op't leſt, Ghy rechten bedelaer,
Wat eyſchty brood van my? ghy ziet hoe jaer op jaer
Ick naulijcx onderhoud magh voor mijn zweet ghenieten,
Terwijl ghy vet en grof u 'twercken laet verdrieten.
Ghenoeght u, zeght het *Beeſt*, ick ben zulcx langh ghewent,
Uw leven loopt zoo wel alſt mijn zeer haeſt ten end.
„De prachers die met ſchijn haer pracherij verweeren,
„Zich van eens anders zweet niet ſchamen te gheneeren:
„Zy zuypen 'snaeſten merch en uyt-gheteerde bloed,
„Verſlenpende al het geen hy dier bezuren moet.

9 *Feeſteren:* 't Fr. *fêter* in den zin van „vleien, aanhalen." Zie blz. 451, vs. 5.

De Steerteloose Vos.

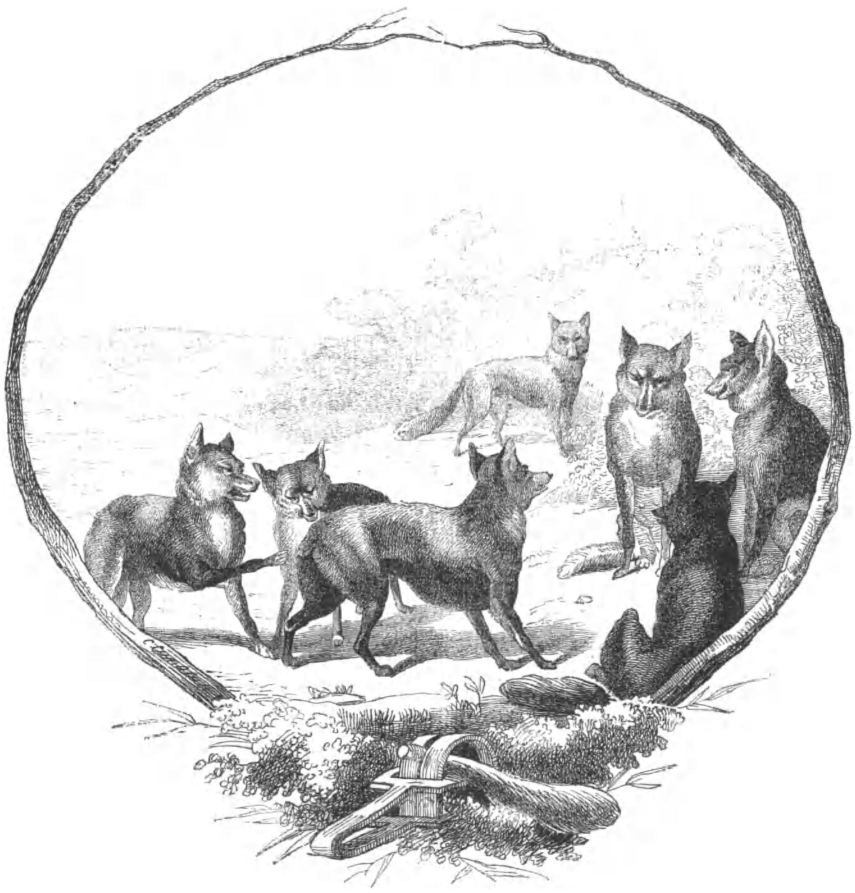

Soodanighen Vos was *Adalgerius.* Want als hy op een quaet feyt ghevanghen, ende uyt bevel des Keyfers *Severi* zijn hayr ende baerdt afghefchoren was, is hy alfoo wegh ghereyft ende by de zijnen gecomen, dien hy fochte wijs te maken, dat zy oock fonder hayr ende baerdt terftont gaen fouden; ende wat de fchalcke Vos van d'andere Voffen niet conde verwerven, dat heeft *Adalgerius* vanden zijnen verkreghen. MARCVS WELSERVS.

LIV.

De *Vos* hadde in een val zijn ruyghe ſteert verloren,
Liep overzulcx zoo naeckt van achter als van vooren
Ghelijck een kale Sim, die eer noch ſchaemte aenkleeft:
Dies *Reyntjen* zulcx in't diepſt van't hert gheſpeten heeft:
En veynzende zijn leet quam tot zijn mackers treden,
'K heb, ſprack hy, mijnen ſteert heel kort van't lijf gheſneden,
De tijd is nu verkeert, het is der Voſſen eer
Dat zy van achter bloot geen ſteerten draghen meer.
Maer als zijn mackers loos oom *Reynaerts* treken ſporen,
'T is, zeggen zy, geen tijd nae uwen raed te hooren,
Om korten onze ſteert. Wanneer den uwen waſt
Ziet dat ghy wederom hem af te ſnijden paſt.
„Die faem- en eer-loos is en heel gheraeckt tot ſchanden
„Zal om zijn naeſten oock t'onteeren dickwils branden.
„Wie boos is van ghemoed, wanneer 't hem qualijck gaet,
„Wenſcht andren dat haer magh ontmoeten 'tſelve quaed.

5 *Veynzende:* „ontveinzende," gelijk wy thands zouden zeggen.
14 *Branden:* in den zin van „ſterk begeeren." Eveneens zegt men in 't Fr. *je brûle de le faire,* en ſpreekt men ook nog by ons van eene „brandende begeerte."

De Havick en de Voghelen.

Dit is etlijckemael den Roomſchen burghers ghebeurt: de welcke als zy de Tyranniſche Keyſers *Caligulam, Claudium, Neronem,* ende andere dierghelijcke meer tot Heeren hadden, ende niet minder van haer als de Duyven vanden Havick ghetopt ende gheteeſt werden, ſoo hebben zy andere Overheyt ghe-ſocht ende ghehuldt, die naemaels even ſoo bloetdorſtigh wierden, ende even ſoo Tyranniſch als de voorgaende met haer omginghen, ende d'een nae d'ander ombrachten, ende vermoorden. HISTORIA ROMANA.

LV.

DEN *Havick* om den dagh en uyr van zijn gheboorte
Te vieren ſtatighlijck nae eyſch en nae behoorte,
Heeft allerley gheſlacht van *Voghelen* ter feeſt
Zeer ernſtelijck ghebeen met een beveynſde geeſt:
Meeſt al wat wiecken droegh verſcheen en liet hem vinden.
Een zael was toebereyd, en tafel voor de vrinden.
Men braſt, men is verheught, men denkter om geen leet.
Maer als den *Havick* nu zijn aenſlagh ziet ghereet,
Hy liſtelijck terſtond den ingangh ſluyt der deuren,
En vanght van voren aen 't ghevogelt te verſcheuren.
„Wie lichtelijck ghelooft, ſchiet lichtelijck te kort,
„Wanneer hy onverziens en ſnel bedroghen word.
„Wie om een vette muyl zich geeft in 's vyands handen,
„'T is vreemt noch wonder dat hy haeſt gheraeckt ter ſchanden.

4 *Beveynſde: beveinsde* en *geveinsde* is niet hetzelfde. Men zal b. v. een *ge*veinsden aanval doen, naar een *be*veinsd plan, uit een geveinsden geest.
10 *Van voren aen:* d. i.: „gelijk hy te voren gewoon was."

Byſchrift, blz. 508. *Ghetopt en gheteeſt: Ghetopt* is „geëigend," en daarvan is nog het gezegde: „top, ik heb je!" en 't Fr. *tope*, voor „dat neem ik aan." — *Gheteeſt* komt van *teezen*, 't Eng. *to tease*. Wy gebruiken daarvan alleen nog het freq. *teisteren*.

Bock, Lam en Wolf.

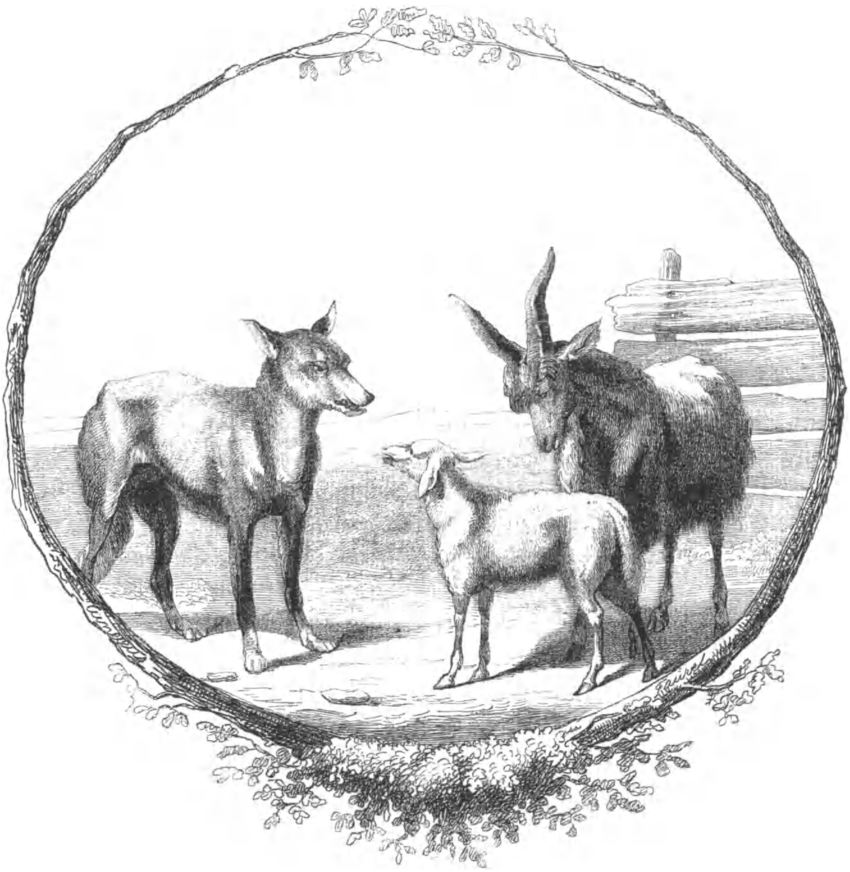

Sulcken bedrogh nam *Antonius* voor met *Octavio* (wiens groote vriendt ende beſchermer *Cicero* was.) Want als *Antonius Octavio* heymlick nae lijf ende leven trachtede, ſoo meende hy, hy conde zijn voornemen niet beter in't werck ſtellen, dan als hy hem vriendlijck teghen *Octavio* aenſtelde, ende zijn vriendſchap begeerde. Is daerom tot hem ghegaen, heeft hem vriendlijck aengheſproken, ende gheſeyt: Het ware groote ſchaed, dat *Octavius* ſulck een Edel Ridderlijck heldt zijn vriendt niet en ware; ende niet lievers zien (zoû), dan dat hy hem te vriendt hadde. Maer *Octavius*, 't bedrogh merckende, ſloegh hem de vriendtſchap af, ende ſeyde: hy had zijn vriendtſchap niet van noode, maer was met zijn eenige vriendt *Cicerone* wel te vreden, die hem wel ghezint hadde, ende oprechtelijck met hem meynde. PLVTARCHVS.

LVI.

De *Bock* en 't witte *Lam* zijn onderlingh verdraghen,
Malkanders zoet en zuyr ghezamentlijck te draghen,
Malkandren by te ſtaen in alderhande nood,
En geenſins niet te vlien om leven noch om dood.
De *Wolf* eerlanghe ontmoet dees lieve met-ghezellen,
En wiſt zich teghen '*t Lam* heel vrundlijck aen te ſtellen:
Onnoozel *Schaepken*, zeght de *Wolf*, wat gaet u aen!
Wat wildy met een *Bock* dien vuylen ſtinckaert gaen?
Komt voehgt u neffens my, ick kan u beſt bewaren,
Voor alle die u leet aenbrenghen oft vervaren.
De *Bock* '*s Wolfs* looſheyd merckt, en ſpreeckt, ghy loozen gier,
Koe-vreter, Schapen-dief, flucx packt u wech van hier.
„Wie met de vrome zich verſelſchapt t'allen tijden
„Blijft veylighlijck beſchermt in alderhande lijden.
„Geen goud zoo dierbaer is, noch geenderleye munt,
„Als tot een reys-ghezel is eenen trouwen vrund.

1 *Zijn onderlingh verdraghen:* wy zeggen nog wel: „*zijn* onderling *overeengekomen*," doch „*hebben zich* onderling verdragen." Het is hier „hebben een onderling *verdrag* gemaakt," en wel een „of- en defenſief." Het rijm *verdraghen* op *draghen* is tegen de regels onzer verſifikatie,
4 *Geenſins niet:* „in geenen deele," *nullo modo*. Dubbele ontkenning als gedurig.

De Vlieghe en Mieren.

Sulcke redenen zijnder ghevallen tuſſchen *Maximianum* ende *Diocletianum.* Want als *Maximianus* onderſtont *Diocletiano* wijs te maken dat het beter was op zijn boerſch als op zijn hooffch te leven : ſoo heeft *Diocletianus* het Keyferrijck ende al zijn Mt. (macht) verlaten, ende op't veldt in een hutte hem met ſlechte coſt ende dranck laten gheuoeghen ; tot den welcken *Maximianus* naemaels quam ende prees ende roemde hemſelven boven *Diocletianum*, om dat hy daghelijcx heerlijck leefde, ende aen de Keyſerlijcke tafel wel at ende dronck, en dat *Diocletianus* zijn buyck met grove ſpijs vervulde. Daerop hem *Diocletianus* antwoorde: hy was met ſulcx wel te vreden. Want een goet Ruyter wort wel uyt den zadel ghelicht: ende coſtelijcke braſſers zijn haer leven niet ſeker. CVSPINIANVS.

LVII.

DER *Vlieghen Keyzer* zich veel lofs heeft toegheſchreven,
Vermits hy in't palleys der Princen hoogh verheven
Aen 's Vorſten tafel at, daer *'t Mierken* 's zomers vaſt
Met arbeyd was bezwaert en wonderlijck belaſt;
Zoo datze meer een Peert of Ezel was gheleken,
Die ſtaegh tot d' ooren toe in ſlavernije ſteken.
Den arbeyd, zeght de *Mier*, kan niet zoo ſchand'lijck zijn,
Als leegheyd, die beſt paſt den Hond of 't vuyle Zwijn.
Welcx leven van ons tween oock waert is meerder eeren
Zal ons d' ervarentheyd des tijds heel kortling leeren.
'T was nauwelijcx ghezeyd; de winter-tijd verſcheen:
De *Vlieghe* in armoe ſterf met droefheyd en gheween;
Maer d' altijd kloecke *Mier* verzorght in hare ſchuren,
De winter wonder veyl in weelde kon verduren.
„De Luyaert, die de bloem van 's levens tijd verſlaept,
„In plaets van vruchten niet dan ſtekel-doornen raept:
„Vergaet in zijn ellend; terwijl door 's Heeren zeghen,
„De vrome wel verzorght en heerlijck is bedeghen.

5 *Zoo datze meer een Peert of Ezel was gheleken:* van een *mensch* laat het zich zeggen, dat hy „werkt als een paard;" maar van een *mier* klinkt het wat heel hyperbolisch.

8 *Leegheyd* voor *ledigheid.*

14 *Wonder veyl:* d. i.: „bijzonder gerust, geheel onbezorgd." *Veil* en *veilig* werden oudtijds beide voor *tutus* gebezigd. Het verſchil ligt ook alleen in den uitgang. Zie Nal. en Aant. blz. 24, en TEN KATE D. II, blz. 713.

16 *Stekel-doornen:* veel ſchilderachtiger en aanſchouwlijker (ja men zoû ſchier zeggen meer voelbaar) dan 't enkele *doornen.*

18 *De vrome* voor „de vlijtige, de naarſtige." Niet alleen bezit *vroom*, als wy vroeger aanteekenden, de beteekeniſſen van „dapper en deugdzaam," maar in dit woord ligt altoos de eigenſchap van een „ſtreven, een werken ten goede" opgeſloten.
Bedeghen: re auctus, „in zijn have vermeerderd," gelijk KIL. het vertaalt. Zie ook *Paſcha* bl. 47, vs. 5.

Adelaer en Scorpioen.

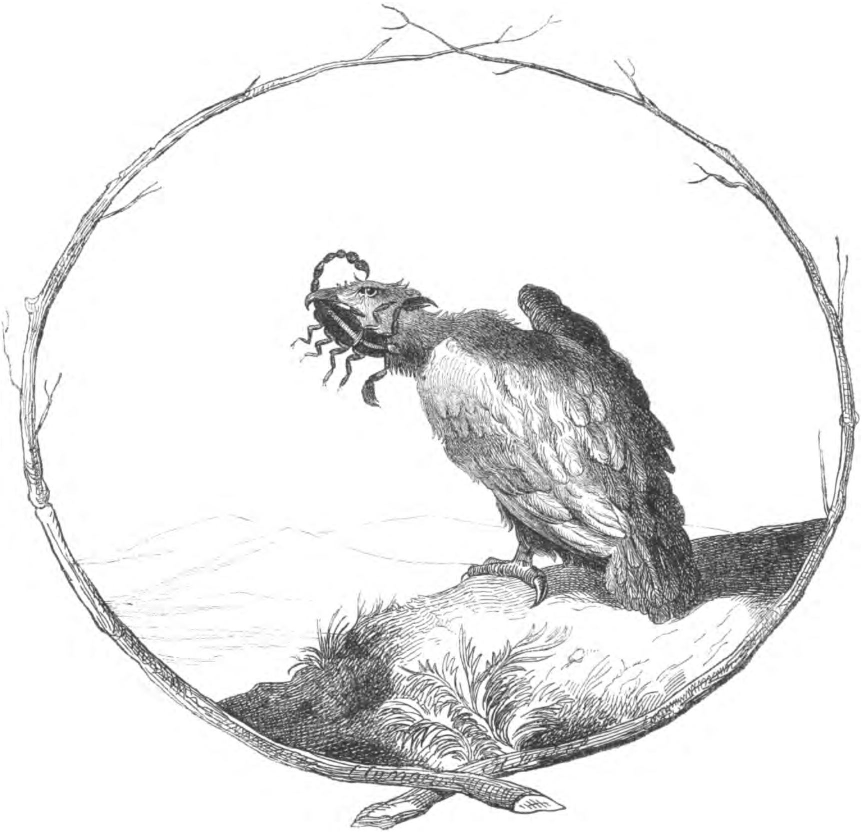

Dierghelijcken is overghecomen *Dioni* ende *Ptolemœo* Koninghen in *Ægypten*. Want als *Ptolemœus* in *Dionis* macht quam, ende zijn Koninghrijck verloren had, ſoo dacht *Dio* den ſelven om te brenghen. Maer ghelijck 't Scorpioen den Arent vergaf: alſoo heeft *Ptolemœus Dionem* met vergift arghliſtelijck om 't leven ghebracht. Als nu *Dio* 't vergift vernam, ſeyde hy tot *Ptolemœum:* Ick was van meyningh dy te dooden, maer ghy neemt my noch eer mijn leven dan ick het dijne. Plvtarchvs.

LVIII.

DEN *Arent* van't venijn des *Scorpioens* vergeven,
Hem vond uyt luſt tot wraeck zeer pijnelijck ghedreven;
En greep 't veelvoetigh dier van't aertrijck inde locth,
Met zijnen krommen beck, op dat hy 't quetſen mocht.
Maer laes! het was vergeefs; in plaets van zich te wreken,
Heeft *'t Scorpioen* al meer hem met vergift beſtreken,
En doodelijck ghequeſt; de voghel lijd vaſt ſmert,
Want 't werckende venijn bekruypt al meer zijn hert,
Ter tijd gantſch afghemat hy viel in't gras verſlaghen;
Liet d' ydelheyd zijn ziel aen zijner plaetſen draghen.
„Wie brand om eyghen wraeck van 't eens ontfanghen quaed,
„Zie toe met wie hy zich het ſtrijden onderſtaet.
„Lijd liever onghelijck, als dat tot wraeck gheneghen,
„Ghy eenen ſtercker Helt treckt onder ooghen teghen.

2 *Hem vond* is „vond zich, voelde zich."
Pijnelijck behoort niet by *ghedreven*, maar ſtaat op zich zelf en is 't gevolg van 't *vergeven*.
5, 6 *In plaets van zich te wreken, Heeft 't Scorpioen* enz.: verwarde konſtruktie; men verſta: „in plaats dat de arend zich wreken mocht, heeft de schorpioen hem" enz.
6 *Heeft 't Scorpioen*: zoo hard zoû Vondel zich later niet hebben uitgedrukt.
9 *Verſlaghen* is „dood."

De hanghende Wolf in't Schaeps-vell.

Ghelijck de Wolf tot de Schapen, alſoo arghliſtigh heeft *Darius* hem ghemaeckt tot de *Sacas*. Want als hy die ſelve wilde bekrijghen ende verdelghen, daer zy in drie hoopen verdeelt waren, ſoo toogh hy in aller ſtilligheyt op, overviel onverziens d'eerſte hoop ende verſloeghſe alle. Daernae trocken *Darius* ende zijn Krijghſvolck der verſlaghenen cleed'ren aen, met hare ruſtinghen, ende trocken alſoo op de tweede hoop: als de *Sacae* haer zaghen comen, meynden zy niet anders of het waren hare meghefellen, vreeſden voor geen perijckel, en toghenſe met juychen teghen om haer vriendlijck t'ontſanghen. Maer de verkleede krijghſknechten *Darii* vielenſe met gantſcher macht aen, ende verſloeghenſe alle. Hierop trocken zy alſoo verkleedt aen den derden hoop, ende behielden daer oock de overhandt. Eyndelijck wierde *Darius* na langh ghepleeght ghewelt ende arghliſtigheyt van zijn eyghen vader *Artaxerxe* inder ghevanghenis onthooft.

LIX.

De *Wolf*, om alderbeſt de *Vliezen* te betrapen,
Zich met een ſchaeps-vel heeft vermomt en heel ver-
ſchapen,
En weyde met den choor der lammeren in't gras,
Sliep inder Schapen koye; en alſſer niemand was
Hy ſpoedigh een verſlond, en leefde in duyſent weelden:
Maer als hy langh ghenoegh zijn oude tucken ſpeelden,
Den *Herder* eyndelijck ontwaeckte, als uyt den ſlaep,
Als hy van dagh op dagh ontbloot van menigh ſchaep,
De koye al ſtil beloerde, en zagh hoe *'s Wolven* tanden
Zijn kudde in't ſtil verſlond en bracht gheheel ter ſchanden:
Dies ſchietende onverziens ghelijck als uyt den droom,
Heer-Wolfaert knoopen liet met 't Schaeps-vel aen een boom.
Als d' herders zaghen hoe hy eyndlijck was bedeghen,
Recht heeft hy, zeyden zy, loon nae zijn werck ghekreghen.
„De ſchijn bedrieghter veel, wanneer de ſchalcke menſch
„D' onnooſele beloert en laghen leyt nae wenſch.
„Doch 't ſchaeps-vel magh een wijle een's wolven hert verſteken:
„Maer wat hy waerlijck is, is altijd leſt ghebleken.

1 *De Vliezen:* de „ſchapen."
Betrapen (voor *betrappen*) als meermalen, overeenkomſtig met 't Fr. *trape* en *attraper*. HOOFT gebruikt *betraapen* buiten rijm.
2 *Verſchapen:* woordſpeling. 't Is „herſchapen, gemetamorfozeerd."
3 *Choor der lammeren:* „troep der lammeren" ware beter geweest; want *choor*, hetgeen bepaaldelijk een „rei van zingenden" beteekent, komt hier volſtrekt niet te pas.
6 *Tucken:* „bedriegeryen," *fraudes, inſidiae*. Zie *Paſcha*, blz. 88, vs. 1188.
13 *Hoe hy eyndlijck was bedeghen:* „hoe 't met hem was afgeloopen, hoe hy te land was gekomen." *Bedeghen* ſtaat hier eenvoudig als deelw. van *bedijen*, en niet in den zin, waarin het voorkomt LVII, vs. 18.
18 *Is altijd leſt ghebleken:* een taalfout, die zelfs om den wille van 't rijm niet geduld mag worden. 't Staat voor „zal altijd op het laatst blijken."

Wolf en Egel.

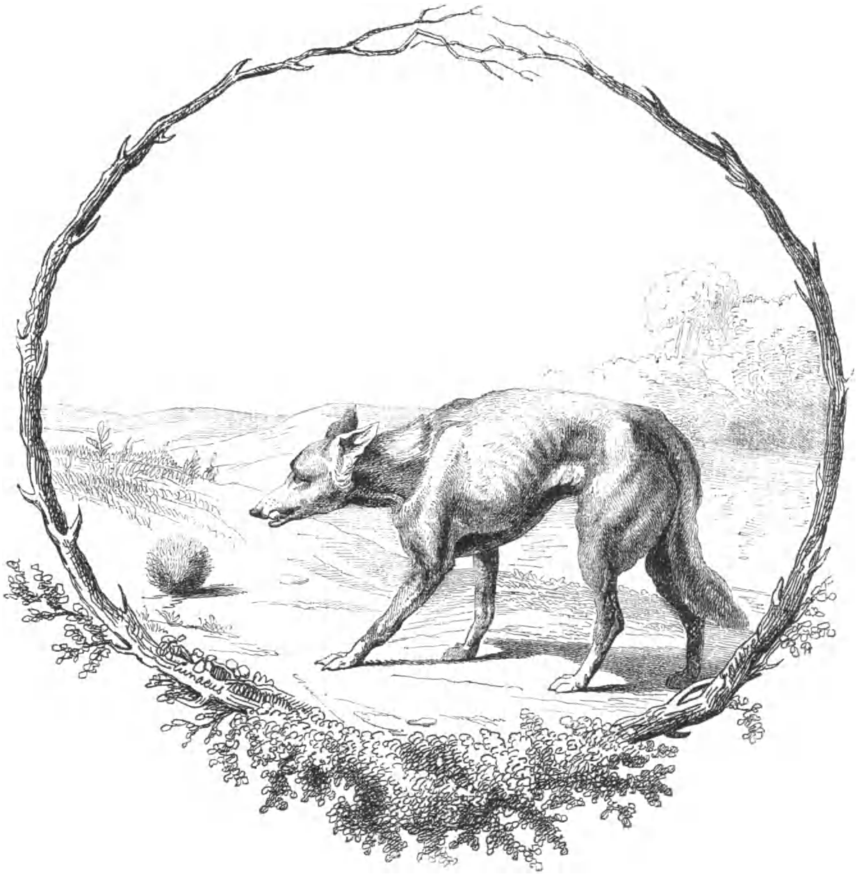

Ghelijck deſe Wolf, ſoo deed *Pompejus*. Want als *Julius Cæſar* met een groot heyrcracht te Romen quam, ſoo ſchickte *Pompejus* hem ſeer vriendlijck by hem, ende ſcyde, hy had groot melijden met hem, om de oncoſten die hy aen dat krijghſvolck leyde: rade hem daerom als een trouw vriendt, dat hy d'oncoſten ſpaeren wilde, ende de knechten afdancken, ſonderlingh dewijl hyſe niet van doen had. Maer *Julius Cæſar* merckte het bedrogh, ende hield zijn krijghſvolck by een, 'twelck ſoo hy afghedanckt hadde, ſoo ſoud hy van *Pompejo* omghebracht zijn. Plvtarchvs.

LX.

Den hongherighen *Wolf* een *Echel* juyſt ontmoeten,
En wiſt niet hoe hy mocht zijn hongher aen haer boeten,
Vermits zy wrevligh ſtack haer borſtels overeynd.
Dies ſprack de Wolf tot haer, o Nichte, wel bekend!
Zijt voor my onbevreeſt, noch ſtaet niet in ſlaghoorden;
'T is onder al 't ghediert (ghelooft my by mijn woorden)
Beſtand, jae enckel vrede, en eendracht over al:
Zoo dat ghy niet en hoeft te zorghen voor miſval.
Ghy ſpreeckt (zeght *d' Echel*) recht; ick weet dat alle beeſten
Staen in een vaſt verbond in velden en foreeſten:
Doch voor de Moordenaers, die lichtlijck in een haegh
Ghedoken my beſpien, ick deze wapens draegh:
En ben noch niet van zin, op reys die af te leggen,
Miſſchien wie onverhoeds my 't oorlogh aen mocht zeggen.
„Wijs is hy die zich zelfs beſchermt en wel bewaert,
„Den vyand niet ghelooft, die vriend zich openbaert.
„Hy light maer op zijn luym, en zoude u geern betrapen,
„Als hy u vind ontblood van't uytghetoghen wapen.

1 *Echel:* „egel."
5 *Slaghoorden:* om 't rijm voor *ſlagorden*, als vroeger.
8 *Miſval:* Zie XXVI, vs. 12.
14 *Miſſchien wie* enz.: vreemde konſtruktie voor „zoo misſchien iemand my onverhoeds" enz.
16 *Die vriend zich openbaert* voor „die 't voorkomen eens vriends aanneemt."

Slanghe en Eghel.

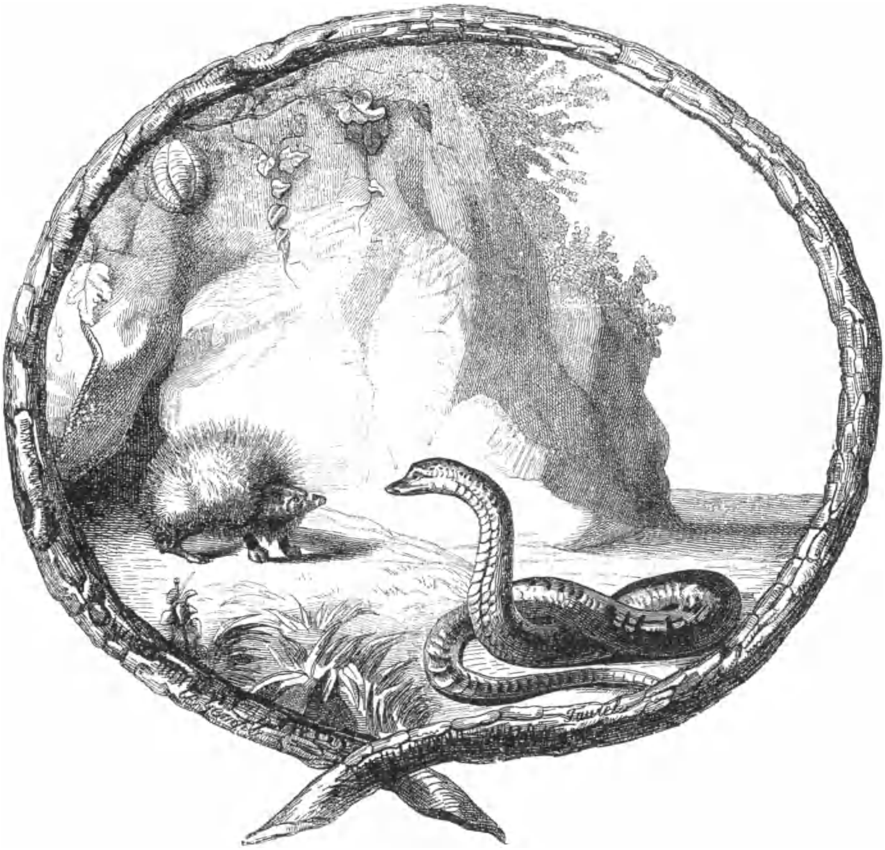

Aldus heeft een Soldaet des Koninghs *Philippi* in Grieckenlandt zijn weerdt bedanckt. Want als deſe weerdt den Soldaet niet alleen ter herberghen had ghenomen, maer zeer vriendlijck ghetracteert, ende met alle nootdruft voorzien: ſoo heeft die ondanckbare tulpel, door booſe liſt, niet alleen den weerdt uyt het huys verdreven, maer oock by den Koningh *Philippum* de zaeck daertoe gebracht, dat hem niet alleen het huys, maer oock des weerdts haef ende goedt is belooft gheworden. CÆLIVS.

LXI.

DEN *Echel* bad de *Slangh* met zuchten en met ſtenen,
Datze haer doch herbergh wou voor eenen winter leenen.
De *Slingher-Slangh* beweeght door *'s Echels* droeve beed,
Om haer weerdin te zijn was willigh en bereed;
Maer als in't engh des hols den *Echel* dick ghezwollen,
Zich krunckelde in een cloot, in circkelen en rollen,
De *Slangh* miſnoeghen kreegh, om datze zomtijds ſtijf
Met ſcherpe borſtels vaſt haer prickelden in't lijf.
Wel, ſprack de *Slangh*, is dit het loon voor al mijn deughde?
Dat ick u in mijn hol ontfingh met luſt en vreughde?
Neen, zeyde *d' Echel*, zwijght, ghy vuyl twiſtgierigh dier,
Ben ick u inde weegh zoo packt u flucx van hier.
De *Slanghe* bad vergeefs om ruſt en wat verſchooningh,
Dus om 't gheborſtelt dier t' ontgaen verliet haer wooningh.
„D' ondanckbaer menſchen, die gheholpen zijn in nood,
„Vergeten weldaed licht, al is zy noch zoo groot:
„Als zy gheholpen zijn, beſchaden zy den genen,
„Diens mildheyd over haer heeft rijckelijck gheſchenen.

3 *Slingher-ſlangh:* pleonaſtiſche woordvorming; *ſlang* is reeds „*ſlinger* (dier)."
14 *Verliet* voor „verliet *zy*."

Blz. 520. Byſchrift. *Tulpel:* 't b. v. n. w. *tulpe, tulpisch*, voor *ſtolidus, ineptus*, „dom", wordt wel by KILIAEN gevonden; doch 't z. n. w. *tulpel* was toen reeds, als het nog is, H. D.

Chamæleon.

Dierghelijcke eyghenſchap heeft men aen *Alcibiades* bevonden. Want hy heeft hem om de ſnoode Eer heftigh becommert, ende ghelijck de *Chamaeleon* vande lucht, alſoo heeft hy hem vande ghemeene lof ende roem gevoedet, ende zijn leven onderhouden. Daerom hy oock den huyck nae alle winden hingh, ende allerley zeden ende manieren aennam. By die van *Athenen* leefde hy nae haren aert vriendlijck in zeden ende ghelaet: met die van *Perſen* onvriendelijck ende oploopigh, drinckende ende klinckende, &c. met den *Troianen* begaf hy hem tot vleyſchelijcke welluſten. In ſomma, wiens broodt hy at, diens woordt hy ſprack. Doch hoewel hy de luyden ſochte te lievekoſen, ende een gilde van een man te zijn, ſoo heeft hy nochtans der deughtſamer menſchen zeden niet aenghenomen. PROBVS.

LXII.

T' GHESCHUBT *Chamæleon* ſteeds by de locht moet leven:
De locht alleen dit dier kan ſpijze en voedzel geven.
't Heeft voeten ſcherp gheklauwt, het krunckelt zijnen ſteert,
't Waeckt 's daeghs zoo wel als 's nachts, 't is ſtout en onverveert.
Als eenen *Protéus* veel ghedaenten kan verwerven,
Zoo treckt dit dier tot zich van allerhande verwen
Het blinckende gheſtalt, maer weyghert rood en wit.
„Den loghen-prater, die aen 's Princen tafel zit,
„Men by 't *Chamæleon* ghelijcken magh met reden:
„Hy vult des Vorſten oor met vele nieuwigheden;
„Verkoopt hem wat hy wil, ſmeet d' een aen d' ander klucht
„Van allerley gheſtroyt en wijd verziert gherucht:
„En blijft hy zomwijl in zijn loghentael ghevanghen,
„Hy krijght noch vrees noch ſchaemt, noch roo' noch bleecke wanghen.

1 *By* voor „van" of „door."
5 *Als eenen Protéus* enz.: verſta: „het kan als een Proteus veel gedaanten aannemen."
7 *Gheſtalt* voor „geſteldheid."

Blz. 522. Byſchrift. *De ſnoode Eer:* d. i.: „de verachtelijke, nietige eer," gelijk wy die beteekenis aan dit woord meermalen gegeven zagen.
Een gilde van een man: „een royale vent" zouden wy thands zeggen. „*De gilde* ſpelen" beteekent: „braaf wat verteering maken." Zie o. a. M. DE VRIES, *Hoofts Warenar*, 207, 208. *Een gilde van een man* zouden wy het best kunnen verklaren door „een kameraad, een makker zoo als 't hoort." Vergel. blz. 74, vs. 757.

Stier en Ram.

Soo ift den zeer treffelijcken heldt *Judæ Machabæo* ghegaen. Want of hy wel door Gods fonderlinghe ghenade, een dapper onvertfaeght ghemoedt ende groote fterckte had, foo dat veel Koninghen ende Vorften voor hem vreefden: foo ift nochtans, dat hy zich alteveel op zijn manhaftigh ende ftoutmoedigh hert verliet, ende fonder noodt aen een zeer ftercken vyandt waeghde, hy van den felven is verflaghen ende omghebraght. 1. MACHAB. 8.

LXIII.

De kromghehoornde *Ram* begeerde dat de benden
Der witghewolden hem als haren Koningh kenden,
Vermits zijn voorhooft met twee hoornen was verzien,
Waermede in tijd van nood hy dapper weyr mocht bien.
'T ontwapent weyrloos vee, de witghewolde *Vliezen*
Ghenoodzaeckt uyt ontzagh den *Ram* tot hooft te kiezen,
Beſtemden zijnen eyſch: de *Bock* uyt hoovaerdy
Om t' erven noch een rijck, en grooter heerſchappy,
Den *Stier* ten ſtrijde uytdaeghde, en dacht hem te verkloecken.
Het groote beeſt ghereed niet verre en was te zoecken,
Maer liep den *Ram* op 't lijf, al wat hy rennen mocht,
Die flucx verſlaghen ſtack de beenen inde locht.
„Wie boven zijne macht te ſtout en zeer vermeten
„Eens anders kracht beſpot, en gaet zich zelf vergeten,
„Veel lichter als hy waent vernedert worden zal:
„Want hooghmoed (zoo men zeght) gaet altijd voor den val.

2 *Kenden* voor „erkenden."

5 *Ontwapent* voor „ongewapend;" doch onjuist: mijn inktkoker is *ongehoofd,* doch daarom niet *onthoofd.*

Vliezen: Zie LIX. 1., *Paſcha,* blz. 48, vs. 10 en Nal. en Aant. blz. 19.

7 *Beſtemden zijnen eyſch: beſtemmen* is hier in den zin van *comprobare,* (zie KIL. *in v.*), 't welk wy thands met „goedkeuren, toeſtemmen" zouden verklaren. 't Is 't H. D. *beiſtimmen.*

De Bock: bok en *ram* worden meermalen voor elkander gebezigd, van alle dieren, die tot dit ras behooren, van den kameel af tot aan 't konijn toe.

Henne mette Kuycken-Dieuen.

Dierghelijcke ſorgh heeft *Themiſtocles* voor die van *Athenen* ghedraghen. Want als *Xerxes* nae 't bloedt van al de Griecken, maer byſonder der *Athenienſers* dorſtede, ende op dat hy deſen dorſt mochte leſſchen, alle liſt ende moeyten aenleyde: ſoo ſloegh *Themiſtocles* daer goede acht op, ende ghelijck als *Xerxes* allerleye rancken bedachte om die van *Athenen* ſchade te doen, alſoo bedacht *Themiſtocles* daerenteghen alle middelen ende manieren om die van *Athenen* te beſchutten ende van ſchade te bevrijden. DIODORVS SICVLVS.

LXIV.

EEN groote *Kuycken-reñ* zeer heftigh werd beſtreden
Van *Kuycken-Dieven* dry, die grooten arbeyd deden
Op datze tot een roof verkreghen 't jonghe bloed,
Het mals en lieflijck vleyſch van naeckt en kael ghebroet.
De *Moeder* koomt op ſlagh ghevloghen, met verſchricken.
En ziet hoe alle dry zy door de tralien picken:
Ziet hoe haer vlugh in nood en grooten ancxt (helaes!)
Bij nae gheworden is der *Kuycken-Dieven* aes:
Dies ſtelt haer flucx te weyr, op dat zy nae vermoghen
Afweyren mocht de geen die om haer joncxkens vloghen.
Zy vlieght rondſom de kouw, zy klaeckt, en ſlaet gheluyt,
Zoo langh tot haer ontjaeght is den ghewenſchten buyt.
„De *Klock-Hen* draeght het beeld der trouwe magiſtraten,
„Waerop d' onnooſle zich ſtantvaſtigh magh verlaten:
„Die allen vromen zijn als eenen vaſten burght.
„Wel 't land daer d' overheyd 't ghemeene beſt bezurght.

1 *Kuycken-ren:* van gelijke ſamenſtelling en beteekenis met het thands in gebruik zijnde „kippeloop."
7 *Haer vlugh: Vlugh* wordt door KIL. verklaard met *volucer*, *volatilis*, *volatu maturus*, *pennipotens;* 't is dus een „vogel, die reeds vliegen kan." Hier ſpreekt Vondel echter niet van een enkelen vogel: maar bezigt het woord *vlug* collective voor het geheele broedſel der klokhen. Misſchien echter bedoelt hy de *vlucht*, niet de plaats, waarin de kuikens zich bevinden, maar de „troep vogels." *Vlucht* namel. in den zin van *volatus*, 't Fr. *volée;* gelijk men ſpreekt van „een *vlucht* wilde eenden, een *vlucht* duiven" enz. De benaming is hier evenwel in wederſpraak met de „naakt- en kaalheid van 't gebroed," vs 4.
11 *Klaeckt:* 't zelfde als „klokt."
12 Verſta: „zoo lang tot de buit, die door de kiekendieven gewenſcht werd, hun *ontjaagd* was."

Boer ende Muysken.

Nero was wel geen boer, maer een Roomfch Keyfer, doch had defes Boers aert ende eyghenfchap aen hem. Want als hy ghelijck een droncken bont, ende gulzighe boer door een onzinnigheyt zijn eyghen Palleys, met de Stadt Roomen in brandt had laten fteken, foo heeft hij alle die haer met de vlught falveren wilden, weder te rugh ghedreven ende in't vier laten jaghen. IN'T LEVEN NERONIS.

LXV.

EEN ruyghe *Droncken-bloet,* die ſtonck van jopen bieren,
Den dagh van zijn gheboort ghewoonlijck was te vieren:
En rechten jaerlijcx toe een groote *Bacchus* feeſt,
Daer 't al ter maeltijd quam wat vrolijck was van geeſt.
Voor 't huys hy tot triumph een eycken vuyr deed blaken,
Om al den heelen choor der ſlempers te vermaken.
Maer als eens by gheval den Noordenwind op ſtack,
En d' opgheſteghen vlam ſloegh in het rieten dack,
De kermis was gheſteurt, 't huys branden lichter laghen,
De gaſten vloden wech, verbaeſt en heel verſlaghen.
Een *Muysken* om t' ontgaen die hongherighe vlam,
In't midden uyt den brand verbaeſt ghevloden quam.
Den *Huys-heer* zat van bier, en vol en dol beſchoncken,
Greep *'t Muysken* by den ſteert, en werp het inde voncken:
En riep, o ontrou gaſt! waer hebbe ick oyt verſchuld,
Dat ghy in onſpoed my zoo haeſt verlaten zult?
„Die 't Avonthuur toelacht geen vrunden en ontbreecken,
„Zoo langhe als zijn planeet blijft een gheluckigh teecken:
„Maer als Fortuyn den neck op 't onverzienſte wend,
„Hem naulijcx eenen vrund van zoo veel vrunden kend.

1 *Een ruyghe Droncken-bloet:* d i.: „een ruwe, woeste dronkaart," even gelijk wy vroeger aantroffen „*ruygh* ghediert, de *ruyghe* Barbarus" enz.
2 *Ghewoonlijck was* voor „gewoon was."
15 *Waer hebbe ick oyt verſchuld* voor „waarin heb ik ooit verzuimd, my van mijn ſchnld te kwijten?" of: „waarmeê heb ik het verdiend, dat" enz.

Byſchrift, blz. 528. *Droncken bout,* als 't H. D. *Trunkenbold,* voor „dronkaart," met de gemeene verwisſeling van *old* en *oud.*

Voghelaer ende Vincken.

Infghelijcx ift met een Procureur te *Conftantinopolen* afgheloopen. Want als hem eener een vereeringh deed, foo heeft hy die felve (om datfe hem te flecht dochte) niet willen aennemen, overmits hy wat meerder ende grooter hoopte te krijghen. Maer als hy fagh, dat hy niet alleen geen grooter, daer hy op wachte, maer oock de cleyne, die hy veracht had, niet en kreegh: foo is hy op hem felven foo toornigh gheworden, dat hy zijn Dienftmaeght heeft belaft, zy foude hem met een houte fchoffel luftigh de lendens fmeeren; op dat hy door fulcke flaghen wijs wierde, ende voortaen het cleyn niet verachte. PONTANVS.

LXVI.

EEN *Voghelaer* in't veld uytſpannende zijn garen,
Ghezeten onder 't bruyn van ſchaduwende blaren,
Een wolcke *Vincken* tot zijn net afdalen zagh,
Die 't zaed op picken quam dat uytgheſpreydet lagh.
Maer ziende een ander ſchaer van voglen elders vlieghen
Dacht haer met eenen ſlagh te zamen te bedrieghen.
De *Vincken* zat terwijl, van't zaed dat light gheſpreyd,
Ontvlien den Voghelaer die op zijn luymen leyd.
'T licht ondertuſſchen daelt, nae moeyte en groot verlanghen
Hy aenden avond maer een vincxken heeft ghevanghen.
„De gierigaert die nae het goed des werelds ſtreeft,
„En nimmermeer ghenoeght met 't gene dat hy heeft,
„Maer nae 't onzeker tracht het welcke hem quam te voren,
„Heeft dickwijls 't geen hy hadde op 't onverzienſt verloren.

2 *'t Bruyn:* „de ſchaduw het duister, door de ſchaduw verwekt." Zoo ſpreken nog de ſchilders van „licht en *bruin*."

3 *Een wolcke Vincken:* „een dichte zwerm van vinken." Vergel. *Hebr.* XII: 1. „Alſo wy ſoo groot een *wolcke* van getuygen rondom ons hebben liggen," alwaar ook *wolk* voor „menigte" gebruikt wordt.

7 *Zat terwijl:* d. i.: „intusſchen verzadigd."

10 *Aenden avond* voor „met den avond, tegen den avond." Zoo in de Staten-Vertaling *Deut.* XVI: 6, „Aldaer ſult ghy het Paſcha ſlachten aen den avont."

Byſchrift, blz. 530. *Eener* voor „iemand."
Slecht voor „gering."

Satyr en Boer.

Emanuel de Griexſche Keyſer heeft hem in een ſaeck kout ende warm, vrient ende vijand betoont. Want als de Keyſer *Conradus* met zijn krijgſheyr in *Palæſtinam* trock, ſteld hy hem zeer ghedienſtigh ende mild aen, liet hem veel meels ende allerley Proviand toevoeren. Doch mengde dat meel met calck, daer van de krijghſlieden groote cranckheden ende ſchade kreghen. Als nu *Conradus* dit vernam, te weten, dat *Emanuel* vriendlijck van woorden ende vijandlijck in't werck was, ſoo maeckte hy hem haeſt van daer, ende wilde hem niet langher betrouwen. SABELLICVS.

LXVII.

EEN *Land-man* vond in't wout een ruyghen *Satyr* dolen,
Die dood van koude ſchier zat in een hol gheſcholen,
Hy bracht hem in zijn huys en deed hem goede cier:
De *Satyr*, boven menſch en onder als een dier,
Ghemerck nam, dat de *Boer* om d'handen te beſchermen
In zijne vuyſten blies, op dat hy mocht verwermen
Zijn kneuckels ſchier verſtijft van koude op 't windigh veld:
Oock zagh hy dat de ſpijze op 's tafels rugh gheſteld,
Door *'s Boeren* adem d' hett' en brand werd afgheblazen:
Verwondert overzulcx, began hy te verbazen,
En vloot ter deuren uyt, beducht voor 's lijfs verlies,
Om datmer koude en hett met eenen adem blies.
„Die in d' een hand het vuyr in d' ander 't water houden,
„De wijzeman bedacht voorzichtelijck oyt ſchouden:
„Want oft haer wezen ſchoon niet toont als liefde en jonſt,
„Zoo zijnze doch niet vrij van booze toover-konſt.

5 *Ghemerck nam* voor „opmerkte."
Om d' handen te beſchermen: ſtoplap, om 't rijm.
8 *'s Tafels rugh*: de prozaïst zoû hier, en te recht, eenvoudig zeggen: „de tafel;" de dichter gaat verder en kent aan de *tafel*, die toch reeds *pooten* heeft, ook een *rug* toe.
10 *Began* voor *begon*, als vroeger *ſpan* voor *ſpon*, *gewan* voor *gewon* enz.
14 *Oyt ſchouden* voor „altijd, ſteeds ſchuwde."
15 *Oft . . . ſchoon*: zie over dit woord en zijn verdeeling de belangrijke aanmerking van BILDERDIJK, *Taal- en Dichtk. Verſch.* D. III, bl. 25 en 26, ook toepasſelijk op *al-ſchoon*, dat ook menigwerf geſcheiden voorkomt.

Huys-Ratte en Oester.

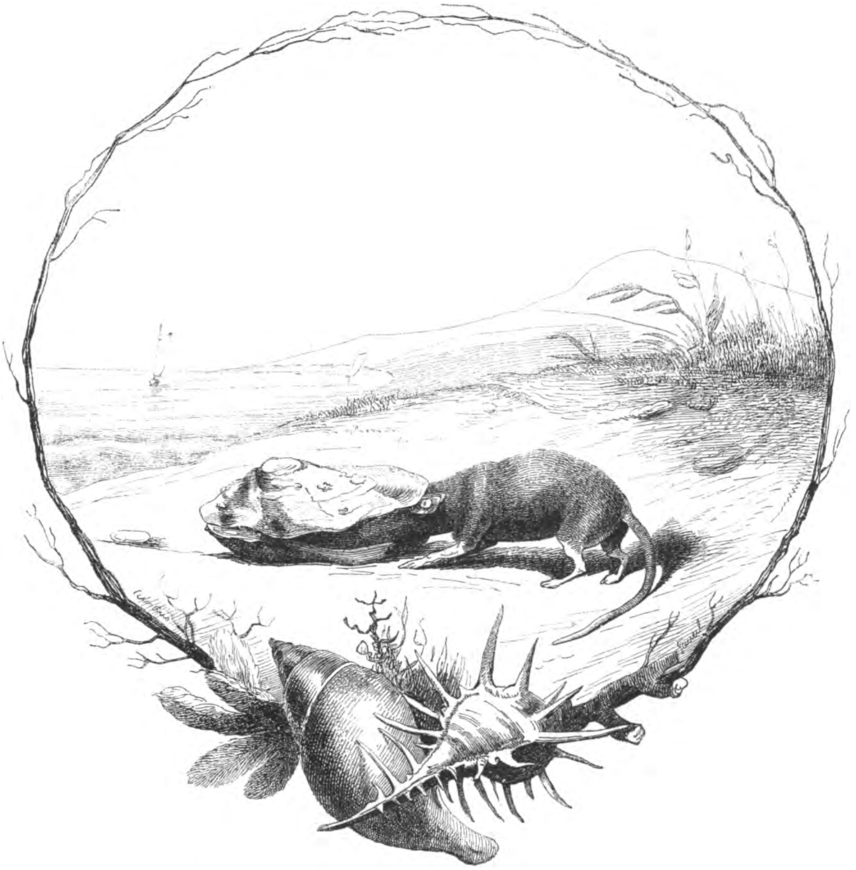

Sulcken ſlickmuyl was *Diogenes* toeghenaemt de Hondt. Want of hy wel te huys ghenoegh te eten had, ſoo was hy nochtans lecker, ende had een groot verlanghen nae garners. Dies hy nae de Zee gingh om garners te vanghen. ende quam daer om zijn leven, ſoo dat hy die ſlickery dier ghenoegh betaelde. ATHENÆVS.

LXVIII.

EEN *Huys-Rat* niet vernoeght dat zy leefde als de vrije,
En in eens koopmans huys hadde alle leckernije
Van ſuycker en bancket, van wilt en van ghebraed,
En alles wat den diſch eens handelaers beſlaet:
Dies zy van dertelheyd beraen werd te verhuyzen
Aen't dorre en vochte ſtrangh, daer ſteeds de baren bruyzen.
Maer komende aen het Meyr en aen het natte zand
Dat alzins light verwaeyt, zy flucx een *Oeſter* vand:
Dies gretigh nae den viſch van binnen heeft ghegrepen,
Maer *d' Oeſter* heeft de ſchelp al zachtkens toe ghenepen,
En *'s Ratten* hooft verplett, zoo dat het zwarte beeſt
Op ſtaende voet verworght, zeer deerlijck gaf den geeſt.
„Wie in gheruſten ſtaet en in een weeldigh leven
„Zijn luſten niet bedwinght, maer nae yet nieus wil ſtreven,
„Door dertelheyd bekoort, al zelden wel beklijft,
„Uyt onghebondenheyd die hem tot weelde drijft.

6 *Strangh:* „ſtrand," als by herhaling aangetroffen werd.
14 *Weeldigh* voor „welgeſteld," gelijk wy 't meermalen zullen aantreffen.

Byſchrift, bl. 534. *Garners*: „garnalen, garnaat.

Sleck en Adelaer.

Aldus ist *Justiniano* den tweeden ghegaen. Want als hy uyt het Roomsche rijck verjaeght ende zeer vernedert was, soo heeft hy *Trebellium* den Koningh in *Bulgaria* versocht, ende ghebeden, hy wilde hem wederom in zijn Keyser-rijck helpen, soo wild hy hem daervoor met groot gelt ende goet vereeren. *Trebellius* deed zijn best met zijn volck ende geldt, behieldt d'overwinningh, ende bracht *Justinianum* wederom aen't Keyser-rijck: begeerde daerop 't beloofde gelt. Maer als *Justinianus* zijn belofte niet na en quam, soo greep *Trebellius* hem aen, ende nam hem gelt, goudt, eer, landt, ende het Keyser-rijck. Cuspinianus.

LXIX.

DE *Sleck* met haren ſtaet miſnoeght, en gantſch t' onvreden,
Vermids zy kruypen moſt, en werd van elck vertreden,
Bad *d' Arent* dat hy haer ten Hemel voerde om hoogh,
Op dat zy 's weerelts kloot met een doorzichtigh oogh
Eens overgapen mocht, en alle de rivieren
Die vochtigh hier en daer ghekrunckelt henen zwieren:
Zy wild' hem voor dien dienſt vereeren met den ſchat
Eens peerels die zy korts op 't veld ghevonden had.
Den *Arent* haeſt verbeen haer op nam met zijn klouwen,
En dede haer d' ommeloop des aerdrijcx naeckt aenſchouwen,
Ten leſten hy verzocht van haer 't beloofde pand:
Maer als hy by de *Sleck* noch bagh noch peerle vand,
Hy haer den necken brack, en deerlijck bracht om 't leven.
„Wie niet vernoeght met 't geen nature hem heeft ghegeven,
„Maer ſteeds nae hoogheyd tracht, perijckel loopt voor al,
„Dat hem ghenaeckende is een ijſſelijcken val.

4 *Doorzichtigh oogh:* hier in aktieven zin, voor „een oog, dat doorziet." *Doorzichtig* is in vorm en toepasſing analoog met *voorzichtig:* thands wordt het alleen in pasſieven zin gebezigd, voor „'tgeen doorzien kan worden."
5 *Overgapen* voor „van boven af aangapen, beſchouwen."
6 *Vochtigh:* epitheton in den trant als wy ze in *'t Paſcha* ontmoetten.
12 *Bagh* moet hier in den zin van „kleinood" genomen worden.
13 *Den necken* voor *nek*, als in 't H. D. *der Nacken*.

Kuycken-Dief en Koeckoeck.

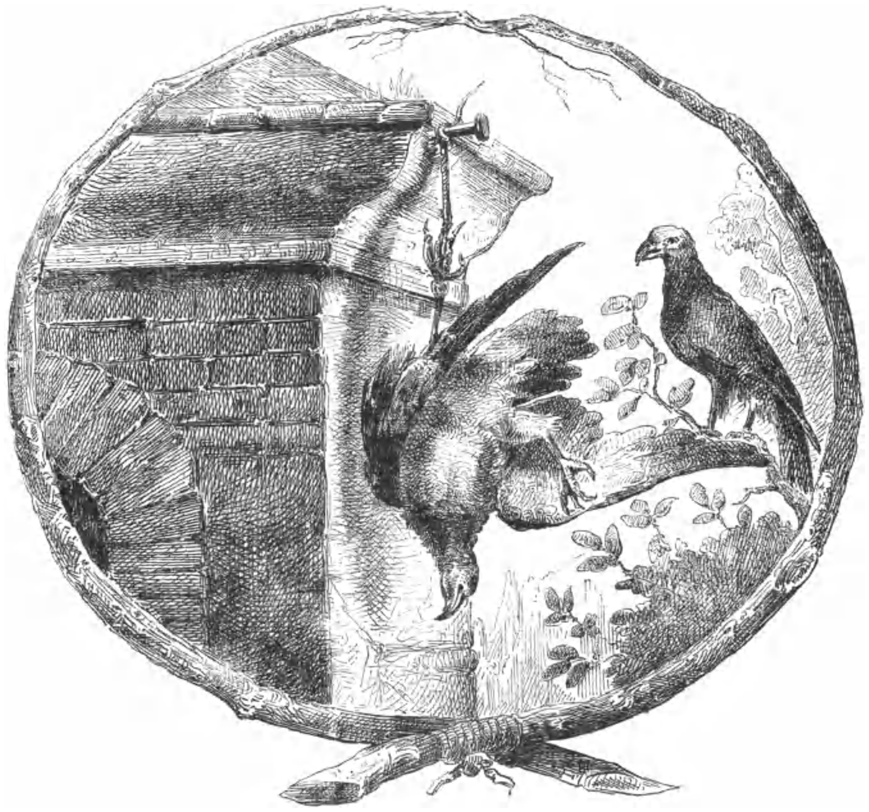

Ghelijck de Havick den Coeckoeck: alſoo beſpottede *Alexander Magnus Anaxarchum*, dat hy een arm leven leyde, ende ſlechte grove ſpijſe at: maer dat *Alexander* met de coſtelijcſte leckernijen ende lieflijcſte wijnen hem verluſtighde, ende van alle dinghen (herteken wat luſt dy) hadde. Maer niet langh hier nae valt *Alexander* in een groote kranckheyt, ende wort vande Medicijnen in een kamer gheleyt: 't welck als *Anaxarchus* vernam, ſoo lachte hy wederom met *Alexander*, ende zeyde: hy woude liever met ſlechten coſt ende dranck zijn ghesontheyt behouden, als met leckere beetkens hem ſelven zieckten ende ſmerten veroorſaken, ende vande *Medicis* als een ghevanghen man ghehouden werden. ÆLIANVS.

Medicé vivere, eſt miſeré vivere: PLAVTINVS.

LXX.

DE ſchampre *Kuycken-Dief*, die daeghlijcx met zijn kluyven
De Kuyckenen verſcheurt en d' arme tortel-duyven,
Den *Koeckoeck* heeft beſchimpt, om dat voor zijnen koſt
Hy daeghlijcx zijnen buyck met pierkens vullen moſt;
Vermids hy veel te bloode om yemand aen te randen,
Zijn zeen'wen nimmer tot yet treffelijcx uytſpanden.
De Voghel die altijd zinght op een zelve maet,
Ghetrooſten dat hy dus veracht werd en verſmaet:
Ghetrooſten dat hy zich met wormkens moſt erneeren,
Ter tijd hy onlancx ſpoorde, en kenden aen zijn veeren,
Den *Kuycken-Dief* door liſt des voghelaers gheva'en,
Die hingh aen 's toorens top tot ſpieghel voor de qua'en.
O (ſprack de *Koeckoeck* doen) indien ghy goedertieren
U ſober had vernoeght met wormkens en met pieren,
Ghy had uw vrijheyd noch, en waert niet min als ick,
Ontweken vrij en vranck der voghelaren ſtrick.
„Wie met een ſobren diſch vernoeght zich houd te vreden,
„Ontgaet 't perijckel licht van veel ghevaerlijckheden.
„Maer wie behaghen ſchept in weelde en overdaed,
„Zich lichtelijcken brenght in eenen droeven ſtaet.

8, 9 *Ghetrooſten* voor „getroostte zich."
9 *Erneeren:* als het H. D. *ernähren* voor „voeden," waarvoor wy thands „geneeren" bezigen.
10, 11 De zin is: „totdat hy niet lang daarna den kiekendief beſpeurde, dien hy aan zijn veêren kende, en die door de list des vogelaars gevangen was."
Onlancx wordt in dezen tijd meer in de beteekenis van *nuper* gebruikt, maar had vroeger zoowel deze beteekenis als die van *paulo post*, „kort daarna."

Byſchrift, blz. 538. *Medicynen* voor „Geneesheeren." — *Medicis:* abl. plur. van *medicus*.

De Gier en de Nachtegael.

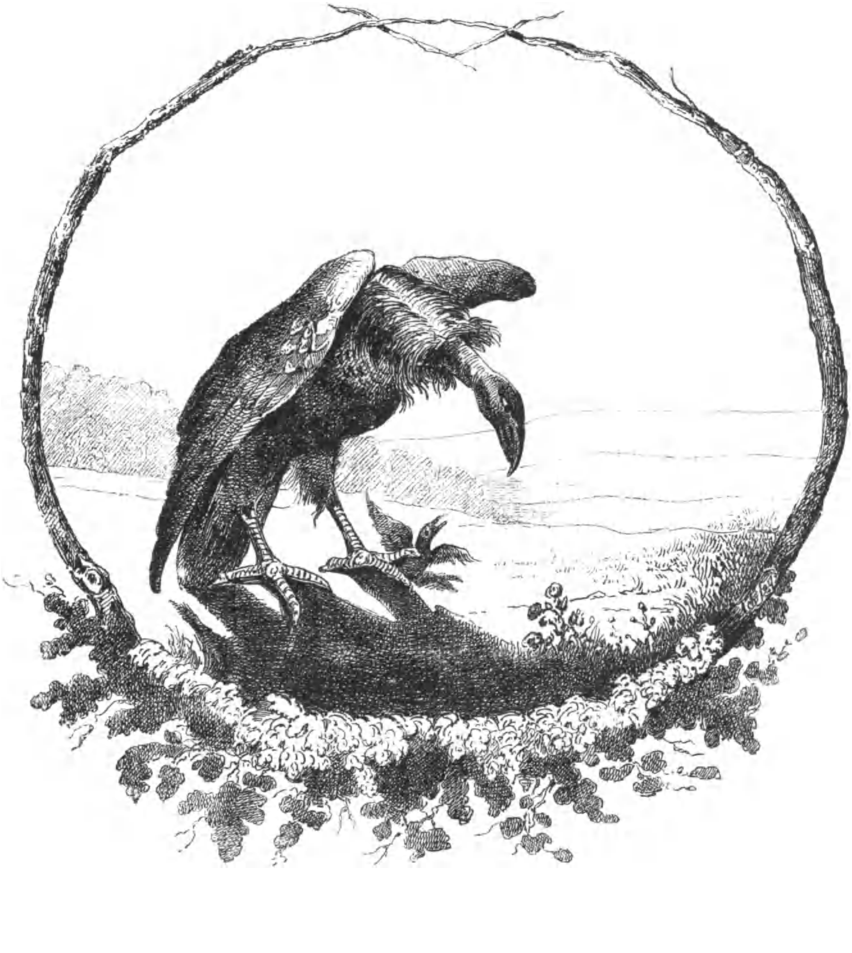

Als 't volck te Romen om den hongher oproerigh was, ende de Raets-Heeren overvallen wilde, ſoo gheboot den Roomſchen Raedt den welſprekenden *Catoni*, dat hy 't volck met ſchoone lieflijcke reden ſoude ſtillen. *Cato* deed een reden tot het volck, maer rechte niet by haer uyt, want zy begeerden (metten kortſten gheſeyt) Broodt. *Cato* comt weder inden Raedt ſonder yet uytgherecht te hebben, ende ſeyt, *Venter caret auribus:* dat is, Daer moet ghegeten zijn, al waren alle boomen galghen.

LXXI.

DEN honghërighen *Gier*, al toornigh en verbolghen,
Een licht ghewieckte ſchaer van voglen gingh vervolghen,
En vingh uyt al de vlucht een jonghen *Nachtegael;*
Die al verbaeſt den *Gier* dus aen ſprack op zijn tael:
O aller voglen heer! wilt u barmhertigh toonen,
Wilt mijn onnoozelheyd en weerlooſheyd verſchoonen:
Ick zal u danckbaer zijn, de tijd mijns levens langh,
En voor die deughd uw geeſt vermaecken met ghezangh.
My luſt niet, antwoord hy, naer uw ghezangh te hooren;
Den hongher is te groot, *Den buyck en heeft geen ooren*
Om luyſtren nae 't Muzijck, of eenigh lieflijck lied:
Dus zwijght vrij, want dien zangh noch vreughd bekoort my niet.
„Waer nood den menſch bekrijght, daer achtmen op geen zaken
„Die 't oogh behaechlijck zijn, noch ons 't ghehoor vermaken.
„Veel dinghen zijn wel nut en ſtaen ons wonder aen,
„Maer 't noodighſt overweeght, en ſteeds moet voren gaen.

4 *Op zijn tael* voor „*in* zijn taal;" *op* is echter even goed hier, als in: „op zijn wijs." Ook is de uitdrukking „hy heeft het hun *op* zijn Hollandsch beduid" hiermeê overeenkomſtig.
13 *Bekrijght* voor „beöorloogt."
16 *Overweeght:* lees *óverweegt:* d. i.: „weegt het zwaarſte."

Slanghe en Boer.

Sulcken danck behaelde de Keyſer *Arnulphus* voor de weldaedt, die hij *Zundebaldo* der Slaven Coningh beweſen had. Want als die van zijn vijanden zeer benaut ende ſchier gants en gaer onderdruckt was, ſoo heeft *Arnulphus* hem met geldt ende volck verſterckt, ende uyt alle noot wederom gheholpen. Maer als *Zundebaldus* hem weder ſterck bevant, ſoo heeft hy hem teghen zijn weldoender opghemaeckt, ende onderſtond hem groote ſchade te doen; 't welck hem nochtans niet wel vergingh: want hy van den Keyſer met heyrſkracht overrompelt, ende eer hy daerteghens voorzien conde, onderdruckt wierde. LVITPRANDVS.

LXXII.

DE *Land-man* by gheval vond in een hage doren,
Een krunckelende *Slangh*, ſchier dood en halfvervroren,
Vermids den Noordenwind de bleecke zon in't ſnee,
En 't ijs op't ſtrenghſt van't jaer haer aenzicht ſpieghlen dee.
Des huys-mans hert gheroert met liefde en mededooghen
'*t Serpent* brenght in zijn hut, maer vond zich haeſt bedroghen:
Want als 't ondanckbaer dier 's vuyrs gloeyentheyd vernam,
En meer en meer allencx heel tot zich zelven quam,
Het zijn fenijn terſtond aen allen kanten ſpreyde,
Dies hy haer met een acx terſtond ten ſtrijde ontzeyde,
En kloof haer 't hooft in twee, en riep, o ſchendigh feyt!
Is dit de loon en danck van mijn ghetrouwigheyd?
„Daer is geen boozer dier als een ondanckbaer menſche,
„Die als hem alles gaet naer zijnen luſt en wenſche
„D' ontfanghen weldaed niet alleen ter zijden ſteld,
„Maer den weldoender zelf met alle quaed vergelt.

2—4 Echt dichterlijke en ſchilderachtige regels.
3 *Snee* voor *ſneeuw*. Zie BILD. *Geſl. in v.*
7 *Vernam:* dit woord is hier te zwak voor de bedoeling des dichters.
10 *Acx:* „bijl." — *Ontzeyde: ontzeggen* is volgends KIL. *indicere bellum, ad bellum provocare*, „den oorlog aanzeggen:" 't is een feodale term, waarop ik reeds vroeger de aandacht vestigde.
12 *Mijn ghetrouwigheyd:* „mijn goed vertrouwen."

Leeuw en den Wandelaer.

Alſoo bycans iſt *Clito* vergaen. Want als hy hem ſelfs boven *Alexandrum Magnum* prees, ende zijn Ridderlijcke feyten hoogh roemde; oock voorgaf, dat hy niet alleen inden krijgh veel lieden met eyghener handt verſlaghen had, maer *Alexandrum Magnum* uyt der vijanden handen verloſt, ende hem ſelven alſoo boven *Alexandrum* verhief, ſoo vergrimde *Alexander* over hem, ende ſtack hem doot. CVRTIVS *Lib.* 8.

LXXIII.

EEN reyſend *Wandel-gaſt* en ſtercken *Leeuw* te zamen
Door 't ſchaduwende wout haer wegh en voet-pat namen,
En hadden onderlinghe haer praterij ghemeen,
Ter tijd zy zaghen uytghehouwen in een ſteen,
Een *Man* en ruyghen *Leeuw*, die worſtelende deden
Haer beſte en arbeyd om elck anderen t' ontleden:
Daer nae veel ſtrijds de *Man* ten leſten meeſter word,
Zoo dat de *Leeuw* (zoo 't ſchijnt) ter aerden neder ſtort.
De wandelaers hier op haer ooghen bezigh ſloeghen,
En elck voor ander ſchiep hier in een goed ghenoeghen.
De *Leeuw* 's Leeuws ſterckheyd prees, die 's menſchen overtrof,
De *Man* gaf zijns ghelijck den eeren-krans en lof,
Vermits hy merckelijck den *Leeuw* ſcheen t' overwinnen:
De *Leeuw* hier om vergramt en raſende van zinnen
Zijn macker ſprongh op't lijf, en ſprack: Wel aen, laet zien,
Wie van ons tween de ſterckſte, en grootſte weyr magh bien.
„Wie zich te veel beroemt en zijnen kam op ſteket,
„Niet lettende met wie of wat perſoon hy ſpreket,
„Komt lichtelijck ten val, gheſnevelt onder voet,
„En zijn verdiende ſtraf ten laetſten draghen moet.

6 *Ontleden:* d. i.: „van leden berooven," of „de leden ſtuk en los ſcheuren:" het is gelijk van ſamenſtelling met „onthoofden, ontwrichten."
9 *De wandelaers:* namel. „de wandelaar en de leeuw, die met hem meêwandelde."
Bezigh behoort hier in den zin van „onafgetrokken" verſtaan te worden.
19 *Gheſnevelt* voor *geſneuveld;* doch regelmatig frequentativum van *ſneven.*

De Leeuwe, Ezel en Vos.

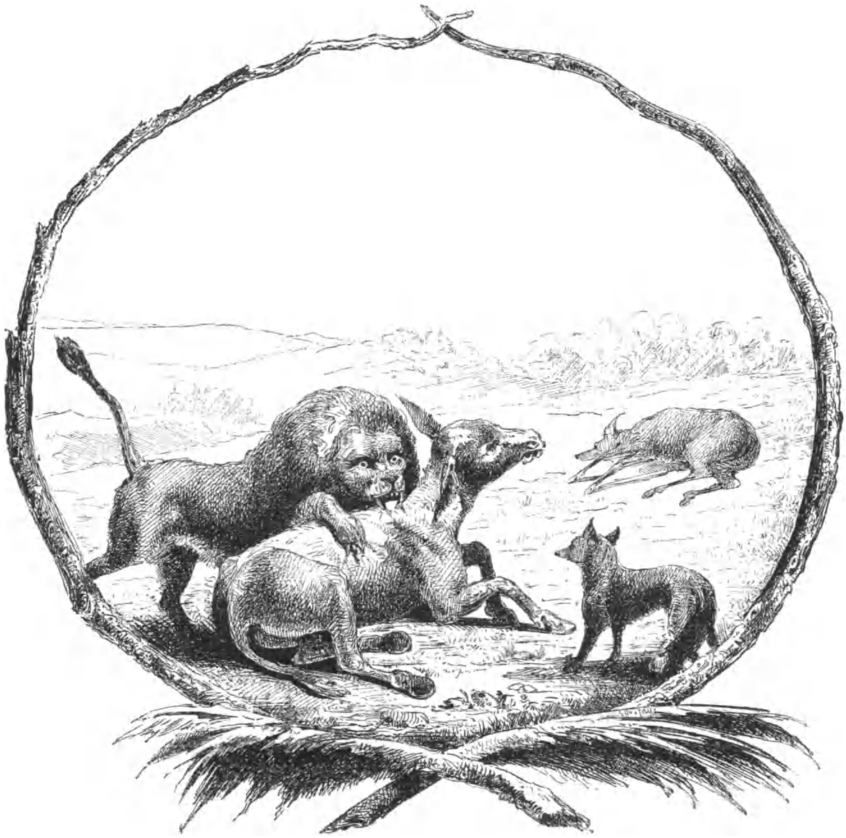

Dus hebben metten anderen ghehandelt *Jugurtha Hiempſal* en *Adherbal.* Want als zy 't Koningrijck van *Numidien* metten anderen ſouden paerten, ſoo heeft *Hiempſal* het beſte deel ende de voornaemſte plaetſen des lands voor hem ſelven behouden. Maer *Jugurtha,* die altijt een Leeuwen hert droegh, die heeft onlanghs daer nae dezen *Hiempſalem* overvallen ende ghedoodt, ende zijn landſchap inghenomen : 't welck *Adherbal* ziende heeft zich daer over grootlijcx ontſet, ende hem aen't cleynſte deel laten ghenoeghen. SALLVSTIVS.

LXXIV.

DEN *Ezel*, *Vos*, en *Leeuw* zijn onderlingh verdraghen,
Ghelijckerhand om roof en buyt te gaen uyt jaghen:
Zy renden door het wout, en hielden nerghens ſtee,
Ter tijd zy afghejaeght betrapten een jongh *Rhee*.
Doen ſprack den *Ezel*, laet ons nu geenzins krackeelen,
Maer 't jonghe *Rhee* in drijen voor ons te gader deelen.
De *Leeuw* hierom verſtoort en eyſſelijcken gram,
Den *Ezel* flucx verſcheurde, en daedlijck 't leven nam,
En ſpreeckt het *Voſken* aen, 't zal nu met ons ghelucken,
Deylt ghy den verſchen roof in twee ghelijcke ſtucken.
De *Vos* verſcheurden 't *Hert*, en deylden 't beeſt van een,
Maer gaf zijn Koningh 't grootſte en 't beſte deel van tween.
Dies zich der *Dieren Vorſt* tot *Reynaert* ſpoedigh keerde,
En vraeghden, in wat ſchool hy dees beleeftheyd leerde?
Eens anders ongheluck, ſprack *Reyntien* heel beleeft,
Des *Ezels* droevigh eynd my onderwezen heeft.
„Wie 's andren voorbeeld zich verſtrecken laet een leſſe,
„En houd d'ervarentheyd zijn voedſter en meeſtreſſe,
„Veel zwarigheyds ontgaet, en 's levens tijd verlenght,
„Terwijl d' onwijze zich in druck en lijden brenght.

2 *Ghelijckerhand* is „te ſamen," als meermalen.
6 *In drijen:* lees, met in-acht-neming van de oude uitſpraak der *ij*, *in drien*, als één lettergreep, even gelijk blz. 551, vs. 10 en elders: *tween* voor „tweeën."

Byſchrift, blz. 546. *Metten anderen* voor „de een met den anderen, met elkander." 't H. D. *mit einander*.
Paerten voor „deelen."

De Vos en de Leeuwe.

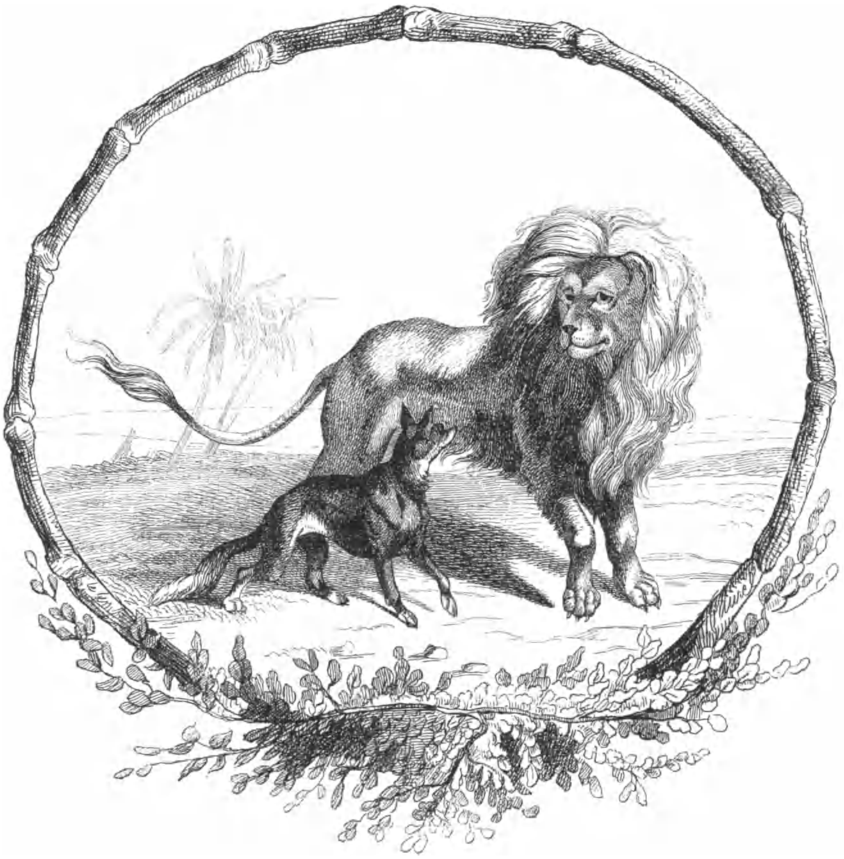

Soodanighen vos was *Funius*. Doe deſe inden eerſten aen't Koninghlijck hof quam, ontſettede hy hem voor des Koninghs Mᵗ. En hoewel hy daer nae, om de gheſtadighe omgangh met den Koningh, niet meer en vreeſde, ſoo gheloofde hy nochtans den Koningh niet, maer nam als een ſchalcke vos op hem ſelven goede acht. Want hy wel wiſt, dat het niet goet en was met groote heeren te ſpotten; ende dat heeren gunſt ghelijck mey-windekens haeſt verkeeret. Livivs.

LXXV.

DE *Vos* zagh eenen *Leeuw* van verre' hem naerder komen:
Dies 't ziddren hem bevingh, en zeer begon te ſchromen:
Verſtack zich voor een wijl in't diepſte van het wout,
En heeft zijn leven in 's Leeuws klauwen niet vertrout.
Terſtond daeraen, is weer hem 't ruyghe dier verſchenen;
Doen was hy zoo beducht noch bangh niet als voorhenen,
Doch vloot vaſt niet te min in't dichtſte van het liſch.
Ten leſten hem noch eens de *Leeuw* ontmoetet is;
Doen heeft hy onbezorght verzelt den ſchrick der dieren,
Die neffens *Reynaert* hem bewees zeer goedertieren.
„Ghewoonte veel vermagh in't quaede en oock in't goed:
„'T is d' andere nature in't redelijck ghemoed.
„Veel hebben 't zondigh quaed dat ons noch aen magh kleven,
„Verkeerdelijck natuur, niet aenwenſt toegheſchreven.

2 *En . . . begon* voor „en *hy* begon.”
10 Verſta: „die zich omtrent Reynaert zeer goedertieren betoonde.”
14 *Aenwenſt:* verbale van *aanwennen*, als *dienst* van *dienen*. Zoo lezen wy ook dikwerf by SPIEGHEL: *qua wenst* of *wennis*.

Byſchrift, blz. 548. *Geloofde: gelooven* ſtaat hier in dezelfde beteekenis als 't Latijnſche *credere, fidem habere*, „vertrouwen.”

Leeuwe, Vercken, en Gier.

Even alleens, doe *Hircanus*, ende *Ariſtobulus* teghen malcanderen oorloghden, hoopte *Herodes* een goede beet van d'een of d'ander te crijghen, ende daerenboven het Ioodſche Rijck: want hy voorſeker meynde dat een van tween verſlaghen ſoude werden. Maer zijn hoop viel inde aſſche. Want als zy langh metten anderen gheoorloght hadden, ende moede wierden, ſoo hebbenſe beyde opghehouden. SABELLICVS.

LXXVI.

De *Leeuw* en *'t Wilde Zwijn* malkanderen ontmoeten,
Met opghefpeerden muyl d' een d' ander fel begroeten.
De *Leeuw*, wiens kracht beftaet in zijnen flingher fteert,
Het wilt gheborftelt *Zwijn* zeer eyffelijck aenveert,
En fcheurt het dicke fpeck met zijn ghefslepen tanden:
't Zwijns ooghen ziet men flucx ghelijck twee kolen branden,
En 't grijpt zijn vijand aen om teghenweyr te bien:
Terwijl de voghel *Gier* haer worftlen gaet befpien
Van eenen groenen tack, waer op hy is ghezeten,
En vaft op d' eerfte die van tween zal zijn verbeten.
Maer als zy ftrijdens moede opfchorten haer ghevecht,
En yder loopt zijns weeghs, en niemand onder leght,
Den hongherighen *Gier* door ijdel hoop bedroghen,
Verfteken van zijn vreughde is elders heen ghevloghen.
„Wie zich te vroegh verblijd op 't niet en 't onghewis,
„En deylt den beyren-huyt eer 't beeft ghevanghen is,
„Ten leften dickwils rouwe en droefheyd zal befpringhen:
„Sot is hy die veel roemt in onverkreghen dinghen.

4 *Aenveert* voor „*vaart* (vliegt) op hem *aan*," in gelijken zin als het Latijnfche *aggreditur*.

10 *En vaft op d' eerfte* enz.: „ergends op *vasten*" is hetzelfde als „ergends naar *hongeren*." *Verbeten:* d. i.: „stuk of doodgebeten," zoo als *verfcheurd* eigenl. „van elkaar gefcheurd" is enz. In al zulke gevallen bezit het voorvoegfel *ver* de kracht der Lat. praepofitie *dis*.

13, 14 Zet *is* in vs. 14 vóór *den hongherighen Gier*, vs. 13 dan is de zin helder.

15 *Verblijd op:* dit zoû men thands niet fchrijven; veeleer „*verblijdt in* of *over*;" maar toch is 't gelijk het hier ftaat het meest overeenkomftig zoo met den aart der gedachte zelve, als met de etymologifche waarde van 't afgefcheiden partikel *op* by w. w. w. w. als 't aangehaalde; welk partikel alsdan in den regel duidt op „het toekomende," terwijl *in* en *over* op „het tegenwoordige en verledene" betrekking hebben.

De Wolf, 't Vosken en de Harder.

Als *Mufulmanes* een broeder *Bajazetis* I. Turcxfchen Keyfers voor zijn broeder *Mofe*, die hem focht te dooden, uyt het landt vloot, foo word hy van eenighe Turcken op de wegh bekent, die hem terftont vinghen ende *Mofi* overleverden, hopende groote gunft ende vergeldingh te verkrijghen. *Mofes* nu neemt zijn broeder van defe verraders, ende laet hem ftracx worghen; maer de verraders laet hy allegader met haer wijven, kinderen, ende vrienden, ende haer gantfche gheflacht levendigh verbranden. CHALCOCONDYLAS Lib. 4.

LXXVII.

De *Wolf* in d' afgrond van een holle rootze ſpeelden,
Van voorraet wel verzorght, en zwom in duyzent weelden.
De *Vos*, die by gheval paſſeerde lancx het gat,
Den *Wolf* om weynigh ſpijze en voedzel vrundlijck bad.
Maer *Wolfaert* veel te gier, en vreemt van medelijden,
Liet *Reynaert* onghetrooſt, en zagh hem aen ter zijden:
De looze *Vos*, om zich te wreken van dien ſmaet,
Wees d' herder 't wolven hol, uyt doodelijcken haet.
De *Wolf* gheraeckt om hals, en *Reyntien* nood zich zelven
Op 't wiltbraed, dat hy vind in 's hollen klip ghewelven:
Verbraſt hem aen het vet, zoo dat hy zelfs (helaes!)
Ten leſten deerlijck word der feller honden aes.
„Al wie uyt nijdigheyd een ander neemt te plaghen,
„Een beudel word zijns zelfs, en zal veel ſmerten draghen.
„De nijdighe zich zelfs noch andren deughd betoont,
„Om andren leet te doen hem zelven niet verſchoont.

13 *Neemt:* aldus is het in alle uitgaven te vinden, waaruit men kan opmaken, dat V. er de beteekenis van „zich voor*neemt*” in heeft willen leggen.
14 *Beudel:* de volkomen vorm voor de gewone ſamentrekking *beul*.

De Vos, Hond en Haese.

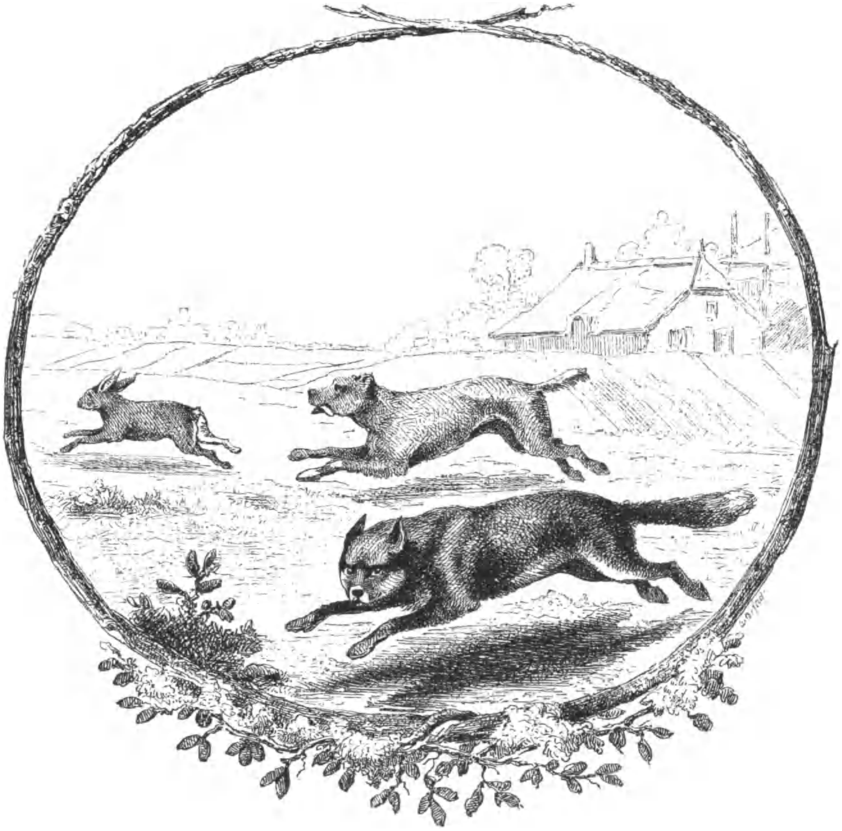

Derghelijcke bedroch bevindt zich aller tijdt toeghedraghen te hebben : dan als veele menſchen verraſcht en in perijkel ghecomen zijn, weten zy fijntjens haer aenſtaende perijkel op een ander te ſchuyven en haer daer ſoetjens uyt te draeyen, brenghende een ander in ghelijcke ghevaer. *Dit is een rechte Voſſe liſt.*

LXXVIII.

T'Loos *Reyntien* eenen *Dogh* op't onverzienſte ontmoeten:
De *Dogh* die wilde aen hem zijn graghen hongher boeten.
Dies *Reynaert* in ghevaer, hielt met hem deze ſpraeck:
Ghelooft my, joncker *Dogh*, van wonder quaeden ſmaeck
Iſt harde Voſſen vleeſch, en quaelijck om verdraghen:
'T bezwaert, en koockt gants niet in hongherighe maghen.
Maer zoo u vleeſch gheluſt of eenigh lecker aes,
Ziet daer loopt wel te paſſe een langh-gheoorden *Haes:*
Zijn vleeſch is delicaet, en laet zich lieflijck ſtoven,
Het is't ghezochtſte wilt in aller Princen hoven.
De *Dogh* hier door beweeght, nae 't *Haeſken* henen ſpoed,
'tWelck vlughtigh hem ontſpringht, ghelijck oock *Reynaert* doet;
Die veyligh by den *Haes* in ſchaduwe ghezeten
Zijn ontrouwe en verraet van't *Haeſken* word verweten.
O Cort-ſteert (zeght de *Vos*) ghenoeghdy quaelijck noch?
Ick prees uw edel vleeſch op 't hooghſte voor den *Dogh.*
„Zoo handlen zulcke die haer naeſten noch bezwaren,
„Op datze in lijfs ghevaer haer zelven ſlechts bewaren.
„De ſchalcke heeft om de brand zijns nabuers geen gheklagh,
„Als hy zich veyligh by de kolen warmen magh.

3 *Met hem:* beter: „*tot* hem;" of men moest het nemen voor „geſprek of ſamenſpraak."
Deze ſpraeck: „toeſpraak." 't Eng. *ſpeech.*
15 *Ghenoeghdy quaelijck noch?* d. i: „zijt gy nog ontevreden?"
19 *De ſchalcke:* „de ſlechtaart, guit;" maar lees: „de ſchalk' 'eeft," met de ſtomme *h.*

Stier en 't Muysken.

Aldus gingh het den machtighen Roomſchen overſten *Marco Antonio:* deſe worde van een kleyne Vorſt uyt Parthen heymlijck aengherant, ende leedt ſchade, hoewel niet groot. Als nu deſe Vorſt wegvluchtede, ende in een zeer diep dal ende verſekerde plaets hem verberghde, ſoo heeft *Antonius* deſe ſchade hoogh ghenomen, en hem met drie hondert duyſent man daer henen gemaeckt, daer de Vorſt verborghen lagh; doch en heeft met al zijn macht hem niet connen krijghen, noch uyt zijn ſterckte verdrijven, maer is ſonder yet uyt te rechten daer van daen ghetrocken. PLVTARCHVS.

LXXIX.

DEN horen-dragher *Stier* hem zelven Koningh noemde
Van al 't viervoetigh vee, en al wat d'hoornen kromde;
Beroemde dat hy 't al braveerde aen elcken kant:
Ia zelf te boven gingh den ſtercken Oliphant,
Den Leeuw, den Beyr, den Wolf, en wreede Panther-beeſten,
En alles wat zich houd in dalen en foreeſten.
Terwijlen hy dus roemt, een *Muys* kruypt uyt haer hol,
En bijt den *Stier* in't been: dies hy van gramſchap dol,
Zijn leet te wreken tracht, en *'t Muyſken* wil vervolghen,
't Welck hem in't hol ontvlught: dies brult hy zeer verbolghen:
Want t' elcken als hy zich wil wreken van zijn leet,
Loopt 't diefken in zijn hol, dat hem zoo ſchendigh beet.
„Hoe groot een Koningh is door al zijn heerlijckheden,
„Al is hy ſchoon het hooft van menigh duyzent ſteden,
„Zoo kan een onderzaet, en minder onderdaen,
„Hem door zijn kloeckheyd noch veel hinders brenghen aen.

1, 2 *Noemde ... kromde.* Om deze woorden te doen rijmen, moet men het eerſte *nomde* ſpellen of althands uitſpreken: *berommen* voor *beroemen* treffen wy by V. dikwijls aan; en die klankwisſel van *oe* in *o* met de daaruit voortſpruitende verdubbeling der *m* is ook zoo ongemeen niet in onze taal, vooral met in-acht-nèming van 't volksdialekt: b. v. *verdoemen* en *verdommen; bloemen* en *blommen.*
14 *Al ... ſchoon:* zie LXVII: 15.

De Aep en de Vos.

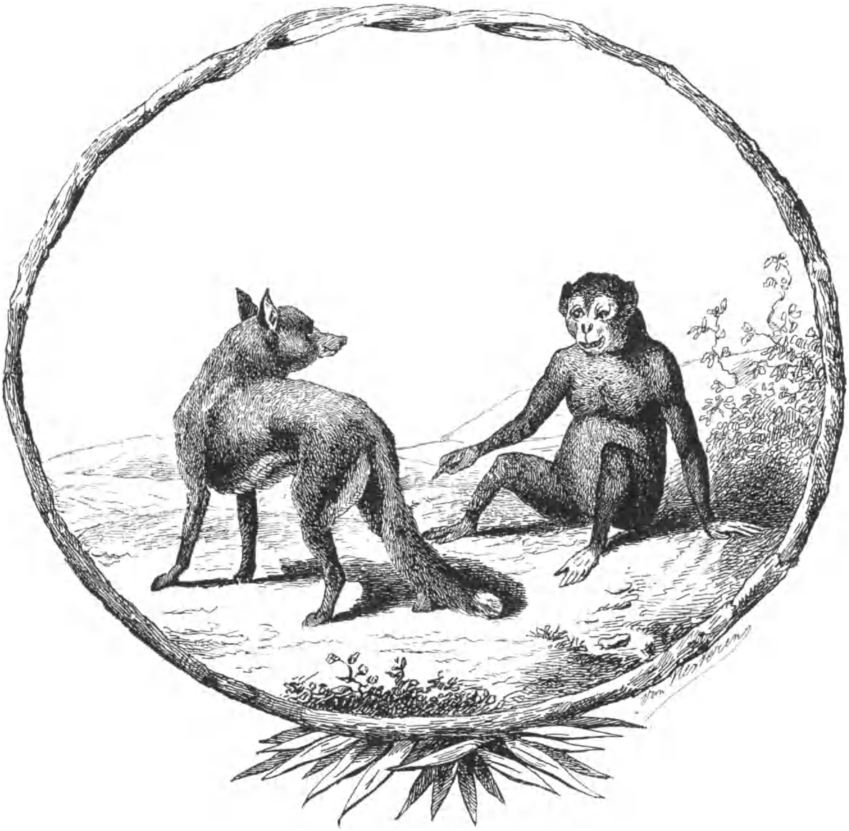

Dierghelijcke bede deede *Semiramis* aenden Coningh *Ninum*. Want als zy zijn Coninghlijcke cieraet ghezien had, ſoo meynde zy datſe alſdan veel heerlijcker ſoude gheacht zijn als de Coningh haer van dien cieraet wat medeelde. Verſocht derhalven ootmoedelijck, hy wilde haer een deel van zijn Coninghlijcke eer ende cieraet overgheven. Maer *Ninus* heeft haer ſulcx gheweyghert, ſegghende, dat deſe eer, ende cieraet te dier tijdt hem ende niet haer toebehoorde. DIODORVS.

LXXX.

De ſteertelooze *Sim*, den achter kalen *Marten*,
Bad *Reyntien*, dat hy haer uyt liefde en goeder harten,
Een ſtuck van zijnen ſteert uyt jonſt meed-deelen wouw,
Op datze afſchutten moght haer ſchande en oock de kouw,
Vermits zijn ſteert te langh zulcx lichtlijck konde ontbeeren.
Maer *Reynaert* heeft zich hier gants niet aen willen keeren:
En ſprack, Neen juffrouw *Sim*, maeckt my het hooft niet kranck,
De ſteert my niet ontciert, noch valt my niet te langh,
Noch oock zwaer van ghewicht, in ſlepen, oft in draghen;
Uw ſmeecken is vergeefs, dus hout vrij op van klaghen.
„De rijcke gierigaert (een zeldzaem wonder iſt!)
„Tot zijnes naeſten trooſt, te noode ontbeert en miſt
„Yets van zijn overſchot; hy keert zich aen geen kermen,
„Noch ziet de nood niet aen van d' aenghevochten armen.

1, 7. *Marten* — *Juffrouw Sim:* dit ſtrookt niet ſamen. Zie over *Marten:* BILD. op HUYGH. V. 109.
14 *Aenghevochten:* t w. „door rampſpoed."

De Vos en't Beeld.

Even alsoo hebben die vrome Christenen ghedaen. Want als zy tot de Heydenen quamen, die ghesneden beelden hadden ende aenbaden: soo hebben zy die selve bezien, inde handen ghenomen, ende om ende wederom ghekeert, ende als zy in die selve noch ziel noch vleesch, noch zin noch verstand en vonden, soo hebbense die selve bespott, ende verworpen. HISTORIA ECCLESIASTICA.

LXXXI.

De Vos in't rijck kaſteel eens edelmans aenſchouwde
't Hooft dat een beeldenaer zeer ſchoon nae 't leven bouwde:
Zoo dat in't aenzien eerſt hy vaſtlijck heeft ghelooft,
t'Was geen gegoten beeld, maer een natuerlijck *Hooft;*
Het welck hy om de kunſt ghelooft heeft en verheven,
En ſprack, Wat ooghe zagh oyt ſchoonder beeld zijn leven?
Maer nietemin wat light hier aen bedreven nu?
O ſchoon ghebootſte kop! ick vinde niet in u,
Noch reden, noch verſtand, noch herſſenen, noch zinnen:
Uytwendigh ſchijndy wat, maer niets en iſſer binnen.
„Een welgheſchapen lijf, en treffelijck gheſtalt,
„Uytwendigh menighmael den menſche wel ghevalt:
„Maer zietmen op den geeſt, waer in alleen den prijs leyd,
„Zoo vindmen hem ontblood van reden, en van wijſheyd.

2 *Beeldenaer* voor „beeldhouwer." Als vroeger.
Bouwde: Latinisme voor „vormde", *conſtruxit.*
5 *Ghelooft:* „geprezen".
7 *Wat light hier aen bedreven nu:* d. i.: „wat is daar nu meê verricht", of eenvoudig „wat zegt dat."
13 *Leyd:* om 't rijm; want in deze zelfde fabel vs. 7 bezigt V. den vorm *light.*

't Hert, 't Schaep en Wolf.

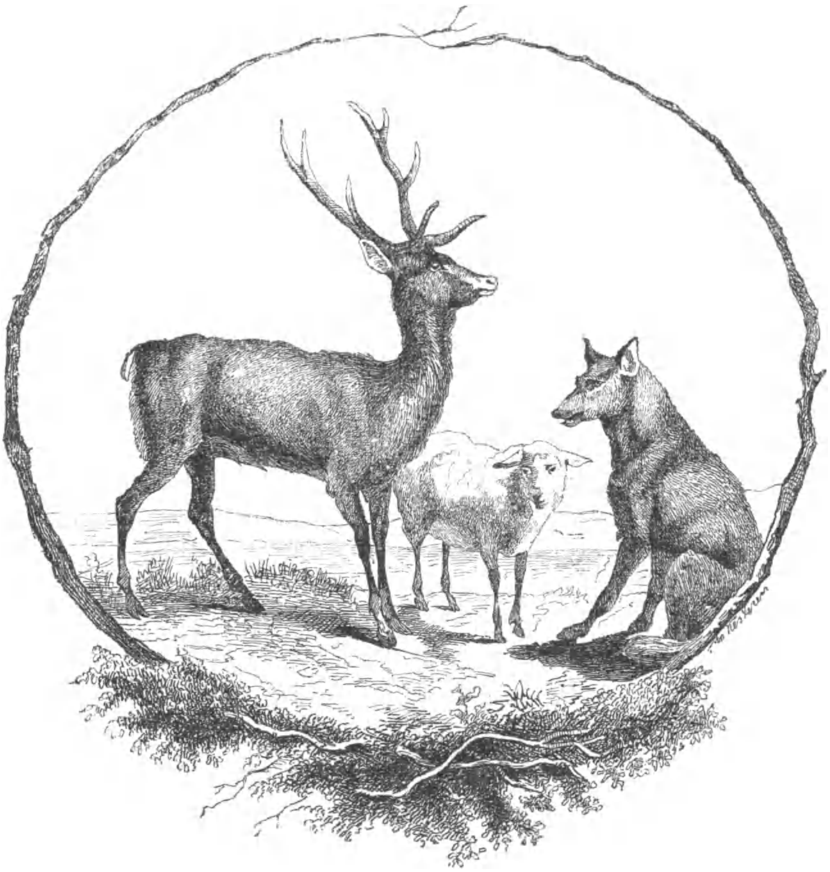

Aldus heeft *Tatianus* I. een ander beclaeght, eerſtlijck voor *Alexanders* hof-meeſter, daernae voor den Keyſer ſelfs, als dat hy hem etlijcke ſchepelen gerſt ſchuldigh was, ende niet en wilde betalen. De beclaeghde wederſprack hem ſtantvaſtelijck, ſegghende hy was hem niet ſchuldigh. Maer *Tatianus* drongh hem ſoo onghefchickte hard met dreyghen, dat hy eyndlijck uyt vreeſe ſeyde, hy was hem ſoo veel ſchepelen gerſts ſchuldigh.

LXXXII.

HET ranck ghehorent *Hart* 't onnoozel *Schaep* beklaeghden,
En voor den wreeden *Wolf* vergramt ter vierſchaer daeghden,
Op dat het vande terwe en 't graen mocht zijn betaelt,
De welck hem quam van ouds en had tot noch ghefaelt.
De *Wolf* als rechter heeft verhoort haer beyder zegghen,
En heeft het weerloos *Schaep* wel ernſtigh op gaen legghen,
Dat het aen't klachtigh *Hart* het koren zoud voldoen,
En op ghezetten dagh zich tot voldoeningh ſpoen.
'T onnoozel bevend *Lam* heeft alles aenghenomen.
Maer als nu *'t Hart* is ter ghezetter tijd ghekomen
Heeft *'t Schaepken 't Hart* belacht om't vaſt beloofde graen,
En zeyde, Ick dede uyt vreeze al 'tgene ick heb ghedaen.
„D' onnooſle moet uyt ſchrick inder tyrannen hoven,
„'T gene hy niet ſchuldigh is uyt anxt en vrees beloven.
„Want wie te ſchaffen heeft met eenigh wreet tyran,
„Op dat hy hem ontgae belooft al wat hy kan.

1 *Beklaeghden* voor „klaagde aan." *Beklagen* wordt thans meest in anderen zin gebruikt. *Verklagen* nog in den zin van *aanklagen*.
4 *Quam* voor „toekwam." Nog heeft *komen* voor „toekomen" in den handel kracht van gebruik.
15 *Te ſchaffen:* „te doen, te handelen." Als in 't H D.

De Geyte en 't Jonghe Wolfken.

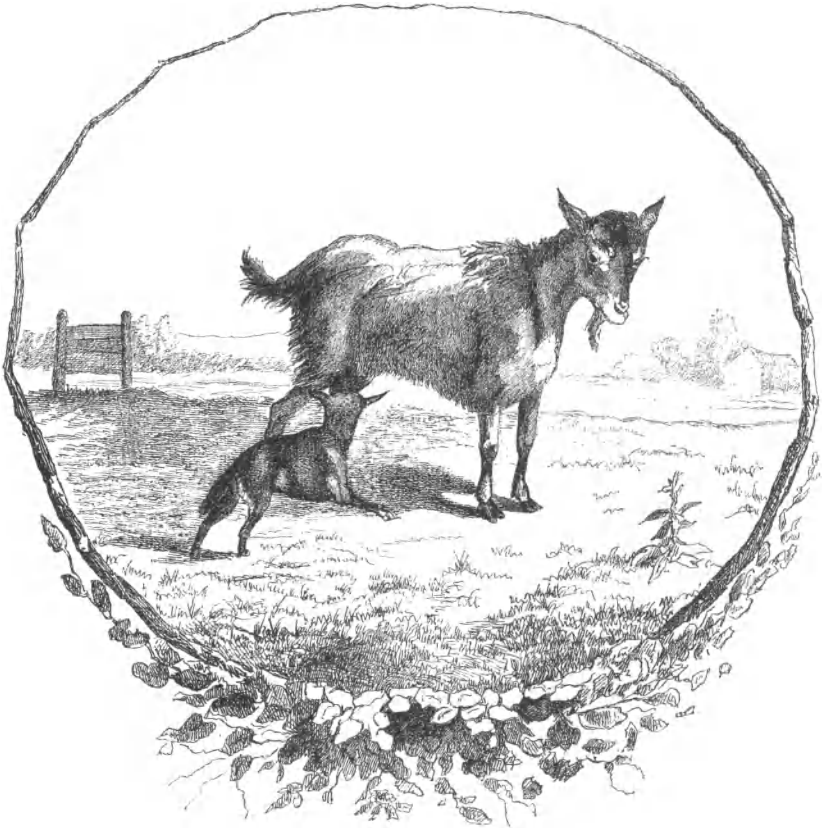

Ghelijcke ondanckbaerheyd heeft *Antoninus Caracalla* bewefen. Defe wierd van *Cilone* opghevoedt, ende zeer bemint, foo dat alle menfchen meynden hy had *Antoninum* voor zijn kint aenghenomen. Maer doen *Antoninus* groot wierde, heeft hy *Ciloni*, die hem foo trouwelijck bemint, ende opghevoedt hadde, fchandelijck het leven ghenomen.

LXXXIII.

De langhghebaerde *Geyt* een *Wolfken* heeft ghevonden,
't Welck op te voeden zy haer zelf heeft onderwonden,
Zy leydet aende ſpeen: t' jongh *Wolfken* ouder werd,
Al zoogh het *Geyten* melck, 'tbehielt een Wolvenhert:
Begon zijns vaders aert te drucken uyt nae 't leven,
Zoo dat de moeder *Geyt* beſtond daervoor te beven,
Gaet *Wolf-Kind*, ſprack zy, gaet (ick wil my uws ontſlaen,)
Want voor de weldaed, die ick u hebb aenghedaen,
Ghy my ten leſten zoud verſcheuren en verſlinden.
Gaet nae uw Wolven toe, wilt uws ghelijcke vinden.
„Deughd werckt hy, die in nood zijn vijand goed bewijſt,
„Die zijnen dorſt uytleſcht, en zijnen honger ſpijſt:
„Maer toezien moeten wy al zoo hem t' onderhouwen,
„Dat wy ons zelven niet hem al te veel betrouwen.

2 De konſtruktie van dezen regel riekt vrij wat naar 't H. D.
6 *Beſtond:* omtrent de onderſcheiden beteekenis van 't w. w. *beſtaan* vergelijke men eenvoudig KILIAEN *in v.*. Hier heeft het die van „beginnen".
13 Verſta: „maar wy moeten zorgen hem derwijze te onderhouden." Deze zoowel als de volgende regel zijn uiterst lam van vaersbouw. Vondel kon het toen al oneindig beter.

De Katte en den Haen.

Alſoo heeft die vermaerde Tyran *Dioniſius Siculus* met de Burghers te *Regio* in *Sicilia* omghegaen. Want hy verweet hun grootelijcx, dat niemand vande Burghers hem zijn dochter ten wijve geven wilde. Daerop de Burghers antwoorden: dattet geen ghebruyck was, dat eens Burghers dochter eens Koninghs huyſvrou ware. Hiertegen ſeyd den Tyran: 't en is oock geen ghebruyck, datmen my wat weyghieren ſoude. Belegerde daerop de ſtadt, ende benaude de Burghers alſoo, dat zy met groot geldt de vrede moeſten koopen. Niet zeer langh daer nae begeerde hy van haer, zy ſouden hem met koren voorzien. De Burghers ſeyden: 't was in haer vermoghen niet, hem ſoo grooten hulp te doen. De Tyran antwoorde: zijt ghy te arm my dat koren te geven, ſoo ben ick rijck genoegh u krijgh aen te doen: belegerde daerop de Stadt op den nieu, plunderdſe, ende beroofdſe, ende bracht de Burghers om. Diodorvs lib. 14.

LXXXIV

De klauterende *Kat* een *Haen* hadde opghegrepen,
En in haer pooten hielt hem vaſt en ſtijf ghenepen:
Bloed-ſchender, (zeyde zy,) hoereerder, razebol,
Ghy hebt, ghy hebt nu uytgheſpeelt uws levens rol:
Ghy hebt de dood verſchult: deeſe ooghen zuldy luycken,
En meer uw moeder noch uw ſuſter niet ghebruycken,
Om uwen geylen luſt met haer te bluſſchen uyt.
Ghy zult vroeghmorghens niet meer maecken groot geluyt,
Noch in haer zoetſte ruſt de ſlapers komen ſtooren.
Dies *Koppen* om 't ontgaen des *Katten* heeten toren,
Zijn onſchult maeckte, dat hy 't niet en was alleen,
Maer zulcx met al de reſt der voglen had ghemeen.
De *Katt* en luyſtert noch nae onſchult, noch gheweten:
Maer heeft der *Hinnen-Boel* op ſtaende voet verbeten.
„Wie ymand haten wil, en is tot wraeck ghezind,
„Al lichtelijcken een ghevonden oorzaeck vind:
„Geen onſchult gelden magh in't vierſchaer der tyrannen,
„Daer reen en billijckheyd van ouds is uytghebannen.

4 *Ghy hebt, ghy hebt:* niet om den regel te vullen, maar zeer eigenaardig en aan de natuur ontleend is deze herhaling.

8 *Vroeghmorghens:* als 't H. D. *frühmorgens.*

10 *Koppen:* naam van den haan. Zie BILD. *Geſl.* op *haan* en *kob*

11 *Zijn onſchult maeckte:* Germaniſme voor: „verontſchuldigde zich", namel. met 'tgeen volgt.

16 *Een ghevonden oorzaeck vind:* ſchijnbaar tautologisch; ſchijnbaar — want *ghevonden* is hier *inventé*, „valsch verzonnen," en wellicht juist om de woordſpeling gekozen.

De Katt en de Ratten.

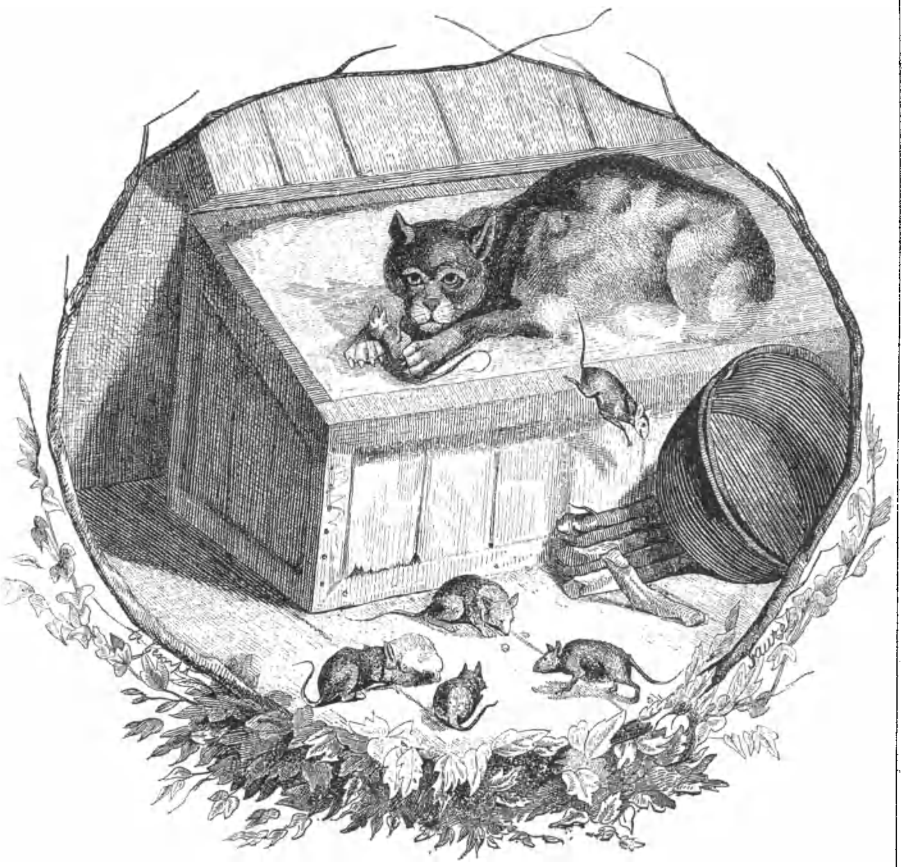

Alſulcken Kats-liſt heeft *Mithridates* ghebruyckt, als hy *Damatem*, die teghen den Coningh *Artaxerxem* rebelleerde, wilde dooden. Want als hy merckte, dat hy hem in een veldſlagh niet ſterck genoegh was, ſoo gebruyckte hy deſe liſt. Hy maeckte een heymelijck beſtandt met *Artaxerxe*, ende nam krijghſvolck aen, ende ſtelde den dieſ, als of hy oock, ghelijck *Damates*, van den Coningh afghevallen ware. Nam oock inden ſchijn, met goeden weten ende wille des Coninghs etlijcke Steden, ende vaſtigheden in, ende gaf zich voor een vijand des Coninghs uyt; ſtond oock nae een vriendlijck gheſpreck, ende alliantie met *Damate* te houden, ende zijn krijghſheyr by het zijne te voeghen, ende alſoo een heyrcracht uyt beyden teghen *Artaxerxem* te velde te brenghen. Doch alſoo zy beyde ſonder gheweer, ende wapen by malkander quamen, ende raedt hielden hoe zy de ſaeck ſouden aenlegghen, daarin *Damates* geern bewillighde, ſoo verberghde *Mithridates* zijn wapen dicht by haer t'ſamencomſt. Naedat den raedt nu, alſt ſcheen, gheſloten was, ſcheyden zy van malkander: maer *Mithridates* comende daer hy 't gheweer ghelaten had, nam het, ende verberghd het onder zijn rock, keerde terſtont weder, ende riep *Damatem* te rugh, als of hy wat vergeten had, ende hem noodigh had te ſpreken. *Damates* geen quaed vreeſende, comt onghewapent, meynende noch yet wat van hem te hooren: *Mithridates* grijpt het gheweer, ſtoot het *Damati* in't lijf, ende doode hem, PLVTARCHVS.

LXXXV.

EEN ſtock-oud *Katten-vel* met kreupelheyd behanghen,
Van oudheyd *Ratten* kon noch langher *Muyzen* vangen:
'tLanghſteertighe ghebroet alſt hier de ſnuf van kreegh,
Haer hongher boeten aen het meel, en aen den deegh.
Dit heeft die oude *Kol* tot in het hert verſpeten,
Om datze haer wackerheyd door d'oudheyd had vergeten:
Maer evenwel bedacht een raed vol argh en liſt,
Zy voeghde haer by het meel en school haer inde kiſt.
De dieren die by nacht nae haer ghewoonte quamen,
Zy d'een nae d'ander heeft verſlonden al te zamen.
„De magher armoe verr de zatte weeld verkloeckt,
„En inden bittren nood en anxt veel liſten zoeckt:
„Al 'tgeen in weelde niet kan ons ghedachten roeren,
„Weet d'armoe noch in nood ſcherpzinnigh uyt te voeren.

1 *Behanghen:* vreemde en onjuiste uitdrukking; doch zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT *in v.*
2 *Ratten kon noch langher Muyzen vanghen:* Latijnſche en niet onbevallige konſtruktie voor „kon ratten noch muizen langer vangen."
5 *Verspeten:* ſterker dan „geſpeten."
8 *Bedacht* voor „heeft zy bedacht."

Byſchrift, blz. 568. *Hy ſtelde den dief:* ſpreekwoordelijk gezegde voor „hy ſtelde zich aan als medeplichtige."

Men vindt de hier aangevoerde geſchiedenis ook by NEPOS, in *Leven van Datames*, C. X en XI.

De ouden Hond, en zijn Meester.

Dierghelijcke onbillijckheyd heeft bejeghent de dienaren *Marci Catonis*. Want alſoo langh zy jongh, gheſondt, friſch ende ſterck waren, ende alle dienſt hem doen conden, ſoo hadden zy goedt onderhoudt: maer doe zy out wierden ende onvermoghende, gaf hen *Cato* noch te eten noch te breken; ja jaeghdſe ten leſten wegh, of verkochtſe om een cleyn geldt: ende al waſt dat zy hem baden, dat hy aende dienſt wilde ghedencken, die zy hem met grooten vlijt ende trouwe beweſen hadden, ſoo creghenſe doch geen genaed, maar moeſten hulp- ende trooſtloos in hongher, ende armoed verſmachten. PLVTARCHVS.

LXXXVI.

EEN ouden krancken *Brack*, te traegh om meer te jaghen,
Werd daghelijcx ghegroet en afgheſmeert met ſlaghen,
Om dat hy langher niet zijn *Joncker* bracht ten hoof
Een afgheronnen Hart, Wild Zwijn, oft andren roof:
Ghelijck hy voormaels plagh de tafel zijnes heeren
Met lieflijck venezoen op t' rijcxſte te ſtofferen:
Maer als hy eyndlijck werd bejeghent lancx hoe ſtraf,
En datmen ſtocken hem in plaets van eten gaf,
Hy tot zijn heere ſprack, Mijn dienſten zijn vergeten,
Ick heb mijns levens tijd ellendelijck verſleten:
Men heeft my om de buyt ghetroetelt ſpade en vroegh,
En niet uyt liefde en gunſt die jemand tot my droegh.
„Wie zijnen tijd verſlijt in grooter Heeren hoven,
„Zich dwaſelijcken veel belooningh gaet beloven.
„Want als hy zijnen tijd onnut heeft doorghebracht,
„Hy ydel en vergeefs op zijn beſoldingh wacht.

6 *Venezoen:* „wildbraad," 't Fr. *venaiſon.*
7 *Lancx hoe ſtraf:* onwettige licentie voor „langs hoe ſtraffer, hoe langer hoe ſtraffer."
8 *Stocken:* lees ſtokkeſpijs."

De Boer en zijn Honden.

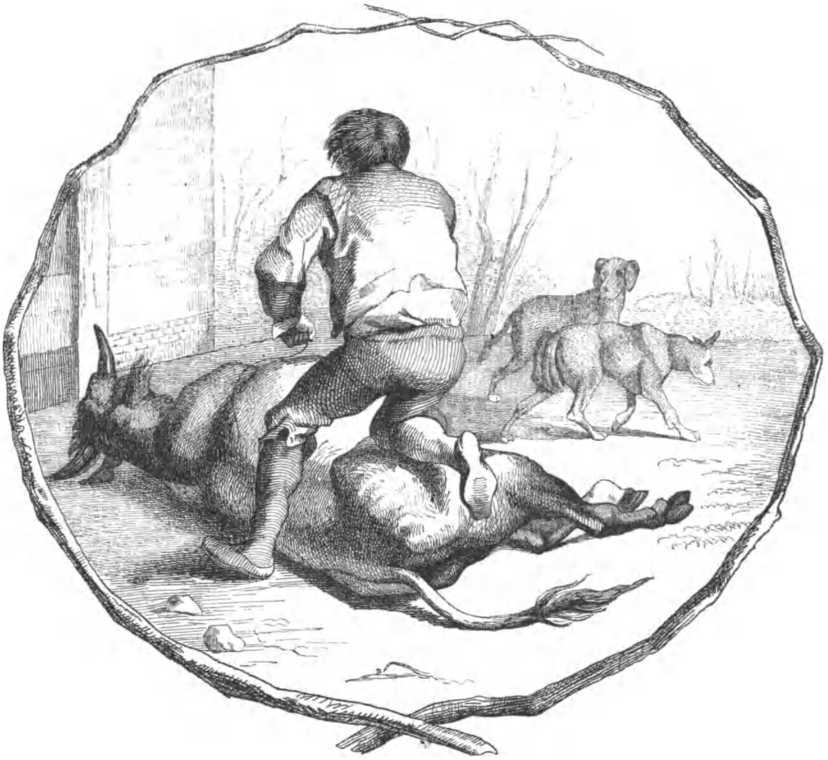

Alſoo hebben etlijcke Soldaten inde Stadt *Potilia* haer tijdelijck ghereddert. Want als de Burghers inde beleghering alles verteert hadden, de ſchorſſen vande boomen ende dat oude leder opaten; doe maeckten zich de Soldaten uyt der Stadt, ſoo zy beſt conden, mits zy meenden, dat zy ten leſten oock vande Burghers ſouden opghegeten worden. FRONTIN. LIB. 4.

LXXXVII.

EEN *Huys-man* hartghedruckt van 'swinters ſture vlaghen,
Uyt grooten honghers nood zijn *Huys-vee* heeft gheſlagen:
Maer laes! ten holp al niet, de koude duerde langh,
De winter viel zoo ſtrengh, en maecktent hem zoo bangh,
Dat hy zijn *Oſſen* by haer hoornen heeft ghegrepen,
Die plachten zijnen ploegh te trecken en te ſlepen:
Deze heeft hy oock op't leſt ter ſlachtbanck voortghebracht,
En met den ſcherpen bijl ghezamentlijck gheſlacht.
Zijn *Honden* hebben dit droef ſchouſpel waerghenomen,
En eyndelijck beſtaen uyt ancxt voor hem te ſchroomen:
O laet ons, (zeyden zy,) ontvluchten metten ijl!
Magh zijn juckdraghent vee noch niet ontgaen den bijl;
Niet beters zal ghewis op't leſt ons wedervaren:
Die zijn lief huys-vee ſlacht, en zal geen dogghen ſparen.
„Wijs is hy, die in tijds is voor 't ghevaer beducht,
„Die veylighlijcken noch d' aenſtaende dood ontvlucht:
„Die vonniſt, dat hy is te vreezen en te mijden,
„Die zijn zelfs huyſghezin bezwaert met kruys en lijden.

2 *Geſlagen* voor „geſlacht."
16 Verſta: „dat hy te vreezen en te vermijden is, die zijn eigen huisgezin," enz.

Byſchrift, blz. 572. *Tijdelijck*: als meermalen voor „in tijds, tijdig," aan *tijdelijck* hechten wy thands een andere beteekenis.

De Ezel, Buffel, Cameel, en Muyle.

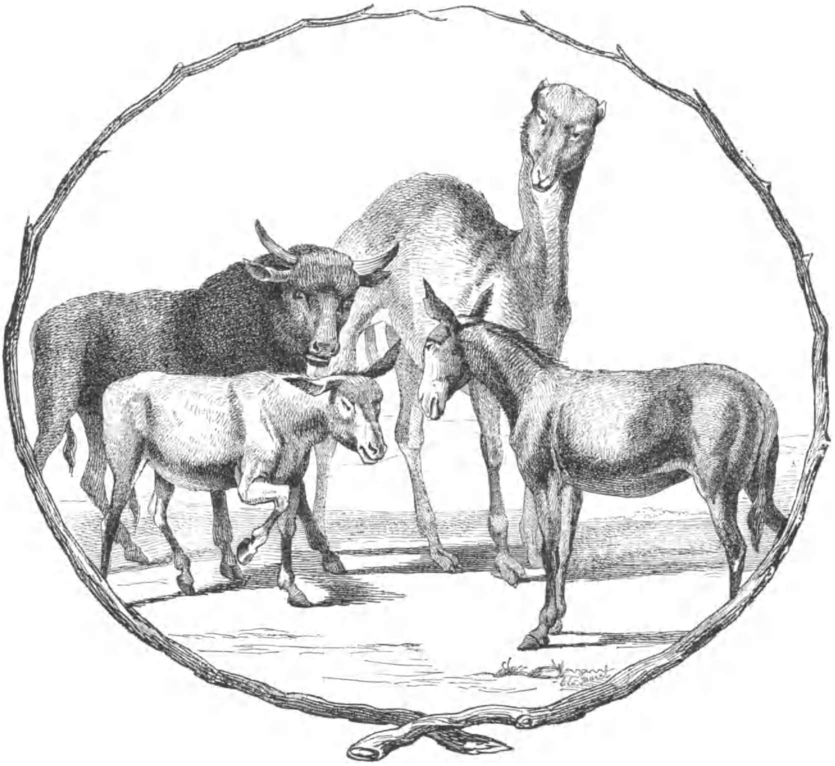

Inſghelijcx quamen de ghemeene Burghers te Romen, ende beclaeghden haer zeer over den Roomſchen raet, dat zy voor die ſelve moeſten arbeyden te huys ende op't veldt, ende haer dienen als ſlaven. Dies etlijcke van hun ſeyden, zy wouden voortaen niet meer ſoo ſlaven, noch ſoo gehoorſaem zijn, maer alſoo wel in ledigheyd ende blijſchap leven als de Raets-heeren. Daerop *Agrippa* antwoorde: dat zulcx geen ſtandt conde houden. Maer zy waren voor een tijd hardneckigh, ende bleven by haer voornemen. Livivs.

LXXXVIII.

T'Langh-halzighe *Cameel*, den *Ezel* afghedreven,
't Laſt-draghend *Muyl-Peerd*, en de *Buffel*, zat van leven,
Zich vonden 't ſaem vergaert, in een ghezoncken dal:
Elck klaeghde zijn verdriet en daeghlijcx ongheval;
Om dat elck volghen moſt zijns heeren laſt en wenſchen,
En dienen tot gherief en ſlaverny der menſchen.
Den *Ezel* langh-gheoord die kreeſch uyt onghedult,
Hy was aen zulcken laſt noch arbeyd niet verſchuld,
Hy wildet zich onſlaen, en langher dus niet kruypen,
En voortaen oeffnen niet als vreten, ſlempen, zuypen.
Dies ſtrafften d' and're drije zijn domheyd al te rouw,
En raden dat hy met dien ſtaet vernoeghen zouw.
Want willen ſlaverny ontgaen is moeyt verloren,
Om dat wy, (zeyden zy,) tot ſlaven zijn gheboren.
„Hoe menigh plompaert noch al ſtribbende bepleyt
„'t Ontgaen het dienſtbaer juck dat hem is opgheleyd.
„Maer 't is vergeefs ghewoelt om't voorſchick te verſchrijven:
„Want die een Ezel is, die moet een Ezel blijven.

7 *Kreeſch:* imperf. van *krijſchen*, waarvoor men thands, doch onjuist, „krijschte" ſchrijft.

8 *Verſchuld:* „gehouden, verplicht" — geheel tegen den regel met eèn Dativus van de zaak die verſchuldigd is.

9 *Hy wildet zich onſlaen* voor „hy wilde *er* zich *van* ontſlaan."

10 *En voortaen oeffnen niet als* enz.: d. i.: „en voortaan zich op niets toeleggen dan op" enz. *Oeffnen* is hier 't H. D, *üben*, mede in zulken zin dikwerf gebezigd.

13 *Want willen:* Gallicisme voor „want te willen."

15 *Stribbende* van *ſtribben*, waarvan wy nog het freq. *ſtribbelen* hebben.

17 *'t Voorſchick te verſchrijven:* d. i: „het voorbeſchikte lot te veranderen," namelijk wat in 't Boek des Noodlots „geſchreven" was.

11-18 Merkwaardige zedeleer, vooral wanneer men die in verband brengt met het historisch bijſchrift. Was het wonder, dat daar, waar den burger zulke begrippen van onderdanigheid werden ingeprent, de magiſtraten zich allengs als halve goden begonnen te beſchouwen?

Baviaen en de Aep.

Ghelijck de Aep en Kat haer aert niet laten: soo mede niet die boosaerdighe menschen. Sulcx bleeck aen *Antoninus Caracalla* Roomsche Keyser, die van natueren toornigh was. Dese was in zijn jeughdt van *Severo* zijnen vader wel opghevoedt, ende van goede leermeesters tot alle deughden ende vrije consten onderwesen, ende ghestiert: daerin hy soo toeghenomen had, dat hy een goed Philosooph was, ende de meeste uren des daeghs daerin toebrachte, betoonde hem oock gants sachtmoedigh, ende medijdigh. Ia als ymand veroordeelt, ende ter doodt gevoert worde, soo weende hy, ende keerder zijn ooghen af, op dat hy't bloedt niet en saghe. Maer als hy naemaels begost te rijden ende te vechten, soo liet hy wel dra mercken, waertoe hy genatureert was: ende als hy nae zijns vaers doodt Keyser wierde, ende 't sweerdt inde handt kreegh, soo vergat hy metter haest alle sachtmoedigheyd, werd een tyran, ende doode zijn broeder *Getam*, ende zeer veel Roomsche Raets-heeren ende Burghers. SVIDAS.

LXXXIX.

DEN *Aep* eens guychelaers bedreef zeer vreemde dinghen,
Met danſſen in het perck, met beytelen, en ſpringhen,
'T nieuws-gierigh malle volck zagh vaſt de bootſen aen,
Elck was van lacchen ſchier de blijde ziele ontgaen.
Terwijl den *Aep* vaſt juyght, en volght op ſmeeſters roepen,
Hy een fraey hierlantſch wijf ziet groote noten ſnoepen:
Dies hy op 't onverzienſt nae haren ſchoot zich maeckt,
En voor een wijl met haer zoet-apigh noten kraeckt:
Ten leſten kraeckens moede, (o ſeldſaem wonderheden!)
Hy haren voorſchoot licht, en toont haer naeckte leden.
D'omſtanders lacchen vaſt om zulck een vreemt bedrijf,
Dat haer van ſchaemte moet verſteken 't ſchaemroot wijf.
„Natuyre wort bedeckt door d'aenghewende zeden,
„Maer nimmer uytgheroyt door leeringhe of door reden:
„Barſt altijd erghens uyt, en brenght noch eens te pas
„Hetgeen haer aenghe-erft en aengheboren was.

2 *Beytelen* en *buitelen* was, ten tijde van Vondels jeugd, hetzelfde. Zie KILIAEN.
3 *De bootſen* voor „de potſen."
4 Verſta: „elk was buiten zich zelven van pret."
6 *Hierlantſch* voor „inlandsch."
8 *Zoet-apigh* voor „als een zoete aap", een gelukkig geſchapen woord.
9 *Seldſaem* voor „zeldzame."

Swaluwe ende den Quist-goet.

Inſghelijcx heeft hem ghedraghen *Albidius* eens rijcken Romeyns Soon. Want nae zijns vaders doodt heeft hy al zijn erfgoedt door de keel ghejaeght ende verſlampampt, daernae oock zijn kleederen verkoft ende verdroncken; eyndlijck, op dat hy niet en behielde, oock dat huys in brand gheſteken, ende ghemeynt hy ſoude wel een goet leven vinden: doch heeft daernae groot ghebreck, ende zeer grooten hongher, ende kommer gheleden. PLVTARCHVS.

XC.

EEN dertle *Lichtmis* al zijn goederen verquiften,
Behalven zijnen rock, die hy ongeerne miften.
Doch als hy onverziens een *Zwaluwe* inde locht
Haer vleuglen roeren zagh, hy by zich zelven docht,
Die voghel is ghewis een voorbood vande daghen,
Die 't alderlieflijcxft zijn, en niet dan bloemen draghen:
Mijn hemde my ghenoeght; het opper-kleed moet zijn
Verdobbelt en vertuyfcht, 'thert vrolijck inde wijn.
Maer laes! hoe ift vergaen? de Noordwind is ghekomen,
En heeft met zijn gheblas den *Zwaluw* 't lijf benomen.
De *Braffer*, als hy nu den *Voghel* ligghen zagh,
Ghy (zeyde hy) d'oorzaeck zijt van alle mijn gheklagh.
Van koude ick nu vergae. nu vinde ick my bedroghen,
Om dat ghy trouwloos zijt te vroegh de hette onvloghen.
„Wie yets te fpoedigh doet, en volght zijn eyghen hooft,
„Al lichtelijcken van zijn welvaert word berooft.
„Indien de quift-goed dacht op huyden, om den morghen,
„Hy zoude ontwijflijck meer voor flevens welftand zorghen.

8 *Vertuyfcht:* „verdobbeld."
10 *Gheblas* voor „geblaas", als in *'t Pafcha.*
17 *Quift-goed* voor „goedverkwister, doorbrenger." Vergel. D. I. *Nalez. en Aant.*, bl. 23, op *Dwingh-volck.*
Op huyden: lees eenvoudig: „heden."

Voghelaer en't Veld-hoen.

Als deſen Weydman, ſoo heeft *Antiochi* volck haer ghedraghen. Want als *Triphon Antiocho* ſlagh leverde, ende inde vlucht ghedreven worde, ſoo heeft hy op alle ſtraten, ende weghen gout laten uytwerpen, 'twelck het geltgierighe krijghſvolck opgreep. Ende als de Overſte ende Hooftlieden hen ſulcx verboden, ende ſeyden zy ſouden 't geldt legghen laten, ende den Koningh najaghen, by den welcken zy een veel grooter buyt dan deſe vercrijghen ſouden, ſoo paſten zy daer niet op, maer ſeyden: 't waer beter het ſeker te hebben, als 't ontſeker te verhopen: want jaeghdenſe hem na, ſoo mochten zy van hem gheſlaghen werden, ende 'tgene zy alreede hadden, verlieſen, ende 't ander datſe hoopten niet becomen. FRONTIN. LIB. 2.

XCI.

De *Vooglaer* op zijn luym vingh een Patrijs in't garen ;
Het *Veld-hoen* in 'sdoods ſchrick, en d'uyterſte ghevaren,
Den *Vooglaer* vrundlijck ſmeeckte, en om zijn leven bad.
O (ſprack het) rooft my niet mijn alderweerdſte ſchat!
Mijns levens doch verſchoont; ick ſtae in duyzent vreezen:
My weer in vrijheyd ſteld, ick wil u danckbaer wezen,
En jaghen u zoo veel Patrijzen inden ſtrick,
Als ghy begeeren zoud, in eenen ooghenblick.
Neen, zeght de *Vooglaer*, neen: zijt ghy zoo boos van herten,
Dat ghy een ander wilt toebrenghen zulcke ſmerten,
Waer van ghy hertlijck wenſcht u ſelven nu t'ontſlaen,
De welverdiende ſtraffe en zuldy niet ontgaen.
„Die op zijn luymen light om andren te verraden,
„Zal eenen zwaren vloeck op zijne ſchoudren laden:
„Die andren laghen leyd, oft onderſtaet te do'on,
„Werd zelfs in't net gejaeght, en krijght verraders loon.

5 *Mijns levens doch verſchoont: verſchonen* beheerschte vroeger een genitief, thands een akkuzatief.

De Hennen en't Veld-hoen.

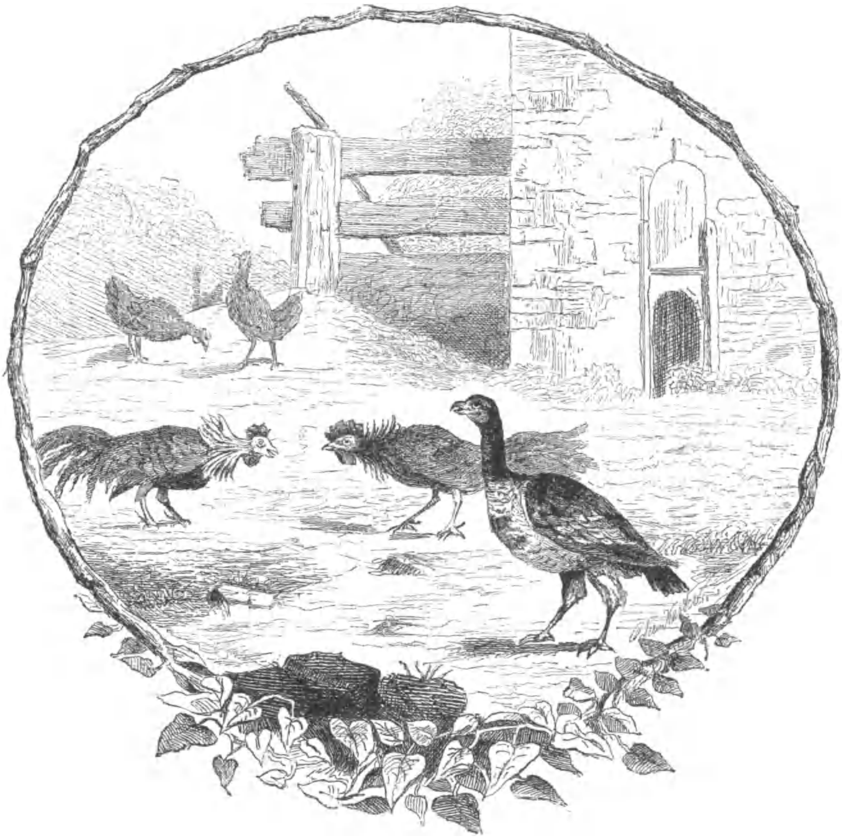

Aldus gingh het fchier met *Romulo*, dien de herder *Fauftus* by het water ghevonden, ende t'huys ghedraghen heeft. Want of hy wel van Koninghlijken ftam en bloede was, foo is hy nochtans van, ende onder de boeren opghevoedt, die hem veel leeds aendeden, ende zeer hateden, ende quelden. Maer als hy wifte dat hy geen boer, maer van een ander aert was; oock zagh dat de boeren zelfs onder malcander niet eendrachtigh waren, hoe wel zy van een ftaet ende aert waren, foo heeft hy zijn quellagie verduldigh opghenomen, ende foo langh verdraghen, tot dat hem de zon des gelucx opgingh, en hy tot grooter eer, ende hoogher ftaet ghecomen is. Commentatores in Virgilivm.

XCII.

DE *Landman* een *Patrijs* in't looze net verſtrickten,
De Koppens inde ren het arme Hoen verpickten:
Zoo dat het zijnen tijd met rouwe ſlijten moſt,
Op hope van't verdriet noch eens te zijn verloſt:
Doch eynd'lijck zagh het hoe vaſt vinnigh met onvreden
De *Kamme-draghers* ſteeds zoo nijdigh t'ſamen ſtreden,
D'een met jeloerſheyds peſt ontſteken en ghequelt,
Om dat met zijn boelagie een ander was verzelt;
En d'ander om den palm triumphelijck te voeren
Hadde anders niet in't hooft als groote krijghs-rumoeren.
Als *'t Veld-hoen* dit beooghde, en zagh hoe fel en wreet
Het een ghekamt gheſlacht het andere beſtreed,
Zoo heeft het zich ghetrooſt, en dacht, 'ten is geen wonder
Dat ick arm vreemdelingh moet ſtadigh duycken onder.
„Daer borghers onderlingh malkanderen beſtaen
„Op 't ſcherpſte en 't alderfelſt zeer hert te grijpen aen,
„En daer zy daedlijck zijn gheneyght ten alderbooſten,
„In zijn verſmaetheyd zich een uytheemſch licht kan trooſten.

2 *Koppens:* „hanen." Zie LXXXIV, vs. 10.
De ren: „de loop." Zie LXIII, vs. 1.
11 *Beooghde:* in den zin van „met het oog gewaar werd, bemerkte" — thands is *beoogen* „bedoelen"; 't is hier toch ook niet bloot *gewaar worden* (videre), maar *gadeſlaan* (cernere).
12 Verſta: „de een *van 't* gekamd geſlacht den anderen beſtreed."
16 Drie ſynonieme bywoorden in ſuperlativo in een regel!

De Voghelaer en de Oijevaer.

Noch was de Tyran *Nero* grover ende wreeder. Want als hy zijn Tyranniſche net uytſpande, om al die gene te vanghen ende verworghen, die hem in't minſte teghen waren; ſoo quam die onſchuldighe *Soranus Senecæ* broeder oock in zijn ſtrick: ende doe hy hem bevond alſoo gevanghen, bat hy *Nero*, hy wilde hem niet dooden, nadien hy niemand leet ghedaen had, noch hem in't alderminſte niet teghen gheweeſt. Doch hy konde niet verwerven, maer is van dien grouwſamen Tyran omghebracht. XIPHILINVS.

XCIII.

EENS *Landmans* acker ſtond ghelaen met gouden koren,
Maer 't wert van *Ganzen* en van *Kranen* afgheſchoren,
Dies hy van toornigheyd zijn ſtricken heeft gheſtelt,
Om dees roof-voglen te verraſſchen op het veld.
Hy lagh op zijne luym met overgroot verlanghen,
En heeft juyſt by gheval een *Klepelaer* ghevanghen.
Den *Oyevaer* uyt ancxt heeft zijne onnoozelheyd
Den *Ackerman* verbaeſt tot onſchuld voorgheleyd:
Den tijd mijns levens noeyt beſchadighde ick uw granen,
(Zeght d' *Oyevaer*) ghelijck de Ganzen en de Kranen.
Neen (ſprack de *Voghelaer*) het lijf is u ontzeyd,
Uw onſchuld niet en geld, ick vind u op het feyt.
„Wie veyligh leven wil in ſtilheyd uytghenomen,
„Verzel zich daeghlijcx by 'tghezelſchap vande vromen.
„Want wie den quaden volght, die 't booze zijn gewoon,
„Word eyndlijck achterhaelt, en krijght der quaden loon.

9 *Den tijd mijns levens noeyt*: d. i.: „nooit van mijn leven."
14 *Verzel zich* voor „voege zich." 't H. D. *Geſelle ſich*.

De Wolf vervolght het Schaep.

Soo iſt eenighe Roomſche ſoldaten vergaen. Want als *Titus Veſpaſianus* de Roomſche Keyſer *Hieruſalem* beleghert had, drongh dat Roomſche krijghſvolck in't veroveren vande Stadt met alle macht op de Ioden. Ende als de Ioden 't ghedrangh niet langher wederſtaen conden, vluchteden zy inden Tempel om haer te ſalveren: maer 't krijghſvolck ſnelde haer ſoo nae, dat zy haer haeſtlijck daer weder uyt maecten. Als nu dat krijghſvolck met grooter ongheſtuymigheyd inden Tempel drongh, nam het vier rontom den Tempel alſoo de overhandt, dat zy de vlammen niet langher ontloopen konden, maar in die ſelfde jammerlijck verbranden moeſten. Iosephus.

XCIV.

DEN hongherighen Wolf, ter zijden weghgheſcholen,
Zagh een onnoozel *Schaep* lancx 't open veld gaen dolen:
Dies greetigh nae het aes hy aenghevloghen quam,
En volghden op het ſpoor het weerloos vluchtigh *Lam*:
Het *Vlies* zijn leven zocht op 't ſpoedighſte te vrijden,
En ziende een oud gheſticht ghetimmert wat ter zijden,
Ter poorten inne vloot: dies *Wolfaert* op de hiel
Zoo dapper metter vlucht ter deuren inne viel,
Dat als hy binnen was, zy flucx is toeghevallen:
Dies ſpaerde hy *'t Vlies* uyt ancxt, en queſten 't niet met allen.
„De booze niet verſchoont het bloed van't vroom gheſlacht,
„Voor dat hy heeft zich zelfs in zwaer verdriet ghebracht.
„Zijn hongher is zoo groot, dat hy ten langhen leſten
„Vergeet al 'tgeen hem dient ten goeden en ten beſten.

5 *Het Vlies* voor „het ſchaap," als meermalen.

Jupiter en de Slanghe.

Op dese wijse gingh het toe met de gaven die *Alexandro Magno* op zijn bruylof gheprefenteert wierden. Want soo haeft de mare voor den man quam, dat *Alexander Magnus* aen *Statyram Darij* dochter wilde hijlicken, soo hebben veel machtighe Potentaten groote Gaven bereyt, ende teghen de bruylofs feeste *Alexandrum Magnum* daermede vereert. Maer alsoo *Alexander* merckte dat sommige met een valsch hert haer ghefchencken prefenteerden, soo heeft hy sulcke niet willen ontfanghen, maer die selve met den genen diese brachten teghelijck verworpen. ATHENAEVS.

XCV.

DE *Blixem-dragher* heeft den choor der Hemel-Goden
Op een zeer groot bancket heel vrundlijck laten nooden:
Neptunus flucx ter feeſt met zijnen drijtand quam,
En *Mars* noch vocht van't bloed, en van het krijghen gram;
Apollo met de glans van zijn doorluchte ſtralen,
Met al de Water-Goon en Nymphen vande dalen.
Zoo flucx 't ghediert vernam het heerlijck avondmael,
Elck een zijn giften bracht op 'shemels opper-zael.
't Was *Jupiter* zeer lieff, hy heeft s'in danck ontfanghen.
Ten leſten met een *Roos* quam een der *Water-ſlanghen:*
Maer *Jupiter*, beducht dat eenigh boos venijn
Mocht onder's Roozen blaen en ſteel gheſtreken zijn,
„Heeft dit gheſchenck ontzeyd. Ghy die de Goon wilt eeren
„Met een oprecht ghemoed, wilt u ten hemel keeren.
„Want ydel is de dienſt die yemand hem bewijſt,
„Wanneer hy uyt een boos en godloos herte rijſt.

4 *Vocht* voor „vochtig, nat."
7 *Vernam*: *vernemen* wordt doorgaands niet gebezigd voor een gewaarwording van het gezichtszintuig, wel voor die van 't gehoor. *Vernemen* voor „waarnemen, opmerken" was in vroeger tijd evenwel vrij algemeen.
13 *Ontzeyd:* „geweigerd aan te nemen", als meermalen.

Jupiter en de Honich Bije.

Ghelijck deſe Bijen, ſoo wraeck-gierigh waren de leerjongeren *Chriſti.* Want als *Chriſtus* haer voor henen ſandt in *Samariam*, ende dat de *Samaritanen* haer niet alleen niet herberghen wilden, maer heel qualijck bejeghenden, ende onvriendlijck afweſen, ſoo quamen zy, ende baden *Chriſtum*, dat hy hun macht wilde geven, dat zy 't vier vanden hemel op haer mochten doen vallen, ende haer altſamen verbranden. Daerop hen *Chriſtus* antwoorde, dat ſulcken ſtraf niet alleen te ſwaer, maer oock haer begeeren gants onbillijck was, ja dat zy niet wiſten van wat Geeſt zy waren. LVCAE 9.

XCVI.

DER *Bijen Koningh* trots, van grootſheyd uytghelaten,
Boodt *Jupiter* beveynſt een gift van honigh-raten,
En bad met eenen dat 't hoogh vierſchaer vande Goon
Hem gunde dat hy mocht met zijnen anghel doon
Al wie van honigh quam onblooten zijne korven:
Maer heeft van 's hemels troon deze antwoord flucx verworven:
't Gheſchenck dat ghy my brenght my zonderlingh behaeght,
Maer 'tgeen ghy van my bid, en daer ghy my om vraeght,
Dat ghy een ander met uw prickel mocht doen treuren,
Dat overkome u zelfs, dat moet u zelfs ghebeuren.
Want als ghy andren queſt, 'tzij met, 'tzij zonder ſchult,
Zoo zweere ick dat ghy flucx dit leven ſterven zult.
„Die nae de ſterren zend zijn vuyrighe ghebeden,
„Om zijn wraeckgierigheyd aen yemand te beſteden,
„Zal miſſen niet alleen 'tgeen dat hy heeft ghebeen,
„Maer voelen zelfs op 't hooft den opgheworpen ſteen.

1 *Der Bijen Koningh :* volgends de latere naſporingen is die koning van ſexe veranderd.
3 *'t Hoogh vierſchaer:* hier onz. gebruikt, maar daar-en-tegen 6 *deze antwoord:* vr. gebezigd; doch zie BILD. *geſl.* in V.
12 *Dit leven ſterven* ; verkeerd: men zegt *den dood ſterven* in acc., maar daar-en-tegen *des levens ſterven* in gen.

't Peerd en't Swijn.

Alfoo hebben malkander gheantwoort *Themiftocles* ende *Adimanthus*. Want als *Darius* met zijn gheweldigh heyrcracht de Griecken overquam, ende *Adimanthus Themiftoclem* met grooter blijfchap nae de Slach fagh haeften, foo fprack hy: Het jammert my dijner, dat ghy foo moedigh ten ftrijde ende ter doodt rennet. Daerop antwoord hem *Themiftocles:* Ick wil liever met eeren als een Ridderlijcke heldt inden krijgh fterven, dan fonder eer als een arm blood catijf, ghelijck ghy zijt, leven. PLVTARCHVS.

XCVII.

HET *Kuyſche Truytgen Zochs* zagh *'t Ros* verciert met pluymen,
Ghezadelt en ghetoomt doen zijnen breydel ſchuymen,
Ten oorloogh toegheruſt, om draghen zijnen heer
In't midden van't ghevecht, met zweert, piſtool, en ſpeer.
O riep zy, armen *Guyl!* waer wildy u begeven?
Wat dolheyd gaet u aen, dat ghy van zelfs uw leven
In 's doods perijckel ſtelt, en allerley ellend?
Doen heeft zich tot de *Zeughe* het *Ros* aldus ghewent:
Ghy vuyle *Morſebel,* wat wildy al veel zegghen?
Die altijd inden dreck en vuylen ſtanck blijft legghen?
En eyndlijck blijft vervreemt van alle onſterflijckheyd,
Die in't beſtoven veld den *Henghſt* word by gheleyd;
Als hy den *Ridder* voert tot dooden en tot moorden,
En breeckt door't vierkant vander vijanden ſlagh-oorden;
Behaelt veel wapen-roofs, en eenen heldren glans,
Als hy verwinner blijft en erft der eeren krans.
„Die door zijn traegheyd blijft van't ware lof verſteken,
„Veeltijds op andren wil veel ſnorcken en veel ſpreecken.
„Door ondeughds oeffeningh wert niemand oyt vermaert.
„Wel hem die door zijn deughd zijn naem van't graf bewaert.

1 *Truytgen Zochs:* „Truitjen de zeug." *Trui,* in 't Fr. *la truie,* is nog heden ten dage onder 't volk voor „zeug" in gebruik. Zie KIL., en BILD. *Geſl. in v.*
5 *Guyl:* „paard," als meermalen.
12 *Die....word by gheleyd:* d. i: „die wordt toegekend," namel. *de onſterflijckheyd,* vs. 11.
14 *Slagh-oorden* om 't rijm voor *ſlag-orden.*

Byſchrift, blz. 592. *Catijf:* „ellendeling," als dikwerf.

Peert en den Ezel.

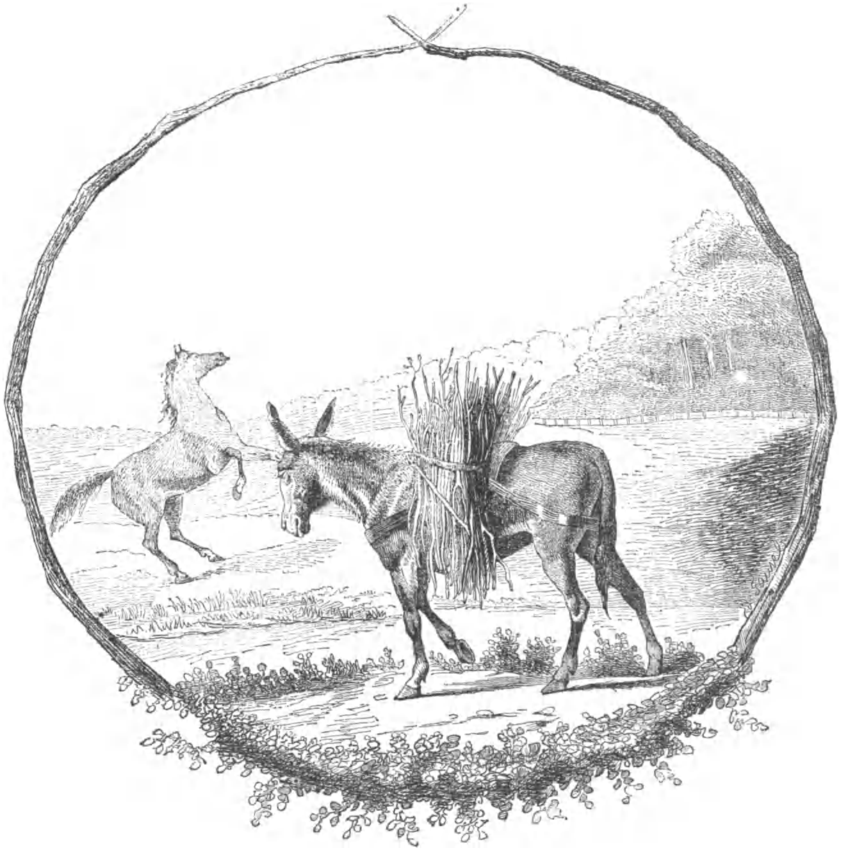

Ghelijck dat ſtoute Peerdt den Ezel, alſoo verachte *Dionyſius* de Jonge, een Tyran van Sicilien, niet alleen den gemeenen man, maer oock groote ende aenzienlijcke perſoonen; ende begeerde dat elck man wijcken, ende datſe alle voor hem vreeſen ſouden, ghelijckſe dan oock vreeſden, ende van weghen zijn groote macht hem wijcken moeſten. Maer als hy nu naemaels onverziens, om zijn macht, rijck ende eer quam, ende in grooter armoed, eenſdeels een ghemeene ſchoolmeeſter, die de jeught onderwijſen moeſt, anderdeels eenen armen Vedelſpeelder inde droncke herberghen wierde; doe weeck hem niemand meer, maer die hem voorheen ghe-eert, ende ghevreeſt hadden, die belachten, ende beſpotteden hem op't ſeerſte. AELIANVS.

XCVIII.

DEN *Ezel* met veel houts en packen overladen,
Begon den droeven ſtaet zijns levens te verſmaden:
Als hy den gladden *Henghſt* zagh brieſſen over't veld.
O (ſprack hy) of ick oock in vrijheyd waer gheſteld!
Dat ick in weelde mocht mijn daghen laten vlieden,
En niemand over my yets hadde te ghebieden!
Maer als nu op het leſt, het langhgheoorde dier
't Peerd draven zagh ten ſtrijd hooghmoedigh, trots en fier,
In't midden van't ghevaer, van ſpieſſen en van zwaerden;
O (ſprack het) mijnen ſtaet ick liever houde in waerden!
Veel liever leve ick dus, met ſlavernij ghedruckt,
Als midden inden krijgh, daer't zelden wel gheluckt.
„Noch eer noch rijckdom magh den menſch gheluckigh maken,
„Wanneer men wel bemerckt den loop van 's werelts zaken,
„Gheluckigh is die geen die hier ghenoeghzaem leeft,
„En ruſt in't geen daer God hem toe gheroepen heeft.

15 *Ghenoeghzaem:* d. i.: „die zijn beſcheiden deel heeft en daarmede tevreden is."
16 *Ruſt, enz.:* „berust in den ſtand, waarin God hem geſteld heeft."

Byſchrift, blz. 594. *Om . . . quam* voor *verloor. Om zijn goederen komen* is even goed N.D. als *om het leven komen* of *omkomen.* De uitdrukking is echter meer gebruikelijk in 't H.D.
Droncke herberghen voor „dronkemans-herbergen."

Kalikoet en den Haen.

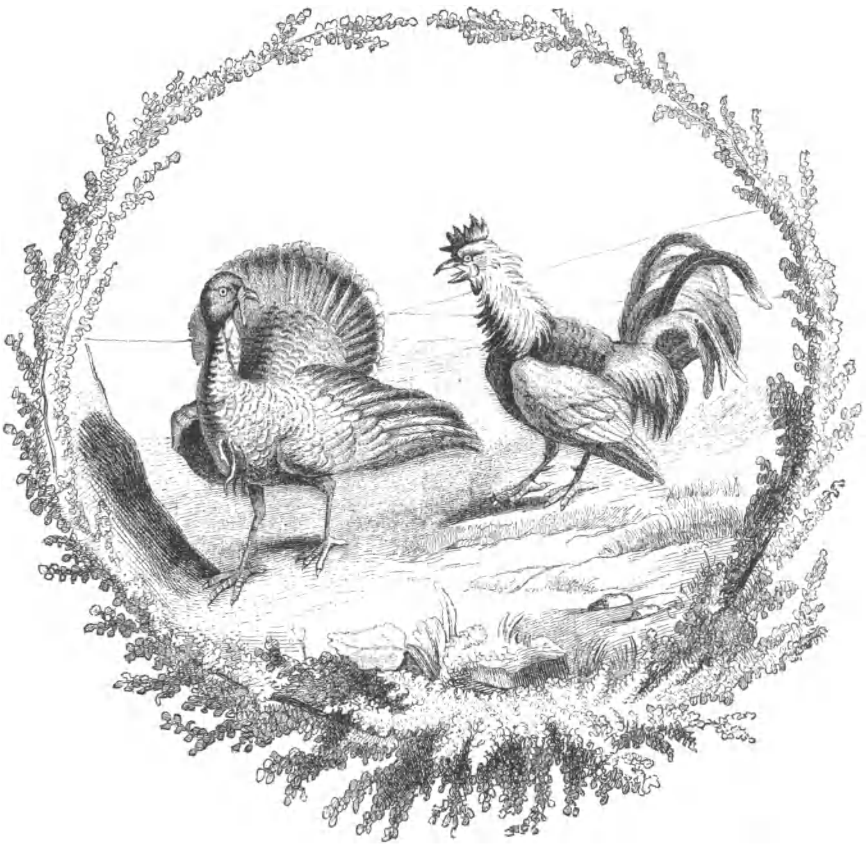

Even alſoo hebben de Gabeoniten haer teghen den Levijt ende zijn wijf beweſen, *Judic.* 19. Want als hy vredelijck ende vriendlijck inde Stadt *Gaba* was ghekomen, ende hem ſtillekens voor een huys met zijn wijf had nederghèſet; ſiet, ſoo quamen ſeer haeſt de geyle Gabeoniten, ende vielen met grooter onzinnigheyd den Levijt aen, ende martelden door hare geylheyd in die ſelve nacht het wijf ter doodt, ende de Levijt ſelve ontquam met nauwer noot die ſelve bijtighe geyle hanen. Ivdic. 19.

XCIX.

DEN *Koeckeloeren-Haen* zagh op zijn mift-hoop treden
Een rooden *Kalikoet*, dies werd hy zeer t'onvreden,
Beriep hem tot den kamp, en liep hem in't ghemoedt:
Dies hem verweyren moft den grooten *Kalikoet*.
Zy vochten beyde om ftrijd, dat 't roode bloed af-
droopten,
Als zy d' een d' ander fel met fcherpe fpooren noopten.
Den *Kalikoet* in't eynd zagh dat den *Duitfchen-Haen*
Hem ruft noch vrede liet: dus om zich gants t' ontflaen
Van allerhande twift, verkoos in ander hoecken
Zijn daghelijcxfen koft in vrede te gaen zoecken.
„Veel volckren zijn zoo wilt, zoo woeft en onbefuyft,
„Dat d' arme vreemdling niet by haer magh zijn gehuyft.
„Al hebben zy een land tot haer behoef ghewonnen,
„Een ander zullen zy het aerdrijck noch mifgonnen.

1 *Koeckeloeren-Haen* is „de haan der koekeloeren, der hennen," *gallus gallinaceus*, in onderfcheiding van de hanen of mannetjes van andere vogelen. In *Reyneken de Vos* is het ook „de hen," die *koekeloer* heet.

2 *Kalikoet:* aldus genoemd naar Calcutta (kalikoet), vanwaar de vogel herkomftig is. Opmerkelijk is het, dat, even als de Franfche benaming *coq d'Inde* in *dinde*, *dindon*, zoo ook de Nederduitfche *Kalkoetfche haan* in *kalkoen* is verbasterd.

4 *Hem:* „zich". In 't dagelijksch fpraakgebruik nog vaak met elkaêr verwisfeld.

5 *Afdroopten* voor „afdroop."

Het Veld en Stad Muysken.

Ghelijck als de Veld-Muys, hoewel zy op't veld genoegh te eten had, evenwel om de leckere beetkens, haer uyt het veld met lijfs-perijckel in een huys begaf: Alsoo mede heeft de leckertand *Apicius* den Romeyn ghedaen. Want offchoon hy niet alleen ghenoeghsame, maer oock zeer goede spijs te Romen had: evenwel nochtans, alsser een quam, ende hem seyde, dat te *Minturn* zeer leckere rivier-kreeften, ende in *Alexandria* bovenmaten welsmakende *Squillen* of Zee-krabben te crijghen waren, soo heeft hy hem met groot ghevaer van *Romen* nae *Minturn*, ende van daer nae *Alexandrien* begheven, opdat hy slechs die leckere beetkens eten mochte. Maer als hy daer quam, soo en heeft hy niet alleen geene van dien te eten, maer oock niet te zien connen becomen: dies hy met groot onwil, ende lijfs-ghevaer hem weder nae *Romen* moeften begeven. Seneca.

C.

T'BOL *Muysken* vander Stadt de *Veld-Muys* quam vergaften,
Maer vondt zoo ſobren diſch, dat het zich niet verbraſten:
Want erten, boonen, grut en wortlen was de koſt,
Daer't leckere diefken zich mee vrolijck maken moſt.
De *Stad-Muys* onghewoon zoo ſobre middagh-maelen,
Wil tot een zoete wraeck bett haer waerdinne onthaelen:
Zwert zuſter, zeght zy, komt, verzoeckt u oude kaer:
Vergaſt my, daermen ſmetſt of altijd bruyloft waer.
De *Veld-Muys* is gherced. Ter Stadwaert zy zich haeſten,
De *Stad-Muys* vind haer woonſt' en wilkoomt haer ten laeſten
In 'skelders diep ghewelf, daer't niet min was onvrij,
Als rijckelijck verzorght van alle leckernij:
Want 'stafelknechts verzoeck haer beven ded', en ijſen,
Zoo dick hy voorraets haelde om 'sMeeſters diſch te ſpijſen:
En ſteurden *'t Muyſe* mael, nu met, nu zonder kaers,
Naer't riſpelen jeloes. De *Veld-Muys* vol ghevaers,
Sprack, Smaeck noch zoeticheyd aenbrenght my 't lecker eten:
In't veyligh kies ick lieſſt rauw' bonen en erweten.
„Wie ſoberlijcken leeft in't vrije en open veld,
„Die 'swerelts pracht verſmaet, en goud-ſucht niet en quelt,
„Smaeckt droogh broodt ſuycker-zoet, als d'hongher hem komt nooden,
„Daer't hoff walght van't ghebraet, noch ſmaeck vindt in't gheſoden.
„Want laegheyds armoed' is het veylighſte van al,
„Daer hoogheyds weelde daelt, komt plotſelijck ten val.

1 *Bol* voor „vet, mollig."
6 *Bett:* „beter."
7 *Zwert zuſter:* by KILIAEN door *Sororcula pollinctrix*, *pullata* vertaald: 't zoû ook eenvoudig voor „zwarte zuster" kunnen ſtaan.
Verzoeckt voor „bezoekt." Zie ook vs. 13.
Kaer: „vriendin, ſpeelnoot," van 't Lat. *cara*.
8 *Vergaſt my* voor „wees mijn gast." Zie ook vs. 1. — Beide laatst verklaarde woorden worden thands juist omgekeerd verſtaan en gebruikt.
Of altijd bruyloft waer: namel. „of er altijd," enz.
10 *Woonſt':* „woonſtede, woning."
11, 12 Verſta: „daar het minder vrij was, dan rijkelijk voorzien" enz.
16 *Naer't riſpelen jeloes:* verſta: „de knecht is zoo yverig in de weer om de tafel goed te voorzien, omdat hy er zijn eer in ſtelt (er *jaloersch* op is), dat de gasten zullen *rispen* (*rispelen*, *ruspelen* of *ruysperen*) van verzadiging."
Jeloes is etymologisch zuiverder dan *jeloers* of *jaloers*, waar eigenlijk ſlechts door verloop de *r* is ingeſlopen. *Jeloes* is „nayverig, yverzuchtig;" 't is hetzelfde als 't Franſche *zèlé*, van 't Gr. Ζῆλος, *naijver*, *nijd*. Vergel. overigens KILIAEN *in v.*
20 Lees: „*dien* goudſucht niet en quelt."
24 *Komt plotſelijck:* lees: „en plotſlijk komt."

Byſchrift, blz. 598. *Evenwel nochtans:* een, zoo als bekend is, vooral by Cats zeer gebruikelijk pleonasme.

Ouden Man en Dood.

Sulck een gheleghentheyt had het met den wereltwijſen man *Antisthene.* Want als deſe in een ſware kranckheyt was ghevallen, ende groote ſmerten leedt, ſoo wenſchte hy te ſterven, om alſoo vande ſmerten vrij te zijn. Als nu *Diogenes* dit vernam, liep hy tot hem met een bloote ponjaert, om hem van al zijn ſmerten te helpen. Doe verſchrickte *Antisthenes*, ende ſeyde: dat hy niet begeerde te ſterven, maer dat *Diogenes* zich zijner ſmerten wilde annemen. LAERTIVS.

CI.

Een ſtock-oud *Reyziger* lancx onghebaende weghen,
Met een zwaerwichtigh pack zich vond geheel verleghen:
De laſt hem overweeght, hy ziet des weeghs geen end:
Hy zucht, hy hijght, hy ſteent vol kommer en ellend.
Ten laetſten afghemat aenvanght hy dus te klaghen:
Ghebeurt u dan geen ruſt, zelfs in uwe oude daghen?
Waſt daerom dat ghy voor vele andren overſchoot,
Die langh verbeten zijn van d' onverwachte *Dood?*
O aenghename *Dood!* leent 't oor tot mijn ghebeden,
Helpt een onzaligh man uyt zijn katijvigheden.
De *Dood* verhoort zijn klacht, en voor zijn aenghezicht
Haer ſchrickelijck vertoont met eenen ſtalen ſchicht.
Dies ſchrickt den *ouden-ſtock*, en bid met groot vervaren,
Erbarmt mijns ouderdoms, en wilt my noch wat ſparen:
Ick wenſchte alleen om u, vermits my hulp ghebrack,
En my te banghe viel mijn zwaer-gheladen pack.
„Zoo dwijndt d' een zwarigheyd, die groot ſcheen in onze ooghen,
„Wanneer een grooter zich koomt levendigh vertooghen.
„Men roept wel om de dood, uyt onkunde, en verdriet;
Maer treetſe voor den dagh, zeer ſnel men voor haer vlied.

3 *Overweeght:* „weegt over, weegt te zwaar." Vergel. LXXI, 16.
10 *Katijvigheden* voor „ellenden," als meermalen.
13 *Ouden-ſtock:* omgezet hetzelfde als „ſtok-oude" vs. 1. Bekend is „om d'ouden ſtock te voên...."
14 *Erbarmt* voor „erbarm u."
17 *Dwijndt* voor „verdwijnt."

Van't Droncken Hert.

Dit droncken Hert gheleeck wel den gefwinden *Hannibal.* Want als hy in *Campanien* by de goede wijn quam, foo heeft hy hem aldaer tot fuypen ende flempen gants begheven, ende verfuymde daer door niet alleen de fchoone gheleghentheyt om te ftrijden, maer quam oock in't meefte perijckel zijns levens, foo dat hy't naulijcx met de vlucht ontquam. Doen hy nu't perijckel ontgaen was, heeft hy fich daernae geheel vanden wijn onthouden, ende alle dronckenfchap, ende overdaet vermijdet. PLVTARCHVS.

CII.

EEN *Hert* ghewent in weelde en alle leckernijen,
Begaff zich tot den dronck en volle ſlempernijen:
Door d' overſtal'ghe maet, en't gulzighe gheſlock
Verbreeckt zijn tenghre been aen eenen eycken block.
„Let hier op Kittebroers: dit zijn de waerde gaven,
„Die *Bacchus* geeft zijn maets en *Ceres* hare ſlaven:
„Wanneer hy van zijn vrucht, en zy van haren dranck
„U ſchenckt de kroeſen vol, dan zijn de beenen ranck,
„Dan krencken zy't vernuft, betoveren uw zinnen,
„Door dat ghy van haer ſap en natt te ſoet wilt ninnen.
„Dan ſteyghren zy in't hooft, en timmeren in't breyn:
„Ghy waent u een Monſeur, vaſt wort de beurſe kleyn.
„Ghy ſpeelt den Gochelaer, oubolligh in manieren,
„En bootſt zoo wreet, zoo vuyl, en ſlecht nae alle dieren.
De zinnen zijn van huys, door't poyen dagh en nacht.
„Men krauwt vergeefs den kop, allt gelt is door-ghebracht.
„Het hammeken is op: de beenen zijn ghebroken:
„De goe gheleghentheyd en tijdt is wegh gheſlooken.
„De leeden zijn verſtijft: de Lever, Longhe, en Milt
„Verſopen en verteert. Dits loon van't Dronckaerts gilt.
„Volght dan des waerheyds leſs, leert ſoberheyd ghebruycken;
„En vlied, als eene peſt, zinloſe *Bacchi* kruycken.
„Lett voor al op de ſpreuck: *Alſt bier is inde man,*
„*Dan is al zijn verſtand, en wijſheyd inde kan.*

5 *Kittebroers* zijn „broeders van *de kitte* — het vat —". *Kitte* is een „kuip of vat". Zie KILIAEN. 't Woor is verwant met 't H.D. *kitten*, „ſamenvoegen, hechten."

7 *Haren dranck:* d. i.: „bier."

9 *Zy:* niet „de beenen" maar „de kroezen."

10 *Ninnen* voor „drinken, lepperen." Men zeide *ninnebroêrs*, voor „liefhebbers van de kroes" gelijk *likkebroers*, voor „liefhebbers van ſmullen." Zoo ook *ninnen* voor het „by kleine teugen drinken" der kindertjens.

13 *Oubolligh: abſurdus, ineptus*, „dom." Zie KIL. *in v.* en BILD. op *Huygh.* VI: 146, 264.

22 Vondel heeft hierby wellicht gedacht aan 't rijmpjen van ERASMUS:

Monachi, monachi,
Stomachi vestri
Sunt dolia Bacchi.

De Beer met de twee Wandelaers.

Van ghelijcken ginght met *Alcibiade.* Want op een tijdt, als hy proeven wilde, of die gene die hy voor vrienden hield, in tijd van noot hem ook ghetrouw zijn ſouden, ſoo liet hy een beeldt van een man die ontlijft was ſnijden, ende leydet in een zeer duyſtere plaets, ende bracht daer zijn vrienden by, ende ſtelde hem zeer treurigh aen, ſegghende: hy had aldaer een menſch omghebracht ende wiſt niet wat hy met het doode lichaem doen ſoude: badt haer, ſoo ver deſe moordt uyt quam, zy wilden hem als trouwe vrienden byſtaen. Maer ſoo haeſt zy dat vernomen hadden, hebben zy hem al teſamen, uytghenomen eenen *Callias*, verlaten, ende begheven: daerop ſprack *Alcibiades: Callias* alleen is een wis, ende trou vriendt, maer al d'andere, die in deſen van my bedachten noot my niet byſtaen, zijn valſche vrienden. POLYÆNVS.

CIII.

TWEE *Mackers* op den wegh al wandelende ſpraken
Van ware broederſchap en vriendelijcke zaken:
  Zy ſloten eenen bondt, (hoe groot oock waer de noodt)
  Malkander by te ſtaen ghetroulijck totter doodt.
Op't onverzienſt komt haer den *Honich-ſnoeper* over,
Zoo vreeſlijck dat hy ſcheen des blijden levens rover:
  Dies d' een in ſnelder ijl begeeft zich op een boom;
  En d' ander als verſuft, valt plotſlijck in een droom,
Zoo't ſcheen, en veynſt hem dood door't recken van zijn leden,
Alleens of met een vlim zijn draed waer afgheſneden.
  Den *Beyr* ſnuyft om en om, en ruyckt vaſt hier en daer,
  Hy vint noch locht, noch geeſt, meer oft een krenghe waer.
Verlaet den banghen Man. Dies d' ander afgheſteghen
Verzoeckt zijn oude Spits, die noch was gantſch verſleghen:
  Ey zegh my eelen baes, wat luyſterde hy in't oor?
  Hy ſprack dat ick dijn vliede, en kies daer trouwer voor.
„Zoo kentmen waere liefd' in naere noodts bedroeven;
„Ghelijck men't goudt in't vier, en op de touts moet proeven:
  „Maer valſche vrienden zijn lieftaligh in't aenſchijn,
  „Daer waere vrienden inden dood ghetrouwe zijn.
„Ghelijck de lichte ſneu verſmelt door *Phoebi* ſtralen,
„Veel lichter ſtuyſt die wegh als voorſpoet komt te dalen:
  „Maer trouheyd blijft altoos, en wijckt om dit noch dat.
  „Dus is d' oprechte vriendt den koſtelijckſten ſchat.

8 *In een droom:* om te rijmen; maar aardig gevonden voor: „een valſchen, gewaanden dood."
10 *Alleens* is „eveneens, gelijk".
Vlim: „ſcherp werktuig," als vroeger.
14 *Spits:* verkorting van „ſpitsbroeder."

De Wolf met zijn getuygen tegen't Schaepken.

Als de Hondt met het Schaep, ſoo heeft *Jugurtha* met *Adherbal* ghehandelt. Want als *Adherbal* te Romen *Jugurtham* beſchuldighde, dat hy t'onrechte zijnen Broeder had omghebracht, ende hem oock met ghewelt uyt ſijn goedt verdreven had: ſoo heeft *Jugurtha* valſche ghetuyghen daer toe ghecocht, ende de rechters met groot geldt verblindt, dat zy den *Adherbal*, die een rechtveerdige ſaeck had, teghen alle recht 't recht hebben afghewefen; ende den *Jugurthae*, daer zy't geldt van ghenomen hadden, toeghewefen hebben. SALLVSTIVS.

CIV.

T' ONNOZEL ſlechte *Schaep* was voor het recht ghedaeght,
Vanden deurtrapten *Wolf* op't heftighſte aengheklaeght,
Dat het haer ſchulden zou vergoeden en betalen,
Zou't anders zien van haer met macht of recht te halen:
'T eenvoudigh *Schaepken* dat met waerheyd was verzelt,
Zwoer hoogh en dier, dat haer noyt ſtuyver was ghetelt.
De *Wolf* omkocht den *Hondt*, den *Gier*, en *Wou* tot tuyghen,
En loerden hoe hy't recht, en rechters konde buyghen:
Verdruckt 't onſchuldigh *Schaep* door't oogh van valſche blijck,
Dies 't vonnis teghens haer gheſproken wort ghelijck.
„Zoo wort een quaede zaeck door Godvergeten guyten
„Met duyſent e'en beveſt. Meyneedich dan beſluyten
„De rechters oock het recht: O wee een ſulcke ſtadt
„Daer't recht een Spinwebb' is. De ſtercke maeckt een gat,
„De teere blijfter met zijn vlogels in ghevanghen.
„De Rave wert verſchoont, het Duyfken wert ghehanghen,
„De vrome wert verdruckt; de booſe houden't velt.
„Wee! is op ſulcken land, en Koninckrijck gheſtelt.

9 *Valſche blijck:* „valſche getuigenis."
10 *Ghelijck:* „evenzoo", namel „valsch, onrechtvaardig."
16 Spreekwoord, naar het Latijn: *dat veniam corvis, vexat cenſura columbas*, in plaats van het gewoner Hollandſche:

„De groote dieven loopen vrij;
De kleintjens hangt men rij aan rij."

Ezel en zijn drij Meesters.

Dit paſt zeer wel op't wijf daer van in't leven *Dionyſii* ghemeldet wort. Want als de Ionghe *Dionyſius* over landt reyſde, ontmoetede hem een wijf, die hem aenſprack, ende ſeyde, dat zy eerſt des ouden *Dionyſii* onderſaet gheweeſt had, maer datſe om zijn grouſame Tyrannije van hem was ghetoghen, en een ander Heer gheſocht, ende noch een arger verkreghen hadde, dien zy oock daernae verliet, ende had nu noch een arger ghevonden, welckers tyrannij zy oock niet verdraghen konde, ende had deſhalven haer onder den Ionghen *Dionyſio* als eenen fraeijen Heer begheven, doch met haer hooghſte ſchaed onder noch grooter Tyran, als alle de anderen. Was daerom van meyningh geen ander Heer te ſoecken, uyt vrees datſe noch geen argher en ſoude krijghen. In't Leven Dionysii.

CV.

DEN loomen *Ezel* klaeght miſtrooſtigh en verſlaghen:
Dat hy moſt door de ſtadt, ooft, moeſs, en wort'-len draghen,
En vande leckers zijn beſpot en oock bejout:
Watte' ooren heeft dit dier! beſchimpt zijn en beſpout.
Hy biddet *Jupiter* dat hy hem wil verhooren,
En voor dees *Hovenier* een beter Meeſter ſpooren,
Daer hy gheruſter leeft: zijn bede' hem wort vergunt:
Hy krijght een *Tichler* weer, die d'ander wijt uytmunt
In 's arbeyds ſwaren laſt. Hy ſmeeckt om hulp de Goden
Om eenen andren baes, die hem redd' uyt dees noden.
Krijght een *Seemtouwer*, die hem ſoo beſwaert met laſt,
Dat voor onwilligheyt hem knuppels zijn ghepaſt.
Bedenckt in ſynen zin, was ick niet geck vol ſottheyt,
Dat ick my ſelven ſtreel, door mijn (te plompen) bottheyt,
Dat licht vernieuwen baert, veranderen van ſtaet;
Ick hebb' het goe veracht, 't naeklaghen is te laet.
„Dit is 't oprechte beeld van ongheſtade menſchen,
„Die nimmermeer vernoeght altijdt nae beter wenſchen,
„Geen onghemack ghewoon, en eermen daer op lett,
„Zy willen alle tijd van't eene' op't ander bedt.
„Verkrijghen dan haer wil, en van het quaed in quaeder
„Vervallen voort, en voort. Bedencken zich dan naeder;
„En prijſen in haer zin het geen zy t' onbedacht
„Eerſt hadden wiſpeltuyr verſmeten en veracht.
„Verwerpt geen' oude ſchoen, leert u gheluck verdraghen:
„'t Zijn ſtercke beenen die de weelde konnen draghen.

3 *Leckers:* hier „de ondeugende jongens, de *gamins* in 't algemeen." *Lakker* en *lekker* is een gewone ſcheldnaam in onze oude kluchten. 't Woord is van *lekken* of *likken*, en beteekent volgends KILIAEN *linctor*, *liguritor*, *catillo*, *popino*, *nequam*. Doch zie BILD. *Geſl. in v.* en M. DE VRIES op HOOFTS *Warenar*, bl. 138, (in welk laatstgenoemd blijſpel een der hoofdperſonen *Lekker* heet.)

8 *Tichler:* „tichelaar," „die tichelſteenen maakt of verkoopt." Van daar nog de naam van den beruchten barbier van Piershill, die Kornelis de Witt in 't lijden bracht. Nog is Tichler een familienaam. *Die d' ander wijt uytmunt* voor„ die boven d' ander wijd uitmunt;" het w. w. is, geheel tegen den regel, trans. genomen. *Uitmunten*, *excellere*, is uitſluitend intrans.

De Vos en de Bock.

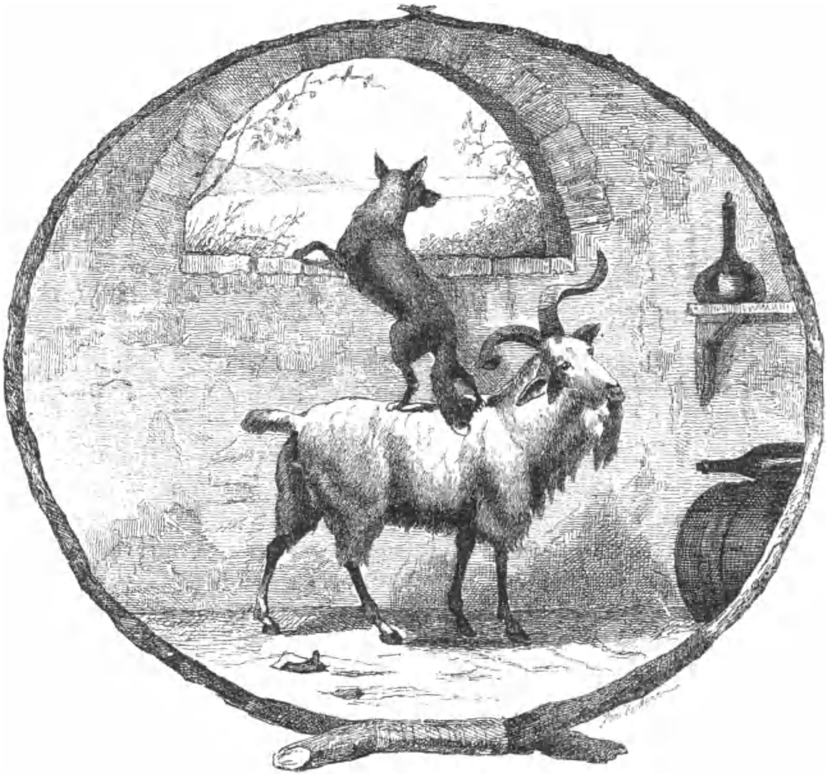

Soo ift ghegaen *Antonio Leoni* te *Ferrara* in *Italien*. Want als hy met fijn wijf in een kelder vol goeden wijns quam, ende nae fijns herten luft fijn buyckxken vulde, foo maeckte zich de loofe Feex daer uyt, ende liet den onnoofelen *Antonium* met fijn ftaetlijcke baerdt inde pekel fteken. MARTINUS DELRIO.

CVI.

DE ſpits-vinnighe *Voſs*, en ruygh ghehaerde *Bock*,
Beſpieden eenen buyt, of eenen vetten plock:
En vinden by gheval een kelder daer de wijnen
In overvloet ghetont vaſt laghen by dozijnen:
Waer nae de ſchrandre *Voſs* wel janckten zijnen darm,
Maer hy peynſt op het eynd: ſeght broeder *Bock* hoe warm
Verquicken ſoude' ons borſt door't lieflijck pinteleeren?
De *Bock* (hoe langh ghebaert) dacht niet op't weder keeren.
Zy daelden in't ghewelf, daer zy den holle buyck
Opvulden van het nat. De *Bock* blijft inde fuyck,
Nae't ſoete volghde' het ſuyr. De *Voſs* light op zijn luymen,
En ſeght, Spits-broer 't is tijd dat wy de kelder ruymen.
Laet my eerſt gaen bezien of nieuwers eenen hondt
Of luyen rekel light, die't ruchtbaer maeckt en kondt.
Krom' dy een weynigh *Bock*, dat ick eerſt recht aenſchouwe
De vrucht van ons gheluck, ons blijdſchap loſs van rouwe.
Mits buyght hy zijnen hals, en laet daer over gaen
Den ſlimmen loſen *Voſs*, die hem ſocht te verraen.
Het ſchalcke *Reyntjen* loert op zijn deurtrapte treken,
En laet den wijſen Baerd dus inden pekel ſteken;
Die deerlijck roept om hulpe, en klaeght in zijn verdriet:
Hy ziet en hoort hem wel, begeckt en acht hem niet.
„Soo wie ſijn ooren wendt nae der verleyders ſmeecken,
„By een ghebaerde *Bock* te recht wort hy gheleken.
„Want ſoo de brave baerdt baert wijſheyd en verſtandt,
„Dan vintmen meer Doctoors als ſotten in het landt.

2 *Plock* is „aandeel, buit, door *plukken*, plokken, (naar zich toe) trekken, verkregen." Vandaar nog by verkoopingen de *plok* als prijsgeld voor den hoogſten bieder.

7 *Pinteleeren:* d. i.: „by *pintjens* drinken."

13 *Nieuwers:* „*ie*-waarts" en „*nie*-waarts" of *nieuwers* zijn van gelijke vorming als „*ie*-mand" en „*nie*-mand," wat het voorſte, en als „her-*waarts*," „der-*waarts*," wat het achterſte deel betreft; het zijn dus geen verbasteringen van *ergends* en *nergends*, gelijk ze wel eens beſchouwd worden.

17-22 De dichter is in deze regelen met de voornaamwoorden byzonder ſlof omgegaan, waardoor hy den lezer tot de verplichting brengt om te raden welke van beide dieren het handelende is.

20 *In den pekel:* zie over deze uitdrukking BILD. *Geſl. in v. Pekel*, en M. DE VRIES op HOOFTS *Warenar*, bl. 237. A.

25 *De ...baerdt baert:* wederom een woordſpeling.

De Beyr en de Bijen.

Alſoo iſt den dief afgheloopen, die *Rampſinito* den Koningh in *Ægypten* zijn ſchat ſtelen wilde. Dezen Koningh had een zeer groote ſchat, om den welcken te ſekerder te behouden, hy een byſonder vaſt ghetimmer liet bouwen, ende daer binnen rontomme ſtricken, en netten uyt ſpannen. 'tGhebeurde nu datter een vermeten Dief door een gat in dat ghetimmer kroop, ende verhingh ende verwerde hem terſtont alſoo inde ſtricken, dat hy noch voorwaers noch achterwaers komen konde. Doen hy nu langh ghearbeyt had, ende hem daer niet uyt redden konde, ſeyde hy: Had ick niet willen ſtelen, ſoo waer ick in deſe ſtricken niet vervallen. HERODOTVS.

CVII.

HOE jeuckt my myne maege', hoe kittelen mijn zinnen,
Om erghens eenen buyt of leck'ren beet te vinnen,
Sprack d'onbeſuyſte *Beyr:* ick zien hier aen dees zij,
En val de korven aen, ghelaen met leckerny.
Gans doodt! hoe prickelt ghy my dus, *ontelbre Swarmen*?
En anghelt my ter doodt; hebt over my erbarmen.
Den *Beyr* (om ſnoepen dol) beſpiede' een nieuwe kans:
De *Bijkens* (op haer hoed) verleeren hem al t'hans
Het ſnoepen beter af: zy priemen hem zijn ooghen,
Zijn ooren en zijn muyl: en ſonder mededooghen
Doorbooren hem zijn vel, met vlimmen in zijn huyd,
Dat hy verbolghen tiert, en krijſcht gants overluyd:
Ick heb te laet met ſchae mijn domheyd ondervonden,
Ick worde recht ghepijnt om mijn bedreven ſonden:
Was ick niet eerſt gheleert, dat ick nu andermael
Moet klaghen mijn verdriet, en lijden deſe quael?
„Wiens herte brandt en blaeckt zijn naeſten te beſchaden,
„Moet ſtraffe, ſchande' en ſmaet op zijnen halſe laden.
„Wie tijdelijcken keert, en hout zulcx voor ghewis,
„Dat dit een leſſe tot zijn onderwijzinghe is,
„Zal naemaels zijn gheruſt, en niemant meer bedroeven,
„Ghenoeghen met het zijn, en s'anders niet behoeven.

2 *Vinnen* voor „vinden." Door verſmelting van de *d* en verdubbeling van den ſlotmedeklinker der wortelſylbe, gelijk *melden* en *mellen*, *ſchelden* en *ſchellen*, *ſchenden* en *ſchennen* enz. In allen gevalle vereiſcht deze ſpraaknuance, die wy nog veelvuldiger by het volk dan by onze ſchrijvers in gebruik vinden, een korte wortelvokaal met een vloeibaren konſonant. Ook de vorm *vijnen* komt by onze oude ſchrijvers veelvuldig voor.

5 *Gans doodt:* bastertvloek. Zie over deze vloeken het belangrijk artikel van M. DE VRIES op HOOFTS *Warenar*, bl. 97—100.

8 *Al t'hans: al* is hier niet dan een flaauwe verſterking, even als in „Wilhellemus *al* van Nasſouwen," gelijk onze ouders zongen, of „daar ging er een manneke *al* over de brug," enz.

11 *Vlimmen:* „ſcherpe werktuigen." Een *vlijm:* zie vroeger.

De Vrouwe en Henne.

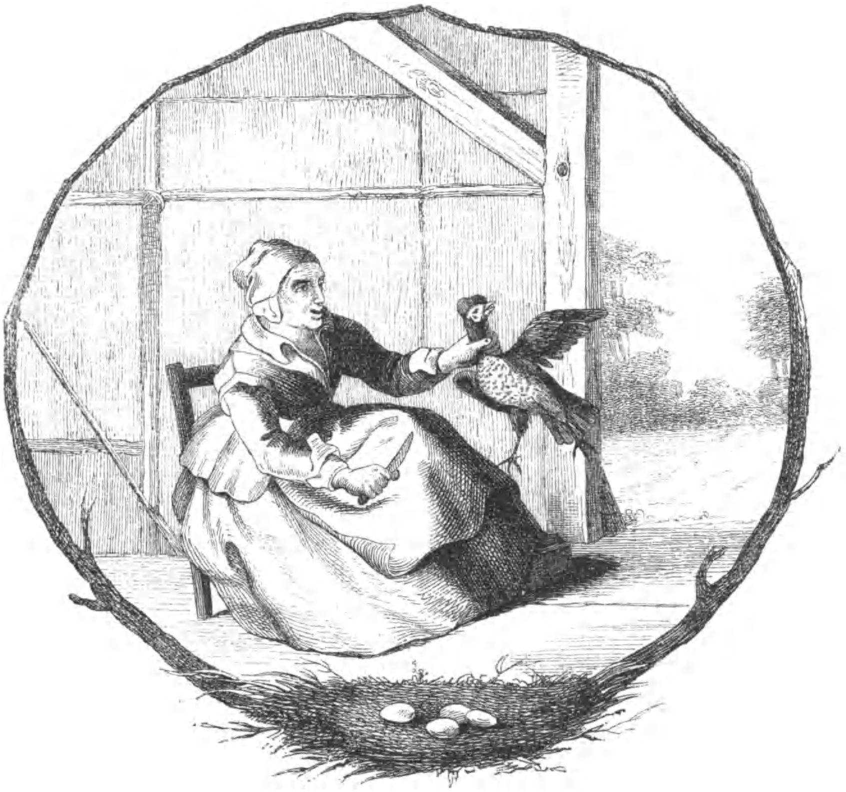

Soo gingh het *Dionyſio* den Tyran. Want als hy met de *Contributie* niet te vreden was, die zijn onderſaten ghewilligh gaven, maer woude altoos haer meer afdringhen, ende haer met ondraeghlijcke laſten beſwaren: doe heeft hy haer niet alleen inde grond verdorven, maer oock hem ſelfs om land ende luyden gebracht, 'twelck hem naemaels zijn levedage (doch te vergeefs) is leedt gheweeſt. PLVTARCHVS.

CVIII.

EEN arme, en flechte *Sloor*, die eerftmael quam aen 't fchrapen,
Bequam een Lombaertfche' *Hen*, heel fonderlingh ghefchapen:
Die zwangher daghelijcx haer gretighe waerdin
Een *Gulden Ey* int neft bracht tot befoldingh in.
Waer uyt dan Overvloed en Rijckdom t'greetigh herte
Van defe wrecke *Sack*, befaten vol van fmerte:
Die met dees vafte rente' en incomft niet vernoeght,
Heeft tot der *Hennen* dus haer redenen ghevoeght:
'T is waer, ick erff van u de daghelijckfche vruchten;
Maer laes! zy knaghen 'thert, en blijf vol onghenuchten:
Ick moet felf fien den grond', ick moet felf fien den fchatt,
Daer in mijn droeve Ziel fteets droefheyd heeft ghehadt.
Zy keeltfe met een mefs, en hoopt met eender vlaghen
Den heelen fchatt, en 'tgout, ghelijcklijck uyt te draghen.
De Gierighe' haer bevint bedroghen in haer fin:
Terwijl zy fchatten foeckt, verlieft zy haer ghewin.
„S'ghelijcks is menigh menfch met d'incomft niet te vreeden,
„Maer tracht nae grooten ftaet, en ijdle' heerlijckheden:
„Waeght al zijns Vaders haeff moetwilligh op een bott,
„Verlieft zijn fchatt en hoope', een onverwachte lott.
„Wijs is hy die ghenoeght, of leer't ghenoeghen leeren.
„Die wickt eerft eer hy't waeght, fal nae-rou vau hem keeren.

6 *Wrecke Sack* voor „vrekzak."
17 *S'ghelijcks* voor „desgelijks" is ongewoon.
19 *Op een bott:* d. i.: „in een enkelen flag, eensflags." *Bots* troffen wy reeds vroeger aan, en de uitdrukkingen *botweg* en *botaf* zijn genoeg bekend. Zie BILDERDIJK, *Gefl. in v.*

De Leeuwe, Koe, en't Schaep.

Ghelijck de Leeuw met zijn jacht-ghefellen, alfoo heeft de Keyfer *Caius Caligula* ghehandelt met de Roomfche Burghers. Want als hy door haer hulp het Keyferdom vercreghen had, waer voor hy fe danckbaerlijck behoorde vergolden te hebben, foo is hy foo uytghevaren, dat hy teghen alle billicheyt hen haere goederen heeft afghedronghen, ende teghen alle recht de fake foo verre ghebracht, dat een ijder Burgher ende Boer, die fonder kinderen ftorf, hem tot een erfghenaem aller zijner goeden maken moefte. En die kinderen had, moeften hem oock een Soons deel in't erfgoedt befpreken. Dwongh haer mede, dat zy by levenden ghefonden lyve haer Teftamenten maken moeften: de welcke hy dan, op dat hy 't erff te eerder krijghen mochte, met venijn liet ombrenghen, fegghende, dat het niet recht en was, dat die alreede alle zijne goeden by Teftamente wech ghemaeckt had, nae de makinghe langher leven foude: Schraepte alfoo alles na hem, ende niemand dorfde hem wederfpreken.

CIX.

EEN *Leeuwe, Koe,* en *Schaep,* die toghen op der jacht,
En hebben door haer vanghſt een *Hert* daer van ghebracht:
't Welck vande ſtoute *Leeu* verſcheurt zijnde' in vier deelen,
Heeft daer mee nae zijn luſt dus weten om te ſpeelen.
Het *eerſte* komt my toe, alſoo ick Koninck ben;
En *'tander,* nu ick my in't jaghen Meeſter ken;
En't *Derde* voor de moeyte en arbeyd van het ſcheyden;
Wie't *Vierde* deel begeert, die moet ſoo langhe beyden,
Dat hy't uyt mijne vuyſt, en kluyven my onttreck,
Of plockhayr teghens my, en ſnoere' hier nae den beck.
„Let hier op reedlijck volck, met Leeuwen of met Beeren
„In geenen bondt te treen, of wreede Over-Heeren:
„Zy ſcheyden nae haer zin. De arme wort verdruckt,
„'t Gae oock met haer zoo't wil, der fellen doen gheluckt.
„O woekenaers ghy ſpeelt oock even deſe perten:
„Ghy rooft der armen goedt, en maeckt haer droef van herten,
„Neemt pandt en hooge rent, dry dobbel intereſt,
„En toont noch ſlechten ſchijn, al waer't ghy vande beſt.
„D'onnooſle wacht zijn deel, en vint hem heel bedroghen;
„Vaſt iſt den Woekenaer in zijne kaeck ghevloghen.
„De *Leeuw* rooft met ghewelt, de *Wolf* door valſche ſchijn;
„Zoo toont het quaet gheſpuys, dat zy baet-ſoeckers zijn.

7 en 13 *Scheyden* voor „verdeelen" is de eigenaardige uitdrukking, waarvan men zich bedient waar het wildbraad betreft.

15, 20 *Woekenaer.* De vorm *woekenaer* is van 't oude w. w. *woeken* of *oeken*; waarvan *woekeren* het frequentativum is. Waarſchijnlijk is dit *woekenaar* nooit onder de aandacht gekomen van onze hedendaagſche plakvoerders; zy hadden het zeker ingehaald

met zangen en triomf

en naast hun welluidende *middeneeuw*, *vastenavond*, *Scheveningen*, enz. een plaats verleend. Zie wijders over dit *woeken* enz. en zijne afleiding TEN KATE, D. II; 2e pr. op OOK.

18 *Slechten ſchijn:* „ſchijn van onnoozelheid."

20 *Vaſt iſt:* „al vast is het."

Den Barenden Berg.

Sulck een faeck heeft *Agefilaus* Koningh in Grieckenland onderftaen. Want hy maeckte een bovenmaten grooten allarm, als of hy een ontelbaer heyrcracht te veld wilde brenghen, en met een ongheboorde menighte land ende lieden bekrijghen : liet oock alom de trommel flaen om volck aen te nemen. Als nu de roep groot was, ende verre luyde, foo heeft den Koningh *Tachus* uyt verwonderingh hem opghemaeckt, en is in Grieckenland getoghen, om dat groote volck te zien. Maer als hy daer quam, foo is *Agefilaus* met een cleyn veracht krijghfhoopken opghetrocken : 'twelck *Tachus* ziende, feyde hy : Den Bergh was fwangher, en heeft een Muysken ghebaert. ATHENÆVS.

CX.

EEN ſteygherende *Bergh*, wiens kruyn de locht dorſt terghen,
Uytmunte door haer ſteylt' de *Pireneeſche* Berghen,
Vermat haer ſtout en koen, dat ijder hoorde' en zagh,
Hoe zy een nieuwen *Bergh* ſou brenghen voor den dagh:
Dus ſwangher barſt zy uyt of't ſellijck had' ghedondert:
Dies liep de wereld toe, en ijder was verwondert,
Verwachtende wat vreemdts: door't krakende ghedruys
Baertſe uyt haer ſwanghre lijf de lachelijcke Muys.
Is dit, riep elcken een de vrucht van't hooghe roemen?
Het ſnorcken is maer windt, uw krijten wy verdoemen.
„Vergeefs en ijdel is die ſtoft van groote konſt,
„Van macht, van heerlijckheyt, alſt blaſen is om ſonſt.
„Poffhanſſen zijn 't te recht, want ijghelijck kan't mercken:
„Ghekrijts ghenoegh, geen woll, ſeyd' Nicker, en ſchoor't vercken.
„Den eenen van zijn haeff ſnorckt, d'ander van zijn boecken:
„Hier is heer *Calis* t'huys, den Doctor moetmen ſoecken
„In zijne camer daer de Doctors ſtaen te pronck:
„Dees is een man in't velt, en d'ander by den dronck.
„O onbevaren volck, wilt op dees baken letten,
„En leeren op't kleyn ſchip geen groote ſeylen ſetten:
„Vlaghvoerders ſtrijckt de fock, en haelt de wimpels in:
„Veel vlagghen (ſeght Maetroos) 'tſchip heeft geen botter in.

2 *Uytmunte:* weder als tranſitief werkw. Zie hiervoren CV, vs. 8.
10 *Verdoemen:* in de eenvoudige beteekenis van „afkeuren," *condamner*. Zoo zegt ook Gijsbreght:
Maer 'k heb hun wit verdoemt.
12 *Om ſonſt* of *om zunſt:* 't zelfde als: „voor niet," gelijk in 't H. D., komt dikwijls by Vondel, en ook by Hooft en andere ſchrijvers van dien tijd voor. Zie blz. 679, vs. 7.
13 *Poffhanſſen:* voor „ſnoevers", komt ook voor in de Pſalmberijming van Datheen.
13, 16. Hier volgen — eene by V. weinig voorkomende onnaauwkeurigheid — vier ſlepende regels elkander.
22 „*Veel vlaggen, weinig boter,*" zegt het ſpreekwoord. Volgends ROEMER VISSCHER beteekent dit, dat by ſchippers, die het meest op hun vaartuigen pronken, doorgaands het ſlechtst *geſchaft* wordt.

De Hasen en Vorsschen.

Noch vreefachtigher als de Hafen, is gheweeft den Keyfer Clavdivs. Want als hy ter tafel fat, foo moeften hem ghewapende maerfchalcken dienen. Al die hy verhoorde, liet hy eerft befoecken, of zy geen moordpriem, mes, griffie of eenigh fcherp by haer hadden; en als hy van eener verftond datmen hem nae zijn leven ftond, foo is hy foo verfchrickt gheworden, dat hy zijn regeringh wilde laten varen. Als hy op een tijd inden Tempel offerde, en datter een een ponjaert aende gordel had, dien hy juyft nevens hem fagh ftaen, foo heeft hy haeftelijck zijn raedt by hem ontboden, ende voor de felve met ftenen en fuchten zich beklaeght, dat hy nerghens zijns levens feker ware: heeft zich daerop t'huys ghemaeckt ende binnen ghehouden, ende niemandt meer tot hem inghelaten; maer alleen daernae ghetracht, hoe hy't leven ende zijn rijcke behouden mochte. Sabellicvs lib. 2.

CXI.

De *Haſen* eens ontvlucht der Honden felle macht,
Hier hadden (bleeck van vreeſe) haer legher-plaets ghebracht,
Op't onverzienſt beghint den Noorden windt te ruyſſchen,
In 't midden van 't gheboomt: de bloode *Haſen* kruyſſen
Het boom-rijck eycken boſch, en komen aende kandt
Van't drabbighe Moras met hopen aengherandt.
De *Vorſchen* onghewoon zoo ſchielijcke gheruchten,
Beginnen oock uyt ſchrick van dit ghewelt te vluchten.
Der *Haſen* Capiteyn riep ſtout en onverſaecht,
Spitſbroeders wijckt niet meer, nae niemanden en vraecht,
Ghy ziet wy zijn een ſchrick van vreeſſelijcke dieren,
Waeromme zouden wy de rappe winden vieren?
„'t Gaet noch ſoo alle daegh: wanneer de bloode guyl
„Zijn minder over magh, hy acht hem als een uyl:
„Hy is zoo in zijn ſchick, hy blaeſt zoo uyt zijn darmen,
„Hy kapt drij mannen af met een houw ſeven armen.
„Hy wijckt voor niemand niet, wanneer zijn vyandt vliet,
„Dan iſt een man in't velt, hy vreeſt noch acht hem niet.
„Maer als die wederom zijn tanden gaet ontblooten,
„Dan kieſt hy't Haeſe padt, loopt voor een blaeſs met kooten.

6 *Aengherandt:* met den gewonen klankwisfel voor „aangerend."
10 *Niemanden* is een 4e n. v. van *niemand*, even gelijk *yegelijcken* van *yegelijck*.
12 *Winden* voor „hazewinden."
Vieren voor „ontzien."
13 *Guyl:* hier alleen voor „lafaart, druiloor."
16 *Hy kapt drij mannen* enz.: namelijk „*aan* drie mannen." 't Plach een zeer gewone aardigheid te wezen, die wy nog terugvinden in LANGENDIJKS *Zwetſer*, waar Katrijn vertelt:

Krispijn zegt, dattie in Jerasmus heit elezen
Van zeker volle helt, die hieuw met eenen ſlag
Wel *zeven* armen van *drie* kaerels af. —

Byſchr. blz. 620 *Verhoorde:* „audientie verleende".

De Draeck en Oliphant.

Sulcx is den Philifteen ghebeurt. Want als zy met arghliftigheyt *Samfon* zijn fterckte hadden ghenomen, d'ooghen uytghefteken, ende in een meulen deeden malen, hem zeer plaghende, ende haer tijdcortinghe van hem maeckten: En dat *Samfon* vermerckte, datter een groote menighte van Philifteen in haer Afgods Tempel verfamelt was, foo nam hy voor, dat hy hem aan haer wreeken wilde nae zijn vermoghen: doch wilde niet fterven, of de Philifteen ftorven met hem. Grijpt derhalven beyde de pilaeren, daer't huys op ruftede, ende doetfe met den Philifteen ter neder vallen, ende doode alfoo hemfelven ende haer mede. JVDICVM CAP. 16.

CXII.

EEN eyſſelijcken *Draeck* bevocht een *Oliphant*,
En heeft hem metter vlucht ſeer ſchricklijck anghe-rant:
Omſlingherde' hem zijn been, en met vergifte ſteken
Komt 't bloed als een riviere uyt zijn groff' lichaem leken,
Aemachtigh ſlap en flau door de' uytghemarchde kracht
Pofte' hy den *Draeck* op't lijf, doode' hem met gantſcher macht.
„Dit is des werelts loop; wanneer de wree Tyrannen
„De vrome te vertre'en, en d'arme netten ſpannen,
„Omringhen haer ghelijck, en ſuyghen uyt haer bloed,
„Dan valt de vrome op't lijf die hem de wreedheyd doet.
„Ghelijck de ſnelle *Rhee*, die op de ſteylle klippen
„Den *Jagher* had ghejaeght, van meeninghe' hem t'ontſlippen,
„Klimt, klautert, toegheruſt de Iagher ſtrengh en ſtijf:
„De *Rhee* ziet s'doodts ghevaer, ſpringht botz hem op zijn lijf.
„De Iagher breeckt zijn hals, zijn armen en zijn beenen.
„De *Rhee* valt onverſaeght te barſten op de ſteenen.
„Zoo wie oock yemandt meent te plaghen nae zijn wil,
„Die jaeght hem ſelven meeſt, de Iagher ſtaet niet ſtil.

3,4 ***En met vergifte ſteken Komt*** enz.: verkeerde zinbouw; verſta: „en doet met haar vergifte ſteken 't bloed," enz

5 *Uytghemarchde* van *uitmargen* of *uitmergen*, waarvan *uitmergelen* het freq. is. Het laatſte echter is meer algemeen in gebruik geweest en is 't nog. Maar ook het H.D. heeft *ausmarken* en *ausmergeln*, *exprimere medullam*, *enervare*.

11, 12. Die deze beide regels op zich zelve las en met onze hedendaagſche ſpraakleer te rade ging, zoû het tegenovergeſtelde verſtaan van 'tgeen de dichter bedoelt, en meenen, dat *de Ree den Jager* najoeg. Intusſchen is er op deze regels, in verband met den 13den, uit een ander oogpunt meer gegronde berisping: en, offchoon de zin den eenigzins oplettenden lezer duidelijk genoeg moet zijn, zal hem een behoorlijke analyſe echter moeite kosten. Over 't geheel zijn ſtijl en verſifikatie van deze fabel al byzonder ongelukkig.

14 *Botz:* zie blz. 615. vs. 19.

18 *De Iagher ſtaet niet ſtil:* ſpreekwoord — ook thands nog in gebruik: „wie een ander jaagt ſtaat zelf niet ſtil" — de verklaring gaat, *inverſo ordine*, vooruit: *Soo wie — ſelven meeſt*" De zin is: „die een ander moeite aandoet, drijft, enz. doet eerst zich zelven moeite aan, kan zelf er geene rust by genieten, en ſtraft dus zich zelf door het eigen ſtrafwaardig feit."

Den Haen, en den Diamandt.

Ghelijck defen *Haen*, foo zijn die van *Peru* ende *Japonia* gefindt. Want al ift dat zy't fuyverfte gout, ende zilver ende edelghefteenten vinden, foo achten zy't doch weynigh, ja fegghen, Het waer ons beter ende profijtelijcker, hadden wy rog, of terwe in ons landt ghevonden. ANNALES NOVI ORBIS.

Crates groote rijckdom verkreghen hebbende, heeft die felve niet alleen veracht, maer oock inde Zee gheworpen. Beter ift (feyde hy) dat ick u verdrencke, als dat ghy my verderft.

CXIII.

De krijghſche en ſtrijdbaere' *Haene'* al krabbelend' met ſpooren,
Soeckt in het vuyle ſlick, ontrent de Goyſche kandt,
Nae haver of nae kaff, nae boeck-weyt of nae kooren;
Terwijl hy 't koſtjen ſoeckt, vindt hy een *Diamandt.*
Sprack: wat magh my 't Iuweel (dus cierelijck) vermaken,
Dat d'ooghen wel verfraeyt, en lonckt my lieflijck an?
Ick ſoeck ſlechts kaff en graen, om aenden koſt te raken:
Dees pracht en overdaed daer heb ick 't walghen van.
„Ghekroonde Vogel wijs! kont ghy dijn meerder leeren,
„Haer wulpſche dartelheyt, en diere pronckery
„Verachten en vertreen? dus menſche wilt u keeren,
„En ſpieghelt doch aen hem uw prael en hoverdy.
„De *Peerle'* is oock de *konſt* der wijſe en hooghgheleerde,
„Die van d'onwetende' *Haen* verniet wort en verneert:
Uytwendighlijck, en is cieraet van geender weerde,
„Zoo ghy inwendighlijck nootdruftigheyt ontbeert.

6 *Verfraeyt* voor „bekoort" *Verfraaien* wordt by KILIAEN evenzeer met *recreare*, „vervrolijken," als met *ornare*, *decorare*, „vercieren", vertaald en is ſynoniem met *verfroyen*, *vervroijen*. Zie blz. 66, vs. 531.
9 *Ghekroonde Vogel wijs:* d. i.: „wijze, gekamde vogel."
14 *Verniet:* „vernietigd, te niet gedaan."

De Leeuw, den Haen en den Ezel.

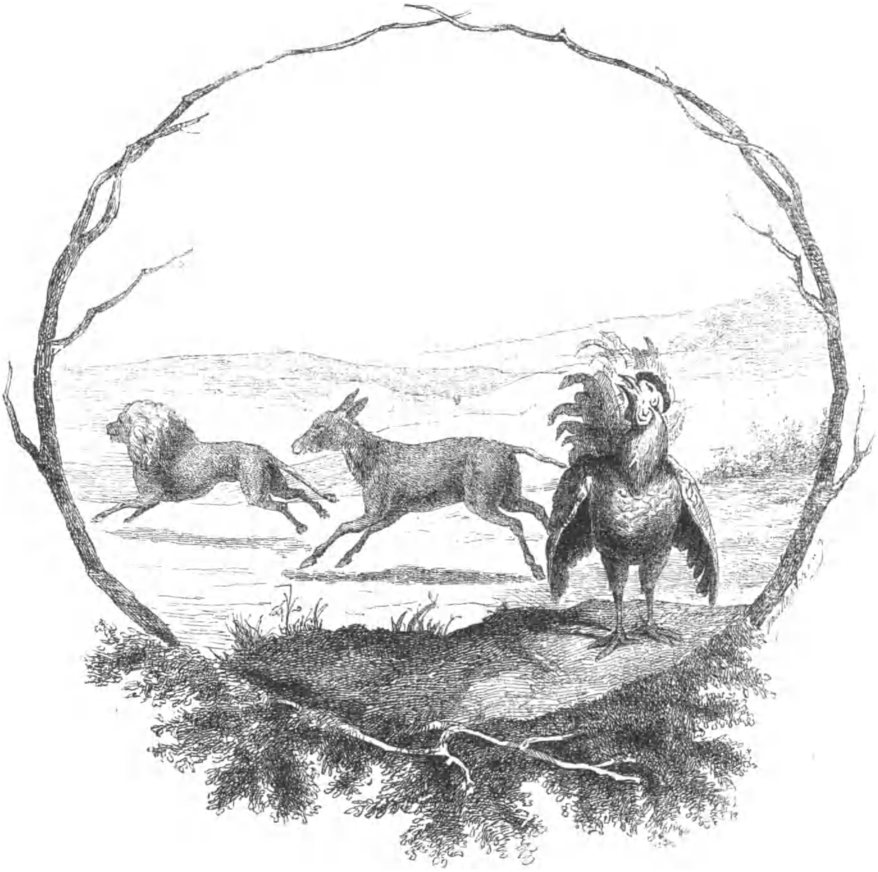

Sulcke Ezels waren de *Cymbri.* Want als *Marius* de plaets, daer hy zijn leger gheslaghen had, om de stralen des Sons gants onbequaem vondt, om hen slagh te leveren; soo heeft hy hem met zijn Volck ter zijden begeven, 't welck de *Denen* ziende meynden dat hy uyt vrees voor haer vluchtede; hebben derhalven sonder rechte slaghoorde haer opghemaeckt, ende *Marium* naghetogen. De welcke uyt den Sonneschijn gekomen wesende, hem omghekeert ende haer met groot ghewelt aenghegrepen, ende alle ter selver plaetse nederghelcyt heeft. FRONTINVS 64.

CXIV.

DEN hoogh verheven *Leeuw* vermoeyt van't ſtadigh jaghen,
Vant eenen *Eſel* ſtaen, verloomt door 't ſacke draghen,
Daer by een Lombaertſche *Haen*, die door zijn luyd ghekraey,
Den trotſen *Leeuw* verſchrickt, dat hy met eenen draey
Zich op der vlucht begheeft. den *Eſel* overmoedigh,
Waent dat de *Leeuw* bedeeſt wort door zijn ſelheyd woedigh,
Hem op zijn hielen volght met een geſwinden loop,
En t' onbedachtelijck brenght hy zijn vleeſch te koop.
De *Leeuwe'* int ſwinghen ziet den traghen *Eſel* volghen,
Scheurt hem ter aerden ſtracx met een ghemoet verbolghen,
En zeght: dit is voor my, voor 't welghebooren bloed
En 't eedle koninghs herte' een doren in mijn voet,
Dat ick voor yemant wijck. dit is, o ſlechten broeder!
Dijn uyterſte bancquett. o aller Haeſen moeder!
„Volgh waenwijs niet dien raed, om als dijn Prince vliet,
„Hem ſmaet en ſpot te doen, om voeden zijn verdriet:
„Of u ſchoon t' Avontuer toont gunſtigh haere tuyten,
„Zy draeyt te ſchielijck 't hooft, en ſteeckt u inde kluyten.
„Verſtonden zy te recht den korrel vande zaeck,
„Dat onbedachtheyt is 't verderff der dwaeſen vaeck,
„Zy zouden wel beſint op beter kanſſen letten,
„Den *Eſel* zouw den *Leeuw* niet nae zijne' eere zetten.

3 *Lombaertſche Haen:* zie CVIII: 2; doch waarom juist weder een haan uit Lombardyen?
3-5 PLINIUS o. a. verhaalt dat de leeuw voor 't gekraai van den haan op de vlucht gaat.
9 *Swinghen:* 't zelfde als „zwenken." De vorm is in 't *Eng. to ſwing* bewaard; doch daar in activo.
13 *O ſlechten broeder!* Reeds meermalen zal men hebben opgemerkt, dat Vondel aan den vocativus den Latijnſchen vorm geeft. Zoo doet ook HUYGENS nu en dan b. v. I: 14.

Gaet uyt, vervloeckten hoop!

14 *Bancquett:* „gastmaal," van „banken" is hier „het laatſte banket," waar de ezel by tegenwoordig is en zelf den hoofdſchotel uitmaakt.
Aller Haeſen moeder: om zijn kleur, lange ooren en ſchuwheid wordt de ezel meermalen dus genoemd.
Tuyten: *tuyte* is „hoorn" en men zou hier aan den hoorn des overvloeds kunnen denken, waarmede Fortuna gewoonlijk wordt afgebeeld. Doch hier wordt van 't Avontuur geſproken, dat men op zijn tijd by de *tuyten*, d. i. by de hairen moet weten te vatten. HUYGENS geeft in *'t Voorhout* aan de *zon* den naam van *tuyten-kroller*, „hairkruller."
18 *Zy... ſteeckt u inde kluyten:* „zy duwt u naar beneden." Zoo zegt men van een hoog opgeſchoten knaap „hy is ferm *uit de kluiten* gewasſen." De ſpreekwijze is echter, behalve waar zy op lichaamsgroei doelt, buiten zwang geraakt.
19 *Korrel* voor „kern."
22 *Niet nae zijne' eere zetten:* offchoon men in zulken zin meer gewoon is te zeggen „naar zijn eere ſtaan", mag *zetten*, dat wy hier aan 't rijm te danken hebben, volſtrekt niet afgekeurd worden. Integendeel, er zit iets dichterlijks in, en 't vloeit tevens als van zelfs uit de voorgeſtelde handeling voort *Iemand nazetten* is algemeen genoeg in gebruik.

Byſchrift, blz. 626. *Cymbri* (Kimbren) worden naderhand *Denen* genaamd. Men denke hierby aan den *Kimbriſchen Cherſoneſus* of Jutland.
Nedergheleyt: d. i.: *om hals gebracht, verſlagen*. Een „neêrlaag" is nog ſynoniem met „manſlag."

Den Hase en de Schiltpadde.

Het laet hem aenzien, of *Hannibal* die wijtvermaerde Veltoverste, ende ***Fabius Maximus*** dierghelijcken compact met malkander ghemaeckt hadden. Want *Hannibal* was in zijn voornemen, ende aenslaghen rasch ende snel, ***Fabius*** daerentegen langhsaem ende bedacht. *Hannibal* verliet hem op zijn cloeckheyt, ende vingh de saeck somtijds gants onbezint aen. Maer ***Fabius*** was wel langhsaem, nochtans vierigh, ende stantvastigh in't werck. Hier uyt quamt ('t welck oock *Hannibal* selfs moest bekennen) dat ***Fabius*** dickwijls snelder met zijn welbedachte langhsaemheyt, als *Hannibal* met zijn altegrooten haest acnquam, ende de stadt innam. IN VITA FABII.

CXV.

EEN ongheziene kans de *Schiltpadde'* heeft beſtaen,
Als met den lichten *Haes* zy ginck een wedſpul aen,
Die met zijn ſnelligheyt, en raſſigheyt van leden
Dit loome dier verbaeſt met alle ſchamperheden:
Wat wilt ghy kruyper doen? o! luyen rondaſſier,
En al te traghen prij? kruyp, kruyp, nae dijn manier.
Ick koom noch vroegh ghenoegh. ſchudt van dijne' harde ſchelpen
Noch zoo veel beenen uyt, en laetſe d'ander helpen:
Ick ben doch morghen vroegh te Ronſſen voor de ſtadt,
Eer ghy ten eynde zijt het geldeloofe padt.
De *Schiltpadde'* haren wegh ſpoeyt ſtadigh ſonder dralen:
Geen ſlaep ontrooft haer vlijt, om eere' en prijs te halen;
En vindt den *Haſe* niet als op den avont ſpae,
Die doen zijn daed verfoeyt, meer om de ſchande' als ſchae:
„Koomt rappen wiſpeltuyr, die ſchijnt den baers t' ontgallen,
„Uw roem is al ghedaen, uw ſpillen zijn ontvallen:
„Schout hoe gheſtadigheyt den lauwer-croon ontfanght,
„En 't wiſpeltuyrigh hert aen s'armoedts borſten hanght.
„D'een groote ſteden bouwt, verrijcktſe door haer wallen,
„En d'ander werptſe neer, doet alle dinck vervallen.
„De ſtaeghe jagher jaeght, en wint ten leſten 't velt,
„Wanneer hy op den troon der eeren wort gheſtelt.

2 *Wedſpul.* Hier bezigt V. het Amſterdamsch dialekt.
5 *Rondaſſier:* d. i.: „rondas- of ſchilddrager."
6 *Prij*: als mermalen voor „kreng;" gewone ſcheldnaam, dien wy ook in onze oude kluchten niet zelden aantreffen.
9, 10. De aardigheid, die in deze woorden ligt opgeſloten, zoû duidelijker zijn, indien wy wisten waarvandaan de beide hardloopers hun wedren begonnen en tot hoe ver zich die uitſtrekken moest. Een *Geldeloos Pad* kennen wy Amſterdammers buiten de poort onzer ſtad; — maar waar ligt *Ronsſen*?
11 *Spoeyt* is hier „beſpoedigt" of, elliptiesch, „ſpoedt over haren weg."
14 *Doen:* „toen."
15 *Wiſpeltuyr* is misſchien een zetfout voor *wispeltuyt*, of een adjektivale voor *wispelturige*, en gelijkvormig met *ongeduur*, *ongeſtuim* enz.
Baers t' ontgallen. Dit is als ſpreekwoord, ietwat gewijzigd, verbasterd, nog in 's volks mond. „Hy zal de bot *ver*gallen!" Hy denkt wat groots te kunnen.
16 *Uw ſpillen zijn ontvallen* voor „uw kracht of macht of vlugheid is u benomen." De oorſprong dezer ſpreekwijze, 't zij dat *ſpillen* voor „beenen" verſtaan moet worden, en dan beteekent het: „uw beenen lieten u in den ſteek," (wat wellicht een repliek is op 't vroeger door den haas gezegde, vs. 8: „ſchudt vrij nog een ſtel beenen uit uw ſchild.") 't zij het op de *ſpillen* der vlasſpinſters zie, is my duister: een opheldering zal my welkom zijn. Zie overigens KILIAEN, die *in v. ſpillebeen* tweederlei afleiding opgeeft.
21 Nog als ſpreekwoord in gebruik: „de geſtadige jager wint!"

De Spijse-draghende Ezel.

Veel ongheluckiger als deſe laſt-draghenden Ezel, is geweeſt die ellendighe ghevanghen Keyſer *Valerianus*. Want als hy vanden Koningh van Perſen *Sapor* geheeten bekrijght, ghevanghen, met ſtricken ghebonden, ende in ſlavernye ghebracht was, ſoo heeft hy als een arme Ezel zeer ſwaren arbeyt doen moeten, ende hem oock voor een voetſchamel laten ghebruycken, als de Koningh te peerd wilde zitten; is oock noch ellendigh gheſlaghen, ende armelijck gheſpijſt, tot dat hy in ſulcken Ezels arbeyt zijn leven ellendighlijck eyndighde. SABELLICVS.

CXVI.

Hier, hier, ghy Vrecken hier, ſchout *d'Ezel* overladen
Met bouten, hoenders, taert, gheſoden, en ghebraden,
Saucijſſen, Haſen, Wijn, Capoenen, en Paſtey,
En hy eet diſtlen zelf op ſchraele en dorre wey.
„Zoo gaet het oock met u, verſchroockte gierghe ſlaven:
„In rijckdom zijdy arm, becommert gaet ghy draven:
„Hebt ſtadelijcken ſorgh, beſwaert met druck en klagh,
„Vindt geen gheruſt ghemoet, en woelt ſchier nacht en dagh:
„Slurpt wey en water in, ſchroomt uwen buyck te vullen:
„Een ander heeft uw haef, derf leckerlijcken ſmullen.
„Die 't goedt heeft, ſuyght de poot; die 't niet heeft, eet ghebraet.
„Dees loert op woeckers winſt, en d'ander op verraet:
„En altijd heeft hy vrees, verſmoort in ijdle ſorghen:
„Komt ſtadigh broodt te kort, becommert voor den morghen:
„Onthout zijn luſt het goet, en ſpaertet uyt zijn mont;
„Dat in het eynd verbraſt wort door de Katt' of Hondt.

5 *Verſchroockte:* d. i.: „verſchroeide, verſchrompelde, gerimpelde." Zie BILD. *op* HOOFT III, 280, en *Uitlk. Woordenb.* op HOOFT *in v.*

16 Het oude Vlaamſche ſpreekwoord (ook op ſommige plaatſen van Noord-Nederland nog in den mond des volks) luidt:

Al wat men ſpaert uit ſijnen mondt,
Is voor de Kat of voor den Hondt.

Den Hondt en de Schaduwe.

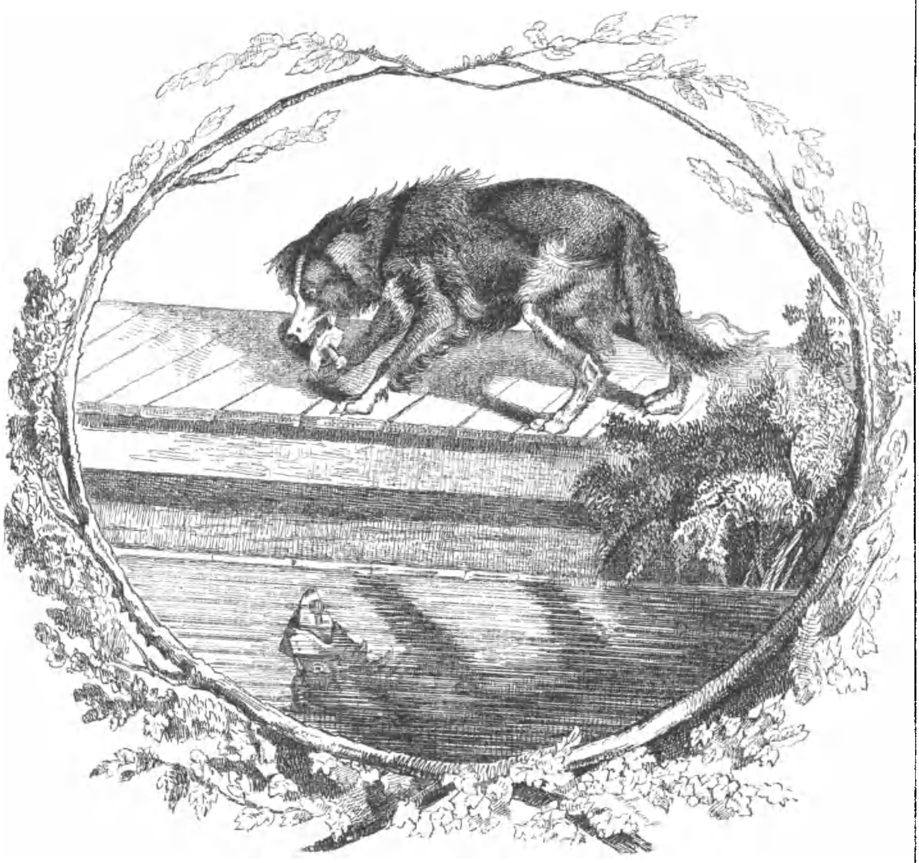

Soo gheluckte het den Romeynſchen *Craſſo*. Deſe was rijck aen gelt ende goeden, ende hadde rontom Romen groote heerlickheden. Maer als hy dat ſchoone land der Parthers hadde ghezien, ſoo meynde hy daer noch veel rijcker te werden. Verliet derhalven wat hy te Romen had, ende ſnackte na de goederen der Parthen: doch is door zijn gierigheyt bedroghen: mits hy al 't gene hy had verloor; ende 't geen hy verhoopte, niet en kreegh. PLVTARCHVS.

CXVII.

Een fluxen *Waterhondt* quam uyt een ſlaghers hal,
En kreegh dit *Hachjen* voor zijn trouwigheyts verval:
Al wandelende voorts een treetjen over 't water
Vergroot der Sonnen ſchau zijn aes zoo, dat 't gheſchater
Van vreughde 'int herte ſprangh, midts dien hy hongrigh hapt
Nae den ghewaenden brock, doe was hem 't vleeſch ontſnapt.
„Dit is een leerlijck beeld van bodemlooſe menſchen,
„Die nimmermeer vernoeght, nae groote ſchatten wenſchen,
„Ghepijnight ſtrenghelijck vande' helſche Gierigheyt,
„Die nacht en dagh ontrooft al haer gheruſtigheyt:
„Vergaepen zich aen 't groote', en laten 't ſekre vaeren,
„En wilden op een bott, dat zy de Keyſer waeren.
„'t Waer beter dat zy haer ghenoeghden met den buyt.
„De valſche *Hoop*' bedrieght, en jaeght ter poorten uyt.
„Laet dit een baecke zijn, onſadelijcke Gieren,
„'t Seyl uws begeerlijckheyts niet ruym te laten vieren.
„'t Ghenoeghen is het al: 't is beter (hoe ghy pocht)
„Een Voghel inde handt, als hondert inde locht.

1 *Fluxen: fluks* als adjektief moet ons wel vreemd ſchijnen, maar was by onze oude ſchrijvers zoo ongewoon niet. — Hooft bezigt ook *Fluxheit:* zie *Uitl. Woordenb. in v.*
2 *Hachjen* of *hachtjen* is 't zelfde als „hapjen". Zie hierover ten Kate, D. II, 1e pr. op houw.
5 *Sprangh*: oud imperf. van *ſpringen*, als *ſpan* van *ſpinnen*, *wan* van *winnen*, enz.

Den wreeden veranderden Leeuw.

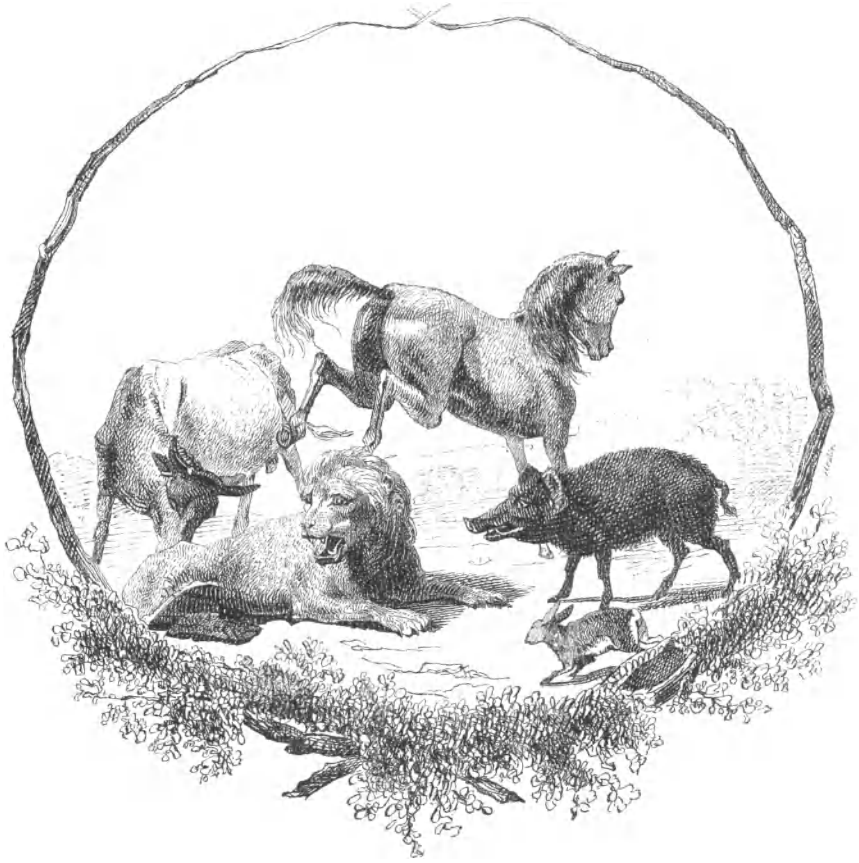

Even alſoo iſt een Vorſt in *Sicilia* ghegaen, die ſonder eenighe ghenade ende barmhertigheyt veel jaren in zijn regeringh de onderſaten als een Tyran gheplaeght, ende ghequelt had. Welcke Tyrannye hem namaels tot groote ſchade heeft gedijet: want hy worde daerom van haer verjaeght, ende van elckeen hulp ende trooſtloos ghelaten, dies hy in zijn grijſe ouderdom hongher, ende kommer lijden moeſte. PLVTARCHVS.

CXVIII.

DE Koninghlijcke *Leeuw*, die in zijn friſſche daghen,
Al 't andere ghediert plagh wreedelijck te plaghen,
Ontzien worde' om zijn moort en ſtrenghe Tyranny;
Dies zidderde' elck bevreeſt voor zijne raſerny:
Nu zijnde traegh en ſwack, van alle man verſtoten,
Veracht werdt en beſchimpt van al zijn Rijcx ghe-
noten.
Dies d' een uyt ouden haet, wijſt hem zijn ſtaelen voet,
En d' ander wrockigh toont hem zijn ijvoyren hoet.
Elck juyght, om dat hy moet in bittere' armoe leven:
Nu leyt hy hulpeloos, die 't eertijts al deed beven.
Zoo dat hy ſonder trooſt, verwacht in zijne noodt
Zijn quijnende' ouderdom te ſcheyden met de doodt.
„Zoo ſteunt de ſtoute menſch op rijckdom en op krachten:
„Verdruckt en vilt by nae zijn minder met verachten:
„Hout dien hy overmagh geduyrighlijck in anghſt,
„En toont zich als den Leeuwe', heer' inder dieren vanghſt:
„Stelt 't recht naer zijnen zin, daer d' arme moet om treuren,
„En ſchraept in zijnen ſack, al wat hem komt te veuren;
„Dies als hy comt in noodt, dan is een ijder t' ſoeck:
„Want hy laedt op zijn hals den welverdienden vloeck.

3 *Ontzien worde'* voor „werd ontzien." Den vorm van *worde'* voor *werd*, die meermalen in deze fabelen, vooral in 't prozadeel voorkomt, hoort men nog dikwijls door ouden van dagen in Amſterdam en over 't Y bezigen. De apoſtrofe is om de ſmelting aan te duiden, gelijk overal elders, b. v. in deze fabel vs. 4, 9, 12, 16.
8 *IJvoyren hoet:* verkeerdelijk voor „horens."

De Struys en't Nachtegaelken.

Sulcken manier heeft de Keyſer *Domitianus* inde Schou-ſpelen, die *Quinquatria* hieten, opghebracht ende onderhouden. Want in die ſelve moeſten de Hand-werckers haer konſtighe hand-werck, de *Poëten* of Rijmdichters hare *Carmina*, de *Redeners* hare cierlijcke ende welgheſtelde redenen, de Schermers haer gheſwinde ſchermſlaghen, de Springhers ende goochelaers haer luchtighe ende kromme-ſpronghen, ende bootſen vertoonen; ende een ijder zijn kunſt, op 't hooghſte ende beſte loven ende prijſen. MATTHÆVS RADÆVS.

CXIX.

DE ſtaelverſlinder *Struys* en 't *Nachtegaelken* t' ſamen,
Elckandren haren roem trotzeerende benamen.
De Voghel langhghebeent zijn vederen verhief;
De *Nachtegael* zijn ſtemme, elck een om hooren lief.
Monarchen (ſprack de *Struys*) die werrelden beſtieren
Met mijne pluymen haer vereedlen en vercieren.
Mijn liefelijck gheluyt op welgheſtelde maet
(Riep 't Voghelken) verheught een yeder in zijn ſtaet:
't Zij Vorſten trots ghehult met purpre en zijde banden,
Of landlien die 't gheluſt te ploeghen d' ackerlanden.
„Een ijder die hier leeft, 't zij van wat ſtaet, ghewis
„Ghetrocken word tot 't geen zijns herten welluſt is:
„Dat dunckt hem alderſchoonſt, en magh hem niet vervelen,
„Elck *Zot* heeft zijn *Marot* en tijdverdrijf om ſpelen.

1 *De ſtaelverſlinder.* Een oud volksbygeloof heeft aan den ſtruisvogel het hyperbolieſch vermogen toegekend van ijzer en ſtaal te kunnen verteeren.
14 *Marot:* zie BILD. *Geſl.* op *Zotskolf.* Wel beſchouwd, zoû het volksgezegde: „elk meent zijn uil een valk te zijn", hier beter op ſlaan.

Byſchrift, blz. 636. *Bootſen:* „potſen,"

De krancke Gier.

Infgelijcx word de Koningh *Merobedus* hulpeloos ghelaten, die een groufaem Tyran, ende ijfelijcke bloedfuyper was, ende veel Koninghen, niet anders als een Dieffche Gier de Hoenderen, vervolghde, die oock den Keyfer *Tiberio* aen zijn landt ende lieden groote fchade had ghedaen. Defe op een tijdt qualijck gheftreden hebbende, ende aen zijn macht grootlijcx ghefwackt, heeft by *Tiberio* hulp ghefocht, om dat hy zijn adem mochte verhalen, ende zich weder-ftercken. Maer *Tiberius* floegh hem alle hulp af, ende feyde: Hy fach hem liever fwack dan fterck, doodt dan levendigh, op dat hy ende den zijnen van hem feker, ende onbefchadight moghten blijven. MARCVS WELSERVS.

CXX.

DE krancke Voghel *Gier* bad ernſtigh een gheſonden,
Hy wilde hem in 'sdoodts noodt zijns kranckheyts diepe wonden
Doch helpen heelen nu met goed en heelſaem kruyd,
Of anders iſt met my (ſprack d' arme zuchter) uyt;
'T is heel met my ghedaen, zal 't lijf niet houden moghen.
Neen (ſprack zijn macker) 'k heb met u geen mededooghen,
Ghy hebt my dick ghebracht in al te veel ghevaers,
'Ken maeck zoo licht geen roe voor mijnen eyghen aers.
Mijn hulpe is u ontzeyd; kond ghy u zelf niet helpen,
Ick zal in deſen noodt uw lijden geenzins ſtelpen.
„D'erfvijand inden anxſt belooft al 't geen hy magh,
„Vermits hy in zijn kruys zich geern gheholpen zagh:
„Maer waer hy eens verloſt uyt al zijn onghevallen,
„Van al 't geen hy beloofde en hielt hy niets met allen.

5 *Zal* voor „ik zal."

't Onvernoeghde Peerd en d'Ezel.

Op ghelijcke wijſe heeft *Chillas Agrigentinus* zijn knechten met arbeyt, hoe wel niet alte zeer, beladen; 't welck hun nochtans te ſwaer dachte: hebben derhalven over haer Heer gheclaeght, ende haer ghehouden als of daer geen knechten ter werelt waren die ſoo veel leden ende arbeyden moeſten als zy: Maer als zy eens met haer Heer over wegh reyſden, ende onderwegen herberghden by een die zijn knechten veel ſtrengher ende harder hield, ende dagh ende nacht als Ezels tot den arbeyt dreef, ſoo bekenden zy dat haer arbeyt nergens nae ſoo ſwaer was, noch haer Heer nae noch verre ſoo ſtrengh ende onghenadigh als die ſelve was. Hielden derhalven op te klaghen ende morren. STOBÆVS.

CXXI.

EEN fier *Deens Peertjen* moſt zomwijlen eens braveeren,
Met 't narrenſleetjen, en ſpeelwaghentjen zijns heeren:
Moſt zomwijl over 't ijs en ſcheuren 't ſpieghel-glas
Des Amſtels, die allom glad toeghevrozen was.
Het dertel krengh werd boos, en wonder ongheduldigh,
Want 't waenden 't was zijn Heer niet zoo veel arbeyds ſchuldigh,
Ter tijd het eens ontmoet' een waghen zwaer ghelaen,
Daer eenen *Ezel* ranck voor was gheſpannen aen,
Die naulijcx ſlepen mocht den zwaer gheladen waghen,
En dapper werd ghegroet en afgheſmeert met ſlaghen.
Het *Dene Kopken* dacht, Nu zie ick hoeter gaet,
'K heb oorzaeck om vernoeght te zijn met mijnen ſtaet:
Vermids men andren vind in ſteden en in dorpen,
Die veel meer ſlavernije, als ick, zijn onderworpen.
„Wie op zijn minder ziet, wanneer hem 't herte wroeght,
„Kan lichtlijck in zijn ſtaet zich vinden wel vernoeght:
„Om dat men menſchen vind, 't zij waer wy d' oogen wenden,
„Die onderworpen zijn noch tienmael meer ellenden.

2 *Narrenſleetjen* — en niet *arreſleetjen* gelijk beſchaafde lieden, die 't beter moeſten weten, elkander dagelijks napraten. De ſleden heeten aldus om de *narrebellen*, waarmede zy voorzien zijn; — doch wellicht is daarom hun, die er in rijden, de ware naam minder welkom.

5 *Krengh:* waaronder men in den regel een „dood dier" verſtaat, gebruikt V. hier om een „kittelorig, vinnig paard" aan te duiden. Zoo hoort men ook onder 't gemeen, aan een „vinnig menſch" den naam van „kreng" toeduwen.

9 *Mocht* voor „kon," gelijk meermalen.

11 *Dene Kopken:* eigenaartig en overeenkomende met de uitdrukking „dat is een kopjen," toegepast op een „nukkig, koppig mensch." Het blijkt uit deze benaming, dat men toen reeds aan de Deenen een kenmerkende ſtijfhoofdigheid toeſchreef.

De Zwaen en den Oyevaer.

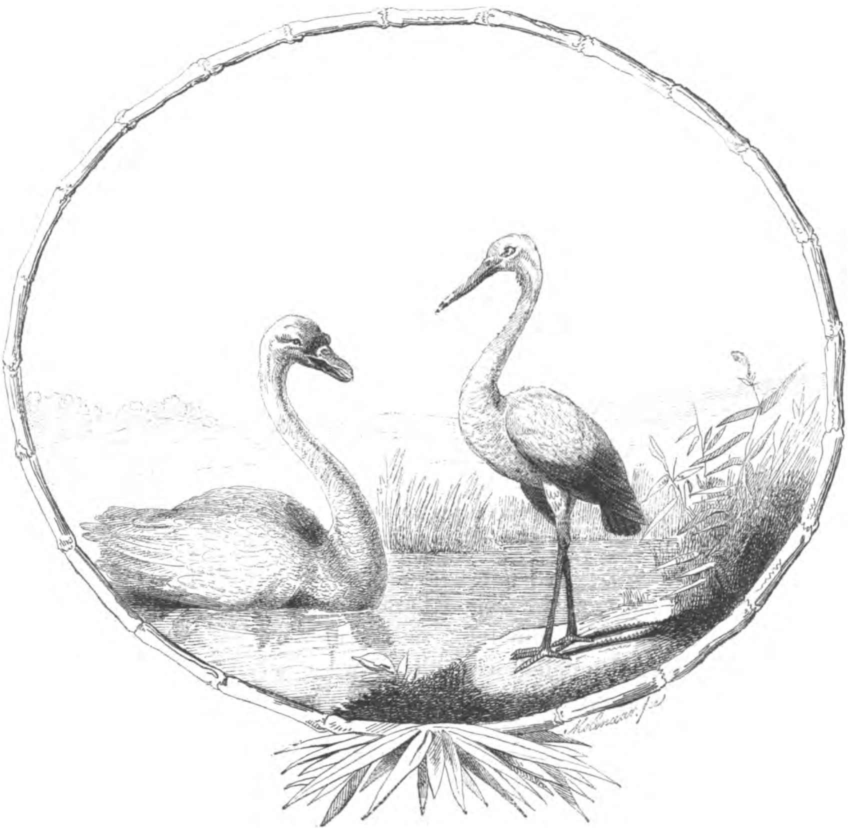

Alfoo heeft in zijn dootbed gantfch vrolijck ende lieflijck ghefonghen die Eerweerdighe man-Godts *Beda*. Daerover haer veel verwondert ende hem gevraegt hebben, waerom hy foo vrolijck fanck? Die falighe man-Gods antwoorde: Soude ick niet vrolijck zinghen, nadien ick zie ende bekenn, dat die droevighe tijdt mijns fterflijcken levens voorby is, ende de onfterflijckheyt naket, ende dat ick door defe tijdlijcke doodt al mijn noot, ende treuricheyt eyndighen fal, ende inde ceuwighe vreughd en falicheyd komen. GVLIELMVS MALMESBVRIENSIS.

CXXII.

DES *Somers Voorbode* eens de *Blancke Zwan* ontmoeten,
En vraeghden waerom zy haer leven met zoo zoeten
En aenghenamen lied hier eyndighden op 't leſt?
O (zeght zy) 't is van vreughd, dat ick van 't aerdſche neſt
Vol kommer en verdriet ten laetſten worde ontſlaghen,
En inde zachte ſchoot van ruſte word ghedraghen.
„Een arm katijvigh man, die vroom is van ghemoed,
„Valt 't leven wonder zuur, en 't ſterven honigh-zoet.
„Den dood hy vreughdenrijck wil in zijn armen loopen,
„Als die hem ſluyt de poort van 's levens kercker open:
„Van 't leven, dat veel eer een durigh ſterven is,
„Een Gaſthuys vol verdriet, en vol bekommernis:
„Een Zee die altijd woelt, daer 's droefheyds baren bruyzen.
„Gheluckigh is de ziel die vrolijck magh verhuyzen.

1 *Ontmoeten* voor „ontmoette," als meermalen, om 't rijm.
7 *Katijvigh:* „ellendig." Zie bl. 120.
11 *Durigh:* „gedurig."

De Voghel Phœnix.

Ghelijck den Voghel Phœnix hem ſelven zeer welrieckendt hout vergadert, 'twelck der Sonnen hitte aenſteeckt, ende hem daerop ſet ende verbrandt, ende dat daer nae uyt die ſelve aſſche eenen nieuwen Phœnix voortkomt: alſoo heeft onſe Heer ende Salighmaker *Jeſus Chriſtus* hem ſelven dat hout des Cruyces verkoren, ende is aen het ſelfde in't vier der heeter liefde te ghelijck verbrandt, ende gheſtorven. Maer daernae ten derden daghe is hy wederom nieu, onſterflijck ende onlijdelijck weder opgheſtaen. SS. Patres.

CXXIII.

ARABIEN draeght moedt, en gaet de roem afſtrijcken
Van d' ander werreld wijd, en alle Koninghrijcken:
Om dat de *Phœnix* ſtaegh haer zoele locht doorzweeft,
Die nimmer zijns ghelijck ziet, noch ghezien en heeft.
Die nae ſeſs eeuwen zat, en moe van hier te ſwerven,
Zich willigh en van zelf toe-ruſtet om te ſterven,
Op eenen ſteylen Bergh, daer hy zijn dood-bed ſticht
Met zoet welruyckend houdt, 't welck 't heete zomer-licht
Vermids zijn ſtralen komt ontſtekende veraſſchen;
De Voghel flucx verbrand, en word verteert tot aſſchen;
Waer uyt allencx ontſtaet en voortskruypt eenen worm,
Daer uyt een *Phœnix* word vernieut nae 's eerſten form.
„Verſtanden die gheleert in wijsheyd wijd uytſteken,
„Die werden hier by niet onvoeghlijck vergheleken,
„Om dat zy zelden eens aentreffen haers ghelijck,
„En door haer groote faem en eere onſterffelijck,
„Oock andren pricklen om met uytghereckte veeren
„Te volghen die gheraeckt zijn op den Bergh van eeren;
„Te vlieghen ſterrenwaers verheven met 't ghemoed,
„Tot daermen erft te loon den groenen lauwer-hoed.

1 *Moedt:* by uitnemendheid voor „hoog*moed*, trots."
Roem afſtrijcken: fraaie uitdrukking voor „roem wegdragen."
8 *Welruyckend:* naar ons tegenwoordig taalgebruik verkeerdelijk voor „welriekend."
9 *Vermids* voor „door." By Hooft komt in dien zin meestal *overmids* voor. Het heeft eigenl. de beteekenis van „door middel van." 't H. D. *vermittelst.*

De oude Oyevaer.

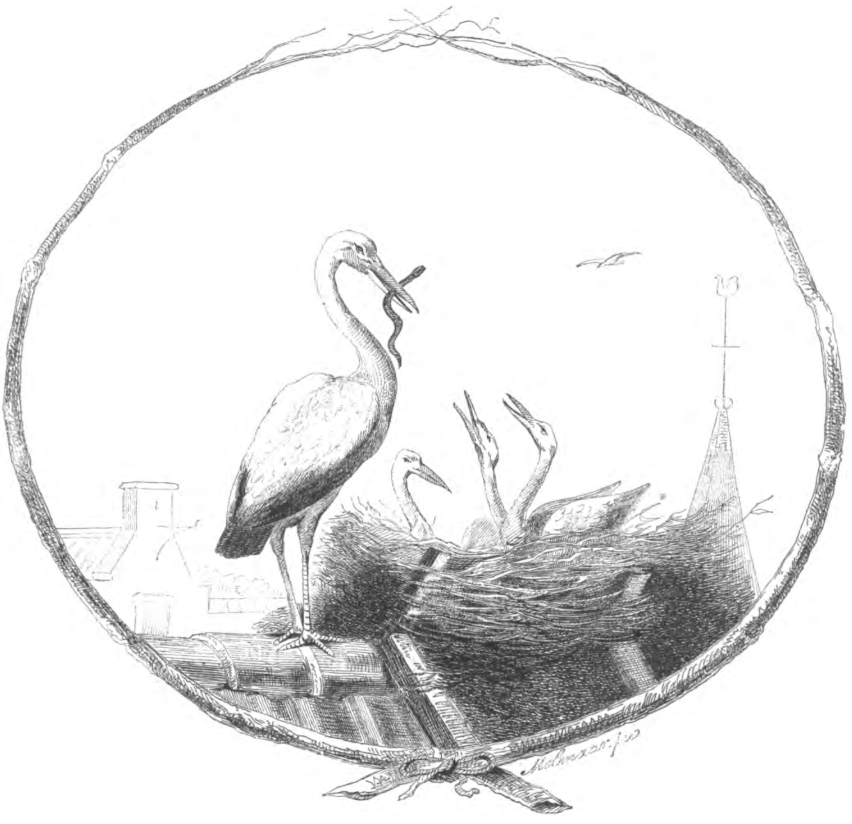

In ſulcker voeghen heeft haer ghedraghen *Pero Cinonis* dochter. Want als haer Vader niet alleen out maer oock ghevanghen waer, ſoo dacht zy by haer ſelven, hoe dat zy van hem gheteelt, opghevoedt, verſorgt ende wel uytghegeven was, en daerom ſchuldigh hem in zijn noot by te ſtaen. Dies zy verſocht by haer vader te weſen ende vande Rechters ſulcx verkreegh. Heeft alſoo haren Vader een langhe tijdt met haer borſten ende melck ghevoedt, ende by het leven behouden. VALERIVS MAXIMVS.

CXXIV.

IN Godsdienſt zal met recht de *Klepelaer* uytſteken;
Vermids hy zijn ghebroed in liefde onvergheleken
Getrouw tot inden dood, zijn hulpe en jonſte aenbied,
En ſtadigh byſtand reyckt in allerley verdriet:
't Ghebroedzel dat van joncx zy oeffnen en ghewennen,
Zal deze ontfanghen deughd in d' oudren weer erkennen,
En 't aes verre opgheſpeurt haer deylen wederom,
Wanneer haer overvalt den grijſen ouderdom.
„Aan oprechte oud'ren, die Godzaligheyd hanteren,
„De kind'ren niet dan deughd, en ware wijsheyd leeren:
„D' aenkomers ſlaenze gae, en nemen op haer acht,
„En hechten 't geen zy zien haer zelven in't ghedacht:
„Waer goe voorganghers zijn, daer zijn ontſteken lichten.
„En goede boecken, die in deughd de jongheyd ſtichten.

1 *Godsdienſt:* hieronder moet bepaaldelijk *pietas* in de beteekenis van „ouderlijke en kinderlijke liefde" verſtaan worden. De liefde van dezen vogel (*pietatis cultrix*, PETRON.) voor zijn jongen is van algemeene bekendheid. Zie o. a. PLIN. X, 32; ARISTOT. IX, 20, en de latere natuurfilozofen.
7 *Haer deylen:* d. i.: „met hen deelen" of „hun toedeelen."
9 *Aen oprechte oud'ren* enz.: voor „aan het voorbeeld door oprechte ouderen gegeven."
11 *D'aenkomers:* namel. „de jongen," „het kindtjen *komt* goed *aan*," hoort men nog uit veler mond; „een *aankomend* jongeling" is een alledaagsch gezegde.
12 *Haer zelven* voor „zich zelven, zich."

Blz. 646, Motto, reg. 3. *Uytghegeven*, namelijk *ten huwelijk*.

Godtsdienst des Oyevaers.

Soo Godts-dienſtigh heeft hem den Patriarch ende Outvader *Abraham* vertoont, als hy zijnen eengheboren zone *Iſac* ter liefde en ghehoorſaemheyt Godes, met ghewilligher herten op 't platt des altaers, zijnen Hemelſchen Vader tot een welrieckende offerhande heeft overghegeven. GENESIS 22.

CXXV.

ZIET hoe de *Klepelaer* den Schepper aller dinghen
Op-offert jaerlijcx een van zijn vruchts eerſtelinghen;
En uyt het hooghe neſt verpickt zijn kael ghebroet,
Ter tijd een vluggheloos het laghe kiezen moet.
„O menſche die noch groeyt en lacht in uwe zonden,
„En aen Godsdienſtigheyd u niet en acht verbonden;
„Ziet hoe den *Oyevaer* u voor het vierſchaer daeght,
„En van ondanckbaerheyd voor 't aenſchijn Gods verklaeght:
„Vermids ghy roeckeloos noyt liet ten hemel varen
„Het wierook dat hy eyſcht op zijn ghewijde altaren,
„Maer volght uws wellufts padt, en danſt op hare trom,
„Betreed de dorpels noch van kerck noch heylighdom:
„En weyt u beeſten-ziel in haer wellufſtigheden,
„Terwijl verbannen zijn de waarheyd en de reden.
„Doch 't is vergeefs ghepreekt, ghy houd het ſelfde ſpoor,
„Neemt op geen leeringh acht, geeft wijſheid geen ghehoor.
„Wel aen ghy Goddeloos! God ſal u niet verſchoonen:
„Ghedenckt ghy dient u zelf, ghy mooght u zelven loonen.

3 *Verpickt:* d. i.: „met pikken uitdrijft:" naar de kracht van 't voorvoegſel *ver*, dat *weg* beteekent; vergel. bl. 67, in de noot op vs. 555, bl. 84 en elders.
4 *Een vluggheloos:* „een die nog niet kan vliegen." Zie het aangemerkte LXIIII, vs. 7 op *vlug*.
17 *Goddeloos!* voor „Goddelooze!"

KLINCK-GHEDICHT.

ONTKERCKERT van het Lijf mijn *Ziel* korts gingh ſpanſeren,
En vond' een groen *Warande*, alwaer zy trots en fier
Sagh treden op het kruyt, en ſpeelen menigh *Dier*,
Oock *Voogh'len* licht en vlugh, van allerhande veeren.

O ſprack zy! laet den tijdt niet vruchteloos paſſeren,
Hebt acht op haer bedrijff en onderlingh gheſwier,
Miſſchien de Wijſheyd oock verburghen ſchuylt alhier:
Van Dieren mogen doch de menſchen zeeden leeren.

Zy lagh hier op haer luym, en hielt haer wegh gheſcholen,
En monſterde al het Choor der gener die hier dolen:
Ten laetſten leerens ſatt, zy 't lichaem weder vandt.

Beval de *Kunſt-Goddin* eens *Dichters*, met zijn dichten,
Een *Beeldenaer* uyt jonſt dees *Idé* te verlichten,
Om elck die aen te bien tot een dierweerdigh pandt.

1 *Korts* is „kort geleden, kortelings."
6 *Op haer bedrijff:* d. i.: „*op* het bedrijf der dieren."
9 *Zy:* namel. „de ziel."
13 *Een Beeldenaer:* verſta: „aan een Beeldenaar;" fraai woord, dat, ſinds lang uit den zwang, wel weder opgenomen verdiende te worden. Het ſtrookt allezins met de taalregels en is de beste benaming voor den beöefenaar van onverſchillig welke „beeldende" kunst, voor wien wy thands geen anderen dan den onvoldoenden tytel van „kunſtenaar" bezitten.

Vondel, nu ſedert jaren te Amſterdam gevestigd, had er den kring zijner bekenden meer en meer uitgebreid. Behalve van de Brabantſche Kamer, was hy ook Lid geworden van de Oude Kamer, en, al moge hy, gelijk wy hierboven onderſteld hebben, aan dat Lidmaatſchap hebben vaarwel gezegd, hy had daarom geen vaarwel gezegd aan de betrekking, daar aangeknoopt, niet alleen met de ſchranderſte vernuften, die Amſterdam bezat, maar ook met mannen van achtbaarheid en gezach; en velen onder hen hadden den vrijen toegang tot hun huis voor hem opengeſteld. Dit gemeenzaam verkeer tusſchen aanzienlijke en machtige mederegeerders van Hollands voornaamſte koopſtad en den eenvoudigen kouſewinkelier zal aan velen mijner Lezers vreemd toeſchijnen. Maar de kloof, die weinige jaren later de verſchillende ſtanden zoo wijd van elkander ſcheidde, was nog naauwlijks merkbaar in den tijd, toen Vondel zich als ſchrijver begon te doen kennen. Nog was het door geen uiterlijken praal, dat de woningen der Regenten boven die hunner medeburgers uitſtaken: nog was het Raadhuis, waarin zy vergaderden, geen vorſtelijk ſlot, dat als een achtſte waereldwonder werd uitgebazuind, maar een oud en nederig gebouw, met ſpitſen toren en ſombere bogen, tusſchen burgerwoningen inſtaande en leunende tegen het oude gasthuis. En dan die Regenten zelve: — nog droegen zy geen oude en gevierde namen; nog konden zy op geen reeks van voorvaderen bogen, die de burgemeeſterlijke waardigheid hadden bekleed. Zy mochten al de borst hoog dragen, wanneer zy herdachten, hoe zy door vroegere verdrukking of ballingſchap hun tegenwoordig aanzien en gezach verkregen hadden, zy waren toch zonen van het volk, en door geen adel van geboorte van hun medepoorters onderſcheiden. Integendeel, hun namen zelve, 't zij aan hun beroep ontleend, als die van Backer, Bicker, Huydecoper, Corver, 't zij aan het opſchrift, waarmede luifel of gevel prijkte, als Reael, Bontekoe, Schaep, 't zij eenvoudig naar den vadernaam genomen, als Witſen, Egberts, Lamberts, waren nog door geen tijdsverloop geädeld: en de minſte burger zag nog in zijn Regent een medeburger, wiens woning, wiens afkomst, wiens geheelen levensloop hy op zijn duim wist te vertellen, met wien hy als met zijn gelijke verkeerde, ja, wien hy by name toeſprak. Was het dan vreemd, dat men toen nog geen ſcherp afgeteekende kasten en koteriën had, waar wie er toe behoorde zich in terug trok?

Wel is waar, Vondel was geen poorter: noch door geboorte noch door aankoop bezat hy het burgerrecht: en, hy mocht al een aantal jaren binnen Amſterdam gewoond hebben, hy bleef behooren tot die vreemdelingen, op wie de Amſterdammer *pur ſang*, en hoe veel te meer de Oude Geus, uit de hoogte nederzag. Rijkdom bezat hy evenmin, en feesten of maaltijden kon hy niet geven om zich daarmede vrienden te verwerven. Maar hy was dichter: het tijdvak, waarin hy opgang begon te maken, was dat, waarin de jeugdige, zich in alle richtingen ontwikkelende Natie behoefte naar poëzy, naar letterkundigen roem begon te gevoelen, en waarin zy, die door hun maatſchappelijken toeſtand en aanleg beide zich geroepen konden achten om als voorſtanders en bevorderaars

der befchaving op te treden, het als hun plicht befchouwden, den jeugdigen kunftenaar aan te moedigen.

Men vergeve my deze uitweiding, die ik noodig achtte om de gemeenzaamheid te verklaren, welke het ons nader zal blijken, dat tusfchen Vondel en zoo vele lieden van hooger aanzien dan 't zijne beftond. Ik keer nu weder terug tot de Kamer „In Liefde Bloeyende," met fommige van wier Leden wy nader kennis moeten maken, om hun invloed, 't zij op de Letterkunde van dien tijd, 't zij op Vondel zelven. Tot de zoodanigen behoorden, behalve Roemer Visfcher, de Oud Burgemeefter Hooft en zijn beide zonen, Mostert, Starter, Vechters, Bredero en Coster.

Reeds in 1590 was Coornhert en nu ook in 1612 Spieghel overleden, zoo dat Roemer Visfcher de eenige overgeblevene was van het beroemde drietal, waaraan de Kamer zoo veel te danken had gehad. Van zijn werken heb ik reeds ter loops gewach gemaakt; ik moet thands omtrent hemzelven in eenige nadere byzonderheden treden.

Na een tijd lang gewoond te hebben op den Stads Cingel, tusfchen de Jan-Rooden-Poort en de nieuwe Haarlemmerfluis, in een huis, dat „de Kreeft" genoemd werd, had Visfcher zich, immers voor 't jaar 1605, gevestigd op den Zeedijk: 't geen daar uit blijkt, dat het gedeelte van de Gelderfche Kaai, tusfchen 't Hoofd en de Waterpoortsbrug, in een Keur van dat jaar befchreven wordt als gelegen „achter Roemer Visfcher." De woning van den man, wien Hooft om zijne gulheid den „ronden Roemer" noemde, ftond altijd open voor wie zich opgewekt gevoelde, om, 't zij met fcherts en boert, 't zij met meer ernftige onderzoekingen, een uur, des noods een geheelen avond, aangenaam of nuttig door te brengen. Maar het was niet alleen de hartelijkheid des gastheers, zijn geestig onderhoud, noch de hoop van tot zijnent de kloekfte vernuften verzameld te ontmoeten, die zoo velen naar zijne woning lokte: die woning bevatte twee groote trekpleifters in de dochters van den huize, Anna en Tesfelfchade, beide zoo vermaard in de gefchiedenis onzer Letterkunde, en toch zoo weinig, zelfs by de beöefenaars daarvan, bekend.

Geleerde Juffers, in den gewonen zin van het woord, en maar eenigermate gelijk aan die, welke Molières onvergelijkelijke pen zoo naar het leven heeft afgefchetst, zal ieder man van verftand en fmaak veeleer ontloopen dan opzoeken. Maar niet tot deze foort behoorden de dochters van den Ronden Roemer. Zoo zy al de Dichtkunst beminden en beöefenden, zy waren bovenal meisjens van fijne befchaving, aangenaam en lieftallig van omgang, in zang en fnarenfpel, in 't Fransch en Italiaansch bedreven, en ten volle de kunst verftaande, om door nu eens vrolijk, dan weder leerzaam onderhoud, haar gasten bezig te houden. Anna, in 1584 geboren, en dus drie jaren jonger dan Vondel, had als dichteres reeds naam gemaakt: en men wist, dat zy het was, die, door een meer gezuiverden fmaak geleid, de vaerzen haars vaders verbeterde en befchaafde. En toch zoû haar roem, offchoon door Cats bezongen, eerlang onderdoen voor dien harer jongere zuster.

Tesfelfchade, in 1594 geboren, ontleende haren zonderlingen naam

aan de zware schade, die, drie maanden voor dat zy ter waereld kwam, veroorzaakt was door een hevigen storm ter reede van Texel, en waaronder vele Amsterdamsche kooplieden, ook haar vader, geleden hadden. Van haar bevallige schoonheid, van de gaven, die haar vercierden, zal ik thands geen tafereel ophangen. Wy zien den kring, waarin Vondel te dier tijd was opgenomen, slechts even rond, en met een vluchtig oog: en ook op het lieve meisjen is ons niet meer dan een enkele blik vergund. Doch de Lezer getrooste zich dit: hy zal de aanminnige vriendin van Vondel en van Hooft nog dikwerf ontmoeten.

Cornelis Pieterszoon Hooft, meer voorstander dan beöefenaer der Letteren, was omstreeks de helft der zestiende eeuw te Amsterdam geboren, waar hy herhaaldelijk de Burgemeesterlijke waardigheid bekleedde. Hy was het, die in 1584 zich den krachtigen tegenstander betoonde van het voorstel, ter verheffing van Willem I tot Grave van Holland; die later boven anderen yverde tegen het gezach van Leycester, en die, in de geschiedenis van ons Gemeenebest de eerste vertegenwoordiger was van hetgeen men later noemde de Staatsgezinde party: van die party, waarvoor Oldenbarneveldt het hoofd liet, die, onder Jan de Witt oppermachtig, onder Willem III, gelijk later onder Willem IV, een kortstondige nederlaag leed, om na haren laatsten triomf, in 1787 geheel onder te gaan en niet langer dan in schitterende herinneringen of in ydele aanmatigingen voort te leven. En toch, niet zoo beroemd zoû die fiere voorstander van de rechten en de achtbaarheid der Amsterdamsche Vroedschap zijn geweest, had Vondel hem niet bezongen, en had niet een gedeelte van den stralenkrans, die zijn oudsten zoon omgaf, op hem terug geschenen.

Die zoon, Pieter Corneliszoon, was op 17 Maart 1581 te Amsterdam geboren. Reeds op zeer jeugdigen leeftijd was hy begonnen de Nederduitsche lier te hanteeren; waarvan zijn Treurspelen, Achilles en Polyxena, en Theseus en Ariadne, beide omstreeks het jaar 1600 gedicht, getuigen. Deze dichtvruchten, het eerste vooral, waren nog geheel, zoo wat den vorm als wat den stijl betrof, in den barbaarschen trant der oude spelen van de Rederijkers. Gewis, gelijk de Clercq te recht aanmerkt [1]), nimmer zoû de Achilles van Homerus gezegd hebben, wat Hooft hem in den mond legt:

Ghy, die nu gaet by nacht Troyaensche velt door-wand'len
Niet om te letten op dè wacht en 's vyandts hand'len,
Niet om 't voornemen van haer hulpers te bespien
Ghelijck een Capiteyn betaemt staegh toe te sien
Waer Troyes mueren swacxt, en lichtst sijn om te krencken,
Maer om de schoonheyt van u joffrou te overdencken.

De vorm dier stukken is, even als het Pascha van Vondel, nog geheel overeenkomstig met dien, welken wy in de Spaansche en Engelsche stukken aantreffen, en op eenheid van plaats, tijd of handeling wordt niet

1) Verhandeling, bl. 152, volgg.

het minst acht geslagen. Men kan dan ook uit deze eerstelingen van Hooft opmaken, dat, hoezeer hy een geletterde opvoeding genoten en zich aan 's Lands Hoogeschool te Leyden in de rechtswetenschap geoefend had, hy nog geenszins in den klassieken geest der Ouden was doorgedrongen. Zijn smaak vormde hy eerst later, en wel in de jaren 1602 en 1603, door het dagelijksch lezen en herlezen der Grieksche en Latijnsche schrijvers, vooral der geschiedschrijvers Polybius, Julius Cezar en Suetonius. Van Tacitus maakte hy eerst later een opzettelijke studie.

Maar wat vooral invloed had op zijn vorming en schrijftrant niet alleen, maar op de geheele Nederduitsche poëzy, was de reis, welke hy, tot voltoojing zijner opvoeding, naar Italiën deed. Te Florence, die stad, welke onder de Medicissen de hoofdzetel der kunsten en wetenschappen geworden was, had hy verkeering gehad met de schranderste geesten van hun tijd: hy had de zoetvloeiende dichters van Italiën leeren kennen, hen in hunne taal gesproken en gelezen: hy was bekoord geworden door dat bevallige, dat tedere, dat zangerige, 't welk hy in hunne poëzy aantrof, en de wensch was in zijn borst ontvlamd, om dat zelfde ook in zijn moedertaal terug te geven. Tot nog toe bestond hetgeen men by ons dichtkunst noemde alleen in het samenstellen van regels, die een bepaald getal voeten, en een rijmwoord aan het eind hadden; maar voor Hooft was het weggelegd, de kadans te ontdekken, het hooge en lage der lettergrepen, de maat, de rust, de snede, den trant, de muzyk in een woord, en die op de Nederduitsche poëzy toe te passen. Zijn tooneelspel van Granida, vooral de bevallige aanhef:

Het vinnigh straalen van de zon

en de minnedichtjens, door hem na zijn terugkomst vervaardigd, strekten ten bewijze van hetgeen de studie en navolging der Italiaansche modellen Hooft in staat hadden gesteld te leveren. De welluidendheid en maat, in zijn gedichten merkbaar, smaakten den Amsterdamschen Poëeten; men begon het verschil van klanken en toonen te vatten: en zijn voorbeeld vond weldra navolging. Maar de minsten onder hen bezaten het vernuft en de taalgeleerdheid van Hooft: Spieghel en Visscher waren te oud om hun manier te veranderen: en Vondel was toen nog een knaap.

Reeds vroeg had zich Hooft laten opnemen onder de Leden der Oude Kamer, en de brief, waarvan ik vroeger (bl. 25, 26) gewaagde, getuigt dan ook van de genegenheid, welke hy hun toedroeg. Ter gelegenheid van het Bestand in 1609 had hy dier Kamer ten dienste gestaan door het beschikken van negen vertooningen, die op den Dam by kaarslicht plaats hadden [1]).

In dat zelfde jaar was Hooft door Prins Maurits verkozen geworden tot Drossaart van Muiden, Baljuw van Gooiland en Hoofdofficier van Weesp en Weesperkarspel — eene der meest vereerende en meest gezochte bedieningen van Holland. Naauwelijks daarmede een jaar

1) Zie *Hoofts Leven* door BRANDT.

bekleed, trad hy in 't huwelijk met Kristina, de beminnelijke negentienjarige dochter van Aernout van Erp, een man van deftige geboorte. Met deze beminde vrouw, die hem drie zonen en eene dochter ſchonk, onthield hy zich des zomers op het ſlot te Muiden en des winters te Amſterdam, waar hy op de Keizersgracht, over de Groenlandſche pakhuizen, woonde. Van zijn verblijf op het Muiderſlot en van den kring van vrienden, dien hy daar om zich heen vergaderde, zal ik later gelegenheid vinden meer opzettelijk te gewagen. Hier zij het genoeg te herinneren, hoe dat zelfde verblijf op het Muiderſlot aan Hooft het denkbeeld aan de hand deed van een nieuw Treurſpel, Geeraardt van Velzen getyteld, en het jammerlijk uiteinde van Graaf Floris V ten onderwerp hebbende. Dit tooneelſtuk, 't welk in 1613 uitkwam, bevat heerlijke lierzangen en treffende ſchilderingen; maar is zwak van ſamenſtelling en geheel aandruiſchende tegen de Geſchiedenis. — Een weinig later, zijn pen willende oefenen in vrolijker ſtijl, gaf Hooft, onder den naam van Warenar met de Pot, een allergelukkigſte navolging van de *Aulularia* van Plautus, en tevens een geeſtige ſchildering van de zeden en gewoonten der Amſterdamſche burgerlieden van dien tijd. Het was in het jaar, waartoe wy thands gevorderd zijn, dat deze klucht het eerst werd opgevoerd. Wy zullen nader zien ter welker gelegenheid en door wie.

Minder dan van Pieter is ons van zijn broeder Hendrik bekend. Dat hy mede een minnaar was der poëzy, en die ſomtijds gelukkig beöefende, getuigen enkele van hem overgeblevene dichtſtukjens. Even als de Drosſaart was hy reeds vroeg met Vondel bekend geworden, en het zal ons blijken, hoe ook hy later met dezen dezelfde ſtudiën najaagde.

Offchoon M^r^. Daniël Mostert, die later [1]) Sekretaris der Stad werd, by de nakomelingſchap als dichter onbekend is, was hy echter by zijn tijdgenooten als zoodanig beroemd, en tevens als een man van belezenheid en keurigen ſmaak. Hooft zoo wel als Vondel droegen hem byzondere vriendſchap toe. De eerstgemelde dankt hem, in een zijner Brieven [2]) voor de toezending van een door hem vervaardigd Treurſpel, en in een zijner gedichten [3]) voor de uitgave zijner zendbrieven. Dat Mostert ook de gaaf bezat van een gedicht gelukkig voor te dragen, leeren wy van Ganſneb Tengnagel. [4]) Mostert, zegt hy

Was een man, die ook voor dezen
Zeer ghezien was by den Droſt.
't Oordeel om een ſpel te ſtichten
Was niet kleyn, maer groot by hem.
't Rymen moſt voor Vondel ſwichten,
Niet het uyten door de ſtem.

Geen Amſterdammer, zoo als de overigen, maar een Engelschman van geboorte, was Jan Janszoon Starter. In den jare 1594 had hy te

1) In 1662.
2) HOOFTS *Brieven*, n°. 159.
3) HOOFTS *Gedichten*, bl. 293.
4) *De Geeſt van Mattheus Ganſneb Tengnagel in d' andere werelt by d' afgeſtorven Poëten.* Tot Rotterdam, by JOHAN NERANUS, Boekverkooper 1652.

Londen het levenslicht aanſchouwd, en was met zijn ouders in 't gezelſchap van een aanzienlijk getal Disſenters, waarſchijnlijk in 1605 of 1607, naar Amſterdam gekomen. Een beſchaafde opvoeding genoten hebbende, en een gelukkigen aanleg bezittende tot het aanleeren van talen, was de jonge Starter niet alleen ſpoedig bekend met de ſpraak van zijn nieuw aangenomen vaderland, maar ook met haar verborgen ſchatten. Reeds op jeugdigen leeftijd ſchreef hy gedichten, vol losheid en zwier, en wier weelderigheid overal getuigt van het meeſterſchap, dat hy zich over taal en uitdrukking had weten te verwerven. Zijn Frieſche Lusthof, eenige jaren later uitgegeven, bevat een verzameling van zoetvloeiende bruiloftsdichten en minnezangen, die de vergelijking met de beste vaerzen van dien tijd loffelijk kunnen doorſtaan. Niet ten onrechte noemt hem dan ook Tengnagel in het vroeger aangehaald gedicht, „den grooten Bruilofts-Hymen." — Dat Starter een Lid, en wel een volyverig Lid der Oude Kamer was, zoude reeds opgemaakt moeten worden uit de vriendſchap, welke hem met Bredero verbond; doch vooral ook uit de omſtandigheid, dat, toen hy zich in 1614 metter woon begaf naar Friesland (waar hy tot ongeveer 1620 bleef, toen hy weder te Amſterdam terugkeerde), eene zijner eerſte verrichtingen aldaar was, te Leeuwarden een Rederijkerskamer, in navolging der Amſterdamſche, op te richten.

Starters vriend, Gerbrand Adriaansz Bredero, was den 16 Maart 1585 te Amſterdam geboren. Van hem zijn eenige treurſpelen overgebleven, op de wijze der Engelſche, met boerteryen doormengd. Doch geestig bovenal en een ware goudmijn voor wie de zeden en gewoonten van die dagen wil leeren kennen, zijn de door hem vervaardigde kluchten, vooral die van den Spaanſchen Brabander en van den Molenaar. Ik raad echter geene moeders aan, ze aan hare dochters te laten lezen. Gelukkig, dat, al mochten deze laatſten, door den ingeſchapen trek naar 't verbodene gedreven, die kluchten in handen nemen, de ouderwetſche taal en ſtijl haar ſpoedig zouden afſchrikken.

Van Mr. Joan Vechters of Victorijn, een van hen, die door Hooft in den aangehaalden brief met Vondel in eenen adem genoemd worden, weet ik weinig meer te zeggen, dan dat hy een rechtsgeleerde was van beroep, die zijn uren van uitſpanning aan de bevallige wetenſchappen, voornamelijk aan de dichtkunst, toewijdde. Aan Vondel was hy door warme vriendſchap verbonden, en hy hielp hem niet alleen door zijn goeden raad, maar ook door hem het vrije gebruik ten beste te geven zijner welgeſtoffeerde boekery, voor al 't welk Vondel, als wy later zullen zien, hem in de Opdracht van zijn Jozef in Egypte dank wist.

Nog grooter dan van een der hier genoemden is de invloed geweest, die op Vondel werd uitgeöefend door Samuël Coster. Omtrent den juiſten tijd zijner geboorte heb ik niets kunnen opſporen: wel vindt men, dat zijn vader te Heiligerlee voor de vrijheid geſtreden en na de veranderde orde van zaken een der eerſte Magistraatsperſonen was geweest te Amſterdam: dat de jonge Coster in die ſtad geboren, en der medicijnen

Doctor was. Maar voornamelijk was hy een groot minnaar en voorſtander der dichtkunst, en ſchijnt in de Oude Kamer een eerſte vokaal — als men 't noemt — geweest te zijn. Volgends de getuigenis van Brandt zoude hy de grootſte dichters naar de kroon geſtoken hebben, indien hy zijn geestige invallen had willen beärbeiden. De vraag blijft echter altijd, of hy dit zoû hebben *kunnen* doen. De Treurſpelen en andere gedichten, welke hy naliet, zijn, den tijd der vervaardiging in aanmerking genomen, niet onverdienſtelijk; — maar die lof is bijster ſchraal, waar het de eenige is, dien men een ſchrijver kan toekennen.

En toch, het was op Coster, dat Vondel, die, zoo iemand, in ſtaat ware geweest ons Vaderland met een eigen Nationaal Tooneel te begiftigen, zich voornamelijk richtte, en zich daardoor vrijwillig aan die banden legde, welke zijn genie, zoo het alleen zijn eigen aandrift gevolgd had, waarſchijnlijk zoû hebben verbroken. Die invloed van Coster op Vondel ſchijne ons echter niet vreemd toe. Niet alleen was Coster de oudſte in jaren, maar ook had hy, als van de Oude Geuzen komende, zich een aanzien in de Maatſchappy verworven, 't welk den Keulenaar Vondel nimmer ten deel viel: hy was met tijdelijke middelen gezegend, — en Vondel zag al ſpoedig zich door huiszorg geprangd: hy was een opgeruimd en wakker dischgenoot, die, waar hy zich bevond, het eerſte woord voerde, wien ieder om zijn altijd vrolijke luim gaarne hoorde en by wien men zich volgzaam aanſloot, — en Vondel was reeds vroeg zwaarmoedig en in zich zelven gekeerd. En by dit alles, had Coster een vasten wil, en ſtond het doel, dat hy bejagen wilde, hem bepaald en kennelijk voor oogen; terwijl Vondel meer naar de ingeving van het oogenblik, naar de opwellende luim, naar het voorbeeld van anderen, handelde. Coster wist door te drijven, Vondel was blijde, wanneer hy volgen kon. De meerdere — gelijk Bakhuyzen van den Brink aanmerkt [1]) — liet zich, gelijk men veeltijds ziet, door den mindere leiden.

Wy hebben nu de lijst der Perſonaadjen doorloopen: zien wy thands hun verrichtingen.

Reeds met een woord heb ik hier boven opgemerkt, hoe de Amſterdamſche Kamer, zoo wel als de andere, langzamerhand in verval geraakt was. De gelijkheid van allen in het gebied der kunst is op zich zelve een ſchoone zaak; maar, even als elke andere gelijkheid, mist zy veelal hare toepasſing, wanneer zy in praktijk moet gebracht en aan vaste regelen onderworpen worden. Het was zeker een ſchoon denkbeeld, dat in de Rederijkkamer de nederige handwerksman zich een plaats kon verſchaffen naast den vermogenden koopman; dat, waar alleen de letterkundige verdienſten in aanmerking kwamen, de winkelier Vondel of de ſmid Krul, een hoogeren rang innamen dan deze of gene Burgemeester of Schepen; — maar niet alle winkeliers of ambachtslieden, die in de Kamer opgenomen werden, waren mannen van bekwaamheid en ſtudie als Vondel en Krul. Velen waren onbeſchaafde lieden, die hun

1) In zijn uitnemend Vertoog: *de Rommelpot van 't Hanekot*, in *de Gids* van 1837, bl. 206.

handwerk en hun huisgezin verwaarloosden om zich toe te geven aan onbeduidende rijmelary: lieden, wie geen behoefte naar onderricht, geen liefde voor de kunst als zoodanig naar de Kamer dreef, maar de bloote zucht om lof in te oogſten voor hun erbarmelijk broddelwerk, om hun ydelheid te ſtreelen door zich in denzelfden kring te bevinden met hun Magistraten, of wel, wat nog erger was, om zich by kroes en kan te vermaken in een gezelſchap van „vrolijke jongens" gelijk zy. Niet lang duurde het, of die „vrolijke jongens" kregen de meerderheid en voerden den boventoon. Was het wonder, dat de meer deftige ingezetenen zich allengs teruggetrokken hadden? Was het wonder, dat een man van kieſche beſchaving en keurig in zijn omgang als Pieter Cornelisz. Hooft, toen de Schepen Dr. Jan ten Grootenhuis in 1611 een poging aanwendde tot herſtel der Kamer, zijne medewerking alleen had willen toezeggen in geval „de onnutten en ongebondenen, die alleene tegens de geregeldtheid ſchoorvoeten, uit naame der Heeren Magiſtraaten belaſt werde, op boete van geweldt, haar der Kamere te onthouden, ter tijdt toe deszelfs overheden hen anders wete doen [1]." En toch zoo weinig hadden de pogingen der welmeenenden gebaat, dat Bredero in 1615 den Broederen had moeten toeroepen :

Beſiet de kaerten ſelf en overleeſt de Namen
Van over twintigh jaer, ghy ſult ſchrickend u ſchamen,
Dat ghy nu met dit ſchuym ſoudt comen hier ten pronck,
Of in de ſchouplaets, daer eerſt niet dan goudt en blonck.

ja, zich niet ontzien had, de toenmalige toongevers

Dit wraeck-goed, dit uytſchot, dees onwetende buffels

te noemen. Met weêrzin zagen bezadigde en ernſtige lieden, hoe de jeugd in het midden van zulke gezellen tijd en geld en vernuft verkwistte.

Veel neuswyſe menſchen

zegt een Rederijker uit den boereſtand

Sprekender te veul op,
Dat men ſyn moye tyt verquiſt met ſulcke aperye :
'T was beſt dat men wat leerden, daer men mee mogt bedyen :
Dat doe ick, en diet met wat te winnen houwe :
Veel beter de ploegh ghedreven, als dat men hem met ſulcke leuren bemoeyen ſouwe [2].

En des niet-te-min waren Coster, Bredero en anderen, die niet zoo licht den moed verloren gaven, er op bedacht gebleven, der Kamer een betere toekomst voor te bereiden. Met echt Hollandsch overleg, beproefden zy, in de eerſte plaats, hare financiën op een meer gunſtigen voet te brengen. De Stad zelve had bevorens de kosten gedragen, die op het ſpelen liepen; nu wisten Coster en de zijnen met de Regenten van het Oude-Manhuis de ſchikking te treffen, die aan weêrszijden de voordeeligſte uitkomſten opleverde. Men liet de toeſchouwers een kleinigheid

[1]) Hoofts *Brieven*, 3.
[2]) Zie deze en de vorige vaerzen aangehaald door B. v. d. Brink (aan wien ik veel van het hier aangevoerde te danken heb) ter genoemder plaatſe, bl. 202, 203.

betalen en ſtond de ontfangen penningen af aan het gemelde geſticht, uit welks inkomſten daar-en-tegen de kosten, tot het ſpelen gemaakt, vergoed moesten worden. Het voordeelig ſlot van rekening had omſtreeks den jare 1615 in minder dan tien maanden tijds, na aftrek van alle onkosten, meer dan *ƒ* 2000 beloopen; terwijl de Kamer, nu geene uitgaven hebbende, in dien tusſchentijd merkelijk verrijkt was geworden. De verkregene uitkomſten moedigden Coster aan, met des te meer kracht de handen aan 't werk te ſlaan, om, zoo mogelijk, een algeheele hervorming der Kamer tot ſtand te brengen. Wel is waar, de tegenkanting, die zijn pogingen ondervonden, was niet gering. Aan de eene zijde had hy te kampen met velen uit de Rederijkers zelve, die hy voor een hoop *molyeken* ſchold: aan de andere zijde verhieven de Kerkelijken hun krachtige ſtem. Immers, de geſtrenge, Kalvinistiſche Leeraars hadden den haat, welken vroeger de Roomsch-Katholyke Geestelijkheid tegen de Rederijkers voedde, met denzelfden yver overgenomen: en, by hun afkeer van alle waereldſche vermaken, konden zy vooral het aan Coster niet vergeven, dat hy, in zijn Treurſpel Ifigenia, de heerschzucht van hun ſtand in de perſoon van Eurypilus had ten toon geſteld. Maar Coster was de man niet, om zich aan het gekef van ontevreden Rederijkers of aan het gebulder van vergramde Predikanten te ſtoren: — te minder, daar hy een krachtigen ſteun vond in de „Politieken," gelijk men de zoodanigen noemde, die het evenwicht tusſchen de partyen zochten te bewaren en den Staat buiten, of liever boven alle kerkelijke twisten te houden. Coster ſcheidde zich met zijn aanhang van den ordeloozen hoop af, en richtte de Kamer van nieuws af op, onder den naam van „Akademie" en wel in een gebouw, te zijner kosten geſticht, op een erf tusſchen de Run- en Beereſtraten, hem door de Regeering afgeſtaan. Ten gevolge eener overeenkomst, door hem inmiddels met de Regenten van het Burger Weeshuis op 23 September geſloten, werd bepaald, dat dit Geſticht al de kosten dragen en, gedurende de eerſte zes jaren, een derde gedeelte van het voordeel genieten zoû, terwijl de twee overige derde deelen aan Coster zouden gelaten worden; met wien het Weeshuis, na verloop van deze eerſte zes jaren, volgends dit verdrag, in de winst gelijkelijk deelen moest.

De nieuwe Akademie werd nu ingewijd met een Voorſpel, „Apollo" genoemd, en vervaardigd door Sieffridus Sixtinus, na hetwelk men een Treurſpel gaf, ten tytel voerende: „de Moord beghaan aan Willem Prince van Oranjen," en het werk van G. van Hoogendorp. Des anderen daags vertoonde men „Warenar met de Pot," die geestige navolging van de *Aulularia* van Plautus, welke men aan het vernuft van Hooft te danken had. Uit deze Akademie was het, dat, gelijk wy later zien zullen, de Schouwburg voortſproot, die Vondels naam jaar uit, jaar in zoû vereeuwigen.

Bredero had zijn vriend Coster in diens pogingen wakker ter zijde geſtaan. Dan niet lang was 't hem gegund, zich te verheugen in den bloei der ſtichting, waartoe hy had medegewerkt; daar hy reeds in 't volgende jaar, (1618) op den 23 Augustus, overleed, zijn „Angenietjen," als legaat ter

voltoojing nalatende aan zijn boezemvriend Starter. Vondel vervaardigde op zijnen dood het volgende

GRAFSCHRIFT:

Hier herbercht 't lijf, wiens geeſt in ſchertſen munten uyt
En met veel boertery ſteeds ſwanger ging van hersſen,
Wien Charon willigh voerde om zunſt [1]) in d' oude ſchuyt,
Vermits de zieltjens droef noch lachten om zyn farcen.

't welk hy later, in meer zuivere taal, doch minder puntig, aldus veranderde:

Hier ruſt BRERO heen gereiſt
Daer de boot geen veergelt eiſcht
Van den Geeſt, die met zijn kluchten
Holp aen 't lachen al die zuchten.

Had Vondel zich ook, gelijk wy vroeger gezien hebben, ten gevolge zijner kerkelijke bediening aan den omgang met de eigenlijke Rederijkers onttrokken, hy gaf echter aldra een bewijs, dat de zucht tot beöefening der dramatiſche poëzy by hem niet verdwenen was, en, zoo er in het jaar 1619 geen gedicht van hem de pers verliet, hy was daarom gedurende dat tijdvak niet ledig, en het volgende jaar (1620) was naauwlijks verſchenen, toen hy de nieuwe Akademie en de letterkunde tevens met een nieuw tooneelſpel verrijkte, hetwelk de verſtoring van Jeruzalem door Titus ten onderwerp had, en dat wy hier laten volgen.

1) *Om zunſt:* d. i. hier: „voor niet," „zonder veergeld te betalen."

HIERUSALEM VERWOEST.

TREURSPEL.

DEN IODEN TOT NAEDENCKEN,

DEN CHRISTENEN TOT WAERSCHOUWINGH

ALS OP HET TOONEEL VOORGESTELT.

MATT. XXIII.
Siet uw Huys wordt u woeſt gelaten.

VIRG. *in Æneas I. Boeck.*
Hier zyn de tranen van ons ſmert,
En d' ongevallen roeren 't hert.

1620.

AEN

MIJN BROEDER

OP HET

TREURSPEL DER IODEN.

KLINCKERT.

EURIPIDES die heeft d'aenſchouwers langh voorhenen
Ten oogen eenen vloed van Peerlen uytgedruckt,
Als Hecuba bedroeft uyt haren throon geruckt
Beſchreyde Troijens val met zuchten en met ſtenen:

Maer ghy, o Broeder! der Hieroſolymitanen
Droef Treurſpel ons vernieuwt, en klaeghelijcke moord,
Hoe deerlijck Titus heeft Ieruſalem verſtoort:
Om wien de vyand zich niet ſpenen koſt van tranen.

Een wreed Barbariſch hert moet ſchricken als 't verſtaet
Hoe Sions Heerlijckheyd, en pracht te gronde gaet:
Hoe Salomons gebouw met zijn vergulde daken,

De maghtighſte Pilaer van't vruchtbaer Ioodſche land
Is omgeworpen: hoe eens Moeders eygen hand
Haer teeder kind uyt nood gaet tot ſpijsoffer maken.

GUILHELMUS VONDELIUS.

3 *Hecuba:* in het Treurſpel de *Troades*, later door Vondel vertaald en uitgegeven onder den naam van *de Amſterdamſche Hecuba.*
7 *Verſtoort* voor „verwoeſt," 't H. D. *zerſtört.*
8 *Om wien:* wy zouden thands zeggen „om 't welk," als wordende hier Jeruſalem bedoeld.
14 *Tot ſpijsoffer maken:* d. i.: opofferen om als ſpijze te nuttigen." Het woord *ſpijsoffer*, dat in den Bybel een geheel andere beteekenis heeft, is hier geheel te onpas aangebracht.

DEN

ERENTFESTEN, ACHTBAREN, WYZEN EN VOORZIENIGEN

HEERE

Cornelis Pietersz. Hoofd,

RAED, EN OUWD BURGERMEESTER

DER

OM DES WEERELDS OMMELOOP WIJD BEROEMDE KOOPSTAD

AMSTELREDAM.

MIJN HEERE,

WANNEER de heylige Paulus den Chriftgeloovigen vermaent te bidden voor Koningen en alle die in macht en hoogheyd geftelt zijn, op dat wy een geruftig en ftil leven mogen leyden in alle Godzaligheyd en eerbaerheyd: zoo leert hy ons al ftilzwygende hoe wy wyze en vrome Overheden behooren met eerbiedigheyd te omhelzen [2]) als eenen grooten zegen Godes en fonteyne waer door allerhande heyl en welvaren ons bequamelijck toevloeyt: want gelijck een treffelijck Philofooph zeght: *ubi præfes fuerit Philofophus,*

HOOFD: de fpelling van dezen naam met een *d*, terwijl wy anders gewoon zijn, die met een *t* te vinden, bewijst niet anders, dan hetgeen ons voor 't overige genoeg bekend is, dat de eigen- en familienamen in dien tijd nog geen vaste fpelling hadden. Men kan er echter uit leeren, dat het meerv. regelmatig met *den*, en dus *Hoofden* gevormd wordt, en dat te fpreken van *Hooften,* dewijl de gewone fchrijfwijze *Hooft* in het enk. heeft, even dwaas is, als het fpreken van *Noordbrabanters*, omdat de Provincie den naam van *Noordbrabant* draagt.

2) *Omhelzen* voor „met liefde en eerbiedenis ontfangen."

ibi civitas erit felix. die Stad zal geluckigh zijn daar de Overheyd wijſheyd zal naeſpooren. De proeve hier van hebben wy naeſt eenige jaren [1]) herwaerts gehad in deze onze vereenighde Nederlanden, die met de hulpe des Alderhooghſten zoo vele gevaren geluckighlijck zijn voorby gezeylt, door het voorzichtig en wijs beleyd van hare getrouwe en vrome Regeerders, die als zorghvuldige Vaderen voor het welvaren des Vaderlands en des zelfs vryheyd geduyrigh hebben gewaeckt, gebraeckt en alles uytgeſtaen. De weerdighſte vrucht van deze arbeyd is dat vele duyzend verjaeghde menſchen inden ſchoot en het gebied der doorluchtige Heeren Staten gaſtvry zijn geherberght en lieflijck gekoeſtert, en die in veylige ſchaduwe gezeten niet meer hoeven te vreezen de grimmigheyd van die uyt het voorborgh [2]) der Hellen opgedonderde Spaenſche Alecto, die drymael haer geſlangde perruyck geſchud hebbende, met haer fackel het vuyr ſtack inde mutſaerden [3]) en rijsboſſen die de palen en ſtaecken bekleeden waeraen dagelijcx vele vrome Chriſtenen wierden vaſt gemaeckt, die midden inde vlammen Ieſus Chriſtus lof toezingende, hem lijf en ziele opofferden tot eenen zoeten en Godbehaegelijcken reuck. Indien wy ernſthaftigh overwegen de als in het hemde [4]) ontvloden wreedheyd, en wederom de genoten ruſte en veyligheyd: gewiſſelijck wy moeten geperſt zijnde van een danckbaer gemoed met de aen ſtrand opgeworpen Æneas uytbarſten en roepen:

O die ghy [5]) neemt alleen van ons Troijaenſche gaſten
Het leet ter harten en d' ondraeghelijcke laſten:
Die ons het overſchot der Griecken hier geſtrand,
En uytgeput van 't ramp te water en te land,
Noch herberght in uw Stad en huys met rouw bewogen,
O Dido! 't ſtaet noch in ons macht, noch in 't vermogen
Van 't volck van Dardanus, dat over al beroyt
Dwaelt om den ganſchen Kreyts des aerdrijcx wijd verſtroyt,
Verſchulde danckbaerheyd nae eyſch u op te dragen:
De Goon (zoo verre noch een Godheyd ſchept behagen

1) *Naeſt eenige jaren* voor „eenige jaren geleden," „onlangs."

2) *Voorborgh* is hier „voorportaal." In den ſtriktſten zin is *voorburg* het voorſte gedeelte van een *burg* of stad, 't welk eigenlijk ſlechts den toegang tot de plaats zelve verleent: van daar de Fr. naam *faubourg*, „valſche (looze) burg." Met *den voorborgh der Hellen* bedoelt V. den kuil by den Styx, die, volgends Virgilius, de verblijfplaats was der Furiën, *vipereae Stygia de valle Sorores.*

3) *Mutſaerden* of *moetſaerden* zijn bosſen van licht ontvlambare ſpaanders of takken, zoo dat men des noods een bos zwavelſtokken een *mutſaerd* zoû kunnen noemen. 't Woord komt af van 't oude *mutſe*, „brand, gloed" en werd ook overdrachtelijk voor „liefde, minnebrand" gebezigd: van welke nu verouderde beteekenis het geestige dichtſtuk van Roemer Visſcher „'t Lof van de Mutſe," ons het beste voorbeeld geeft. — In de beteekenis, waarin Vondel het hier gebruikt, heeft het aanleiding gegeven tot het bekende ſpreekwoord: „het riekt naar den *mutſaert*," 't welk men bezigde by het hooren van eenige taal, of het vernemen van eenig bedrijf, die naar kettery zweemden, en dus den ſpreker of dader naar den brandſtapel zouden kunnen leiden. Onkunde en misverſtand hebben daarvan „het riekt naar den *mostert*" gemaakt, wat geen zin ter waereld heeft.

4) *Als in het hemde:* dit behoort by *ontvloden*, en de zin is: „de wreedheid, die wy, als in het hemd. naakt en van alles beroofd, ontvloden hebben."

5) *Die ghy* voor „gy, die."

In ware Godes vrucht: [1]) zoo billijckheyd noch plaets
By ymand heeft, en een gemoed dat zich niet quaeds
Maer 't goed bewuſt is) 't loon u nae verdienſte ionnen. [2])
Wat blyder eeuwe heeft u gebracht in 't licht der Zonnen!
Wat treff'lijcke ouwd'ren u geteelt tot ons gewin!
Zoo langh de mind're vloe'en afloopen Zeewaert in:
Zoo langh de ſchaed'wen op de bergen gaen en merren, [3])
En 's Hemels As geleyd de vloock gewelfde ſterren, [4])
Zal duren uwen naem en faem met lof en eer,
Het zy wat land my roept, of waerwaerts ick verkeer. [5])

Onze E. E. en A. A. Overheden nu in het algemeen voorbygaende en my in het byzonder tot uwe E. wendende: ghy, mijn Heere, hebt met heylzame raden vaecken [6]) dezes Stads en der hooger Heeren Staten vergaderinge bekleed, en uw eygen voordeel te rugge zettende, het gemeene beſt nae tijds gelegentheyd gevordert en helpen vorderen, zoo dat geen verſtandige zich met recht zal belgen dat wy oorzaeck nemen in uwe E. perſoon te verheffen en als aen te bidden de zeer heuſche en beleefde Regeringe, onder wiens vleugelen [7]) wy zoo geruſtmoedigh hebben geſchuylt, en den grooten God gedanckt, die over ons had geſtelt zoo mildaerdige en beſcheyden Goden, [8]) de welcke nae het getuygheniſſe van eener, die, mijn Heer, in het gezond oordeel van burgerlijcke zaecken niet ontaerd, zijn

uytblinckende als in 't goud het heldere geſteent.

Daer mangelt dan by de goede ingezetenen niet anders als danckbaerheyd: weſhalven om onze beleefde Regeerders in uwe E. perſoon nae mijn geringh vermogen een geringh teecken van aller ontfangen weldaden erkenteniſſe [9]) te toonen: zoo offere ick uwe E. dit mijn Treurſpel van het verwoeſte Hieruſalem, of om zoo te ſpreken mijn

1) *Godes vrucht* voor „Godsvrucht, godvreezendheid." Vergel. blz. 348, vs. 28, noot.

2) *Ionnen:* zachtere, en te jammerlijk in onbruik geraakte vorm van *gunnen* of *gonnen*.

3) *Merren:* d. i.: „marren, verblijven, toeven."

4) *En 's Hemels As geleyd de vloock gewelfde ſterren:* ſlechte vertaling van *polus dum ſidera pascet*, „zoo lang er ſterren aan 't gewelf des hemels drijven." *Vloock gewelfde* beteekent „*hol* gewelfde;" zoo vinden wy ook in HOOFTS berijming van Pſalm CIV het woord terug:

Een vlooke *boogh van buyen* enz.

In 't *Uitl. Woordenb.* onjuist uitgelegd.

5) *Verkeer* voor „my wende, heen trek."

6) *Vaecken* is „vaak" met het bekende adverbiale augment *en*.

7) *Onder wiens vleugelen:* van de „Regeering" namelijk. V. volgt hier nog de voorſchriften der Kamer „in Liefde Bloeiende" ten opzichte der verbuiging van het vrouwelijk v. n. w. in den genit.

8) *Goden:* hyperboliſche uitdrukking, en die in onze dagen als beſpottelijke vleitaal zoude klinken; maar die haar verklaring vinden moet in de toenmalige gewoonte om de oude mythologie by de gewone dingen des levens in toepasſing te brengen, en aan de menſchen goddelijke eigenſchappen toe te kennen. Men zag er even min eenig kwaad in, deftige magistraten *goden*, als een ſchoone „Joffer" een *Venus* en, eenige regels verder, des Burgemeesters zoon *Apollo* te noemen.

9) *Van aller ontfangen weldaden erkenteniſſe:* Latijnſche konſtruktie voor „van erkentenisſe („voor" of) van alle ontfangen weldaden." De vorm verdient echter geen navolging, als gekunſteld, en de duidelijkheid niet bevorderende.

tranen uytgeſtort over den bloedigen ondergangh van het Iodiſche [1]) volck: en dat noch zoo veel te liever, overmids uyt uwe E. lendenen geſproten is die GROOTE APOLLO [2]) die onze nederduytſche tale den dagh, en zijn treffelijck geſlacht ſchoonder luyſter geeft: en wiens gulde rymen in het voorhoofd van aenzienelijcke Stads gebouwen kunſtigh gegraveert, [3]) en inde Kercken boven de tomben met goude letteren in gladde toetſteen uytblincken, en de voorbygangers al verbaeſt ophouden. Ontfangt dan, mijn Heere, deze mijn geringe danck en ſchuldoffer, meer ziende op den wille als het kleyn vermogen, en bereyckt, o wyze gryze en landnutte Raedſheer, [4]) Neſtors ſtatige en veeljarige ouderdom ten goeden van ons gemeen beſte. t' AMSTELREDAM dezen 20 van *Loumaend.* 1620.

Vwe E. en A. gants onderdanige

J. V. VONDELEN.

1) *Iodiſche:* zoo vonden wy *Heldiſch,* bl. 31, vs. 82. Deze byv. uitgang is nog bewaard in „afgodisch, nomadisch, poëtisch, historisch" enz. De uitgang *isch* duidt in den regel een eigenſchap aan, even gelijk 't Lat. *icus*, 't Fr. *ique*, 't Eng. *ic*, 't H. D. *isch*, enz. allen, als van zelfs blijkt, van dezelfde vorming. Ons adjectivale *isch* is in zijn ſamenſtelling met het naamwoord later tot *ſch* ſamengetrokken. Zoo b. v. *mensch*, dat eigenlijk ſlechts het adject. *mennisch* of *mannisch* is, zie TEN KATE, D. I, bl. 372, en BILD. *Geſl. in v.* Hier echter is de uitdrukking *isch*, even gelijk *er*, het kenmerk van 't *gentilium* Zoo ook in *Batavisch*, *Gallisch*, *Brittannisch*, enz.

2) *Groote Apollo:* de dichter Pieter Cornelisz. Hooft.

3) *Wiens gulde rymen in het voorhoofd van aenzienelijcke Stads gebouwen kunſtigh gegraveert:* — en tot eeuwige schande eener eeuw, die op BESCHAVING en VOORUITGANG bogen durft, in de jongstverloopen jaren of *uitgekrabd*, of achter *houten kasten* verſtopt zijn geworden! 't Is waar, de ergernis is aan boeven en ſchelmen ontnomen; maar de man, die gevoel en liefde voor den roem zijner vaderen bezit, wendt het hoofd om, en treurt.

4) *Landnutte Raedſheer:* d. i.: „Raadsheer, die den lande nuttig zijt." De ſamenſtelling van dit b.v. n. w. is volſtrekt ſtrijdig met den aart onzer taal en even berispelijk als dat men ſchreef: „ſtadwaakzaam, menschgoed, ſchooldienſtig" enz.

AENDEN

GEDICHTLIEVENDEN LEZER.

Dat de Alderhooghſte van het onmenſchelijck bloedvergieten eenen afkeer heeft, zulcx hebben oock de blinde Heydenen eenighſins gedroomt en gevoelt: want zy ontzagen den altaren, en den dingen die zy heyligh ſchatten te genaecken met handen of kleederen die beſprenckelt waren met beeſten of menſchen bloed. dit geeft *Virgilius* door zynen vluchtenden *Æneas* eendeels te kennen daer hy hem doet ſpreken:

Wilt, Vader, kuyſche ving'ren aen
d' Huyſvaderlijcke Goden [1]) ſlaen.
't Waer my een ſchandvleck rechtevoort [2])
Die, nu ick uyt zoo verſche moord,
En zulcken ſlachtingh koom gevloon,
Te roeren, [3]) eer ick reyn en ſchoon
Heb afgewaſſchen 't laeuwe bloed
In 't water van een friſſche vloed.

1) *D' Huyſvaderlijcke Goden* voor „de huisgoden," doch verkeerd; want het waren niet de *lares*, maar, naar luid der Eneïs, de *patrii penates*, d. i.: „de Vaderlandſche Goden," die Anchiſes uit het brandende Troje wegvoerde en Eneas naar Italiën overbracht.
2) *Rechtevoort:* een rijmlap, „dadelijk, terſtond, op den ſlag" beteekenende.
3) *Te roeren* voor „aan te roeren."

En Homerus door zynen ſtrijdbaren Hector:

't En paſt niet datme God Iuppijn
Met onreyne handen offert wijn:
De ſchaemt' verbiedme, nu 't gemoed
Van menſchenſlachten en van't bloed
Ontſteld is, voor den Goden luyd
Te ſtorten mijn gebeden uyt.

en gewiſſelijck God de Heere ſchijnt hier in bynae met zich zelven te ſtryden wanneer hy den Koningh David, die voorgenomen hadde hem een huys te timmeren, aldus aenſpreeckt: *Ghy en zult mynen name geen huys bouwen, want ghy zijt een Kryghſman en hebt bloed vergoten.* Hier uyt vloeyt dan niet als te krachtiger, gelijck oock de Koninghlijcke Propheet leert, *dat de dood der Heyligen weerd gehouden is voor den Heere:* het welck oock betuyght werd door de ſchrickelijcke oordeelen Gods gevelt over de Tyrannen die zijn volck verdruckten, en haer handen in het bloed der Rechtveerdigen verwden. Hoewel dit den Ioden zoo uyt de wet en Propheten als anderſins overvloedigh bekent was, nochtans hebben zy haer niet ontzien Gods Propheten en zendboden te dooden en te ſteenigen, gelijck de Heere Chriſtus henluyden zulcx in het Euangelie voorwerpt, [1]) alle welcke zonden en grouwelen zy ten leſten hebben opgehoopt met het onmenſchelijck bloedſtorten en kruyſſigen vande verſchenen Zalighmaker, die, nae Eſaias voorzegginge, *doen hy geſtraft en gemartelt wierd zynen mond niet opdede, als een lam dat ter ſlagtbanck geleyd word, en als een ſchaep dat ſtom word voor zynen ſcheerder, en zynen mond niet op en doet,* en die zoo klaeghelijck door den Pſalmiſt uytroept: *Mijn God mijn God waerom hebſtu my verlaten?* en noch *Ick ben een worm, en geen menſche, eenen ſpot der lieden, en verachtinge des volcx, alle die my zien ſperren den mond op, en ſchudden den kop.* Maer nae dat nu de Goddelooze menſchen haren bloedorſtigen moed gekoelt en die afgrijſſelijckſte zonden volbrocht hadden, zoo is de wraecke des rechtveerdigen Rechters hun kort op de hielen geweeſt, en zy zijn van dagh tot dagh aen alle kanten jammerlijck overvallen als van ſtormen en plaſregens van allerley plagen en ellenden, die eerſt met den eyndlijcken en geheelen ondergangh des Iodiſchen volcx zijn ge-eyndicht: gelijck Ioſephus, Egeſippus en andere Geſchichtſchryvers daer van op het breedſte handelen, en Carolus Langius zulcx zynen Lipſius kort en geleerdelijck als in een tafel [2]) voor oogen ſtelt, zegghende: *Laet ons van Iudea beginnen, dat is van een heyligh land en volck Gods. Ick gae voorby het gene zy in Egypten, en nae haren optocht uyt Egypten geleden hebben: want dat is ons duydelijck genoegh inde heylige boecken naegelaten: ick kome tot de zwaerſte en tot die gene die als aen haer*

1) *Voorwerpt:* d. i.: „voor de voeten werpt, verwijt." De uitdrukking *voorwerpen* is nog in 't H. D. bewaard gebleven, en by ons ook nog niet geheel buiten gebruik.
2) *Tafel:* 't Lat. *tabula*, „ſchildery," of, wil men, *register*, in den zin als 't woord nog by ons bewaard is in: „geſlachts-*tafel*, vermenigvuldigings-*tafel* enz."

uytvaert behooren. Het welck ick beſt elck in het byzonder als met een regiſter zal verklaren. Zy hebben dan met het in en uytlandſche oorloogh dit uytgeſtaen:

Voor eerſt zijnder te Ieruſalem door het bevel van Florus gedood zes honderd en dartigh.

Te Ceſarien op een tijd vande inwoonders uyt haet van het volck en de Godsdienſt twintich duyzend.

Te Scythopolen, een ſtad in Syrien, darthien duyzend.

Te Aſcalon in Paleſtynen oock vande inwoonderen twee duyzend vijf honderd.

Te Ptolemaïde van gelijcken twee duyzend.

Te Alexandrien in Egypten onder de voogdije van Tiberius en Alexander vijftigh duyzend.

Te Damaſcus thien duyzend.

En dit alles heeft zich als door een beroerte en oploop toegedragen: en daer nae met een wettelijck en openbaer oorloogh van de Romeynen:

Ioppe ingenomen wezende, zijnder van Ceſius Florus verſlagen acht duyzend vier honderd.

Op zekeren bergh Cabulon twee duyzend.

Inde ſlagh by Aſcalon thien duyzend.

Wederom door verraed acht duyzend.

Te Aphaca als het ingenomen was vijfthien duyzend.

Op den bergh Garizim zijnder verſlagen elf duyzend vijf honderd.

Te Iotapata, daer Ioſephus zelf was, ontrent dartigh duyzend.

Ioppe andermael ingenomen wezende, zoo zijnder verdroncken vier duyzend en twee honderd.

In Taricheen zijnder verſlagen zes duyzend vijf honderd.

Te Gamalien, zoo verſlagen, als die haer zelf vande ſteylte wierpen negen duyzend. en daer is in die Stad niet een menſch behouden gebleven, als twee vrouwen wezende gezuſters.

Giſcala verlaten wezende, zijnder in het vluchten gedood twee duyzend en zoo vrouwen als kinderen gevangen dry duyzend.

Van Gadarenſers zijnder verſlagen darthien duyzend, en gevangen twee duyzend twee honderd, behalven die in ontallijcke menighte inde rivier geſprongen zijn.

Inde Dorpen van Idumea zijnder verſlagen thien duyzend.

Te Geraſien duyzend.

Te Macherunten duyzend twee honderd.

In het boſch van Iardes dry duyzend.

In het Kaſteel Maſſada, die haer zelven hebben gedood negen honderd zeſtigh.

Te Cyrenen zijnder van Catulus de Landvooghd verſlagen dry duyzend.

Maer gedurende de belegeringe, zijnder inde Stad Hieruſalem zelf geſtorven, en verſlagen thienmael honderd duyzend, en gevangen zeven en negentigh duyzend.

Dit getal beloopt, behalven ontellijcke die achtergelaten zijn, twelfmael honderd en veertigh duyzend. Wat zeghdy Lipſius? ſlady hier over uwe oogen nederwaerts?

heſtze liever op: en ſchroomt niet met my, de veeljarige oorloogen van gants Chriſtenrijck met de nederlage van dit eenige volck te gelijcken: maer hoe kleynen ſtucxken lands en hoop volcx is dat geweeſt ten aenzien van geheel Europa? Dus verre uyt Lipſius.

Daer zien wy wat het koſt den Vorſt des levens te dooden en het bloed, dat genoeghzaem is tot een ranſſoen voor des geheelen weerelds zonden, op zoo geringe weerdije te ſtellen. Met de aendachtige ouwdvader Hieronymus mogen wy van Ierufalem ſpreken: *Fame perit, ante quam gladio. De Stad vergaet eer door honger als door het zweerd,* en liever, als een volkomen verhael te doen vande ellenden, die gedurende de belegeringe voorgevallen zijn, willen wy, ons daer over verwonderende, met den Poeet [1]) roepen:

Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut poſſit lacrymis æquare labores?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
Plurima perque vias ſternuntur inertia paſſim
Corpora perque domos, & religioſa deorum
Limina.

Dat is:

Wie zal de lijcken, wie de ne'erlage ons verklaren
Van die vervloeckte nacht? of konnen evenaren
Met tranen al het leet? die ouwde Stad die ſtond,
En had zoo langh 't gezagh, ſtort plotzelingh te grond.
Veel olick volcxken [2]) men alſins ter ne'er doet ſtromp'len,
Langhs ſtraet, in huys, en op der Goon gewyde dromp'len.

Ioſephus zelf een Iode erkend deze nederlage te zijn een byzondere Goddelijcke wraecke, overmids de Tyrannen te Ieruſalem meer door vreeze als nood uyt hare onwinbare vaſtigheyd weken: en Titus nae het veroveren der Stad zich verwonderende over den geweldigen bouw van torens en muyren, en der ſteenen hooge groote en behendige te zamenvoeginge zeyde: *gewiſſelijck God heeft voor ons geſtreden, en zelf den Ioden uyt zulcke veſtingen gedreven, want wat menſchen handen of ſtormgeveerte mocht hier tegen gelden.* Dit word, behalven uyt meer omſtandigheden, die wy om de kortheyd voorby gaen, oock hier mede beveſtight, overmids zy niet van een onmenſchelijck Tyran maer van een goedertieren Prince beſtreden zijn, die liever haer behoud als ondergangh zocht, en gehouden wierd voor *de welluſt en het vermaeck des menſchelijcken geſlachts.* Dat dien volgende de Romeynen dit voor een

1) *Den Poeet:* t. w. Virgilius.
2) *Veel olick volcxken:* Belachelijke vertaling van het
Plurima perque vias &c.
later door Vondel beter overgebracht op de navolgende wijze:
Een maghtelooze hoop van menſchen, wort alſins
Op ſtraat...
Verwoet ter neêr gevelt.

uytnemende overwinningh hebben geacht, blijckt uyt het heerlijcke zegefeeſt over der Ioden nederlage te Romen geviert: alwaer Veſpaſiaen, Titus en Domitiaen met looverkranſſen en purper geçiert de triumphpoorte inreden: daer der Romeynen beelden en afgoden, midſgaders de Arcke des Verbonds, de gouden tafel, Moyſes en Aärons roede, vier tempelſtylen, de toonbrooden, den gulden kandelaer, de wettafelen, en andere heylighdommen met een wonderbaerlijcke pracht ſtatigh heromme gevoert wierden, en daer de ſchare vande gevangen Ioden dragende de handen op den rug gebonden, en naeckt ten halve lyve hun vyanden een gaepſpel [1]) verſtreckten, en met haer verſmaedheyd der Heydenen ſtaci verheerlijckten. Van deze gehouden zegefeeſt [2]) getuyght noch op huyden te Roome de *Arca triumphalis* of triumphboge ſtaende *in via ſacra* boven de Kercke van *S. Maria nova*, opgetrocken van ſchoone Marmor, en met goud geçiert: inde welcke deze woorden in ſteen tot een eeuwige geheugeniſſe uytgehouwen ſtaen:

SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS DIVO TITO DIVI VESPASIANI FILIO, VESPASIANO AVGVSTO, ET OB VICTORIAM ET PERPETVVM.

De volgende letteren heeft de nydige tijd en gryze ouderdom uytgewiſcht: oock iſſer noch een ander ſchrift aldus:

S. P. Q. R. IMP. TITO, CAES. DIVI VESPASIANI FILIO, VESPASIANO AVGVSTO PON. MAXIMO TRIB. POST. IMP. P. P. PRINCIPI SVO, QVI PRAECEPTIS TRIAE CONSILIISQ. ET AVSPICIIS, GENTEM IVDEORVM DOMVIT, ET VRBEM HIEROSOLYMAM, OMNIBVS ANTE SE DVCIBVS, REGIBVS, GENTIBVS, AVT FRVSTRA PETITAM, AVT OMNINO INTENTA, DELEVIT.

Zoo leegh zijn die gene gedaelt die tot den Hemel en aende ſterren verheven waren, een volck dat eertijds met God en de Engelen gemeenſchap hadde: zy wien vuyr water aerde en locht ten dienſte ſtonden, zijn alle dingen tegen geweeſt, en hebben het al tot vyand gehad, en Roome heeft den roem weghgedragen van tot den grond en onderſten wortel toe uytgeroeyt en verdelght te hebben een ouwde Koningh en Prieſterlijcke Stad, die nae veel geleden aenvechtingen van haer eerſte grondlegginge 2177 jaren hadde geſtaen. Onze verſmitſte [3]) Cunæus magh wel zeggen. *Ita vertuntur ſubitò cuncta, & omninò natura, quæ ad originem rerum parcè utitur viribus ſuis, ad ruinam toto impetu venit. alzoo word alles ſchielijck te gronde geſmeten, en Nature die tot der dingen oorſprongh al heel ſpaerzaem hare krachten bezight, komt met volle geweld ten bederve*, en de mond der waerheyd voorſpelde geen ydele droomen als hy ſprack: *Hier zal niet eenen ſteen op den anderen blyven die niet afgebroken zal*

1) *Gaepſpel:* „ſchouwſpel, ſpektakel, dat men *aangaapt.*"

2) *Deze... zegefeeſt: feest* was als alle woorden van denzelfden uitgang oorſpronkelijk vrouwelijk. Zie BILD. *Geſl. in v.*

3) *Verſmitſte:* d. i.: „doorſlepene, doortrapte," hier meer in de beteekenis van „ſchrandere." Aan 't H. D. *verſchmitzt* wordt een min edele beteekenis gehecht: 't is 't Lat. *astutus*.

worden. Het overſchot der Ioden heeft zedert in gedurige ballinghſchappen jammerlijck omgezwerft en allerley zwarigheden bloedigh en ellendigh uitgeſtaen. Zoo de kinderen der voorvaderen miſdaed bekenden, zy zouden billijck beklagen dat haer ouwderen riepen: *Zijn bloed zy op ons en onze kinderen*. Want gelijck Prudentius zinght:

Exilijs vagus huc illuc fluctantibus errat
Iudæus, poſtquam de patria ſede revulſus,
Supplicium pro cæde luit, Chriſtique negati
Sanguine reſperſus commiſſa piacula ſolvit.

Dat is:

De Iood zijnde uyt den ſtoel zijns vaderlands gerukt
Dwaelt vluchtigh [1]) hier en daer in ballinghſchap verdruckt,
's Moords ſtraffe draeght, en met 's verzaeckten Chriſtus bloed
Beſprenght, zijn miſdaed, en begangen [2]) zonde boet.

Niemand hopen wy zal ons leep [3]) en over dweers aenzien dat wy dit groot treurſpel hier wederom als op het tooneel te voorſchijn brengen op datmen aenmercke *Gods ſtrengheyd over die gene die gevallen zijn*: aengezien wy hier in als op het ſpoor naevolgen den heyligen en brandenden yver vande Koninghlijcke harpenaer David, en de Goddelijcke dichter Ieremias: van welcke beyde, Deze, in zyn klaeghlieden heeft beweent de verſtooringe der ſtad Gods en des ganſchen Koninghrijcx, en de ongelucken by het Iodiſche volck uytgeſtaen onder den Babyloniſchen Nebucadnezar: Die, met zijn ſnarenſpel getreurt over de bloedſtortinge en aenſtoot de welck Ieruſalem vande Tyran Antiochus te verwachten ſtond, effen alzoo [4]) beklagen wy mede het uyterſte en grootſte iammer dat de Dochter Sion onder de Roomſche Keyzeren Veſpaſiaen en Titus is overkomen, en vieren de uytvaert dezes beroemden geſlachts. Mijn Zangereſſe vanden hoofde ten voeten toe in rouwe, treurt over die verwoeſtingh die Chriſtus aller Engelen en geloovigen blyſchap tranen gekoſt heeft, onaengezien hy dezes verſteenden volcx wreedheyd in zynen vleeſche voelde, en den kelck der bitterheyd korts [5]) van haer ontfing. Maer och hoe vaeck hebben wy gewenſcht dat onze rymen mochten antwoorden de weerdigheyd vande ſtoffe: voorwaer zoodanigh wezende, dat wy hier van onze geringheyd moeten roemen, en belyden dat het maer ſtuckwerck is wat wy voortbrengen; want het gene de Latijnſche Treurſpeelder door zijn

1) *Vluchtigh:* hiervoor zoû men thands *vluchtend* ſchrijven. *Vluchtig* in dezen zin is nochthands even wettig als 't ſaamgeſtelde „voortvluchtig." Het is 't Lat. *vagus*, eigenl. „zwervend, onbeſtendig."
2) *Begangen:* oude vorm in 't v. l. d. w. van *begaan*, als in 't H. D.
3) *Leep:* „ſchuins, ſcheef."
4) *Effen alzoo* is „even zoo."
5) *Korts:* hier voor „kort te voren," met de adverbiale *s*.

van droefheyd overwonnen Koninginne uytſchreeuwt:

——————— *Non unquam tulit*
Documenta Fors majora, quam fragili loco
Starent ſuperbi.

Het zelfde mogen wy door onze bedruckte Vorſtinne aldus uytroepen:

Het Loth en wees noyt klaerder aen
Hoe ſlibb'righ dat de trotze ſtaen.

En zullen wy met Euripides Seneca en andere Poëten dingen nae den palm, dat is, om wie van ons beyden hooghdravender en uytnemender zaecken verhandelt: de Ioodſche Stammen van wegen haer afkomſt zijn by ons niet leeger geadelt als de Phrygen by haerlieden. De Dochter Sion wijckt niet voor Hecuba, noch Ieruſalem voor thien Troijens. Ginder was de Kerck van Minerve: hier des Heeren Tempel dat zesenveertighjarige getimmer [1]), het welck aller uytheemſchen oogen in Syrien lockte, en waer in de Nijd niet als enckel ſchoonheyd verachte. Daer ſtond het Palladium: hier ſchool de Arcke des Verbonds bedeckt met goude Cherubynen, en meer heylighdoms elck om het heerlijcxſte. Oock is de Iordane die den Iſraeliten weeck, en de Beke Cedron over de welcke Ieſus gingh meerder als Xanthus. Davids burght gaet Ilium te boven. Zy hebben het Griecxſche leger, wy de Roomſche heyrkrachten aengevoert. Hare Overſten en voorbarigſte [2]) waren Agamemnon en Menelaus, Achilles en Pyrrhus: mijn Veldheeren zijn Veſpaſiaen, de ſtrijdbare Titus zynen zone en andere. Laetze al haer beſt Laomedon, Priamus en Hector roemen: ick zal Ioſua, Gedeon, David, Salomon, en de andere Koningen en Helden pryzen. Willenze met de Amazone Pentheſilea proncken: ick zal met Debora, Iudith en zulcke Heldinnen brageren. Zy hebben de Rhæteeſche heuvelen, bewandelt van zoo veel doorluchtige mannen, gezongen: wy de heylige bergen, vaeck betreden van zulcke, die, haer werck [3]) onder maen verricht hebbende, als blixemen door het azuyr en het goud des blinckenden Hemels nae den vrolijcken ſtoel Gods opvoeren. Wederom, die verzierde twiſt rees uyt Paris oordeel: deze uyt Pilatus vonnis. Gene Scheydsman oordeelde Venus te gevalle om de ſchoone Helena: deze Rechter den Ioden om de Keyzerlijcke gunſt. De een gaf een gewaende Godinne den twiſtappel als het verdiende pand van hare ſchoonheyd: den ander leyde den betuygden levendigen Zone Gods het Kruys op zijn ſchouwderen als verſchulde ſtraffe van zijn miſmaecktheyd [4]). Cytherea behield op Ida den

1) *Dat zesenveertighjarige getimmer* voor „dat gebouw, waarover zes-en-veertig jaren getimmerd was."
2) *Voorbarigſte:* in den zin van „wakkerſte, dapperſte, die zich in den ſtrijd meest vooraan" of als men in 't gemeene leven zegt, „haantjen-de-voorſte" toonden.
3) *Haer werck* voor „hun werk."
4) *Zijn miſmaecktheyd:* waarſchijnlijk heeft V. hier JES LIII: vs. 2[b] en 3 op het oog gehad.

zege: Chriſtus wierd op Calvarien gedoemt. en zoo voort [1]). Dit dan aldus tegen malkanderen overwogen, zoo ziet men met een half oogh welcke ſtoffe van beyden meeſt weeght, en hoe de Zonne des heyligen Geeſtes alle Heydenſche ſterren met haren glans uyt doet. Indien de Lezer greetigh is om de nuttigheyd van dit werck en de oorzaecken van Iſraëls val nae te vorſchen, hy geve den Engel Gabriël gehoor wien wy in het eynde de verklaringe des zelfs bevolen laten. Maer ontbeyd [2]), ick zie alreede het tooneel openen, en het volck met opgeſteken ooren en gapende monden nae den inhoud van het Spel luyſteren. Het is hoogh tijd dat wy zwygen.

1) De voorgaande regelen ſtellen al wederom klaar in 't licht, hoe verre de *par-force*-jacht op vergelijkingen, welke in Vondels eeuw ſmaak was, ook het helderſte brein van 't pad des gezonden verſtands af deed dwalen. Het eerſte denkbeeld eener tegenſtelling van de verwoeſting van Troje en Jeruſalem was gelukkig en juist; maar nu de Schrijver die ook in alle byzonderheden wil uithouden, en geheel onovereenkomſtige en ongelijkſoortige zaken over elkander plaatst, wordt zy buitenſporig, ergerlijk en belachlijk.

2) *Ontbeyd* voor „verbeid, toef" is nog heden in Vlaanderen in gebruik. By Hooft komt het met den Vlaamſchen tongval *ontbait* voor. Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, *in v.*

HET INHOUD.

ZEDERT dat de Ioden hare grouwelen en zonden, begaen in het dooden en vervolgen der Propheten, hadden opgehoopt met het onmenſchelijck bloedvergieten en miſhandelen des onſchuldigen Lams, en andere vrome Heyligen Gods: zoo heeft haer verdoemeniſſe niet geſlapen. Want Florus, die naemaels vande Keyzer Nero was geſteld als Landvooghd over Iudea, ontſtack met zijn inſlockende gierigheyd en onverdraeghlijcke wreedheyd den brand van tweeſpalt: waer uyt vele jammerlijcke beroerten en bloedige ſlachtingen tuſſchen Ioden en Romeynen langhs hoe meer zijn ontſtaen: zoo dat eyndlijck de Keyzer veroorzaeckt was [1]) Veſpaſiaen, als Veldoverſte over het Syriſche krijgſvolck, derwaerts te zenden: die vergezelſchapt met zynen zone, Iotapata daer Ioſephus gevangen wierd, en voorts het Iodiſche land met meeſt alle de omliggende plaetſen vermeeſtert, en Ieruſalem bezet hebbende, tydinge kreegh hoe nae Neroos rampzalige dood, Galba en Otho omgekomen wezende, Vitellius het gebied tot zich getrocken hadde: waerom de Roomſche Hoofdluyden hem drongen het Keyzerdom te aenveerden en derwaerts te trecken, gelijck hy oock dede, latende Titus de volendinge van het aengevangen oorloogh bevolen. Ondertuſſchen was het te Ieruſalem zoo verre gekomen datze als in ſlaghoorde [2]) in dry rotten vyandelijck gedeylt ſtonden, te weten: de Zeloters, die Eleazar aenhingen, hadden den Tempel, Iohannes

[1]) *Zoo dat eyndlijck de Keyzer veroorzaeckt was: Veroorzaeckt* ſtaat hier voor „gedrongen, verplicht, *inductus*, welke beteeckenis nevens anderen, wy ook by KILIAEN aan 't woord gegeven vinden.

[2]) *Slaghoorde:* men denke hier niet aan *ſlag-horden*, maar eenvoudig, met in-'t-oog-honding der toenmalige ſpelling, aan *ſlagh-orden*.

het onderſte, en Simon Giore zoon het opperſte deel der Stad in. Titus hier van verwittight heeft deze gelegentheyd waergenomen, en in het 72. nae Chriſtus geboorte, 't welck is het tweede jaer van Veſpaſiaens Ryke, op den 14^{en}, vande maend April, als de Ioden haer Paeſchfeeſt vierden de Stad met zijn Ruyterije berent belegert, en eerlange nae veel gehouden ſchermutſelingen en gedane ſtormen met een muyr in dry dagen tijds bezet en beſloten: waerop gevolght is een onlydelijcke hongerſnood, die de burgerlijcke beroerten dede aangroeyen, en ontallijcke menſchen verſmachten: zoo datze genoodzaeckt waren de doode lichamen over Stads muyren inde grachten te worpen, jae een edel Ioffrouwe ſpyze van haer onnoozel kind moſt bereyden. De thiende dagh van Oeghſtmaend wierd het vuyr inde Tempel geſteken, daer een onmenſchelijcke ſlachting gebeurde, en alle Prieſterlijcke gebouwen afbranden. En hoewel de Keyzer hun vaeck hulde aenbood, [1]) en haer beloofde in genade op te nemen zoo zy haer goedwilligh overgaven: nochtans volherden zy inde voorgaende halſtarrigheyd, tot dat ten leſten op de achtſte dag van Herbſtmaend de overſtad [2]) gewonnen, en alles in vuyr en bloed wierd geſtelt. Nae de overwinninge ontbrack het den Roomſchen Soldaten aen geenderhande moetwil en wreedheyd over de verwonnene te plegen. Titus de ſchuldige nae haer verdienſte geſtraft en zeven honderd iongelingen ſterck van lichaem tot het aenſtaende zegefeeſt, dat hy te Roome dacht te houden, uytgezondert hebbende, bedanckte zijn Krijghsluyden voor haer dapperheyd inde ſtrijd betoont, verplichte haer manhaftigheyd met den verkregen roof en eerlijcke [3]) ampten, en offerde danckbaerlijck op de heylige plaetſe des Tempels zijn Goden. Daer nae ſtelde hy Terentius Rufus tot Overſte van zijn thiende bende, die hy tot bezettinge liet vande verwoeſte Stad, en vertrock met het ganſche leger en de gevangenen. En dewijl de geſchichtboecken melden dat Simeon Chriſtenbiſſchop met zijn heylige vergaderinge, volgens het ontfangen Godlijck antwoord, van Ieruſalem te Pella vluchte, en als Iudea wat in ruſte was weder te Ieruſalem metter woon quam: zoo hebben wy, om ons geheel werck Chriſtelijcker wyze te verklaren, en alles leerlijck voor oogen te ſtellen, verziert, dat hy met de zyne wederkeerende als het leger iuyſt vertrocken was, en de verwoeſte Stad bezichtigende: hun de Engel Gabriël, met een Hemelſche klaerheyd aengedaen, verſchijnt, die henluyden volkomentlijck ontſluyt de oorzaeken vanden val en ondergangh des Iodiſchen volcx, met meer omſtandigheden die daer aen vaſt zijn. Daer hebdy het kort inhoud van ons treurſpel, genomen uyt Ioſephus 2, 3, 4, 5, 6 en 7, en Egeſippus 2, 3, 4 en 5, en Euſebius 2 en 3, en Carions 3, boeck, en uyt meer andere Schryvers. Het tooneel is op, rondom en ontrent de verwoeſte plaetſen daer het Krijghsvolck legert, en Ieruſalem geſtaen heeft.

1) *En hoewel de Keyzer hun vaeck hulde aenbood: Hulde* ſtaat hier niet in den zin van *homagium*, 't welk de Keizer eer van hen verwachten moest, maar 't beteekent *favor, gratia:* gelijk dan ook het H. D. adj. *holde* doorgaands *gratiosus, venustus* uitdrukt.

2) *Overſtad* is „*opper*ſtad, bovenſtad."

3) *Eerlijcke* voor „eervolle." Zie blz. 334, vs. 369.

AENDE

IOODSCHE RABBYNNEN.

KLINCKERT.

DE Rey uws Prieſterſchaps was als van blyſchap droncken
Doen IESUS hingh aen't hout met ermen uytgeſtreckt,
Gekruyſt, gegeeſſelt, en beſpogen, en begeckt,
Om dat hem was den Kelck der bitterheyd geſchoncken:

Zy dachten luttel dat Rechtveerdigheyd, die boven
In 's Hemels gulden ſchoot de weeghſchael recht op houd,
't Onſchuldigh bloed meer ſchat als fijn Ophiriſch goud,
En telt al 't zuchten vande Waerheyd hier verſchoven.

Maer als de dagh aenbrack die God beſchoren had
Tot wraeck van't ſchelmſtuck van die Godvergeten Stad
En 't volck dat veyligh dacht te ſtaen op heyl'ge dremp'len:

Doen zaghmen baer wat zonde al plagen met zich brocht,
En dat de Boosheyd tot geen borſtweer ſtrecken mocht
Geweld van muren noch ſchijnheyligheyd van Temp'len.

DOOR EEN IS 'T NU VOLDAEN.

2 *Met ermen uytgeſtreckt* voor „met uitgeſtrekte armen." Zie *Nal. en Aant.* op blz. 21, vs. 47.
12 *Baer:* is „naakt," „volkomen, louter." Men denke aan „*baar* geld, *bare* zee." „*Bar* in *barre*voets, *barre* heide" is 't zelfde woord. Zie WEIL. *in v.*
13, 14 *En dat de Boosheyd,* enz.: lees: „en dat geweld van muren noch ſchijnheiligheid van Tempelen der Boosheid ter borstweêr mocht ſtrekken."

DE TREURSPEELDERS ZIJN DEZE:

IOSEPHVS een dapper Voorvechter der Ioden.

TITVS de Keyſer.

LIBRARIVS Rothmeeſter.

DE REY van Roomſche Soldaten.

DE DOCHTER SION.

DE REY van Staet Ionfren.

DE REY van Ioodſche Vrouwen.

DE REY van Iodinnen in't algemeen.

PHINEAS Prieſter.

DE REY van Prieſteren.

TERENTIVS Hopman.

FRONTO Droſſaert.

SIMEON Biſſchop van Ieruſalem.

DE REY van Chriſtenen.

GABRIEL een Engel.

HIERVSALEM VERWOEST.

DE EERSTE HANDEL.

IOSEPHVS.

De Wraecke Gods in't eynde, alſze eens raeckt op de beenen,
Ziet vuyr, noch water aen, noch yzer, ſtael, noch ſteenen,
Maer wroet al voort, en vind ter weereld niet zo zoet
Als der Godloozen merch, en 't ſnoo verbaſterd bloed:
Vergeefs hy zich beſchanſt die droomt haer uyt te ſluyten,
Te ſpade bolwerckt hy die haer geweld wil ſtuyten,
Om zunſt hy met een diepte haer af te ſnyden tracht

7 *Om zunſt* voor „vergeefs," is nog in 't H. D. gebruikelijk; ook by HOOFT komt het veelvuldig voor, en zelfs nu is het in den mond van 't gemeen niet geheel uitgeſtorven.

Die aerzelt noch om ſchans, om bolwerck, noch om gracht:
Scherprechterſſe al te ſtrengh! wie zou, jae moet niet vrezen
De ſtramen van uw roede, uw zweep, en taeye pezen,
Waer mee' ghy gaet te keer, en 't vel ſtroopt vande rugh
Des geens, die Goddeloos den zonden welfde een brugh.
Ghy hebt Ieruſalem haer ſtrengheyd mogen voelen,
Als ghy haers gramſchaps gloed met 't purper moſt verkoelen
Dat van uw lenden droop, en langhs uw boezem zeep,
Als u van pijn en ſmerte een hertvangh 't hert beneep.
Ach lyden! lyden ach! ick moet afdwa'en en droogen,
Mijn aenzicht ſteeds aen vocht van mijn bekreten oogen,
Wanneerme in't weecke breyn een waeſſem dick opſchiet,
Uyt mijn beklemt gemoed geperſt van groot verdriet,
Verdriet, dat voor een dood my pijnt met duyzend dooden
Zoo vaeck ick my verbeelde het treurſpel vande Ioden.
  Verrijſt ô Daniel! en roert uw kouwd gebeent',
Die in uw ziel voor lange hebt onzen val beweent,
Als ghy man Gods! zoo diep ginght in d'afgronden viſſen,
En waden inde zee van Gods geheymeniſſen:
Komt trooſt d' ontſchaeckte maeghd van Sion afgetreurt,
Want zoo ghy 't hebt geſpeld, zoo viel haer 't Loth te beurt:
Komt waſcht haer tranen af, want ijſlijck, en wanſchapen
Gaept haer verwoeſtingh nu, en dreyght te blyven gapen.
  Wy zijnder eens geweeſt, met Iuda is 't gedaen,

8 *Die aerzelt: aerzelen* beteekent hier „terug deinzen;" 't wordt heden zelden meer op zich zelf ſtaande, maar liefst in verbinding met eenig ander werkwoord gebruikt; b. v. „hy aarzelt te ſpreken, te beſluiten," enz. Vergel. blz. 335, vs. 377. 't V. n. w. *Die* heeft betrekking op *haer* in het vorafgaande vaers.

9 *Scherprechterſſe:* oude vorm van 't vrouwelijk: zoo, van *mulder*, „mulderſche," van *bakker*, „bakkerſche," van *toovenaar*, „tooverſche," waarvoor wy thands „molenaarſter, bakkerin en tooveres" zouden zeggen. Vergel. blz. 183.

10 *Stramen:* 't zelfde als „ſtriemen;" thands alleen gebruikelijk voor het uitwerkſel of de ſporen der ſlagen in het vleesch: hier voor de ſlagen zelve.

11, 12 *Waer mee' ghy gaet te keer* enz.: verſta: „waarmede gy dengene te keer gaat, en hem het vel van den rug ſtroopt, die," enz.

12 *Welfde een brugh* is vrij wat ſchilderachtiger dan „legde, ſloeg of bouwde een brug" zoû geweest zijn.

13 *Ieruſalem:* verſta in vocativo, 't geen hier de interpunktie niet genoeg in 't oog doet vallen. *Mogen* voor „kunnen," als meermalen.

15 *Zeep:* onv. verl. t. van *zypen*, („vloeien,") waarvan „ſypelen" 't freq. is. De *Zype* in Noord-holland, de *Bree-Saap* in Kennemerland, het Huis *Sype-ſtein* en vele andere plaatſen hebben hun namen van dit *zypen* afgeleid.

16 *Een hertvangh:* d. i.: een „hartskramp," by KIL. ten onrechte met den mediſchen term van *cardialgia* („maagkramp") vertaald.

17 *Afdwa'en:* Zie Paſcha, blz. 58, vs. 318.

18 *Aen vocht* voor „vochtig."

19 *Dick* voor „dikwijls;" ten zij men het woord verkieze te verſtaan, als by *waeſſem* behoorende, voor „een dikke waesſem." offchoon ik niet weet by welken ouden medicus deze oorſprong der tranen zij op te ſporen.

23 *Verrijſt... en roert:* de *t* was by onze oude ſchrijvers ook in 't enk. der gebiedende wijze in gebruik, en zeer konſequent, zoodra het meerv. *gy* voor het enk. *du* in de plaats was getreden. Zie ook BILD. *Spraakl.*, blz. 173. A.

27 *D' ontſchaeckte maeghd* voor „de geſchonden maagd. *Ontſchaken* in den zin van *violare*, *devirginare* vindt men by KILIAEN. Ook HOOFT gebruikt dit woord meermalen, en doorgaands in dien zin: 't welk in het *Uitlegk. Woordenb.* niet genoegzaam is nagegaan. Hier kan het geene andere dan de opgegeven beteekenis medebrengen.

28 *Loth* voor „lot,"

En Sions grondveft grijnft mifmaeckt den Hemel aen:
Des Heeren heylighdom, ach! ach! 't gaetme aende zinnen,
Ter hellen neergezackt is met zijn hooge tinnen.
Helaes! Ierufalem, gedoemt ten zwaerde, en vyer,
Uw hooghmoed is gedaelt, uw zonden ftaen u dier,
Uw zonden ftaen u dier, uw hooghmoed is gevallen,
En ghy light onder 't puyn begraven van uw wallen.
  Had 't avontuyr van't loth doch te Iotapata
Mijn leven niet verfchoont, als ick zoo na, zoo na
Stond op 's doods oever, zoo gereed om te verdrencken,
En afgeftre'en mijn ziel aen't Vaderland te fchencken;
Zoo had ick niet gehoort hoe hemel, aerde, en zee
Verzuchte, als Iacobs huys beweeght wierd van zijn ftee:
Fy! dat ick voor 's doods fchicht zo angh was en verfchrocken,
Doen in dat gapende hol, die zweerden uytgetrocken
My dreyghden, als ick d' een met fmeken noch ophiel,
En d' ander aengreens dat hem 't hert en 't ftael ontviel.
Waerom maeckte ick mijn graf niet in die afgronds kolcken,
En liet aen't lemmer koud mijn warme bloed niet ftolcken?
Waerom volghde ick niet nae mijn krijghflie voorgetre'en,
Doen van die moord ontfloop Iofephus, en noch een?
Iofephus, die noch moft in der Romeynen handen
De ced'ren van ons kerck zien blaeck'ren en zien branden.
  't Is waer, ick fleyp geen boey, noch quijn in flaverny,
Want daer toe 's Keyzers hert te zeer hanght over my:
Hy viert mijn hoogh geflacht, en wil met lompe kluyft'ren:
Noch 't Koningfchap in my, noch 't Priefterdom ontluyft'ren:
Hy weet wat wijfheyd ick doorfnuffelde in mijn jeughd:
Hoe Galilea kan getuigen van mijn deughd
En vroomheidt, die hy toetfte in d' uyterfte benoutheit:
Hy ziet mijn jaren aen, en eert mijn ftatige ouwdheyd:
Dit ken ick, en 't is waer: maer zal my zulcx van druck
Ontflaen, als ick gedenck der ftammen ongeluck?
Als ick een handvol zie van onze Abrahamyten
Gefpaert tot leyder leet haer hert te berften kryten;
Zoo ben ick wel ontaerd, en inden grond verzet

39 *'t Avontuyr van't loth:* eigenlijk een pleonasmus, maar hier naïef en dichterlijk voor „'t blinde lot."
39 en volgg.: Zie HEGESIPPUS. Joodfche Oorl. IV: 15 volgg.
45 *Dat ick... zo angh was:* een uitdrukking, door HUYDECOPER, en te recht, gewraakt: *angh* (eng) is „naauw." Men kan niet zeggen: „ik ben, of word *eng*," maar „'t is, 't wordt my *eng*."
46 *Doen* voor *toen*. De Staten-Bijbel heeft beftendig *doe*, dat het rechte woord is. Zie BRILL, *Holl. Spraakl.* blz. 704 (1846) en BILD. *Aant. op* HUYGH. V. 152.
48 *Aengreens:* verouderde vorm voor „aangrijnsde." Ook HOOFT bezigt doorgaands het woord *grijnzen* ongelijkvl.
50 *Stolcken:* 't zelfde als „ftollen." KIL. geeft alleen 't freq. *ftolkeren*, als in Vlaanderen gebruikelijk op. Met den letterwisfel van *l* in *r* komt het woord overeen met 't H. D. *erftarren*. A.
51 *Krijghflie* voor *krijgsliên*. Wy zeggen even zoo, met verwaarloozing der laatfte fylbe: „krijgslui."
63 *Dit ken ick* voor „dit beken ik," als meermalen.
66 *Leyder leet:* d. i.: „droever leed." Zie BILD., *Aant. op* HOOFT, blz. 36 en *Uitl. Woordenb.*, *in v.*
67 *Verzet* voor „afgeweken."

Van d' yver, die mijn ziel verplichte aen Mofes wet:
Maer neen, eer zy mijn faem in Ifrael gelaftert:
Eer hou my Iacob voor zijn fpeelkind en zijn bafterd:
Eer loochen God 't verbond, bezegelt als ick heefch
Van fchreyen, de achtfte dagh befneen wierd aen mijn vleefch,
Eer ick een mate ftelle, of voor mijn dood laet enden
Den rouwe, die ick fcheppe uyt Ifraels ellenden.
Light my dan noch aen't hert zo na de droeve ftaet
Van't lieve Vaderland, hoe is dan zulcken haet
Op mijn onnoozelheidt gebraeckt, en uytgefpogen,
En uyt mijn zuyv're borft zoo veel vergifs gezogen?
O Zon! die zonne en mane en fterren fchenckt haer licht,
Die d' helfche duyfterniffe ontdeckt met uw gezicht,
Die d' afgrond van het meyr met d' appels van uwe oogen
Verraed, en by den neck geveynftheyd grijpt en logen:
Ick dage u heylighlijck, en bidde u dat ghy tuyght
Of ymands dreygement, of gunft mijn vroomheyd buyght.
En dat uw boofheyd, die om wraeck riep, ghy Tyrannen!
Die tegen 't vaderland de ketens hield gefpannen,
My toon waer na 's wets eyfch ick heb mijn recht verbreuckt,
Of waer 't eenvoudigh kleed is van mijn trouw gekreuckt.
Hoe dickmael naderde ick uw veel beftormde vefte
Om af te ftuyten 't ramp van't algemeene befte,
En bood uyt 's Keyzers naem u hulde, en vrundfchap aen,
Helaes! maer al om zunft, het water lietmen ftaen,
Men keerde hem niet om't vuyr des ondergangs te bluffchen,
Men vloeckte, en quetfte my al razende ondertuffchen:
Mijn ouwd'ren levens zat, wat onderftaet de wrock,
Of fchaemt den haet zich niet? die wierp men inden ftock.
Maer iffer wel een ftuck te fchendigh aen te rechten
Voor die uyt Sions kerck als uyt een roofflot vechten?
Voor die, wiens dolheyd kan noch moord, noch roof verzaen?
Voor die haer ving'ren aen't gewyde dorven flaen?
Voor die in't heylighdom als tygerdieren brullen,
En't hooge koor met bloed, en verfche lijcken vullen?
Wat helpet! wonder is't, hoe God zo lange draeght

70 *Speelkind:* 't volgende *bafterd.*

81, 82 *Die d' afgrond van het meyr met d' appels van uwe oogen Verraed:* moet aldus verftaan worden: „Voor wiens oogappels de afgrond der zee zich verraadt," anders houdt de zin geen ftreek.

87 *Verbreuckt:* Wat nu (in juridifchen zin) *overtreding* genoemd wordt, heette oudtijds *breuke*, en daar ftond *boete*, 't zij in geld, 't zij door lijfftraf, tegen over. *Verbreuken* is alzoo: „zich aan *breuke*, aan *overtreding* fchuldig maken."

88 *Of waer* enz.: lees: „of waar 't eenvoudig kleed van mijn trouw gekreukt is."

90 *'t Ramp: ramp* fchijnt hier om den wille van rijm en maat onz. genomen; daar V. 't anders beftendig vr. neemt.

93 *Men keerde hem niet:* d. i.: „men keerde zich niet."

96 *Inden ftock:* d. i.: „in de gevangenis," waarvan nog *ftokbewaarder* of *ftokwaarder*. Zie HANDEL. XVI : 23. De *ftok*, zijnde een houten plank met twee gaten, waar de beenen door heen geftoken worden, is een ftraftuig, nog in Engeland ten platten lande gebezigd om hen in te fluiten, die zich aan kleine politie-overtredingen hebben fchuldig gemaakt.

Een boosheyd opgehoopt, daer van den hemel waeght:
'tIs wonder noch dat God haer quaed niet vroeger ſtrafte,
Als elck kerckſchender dol hem als een hond aenblafte.
  Hebt van verdiende loon nu overvolle maet,
En zwaerder wege uw ſtraffe als uw bedreven quaed,
Vervloeckte Simeon, Ioannes twiſts aenblazer,
Zeloters, Salems peſt, heylloozen Eleazer,
Die ghy te gader zijt verraders van die ſtad:
Dien d'Hemel als zijn bruyt zich uytgelezen had:
'tOnſchuldigh bloed, dat hier geſtickt is in zijn wapen,
Hou ſteeds uw bleeck gebeente onruſtigh zonder ſlapen,
En d'Echo, die in't woeſte hier is de nachtegael,
Tot wraeck uw ſchimmen weck des nachts wel zevenmael:
Of ſchepty noch de locht, en zieltooght als gevangen,
Zoo ſchroeymen u het hert met gloeyendige tangen,
Of bouwe een ander hel, die, ick weet naulijcks hoe,
Gerabraeckt houde u ziel, en laet geen ſterven toe.
  'tBouwvalligh Iſr'el, nu 't vernielt is met zijn ſtammen,
Door zwaerd, peſt, hongerſnood, en aengeſteken vlammen,
De ruyter, rijck van roof, zijn wonden zich getrooſt,
De ſchildwacht afgebraeckt, ontharnaſcht word verpooſt,
De ſtormbock blutzens moe', verpayſtert wat zijn hoornen,
En 't Roomſch veld'teecken zwiert te dertel vande toornen
Die Titus heeft verſchoont, op dat noch langh na hem
Elck weet waer Roome liet 't verwoeſt Ieruſalem.
De tenten zijn vol vreughds, vol juychens, en bazuynen,
Men vlechter niet dan palm, en lauwer, om de kruynen
Der helden te beſlaen met kranſſen altijd friſch,
En ruſt zich ten triumph, die maer een voorſpel is
Van deze zegefeeſt, die aenſtaet, daer gaet ſchuren
De Tyber blanck van ſtroom de Keyzerlijcke muren:
Maer ons twaelfſtammig volck, een hoopken, dat noch 't zwaerd
De peſt, de dood, het vuyr, en d'honger heeft geſpaert
Tot allerhande ſmaed, op haer triumphs geruchten
Te deerlijck wedergalmt, en antwoord met verzuchten,

110 *Heylloozen Eleazer:* de *n* achter *heillooze* ſtaat hier bloot om de in-een-ſmelting te voorkomen.
111 *Die ghy* voor „Gy, die," als in latere uitgaven ſtaat. Vergel. blz. 947.
113 *In zijn wapen* voor „in zijn wapenrusting."
115 *En d'Echo, die in't woeſte hier is de nachtegael:* verſta: „en de echo, die in deze verwoeste ſtad alleen hare ſtem zal doen hooren."
117 *Schepty* voor *ſchept gy;* voor „leeft gy nog, haalt gy nog adem."
118 *Gloeyendige* voor „gloeiende." (Zie Heerl. van Sal., blz. 359) doch min gelukkig; overmits de drie laatſte ſylben klankloos zijn en de maat den nadruk op *di* zoû vorderen.
121-123 Verſta: „nu 't bouwvallig Israël door 't zwaard, de pest, den hongersnood en den brand met zijn ſtammen vernield is, getroost de (Romeinſche) ruiter, rijk aan roof, zich zijn wonden," enz.
125 *Verpayſtert:* d. i.: „ſchenkt *pays* (vrede) aan zijn hoornen."
126 *Te dertel* is: „*zeer* dartel."
135 *Twaelfſtammig volck:* historisch onjuist. *Tweeſtammig* ware beter geweest.
137 *Triumphs geruchten* voor „zegekreeten."

Hoopt treurigh, klacht, op klacht, en ſteent zijn hert in twee,
En is gelijck de geen die inde wilde zee
Na ſchipbreuck ſchrylings op den maſt noch 't lijf wil bergen.
Drijft tuſſchen klippen heen, en ziet geen oevers nergen,
Drijft tuſſchen vreeze en hoop, zwemt tuſſchen hope en vrees,
Zoo zwerft Iudea nu, die vaderlooze wees:
O Vader! haers erbermt: ſlaet 't aengezicht eens neder,
Die ghy de baren temt, de blixems, en t' onweder,
Temt 's vyands razernye, en koelt, en leſcht den brand
Die van't woeſt krijgſvolck heeft geſchroockt het ingewand,
Dat Iſacx overſchot geen ramp meer op zich lade,
Dewijl ghy't nu beveelt der Heydenen genade.

TITVS *de Keyſer.* LIBRARIVS *Rothmeeſter.*

TITVS *de Keyſer.*

Het noodgeheym der Goon heeft uytgediend ten leſten:
Vermorſeld zijn in puyn de ſteygerende veſten,
En van't vervloeckt geſlacht, zijns levens zat en moe,
Is uytgeruckt de boom tot aen den wortel toe.
Zoo Griecken afgeſtre'en, met d' uytvaert der Troijanen
Zich ter onſterflijckheyd den wegh vermocht te banen,
Daer na thien jaren ſtrijds noch eerſt een zwanger peerd
Den brand van't oorloog dempt, en niet de deugd van't zweerd,
Wat heeft dan d' hemel tot beſoldinge behouden
Daer Titus vroomheyd mede is nae verdienſt vergouden?
Door wien zoo diep gegronde, en hemelhooge ſtad,
Als met een oogenwenck geblixemt is zoo plat,
Dat hy, die nae hem komt, heeft licht'lijck af te meten

142 *Nergen* voor *nergens*, als *herwaart* voor *herwaarts*, zonder de adverbiale *s*.

145 *Haers erbermt* voor *harer;* maar welluidender, en tevens in overeenſteinming met de ſpraakkunst van de Kamer „In Liefde bloeiende," die de *s* ook in 't vr. als kenmerk van den genit. erkende. Opmerkelijk is het, dat wy daar-en-tegen in 't mann. doorgaands aantreffen: zich *zijner* erbarmen." Men kan hieruit opmaken, hoe de *r* en de *s* als genitiefformen onafhankelijk waren van 't geſlacht.

146 *Die ghy* voor *Gy die*, als in latere uitgaven ſtaat. Vergel. boven vs. 111.

148 *Geſchroockt:* 't zelfde als „geſchroeid." Zie Heerl. van Sal., blz. 357.

149-152 Vier ſlepende regels. Doch wy zullen meermalen gelegenheid hebben op te merken, dat de opvolging, 't zij van vier ſtaande, 't zij van vier ſlepende regels, in Vondels treurſpelen doorgaands opzettelijk wordt gebezigd, waar nieuwe perſonaadjen optreden, of tooneelsverandering plaats vindt. Zoo neemt b. v. in den *Gysbrecht* WILLEBORD affcheid van hem met de woorden:

De goede Jeſus neem u eeuwig in zijn hoede.

en nadat de komst van AREND door trompetgeſchal is aangekondigd, begroet deze hem met:

Mijn broeder wees geruſt en luyt van vreughd de klocken.

151 *Het noodgeheym... heeft uytgediend* voor „het noodlot is vervuld."

152 *De ſteygerende veſten* voor „de hoogverheven veſten." *Steigeren* is een frequentatief van *ſtijgen*.

156 *Vermocht:* zet (vs. 156) voor *Grieken* „Griekenland," dan wordt de zin duidelijker.

158 *Dempt: dempen* is in den grond hetzelfde als *dompen* (uitbluſchen); offchoon thands meer bepaald gebezigd als ſynoniem met „opvullen (t. w. van kuilen, putten," enz.)

160 *Vergouden* voor *vergolden*; zeer gebruikelijke letterwiſel. A.

162 *Oogenwenck* voor *oogwenk:* hoezeer men nog *oogenblik* en geen *oogblik* zegt. Doch zie BILD. *Geſl. op* „oogenblik."

163 *Nae hem:* t. w. „na Titus."

Hoe eenen leegen val 't hoogh klimmen leerd vergeten:
Daer by, wat ſtraffe hem dreygd die d' heyl'ge wetten breeckt,
De majeſteyten quetſt, en aen den prickel ſteeckt.
Lof Goden voor uw gunſt, die in zoo groote allarmen
Als taeije zeen'wen waert aen 's Roomſchen veldheers ermen,
Dat zijn ontſcheede ſtael noyt keerde moede en mat,
Als droncken vanden bloede, en van't doorkerven zat:
Dat zijn geſpannen peze hy ſtout en onverſchrocken,
Noyt heeft vergeefs geloſt, noch ydel ingetrocken,
Voor dit verleyd geſpuys in't ſtof begraven lagh,
En't overblijfzel droef dit droevigh ſchouwſpel zagh.
My dunckt dat ick verneem de faem, die uytgelaten
Laet klincken haer trompet te Rome langhs de ſtraten:
Daer, als de Vader dut, voor 't weerdſte pand bezurght,
Zy op de toornen daeld van 's Keyzers hoogen burght,
En ſtreckt Veſpaſiaen, om Titus half verlegen,
Een bood van deze feeſte en onverwachten zegen.
O Hercules! hy zwijmt, hy flaeuwt, de gryze man,
Om dat al t' effens niet zijn vreughd uytberſten kan:
Maer als d' ontſchoten verwe hy weder heeft bekomen,
En opſchiet als een die ontwaeckt uyt zoete droomen:
Zijn, zeght hy, dan de Ioon geſneuveld door de deughd
Van't yzer en van't ſtael van ons Romeynſche jeughd?
En mocht dat vaſt Kaſteel met onbeklimb're muren,
En Krijghſlie telleloos niet langer ons verduren?
Zoo mogen heden wy, met glori overla'en,
By Cæſar ſterrenwaerts nae 't huys der helden gaen:
Zoo zaghmen eer Iuppijn toeruſten om te ſtryden,
En in d' ontſtelde locht den Adeler beſchryden,
Van waer hy ongedreyghd dien, die hem ſmaed aendeed,
Tot polver en tot gruys met zynen blixem ſmeet.
Recht zoo 't den reuzen ging, als zy haer krachten proefden,

164 *Eenen leegen val* voor „een lage val." Zie blz. 93, 157, 243.
166 *Aen den prickel ſteeckt* voor „prikkelt, tergt."
167 *Allarmen:* bastertwoord voor „krijgsgevaren." 't Is van 't Italiaansch *all'arme*, „te wapen."
169 *Ontſcheede* voor „uit de *ſchede* getogen." Zie met gelijken vorm, *herſcheden* gebezigd in De Vaderen blz. 335.
170 *Vanden bloede:* in ablativo. A.
173 *Verleyd geſpuys:* namel. door Johannes, Simon en Eleazer. Dit woord, hier juist van pas aangebracht, ſluit de gandſche gedachte van Titus in zich.
174 *'t Overblijfzel droef: Droef* ſtaat hier voor „gering, armzalig," Zoo zeggen wy nog wel in dien zin: „ellendig, rampzalig." Vergel. blz. 62.
177 *De Vader:* hier voor „*mijn* Vader (t. w. Vespaſiaan)," germanisme, hoedanigen menige vertaling uit het H. D. onteieren.
Bezurght voor *bezorgd*, als *wurgen* voor „worgen," *drukte* voor „drokte," *bedurven* voor „bedorven," *nummer* voor „nommer," enz. enz.
178-180 Verſta: „zy (de Faam) ſtrekt aan Vespaſiaan tot bode," enz.
181 *O Hercules!:* hier niet meer dan een tusſchenwerpſel, in navolging van 't Lat. *me Hercule.*
185 *Deughd:* hier, als elders, voor „kracht, vermogen," *virtus.*
188 *Telleloos* is *talleloos* of, welluidender *talloos.*
194 *Smeet* voor „ſloeg." Zie KILIAEN en *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, *in v.*

En met den ſchouwd'ren trotz de bergen opwaerts ſchroefden
Nae 's hemels zolderingh, heel ijſlijck aen te zien,
Om uyt vermetel breyn den Goden 't hooft te bi'en:
Zoo ginght dees muyters, die uyt dwaeſheyd ingenomen,
Haer kanten tegen 't Rijck van't wijd beroemde Roomen,
Dat ſteeds uytſteeckt een borſt met roemzucht opgevuld:
Dat aengedane ſmaed noch muyterije duld:
Dat ſtrijdb're Pallas, met haer ſpeer eens te verzwicken,
Doet ziddren 's werelds kreyts, gedoodverwt door't verſchricken:
d' Ontzichb're en preutſche maegd, noyt wapendragens moe',
Ick zie zy lonckt op my, my dunckt zy knickt my toe,
Aen't ſchudden van't helmet, aen't zwaeyen van haer pluymen,
Uyt blyſchap, dat ick doe haer heyl'ge troonen ruymen
Een wederſpannigh aes, dat uyt vervloeckte nijd
Haer kroon en zetel had ontluyſtert, en ontwijd:
Zy draeyd een hemelkloot, en overſtaert haer helden
Die zy vergode, om datze haer lijf, en leven ſtelden
Voor 't ſchaecken van haer eere: haer hert bekommert, bernt
Uyt danckbaerheyd om my te plaetzen in't geſternt':
Wijdheerſchende Godin! waer zuldy Titus zetten?
Die met uws vyands breyn, en bloed zijn harnaſch ſmetten,
Doen met geheven erm hy't yzer knerſſen de',
En kloof door ſtalen helm hem 't beckeneel in twee,
Dat hy geſneuveld, viel uyt ſtegelreep, en zadel,
Die ons braveren wou met zynen baſterd adel?
Help Iupiter! hoe word mijn ziel van vreughd geperſt,
Wanneer't geheughnis van't verle'en mijn geeſt ververſcht,

196 *Met den ſchouwd'ren:* in ablativo.
Opwaerts ſchroefden: dichterlijke voorſtelling van het opeenſtapelen der bergen.
198 *Uyt vermetel breyn:* ſynekdochee voor „met vermetelen kop," of wel „met vermetelen zin."
199 *Uyt dwaeſheyd ingenomen:* germanisme voor „van dwaasheid bevangen."
203, 204 Verſta: „dat als een ſtrijdbare Pallas, door ſlechts eenmaal haar ſpeer te zwaaien, het gandſche waereldrond, beſtorven van den ſchrik, doet ſidderen."
203 *Te verzwicken* voor „te ſchudden, te bewegen."
205 *d' Ontzichb're* voor „ontzachbare." Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT *in v.*
208-213 Niet zeer klaar is hier de bedoeling des Dichters, als hy van 't ſchenden van Pallas door de Joden ſpreekt. Al had Titus nog zoo veel eerbied voor den tempel en de godsdienst der Joden, dan klinkt de taal, hem, den Heiden, hier in den mond gelegd, vreemd en onwaarſchijnlijk: — ten zij men aanneme, dat hy hier, in „de kroon en zetel van *Pallas*," den tempel zag, door Salomons *wijsheid* geſticht, dien de Joden zelve door het bloedvergieten binnen het heilige hadden ontwijd.
209 *Aes* voor „ras, gebroed," of wel, letterlijk, als „goed tot aas voor roofdieren."
213 *Bernt* is „barnt, brandt."
216 *Smetten* voor *ſmette*, als vroeger meermalen.
218 *Kloof:* thands *kliefde. Kloof* is nu 't imperf. van *kluiven*, of 't praes. van *klooven*. Dit laatſte is het uit het imperf. *kloof* (van *klieven*) afgeleide frequentativum: alzoo: „aanhoudend klieven," gelijk b. v. „hout *klooven*."
219 *Stegelreep:* hetzelfde als „ſtijgbeugel."
220 *Die ons braveren wou met zynen baſterd adel:* Deze woorden van Titus zijn ontleend aan HEGESIPPUS V: 41 alwaar Titus, zich zelven verontſchuldigende zegt: „men heeft het my voor waarheid verhaald dat de wreedheid van dit volk onverdragelijk is, en dat het uit een ongelooflijken waan en onverdragelijken hoogmoed beweert, dat hun geſlacht van den Hemel zelf afſtamt; dat zy aldaar in den beginne hun lichaamsgeſtalte verkregen en den Hemel bewoond hebben: dat zy afgedaald zijn om de aarde te bebouwen en daarna weêr ten Hemel te varen," enz.

Als mijn gedachten zijn met malen overladen
Van dezes rechterhands onvergeleken daden,
Waer door ick menighmael 's doods daggeſteeck ontgingh,
Gedurende het tempeeſt van dees belegeringh.
Als weerloos ick, om ſtads gelegentheyd t' ontblooten,
Eer ick mijn leger ſloegh, quam trots vooruytgeſtooten,
Gevolght van zeſtighmael thien ridders op den draf,
Ziet een verborgen lage, ontrent Helenen graf,
Haer ſchoonſt' ziende, onverwacht my heeft op't lijf geſprongen,
En vanden ſchoonſten hoop Rijcxed'len afgedrongen:
De vyand dreyghtme aen d' een, de ſtad aen d' ander zy,
Wat gaet de Veldheer aen? de nood eyſcht dat hy ſtry:
De ſabel girſt van le'er, als kolen d' oogen branden,
Al worſtelende hy breeckt door't midden der vyanden:
Recht als de leeuw (wanneer de jagers op haer luym
Opdond'ren als hy is omcingeld op het ruym)
Zich vindende benaeuwt, verſmaed der winden ſnorcken,
Worpt voncken uyt 't gezicht, ziet knodzen aen, noch vorcken,
Laet d' achterkiezen zien, bruld met beſchuymde muyl,
En ſtuyft door't lompe tuygh met eyſſelijck gehuyl,
Zoo red zich Titus oock, of d' haet hem ſchoon terwylen
Groet met een hagelbuy van uytgelaten pylen:
Als of in 's afgronds poel hy met den Peleaen
Gedoopt was, om ter nood de wonden te verſma'en:
Als of de ſchildknaep van Iuppijn, door dondervlagen,
Door hagel, wind, en ſtorm, is wel gewoon te dragen
Den blixem, die vaeck ſcheurt de rotzen gul van't ſchuym,
Terwijl hy ſchadeloos verzenght noch ſchacht, noch pluym.
Ben ick de Krijghſgod niet? die groeijende inde wapen,
Antonia den borght, terwijl de Ioden ſlapen,
Beklim, en drijſze in't Koor van haer gewyde plaets?
En groet met veltgeſchrey de koets des dageraeds?
Heeft niet dees rechterhand, den onderaerdſchen rijcken

223 *Malen:* „gedenkteekenen," nog overig in 't H. D. *Denkmal.*

225 *Daggeſteeck: dagge* ('t Ital., Sp. *daga*, 't Fr. *dague*, 't Eng. *dagger*) is de thands weinig meer gebruikte, doch vroeger algemeen en, by CATS vooral, herhaaldelijk voorkomende benaming van „dolk, ponjaart."

228 *Eer ick mijn leger ſloegh* voor „nederſloeg, vestigde."

230 *Helenen graf:* de Helena, hier bedoeld, was koningin der Adiabenen, en ging met haar zoon Iſaätes onder de regering van keizer Klaudius, tot het jodendom over. Zy werdt drie ſtadiën van Jeruſalem, tegen over den toren Hyppikos begraven. Zie JOZEFUS XX: 21.

231 *Haer ſchoonſt' ziende*: d. i.: „hare kans ſchoon ziende."

234 *Wat gaet de Veldheer aen?* d. i.: „wat ſtaat den veldheer te doen?"

235 *Girſt:* freq. van *gieren*, met kracht toevliegen." Zie KIL. *in v. ghieren*, *ghierſen*. Schilderachtig klanknabootſend woord.

242 *'t Lompe tuygh* voor „'t gemeen, 't botte graauw, dat in een *luig* behoort," of wel, „dat te ſamen *tuigt* of trekt."

243 *Of d' haet hem ſchoon* voor „offchoon de haat hem." Deze ſplitſing van *offchoon* hadden wy reeds meermalen gelegenheid op te merken. Zie blz. 56.

245 *'s Afgronds poel* is hier meer bepaald de Styx, de rivier of poel in de onderwaereld.
Den Peleaen: „Achilles," zoon van Peleus, die, als men weet, in den Styx gedompeld, en daardoor onkwetsbaar was.

Met twalef ſchichten, toegezonden zoo veel lijcken?
Maer waer toe monſter ick mijn deugden altemael?
Laet tuygen van mijn deughd die ſchaerden van mijn ſtael?
Laet tuygen van mijn deughd zoo veel gebroken lanſſen:
Laet tuygen van mijn deughd die neergeſtegen tranſſen:
Laet tuygen van mijn deughd dat kerckhof bangh van doon:
Laet tuygen van mijn deughd die naklangh droef van toon:
Laet tuygen van mijn deughd die opgegraven ſtraten:
Laet tuygen van mijn deughd de roof van mijn ſoldaten:
Laet tuygen van mijn deughd de ſmoock, het puyn, het vyer,
En d' Adeler die zweeft in't veld van ons banier:
Laet tuygen van mijn deughd dees gapende quetzuren,
Eerteeckens, die ick kreegh in't ſtormen op de muren.

LIBRARIVS.

Aertzveldheer, wie ontkend, wie roept niet uyt, dat ghy,
Als't klevende cement van deze Monarchy
Den grondveſt t' zamen houd? die anders licht mocht zacken
En ſcheuren, overmids zy met te zware packen
Van Rijcken gaer geſtouwt ondraegh'lijck is verla'en:
Wie ziet niet dat ghy aerd nae die Veſpaſiaen,
Die ons 't gezicht uytſteeckt met 't weerlicht van zijn kronen?
Zijn gulde ſcepters ſtroyt, en doolt in al de troonen
Die voor hem open ſtaen, van't helder dagende ooſt,
Tot daer de poſt van't licht vermoeyt in ſchaeuw verpooſt?
O ſpruyt! die antwoord dien, waer uyt ghy zijt geſproten,
Wat zijn zoo heerlijck hier wel treflijck opgeſchoten
De telgen van uw deughd, in ſpijt van krijghs tempeeſt:
Wat is uw bloeyzel ons een zoete vreughd geweeſt,
Een zoete vreughd geweeſt uw bloeyzel, dat van boven
Gezegent, gaet het Rijck een rijcken oeghſt beloven:
Gezalight is die 't ziet, maer zaliger die tijd
Wanneer nae't zwanger gaen de vrucht tot rijpheyd dijd.
Hoe dickmael hebben wy hoplieden met ons allen,
Als ghy in't harnaſch blonckt gereet om op de wallen
Voor op te klimmen, u al ſmeeckende gebeen:
Hoe nu doorluchtigh Vorſt? hoe nu, waer wildy heen?

256 *Zoo veel:* d. i.: „even veel," namelijk „twaalf."
258 *Deughd:* ook hier wederom voor „dapperheid, heldenmoed," wat ook de oorſpronkelijke beteekenis is. De tegenwoordige is, even als die van *vroomheid*, meer overdrachtelijk.
261 *Bangh van doon* voor „opgeperst (bezwaard, benaauwd) van dooden."
273 *Gaer geſtouwt: Gaer* is, „te ſamen." Zoo zegt men nog: „gands en gaar." *Gaergeſtouwt* is alzoo: *heel* (te zamen) geſtuwd," t. w. door de kracht van 't zwaard.
276 *Doolt:* hier „verdwaalt."
278 *De poſt van't licht* voor „de vlugge bode van 't licht;" eigenlijk hier naar KILIAENS vertaling: *hemerodromus*, „dagruiter."
279 *Die antwoord dien:* d. i.: „die hem evenaart."
281 *De telgen van uw deughd* voor „de vruchten (bewijzen) uwer dapperheid," welke gy in ſpijt, of tegenover de (op u) aandruiſchende krijgsſtormen hebt weten te toonen."
282 *Bloeyzel* voor „jeugd."

U wagen op den muyr? voorbarigh in't opſteyg'ren?
Dat dulden wy geenſins, dat 's tijd als wy't u weyg'ren,
Wiens leven buyten ſcha kan ſlyten van't gemeen,
't Gemeen, wiens trooſt en heyl hanght aen uw heyl alleen:
Vaeck een vervlogen punt kan d'aldervroomſte oock letten:
Dus wilt uw ziel zoo licht niet inde waeghſchael zetten,
Dat ghy d'ondanckbare aerd bebloed mocht ſprenck'len rood,
En dit booſaerdigh volck doen juychen in uw dood:
Als't met d'hooftpylaer, en den Atlas neer te vellen
't Roomſch Capitolium verzincken zagh ter hellen:
Weert Hemel! weert dien val: en met wat reens beleed
Zou voor uws vaders troon onze onſchuld zyn bekleed?
Verſchoont ons dan in u, o Prince goedertieren,
Uw deughd bralt op den toutz, ghy mooght met eeren vieren.

TITVS.

Cieraet mijns Ridderſchaps, uw zorge, uw wackerheyd
Voor't heyr, voor 's Keyzers heyl, die zijn als ingeheyt
In't middelpunt mijns ziels: mijn noodhulp, 't is zo verre
Dat ick't ſla inde wind, dat eer de morgenſterre
Opduyckende uyt de zee, eer klaerder glans aenbreeck,
Haer vlechtſnoer weyg'ren zal haer tuyten zilverbleeck:
Eer zal de friſſche dauw aflaten van te drupp'len
Op nucht're kruyden, die ververſcht van blyſchap hupp'len,
Eer't onvergolden blijft, of eer ick't loon ontruck
Hem, die lidteecken brenght van eenigh heldenſtuck.
Een Maerſchalck die te vreck, en traegh is in't vergelden
Bluſcht uyt de dapperheyd van d'onverſchrocken Helden:
En wy Monarchen zelve, op hoop van rijcken buyt,
Om purper fijn van draed en ſcepters trecken uyt,
Gaen ploegen woeſte zeen, en ongebaende ſteenen:
Vermeeſt'ren 't uytheemſch volck, dat aerzelt voor ons henen:
Zoo prickelt ons een luſt, om onbeheerſcht alleen
Ghelijck Iupijn om hoogh te dond'ren hier beneen.

293 *Wiens leven* enz.: *wiens* ſlaat op het voorafgaande *wy*, en de zin is: „wy, wier leven kan flijten (verloren gaan) buiten ſchade van 't algemeen."

295 *Een vervlogen punt:* d. i.: „een verdoolde pijl of werpſchicht."
Letten voor „treffen, kwetſen," zie KIL. *in v.* Het derivaat *letſel*, b. v. in „hy heeft geen *letſel* ontfangen" is nog in gebruik.

299 *Als't met d'hooftpylaer:* uit dezen regel blijkt, dat het woord *pylaer*, even als *altaar*, vroeger met den klemtoon op de eerſte ſylbe geſproken werd. Later zag men in, dat *aer* niet zonder nadruk kon worden uitgeſproken, en men zeide of ſchreef naar verkiezing *pijler*, of *pilaar*, *outer* of *altaar*.

300 *Ter hellen:* „ten afgrond," als op vele plaatſen in onze Bybelvertaling.

301 *Reens beleed* is „beleid van redenen."

304 *Ghy mooght... vieren:* namel. „uw triomf."

310 *Weyg'ren* voor „inhouden, terughouden," thands (als *aarzelen*, zie vs. 8) meest alleen met een opvolgend w. w. in gebruik, b. v. „weigeren te gaan, te geven."
Tuyten is 't zelfde als „vlechten, ſnoer." Zie KIL. *in v.*; overeenkomſtig met het meermalen voorkomende *parruyck*.

318 Verſta: „trekken uit om rijken te veroveren."

320 *Aerzelt* voor „terugtrekt." Zie blz. 335, vs. 377.

322 De uitdrukking, in dezen regel vervat, ſtrookt weinig met den gemoedsaart, aan Titus toegeſchreven.

LIBRARIVS.

Indien uws hoogheyds ziel ſchiep ergens haer genoegen
Uyt dienſten, die miſſchien wy u verplicht opdroegen:
Of iſſer yet verſchuld, hoewel een goed Soldaet
Met eeden aen zijn heer al naeu verbonden ſtaet,
Duld, dat ick op uw deughd mijn bloodigheyd magh enten,
Waer ghy't verhemelt gaet uytſpannen van uw tenten;
Duld, dat de lommer my van uw laurieren deck,
Waer ghy den vyand veeght het lemmer door den neck:
Waer uwen ſtormbock dreyght met zijn metalen hoornen
Te mortelen den voet, en borſtweer vande toornen:
Ick droom om geen ſoudy noch and'ren palm als dit,
Dat my het ſtof bekruyze als ghy te peerde zit.
De kryghſlie zijn in een geluckige eeuw geſchapen
Als haren hooftman bromt en uytſteeckt in zijn wapen,
Dat helpt haer bloed aen't zi'en, en ſtoockt zijn krachten op,
Dat het zijn ſchuym opwerpt uyt eenen vollen krop,
En ſchielijck overzwalpt: laet zijn ontſteldheid mercken
Hoe zeer men 't dwingen wil in zijn beſtemde percken.
Dat 's d' oorzaeck eer van Mars! dat ons Romeynſche jeughd
d' Hooftſlapen u omvlecht, en roemt dat door uw deughd
Deze Hydra light gedempt, geſchroeyt, en omgekomen,
Die een Alcides eyſchte, en Hercules van Roomen.
Dien Typhon is gekneuſt, die reutelt noch van ſpijt,
En zwavel, vuyr, en ſmoock uyt zijn neuſgaten ſmijt.
Zo oyt ons Ridderſchap had ſchoone buytekanſſen
Doen Hannibal ontvlood: een hertvangh 't groot Numanſſen,
En't ouwd Carthago ſmeet ter aerden na veel twiſt',
Dat van ons Scipions elck een te ſpreken wiſt':
Zoo oyt ons krijghſvolck klom geluckigh over d' Alpen
Zoo wijd de Rhijn zijn ſtrand gaet weerzijds overzwalpen:
Paſſeerde als in ſlaghoorde het Pyreneeſch geberght':
Daer Vranckrijck Cæſar bracht de ſleutels ongeverght:
Bedwongh van wereld afgeſchovene Brittoenen
Den Roomſchen Tyber met haer manſchap te verzoenen:

325 *Of iſſer yet verſchuld* voor „of zoo ik iets verdiend heb, of wilt gy my beloonen,” zie blz. 263, vs. 11.

333 *Soudy* is *soldy* met den gewonen letterwiſſel. Zie blz. 103, vs. 1695.

334 *Bekruyze: bekruizen* is „beſmetten, bemorſen, bevuilen.” Zie BILD. *Aant.* op HOOFT, 280; op HUYGHENS, V, 88, 171; VI, 314 en zijn *Geſl.* op *Kroos.*

336 *Bromt:* d. i.: „ſtoft, bluft” Zie blz. 105.

337 *Zijn krachten:* t. w. die van „het bloed.”

341 *Eer van Mars:* d. i.: „eer der krijgeren.”

343 *Deze Hydra* enz.: Dit beeld is hier zeer te pas gekozen in Jeruſalem, dat ten gevolge van de hardnekkigen en herhaalden tegenweer der hoofden door het vuur ten ondergebracht werd, even gelijk Herkules de Hydra ſlechts door 't dichtſchroeien der wonden van de afgeſlagen koppen kon meester worden.

348 *Een hertvangh:* Zie boven op vs. 16.

354 *Vranckrijck:* Die naam was nog verre te zoeken, en Librarius wist alleen van Galliën te praten.

355, 356 De zin is: zoo ooit ons krijgsvolk (vs. 351) de Britten, die afgezonderd van de waereld leven, dwong den Roomſchen Tyber te verzoenen, door hem met manſchap (hulptroepen) ten dienſte te ſtaan.

Of, om te leſſchen uyt het ſmoocken vande brand,
Die van dees Monarchie ontſtack het ingewand,
Pompeius ruymen de' de velden van Pharſalien:
En opdroegh Cæſar de vooghdije van Italien:
Zoo, zegge ick, Ridder oyt opgeven dorſt zoo breed,
Om dat hy onder zoo beroemden Veldheer ſtreed:
Noch geven wy't niet op: noch Titus derf niet wijcken,
Zoo Cæſar zijn tropheen met hem wil vergelijcken.

TITVS.

Dat Cæſar Cæſar is, die heyr op heyr verſtroyt,
In't leſt dees Monarchie heeft tot den top voltoyt,
Voltoyt, dat by aldien mocht Romulus verryzen
Hy zijn vergode ziel zou met verwond'ren ſpyzen:
Daer waeght de weereld af, zoo wijd den Hemel blaeuwt,
En valt de Faem hierom d' aerdbodem te benaeuwt:
Maer't is geen minder kunſt 't gewelf van zoo veel Rijcken
Te houden in een knoop, en gaer te houwelijcken,
Als't is te ryzen doen een glori, die zoo bromt,
Dat 't aerdrijck voor haer neyght, en zynen rugge kromt.

LIBRARIVS.

Dat bleeck wel hoe vergeefs de dappere Alexander
De Rijcken ſchaeckelde als een keten aen malkander,
Doen, als hy nauwlijcx dronck een ſlaepdranck aen't vergift,
Zijn purperen gewaed in vieren wierd geſchift:
Daer lagh de prael in d' aſch. Monarchen gaet oorlogen,
Uw vyanden ontzeght, en ziet haer onder oogen,
Beſtootze, en overwindze, en vatze by de kraegh,
Half levende, of heel dood, en vierd haer onderlaegh:
Ziet waer toe dienen zal uw grootſheyd opgeblazen,
Die al den ommeloop des weerelds kan verbazen,
Als uw nazaten ſlap, verwijft en achteloos,
Zoo dier verkregen pand verſlenſſen voor altoos.
Word Titus dan vergeefs gedanckt van zijn voorzaten,

357-359 De zin is: „of zoo ons krijgsvolk, om nit te blusſchen enz. Pompejos deed ruimen enz."

363 *Derf* voor „zal, kan, mag."

366 *In't leſt* voor „ten laatſten."

368 *Hy zijn... ziel zou met verwond'ren ſpyzen:* d. i.: „zijn ziel zoû met verwondering vervuld worden."

372 *Gaer:* als dikwijls, voor „te ſamen."

373 *Die zoo bromt:* d. i.: „die zulk een geweld maakt., die zoo luid herklinkt."

377, 378 De zin is, dat, na den dood van Alexander, zijn rijk in vier deelen verdeeld werd.

380 *Ontzeght: ontzeggen* is hier genomen in den zin van „oorlog verklaren." De eigenlijke beteekenis is aan de gebruiken van 't Leenſtelſel ontleend. Een Vazal, die zijn Leenheer beöorlogen wilde, begon met alle betrekking met hem af te ſnijden, en hem dus het *leen* te *ontzeggen*. Wederkeerig *ontzeide* de Leenheer zijn Vazal al de gunſten, welke deze van hem genoot. Het woord *ontzegging* of *interdict* is nog in gebruik in de geeſtelijke verordening. De Paus, als Opperleenheer, „ontzegt", *interdiceert* den verbannene de genademiddelen der kerk. Zie blz. 337, vs. 453.

382 *Onderlaegh:* wy zouden zeggen: „nederlaag."

387 *Zijn voorzaten:* of liever „de ſchimmen van zijn voorzaten." Het woord *voorzaten* is hier ongelukkig geplaatst. De nadruk behoort even als in *nazaten* (zie vs. 385) op de eerſte ſylbe; en by het lezen van vs. 385 kan men dit nog eenigzins in acht nemen; maar vs. 387 kan er niet anders gelezen worden als *voorzáten*.

Die hem vertrouwden, en't Rijck hebben nagelaten,
Om dat hy't hooft ophoud van deze Monarchy,
Die onlanghs ſcheen geneyght ten val door muytery?
Ziet hoe verlegen zy't hoofd in haer ſchelp ophalen
Die waenden ons den tol met muyten te betalen:
Ziet hoe als in uw ſchoot 't ontzagh word opgequeeckt,
Hoe't al voor u verſchrickt, en yligh 't mes op ſteeckt.

TITVS.

Dees wraeck by ons zoo verſch geoeffend over 't muyten,
Ontwijflijck zal veel ramps van onze ſtaet afſtuyten,
En d'onverwelcklijcke eere, en prijs hier in behaeld
Werd door 's tijds nydigheyd, noch ouderdom bepaeld:
Die gloeyt ons om het hert, dat ſchijnt van vreugd te zwellen:
Maer als wy wederom ons helden overtellen,
En mijm'ren inde rol der gener welck zoo zuyr
Gedurende het belegh de' ſneuv'len 't avonthuyr:
Dan loopt al mijn gewin vermids 't verlies verloren,
Om dat ick miſſen moet die Ridd'ren welgeboren.
Nicanor, and'ren erm uws Maerſchalcx! waer zijt ghy
Die een gevedert hout de' ſlipp'ren aen mijn zy'?
Sabinus, Iuliaen, en meer ter dood gewonden
Wiens geeſt in't ſtryden van 's lijfs kercker is ontbonden?
Wat is't? of ten triumph uw Veldheer overſchiet
Als uw gedachtenis hem't hert roert met verdriet?
Wat is't? of zynen roem den waeſſem breeckt der wolcken?
Als hy u vallen 't bloed ziet uyt uw lenden ſtolcken?
Wat is't? of waer toe ſtreckt?

LIBRARIVS.

Zacht, zacht, doorluchtigh Vorſt,
Uw zelf genadigh zijt, en quetſt uw edel borſt
Niet met 't vergiftigh punt van zoo onnutten rouwe.

TITVS.

Zijn dan geen tranen weerd die Ridd'ren zoo getrouwe?

LIBRARIVS.

Doen zy geſneuvelt zijn, wie heefter niet getreurt?
Doch om dat vande Goon haer viel dit loth te beurt,
En't avonthuyr des krijghs, 't welck zomtijds luſt te ſchempen,

395 *By ons* ſtaat hier weder voor „door ons."

401, 402 Verſta: „en de lijst doorloopen van hen, die het lot gedurende het beleg zoo jammerlijk deed ſneuvelen." 't Woord *mymeren* is hier recht gelukkig gekozen. *To muſe* zonde men in denzelfden zin in 't Eng. zeggen.

403 *Vermids* voor „overmids, door, wegens."

406 *Een gevedert hout:* een „pijl." — *De' ſlipp'ren* voor „deed nederſtorten."

409 *Wat is't?* voor „wat zegt het?"

412 *Als hy u vallen* enz.: min juiste konſtruktie voor „als hy u ziet vallen, (als hy) 't bloed uit uw lenden ziet ſtolken," ſtollen. (Zie vs. 50.)

413 *Waer toe ſtreckt?* voor „waartoe ſtrekt het?"

419 *Schempen* wordt thands alleen in ongunſtigen zin gebezigd, doch was vroeger ook in gebruik voor „ſpelen, jokken, dartelen," welke beteekenis er hier aan gehecht moet worden.

In't ſparen van de minſte, en d' aldervroomſt' te dempen,
Haer leven ſtelde een maet: zoo moeten wy nochtans
Daerom bezwalcken niet met rouw den ſchoonen glans
Van d' overwinningh, die den Hemel ons wou ſchencken:
Maer peynzen, zoo uw tonge ons vaecken de' gedencken,
Eer wy aen't ſtormen kloeck gehert door uw vermaen
Als leeuwen haren roof den vyand randen aen:
Dat die geſternde tent die van Hyacinthen ſchimmert,
En als een ſpeelhof is doorluchtigh opgetimmert,
Geherberght in haer ſchoot de zielen houd, der geen
Die voor het vaderland hier vielen afgeſtreen:
Terwijl op't gulle bed de bloode, kleyn van waerde,
Gaet zenden zynen geeſt met 't vuyle ſlijck na d' aerde.

TITVS.

Dat matight mynen druck, en trooſt my, dat ick voel
Mijn eerſte blyſchap weer bezitten 's herten ſtoel.

LIBRARIVS.

Als eenigh hooftman ſtort zijn bloed, en oock zijn leven,
Betaelt hy 'tgene hy was zijn Veldheer ſchuldigh bleven,
Gebleven ſchuldigh aen zijn Veldheer, en't gemeen,
Als hy haer lijf en ziel opdroegh met heylige e'en:
En wie rechtſchapen, zoude eens weyg'ren uyt te recken
Zijn zeen'wen, 't knaeckebeen, zijn gorgel, en zijn necken,
Al had de vyand 't mes geheven met 't geveſt,
Als hy zich off'ren mocht aen't algemeene beſt.

TITVS.

Van ouwds een goed Romeyn dat hield voor eenen zegen
Wanneer de vyand hem quam kitt'len met den degen.

LIBRARIVS.

Niet waer? o zoon van Mars! betuyght niet ons gemoed
d' Onſterflijcke eer te zijn het alderhoogſte goed?
Was dit die ſchoone niet, daer al de geen om danſten,
Die met haer vleeſch en been het Keyzerrijck beſchanſten,
Sint dat ons grondveſt eerſt van Romulus geheyt
Wierd dierbaer in't cement van menſchen bloed geleyt?

420 *Dempen* voor „dompen, dooven," namel. „'t leven."
421 *Haer leven ſtelde een maet:* d. i.: „ſtelde een perk aan hun leven."
424 *Vaecken* voor *vaak* „dikwijls," met den adverbialen uitgang *en*. Zie blz. 30, 75, 85 enz.
425 *Gehert* voor „bemoedigd, als met een nieuw *hart* voorzien."
427 *Hyacinthen:* lees, met verwaarlozing der *H*, die toen meer algemeen ongeäspireerd bleef, *yacinthen*, als in 't Eng. *yard*, *yesterday*.
428 *Speelhof* is „lusthof," *villa*. *Lust* en *ſpel* dragen in ſamengeſtelde woorden, by meer vroegere ſchrijvers, doorgaands eenerlei beteekenis, die aan ſommige nog is bygebleven. Zie ook vs. 70.
427-430 De voorſtelling van den *hemel*, als het verblijf der roemrijk geſneuvelde helden, is weinig ſtrokende met de Heidenſche fabelleer, volgends welke beide, goeden en ſlechten, naar de *onderwaereld* — hoewel dan naar verſchillende lokalen — gingen. De uitstekende vorst of held alleen, wien een vergoding ten deel viel, verwierf den hemel.
436 *Bleven* voor *gebleven*, als bl. 30, vs. 70; bevallige afkapping, nog in den Frieſchen tongval behouden.
437 *'t Gemeen:* namelijk, „'t Gemeenebest."
440 *Knaeckebeen* voor *knokebeen*. — *Nekken* als 't H. D. *Nacken* voor „nek," om 't rijm.

Laet Mars bevolen dan zoo glorioze zielen,
Die hy vergodet heeft als haer gebeenten vielen,
En denckt om uw triumph.

TITVS.

Ick wil, ick wil voortaen
Beftieren wat zich rept, en tuymelt onder maen,
En latenze in haer feeft die heldifch opgeklommen,
Beflaen de dorpels van der Goden heylighdommen.
Ghy Geeften, vaert dan wel, die boven op ons wacht,
En nu zo fpytigh fteeckt op 's Keyzers prael en pracht,
Om dat u Roome krimpt zoo kleyn in't oogh van verre,
Zoo krimpt ons wederom uw aldergrootfte fterre:
Dus lacht niet al te fcheets op't fpits van uw gewelf:
Uw veerheyt mindert niet ons grootheyd in zich zelf.
En of ghy Cæfar vond zoo wilt hem doch verklaren
Wat zweet het Titus koft zijn fcepters te bewaren:
Op dat hy uytfteke eens zijn blinckende aengezicht,
En groet zijn nazaet die zoo trotz te velde light,
En moedigh heeft gekneuft d' halfterrigheyd der Ioden,
Die eer zijn tollen 't goud zoo ongeweygert boden:
Maer korts haer ouwde luym in't breyn geftegen quam,
Als of met zijn vertreck 't gebied een eynde nam.
Maer ghy mijn Ridd'ren, en mijn afgeftre'en foldaten,
Die't avonthuyr des krijghs heeft ten triumph gelaten,
Na dat de daecken zijn gefcheurt, gebrand, geblaeckt,
Die eer Pompeius zweerd ons chynsbaer had gemaeckt:
Die ghy noch 't verfche bloed moet van uw wonden vegen,
Ick wil elcx daden mild, en danckbaer overwegen,
En ftroyen onder 't heyr halsbanden ftijf van goud,
Muyrkroonen met gefteente, en peerlen opgebouwt:
De ftrijdbaerfte inden ftorm en d' uytgelezen, zullen
Opfteyg'ren na verdienfte, en ledige ampten vullen.
Oock wil ick 't outaer op het ftatigfte beflaen,
En met een danckb're ziel het offer fteken aen,
En heyl'gen 't ingewand gerooft, en opgezoden
Der heyligheden Reye, en Godheyd vande Goden
Die't Capitolium bewaecken vande Stad
Die in triumphen graeft, en al de weereld mat,
En word geliefkooft van het noodloth aller dingen:

454 *En tuymelt onder maen:* d. i.: „wat hier op aarde ronddraait, zich beweegt;" de uitdrukking *onder maen* is bewaard gebleven in 't adj. *ondermaansch.*

455 *Feeft:* verfta hier in den zin van „vreugde, heil," als ook onder 't Lat. *festum* begrepen wordt.

461 *Al te fcheets* voor „al te *fcheuts* of *fcheutig*," nog in den dagelijkfchen omgang gebruikelijk voor „mild," in tegenoverftelling van „karig."

462 *Uw veerheyt* voor „uw *verre* ftand." Zie vs. 459.

468 Verfta: „die vroeger den cijns of tol zoo gewillig opbrachten." *Tollen* in den 3en n. v.

478 *Muyrkroonen:* de *corona muralis* werd gegeven aan wie 't eerfte een muur beklom.

483 *Opgezoden:* Zie blz. 90, vs. 1244.

En dreyght ten Hemel met opſteyg'ren in te dringen.
Die Godheyd, door wiens gunſt ons jonge manſchap rijpt,
Die onze ſpeeren ſmeert, ons ſtalen degens ſlijpt,
Ons ſteeckvry kolders geſpt, en voert ons beuckelaren,
Knick gunſtigh 't ongel toe, dat op gewyde altaren
Zal d' heyl'ge vlammen voen, juyſt op die plaetze, daer
Dit volck zijn Godsdienſt heeft gepleeght zoo menigh jaer.

REY VAN ROOMSCHE SOLDATEN.

Sta by Olymp'ſche Worſtelaers,
Die eertijds had zo veel gebaers
Om dat ghy 't ſtof beweeghden,
En't zweet van't aenzicht veeghden:

Wanneer, in't afgetuynde rond,
In't worſt'len ghy geen weerga vond,
En voor dit liefbedryven
Droeght kranſſen van Olyven.

En ſteeght op uw triumphkoets hoogh,
Daer al de Griecxſche jeughd voor boogh,
En die voorhenen liepen
I O triumphe riepen:

Komt monſtert uw bekrozen vel,
Uw boerterye, en kinderſpel
By't leven dat wy voeren
In dolle krijghs rumoeren.

Komt leert van ons een leger ſlaen,
En trecken d'yſ'ren handſchoen aen.
Ziet hoe ons ſtael verbolgen
Het roode zweet doet volgen.

Ziet onze ooghappels als een vyer
Eens branden, om den lauwerier
Te plucken groen van bladen
Langhs ongebaende paden.

Al ſneuvelt menigh held terwijl,
Die was aen 's Keyzers hof een ſtijl,
De vroomheyd van ons allen
Stut al wat dreyght te vallen.

In't bed van eeren valt den doon
Onſterffelijcke lof tot loon,
En Mars jond dat zijn ſchimmen
Van mond ten Hemel klimmen.

492 *'t Ongel:* „'t vet, het ſmeer (der offerdieren)."
507 *Bekrozen vel:* De naakte huid van den worſtelaar werd ingewreven met olie of vet, waarop zich dan ſtof enz. hechtte en het *vel* alzoo *bekrozen* (bemorst) werd. Zie vs. 334.
525, 526 Verſta: Mars vergunt aan zijn ſchimmen (aan de zielen dergenen, die in zijn dienst vallen) dat zy onverwijld (den mond der verſtorvenen pas uitgeblazen) ten hemel klimmen. Vergel. vs. 427—430.

Dus is ons 't oorloogh geen verdriet :
Noch achten 't leven dierbaer niet,
Wy proncken met ons wonden,
En pylen toegezonden.

Wy vlien het troet'len van't gemack.
Den blaeuwen hemel is ons dack.
Op't vlacke veld wy ſlapen,
En ſluym'ren inde wapen.

Schoon d' opgeſteken moordtrompet
Zomtijds ons zoete ruſt belet,
Wy aerſ'len voor geen dreygen,
Want dit 's den Krijghſman eygen.

Als onzen Veldheer rept een woord,
Het ſlaet gelijck een blixem voort,
En't helpt van bende aen bende
't Gantſch legher over ende.

Is't vreemd dat ons tropheen ten toon
Dan inde Kercken vande Goon,
En vendels opgehangen
Afzwieren van haer ſtangen?

Is't vreemd dat Titus houd in dwangh
Het ooſten, en den ondergangh?
Dat hy uytzend zijn ſtralen
Aen 's werelds leſte palen?

Is't wonder dat oock 't Ioods geſlacht
Van Roome gantſch is t' onderbracht?
En dat wy Salems necken
Nu met ons zolen decken?

Hoe vreughdrijck groeyt nu Titus geeſt?
Hoe viert hy nu zijn zegefeeſt:
Hoe zacht na al dat ſlaven
Doen ons zijn milde gaven.

Hoe ruyterlijck deylt hy den buyt
En roof aen zijn ſoldaten uyt,
Wie zagh oyt van zijn dagen
Het goud zo afgeſlagen?

Al't kunſtwerck dat oyt ſleypen kon
't Prat Solyma van Babylon,
Al watze om preuts te pralen,
Van Tyrus merckt liet halen:

528 *Noch achten:* verſta: *wy.*

534 *Inde wapen* voor *in de wapenen*, als men nog zegt: *op de been* voor *op de beenen.*

543-546 De zin is: „is 't vreemd, dat onze trofeën en vaandels, ten toon gehangen in de tempels" enz.

548 *Den ondergangh:* t. w.: „der zon," dus „het westen." Zoo zeggen de Franſchen nog: *l'occident* en verſtaan er onder *du ſoleil.*

558 *Doen ons* voor „vallen ons."

561 *Oyt van zijn dagen* voor „by zijn geheele leven." De zegswijze: „heb ik van mijn dagen" enz. „zag ik ooit van mijn leven" enz. is thands alleen in gemeenzamen ſtijl te dulden.

Schaerlaken, purper, fijn en e'el,
Arabifch wieroock, en kanneel,
Haer fchatten allenthalven
Nu ons quetzuren zalven.

Dat trooft noch eens flucx krijgfmans hert,
En leert vergeten al zijn fmert,
Die hy oyt moft bezuren
In't ftormen op de muren.

O Maerfchalck voor ons veel te mild,
Nu fcheept u legers waer ghy wilt,
Waer ymand opfteeckt d' ooren,
En weckt des Keyzers tooren.

Al woudy by den Indiaen,
Aen Indus oever drencken gaen
Uwe henghften, mat van't hygen,
Van op en af te ftygen:

Of wildy daer de zon verbaeft
't Gediert wijckt, dat van honger raeft:
Daer op de Noorder wagen
De Winter word gedragen:

Of Weftwaerts, daer het Hemelfch vuyr
Braed d'Iber, onze nagebuyr:
Of aen der Mooren grenzen:
Of d' oevers der Cretenfen:

Of wildy daer geen Phœbus fchijnt,
Daer Pluto d' arme zieltjens pijnt
Afftygen gaen ter hellen.
Alom wy u verzellen.

583, 584 Verfta: „of wilt gy waar de zon verbaasd (fchuw, bloode) wijkt (wegfchuilt) voor het gedierte dat," enz.

DE TWEEDE HANDEL.

DE DOCHTER SION. REY VAN STAETJONFF'REN. REY VAN IOODSCHE VROUWEN. IOSEPHVS.

DE DOCHTER SION.

Hoe dwaes hy zich verleyd die zijn geluck vertrouwt,
Die op d' uytſtekentheyd van zijn paleyzen bouwt,
En troet'len laet zijn ziel van zichtelijcke dingen,
Die, hoeze grooter zijn, hoe meer veranderingen
Haer hangen over't hoofd, en jagen haer verderf:
Hoe ydel datmen klutſt op 's weerelds timmerwerf,
En opboeyt 't handgebaer van menſchelijcke zaecken:
Dat leerde my de val van Sions hooge daecken,
Van dees gebluſchte zon: die met datze ondergaet
De weereld om doet zien, en als voor't voorhoofd ſlaet.
Hieruſalem! hoe is uw hovaerdy geſloncken:
Uw preutſheyt overliep, de Weelde maeckte u droncken
Met haren gouden kop, en haer fenynigh ſap,
Zoo flucx 't rees in uw breyn maeckte u de beenen ſlap:
Hoe zoudy langer ſtaen? ghy raeckte aen't ſuyzebollen,
En quaemt van d' elpenſtoel, en marb're trappen rollen,
Naſleypende uw perruyck, beſprenckelt, peerſch, en blaeuw:
Daer af ghy noch behielt dees wonden verſch en raeuw.
  Waer is uw ſchoonheyd nu, die met vergode ſtralen
Danſte op d' oneffenheyd van heuvelen en dalen?
Die als een Cherub zweefde op't dack van't heyligh Koor?
En lodderlijck van verr' d' Araber, en de Moor
Ontſtack met yver, om te vli'en haers afgods drempel,
En t' offeren haer goud, en wieroock 's Heeren Tempel?
Helaes z' is langh verwelckt. een onverwacht tempeeſt
Dees bloem den keurs uyttrock in't midden van haer feeſt.
  Hoe grimmigh van d' Euphraet, 't op my gebeten Babel
De voncken van haer toortze, en blixems van haer ſabel
My klonck in't aengezicht: hoe eyſ'lijck en verwoed

597 *Zichtelijcke:* 't zelfde als „zichtbare."
600 *Hoe ydel datmen klutſt:* zie blz. 139.
601 *Opboeyt* voor „ophoogt, optrekt, ophaalt."
Handgebaer is hier: „beöefening, arbeid." Zie KIL. *in v.*
616 *Lodderlijck:* in den zin van „verleidelijk."
620 *Dees bloem den keurs uyttrock: Bloem* is hier voor „maagd" (de ſtad Jeruſalem zelve) genomen: anders ware de uitdrukking: „de *keurs* van een *bloem*" niet te verſchoonen.

De ſtad aen vlammen vloogh, en zwom in enckel bloed:
Hoe ſchendigh 't Heylighdom zijn guldene geſchieren
Moſt laten tot een roof Chaldeen en Aſſyrieren:
Al was't, al was't ſchoon dat haer handen Babylon
Aen Zedechias zaed, en Levys zonen ſchon:
Al ſleypte ick 't yzer van dien Aſſur Godvergeten,
Noch heeft mijn borſt meer ramps en onheyls nu geſleten.
  Een onweerſtand'lijck heyr mijn krachten heeft gemat,
En van gebouw ontkleed dees torenrijcke ſtad.
Het muyrwerck ondermijnt van ons drydobb'le wallen
Den ſtormbock wijcken moſt, en daeghlijcx is gevallen:
Het zacken drymael ſlaet de bergen krom gebult,
En't puyn de locht met ſtof tot aende wolcken vult.
De vyand tracht de veſt met bruggen, en met leeren,
Spijt d' afgebraeckte wacht, gewapent te paſſeren,
En dringht ſteeds ſtadwaert aen, en houd ons in alarm.
Onze ooren zijn gevuld met jammerlijck gekarm:
Onze oogen zijn vol ſlaeps: ons hert is mat van zuchten,
De mond is vol geklaghs: de voeten willen vluchten,
En d' ermen evenwel, dan ach! met luttel baets
De ſtormen noch we'erſtaen des heydenſchen ſoldaets,
En worſt'len, maer helaes! zy worſt'len met een ſtercker
Die reede ons vryheyd heeft verwiſſelt in een kercker.
  Wat nood, wat nood waer't noch in't midden van de brand
Voelde ick geen burgerkrijgh in't zwanger ingewand:
Al dronck ick zulcken kelck met grondſop, en met droeſem,
Had ick die ſlangen niet gequeeckt in mynen boeſem:
Waer 's Tempels vloer met 't bloed der Prieſt'ren niet beſprengt:
Zaegh ick die vuyſten van mijn burgers niet vermenght,
En bieden 't ſcherpe ſpits elckanders heupe en lenden:
Wy hadden noch gekampt eerze ons ons vryheyd ſchenden.
  Maer ach rampzaligh volck! om dat u God verlaet
d' Een aengewreven plaegh tot duyzend erger ſlaet:
Uw lijftocht oorlof neemt: dies met zijn dorre ſchinck'len,
Den Honger uytgevaſt dat zijn gebeenten rinck'len,
Spoockt ſtraten op en ne'er, en ſtoockt een nieuw rumoer,

625 *Geſchieren:* als in 't H. D. „vaatwerk, huisraad." Zie KIL. *in v.*

627, 628 Verſta: „en offchoon Babylon haar ſchendige handen ſloeg aan 't zaad van Zedechias en aan Levys zonen."

632 Verſta: „en de gebouwen dezer torenrijke ſtad verwoest."

633, 634 *Het muyrwerck ondermijnt ... Den ſtormbock wijcken moſt:* d. i.: „het ondermijnde muurwerk moest wijken voor den ſtormbok."

634 *Daeghlijcx:* hier voor „van dag tot dag."

635 De zin is: „de kromgebulte bergen (waarop de ſtad gebouwd is) worden tot driemaal met verzakking geſlagen (bezocht)."

638 *Afgebraeckte:* d. i.: „afgemat, als geledebraakt."

648 *Zwanger:* namel. „van onheil en ramp."

656 Verſta: „ſlaat de eene plaag, die u was toegezonden, over tot duizend erger plagen."

657 *Uw lijſtocht oorlof neemt:* naïef gezegd voor „uw levensmiddelen verdwijnen."

En raeſt, en ſmijt, en loopt de deuren op de vloer.
Het uytgemergelt lijf als't hooger niet kan lijen
Miſthoopen ommewroet, en boet zijn luſt aen prijen,
En haeld zich op den hals zoo doodelijcken peſt
Dat d' onbegraven doon men ſlingerd inde veſt.
Wee! wee! den vyand zelf moet 't hert in't lijf bezwijcken,
Zoo flucx de ſtanck opgaet van d' opgehoopte lijcken,
Hy heft zijn handen op nae't ſterrenrijck gewelf,
En zweerd zulcx is niet zijn maer't werck der Goden zelf.
Broodhonger, 't ſcherpe zweerd, de braefſte om weyr te bieden
Tot 's Keyſers tenten gans miſmoedig dwingt te vlieden:
Daer, als't roofgierigh volck doorſnuffelende ontdeckt
Hoe't ingewand een ſchrijn den vluchtelingh verſtreckt,
De goudzucht 't hert bekoord, dat zonder haers t' erbermen
Geen rijcker mynen wenſcht als die goudrijcke darmen:
Den hongerigen buyck dien rijckdom word miſgunt,
En krijght voor gerſtenbrood eens ſtalen degens punt.
Noch overwoegh een quale alle andere quellagien,
Doen die verdufte ſmoock van 's Tempels timmeragien,
Doen d' hongerige vlam dat Prieſterlijck gebouw:
O hertſteeck! o verdriet! o ſmert! o druck! o rouw!
Wat Iſra'lyt voortaen verſchovelingh der menſchen
Zal eeuwigh niet dien dagh vervloecken en verwenſchen.
Ick zagh een Roomſch ſoldaet met zijn gekamden helm
Op Kerckdiefte afgerecht, God Iacobs keert dien ſchelm!
Ons vliende ſchildwacht kort navolgen met de glenſters
Eens gloeyendigen brands: daer hy de goude venſters
Van't heylighdom me' blaeckte, en Godvergeten ſtout,
't Vervloeckte vuyr ſtack aen't gewyde ced'renhout:
De Ceder reyckt' zijn hitt' d' olijf te vet om leſſen:
D' Olyf den Den ontvonckt: de Denne den Cypreſſen:
Dies eermen ommeziet dat ſchoon getimmer bernt,
En braeckt zijn voncken uyt nae't flonck'rende geſternt'.
Help God! de brand ſteeckt op, en een geſchrey met eenen
Zwilt met d' opgaende vlamme en klatert door de ſteenen.
't Barbariſch volck komt aen op't vuyr en op't geluyd,

660 *Loopt de deuren op de vloer:* d. i.; „trapt de deuren in."
662 *Prijen:* dat zijn „krengen." Zie blz. 361, vs. 437.
669, 670 Verſta: „broodhonger, 't ſcherpe zwaard, dwingt de braafſten" enz.
672 *Schrijn:* „kast, bergplaats," *ſcrinium;* 't Fr. *écrin*, ſchoon dit laatſte thands alleen voor „juweelkoffertjen" gebezigd wordt. *Schrijn* is nog overgebleven in *ſchrijnwerker.*
678, 679 De zin is in deze regels onvoltooid gelaten; doch dit plotſeling afbreken is dichterlijk, ja meesterlijk, aangebracht: en het drukt de felle ſmart der ſprekende perſoon krachtiger uit dan een reeks van klachten.
685 *Glenſters:* „vonken," van *glenſteren* voor „vonkelen." Zie blz. 247, vs. 2.
689 *Te vet om leſſen:* d. i.: „te vet, om niet, eens in brand geraakt zijnde, allen bluschmiddelen weêrſtand te bieden."
691 *Zwilt* voor *zwelt*, naar den gewonen vorm der neutra, ook in *ſmilt*, *drinkt*, enz. op te merken. Zie echter vs. 701.

En vlamt op zoete wraeck, en ruyterlijcken buyt.
De Keyzer in zijn droom, zo onverziens gedaghvaert,
Vliegt op, grijpt ſchild en helm, en d' appel van zijn ſlagzwaerd:
Verneemt hoe't vuyr met aſch 't gewyde marmer deckt,
En't golven vande vlam de gulde daecken leckt:
Speurt hoe een roode gloed verſmilt die goude ſchalien,
En't hoogh verhemelt Koor worpt voncken door zijn tralien:
Dies zweert hy by zijn ſtaf, zijn purper, en zijn kroon
Dat elck om't eerſte leſch, en't Ioodſch gebouw verſchoon:
Maer ach! hy roept te ſpa: zijn kryten is verloren:
Hy buldert ſchoon om zunſt, het oorloogh heeft geen ooren.
Daer mochtmen Moria ten Hemel ryzen zien,
En ons verbaeſt den brand in 's vyands ſtael ontvlien:
Daer zaghmen Salomons herborene paleyzen
In heete kolen ſtaen, als gloeyende forneyzen.
d' Olijfbergh heet gerooſt aemachtigh zweet alree.
Het ſtrand wenſcht hooger vloed. d' eylanden inde zee,
Thabor en Hermon haer voor zulcken gloed ontzetten,
En Kedrons zilv'ren nat, en Gihon drooght van hetten.
Het kraeckende gedreun doet aerſ'len ons Iordaen,
En doodverwt 't aengezicht van d' onvoldraegen maen.
Hier vluchten wy te ſpa. d' een braden moet, en herſten,
En d' ander half geſchroeyt van boven ſpringht te berſten
D' een inde borſt gequetſt met een vervlogen hout,
Beklaeght dat hy zijn ziel heeft 't Heylighdom vertrouwt:
En d' ander, die getrooſt omhelſde 't heyligh Alter,
Word van het zweerd verraſcht, en ſneuvelter, en valter.
De Nood beveeld t' ontwij'n, en yder te betre'en
't Plaveyſel afgekeurd voor 's Prieſters zool alleen:
Maer wat kerckſchender heeft hier 't heylige in hooghachtingh.
Genade o Davids God! wat 's dit een wreede ſlachtingh.
d' Ontbonden wraeck, die't al wat uytmunt flucx verderft,
Wiens ſlippen zijn met bloed ſchaerlakenrood geverft,
Het Iodenvleeſch goed koop aen riemen ſnijd en lappen.
Het ſlibberige rood ſtroomt langhs de marm're trappen,
Dat ſlipp'ren rugg'linghs ons verdervers licht te voet,
En zelf de vlamme wijckt voor't uytgeſtorte bloed.
Op't jamm'ren, en't gekerm, der gener die hier ſneuv'len
Geeft antwoord Davids ſtad, en d' omgelegen heuv'len.
De krijghsman afgebraeckt maeyt eenen gouden oeghſt:

696 *Ruyterlijcken buyt:* hier „roofbuit," men denke aan *ruiten* en *rooven*. Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT.
701 *Verſmilt* voor *verſmelt*, hier actief genomen.
Schalien: „ſchalen," dakbekleedſels, als leien, pannen en dergelijke. Zie BILD. *Geſl. in v.*
717 *Herſten* voor *harſten*, „braden."
724 *Afgekeurd: af* heeft hier, als in „*af*gebakend, *af*gezet," de kracht van 't Lat. *ſe*, in *ſepoſitum*, *ſelectum*, enz. 't Is alzoo: „by uitſluiting *gekeurd* (om alleen door prieſters te worden betreden)."
729 Min kieſche voorſtelling.

En doons, en moordens zat, eer't alles is verwoeſt
Aen't plond'ren valt, en ruyt, en rooft de gulde vaten,
En al wat half geblaeckt hem't vuyr heeft nagelaten.
Helaes! als ick't gedenck, het hayr te berge ſtijght:
Wat word my bange. ick zwijm. ick ſterf. het herte ontzijght.
Staetdochters reycktme. amy!

REY VAN STAETJONFF'REN.

Hoe is't? hoe is't mevrouwe?

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Wee onzer, och zy valt, zy zwijmt, zy ſterft van rouwe:
Brenght hier welrieckend kruyd, kanneel, en kruydery.
O droefheyd!

REY VAN STAETJONFF'REN.

Zy bekomt.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Hoe is't mevrouwe?

DE DOCHTER SION.

Amy!

REY VAN STAETJONFF'REN.

Hoe is't Princeſſe?

DE DOCHTER SION.

Amy!

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Wat droefheyd quetſt uw herte?

DE DOCHTER SION.

Helaes! is't vragens weerd die ghy gelijcke ſmerte
Met my deelachtigh zijt? Staetjonff'ren zonder ſtaet
Ontſlaet u myner. ach!

REY VAN STAETJONFF'REN.

Nu ſteld uw droefheyd maet.

DE DOCHTER SION.

De rouwe heeft veel te diep haer wortelen geſchoten.
Ons paſt dit treurgewaed: en ghy mijn ſpeelgenooten,
Terwijl ick wat bedaer, waerom en queeldy niet?
En ſpijſt mijn droeve geeſt met eenigh klaeghlijck lied?
Mijn ziel vermaecken ſchept in grouwelijcke dingen
Die voorgevallen zijn in dees veranderingen.
Meld hoe door hongersnood een moeder afgetreurt
Uyt razernije moord, rooſt, en met tanden ſcheurt
Die zoete vrucht haers lijfs.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Watte eyſſelijcke ſtucken!
Wee onzer! zouden wy met nieuwe ellenden drucken

737 *Ruyt* voor „rooft." Zie boven, vs. 696.
741 *Reycktme*: t. w. „uw hulp."
746 *Is't vragens weerd die ghy:* „kunt gy my vragen, die" enz.
747 *Staetjonff'ren* voor „ſtaatjonkvrouwen."

Onze afgepijnde ziel, door 't wederroepen van
Een daed, die vande fellſte, en bloedighſte Tyran
Hoe onverbiddelijck, kan 't ſteenen hert verzachten.
Ons breyn te zeer ontſteld, en vliegende gedachten
Eer willen zijn geſmeeckt, en zoetelijck geſtooft:
Ons wonden zijn te verſch, dus ſlaet dat uyt uw hoofd.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Te ſchendigh luyd dat feyt, Princeſſe 't mocht u ſtooren.

DE DOCHTER SION.

Vermach ick yets by u te liever wil ick 't hooren.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Als't anders niet magh zijn, als't ymmers wezen moet:
Nature (die den band van't moederlijck gemoed
Ontbond, doen uytgeput, en razende van zinne,
De moeder overtrof in wreedheyd een leeuwinne,
Die in't Libaenſche boſch van honger afgejaeghd,
Noch nucht'ren haren roof in haren leger draeght,
En aeſt zorghvuldigh eerſt haer eerſt geworpen leeuwen,
Die nu de vijfde dagh heeſch om de voeſter ſchreeuwen)
Ontbind den band, die noch houd 't vrouwelijck geſlacht
Aen deernis ſtrengh verplicht, door een verborgen kracht,
Op dat wy heel en al ontaerd van mededogen
Dit treurſpel ons Vorſtin by beurt vernieuwen mogen.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Als de vloeck met duyzend benden
Van het weſten donderde op
Om Ieruſalem te ſchenden
Van haer zolen tot de top,
Heeftze Sions gaelderijen
Met een muyr omlegert heel,
En dat zegenrijck Kaſteel
Ons een Kercker doen gedijen.

Och ons voorraet ſlijt en mindert,
Mindert eer wy ommezien,
En 't Latynſche bolwerck hindert
Noch d'aenſtaende nood 't ontvli'en:
Dies ons vleeſch en been komt knagen
Deze worm die honger heet:
Dies elck flucx van ſmert vergeet
D'ander opgehoopte plagen.

759 *Wederroepen* voor „in 't geheugen roepen," *wederroepen*, *herroepen*, 't H. D. *widerrufen*, heeft in den regel een anderen zin.
760, 761 *Die van* enz.: lees: „die het ſteenen hart van de(n) felſte(n) en bloedigſte(n) tiran kan verzachten."
763 *Geſmeeckt* voor „verzacht, gevleid, geſtreeld." Zoo ſpreekt HOOFT in zijn Gezangen van „'t *ſmeekent* zoet."
771 *'t Libaenſche boſch*: niet het Libanonſche als men wanen mocht, maar het „Lybiaanſche."
773 *Aeſt*: d. i.: „ſpijzigt."
775 *Ontbind*: in de geb. w. 't Is: „Natuur, (Zie vs. 768) ontbind gy den band" enz.

Alsmen 't leder vande fchoenen,
Katten, prijen, heeft geknauwt,
En de mage haer niet verzoenen
Laet, uyt hongerfnood benauwt,
En hoe langer hoe verwoeder
Ons die beul in 't woeden ftijft:
Hoort waer toe zijn wreedheyd drijft
Herffenloos een droeve moeder.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Magh ick anders 't graf niet erven,
Zeghtze, nu my 't licht verdriet?
Moet ick dan van honger fterven?
Kentme nu mijn adel niet?
Trooft my nu noch fchat, noch have?
Was mijn toevlucht d'heyl'ge bergh
Daerom dat ick 't vleefch en merch
Dien tyran tot voedzel gave?

Dat zy God geklaeght hier boven,
Die met duyzend oogen ziet
Hoe ellendigh en verfchoven
My geweld en kracht gefchied:
Hoe rampzalig van benouwtheyd
Ick dien flincxen pad infla,
En een fchendigh ftuck befta:
Heer vergeeftme deze ftoutheyd.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Kind wat hanghdy aen mijn fpeenen
Aen mijn borften droogh, en flap:
Daer mijn ad'ren dorr' verleenen
U noch melck, noch bloedigh fap?
Snackt uw keeltjen na mijn leven?
Moeders ziel druckt uyt dees mam:
Als uw hertjen maer bequam,
Daer was weynigh aen bedreven.

Maer helaes! wie zou mijns zoontjens
Voefter zijn na moeders dood?
En dees ingevallen koontjens
Stoven poef'ligh in haer fchoot?
Ach mijn fchaep! ghy bleeft vergeten,
En mijn affchen onverzaed:
Oock mijn trooft: een wreed foldaet
Mocht u aen zijn lanci fpeten.

796 *Prijen:* „krengen." Zie blz. 361, vs. 437 en hierboven, vs. 662.
810 *Dien tyran:* t. w. „den honger."
821 *Mijn ad'ren dorr':* d. i.: „mijn dorre, verdroogde aderen."
824 *Moeders ziel* enz.: De zin is: „(kind) pers vrij de ziel (het leven) van uwe moeder uit deze mam."
826 *Daer was weynigh aen bedreven:* „Dat was nog zulk een kwaad niet, (al had namelijk uw behoud aan uw moeder het leven gekost)."
832 *En mijn affchen onverzaed:* d. i.: „en mijn asch onbevredigd, onvoldaan." De zin is: „door mijn dood erlangde ik de voldoening niet, dat gy „geholpen waart."

Waer 't niet beter 't licht te myden
Door uws eygen Moeders hand?
En datze u een Kerckhof wyden
In haer duyſter ingewand?
Als van Kraeyen opgezwolgen
Of een Tygerdier geaeſt?
Of een Leeuw die bruld, en raeſt,
Grimt, en ſlingerſteert verbolgen?

Zwangert dan uws moeders lenden,
Daer uw geeſt ontfingh zijn geeſt:
Decktze een tafel der ellenden,
Datze viere haer leſte feeſt.
Sus mijn ſchaepken, word u banger?
Is u 't lieve leven leet?
Ick heb mijn gemoed ontkleed:
Wy zijn kind noch moeder langer.

REY VAN STAETJONFF'REN.

't Woord drupt vande lippen nouwlijcx
Of ze keelt dat mager dier.
Vlied die ſchroomt voor yet wat grouwlijcx!
't Heyligh zieltje vlieght van hier.
't Verſche vleeſch op heete kolen
Half gerooſt, ten halven gaer
Vreetze, als of 't wat leckers waer,
En houd 't overſchot geſcholen.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Als de Wachters ſpyze roken,
Bonſden zy de deur in twee:
Vloeckten: hoer wat 's hier te koken:
Deyld ons van uw wildbraed mee':
Op ſchaf op uw bradelingen:
Op ſchaf op du looze teſch,
Eer wy elck 't getrocken mes
Driemael in uw borſt omwringen.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Stilt uw gramſchap, weeſt te vreden,
Hier is, zeghtze, 't overſchot
Van mijns kinds gebrande leden:
Eet vry dat u zegent God.
Dat zijn d' ermkens, dit de voetjens,
Dat de ſpierkens van mijn zoon,
Dien my honger dwongh te doon:
't Vleeſch dat ſmaeckte my zo zoetjens.

837 *Een Kerckhof wyden:* zeer eigenaartige uitdrukking voor „een graf schonk."
840 *Geaeſt* is „gegeten."
843 *Lenden:* om het rijm voor „buik, ingewanden."
849 *Ick heb mijn gemoed ontkleed:* d. i.: „Ik heb mijn gemoed van alle gevoel ontdaan."
863 *Bradelingen* voor „gebraad;" een gelukkig woord, en volkomen regelmatig gevormd.
864 *Teſch:* Zie blz. 217.

Zet u neder, weeft mijn gaften,
Proeft mijn lefte difchgerecht.
Waer op wildy langer vaften?
Schijnt mijn maeltijd u te flecht?
Waerom deynfdy? zal een vrouwe,
Zal een wijf geherter dan
Wezen als een oorlooghsman.
Die het harnafch gefpt getrouwe?

Zijt flaphertiger, noch weecker
Als de moeder, die noch leeft,
En ter nood zoo bitt'ren beker
Vol vergifs gedroncken heeft.
Ghy zijt d' oorzaeck van mijn fmerte,
Die my 't brood in tegenfpoed
Roofde, en 't moederlijck gemoed
Wiffelde in een wolvenherte.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

't Was gezeyd. de roovers brulden,
Vloden het onmenfchlijck dack.
Klachten Salems ftraten vulden:
Waermen van dit grouwel fprack
Daer vangt zidd'ren aen en beven:
Daer wenfcht elck met droef gehuyl
Dat hy in die leeuwenkuyl
Magh den leften doodfnack geven.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Als de Keyzer leend zijn ooren
Zoo befchreijelijcken feyt,
Wenfcht hy noyt te zijn geboren,
Donderd in zijn toornigheyd:
'k Wil uytfpoelen deze vlecken,
En dit aerdrijck langh gedreyght,
Dat al meer tot boofheyd neyght,
Gants met gruys en fteenen decken.

DE DOCHTER SION.

Ia deckt met gruys, met puyn, en met zijn lefte fteenen
Dit aerdrijck veel te langh beregend, en befchenen:
Verwoeft, verbrand, en blaeckt dees ftad te lang verfchoond,
Daer langer langer meer geen menfchlijckheyd in woond,
Maer eenigh ongediert': dat, als 't geen roof kan vinden,
Ontziet zijn eygen neft, en vleefch niet te verflinden.

877 en 879 *Wildy... deynfdy:* Hier is verkeerdelijk het enk. *dy* gebruikt: het zijn de „wachters," die bedoeld worden, waartoe het meerv. *gy* alleen dienen kan.
878 *Slecht* voor „gering, eenvoudig."
880 *Geherter* voor „moediger, met een kloeker *hart* voorzien." Zie vs. 425.
904, 908 *Aerdrijck:* min juist voor „grond, bodem, ftreek."
912 *Niet* is hier verkeerd geplaatst, en behoort by *ontziet.*

Hier is geen blyven niet. Staetdochters laet ons vli'en:
Ons zolen branden.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Maer helaes! helaes! tot wien,
Of waerwaerts roepty ons in ballingſchap te dolen,
Mevrouwe, die wy nu zijn 's Keyzers gunſt bevolen?

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Wy vlieden tijds genoegh, wanneer de bitt're Nood
Ons van Cæſarien ſcheept, geboeyt, met Titus vloot
Langhs d'Africaenſche kuſt, en toeſchuyft den Latynen,
Daer and'ren Hemel dwaeld, en and're ſterren ſchynen:
Daer Roome ondraeghlijck ons gevangen halzen perſt,
En Memphis ſlavernye, en Babels iuck ververſcht.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Maer wie of ginder ons komt nieuwe vreeze inprenten?

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

't Gelijckt een Roomſch Heraut, die uyt des vyands tenten
Zet herwaerts zynen tred. wat boodſchap of hy brenght?
Heer met wat honighs doch dees bitterheyd vermenght.
Eens winters koude ontſteld de leden van verſchricken.
't Valt al ten erghſten uyt wat wy ten beſten ſchicken.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Geen onbeſneden is 't maer ymand vande Ioon,
Zoo 't oogh my niet bedrieght.

DE DOCHTER SION.

Och 't is Matthias zoon.
Ioſephus zydy 't zelf, of is uw ſchim verrezen,
Die ghy voorlangh by ons begraven waert voor dezen?
Ioſephus zydy daer? wat komdy nu zoo ſpa
Den brand uytleſſchen van't woeſt Hieroſolyma?
De daecken ne'ergezackt gekeerd zijn langh tot aſſchen:
Het Krijgſvolck heeft in't bloed zijn handen lang gewaſſchen,
En 't heyligh goud verklaerd voor Keyſerlijcken buyt:
't Is hier ſchoon uytgeveeght, gemoord, gerooft, geruyt:
De felheyd van zoo veel Hieroſolymitanen
Dit mager hoopken liet het aengezicht vol tranen.

IOSEPHVS.

Onzaligh Sion, die uw zinnen overlaed,
En mymert om uw ramp, en omgevallen ſtaet,

913 *Hier is geen blyven niet:* dubbele ontkentenis; doch, volgends de toenmalige taalwetten, geöorloofd en gebruikelijk.
915 *Waerwaerts:* oorſpronkelijke vorm van „werwaarts."
916 *Die wy nu:* Latinisme en Germanisme voor „wy, die nu."
919 *Toeſchuyft:* ſchilderachtige uitdrukking.
920 *Dwaeld,* enz. voor „draait, rondwielt," een uitdrukking, op min juiste begrippen van astronomie ſteunend.
934 *Hieroſolyma:* Jeruſalem.
935 *Gekeerd... tot* voor „verkeerd... in."

Ghy derft Iofephus niet uws herten grond uytputten,
Die allins heeft gepooght uw dorpels te befchutten:
Die onlanghs daermen 't al de keel afftack, en fneed,
Daer hem de vlamme fchoer de noppen van zijn kleed,
Daer 't bloed zijn lijfrock fmette, en 't breyn hem fprongh om d'ooren,
U uyt die flachtingh redde, en liet u niet verloren.

DE DOCHTER SION.

Vergevet my, genade, het is het is mijn fchuld.
Verbyftert ftaet my 't hoofd van enckel ongeduld.
Ick ben my zelven noch gelijck, noch oock niet machtigh.
Een bladeken dat ruyfcht mijn ziele maeckt vreefachtigh.
Maer zeght ons, watzer gaens in 't heyr van d' onbefne'en?
Wat juychen gaeter om? waer wilmen met ons heen?
Wat zwerven langer wy op dees geflagen toppen
En rotzen, die nu 's nachts, nu 's daeghs met heefche kroppen
Ons klachten volgen, als wy zien van verre opgaen
Den fmoock, daer onlanghs noch plagh d' heyl'ge Stad te ftaen?

IOSEPHVS.

Het heyrkracht nauwlijcx zat van wo'en op d' uytverkoornen,
Verfchoont hadde alleen dry Herodiaenfche toornen:
Op dat noch eeuwigh de nakomelingh onthield
Wat muyrwerck Roome eertijds heeft tot den grond vernielt:
Als d' Overwinner laet eene gaelderije oprechten,
Van waer hy zelf aldus toeredent zijn landsknechten.
 Krijghshelden die dus verre uw rechterhand alom,
En yver hebt befteed tot nut van 't Keyzerdom:
Die 's vyand hooghmoed deed op dees fteenrotzen krimpen,
Van waer halftarrigh hy ons legers dorft befchimpen:
't Is recht dat 's Maerfchalcx gunft uw deugd loop' te gemoet,
En 't zweet uws arbeyds met belooningen verzoet:
Zoo fprekende, met een glad voorhoofd hy der fcharen
Verdienften vrolijck gaet met giften evenaren,

942 *Ghy derft* enz.: verfta: „gy durft voor Jozefus uw wezenlijk gevoel niet uitftorten." In dit *durft* ligt een toon van verwijt, als uit vs. 947 en volgg. blijkt.

946 *Schoer:* oude onv. v. l. t. van *fcheren*. Zie TEN KATE, D. II, blz. 349.

949 *Het is het is:* herhaling, waardoor het fnikken en de machteloosheid der fprekende perfoon zeer naar 't leven wordt uitgedrukt.

953 *Watzer gaens:* d. i.: „wat is er gaande."

955 *Geflagen toppen:* „bergen (die waar de ftad op gebouwd was) met ongeluk geflagen."

956 *Die nu: die* behoort by 't voorgaande *wy*.

957 *Volgen* is hier *vervolgen*, in den zin van „voortzetten."

959 *Het heyrkracht: kracht* wordt hier onz. gebruikt, als collectivum, even als *leger*, dat, naar zijn vorming, mann. zoû zijn.

964 *Toeredent:* van „toeredenen, een toefpraak houden: een woord, dat by onze oude fchrijvers dikwijls voorkomt, en dat ook door KILIAEN (zie *redenen* en *toereden*) wordt opgeteekend. *Redenen* voor „een rede houden" is in later tijd geheel te loor gegaan, maar 't daarvan afgeleide *redenaar* benevens het freq. *redeneeren* hebben wy behouden. Het woord komt overeen met het H. D. *anreden*, terwijl *zureden* meer de beteekenis heeft van „overreden, aanraden."

Landsknechten: 't is onzeker, of V. hier werkelijk bedoeld heeft, de *knechten* (foldaten) van het *land* van Titus en alzoo: „de Romeinen," dan wel of hy zich, door vergisfing in de fpelling, ook omtrent de ware beteekenis van het toen algemeen gebruikelijke *lansknechten* hebbe vergist.

971 *Met een glad voorhoofd:* Latinisme voor „met een blij gelaat," *fronte ferena*.

En haer deelachtigh maeckt den buyt, en rijcken roof.
Die 't Heydenſch volck aenveerd nae haer ſoldaets geloof.
De vroomſte van wiens huyt de ſabelen affchampten
Hy met halsbanden trooſt, kleynoodgie, en hooger ampten:
Dies 't ganſche leger juyght, en in zijn handen klapt,
En elck het bloed vergeet dat hem is afgetapt.

DE DOCHTER SION.

Die feeſt was voormaels ons, was Sions, en geen ander,
Als David, Ieſſe zoon, die rechte Salamander,
Die midden inde brand van't Oorlogh 't leven vond,
't Hoovaerdigh Rabba brack, daer Ammons hert op ſtond:
Als Aſſur weeck verſtroyt in velden, en woeſtynen,
Dien, die niet zoeters vond als 't bloed der Philiſtynen,
En overla'en met roof, met rey, en met tamboer,
Op 't Maeghdelijck Muſijck ter poorten inne voer.

IOSEPHVS.

Den overwinner om zich danckbaer te bewyzen,
En d' hong'rige Afgoon oock met offervuyr te ſpyzen,
Ten heuvel ſpoede, daer het woeden zoo goed koop
Wierp 't heyl'ge metſelwerck der Kercken overhoop:
Omcingelt met een ſtoet ſchildknapen, en hartſieren,
En krijghſlie, vrolijck om dees zegefeeſt te vieren.
De beeſten afgekeurt ter ſlachtingh, klommen ſtout,
En zonder aerſ'len voor zijn aenzicht: doende 't goud
(Dat onlanghs was geſchrabt met meſſen en met bylen
Van 's Tempels balcken, en van d' halfverbrande ſtylen,
En om haer hoornen nu gegoten) blincken, als
Zy t' elcken ſtaecken op vrypoſtigh haren hals.
De kranſſen verſch van kruyd gevlochten, men van verre
Zagh lieflijck groenen, en omſchaduwen haer ſterre,
En 't zoute veldgewas verzwolgen vande krans.
Twee Prieſt'ren glad gehelmt, met koper ſchoon van glans,
Geborſtweerd met een plaet, die 't overkleed bedeckte,
Dat bont geſpickeld zich ten halven lyve ſtreckte,
Van waer de lijfrock zond zijn vouwen na bene'en,
Omgord met eenen riem vol ſchilden rond en kleen,
Nabootzende een ſchalmey met huppelen en ſpringen,
En tromm'lende op haer borſt, voor uyt als Leydſlie gingen.

974 *Soldaets geloof:* namelijk „der ſoldaten overtuiging van hun goed recht op dien buit.
986 *'t Maeghdelijck Muſijck:* verkeerd, voor „de muziek der maagdenreien."
989 *Ten heuvel ſpoede:* namelijk „op Morſa."
991 *Hartſieren:* dat zijn *archers*, „boogſchutters." 't Fr. *ch* plach in onze taal veelal door *tſ* te worden teruggegeven. Zoo vinden wy *tſier* voor *chère*, *Ritſaert* voor *Richard*, *koets* voor *couche* of *coche* enz.
993 *Afgekeurt:* d. i. „afgezonderd (namel. ter ſlachting)." Zie vs. 724.
1000 *Sterre:* d. i.: „voorhoofd." Zie KILIAEN en WEILAND *in v.* 't Is 't H. D. *die Stirne.*
1001 *'t Zoute veldgewas:* „het *koren* of de *vruchten*, met *zout* vermengd," de *mola ſalſa*, *ſalſae fruges*, waarmede het offerdier vóór het *libamen* gewijd werd. Zie ook vs. 1036.
1007 *Nabootzende een ſchalmey:* d. i.: „de maat eener ſchalmei (al danſende) volgend."

'tOpſteyg'ren koſte zweet. de wegh lagh ongebaent,
En 't ſteyl geſteente woeſt, wanſchapen van gedaent'.
Het gladde Horenvee vermoeyt van bangheyd roockte
Om ſtrijd met 't molm verduft, dat half geſtikt noch ſmoockte,
En myde in't klimmen noch 't gebeent', dat moeder naeckt
Des Heeren bergh tot een ellendigh Kerckhof maeckt.
De Kraeyen vloon 't gebulck, en d'Arenden verſchrickten,
Die hier ter feeſt gebe'en de Dood 't gezicht uytpickten.

DE DOCHTER SION.

Zwijght, zwijght Ioſephus, zwijght van Arenden, en Kraeyen:
Onze ooren zijn te teer: ons hoofd beſtaet te draeyen:
Dat ſchouwſpel luyd te vremd: hy zielbraeckt die 't aenhoort,
Wy zwygen die 't beſchout. maer neen, vertelt ons voort:
Daer is geen grouwzaemheyd ter weereld zo bezeten
Of wy zijn 't nu gewoon, en langh al doorgebeten.

IOSEPHVS.

Genaeckende daer 't nu van lijcken ſtonck benaeuwt,
Daer d'Arcke voormaels ſchool met Cherubs overſcha'uwt:
Van waer men deerlijck de Ieruſalemſche wallen,
En ons Stadpoorten zagh geraeybraeckt, en vervallen,
En d' uytgetrocken doon naeckt, zonder onderſcheyd,
Den luypaerden tot roof, de myrre, en 't graf ontzeyd:
Na dat de Wich'lers de verwoeſte Kerck aenſchouwen,
Zy van't verſtroyt geſteente een hoogh outaer doen bouwen:
De ſtylen half gevonckt, de balcken zwert beroockt
Tot brandhout ſtap'len op het plat, dat daedlijck ſmoockt,
En willigh 't vuyr ontfanght: terwijl haer d' oſſen lieten
De baſterd eerſt gekoort recht tuſſchen d' hoornen gieten:
Den krans ontrucken, en die gaer gebonden bla'en
Den vlammen heyl'gen, en 't gezouten korengraen:
Den rugh opvlymen, en d' altaerknechts hun genaken,
Die met 't gewyde mes haer voort den ſtrot afſtaken.
Het bloed de leeghte koos, en zwalpende over al,
Bootſte een verbolgen meyr, en rooden waterval.

1012 *'t Molm verduft:* verſta: „het duf ſmeulende puin."

1013 *Myde* voor *meed. Wijden* en *benijden* zijn de eenige der werkwoorden op *ijden*, die gelijkvl. gebleven zijn.

1014 *Ellendigh Kerckhof:* 't kan zijn, dat *ellendigh* hier eenvoudig als een *epitheton ornans* gebezigd wordt; doch het komt my voor, dat de Dichter hier het woord niet zonder bedoeling gebezigd heeft. Te Amſterdam werd door het *ellendige kerkhof* datgene verſtaan, hetwelk aan den Middeldam by de Nieuwe kerk gelegen, diende tot begraafplaats van boosdoeners en verwezenen. Zie HOOFTS *Warenar.* Uitg. van DE VRIES, blz. 41 en 185; en even zoo wordt ook hier van de ter ſlachting verwezene Joden geſproken, wier lijken langs den berg des Heeren verſpreid lagen.

1019 *Hy zielbraeckt:* d. i.: „hy braakt zijn ziel."

1027 *d'Uytgetrocken doon:* d. i.: „van kleederen beroofd, ontdaan." Zoo zegt Gysbrecht, in 't vijfde bedrijf, als hy zijn geſneuvelden broeder Arent laat wegdragen:

Men trecke 't lichaem uyt.

1034 *De baſterd: Baſtert* is een ſoort van wijn (razijnwijn.) Zie BILD. *Geſl. in v.*
Eerſt gekoort: d. i.: „die de beste gekoord (gekeurd) was."

1037 *Opvlymen:* d. i.: „opſnijden, openſnijden." Zie Gulden Winckel, blz. 241.

1039 *Het bloed de leeghte koos:* d. i.: „het bloed ſtroomde neder."

De buycken opgeſchrobt ontſlaen haer d'ingewanden,
Die naeuw doorſnuffelt, 't vuyr ontfingh om te verbranden.
De Prieſt'ren ſtelden haer voor 't Altaer ongeknielt,
Dat Titus ſtatigh met de ſlincker ving'ren hield:
Den rechter hy ontzey den zwaren Veldheers hamer,
Om Hemelwaerts zijn hand te heffen veel bequamer.
  Teruggeziende God! Godin! die noyt geſchaeckt,
Om Roome, riepen zy, en onzen Tyber waeckt:
O Ianus grys van hayr! en Veſta! die te gader
Ons gunſt draeght, met Iuppyn die grootſte, en beſte Vader:
O Vader Mars! en al ghy Goon gezamentlijck,
Die ons genadigh zijt, en om het Keyzerrijck
Met zoo veel zegens, en triumphen te beveſten
't Huys van Veſpaſiaen hebt uytgekipt ten leſten,
En Titus wack'ren erm met zulcken punt verzaeght:
't Welck aerſ'lingh over ſmijt al watter ſcepters draeght:
Die ghy hem gunſtigh holpt vermeeſt'ren dit tyrannigh,
Dit boos verwaten volck, zijn Vorſten wederſpannigh:
O Goon wy dancken u: wy loven u o Goon:
Knickt onzen offer toe, en opent uwen throon.

DE DOCHTER SION.

Straft ghy geen Heyd'nen meer, God Abrahams! en laetze
Afgodiſch roocken op uw heyl'ge ſtede en plaetze?
Waer was uw ſolpherſtrael die noyt dien ſmaet verdroegh?
Die Ptolomeus plat jeloers ter aerden ſloegh?
Was God van God ontkleed? is hy zoo traegh in't wreken?
Wat dood, wat ſtraf, wat wraeck, wat volghde voor een teken
Dien grouwel?

IOSEPHVS.

Onder des was 't altaer aengegaen.
Met weecken oogen wy dien grouwel zagen aen.
De rotz driemael verſchud, van onder ſpleet tot boven,
En d'afgrond 't licht verzwolgh door 't gapen vande kloven.
Den Hemel wierd bekleed met een verbolgen zee,
En dreyghde met tempeeſt 't afgodiſch vuyr alree:
Maer d'onverlichte, die van droomen haer geneerden,

1041 *Opgeſchrobt* is „opengeſneden." Zie KIL. op *ſchrobben.*
1042 *Doorſnuffelt* is „onderzocht." Men weet dat by zoodanige offerande de wichelaars de ingewanden der dieren onderzochten om er voorteekenen uit op te maken.
1043 *Stelden haer* is „ſtelden zich."
1044 *Slincker ving'ren:* dichterlijk voor „linker hand."
1045 *Den rechter* enz.: de zin is: „hy lei den zwaren veldheershamer uit de rechterhand."
1047 *Geſchaeckt* is „bevlekt." Zie blz. 680, vs. 27.
1056 *Aerſ'lingh over ſmijt:* d. i.: „ruggelings ter neder ſmijt, achterover ſmijt."
1057 *Die ghy* voor „gy die." Zie vs. 916.
1064 *Jeloers:* „yverzuchtig," behoort by *die.* Men denke hier aan het Tweede Gebod: „Ik ben een yverig (jaloersch) God."
1065 *Was God van God ontkleed:* d. i.: „heeft God zich ontdaan van zijn Goddelijke eigenſchappen."
1073 *d'Onverlichte:* t. w. „de heidenen."

Dit op een morgengroet, en heylzaem ſpoock waerdeerden:
D' omſtaende krijghſlie zulcx ten halven naeuw verſtaen,
Iô Titus, Iô, Iô Veſpaſiaen,
Al ſchaterende zy de klippen weer doen galmen,
En kranſſen 's Keyzers kruyn met ſchaduwende palmen:
De Veldheer weder hun een danckb're ziel toekeert,
En met 't geſlagen vee den ruyterdiſch ſtoffeert.

DE DOCHTER SION.

Nu treurt Staetdochters, treurt, en krenckt vry al uw zinnen:
Want met haer vleug'len nu de goude Cherubinnen
De grouw'len decken, die de jonghlingh ons toeriep
Die veyligh inde gracht, en 't hol der leeuwen ſliep:
Waer toe is Aäron, en Levi nu gekomen?
Wee Tempel, Stad, en Volck. ghy Paradijs der vromen,
Ghy welluſt Iſraels, hoe lighdy nu vertre'en!

REY VAN STAETJONFF'REN.

Helaes! Mevrouwe, helaes! geen godlooze onbeſne'en
De drymael heylige aerde ontwyde, noch ſchoffeerde.

DE DOCHTER SION.

Wie dan?

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Maer 't boevenſchuym dat onzen ſtaet verheerde,
Langh eer de gramſchap noch des Keyzers veel geterght
Zijn henghſten brieſſchen dede, en draven in't geberght:
Langh eer noch Titus quam aenbrallen op ons veſten,
En ons paleyzen den uytheemſchen gaf ten beſten:
Den volck'ren die de maen zien dobb'ren op d' Euphraet,
Wanneerze haer toortze ontſteeckt, en ons den dagh ontgaet:
Die Tigris golven zien uyt Taurus lenden dringen:
Die over Caucaſus al hooger Noordwaert ſpringen:
Die op Pactolus ſtrand het goud in d' oogen raeyt:
Die in d'Ægeeſche zee zijn hier en daer gezaeyt:
Van't Weſt daer Tagus laeft den half gebraden Iber:
Daer 't oever wederzijds geleckt word vande Tyber:
d'Ægypter die den Nyl ziet vloeyen over 't droogh:
d'Araber toegeruſt met pylen, tros en boogh:
Meer and'ren, die verhit op't moorden, en op't plond'ren,
Met 't weerlicht quamen van haer beuckelaers opdond'ren.

1074 Verſta: „Hielden dit voor een (verblijdende) begroeting en gelukkig teeken, verschijnſel." — *Voorſpook* voor „voorteeken," is nog in gebruik.

1080 *Geſlagen:* wy zouden thands in dien zin *geſlachte* bezigen.

1083, 84. De hier bedoelde *Jongeling* is Daniël, die de gruwelen der verwoesting profeteerde.

1094-1105. Onder de volkeren, hier opgeſomd, worden zoo de Romeinen als de vreemde Legioenen, die het leger van Titus uitmaakten, begrepen.

1097 *Die Tigris golven* enz.: ſchilderachtige wijze om den oorſprong van de rivier Tigris uit het Tauriſche gebergte voor te ſtellen.

1099 *Raeyt* voor „ſtraalt," van *raaien*, 't Fr. *rayonner*. Zie KIL. *in v.*

1101 *Iber* voor „Iberiër," Spanjaart.

DE DOCHTER SION.

Maer zeght Iofephus hoe 't ons manfchap is vergaen,
Die d' Overwinner hielt zoo ftrengelijck geva'en
In't leger, alffer niets verfchoont bleef onbedorven.

IOSEPHVS.

Der boozen rotte heeft meeft verfchulde ftraf verworven.

DE DOCHTER SION.

Dat was 't daer ick na haeckte. o Scheydfman! die recht fcheyd,
En inde weeghfchael hanght van uw Rechtveerdigheyd
Der menfchen zaecken, die omwent'len hier beneden:
Nu zien wy dat by u geen booſheyd word geleden,
Die luyd van d' aerde na den Hemel roept om wraeck.

IOSEPHVS.

Nu luyftert dat ick u ontvouw de ganfche zaeck.

DE DOCHTER SION.

Ghy Reyen geeft gehoor.

IOSEPHVS.

Zo flucx de krijghflie hoorden
't Geblazen koper hun ontzeggen 't vorder moorden:
(Behalven dat het was geoorlooft te verflaen
Al wat d' onftuytb're Nood in't harnafch te weerftaen
Droomde uyt mifmoedigheyd) zy haren Veldheer boden
Noch een ontelb're fchaer van afgematte Ioden:
Die 's Keyzers omzicht liet door zyner Droffaerts een
Uytzond'ren, en de vrome, en fchuldige onderfche'en:
Maer d' onderzoecker heeft 't verborgen goet te viffen:
In 's moorders voorhoofd leeftme het knagende gewiffen:
Dus ftreckt hy zoo terftond gedoemt met ziel en lijf,
Den woedenden foldaet een zeldzaem tijdverdrijf.
Hier moeter een goed deel met handen en met voeten
Genagelt aen het kruys bebloed haer bloedfchuld boeten:
Daer, ftuyrtmender een hoop van Moria te fel
Na Kedrons afgrond toe, als na de doncker hel,
En decktze in't vallen met muyrftucken en met fteenen,
Dies vinden zy haer eynde, en uytvaert al met eenen:
Hier, jagenze om van't vuyr den heeten gloed t' ontgaen

1107 *Zeght:* ftaat hier in de geb. w. Zie blz. 680, vs. 23.

1109 *Alffer niets verfchoont bleef onbedorven:* lees: „zoo er niets verfchoond bleef, niets onbedorven (onverwoest, onverdelgd)."

1112, 1113. Plaats vs. 1113 in zijn geheel voor *in de weeghfchael hanght* (vs. 1112), dan wordt de zin helder.

1118 *'t Geblazen koper* voor „het trompetgeblaas."

1120, 1121 *Al wat* enz.: verfta: „allen, die, in de vertwijfeling der wanhoop, nog waanden zich, gewapend, tegen het onwederftaanbaar noodlot te kunnen verzetten."

1123 *'s Keyzers omzicht* voor „des Cezars (Titus) omzichtigheid."
Zyner Droffaerts een: „een zijner Drosfaarts (Pretoren)."

1125 Verfta: „maar 't valt den onderzoeker licht het verborgene te ontdekken.

1131 *Stuyrtmender* is „ftuurt men er."

1135, 1136 *Hier jagenze... haer zelf:* t. w. „de Joden jagen zich zelve."

Haer zelf aen palen dood geſchroeyt, en half gebra'en:
Daer, ſterven noch uyt nijd en afgunſt van de wachters
Veel honderden van deeſ' Godlooze Godverachters:
Hier, breeckt menze de le'en met knodzen zwaer van wicht:
Daer quetſtmen and'ren 't hert, de darmen, en 't gezicht:
En duyzenderley ſlagh van nieuwgevonden ſtraffen
Haer booſheyd achterhaelt.

DE DOCHTER SION.

Dat leert dat leertze blaffen,
Die honden tegen God, die oprecht Rechter niet
Verſchoont in zynen toorne, of door de ving'ren ziet
Ooghluyckende eenig quaed.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Hoe zijnze voort gevaren
Die aen Ieruſalems verderf onſchuldigh waren?

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Hoe anders als bewaert tot een veel ſtrenger loth
Als die booſwichten zelve, en menſchen zonder God.

IOSEPHVS.

Van Iongelingen ſterck van lijf zijn zevenhondert
Tot d' aenſtaende triumph des Keyzers uytgezondert,
En die bereyckten noch geen zeven jaer en thien,
Als beeſten omgeveylt, men heeft verwiſſ'len zien
Voor eenen penningh thien en tweemael zo veel zielen,
Welck zaligh loofden die door 't zweerd in't oorloogh vielen:
Als zy met 't yzer van haer ketens overla'en,
Den bolpees ſchroomden van een ſtrengen Gardiaen.
Voorts, om in ſchouwplaets 't oogh te dienen der Tyrannen,
Zijn tot der Dieren aes geſchickt veel ſtrijdb're mannen:
Of om te ſchermen lijf om lijf, en hand voor hand:
Waer 's Princen wellu ſt dan haer omvoert achter land.
Het moſt een ſteenen hert geborſten zich erbarmen,
Die hier voor 't leſt de zoon den vader zagh omermen,
De vaders vallen we'er haer zonen om den hals,
Den ſtock haers ouderdoms, den trooſt haers ongevals:
Als elck zijns weeghs bedruckt moſt volgen die hem leyden,
En ziende thienmael om, in't al te bitter ſcheyden
Gaf teeckenen genoegh, hoe ſtrengh natuyr verbind
Door onderlinge trouw den vader aen het kind,
Het kind aen 's vaders ziel, de broeders aen haer broeders:
Die eertijds hangende aen de borſt eens zelfde moeders,
Verſloegen d' eerſte dorſt met d' ongevalſchte melck
Die uyt een ader vloeyde: o welcken bitt'ren kelck

1156 *Bolpees:* „bullepees."
Gardiaen: „wachter."
1160 *Achter land* beteekent hier: „in 't een of ander land." *Achter land dwalen* is ſtrikt genomen: „her- en derwaarts rondzwerven." Zie HUYDEC. op MELIS STOKE. D. II, blz. 20.

Moſt hier gedroncken zijn! en zoude ick ons vermanen
De klachten, het gebaer, 't verzuchten, en de tranen,
Ick moſt bezwijcken, en uwluyder droeve ſtaet
Beſchreyde vrouwen dit nu geenſins toe en laet.
Daer is 't verhael in't kort.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Nu wreeckt uw leet met ſchreeuwen,
En huylen overluyd, ghy onbeſtorven weeuwen,
Roept luyder als ghy pleeght eertijds in barens nood,
Doen d' eerſtgeboren haeckte in uw benauwde ſchoot
Nae 't wenſchelijcke licht des levens, dat ons langer
Verdrietelijcker valt, en gaet met plagen zwanger.
Onze echte mannen ach! gaen zonder den adieu
Het afgeworpen jock opnemen op een nieuw:
Onze ouwdſtgeboorne helaes! gejuckt voor een Godloozer
Herboren Pharo vli'en, en Nabuchodonoſer.
Ach Ionff'ren met ons treurd.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Helaes! waer blyven wy?
De geylheyd des ſoldaets, och moeders blijft ons by!
Brand na ons reynigheyd met trommelen en pypen.
Zy naderen om uyt uwe ermen ons te grypen.
Ons kuyſcheyd lijd gevaer, die o wat leyder ſmet!
Ieloers de dorpels hield van 's vaders huys bezet:
Die heerlijck aen den Rey der Maeghden plagh te brommen,
En was geheylight voor zoo ſchoonen Bruydegommen,
Die 's vyands wreetheyd gaet verſtroijen weſt en ooſt.
Helaes! helaes! helaes!

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Nu dochters zijt getrooſt.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Och Moeders blijft ons by.

DE DOCHTER SION.

Nu zet u wat te vreden.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

God Iacobs ziet ons aen, en redze in zwarigheden,
En zalftze die ghy ſloeght.

1173 *Vermanen* voor „vermelden," vergel. blz. 380.

1178 *Onbeſtorven weeuwen*: Een *onbeſtorven weduw* is een vrouw, wier man van haar verwijderd is zonder hoop op hereeniging, zoo dat zy, offchoon haar man niet *geſtorven* is, aan een *weduw* gelijk ſtaat. En dat dit het geval met de hier klagende Jodinnen is, blijkt uit vs. 1183 en 1184.

1188 *Och moeders blijft ons by* ſtaat hier in een tusſchenzin, zoo dat *de geylheyd* enz. als onderwerp by *brand* (vs. 1189) behoort.

1191 *O wat leyder ſmet* voor „o wat droeve ſmet." Deze woorden ſtaan weder in parentheſi. Zie blz. 681, vs. 66.

1192 *Die* ſlaat niet op 't voorafgaande *kuyſcheyd*, maar hangt af van 't latere *gaet verſtroijen.* De zin is alzoo: „haar, die (te voren) by vader t'huis bleven, die den maagdenrei vercierden, die voor ſchoone bruidegommen bewaard werden, (die) gaat nu de wreedheid naar West en Oost verſtroojen."

IOSEPHVS.

Deze yd'le tranen ſpaert
Ghy Ioodſche Vrouwen, die uw droefheyd meer verzwaert.
Ghy Maeghden ſchept wat moeds. wie weet noch van wat enden
U onverwachten trooſt kan Ioſephs trooſter zenden.

DE DOCHTER SION.

Matthias zoon die d' eer zijt van uw ouwd geſlacht:
Die d' overwinners vaeck vermorwt hebt en verzacht,
En met uw lippen knede haer hert van Diamanten,
Van datze haer grof geſchut eerſt op deze hooghten planten:
Ioſephus, of hem noch de Maerſchalck zoo beried
Dat hy door u beweeght een maet ſtelde ons verdriet:
Zoud ghy tot Iacobs heyl, en trooſt gebruycken laten
Uw redenrijcke tongh gedopt in honighraten.

IOSEPHVS.

Wel duyzendmael zoo veel, mevrouwe, voor gewis
Houd dat Ioſephus gunſt tot uwen beſten is.
'sWets heyl'ge bladen ick ge-eygent heb door 't bidden:
Mijn bloedverwanten oock behouden in het midden
Der ſlachtingh, daer verbaeſt elck zagh na 't vluchten om.
Des Keyzers mildheyd my den vrijen Edeldom
Vereerde, en heb geſtuyt veel razende ſoldaten
In't moorden, branden, als de weereld ſcheen gelaten
Te wezen zonder Gods beſtieringh: dies ick veyl
Mijn ionſte willigh noch tot uw en yders heyl:
Dan overmids ick nu met Titus meer te vergen
Zijn goedheyd ſchynen mocht te zarren, en te tergen:
Verzoeckt veel liever zelf noch met gebogen knien
Verzachtingh van uw quael: wie droomd, wie weet miſſchien
Wat ghy verbidden mocht van hem ter goeder uren.
Der vrouwen tranen doch zoodanigh van naturen
En aert zijn, datze vaeck beroeren noch die geen
Die onverbiddelijck in yders oogen ſcheen.
Gaet Vrouwen, Maeghden gaet dan d' Overwinner ſmeken,
Die morgen of in't kort zijn leger op zal breken.
Vaert wel Mevrouwe, ick ga. hy wende uw ongeluck
Die al uw onheyl weet.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Laet ghy ons dus in druck?

1201 *Van wat enden* voor „van welken kant."

1206 *Grof geſchut:* dit zoû, naar de beteekenis, welke wy thands aan deze woorden hechten, een *grof* anakronisme ſchijnen; maar men verſtond in Vondels dagen nog onder *geſchut* elk krijgstuig, waarmede geſchoten werd, als pijlen, ſlingerſteenen, enz. enz. Zie Gulden Winckel, blz. 177. Met *grof geſchut* worden alzoo de zware werptuigen of ſchutgevaarten, als blijden enz. verſtaan, welke Titus op de bergen rondom Jeruſalem liet planten.

1213 Hy wil zeggen: „ik heb, door mijn ſmeekingen, van Titus verkregen, de heilige bladen der wet uit het heiligdom te mogen mede nemen."

1219 *Ick veyl:* d. i.: „ik heb *veil*, ik geef ten beste."

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Ioſephus magh ons meer voor ditmael niet gebeuren?

DE DOCHTER SION.

Staetjonffren volght my na, en houd wat op van treuren.
tZa gaenwe, laet ons gaen. ghy Vrouwen volght my na.
Wy moeten dwalen op der vyanden gena.

REY VAN IODINNEN.

Laet ons beſchreijen 't algemeen
Verderf, en 't licht dat ionghſt beſcheen
Die Hemelhoogh getoornde klippen
Van Davids veel beſtormde Stad:
Als God haer val gezworen had
Met onbedriegelijcke lippen.

Of 's Tempels grondveſt nacht en dagh
Nae 't Sterren welſſel open lagh,
Geverwt van't bloed der welgeboornen,
En of men 's Keyzers Ad'ler mocht
Zien met zijn pennen ſlaen de locht,
En ſchitt'ren af van ſtompe toornen:

Noch even trotz, en onbezorght,
Op d' opperſtad, en Davids borght
De muyters haer borſtweeren manden:
En wie zijn doodverw had gezet
Uyt vreeze, 't vluchten wierd belet
Van boeven, die hier t' zamen ſpanden.

Maer als zijn opzet, en beſluyt
God tegen ons wou voeren uyt,
Is ſchielijck 't Leeuwen hert ontvallen
Ons manſchap: die beancxt uyt nood
Den vyand zonder ſlagh of ſtoot
Beklimmen liet de trotze wallen:

De vyand die zijn vaen alree
Van ons Rondeelen zwieren de',
En blies triumph van vreughde droncken.
Doen quam die dagh en uyr dat God
Ons had beſcheerd dat ſtrenge loth
Zijns gramſchaps, die beſtond t' ontvoncken.

't Roomſch Krijghſvolck als 't geen wederſtand
Noch tegenweyr van mannen vand,
Drongh 't met geſlepene rappieren
In d' enge ſtraten bol en dick:
Daer 't wade in eenen oogenblick
Ten enck'len toe in bloedrievieren.

1238 *'t Licht* voor „den brand, die de met hooge torens bezette bergen (***klippen***) van Davids ſtad beſcheen."
1251 *Manden* voor „bemanden."
1265 *Beſcheerd*: gelijkvl. vorm voor den ongelijkvl. „beſchoren," als in 't H. D.
1270 *Bol* is hier: „moerasſig, dras." Zie KIL. *in v.*

d' Een om t' ontvli'en de bleecke dood
In onderaerdfche kelders vlood,
Wiens toegangh wierd geftopt met blinden:
En d' ander door miftrooftigheyd,
En wanhoop in zijn ziel verleyd,
Gewapent gingh zijn Kerckhof vinden.

Hoe menigh held, die trotz van moed
Wou 't vaderland zijn heldifch bloed
Opoff'ren in't gevaer der ftraten,
Van vrouwe en kind'ren om den hals
Gevallen wierd, met veel gefchals:
Wat wildy vader ons verlaten?

'tKind dat noch eerft aen bancken gingh
Aen 's moeders achterflippen hingh.
De voefter 't zuygelingh liet weenen,
En quam haer vrouw te hulp, zoo ras
De Meefter greep nae 't courtelas.
't Riep deerlijck al: waer wildy henen?

Als d' Huyfweerd ziet dat uyt noch in
Hem laet 't beftorven huyfgezin:
Laet los, laet los, roept hy ten leften,
Dat ick alleen van't hooge dack
Mijn poorte vry van ongemack,
En ons ontflae deze helfche peften.

't Is nauw gezeyd men vlieghter knap
Na boven, langhs den wenteltrap,
Met fteenen toegeruft, en blocken.
Daer ziet hy, hoe een blaeuwe wolck
En roth van 't fel Latynfche volck
Komt op zijn dorpels aengetrocken.

Maer als zy dreygen klop op klop
Te dryven met heyrhamers op
De poort bewaeckt van flot, en grendel:
Wreeckt hy dien euvel heel goed koop,
En kneuft de voorfte vanden hoop,
En hagelt onder 't moorders vendel.

De Ruyters 't bloed, verbittert heel,
Krimpt vande zool in't beckeneel,
Zoo man en ros de beenen breken:
Dies zendenze met ftyve boogh
Wraeckgierigh haer gefchut om hoogh,
En branden om dien fmaed te wreken.

1283 *Met veel gefchals* voor „met luid gefchrei."
1285 *Aen bancken gingh:* t. w. om zich ftaande te houden, langs banken leerende loopen.
1289 *'t Courtelas:* 't Fr. *coutelas* „mes."
1295 *Vry* is „bevrijde."
1308 *Onder 't... vendel* voor „onder de afdeeling of kohorte." Een *vendel* werd vroeger by onze legers genoemd, wat federt de overneming der Franfche krijgstermen, een bataljon heet.
1309, 10 *De Ruyters 't bloed,... krimpt vande zool in 't beckeneel:* zeer dichterlijk voor „den Ruiters ftijgt het bloed naar 't hoofd."

Wat groeyt hier een nieuw ſtads rumoer:
De deur geſcheurt vlieght op de vloer,
Van toorn zy op haer tanden knerſten;
De voeſter die betaelt 't gelagh:
De moeder ſneuvelt in een dagg',
En 't zuyg'lingh treenze 't hert te berſten.

Terwyl 't bene'en al uytgeleeft
Den leſten ſchreeuw, en doodſnack geeft,
D' Huyſvader om haer voor 't verderven
Te ho'en, van boven rolt verbaeſt,
Die d' ongebonden moorders haeſt
Uyt toorne en wraeck aen hutſpot ſcherven.

De Maeghden nauwlycx houwbaer noch,
Zy na veel dreygementen och!
Van hare jonghvrouwſchap onthulden:
Die na veel zwymens riepen luyd:
Is 't Godlijck recht in Iſr'el uyt
Dat God dien overmoed kan dulden?

Wie kan afmalen al d' ellend,
Die waerme 't aenzicht keerd of wend
Gebeurt? wat blijfter onbedorven
Van't roofgier ſpoock? op ſnood gewin
Verhit, dat menigh huyſgezin
Aan honger leegh vond uytgeſtorven.

De zon al vroeger dan zy plagh
Den draeyboom toeſloot vanden dagh,
En weeck dees grouw'len inde baren.
De menſchenſlachters moordens zat,
Maer woedens niet, doen noch de Stad
Met vuyr ten Hemel deden varen.

Gelijck den dagh was doorgebracht
Met moorden, zy den duyſt'ren nacht
Met blaeck'ren ſleten, en met branden.
God waerom ledy dat uw Kerck
En Stad, der Eng'len timmerwerck,
Geſchend wierd van zo ſnooden handen.

1326 *Scherven* voor „verſcherven," letterlijk: „tot *ſcherven* ſlaan."
1343 *Doen* voor „toen," als meermalen.
1348 *Ledy* voor „leedt gy."

DE DERDE HANDEL.

PHINEAS *Priester.*

Melchisedech, o die oyt d' eerste Priester Gods,
Het Priesterschap bekleede op Salems hooge rotz,
Wiens hoofdscheel van God zelf met balsem wierd bedropen,
Gezalft, en toegekend den myter boven open:
Doen 's Heeren heuvel ghy wat hooger trockt, tot dat
Hy 't aenzien en den naem van een ontworpen Stad
Bereyckte in Canaän: Aäron uytverkoren,
Die 't reuckwerck aenstaeckt met uw zonen welgeboren:
Ziet op ghy helden Gods, Aertzpriest'ren ziet eens om,
Hoe't vanden Hemel hooghgeadelt Priesterdom
Ontkleed van zynen glans treurt zonder glimp of luyster:
Gelijck by zonnezwijm al schemerende in't duyster
De weereld sprietooght, zoo wanneer de Maen jeloers
Den sterflijcken te spijt deckt 't aengezicht haers Bro'ers:
Treurt als 't geransoent lijck eens Koninghs, die verslagen
Word op een rosbaer versch gebalsemt t' huys gedragen.
  Waer is Ierusalem nu uwen Koninghs-staf,
En 't Priesterlijck çieraet dat u Iehova gaf?
Waer is uw blanck yvoor? uw marmer klaer van schimmer?
Uw purper fijn van draed? uw kerckelijck getimmer?
Uw Koninghlijck paleys? waer zijn uw Ced'ren? waer
Uw pylaers, bogen, en gewelven allegaer?
Waer 't zilver? waer het goud? waer zijn de Cherubynen?
Waer 't altaer, 't wieroock, en dees blinckende gordynen?
Waer d'Arcke des verbonds? waer Gods geheymenis?

1351 *Oyt* voor „eenmaal;" vergel. blz. 241, vs. 327.
1361 *Glimp* voor „schijn, glans."
1362 *Zonnezwijm:* fraaie overzetting van „eklips."
1363 *Sprietooght:* In 't *Uitl. Woordenb.* op HOOFT vinden wy *sprietoogen* verklaard met: „door sterk kijken het gezicht verduisterd gevoelen." De eenvoudigste verklaring is echter: „verstrooid, verward, en dus alles door één zien." KILIAEN vertaalt het dan ook volkomen juist met *dispergere visum.* De bevestiging dier verklaring vinden wy in de beteekenis van *spriet*, t. w. „een stang, die zich vorkswijze verdeelt." Wie op deze wijze het gezicht verdeelt door met elk oog een verschillenden kant op te kijken, ziet de voorwerpen verward en onduidelijk. Ook beteekent nog heden het Vl. *sprietelen* „verstroojen, verwarren."
1365 *Treurt:* d. i.: „is in treurigen, droevigen schijn, met treurig, bedrukt gelaat."
Geransoent: d. i.: „van de vyanden losgekocht."
1366 *Rosbaer:* beteekent eigenlijk een *baar*, die door *rossen* of paarden getrokken wordt. Hier echter wordt er de *Lectica* of *draagbaar* door verstaan, waarvan wy dikwerf melding gemaakt vinden by de klassieke schrijvers. Zy werd gedragen door slaven, die men *Lecticarii* (rosbaardragers) noemde.
1369 *Klaer van schimmer:* d. i.: „helder van glans." Zie blz. 340.

HIERVSALEM VERWOEST.

Helaes 't is verr' gezocht dat niet te vinden is.
Wie had gedocht, dat God te ſtrengh op ons gebeten,
Zijn erfdeel zoo geheel vertre'en zoude, en vergeten?
Schoon of de muyr omringht van zulcken heyrkracht was
Dat in't geberghte alom vertrad het kruyd en't gras:
Schoon of de Stad verzonck in't uyterſte benouwen,
Ons hoop ſteunde op de Kerck, en d' heylige gebouwen.
Wy riepen: zijt getrooſt, laet God begaen al ſtil,
Iehova blijft ons borght om zynes Tempels wil.
Maer ach rampzalige! als 't den Hemel wou gedogen,
Wy wierden in ons hoop te jammerlijck bedrogen,
In die vervloeckte nacht, als eer het licht opquam,
Ons Kerck aen kolen gingh, en ſtond in lichte vlam:
Als met de vlamme opſteegh ons krijten en ons kermen,
Dat God noch Engel mocht bewegen tot erbarmen:
Doen al den bergh geſteld in vuyr, en enckel bloed,
Sloegh d' overwinner met medoogen in't gemoed:
Doen riepme ſpa: vertrouwt noch kercken noch outaren,
Haer heyligheyd geen ſtad kan voor 't verderf bewaren.
Ick zelf ontvlood den moord, en riep luydſkeels in't vli'en:
Vlied met my 't is vergeefs den vyand weyr te bi'en.
Hy heeft de Stad voorlangh, en houd haer ſtercke wallen.
De Tempel is vergaen. onze hope is nu gevallen.
Zo berghde ick nauwlijcx 't lijf, en ruckte met deze hand
Veel heyl'ge ſchatten ongeſchonden uyt den brand.
Maer waerom vlood ick? ach! wat hield ick dier mijn leven?
Hadde ick mijn ziele in't vuyr des Tempels opgegeven,
Als Meirus wel bera'en, en als Daleus zoon:
Of waer ick in't hoogh koor geteld by d' ander doon:
Zoo zoud noyt zijn gebeurt dat ick geva'en, moſt laten
Den Heydenſchen Monarch de goude en zilv're vaten,
't Schaerlaken, 't reuckwerck, en't hooghprieſterlijck gewaed,
En and're cierſels: daer een booſwicht een ſoldaet
Zijn vingeren aen ſchend: zo waren voort mijn beenen
Begraven met den val van d' afgekeurde ſteenen.
Nu houde ick d' uytvaert van't onzalige geſlacht,
Om welckers ondergangh het volck van Roome lacht,
En op de dienſten ſmaeld die Moſes heeft geboden,
En prijſt voor onzen God een hoop verdichte Goden,
Die Abraham verzaeckte: en of my ſchoon gena

1380 *Dat* voor „'t welk," heeft betrekking op *heyrkracht*, welk woord hier even als boven, vs. 959 als collect. wederom onzijdig gebezigd wordt.

1385, 1386 *Als't den Hemel* enz. voor „toen de Hemel het gedoogen wilde, werden wy," enz.

1401 *Wat hield ick* voor „waartoe hield ik," enz.

1403 *Meirus.... Daleus zoon:* Zie JOZEFUS, van den Oorlog der Joden, VI: 19.

1409 *Mijn beenen* voor „mijn beenderen of gebeente."

1410 *Afgekeurde ſteenen* voor „uitverkoren Tempel." Zie vs. 724. 993.

Geſchied is, zoo dat ick op vrije voeten ſta,
Wat batet? want waerheen dat ick my keere of wende
Ick zie mijn hertenleed aen Iſraels ellende.
Indien ick zie rondom, ick zie hem die ons dringht,
En vind my vande macht der Heydenen omringht.
Sla ick 't gezicht om leege, ick zie hoe met den zweerde
't Huys Iacobs light verdelght, de Stad geſlecht met d' eerde:
Ick zie van d' afgrond op noch ſmoocken 't heerlijck Slot,
Daer David vaeck uyt heeft den Philiſtijn beſpot.
Heffe ick mijn lichten op, den Hemel is geſloten,
Noch draeght niet langer gunſt zijn ouwde bondgenooten.

DE DOCHTER SION. REY VAN STAETJONFF'REN.
REY VAN IOODSCHE VROUWEN. TITVS.

DE DOCHTER SION.

Ghy Spoocken, die wel eer verhoogt pronckte inde tralien
Van 't goude Blijenburgh, behangen met medalien,
Waerme de Godheyd hadde onſterflijckt uwen Rey,
Als ghy zijn eerſleyp volghde, en droeght zijn Leverey,
Als ghy Gods Majeſteyt omſchanſte met uw ſtoeten,
En zaeght 't geſternt', de Zon, en Maen bene'en uw voeten
Verſchieten flaeuwer als de klaerſte Diamant
Ons van d' uytbreydzels zend zijn ſtralen overkant:
Die ghy getuymelt, mooght op't aldernauwſt' vertellen,
Hoe veel van 's Hemels top ſchilt 't middelpunt der hellen:
Ten waer 't lang vallen u gewieght hadde heel in zwijm,
Eer ghy t'en leſten plofte in 's afgronds vuylen ſlijm,

1425 *Lichten* voor „oogen."
1427 *Spoocken* voor „de oproerige geesten, die kamp voerden tegen God."
Tralien: „venſteren," t. w. des Hemels.
1428 *Blijenburgh:* „vreugdehof," waarmede het verblijf der Godheid bedoeld wordt.
Medalien: de „glanzende ronde ſterren." Men houde hierby in 't oog de oude voorſtelling, dat de Engelen elk eene ſter onder hun opzicht hadden of daarmede vercierd waren. Zoo Lucifer met de morgenſter. Zie ook JOB, XXXVIII: 7.
1429 *Onſterflijckt* voor „onſterflijk doen zijn."
1432-1434 De zin dezer regels is my telkens duiſterder geworden, naarmate ik meer pogingen aanwendde om dien te analyzeeren. De eenige gisſing, welke ik wagen durf aan het oordeel van bevoegde beöordeelaars te onderwerpen, zoude zijn, dat V. het navolgende heeft willen zeggen: „Gy (gevallen) Engelen waart zoo hoog geplaatst, dat de ſterren, zon en maan, u, die *naar beneden* zaagt, veel flaauwer toeſchenen, dan ons, die *naar boven* zien, de glansrijke ſter (*klaerſte Diamant*) voorkomt, als zy van het verſte uitſpanſel hare ſtralen overdwars, in ſchuinſche richting (*overkant*) toezendt." Door de voorſtelling alzoo van den afſtand, waarop die Engelen de ſterren zien, in vergelijking met dien waarop wy ze kunnen beſchouwen, wil de Dichter ons een denkbeeld geven van den hoogen kreits, in welken zich die Hemellingen bewegen.
1435 *Op't aldernauwſt':* d. i.: „met de meeſte naauwkeurigheid."
1436 *Schilt* is *verſchilt.* Zoo zeggen wy nog heden algemeen met weglating van 't voorzetſel: *ſcheelt* voor *verſcheelt.*
1437 *Gewieght:* een gelukkig gekozen woord, en dat wederom geheel den dichter verraadt, en den fijnen geest van opmerking, hem zoo eigen. Immers een lichaam, dat van een aanmerkelijke hoogte valt, en in tuimelende beweging geraakt, wordt als 't ware gewiegd, waarvan alsdan duizeligheid en bezwijming 't gevolg zijn.

En diepen zwavelpoel: die flucx is aengevlogen
Doen voncken ſtoven ne'er uyt Gods vuyrvlammende oogen:
Ghy Spoocken, zegge ick, breeckt uyt uw gevangenis,
Aenſchouwt wie 't vallen noch met u deelachtigh is:
Ziet hoe die blixem Gods mijn Hemelhooge Ced'ren,
En Marb'ren gepolijſt ter Hellen gingh verned'ren,
Als ick te trotz van neck in mynen plicht ontbrack,
En opgeblazen nae zijn Kroon, en glori ſtack:
Ziet hoe die Luſthof is verkeerd in een woeſtyne,
En herbergh van't gediert' waer in ick eenzaem quyne.
O ſtreckten d' oogen my een ſpronghrijck Siloa,
Nu ick mijn handen wringe, en voor mijn borſten ſlae,
En ſcheur mijn treurgewaed: och ofze tranen lieten,
Wat zou my daer een pack een pack van 't hert afſchieten:
Nu houd de rouw zoo't ſchijnt de dorpels toegeſtopt,
Een rouw die ick al meer en meer hebbe ingekropt,
Daer ick aen ſticken zal, daer ick aen moet verſticken.
Hoe flaeuw bezwijckt mijn hert ſchier allen oogenblicken.
O wee! o wy! o wach! hebt ghy bedruckte Maeghd
Uw hert noch niet van rouw geleeght, en uytgeklaeght?
En mooghdy niet een traen tot uwen trooſt verwerven,
Zoo treurd u voorts in't graf, en zoeckt uw heyl in't ſterven.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Wat Krijghſlie komen hier die meer zijn als gemeen?
Waer vli'en wy? och wie is't? zijn 't Hoplie?

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

En met een
De Veldheer Titus zelf, ick zie hy ſtaet in't midden.

DE DOCHTER SION.

Staetjonff'ren volght my nae, en helpt ons ſtraf verbidden.
Aenveerd een droef gelaet, en iammerlijck gebaer.
Slaet voor uw borſt. verſcheurd uw kleed'ren, en uw hayr,
Als ick mijn ſtem verhef. bevochtight met uw tranen
't Hert des Verwinners: of ghy zoo een wegh mocht banen
Tot mededoogen. ſchaemd rampzael'ge Rey u niet
Nu aen te gaen al 't geen de bitt're Nood gebied.
Vergeet uw ouwd geſlacht van Prieſteren en Vorſten
En Koningen, die 't al ten ſtryde ontzeggen dorſten.
Ootmoedigheyd u voeght. ick gae u allen voor.

1439 *Die flucx is aengevlogen* voor „die eensklaps *in brand* is gevlogen." Het gebruik van het woord *aan* in dezen zin is in ſamenſtellingen te algemeen, dan dat het door voorbeelden behoeft te worden opgehelderd.

1448 *Eenzaam* moet hier worden opgenomen in de beteekenis van „verlaten, van alles verſtoken."

1449 *Siloa:* een bron of fontein naby Jeruſalem.

1453 *De dorpels* voor „de deuren, de opening van ons hart, binnen welke de tranen door den rouw bedwongen worden."

1457 *O wee* enz.: misſchien natuurlijk en naar 't leven; maar daarom nog niet gepast in een treurſpel, dat een geïdalizeerde natuur verlangt.

God om wiens aenſchijn iuyght de Rey van 's Hemels Koor,
My aengenaemheyd iond, druypt honigh op mijn lippen:
Dat ick bewegen magh zoo zielelooze klippen
Als zijn der vyanden onbuyghlijcke gemoe'n.

TITVS.

Wie knielt hier neder om t' erlangen haren zoen?

DE DOCHTER SION.

Grootmogende Monarch, wilt met geduldige ooren
Ons klacht ter zielen uytgeborſten doch aenhooren.
Wy 't overſchot des volcx die vallen u te voet,
Wy eyſſchen geen genae, maer dat ghy met ons doet
Al 't geen wat u behaeght: laet vry uw dienaers ſtooten
Haer degens door ons borſt die wy voor u ontblooten:
Of datze ons werpen van dees rotzen ſcherp en ſteyl,
En plett'ren ons gebeent', want 't ſterven is ons heyl,
De Dood ons toevlucht, en haer komſt' daer and're menſchen
Voor ſchricken, is den trooſt, en 't zoetſt' daer wy om wenſchen,
Om te geraecken door d' eynd'looze zwarighe'en,
En eens ons leet t' ontgaen: of zydy door gebe'en,
Ontzichelijcke Vorſt, noch tot genae te neygen,
Verzacht de penen doch die d' overwonnen dreygen.
't Van ouwds beroemd geſlacht dat vande Vad'ren daelt
Bynae is uytgeroeyt, dien lof hebdy behaelt:
Een handvol blijfter uytgeput van ongenuchten,
Die't leven valt te bangh, die niet doen dan verzuchten:
Erbarmd u haerder, en verſchoontze, o Vorſt, althans
Die 't loth ſpaerde om te zien den val haers Vaderlands.

TITVS.

Had ghy dit voorbedacht vermaledyde Ioden,
En van uw poorten my de ſleut'len aengeboden,
Als uws ſtads grondveſt noch haer hooge muren droegh,
Als ick om Sions kreyts noch eerſt mijn leger ſloegh:
Ghy ſtond noch daer ghy ſtond, en van uw ſtercke wallen
En waer de çingel noyt ter aerden ne'ergevallen.
Hoe vaecken hebdy met een ingeboren haet
Mijn Keyzerlijcke gunſt, en goedigheyd verſmaed,

1474, 1475 Verſta hier *God* in vocativo, *iond* en *druypt* in imperativo.

1476 *Zielelooze klippen* voor „gevoellooze klippen." Maar klippen misſen uit hunnen aart ziel en gevoel en de byvoeging is dus, op 't minst genomen, pleonastisch. De hier gegeven voorſtelling der Romeinen is voor 't overige in tegenſpraak met hetgeen vs. 703 volgg., 899 volgg., 1088 volgg. enz. is vermeld.

1490 *Eens:* hier niet voor „eenmaal, te eeniger tijd," maar voor „*op* eens."

1491 *Ontzichelijcke* voor „ontzachlijke." Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT *in v. Ontzich* en *ontzach* is 't zelfde met dit onderſcheid, dat *ontzich* uit het radikaal en *ontzach* uit het praeteritum van *zien* gevormd is. Wy zullen ruime gelegenheid hebben om op te merken hoe Vondel zich onverſchillig van beide woorden bedient.

1492 *De penen:* 't Lat. *poenae*, voor „ſtraffen."

1495 *Ongenuchten* voor „plagen, kwellingen." 't Komt overeen met het Fr. *ennuis*.

1497 *Althans* voor „thands," als dikwijls by HOOFT.

Als ick u hulde aenbood, en uyt een mild ontfarmen
U zwoer gezamentlijck voor onheyl te beſchermen:
Hoe menighwerven blies ick d' aftocht alzoo ras
Ghy nood leed, als de ſtrijd en ſtorm op't heetſte was:
Hoe dickmael breydelde ick mijn ongetemde benden
Van vreeze datze uw Kerck en Godsdienſt zouden ſchenden.
Nu komdy ſmeecken. op ſtaet op.

DE DOCHTER SION.

Ertzmaerſchalck ach!
Dat wy u quetſten oyt is laes! al ons beklagh.

TITVS.

Nu 't glas verloopen is nu roeptmen om genade.

DE DOCHTER SION.

Erbarmt des armen volcx al komet vry wat ſpade.

TITVS.

Zoo ſpade datter niets voor u te hopen ſtaet.

DE DOCHTER SION.

Een welgeboren Vorſt zich noch erbarmen laet.

TITVS.

Een welgeboren Vorſt zoeckt 't voordeel vanden lande.

DE DOCHTER SION.

't Ontfermen voordeel brengt, geſtrengheyd ſchade en ſchande.

TITVS.

't Ontfermen brengt oock ramp, geſtrengheyd voordeel toe,
Zoo houtmen 't volck in tucht.

DE DOCHTER SION.

Elck een verwenſcht de roe.

TITVS.

De booſwicht haet zijn ſtraf.

DE DOCHTER SION.

Ons heeft geen ſtraf ontbroken.
De Veldheer heeft zijn leet ten uyterſten gewroken.

TITVS.

Waer mynen doortocht valt daer eyſſchen noch te ſtaen
Dees muyters tot een les en ſpiegel voor de qua'en.

DE DOCHTER SION.

Die 't ſpieglen luſt beſchouw dit graf vol doode beenen,
Dees omgekeerde Stad, en die verſtroyde ſteenen.

TITVS.

Licht ſlaetmen inde wind 't geen zelf men niet en ziet.

1507 *Hulde* voor „gunst, genade," *favor, gratia.* Ook het H. D. heeft ***Huld zeigen*** voor „genade, gunst bewijzen." In 't N. D. echter verſtaat men door *hulde* „de erkentenis van afhankelijkheid, door den mindere aan den meerdere toegebracht." Vergel. de noot op blz. 676.

1515 Verſta: „helaas! daarom alleen, dat wy u ſteeds beleedigden, treuren wy."

1517 *Al komet:* als naar gewoonte voor „al komt het." De eufonie heeft door het uit den zwang geraken van dergelijke vormen niet weinig geleden.

1526 *Daer eyſſchen noch te ſtaen:* thands zouden wy ſchrijven: „daar *dienen* nog te ſtaan."

DE DOCHTER SION.

Al zietmen 't niet de Faem meld watter is geſchied.

TITVS.

De Ioden voor 't gerucht noyt eenen voet verzetten.

DE DOCHTER SION.

't Is een Godsdienſtigh volck dat yvert om zijn wetten.

TITVS.

Is't yver datmen muyt?

DE DOCHTER SION.

Het acht de vryheyd weerd.

TITVS.

Derft hy oock vryheyd die al heeft wat hy begeert?
Den Ioden was 't vergunt haer dorpels te bewoonen,
Te lezen haren oeghſt, en Koningen te kroonen,
En Vorſten van haer bloed met purper te bekle'en,
En vranck te leven nae der beſtevad'ren ze'en:
Dies moſten zy den ſtoel van Roomen onderſtutten
Met dragelijcken tol, daer voor wy haer beſchutten
Van allen overlaſt des woedenden Soldaets:
Iae wie ontwijen dorſt 's Kercx afgekeurde plaets,
Nae d' uytgedruckte wet geprent in zuyv're marmer,
Die brocht zijn vonnis mede, en vond geen lijfs beſcheimer.
Is dit geen vryheyd die 't geſpuys vernoegen magh?
Veel and're zijn te vre'en, en dragen ons ontzagh:
Maer uw hertneckigheyd, en niet de zware tollen,
En 's Keyzers ſlappen moed, die brachten u aen 't hollen:
Ons goedheyd vaeck misbruyckt u ſtouter heeft gemaeckt.

DE DOCHTER SION.

Doorluchte Prins 't is waer, 't en kan niet zijn miſzaeckt:
Doch overweeght, dat eerſt door woedende Tyrannen
De ketenen van twiſt, en oproer zijn geſpannen:
Noyt had de vrome deel aen zulcken overmoed.

TITVS.

De vrome vaeck ontgeld 't quaed dat een booſwicht doet.

DE DOCHTER SION.

Wie wijs is en bera'en die ſchiftze van malkander.

TITVS.

Elck waſcht zich af van 't vuyl en ſchuyft het op een ander.

DE DOCHTER SION.

Wie niet handdadigh is aen eenigh quaed beleyd
't Is billijck dat hy ſtaet op zijn onnoozelheyd.

TITVS.

Zoo ſpreeckt de quaedſte ſchelm.

1543 *Afgekeurde* voor „verkoren." Zie vs. 724, 993, 1410.
1544 *d'Uytgedruckte wet:* de „Joodſche" namelijk.
1551 *Miſzaeckt:* „verzaakt, ontkend."

DE DOCHTER SION.

Men ziet op niemands ſpreken,
Men let op yders feyt, en al 't geen heeft gebleken.
D' aenſtellers van't rumoer zijn elck een openbaer.

TITVS.

D' handhavers zijn al dood, en die verbergen haer.

DE DOCHTER SION.

Men houdet die te goe, de ſtraffe hun hoofden rake.

TITVS.

Rechtveerdigheyd die 't meynt eyſcht over beyden wrake.

DE DOCHTER SION.

Uyt ſlechtigheyd is 't vaeck dat ymand 't quaed beſtemt.

TITVS.

Al boet hy 't met zijn hals dat ſchijnt dan niemand vreınd.

DE DOCHTER SION.

Wie 't uyt onkunde faelt heeft in dit pleyt groot voordeel.

TITVS.

Zo groot niet of hy moet uytſtaen zijns Rechters oordeel.

DE DOCHTER SION.

Een oordeel hecht geſmeed op't aenbeeld vande re'en.

TITVS.

Een oordeel dat de wet en Krijghſraed ſteld te vre'en.

DE DOCHTER SION.

O Vorſt vernoeght u met de ſtraf alree genomen,
En die der boozen roth noch verſch is overkomen,
Het overſchot meeſt al onſchuldigh is aen 't quaed
Daermede uw Majeſteyt gequetſt is inder daed:
Miſgunt niet dat wy hier zieltoogen weynigh dagen,
En als een eerlijck lijck Ieruſalem beklagen.

TITVS.

Om hier te neſt'len? neen, de krijghſman die 't zich belght
Staet uw uytroeyen duyr.

DE DOCHTER SION.

Nu zijn wy gants verdelght.

TITVS.

Zoo gants niet of ons ſtond een erger quaed te vreezen.

DE DOCHTER SION.

Zoo Roome vreeze aenkomt van ouderlooze weezen,
Van Weeuwen uytgeſchreyt, van Vrouwen levens moe,
Van wat ontwapent volcx zoo brengen wyze haer toe,
Die uytgemergelt, niet voor hebben, als ons magen,
Waerze ergens kenbaer zijn, in't koude graf te dragen,
En in ſpeloncken en ſteenrotzen hier ontrent

1563 *En die:* namelijk: „de *aenſtellers* (aanſtokers) *van 't rumoer*, van wie vs. 1562 geſproken is."
1565 *Rechtveerdigheyd die't meynt:* d. i. „echte, ware rechtvaardigheid."
1566 *Slechtigheyd* is hier „onoozelheid."
1575 *Daermede:* lees, tot goed verſtand van den zin: „waarmede."

Te huylen ſchouw van 't licht tot dat ons leven end.

TITVS.

Van luttel zaeds geſtroyt dat over is geſchoten,
Waſt eenen rijcken oeghſt. alzoo van weynigh loten
Ontſtaet een boomrijck woud. zoo 't eerſtgeplante veyl
Beklimt en deckt een muyr al is hy hoog en ſteyl.
De doornen laten niet van nieuws weer aen te groeyen
Zoo langh daer wortel blijft, die moſtmen eerſt uytroeyen.

DE DOCHTER SION.

Men laet dees woeſte plaets van krijghſlie wel verzorght.

TITVS.

't Miſtrouwen geeft meer ruſt, en is een vaſter borght.

DE DOCHTER SION.

Miſtrouwdy die ghy loont?

TITVS.

Geenſins, maer wel uw lieden
Die altijd woeld, en tracht den genen 't hoofd te bieden
Die uwen ſtaet verdruckt.

DE DOCHTER SION.

Ey wapenloozen hoop
Die in uw tranen ſmilt, en't zuchten hebt goedkoop,
Verheughd u noch met my, dat d' overwinners moeten
Voor u verſchricken, daer ghy ne'er light voor haer voeten:
Grijpt moed, en recht noch op 't vervallen Iodendom,
Want Titus ſtaet bedeeſt, en't heyr ziet nae u om.

TITVS.

Uyt d' aſſche van een ſtad, licht word een zaeck verkeken,
Is vaeck een brand ontſtaen die landen heeft ontſteken,
En rijcken met de grond ge-effent en vernielt:
Geen lichaem achtmen dood zoo langh het is gezielt.
Die dickwils op het veld voor dooden zijn gerekent
Gedencken aen haer leet, verryzen we'er en wreken't.

DE DOCHTER SION.

Verre is de wraeck van ons die bloot zijn van geweyr.

TITVS.

De wanhoop ziet niet aen al waer 't een machtigh heyr,
Zy geeftze dobbel kracht, en helpt we'er op de beenen
Een deel vervloeckt geſpuys, eer 't ymand zoude meenen.

DE DOCHTER SION.

Helaes E'elaerdigh bloed! 't miſtrouwen dat ghy hebt
Veroorzaeckt datmen trooſt, noch blyſchap uyt u ſchept.

1596 *Die ghy loont* voor „aan wie gy *loon*, ſoldy geeft."
1598 *Die uwen ſtaet verdruckt:* dit behoorde Titus niet te zeggen. Hy, de dappere Romein, die volgends het recht des overwinnaars, over 't lot van Jeruſalem te beſchikken heeft, mag zich niet als verdrukker der ſtad doen voorkomen, en buitendien is het niets meer dan natuurlijk dat men het hoofd biedt aan de *verdrukking*. Doch wellicht heeft V. er „in bedwang houdt" meê bedoeld.
1611 *Niet* voor *niets*, als veelvuldig by onze oude ſchrijvers.

TITVS.

Zijt Ionghvrouw wel gemoed, en wild ten beſten hopen,
De Krijghſraed is vergaert. mijn tijd is hier verloopen.
Verwacht van ons het loth, en denckt het zal wel gaen:
Wy breken morgen op, daer leght uw zaeck nae aen.

DE DOCHTER SION.

't Onredelijcke dier, dat eertyds twee gebroeders
Grondleggers van uw ſtaet verſchoonde, en als haer 's moeders
Ontzet en ſpeen gebrack opzooghde aen 's Tybers boord
Was reed'lijcker als ghy die nae geen ſmeecken hoord.
Het klippigh ſteengebergh dat hier met doon beſpreed leyd
Ick tot getuyge neem, o Titus, van uw wreedheyd.
Geen kermen heeft hier plaets, en my voorzeyd de Nood
Een ſlaefſche ballinghſchap, of een benauwde dood.

REY VAN PRIESTEREN.

Wy Prieſterlijcke Reijen
(Die voormaels met ſchalmeijen
Den vierdagh plachten en de Feeſten in te wyden,
En ſteeds op Moſes wetten
Aendachtelijck te letten,
En te vergaren 't volck op haer gezette tyden)

Niet hebben acht geſlagen,
En d' onverwachte plagen,
En 't voorſpoock dat ons daeglijcx met verwoeſting dreygde:
Al gaf God zonder ſpreken
Zoo menigh helder teecken,
Waer aen't bleeck waerwaerts dat de Ioodſche ſtaet zich neygde.

't Verwoeſten, en't vertreden
Van d' omgelegen ſteden,
Vol vyers, vol moordgeſchreys, vol brands, vol bloeds, vol tranen,
Vol krytens, en vol zuchten,
Vol twiſts, vol krijghſgeruchten,
Wou Salem van haer val, en ondergaen vermanen.

De ruyghgehayrde Sterre,
Die inde locht van verre
Blonck als een Godlijck zweerd recht boven onzen ſchedel,
Riep: dat het zweerd van Roomen
Ons haeſtigh op zou komen,
En treffen jongh en ouwd, rijck, arm, e'el, en onedel.

1622 *Ontzet* is „hulp, byſtand." Zie KIL. *in v.* De oneigenlijke beteekenis is daaruit ontſtaan, dat men het gevolg voor de oorzaak heeft genomen.

1626 *Heeft hier plaets* voor „*vindt* hier *plaats*, vindt hier *ingang.*"

1635 *En d'onverwachte plagen:* Offchoon men deze lezing in alle uitgaven kan wedervinden, is het niettemin aannemelijk dat V. bedoeld heeft „*Op* d' onverwachte plagen." Deze wijziging brengt dit vs. in verband met het vorige, terwijl anders de zin onduidelijk en krachteloos is; — en te meer, nademaal de vijf laatſte vaerzen van het eerſte koeplet geheel in parentheſi ſtaan.

1646 *De ruyghgehayrde Sterre:* „de komeet."

1646-1680 Voorteekens, by JOZEFUS vermeld, VI: 30.

't Licht binnen d' heyl'ge drempel,
By't Outaer, en den Tempel,
Waer voor de donck're nacht weeck met zijn bruyne vlercken:
Het zwang're Koebeeſt mede,
t' En brand geſchickt alreede,
't Lam barende, zocht ons te brengen tot opmercken.

De deur met yſ're ſloten
Van klaer metael gegoten,
Die twintigh mannen al bezweet te grend'len plachten:
Waerſchouwde ons Godverachters,
Als haer de Tempelwachters
Wijd open vonden ſtaen vaeck, en verſcheyden nachten.

Het heyrkracht veler volcken
Dat boven inde wolcken
Zich legerde inde locht voor d' ondergangh der Zonnen,
Vertoonde ons al de benden
Die d' ouwde Stad berenden,
En niet aflieten voor zy haddenze gewonnen.

's Nachts als wy bezigh waren
Om t' off'ren op d'Altaren,
En 't heyligh Pincxterfeeſt met yver uytermaten
Aendachtelijck te vieren,
Nae d' overouw manieren,
Riep ons een ſtemme toe: laet ons dees Kerck verlaten.

't Weeklagen ongewoone
Van Ananias zone:
Wee volck! wee ſtad! wee Kerck! wee wee van allen hoecken!
Ons uyt den ſlaep niet weckte,
Daer't als een voorſpel ſtreckte,
't Welck aenwees, dat ons God op't ſtrengſte zou bezoecken.

Dit alles ſlaen wy gade
Helaes! nu't is te ſpade,
Nu Stad en Tempel is een roof der vremdelingen.
O God! ziet eenmael neder,
En trooſtet Levi weder,
Op dat wy uwen lof met juychen mogen zingen.

1677 *Ananias zone:* een landman uit den omtrek, die rondliep, wee uitroepende tegen de ſtad, tegen den tempel, enz. Zie JOZEFUS in het aangehaalde Boek.

DE VIERDE HANDEL.

TITVS *de Keyzer.* TERENTIVS *Hopman.*

TITVS *de Keyzer.*

Wy ſtaen op ons vertreck. mijn afgeſtre'en Soldaten
Nae zoo veel oorlooghs blyde haer legerplaets verlaten.
Wy laten achter ons een omgeworpen muyr,
Een Koninglijcke ſtad verdelght met ſtael en vuyr,
Een aerdrijck omgewroet, een Kerckhof vet van dooden,
Die niemand ſtaen t' ontzien, ten ware dat der Ioden
Verrezen ſchimmen ons opkomen mochten dol
Met Fackelen, gelijck uyt Plutoos duyſter hol
Opdonderen zomtijds d' ontſtelde Razernijen,
Als al de weereld voor een ancker ſchijnt te rijen:
Maer dat is zonder zorgh: nochtans acht mynen Raed
Dit oorbaer, datmen tot geruſtheyd vanden ſtaet
Hier een bezettingh leght van Krijghſlie wel ervaren,
Die onder eenen vooghd 't land hier ontrent bewaren,
Op datter niemand Schans, noch Slot, noch veſtingh bouw,
Noch voet krijg, noch yet quaeds den Romulijnſchen brouw.
Terentius, die vaeck de ſchild waert van mijn leven,
Wanneer ick inden ſtrijd my had te diep begeven,
Omçingeld van 't gevaer, belegerd van 't gekerm,
Beſloten van 't geweyr, daer met geheven erm
Ghy my te redden wiſt door ſabelen en pijcken,
En ſloeght een wagenborgh van doon, en verſche lijcken:
Deze eere komt u toe: ontfanght, ontfanght van my
Uw wettelijcke Prins en Veldheer de vooghdy
Van gans Iudea. let met aendacht op uw zaecken,
En wilt in't voordeel van ons Monarchije waecken.

TERENTIVS.

Aenzienelijcke Vorſt, och of uw Majeſteyt
Meer nuts genieten mocht van mijn gehoorzaemheyd:
Wy nemen 't ampt in danck. uw mildheyd is te loven,

1704 *De ſchild:* by V. doorgaands vrouwelijk gebezigd, en te recht, als imp. van *ſchillen* (ſchalen) met een *ſchil* (*ſchel* of *ſchaal*) bedekken. *Schilde* is alzoo „bedekking."

1708 *Pijcken* voor „pieken."

1709 *Wagenborgh: wagenburg* is eigenlijk „een verſchanſing uit nevens elkander geplaatſte wagens ſamengeſteld." Zie KIL. *in v.* Ook heden worden, by den aanval op een konvool, de transportwagens nog wel als verſchanſing gebezigd.

Die ons verdienſten in beſoldingh gaet te boven.
Verſchoont uw Dienaer niet, die als de Keyzer ſpreeckt
Wenſcht te vervullen 't geen aen zynen plicht ontbreeckt.

TITVS.

Mijn thiende bende, die haer oyt zoo vroom verweerde,
Geſterckt met noch meer volcx te voet en oock te peerde,
Ick tot bewaringh hier te legeren beſloot,
Om d' overwinningh te verzek'ren buyten nood,
Waerom men heeft verſchoond den muyr in't weſt gelegen,
En 't geen daer aen kleeft: daer het Krijghſvolck vry van regen,
Van hagel, wind en ſtorm, en onwe'er ſchuylen magh,
En herbergh krygen: hebt ghy over haer 't gezagh:
Omhelſt de wetten, en wie tegen 't recht derft woelen
Doet hem de ſtrengigheyd van onze Krijghſtucht voelen.

TERENTIVS.

Al wat mijn Heer beveelt werd wetens niet verzuymt,

TITVS.

Geen uytgedreven Ioon geeft hier te woonen ruymt:
Maer and'ren die haer nae ons zeden konnen voegen
Vergunt deze ack'ren te bezaeijen en te ploegen,
Mids redelijcken tol 't Rijck in te wilgen, en
Dat niemand ander ſtaf als onzen ſcepter kenn'.

TERENTIVS.

't Is billijck en gegrond, het ſteunt op goede reden.

TITVS.

Zo ymand derf beſtaen of veſtinghen, of ſteden
Te ſtichten, en tot zulx yets delve of ſpitte of graef,
Die heeft het lijf verbeurt, zijn goed en al zijn haef.
Die zaeck is van gewicht, dus hechtze in uw gedachten.

TERENTIVS.

De Prinçe twijffel niet wy hopen't te betrachten.

TITVS.

Uyt mijn gevangens ick heb duydelijck verſtaen
Dat Simon, die ons zoo veel hoons heeft aengedaen,
Die ſchelm, dien afgerecht op zoo veel boeverijen
Het oorloogh ſpaerde, om zijn verſchulde ſtraf te lijen,
Zich onder 't muyrwerck houd, 't welck noch van d' aerde roockt,
Met and're die hy nae zijn luſt heeft opgeſtoockt:
Neemt acht hier op, en dees ſteenhoopen wilt bezetten
Met wachters voor een wijl, die op dien booſwicht letten,
Op dat hy 't niet ontſlip: indien noch 't recht in zwangh
By d' Hemellieden is, dat elck zijn ſtraf ontfangh,

1720 *Oyt* voor „altijd," en dus juist in tegenſtelling van zijn negatief *nooit* gebezigd.
1730 *Werd* voor „wordt," als doorgaands.
1731 De zin is: „geef aan geen uitgedreven Joden ruimte (verlof) om hier te wonen."
1751 *Hemellieden* voor „goden."

En penen geld, en boet zijn grouwelijcke ſtucken,
Hy zal u niet ontgaen.

TERENTIVS.

En of dit wou gelucken,
Wat eyſcht het recht van hem? te ſneuv'len door de bijl?

TITVS.

Die deughd gebeurt hem niet. dat ghy hem inder ijl
My toeſtiert wel bewaert te Roome, daer wy wenſchen
Dat hy in ons triumph zy 't schouwſpel veler menſchen,
En pynelijck uytbraeck zijn Goddelooze ziel,
Die ſtadigh van het eene in't ander quaed verviel.

TERENTIVS.

Schept die verrader ſlechts in onderaerdſche kuylen
De locht, al gingh hy zich zoo diep uyt ancxſt verſchuylen
Dat hy den Tartarus, daer geenen Phebus ſchijnt
Mocht hooren loijen, als de booſheyd word gepijnt:
Die ſchelm, doorluchtig Held, mijn hand niet zal ontvlieden.
Belieft u yets wat meer ghy hebt maer te gebieden.
Ick volge uw Majeſteyt, en doe u uytgeley.

TITVS.

De tijd verloopt, het is hooghnoodigh dat ick ſchey,
En vorder onzen tocht. ick zie nu wy vertrecken
De Keyzerlijcke Stad haer zeven halzen recken,
En uytzien nae het heyr, dat waerwaerts het oock vecht
Alom het veld behoud, en prijs en eer inleght.
Ick zie de ſtaçi van de Roomſche burgerijen
In volle ruſtingh ons ontmoeten met verblijen:
Den Tyber zwert van volck. ick zie Veſpaſiaen,
Mijn Broeder, en den Raed by Iovis Tempel ſtaen:
De Prieſteren 't Outaer vo'en, en al de Goden vieren,
En 't onverwelck'lijck groen 't hoofd des Verwinners çieren.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN. FRONTO. REY VAN STAETJONFF'REN. DE DOCHTER SION.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Nu wacker ſtapelt ſteen. de Nood breyt duyzend liſten.
Deze aenſlagh blijft ons borgh, of d' eerſte treken miſten.
O krancke toevlucht! zoo de Koningen van ouwds
Bedrupt van Balſem, en verladen met veel gouds,
Behangen met de glans van Purper en Kleynoden,

1752 *En penen geld* voor „en zijn peene (ſtraffe) lijde, onderga." Zie vs. 1492.
1763 *Loijen* voor „loeien."
1768 *En vorder onzen tocht:* d. i.: „en onzen tocht vervolge."
1769 *Haer zeven halzen:* dichterlijke toeſpeling op de zeven bergen, waar Rome op gebouwd was.
1778 *Nu wacker ſtapelt ſteen:* te weten, om een ſchijn van graftombe te bouwen, waarin de dochter Sions zich verſchuile voor het Romeinſche krijgsvolk.

Opbraecken 't marmor, en opkeken vanden dooden,
Hoe zoud haer quetzen. ach! maer als 't aldus moet zijn,
Dit is de waerheyd naeſt, en geeft het veynzen ſchijn
Voor't ander. wackert u. metſt van beroockte ſteenen
Een graf voor d' Ydelheyd, en wilt haer lijck beweenen.

FRONTO.

Mars heeft hier uytgeraeſt. hy ſcheyd om elders we'er
Een wederſpannigh Rijck met zijn gevelde ſpeer,
Met 't weerlicht van zijn ſchild, en met getogen zweerde
Te ſlechten tot den grond, en bodem toe met d' eerde.
Ick kome in 's Keyzers naem, gelaſt om zoo terſtond
Dees Tempelhoeren, die geen uytſtel word geiond
Te volgen doen het heyr dat langher niet magh dralen.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Help God hy komt om ons, het is om ons te halen.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Steenrotzen berſt van een, valt bergen op ons neer.
Trooſt God waer vluchten wy. hier is geen vluchten meer.

FRONTO.

Wegh wegh met dit geraes. 't is langer hier met ſtenen
Noch kermen niet te doen.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Waer wildy met ons henen?

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Wat hebdy met ons voor?

FRONTO.

Voort voort Iodinnen voort.
Ick doe u geen verſlagh, neen, niet een enckel woord,
Ghy werd het zelf gewaer. wel waer is uw Vorſtinne?
Waer is't hertneckigh wijf?

REY VAN STAETJONFF'REN.

Wy bidden u uyt minne
Och wijſtze ons waerze dwaelt.

FRONTO.

't Is u niet onbewuſt.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Wy zijn om harent wil bekommert en ontruſt.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Zy droop van onze Rey vol zuchtens, en vol klagen,

1784 *Hoe zoud haer quetzen* voor „hoe zoû het hen kwetſen."

1785, 1786 *En geeft het veynzen ſchijn voor't ander: 't ander* ſlaat hier op 't voorafgaande *waarheyd*, en de zin zal dus zijn: „en geeft aan het veinzen (aan het onware) waarheidsſchijn," of met andere woorden: „maakt, dat een looze graftombe een wezenlijke graftombe ſchijne."

1786 *Metſt:* de echte, en nog in Vlaanderen gebruikelijke vorm, waarvan *metſelt* het frequentativum is.

1791 *En bodem toe met d' eerde:* d. i.: „en tot den bodem toe," zoo dat „het wederſpannigh Rijck" met de aarde gelijk gemaakt worde.

1806 *Zy droop* voor „zy verdween, verwijderde zich." „Druipen, heen- of wegdruipen" worden thands alleen in minachtenden zin gebezigd.

Beroyt van hoofd en zin, verſuſt en heel verſlagen,
En eermen toezagh (want onze oogen waren dick,
En rood van ſchreijen) zy in eenen oogenblick
Was ons gezicht ontgaen, en waerwaerts dat wy zonden
Haer ſtem wierd niet gehoort, haer voetſpoor niet gevonden.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Verlatene Vorſtin, zo ghy de locht noch ſchept,
Meld d' oorzaeck waerom datge ons dus begeven hebt:
Want zooder hoop was om uw zelven te verſteken
Wy hadden t' zamen wel dit ongeval ontweken:
Geen klip zo ijſlijck ſteyl, geen afgrond is zoo naer,
Vol ſlangen, vol gedierte, of 't uyterſte gevaer,
Hadde ons doen klimmen, en opklaveren en dalen:
Of hebdy voor den tijd uw doodſchuld gaen betalen,
En zydy van een rotz geſneuvelt op een ſteen,
Die gants verplettert heeft 't albaſter van uw le'en,
Zoo wilt door eenigh ſpoock of teecken doch gehengen
Dat wy u vinden, en met rouw ter aerden brengen.

FRONTO.

Hoe luyde het jongſt beklag? hoe droegze haer alſze ſchied?

REY VAN STAETJONFF'REN.

Van droefheyd uytgeput, verwonnen van verdriet,
Zal ick dan, ſprackze, die gevallen ben in handen
Van d' onbeſneden, zijn haer ſchouwſpel t' mijnder ſchanden?
Zal ick die een Vorſtin der volcken ben geweeſt
Verſtrecken een ſlavin van die ons heeft gevreeſt?
Zal ick verſchoven gaen in ballinghſchap vol ſmerten
Mijn ramp ineten? en al ſteeds met droever herten
Ophalen mynen val? en den voorleden ſtaet
Gaen vergelijcken met ons tegenwoordigh quaed?
Noch zoo niet. naulijcx was het kermen vande lippen
Of wy verloren haer ontrent die ſcherpe klippen.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Hy gaetze zoecken.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Och of dit gelucken wou,
Dat wy 't lijf berghden van ons welgeboren Vrouw
In't uyterſte gevaer voor't woeden der Tyrannen:
Wie weet wat uytheemſch bloed eens met haer aen moght ſpannen,
En geven zich te velde, om 't overſchot der Ioon
Te ſtellen in haer ſtoel, en Koninghlijcken Troon:

1818 *Opklaveren* is „opklauteren," en beide woorden zijn frequentativen van *opklaauwen*, d. i. „zich met de *klaauwen* (ook voor handen of voeten gebezigd) ergends opwerken."

1824 *Schied:* oud imperf. van *ſcheiden*, hetwelk vooral by de middeleeuwſche dichters voorkomt; de vorm is nog in 't H. D. bewaard.

1839 *Met haer aen moght ſpannen:* d. i.: „zich als bondgenoot met haar vereenigen mocht."

1841 *Haer ſtoel: haar* voor *hun.*

Wie weet van waer ons God mocht een Verloſſer wecken,
Die eenen Cyrus zoude, of and'ren Moſes ſtrecken,
Of braven Gedeon, of trotzen Ioſua,
Of ſtouten David tot verzettingh van ons ſcha.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Staetjonff'ren zwijght, hy keert met overwinners treden,
Gezwollen om zijn hoofd van toorne, en gants t' onvreden,
Met dreygende oogen ſpoed hy t' onſwaert zynen gangh.
Iehova ſtaet ons by. wat word my 't herte bangh.
Moord! moord! hy treckt 't geweer. ick tril, ick beef, ick zidder.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Genade, o ouwd Romeyn!

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Genade, o edel Ridder!
Wat is't dat u ontſteld? wat is't dat ghy begaet?
Wat eer is't dat ghy dees verdruckte Vrouwen ſlaet?
Een trooſteloozen hoop. tert liever uws gelijcken.
Gaet uwen vyand toe zoo zal uw vroomheyd blijcken:
Hier haeldy enckel ſchand. laet zincken uwen moed.
Wat is't dat u ontzet en heftigh woeden doet?
Wat eyſchty zoo verſtoort? ach wilt doch wat bedaren.

FRONTO.

Dat ghyze daedlijck meld.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Men zal 't u openbaren.
Als 't ymmers zoo moet zijn. aenhoort ſlechts met geduld.
Aen haer rampzaligh eynde, en dood heeft niemand ſchuld
Als zy, die alſze droef haer handen had gewrongen,
En't aenzicht opgekrabt is van een rotz geſprongen
Met ſchrickelijck gehuyl, 't welck drymael heeft geverght
Den galm die woont in dit omliggende geberght:
Wy volgden haren ſprongh met uytgekreten oogen,
Maer wie had onbezwijmt van 't hooge aenſchouwen mogen
Een lichaem, welcx geſtalt was vanden zwaren val
Gants uytgewiſcht. o Vrouwe! o rotze! o bergh! o dal!

FRONTO.

Dat rieckt nae ſchelmery. denckt nimmermeer met liegen
Een afgerecht Romeyn als ick ben te bedriegen.
Ziet voor u wat ghy doet.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Wy bidden u gelooft.

1845 *Verzettingh:* 't zelfde als „verſtelling, herſtelling, herſtel."
1855 *Gaet uwen vyand toe* voor „ga uwen vyand aan, te gemoet." Dit *aan-* of *toegaan* is 't Lat. *aggredi.* Over 't wisſelend gebruik van de voorzetſels *aan* of *toe* vergelijk HUYDECOPERS *Proeve*, Uitg. van VAN LELYVELD. 2e dr., D. III, bl. 250, volgg.
1856 *Laet zincken uwen moed* voor „laat uw (over) moed, uw drift, bedaren."

FRONTO.

Waer is het lichaem? flucx.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

Wat lichaem? dat berooft
Van zijn gedaente is gants verplet in al zijn deelen?

FRONTO.

Wijſt my 't verplette, voort, en paſt op mijn bevelen.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Wy quamen als zy lagh gevallen nae bene'en.
En hieven 't zielloos lijf op vande koude ſteen,
En groeven 't inder yl daer zelden ymand wandelt,
Van vreeze datze niet wierd nae haer dood miſhandelt:
Die eer gebeurde haer noch, dat wy de graſſté wat
Verheerlijckten met puyn van ons verbrande Stad,
Met heele en halve ſteen, op datter eenigh teecken
Mocht blyven alſmen van haer eynde quam te ſpreken.

FRONTO.

Waer is de plaetſe? flucx.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Wy bidden u betoont
Eerbiedigheyd den doon, haer ſterflijckheyd verſchoont,
Noch 't lichaem niet onteert van deze, die eylaçy
Gheſneuvelt deerlijck, wierd begraven zonder ſtaçy.

FRONTO.

Het lichaem zal ick zien, ſtaet op uw hoede noch,
Want vinde ick dit als 't eerſte onwaerheyd en bedroch,
Het zal u rouwen.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Och beſnoeyt die booze luſten,
En die zoo lieflijck ſlaept laet inden grave ruſten.
Wat zydy voor een volck, die na ghenomen ſtraf
Een doode romp vervolght, en wreeckt u aen een graf?
Wat komt u aen? ghy valt aen 't ſchenden, en aen 't breken
Van onzen timmer, ach! den Hemel zal het wreken,
Dat als een dullen hond ghy ſchuymbeckt, ſchend, en bijt
't Geen heyligh is, en tot een eerlijck lijck gewijd.
Wee ons hy luyſtert niet. zijn wreedheyd heeft geen ooren.
Beſt doen wy rechte biechte, en melden 't van te voren
Eer dat hy 't al verwoeſte, en in zijn dolligheyd,
Tot wraecke van 't bedrogh ons dobb'le ſtraf bereyd.
Vroom Krijghſman, ſtaet wat ſtil, en willet ons vergeven.
Wy zijn uyt hooge nood, en ancxſt hier toe gedreven.

1878 *Groeven* voor „begroeven," met de gemeene weglating van 't voorzetſel.
1885 *Haer ſterflijckheyd* voor „haar lichaam, haar ſterfelijk deel."
1895 *Van onzen timmer*: d. i.: van de graftombe, die wy gebouwd (getimmerd) hebben. Zie vs. 1777, volgg.

De zinnen lyden laſt, komt volghtme, want hier by
De dochter Sion met een Ionffer twee of dry
Schuylt in het hol des berghs. Komt uyt 't is al verloren.
Uw volck heeft u verra'en, Princeſſe welgeboren,
Den aenſlagh is ontdeckt. komt wederom in 't licht.
Verheught uw vyand met een treurigh aengezicht.
Hy lacht in ons verderf. komt uyt, en wilt niet ſchromen:
Zulx is voor dezen oock een Koningh overkomen,
Die Salems ſcepter droegh, en met benauwder ziel
Ontvliende in handen noch van Nimrots naezaet viel:
Die voor hem ſneuv'len zagh de vruchten van zijn lenden,
En moſt van 't licht berooft, zijn leven pijn'lijck enden
In eenen duyſt'ren nacht, in een ongaſtvry land.
Dit is de gene die ons over zee en zand
Vervoeren zal. indien ghy meer vermooghd met kermen
Als wylie, valt hem aen, en brenght hem tot ontfermen.

DE DOCHTER SION.

Ervaren oorlooghsman, nae 't woeden des ſoldaets
Had vaeck beleeftheyd by den Overwinner plaets,
Die vroom was, en geen roem zocht met een afgeſtreden
Onweerbaer hoopken volcx ſtijf op den neck te treden:
Omhelſt doch deze deughd, en leent een lijdzaem oor
Aen uw gevangens. zeght, wat hebdy met ons voor?
Wat lyden gaen wy aen?

FRONTO.

Ghy moet terſtond na Romen
Ons zegefeeſt ten dienſt, het is zoo voorgenomen:
Men zal u, om wiens wil geplenght is zoo veel bloeds,
Gevleugelt volgen doen de Keyzerlijcke koets,
Met uwen ganſchen Rey, met duyzend Iongelingen,
Dan mooghdy zoo 't u luſt uw Tempeldeuntjens zingen:
Als ghy de vaten, en al 't goud, en zilverwerck,
En 't Prieſterlijck Tapijt, de glori van uw Kerck,
De goude kandelaer, en tafel op een wagen
Ziet zegenrijck ten toon voor yder ommedragen.

DE DOCHTER SION.

Veel eer als zulcx gebeurt zal God op mijn geſchreeuw
Doen komen op den wegh een Tyger, of een Leeuw,
Die ons verſlinden zal, en tot het been toe knagen,
En met zijn ingewand in zynen ſchuylhoeck dragen:
Veel eer als dat gebeurt, zal 't God zich trecken aen,

1904 *Hier by:* is „hier *dicht* by."
1911 *Een Koningh:* t. w. Zedekyah. Zie II Kon. : XXV.
1913 *Nimrots naezaet:* t. w. Nebukadnezar, als koning van Babel.
1926 *Wat lyden gaen wy aen* voor „welk lijden gaan wy te gemoet." Vergel. het aangeteek. op vs. 1854.
1929 *Gevleugelt* voor „gebonden." Vergel. GYSBREGHT, 1e Bed. 3e toon.
Wat vogel brenght ge dus geknevelt en gevleugelt?

En ons, of u gezwind met zynen blixem ſlaen:
Veel eer als dat geſchied, eer dat ghy vreughd zult rapen
In onzen ondergangh, eer werden wy verſchapen,
En trecken aen 't geſtalt van een onreed'lijck beeſt,
Eer ſcheuren wy ons kleed, en ſchenden uwe Feeſt.

FRONTO.

Ghy queld u te vergeefs. wy ſchricken vōor geen dreygen.
Uw roepen geld hier niet. ghy hebt uw lijf niet eygen.
Ghy moet mede over Zee: dus maeckt uw hert geen pijn,
En zult ons dienſtmaeghd 's daeghs, des nachts ons boelſchap zijn.

REY VAN STAETJONFF'REN.

Ach moeder Sion, helpt, wy zygen ne'er ter aerden,
Waer toe of wy de bloem van onſe jeughd bewaerden
Op een goed huwelijck? om naemaels tot gerief
Te dienen een ſchavuyt, een eerloos hangedief?
Om zijn ſlavin te zijn? om hem te laten dryven
Zijn booze moetwil met ons noyt gerepte lyven?
Ons kuyſcheyd noyt bevleckt? ons witte zuyverheyd?
Wat bruyloft hebben wy ons zelfs niet toegeleyd:
Zal nu een Roffiaen van 't lijf de gordels rucken,
En d' onverwelckte roos van onze Maeghdom plucken?
God moetet zijn geklaeght.

REY VAN IOODSCHE VROUWEN.

En zullen wy althans
Den moordenaers, en beuls van ons getrouwe mans
Verſtrecken tot een proye, en zulcke ſchelms verwermen,
En hun believen en omhelzen met onze ermen,
En dulden datze met haer lippen ongezond
Ons kaecken drucken, en't korael van onze mond.
Geenſins, wy zullen voor 't opdagen vande morgen
Haer 't hoofd omwringen, en in d' eerſte ſlaep verworgen.

FRONTO.

't Is langh genoegh gedraelt. volght daer ick u geley.
Ons heyrkracht ghy verlet. men acht hier geen geſchrey.

DE DOCHTER SION.

Wy volgen. gaet ſlechts voor. vergunt ons noch die zegen
Dat wy ons klachte doen, en zeggen onderwegen
Het Vaderland adieu. bedruckte vanght dan aen,
En neemt uw affcheyd, want de tijd eyſcht dat wy gaen.

1958 *Roffiaen:* ſchavuit, ſchelm; 't Ital. *roffiano.*
1960 *Althans* voor „thands." Zie vs 1479.
1962 *Schelms* voor *ſchelmen*, even als in den vorigen regel *moordenaers* en *beuls*. Het willekeurig gebruik van *s* of *en* in 't meerv., tegenwoordig maar tot enkele woorden beperkt, was toen van algemeene toepaſing.
1969 *Verlet* voor „houdt op," als dikwerf.
1970 *Zegen:* hier voor „geluk," en dus in de oorſpronkelijke beteekenis gebezigd. Zie BILD. *Geſl. in v.* en TEN KATE, D. II, blz. 555; offchoon beide het omtrent de afleiding van dit woord geheel oneens zijn.

REY VAN IODINNEN.

Ghy onlanghs heerlijck,
Maer nu o deerlijck
Ierufalem hoord ons geklach:
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!

Gezangh en Cyther,
Staf, Kroon en Myter,
Geftoelt' dat noyt zijn weergae zagh:
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!

Ghy prachtige hoven,
Die trotz nae boven
Reeft, daer de Stad op 't hooghfte lagh:
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!

Volckrijcke ftraten,
Die nu verlaten
Zijt op het fchoonfte vande dagh:
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!

Verheven daecken,
Vernielt door 't blaecken
Van 's vyands tortzen oon verdragh:
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!

Ghy hooghe poorten
Waer in verhoort, en
Gevonnift elck te worden plagh:
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!

Gewyde graven
Van die de ftaven,
En Scepters droegen met ontzagh:
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!

Befpiende toornen,
Waer uyt met hoornen
Men maeckte vande ftrijd gewach:
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!

Ghy trotze muren,
Die niet verduren
En mocht der Heyd'nen ftormbock doch:
Wy nemen oorlof. och och och och!

1992 *Oon verdragh:* is hier „zonder verfchooning." Zie over een andere beteekenis van dit woord, blz. 217, vs. 17.

2002 *Befpiende toornen:* d. i.: torens, van wier tinne men den omtrek befpieden kon.

2003, 2004 De zin is: „waaruit men met hoornenklank (trompetgefchal) alarm blies, of bericht gaf van den ftrijd."

2008 *Doch* ftaat hier niet bloot om 't rijm, of als ftoplap. maar als antithefe van het voorafgaande *trotze*.

O Kerck der Kercken,
Waer aen men mercken
Mocht Iacobs yver oon bedrogh:
Wy nemen oorlof. och och och och!

Daar God zijn zegen
Uytbreyde in 't plegen
Van d' heyl'ghe dienſt die hier geſchach:
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!

Daer bly van zinnen
De Cherubinnen
Elck min'lijck groeten met een lach:
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!

Daer Levijs ſtamme
Met zuyv're vlamme
Op 't Outer 't offer ſmoocken de':
Wy nemen oorlof. wee onzer wee!

O vloer bevolen
's Hooghprieſters zolen,
Daer eenen Phenix nam zijn ſte':
Wy nemen oorlof. wee onzer wee!

Daer d'Arck behoede
Aarons roede,
Het Mann', en Moſes Tafel me':
Wy nemen oorlof. wee onzer wee!

Verſlagen Helden,
Die moſt ontgelden
's Krijghs toorne, en boeten het gelach:
Wy nemen oorlof. ach ach ach ach!

Verloſte Moeders,
Die niet bedroevers
Zaeght als uw tepels droogh van zoch:
Wy nemen oorlof. och och och och!

Die in uwe ermen
't Kind hoorde kermen,
En geven zynen doodſnack noch:
Wy nemen oorlof. och och och och!

2016 *Geſchach:* H. D. vorm voor „geſchiedde."
2028 *Phenix:* t. w. de Hoogepriester, als de geheel eenige, en, by zijn affterven, ſteeds door een ander vervangen.
2030-2032 Ik durf niet beſliſſen, of de hier genoemde voorwerpen zich in den tweeden, gelijk in den eerſten tempel bevonden, doch meen er aan te mogen twijfelen.
2038-2039 *Moeders, bedroevers:* een *asſonance*, naar de Spaanſche manier.
2044 *Noch* voor „bovendien."

Verwoeſte ſteenen,
Verſtroyde beenen,
Vleeſch dat verſtreckt der dieren aes:
Wy nemen oorlof. helaes helaes!

Verleyde zielen,
Die hielpt vernielen
Uw ouwde ſtad, en ſtreed zoo dwaes:
Wy nemen oorlof. helaes helaes!

Kelders en kuylen,
Daer voortaen d' Uylen
Haer laten hooren met geraes:
Wy nemen oorlof. helaes helaes!

2052 *En ſtreed zoo dwaes:* wil niet zeggen, dat zy op een dwaze manier *vochten,* maar ziet op hun dwaasheid in het aanvangen van den oorlog.

DE VIJFDE EN LESTE HANDEL.

TERENTIVS. SIMEON. REY VAN CHRISTENEN. GABRIEL.

TERENTIVS.

Wie maeckt u ſtout zoo vroegh dees velden te beſpieden?

SIMEON.

Verſpieders zijn wy niet, och neen, maer vrome lieden,
Genadigh Landvooght, wy zijn Chriſtenen gedoopt,
Een vreedzaem volck, dat ſteeds op Ieſus Chriſtus hoopt
Der zielen Heyland: dien de Goddeloze Ioden
Zoo ſchelms betichten, en zoo ſchandelijcken dooden:
Wy gangers in zijn ſpoor, om zynen naem verſmaed,
Te ſtrengh van haer vervolght, en tot in 't graf gehaet,
Voor 't iongſte Paeſchfeeſt hier noch aen ons heerdſté zaten:
Maer door het ſpoocken van d'Auſoniſche Soldaten,
Die 't al afliepen, als vaſt d'een aen d'ander ſtad
Van haer beklommen de bebloede ne'erlaegh had,
En 't eyſlijck moordgeſchrey dat herwaerts inde toppen
Der hooge bergen klonck van Aſcalon, van Ioppen,
Van Ptolemaïde, Iotapa, Taricheen,
Aphaca, Garizim, 't plat land der Idumeen,
En and're plecken: wy beducht voor Salems plagen,
Die Davids zoon voorzey, die vele komen zagen,
En druppen onverziens op dit halſtarrigh zaed,
Dees muren vloden nae de Goddelijcke raed
Die ons Meſſias gaf, en bleven zoo verholen
Te Pella. nu de Stad light gants vergaen tot kolen
En aſſche komen wy, een ongewapent volck,
't Verwoeſt Ieruſalem bezien: of noch de kolck,
Of eenigh teecken van ons heerdſté was te vinden,
Of koud gebeente van ons onbegraven vrinden:

2063 *Betichten... dooden:* lees „betichtten" en „doodden." Het blijkt dat onze dichter by dusdanige w. w. w. w. geen onderſcheid maakte in de ſpelling van den t. w. en onv. v. t.

2065 *Te ſtrengh van haer vervolght:* verſta: „zeer ſtreng door hen vervolgd."

2067 *Auſoniſche Soldaten* voor „Romeinſche ſoldaten."

2070 *En 't eyſlijck moordgeſchrey:* verſta, in verband met vs. 2067, „en *door* 't ijslijk" enz.

2076 *Druppen:* is hier niet zeer gelukkig gekozen, dewijl de zachte beteekenis aan dit woord gehecht volſtrekt niet in overeenſtemming is met de hevigheid der ramp, waaronder Jeruſalem ineenzakte.

2081, 2082 *De kolck... van ons heerdſté:* offchoon V. gelijk wy ondervinden, in dit ſtuk bykans niet zondigt tegen de lokaliteit, verraadt het ſpreken van een *kolk van de haardſteê*, den zeventiende-eeuwer, die het oog had op zijn ſchouwe, met haar vierkanten raakkuil.

Vermids wy hoorden 't heyr op zijn vertrecken ſtond.
Dit weynige Edel Heer ons arme Pelgrims iond.

TERENTIVS.

Uw antwoord my vernoeght. gaet henen zonder vragen
Uw dorpels zoeckt, begraeft uwe onbegraven magen,
En zoo de Nood u druckt, keert van 't geberghte we'er,
En ſlaet u metter woon hier veylighlijcken ne'er,
Bezaeyt dit ackerland, plant wijngaerd, bouwter hutten,
En uwen Chriſtus dient. wy zullen u beſchutten,
En al die 't Ioods geſlacht niet godloos hangen aen
Ons zullen wilkom zijn, 't land zal haer open ſtaen.

REY VAN CHRISTENEN.

Helaes! wat mercken wy hier al veranderingen.
Helaes! Ieruſalem, ons ſchynen alle dingen
Vergaen met uwen val. wat Scyth, wat wreede Parth
Die hier voorby gaet, moet met een medogend hart
Niet aenzien dat geweld vernielt met ſtael en vuyrwerck,
En geven een gehuyl op 't omgeſtorte muyrwerck,
Op 't puyn en d' aſſche, die d' uytheemſchen houd bedeeſt,
En tuyght hoedanigh is haer heerlijckheyd geweeſt.
O God! wat ziedy niet al aen met alziende oogen.
Wie zal hier over recht uw oordeel vaten mogen.

GABRIEL.

Ghy Chriſten Pelgrims, die hier dut en vreeſt geen leet
Van d' Engel Gabriel die 's Hemels vloer betreed:
Die d' heyl'ghe Moedermaeghd boodſchapte van te voren
Hoe zy van God was tot een Moeder Gods verkoren:
Ick zal 't ontvouwen, en voor u ontſluyten al
't Geen aen te mercken ſtaet in Iſr'els droeven val,
Met aendacht daer op let, en u geenſins verwondert
Dat ghy hier ziet vertre'en, verbrant, geblaeckt, geplondert
Den Prieſterlijcken ſtoel korts vol van Majeſteyt,
Den Koninghlijcken Throon, de pracht en heerlijckheyd
Des grooten Salomons: dat ghy met ſtael, met vlammen,
En honger ziet verdelght de welgeboren Stammen:
Die alle volck te ſpijt, en d' Engelen te trots,
Uytbloncken in 't geberght gelijck een glori Gods:
Want daer in is vervult, 't geen voormaels u in Perſen
Heeft Daniel voorzeyd met zijn droomkondige herſſen,

2089 *Veylighlijcken:* vrij pleonastiſche terminatie. A.
2098 *Dat geweld* voor „die ſterkte, die ſterke ſtad."
2100 *Die d'uytheemſchen houd bedeeſt:* verſta: „die den vreemdeling in ontzach houdt."
2104 *Dut:* d. i.: „als ſuffend en verbaasd rondziet."
En vreeſt: En is geen koppelwoord maar het gewone negativum. *Vreest* ſtaat dus niet als *dut* in den t. w. t. maar in de geb. w.
2107 *Moeder Gods:* Opmerkelijk is, vooral in verband met den ſtreng proteſtantſchen geest van 's Dichters voorrede, het bezigen van deze, door Zwingli en Kalvijn veroordeelde benaming der Moeder-maagd.

Te weten: dat het volck eens Vorſts ghewapent ſterck
Wtroeyen zou de Stad, het volck, en d' heyl'ghe Kerck,
En ſchorſſen 't offr'en, en zijn valſche Godſdienſt ſtichten
Daer boven d'Arcke 't goud des Cherubs plach te lichten:
Ghelijck Meſſias oock geſpelt heeft zoo perfect,
Als hy de ſtralen van zijn Godheyd hield bedeckt,
En van d' Olijfbergh zagh het heyr de Stad verraſſen,
Den Tempel branden, en 't verwoede Roome plaſſen,
En met d' hoefyſers van haer henghſten ſtaen in't bloed.
Wie niet halſtarrigh blijft kan hier door in't gemoed
Zich oock verzek'ren, dat nae aller Heyl'gen wenſchen
Verſchenen is den Held en Heyland aller menſchen,
De groote Siloa: vermits men ziet ontruckt
Den Ioden haren ſtaf, en haren Staet verdruckt,
Iae tot den grond vernielt: ghelijck zulcx elck gegeven
Is tot een teecken van d' Oudvader zat van leven,
Die God zoo langh aen zijn beloften hield verſchuld
Tot dat hy Iuda zagh ontſceptert, en onthult
Van zynen hoofdband, en ontkleed van zijn gewaden,
En 't volck Gods d' aerdſche weelde, en heerlijckheyd verſmaden,
Zoo haeſt als het vernam, hoe Davids Godes zoon
Om leegh afbreken liet den weereldlijcken throon,
Een ongeachte prael, indienze wierd gheleken
By 's Hemels glori, daer hy zit om uyt te ſteken
Verr' boven al de pracht der Koningen, die oyt
Hier lagen overhoop, en vochten haer beroyt.
Wat Chriſten iſſer, die nu vo'en zal zijn gedachten
Met zulcke verckens draf, en op een Heyland wachten
Die aerdſche kroonen ſtroyt? die throonen bout in't ſlijck:
Die nauw bepaelt is met een engh verganghlijck rijck:
Die pronckt met ſtaven die inwendigh vaſt verrotten:
Die purper draeght dat opgheknaeght word vande motten,
Dat zynen glans vergeet, en haeſt zijn luyſter derft?
Ghy huyſgenoten Gods, die hier beneden zwerft,
Gewiſſelijck, al waer uw erf het Rijck van Meden,
Schoon Perſen waer uw leen, en Nimrots groote ſteden
Uw loth, ſchoon of al 't ooſt voor u op 't aenzicht viel:
'T waer noch een krancke trooſt verworven voor de ziel:
Al blonck uw lichaem als een Zon, die zat van ſtralen

2124 *Perfect:* nog een nablijvertjen uit de Rederijkersdagen.
2130 *Heyl'gen:* hiermede worden voorzeker de Profeten bedoeld.
2135 *d' Oudvader:* t. w.: Jakob. Zie Genes. XLIX: 10.
2136 *Verſchuld* voor „verbonden."
2139 *'t Volck Gods* voor „de uitverkorenen, de geliefden Godes," waarmede hier, als uit de ſamenhang blijkt, niet de Joden, maar de Kristenen worden bedoeld.
2145 *En vochten haer beroyt:* min juist uitgedrukt voor „en elkander onzinnig *be*vochten."
2147 *Met zulcke verckens draf:* ſpreekwijze aan de geſchiedenis van den verloren zoon ontleend, doch, die, uit haar verband gerukt, en in den mond eens Engels onedel en weinig kiesch luidt by 't behandelen van een zoo verheven punt.

Op haren middagh bralt, eer zy gaet nederdalen:
Wat mochtet baten, als een langh gevreeſde dood
Op 't onverzienſt' voor u deze aerdſche glori ſloot.
Laet dan de dwazen gaen brageren en hoogh roemen
In dingen, die ſlechts zijn verwelckelijcke bloemen:
Vlieght ghy uyt d' ydelheyd nae boven van bene'en:
Klimt op daer Ieſus word van d' Eng'len aengebe'en:
Daer 't heyrſchaer nimmer moe, met juychen, en met ſpringen,
Droomt nergens anders af als van hem lof te zingen:
Daer d' Ouderlingen op haer herpen kunſtig ſlaen:
Daer alle tortzen, daer de ſterren, Zon, en Maen,
Zijn enckel duyſternis, ten opzien van den genen,
Die 't end'loos Rond vervuld, en niets laet onbeſchenen:
Daer 't nieuw Ieruſalem heeft gants een ander ſchijn:
Daer al de ſtraten goud, de poorten peerlen zijn:
Daer 's Dryheyds Majeſteyt verſtreckt aen alle kanten
Der Hemel-lieden Kerck: daer alle diamanten
Verliezen haren glans: daer God zich maeckt gemeen,
En duyzend jaren zijn als onzer dagen een.
Wie zal nu twijfflen dat de wet met al haer feeſten,
'T wieroocken, 't ſlachten, en't opofferen der beeſten,
De reynigingen, en wat dienſt daer meer aen kleeft:
Is donckerheyd, by 't geen dat ſchoonder luyſter heeft?
Wie zal de ſchaduwen omhelzen voor de waerheyd?
Of kiezen Moſes glans voor Chriſtus gulde klaerheyd?
Die blonck op Thabor van zijn voorhoofd als een zon:
Wie Levi aenzien voor den tweeden Aäron?
Die in een ſchoonder Koor gaet ſtorten zijn gebeden
Als oyt Hooghprieſter, die hier wieroockte beneden
In 't heylighdom, dat nu gebroken en geſchend
Elck raed dat hy 't gemoed nae 's Hemels kercken wend:
Van derwaerts Ieſus 't mann' laet regenen by vlagen,
Veel zoeter als de broon die op de tafel lagen
Voor 't Prieſterlijck geſlacht: van derwaerts elck bereyt
Is ſpyze die de ziel toebrenght onſterflijckheyd.
O Bruyt van mynen Vorſt, verkorene Gemeente,
Keert vry uw aengezicht van't vlammigh borſtgeſteente,
Daer uwen Phenix me' gingh brallen eens om 't jaer,
Als of hy niet meer menſch, maer gants vergodet waer:
Die glanſſen zijn gebluſcht waerom ghy ſtond verwondert,
Die dienſten hebben uyt: ziet Levi eens geplondert
Zoo naeckt ſtaen zonder kleed, en treuren om den ſchat,

2162 *Brageren:* „brallen, bluffen," 't zelfde als „braveeren" en „blagueeren." *Bravade, blague* en *bluf* zijn in de daad een en 't zelfde woord.
2176 *Daer God zich maeckt gemeen:* d. i.: „waar God zich bekend maakt."
2196 *Phenix:* „Hoogepriester." Zie vs. 2028.

En 't goud, dat Iſraël zijn Kerck geheylight had.
Zoo ghy een Prieſter zoeckt verſmaed dit driftigh Eyland,
Gaet nae de ſterren toe, daer vindy uwen Heyland,
Niet opgeſmuckt met zyde, of wormgeſpinſel, neen,
Zijn kleed is enckel licht van boven tot bene'en.
Ziet wat een ronde kringh van louter vlam, en ſtralen
Omzweeft zijn Majeſteyt. ey ziet eens neder dalen
Die zoete Cherubijns, en Seraphynen om
't Schoon aenſchijn door te zien van 's Hemels Bruydegom:
Zy loncken lodderlijck, en blyven op hem ſtaren:
Volght haren voorgangh: laet de doode Prieſters varen,
En ruſten in het graf: leent niet meer Moſes mond
Maer Chriſtus lippen 't oor: omhelſt het nieuw Verbond.
Vermengt geen goud met lood. waerdeert het beeld geringer
Als 't leven daer 't op heeft gewezen met de vinger.
Dit treurſpel dat hier is geſpeelt zoo bloedigh langh,
En nu beſloten met der Ioden ondergangh,
U Gods rechtveerdigheyd en ſtrengheyd uyt gaet drucken,
Die wraecke neemt van 't quaed, en alle booze ſtucken,
En tot waerſchouwingh van een ygelijck perſoon
Stelt als een baecken dit verdelght geſlacht ten toon:
Ghelijck de Rechters op het galgeveld de boeven,
Die overgeven vaeck haer Ouwderen bedroeven,
Iae een geheele Stad: brandſtichters, en verra'ers,
Straetſchenders, dieven, en vervloeckte moordenaers,
Met knodze, vuyr, en ſtael, met koorden en met ſtroppen,
Raeybraecken, worgen, ſlaen, ophangen, branden, koppen,
En wegen op de ſtraf nae elcx begangen feyt:
De plaetze van 't gerecht geeft een afgrijſlijckheyd
Den reyzigers, wanneer zy palen, raden, galgen,
En kruyſſen zien van verr', die haer het hert doen walgen
Van d' eyſſelijcke ſtanck, en 't aenzicht al verſchrickt
Afwenden van 't geboeft', dat d' oogen uytgepickt
En halfgegeten, ſpijſt den Kraeijen en den Raven,
En d'Arenden, die in haer ingewand begraven
't Verſchroockte menſchenvleeſch, verdort en zwert gebraen,
Een vette buit waer op dees Dieren ledigh gaen.
De loon van miſdaed in haer knagende geweten
Vaeck wierden overtuyght, wanneer zy Gods Propheten
Verpletterden met ſteen, en blixemden haer 't hoofd.
Maer och! hoe was dat volck van 't Hemels licht berooft,

2202 *Dit driftigh Eyland* voor „deze vlottende aard."
2210 *Zy loncken lodderlijck* voor „als dronken van weelde en van liefde."
2223 *Overgeven* is „overgegeven" t. w.: „aan 't kwaad." Zie blz. 106, vs. 1797, 1801.
2227 *Koppen*: niet „koppen *zetten*," maar „koppen *korten*." Zie KIL. *in v.*
2228 *Wegen op* voor „afwegen, afmeten."
Begangen voor „begaan." Zie *Voorrede*.

Als zy ophoopten noch d' afgrijſſelijcke zonden,
En 't onbeſmette Lam zoo bits nae 't leven ſtonden:
Hoe was al 't helſche Spoock ontketent op die dagh,
Als God zijn lieffte Zoon zoo bloedigh ſterven zagh:
Die ſtrengh gebonden, en geſlagen, en beſpogen,
Geruckt wierd, en gepluckt, geſleept, en voortgetogen:
Die naeckt ten toon geſtelt eens yeders gaepſpel was:
Doen 't al, *kruyſt kruyſt hem,* riep, *en loſt ons Barrabas,*
Zijn bloed zy op ons breyn: doen hy van ſchreyen moede
Zijn borſt gemarmert, en geſtreept zagh van de roede:
Doen hy in't Richthuys droegh het purper tot zijn hoon:
Geſceptert met een riet, gemytert met een kroon
Van ſcherpe doornen, die het Kryghſvolck om zijn herſſen
Gingh vlechten, en verwoed om zijn hoofdſlapen perſſen,
Dat een ſlaghregen van roo druppelen al meer
Droop langs zijn voorhoofd, en zijn heyligh aenſchijn ne'er:
Aldus miſmaeckt, moſt hy met pynelijcke gangen
'T hout dragen daermen hem geſpalckt korts aen zou hangen:
O wreedheyd ongehoord! zoo wierd hy als een guyt
Gedoemt ten galgenbergh, en moſt ter poorten uyt.
Hem volgde een droeve Rey van Vrouwen, en van Maeghden,
Die gaende ſloegen voor haer borſten, en beklaeghden
Den heyligen Propheet, die door de ganſche Stad
Veel krancken oon artzny van't bed geholpen had.
Indien noch 't loos gebroed zijn ſtraf had willen keeren,
Zy wierd hun klaer geſpeld zelf van de mond des Heeren,
Die zich omwende, en riep: helaes! bedruckte Rey,
Wat weendy over my, maeckt eer een veldgeſchrey,
En uwen val beklaeght: want ziet ick zie genaecken
De fackel die uw Stad verbranden zal en blaecken:
Dan zalmen roepen: o geluckigh is die geen,
Die noyt onnoozel vrucht zagh hangen aen haer ſpeen:
O drymael zaligh die noyt blyde moeder waren,
Diens buycken nimmer zijn geſloncken nae het baren.
Zoo ſprekende, genaeckte hy 't Heydenſche Gericht,
'T vervloeckte Golgotha dat wit van ſchedels licht.
Hier moſt hy naeckt aen 't hout gehecht, te ſchendigh lyden
Twee Moorders, die hy zagh gekruyſt op beyde zyden:
Hier wierp de Krijghſ-Knecht om zijn kleederen het loth:
Hier bad hy voor zijn beuls, en wierd van nieuws beſpot:
Met galle en eeck gelaeft. hier zagh hy 't handenwringen

2244 *Al 't helſche Spoock:* hier collective gebezigd voor „al 't helſch geſpook."
2248 *Gaepſpel:* zie *Voorrede.*
2250 *Breyn* voor „hoofd," doch hier te onpas gebezigd. *Brein* duidt de verſtandsvermogens, *hoofd* of *kop* den fyzieken mensch aan.
2259 *Geſpalckt* voor „geſpannen." Onder welke beteekenis wy 't ook by KIL. vinden.
Korts: is hier „binnen kort, weldra."

Zijns Moeders, en een zweerd haer droeve ziel doordringen:
Hier ſchreyde hy: *God waerom verlaet ghy uwen Zoon!*
Dat zynen moordſchreeuw klonck in 's Hemels hooghſten throon;
Wy zagen hem terſtond den leſten doodſnack geven,
En droegen flucx zijn ziel in't vrolijck eeuwigh leven,
In't lieflijck Paradijs: van derwaerts zaghze ne'er,
En zagh 't verlaten vleeſch doorſteken met een ſpeer:
De Zonne gaen te rugh: de çierlijcke tapyten
Des Tempels ſcheuren, en van zelf aen ſtucken ryten:
Het aerdrijck zidd'ren, en de Dood haer yſ'ren ſtaf
Verworpen, als de doon opkeken uyt het graf.
O Chriſten Schare laet zijn droevigh lyden breken
Uw ſteenen hert, en denckt of God om zich te wreken
Van't goddeloos geſlacht niet dobbel oorzaeck heeft,
Wanneer 't zijn goedheyd zoo ondanckbaer wederſtreeft:
Dus ſpiegelt u, en vreeſt, eer ghy me' word verſtooten:
Want heeft hy niet verſchoont naturelijcke loten,
Veel minder ongequetſt die van zijn blixems blijft,
Die tegen de natuyr den boom is ingelijft:
Of zydy Iacobs zaed, zoeckt geenen roem te halen
Voor God, om dat uw ſtam van Abram komt te dalen:
Om dat ghy zijt beſne'en: noch ſteunt niet op de Wet:
Maer door 't geloove uw hope op Ieſus Chriſtus zet.
In dees verſtooringe, en beſchreijelijcke ellende,
Als in een tafereel, oock aller dingen ende
Word levende afgemaelt, en naeckt geſtelt ten toon,
Dat niets blinckt hier bene'en zoo heerlijck, noch zoo ſchoon,
Zoo ſterck, zoo groot, zoo trotz, zoo prachtig, noch zoo heyligh,
Dat voor een ſnel verderf zich kan beſchutten veyligh.
Ziet vry Ieruſalem eens met opmercken aen:
Ghy ziet de weereld met haer veſten ondergaen,
En niets geſchapen dat in eeuwigheyd zal duren.
Laet alle Steden prat, en ſtout zijn op haer muren,
Wachttoornen, poorten, en bolwercken Hemelhoogh,
Valbruggen, yzerwerck, en grachten nimmer droogh:
Wat magh het baten, als de ionghſte dagh der dagen
Komt ſteuren 's weerelds Feeſt met alderhande plagen?

2289 *Verlaten:* hier in den zin van „ontzield."

2295 *Uw ſteenen hert.* De Engel bezigt hier den preektrant der Leeraren van Vondels tijd, by wie de antitheſe van een *ſteenen* en een *vleeſchen* hart alzins geliefd was. Gabriël ſchijnt echter te vergeten, dat hy tot vrome Kristenen ſprak, die reeds getoond hadden (vs. 2094, volgg.) dat zy geen *ſteenen* hart ronddroegen.

2299 *Naturelijcke loten:* dat zijn hier „*echte* kinderen, die naar den natuurlijken, d. i. behoorlijken loop der dingen geboren zijn." En zoo verſtond men 't woord *natuurlijk* nog in mijn kindsheid. Sedert is men, door ondoordachte navolging van 't Fransch, er langzamerhand toe gekomen, aan dat woord een juist tegenovergeſtelde beteekenis te geven.

2301 *Die tegen de natuyr* enz.: d. i.: „die als een vreemde loot op den echten ſtam geënt is."

2306-2308 Verſta: „In deze verwoesting en beſchreielijke ellende wordt tevens, als in een ſchildery, het einde aller dingen naar 't leven gemaald," enz.

Als God zich ruſt ten ſtrijd, en datmen 't Chriſtendom
Als in ſlaghoorde vind tweeſpaltigh ſtaen alom,
Rijck tegen Rijck gekant, en dat d' hoofdſtoffen ſtuyten
Nature in haren loop, en gaen haer ampt te buyten?
Wanneer d' onzuyv're locht een ſnelle peſt verweckt,
Het Kerckhof meſt, en 't land alſins met dooden deckt?
Wanneer de Zee verlaet haer palen niet om temmen,
Te lande berſt, en brieſcht, en op de baren zwemmen
De menſchen doet, en 't vee? wanneer het aerdrijck beeft,
En uyt den afgrond loyt, en een gehuyl opgeeft,
En hooge Klippen ſcheurt, en overſtulpt met Rotzen
De Ste'en, die hangende aen 't geberghte elck wilden trotzen?
Wanneer den Hemel derft zijn blinckende geſtalt,
Zijn Sterren ſtroyt, de Maen haer zilv'ren pruyck ontvalt,
De Zon zijn gouden huyve, en dat met groot vergrammen
Den Æther uytberſt, en de weereld ſteld in vlammen?
Dan zal de Reye der Aertz Eng'len dalen af,
En met bazuyngeklangh verwecken uyt het graf,
En dagen voor 't gericht de dooden langh ontſlapen,
En zamelen 't gebeent': de baren zullen gapen,
En braecken lyven uyt die ſchuurden haren grond,
En die verzwolgen zijn van viſſchen groot van mond.
Het aerdrijck zal zijn doon, de Zee haer lijcken geven,
En Adam al zijn zaed zien voor hem ſtaen, en leven.
De Cæſars zullen uyt haer tomben hemelwaert
Een grooter Cæſar zien, en vluchten al vervaert
Voor zijn ſtrengh aengezicht: de Vorſten eyſ'lijck huylen:
Ach bergen valt op ons! verſteeckt ons helſche kuylen!
Ons ſcepters hebben uyt, ons glori heeft gedaen:
Wat vyerſchaer ſpantmen hier: wie kan voor hem beſtaen.
't Geſlacht der Ioden met verwonderingh zal ſpreken:
Dit 's hy wiens zyde met een yzer wierd doorſteken:
Dit is hy die betrad de dorpels van ons huys,
En hingh op Golgotha gedoemt, en ſtorf aen't Kruys:
Waer bergen wy ons ziele! het dun getal der vromen,
Dat Chriſtus door 't geloove heeft vrolijck aengenomen,
En 's weerelds pracht verſmaed, en had om zynen Naem
Noch ſchat, noch borgerſchap, noch ſtaet, noch lof, noch faem,
Maer ramp, en tegenſpoed: ia wierd vaeck vander eerden
Verdelght van felle beuls met koorden, vuyr, en zweerden:
Dat Chriſten hoopken zal ter rechterhand vooraen
Geplaetſt zijn lichten blyde op zynen Heyland ſlaen,
En vliegen Hemelwaert nae boven, als 't zal hooren
Die vreughdenrijcke Stem: *Komt hier mijn uytverkoren:*

2361 *Zijn lichten* voor „zijn oogen," hier van de gezaligden zeer eigenaardig gezegd, om den ſchitterenden glans, die er uitſtraalt.

En met een Feeſtgewaed omgord van enckel Zon
Verzellen gaen om hoogh den tweeden Salomon:
Die om elck nae verdienſt zijn vonnis uyt te meten,
Is op geen Stoel van goud, en elpenbeen gezeten,
Maer inde wolcken bralt, met grooter Majeſteyt
Als Eſaias zagh voorheen Gods heerlijckheyd:
Bralt zegge ick op een Throon, die vande Seraphynen
Gedragen, niet en doet als blixemen en ſchynen,
En werpen ſtrael op ſtrael. ziet hoe verbaeſt voor hem
De Goddelooze vli'en dees donderende Stem:
Vervloeckte gaet van my! 't berouw komt hier te ſpade:
Geen aflaet geeftmen hier: hier ſchenckt God geen genade:
Ziet hoe al 't Helſche Spoock met zeldzaem gekrioel
Met zynen peckſtock ſtouwt de Zielen inden Poel.
Ziet hoe Beëlſebub zijn kerckers en zijn holen
Met zwavel propt, en met onleſſchelijcke kolen,
En pijnt de naeckten met een endelooze dood:
Terwijl de Chriſten Rey in Abrams zachte ſchoot
Gewenſchte ruſt geniet, en inden Paradyze
't Verborgen Manna ſmaeckt, en nut der Eng'len ſpyze.
Ghy Bondgenooten Gods gaet in door d' enge poort
Nae deze Bruylofts Feeſt, en blyſchap noyt gehoort,
En met uw voorbeeld, en oprechtigheyd wilt nooden
Tot uw gemeenſchap ſteeds het overſchot der Ioden:
Dat nae veel zwarighe'en, nae veel geleden ſmaed
Den Zoon zal kuſſen, en de Goddelijcke raed
Gehoorzaem zijn, nae dat 't getal vervult zal wezen
Der Heydenen, die God en 's weerelds Heyland vreezen.

SIMEON.

Lof zy Iehova die ons wormkens vrund'lijck is,
En toont den rijcken ſchat van zijn geheymenis:
Die zynen Engel zend uyt 's Hemels hooge kercken,
Om ons t' ontſluyten wat wy hebben aen te mercken
In Iacobs droeven val, en iammerlijcke ellend.
Mijn Chriſtenen, dit in uws herten tafel prent:
Aenmerckt Gods ſtrengheyd aen de geen die hem verachten,
Zijn groote goedigheyd aen al die op hem wachten.

DOOR EEN IS 'T NU VOLDAEN.

2376 *'t Helſche Spoock:* Zie vs. 2244.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

HIERUSALEM VERWOEST.

Offchoon het Treurfpel van Vondel, tot welks nadere befchouwing wy thands overgaan, wat vorm, gedachten en diktie betreft, verre boven zijn eerfteling ftaat en een verbazende vooruitgang by hem toont, zoo ontbreekt daaraan toch iets, 't welk men in het Pafcha wel aantreft, en dat in een Tooneelftuk algemeen wordt befchouwd een hoofdvereischte te zijn, te weten, een dramatifche knoop. In het Pafcha ftrekt tot onderwerp de groote en belangwekkende vraag, of het den Israëlieten al dan niet gelukken zal, zich van het juk der dienstbaarheid te bevrijden: terwijl de gebeurtenisfen, in het ftuk vermeld, nu eens tot een bevestigende, dan weder tot een ontkennende beäntwoording dier vraag fchijnen te leiden, tot dat de algeheele verdelging van den Farao en zijn heirleger daarvan de oplosfing geeft. Op die wijze wordt, gedurende den loop van het ftuk, de lezer omtrent den afloop der zaken gehouden in die onzekerheid, welke gefchikt is zijn nieuwsgierigheid op te wekken en voortdurend te boeien. In Hierufalem Verwoeft daar en tegen doet zoodanige hoofdvraag zich niet voor: het lot der ftad is reeds beflist, en het eenige, wat nog twijfelachtig zoû kunnen fchijnen, is het lot, dat de gevangen Joodfche vrouwen, en inzonderheid der dochter Sion, te wachten ftaat; doch daar het den lezer reeds van den beginne duidelijk moet zijn, dat het met deze ongelukkigen in geen geval voordeelig kan afloopen, en zy zich of de flaverny of een ellendig zwerven zullen moeten getroosten, is dit alternatief weinig gefchikt om zijn nieuwsgierigheid te prikkelen, ja, is hem zelfs de uitkomst vrij onverfchillig. Het ftuk is dan ook minder een treurfpel, dan wel een treurzang; en men moet by de befchouwing daarvan al de regels ter zijde ftellen, aan welke men anders gewoon is een drama te toetfen; en het, in overeenftemming met hetgeen de tytel belooft, alleen aanmerken als een voorftelling van het verwoeste Jerufalem, en van de rampen, waarmede die verwoesting gepaard ging of, liever nog, als de aanvangregels het opgeven, van de wraak Gods over de zonden en ongerechtigheden van 't Joodfche volk. Zelfs mogen wy onzen dichter niet te hard vallen, dat hy ons geen drama leverde, gelijk wy het, naar onze wijze van zien, verlangen, wanneer wy bedenken, dat hy zich zeer goed verontfchuldigen kon door ons te wijzen op een der meesterftukken der oudheid, en wel op de Perzen van Efchylus, welk ftuk insgelijks niets anders is dan een doorloopend klaaggedicht over een geleden nederlaag. Met het oog dus, niet op hetgeen wy gewenscht zouden hebben, dát Vondel geleverd had, maar op hetgeen hy heeft willen leveren, en ook werkelijk geleverd heeft, gaan wy tot de befchouwing van dezen zijn tooneelarbeid over.

Het is Jozefus (in de lijst der perſonaadjen een „dapper voorvechter der Joden” genoemd, welken tytel ik echter twijfel of de Joden hem wel algemeen zullen toekennen), die als voorredenaar optreedt of de expozitie doet. Reeds de eerſte woorden, welke hy ſpreekt, brengen den lezer op ’t ſtandpunt, waaruit deze wat reeds gebeurd is en nog gebeuren zal moet beſchouwen. Het geldt hier de voltrekking van Gods wraak. Merkwaardig is vooral de theologie, door Vondel met zoo veel oordeel den Joodſchen geleerde in den mond gelegd. Het denkbeeld, hier geüit, dat de wraak Gods niets „zoo zoet” vindt

Als der Godloozen merch, en't ſnoo verbaſtert bloed,

is geheel pasſend, zoo aan de oud-testamentiſche leer, waarin Jozefus was opgeleid, als aan de ſchriklijke ondervindingen, door hem opgedaan. Treffend, en doorgaands in fraaie regels vervat, is de ſchildery, welke de ſpreker vervolgends ophangt van den ellendigen ſtaat, waartoe de Stad geraakt was: uitmuntend, ja ſchier niet te verbeteren, de tirade, waarin hy van vs. 55—74 zijn eigen pozitie beſchrijft: en aandoenlijk het gebed tot God om erbarming, waarmede hy zijn beſchouwing van hetgeen den overwonnelingen te wachten ſtaat beſluit.

Jozefus verlaat het tooneel, en nu treedt Titus op, door als ’t ware een tweede voorſtelling van ’t gebeurde te leveren; maar deze reis van ’t Romeinſche ſtandpunt genomen. Niet zonder recht toont hy zich geſtreeld door den behaalden roem en meet hy de grootheid en ’t gewicht der overwinning af naar de hardnekkigheid van den wederſtand en naar de belangrijkheid der vernielde ſtad. Wel is waar zoû de lof, dien hy zich zelven ſchenkt, beter uit den mond van een ander geklonken hebben, en vooral zijn rodomontade van vs. 251—268, hoe ſchitterend ook van poëzy, pleit niet voor zijn nederigheid; — maar men bedenke hierby, dat men in Vondels eeuw nog niet zoo kiesch op dit ſtuk was als tegenwoordig, dat men er over ’t algemeen vrij rond voor uit kwam, als men meende, eenigen prijs verdiend te hebben. De dichter kon zich bovendien hier verſchoonen met talrijke voorbeelden uit de hem bekende, vooral Spaanſche ſtukken, waarin het byna nimmer aan dergelijke ſnockeryen ontbrak.

De dialoog, die nu volgt, tusſchen Titus en Librarius, is vol treffelijke regels, en getuigt voor de bekendheid van Vondel zoo met de Romeinſche als met de Joodſche geſchiedenisſen; het daarby verhandelde ſpreekt echter over ’t geheel meer tot het verſtand, dan tot het gevoel, en, zoo het al by lezing bevallen kan, het is minder geſchikt om in den Schouwburg indruk te maken op toehoorders, die er niet zoo zeer heengaan om onderwezen, dan om geroerd te worden.

De Rei van Roomſche ſoldaten, die den triomf van hun veldheer bezingen, munt uit door levendigheid van ſchildering, gemakkelijkheid van verſifikatie en een opwekkend metrum, juist als hier te pas kwam.

Met dezen rei is de *Eerſte* Handel (waarin eigenlijk niet gehandeld wordt) beſloten, en nu treedt de dochter Sion op met hare *Staetjoffers* en een ſleep Joodſche vrouwen. Wie Vondel eigenlijk met deze dochter Sion bedoeld heeft, is niet volkomen duidelijk: en dit is — vooral daar het een hoofdperſoon geldt — een fout te noemen. By het lezen van ſommige plaatſen zoû men geneigd worden, haar voor een allegoriſche perſonaadje te houden, die Sion zelf vertegenwoordigt: en zeker is deze opvatting niet in ſtrijd met den geest van den tijd, waarin Vondel ſchreef, en toen het de gewoonte was, niet alleen Steden, maar ook Deugden, Ondeugden, goede en ſlechte Eigenſchappen, even als handelende perſonen, ten tooneele te voeren. Maar, behalve dat ſommige gezegden en verrichtingen, welke der Dochter Sion worden toegedicht, alleen eigen kunnen zijn aan een individu, mogen wy gerust aannemen, dat Vondel, in weêrwil dat hy zijn eerſte opleiding by de Rederijkers genoten had, toch te veel natuurlijk gevoel had, om niet te beſeffen, dat het optreden der

Stad zelve, die, als een vrouw, onder de gewone kenmerken van nood en ellende, haar diepen rouw klaagde aan 't Publiek, dat Publiek vrij koud laten, en al het aesthetisch treffende van Jerufalems val te loor zoû hebben doen gaan. Het waarfchijnlijkst komt het my dus voor, dat Vondel hier wel een Joodfche Vorftin of vrouw van hoogen rang, maar deze tevens als type van de Stad, ja van de geheele Joodfche Natie, heeft willen voorftellen.

De aanhef van den *Tweeden* Handel, waarin de dochter Sion over de vergankelijkheid van 't ondermaanfche uitweidt en den val der ftad beweent, levert een bewijs op, dat Vondel de oude fchrijvers beftudeerd had, als zijnde een navolging van de klacht van Hekuba, waarmede de Troas van Seneka geöpend wordt, en die in 't oorfpronkelijke dus aanvangt:

Quicunque regno fidit.

Zy, die het Latijn niet machtig zijn, zullen zich kunnen overtuigen van hetgeen ik hier zeg, door de overzetting, welke Vondel zelf van de Troas maakte en onder den tytel van „de Amfterdamfche Hekuba" in 't licht gaf, na te flaan, en de eerfte regels met deze klacht van de dochter Sion te vergelijken.

Wy bekomen hier voor de derde reize een tafereel van het voorgevallene, doch nu met nog talrijker en nog meer ijzingwekkende byzonderheden verrijkt. Bovendien is de befchrijving, die hier gegeven wordt, wel gefchikt om indruk te maken, om dat het niet een bloote toefchouwer, een zegevierend veldheer is, die fpreekt, maar een der voornaamfte en rampzaligfte flachtoffers van den ramp, die haar Vaderland getroffen heeft. De alleenfpraak wint al meer en meer in aandoenlijkheid en kracht, en het tooneel wordt vooral levendig van het oogenblik, dat zich de Joodfche vrouwen en maagden in het gefprek mengen. Onwaarfchijnlijk by den eerften opflag, en toch waar, uit het leven gegrepen, is de voorftelling der dochter Sion, die (vs. 752) haar jammerlijk wee nog voeden wil door zich nog heviger weeën te laten verhalen. 't Is Rachel, die om haar kinderen treurt, en niet vertroost wil wezen. De beurtzang der Reien, waarin het ijsfelijke voorval verhaald wordt van de moeder, die haar eigen kind flachtte om haar honger met zijn vleesch te ftillen, fluit op een treffende wijze de opfomming der jammeren, waaraan Jerufalem ten prooi is geweest. Die beurtzang is een meesterftuk, zoo wel wat de ordening van het geheel als de behandeling der deelen betreft. Het hart moge terug krimpen voor de vreefelijke fchilderingen van den gepleegden gruwel, wy bewonderen te gelijk de kunftige wijze, waarop de Dichter, door de redenen, welke hy der ongelukkige moeder in den mond legt, ons medelijden voor haar opwekt: waarop hy ons byna doet gelooven, dat, by den overmaat van ellende, die haar trof, zy onmachtig worden moest om weêrftand te bieden aan dien aandrang, die de natuur in haar boezem tot zwijgen bracht: waarop hy den affchrik, de verontwaardiging, welke wy jegens haar gevoelen moesten, op haar beulen overbrengt.

Treffend ook is de overgang, waarmede het vervolg zich aan den Beurtzang fluit. De komst van Jozefus brengt nu een afwisfeling te weeg, door de befchrijving, welke hy geeft van het offerfeest, ter eere van Titus gevierd, en van wat daarmede in betrekking ftaat. Echt dichterlijk is vervolgends — vooral van vs. 1161—1174 — de fchildering van het lot, dat de Joodfche verwonnelingen getroffen heeft of nog te wachten ftaat. Doch al wat hy verhaalt dient alleen om den rouw zijner toehoorderesfen nog te verzwaren, en wy gevoelen by het lezen, dat de raad, welken hy haar ten flotte geeft, om de genade des verwinnaars in te roepen, door geen gunftige uitkomst bekroond zal worden, en dat alleen zijn medelijden hem aanfpoort, haar nog met een flaauwen fchijn van hoop te ftreelen.

Na een nieuwen treurzang der Jodinnen, wordt de *Derde* Handel aangevangen met een vierden terugblik op 't voorgevallene. 't Is thands een Priester, die, als zoodanig, den val des Tempels betreurt: deze perfonaadje neemt voor 't overige aan de handeling geen deel, en

zijn opkomst en zijn vertrek zijn beiden weder weinig gemotiveerd: — en toch is er in dat opdagen en weder verdwijnen der perfonen, in hun rondwaren over 't puin der verwoeste ftad, iets dat ons onwillekeurig aangrijpt en roert. Wy zien als 't ware die ongelukkigen, thands van huis en verblijfplaats verftoken, als fchimmen over het tooneel der verwoesting heen en weder zwerven: en offchoon elk op zijn eigen wijze zijn klaagtoonen uitftort, de toon, dien zy aanflaan, en het voorwerp van die klacht blijven immer dezelfde.

Na den Priester Phineas, zien wy de dochter Sion terugkeeren en de genade van Titus affmeeken. Het eerfte gedeelte van dit tooneel is in vele opzichten, wat den ftijl betreft, beneden de rest van 't ftuk, en wordt vooral ontcierd door de misfelijke tusfchenwerpfels, waarmede het bezaaid is. Toch herkennen wy den Dichter weder, wanneer wy ons in vs. 1598-1603 getroffen gevoelen door een even menschkundige als poëtifche greep. De Joodfche vrouwen, hoe ook door fmart en wanhoop overmeesterd, ontwaren op eens, dat Titus voor het uitgeputte hoopjen volks, 't welk der verdelging ontkomen was, nog bevreesd is, en nu flikkeren, voor een oogenblik, de erfelijke nationale trots en de zielskracht weder op, om zich in ftoute en tergende taal lucht te geven. Fraai en levendig wordt weldra dat zelfde tooneel, waar de dialoog in korte zinnen is voortgezet. In deze foort van fnelle famenfpreking, waarin Vondel tot nog toe onnavolgbaar is gebleven, toont hy zich reeds hier een meester.

Na dat Titus de klagende vrouwen met kranken troost heeft heengezonden, treedt een Rei van Priesteren op, die, als een weêrflag op hetgeen door Phineas gezegd is, de teekenen en profecyen opfomt, waarmede aan de ftad haar naderende val was verkondigd geworden, — en daarmede den *Derden* Handel befluit.

In den *Vierden* Handel treedt Titus wederom te voorfchijn, om aan den Hopman Terentius de Landvoogdy over Judea op te dragen en hem de noodige onderrichtingen mede te deelen, waaronder deze behoort, dat de fteenhoopen bezet en doorzocht worden, ten einde den booswicht Simon, die zich onder 't puin verfcholen houdt, te vangen. Van dien Simon intusfchen wordt niets meer vernomen: en dit is ongetwijfeld een gebrek in een tooneelftuk, waar geene handeling moet worden aangegeven, zonder dat men er den uitflag van te weten komt. In het volgende tooneel ziet men de Joodfche vrouwen fteenen op elkander ftapelen om de dochter Sion onder te verbergen en haar zoo doende aan de nafporingen der Romeinen te onttrekken. Ook hier vinden wy wederom een navolging van Seneka, en wel van het tooneel in de Troas, waarin Andromaché haar zoon Astyanax, wiens dood de Grieken eifchen, in het graf van Hektor overbrengt. — De Drosfaart Fronto komt op om de vrouwen te halen en in flaverny mede te voeren; doch hy mist de vorftin; vergeefs pogen de Jodinnen hem diets te maken, dat zy dood en begraven is; hy wantrouwt haar verhaal, wil het lijk met eigen oogen aanfchouwen en gelast de graftombe om te halen; waarop het bedrog uitkomt. Alle fmeekingen zijn nu vruchteloos: de gevangenen moeten den verwinnaar volgen en beklagen haar lot in een aandoenlijken treurzang, die met recht den naam van *elegie* mag dragen, dewijl hier, even als in de oorfpronkelijke elegiën, de uitroep van fmart, in elk koeplet eenige reizen herhaald wordt. Gelukkig is in dezen Rei de maat gekozen, die den diepen klaagtoon zoo natuurlijk terug geeft, en de geftadige weêrgalm van rouw en gejammer heeft iets dat het hart byzonder aangrijpt en treft.

Het ftuk zoude eigenlijk met dit wegvoeren van de laatfte gevangenen uit zijn; maar volgends den eisch der kunst moest er, ook zelfs by de voorftelling der grootfte jammeren, toch altijd een troostgrond aangewezen, een uitzicht voor de toekomst geöpend worden. Aan de wrake Gods was voldaan: men moest Hem thands ook kennen als getrouw in zijn beloften aan wie Hem vreezen. Daartoe dient de *Vijfde* of *Lefte* Handel, waarin de Kristenen uit Pella in het verwoeste Jerufalem de overblijffels van hun haardfteden en

geſtorven vrienden komen zoeken en door den Landvoogd gunſtig worden ontfangen; terwijl de Engel Gabriël hun de oorzaken van den val en ondergang des Joodſchen volks openlegt en hen wijst op de toekomſtige vestiging van het rijk des Verlosſers.

Gerekt en van vrij minder gehalte dan het voorgaande is die redevoering van den Engel, en men kan bemerken, dat de Dichter die als 't ware *pour l'acquit de sa conscience* geſchreven heeft en niet langer bezield was door de liefde voor zijn onderwerp, welke hem by 't ſamenſtellen der vier eerſte Bedrijven zulk een rijkdom van denkbeelden en van ſtijl ingaf. Vooral de ſchildery van het galgeveld (vs. 2221—2236) is, zoo niet ongepast en te aardsch in den mond van een Aartsengel, voor 't minst te getrouw en te uitvoerig naar de natuur gevolgd. 't Is echter nog de vraag, of de Dichter hier niet op zijn Publiek gerekend hebbe, en of niet juist die *berijmde Justitie* geſchikt was om een machtig effekt te maken op de Amſterdamſche toehoorders van zijn tijd. Wie zoû er aan durven twijfelen, wanneer wy nog heden ten dage, in onze filanthropiſche eeuw, de joelende, gapende en belangſtellende menigte zien, die zich, wanneer er recht gedaan wordt, om het ſchavot verzamelt? — Van weinig beter allooi is de voorſtelling van „'t Helſche Spoock," dat de zielen met zijn pikſtok in den poel ſtouwt (vs. 1375, 1379), letterlijk gevolgd naar de oude prentjens van dien tijd, doch daardoor zeer ongunſtig afſtekende by het echt Bybelſche en daardoor hoog poëtiſche, dat juist hier voorafgaat.

Ik heb reeds gezegd — en het zoû, buiten dat, elken lezer in 't oog zijn geſprongen, — dat de taal, waarin dit Treurſpel geſchreven is, een grooten vooruitgang toont: ja, er is een veel grooter verſchil te dien opzichte tusſchen het *Paſcha* en *Hieruſalem Verwoeſt*, dan tusſchen dit laatſte en Vondels beste ſtukken. Men vindt in *Hieruſalem verwoeſt* byna geen bastertwoorden meer, althands niet daar, waar het Neêrduitsch hem een voldoende uitdrukking ſchonk: en daar en tegen wemelt het van juiste, gelukkig gekozen of geſmede, van ſchilderachtige woorden. De ſtijl is over 't algemeen zuiver, helder en vloeiend: en verhevene, treffende, aandoenlijke gedachten of toeſtanden worden ook verheven, treffend, aandoenlijk uitgedrukt. Doch een meer gezachhebbend kunstrechter heeft over dit kunstprodukt een oordeel geveld, waarby het onze ſlechts zwak luiden kan. Het is Vondel zelf, die in het Naſchrift, geplaatst achter de eerſte uitgave zijner gedichten (1644, by Joost Hartgens) alle zijne vroegſte voortbrengſelen in één ſlag verwerpende, *Hieruſalem verwoeſt* alleen een plaats onder zijn overige meesterſtukken heeft waardig gekeurd.

Waarſchijnlijk achtte de dichter by de voltooijing van het voorgaande Treurſpel zijn taak nog niet ten vollen geëindigd en heeft hy, om zijn ſchildery van den ellendigen ſtaat, waartoe Jeruſalem vervallen was, door het ſchetſen van haar voormaligen luiſter levendiger te doen uitkomen, er by wijze van Naſchrift den volgenden Lofzang of Aanhangſel achtergevoegd, dat, gelijk de tytel het reeds aanwijst, naar aanleiding van den 122en Pſalm vervaardigd is.

DAVIDS LOFZANGH

VAN

HIERVSALEM:

DIE HEERLIJCKE EN HEYLIGE STAD GODS.

OF

EEN POËTISCHE UYTBREYDINGE

OVER DEN 122. PSALM.

Ick verheuge my dies dat my gezeyd is, &c.

1.

WANNEER ick over 't hoofd Ieruſalems zie hangen
Het uytgetogen zweerd dat haren ſchedel dreyght:
Wanneer ick Sion zie met ketenen gevangen,
En dat zoo ſchoonen Zon haer p'ruyck ter aerden neyght:

2.

Als ick ons daecken zie en muren omgevallen,
Ge-effent met het gras dat 't leeghſte dal beſloegh,
En't pratte Babilon met dees' Tropheen gaen brallen
Die David zegenrijck den Philiſtijn ontjoegh:

3.

Dan ſterft mijn hert van rouw, dan gaet het op een ſchreijen,
Dan ben ick als de ſneeuw die voor den Zomer ſmelt:
Dan gaet mijn droeve ziel in't dal van droefheyd weijen,
Daer ſtadigh eenen ſtroom van vochte peerlen zwelt.

4.

Maer als ick, wederom gekomen tot my zelven,
De ſpitſen ryzen zie van't heerlijck nieuw gebouw,
Den Tempel en't Paleys, die prachtige gewelven,
Dan ſchep ick zo veel vreugds als voormaels was de rouw.

5.

Dan ſpreeck ick by my zelf: o Salem uytverkoren!
Van blyſchap iuyght mijn hert, van vreugd ontſpringt mijn ziel,
Om dat, ick weet niet wie, my luyſt'ren komt in d' ooren:
De Stad is we'er gebouwt die voormaels neder viel:

6.

God God heeft aengezien 't boetveerdige verned'ren
Van zijn twaelfſtammigh volck gevangen aen d' Euphraet,
De Tempel wederom met Marmorſteen en Ced'ren
Den Sterren 't voorhoofd bied, en nae de Wolcken gaet.

7.

Het Heylighdom dat praelt met goude en zilv're vaten:
De Prieſt'ren op een nieuw 't hoog Altaer ſmoocken doen:
Men hoort de Rund'ren we'er en vette Koeijen blaten,
Welcx ſmeer geheylight is om 't offervuyr te vo'en.

8.

Klimt op in 's Heeren huys, klimt op in't huys des Heeren,
Van onzer Vad'ren Stad de poorten open ſtaen.
Laet 's Prieſters lippen u Gods Wet en zeden leeren,
En aen zijn voetſchabel roept uwen Koningh aen.

9.

O uytverkoren Stad! o Moeder aller Steden!
Door 's Hemels ſchickingh zelf, niet by geval geſticht,
Tot een byzonder eynd, door 's Opperſten beleden;
Ghy zult mijn doelwit zijn, en ſtof van mijn gedicht.

10, 12 *Smelt* en *zwelt:* hier in pasſieven zin gebezigd; wanneer Vondel anders gewoon is *ſmilt* en *zwilt* te ſchrijven.

35 *Door 's Opperſten beleden:* d. i.: „onder 's Opperſten toezicht."

10.

O eere van Iudeen! o Zetel vande Stammen
Die met den heyl'gen glans eens Godheyds zijn bekleed!
Ghy blinckt met 's Koninghs kroon, en 's Tempels heyl'ge vlammen,
Dat elck een die u ſiet van u te ſpreken weet.

11.

Den yver my verſlind, en krenckt bynae mijn zinnen
Wanneer ick vieren help op 't ſtatighſt 't hooge Feeſt:
Dan ben ick naulijcx menſch, maer een der Cherubinnen:
Mijn Lichaem is wel hier, maer elders mynen Geeſt.

12.

Men ziet een weereld hier van menſchen t' zamen dringen,
Van wijd en zijd te hoop vergadert op een ſte':
Gelijck de vloeden die van hier en daer ontſpringen,
En geven zich op 't leſt uyt d' enghten in een Zee.

13.

De Prieſterlijcke Rey, welrieckende van't ſmeeren,
Uytmuntende in çieragie, elcx aenzicht tot zich haelt.
In rocken, gordels, hoen, en geſchakeerde kleeren,
In goud en klaer geſteente het oogh bynae verdwaelt.

14.

't Slachtoffer eerſt gehecht geknoopt aen 's Altaers hoornen,
Met zijn warm ingewand het heyligh plat beſlaet.
Den Hemel, die zich om 's volcx zonden gingh vertoornen,
Op d' Offerhanden ziet, en zich verzoenen laet.

15

Daer vanght dan 't loven aen, daer zingtmen Gode Pſalmen:
De wind het ſnarenſpel en't Goddelijck Muſyck
In't hangende gewelf doen d' Echo wedergalmen.
Dan juychenſe als om ſtrijd met d' Eng'len algelijck.

16.

God Iacobs, roepen zy, van kalveren noch ſtieren
Kan 't uytgeſtorte rood afwaſſchen onze ſmet,
Maer een veel eed'ler bloed van't ſlachtſchaep goedertieren,
Ons allen tot een zoen en offer voorgezet.

51 *Hoen: hoeden* voor „hoofdbekleedſels."

17.

Wy zien alleen op Hem, op Hem alleen wy oogen.
  Hy word door deze dienſt ons levende afgebeeld.
O komt MESSIAS! komt, en helpt ons onvermogen,
  Op dat de ſchaduw vlie die ons voor d' oogen ſpeelt.

18.

Lof lof zy Gode en't Lam dat eer de ſterren bloncken
  Ons met zijn dierbaer bloed hem zelven heeft gekocht.
Heft als gevleugelt op uwe herten leegh gezoncken,
  En draeght des hoochſten roem ten wolcken inde locht.

19.

O peerle van het rijck! o hoofdſtad uytgelezen!
  Noch zwyge ick dat in u van elpenbeen en goud
Staet vol van majeſteyt de rechterſtoel gerezen,
  Daer elck zijn vonnis haelt als Iuda vierſchaer houd.

20.

Hier dringtmen voor 't paleys. d' een moet den Koning ſpreken,
  En d' ander hem te zien is al zijns herten wenſch:
Zoo flucx hy zich vertoont is elcx gemoed bezweken,
  Als hy meer God gelijckt dan eenigh ſterflijck menſch.

21.

Dat Memphis 't hoofd inhael, en vry den moed laet dalen
  Voor 't glinſt'rende Kaſteel dat inde bergen light.
Dat Sidon niet eens droom dees' ſpitſen t' achterhalen,
  En Tyrus elders wende haer ſchaemrood aengezicht.

22.

Zy pronckt gelijck de Bruyt eens Koninghs hooghverheven.
  Kleynoodgie is haer çieragie, en purper hare dracht.
Den Hemel ſcheen verlieft zijn trouwe aen haer te geven,
  En heeft om dees' Godin alle and're ſte'en veracht.

23.

Zy ſchijnt een Paradijs omhelſt van zilv're beken,
  Een Eden daer het Mann' aen't hout des levens groeyt,
Een rieckende prieel dat nergens by geleken
  Geen wintervlagen voelt, maer altijd jeughdigh bloeyt.

88 *Godin* is wel wat heidensch in een Pſalm, waarom ook in de latere uitgaven het gandſche vaers veranderd is in:

En heeft, om eene ſtadt, alle and're ſteên veracht.

90 *'t Hout des levens:* is „de boom des levens."

24.

Zy treed gelijck een Paeuw, wiens ſchemerende ſchachten
De ſchoonſte Vogl'en zelf ontluyſt'ren heel beſchaemt.
Maer zacht, mijn Zangeres! daer ſchiet in mijn gedachten
Dat zy geen roem ontbeert die alſins is befaemt.

25.

'tZy dat ick dan aenzie dat binnen uwe wallen
'tHoofd Levi vet gezalft, en Iuda word gekroont:
Datze elck nae haren ſtaet op't alderheerlijcxt brallen,
En dat d'een 't heylighdom, en d'ander 't hof bewoont:

26.

Het zy dat ick aenzie, dat ghy begrijpt de Kooren
Van't blinckende gewelf 't welck Gode is toegewijd,
Daer d'Hemel de gebe'en der Heyl'gen wil verhooren,
En als wy zijn vervloeckt ons we'er gebenedijd:

27.

Het zy ick u aenſchouwe als 't beeld, dat ons nae 't leven
Een Stad voor oogen bootſt, waer van dat yder een,
Elck een die vande Geeſt des Heeren word gedreven
In't leſt der dagen word een levendige ſteen:

28.

Het zy ghy 't munſter my wilt van die Stad toeſchynen
Daer onzer Vad'ren God van is de Timmerman,
Wiens poorten Peerlen zijn, wiens muren zijn Robynen,
Een Stad die eeuwigh blijft, noch zich bewegen kan:

29.

Ghy zijt Ieruſalem en blijft mijns herten weelde.
Dat Iacob als hy is ontlaſt van Babels juck
Van verre u heyl toewenſchte, en zynen zegen deelde!
Dat op uw minnaers daelde een regen van geluck!

109 *Munſter:* „monſter, model, voorbeeld."
110 *Timmerman:* Men zoude thands dit woord in de hooge poëzy niet dulden; en Vondel zelf heeft het in zijn latere vaerzen ook niet gebezigd: Waarom? — *Akkerman, ambachtsman* noch *oorlogsman* zal men verwerpen. — 't Is om dat de laatſte woorden meer een *genus* uitdrukken, waarbij de verbeelding zich de perſoon, waarvan geſproken wordt, onder de gunſtigſte vormen kan voorſtellen; terwijl de aanduiding van een bepaald beroep of bedrijf de gedachte op iets burgerlijks, iets trivaals vestigt. Om die zelfde reden zijn *handelaar, bouwheer. kunſtenaar,* enz. dichterlijk, en zijn daarentegen *lakenkooper, metſelaar, koorddanſer, muzykant,* uit den deftigen dichttrant verbannen. A.
115 *Deelde* voor „uitdeelde."

30.

Vermids de brand des twiſts ne'erblixemt hooghe muren,
En voorſpoed inde ſchoot van vrede en eendracht ruſt,
Moet vrede in u altijd en eeuwiglijcken duren,
En't vuyr des dullen krijghs ſteeds blyven uytgebluſcht.

31.

Om onzer broed'ren wil, ter liefde vande vrunden,
Die ghy een herbergh ſtreckt en aengename woonſt',
Wy hertelijcker noch u vrede en welvaert gunden,
En wenſchen dat ghy groeyt en bloeyt op't alderſchoonſt'.

32.

Om d' heyl'ge dorpels oock, die binnen uwe veſten
Geplaetſt zijn, en betre'en van Aärons geſlacht,
Ick ſteeds betrachten wil al 't geen u dient ten beſten,
Gelijck een die uw heyl zijn heyl te wezen acht.

DOOR EEN IS 'T NU VOLDAEN.

Behalve het dichtſtuk van de *Heerlijckheyd van Salomon*, naar Bartas, vroeger in dit deel opgenomen, en 'twelk weinige dagen na *Hieruſalem verwoeſt* in 't licht kwam, mag ook het hierachter geplaatst *Zedigh Gedicht vande Ydelheyd der Menſchen enz.*, hoewel het geen zekere dagteekening draagt, onder Vondels voortbrengſels uit dit tijdvak gerangſchikt worden. Nieuwe denkbeelden zullen wy te vergeefs zoeken in dit ſtuk, waarvan het onderwerp door een leger van dichters voor en na Vondel behandeld is. De uitvoering ſtaat by de laatst voorgaande ſtukken verre ten achteren, en herinnert ons eenigermate die van het *Treurdicht op Henricus de Groote.*

ZEDIGH GEDICHT,

VANDE

YDELHEYD DER MENSCHEN EN WANCKELBAERHEYD

DER

KONINGH-RIJCKEN.

1.

ELCK heeft gebiedens Luſt, elck tracht naer hooge ſtaten,
Na eenen Tytels glans, nae Myters, Staf en Croon,
Na Biſdom, Graeflijckheyd, en Rijcken boven maten:
Elck wil als aerdſen God hier bouwen zynen Throon.

2.

Indien ſulcx heyl aenbrocht, ick wild oock daer na ſtreven
Om 't ampt eens Vorſten, Graefs of Koninghs te bekleen,
Maer overmids ſulcks heyl aenbrengen kan noch geven,
Verfoey ick 't al gelijck, en acht van allen geen.

3.

Wat ſegh ick, zijn dan niet Monarchen hoogh gebooren?
Als met den heldren glants eens Godheyds aengedaen:
Dien ſelden haers gelijck of niemand komt te vooren
Kan ergens ſalicheyd dit Heyl te boven gaen?

4.

't Is waer ick latet toe, datſ' uyterlijck voor d'oogen
Sijn met een wolck om-ſchaut van grooter Majeſteyt:
Maer innerlijck in't hert, is 't niet als waen en loogen,
Is 't vol van ſlaverny, druck en katyvigheyd.

ZEDIGH GEDICHT: deze tytel, blijkbaar een ſlaaſſche navolging van 't Fr. *poème moral*, kan hier alweêr als een ſtaaltjen dienen van het misbruik, 'twelk van den adjectivalen uitgang *ig* gemaakt werd, en zoo dikwerf tot belachlijke en verkeerde woordvormingen geleid heeft.

8 *Verfoey* moet worden opgevat als „verſmaad;" aan *verfoeien* wordt heden ten dage een meer onedele beteekenis gehecht.

10 *Aengedaen* is „bekleed."

11 *Haers gelijck:* d. i.: „huns gelijken," namel. „hun medemenſchen," en men verſta den zin aldus: „die zelden of nooit aan iemand anders te beurt valt."

16 *Katyvigheyd* is „ellendigheid, rampzaligheid." Zie bl. 120, vs. 56.

5.

De Croon al ſchenckt'ſe een Son van Gout èn Dyamanten
Is haer een laſtigh pack: de zyde en purper dracht,
't Lijf noopt met ongemack: de Dienaers en Trawanten
Haer 't harte beven doen, en ſorgen dagh en nacht.

6.

Den Sçepter zijnſe moe te hand'len en te dragen,
Om dat meer Rijcken niet ſtaen onder haer gebiedt:
Is d'eene werelt haer, en hoorenſe gewagen
Van't ander werelts Rijck, zy huylen van verdriet.

7.

Zijn d'Onderdanen veel, veel valter te beſtieren:
En na de volckren zijn in zeden onderſcheen,
Zy onderworpen zijn elx zeden en manieren,
Of d'een of d'ander raeckt te lichtlick op de been.

8.

De Moſt haer edick is, hoe zoet en uytgenomen:
Bancket noch Veneſoen haer honger niet verſaet:
's Nachts als een ander ruſt ſo ſchiet haer in haer dromen
Dat yemand na haer kroon of na haer leven ſtaet.

9.

De vyanden zijn veel van binnen of van buyten,
Is 't een rumoer geſliſt, het ander dat ontſtaet,
Van buyten ſtaet haer toe des vyants heyr te ſtuyten,
Van binnen toe te ſien voor oproer of verraet.

10.

Soo haer den ſeghen miſt van welgeboorne Soonen,
Of iſſer maer een vrucht, ſy ſorgen voor miſval:
Zijn oock de Kindren veel ſy duchten om de Croonen,
Een bloedigh ſtrengh gevecht ten leſten volgen ſal.

19 *Noopt:* De ware beteekenis van *nopen* is „prikken, ſteken," en vandaar de overdrachtelijke van „voortdrijven." De ruiter *noopt* zijn paard met de ſporen, de herder zijn vee met den prikkel, een omſtandigheid den mensch tot handelen enz. Hier ter plaatſe evenwel is 't onjuist gekozen, omdat er altoos een beweging by onderſteld wordt.

20 *En ſorgen:* d. i.: „en bezorgd maken."

27 *Elx zeden:* namel. „van elk *volk* in 't byzonder."

30 *Veneſoen:* 't Fr. *venaiſon*, „wildbraad."

35 *Staet haer toe: Toeſtaan* werd door onze oude ſchrijvers in velerlei beteekenis gebezigd; daar kan men by KILIAEN 't bewijs van vinden. Hier vervangt *ſtaet toe* 't Lat. *decet*, en moet men den zin aldus verſtaan: „van buiten *behooren* zy des vyands heir te ſtuiten."

38 *Sorgen* voor „zijn bezorgd." — *Miſval* voor „miskraam;" als in 't H. D.

39, 40 *Sy duchten om de Croonen een bloedigh* enz.: lees: zy duchten dat om de kroonen" enz.

11.

Kort-om; ſo glory-rijck en heerlijck alſe ſchynen,
Voor 't uyterlijck gelaet, ſoo deerlijck wederom
Haer innerlijck in't hart doorprickelen veel pynen:
Behalven datſ' op 't laetſt verwelcken als een bloem.

12.

Als d' onverwachte Dood genaeckt tot haer Palleyſen,
En aen haer Poorten klopt: die naulijcks opgedaen
Een droeve ſtem ontmoet, 't is tijd ghy moet verreyſen,
Monarchen maeckt u ree! 't is hier met u gedaen.

13.

Daer vanght het ſuchten aen met uytgeſtorte tranen:
Adieu mijn heerlijckheyd! adieu mijn Werelds rijck!
Houd van aenbeden op: mijn knielend' onderdanen!
Mijn Son is laegh gedaelt, mijn glory valt in't ſlijck.

14.

Dan zijnſe min noch meer als d' armſt der bedelaren,
Die om een kruymken Broods voor hare traly badt:
Indien de balſem 't Lijck mocht voor 't verrotten ſparen,
Dit mocht al 't voordeel zijn 't geen noch een Coninck had.

15.

Wech dan met d' ydelheyd! daer ſo veel duyſent menſchen
In ſtellen 't hooghſte goet en't alder-opperſt heyl:
Wort Vorſten uws gemoets, wat wildy ſchoonders wenſchen?
Dees deughd is ongemeen, nochtans voor yder veyl.

16.

Een machtigh Coningh is 't, die zijn verdorven luſten
Zich onderworpen heeft, en over haer gebiet,
Die zijn gemoet beſit in ſtilheyd en in ruſten,
En willeloos in God niet anders wil als niet.

17.

De ſulcke draeght in ſich zijn Coninghrijck beſlooten,
De ſulcke vint in hem al 't geen hy in God ſocht,
Door 't uytgaen van hem ſelfs, en door ſich ſelfs t' ontblooten
Hy als geſegent heel het aertrijck aen ſich brocht.

46, 47 De zin is: „een droeve ſtem ontmoet (klinkt tegen) aan de *open*gedane poorten.
66 *In hem* voor „in zich."

18.

Vermits men ſulcken heyl onwetlijck niet mach erven,
Dat is, ten zy men daelt van't Goddelijcke bloet:
Is 't wonder dat dan veel dees hoocheydt moeten derven?
En datmen ſelden vint een Coningh naer 't gemoet?

19.

Verlieſt u ſelven dan en word uyt God geboren,
Indien ghy anders haet der ſonden ſlaverny,
En uws Ziels vryheyd lieft, ghy werd als uytverkoren,
Geſalicht en geſalft, tot ſulcken heerſchappy.

Dit ſongh ick daer ick lach geruſt en onbekommert
Van d' uytgeſtreckte Eyck beſchaduwt en belommert.

Het was mijn voornemen geweest, ook nog in dit Deel de *Helden Godes*, benevens eenige kleinere gedichten op te nemen, door onzen Schrijver omtrent dezen tijd in 't licht gegeven, en na welker vervaardiging in zekere opzichten een nieuw tijdvak voor hem aanving. De uitgebreidheid van het eerstgenoemde Dichtftuk (liever een Dichtbundel te noemen) verplicht my echter, dit en de overige in een volgend Deel op te nemen; terwijl ik de plaats, welke my hier overblijft, my ten nutte wil maken, door er een viertal gedichten in te fchuiven, die reeds vroeger hadden moeten zijn opgenomen: een verzuim, 't welk my, hoop ik, niemand ten kwade zal duiden, die gedachtig is aan de groote moeilijkheid, gelegen in het juist bepalen van den tijd der voltooijing van zoodanige vaerzen, welke zonder jaartal in de oude uitgaven gevonden worden, en die tevens bedenkt hoe zeldzaam fommige oude liedeboeken of byzondere bundels van onze vroegere dichters in de boekeryen en in den handel voorkomen.

Drie van deze Gedichten behooren tot Vondels eerftelingen, als zijnde, even als het Nieujaersliedt, hierboven op blz. 24, reeds in 1607 vervaardigd. Immers komen zy voor in zeker Liedeboek, uitgegeven in dat jaar, te Amfterdam, by Dirck Pietersz., in de witte Perffe bij de Oude Brug, en betyteld: *Den nieuwen verbeterden Luft-Hof, geplant vol uytgelefene, cierlijcke, amoreufe ende vrolijcke ghefangen* enz. *Den derden Druck gebetert en veel vermeerdert.* Ook zijn zy geplaatst in den *tweeden*, verbeterden en vermeerderden druk van het tweede deel van *Vondels Poëzy*, van dien bundel, die, tot 's dichters groote ergernis, door een ongenoemde verzameld en te Schiedam in 1647 uitgegeven is; terwijl zy zoowel in den eerften druk dezer uitgave als in de eerfte drukken van het Liedeboek allen gemist worden. Alleen het tweede dier gedichten is in de gewone 4° uitgave van Vondels poëzy, en wel onder de Oude Rijmen, doch onder een anderen tytel, opgenomen; maar de beide overige zijn in de talrijke uitgaven van Vondels werken en andere dichtbundels van dien tijd, welke ter mijner befchikking zijn, nergends weêr te vinden: en ik kreeg eerst kennis aan het beftaan van het Liedeboek en den jongeren Schiedamfchen druk, toen het te laat was om deze vruchten van Vondels jongelingsjaren op haar plaats in te lasfchen.

By vergelijking met het Nieujaersliedt (blz. 24) zal men zien, dat zy dit vaers in gemakkelijkheid van verfifikatie en zuiverheid van ftijl overtreffen; 't welk ook gedeeltelijk kan worden toegefchreven aan het gebruik van een dichtvorm, waarin de Schrijver zich losfer en vrijer bewegen kon. Zelf fchijnt hy er niet mede op gehad te hebben, daar hy ze niet waardig geöordeeld heeft, om ze later voor de zijne te erkennen, en in de verzameling zijner gedichten op te nemen: offchoon zy lang niet ontbloot zijn van bevalligheid; — maar misfchien wilde hy ze onderdrukt

hebben om den aart der bezongen onderwerpen. Juist deze maken ze voor ons van dubbel belang; want wy leeren er uit, dat Vondel reeds als jongeling, en waarſchijnlijk voor zijn vaders negotie, op reis is geweest, en wel over zee; — misſchien naar Denemarken; doch ſtellig naar Friesland en Overysſel: — en tevens dat hy daar niet ongevoelig is geweest voor de ſchoonen, welke hy ontmoette, en waarvan eene in 't byzonder zijn hart ſchijnt veroverd te hebben. Hy heeft hier later misſchien niet voor willen uitkomen, en daarom vermoedelijk, als ik reeds zeide, het vaderſchap over het eerſte en derde dezer gedichtjens verloochend, en de *Dedicatie aen de Jonckvrouwen van Vrieſlandt en Overyſſel* herdoopt in *Aen de Jonckvrouwen van Nederlandt.*

DE

JAGHT VAN CUPIDO.

In het zoetſte vanden tijd
Als Zephyrus Flora vrijd,
Als Phoebus met helder ſtralen
Taurus ſnel gingh achterhalen,
Quam Cupido Venus zoon
s' Morghens tot ſijns Moeders throon,
Eer Tithons Bruyt met verlanghen
Verthoond haar bloeyende wanghen.
Venus lagh in ruſte zoet
Die door Lethes werd ghevoed:
Cupido met heuſſcher ſpraken
Onverziens haar deed ontwaken,
Moeder riep hy ſlaapt ghy zaght:
k' Neem oorlof ick ga ter Jaght.
Zy ontſprangh en goedertierigh
Schoof op haar gordijnkens chierigh:
Wel ſprack zy mijn zone waart,
Aanvanght ghy uwe daghvaart?
Ick wenſch u kracht zoo vermeere

3, 4 Dat is, met andere woorden: „als de Zon in den Stier komt."
7 *Tithons Bruyt:* „Aurora."
15 *Zy ontſprangh* voor „zy ſprong op."
16 *Chierigh* voor „cierlijk." *Cier* werd toen nog *chier* geſpeld, en de *ch* op de Franſche wijze uitgeſproken.

Dat niemant u pijlen keere,
Keert in tijts tot mijn paleys,
Fortuyn bejonſtigh u reys.
Floecx heeft zich Cupido waardigh
Tot de Jaght ſnel ghemaakt vaardigh,
Niet als Adonis beangſt
Om der wilder dieren vangſt,
Maar om hemel en aard' tranigh
Zich te maken onderdanigh,
Hy ſtreelde zijn hayr vergult,
Zijnen koker hy vervult
Met zijn pijlen, twreed bezuren,
Doch verſcheyden van naturen,
Waar meed hy zonder geſchil
De Minnaars pijnt naar zijn wil,
Hy ontſloegh zijn wacker vlercken
Om zijn krachten t doen wercken:
Eer hy toeghemaackt vol jonſt
Was door der Charites konſt,
Zagh hy swerrelts lamp verſchijnen
Dies hy tot de reys ging pijnen.
Aura end' Zephyrus beyd'
Speurend' dat hy was bereyd,
Als voor-boden gingen zweven,
Beecxkens, bladren deden beven,
Cupido haar volgde ſnel
Om ſpelen t' gewoonlijck ſpel:
Beyde menſchen ende Goden
Haaſt vernamen door dees boden
Wat quale haar overviel
Tot beroeringh van haar ziel:
Maar eer zy conden ontvluchten
Deſen ſchutter (t' pijnlijck zuchten),
Werden zy in korter ſtond
Van zijn pijlen wreed doorwond,
Ghelijck t' nachtegaalken jueghdigh
t' Welck int' quinckeleren vrueghdigh

25 *Adonis beangſt:* Adonis was, als men weet, de minnaar van Venus. en een groot liefhebber van de jacht. *Beangſt om der wilder dieren vangſt* ſtaat hier voor „begeerig naar enz." in den zin als 't Eng. *anxious* nog wel heeft.

31 *Twreed bezuren: te wreed* ſtaat hier in den zin van „*zeer* wreed" en *bezuren* voor „*om te* bezuren." De beteekenis is dus: „die men te wreed, te jammerlijk, bezuren moet."

33 *Waar meed hy zonder geſchil* voor „waarmede hy zonder wederſtand van de zijde der minnaars."

35 *Hy ontſloegh* is „hy ſloeg uit."

37-39 Verſta: „eer hy door de zorg der Gratiën uitgedoſcht was, zag hy de zon opkomen."

40 *Dies hy tot de reys ging pijnen* moest eig. zijn: „dies hy *zich* tot de reis ging *pijnen*," d. i.: „dies hy de moeitevolle reis ging ondernemen." Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, en KIL. *in v.*

41 *Aura* beteekent eenvoudig „tochtjen, windtjen," doch ſchijnt hier, naar de ſamenvoeging met „Zephyrus" te oordeelen, door den dichter voor een bepaalden wind te zijn genomen. Misſchien wel voor Eurus.

Onverſins zich vint bezet,
In des voglaars liſtigh net:
Alzoo dees vrye in orden
Moeſten liefdes ſlaven worden:
Jupiter uyt den Olimp
Die voormaals met ſpot en ſchimp
Deſen Jager gingh begecken,
Moſt nu liefdes keten trecken:
Appollo, en Pluto rijck,
Mercurius vol practijck,
t' Moſt al onder zijn jock buyghen:
Mars moſt Venus borſten zuyghen,
Niet de rechter borſt vol wijn
Maar de ſlincke vol fenijn:
Lyaeus voor zijn zoete druyven
Moſt nu liefdes ſpijze kluyven:
t' Kint hielt d' overhand int' perck
Over menſchen, Goden ſterck,
Vingh en ſchoot ſtadigh vol qualen,
t' Waar te lange om verhalen:
En ghelijck t' vermoeyde hert
d' Welck in ſtricken is verwert,
En s' Jaghers liſt is beproevigh,
Schreydet bitter tranen droevigh,
Alzoo oock met tranen elck
Moſt vervullen Venus kelck:
Deſen ſchutter naar zijn wenſchen
Trefte Goden ende menſchen.
Den tijd die (ſteeds onvermoeyd)
Ghedurigh voort-vaart en ſpoeyd
Liet Heſperus zien ter wijlen
Cupido verſchoot zijn pijlen,
d' Avond deckte s' werrelts oogh:
D' Weeldigh kint naar Paphos vloogh,
Om zijn Moeder te verzellen,
En zijn avonthuur vertellen,
Als Venus haar kint vernam
Zy hem in haar armen nam,

59 *In orden:* d. i.: „elk op zijn beurt."
66 *Mercurius vol practijck:* als God der kooplieden — en der dieven.
71 *Lyaeus:* een der namen van Bacchus.
74 *Over menſchen, Goden ſterck:* verſta: „over menſchen en machtige Goden."
75 *Qualen:* overdrachtelijk voor „wonden."
79 *En s' Jaghers liſt is beproevigh:* d. i.: „en 's Jagers list beproeft, ondervindt."
84 *Trefte:* om de maat voor „trof."
85, 86 Een kluwentjen van pleonasmen.
89 *s' Werrelts oogh:* „de Zon."

Zijn komſte was haar vermaacklijck,
Schonck hem mild den Nectar ſmaacklijck,
Tot dat hun den zoeten nacht
Stillekens in ruſte bracht.

J. V. VONDELLEN.

LIEFD' VERWINNET AL.

DEDICATIE

AEN DE

JONCK-VROUWEN

VAN

VRIESLANDT ENDE OVER-YSSEL.

ALS Venus goedertier de liefd' ter werrelt bracht,
Wert Jupiter beroert „die terſtond alle Goden
In s'hemels hoogſte zaal liet dagen door zijn boden,
Die aan dit kints ghedaant oordeelden met voordacht,
Dat hy de menſchen zouw' beroeren met tweedracht:
Dies zy beſtemden al dit dertel wicht te doden:
Venus dit haaſt vernam „is met haar kint gevloden,
En bracht het om te voen by u, o zoet geſlacht!
Dit kint hebdy gevoed, geleert, en bovendien
Met boogh' en pijlen ſtraf gewapent, en voorzien,
Het treft (naar uwen wil) ons met zijn ſcherpe ſtralen,
Dat wy als zwanen droef' voor onzen onder-gangh,
Met een treurigh geluyt, u bieden ons gezangh:
Jonck-vrouwen u gezicht laat min'lijck daar op dalen.

LIEFDE VERWINNET AL.

J. V. VONDELLEN.

1 *Venus goedertier* voor „de goedertieren Venus."
De liefd' ter: hard en ſtroef, te erger, omdat hier de *liefde* het onderwerp van 't gedicht uitmaakt.
2 *Beroert* voor „ontroerd, bewogen."
4 *Die aan dit kints ghedaant oordeelden met voordacht:* Verſta: „die (namel. de Goden) met voorwetenſchap uit het voorkomen, de fyſionomie van dit kind opmaakten, dat hy, enz."
6 *Dies zy beſtemden al:* d. i: „dies zy eenſtemmig beſloten."
7 In de latere uitgave is de aanhef van dezen regel, om het metrum, veranderd in: *Dit Venus haeſt vernam:* „zoo haast Venus dit vernam."
10 *Pijlen ſtraf* voor „ſtraffe, ſcherpe pijlen." Het epitheton is niet gelukkig gekozen.
11 *Stralen:* oneigenlijk voor „pijlen."
13 *Met een treurigh geluyt:* Verkeerde klemtoon, gelijk er in dit klinkdicht meer voorkomen.

OORLOF LIEDT,

OP DEN THOON: DE REYN LIEFDE VIRIGH.

D'WIJL Saturnus vluchtigh
Die ons heeft vergaart
Ons nu ſcheyden zuchtigh
Doedt: gheheel bezwaart
Neem ick met verlanghen
Oorlof aan u mijnen „luſt,
Gh'ebt mijn hart bevanghen,
Ick verwacht naar pijnen „ruſt.

Doch hoewel wy ſcheyden
Met droefheyd en pijn,
Ja met tranigh ſchreyden
Zal u ſoet aanſchijn,
d' Welck my heeft verwonnen
Door Cupidos ſchichten „fel,
My verheugen konnen
End' mijn hart verlichten „wel.

Ja mijn liefde krachtigh
Die ick t' uwaarts draagh,
Als Piram eendrachtigh,
Blijft u trouwe ſtaagh,
Dit zal ick doen blijcken
Als die liefd' beſtrijdet „my,
K' zal geenſins bezwijcken
Voor de dood belijdet „vry.

Noeyt minnaar geſtadigh
Als ick dijnen knecht,
Min Hero weldadigh,
Die u hayren vlecht

OORLOF LIEDT: d. i.: afſcheidslied.
1-4 De zin is: „dewijl de vlugge Tijd (Saturnus), die ons te ſamen bracht, ons nu zuchtende tot ſcheiden dwingt."
19 *Piram:* Piramus, de minnaar van Thisbe, uit Ovidius.
24 *Belijdet vry* voor „beken dit vrij."
25 *Noeyt minnaar geſtadigh* voor „geen minnaar was ooit zoo geſtadig, zoo ſtandvastig."
27, 30 Deze regels zijn niet zeer duidelijk. Men kan er onder verſtaan: „Beweldadig met uw min (uw) Hero (uw „minnaar"), die uw haireu vlecht gelijk de cierlijke Diana (ze draagt.) Gerief my op uwe beurt." Doch ook zoude *min* hier eenvoudig *minus* kunnen beteekenen. Ik laat de ontraadſeling gaarne aan meer vernuftigen over.

Als Diana chierigh,
My van ghelijcken „gheriefd',
Groeyt in liefde virigh,
Trooſt my laat blijcken „de liefd'.

Stort dijne ghebeden
Als ick ben op reys,
Op dat ick met vreden
Keer in dijn Paléys,
Bid Neptunus gonſtigh
Dat hy zy behoedigh „my,
Ende Aeoll' my jonſtigh
Door Zephir' voorſpoedigh „zy.

Trouw als Penelope
My Ulysſes wacht,
Ick ſtel all mijn hope
Op u dagh en nacht,
Als Ocean woedigh
Het gantſche ſchip deyzen „doet
Door golven onſpoedigh
Zal ick aan dy peyzen „vroedt.

Lijdzaam wilt verwachten
Mijn weercomſt verhueghd,
Met wanckel ghedachten
Maackt geen ongenueghd,
Gheen Paris licht-vaardigh,
Ben ick zoo ghy mercken „mooght,
Oenone waardigh
My een vrueghds verſtercken „tooght.

Mijn Tempe verheven
Daar ick in vermey,
Mijn vrueghd' en mijn leven,
Wiens trooſt ick verbey,
Wie kan my aftrecken
Van u lieflijck weſen „zoet,

31 *Groeyt* ſtaat in de geb. w. 2ᵉ p. meerv. als in die dagen gebrnikelijk was en nog in 't Fr. en H. D. als regel doorgaat wanneer men een perſoon op ongemeenzame wijze toeſpreekt.

37, 39 *Gonſtigh* en *jonſtigh* is 't zelfde, en de verandering van medeklinkers hier dus een ſmokkelary.

41, 42 Verſta: „wacht my (uw) Ulysses zoo trouw als Penelope (wachtte)."

50 *Mijn weercomſt verhueghd:* d. i.: „mijn blijde weêrkomst."

51, 52 Verſta: „verſchaf u geen ongeneugte door te denken dat ik in mijn trouw zoû wankelen."

54 *Mooght* voor „kunt."

55 *Oenone:* De maat van het gedicht zoû vereiſchen, dat dit woord in vier lettergrepen gelezen werd: *O-ë-no-ne.* — Oenone was de beminde van Paris, die hy later ter wille van Helena verliet.

55, 56 Verſta: „waarde Oenone! bewijs (*tooght*) my dubbele vreugd (namel. door niet te twijfelen aan mijn trouw.)"

Ghy kont my verwecken
Door u dueghd gheprezen „goet.

Cyrces toonder kruyden
Hoef ick ſoecken niet,
Int' noorden oft zuyden
Met pijn en verdriet.
Ghelijck Glaucus zwaarlijck
Om Scylla veel pijnen „leet,
Ghy troost my eenpaarlijck,
Zijt mijn medecynen „reed:

PRINCE.

Oorlof mijn Princeſſe,
Waardich om te beſpien,
Voor de laatſte leſſe,
Tot een wederzien,
Als mijn quaal zal bluſſen
U bywezen vruegdigh „hier;
Met een truerigh kuſſen,
Oorlof ghy ſchoon jueghdigh „dier.

LIEFD' VERWINNET AL.

63 *Verwecken* is hier „opwekken, ontſteken in min."
65 *Toonder kruyden*, als in 't oorſpronkelijke ſtaat, zal gewis „tooverkruiden" moeten zijn.
69, 70 *Zwaarlijck* behoort by *pijnen* in vs. 70, en men verſta: „Gelijk Glaucns om Scylla vcel zware pijnen leed." De zeegod Glaucus beminde de onverbiddelijke Scylla dermate, dat hy zich tot Circe wendde om tooverkruiden, ten einde daarmede wederliefde by Scylla op te wekken. Maar Circe, insgelijks in min voor den zeegod ontvonkt, herſchiep haar mededing ſter, terwijl deze zich baadde, in het monſter, dat later den zwervenden Ulysſes zooveel ſchrik aanjoeg.
71 *Eenpaarlijck* is zooveel te zeggen als „met gelijke min."

Het vierde dichtſtukjen, dat reeds vroeger had moeten worden opgenomen, is het klinkdicht op den beroemden zee-ontdekker Schouten.

Ik had, door den ſtijl van dit gedichtjen verleid, gemeend, dat het van latere dagteekening was dan de nu reeds opgenomene, en het op 't jaar 1626 geſteld; toen my, juist na 't afdrukken van *Hieruſalem verwoeſt*, een Verzameling van Reisbeſchrijvingen gewierd, waaronder het *Journael ofte Beſchrijvinghe van de wonderlijcke reyſe, gedaen door* Willem Cornelisz. Schouten *van Hoorn, in de Jaren* 1615, 1616 en 1617, *hoe hy bezuyden de Strate van Magellaen een nieuwe Paſſagie tot in de groote Zuyd-zee ontdeckt, en voorts den gheheelen Aerdt-kloot om-ghe-ſeylt heeft. Wat Eylanden, vreemde Volcken en wonderlijcke avontueren hem ontmoet*

zijn. Tot Amſtelredam *voor* Jan Jansz. *Boekverkooper, in de Pas-kaert* 1618. Dit Journaal prijkt met een niet onaardig Titelvignet, voorſtellende een gezicht op de ſtad Hoorn, met een groote plaat, eenige zeekaarten en een paar platen, min verdienſtelijk dan de bovengenoemde en waarſchijnlijk later ingezet. Het werk wordt voorafgegaan door een Opdracht aan de Regeering van Hoorn, een Voorrede, een Anagram (waarvan het vervaardigen toen ter tijd een even geliefkoosd als hoofdbrekend en onnut tijdverdrijf was) en klinkdicht van Vondel (beide hieronder volgende), en eindelijk een tweede klinkdicht en vierling, geteekend met de ſpreuk: *blijft volſtandig.* De zoo even genoemde groote plaat ſtelt de beide waereldkaarten voor, waarop de reis van den beroemden zee-ontdekker is afgebeeld. In het bovenvak ziet men de borstbeelden van Magellaan en van Schouten, elk met een Faam achter zich, die op een voetſtuk ſtaat en een lauwerkrans boven 't hoofd van den reiziger houdt. Door open venſters ziet men achter Magellaan zijn ſchip *de Victoria,* achter Schouten *de Eendracht* in volle zee zeilen. Ter weêrskanten der waereldkaarten zijn kleinere borstbeelden, de zeereizigers voorſtellende, die Schouten waren voorgegaan, en op wie gezinſpeeld wordt in het hier achter volgende klinkdicht van onzen dichter.

ANAGRAMMA OFTE NAEMSPREUCK 1)

VAN DEN

WEL-GHEOEFFENDEN,

EN DAPPEREN HOORNSCHEN ZEE-RIDDER 2)

WILLEM CORNELISZOON SCHOUTEN.

HOORENSE, WILCOMT SNELLIC V SON. 3)

1) *Naemſpreuck:* d. i.: „*ſpreuk* of gezegde, dat aan den *naam* ontleend is," of, nog beter, „door den naam verkregen wordt." Meer gebruikelijk is de vertolking van Anagram door „letterkeer."

2) *Zee-ridder: ridder* heeft hier niet de beteekenis, welke thands aan dat woord gehecht wordt, maar eenvoudig die van „rijder, berijder." Even zoo ſpreekt men nog heden in dichterlijke taal van „kloeke zeeberijders."

3) Ten gemakke van de liefhebbers:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
W	I	L	L	E	M	C	O	R	N	E	L	I	S	S	O	O	N	S	C	H	O	U	T	E	N.

21	8	22	9	5	18	15	25	1	2	3	7	16	6	24	14	10	11	12	4	13	20	23	19	17	26
H	O	O	R	E	N	S	E	W	I	L	C	O	M	T	S	N	E	L	L	I	C	V	S	O	N.

KLINCKERT

OP

DE WONDERLIJCKE REYSE

VAN DEN

HOORNSCHEN MEYR-MAN

WILLEM CORNELISZ. SCHOUTEN.

ALS over Hoorn blies de Faem haer gulden *horen*,
Hoe Schouten d'aerden-kloot op nieus was omgegaen,
Niet als meer and're, door de Straet van Magellaen,
Maer d'engte van le Mair, zoo niemand de' te voren:

Nu is ſprack Ferdinand mijn eeren-krans verloren:
Draeck vyer en vlam uytſpoogh, en Thomas zagh men ſtaen
Verſuſt door wangeloof: Van Noord ſprack wel beraen
't Is oly in het vier om nae yet nieuws te ſporen.

En Speilbergh naulijcx noch 't gerucht en quam verraſſchen:
Nu legghen (riep hy) al mijn *ſpillen* in der aſſchen!
O Magellaen! vaert wel, Draeck, Candiſch, Olivier,

En Speilbergh, die tot noch gheweeſt zijt trouwe mackers,
't Is heel met ons ghedaen, de *Schout* komt met zijn rackers,
Flucx Jongens op een zy, en packt u wech van hier.

Meyr-man voor „zeeman."
1 *Blies ... haer gulden horen* vóór „met haar gulden horen *verkondigde*."
5 *Ferdinand:* t. w. Ferdinand Magellaan, die een eeuw te voren de Zeeſtraat ontdekt had, welke naar zijn naam is genoemd.
6 *Draeck ... Thomas:* Francis Drake en Thomas Candish of Cavendish, Engelſche Zee-reizigers, beroemd door hun tochten en ontdekkingen, in de laatſte helft der zestiende eeuw gedaan. Zie blz. 138, vs. 209.
8 *Oly in het vier:* aardige woordſpeling met van Noorts voornaam.
11 *Olivier:* t. w. Olivier van Noort, van wien vs. 7 geſproken is.
13 *Schout* voor Schouten, met wiens naam hier, even als vroeger met die der overige zee-ontdekkers, naar den ſmaak van die dagen meer of min gelukkig geſpeeld wordt.

NALEZING

EN

AANTEEKENINGEN

OP HET

EERSTE DEEL.

NALEZING EN AANTEEKENINGEN.

Blz. 11, reg. 6, v. o. —Men vergete niet, dat het hier volgende tafereel door my geteekend is, gelijk mijn verbeelding het ontwierp. — De beeldende kunst heeft echter hare byzondere eifchen, en daarom moest er tusfchen de voorftelling des bekwamen teekenaars en de mijne, wat de *détails* betreft, eenig verfchil ontftaan.

Blz. 12, reg. 20, v. b. —Deze loffpraak op de ouders van Vondel vindt men in diens Leven, geplaatst achter het IIe Deel zijner Poëzy (Uitgave van Leonard Strik, Franeker, 1682) blz. 11, uit welk Leven de byzonderheden geput zijn, welke ik tot hiertoe aangaande de ouders en den Grootvader van Vondel heb bygebracht.

Ald. reg. 18, v. o. — De geboorte-plaatfen en jaren van Vondels zusteren zijn uit de Trouwboeken der ftad Amfterdam opgefpoord geworden.

Blz. 14. 't Blazoen der Kamer IN LIEFDE BLOEYENDE. — Het Keizerlijk wapen, boven dit blazoen prijkende, duidt de bevestiging dier Kamer door Keizer Karel aan, waarvan op blz. 14 gefproken is, en tevens de vergunning, haar door dien Vorst gefchonken, om dat wapen te voeren. Zie *Vondels leven*, blz. 13. WAGENAAR, *Befchr. van Amft.* D. II, blz. 395, in fol.

Ik moet hierby herinneren, dat men noch dit, noch de volgende afbeeldingen van blazoenen, devyzen enz. gegeven, hebbe aan te merken als artistieke opluisteringen van het Werk, die met het oog eens kunstrechters befchouwd moeten worden, maar alleen als toelichtingen van het verhaal, die my de moeite van het ftellen en den lezer de moeite van het lezen eener befchrijving fparen, en waarvan de eenige verdienfte in de getrouwheid der navolging beftaan moet.

Blz. 16, reg. 12 v.b. — Wie bekend wil worden met den invloed en de ftrekking der Rederijkkamers, verzuime ook vooral niet te herlezen *Vondel met Roskam en Rommelpot;* een keurige fchets, geplaatst in DE GIDS van 1837, *Mengelingen, I,* en welke overal getuigt van de wijdomvattende kennis en verwonderlijke fcherpzinnigheid des ftellers (den Heer Bakhuyzen van den Brink).

Blz. 17, reg. 12 v. b. — Uit het blazoen dezer Kamer, DE LAVENDELBLOEM, zoû men reeds op het vermoeden komen, dat het woord *levender* in de zinfpreuk („uit Levender Jonst") te dier tijd — althands door de Brabantfche Kamerbroeders — werd uitgefproken met den klemtoon op de tweede lettergreep, gelijk nog heden ten dage 't H. D. woord *lebendig*. Dit vermoeden verkrijgt nog meer grond, wanneer wy letten op den rythmus van den eind-regel des Slot-choors van 't *Pafcha:*

Zoo zal t' uwaerts s' Hemels gonft
Vloeyen *wt levender jonft;*

maar ook vooral uit het doorlezen van het *Levenders Reden-feeft, oft Amfteldams Helicon, op-gheftelt by de Brabantfche Reden-Rycke vergaderingh* UYT LEVENDER IONST,

tot Amſteldam, by Willem Janſz Cloppenborch, 1624, 4°. Dit boekjen namelijk bevat een aantal „Reffereynen, liedekens," enz. waaraan de geſtelde prijzen zijn toegekend, bepaald by de „Caerte uytgheſonden aen alle vrye Reden-Cameren in onſe Geunieerde Provintiën, van weghen 't wit Levender, te compareren den 28 May 1624, des Dijns-daeghs ten 2 ure nae middagh." In geen enkel der daarin voorkomende gedichten is my het woord *Levender* voorgekomen met den klemtoon op de eerſte ſylbe.

Ald. reg. 3, v. o. — VANDOMPSELAER, *Beſchrijving van Amſtelredam*, uitg. van 1664, blz. 690, geeft dat lokaal boven de vleeschhal als de vergaderplaats op der Kamer „In Liefde bloeyende." Ook WAGENAAR; doch deze voegt er by, dat ook eene der beide andere, te Amſterdam beſtaande Kamers, er hare byeenkomſten hield.

Blz. 18, reg. 10, v. b. — De naam van Peter Kranen als ſchrijver althands was te Amſterdam niet onbekend. Immers volgens Brandt, *Vondels Leven*, blz. 7, plach de Drosſaart Hooft tot Vondel te zeggen: „dat gy een rijmer zijt, hebt gy van uw grootvader Kranen."

Blz. 19. — Het hier opgenomen BRUYLOFTS-REFFEREYN zoo wel als het daarop volgende NIEUW-JAARS LIEDT zijn te vinden in een geſchreven verzameling of album, afkomſtig uit de familie Haesbaert, en thands het eigendom van mijn hooggeachten vriend, Jhr. Mr. F. A. Ridder van Rappard, Sekretaris-Generaal by het Ministerie van Oorlog, aan wiens welwillendheid ik de mededeeling daarvan verſchuldigd ben. Op de eerſte bladzijde van gezegd album leest men het navolgende:

„*Jacob Haesbaert*, gehuwd met *Clara van Tongerlo*, was de zoon van *Jacob Haesbaert*, koopman, eerst te Nuis, daarna te Keulen, te Frankfort in 1584 overleden, en van *Catharina Wolffarts*. Zijn oudere zuster *Eliſabeth Haesbaert* was te Amſterdam gehuwd met *Jasper van Tongerlo*, koopman, vermoedelijk de broeder van *Clara*. Deze laatſte haar huwelijk met *Jacob Haesbaert* werd met acht kinderen gezegend: *Catharina*, *Jacob*, *Cornelis*, *Maria*, *Margaretha*, *Eliſabeth*, *Clara* en *Anna*. Het eerſte gedeelte van dit boekje ſchijnt van de hand van *Jacob Haesbaert*, eerſtgenoemd, naardien zijn zoon *Jacob Haesbaert de jonghe* uitdrukkelijk zegt, de ſtichtelijke rijmen van *Dirk Raphaelszoon Camphuizen* daarin te hebben geſchreven. Deze beroemde man is toen nog weinig bekend (ofſchoon wel gewaardeerd) geweest, daar de ſchrijver hem noemt eenen *D. Camphuyzen*. Dat *Jacob Haesbaert*, de vader, ſchrijver geweest is van het eerſte gedeelte, blijkt uit het *Claegliedt van de cortheit onzes levens*, zijne dochter *Eliſabeth Haesbaert* toegezongen, en uit het *nieuw liedt*, op den naam zijner vrouw *Clara van Tongerlo*, hetgeen in den toon eener onderlinge leering en vermaning geſteld is, als in het 10e couplet:

Recht laet ons dies en diergelycke Schriften, tot leeringh' nemen waar.

Zijn gedichten getuigen, volgens de daarby aangehaalde ſchriftuurplaatſen, van zijn godsdienſtigen zin en uitgeſtrekte bybelkennis. Ook zijne ſpreuk: „In der Hope blijde," naar aanleiding van Romeinen, 12: „verblijdt u in de Hope," waarde letteren I. H en B tevens op den naam *Jacob Haesbaert* doelen."

In de Pui-aanteekeningen der ſtad Amſterdam lezen wy:

„27 May 1605. Haesbaert (Jacob) van Ceulen, oud 25 jaren, wonende te Hamburg, en Clara van Tongerloo, oud 20 jaren, wonende in de Warmoesſtraat, geasſis. met Cornelis van Tongerloo, en Maritgen Pieters, haer ouders."

De Bruigom was alzoo van dezelfde ſtad herkomſtig als Vondel, en de Bruid een buurmeisjen van dezen.

BRUYLOFTS-REFFEREYN. — Dit gedicht is geheel in den ſmaak van den tijd en vereenigt de drie hoofdvereischten, welke toen niet mochten ontbreken, t. w. terugkeer van dezelfde rijmſlagen, hier op te merken aan 't ſlot der hemiſtiche van de vier eerſte regels van ieder koeplet; — gewrongen zinſpelingen op de namen van Bruid en Bruidegom, — klasſieke aanhalingen, — en een ſchriftuurlijke zedeles. Van vs.

30 tot 57 vinden wy de, by vele Kristenen (vooral van vroegere eeuwen), geliefde voorſtelling der betrekking van Kristus tot zijn Kerk, als van een Bruidegom tot zijn Bruid. Men denke b. v. aan Cats laatſte ſtuk uit zijn Trouringk, getyteld: *Geeſtelick Houwelick*, en waarin hetzelfde begrip (op zijne wijze zeer uitvoerig) wordt behandeld. Tot recht verſtand der bedoelde plaats uit het Bruiloftslied dient men bekend te wezen met de myſtieke uitleggingen of liever toepasſingen van ſommige plaatſen uit het Hoogelied en uit de profetiën van Ezechiël. Zoo b. v. verwijzen vs. 30—37 naar 't Hoogelied terwijl vs. 38—42 op Ezechiël XVI. 5—14, en vs. 64—69 op Pſalm 128 een toeſpeling behelzen.

Blz. 19, vs. 7. *Jongh' jeught.* — Dezen *pleonasmus*, welken wy heden ten dage, in deftigen ſtijl althands, niet zouden durven gebruiken, treffen wy meer aan by de ſchrijvers van het laatst der zestiende en het begin der zeventiende eeuw, o. a. in SPIEGHELS, *Jaerliet*, 1580. Deze beide woorden beteekenen eigenlijk *jongeling*, gelijk uit MELIS STOKE blijkt, waar hy van Floris V zegt:

Ende Florens (die Jonghe Joghet)
Nam van Vlaendren 's Graven Dochter.

Blz. 20, vs. 26. in de noot. — Dit *ne* was ook by onze oudere dichters, als ontkenningswoordtjen, in gebruik. Zie dit bewezen onder anderen door LULOFS in zijn *Handboek van den vroegsten bloei der Nederlandsche Letterkunde.* Groningen, Oomkens, 1845, blz. 326.

Blz. 21, vs. 38. *Al-laeghdy.* — *Dy* is de 4 n. v., *du* de eerſte. Het moest hier dus *du* zijn. Doch Vondel, gelijk wy meermalen zullen opmerken, was op het gebruik dezer beide woorden niet vast. In zijn eerſtelingen vinden wy, even als in de gedichten van Brederoo en anderen, *dy* meestal achter het w. w. gebezigd, b. v. in *hebdy, wildy:* en wanneer hy *du* gebruikt, den vorm *hebſtu, wilſtu.*

Blz. 21, vs. 47. *Haer ſaacken eerbaar.* — 't Was in het begin der zeventiende eeuw nog geöorloofd en gebruikelijk in dichtmaat het b. v. achter het z. n. w. te plaatſen. Het deelde alsdan niet in de verbuiging, welke dit laatſte onderging, maar werd aangemerkt als een *adverbium quantitatis* of *qualitatis:* of wel men onderſtelde, dat het participium *zijnde* er by gedacht werd, als mede een 2 n. v. die er door beheerſcht werd. Men zoû hier dus kunnen lezen: „haar ſaacken (zijnde) eerbaar (van aart)" of iets dergelijks.

Blz. 21. PRINCE. — Even als het Canzon by de Provençalen en Italianen, treft men dit woord „Prince" beſtendig aan boven het ſlot-koeplet (of de moraal) van de refereinen van dien tijd, door of voor Rederijkers gemaakt, en ook van alle bruiloftsvaerzen: en, zoo het dat ſlot-koeplet niet opent, dan komt het er toch in voor. Men heeft, om zich hiervan te overtuigen, niet bloot de gedichten der Rederijkers, maar ook onze gewone liedeboekjens, als het Hoornſche Mopsjen en dergelijken, ſlechts na te ſlaan. Alleen by het ſlot-koeplet eener ballade zonder „ſtock" werd het zelden gebezigd; maar by een „ſtockdicht" of referein mocht het niet ontbreken. Zie H. MATTHIJS DE CASTELEYN, *Prieſter ende excellent Poëte moderne*, in zijn *Konſt van Rethoriken*, tot Rotterdam, by Jan van Waeſberghe de Jonghe, 1616, blz. 44.

Een Referein heet anders te deſer ſpatie
Naer mijn limitatie geimagineert:
Want wy hauwen in de Vlaemſche natie
Dat van den clauſulen de gheheele aggregatie
Met *prinche* 't Referein is ghedenomineert.
Wt cauſen omdat den ſtock werdt gherefereert
Ende altoos verhaelt ter laetſter linie:
Hoe ghyt ghyllen anders calculeert,
Ick haudt zoo, en dit is mijn opinie.

Intusſchen blijkt uit deze regels van den „excellenten poëet" niet, immers niet duidelijk, waarom het referein juist met *Prinche* was gedenomineert. De eenige,

en, naar my voorkomt, voldoende, verklaring waarom in de Gedichten der Rederijkers het ſlot-koeplet met *prince* of een uit *prince* ſamengeſteld woord aanvangt en doorgaands ook dat woord ten opſchrift draagt, trof ik aan in de *Historie, regels en bemerkingen wegens de Nederduytſche rymkonst,* Antwerpen 1773, blz. 16. Men weet, dat de Hoofden (Leden van 't Beſtuur eener Rederijkkamer) zich onderſcheidden door de namen van *Prins* (ſomtijds Keizer) Factor, Deken, enz. Nu wordt in gemeld Werk, als bewijs van den eerbied der Kameristen voor hun *Prins*, aangevoerd, „dat zy geene ſpelen ſloten, noch geen gedicht, ja zelfs geen liedeken eyndigden, of in het leste couplet adresſeerde zich den poëet tot dien prince, t'en waere dat er den Souvereyn tegenwoordig was." — Wat hier echter van zij, zeker is het, dat, in verloop van tijden, het woord *Prince* zonder bepaalden terugſlag op den Prins der Kamer voorkwam. Immers wy vinden „*Prince* God" in een ſpraakwending tot het Opperwezen; „de *Princen* Plato en Xenophon:" „*Princesſe* (vooral in minnedichtjens) en zelfs eenvoudig het bywoord „*princelijk.*"

P. C. Hooft heeft nog in de ſlotreien zoo van den *Achilles* als van den *Theſeus*, dit gebruik in acht genomen; Vondel heeft zich echter — als wy nader zien zullen — in zijn *Paſcha* daarvan ontſlagen; niet-tegenſtaande in dit treurſpel, als uit de ſlotwoorden blijkt, de toeëigening aan de Kamer, die het opvoerde, niet ontbreekt.

Blz. 22, vs. 72. *Vreeds douwen.* — De fout, die Vondel hier begaat, wordt nog heden door velen gemaakt, die *landsdouwen* in plaats van *landouwen* zeggen of ſchrijven. *Ouwe*, oudtijds ook wel *auwe*, beteekent, als het H.D. *Aue*, „vlakte, weide, veld," enz.

Ald. Liefde verwinnet al. — Het was in die dagen de gewoonte, niet alleen van Rederijkkamers en andere Genootſchappen of Vereenigingen, maar ook van byzondere perſonen, hunne kunstgewrochten met een ſpreuk te teekenen. In den Konst- en Letterbode van 1844, 1845, 1846, 1847 en 1849 vinden wy een rijke verzameling opgenomen van zoodanige ſpreuken of devyzen, door verſchillende ſchrijvers gekozen, en verzameld door den Heer K. J. R. van Harderwijk. *Liefde verwinnet al* of *verwint het al* was (ook volgens Brandt in 's Dichters Leven, blz. 88) de ſpreuk, die Vondel zich koos in zijn jeugd: hy is echter daaraan niet getrouw gebleven, maar heeft, in vervolg van tijd, zich van verſchillende devyzen bediend.

Ald. reg. 25 v. o. — De Kamer Trou moet blijcken was namelijk opgericht in 1503. De beide andere Kamers waren „de Wyn-gaert-rancken," hebbende tot zinſpreuk: „Liefde boven al," ook wel de „Jonge Kamer" genoemd, en opgericht in 1504, en de Vlaamſche Kamer „de Witte Angieren" met de zinſpreuk: „In Liefde Getrouw," omſtreeks 1585 opgericht. Het oorſpronkelijke, fraai geſchilderde blazoen der Kamer „Trou moet Blycken," waarvan de afbeelding in den tekst gegeven wordt, is nog te Haarlem aanwezig in het lokaal van het Genootſchap van dien naam, alwaar men ook nog alle de geſchilderde blazoenen kan zien van al de overige Kamers, die in 1606 deel hebben genomen aan den optocht en wedſtrijd, door my vermeld. Behalve het blazoen met het Kristusbeeld, dat eerst lang na hare ſtichting door de Kamer blijkt te zijn aangenomen, treft men in gezegd lokaal nog een ouder blazoen aan, 't welk alleen den Pellikaan met zijn jongen vertoont, en naar hetwelk de broeders dier Kamer vroeger den naam droegen van „Pellikanisten."

Ald. reg. 10 v. o. — Deze Twaalf Kamers waren: de „Oranje Lelye" en de „Witte Acolyen" van Leyden, de „Roô Rooſen" van Schiedam, de „Korenaeren" van Katwijkbinnen, de „Haſelier" van Hazerswoude, 't „Akerboomken" van Vlaardingen, de „Witte Lavenderbloem" van Amſterdam, 't „Lelyken onder den Doorn" van Noordwijk, de „Galisbloem" van Haaſtrecht, de „Goutsbloem" van Gouda, de „Korenbloem" van 's Gravenhage en de „Sonnebloem" van Ketel.

Ald. reg. 5 v. o. — Wie prijzen behaalde vermeldt Kops niet; doch uit de aanteekeningen van „Trou moet Blijcken," door hem, blz. 285, aangehaald, zien wy, dat de Leydſche

Acolyen den hoogften inleg in de Lotery deden, te weten *f* 203. Hierop volgden de Schiedamfche Kamer met *f* 160 en de Lavendelbloem met *f* 142 : 16 ft. Opmerking verdient het, dat de Amfterdamfche „Oude Kamer" geen deel nam aan de Intrede, maar door haren Prins een fom van honderd dukatonnen zond.

Blz. 23, reg. 5 v. o. — Ook aldus wordt het genoemd in de befchrijving, die van het feest gegeven werd, en ten tytel voert: *Constthoonend* Juweel *by de loflijcke ftad Haarlem*, enz. te Zwol, by Zacharias Heins, 1607.

Blz. 24. NIEUW-JAARS LIEDT. — Het *Jaerliet* van SPIEGHEL, A°. 1584, fchijnt tot model aan dit gedicht te hebben verftrekt. Hoezeer wy niet aarzelen het te ftellen onder die voortbrengfelen van Vondels jeugd, die Brandt „plat en zenuwloos" noemt, zoo kunnen wy toch niet nalaten, daarin reeds zekere gemakkelijkheid op te merken in de keuze der woorden en in het vinden der in elken regel herhaalde rijmflagen. Maar nog zijn de denkbeelden verward, de uitdrukkingen gezocht, de vaersbouw ftroef en ftootend. Woorden als: „Liefd's fchadt, Godts ftadt" en dergelijke zoude Vondel niet nevens elkander geplaatst hebben, na dat zijn oor eenmaal voor het muzykale in de dichtkunst was open gegaan.

De fpelling, welke Vondel in het *Bruylofts-refferеyn* en in het *Nieuw-jaars liedt* gevolgd heeft, is nog geheel afwijkend van die, welke door de Oude Kamer in de *Tweefpraack van 't fpellen ende eyghenfchap des Nederduytfchen taals* was aanbevolen geworden. Hoezeer in vele opzichten onregelmatig, trekt zy nog meestal naar 't Vlaamsch, inzonderheid in het gebruik van *dt* als flotletters van zoodanige woorden, welke anders gewoonlijk met een enkele *t* eindigen. Zoo vinden wy b. v. in het *Reffereyn*, vs. 30, *fpruydt*, 61, *flodt*, en in het *Nieuw-jaars liedt*, vs. 7, *fchadt*, hoedanige fpelling wy mede aantreffen in *de Schadtkiste der Philofophen ende Poëten*, enz. *gebracht ende gefonden op de Peoen Camere binnen Mechelen* enz. *op henlieder feefte den* 3 *Mey van de Jaere* 1620, tot Mechelen, by Hendrik Jaye, 1621, doch welke later by de Noordnederlanders in onbruik geraakt is, hoezeer wy nog in de *Brieven* van Jan de Witt lezen van „*ftaadt*," „*voedt*knechten," „*te gemoedt* komen" enz. Men leze over deze fpelling aan 't flot der woorden HUYDECOPER *Proeve van Taal- en Dichtk.* uitg. van F. VAN LELYVELD. Leyden 1782. I. D. blz. 77 volgg. en vooral de Aant. ald. Ook de fpelling *huwlyckx*, enz. met *ckx* is Vlaamsch. Intusfchen kan men niet volkomen bepalen, in hoeverre de fpelling, zoo als zy in het album voorkomt, werkelijk overeenftemt met die, welke Vondel gebezigd heeft, daar het evenzeer mogelijk is, dat zy by 't overfchrijven eenige wijziging heeft ondergaan.

De teekens („ ") die ook in het Bruilofts-Reffereyn voorkomen, treffen wy meermalen aan by de dichters van dien tijd, om de rijmflagen in 't midden van een regel aan te wijzen: ook vindt men ze foms gebezigd, wanneer het flepend rijm uit meer dan een woord is famengefteld, als b. v. o. a. in SPIEGHELS *Hertfpieghel*, I, 193, 194.

Dat hómoet, ghiericheid, nijd, gulficheid gequel „is"
De ftaart-fleep elker Sond des Sonders aardfe hel „is."

Ald. vs. 21. *t'Juweel.* — Zeer waarfchijnlijk ligt in dit woord een zinfpeling op het *jubilaeum*, door de Haarlemfche Kamer in 1606 (toen dit gedicht gemaakt werd) gevierd, en waarvan de herinnering bewaard wordt in het *Juweel.*

Blz. 25, vs. 26. *Minioot.* — Even als *minjoot* en als het hedendaagsch gebruikelijke *lief* kan ook het Fr. *mignon* als *fubft.* en als *adj.* worden genomen. Hier ter plaatfe komt het woord in de laatfte opvatting voor. Naar de afleiding zoû het gefchreven moeten worden *mingnoot* als verkort van *min-ghenoot*, gelijk het nog by Melis Stoke en anderen gelezen wordt. „Minioot *rhetores Rythmici inepte dicunt et fcribunt*, zegt KIL. *in v.* en noemt het: *vetus.*

Ald. vs. 31. *Naar* voor *na.* — Het verfchil in fchrijfwijs tusfchen *naar* (*fecundum*) en *na*

(*post*) bestond toen nog niet en is niet alleen van veel lateren tijd, maar ook geheel willekeurig. Bilderdijk noemt ze betweters, die hier onderscheid in maken.

Ald. vs. 34. — De spelling *kruic'* was toen de gebruikelijke, even als die van *Prince*, en in beide bastertwoorden dan ook vrij wat juister dan de later ingesmokkelde van *Kruis* en *Prins*.

Blz. 27. OP HET TWALEFJARIGH BESTANT. — Het had my niet mogen gelukken van dit klinkdicht eenige oude uitgaven onder de oogen te krijgen en reeds had ik het in proef laten zetten naar de gewone 4° uitgave, hoezeer taal, stijl en spelling een vreemd kontrast opleverden zoo met de beide vorigen als met het onmiddelijk volgende gedicht, ja, de innerlijke bewijzen medebrachten, dat Vondel het niet oorspronkelijk zoo geschreven had, — toen my een POESY *van* J. VAN VONDEL voorkwam, tot Schiedam in 1647 gedrukt, en verrijkt met een *voor-reden*, onderteekend door zekeren P., welke voorrede alles behalve vleiend is voor onzen dichter: zijnde deze uitgave ongetwijfeld die, waarvan Vondel, gelijk Brandt verhaalt en ik later verhalen zal, zoo veel verdriet had. In die *Poesy* nu vond ik aan 't slot het klinkdicht zoo als ik het nu geve, en zoo als het my voorkomt, dat het door Vondel moet geschreven zijn geweest. De lezer moge vrij oordeelen of de lezing, door my gevolgd, niet beter, althands niet poëtischer is dan die, welke in de 4° uitgave voorkomt. Ongetwijfeld hebben de taalzuiveraars van de helft der zeventiende eeuw den goeden grijzaart beduid, dit voortbrengsel zijner jongelingschap, zoo zy 't noemden, te beschaven: en daardoor veel van de kracht en naïveteit, die er in heerschten, doen te loor gaan.

Blz. 27, vs. 2. *Beweeght.* — Dit *beweghen* of oudtijds *weghen* (Zie KILIAEN) wordt door TEN KATE gebracht zoo wel tot de I^e^ Cl., die der gelijkvloeiende w. w. als tot de IIe Cl. der ongelijkvl. w. w., die in den onv. v. l. t. als in het v. l. d. w., in de uitspraak, van klinker verwisselen. Men kon dus volgens hem even goed zeggen *bewegen, beweegde, beweegd*, als *bewegen, bewoog, bewogen*. Zie TEN KATE I^e^ Deel, blz. 557, IIe Deel, blz. 39 en 503 op *weeg*. Zie daarentegen HUYDECOPERS *Proeve*. Uitg. van VAN LELYVELD, D. I, blz. 164 en 273, volgg. als ook blz. 181 volgg.

Ald. vs. 3. *De Staten leenen 't oor, dies wy verwondert zien.* — Hiervoor heeft de 4° uitgave: „*De Staet geeft hem gehoor, dies wy* vol hope *zien.*" Voorwaar geene verbetering; doch, voor zoo ver de tweede hemistiche aangaat, een merkwaardige wijziging, wanneer men aanneemt, dat zy uit de wijziging in Vondels politieke gevoelens ontsproot. In 1609 mocht Vondel al spreken van de *vreught*, die in de Nederlanden heerschte over de verworven rust; maar de komst des onderhandelaars baarde by hem, toen nog Prinsgezind, meer *verwondering* dan eigenlijk gezegde *hoop*. In 1650, toen hy het gedicht herzag, was hy geheel Staatsgezind, en beschouwde dit Bestand door den bril der Staatsgeziuden, als een gebeurtenis, welke deze laatsten *vol hoop* vervulde, t. w. op het aangroeien hunner macht.

Ald. vs. 4. *Het Vredemaackend volk,* — is in de latere uitgaven veranderd in: „*de middelaars van pais.*"

Ald. vs. 5. *Opschorsing.* — Hiervoor lezen wy in de 4° uitg.: „*en reênstrijt.*"

Ald. vs. 6. *Vergunt men haer 't Bestant.* — De fiere uitdrukking in dezen regel is later vrij wat verflaauwd door de verandering in: „*Besluit men het Bestant.*" — ; terwijl *voor jaren twee en tien* niet verbeterd is door: „ *Voor een paer jaer en tien.*"

Ald. vs. 7. *Een Vrede-zon.* — De 4° uitg. heeft: „de *Vredezon.*"

Ald. vs. 8. *Geduurighlijck bestralen.* — De latere nitg. heeft: „*gedurigh overstralen.*"

Ald. vs. 10. *Gefchaert van 't veel doorkerven* — is veranderd in: „*gefchaert van* al het *kerven.*"

Ald. vs. 11. *En 't Bondigh Landt.* — Het woord *bondigh* in den zin van *verbonden* is later uit den zwang geraakt: van daar dat wy in de latere uitg. lezen: „*En* 't vrije *Lant.*"

Ald. vs. 12. *Van vreughde* — veranderd in: „*van* blyfchap," waarfchijnlijk omdat het woord *vreught* in den flotregel terug komt.

Ald. vs. 13. *Lof en danck.* — De 4° uitg. heeft: „Eer *en* prijs."

Ald. vs. 14. *Die nu in loutre vreught* — veranderd in: „*Die in* volkome *vreught.*"

Blz. 28. WTVAERT EN TREUR-DICHT VAN HENRICUS DE GROOTE. — De oudfte uitgave van dit gedicht, welke my in handen gekomen is, is die, welke in een bundel in 4° voorkomt, van den jare 1622, by „Dirck Pietersz op 't Water in de Witte Parfse, recht over de Corenmarkt:" in welken bundel het met eenige andere gedichten achter den „Gulden Winkel," met doorloopende pagineering gedrukt is. In fpelling niet alleen, maar ook ten opzichte van den tytel en van gebezigde woorden en uitdrukkingen verfchilt het aanmerkelijk van al de latere uitgaven, die wederom, wat het eerfte punt betreft, onderling verfchillen. — Vondel begaat in dit gedicht nog menige onnaauwkeurigheid, zoo wat de zaken als wat den vorm betreft: over de taal heeft hy nog geen volkomen meesterfchap verkregen; hy zondigt hier en daar tegen de regels, door de Kamer „In Liefde Bloeyende," in haar Kort Begrip gegeven, en bedient zich van vele bastertwoorden, te recht door Spieghel in zijn geestige „Tweefpraack van de Nederduytfche Letterkunst" afgekeurd. Ook weet hy nog geen maat te houden en dwaalt van 't verhevene naar 't platte; maar hy is meermalen recht gelukkig in zijn beelden en uitdrukkingen en toont, op enkele plaatfen, zich reeds wat hy geboren was: — echt en gevoelig dichter.

Ald. WTVAERT EN TREUR-DICHT enz. — Deze tytel is in de latere uitgaven veranderd in: „*Treurdicht van Henrik den vierden, Koning van Vrankrijk en Navarre.*"

Ald. vs. 6. *Op u Rycx-Staven.* — Dit is in de latere uitgaven geheel verkeerdelijk veranderd in „*op* dyn *Ryxftaven,*" gelijk verder, vs. 12 en 13, in *u troonen*, *uwe heerlicheden*, mede *u* in „*dijn*" en *uwe* in „*dijne.*" *Dijn* is de tweede perfoon van 't enkelvoud, terwijl hier overal het meervoud vereifcht werd. Zoo dra men meer dan een perfoon toefprak, plach men, ook al ftond het z. n. w. waar het bezitt. v. n. w. by behoorde, in het enk., nimmer *dijn* te gebruiken, en fchreef men even als in 't H. D. niet *dijne liefde*, maar *uwe liefde*. Zie LULOFS, *Handb.* blz. 287.

Ald. vs. 7. *Wiens wortels*, even als later vs. 25, 58, enz. — De vorm *wier*, *welker*, was toen, zoo wel in 't enkel- als in 't meervoud, nog ongewoon. Zie *Tweefpraack van de Nederduytfche Letterkunst*, blz. 81, waar als tweede naamval van het „manlyck, wyflyck en ghenerley gheflacht" van *wie* of *welcke* wordt opgegeven: *wiens* of *welx*. Zoo ook blz. 78: *des heers*, *vrouws*, *diers*. — De *s* werkte toen algemeen het begrip van den genitivus uit. Thands is die, voor zoo verre het vr. geflacht betreft, alleen dan bewaard gebleven, wanneer het woord dat verbogen moet worden, aan dat waar het van afhangt, vooraf gaat, als b. v. in: „moedersfchoot, 's waerelds pracht;" offchoon velen nog verder gaan en het wangebruik invoeren, om: „der waereld pracht, der onfchuld rozen," en misfchien wel: „der vrouw man, der deugd lieflijkheid," te zeggen.

Blz. 29, vs. 24. *Ons Koningin* — t. w. Maria van Medicis, dochter van Franciskus van Medicis, Groot-hertog van Toskanen, werd aan Henrik IV, na dat hy gefcheiden was van zijn eerfte vrouw Margareta van Valois, uitgehuwlijkt op den 5 Oktober 1600, binnen Florence, waar de Hertog van Bellegarde, Groot-ftalmeester, den Koning

vertegenwoordigde. De nieuwe Koningin kwam met de galeien van Toskanen en Maltha den 3 November te Marfeille aan, op welke aankomst gezinfpeeld wordt vs. 61, volgg. Negen jaren later achtte de Koning, die op dat tijdftip groote ontwerpen in den zin had, welke hem dwingen zouden zijn rijk te verlaten, het noodig, haar tot Regentes te verklaren; ten welken einde hy haar, op 14 Mei, plechtig liet kroonen. Die krooning gefchiedde alzoo, gelijk Vondel, vs. 22, Frankrijk zeggen laat, „tot verzekering der monarchy."

Ald. vs. 36. *Verloos* — van „verliezen," is zelfs regelmatiger dan *verloor*. De letterwisfel van *r* en *s*, en omgekeerd, by de ongelijkvl. w. w. die een *r* of *s* aan 't flot der accentfylbe hebben, was ten tijde van Vondel meer in gebruik dan heden; zoo fchreef men beide; *verliezen* of *verlieren*, *verloos* of *verloor*, *verlozen* of *verloren;* offchoon „*verkoos* en *verkoor*, *verkozen* en *verkoren*" nog overgebleven is van *verkiezen* of *verkieren*. Zie TEN KATE, D. I, blz. 557 en D. II, 1e Proeve, blz. 267 op LIEZ en LIER. Even zoo hebben *loos* en *loor* beiden dezelfde beteekenis, namelijk van „niet, ledig," als b. v. *bodemloos*, „zonder bodem; *te loor gaan*, „te niet gaan."

Blz. 30, vs. 41. *Salomonis eeuw*, gelijk vs. 47, *Henrici fchoone Bruydt*, en 50, *Den Scepter Galliœ.* — De toen nog heerfchende gewoonte om in de uit het Latijn of Grieksch genomen woorden de Latijnfche of Griekfche verbuiging te volgen, is, even als door onze Bybelvertalers in den Staten-bybel, door Vondel in dit gedicht en in nog vele die later vervaardigd zijn, in acht genomen; alhoewel hy menige onnaauwkeurigheid hierin begaat; o. a., vs. 56, „*Mariœs* hooft," en elders, gelijk men meermalen zal opmerken.

Deze en de volgende regels bevatten een toefpeling op II Kron. I : 15. Vondel kende nog geen latijn; maar was t'huis in de Schrift en zijn werken dragen er getuigenis van.

Ald. vs. 47. *Henrici fchoone Bruydt:* — dit is in de latere uitgaven veranderd in: „*'t Is Koning Henriks Bruit, de fterflyke Godin.*" — „*Image des dieux sur la terre*" noemt J.B. Rousseau nog in de achttiende eeuw de Koningen en Vorften. En niemand zal het dan aan Vondel ten kwade duiden, dat hy, niet uit lage vleizucht, die, zoo van iemand, verre van hem verwijderd was, maar in navolging van 't algemeen gebruik, dikwijls aan Vorften die eer bewijst en die namen geeft, welke wy thands heiligfchennis zouden achten hun toe te kennen. Ook lag er in dat gebruik niets, dat in den grond ergerlijk genoemd kan worden. Ten gevolge der geheel klasfieke vorming, welke men vroeger genoot, was men zoo gemeenzaam met de heidenfche en fabelwaereld, dat zelfs de vroomfte mannen niet konden nalaten, die by alles te pas te brengen. Wanneer zy alzoo aan menfchen goddelijke eigenfchappen en benamingen toekenden, deden zy zulks alleen op het voetfpoor der Griekfche en Latijnfche dichters, en dachten zelfs niet zoo zeer aan de Godheden met wie zy het voorwerp hunner loffpraak gelijk ftelden, als aan de deugden en hoedanigheden, waarvan die Godheden het zinnebeeld waren.

Ald. vs. 50 en 51. *Den Scepter Galliœ, eenftemmigh al gelijck*
Men Koninginne kroont.

hiervoor vindt men in de volgende uitgaven:

Den ftaf van Vranckryk, men eenftemmigh al gelijk
Nu Koninginne kroont.

doch alle verandering is geene verbetering: en ten gevalle van de plaats gehad hebbende verduitfching is in den tweeden dier regels die ongelukkige ftoplap *nu* moeten aangehecht worden.

Ald. vs. 52. *Omdruckt*—De uitdrukking is juist, in zoo verre de kroon of diadeem oudtijds niet op het hoofd gezet, maar *daar om heen* gebonden werd.

Ald. vs. 63. *Heur golven* enz. —Voor dezen regel leest men in de latere uitgaven, min gelukkig: „*Heur golven met de Kiel van uw galay in twee.*”

Blz. 31 vs. 77. *Koetſier:* — met den klemtoon op *koets.* Te onrecht; want hoezeer *koets* het zaaklijke deel is, en *ier* ſlechts de uitgang, zoo trekt deze toch, gelijk alle uitgangen van vreemden oorſprong (*y- es- eel- aadje*) den klemtoon tot zich: zelfs doet zulks het inheemſche *in* (*boerin, vyandin*). Men blijve dus „koetſiér” zeggen even als tuiniér, winkeliér, hoveniér, kameniér, enz. Later zullen wy ook wel eens *Koetſer* gelijk het H. D. *Kutſcher* aantreffen.

Ald. vs. 82 en 83. *In 't Heldiſch Arcenaal zich ſpieglen.* — De vorm *heldiſch* is niet goed te keuren; doch evenmin de verbetering (!) in de latere uitgaven: „*zich in het arcenael te ſpieglen,*” welke tegen maat en welluidendheid aandruischt.

Ald. vs. 85. *Dapp're ſchilt.* —Het *epitheton* is hier min juist gekozen. Een *ſchild* kan niet dapper zijn. In de latere uitgaven is deze regel echter niet verbeterd door de verandering in: „*De wonderbare ſchilt.*”

Ald. vs. 89. *Daer 't bloed liep van zyn arm* — is later misvormd geworden in: „*'t Bloet loopt van zijnen arm.*” — Min naauwkeurig, offchoon door ſommigen alzoo opgegeven. Henrik IV is by Aumale en niet by Ivry gewond. Zie HOOFT in zijn *Henrik de Groote* en VOLTAIRE, *Notes ſur la Henriade, Chant* VIII, n^e. 19.

Ald. vs. 90. *Daer hy ſtack.* — Veranderd in: „*Daer ſteekt hy.*” — *Tropheen* — veranderd in „*Trofeen,*” volgens de later door Vondel aangenomen ſpelling.

Ald. vs. 99. *Met weynige Edel-lien.* — Die Edellieden waren zoo weinig niet in getal; ten minſten indien men een getal van zeven gewapende mannen toereikend acht om een perſoon te beſchermen. Met den Koning zaten dus acht perſonen in de koets, en het is niet te denken, dat zy er meer zoû hebben kunnen bevatten. Zie HOOFT, *Henrik de Groote,* blz. 180.

Ald. vs. 103. *Blinde Syrt.* — De Syrten waren zandplaten aan de Barbarijſche kust, by de ouden zeer gevreesd; en herhaaldelijk door Virgilius, Horatius en Lukanus vermeld. De naam van Syrten is door oudere en nieuwere dichters ook overdrachtelijk gebezigd om allerlei blinde klippen en banken te beteekenen, ja zelfs zoodanige zandoppervlakten als op het vaste land gevonden worden.

Ald. vs. 109. *d'Oneffen harde ſteenen* — is in de latere uitgaven verknoeid in: „*d'oneffenheyt der ſteenen.*”

Ald. vs. 115. noot. *Wroeght.* — De *wr* ſchildert, waar die voorkomt, moeite, hevige inspanning, of pijnlijken toeſtand van ziel of lichaam af; men denke aan *wreken, wringen, wrijten, verwrikken, gewrocht,* enz. In *wroeghen* geven die aanvangletters een werking te kennen, die met moeite volbracht wordt. Vergel. de Opdracht voor de *Gulde Winckel,* vs. 49

Diog'nes in zijn vat beſpot het ydel wroegen
Van onze onnutte zorge.

In den aangehaalden regel uit den *Henricus* wil de dichter alzoo zeggen, dat de lucht (gelijk men zich nog heden ten dage uitdrukt) *werkt,* en dat wel op onrustbarende wijze. In de latere uitgaven is het krachtige en ſchilderachtige der uitdrukking geheel weggenomen door de nieuwe redaktie:

Zich donder, blixem, wint toont *dampig, mistig, bruin.*

Ald. vs. 120. *Van een ſtort-regen.* — Is in de latere uitgaven uitgedijd tot de belachlijke hyperbole: „*van een diluvi.*”

Ald. vs. 123. *Een Kerre en Koets.* — Onnaauwkeurig: het waren twee vrachtwagens, de een met hooi, de ander met wijn geladen.

Ald. vs. 126. *In d'een en d'anders As.* — Deze uitdrukking is hier wellicht nog ſchilderachtiger dan zoo er ſtond: *in elkanders as.* Er wordt namelijk van drie rijtuigen geſproken: 's Konings karos, een kar en een koets, die elkander onderling, en dus werkelijk, de een in des anders wielen rijden.

Ald vs. 130. *Uyt zynder ſchee:* — Sommige voorzetſels, als *uit*, in, *met* enz. regeerden oudtijds, even als in 't Latijn, den ablativus. Zoo b. v. in 's Dichters Rey van Eubeërs (Palamedes): „De gouden Titan rijſt alree Met blaeuwe paerden uyt *der* Zee;"— zoo in den Staten-Bybel, Matth. VI: 10. „Uwen wille geſchiede..... op *der* aerde;" — zoo ook is de vorm van velen onzer bywoordelijke uitdrukkingen hieruit te verklaren: b. v. in*der*daad, metterhaast (met *der* haast), uitermate (uit *der* mate), in *aller* ijl, enz. Men weet, dat in 't H. D. deze buigingsvorm nog bewaard is, terwijl onze Taalzuiveraars (!), als ware nivelleurs, met hun Franſche ſnoeimes er onze taal, zeker niet tot vermeerdering van hare logiſche juistheid, van beroofd hebben.

Ald. vs. 131. *'t Geblintdoeckt hand-ſtaal.* — Het mes, waarmede de moord gepleegd werd, was met lampers bekleed.

Ald. vs. 132. *Aldaar hy zit ten toone.* — Hiermede wordt te kennen gegeven, dat de koets geheel was opengeſlagen.

Ald. vs. 131—139. De beſchrijving van den moord ſtemt niet in alle opzichten overeen met hetgeen wy by de geſchiedſchrijvers, en ook by Hooft vinden opgeteekend. Ravaillac bracht den Koning niet twee, maar drie ſteken toe, waarvan de laatſte echter door d' Epernon werd opgevangen, en ſlechts Hendriks hemdsmouw, volgends anderen ook zijn hand trof. Voor 't overige verſchilt het *viſum repertum* nog al tamelijk met hetgeen de geſchiedenis daarvan opgeeft.

Blz. 32, vs. 141, volgg. *Gelijck op Helicon,* enz. — Wie dichter geboren is, vindt vergelijkingen zonder die te zoeken; — maar het is alleen de ſtudie, voornamelijk der ouden, welke hem leert, met die vergelijkingen ſpaarzaam te zijn, en er geen andere te bezigen, dan die niet alleen juist, maar tevens gepast en behoorlijk zijn. Zoo moet geen edele by een onedele, geen groote by een geringe, geen bevallige by een onbehagelijke zaak worden vergeleken: zoo is het beeld, hier door Vondel gekozen, ongepast, omdat de waterſtraal, de zoogenaamde „hoefbron" welken Pegazus deed ontſpringen, de gedachte bepaalt by iets, dat friſch, dat bevallig, dat weldadig was; terwijl in tegendeel de bloedſtraal, die uit de wond des Konings ſpoot, een onwelkom, een akelig, een noodlottig ſchouwſpel opleveren moest. Het ter vergelijking gebezigde beeld alzoo, wel verre van de beſchreven gebeurtenis toe te lichten, en meer aanſchouwlijk te maken, gelijk zulks behoorde, ſtrekt alleen om de aandacht des lezers te verwarren en die tusſchen twee geheel ſtrijdige voorvallen te verdeelen.

Voorts doet het, by Cats zeer gemeenzame, woord *uitbortelende*, hoezeer op zich zelf krachtig, welgekozen en waardig van by ons weder dat burgerrecht te herwinnen, wat het in Vlaanderen behouden heeft, geen gelukkige uitwerking by de lezing: dit komt voort: 1° omdat de drie laatſte ſylben *te*, *len*, *de*, kort en toonloos zijn en 2° om de herhaling der *d* in het daarnevens geplaatſtc woord: *d'ader.*

Blz. 33, vs. 147. *Een reviere bloets;* — nog al kras genoeg, doch kon er nog even door. De latere uitgaven hebben: „*Een diluvi bloets.*" In het Fransch moge men uitdrukkingen dulden als: *ses yeux versèrent un déluge de larmes; j'ai été au désespoir d'avoir manqué votre visite; je suis charmé de vous voir;* — in onze meer ſober Hollandſche ooren klinken zy wat al te hyperbolisch.

Ald. vs. 150. *En bootſen 't baar-gedrang,* enz. — Hier is de vergelijking juist en gelukkig; want én de zaak zelve én het gekozen beeld komen in alle punten van vergelijking overeen.

Ald. vs. 155. *Om 't Capitolium* enz. — „Die in de karós waaren, vreezende voor oproer, ende zoekende tijdt te winnen om in alles te verzien, riepen dat de Koning maar gewondt was, ende ronnen naa Louvre." Hooft, *Henrik de Groote* blz. 181.

Ald. vs. 156. *En d' ander om Loys den Dolphijn te bewaren.* — Deze was de Heer van Vitry, overſte van de koninklijke garde. Hy ontfing bevel, over de kinderen van Frankrijk te waken, vooral over den Dolfijn, die, op 't oogenblik van den moord, zich in den tuin met ſchieten vermaakte.

Ald. vs. 158 en 159. *Na 't leven vaſt de doodt afſchildert:* — ſtoute en merkwaardige uitdrukking, eene der zulken, hoedanige alleen de man van genie vindt en durft bezigen, en welke opwegen tegen honderd van die vaerzen, waarvan men alleen zeggen kan dat zy „onberispelijk" zijn.

Ald. vs. 165—168. *Drymalen ſchijnt hy noch* adieu *te roepen,* enz. — Historisch, doch vooral dichterlijk-historisch. Men lette hier op het woord *ſchijnt.* Bij Hooft lezen wij: „Daar werdt hy op zijn bedt geleidt in 't kleene cabinet, ende gaf zijnen geeſt eerſt naa 't gevoelen van eenigen, die zeiden, dat hy, Godes vermaant, noch *tot driemaals toe* zijne oogen opſloegh, alhoewel anderen meenen, dat hy 't dus lang met de borſt vol bloedts niet heeft konnen maaken." Ongetwijfeld had het woord *adieu,* 't welk wy in de meest ernſtige gedichten van dien tijd herhaaldelijk aantreffen, toen niets ſtuitends voor het gehoor. Thands zoû niemand het, ten zy in een parodie, durven gebruiken.

Ald. vs. 168. *'s Geeſts Hutte.* — Nadat het oor van Vondel een fijnheid van gevoel verkregen had, waarin hem geen later dichter overtrof, zoude hy een zoo hard monoſyllabum als *'s Geests* niet gebezigd, maar ongetwijfeld: *des geestes hut* geſchreven hebben.

Ald. vs. 177. *Jaar-maanden ſeventhien en elf Olympiaden.* — Dat zoû uitkomen, indien een Olympiade vijf jaren had; want $11 \times 5 = 55$ en zeventien maanden daarbij geteld maken 56 jaar en 5 maanden. Henrik IV ſtierf in zijn 57ſte jaar. Maar een Olympiade telde vier jaren. Vondel heeft hier aan *lustren* gedacht. Zijn dwaling is echter te meer vergeeflijk om dat vele, zelfs Latijnſche ſchrijvers, vóór hem daarin vervallen zijn.

Blz. 34, vs. 182. *Den Thracier.* — Door Thraciën kan niet anders worden verſtaan dan Turkyen, welks hoofdſteden, Konſtantinopel en Adrianopel, gelegen zijn in de landſtreek, van ouds onder den naam van Thraciën bekend. Waarſchijnlijk zinſpeelt Vondel hier op het bekende voornemen, door Henrik IV gekoesterd, om de Turken, wier zeeroovery hy reeds te keer was gegaan, uit Europa te verdrijven, en alzoo een groot Kristenrijk op te richten.

Ald. vs. 187. *Vermeluwt dyn Collos.* — Dit krachtige woord *vermeluwen:* d. i. „doorvreten worden van *meluwen,* maden, wormen," *vermiculari.* (Zie kil. *in v.*), is in de latere uitgaven door het ſletſche en onbeteekenende „*bederreft*" vervangen geworden.

Ald. vs. 190. *De Phoenix beeldt dit af:* — later veranderd in: „*beelt u af.*"

Ald. vs. 194. *Jean Caſtel, la Barre en Biron.*

Jean Chastel, zoon van een vermogend lakenkooper te Parys, een jongeling van een zwaarmoedige en dweepzieke inborst, waagde, op 27 Dec. 1594, uit blinden geloofsyver, een moordaanſlag tegen Henrik IV, en bracht hem werkelijk een

geringe wond in 't aangezicht toe. Hy werd ter dood veroordeeld en twee dagen later het vonnis aan hem voltrokken.

Pierre Barrière, gezegd *la Barre*, was een ſoldaat, van Orleans geboortig, en die uit gelijke oorzaak als Chastel, een jaar later dan deze den toeleg vormde om Henrik IV te vermoorden. Offchoon hy zijn opzet niet tot een begin van uitvoering gebracht had, werd hy echter deswege gevonnist en op 26 Augustus 1595 te Melun ter dood gebracht.

Geen ſluipmoordenaar als de twee bovengenoemden, maar vrij wat gevaarlijker nog voor de rust van Frankrijk was Charles de Gontaut, Baron van *Biron*, een der wakkerſte en uitnemendſte krijgshoofden van Henrik IV, maar, als mensch, karakterloos, opvliegend en wanguuſtig. De Koning, die hem hartelijke genegenheid toedroeg, had hem met gunſten overladen, hem, in 1592, tot Amiraal van Frankrijk, in 1594, tot Maarſchalk des Rijks en Gouverneur van Borgondiën, en in 1598, zijn Barony van Biron tot een Hertogdom en Pairſchap verheven. In den ſlag van Fontaine-Française had Henrik de Groote zelf hem het leven gered. Voorts had Biron zijn koning aan onderſcheiden Hoven als afgezant vertegenwoordigd. Door hoogmoed opgeblazen en meer verlangende naar mate hy meer ontfing, vergat Biron de hem bewezen weldaden en wikkelde zich in een ſamenzwering met den Koning van Spanje en den Hertog van Savoye, om Henrik IV te onttroonen, en Frankrijk in provinciën te verdeelen, waarvan hy, Biron, alsdan Borgondiën en Franche-Comté tot zijn aandeel bekomen zoude. Het verraad werd door den Koning ontdekt, die edelmoedig aan Biron vergiffenis ſchonk; doch deze, in ſtede van zich die weldaad waardig te maken, ging heimlijk met zijn ontwerpen voort. Nog zoude Henrik IV zich andermaal lankmoedig jegens hem gedragen hebben, indien hy maar zijn misdaad had willen bekennen; doch toen hy die in weêrwil der baarblijkelijkheid hardnekkig bleef loochenen, werd hy gevangen gezet, en op 31 July 1602, dewijl men een oproer van zijn party vreesde, in de Bastille onthoofd.

Ald. vs. 200. Het is bekend, hoe Ravaillac den Koningsmoord door hem bedreven, op 't ſchavot boette. Hen, die verlangend zijn, de byzonderheden der rechtspleging te kennen, verwijzen wy naar de Franſche geſchiedſchrijvers en naar Hoofts *Henrik de Groote.*

Ald. vs. 208. *Io! Io!* — Later veranderd in: „*geluck, geluck.*"

Ald. vs. 212. *'t Dobbel Euangely:* — is later in : „*'t heyligh Evangelie*" veranderd.

Ald. vs. 213. *Tot eenen Gyges groeyt.* — Hiervoor ſtaat in de latere uitgaven het flaauwe: „*Nu groei in dapperheyt.*"

Ald. vs. 205—216. Deze heilprofecyen des dichters zijn door de uitkomst niet vervuld geworden, noch ten opzichte van Maria de Medicis, noch ten opzichte haars zoons. De eerstgenoemde, niet te vrede met de voogdy over den onmondigen Lodewijk XIII, maakte zich ook van het regentſchap meeſter en, verre van haar zoon te ondcrſteunen in het „ſchutten van 's Ibers afgonſtigheid," huwde zy hem aan de Infante Anna van Spanje. Het drama der Concini, de daarop gevolgde in-hechtenis-neming van Maria, haar vlucht en verdere lotgevallen, waarop ik later zal moeten terugkomen, zijn genoegzaam bekend; even gelijk het zwak en ſomber karakter van Lodewijk XIII, die zich alles behalve een *Gyges* toonde.

Blz. 35, vs. 1. *Hoe langhe,* enz. — Het ſpreekt van zelf, dat deze regels niet te vinden zijn in de uitgaven van 1656 en volgende, die gedurende het leven van Vondel en na zijn overgang tot de Roomſche godsdienst verſchenen zijn. Maar wy vinden die evenmin in die van 1622, welke het licht zag op een tijd, toen er voor Vondel nog geen reden ſchijnt te hebben beſtaan om ze weg te laten. Deze laatſte omſtandigheid

zoû twijfel kunnen doen ontſtaan, of zy werkelijk uit zijne pen gevloeid zijn. Wel is waar zijn ze hem na zijn geloofsverandering voor de ſcheenen geworpen, en onder anderen opgenomen achter een hekeldicht van een ongenoemde, getyteld: *Kracht des geloofs van den voortreffelijken ende vermaarden Nederduytſchen Poeet Joost van Vondelen*, enz. — op welk ſtuk ik later zal terug komen: — maar wy zullen insgelijks later zien, dat er op den naam van Vondel meermalen gedichten zijn uitgekomen, of de door hem vervaardigde met vaerzen vermeerderd, die geenszins van hem waren: en, ook uit aanmerking van de geringe poëtiſche waarde, welke de hier aangehaalde kenmerkt, heb ik, verre van overtuigd, dat ze werkelijk van hem afkomſtig zijn, die niet in het dichtſtuk zelf willen opnemen, maar my bepaald met, even als in de 4° uitgave gedaan is, die als aanhangſel daar achter te voegen.

Blz. 36, reg. 3 v. b. — Uit het huwelijk van Hans de Wolff en Klemensken van den Vondel is een talrijk nageſlacht geſproten, dat zich met de gegoedſte Doopsgezinde familiën binnen Amſterdam heeft vermaagſchapt en gedurende een reeks van jaren in eere is gebleven. Wy zullen ſommige dier kinderen en behuwdkinderen van Klemensken later terug vinden.

Ald. reg. 5. v. b. — In de Pui-aanteekeningboeken der ſtad Amſterdam lezen wy betreffende dit huwelijk het navolgende:

„Den 20ſten November 1610 gehouwt Joost van den Vondel van Ceulen, oud 23 jaeren, wonende in de Warmoesſtraet, geasſisteert met Sara Kranen, ſijne moeder, ter eene, en Mayke de Wolff van Ceulen, oud 24 jaeren, wonende als voren, geasſisteert met Hans Wolff, haer broeder."

Blz. 37. Het pascha. — Ik geef het Paſcha hier terug naar de uitgave, die in 1612 verſchenen is „tot Schiedam," by *Adriaen Cornelison*, in klein 8°, ongepagineerd. De reden, waarom ik aan deze de voorkeur heb gegeven, is niet alleen daarin gelegen, dat zy de oudſte is en ik ſteeds zooveel mogelijk des Dichters werken wensch terug te geven zoo als zy zich voordeden voor dat er een zoogenaamd beſchavende hand aan gelegd was, maar ook, omdat zy in alle opzichten verre weg de beste is; terwijl de latere, zoo die van *Dirck Cornelisz. Houthaeck* (t' Amſterdam 1636) als die van *Isaak van Ruynen* (te Rotterdam 1695), om van nog ſlechtere niet te ſpreken, krielt van zinſtorende fouten, die minder aan den zetter dan aan den ſlordigen kopiïst of onkundigen verbeteraar moeten geweten worden. Wie twijfelt, heeft ſlechts de *Vergelyking* op te ſlaan, welke mijn geleerde vriend, A. de Jager zich getroost heeft, met zijn gewone naauwkeurigheid, tusſchen den Schiedamſchen druk en drie latere uitgaven te maken, en die door hem in zyn *Taalkundig Magazijn* geplaatst is. Ik verwijs te liever tot dit werkjen, om dat het my van de moeite ontſlaat, overal de belachlijke varianten op te geven, welke de latere uitgaven ontcieren. Dat die werkelijk niet alleen belachlijk, maar ook zinſtorend zijn, daarvan kunnen eenige weinige voorbeelden, uit den hoop gegrepen, ten bewijze ſtrekken. Zoo lezen wy reeds in den tweeden regel voor *witgewolde*, „witgewoelde *zee*," verder, voor *Nylſche*, „Nytsche," voor *ſpheren*, „ſperen," voor *zuymigh*, „zuinig," voor *vout* (gewelf) „voet," voor *vlietkruyc*, „vlietkruyt," voor *bouwen*, „houwen," voor *dorpels*, „dropels," voor *Pharao ſtraf*, „Pharaos *ſtraf*," enz. enz. In een woord, ik ſchroom niet te verklaren, dat hy, die het Paſcha niet anders dan uit eene der gewone uitgaven kent, niet kan zeggen, het Paſcha ooit gelezen te hebben.

Ik moet hier nog byvoegen, dat in de uitgave van 1612 vier klinkdichten zijn opgenomen, tot lof van den schrijver van 't Paſcha. Deze klinkdichten zijn zonder naam van autheur, maar elk met een ſpreuk geteekend, te weten: *'t Kan verkeeren*, *Godt is myn heyl*, *Bemint de waerheydt*, en *Liefd'al volmaect.* Uit de eerſte ſpreuk leeren wy den bekenden G. A. Brederoo als den maker kennen: *Godt is myn heyl* is de ſpreuk, die Mr. Willem Bartjens voerde. Beide ſchrijvers

zullen wy ſpoedig nader als vrienden van Vondel leeren kennen. *Bemint de waerheyt* was de ſpreuk van Jan Sieuwertſen Kolm, den ſchrijver van het *Antwoord op de vraghe, uytgegeven by de Brabantſche Rederykerskamer te Amſterdam*, 1613, voorts : *Bataeſſche vriendeſpieghel*, 1615, *Nederlands treurſpel*, 1616 en *Malle Jan Tots boeckje vryery* 1633; over wien Tengnagel het navolgende oordeel velt:

Ysſelijker rijmer zag me
Ooit Toneelſpel brengen voort
Als door Kollem, of belag me,
Zoo je beter weet of hoort.

Wie de vierde der aangehaalde ſpreuken voerde, heb ik niet kunnen opſporen. Ook C.Thoen vervaardigde op het Paſcha twee lofdichten, het een in 't Latijn, het ander in 't Neêrduitsch, welke beide in de 4°. uitgave van van Ruynen zijn opgenomen.

Blz. 37. *Tragecomediſcher wyſe.* — Wy zouden aan een drama, in hetwelk een geheel leger met zijn koning verdrinkt, niet licht den naam van *tragikomedie* geven; maar Vondel verklaart zelf deze benaming aan 't ſlot zijner voorrede, door: „blij-eindich ſpel," en zeker voor de Israëlieten loopt het stuk vrolijk af. Doch hiervan elders.

Blz. 39, reg. 1. *Den dichter.* — Zoo wel by dezen heilwensch aan den Lezer als in de voorrede zelve plaatst Vondel nog ſteeds de Vlaamſche *n* achter den l. n. v. van 't m. lidw. hoewel hy hierin, gelijk men zal kunnen opmerken, volſtrekt geene eenparigheid in acht heeft genomen. Over het algemeen blijkt hy toenmaals de taalregels nog niet ten volle machtig te zijn geweest. En geen wonder! toen, om met Huydecoper te ſpreken „alles hier te lande in rep en roer raakte, moest ook de taal haar deel krijgen in de algemeene verwarring. Die de taal naderhand (hier doelt hy op *Spieghel*) met een prijswaardigen yver, niet alleen tot den ouden, maar tot noch hooger luiſter zochten op te beuren, verzuimden, dat wonder is, dit zoo voortreffelijk deel derzelve (namelijk de geſlachten)." Zie wijders hierover HUYDECOPER *Proeve*, uitg. v. VAN LELYVELD, D. I, blz. 153 en 288, volgg.

Ald. reg. 4, v. b. *D'Oude wijſe Heydenen* enz. — Dat Vondel niet alleen treffelijk dichter was, maar ook een eerſten rang bekleedt onder onze prozaſchrijvers, en in deze hoedanigheid niet genoeg kan gelezen worden door een ieder, die zijn ſtijl in 't Neêrduitsch wenſcht te vormen, zal my, vertrouw ik, worden toegegeven door al wie met zijn ſchriften bekend is. Reeds deze voorrede, het eerſte prozaſtuk dat wy van hem bezitten, munt uit door helderheid van ſtijl, kracht en zwier van uitdrukking en bondigheid van redeneering; drie hoofdvereischten, waarop wie ſchrijven wil zich behoort toe te leggen.

Ald. reg. 2, v. o. *Afghemaeyde jaren.* — Een uitdrukking, waarop ik alleen verwijs om te toonen hoe Vondel ook in zijn proza dichter, of liever, ſchilder bleef.

Blz. 40. reg. 5, v. b. *De ſpreucke Horatii.* — Zinſpeling op het bekende:

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

Ald. reg. 13, v. b. *Marbelſteenen.* — Thands is alleen *marmer* gebruikelijk, van 't Lat. *marmor;* maar Vondel leidt hier 't woord van 't Fr. *marbre* af, waardoor het *marber* of *marbel* worden moest.

Blz. 42. EPISTRE etc. — Hoogst merkwaardig is dit gedicht, het eenige in de Franſche taal, dat ons van Vondel is overgebleven en alleen voorkomende in de Schiedamſche uitgave van 1612, waaruit Witſen Geysbeek het in zijn *Apollineum* Deel I, blz. 171, heeft overgenomen. Hoezeer men zal moeten erkennen dat dit gedicht gandsch niet ontbloot is van gloed, dat de vaersbouw over 't geheel vry los en gemakkelijk is en dat het de vergelijking gerust kan doorſtaan met de voortbrengſelen der franſche dichters van die dagen, vinden wy — en hetgeen niet te verwonderen is — er

hunnen gedwongen, overdreven ftijl en vooral den trant van *le Gafcon du Bartas renommé*, dien hy zich boven allen ten voorbeeld fchijnt te hebben gefteld, ruimfchoots in terug. Immers, behalve de vele taalfouten, de menigvuldige *enjambements*, die er in voorkomen, de verwaarlozing der *céfure* op fommige plaatfen en de beziging dier *epitheta* van Griekfchen vorm als *aime-carnage*, *donne-loyx* enz. (door Ronfard en zijn fchool in zwang gebracht en ook fints in onze taal fomwijlen gebruikt, en waarop zal worden teruggekomen), die wy er in opmerken, vloeit het over van bijv. n. n. w. w., als in „*la* printaniere *fleur de mon aage doré*, *des Citadins la* peupuleufe *trouble*, cramoisins *cerifes*, *un Balaine* fier enz., en die dikwijls de belachelijkfte tegenftrijdigheden of pleonasmen vormen, als b. v. in *champeftre Bourgeois* en *le chaleureux Efté* (*qui brufle tout vermeil*), welk misbruik wy ook vaak by latere fchrijvers aantreffen en waarover Voltaire te recht zegt: „*Ne pourra-t-on pas leur faire comprendre combien l'adjectif est fouvent ennemi du fubftantif*, *quoiqu'ils s'accordent en genre, en nombre et en cas?*" — In allen gevalle levert dit gedicht een bewijs hoe Vondel zich niet flechts op de beöefening zijner eigen, maar ook op die eener vreemde taal had toegelegd. En hoewel wy hem reeds kennen als den Vertaler van du Bartas gedichten, mogen wy, na lezing van dezen *Epistre* — altoos acht flaande op den graad van ontwikkeling der Franfche taal te dier tijde — hem gernstelijk hierin ten volle bedreven noemen.

Ald. reg. 3. *Iean Michiels van Vaerlaer.* — De heufche mededeelingen van den Heer Mr. P. L. Begram van Jaarsveld, te Gorinchem, hebben my in ftaat gefteld, aan den Lezer op te geven, wie de perfoon was, die hier als de *fingulier amy* van Vondel voorkomt.

Het Huis te Jaarsveld met zijn aanhorigheden was een leen van Brederode, en was door Maria van Boekhout gekomen op haar kleindochter Anna van Egmond, Gravin van Buren, de eerfte vrouw van Willem I en moeder van Filips Willem van Oranje, op wien het na haren dood verftierf. Men weet, of men kan het anders uit de Gefchiedfchrijvers, en meer byzonder uit DE LA PIZE, *Histoire des Princes d'Orange*, of uit VAN CAPELLE, *Filips Willem*, leeren, dat deze brave en ongelukkige oudfte zoon van Willem I zich in 1608 binnen ons Vaderland ophield, waar hy yverig medewerkte tot het fluiten van het Beftand, en tevens met zijn broeder Maurits en de overige kinderen van Willem I de nalatenfchap van hun vader tot effenheid bracht. Te dier gelegenheid verkocht hy verfcheidene zijner eigendommen, en daaronder, op 23 December 1608, het flot te Jaarsveld c. a. aan Jan Michielfe Vaerlaer, welke laatfte een by- of toenaam fchijnt geweest te zijn. Van den overgang beftaat een fraai ftuk op francijn, als kalligrafisch werk merkwaardig, door den Prins eigenhandig in den Haag onderteekend, den 31 January 1609, en by hetwelk Jan Michielfe Vaerlaer wordt betyteld: „koopman in fyden lakenen te Amftelredam."

De omftandigheid, dat Vaerlaer lakenkooper was, en wel te Amfterdam, heldert tevens zijn bekendheid op met Vondel, wiens vader een foortgelijk beroep dreef. Het fchijnt dat Vaerlaer, even als later zijn konfrater Mr. Jourdain, van winkel en toonbank verveeld, den Edelman heeft willen fpelen; — doch het was daartoe nog een tiental jaren te vroeg; en, even als Mr. Jourdain, heeft hy niet lang van de door hem aangeworven Heerlijkheid genot gehad; daar hy die reeds op 25 Maart 1616 heeft verkocht aan Symon Lodewijk van Alteris.

Van al de overgangbrieven zijn naauwkeurige verlijbrieven aanwezig aan de Leenkamer van het Huis Brederode te Vianen.

Ald. vs. 19. *O trois fois bienheureux.* — Uit dezen en den volgenden regel zoû men moeten opmaken, dat Vondel toen reeds met het *o fortunati nimium* van Horatius niet onbekend was. Intusfchen zoû deze gevolgtrekking verre van zeker gaan. Er zijn voorbeelden genoeg van fchrijvers, die ftoutweg aanhalen wat door oude of uitheemfche voorgangers is te boek gefteld, van welke voorgangers zy echter nooit de vertaling, laat ftaan het oorfpronkelijke, hebben ingezien: en Vondel behoefde nog geen Latijnfch boek te hebben opengeflagen, om te weten, dat Horatius den

lof van het buitenleven menigmaal bezongen had. Ook is de bevallige fchildering van dat buitenleven, gelijk zy hier voorkomt, niet aan den Latijnfchen fchrijver ontleend, maar geheel voortkomende uit het brein van Vondel, die, hoewel een ftedeling, reeds vroeg een open zin aan den dag legde voor de fchoonheden der natuur, een zin, die hem tot zijn hoogften ouderdom bybleef en in zijn werken doorftraalt.

Ald. vs. 20. *Le Gafcon du Bartas.* — Zie over dezen beroemden Franfchen dichter der zestiende eeuw hetgeen vermeld ftaat blz. 317.

Ald. vs. 23. *Sion:* — lees *fcion*, „uitfpruitfel, tak."

Blz. 43. vs. 1. *Aime-fleurs.* — Eene, de famenftelling daargelaten, niet onbevallige omfchrijving der byën.

Ald. vs. 46. *Coutre.* — 't Lat. *culter*, „mes," doch in den hier bedoelden zin overgebleven in ons „kouter."

Blz. 45. [1]). *Sweer* of *fwagher* werd oudtijds en wordt nog in enkele ftreken van ons vaderland voor „aanverwant" in 't algemeen, en dus niet alleen voor *fchoonbroeder*, maar ook voor *fchoonzoon* en *fchoonvader* gebezigd. *Socer*, 't welk hier eigentlijk door Vondel bedoeld wordt (zie KILIAEN op *Sweer* enz.), beteekent bepaaldelijk *fchoonvader*. Zoo heeft men foms in 't H. D. *Schwäher* en *Schwäherinn* alleen voor *fchoonvader* en *fchoonmoeder*, in plaats van *Schwiegervater* en *Schwiegermutter;* terwijl onder *Schwager* een verwant in 't algemeen wordt verftaan. By MELIS STOKE, B. V. vs. 548, vinden wy *Swegher* voor „fchoonmoeder," en B. IV, vs. 691, *Swere* voor „fchoonvader," en in 't zelfde B., vs. 708, *Swagher* voor „fchoonzoon." Zie HUIDECOPER op MELIS STOKE op de aangeh. plaatfen en BILDERDIJK *Gefl.* op *Zwager* en *Zweer*. *Zwager* komt van 't oude w. w. *zwagen*, „verbinden," en wy treffen in den *Roman van Reinolt*, 2de Fragment, vs. 329, *Swagerlingh* in 't algemeen voor „verwant" aan. Zie BILDERDIJK, *N. T. en D. Verfch.*, D. I, blz. 154.

Ald. [2]). *Verlaten.* — De beteekenis van het woord *verlaten* hangt af van de kracht, die aan 't voorzetfel *ver* wordt toegekend. In den zin van *over* gebruiken wy het in „zich op iemand verlaten," *fidere alicui.* Ook in *verlaten* of *overlaten*, *relinquere*, *deferere aliquem.* In den zin van *weg*, *uit*, in *verlaat*, „een fluis, een plaats waar het water wordt *uitgelaten*." Huyghens geeft ergends aan *neus* de weinig fchoonfprakige benaming van *fnotverlaat.* Zie over *laten* en zijn compofita TEN KATE, D. II, blz. 259, volgg.; BILDERD. *Gefl.* op *Verlaat* en *Toeverlaat.*

Blz. 47. vs. 1. *Beeftiael.* — Het woord is thands voor „vee" niet meer in gebruik; offchoon het niet lang geleden nog gebezigd werd, toen men reglementen en wetten op 't „beestiael" had. Maar hier beteekende het minder het vee zelf, dan wat tot het vee betrekking had: en zulks naar aanleiding van den uitgang *aal*, die in vele by ons beftaande bastertwoorden het denkbeeld van *betrekking* met zich voert: als b. v. in *journaal*, voor een boek, dat betrekking heeft op (het werk van) den dag; *rituaal*, dat betrekking heeft op de gebruiken of plechtigheden (*ritus*); *memoriaal* enz. Het zal wel niet noodig zijn, te betoogen, dat dit *aal* afkomftig is van 't Lat. *alis*, en in 't Fr. terug gegeven wordt door *al*, als in *animal*, *principal*, *végétal*, of door *el*, als in *naturel*, *vifuel*, of ook wel, by letterkeer, door *ail*, als in *bêtail*, *attirail.*

Ald. vs. 4. *Zoet-rokigh.* — Hoogst moeilijk zoû het vallen, de juiste beteekenis te bepalen van de woorden *rook* en *reuk*, *rooken*, *rieken* en *ruiken:* want by onze vroegere fchrijvers vinden wy overal deze woorden, geheel willekeurig, nu in dezen dan in genen zin gebruikt: en geenszins wordt by hen, als tegenwoordig gefchiedt, de klankwisfel als onderfcheidend kenmerk der verfchillende beteekenis

aangenomen. Zie o. a. *Het Pafcha*, vs. 857. Buiten twijfel mogen al de boven opgegeven woorden als nadere bepalingen van *rooken* worden befchouwd. De groote taalgeleerde Ten Kate geeft er geen bevredigende verklaring van. Er beftaat nochthands een wezentlijk onderfcheid tusfchen „rook" *odor*, en „rook" of „reuk" *olfactus:* een onderfcheid, dat dieper ligt dan in den eenvoudigen klankwisfel: t. w. tusfchen *rook* „het rokende" en *rook* „het gerokene," tusfchen den prikkel en de gewaarwording, tusfchen *rook*, het radikaal van „rooken" *olere* en *rook*, het praeteritum van „ruiken" *olfacere*.

Blz. 48. vs. 10. *Vliefen*. — Deze fynekdoche ontmoeten wy herhaaldelijk by de oude fchrijvers. Zie BILD. op HUYGH. VI. 318. En in den grond is het even wettig, wanneer men *fchapen* bedoelt, van „zooveel *vliezen*" te fpreken, als wanneer men van *menfchen* gewaagt, de benaming *koppen* te gebruiken.

Nog heden ten dage zijn de fchapenvachten in den wol- en pelterijhandel onder den naam van *vliezen* bekend. Wie voorts over het onderfcheid tusfchen *vlies*, *vacht*, *wol*, *vel* en *huid* nadere inlichting begeert, raadplege HUYDECOPER, *Proeve*, uitg. van V. LELYVELD, D.II, blz.287, volgg. BILDERDIJKS verklaring (zie *Gefl. inv.*, *N. T. en D. Verfch.* D. III, blz. 39) blijft, uithoofde der innige overeenkomst tusfchen dit woord en het Lat. *vellus* en *pellis*, altoos eenigzins gewaagd. Ook is door onze taalkundigen gladweg voorbygezien hoe in 't Eng., by het fubft. *fleece*, „vlies," ook het verb. *to flay*, *to fleece*, „afftroopen, villen," beftaat. Zelfs Ten Kate weet by de behandeling van dit woord er zich niet uit te redden.

Ald. vs. 32. *Van eender helmen*. — Te recht is my door mijn vriend de Jager onder 't oog gebracht, dat de uitdrukking overeenkomt met: *vyt zynder fchee*, bl. 32, vs. 130, (zie de noot daarop in deze Nal. en Aant. bl. 12; doch was daar abuzief verwezen naar bl. 31, in pl. van 32), *vander Arcken*, bl. 62, vs. 436, zoo ook, in 't 3e Bedr. *de fchoonheyt eender fonne:* terwijl er ook maar van éénen helm fprake kan zijn.

Blz. 49. vs. 51. *Den Pharao*. — In den regel nemen in onze taal eigennamen thands alleen in byzondere gevallen het lidw. aan, b. v. 1°. in 't meerv. als: „*de* Nasfaus," 2°. wanneer zy een adjectief voor zich hebben, als: „*het* kleine Holland," 3°. wanneer de naam als een hoedanigheid aan een perfoon wordt toegekend, als: „hy is *een* Kato, hy hangt *den* Diogenes uit," 4°. wanneer men den naam des vervaardigers voor dien van het vervaardigde werk neemt, als: „hy heeft *den* Rembrandt gekocht." Misfchien zoû men kunnen aannemen, dat er vroeger nog een vijfde geval beftond, 't welk het latere N. D. niet kent, en 't welk wy in 't H. D. als regel terugvinden. Ik bedoel dat, waarin men, door 't gebruik van 't artikel, de perfoon, van wie gefproken wordt, met meerderen nadruk, meer bepaald, als met den vinger aanduidt, het zij vereerender-, het zij fpottender- of verachtenderwijze, of ook ter uitdrukking van vertrouwelijkheid. Men zoû 't, om zoo te zeggen, „een opzettelijk aanwijzend lidwoord" kunnen noemen. Onder tallooze voorbeelden, die het H. D. hiervan aanbiedt, bepaal ik my by de aanhaling der volgende plaats uit SCHILLER's *Wilhelm Tell:*

Der Tell gefangen und der Freiherr todt,
Erheb die freche Stirne Tyranney,
Wirf alle Scham hinweg.

Men mag de gisfing wagen, of Vondel zich te dezer plaatfe, gelijk nader in vs. 495 en elders, om des fprekers haat en verachting te fterker te doen uitkomen, van dit eigenaardig artikel bediende. Wy zouden alsdan thands het aanw. v. n. w. *die* daarvoor gebruiken en fchrijven:

Mocht ik *dien* Pharao zoo lichtelijk begraven.

Vooral dient hier niet voorbygezien te worden, dat het aanwijzend lidw. in ouden tijd *die* en niet *de* was. Zie ook de opgave der plaatfen, waar *die* en *den* voor eigennamen in de Staten-vertaling voorkomen in de *Verklarende lijft op de Statenvertaling*, van D[r]. W. HECKER, Groningen 1852.

Intusfchen moeten wy niet voorbyzien, dat, zoo de Italianen het bepalend lidw. ongeveer op gelijke wijze als de Duitfchers voor eigennamen bezigen, de Engelfche dichters dit nog, hoezeer alleen wanneer het adelijke namen geldt, al of niet gebruiken, naarmate zulks in de maat te pas komt. Men vergelijke b. v. WALTER SCOTT's *Lord of the Isles* en *Marmion*, waar even veel van *Bruce* als van *the Bruce*, van *Marmion* als van *the Marmion* gefproken wordt.

Blz. 50. vs. 70. *Ifralijtfche ruft.* — Te verfchonen ja, waar Vondel zich uit in:

la printaniere fleur de fon aage doré; —

maar niet te verfchonen is het, wanneer heden ten dage mannen van naam, en die 't beter weten moesten, in ongebonden ftijl, fpreken van „de *Leycesterfche* regeering" of van „het *Bilderdijkfche* heldendicht."

Vergel. hierby blz. 98, vs. 1409 en blz. 109, vs. 1871.

Ald. vs. 71, 72. *Pharaos Rijcx-ftaf hun verftreckt maer eenen vleghel,*
Syn kroon een laftich Joc.

Even dichterlijk, fraai en juist als het beeld is van een rijks-ftaf, die het volk ten vlegel ftrekt; zoo onlogisch en gezocht is het daarop volgende van de kroon des vorften, die het volk ten juk is. De rijks-ftaf is het zinnebeeld zijner regeering, de kroon dat zijner waardigheid: met den eerstgemelden kan hy een ander iets toevoegen: de laatfte kan niemand *drukken*, niemand ten *juk* zijn, dan hemzelven.

Ald. vs. 90. *s' Doots fufter.* — Voor deze benaming, hier en elders (zie o. a. blz. 249, vs. 2) aan „den flaap" gegeven, weet ik noch in de fabelkunde, noch in de gedenkteekenen of kunstwerken der oudheid eenigen grond op te fporen. De *Slaap* is altijd voorgefteld geworden als de tweelingbroeder van den *Dood*, wier beide moeder de *Nacht* was. Men behoeft, om zich hiervan te overtuigen alleen de klasfieke dichters na te flaan, en LESSINGS keurige verhandeling: *Wie die Alten den Todt gebildet,* alsmede zijn *Laokoön.* Het blijft alzoo een raadfel, met welk gezach V. zich van deze zonde — althands tegen het geflacht — zoû hebben kunnen verfchonen.

Blz. 50, 51. vs. 95—104. — Het is bekend, dat jaarlijks, wanneer zich de zon in het teeken van de Kreeft bevond, de overftrooming des Nijls aanving, welke rivier haar uiterfte hoogte bereikt had, wanneer de zon in het teeken van den Leeuw gekomen was. Zoû de grond volkomen ter bevruchting gefchikt worden, dan moest het water tot een bepaalde hoogte klimmen. Hierop doelen vs. 95—97:

doen over fyn limiten
Zyn hoorenen den Nyl maar Jaerlijcx twelf cubiten
In zeven Jaer verhief.

By PLINIUS, waar hy van de overvloejing van den Nijl handelt, lezen wy: *iustum incrementum* (Nili) *est cubitorum XVI;...* In duodecim cubitis famen *fentit: in tredecim etiamnum efurit: quatuordecim cubita hilaritatem afferunt: quindecim fecuritatem: fedecim delicias.* HIST. NAT. V, 11. En: *si duodecim cubita non excesfit fames certa. Nec minus fi fedecim exfuperavit.* Ibid. XVIII, 47.

Doch die overftrooming greep niet naar behooren plaats, zonder dat zy werd voorafgegaan door hevige ftortregens, die den Nijl deden zwellen. Die regens werden veroorzaakt door den jaarlijks op gezetten tijd wederkeerenden (periodifchen) wind, die de wolken zuidwaart joeg naar 't midden des lands, by den oorfprong der rivier, waar zy zich verzamelden en nedervielen. Hierop flaan vs. 97, 98:

En zelf de Hemel-locht
Dy weygherden foo langh heur tranen koel en vocht.

De uitlegging van vs. 99—104:

Doen u vrou Ceres, laes! wat fy ooc ploeghde oft zaeyde enz.

volgt nu hieruit van zelve. Het was namelijk den akkerman niet mogelijk te

zaaien dan in het natte flik en de vette aarde door het afgeloopen water terruggelaten.

In deze regelen, die door menigeen lichtelijk over 't hoofd gezien, en, zonder opheldering, niet door iedereen verftaan kunnen worden, heeft Vondel de natuurlijke oorzaak van den Egyptifchen hongersnood, beknopt en als ter loops, maar duidelijk en naar waarheid voorgefteld.

Blz. 52. vs. 139. *Altijdts.* — Wellicht zoû men denken, dat — even gelijk *eertijds, oudtijds, tusfchentijds, veeltijds* — *altijds* de rechte vorm en *altijd* een by misbruik ingeflopen afwijking ware. Doch dit fchijnt het geval niet te wezen: men treft dezelfde willekeurige weglating of byvoeging der flot-*s* even zoo aan in de met *rede, maal, waart,* enz. famengeftelde bywoorden, en men vindt even dikwijls *alreê* als *alreeds, veelmaal* als *veelmaals, der-* en *herwaart* als *der-* en *herwaarts.*

Blz. 53. vs. 177. *Zuldy.* — In een overzicht van de Eerfte Aflevering dezer uitgave van Vondel gegeven door mijn vriend Alberdingk Thijm, heeft deze Heer overtuigend aangetoond, dat *dy* in famenftellingen als *zuldy, hebdy,* enz., niet de 4de n. v. van het enk. *du* is, maar dat daarby alleen een verzachtende famentrekking plaats heeft van *zult gy, hebt gy.*

Ald. vs. 184. *Den Spieghel van fyn leven.* — Hoe innig en hoe aanfchouwelijk tevens! Aan zulke trekken herkent men den dichter.

Ald. vs. 185. *Hooghte trots* is „trotfche hoogte,” een omzetting, in die dagen nog zeer gebruikelijk by de dichters. Zie hiervoren blz. 5 in de A. op blz. 21, vs. 47. De noot, waarby *trots* door *moedig* verklaard wordt, kome alzoo te vervallen.

Blz. 54. vs. 205. *Lieflijcken* is een drukfout voor *liefelijcken,* als de maat vereifchte.

Blz. 55. vs. 218. *Wilt.* — Zie BILD. op HUYGH. V. 38, die deze Vlaamfche wijze van vervoeging afkeurt, op grond, dat de hulpwerkwoorden *kan, zal, wil, mag,* geen *t* aannemen.

Blz. 56. vs. 242. *Alfins.* — In de verouderde beteekenis van „naar alle kanten.” 't Is de letterlijke vertaling van 't Fr. *en tout fens.* Zoo ook vs. 433.

Blz. 59. vs. 334. *Pincken.* — Zie BILD. op HUYGH. vs. 164.

Blz. 62. vs. 424. — Naar de meening van den Heer de Jager zoû de dichter waarfchijnlijk hebben willen zeggen: „al zagen zy nog zoovele *geweldige regenbuien,* het zij dan *tegenwoordig* of *te gemoet,*” en die *regenbuien* duidt hy aan door 'tgeen, waarvan zy gewoonlijk vergezeld gaan, *dikke wolken* en *regenbogen.*

Ald. vs. 431. *Begonfte.* — Lezenswaardig hierover is vooral BILD. (*Verh. over de Gefl.* § 7); byzonder ter bepaling van de geflachten der woorden *kunst, gunst, dienst, lust, last, roest* en andere verbalia op *st.*

Ald. vs. 433. *Spoogh.* — Hoe onedel thands geächt, is dit woord hier oneindig dichterlijker (d. i. aanfchouwlijker en fchilderachtiger) dan b. v. het meer afgetrokkene en prozaïfche *wierp.*

Blz. 63. vs. 451, 452. — De zin is *niet* duister, en de noot onder aan de bladzijde enkel gefchikt om den lezer nog meer in de war te helpen. *Den Grootften Capiteyn* (hier 1e n. v.) is — gelijk my zeer juist door den Heer de Jager is onder 't oog gebracht — „God zelf,” die, nog voor Abrahams aanval, den vyand met fiddering geflagen had.

Ald. vs. 454. — Lees *andren* voor *anderen*.

Blz. 66. vs. 542. *Mick.* — Vergel. DE VRIES op *Warenar, in voce.*

Blz. 67. vs. 544. *T'welck heel verteeren ſcheen* voor *te verteeren.* — Deze weglating van het ledeken *te* by den *infinitivus obliquus* komt in den loop van dit treurſpel, en andere der eerſte voortbrengſelen van Vondel, alsmede in de ſchriften zijner voorgangers en tijdgenooten menigvuldig voor. Men vergelijke hierover HUYDECOPERS *Proeve*, uitg. van V. LEL., D.III, blz. 281, volgg., en TEN KATE, D. I, 14e*Redewisſ.*

Blz. 69. vs. 602. *Dick.* — 't Is opmerkelijk dat dit woord, 'twelk nog in enkele provinciën vernomen wordt, niet algemeen in zijn oorſpronkelijken vorm is behouden gebleven, en wy het in later tijd alleen in zijn compoſita, *dikwijls, dikmaals, dikwerf*, ontmoeten; terwijl *veel, meer, toen* enz. zoowel op zich zelve ſtaande als met een bylap, voortdurend in gebruik zijn. Voor den naauwkeurigen opmerker toch beſtaat er een wel fijn, maar toch wezentlijk verſchil tusſchen *dik* op zich zelf en de aangehaalde ſamenſtellingen, dat ook in 't Eng. *often* en *oftentimes*, en in 't H. D. *oft* en *oftmals* herkend wordt. *Dik* duidt als 't ware een meer onbepaalde herhaling aan, zoo als waar Gysbreght ſpreekt van

De vyanden, die *dick* het zetten op een loopen,

of *Achilles*, in het treurſpel van Huydecoper, van Hector gewagende, zegt:

Wy hebben *dik* geſtreden —

terwijl wy ons by *dikwijls, dikwerven* enz. veeleer een hernieuwing derzelfde omſtandigheid met meer of min gekenmerkte tusſchenpozen voor den geest roepen. Waarſchijnlijk heeft men dit *dik (ſaepe)*, uit vrees voor dubbelzinnigheid en konkurrentie, ten gevalle van zijn meer bevoorrechten naamgenoot *dik (crasſum)* in den ban gedaan. Zie ook BILDERDIJK, *T. en D. Verſch.* D. IV, blz. 141.

Ald. vs. 613. *Ongheſtuymich.* — By Huyghens, I. 209, vinden wy *ontſtuym.*

Blz. 70. vs. 627. *Schier* — merkt de Heer de Jager aan, is hier adv., geen adj. De regel zegt dus: „Schielijk na zijn kastijding."

Blz. 71. vs. 676—678: *Doen de moederlijcke zorghen*
Laghen met heur kint gheborghen
In het kiſtjen ongheruſt.

Het oorſpronkelijke denkbeeld, dat de *zorg* (bezorgdheid) der moeder het kind *in het kistjen* vergezelde, is juist en gelukkig, maar verkeerd uitgedrukt, waardoor de figuur nu ten eenemale valsch is. Immers nu zoude men er uit moeten opmaken, dat de moederlijke zorg, toen zy met het kind in het *kistjen* geborgen, daardoor uit haar *hart* geweken was, en de vrouw alzoo gerust naar huis kon gaan.

Blz. 73. vs. 748. *IJl* zoude, volgends den Heer de Jager, een ſamentrekking zijn van *Ydel*, in de eerſte en ware beteekenis, en de regel zoû aldus te verſtaan zijn: „Zijn zorgen, in een droom verkeerd," worden *ledig*, „nietig." 't Zelfde woord *yl* komt als ſubſt. voor in vs. 844.

Blz. 74. vs. 782. *Schijtſchen booch.* — Zie over het verband tusſchen den naam van *Scyten* en ons *ſchieten*, 't Lat. *ſagitta* en ons *ſchicht* enz., WILLEMS, *Verhandeling over de Nederd. Taal- en Lett. opzigtelyk de Zuydel. Prov. der Nederl.*, D. I, blz. 35 en 36, in de noot.

Blz. 75. vs. 805. — Staat *vervolghen;* moet zijn: *verbolghen.*

Blz. 77. vs. 843. *Ten aenzien* ſtaat hier voor „naar 't uiterlijk aanzien," in welken zin de uitdrukking niet meer gangbaar is.

Blz. 78. vs. 884. *Op Pharao begheert.* — Dit gebruik van *op* in zoodanigen zin was zeer algemeen by onze ſchrijvers van dien tijd. Zoo zegt HOOFT in zijn *klinkdicht op de behouden reis naar Engeland van C. Huyghens:*

Trompetter van Neptuin, heb ik *op* u een beê.

Zoo ook „*op* iemand verdienen" in den *Warenar*, vs. 125, 142.

Blz. 79. vs. 896. *Dwingh-volck.* — Wy bezitten een menigte woorden van dergelijke vorming, die ons waarſchijnlijk van 't Franſche letterveld zijn overgewaaid. Zie LA HARPE, *Lycée*, Ed. Par. 8°. T. IV, p. 110. Zoo treffen wy, by 't opſlaan van Vondels Epistel aan Vaerlaer, al dadelijk woorden aan als: *Mars aime-carnage, porte-ſceptre, donne-lois.* Van een en denzelfden ſtempel zijn ons „waag-hals" (*casſe-cou*) „deug-niet" (*vaut-rien*), „bemoei-al, dwinge-land, likke-pot" (*lêche-pot*), „helle-veeg" enz. Zoo laat Vondel *Salomon* in het Treurſpel van dien naam tot Sidonia zeggen:

Mijn licht, mijn morgenzon, mijn friſſche dageraet,
Verkoelingh, *leſch-vier*, brant —

en vinden wy *ſlaepbye* voor „byſlaap" in *de Heerl. van Salomon*, vs. 435. Vele zoodanig ſamengeſtelde woorden zijn door Kiliaen reeds opgeteekend.

Wy mogen dus *dwingh-volck*, hoezeer in onbruik geraakt, als dichterlijke variatie op het nog algemeen gebezigde *dwingeland*, niet onbepaald afkeuren.

Blz. 82. vs. 1010. *Is ſynen Kerf-ſtoc ijſer.* — HUYGHENS, V, 276-1227 en HOOFT, in den *Warenar*, 125, 142, ſpreken mede van een *ijzeren* kerfſtok.

Blz. 86. vs. 1127-1137. — Deze vaerzen duiden op de ſchitterende krijgsverrichtingen van den beroemden Seſostris of Ramſes-Mejanim, door de geſchiedſchrijvers voor den Farao gehouden, die ten tijde van Israëls tocht uit Egypte regeerde. Hierop ſlaan ook vs. 752, 896, 1462 enz.

Blz. 87. vs. 1145. *Wtgheſpeert* zoû ook voor *uitgeſpert* kunnen ſtaan, dat mede voorkomt blz. 130, vs. 62.

Blz. 93. vs. 1357: *Den Diamant hoe hart verzachtet Bocken-bloet.*

De nieuwere ſcheikunde leert, dat de diamant volkomen onoplosbaar is, en alleen in den haard eens brandſpiegels verbrand kan worden. De oude natuurvorſchers ſchreven aan de lichamen byzondere ſympathiën en antipathiën (*concordias et discordias*) toe, en in hun werken vindt men opgeteekend, dat de diamant in versch en warm bokkebloed opgelost kan worden, en dat hy daar-en-tegen de werking des magneets op het ijzer te niet doet. Zie PLINIUS XX, 1 en XXXVII, 15; en BUFFON, *Hist. Nat. des minéraux*, Dordr. Blusſé et fils, 4°. T. IV, p. 116.

Blz. 94. vs. 1363-1365: *Nu t' manen-ſchijnſel ſich gaet ronden,*
En met heur kromme hoornen naect
Vaſt eenen halven circkel maect.

Vondel trachtte met deze regels den datum van Israëls verlosſing op te geven, namel. den 14^en^ dag, ongeveer de *helft* der eerſte maand (*Niſan*); doch hy heeft hierin grootelijks gefaald; want de maanden werden berekend van de eene nieuwe maan tot de andere: elke maand had ruim 29 dagen; dus, daar er vier hoofdſtanden der maan zijn, moesten er ruim zeven dagen verloopen van *nieuwe maan* tot *eerſte kwartier* of *halve maan.* Volgends des dichters voorſtelling van „vast (alvast) een halven cirkel," d. i. „halve maan," moest de bevrijding den *zevenden* hebben plaats gehad; maar volgends het Bybelverhaal geſchiedde die op den *veertienden* en toen moet het ongeveer *volle maan* geweest zijn. Het is klaar, dat hy *halve maan* met *halve maand* verward heeft.

Blz. 95. vs. 1424. *Hoorn ghetackte.* — Valt hier aan een verkeerde famenftelling voor *getakt gehoornd* te denken? Ik geloof het niet. Een hert heeft *takken* op den kop, en de ftof, waaruit de *takken* beftaan, is geen *hout*, zoo als by *boomtakken*, maar *hoorn*. *Hoorngetakt* is dus *getakt met hoorn;* doch ook in dien zin even verwerpelijk, als dat men, van fchapen fprekende, zeide: *wolgekleed*, van osfen: *leêrgehuid*, van vogels: *vedergedofcht*.

Ald. vs. 1428. *Achter-lamme.* — Hier heeft V. de hazen met de konijnen verward.

Blz. 97. vs. 1481. *Gheftert* is analoog in vorm met *gebergt* en alzoo geen fynkope van *gefternt*, als men dit licht wanen mocht; maar dit laatfte veeleer een apenthesis van *geftert*.

Blz. 100. vs. 1568. *Statua* is hier voor *ftatuur*, „gedaante."

Ald. vs. 1571. — Staat *trots*: lees *torts*, waardoor alzoo de noot vervalt. Zie DE JAGER, *Archief*, II, 352.

Blz. 102. vs. 1636. *Dienftbarich.* — Niet alleen by onzen dichter, maar ook by prozafchrijvers van zijnen tijd treft men dat misbruik — zoo men aan een fchier algemeen gebruik dien naam mag geven — aan, van den uitgang *ig* in byv. woorden. Zoo by V. ook *danckbarich*, *fteylich*, *grammich*, *befchadich*, *bequamich*, *'t wout ghehuchtich*, *borftkloppich hert* enz. De zachtftaartige uitgang *ig* werd in later tijd in den regel alleen achter z. n. w. w. gehecht, om er byv. woorden mede te vormen, die een eigenfchap, aart of geneigdheid moesten uitdrukken, welke alsdan door het fubft., waaruit zy gevormd waren, bepaald werd. Ook werd die uitgang achter 't byv. n. w. geplaatst, om er de kracht eenigzins van te verzachten, in welk geval het ten opzichte van dat byv. n. w. een onvolkomenheid, een minderheid aanduidde, als in *goedig*, *nattig*, *ranzig*, *ftevig* enz. welke allen op een minderen graad van *goed*, *nat*, *rans*, *ftijf* enz. zien. Geen wonder dus, dat de byv. vormen, boven uit V. aangehaald, en waarby nog een aantal voorbeelden uit andere fchrijvers te voegen waren, by ons een anderen indruk verwekken, dan zy gemaakt zullen hebben, toen zy nog aan de orde van den dag waren. Men voegde dit *ig* toenmaals ook byzonder dikwijls achter de tegenwoordige deelwoorden, als o. a. *zuivrendigh*, *wetendigh* voor *zuivrend*, *wetend*. Van woorden, op deze wijze gevormd, zal de lezer in Vondels oudfte ftukken er een aantal hebben kunnen opmerken.

Ten aanzien van *levendig* vindt een uitzondering plaats: hieraan heeft het taalgebruik door de terminatie op *ig* een eigenfchap van: *levend zijn* by uitnemendheid toegekend. Ook werd deze uitgang by werkwoorden door onze vaders in de plaats van *lijk* gebruikt. Zie voorts HUYDECOPER, *Proeve*, uitg. van v. LELYV., 2e Dr. D. II, blz. 174, volgg., en de aant. Wijders vergelijke men over dit punt HUYDEC. ibid. D. III, blz. 113, volgg., TEN KATE, D. II, blz. 74, BILDERDIJK, *Nederl. Spraakl.* blz. 132, en F. BURMAN, *Aanmerkingen over de Nederduitfche Taal*, D. I, blz. 80.

Heden ten dage — dit zij er nog bygevoegd — fpringt men ook al vreemd met dien uitgang om, en fpreekt men van een *baardig man*, voor een *man met een langen baard*, van *beenige ruiters*, voor *langgebeende ruiters*, of *ruiters met lange beenen* enz. Ik weet men zegt: „een *pootig mensch*, een *hairige* quaestie," doch dan meent men daarmede niet een mensch, die groote of lange *pooten* heeft, maar die *handen* heeft, fterk als *pooten* van een dier — een quaestie, niet die *hair* heeft, maar die vol zwarigheden als vol *hairen* zit. Even zoo is „een *koppig* mensch" niet iemand *met een kop*, maar iemand, *die zijn kop volgt:* — en dit overeenkomftig hetgeen ftraks gezegd is over de beteekenis van eigenfchap of geäartheid, in die byvoeging *ig* gelegen.

Blz. 103. vs. 1679. *Menfch ftappen* is hier om 't metrum te bewaren; doch het is er niet

minder onwelluidend om, en bovendien glad verkeerd; daar men even min *mensch ſtappen* kan zeggen, als *bok pooten*, *reus oogen*, *krijgsman rok* enz.

Ald. vs. 1700. *Eyndelijc* moet, om de maat, *eyndlijc* zijn.

Blz. 104. vs. 1720, 1721. *Daer t' rood Arabiſch Meyrs ghekromden woeſten erme*
Dit Rijc een deel omvanght, en de woeſtijne dreycht:
Deze plaatsbeſchrijving is volkomen juist. De Roode Zee eindigt ten noorden in twee kleine zeeboezems, die zich, als twee armen, de eene (*Sinus Heropolites*) oostwaart, en de andere (*Sinus Aelanites*) westwaart uitſtrekken. Aan dezen laatſten had Mozes zich gelegerd. Zie de kaart, en J. SALVADOR, *Histoire des Institutions de Moïse et du peuple Hébreu*. Brux., Ed. Hauman 1829, T. I, p. 45.

Blz. 105. CHOOR. — Men heeft het den dichter als een misgreep aangerekend, dat hy de Israëliten in dit koor een jubelzang laat aanheffen over den ondergang van Faraoos leger, als of hy daardoor het verhaal der Faam ware vooruitgeloopen. Offchoon nu een ſtuk als 't Paſcha volſtrekt geen aanſpraak op geregeldheid in de handeling maken kan, heeft de dichter in dit opzicht geenszins gezondigd. Het koor wordt gezongen terwijl de Israëliten op het punt ſtaan, de Roode Zee door te trekken en zy de Egyptenaren op zich af zien komen. Nu is het niet alleen geen fout, dat zy Faraoos ſtraf bezingen, maar 't mag zelfs een hoogst gelukkige gedachte van den dichter genoemd worden, die daarmede bewees, dat hy een behoorlijk begrip had van de beteekenis der koren in de dramatiſche poëzy. De koren immers geven als tusſchenzangen alleen de kritiek op de handeling, zonder tot het verband van 't ſtuk iets af te doen, en zy geven meer de uitdrukking terug van het objektief gevoel van den dichter zelven, hetwelk dan door hem aan nevenperſonen, die zich ter zijde der handelende perſonaadjes bevinden, in den mond gelegd wordt. Hier ter plaatſe beöordeelt het koor de gevolgen van den verraderlijken ſtap van Farao en voorſpelt daarvan de gevolgen.

Blz. 108. vs. 1846. *Een roo robijnen muer.* — Vondel was het niet alleen, die der dwaling aankleefde, dat het water van de Roode Zee werkelijk *rood* was. Ook by andere dichters vinden wy 't zelfde. De Franſche dichter Saint-Amant, die om zijn gezwollen en buitenſporigen dichttrant door Boileau erg gehavend, ja voor een gek werd uitgeſcholden, ſpreekt in zijn *Moïse sauvé* (1660) insgelijks van *liquides rubis*. Opmerkelijk is het, dat zijn beſchrijving van Israëls tocht door de Schelfzee zeer veel gelijkenis heeft met de ſchildery, die door de Faam daarvan opgehangen wordt. Men oordeele zelf:

L'abyme, au coup donné, ſ'ouvre jusqu'aux entrailles;
De liquides rubis il ſe fait deux murailles,
Dont l'eſpace nouveau ſe remplit à l'inſtant
Par le peuple qui fuit le pilier (!) éclatant.
D'un et d'autre côté ravi d'aiſe il ſe mire;
De ce fond découvert le ſentier il admire,
Sentier que la nature a, d'un ſoin libéral,
Paré de ſablon d'or et d'arbres de coral,
Qui, plantés tout de rang, forment comme une allée,
Etendue au travers d'une riche vallée,
Et d'où l'ambre découle, ainſi qu'on voit le miel
Diſtiller des ſapins sous l'heur d'un jeune ciel, etc.

St. Amant werd te Rouaan geboren in 1594 en hy ſtierf in 1660. Het is nog al opmerkenswaard, dat zijn *Moïse ſauvé, idylle héroïque*, het eerst te Leyden het licht zag in 1654, 12°. Komt hier plagiaat ter ſprake, dan zoû 't den Franschman eer dan Vondel ten laste moeten gelegd worden; — doch 't zoû my niet verwonderen, zoo beiden by een vroeger dichter ter markt waren gegaan.

Blz. 111. vs. 1938. *Oorboren.* — Dit is een verouderde vorm van ons *orberen*, „nuttigen." Zie TEN KATE, D. II, blz. 585.

Blz. 113. vs. 2007 en 2010. *Lofder — offer.* — Een rijm, dat nimmer is goed te keuren, minder omdat *fd* niet op *ff* fluit, 't geen er even zoo goed door kan als *rb* en *rd* in *voorbeeld* en *veroordeeld;* maar omdat de fylbe *fer* in *offer* volkomen toonloos is, terwijl in *der*, een wel kort, maar op zich zelf ftaand woord, de *e* altijd hoorbaar moet worden uitgefproken.

Blz. 114. vs. 2079. *Mellen.* — Het valt moeilijk, het vonnis te onderfchrijven, dat Huydecoper over deze wijziging in de fpelling velt, wanneer men bedenkt, dat die vorm nimmer in proza, maar enkel in gebonden ftijl gebruikelijk en dus onder de licentiën te rangfchikken is. Wy bezitten van die verwaarlozing der *d* en de daaruit voortvloeiende verdubbeling der medeklinkers by onze dichters een menigte voorbeelden, als: *fchellen* voor *fchelden*, *vinnen* voor *vinden*, enz.

Blz. 115. vs. 2136. *Doen.* — Vergelijk over het bywoord *toen* en zijn afleidingen BILDERDIJK, *T. en D. Verfch.* D. III, bl. 95. Hy rept echter niet van dezen, ook door de Bybelvertalers gebezigden vorm, die, by de behandeling der afleiding, toch wel degelijk in aanmerking had mogen komen.

Blz. 116. vs. 2180. *Leeder.* — De klankwisfel van *ei* en *ee* is ons uit vele voorbeelden bekend: men denke o. a. aan *kleen* voor *klein*, *verbreeden* voor *verbreiden*, *verfcheden* voor *verfcheiden*. *Leeder* is niets anders dan *leider*, een voorwerp, dat ergends „heenleidt." Wanneer wy nu, by famentrekking, *leêr* gebruiken, nemen wy 't woord in zijn zuiveren vorm. *Ladder* is, volgends Ten Kate van 't A. S. praeteritum met *a*, 't welk ook door 't Eng. *ladder* geftaafd wordt. Weiland geeft eveneens de afleiding van *leiden* op. Ook 't H. D. *Leiter* en *leiten* geeft hiervan 't fprekend bewijs. Bilderdijk hinkt ten aanzien van dit woord op verfchillende gedachten. Wel houdt hy beiden voor fynoniem; maar nu eens laat hy het (te onrecht naar ik meen) van *lad* of *lade* afftammen (zonder er op te denken, dat beide laatste woorden evenzeer van 't A. S. praeteritum komen, en dat *lade* niet van 't worteldeel *lijd*, maar van *laad* herkomftig is. Zie TEN KATE, D. II, 257), dan weder noemt hy 't een verbastering van *leêr* of *leder:* en op een derde plaats geeft hy *lid* als den oorfprong op. Zie BILDERDIJK, *Gefl.* op *ladder* en *leer*. Zie echter ook TEN KATE, D. II, blz. 256.

Blz. 117, vs. 2202. WT LEVENDER JONST. — Zie Nal. en Aant., blz. 3.

Blz. 119, vs. 43. *Die eer voor Memphis heeft ghe\ftreen als beften vriendt.*
Jozefus verhaalt in zijn *Joodfche Oudheden*, II B., Hoofdft. 5, § 88, dat Mozes, op 't gezach van 't orakel, door Farao tot bevelhebber over 't leger benoemd, de Ethiopiërs, die reeds tot voor Memfis waren opgerukt, overwon en op de vlucht joeg, en daardoor de hoofdftad voor een anders wisfen ondergang behoedde. Vergel. ook SALVADOR, *Institut. de Moïse*, Brux. Ed. Hauman, 1829, 8°. T. I, p. 22.

Blz. 121. By het Overzicht over 't Pafcha zij nog herinnerd, dat door Dr. A. de Jager, in zijn *Archief* de voornaamfte varianten in de verfchillende uitgaven van 't *Pafcha* zijn opgeteekend. Verkeerderlijk verwees ik dienaangaande op blz. 15 naar 't *Taalkundig Magazijn*.

Blz. 126, reg. 23, v. o. — Ten aanzien der Taal en Spelling van *Het Pafcha*, als het oudfte treurfpel des Dichters, verdient nog aangemerkt te worden, dat daarin meer de trant der Brabantfche dan der Amfterdamfche oude Kameristen wordt teruggevonden. In talrijke woorden, meerendeels door ons aan den voet der bladzijden aangeftipt, herkennen wy den Vlaming. De fpelling verfchilt over 't geheel grootelijks van die, welke in de latere werken des Dichters gevolgd wordt, en komt in vele opzichten met die van Kiliaen overeen. In het gebruik van *y* of *ij* blijkt een bepaald ftelfel te zijn gevolgd en een wezentlijk onderfcheid in acht te zijn

genomen 1). In de voornaamwoorden en eigennamen zien wy de *y*, overal elders de *ij* gebruikt. Hierdoor, en door 't onderſcheiden gebruik van de *ſ* en *z* valt ons dadelijk het verſchil in 't oog tusſchen het voornaamwoord *ſyn* en 't hulpwoord *zijn*. Voor 't overige heb ik het noodig geöordeeld, de meest mogelijke eenparigheid van ſpelling te bewaren; ofſchoon in de oude uitgave vrij wat onregelmatigheid op dit ſtuk heerſcht. Zulks is echter waarſchijnlijk minder den Dichter dan wel den Drukker te wijten, welke laatſte vaak, waar hy met de lengte der regels in den klem zat, een lettertjen of meer weggoochelde; waarby nog de vele woordverkortingen komen, die aan 't Gothisch letterſchrift, waarin het boekjen gedrukt is, eigen zijn.

Blz. 128. LOFZANGH. — Hiervoor lezen wy in 't opſchrift der vroegere uitgaaf, Schiedam 1647, 2e dr.: LOLZANGH. Was dit een grap van den Heer P. (den eigenmachtigen uitgever), of een fout van den zetter? *Lolzangh* was, in allen gevalle, een pleonasme.

Blz. 130. vs. 67. *Taen.* — Volgends een gisſing van den Heer de Jager zoû door *Taen* de *Tanaïs* of *Don* bedoeld zijn. Het is licht mogelijk: en ik ſtel my tusſchen Tanaïs en Taag geen party.

Ald. vs. 69—72.

Amſterdam zal u beklaghen
Als ſy u zal zien verſlaghen
Stout van d' al vernielſche doot,
In der aerden wijde ſchoot.

Deze regels, alsmede vs. 81, 82, blz. 131:

Adieu BARTIENS, *ick wil zwijghen,*
Wijl ghy gaet ten Hemel ſtijghen,

zouden doen vermoeden, dat toen Vondel dezen lofzang op den ouden Rekenmeester maakte, het einde van dezen laatſte naby was. De gebezigde uitdrukking ware anders min gepast. De bepaling van het tijdſtip, waarop Bartjens overleed, zoû de oplosſing van de vraag kunnen geven; maar vruchteloos heb ik by levensbeſchrijvers en in woordenboeken naſporingen daaromtrent in 't werk geſteld.

Blz. 131. vs. 83. *In ſchijn.* — „By onze ouden" — meldt my de Heer de Jager — „komt *in ſchijn* voor als bywoordelijke uitdrukking voor *kennelijk, duidelijk.* (Zie b. v. CLARISSE op de *Heimel. der Heimelicheden*). *In ſchijn iets zijn* beteekent by hen: „iets blijken te zijn": — en, zoo opgevat, is Vondels uitdrukking goed en duidelijk.

Blz. 132. HYMNVS OVER DE SCHEEPS-VAERT. — De oudſte druk van dit lofdicht, naar welken wy ons by dezen gericht hebben, komt, te gelijk met het *Treurdicht op Henricus de Groote*, voor achter een uitgaaf van *den Gulden Winckel*, Amst. D. P. Pers, 1622. Dit gedicht blijkt geplaatst te zijn geweest voor 't een of ander oud prentwerk betreffende de Nederlandſche ſcheepvaart: te oordeelen althands naar de opdracht der oude uitgaaf, luidende:

Aen den goed-jonſtigen Aenſchouwer,

en naar vs. 67 en 68 en 314.

1) Met opzicht tot de *y* en *ij* verwijs ik naar BILDERDIJK, *T en D. Verſch.*, D. IV, blz. 147. „De *y*," zegt hy, „werd vroeger altoos als *ie* uitgeſproken ... en de *ij* is niets dan een verlenging en during der *i* gelijk de *w* van de *u*." Wy weten ook dat de Middeleeuwſche ſchrijvers *ſinen*, *ghi*, *lick*, *mine* enz., voor *zijnen*, *gy*, *lijk* (als uitgang), *mijne* enz. ſchreven. Dat wy Hollanders de *ij* en *y* niet meer zoo uitſpreken als de zeventiende-eeuwers, bewijst ook de volgende woordſpeling van Huyghens in een puntdicht op de Israëliten

„*de toenaem voeghd' haer wel*
Van Iſreliten; *want het waren* yſre lieden."

Men vergelijke ook de meer gemelde *Verhandeling* van WILLEMS, D. II, blz. 310, volgg. en 358, volgg. en BRILL, *Hollandſche Spraakleer*, blz. 22, volgg.

Ald. vs. 1. *O bondigh Nederland* is in de latere uitgaven verflapt tot *Vereenight Nederlant.*

Blz. 133. vs. 8. *Lazurigh veld.* — *Veld* is wat *geveld* of *vlak* is, dus „vlakte", en *lazurigh veld* alzoo „de azuren (het azuur der lucht weêrfpiegelende) vlakte," namelijk „de zee." Deze fraaie metafora is in de latere uitgaven verwisfeld tegen het min cierlijke: *het blaeuwe velt.*

Ald. vs. 18. *Uytghehoolde Boomen.* — Hiervoor vinden wy in latere drukken: *uitgeholde boomen.* Over de vraag, welke dezer beide fchrijfwijzen de beste zij, is federt lang door Taalvorfchers getwist. Mijns inziens is het pleit uitgemaakt, en behoort men de laatfte te verkiezen, en *uithollen* te fchrijven, wanneer men daarmede bedoelt, „iets *hol* maken," even als men *uitdiepen* zegt voor „iets *diep* maken." *Uitholen* daarentegen zoû beteekenen „van *holen* bevrijden," even als *uitmodderen, uitmesten*, „van *modder*, van *mest* fchoonmaken." Wie over dit onderwerp meer verlangt te weten, leze HUYDECOPERS *Proeve*, I, 155, volgg., de aanteekeningen daarop van VAN LELYVELD, het ftukjen van den Heer BOMHOFF in het *Archief* van DE JAGER, en vooral hetgeen daaromtrent voorkomt in het *Magazijn van Nederl. Taalk.*, V. blz. 321.

Ald. vs. 35. *Al is haer aenficht ftraf* is in de latere uitgaven verknoeid tot *als in haer aenzicht ftraf.*

Blz. 134. vs. 57. Voor *heldre Tourts* ftaat in de latere uitgaven geheel verkeerd: *heldre trots.*

Ald. vs. 71. *Rotterodam t' beroemt.* — Dit kan ook beteekenen *te beroemd*, d. i.: „*zeer* beroemd." De latere uitgaven hebben het woordeken, 't zij dan lid- of bywoord, geheel weggelaten.

Ald. vs. 74. *Door d' onghebaende weghen.* — Hiervoor vinden wy in de latere uitgaven, en zeer onjuist: *door ongebaande wegen.* Immers, Vondel wil hier met deze uitdrukking „de zee" bedoeld hebben, en de latere lezing, als zijnde te algemeen, geeft die bedoeling niet terug.

Ald. vs. 75, 76.

In dezer Peerlen kreyts voornamelijcken gants,
Ofte aldermeeft beftaet de Zee-vaert defes Lands.

De Dichter heeft hier, door het weglaten van een deel der vergelijking, welke hem voor den geest zweefde, onwillekeurig een dwaasheid gezegd. Men kan wel, overdrachtelijk fprekende, een ftad vereeren met den naam van „*paerel* aan de kroon des Lands" of „*paerel* aan de kroon der fteden;" — maar zonder die byvoeging en op zich zelve kan *paerel* niet als fynoniem gebezigd worden voor *ftad*, of men wordt onverftaanbaar.

Blz. 135. vs. 91, 92.

Wilhelm *de tweede, Graef van Holland, werd* alom
Beroepen tot Monarch vant Duytfche Keyferdom.

Met dit *alom* wil de Dichter te kennen geven, dat de koninklijke waardigheid niet alleen door de keurvorften den Grave werd opgedragen (1248), maar dat ook de Paus diens verkiezing bevorderde en de Bisfchoppen en fteden fterk naar zijn komst in Duitschland verlangden. In VELDENAERS *Chronyck*, door BOXHORN uitgegeven, heet het: „Die Coervorften verfamede in een ftadt te Woringhen, ende koren *eendrachtelick* joncheer Willem van Hollant tot enen Roemfchen Coninc, ende tugheden dat hi die machtichfte prince was in den lande van Germanien. Ende hoe defe koer meer openbaer wert, hoe datter meer blijfcappen was onder die Ridderfcap. Want defe Willem was van twintich jaren, ende was fchoen van live, fonder baert, wit van verwen mit fwart haer. Ende hi minde meer die wapen, dan gout of filver."

Blz. 31. vs. 119. *Dies ſlachtet Neder-land t' gheterghde Spaenſche Ros.*
Slachtet is de oude vorm van de 3e p. enk. van *ſlachten*, „gelijken, evenaren." Dit woord, nog tegenwoordig algemeen in gebruik, beteekent in ſtrikten zin: „van hetzelfde *geſlacht* of *ſlach* zijn. De bezorgers der latere uitgaven hebben den zin niet verſtaan; anders hadden zy niet veranderd:
Dies ſlacht het Nederlandt enz.

Ald. vs. 124. *De Meeſter is den Henghſt, de Henghſt den Meeſter quijt.*
Fraaie en gelukkige tegenſtelling. Het eerſte hemiſtichium ſchildert den ſpijt des Spanjaarts, als het tweede, met dezelfde woorden, de vreugd des Nederlanders. Door deze echt dichterlijke greep ſtelt een en 't zelfde beeld beide geheel uit-een-loopende toeſtanden op ongekunſtelde wijze voor.

Ald. vs. 132. *De veertigh Jaer'ghe Crijgh.* — Veel beter dan: *de* Nederlantſche *krijgh*, als men in latere uitgaven (waarſchijnlijk omdat toen de krijg al langer dan veertig jaar geduurd had) leest.

Blz. 137. vs. 171, volgg. — Ik moet hier de opmerkzaamheid des Lezers vestigen op een onnaauwkeurigheid, vroeger door my begaan. Ik had namelijk, blz. 27, het Klinkdicht op het twaalfjarig Beſtand vooral merkwaardig genoemd, als het eenige van Vondel, waarin Prins Maurits met lof vermeld wordt. Ik zie thands dat dit ook hier, alsmede vs. 330, volgg. van *dit* gedicht het geval is.

Blz. 138. vs. 193. *Voor-gheroert.* — Dit zoude, volgends de meening des Heeren de Jager, hier niet anders beteekenen dan *voor* (vroeger ge) *meld.* Vondel had van de vischvangst reeds gewaagd, vs. 165.

Ald. vs. 201—203. *Oprechte Zebedeen! die ſtadigh opt verbolghen*
Zee-waters woeſten plas beſpoeld wordt vande golghen,
Die Petrum volght opt ſpoor.
Hoewel de duidelijkheid van dezen zin, door 't onzijdig nemen van *plas*, hetgeen waarſchijnlijk om 't metrum geſchiedde, by de eerſte lezing wel iets te wenſchen overlaat, zoo is de zaak door de latere uitgaven nog verſlimmerd op de volgende wijze:
Oprechte Zebedeen! die op de zee ervaren
Zeewaters woeſten plas beſpoelt wort vande baren,
Sint Peter volght op't ſpoor.
Blijkbaar zagen de latere uitgevers er kwaad in om *verbolghen* en *golghen* (golven) te behouden. Doch hadden zy er aan gedacht dat *golghen* zeer goed Nederduitsch is, en dat hier alleen de letterwisſel van *gh* en *ch* in *f*, en dus voor 't meerv. in *v* plaats heeft, gelijk wy dien in een aantal woorden kunnen wedervinden, dan zouden zy 't geen door Vondel juist geſchreven was niet verminkt hebben. *Golf*, *golp* of *gulp* en *golgh*, *golven* en *golghen* benevens hun compoſita komen by afwisſeling voor. Zoo zagen wy ook in 't Paſcha *opgegolght.* Zie over de *ch* en *f*, BILDERDIJK, *T. en D. Verſch.*, D. IV, blz. 156 en elders.

Ald. vs. 209—213. — Waar Vondel in den verleden tijd ſpreekt, als *ontdeckten*, *uyt-reckten*, *keerden*, *begonden*, enz. ſtellen er de latere uitgaven overal den t. w. t. voor in de plaats.

Ald. vs. 212. *Met Zyde-ſeylen aen Weſt-munſter, t' groot Palleys.*
Dit is in de latere uitgaven veranderd in:
Met zeilen van damaſt aen Groenwits groot paleis.
Offchoon ik niet weet, welk paleis hiermede kan bedoeld worden, daar de rezidentie der koningen van Engeland wel degelijk te West-munſter en niet te Groenwits (Greenwich) was.

Ald. vs. 222. *Daer om den doorgangh elck te vinden is beladen.*

Verfta: „daar elk zich afflooft om den doorgang te vinden." *Beladen zijn* met een zaak wordt door Kiliaen vertaald o. a. met *angi, follicitus esfe laborare.*

Ald. vs. 223. *Tabin.* —Van *Tabin* gewaagt reeds Pomponius Mela, *de Situ orbis*, lib.III, cap.7. Na van de *Scythae* en *Sacae* gefproken te hebben, voegt hy er by: „*Vasta deinde iterum loca belluae infestant, usque ad montem mari imminentem, nomine* Tabin. *Longe ab eo Taurus attollitur. Seres interfunt*" etc. In de *Introduct. in univ. geographiam tam vet. quam nov.*, lib.V, Amft. 1729, 4°., van CLUVERIUS vindt men hem op drie kaarten, doch zeer verfchillend geplaatst, t. w. op de eerfte kaart op 64° N. B., 158° W. L., op een tweede kaartjen op 68° N. B., 148° W. L., en twee bladzijden verder op 75° N. B., 148° W. L. Eindelijk, op een kaartjen van de „Opkomft der Groenlandfche visfchery," uitgegeven in 1720, ftaat hy op 74° N. B., 150° W. L. Te recht maakte Vondel alzoo reeds meer dan een eeuw vroeger gewach van de oneenigheid der nieuwere geografen omtrent de ware ligging van dien kaap. Wat zijn bedoeling betreft, hy fcheen met de oude aardrijkskundigen van meening te zijn, dat, ook al ware men de noordelijke Yszee een eind wegs doorgedrongen, men by het beproeven van een doortocht naar Sina of liever naar den grooten Stillen Oceaan, altijd op dat ver vooruitfpringende voorgebergte *Tabin* zoû ftuiten. Zoo wel in de befchrijving van den tocht van Heemskerk naar het Noorden, die hier in den Hymnus volgt, als elders toont Vondel zich een ongeloovige met betrekking tot den goeden uitflag eener poging om langs dien weg verder te komen.

Uit de nieuwere kaarten blijkt, dat kaap *Tabin*, door Cluverius te noordelijk gefteld, ongeveer overeenkomt met den voor eenige jaren door Wrangel opgenomen kaap *Chelakhskii*, terwijl de noordelijkfte fpits van het Aziatifche vaste land, kaap *Séverovostochnoï*, veel meer westelijk en flechts ongeveer 26° ten oosten van Nova Zembla is gelegen.

Blz. 139. vs. 243, 244. *Zal dan geen plaetfe zijn op s' Werelds aenghezicht*
Daer defen woeften hoop fyn zoolen niet en licht?

In de latere uitgaven ftaat:

Zal dan de werelt door geen haven zijn noch ftrant
Daer dit nieusgierigh volck den handel niet en plant?

Deze laatfte lezing geeft al wederom de gedachte des dichters niet terug. De Nederlanders togen toch niet naar Nova-Zembla om er een haven te zoeken en er handel te drijven? Waarfchijnlijk zag de verbeteraar er ook zwarigheid in om *woeften hoop* te laten ftaan, en heeft hy er daarom *nieusgierigh volck* van gemaakt, als of het nieuwsgierigheid was geweest, die onze voorvaderen had aangefpoord tot hun zeetochten. Buiten twijfel had Vondel hier het woord *woest* niet opgenomen in den min gunftigen zin, dien wy er aan hechten, maar als fynoniem met *wakker*, *onhoubaar*, hoedanig wy 't ook by Kiliaen vinden.

Ald. vs. 259, 260. — „In onze gewoonte van fpreken (zegt SPIEGHEL in zijn *Twefpraeck van de Nederl. Letterkunft*) als er twe benenende woorden (negatieven) in een rede komen, die zyn, ghelyck by den Griecken, krachtigher benenend: zó zeyd men: „zeght niemand niet een woord hier af?" maar by de Latynen maken twe nenen „*ja.*"

Blz. 140. vs. 270. *Met vier Kafteelen.* — d. i.: met vier *fchepen*, door de vrienden van Cornelis Houtman uitgerust, en waarmede hy, als opperhoofd, in 't begin van April 1595 uit Texel liep. Bekend is het, hoe hy na een famenfchakeling van rampen en gevaren van verfchillenden aart, in February des volgenden jaars, daarmede in Straat Sunda aankwam, en eerlang, na een verbond te hebben aangegaan met den Sultan van Bantam, een kantoor aldaar aanlegde, 't welk ten grondflag ftrekte tot de vestiging der Nederlanders op Java.

Ald. vs. 275. *Blyvende op den wegh.* — Hy werd namelijk, met verfcheiden zijner landgenooten, in 1599, op aanhitfing der Portugeezen, door last van den koning van Acken vermoord.

Ald. vs. 278—284. *Schepen tweemael vier.* — „De Vereenigde Maatfchappy", zegt Wagenaar, *Befchrijv. van Amft.*, D. II, B. XI, „bracht nog in dit jaar (1598) agt fchepen in zee, onder bevel van Jacob Simonszoon van Nek, van welken er vier binnen vijftien maanden" (*Jaer-maenden fes- en neghen* zegt Vondel) „met eene aanzienlijke partij Peper en Nagelen, die zy te Bantam gelaaden hadden, terug kwamen. De andere vier, die Amboina, Banda en Ternate bezogt hadden, kwamen eerft in 't jaar 1600 in 't Vaderland te rug."

Ald. vs. 286. *Olyvier* van *Noord.* — Deze zee-ontdekker, die te Utrecht geboren was, doch meest voor Amfterdamfche rekening voer, zeilde in 1598 door de Straat van Magellaan, bezocht de Dieven-eilanden en Manilla, alwaar hy de Portugeezen verfloeg, en keerde over Borneo en de kaap de Goede Hoop terug.

Ald. vs. 300. *Geeraert Reynft.* — Deze was een voornaam koopman, en een der eerfte oprichters van de O. I. Kompagnie. Hy bekleedde den post van bewindhebber daarvan, wanneer de Kamer van Zeventienen het oog op hem liet vallen om in de hoedanigheid van Gouverneur Generaal van Neêrlands Indiën derwaarts te vertrekken. Volgends de meeste fchrijvers zoude die benoeming eerst gedaan zijn in den jare 1613: echter uit het gedicht van Vondel, 't welk vermeldt dat het beleid van den tocht hem *nu* gegeven is, blijkt, dat de aanftelling reeds in 1612 gefchiedde; — offchoon Reynft eerst in de maand July van 't volgende jaar in zee ftak. Te Bantam in December 1614 ingehuldigd, floot hy een verbond met den Sultan van Jakatra, onderwierp Banda, verdreef de Engelfchen uit Amboina, doch overleed eerlang te Jakatra aan den rooden loop.

Ald. vs. 301, 302. *Om d' Indifche Quartieren*
Ten beften van 't ghemeen verftandigh te beftieren.
Hiervoor lezen wy in de latere uitgaven:
Om 't Indifche gewefte
Te ftieren met verftant tot ons gemeene befte.

Blz. 141. vs. 330. — Zie de Aant. op vs. 171.

Blz. 142. vs. 353. *O bloeme van Orangien!* — Later, en toen Vondel alles behalve ingenomen was met Prins Maurits, veranderd in:
O hoofttack van Oranje!

Ald. vs. 358. *De Kroon* Britanniae. — Later veranderd in: *De Kroon der Engelfchen.*

Ald. vs. 365—370. — Het verbond tusfchen de Ottomanifche Porte en de Staten der Vereenigde Nederlanden, waarop hier gezinfpeeld wordt, was in July 1612 gefloten geworden door de bemoeijingen van Kornelis Haga van Schiedam, die als Gezant naar Konftantinopel vertrokken was. Zie VAN METEREN, B. XXXII, f°. 624 *verso*; BAUDART, *Memor.* B. IV, blz. 179. *Resol. Holl.* 26 Nov., 21 Dec. 1612, blz. 35. *Groot-Plakaatb*, D. II, kol. 1331, 1333. D. III, blz. 38. DU MONT, *Corps Diplom.* Tom. V, II, pag. 265.

Blz. 145. GULDEN WINCKEL. — Brandt ftelt, in zijn levensbefchrijving van Vondel, de uitgave van den *Gulden Winckel* eerst na die van *de Warande der Dieren*, *de Helden Godts*, *Hierufalem verwoeft* en *de Heerlijckheyd van Salomon*, doch voegt er by dat de eerstgenoemde bundel, naar hy meent, vroeger te voorfchijn kwam. Naar zijne rangfchikking, die voor de andere opgenoemde ftukken evenmin juist is, kan

men zich dus volſtrekt niet richten. — De oude uitgave, welke voor dezen herdruk diende, is wezentlijk hoogst zeldzaam. De tytel, prijkende met een keurige randgravure in koper, van P. Serwout, luidt als volgt: „*De Gulden Winckel der Konſtlievende Nederlanders, geſtoffeert met veel treffelijcke, hiſtoriſche, philoſophiſche, poeetiſche, morale ende ſchriftuerlijcke leeringen. Geciert met ſchoone kunſtplaten oft beeldenisſen. Vermakelijck en ſtichtelijck voor alle ſtaten van Menſchen.* Te Amſterdam, by Dirck Pietersz., in de witte pars, op t'Water by de Oude Brugge." Aan den voet der laatſte bladzijde ſtaat, onder den inhoud, nog eens het adres des uitgevers met het jaartal 1613. Deze druk, welke alleen de byſchriften in dichtmaat van Vondel bevat, waar de uitleggende onderſchriften in proza der latere uitgaven dus niet in voorkomen, is derhalve de originele, zoo als die het allereerst uit 's dichters handen kwam. Het voorbericht van den uitgever by dezen oudſten druk verdient, én omdat de byzonderheden, die wij uit het ſlot daarvan vernemen, der aandacht waard zijn, én omdat er wellicht geen tweede Exemplaar van deze uitgave beſtaat, hier wel opgenomen te worden:

De Drucker wenſcht alle Kunſt-lievende Nederlanders
eeuvvich heyl ende welvaren.

Als eener (waerde Nederlanders) deſe vraghe onder ander worde voorgeſtelt, wat hy achtede in de wereld meeſt te blincken? antwoorde, de *Son*: nochtans, ſeyde de ander (*Pontanus, de Principe*) en kunnen de blinde de Sonne niet ſien. ſoo antwoorde hy weder: zy ſien hem niet, om dat zy van haer ooghen berooft zijn: *ey! Soo moet dan de Deughd veel meer blincken ende ſchijnen, de welcke oock de blinden claerlijcken ſien*: Want als ghy de Deught hebt (ſeyde eener) ſo hebt ghy alles; maer als ghy de ondeught hebt, ſoo en hebt ghy oock niet u ſelven. Tot deſe Deughd behooren wy ons met alle naerſticheyt en vlijt te begeven: ende dit is het dat de Ouden, als in eenen ſpiegel ons (nae haere kenniſſe) hebben willen aenwijſen, hoe wy onſen korten loop des levens beſt ſouden volbrenghen: Enighe hebben door teykenen, ſommighe door Fabulen, andere door treffelijcke Philoſophiſche en Moraliſche leeringen en ſpreucken, den Menſche tot het wit des Deugds geweſen, int welcke zy verſtonden haere hoogſte geluckſalicheyt gelegen te zijn. Is dit dan van den Heydenen aengemerckt, ſoo behoort het veel meer van ons Chriſtenen behertight te worden, daer wy de waere Deughd, met het aenkleven van dien, zo naecktelijck ende levendich voor oogen behoorden te hebben: nochtans zijn wy zo traegh en ſluimerigh, datmen ons der Poëten Fabulen, der Philoſophen Moralen ende Hiſtorien moet voordraghen, om ons alſo totte Deughd (als met trappen) te doen opſtijghen. Wy hebben hier van een proeve in dit tegenwoordich Boeck voorgeſtelt, dienende den Menſche alles tot ſtichtinghe en leeringhe, jae totte waere Deughd aenradende: ende tot meerder vermaeck van ons teere verſtanden, is hier de ſtomme ſchilderie en levende dicht-kunſt (als twee geſuſters, malkanderen omhelſende) kunſtlijcken verſaemt, en het profijtelijcke by het vermakelijcke ghevought; op dat, als de vlieghende en onruſtige ſinnen door het leſen vermoeyt zijn, zy door het aenſchouwen der Kunſtighe beeldeniſſen moghen verquickt ende verheught worden: Volghende hier in het ghedicht des geleerden *Horatij*,

Omne tulit punctum, qui miſcuit utile dulci.
dat is,
Hy heeft den rechten ſin getroffen van de ſaeck,
Die 't nutte en ſtichtlijck werck maeckt van een goede ſmaeck.

Dan wat iſſer doch treffelijcker als de kenniſſe ende deught der Wetenſchappen: en gelijck *Cicero (de Oratore)* ſeyt, zo en is den Menſche niets aengenamer, geneuchlijcker noch behaeglijcker als die ſelve; en contrarie ſo en iſſer niet ſchandelijcker als d'onwetenheyt. Voorwaer wy zijn wel veerdich ende naerſtich tot het beſorgen van onſe tijtlijcke goederen, ghelijck den voorgenoemden Poëet ſeyt:

Impiger extremos currit mercator ad Indos
Per mare pauperiem fugiens, per ſaxa, per ignes.
dat is,
Den wack'ren Koop'man loopt, naer *Indi* dorre ſtrandt,
Om Rijckdom, en ſiet aen, noch water, vier, noch ſandt.

Behoorden wy dan niet veel meer tot te Deughd, goede Konſten, en Wetenſchappen (die de weyde ende het voetſel des gemoets moghen genaemt worden) geneghen te zijn? want de lichamelijcke goederen worden door de Fortuine verlooren, maer de Wetenſchap blijft oock, alſt lichaam is geſtorven.

Laet ons dan teſamen de Edele Wetenſchap (als de Goudt-bloeme de Sonne) volghen, op dat de waere Deught (als de Morgen-ſterre) mach in ons hert en gemoederen glinſteren en blinken.

Het ſullen ſich veele verwonderen, waerom ick dit Boeck met een ander naeme

voor den dagh brenghe, dewijl het doch onder den naem van *Cleyne Weereld*, gedruct ende bekent is. Den ſelven zy tot antwoort gegeven, dat ick oock een geheel ander werck voor den dagh brenghe, ende daerom wel mach den naem veranderen. Ick kan my oock niet genoegh verwonderen, waerom dit Boeck eerſt metten naem van *Cleyne Weereld* is aenden dagh gekomen, daer het nochtans niet eygentlijck van de *Cleyne Weereld*, dat is, van den Menſche, handelt, maer alleen van de adjuncten of toevallen des Menſchen: So heb ick't daerom liever ende bequaemlijcker den *Gulden Winckel der Konſtliefhebbende Nederlanders* willen noemen, alſoo daer allerley waere (voor den Menſche) te koop is, ende dat om kleyn gelt.

De Dichten heb ick geheel nieu van een Liefhebber der ſtichtelijcker poëſie (na de wijſe vande Franſche dicht-maet) daer by doen maecken: maer van den arbeyt ende kunſt ſult ghy (O Liefhebbers!) ſelver mogen oordeelen: latende evenwel het werck vanden eerſten Dichter in zijne kracht en weerde, lovende zijne volmaecte veerdicheyt en naerſtigheyt, ſeggende met den Kunſtrijcken Mr. Albrecht Durer van Nurnbergh, *Er hat ſein fleiſs gethan.*

Wenſchende hier mede, dat ghy in alle eerlijcke en Goddelijcke wetenſchappen mooght waſſen ende toenemen.

Uven dienſtſchuldighen
Dirck Pieterſz.

In 1622 verſcheen een tweede uitgave van den Bundel, insgelijks by Dirck Pietersz, onder den tytel van *De vernieuwde Gulden Winckel der Konſtlievende Nederlanders. waerin den Menſche door Poëtiſche Hiſtoriſche ende morale leeringh, vertoont wort hoedanigh hy ſijn leven, handel ende wandel, zedighlijck, eerbaerlijck en vermakelijck ſal overbrengen. Hier is by gevoeght het Tweede Deel: waer in 't welvaeren der Vereenighde Nederlanden,* en *de droeve Wtvaert van Henricus de Groote, Coningh van Vranckrijck en Navarre etc.; neffens andere ſtichtelijcke dinghen, den konſtbeminderen worden voor oogen geſtelt. door I. V. V. Alles in aengename maetdichten, met Verklaringen in proſe geſtelt, en met konſtplaten en Beeldeniſſen verçiert.* In het gewijzigde voorbericht van den uitgever vindt men 't navolgende vermeld: „Dit boeck is eerſt onder den name van *Kleyne Werelt* bekent geweeſt,... daerna op de naem vande *Gulden Winckel* uytgegeven met nieuwe Dichten, die wy hebben bevonden dat den liefhebbers aengenaem waren. Doch alſo die ſelve geheel uytverkoft ſijn, hebben wy onder yder Beeldeniſſe eenige Hiſtorien of aengename ſpreucken gepaſt, om deſe druck ſo veel behaeghlijcker te maecken, opdat de Leſer het eene geleſen hebbende hem in't ander mocht vermaecken."

Er beſtaat alle reden om aan te nemen dat die Verklaringen in proza van de hand van Pers zijn. Pers (op wien ik in zijn kwaliteit van Auteur later terug zal komen) bezat een groote belezenheid en was byzonder bekend met de klasſieke ſchrijvers.

De „Konſtplaten en Beeldeniſſen" waar Vondel zijn byſchriften op vervaardigde, moeten reeds lang voor zijn tijd beſtaan hebben, want in de voorrede van een bundel, in 1608 eveneens by Dirck Pietersz. uitgegeven en getyteld *De cleyn werelt* enz., *Rethorijckelick uytgeſtelt, door* Mr. Jan Moerman, geeft de uitgever reeds te kennen dat hy het Boek herdrukt heeft.

Het is overbodig hier een lijst te leveren van al de onderſcheidene uitgaven, die, zoo hier te lande als elders, voor en na de verſchijning van Vondels byſchriften, elkander opvolgden. Zeker is het dat de toenmalige boekhandel er ruime winſten by genoten heeft. Een enkele latere uitgave nochthands mogen wy om der byzonderheid wille niet met ſtilzwijgen voorbygaan. Het is die waarby een Franſche vertaling van de vaersjens en byſchriften gevoegd is, onder den tytel van: *Théatre du Monde contenant divers excellens Tableaux de la vie humaine: of Tooneel des menſcheliken Levens of de vernieuwde Gulden Winckel. Alles in aengename Maetdichten, met verklaringen in proze geſtelt door J. van den Vondelen, met Beelteniſſen en konſtplaten verciert. à Amſteldam, chez Sander Wybrants, dans la Heereſtraat et Jean de Lamſvelt, vis à vis de la maison des filles orfelines, Libraires aſſociés.* 1682. Met een opdracht aen *Kornelis Schut* der Medicijnen Docter; — voor welke opdracht de ge-

makzuchtige of bescheidene uitgevers bykans dezelfde bewoording gekozen hebben als die van Vondels opdracht van *de Vaderen* aan Johan Fonteyn Als een staaltjen van den trant dier Fransche vertaling moge het eerste byschrift dienen:

Si nous considerons ceste machine ronde,
Là ou l'homme est logé comme en une maison,
Nous pourrons bien juger que ce n'est sans raison
Qu'on luy a deferé le nom de Petit Monde.
Car ainsi que la Lune, et le Soleil esclaire
Tout ce qui est compris sous la voute des cieux,
Ainsi est nostre chef illustré de deux yeux,
Qui sont ne plus ne moins qu'un double luminaire.
A la splendeur du jour resemble nostre vie,
La naissance est ainsi que l'Aurore qui luit,
La froide et pasle mort est telle que la nuict,
Par laquelle nous est toute clarté ravie.
L'Air, la Terre, le Feu, et l'element humide
Se trouve au corps humain; humide est le cerveau,
Les poulmons sont pleins d'air; un terrestre fardeau
Sont les os et la chair: le coeur un feu rapide.
Proprement au Printemps se rapporte l'enfance,
La jeunesse il convient comparer à l'Esté,
l'Automne fructueux à la Virilité;
La Vieillesse et l'Hyver ont grande resemblance.

Men neme dit hier slechts als een staaltjen der bewerking; want ook het oorspronkelijke is (zie hierachter) jammerlijk verknoeid.

Blz. 147. vs. 1. *De witte Deughd.* — Zie over 't woord *wit* en zijn verschillende beteekenissen het geleerd en geestig stuk van den geleerden en geestigen HALBERTSMA, getyteld *de witte wijven* en voorkomende in den *Overysſ. almanak* van 1837.

Ald. vs. 4. *Waer dat hy henen gaet —*
Toon. des M. L.: *Waer dat hy gaet of staet.*

Ald. vs. 5, 6. *Een cierſel vander Eerden!*
Oft schoon den meestendeel hem acht van kleender weerden.
Toon. des M. L.: *Een pronkbeeld van der aerden*
Of schoon het meeste deel hem agt van kleender waerden.

Ald. vs. 11. *Lentsche Bye.* — Offchoon niemand zich meer van deze uitdrukking bedienen, en evenmin van een *herfstsche vrucht*, een *najaarsche sneeuw* of een *wintersche koû* zal spreken, zoo zegt men echter nog: een *zomersche dag*, een *maartsche bui*, en te recht; mids men daardoor versta, niet een *zomerdag*, noch een *bui die in Maart valt*, maar een *dag*, waarop het *zomerweer* is, een *bui* als men die in Maart gewoonlijk heeft.

Blz. 148. vs. 32. — Voeg by de noot: — De overgang van *kop* tot *hoofd* is: *kop*, *hop* (hopman) *hopt*, *haupt*, *hoofd:* — of omgekeerd?

Ald. vs. 40. *Wirpen.* — Wellicht berust deze spelling van dit woord alleen op een verkeerde zienswijze en zucht om wat nieuws te bedenken, waarin jonge schrijvers meer vervallen: ik heb de spelling althands nergends elders aangetroffen.

Ald. vs. 46. *Gebruycken.* — Toon. d. M. L.: *'t gebruik van.*

Blz. 149. vs. 50. *En leeret ons.* — Toon. d. M. L. *En leert aen ons.*

Ald. vs. 51—58. — In ſtede van de hier voorkomende regels lezen wy in ſommige latere uitgaven:

Tot vordering van deugd, leert Crates *de Thebaan*
Het tijdelijkke goed, goedwillig af te gaan.
En Solon *dadelik vermaent ons zonderlingen*
Met ſtille zedigheid de loſſe tong te dwingen
Maar de verdurven Menſche was het nog niet genoeg,
Oft zijn gemoed al ſchoon met wijsheids nutte ploeg
Dus ſijn was omgeſpit: dies veel Digtvinders ſleten
Hun tijd, om ons de Fabulen te doen weten.

Behoef ik den lezer te doen opmerken, dat de oorſpronkelijke vaerzen, zy mogen al, wat vorm van taal en ſamenſtelling betreft, iets eigenaardigs bezitten en ongeöefendheid verraden, verre de voorkeur verdienen boven de latere, die niet alleen vrij wat minder kracht en cierlijkheid bezitten, maar zelfs — waarſchijnlijk ten gevolge van ſlordigheid ter drukkery — nu en dan een voet te veel of te weinig hebben.

Ald. vs. 58. — Ik mag niet nalaten, hier te doen opmerken, dat het *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, in de noot op dit vaers door my aangehaald, juist tot een tegenovergeſtelde gevolgtrekking komt als de mijne, en vooruitzet, dat *vercieren* en *verzieren* in den grond hetzelfde woord zouden zijn. Intusſchen is het gemaakte onderſcheid al zeer oud, en wordt reeds by KILIAEN *vercieren, vercieringhe, vercierſel,* met *ornare, ornatus,* — *verſieren, verſierſel, verſierdelich,* met *comminiſci, fingere, fictio, ficte,* vertaald. Zie voorts over het onderwerp het *Taalk. Magazijn* van den Heer DE JAGER, D. IV, 356—360, 617—623, 624—652. Wat my betreft, ik geloof dat de dwaling, waarin men vervallen is, om twee woorden van geheel verſchillenden oorſprong te verwarren, ontſproten is uit de zonderlinge liefhebbery, welke men gehad heeft *vercieren* van *chier* met een *ſ* te gaan ſpellen (even als men met *cingel* en *cigaar* gedaan heeft), en daardoor de afleiding te doen vergeten. Hartelijk hoop ik, dat zy in ons aanſtaand woordenboek hun oude ſpelling zullen terug bekomen, zoo dat niemand meer van een *verſierde zaak* lezende, zal behoeven te vragen of men bedoelt *une choſe ornée* dan wel *une choſe controuvée.*

Ald. vs. 61. — 't Woord *bourde,* in de noot vermeld, is nog in 't Fr. bewaard. Zie voorts blz. 227, vs. 5, en vergel. BURMAN, *Aanteek.* D. II, blz. 27.

Ald. vs. 70. *By gekommen.* — *Bykomen,* als ſynoniem van „gebeuren, voorvallen," komt ook voor by HOOFT; zie *Uitl. Woordenb. in v.* Men denke voorts aan 't Lat. *accidere.*

Blz. 150. vs. 85. — Het weglaten dezer regels, waarvan ik in de noot gewach maak, laat zich daaruit verklaren, dat Abraham de Wolf — niet te verwarren met Hans de Wolf, die Vondels zuster trouwde — intusſchen overleden was: — of wellicht zijn ze er met opzet uitgelaten door de kontrefakteurs. Immers die regels zijn niet geſchrapt in de Ed. van 1622 by D. Pietersz. Pers. Ook ſtaan ze in de *Poezy* by Leonard Strik, Franeker, 1682, onder de *oude Rijmen.* Maar ze komen niet voor in de Ed. *G. W.* Gorinchem, David van Weſel, 1662, evenmin in de Holl. Fr. Uitg., Amſterdam, Wybrants, en Lamsvelt 1682. De ſlimmerts hebben wel ingezien dat zy, het ſlot weglatende, dit ſtuk niet als een opdracht van Vondel aan zijn zwager konden herdrukken en er daarom „Inhoudt der zinrijckſte ſpreucken" boven gezet, ofſchoon ſlechts enkele regels op die ſpreuken zelve betrekking hebben. —

Blz. 150, vs. 76 tot aan het ſlot. — *Hier eenen* Winckel *heb geopent* enz. Hiervoor leest men met weglating der zestien regels:

Den ſchouburg open doe, daar in de fiere jeugd,
Op een vermaart Toonneel, verzien met pronk gordijnen,
De gantſche weereld, heel behaaglijk, ziet verſchijnen.
De Rijmkonſt vindt men hier gevoeggelijk gepaart,
Met Beelden; wijlze zijn gezuſters van een aart.
d'Een ſpreekt, en d'ander ſwijgt, d'een klapt dat d'ander heelde:
Het Rijm verklaard den zin, en leerlijkheid van't beelde.
De beelden zijn de ſtof van't vloeyende gedicht,
En toonen ieder zo een vrolijk aangeſicht.

Blz. 151. Dirck pietersz. — Uit het navolgende *ſonnet* kan men eenigzins oordeelen over de poëtiſche gaven van Dirck Pietersz. of, gelijk hy zich ook wel liet noemen, *Theodorus Petrejus.* Te Embden in 't laatst der zestiende eeuw geboren, had hy zich in den aanvang der volgende als boekverkooper te Amſterdam gevestigd, voor 1610 in de Oude-Brugſteeg, *aan* het Water, later *op* het Water, recht over de korenmarkt, beide reizen in een huis waar een *witte pers* uithing of in den luifel prijkte. Van dit werktuig, 't welk niet alleen zijn woning van buiten vercierde, maar hem ook in ſtaat ſtelde de kost te verdienen, ontleende hy, naar de toenmalige gewoonte, aldra zijn bynaam, dien hy echter, wat opmerking verdient, alleen dàn bezigde, wanneer hy buiten zijn beroep optrad. Dat dit beroep hem ruime winsten opleverde, zal ons later blijken; immers hy behoort onder de zoodanigen, die nog wel eens in het verhaal van Vondels leven en werken voor ons zullen verſchijnen. De poëzy van Pers herinnert ons veelal den dichttrant van Cats: even als by dezen zijn zijn vaerzen in 't midden met een rust voorzien, en veroorlooft hy zich nergends het overloopen of *enjamberen.*

Wie nu meer aangaande dezen boekdrukker, boekverkooper, dichter en historieſchrijver verlangt te weten, dien verwijs ik naar hetgeen ik, onder den tytel van *Iets over Dirck Pietersz. Pers en zijn werken,* heb geplaatst in het Tijdſchrift nederland, Jaargang 1853, blz. 249—298.

Blz. 152. — Het benedenſte motto leest men in latere uitgaven als volgt:

Des Menſchen heerlikheid vermogen, pracht en roem,
Is niet dan gras en hooy, of d' alderminſte bloem.

Blz. 153. vs. 2. *Onaerdich:* — is hier: „tegen zijn aart," of, als wy zouden zeggen: „oneigenaardig, oneigenlijk."

Ald. vs. 1—6. — Later aldus veranderd:

Aanſchouwers, of het u niet voeglijk ſcheen te wezen,
Dat wy het reedlijk dier, dus vry, en zonder vrezen,
Gaan doopen met den naam van kleine Weereld. Hoor,
Zie d' opſchrift, en het Beeld met wijze zinnen door.
De menſch, de kleine menſch, vertoont in meenig ſtonde
De volle grootheid van des Weerelds wijtte en ronde.

Ald. vs. 7. *Den grooten* al — veranderd in: *die groote kloot.*

Ald. vs. 8. *Schepper* in *maakker, zoet-apigh* in *aanloklijk* veranderd.

Ald. vs. 9, 10. — aldus veranderd:

Van vier Hooftſtoffen hangt de grootte weereld 't zaamen,
De kleine leeft 'er in; doch onder andre naamen.

Ald. vs. 14—16. — veranderd in:

In 't koningklijk Paleis des Werelds, zo vol luifter,
Vier oopen poorten zijn: Ooft, Weft, en Zuide, en Noord.
Met dit tweevoetig dier is 't even zoo 't behoord.

Ald. vs. 19,20. — veranderd in:

In 't gladde voorhoofd van de groote weereld ftaan
Twee flikk'rende oogen, die nooit flaapen: Zon en Maan.

Ik maak hier geen melding van eenige kleine, onbeduidende veranderingen. Een ieder moge zich by de vergelijking overtuigen, of het de moeite waardig was, een oorfpronkelijk weinig beteekenende poëzy nog te verhanfelen.

Blz. 157. vs. 3—6. — Niet verbeterd door:

Hy heeft den eenen voor, en d' ander na gewond.
Daar fpeelde niet dan min, en liefde in ieders mond.
Hy wierd terftond ge-eert van Goden en Godeffen.
Zijn Altaars droopen ftaag van Balzems en Cipreffen.

Ald. vs. 9, 10. — veranderd in:

en wierp, in een onweder.
Met vuur, en rook vermengt; den dwerg van boven neder.

Wat doet er die *rook* toe? En waarom *Cupido* tot een *dwerg* gemaakt?

Ald. vs. 11, 12. — veranderd in:

Die d' allerhoogfte trap van eer betreden had,
Stort fchandig, in den poel des afgronds, van het rad.

Blz. 159. vs. 8. *Alleene comt van God.* — Later veranderd in: *Uit d' oopen fchoot van Godt.*

Blz. 162. motto I. — Aldus in de latere uitgave:

De bitze Nyt zeer graag een oog verliezen wou,
Wanneer de deugd daarvoor twee oogen miffen zou.

Blz. 163. vs. 1, volgg. — Is aldus in de latere uitgave te lezen:

Apollo *quam een maal uit zijn vergulde zalen,*
Door Jupiters *bevel op d' aarde neder-dalen,*
Om aan twee Nimfen, d' een den ander ongelijk
Van aart, en eygenfchap; doch beyde al even rijk,
Zijn gulde goedigheyd, om wil, en wel-behaagen,
Met zijn geleerde tong, beleefdlijk voor te draagen;
En zeggen: dat den een mogt eifchen wat ze wou,
En dat zy datelijk heur wenfch genieten zou:
Maer dat hy eens zo veel, als d' eerfte mogt begeerer,
Aan d' andere terftond zou fchenken en vereeren.
Apollo *had dit woord zo haaft niet uit gezeyd,*
Of voor hem quam terftond de fwarte nydigheyd,
Met haer bebloede bek. O Febus! fpan uw booge
Zoo zeyze, en fchiet een pijl recht in mijn rechter ooge,
En neem my 't halve licht. Mijn herte dit verkieft:
Wijl d'andere Nimf daardoor haar gants gezicht verlieft.

Blz. 164. motto. Blz. 165. vs. 1. *Pyler-Pilaer.* — Vergelijk de noot op blz. 689, vs 299. Wy zien hier Vondel in eenen adem de onderfcheiding maken tusfchen *pijler* en *pilaar*.

Blz. 165. vs. 11 en de noot. — De Heer DE JAGER merkt op: „Hier ware te wijzen geweest op den wederkeerigen vorm: *zich ijzen*, waarvoor we thans alleen zeggen in 't onzijdige: *ijzen*: zoo als bij veel andere werkwoorden b. v. *zich twijfelen*, *zich droomen*, *zich vreezen*, enz. Dat voorts *ijzen* iets met *ijs* zou te maken hebben, is onjuist: etymologisch zijn de woorden geheel onderscheiden."

Voor het oogenblik zal ik my bepalen, de gegrondheid der aanmerking te erkennen. Ik zal nader gelegenheid hebben, op *ijzen*, *ijsfelijk* nog terug te komen.

Blz. 169. vs. 1, volgg. — Later veranderd in:

Aefculapius (!) *ziet, terwijl hy heen en weeder,*
Door bofch, en beemden zoekt naar kruiden, groen en teeder
Die dienftig voor den Menfch, en haar gezondheyd zijn,
In een vermaaklijk dal, beplant met zoeten wijn,
Een harder, rap van leên, en kloek, en ftout van zinnen,
Een wreeden Bafilifck bevegten, en verwinnen
Door middel van een krans, geftrengeld om zijn hoofd,
En beyd' zijn flapen heen. Den grooten Artz beloofd
Aan d' Ed'le knaap zijn gonft, en krijgt den krans door fmeken.
Den fellen Bafilifck, vol gifs, en looze treeken,
Merkt wat 'er is gefchied, en voegt zich weêr ten ftrijd.
Maar, och! den Jongelingk was kracht en leeven quyt
Zo haaft hy 't Monfter zag in d'opgefpalkte oogen.
Den Wyzen Aefculaap, quam vaardig, om 't vermoogen
Van zijn verkregen krans te proeven: wreef en ftreek
Den Harder met 'et kruid zo lange, tot 'et bleek
In bloos veranderd was, en 't leven heel volkoomen,
In 't uitgeftrekte lijf, wierd op een nieuw vernoomen.
Een zaak verwondrenswaard en boven enz.

Blz. 173. vs. 10. *Scheurt zijn banieren al.* — De uitgever van 1718, dit *al* zeker niet verftaande, fchreef hier: *fcheurt zijn banieren af.*

Ald. vs. 11. *Zijn woedige* Tropheen. — Later (geheel verkeerd) veranderd in: *zijn moedige Tropheen.*

Blz. 177. vs. 3—8. — In de latere uitgave:

Maar, als de zoete vaak weêr van 'er oogen vloog,
Toen nam, door onkund', d'een des anders Pijl en Boog.
Het dartel Minne-wicht gingh zich tot fchieten ylen:
Maar 't volkje, dat hy trof, ftorf haaftig van de pijlen.
De Dood, de blinde Dood, geen oude mannen raakt,
Of in de koude borft de heete minne blaakt.

Ald. vs. 11, 12. — Aldus veranderd:

Daarom is 't dat de jeugd, die op 'er fchoonheid bralt,
Vaak van 'er groene fteel, tot in 'er graf-fteê valt.

Blz. 179. vs. 13. *Duydelijck en plat.* — Veranderd in: *luid, en leelik, dat.*

Blz. 182, 183. — Het hier onder No. XVI voorkomende gedicht is in de latere uitgave achter de fabel van Apuleius verplaatst.

Blz. 191. vs. 4. *Berght 't* goud *dat zy kabaft.* — Deze eigenaardige uitdrukking is

in de latere uitgave verminkt, en 't vaers onleesbaar geworden door de verandering in: — *het goud fteekt, datze fteelt.*

Blz. 193. vs. 23. *Nymphe.* — Voeg by de noot: — De benaming van *Nymf* aan een licht vrouwsperfoon werd oorfpronkelijk, naar 't fchijnt, meer bepaald gegeven aan de ftraatzwerffters, die, in luchtig gewaad, zich in de fchemering vertoonende, even als de Nymfen in de oudheid, flechts twijfelachtig gezièn werden. Doch om nog eèn woord over deze laatften te fpreken, en zoo op de door Vondel hier gebezigde uitdrukking terug te komen, men herinnert zich dat de oude dichters den naam van *Nymfen* gaven aan die talrijke fchare van ondergefchikte godheden, die 't zij in de bosfchen, 't zij in de bergholen, 't zij in 't water haar verblijf hielden en de werkzame en voortbrengende natuurkrachten in haar verfchillend gebied vertegenwoordigden. — Strikt genomen kan men dus noch de Nijd, noch de Weldaad, de Fortuin, de Wellust, de Deugd, noch de Avontuur, Nymfen noemen. Vondel heeft dus hier en elders, als in de noot is aangeftipt, het woord in zijn oorfpronkelijke beteekenis genomen. Zie het artikel over de Nymfen in Dr. FRIEDRICH LÜBKER's *Real-Lexikon des clasfifchen Alterthums* en om der aardigheidswille ook ADRIAAN KOERBAGH, *een Bloemhof van allerley lieflijcheyd fonder verdriet.* Amst. 1668. *in v.*

Blz. 194. motto I. — Later aldus veranderd:
Die arm is, en genoegt met zijn ontfangen lot
De wank'lende Avontuur, in zijne ftrik befpot.

Blz. 195. vs. 11. — *Daer den huyfvader (laes!) was eenen blinde-man,*
Later veranderd in:
Daar Voogd, en Huyfwaard was een oude, en blindeman.

Blz. 196. motto I. — *Zie hoe* Hippomanes At'lanta *voren loopt,*
is later veranderd in:
Zie hoe Hippomanes *voor* Attalanta *loopt.*
waardoor de zin twijfelachtig geworden is, niet alleen, maar zelfs de meening des dichters niet wordt uitgedrukt. Immers, de bedoeling is niet, te zeggen, dat H. *voor* A. loopt (*ante* of *prae*), maar dat hy haar *voren* (d. i. *vooruit-* of *praeter*) loopt.

Blz. 197. vs. 12—14. *Hy werpt ter eerden neder*
Drye Appels rood van goud, wel tot dryemalen toe,
Daer t'elcken zy naar buckt, het welck hem komt te goe,
veranderd in: *Hy werpt drie app'len neder*
Van louter goud gemaakt, d'een voor, en d'ander na,
Daarze ieder reis naar bukt, doch tot 'er eigen fcha.

Blz. 198. motto I. — De eerfte regel ftaat in de latere uitgave aldus:
Zie hoe een arme man te wonderlijk bezeert.

Blz. 199. vs. 1. — *Den* Keyzer *langhs den wech aldaar hy gingh fpaceren,*
veranderd in: *De* Keyzer, *gaande, met zijn Hof-gezin fpanceren.*

Ald. vs. 5. *Den Koningh wert beweeght,* — later veranderd in:
De vorft werd voort beweeght.

Blz. 205. vs. 1, de noot. — De heer DE JAGER herinnert my, dat *mijt* een kleine koperen munt was, dat men in de wandeling zeide: „eene, twee, drie *mijten*" voor: een nietigheid, een bagatel," en dat alzoo de hier gebezigde uitdrukking:

„wat helpen u drie *mijten?*" niets anders beteekent dan: „wat baat u de beuzelachtige winst, om welke gy de fpille draait, die gy met fpinnen verdient?" De gisfing is vernuftig, en ik erken dat, zoo de *myter* als fynoniem van *tiara*, 't hoofdtooifel der Asfyrifche vorften, gebezigd kon worden als zinnebeeld der heerfchappy, de afkapping der flot-r wel wat heel ftout zoû geweest zijn. — Met dat al kan ik my toch nog zoo geheel niet vereenigen met de verklaringen van mijn geleerden vriend. De hofdames van Sardanapalus fponnen en weefden bysfus en purper, vorftelijke gewaden en fluiers, en zeker niet om drie oortjens, en hy heeft het ook wel niet voor geld gedaan, maar om hare gunften te verwerven. Buitendien ligt het niet in den famenhang van den zin. Wat *myte* voor *myter* betreft, Vondel heeft zich aan meer licentiën fchuldig gemaakt, en misfchien aan nog grovere. Doch al behoud ik het woord zoo als het gedrukt ftaat, dan nog kan mijn verklaring blijven beftaan. *Mijte* beteekent een fpits toeloopend voorwerp in 't algemeen, en ook: „grensfcheiding, grenspaal, *meta*," hier oneigenlijk genomen voor: „rijksgebied." De zin kan in dat geval aldus gelezen worden: „Wat helpt u, o Sardanapalus! uw drievoudig rijksgebied? daar gy u verledigt met de fpille om te draaien, u geheel onderworpen hebt aan 't gebied der vrouwen?" En deze verklaring rijmt ook met den aanvang van 't Prozabyfchrift.

Blz. 207. vs. 9—11. — Later aldus veranderd:

De ftier heeft in de zijde
Een vierkant venfter, daar men, tot een meerder lijde
De booze in werpen zal, naar hun verdienfte en ftraf.

Ald. vs. 15. *Verzoeckt.* — De herdrukker heeft zeker ook begrepen, dat *verzoekt* een germanisme is en *bezoekt* in de plaats gekozen — waardoor de zin nu aldus verftaan moet worden: „Welnu, dan moet gy uwen ftier van binnen maar het *eerfte* bezoek brengen."

JAN VOS heeft de gebeurtenis bykans op dezelfde wijze herinnerd in de volgende regels, ten opfchrift voerende:

PERILLUS *wordt in de koopere ftier die hy voor de tyran gemaakt hadt, verbrandt, door T. T. gefchildert.*

De koopre ftier verzwelgt zijn meefter door de kaaken.
Zoo fneuvelt hy, die 't quaadt voor andren heeft gefticht.
Wie een tyran belieft, behoort omhals te raaken.
Godt heeft den menfchen tot een zachter aart verplicht,
Nu balkt hy in de ftier, en wordt van't vuur verflonden.
Wie wreede vonden vindt past d'eerfte proef der vonden.

Ald. vs. 19, 20. — Later aldus veranderd:

Denk dan, o konftenaar, dat God geen konft verfchoont;
Maar dat hier ieder Menfch, word na zijn werk, geloont.

Blz. 208. motto I. — Aldus veranderd:

Een fchriklik Reuze-fwaard hangt aan een zijden draad
Geduurig boven 't hooft van 's konings achtbre ftaat.

Blz. 209. vs. 24. — *Den krommen blixem.* Deze vorm van het bepalend lidwoord in den 1[en] n. v. van 't mann. enk. die nog wel by de Vlamingen in gebruik is, treffen wy ook by fommige midden-nederlandfche fchrijvers aan. — In Vondels vroegfte voortbrengfelen komt het aldus — gelijk wy konden opmerken — vrij algemeen fchoon niet regelmatig voor; — in zijn latere nochthands wordt het, misfchien op 't voorbeeld van Hooft, gemist, en reeds ontmoeten wy het niet meer in Palamedes. By Coornhert, Spieghel, Hooft en Cats wordt het zelden of nooit gevonden, zeer dikwerf daarentegen by Huyghens en in de Staten-vertaling. Thands is de *n* by 't bepalend lidw.

ſlechts het toevoegſel van den gebogen n.v. in 't m. e. en van den 3en n.v. in 't meerv. Die eerſte n.v. nu met het bepalend lidw. op *n* eindigende wordt de *Caſus emphoticus* of „naamval van nadruk" genoemd, en WILLEMS zoowel als BILDERDIJK bewijzen, dat hy onzer tale wezenlijk eigen is. Wy verwijzen dus naar WILLEMS, *Verhandeling*, D. II. blz. 351, volgg. en 376, volgg., en BILDERDIJK, *Spraakleer*, blz. 91, en *Nieuwe Taal- en Dichtk. Verſch.* D. II., blz. 62, volgg.; en nopends de plaatſen in de Staten-Vertaling: naar Dr. W. HECKER, *Verklarende lijst van verouderde woorden* enz. *uit de S. V. des Bijbels*. Groningen 1852. WILLEMS zelf bedient zich doorgaands van dien vorm, als voorbeeld o. a.—

O ja, gy zyt nog Belg! *den* naem is niet verdwenen.

Blz. 211. vs. 21, 22. — Later veranderd in:

Met twee Put-emren kan men 's werelds loop afmaalen.
Het laage klimt om hoog, het hoog moet ſchandig daalen.

Blz. 214. Motto I. — Veranderd in:

Zie hoe Pythagoras *zyn diſch verzorgt ter nood.*
Met eenen nap vol drankx, met akkervrucht en brood.

Blz. 215. vs. 2. *die niet en kan als vraten* —
is later veranderd in:
een moeder van de vraten.

Blz. 223. vs. 1. — Uit de noot zoû men kunnen afleiden, dat *woonſt* hier als een verkorting van *woonſtede* gebezigd ware. Dit is echter het geval niet: *woonſt* is een volledig woord voor *woning*, zeer dikwijls by onze vroegere ſchrijvers voorkomende, en welks vorming o. a. door BILDERDIJK is aangenomen. Zie zijn *Verh. o. d. Geſl.* bl. 89. *Woon-ſteê* is van lateren tijd en kompozitie; doch *woonst* een verbale van *wonen*, even regelmatig als *dienst*, van *dienen*, *kunst* van *kunnen* enz. De regel is in latere uitgaven verknoeid, zeker om het prentjen, in:

't Huys van Diogenes *was een opſtaande tonne.*

Blz. 227. vs. 9. *Tooght* — is in de latere uitgaven in *toont* veranderd.

Blz. 230. Motto I. *Geſparighlijcken* — is later veranderd in: *heel zoberlijkken.*

Blz. 231, vs. 3, 4. — Latere uitgaven hebben:

Hy ſlacht den dronckaard niet, die nimmer wel te vreê
Kan leſſchen zijnen dorſt: gelijk de groote zee.

Blz. 236. Motto I. *Walſchen* — is hier, en blz. 237. vs. 1, veranderd in *Franſze:* — doch 't moest *Galliſche* zijn.

Blz. 239. vs. 13. *Peys en vrede* — wordt in de noot een pleonasmus genoemd. Van deze beweering moet ik echter terugkomen; dewijl beide woorden, wanneer zy gezamenlijk gebezigd worden, niet ſynoniem zijn, maar „vriendſchap en vrede" beteekenen. — *Pais* is ook in het plat Duitsch, — door de Duitſchen *Niederdeutsch* genoemd, en wel te onderſcheiden van ons Nederduitsch of *Niederländisch* — „vriendſchap." Op zich zelven ſtaande beteekent *pais* of *peys* „vrede," als men op vele plaatſen by HOOFT kan zien. Zie voor 't overige omtrent dat woord en zijn verwanten KILIAEN enz.

Blz. 243. vs. 8. — Aldus veranderd:
En wierpen 't anker uit in dees verſmagte reê.

Ald. vs. 19. — In de latere uitgaven ſtaat:
God geeft *ook wie 'er vaſt.*
waardoor de zin anders wordt, dan in de noot is opgegeven.

Blz. 245. vs. 13, 14. — Veranderd in:
Flux ſchooten d' oudſten heen; de jongſte zey, zeer bloode,
Ik ſterf, eer ik zulks doe, veel liever duyzend dooden.

Blz. 247. vs. 1. — Veranderd in:
Eer de miſdader zal door 't nyppend henpe-venſter.

Blz. 253. vs. 3, 4. — Veranderd in:
En hoe kloekmoedig zy grijpt, op het oorlogs-paard,
Met d' eene hand den toom, met d' ander hand het ſwaard.

Ald. vs. 11. — Des dichters bedoeling is: „zie hier haar hoofd met (zege)palmen overladen."

Blz. 254. Motto 1. — Aldus veranderd:
Tomyrus (!) Cyrum ſlaat, en werpt, geheel verwoed,
Tot wraake van'er zoon, zijn doode kop in 't bloed.

Blz. 257. vs. 13. — Is dit *grapen* inderdaad zamengeſteld uit *rapen* en 't voorvoegſel *ge*, of kan men het met TEN KATE onder de afleidingen van het worteldeel *greep* brengen, en aannemen, dat het hetzelfde is als 't A. S. *grapan*, *grapian*, 't H. D. *grappen*? 't Freq. is *grabbelen*.
Onrechtvaardig grapen is „wegkapen, ſtelen."

Ald. vs. 17. *Ontlorden:* — hier onv. verl. t. van 't w. w. *ontlorden* of (met wegſmelting der *d* en verdubbeling des voorafgaanden medeklinkers) *ontlorren*, of *ontlordſen*, is „bedriegelijk afhandig maken." Dit *lorren* is verwant met „te leur," „leuren, lorren draaien," en door de verwisſeling van *r* in *z* en *s* (zie Nalez. en Aant. blz. 10) met *verliezen*, *leuze*, *loos*, *lozen* enz. Zie ook *Heerlijckheyd van Salomon*, blz. 367, vs. 637.

Blz. 259. vs. 21. *Pollen.* — BILDERDIJK haspelt *boel* en *pol* wel dooreen, doch geeft geen voldoende uitlegging van 't woord *pol*, wanneer hy aanvoert dat „*boel* nu veelal is verbasterd tot *pol*." En *pol* is in die beteekenis reeds by KILIAEN opgegeven?! — Dat beiden met elkander verward worden en van beiderlei geſlacht zijn, zegt bitter weinig. Mijns bedunkens moet *pol* afgeleid worden van 't Duitſche *bold* ('t oude adj. *bald*) ons „boud, bout," en beteekenende „dapper, moedig, ſterk, vlug, koen, ſtout." enz. Dit *bold* vormt het achtervoegſel van zeer veel eigennamen (als in 't Eng. *bald*). Met de vrij algemeene dialektverandering van *b* en *p*, (waarvan ook *Leopold* nog een voorbeeld is) en de wegſmelting der *d*, is daar later *pol* van gekomen. Zoo ook haalt GRIMM een plaats aan, waar geſproken wordt van *trunken pöl*, ons „droncken bout" (zie hiervoren blz. 528). Wanneer wy nu letten op de beteekenis van 't woord, dan zoû 't my niet verwonderen, wanneer die oneigenlijke zin van „minnaar," dien het verkregen heeft, moet afgeleid worden van de ridderſpelen, waarby de jonkvrouwen aan „den ſtoutmoedige, den vlugge, den ſterke" de meeste toegenegenheid bewezen. De ſterke, vlugge ridder, de *bol*, die voor de jonkvrouwe een lans gebroken had, behoorde haar in leven en dood.

Blz. 269. vs. 13. *Boeten.* — KILIAEN geeft van dit woord talrijke beteekenisfen op, als o. a. 1o, *mulctare* (voor *be*boeten) 2o. *piare*, 3o. *multari*, 4o. *remedium adhibere*. 5o. *fedare, levare* (*fitim*) 6o. *explere*, (*fatiari libidinem*), 7o. *ftruere* (*ignem*), 8o. *reficere* (*retia*), 9o. *emendare*. Het woord heeft echter oorfpronkelijk alleen deze laatfte beteekenis van „herftellen" of „aanvullen;" en de overige alleen by toepasfing verkregen. In die alle — met uitzondering (misfchien) van *vuur boeten*, dat waarfchijnlijk 't zelfde is als 't Fr. *bouter* — ligt hetzelfde denkbeeld van herftellen, of aanvullen. *Boete* heeft in onze taal van ouds tegen over *breuk* geftaan. Waar een *breuk* (fcheur) in een net was ontftaan, werd de opene plaats aangevuld of *geboet* door 't inbrengen van nieuwe mazen: was een ketel kapot, men ging naar den *ketelboeter*, die de open wond heelde: waar een *breuk* (thans zouden wy zeggen een *inbreuk* of *overtreding*) ten opzichte der wetten of verordeningen van land of ftad begaan was, moest die herfteld worden, 't zij door betaling eener fom gelds, 't zij door lijfftraf of op andere wijze, en die herftelling. die *expiatie* (want men was toen nog niet op het nieuwmodifche denkbeeld gekomen om in de ftraf iets anders dan een *expiatie* te zien, 't geen o. a. blijkt uit het ftraffen van redelooze dieren zoowel als menfchen) heette *boete*. „Zijn lust *boeten*" is evenzeer fynoniem met „zijn lust *voldoen*, *aanvullen* wat aan iemands lust of genot *ontbreekt*." *Boete doen* b. v. voor begane zonden en te kort-komingen, is even zeer: „de *breuk* herftellen, op Gods wet begaan." *Inboeten*, b. v. „met jong plantfoen," is evenzeer „de gemaakte openingen daarmede opvullen."

Ald. Motto II. *Vertrecken* — is, (naar de meening van den Heer DE JAGER) „uitftellen, vertragen." Zie zijn *Handb. tot den Staten Bijbel, in voce*. Zie ook blz. 314, vs. 251.

Blz. 273. vs. 1—3. — Aldus veranderd:

Van Milons fterkte hoogt de zangfter onzer ouders,
Wijl hy een grooten ftier, geladen op zijn fchouders,
Op een zeer hoogen berg, met kleinen arbeid, droeg.

Ald. vs. 11—15. — Aldus veranderd:

hoe vroom
Hy was, zijn kracht bedroog, toen hy een dikken boom,
Die half gefpleten was, zocht voort van een te fcheuren:
Maar als de kloove floot, moeft hy zijn doen betreuren:
Hy bleef in 't eenzaam woud gevangen, en benard.

Blz. 275. vs. 19. — *Hy heeft altijd het goud als eenen Wolf by't oor.* De overlevering, zoo niet de ondervinding, leert, dat, wanneer iemand door een wolf wordt aangevallen en 't dier by 't oor pakt, dit bevreesd wordt en zich niet verroeren durft; doch laat men het los, dan heeft men een hernieuwing van den aanval te vreezen. De fpreekwijze: „een wolf by 't oor houden," gaf dus zooveel te kennen, als: „iets vasthouden, dat men niet durft los laten," en op die wijze wordt in dezen regel de gierigaart voorgefteld als in geftadige vrees verkeerende dat het goud, 't welk hy vasthoudt, hem ontfnappen zal.

Blz. 277. vs. 5, 6. — Deze regels zijn later bedorven als volgt:

hy zal van dees vier dieren,
Gewis een naar apen, in alle zijn manieren.

Blz. 278. — Vergelijk hier de regels van SPIEGHEL, onder de tytelplaat van zijn *Hertfpieghel:*

In 't midden van de Zee, en fchrylings op een vis,
Daar 't naafte fchip te vyand, gheen lyfberging is,
Gheruft en heel vernoeght vrolyk te zinghen mueghen,
Die moet vaft van ghemoed, in God en dueghd verhueghen.

Blz. 283. vs. 3. *Verletten* — kan hier eerder de beteekenis hebben van „kwetfen, benadeelen, beleedigen, bezeeren," enz. gelijk 't H. D. *verletzen*. Wy hebben, terwijl 't werkwoord in onbruik geraakt is, het daarvan afkomftig *letfel* behouden. Zie blz. 689, vs. 295. Zoo ook by JAN VOS, *Medea*, 1e bed.

Maar zoo het denken u in 't minft verletten *kan,*
Zal ik mijn denken in 't vergetelnat verfmoren.

Over de nadere, by de noot opgegeven beteekenis zie blz. 331, vs. 242.

Ald. vs. 12. — Fraaie zedeles, indien het voorbeeld beter gekozen ware en niet op een leugenachtig verhaal fteunde.

Blz. 290. Motto I. — Aldus veranderd:

Apuleius (!) *zijn huyt met toover-zalf befmeert;*
Des hy een Ezel word, die elk met flagen eert.

Blz. 293. vs. 14. — Deze flotregel is in de latere uitgave aldus verknoeid:

„*Elk houd'et nog altijd gemeenlijk met den fterken.*"

Blz. 295. vs. 2. — Staat *fcapen*: lees: *fchapen.*

Blz. 297. — Het hier voorkomende gedicht komt in de latere uitgave aldus veranderd voor:

Apelles, *Prinçe van de Schilders, wijt befaamt,*
Brogt zijne Venus, *die het leven fchier befchaamt*
Voor het gemeene volk, in 't openbaar ten toone.
Een fcheefer, glad van muyl, laakt vaardig d' overfchoone
En zegt: de Schoenen zijn naar edel'vrouwen aart,
Niet half genoeg beftrikt, en 't lint te veel gefpaart.
Den fchilder voegt zich voort naar zijne wyze woorden.
De voeten, zijn terftond beftrikt met zijde koorden.
Den Ambagts-man verneemt omtrent zijn leeft geen fout,
Des vaart hy loffer uit, en toont zich dapper ftout,
De beenen, roept hy, zijn wanfchapen en onaardig.
Als dit Apelles *hoord, vertoond hy zich zeer vaardig,*
En zegt beleefdelik, en met een ftillen geeft:
Schoenmaker, zie wel toe: maar blijf by uwen leeft,
Daar gy u op verftaat. Zijt niet zoo gaauw in 't laaken.
„*Hy dwaalt die oordeel velt, in onbekende zaaken.*"

Blz. 302. WTERSTE OORDEEL. — Dit vierregelig vaersjen komt ook voor aan het flot van *Het recht Ghebruyck ende Mijbruyck van tydlicke Have* door D. V. COORNHERT, een bundel in den trant van de *Gulden Winckel*, en mede uitgegeven by Pers, in 1620. De fpelling is daar die van COORNHERT: zoo ftaat er *krijlt* voor *krielt*, en de meer Vlaamfche *ae* is daar *aa*. 't Is niet onwaarfchijnlijk, dat het aan 't flot van COORNHERTS bundel voorkwam als een infpiratie op de laatfte afbeelding, een ongelukkige kopy van Michel Angeloos „laatfte oordeel."

Blz. 303. JAERSANGH. vs. 1—4. — Dit geheele eerfte koeplet is in de latere uitgave aldus verbeterd:

Nu zegh vaer wel aen 't oude jaer,
Dat is in Kriftus nieuw: want waer

De ſtrenge Moſes derft zijn klaerheit,
Daer ſchijnt genade en enkle waerheit.

Ald. vs. 25. — Aldus verduidelijkt:
Godts zoon, nu hierom opgewekt.

Blz. 304. vs. 12. — Aldus veranderd:
En zaligh ons genadigh, u ten prijs,

Ald. vs. 19. — Veranderd in:
Die hier verſtroit u aenroept als haer hooft.
In vs. 22 is het rijmwoord *raken* verſterkt in *ſchaken.*

Blz. 305. PINXTER-ZANGH. vs. 7. — Aldus veranderd:
Geeſt Gods maeckt onſen geeſt gewis.
De zin is: „o Heilige Geest! overtuig ons, dat," enz.

Ald. vs. 9, 10. — Aldus verbeterd:
Godts vinger, die het ſteenen hert,
Vermorſſelt dat het weker wert.

Blz. 306. vs. 5, 6. — Aldus veranderd:
Den trooſter, hun belooft,
Van Godt den lieven Vader.

Ald. vs. 8. — In de latere Ed.:
Als ſchielijk viel beneên.

Ald. vs. 30. — Later volgends de nieuwere ſpraakleer:
Op zich nam 's weerelts ſchulden.

Blz. 307, vs. 31, 32. — Ten nadeele der dichterlijkheid en juistheid, in dezer voege veranderd:
Godts hamer brak gedwee,
Het ſteenen hart in twee.

Blz. 309, vs. 59, 60. — Voeg by de noot het hier boven aangeteekende op *boeten*, blz. 43.

Blz. 311. vs. 153—168. — Gaarne ſchenk ik hier een plaats aan de verklaring, door den Heer ALBERDINGK THYM aan deze, ik beken het, my vrij duister voorkomende regels gegeven:
Ghy maeckt ſchriftuers rock nadeloos,
(Gy maakt den nadelozen rok der ſchriftuur)
Een beedlaers rock ten leſte.
(Ten laatſte tot een lappenrok.)
De letter is den [n] *Geeſt te loos,*
Als die (de letter) *dient tot uw beſte* (voordeel):
Maer houdt de letter niet de proef,
Zoo verſt (kleurt) *ghy* (de) *ſchriftgeſchillen,*
Of knijpt die, als een valſche boef,
Den terlingh, naer u (w) *grillen.* — —
De weerelt ſpeelt om Chriſtus kleet,
Met niet dan ydle vragen:
Men ſchut (weert af) *met een bewijs gereet,* (met een gereed bewijs)
Hier op (op Christus kleed, de ſchriftuur) *een anders ſlagen,*
Zoo laet men Chriſtus' (zelven), *'t rechte wit,*
Zich uit de handen rooven.
Zoo houden wy den dop voor 't pit,

('t Kleed in de plaats des perſoons, de letter in plaats van den geest:)
Daer andren vaſt hairkloven."

De Heer A. TH. ziet niets duisters in de allegorie; doch erkent dat de uitdrukking *onvolkomen* is. Ik wil er niet over twisten; doch Vondel weet anders doorgaands duidelijke denkbeelden ook duidelijk uit te drukken: en (waarſchijnlijk ligt dit aan mijn klasſiſche opleiding) als een gedicht, om door my verſtaan te worden, eerst zulk een kommentaar of overzetting noodig heeft, dan mist het in mijn ſchatting zijn voornaamſte waarde. Intusſchen *de gustibus* enz., en ik roep met Vondel den liefhebbers toe:

Eet u ſelve moe,
Gebrüick er eek en peper toe;
Want wy deez lekkernyen
U geenſins en benyen.

Blz. 314. vs. 265. — Het hier voorkomende *dat*, hetwelk niet ſlaat op iets dat voorafgaat, zoû volgends een gisſing van den Hr. A. THYM, moeten ſlaan op het *kruis*, waarvan in het volgende koeplet geſproken wordt. Er zoû hier alzoo eene verwisſeling dier beide koepletten moeten plaats hebben.

Blz. 315. — Vondels leven, reg. 4 ſtaat *dichters*, lees: *dichter*.

Blz. 319. DE VADEREN. — De tytel van 't oorſpronkelijke luidt als volgt: *Les Pères ou la ſeconde partie du Troiſième jour de la ſeconde ſeptmaine.*

De oude uitgave, van welke men zich ter overneming bediende, is die, welke afzonderlijk verſchenen is in 1616 by Dirck Pietersz (Pers). — In de *Mengelpoëzy* is het onder 's Dichters „Oude Rijmen" niet opgenomen, en ook door Brandt niet vermeld. Dit laatſte verwondert ons niet alleen, maar het trok reeds de aandacht van den Leydſchen Uitgever Jan van den Deyſter, die in 1722 een herdruk van deze vertaling in 't licht gaf. Hy zegt des betreffende in zijn voorrede: „'t Is niet wel te denken; dat de Schryver van zyn leeven (Brandt), in alles des aangaande zo grondig onderrigt, geen kennis aan dit werkje gehad zou hebben; voegelyker, dat hy, de Dichter het naamaals met de opgetelden afgekeurd, en uytgemonſterd hebbende, het willens en weetens of overgeſlagen, of wegens zyne kleynheyd, of by verzuym over 't hoofd gezien heeft.

„De blyken, die 't bovengezegde ſtaaven, zyn dat, of wel de eerſte druk des jaars 1616, niet met *Vondels* naam op den voorgevel pronkt, zyn zinſpreuk nochtans, *Door een is 't nu voldaen*, door letterverzetting (*Anagramma*) zyn naam *Jooſt van der Vondelen* gelyk hy toen ſchreef, onder 't volgende Klinkdicht; 't geen ook onder zyne Klinkdichten bladz. 305. van 't 1 Deel zyner Poëzy, maar beſchaafder en vloeijender, te vinden is, geleezen wordt. Zyn leeven bladz. 88. en *Z. Heins*, dit werkje zyne berymde vertaalingen van den Heer van Bartas werken, in den jaare 1621 gedrukt, zo wel als *de Heerlykheyd van Salomon*, vertaalt (dus ſtaat 'er voor beyder inhoud) door *J. v. Vondelen*, zeker niet zonder *Vondels* toeſtemming, als hebbende een Lofvaers op gemelde werken gemaakt, ingelaſcht heeft."

Een rare boekverkoopers-ſtijl! maar wy achten 't buiten kijf, dat de vertaling van Vondels hand is, of men moet zijn toenmaligen trant niet herkennen. Met de gisſing van Van den Deyſter, dat Brandt het ſtuk afgekeurd zoû hebben, omdat hy het onwaardig achtte een plaats onder Vondels Rijmen te bekleeden, kan men zich kwalijk vereenigen. Ware Brandt aan 't uitmonſteren gegaan, er had nog menig ſtuk moeten uitvallen. Of het is in der daad een verzuim van Brandt, dat hy er geen gewach van maakt, of hy heeft, als vriend van den overleden Vondel, diens eerſte voortbrengſelen, welke de dichter zelf liefst in 't vergeetboek wilde laten, niet willen doen herdrukken. — Want ook Vondel heeft in den bundel van 1644, dien hy immers

zelf bezorgde, niet eens het klinkdicht, dat voor *de Vaderen* geplaatst is, willen opnemen.

Blz. 321. vs. 3. — De Heer ALBERDINGK THYM veronderftelt, dat er hier eer aan een drukfout te denken zij, en dat men voor *fchenct*, *fenct* (*zengt*) hebbe te lezen. Ik kan bezwaarlijk gelooven, dat Vondel *fchenct* voor *fenght* over 't hoofd zoû hebben gezien, en de oudere uitgaven hebben alle eenparig *fchenckt*. In de 4e Edit. Poezy I, blz. 305, is het geheele klinkdicht aldus te lezen:

d' Aertsvader leit zijn zoon, de hoop van zoo veel zielen,
Den bergh gewilligh op, opdat hy 't eenig pant,
Hier offere voor Godt en overgeef ten brant.
(d. i. met andere woorden: *den vure* „*fchenke*.")
Hy bint hem d' armen vast en laet het jongske knielen.
De Liefde ontvonckt het vier, om 't offer te vernielen,
't Geloove houdt het lam gebonden by den bant,
De Hoop geeft Abram 't zwaert in zijne rechter hant.
De Doot is al gereet om Ifaks bloet te grielen:
Maer d' Engel, die met luft om 's vromen leger waekt,
Den wreden flagh belet, het bloedigh fchouwfpel ftaekt
Van vader en van zoon, twee onbeftorve harten.
Natuur van verre zagh het fchriklijk treurfpel aen,
En riep. O fterk Geloof, wat durftge niet beftaen!
Een vader flaght zijn kint, en durf de Doot uittarten.

Ald. vs. 8. *Grielen.* — De heer DE JAGER doet my opmerken, dat *griezelen* niet, gelijk ik in de noot zeg, een frequentativum is van *grielen*, maar van *grijzen*, „een afgrijzen van iets hebben."

Blz. 323. vs. 10. *Onaenghenaemfte krael* — is, volgends het gevoelen van den Heer DE JAGER, geen drukfout. *Krael* ftaet (zie WEILAND op *koraal*) gelijk met „koorknaap, zanger, en het woord zoû hier een appozitie zijn van het voorafgaande *ick*.

Blz. 323, 324. vs. 1—16. — Deze regels bevatten, volgends de kantteekening van Vondel zelven in de oude uitgaaf, een:

Zedig oorlofs-verfoec des vertaelders aenden Dichter, welckers geleerde vaerfen hy verre boven defe vertalinghe waerdeert.

De korte inhoud, die, gelijk in vroegeren tijd bykans algemeen gebruikelijk was, ter zijde van den tekst of in margine ftond, en dien wy, als ftrijdig met den hedendaagfchen trant, niet op denzelfden voet konden herdrukken, worde hier nochthands, in de volgorde van de oude uitgave, onzen lezers, om de byzonderheid, teruggegeven:

1. Willende fpreken van Isaac, fo ftelt hy voor een alghemeyne fpreucke, de welcke hy paft tot dit van God gezegent kint.

De voornaemfte deelen van defe fegeninge beftaende in de liefde en eerbiedigheydt neffens zijnen Hemelfchen ende Aerdtfchen Vader.

Abrahams liefde neffens Ifaac.

2. Waer wt volght de verfoeckinghe Godts.

Verfchillende van Satans, ende der menfchen becoringen, gelijck wt-wijft de vergelijckinghe van Godt, en de Satan in defen.

Item by de vergelijckinge van dien vanden Menfche ende van Godt.

Hoedanich de becoringe Godes fy.

Tot wat eynde fy ftreckt.

In wat tijt hy fijn kinderen verfoect.

Verfcheyden treffelijcke gelijckeniffen die hier toe paffen,

Toeeygeninge vant gene int algemeyn gefeyt is aenden perfoon Abrahams, dienaer Godts en te voren in verfcheyden manieren geoeffent.

3. De dichter aenroept Godt om die genade te erlanghen dat hy defe verfoeckinghe recht mach befchrijven.

Bevel van Godt Abraham gedaen om Isaac te offeren, ter plaetſen die hem ſoude worden ghewefen.

Gelijckeniſſe wtdruckende Abrahams ontſteltheydt over dit bevel, ſyn gheſtelteniſſe, en ſijn weſen.

De natuerlijcke hertzneiging doet ſijn kracht.

Sijn redenen om dit gebot niet te ghehoorſamen ſijn deſe:

1. Iſaacx onnoſelheyt, de liefde ende ſoeticheit van ſodanigen ſoon.

2. Van eenen Sone die van ſijn Vader en yder bemind wordt.

3. 'T is tegen natuere.

4. Beter waer het de Vader als het Kint te offeren.

5. In Iſaac is al de werelt beſloten.

6. T' is onmogelick ſo fel te moghen weſen.

7. En in alle manieren onmogelic dat een Vader ſyn ſoon ſal dooden, daer na ontleden en verbranden.

8. De gedachteniſſe heeft in alle manieren een afgryzen van zulc een daed.

9. In wreed te ſijn moet men Gode niet gehoorſamen.

10. Godt magh hem ſelfs niet wederſpreken.

11. Het Woord Gods magh niet ghebroocken ſijn, noch het geloove van de ſyne omgheſtooten.

Antwoorde vande Geeſt Gods teghen de natuerlijcke ghenegentheydt en haer bygebrochte redenen.

De natuerlijcke gheneghentheydt verantwoort haer.

God wil geen onrechtvaerdicheyt. Hy heeft de doodtſlagh uytdruckelijc verboden

Antwoorde vande Geeſt Godts.

God is boven 'tgene hy den menſchen beveelt.

Al wat God doet is onberispelijc ende den reghel aller deught.

Verantwoordinghe vande natuerlijcke beweginghe dat God met geen menſchlyck bloed ghedient is.

Sulcx is den booſen Geeſten eyghen.

Anders is de natuere Godes.

Het zijn quade ingevinghen die tot Godlooſheydt raden.

Men moet zijn ooghmerc hebben op Iſaac.

De Vaderlijcke liefde is vermogende.

Bequame vergelijckinge, uytbeeldende den ſtrijd dewelcke daer is tuſſchen de natuerlijcke hertstochten en Abrahams Geeſt.

De Gheeſt eyndelijck overwinner ende Abrahams voornemen is Gode te gehoorſamen.

Den nacht met ſodanige aenvechtingen overgebracht ſijnde, ſoo vertrect hy met zijnen ſoon, van voornemen hem den Heere op te offeren.

Hy klimt den Bergh op.

Seght dat God hem den ſlacht-offer ſal voorſien.

De worſtelinge vande natuerlijcke genegentheyt teghen het gheloove, en vant vleeſch tegen de geeſt vangt in Abraham op nieus aen.

Hy beklaegt ſyne ende zyns Soons ellende.

Hy kan niet vereenighen ſijn genegentheyt tot Iſac en ſynen yver neffens God.

De Geeſt en het voornemen van Gode te gehoorſamen nemen de overhant.

Iſacx verſoec t'welcke in Abraham vernieuwt de worſtelinghe van ſijn genegentheyt teghen ſijn geloove. Het was veeleer Abraham als Iſac, die welcke dit alles voorſtelde ſijne ghedachten waer in de ghenegentheden ſtreden.

Wat de Sone teghen den Vader magh geſeyt hebben, oft liever wat Abraham zich ſelfs van ſynen Iſac voorgheſtelt heeft.

Ten heeft gheen quade ſone gheweeſt.

Het is Godt wel bekent. Hy heeft aen ſijn Vader de doot niet verſchult.

Abraham voldoet noch Iſac, noch ſijn natuerlijcke ghenegentheyt uyt een Heyligh voornemen van te ghehoorſamen den ghenen die het alſoo belieft.

Men moet Godt niet vragen waerom hy het alſo wil. Hy is machtigh ſijn belofte te volſtrecken, hy is wijs en over-ſulcks ſal hy de middelen vinden waer door hy de waerheydt van ſijn beloften ſal vaſt maken.

Iſaac ſtemt met Abraham in de wille Gods.

Treffelijck geloove van deſe twee dienſtknechten des Heeren.

Vermeerderinghe van Iſacx geloove.

Beſchryvinghe van het ware gelove en vande ſchoone vruchten des ſelfs in het herte der wtverkoorne haer Godt onderworpende, ende hem meer lievende als haer ſelven. Schuldighe plicht der kind'ren Gods.

Abrahams overwinninghe, ghehert en verſterckt door ſynen ſone Iſac.

Sijn Gebedt.

Sijn oprechte ghehoorſaemheyt.

God verklaert hem het overblyſſel van ſyn verborghen wille.

Abraham looft den Heere, en offert hem een wonderlijc toegeſonden ſchaep.

Abrahams geloove ſteect uyt boven alle andre gaven die hem de Heylighe Gheeſt heeft uytghedeelt.

De wreede menfchverdichte Godsdienftigheyt der Heydenen, dewelcke hare kinderen den Duyvel geoffert hebben, en behoort nimmermeer met Abrahams vergeleken te worden.

Onderfcheyt tuffchen der ongelooviger ende Abrahams offerhande.

Vrucht van onfe verdorventheyt.

De offerhande van Ifac is gheweeft een fchaduwe van het ware onbevlecte Lam te weten Chriftus Jefus.

Vergheli̇jckinghe ende overeenftemminghe, tuffchen Chriftum ende Ifac, tuffchen de waerheyt ende de fchaduwe.

Onderfcheyt tuffchen d' een en d' anders offerhande.

Blz. 324. vs. 30. op de noot. — Het mag in de daad eenige verwondering baren, dat, terwijl V. in zijn vorige gedichten de *h.* byna zonder uitzondering als geäfpireerd befchouwt, hy in dit, en zijne volgende, tot in het jaar 1627 toe, de *h* achter een vokaal beftendig weg laat fmelten. Of hy dit van andere fchrijvers, zijn tijdgenooten, dan of deze het van hem hebben overgenomen, wil ik niet beflisfen; ik wil my hier bepalen met het ftuk te konftateeren; waarfchijnlijk zal my wel de gelegenheid gegeven worden, daarop nader terug te komen.

Blz. 330. vs. 233. *Bot* — beteekent eigenlijk „ftomp, ftoot.” *Bot vangen* is „ftompen krijgen;” *bot geven* (der jongens aan hun vlieger b. v.) is wel fynoniem met „fchot geven,” doch dit gefchiedt niet zonder een ftoot of ruk. Ook het „uit*botten* van planten,” gefchiedt niet dan by „horten en ftooten.”

Blz. 333. vs. 321. — „Eerder dan naar WILLEMS en BILDERDIJK” (fchrijft my de Heer DE JAGER), „wier verklaringen niet in alle opzigten juist zijn, had mogen verwezen worden naar het betoog van GRIMM (*Grammatik*, D. I (3[e] druk.) bl. 10—20.)

Blz. 336. vs. 417 *Seltfaem.* — Dit woord beteekende oudtijds „vreemd, ongehoord.” Zie DE VRIES *Glosf. op den Leekefpiegel.* 't Kan dus, naar het gevoelen van den Heer DE JAGER, even goed een adverbium zijn: in welk geval de zin zoû wezen: „hy vindt op *vreemde*, *ongehoorde* wijze een lam,” enz., en dit wordt ook bevestigd door het oorfpronkelijke:

et remet en fa place
Un agneau, qui conduit par miracle en ces lieux —

Blz. 338. reg. 4. — Waarfchijnlijk is het van Pers zelf, wiens voorletters D. P. ook de aanvangletters van het motto zijn.

Blz. 339. DE HEERLIJCKHEYD VAN SALOMON. — Offchoon Vondel deze vertaling — voor zoover het na te fporen was — eerst in 1620 by Dirck Pietersz heeft doen uitgeven, kan men toch veilig onderftellen dat hy ze in eenen adem moet hebben bewerkt met *de Vaderen*, waarmede het, wat ftijl en fpelling aangaat, meer overeenkomt dan met *Hierufalem Verwoeft*, hetwelk hy in 1620 vervaardigd heeft. Uit dien hoofde, als ook omdat ik beide vertalingen naar Bartas, ter vermijding van herhalingen. wilde by elkander houden, heb ik minder gehecht aan het jaartal der uitgave, en 't ftuk op 1616 gefteld.

Beide vertalingen van Vondel, zoowel deze als *de Vaderen,* zijn ook opgenomen in de vertaling van *alle de werken van Bartas* door ZACHARIAS HEYNS.

De HEERLYCKHEYD VAN SALOMON voert in het oorfpronkelijke den tytel van: *La Magnificence, ou Seconde partie du Quatrième jour de la feconde fepmaine.*

Ald. IN NEDERLANDTS VERTAELT — is een vergisfing van den zetter, en moet zijn: IN NEDERDUYTSCH VERTAELT.

Blz. 340. OP DE HEERLIJCKHEIT VAN SALOMON,

AEN KEIZERS, KONINGEN, EN VORSTEN.

Ghy die van parlen, gout, en diamanten ſchimmert
Op 't voorhooft, waer in Godt zijn beelt heeft ingedruckt:
En kraeckt van purper, en verkreuckt uw hair gejuckt
Met glinſtrend krooneyout, te prachtigh opgetimmert;

Benijt het niet, wanneer ghy Salomon ſiet brallen,
Die op ſijn vaders troon der Rijcken ſchepter zweit,
En met den blixem van ſijn groote Majesteit
Verſlaet en doodverft, die voor hem op 't aenzicht vallen.

Hoe ſterck zijn glori ſtraelt, noch is 't maer enckel roock.
Zijn pracht en prael verwelckt: zoo ſmilt uw blyſchap oock.
Zijt dan op tijtlick erf hoovaerdigh noch vermetel.

Geen Rijck is duurzaem, als het hemelſch Koningrijck,
Daer Jeſus heerſcht, die u Monarchen te gelijck
Geweldigh dagen zal ter vierſchaer, voor zijn zetel.

Ald. vs. 8. *Ontſchept* — wordt in de noot verklaard met: „van gedaante berooft;" dit is min juist, en de ware verklaring vindt men in den variant. *Ontſchept* is het negativum van *ſchept.*

Blz. 346. 2) noot. — „Niet zonder leedgevoel," zegt de Heer ALBERDINGK THYM in een zijner verſlagen van de Uitgave, „lazen wij de noot 2) op bl. 346." Dat leedgevoel wekt wederkeerig het mijne op; — en toch kan ik er geen berouw over gevoelen, die kantteekeningen te hebben weggelaten. Niet alleen ontcieren zy in 't algemeen den druk; maar ik zie niet, hoe ik ze, bepaaldelijk in den eenmaal aangenomen vorm van het werk, zoû hebben kunnen behouden, zonder den leelijkſten misſtand te verwekken Wat er in voorkwam, dat den lezer nuttig of noodig te weten ware, is in de noten overgebracht: — en de rest behoeft waarlijk niemand te betreuren.

Maar zoo ik anderen, die met den Heer ALB. TH. wellicht leedgevoel wegens de weglating der kantteekening mochten ondervinden, gerieven kan, wil ik daaraan in geregelde volgorde, even als aan die van *de Vaderen*, hier een plaats geven.

1 Vergelijckinge, en onderſcheyd tuſſchen onze Poët en d'and're dichters.
27 Hy bekend dat in een langh werck, de geeſt zomwyl ſlaept.
39 Maer daerom geeft hy den moed niet verloren, dan vervolgt zijn voornemen.
51 David alreede oud, zet Salomon inde Koninghlijcke throon, en geeft hem een voorſchrift van een rechtveerdige regeringe, en beſchrijft een uytnemende Vorſt.
71 Hy pryſt hem dan de Godsdienſtigheyd aen.
91 En d'omzichtigheyd beſtaende in 't verkiezen der dienaren.
99 In't recht kennen der loftuyters.
111 In 't ontdecken en verjagen van allerley ſlagh van ſchelmſe menſchen.
119 Hy pryſt hem aen Matigheyd, Grootmoedigheyd, en Rechtveerdigheyd.
125 Goedertierenheyd.
129 Waerheyd.
135 Matigingh.
136 Standvaſtigheyd.
139 Vromigheyd.
143 Geduld.
148 Soberheyd.
153 Sterckheyd.
159 Oefeninge en kenniſſe in goede wetenſchappen, namelyck inde vrye kunſten, welcx gebruyck hy alreede heeft aangewezen.
183 Rechtveerdigheyd.

191 Salomon wordt vermaent zich te hoeden voor eenige quaden, die neffens andere de Vorften verderven.
211 Heyligh overlyden Davids.
221 Salomon vult zyn plaetze.
229 God offert hem de Glori.
239 De Ryckdom.
247 De Gezontheyd.
253 De Wyfheyd.
261 Waerom Salomon de Glory niet uytpickte.
283 Noch de Rycdom.
289 Noch langh leven.
297 Maer de Wijfheyd ten welcx aenzien de glory, rijckdom, en 't leven niet zyn.
311 Salomons gebed om de Wijfheyd te verwerven.
323 God vergunze hem, en te gelijck oock d' andere goederen.
329 'T ghevolgh van deze heylige droom, en weldadigheyd Gods.
337 Uytnemende befchryvinge van Salomons wijfheyd ten aenzien vande Godlijcke en natuurlycke Philofophie ofte wijfgeerigheyd.
359 Kenniffe van d' Antipathia ofte ftrydigheyd van verfcheyden dingen.
405 Salomon handhaeft de Gerechtigheyd.
421 Aenmerckelyk voorbeeld van zyne wijfheid in 't ftuck vande bedieninge des gerichts, verhaelt inde heylige hiftorie 1 Kon. 3.
533 God voeght noch Rijckdom en glorie by Salomons wijfheyd.
551 Zijn gerucht word over al verfpreyd.
557 Tegen Salomons houwelycx aanzoec in Egijpten.
573 Ontfchuldiginge hier van.
582 Poëtelijcke befchryvinge vande vermaecklijcke lufthof waer uyt de Minneguytjes voortkomen, die 't herte van Salomon en Pharonida Dochter des Egyptifchen Konings quetzen.
653 De Vorftinne van Egypten word bevangen met de minne des Konings van Iudea.
690 Salomon verlieft op Pharonida Princeffe van Egijpten.
703 Zijn Gezanten verzoeckenze en verwervenze hem tot een Vrouwe.
719 Haer vertreck van Egypten, en reyze nae Iudea.
735 Haer komfte te Ierufalem.
746 't Ontmoeten van Salomon en haer.
753 Teeckenen van haer onderlinge liefde.
763 Haer Bruyloftfmael volmaecktelijck in weynige veerzen befchreven.
787 Verbreedinge vande brave kuyfche, en heylige dans.
793 De zale daer 't ghefchied, is de wereld, langhs wiens muren 't welck de Hemelen zijn, men deze dans ziet der Hemelfche lichamen of fterren die eenen tred hebben in volkomenheyd afgemeten.
809 De Zodiaeck of dweersriem, inde welcke met uytnemende gefchiktheyd treden de zeven Planeten, de vijf Heeren zijn Saturnus, Jupiter, Mars, de Zon, en Mercurius, de twee Vrouwen Venus, en de Maen.
825 Nae Saturnus noemt hy Jupiter.
835 Mars.
845 Venus.
859 Mercurius.
877 De Zon en de Maen vertoonende inde aerde Salomon en Pharonida: Chriftus en zijn Kercke inden Hemel.
894 De Maen, Pharonida, de Kercke.
907 De Zon, Salomon, Chriftus.
915 Sterren vande Zodiaeck.
937 Beweginge van Zon en Maen.
949 Haer naerd'ren en vervremden
959 Anagogifche en heylige toeeygeninge van 't naerderen van Zon en Maen, tot het houwelijck van Salomon en Pharonida, beeld vande echt, en het geeftelyck gefpraecke tuffchen Chriftus en de Kercke, befchreven in dit fchoon boeck genaemt het lied der lieden.
991 Salomon zijn houwelijck geeyndight hebbende bouwde het huys des Heeren.
999 Levende vertooninge der gener die aen zoo treflijcken werck bezigh waren.
1019 Gelyckeniffe uyt beeldende haer blyfchap.
1029 De volmaecktheyd van zoodanigen werck.
1037 Zijn uytnementheyd van buyten.
1043 En van binnen.
1052 Dit huys verbeeld de Wereld onderfcheyden in dry deelen, godlijck, hemelfch en aerdfch, waer in zich vertoont de wijfheid Godes.
1067 Het Godlijck is het heyligh der heyligen.
1071 Het Hemelfche is het binnenfte poortael der Priefteren en Levyten.
1075 Het aerdfche is het voorpoortael des volcx.
1079 Salomon fchildert het aerdfche af in zyne fpreucken.

1087 Inde Predicker het Hemelſche.
1093 In 't Lied der Lieden het heylige der heyligen.
1101 Inwydinge des Tempels en Salomons gebed tot God, genomen uyt het 1. boeck der Koningen cap. 8.
1129 Salomons alom vermaerde wijſheyd betreckt de Koninginne van Saba om hem te komen zien en hooren.
1145 Deze Koninginne verdoemt de valſche Chriſtenen.
1159 De vrucht die zy geniet van deze hare reyze nae Ieruſalem.
1175 Zy grondeert de wijſheid van Salomon met zware geſchillen die hy ontknoopt.
1191 Daer beneven onderwijſt hy de Koninginne inde kenniſſe des waren Gods.
1205 Datter maer is, en meer niet zijn kan als een eenige God.
1221 Dat deze eenige God is oneyndelijck, eeuwigh en onzienelijck.
1226 Verblindheyd der heydenen.
1231 Antwoorde der Koninginnen, van Salomon wederleyd.
1243 Korte verklaringe vande ware Godſdienſt voor en nae de komſte Meſſiae.
1263 Verwonderinge der Koninginnen over Salomons wijſheyd.

Blz. 348. vs. 16. *Ernſt* — heeft hier, volgends den Hr. ALBERDINGK THYM, niet de thands algemeen aan 't woord gehechte beteekenis, maar die van „naarſtigheid."

Ald. vs. 34-38 — De verklaring in de noot gegeven is onjuist. Zy behoort te luiden: „even als *quaed mortel* (gemeen cement) den melkſteen lijmt, zoo ook" enz. Zie het Fransch: dat heeft, ter bevestiging:

Et comme un vil mortier colle la Galactite.

Blz. 349. vs. 47—50. — De vertaling dezer regels is niet alleen gewrongen, maar ook gebrekkig; men toetſe 't aan het oorſpronkelijke:

Dieu veuille qu'en mes chants la plus inſigne tache
Semble le moucheron *qu'une pucelle attache*
A ſa face negeuſe, et que bien peu d'erreurs
Donnent luſtre aux beaux traits de mes hautes fureurs.

Moucheron nu kan niets anders zijn dan *moesjen*, waarmede de dames van vroeger tijd haar aangezicht vercierden. De zin wordt nu geheel anders.

Blz. 358. vs. 342. *De dwalinge onverdwaelt:* — de noot hierop vordert een kleine te recht wijzing. *De dwalinge* beteeke t niet den *omloop*, maar letterlijk den *ſchijnbaar* onregelmatigen vooruit- en teruggang der planeten, die daarom juist *dwaalſterren* heeten, offchoon zy in de daad regelmatig voortgaan.

Blz. 363. vs. 502. *'t Bedriegelijck yvoir:* — de verklaring, hiervan gegeven, is mis: *het bedriegelijck yvoir* is „de dobbelſteen, *de teerlingh.*" vs. 408.

Ald. vs. 503. — V. heeft hier wel *douter* met *dutten* vertaald, maar 't is niet — als in de noot gezegd wordt — hetzelfde woord. *Douter*, oudtijds *doubter*, is van 't Lat. *dubitare*; ons *dutten* is verwant met *dodderig*, met *bedodden*, *bedotten* en met 't Fr. *radoter*.

Blz. 373. vs. 816. *Mandragore.* — Het is misſchien niet onaardig, by de behandeling van een vertaling naar Bartas, hier tevens aan te halen hetgeen de Franſche dichter zelf in eene aant. op *Les Furies* van de *Mandragore* vermeldt: *Le jus tiré de la Mandragore, que le vulgaire nomme Mandegloire, eſt tellement pernicieux, qu'incontinent apres l'avoir pris il cauſe un endormiſſement et une defaillance de tout le corps, puis un ſomne ſi profond qu'il eſt bien peu diſſemblable à la Léthargie: car ce poiſon eſtant extremement froid excite tous accidens de froidure. Dioſcoride au* 4. *liv. cha.* 71. *et au* 6 *liv. chapitre* 16. *deſcrit ceſte plante, ſurquoy Matthiol ſon commentateur a deſcouuert les impoſtures de ceux qui font à croire que les Mandegloires ſont des corps vivans en*

terre, qu'il faut tirer dextrement, et qui ont grande vertu à la production des enfans et à donner des richeſſes. Voyes Nicandre, et Grevin au 23 *cha. du liv. des Venins.*

Blz. 374, in de noot op vs. 871. *Le Perſil fume-terre.* — Hieromtrent ſchrijft my de Heer DE JAGER: „Ik houd met Vondel, dat *fume-terre* geen bynaam is van de *perſil,* maar zelf een plant. Onze VAN MOOCK vertaalt het door *duivekervel.* Eene breede beſchrijving der plant komt voor in de *Dictionnaire de Trévoux,* waar aangaande den naam gezegd wordt: „*Ce mot vient de* fumus, *fumée, et l'on a donné ce nom à la fume-terre, parce que le jus de cette plante mis dans les yeux, les fait larmoyer comme la fumée.*" Vondels vertaling *aardrook* is dus zoo ſlecht niet gekozen, doch als kunstterm waarſchijnlijk niet geldig."

Blz. 378. vs. 1004. *Onverbrijſlijck*: — Over de kracht van 't toevoegſel *lijk* is, even als over die van *baar,* en over de verwisſeling van beiden reeds tallooze malen gehandeld. Zie daarover onder anderen HUYDECOPER in zijne *Proeve* II. 520 en volgg., BRILL *Holl. Spr.* 1846. blz. 396, 397; maar vooral het beslisſende ſtukjen, onlangs door den heer TE WINKEL geplaatst in het *Nieuw Nederlandsch Taalmagazijn,* Tweede jaargang, nº. 4. Zeker is 't, dat *lijk* reeds vroeg in een dubbelen zin genomen is. Zoo beteekenen b. v. *yslijk, afgrijslijk, wonderlijk,* „wat *ijzing,* wat *afgrijzen,* wat *verwondering baart.*" *Onverbrijſelijk,* daar-en-tegen, *onbegrijpelijk, onvergetelijk, onbeſchrijſelijk, onverzettelijk,* „wat zich niet *verbrijzelen, begrijpen, vergeten, beſchrijven, verzetten laat.*" Doch men merke hierby op, dat de beteekenis, welke het toevoegſel *lijk* aan het woord, waarmede het gekoppeld wordt, byzet, verſchilt naarmate dit woord, een z. n. w. is, (als *ijzing, afgrijzen, wonder),* of een w.w. (als *begrijpen, vergeten,* enz.)

Blz. 385. vs. 1217. *Zaen* — komt ook meermalen voor by de middeleeuwſche dichters; zie o. a. in *den Dietſen Catoen,* uitgave van Dr. W. J. A. JONCKBLOET 1845, vs. 434.

Ne dincke niet in dinen maet
Vree te ſine ende quaet
Want grote have *ſaen* vergaet.

Blz. 386. vs. 1272. — Hiermede ſluit Vondels vertaling; doch in het oorſpronkelijke volgen nog de onderſtaande regelen:

Je puis dire de meſme, ô Roy des Eſcoſſois,
De ton renom aiſlé la loin-bruiante vois.
M'a fait paſſer la mer, et des confins d'Eſpagne,
Hazardeux viſiter le bout de ta Bretagne,
Hé! qu'ay ie veu bon Dieu! mais las! que n'ai ie veu?
O miracle du monde! ô Roy du Ciel eſleu!
Pour faire un grand chef d'oeuvre, ô des Princes la gloire!
J'ay veu tant que mon ame à mon oeil ne peut croire,
Un cerveau tout chenu au chef d'un jouvenceau,
Un courage de Mars ſoubs un teint damoiſeau,
Un iugement raſſis avec une ame agile,
Un diſcours tout enſemble, et profond, et facile,
Virgile et Ciceron en un eſprit fondus,
Bref tous les dons du ciel, en un chef reſpandus,
Continue, ô bon Roy! gloire ſur gloire entaſſe,
Et comme ta vertu ton propre lot ſurpaſſe,
Fay que tes devanciers ſoient par toy devancez,
Que tes geſtes futurs ſurmontent les paſſez,
Triomphe de toy meſme, et devot brave, et ſage,
Confirme de mes vers l'éternel témoingnage.

Deze hulde van den Protestantſchen edelman aan den alstoen nog zeer jeugdigen koning van Schotland, Jakob VI (later als Jakob I van Engeland min gunſtig bekend als een *âme d'argile,* en geheel niet als een *âme agile*),

deze wijdluftige hulde, zeg ik, kan niemand verwonderen, die zich te binnen brengt, dat de zorg voor de opleiding des jeugdigen konings aan Buchanan was toevertrouwd, en dat hy in de leer der Presbyterianen was opgevoed. Op achttienjarigen leeftijd reeds had de vorst zich een grooten naam als klasfiek geleerde en diepzinnig dichter gemaakt, en zijn hooge waardigheid had zijn roem niet weinig opgedreven. — Dubartas had een dichtftuk van den Vorst vertaald onder den tytel van „la Lepanthe" en den hooggeplaatften Poëet in het voorbericht met niemand minder dan HOMERUS vergeleken. Dat alles gaf den uitgever Hiérofme Haultin te la Rochelle — de toenmalige verzamelplaats der Hugenoten — aanleiding om den bundel nagelaten dichtftukken, waarin zich zoowel *la Magnificence* als *la Lepanthe* bevindt, aan den Koning van Schotland toe te eigenen.

Blz. 387. OP DE AENKOMSTE VANDE KONINGINNE VAN'T ZUYDEN TE HIERUSALEM.

Dit klinkdicht is in de latere uitgaven aldus verbeterd:

Aenfchou, wat fchooner zon verlaet de morgenftralen,
En heft haer hooft om hoogh, dat tegens zonnen ftraelt,
Met fteenen, daer Natuur zoo goddelyck mee praelt.
Wat yver prickelt haer zoo wijt te loopen dwalen?

Of is het om een parle aen hare kroon te halen?
Och neen, de liefde heeft haer edel hart gewont,
Met luft tot dauw, die uit des wijzen konings mont
Noch liefelijcker vloeit dan honigh in de dalen.

Een vrouw, een koningin, een Heidenfche afkomft komt
Befchamen onzen roem; hoe fchoon men dien verblomt.
Dees blickerende lamp verdrijft door hare klaerheit

Den luifter onzes naems; naerdien wy, zwaer gejuckt
Van 't aertfch, door yver noit ten bedde uit zijn geruckt;
Dies derven wy de vrucht der aengeboden Waerheit.

Ald. vs. 2. *Die op de Vorften* fmaelt. — De gegeven uitlegging is verkeerd. *Smaelt* is hier „blinkt, fchittert," waarvan *fmalt* (*efmail*), verwantfchapt met *fmuylen*. Zie KIL. *in v.* — 't Eng. *to fmile*. Vergel. het liedeken by WILLEMS *oude Vl.* L. bl. 425.

Maene, fterren, nachtplaneten, enz.
In het midden van uw fmaelen.

Ik heb deze te-recht-wijzing te danken aan den Heer ALBERDINGK THYM.

Ald vs. 12. *Wy Zwaer gejockt.* — Dezelfde letterkundige komt ook op tegen mijn aanmerking, dat *wy* hier *ons* moest zijn. *Wy zwaer gejockt* is, zegt hy, een *nomin. abfol.* Ik wil 't niet betwisten; doch daar ons taaleigen zoodanigen *nomin. abfol.* niet duldt, blijf ik evenzeer de uitdrukking afkeuren gelijk zy daar ftaat.

In den variant vinden wy den zin door de verandering van vs. 13 verduidelijkt, en met een het aangevoerde van den Heer A. TH. bevestigd.

Blz. 388, reg. 5—3 v. o. — Het werkjen van MARCUS GHEERAERTS draagt den tytel van: *De warachtighe Fabulen der dieren*, zonder naam van drukker of uitgever op het tytelblad, doch, luidends het achterfchrift: „ghedruckt te Brugghe in de Peerdeftrate by Pieter de Clerck, ghezworen drucker der Co. Ma. den XXVI Augufti 1567. Om ende ten cofte van den voorn. Marcus Gheeraerts." De afbeeldingen zijn oneindig zuiverder en fraaier dan de

Amſterdamſche, welke nochtands, met enkele wijzigingen, tamelijk naauwkeurig gekopieerd zijn. Het werkjen is opgedragen aan „den Conſtrijcken Hubrecht Goltz, vermaert ſchilder, Antiquarius, ende Hiſtoriſchrijver." De byſchriften zijn 't werk van EDEWAERD DE DENE, *Brugghelingh*, wiens anagram luidt EDELICK BEWAERD DE REDENE, en die een zeer naief en eigenaardig ſlotwoord tot den „goedjonſtighen lezer" gericht heeft, hetwelk ik hier een plaatsjen wil inruimen:

Om dat de Figueren, „veel artiſtich labueren
End' aerdighe cueren
Niet zouden gheheel ijdel van redenen blijcken
Maer t' verſtand vermeeren
Door de lettere prentelick:
Wt liefden ter conſten „zoot de zinnen begonſten
Heb deſen Bouck by ionſten
Gheſtoffeert, met t' bedieden in Rhetorijcken
Wat de figueren leeren
Om leuen gentelick:
Elck belief dies, daer ſomtijts blaeykens in keeren
Met een goet ooghemerck
Biddende den Leſere reuereutelick,
't Werck,
Van een af-gaende leeck end' ongheleert Clerck
Ghedaen:
(Alle godſvruchtighe leecke menſchen ter eeren)
Danckbarich mach ontfaen,
Voor een oorlof teſtamentelick
Gods wijſerachtichſte gheeſt
Blijf alder meeſt
In elcx gheeſt preſentelick
Om hem weſen
Hooghſt ghereſen „Drievuldich gepreſen;
Obedientelick.

WILLEMS zegt in zijn *Verhandeling*, Dl. I blz. 261, dat EDUARD DE DEENE dikwijls verward wordt met den printetſer MARCUS GHEERAERTS, en prijst zijn werk — te recht — als tamelijk vrij van bastertwoorden en tuigende van des Dichters goeden aenleg.

Blz. 389. — De oude uitgave van de VORSTELIJCKE WARANDE DER DIEREN, waar wy ons by den herdruk aan hielden, is die van 1617 by Dirk Pietersz. (Pers.)

De byſchriften onder de plaatjens, welker vervaardiger een ruime mate van belezenheid moet bezeten hebben, zijn ſtellig van niemand anders dan van Pers. By een oppervlakkige vergelijking met de tegenoverſtaande dichtregels van Vondel, zal het onderſcheid in de ſpelling al terſtond doen zien dat Vondel er de maker niet van was.

De „Warande" moet niet minder dan „de Gulden Winckel" zeer in trek geweest zijn; want onderſcheiden Uitgevers hebben er achtereenvolgends herdrukken van geleverd, welker optelling hier ter plaatſe wel gemist kan worden. — Achter de *Vermaeckelijcke Inleydinghe* vindt men in alle uitgaven het navolgende *Dorpelopſchrift*, onderſchreven met de beginletters J. R. A.

O Menſch, die hier, in dees Warand,
  Tot u vermaeck wort omgeleydt,
  Terwijl dat ghij den gheeſt vermeydt
  Leert wat, en lett eens op u ſchand;
Bemerckt hier, hoe het ſcherp verſtant,
  Twelck goet en quaet door Reden ſcheydt,
  Trouw, Liefde, en Recht, en zeegbaerheyt,
  Gheweken zijn in't Beeſten-lant.
Den Menſch is nu in deſen eeuw
Van aert een Wolf, Vos, Beer oft Leeuw.
  Pythagoras ſouw ſeggen dan;
  Den Man wordt Beeſt, de Beeſt wordt Man.
Des kent u vuyl; en ſeght, ick wenſch
Dat ick weerom mach worden Menſch.

Blz. 391. *Aant. Stichtige* voor *ſtichtelijke.* — Men vindt hier een nieuw bewijs voor de overeenkomst der uitgangen *ig* en *lijk*, waarom ook BILDERDIJK ergends een uitgang *iglijk* (b. v. in *eeuwiglijk*) afkeurt en met „porte brizée-deur" gelijk ſtelt. Doch Vondels gehoor duidde hem bovendien aan dat *ſtichtelijke vermakelijkheid* niet fraai zou klinken.

Blz. 392. 1). — Lees hier eenvoudig: *die in 't meerv.* den *vorderde.*

Ald. 3). *Overtrefflijke*, oorſpronkelijke vorm van *voortreffelijke.* — Zie hiervoren blz. 53 in de aant. op blz. 578, vs. 1004, en hierachter, in de aant. op blz. 744, vs. 2089. Zoo worden ook *vermeesteren, vergolden, voorzeker, voorwaar*, opgehelderd door hun ouderen en echten vorm van *overmeesteren, overgulden* (overgouden) *overzeker, overwaar.* Deze opmerking is vooral van gewicht tot rechte waardeering van het laatstgenoemde woord („voorwaar"), door onze Bybelvertalers, ter vertolking voor het volk van het plechtige *amen*, in Jezus' toeſpraken gebezigd en dit woord gelukkiger wedergevende dan wellicht in eenige andere overzetting in de moderne talen geſchiedt.

Ald. 4. *By* voor *door* — *door middel van*, aldus by onze ouden doorgaands, en alzoo te onrechte door velen (ook vroeger door *my*) voor een Anglicisme uitgekreten: 't is evenzeer oud Nederlandsch als Engelsch en leeft nog voort in uitdrukkingen als „*by* monde, *by* geſchrifte, *by* wettelijke bepaling" enz. Zie BRILL, *Holl. Spraakleer*, blz. 338.

Blz 394, vs 20. Zie de Aant. op blz. 324. vs. 30, enz.

Blz. 396. vs. 85, de noot. — Ten gevalle van den min kundigen lezer zij hier herinnerd, dat het buitenverblijf van Spiegel gelegen was aan den Amſteldijk by de Schulpbrug, en den naam droeg van „Meerhuizen." Het is thands geſloopt, en de laatſte bewoner, wien ik my nog zeer goed herinner, was W. Haverkorn Wz., Secretaris van den Stads Schouwburg en ſchrijver van onderſcheidene tooneelſtukken, als b. v. Elizabeth Woodville, Claudius Civilis, Aleid van Poelgeest. De hofſtede was alzoo beſtemd om dichterlijk te beginnen en te eindigen. Zie overigens in dit Deel, blz. 15.

Blz. 398, vs. 169. *Eenparigh* — is niet „gelijk, eenkleurig van vederdosch," als de noot opgeeft, maar „geſtadig."

Blz. 423. vs. 8. *Voorghewend* — beteekent: „tegengeworpen."

Blz. 427. vs. 4. *Tempeeſt* — beteekent niet alleen „ſtorm," maar ook „onweêr," verbetert de Heer ALBERDINGK THYM, hetgeen hem zeker niemand betwisten zal.

Blz. 437. vs. 15. *Deughd.* — De Heer ALBERDINGK THYM beſtrijdt mijn verklaring van *deughd* door „weldaad." Volgends hem ware „goed" een beter ſynoniem geweest: nog zeggen wy: „dat doet my *deugd*," en 't woord is verwant aan „ter dege." — Ik heb niets tegen zijn verklaring; maar ik moet doen opmerken, dat, gelijk ik daarop reeds gewezen heb, KILIAEN *deughd* vertaalt met *beneficium*, waaruit blijkt, dat het woord te dier tijd in deze beteekenis genomen werd. En wanneer ik dan zeg: „dat doet my *deugd*, dat doet my *goed*, dat doet my *wel*, *cela me* FAIT *du* BIEN," is het dan niet volkomen 't zelfde als dat ik zeide: „dat is my een *weldaad*: *cela m'est un* BIENFAIT."?—

Blz. 441 vs. 10, 11. — Ik heb aangemerkt, dat de opvolging van vier ſlepende re-

gels *hier* verdedigbaar is: de Heer A. T. vraagt my, waarom ze elders, ook waar „geen nieuw koeplet" is, *niet* verdedigbaar zoû wezen. Ik zoû hem op mijne beurt vragen, of zijne vraag ernſtig gemeend is. Het ſtaat natuurlijk elken ſchrijver vrij, een gedicht te vervaardigen, geheel van ſlepende regels of waar die elkander herhaaldelijk opvolgen: doch wanneer hy eenmaal een bepaalde maat heeft aangenomen, waarin ſtaande en ſlepende vaerzen elkander naar een vaste orde vervangen, dan brengt het afwijken van die orde een ſtoornis te weeg, die den lezer onaangenaam aandoet en hem aan onoplettendheid of ſlordigheid van de zijde des ſchrijvers doet denken, of wel hem doet zoeken naar de reden, waarom de ſchrijver die afwijking begaan heeft. Ik geloof, dat de Heer A. T. de beste dichters van ons en van andere landen te wel kent, om te weten, dat zy in gedichten, die niet in zoogenaamde *vers libres* geſchreven zijn, ſteeds aan de door hen zelve gekozen orde zijn getrouw gebleven: en hy zelf heeft zeker nimmer anders gehandeld.

Ald. vs. 14. — Bekend is het, dat men lang een korteren weg naar de Oostindiën langs het Noorden om woû zoeken. Heemskerk en anderen hadden 't in 1596, in 1602 en later vruchteloos beproefd: men wilde 't echter niet opgeven; doch nu men den doortocht in 't Noord-oosten niet gevonden had, beſloot men dien aan de Noord-westzijde te zoeken. De Oostindiſche Maatſchappy vaardigde te dien einde in April 1609 een Engelſchen ſtuurman, Henry Hudſon, af, met een enkel ſchip, om een vaart naar Sina door 't Noord-westen te zoeken. Hy keerde, na de baai ontdekt te hebben, die ſedert naar zijn naam genoemd werd, in 't najaar terug; doch naar Engeland, van waar men hem niet wilde laten vertrekken om aan zijn meesters verſlag te doen. De Engelſchen zonden hem in 't jaar 1611 andermaal uit op denzelfden tocht; doch hy kwam ook nu weder t' huis, zonder de begeerde doorvaart gevonden te hebben. Het is op deze en andere herhaaldelijk doorgedrevene en ſteeds mislukte proefnemingen, dat Vondel hier zinſpeelt.

Blz. 451. vs. 1. *Laſtbaer.* — Te recht herinnert my de Heer A. THYM, dat *baar* in de ſamenſtelling niet noodwendig behoort te worden opgevat naar de verklaring, welke men er thands aan geeft: — vermits toch *dankbaar*, *vruchtbaar*, *ſchrikbaar*, *vloeibaar*, niet beteekenen wat *gedankt*, *bevrucht*, *verſchrikt*, *gevloeid* kan worden. *Baar* drukt *dragen* uit, het dragen van een voorwerp of van een werktuig: en zoo is *lastbaar* gelijk aan *lastdragend*.

Blz. 461. vs. 8. — Blijkens vs. 1, waar wy van „*den* klapper Papegay" lezen, hinkte V. ten opzichte van dit woord op twee gedachten. *Pape-gaai*, in 't Fr. *pape-gai*, is de „Paus" of „priester" onder de gaaien, waarſchijnlijk dus naar zijn zwierige pluimaadje, of wel omdat hy 't meeste praät onder die vogelſoort, genoemd. Wie voorts over *gaaien*, *gaden* (vereenigen), *gades*, *gading*, *galik*, meer verkiest te weten, dien verwijs ik naar HUYDECOPERS *Proeve*, III. blz. 219, volgg.

Ald. vs. 11. *'t Lof.* — Niet om 't metrum alleen, maar ook omdat het woord, even als *oorlog* en anderen, zoo wel o. als mann. gebezigd wordt. Zoo in het volgende: „'t *Lof* der Zeevaert": zoo „naar *'t Lof* gaan", gelijk nog de Roomschgezinden zeggen.

Blz. 463. vs. 5. — Geen woord is er in onze taal, noch wellicht in eenige ter waereld, dat in zoo verſchillende vormen wordt gebezigd, om ſteeds nagenoeg hetzelfde denkbeeld uit te drukken, als *vergeten*, 't zij men het als w.w. of als

b.v.n.w. befchouwt. Zoo zegt men b. v.: ik *heb* mijn boek *vergeten*; ik *heb vergeten*, by hem aan te loopen; ik *ben* die les, die beleediging *vergeten;* die zaak *is* my lang *vergeten; vergeet my* niet; *vergeet mijner* niet; hy *was zijner vergeten*. In de laatfte voorbeelden beheerfcht „vergeten" een genit. in navolging van 't Latijn, en om dezelfde reden *gedenken*, in *gedenk mijner*.

Blz. 481. vs. 16, in de noot. *Leckebaerden*. — dit was, zegt de Heer A. THYM, in zijn overzicht in *de Tijd* van Sept. 1855, oudtijds „smullen, schranzen." Ik heb dikwerf het woord hooren gebruiken in de overlevering van den os, die, om zijn hals, geheschen werd naar het bovenste plat van een Kamper toren, waar zoo veel frisch gras groeide, dat men 't jammer vond er een beest geen maal van te gunnen. „Zie", riepen de Kampenaars, toen het dier de tong uit den bek hing, bij de worgende optrekking: „hy *lekkebaardt* er al na." — Ik dank mijn vriendelijken recenfent voor de aardige bydrage; doch uit zijn verhaal blijkt, dat *lekkebaarden* geen „fmullen of fchranzen" beteekent; — want de os fchranfte niet toen hy opgeheïchen werd — maar eenvoudig: „zijn baard likken," *f'en lêcher le lèvres*, zoo als de Franfchen zeggen.

Blz. 483. vs. 5. *Schamel* — behoort, met *poezel, edel, dartel, onnoozel*, tot die weinige woorden, welke den ouden bywoordelijken uitgang, die later in *elijk* en *elig* is overgegaan, behouden hebben. Dit *fchamel* of *fchemel* geeft TEN KATE op „als niet onaerdig uitdrukkende de eigenfchap der eerlijk befchaemden en fchamelen (!) van niet dan in 't *fchemerligt* of in 't *befchaduwde* zig te durven vertoonen."

Blz. 517. vs. 3. *Choor*. — Kan *choor* (rei) een fchaar van danfende of huppelende lammeren beteekenen? — Het is een gisfing van den Heer A. THIJM, en ik heb geen reden haar volftrekt af te keuren.

Blz. 529. vs. 15. *Waer hebbe ick oyt verfchuld* — heeft de beteekenis van: „waar heb ik ooit, door schuld, mij waard gemaakt (verdiend)" enz. „Hy was een zulcken laft..... niet verfchuld" beteekent dan; „Hij had door (eenige) schuld zich aan zulken last (van zulken last, des) niet waard gemaakt, niet verdiend."

Ik ben deze verklaring verfchuldigd aan den Heer A. THYM.

Blz. 599. vs. 16. *Jeloes, Jaloersch*. — Over de etymologie van dit woord vergelijke men: BILDERDIJK, *Verhandeling over de geflachten*, 1818, blz. 349.

Blz. 603. vs. 13. *Oubolligh*. — beteekent ook „ongefchikt, wrak," in bloot fyzieken zin. Zie de *Nederl. Gedichten*, uitgegeven door A. THYM. *Bund.* II blz. 174.

Blz. 650. KLINCK-GHEDICHT. — Dit fonnet ftaat in de oude uitgaven vooraan, maar dewijl zulks met onze rangfchikking beter uitkwam, is 't hier achteraan geplaatst. Men kon er des te eer naar goedvinden mede omfpringen, vermids het niet uit Vondels koker, maar almede uit dien van Pers is gekomen. Immers uit vs. 12 en 13 in verband met het voorafgaande blijkt, dat de Uitgever, behagen gevonden hebbende in de Warande van Gheeraerts, Vondels Kunstgodin beval er dichten op te maken, en een Beeldenaar of liever Kopiïst die te illuftreeren.

Ald. vs. 13. *Verlichten* — is de letterlijke vertaling van *illuftreeren*, en is nog in Vlaanderen in gebruik. Waarom is alleen het bastertwoord by ons in zwang, en bedient men zich niet van het zuiver nederduitsch? Of is het de fchuld

der Uitgevers, die misfchien voor een dubbelzinnige opvatting vreezen, wanneer zij „een *verlicht* boek" aankondigen?

Blz. 652. reg. 18 v. o. *Twee groote trekpleiſters.* — Kort na dat dit vel in druk verfchenen was, bleek my, dat Roemer Visfcher nog eene dochter heeft gehad, ouder dan Tesselfchade, doch jonger dan Anna. Zy heette Geertrui of Truitjen en huwde vroeger dan haar zusters, en wel met Nicolaes van Buyl, Onderfchout te Amfterdam. Hoewel zy het aan den beroemden naam harer zusters dankt, dat ook de hare ter fprake is gekomen, fchijnt zy mede niet onbedreven te zijn geweest in de bevallige kunften. Haar dochter Elizabeth, was toen zy, 9 Aug. 1641, met Jurriaen Voscuyl, van Kampen, huwde, reeds 24 jaar.

Van Swoll gaf in 1630 zijn *Margrietje* „onder de gunft van Juff. Geertruyt Roemers" uit. In een nog ongedrukte aanteekening van den Harderwijker Staatsman Ernestus Brink, in 't bezit van mijn vriend Jhr. Mr. F. A. Ridder van Rappard, leest men het volgende: „*Romer*, die Visfcher, ille Belgicus martialis, heeft 3 dochters, die alle in zeer fraje exereitiën fijn opgetoogen; connen feer fray mufique, fchilderen, in glas fchrijven ofte graveren, referein maken, emblemata te inciferen, allerlei manufacturen van borduren, oock goet fwemmen, en het zich geleerd hebben in haer vaders tuyn, alwaar een gracht met water was, *extra urbem.* Sijn jongfte dochter heet TESSELSCHAE, omdat fy geboren was op dien tijt als in Tesfel veel fchepen bleven, oock omdat hy daer veel by verloor. Eenigen tijt daerna wierd de vefte voor fijn huys afgebroocken by den Monckelbaens-toren, om die ftat te vergrooten; foo noemde hy fijnen hondt Schae-baet, omdat hy, *fchae* in Texel geleden hebbende, nu wederom *baete* kreech by het afbreken der ftadsmuyren, die recht over fijn huys ftonden, ende dat daerom nu fijn huys foude midden in de ftadt comen, ende meer weert fijn."

Blz. 654. reg. 9 v. o. — De brief van Hooft aan de Kamer „in Liefde bloeyende," is wel degelijk in 1600 gefchreven. Hy bevindt zich in zijn oorfpronkelijken vorm in het handfchrift van Hoofts Poezy aan de Boekery dezer ftad, en heeft tot opfchrift *Wt Fiorenze* 1600, en tot onderfchrift *in Fiorenze* 1600 July 8... Intusfchen neemt deze omftandigheid niets weg van de waarde mijner redeneering t. a. p. Immers 1o. de brief is wijd verfchillend van dien welken wy in de gedrukte uitgave lezen, en 2o. de regels, door my blz. 25 aangehaald, luiden in den oorfpronkelijken text aldus:

In Hollant climt men meê tot lof langs des deucht trappen
Al can ick niet van my gelyck Italia clappen;
In Amfterdam men vint die met fyn hooch gedicht
De duyfter wech, die leyt tot ware vreucht, verlicht,
En vechters, die omt beft 't gemeen beloop der dingen
Tot goedts en quaeds beken, met aengenaemheyt fingen;
Veel gaften jonck en oudt, die, cloeck en welbefpraekt,
Met vreefe (?) *niet verhalen haer gedicht volmaekt.*

Men ziet hieruit, vooreerst, dat de zeventienjarige jongeling toen nog die keurigheid van uitdrukking en meesterfchap over de taal niet bezat, welke hem later kenmerkten, en ten anderen, dat er over Vondel geen woord gefproken wordt. — Hooft moet dus den brief later veranderd hebben, toen „Coster, Vondelen, Breero en Victorijn" eenigen naam begonnen te maken; maar het betoog van Brandt blijft evenzeer zonder grond.

Blz. 656. reg. 15. v. o. — Aangaande Mr. Joan Vechters of Victorijn vermeldt de Heer ALBERDINGK THIJM: „dat hy tot die Katholieken behoorde, welke ten spijt hunner geringe vooruitzichten in het Nederlandsch gemeenebest (!), ten spijt der redenen, die vele geloofsgenoten naar elders de wijk hadden

doen nemen, eener geleerde opvoeding deelachtig werden; welke opvoeding Vechters tot een aanbidder der Klassieke Kunst en Historie, maar niet tot een groot poëet maakte."

Gaarne neem ik deze welwillende mededeeling over van het perfoonlijk gevoelen des welwillenden verflaggevers; doch betreur, dat zy my niets nieuws geleerd heeft met betrekking tot den man, van wien ik t. a. p. getuig weinig te weten.

Blz. 660. GRAFSCHRIFT. — Dit rijm ftaat ook, in gezelfchap van meer lofrijmen op denzelfden dichter, bezijden 's mans beeltenis geplaatst in het *Groot Liedeboeck* van G. A. BREDERO. Amft. Cornelis Lodewijk van der Plaffe, 1622.

De afbeelding op zich zelve is een ellendig prul, maar de teekenaar of graveur dacht het zeker te vergoeden met een kolosfalen lauwerkrans, waarmede hy het borstbeeld omgeven heeft.

Blz. 661. volgg. — In de latere uitgaven zijn de woorden op den tytel: *den Ioden tot naedencken*, en de mottoos, als mede het Klinckdicht van W. v. d. Vondel, de opdracht aan C. P. Hooft, de voorrede aen den lezer, en het Klinckdicht aan de Joodfche Rabbijnen geheel weggelaten. De lezer zal nu gaandeweg de ondervinding opdoen, dat vele van die zoogenaamde putjens-Editiën, door de eigenaars zoo hoog gefchat, en gedurende zoo veel jaren blindelings herdrukt, en daarenboven foms erbarmelijk verknoeid, hoegenaamd geen waarde bezitten voor hem, die tot de juiste kennis van de gefchriften onzes puikdichters wenfcht te geraken.

Onze herdruk is naauwkeurig gevolgd naar de authentieke uitgaaf van 1620, by Dirck Pietersz. (Pers.)

Blz. 665, reg. 12, v. b. *Uwe E.* — De Heer ALBERDINGK THYM geeft in een noot op zijn verflag van de 6^{e} en 7^{e} afl. van Vondels Werken, hiervan de navolgende verklaring. — „Door dit „uwe E" moet Vondel „Erentfeste" (de titel der burgerlijke autoriteiten), en geenszins het thands zoo misbruikt „Edele" bedoeld hebben. Vondel wist wel, dat er bij geen perfoon van het burger huishouden, waar wellicht het *Hooft* in den gevel ftond, sprake van „Edel" kon zijn, dan bij Pieter Cz., den dichter, toen deze op zijn 53ste jaar een adelbrief van Lodewijk XIII ten geschenke ontving, door bemiddeling van de H. H. Wickevoort, waarvan één een gezantschap in Parijs bekleedde, en de andere Hoofts neef was. Pieter had flechts éénen zoon, met wiens kinderen zijn geslacht uitgestorven en zijn adel in het graf gedaald is. Even belachlijk als „Edele" hier klinken zoû, ten jare 1620 — even dwaas is het, uit het oude „uwe L," almede uw Edele te lezen. BILDERDIJK heeft aangetoond (*Verhandeling over de geflachten*, 1818), dat het „uwe Liefde" beteekent.

Voorzeker is deze opmerking van den geleerden referent, hoe juist en belangrijk ook in zekeren zin, evenwel „water in de zee gedragen", vermids het opfchrift zelf der toeëigening (blz. 663) den opmerkzamen lezer duidelijk genoeg aantoont, welke tytel den „raed en ouwd burgermeester" Hooft toekwam.

Blz. 677. AENDE JOODSCHE RABBYNEN. — Van dit klinkdicht is de latere lezing aldus:

OP DE VERWOESTING VAN JERUSALEM,

AEN DE JOODSE RABBYNEN.

Uw ganfche Priefterfchap was, als van blyfchap, droncken,
Toen Chriftus hing aen 't hout met armen uitgeftreckt,
Gekruift, gegeeffelt, en van dierbaer bloet bevleckt,
Daer hem dien bittren kelck des doots was toegefchoncken.

Zy dochten luttel, dat Rechtvaerdigheit, die boven
In 's hemels hoogen troon de fixe weeghſchael houdt,
Onſchuldigh bloet waerdeert noch meer dan 't fijnſte gout;
En telt al 't zuchten van de waerheit, hier verſchoven:

Maer toen de dagh eens quam, dien Godt beſchoren hadt
Tot wraeck van 't ſchellemſtuck der godtvergete ſtadt,
Die veiligh docht te ſtaen op haer gewijde drempels;

Bleek klaer, wat zulck een ſtuk al plagen met zich broght,
En dat den wrevlen tot geen borſtweer ſtrecken mocht,
Gewelt van muuren, noch ſchijnheiligheit des tempels.

Blz. 683. vs. 125. *Verpayſtert.* — *Verpayſteren, verpeiſteren* is thands volgends HUYDECOPER en BURMAN overgegaan in *pleiſteren*, „rust nemen, uitrusten," Zie HUYDEC., uitg. van VAN LELYVELD, D. II. blz. 24, 25, en BURMAN. *Aanmerkingen*, D. II, blz. 98.

Blz. 684. vs. 160. — Hoe weinig gelijkenis er zij tusſchen de *l* en de *u*, worden die letters toch herhaaldelijk met elkander verwisſeld. Zoo zeide men voor *geweld* vroeger *gewoud*, voor *ſchuld*, *ſchoud*, voor *ſold*, *ſoud* — en zeggen wy nog voor *ſoldaat*, *ſoudenier*, zoo voor *ſultan*, *ſoudaan*. Wy zeggen *ſoldeerſel*, de Bybelvertalers *Jeſaia* XLI, 7. *ſoudeerſel*. Daar-en-tegen zeggen wy *goud*, *koud*, *bout*, *houden*, *oud*, voor *gold*, *kold*, *bolt*, *holden*, *old*, als wy vroeger ſpraken en de Engelſchen 't nog doen. De Franſchen hebben lang *ſols* en *fols* geſchreven, doch *ſous* en *fous* gezegd. Zoo is *wilde* en *woude* in den grond hetzelfde.

Blz. 685. vs. 170. — Dergelijke voorbeelden van de ſterke buiging treffen wy menigvuldig by onze vroegere ſchrijvers aan, waarvan nog ſommige in ons ſpraakgebruik zijn overgebleven, als: *ten dage, ten deele, ten behoeve, ten huize, van den huize, van den lande, uit dien hoofde, met dien verſtande, naar zijnen beelde, ten eenen male.*

Blz. 698. vs. 595, volgg. *Hoe dwaes*, enz. — Navolging van den aanhef van SENEKAAS *Troas I.*

Quicunque regno fidit, etc.

Blz. 744. vs. 2089. *Veylighlijcken*: — is in aller maniere pleonastiſch. Immers, neemt men aan, dat BILDERDYK gelijk heeft, die *ig* en *lijk* voor eenzelvig verklaart ;— dan is *lijk* overtollig: en houdt men *lijk* hier noodig als adverbiale terminatie, dan komt *en* als zoodanig niet te pas, gelijk b. v. by *vaecken*, *ſchandelijcken* (Zie vs. 2062).

Blz. 756. — Voeg hier, achter 't kritisch overzicht van *Hiëruſalem Verwoeſt*, het navolgende *judicium* van PETRUS CAMPER in zijn *diss. de Justo Vondelio*, 1818, *Ann. Acad. Lugd. Bat.* „*In Hieroſolymis Vastatis argumentum aptum tragoediae deſideramus, multa rudioris ingenii vestigia pasſim inveniuntur. Haud tamen ita ſe res habet, ut pulcherrimis et ad effectus movendos aptisſime excogitatis locis hocce poëma prorſus ſit deſtitutum.*"

Blz. 768. vs. 15. *Ontſprangh* — beteekent bepaaldelijk „ſprong uit het bed," „ſtond op;" beweert de Hr. ALBERDINGK THYM, doch hy ſchijnt den vaersregel niet in verband met den volgenden gelezen te hebben. Er ſtaat:

Zy ontſprangh en goedertierigh
Schoof op haer gordijnkens chierigh:

en men ſchuift immers de gordijnen niet op *nadat* men uit het bed geſprongen is?

Blz. 775. reg 2. v. b. — Van Schoutens Journaal beſtaat ook een Latijnſche vertaling, getyteld:

Diarium vel deſcriptio laborioſiſſimi et moleſtiſſimi Itineris facti a Guilielmo Cornelii Schoutenio, Hornano, etc. Amſt. ap. PETRUS KAERIUM AO. 1619. — Maar 't klinkdicht van Vondel is er niet by overgebracht.

LIJST DER WOORDVERKORTINGEN.

A of Nalez. en Aant.	Zie Nalezing en Aanteekeningen.
aant.	aanteekening.
aanw.	aanwijzend.
abl.	ablativus.
adj.	adjectivum.
adv.	adverbium.
Ald.	aldaar.
A. S.	Angel-Saksisch.
B.	Boek.
b. v.	by voorbeeld.
b. v. n. w.	byvoegelijk naamwoord.
Bed.	Bedrijf.
bedr.	bedrijvend.
bezitt.	bezittelijk.
bl. of blz.	bladzijde.
cap.	caput.
cl.	classe.
collect.	collectivum.
comp.	comparativus.
d. i.	dat is.
dr.	druk.
e. a. m.	en andere meer.
Ed.	Editie.
eig. of eigenl.	eigenlijk.
Eng.	Engelsch.
enk.	enkelvoud.
enz.	en zoo voort.
fem.	femininum
fol. of fo.	folio.
Fr.	Fransch.
freq.	frequentativum.
geb. w.	gebiedende wijs.
gelijkvl.	gelijkvloeiend.
genit.	genitivus.
germ.	germanisme.
Gr.	Grieksch.
H.D.	Hoogduitsch.
Holl.	Hollandsch.
Hoofdſt.	Hoofdſtuk.
imperf.	imperfectum.
indic.	indicativus.
infin.	infinitivus.
intrans.	intranſitief.
in v.	*in voce.*
jaarg.	jaargang.
Lat.	Latijn.
lib.	liber.
lidw.	lidwoord.
m. e.	mannelijk enkelvoud.
mann.	mannelijk.
meerv.	meervoud.
namel.	namelijk.
N.D.	Nederduitsch.
ne.	*note.*
nomin.	nominativus.
n. v.	naamval.
o.	onzijdig.
o. a.	onder anderen.
ongelijkvl.	ongelijkvloeiend.
onv. verl. t.	onvolmaakt verleden tijd.
onz.	onzijdig.
p.	perſoon.
pag.	pagina.
perfect.	perfectum.
plur.	pluralis.
plusq. perfect.	plusquam perfectum.
pr.	proeve.
praes.	praeſens.
Ps.	Pſalm.
reg.	regel.
ſamengeſt.	ſamengeſteld.
ſing.	ſingularis.
ſubj.	ſubjunctivus.
ſubſt.	ſubſtantivum.
T.	Tome.
Toon.	Tooneel.
trans.	tranſitief.
t. w.	te weten.
t. w. t.	tegenwoordige tijd.
Uitg.	Uitgave.
verg.	vergelijk.
V.	Vondel.
v. b.	van boven.
verl. deelw. / v. l. d. w.	verleden deelwoord.
Vl.	Vlaamsch.
v. o.	van onderen.
volgg.	en volgende.
voorz.	voorzetſel.
v. n. w.	voornaamwoord.
vr.	vrouwelijk.
vs.	vaers.
w. w.	werkwoord.
z. n. w.	zelfſtandig naamwoord.